Riksadvokatens publikasjoner nr. 3/2015:

Norsk politi og påtalemyndighets behandling av straffesakene mot Sture Bergwall

– Hva kan vi lære?

Rapport fra arbeidsgruppe

Riksadvokaten

Avgitt 21. september 2015

Til Riksadvokaten

Riksadvokaten ga ved mandat av 11. mars 2014 en arbeidsgruppe i oppdrag å gjennomgå norske myndigheters behandling av straffesakene mot Sture Bergwall i et læringsperspektiv.

Arbeidsgruppen overleverer med dette sin rapport. Samtlige vurderinger, konklusjoner og anbefalinger er enstemmige.

Oslo, 21. september 2015

Anne Cecilie Dessarud	Geir-Egil Løken	Asbjørn Rachlew
Arnfinn Sandstad	Erik Solheim	Kim Sundet

INNHOLD

Sammendrag **10**
1 Innledning **17**
1.1 Bakgrunnen for opprettelsen av arbeidsgruppen 17
1.2 Mandat og leveringsfrist 19
1.2.1 Mandatet av 11. mars 2014 ..... *19*
1.2.2 Utsatt frist *21*
1.3 Arbeidsgruppen 21
1.4 Rapportens formål og målgruppe 22
1.5 Arbeidsgruppens arbeid 23
1.5.1 Generelt om gjennomgangen *23*
1.5.2 Kilder *24*
1.5.3 Arbeidsgruppemøter *24*
1.5.4 Befaringene og gjennomgangen av vallningene *24*
1.5.5 Intervjuer *25*
1.5.6 Møter og samtaler *26*
1.5.7 Kontakt med Bergwall-kommisjonen *26*
1.6 Avgrensninger 27
1.7 Rapportens oppbygning 27
2 Organisering og ledelse av den norske etterforskingen **29**
2.1 Innledning 29
2.1.1 Generelt om etterforskingsledelse *31*
2.1.2 Organisering og etterforskingsledelse i de norske sakene *32*
3 Beslutningsprosessene **41**
3.1 Innledning 41
3.2 Krav til en god prosessordning 41
3.3 Therese-saken 41
3.3.1 Innledende kontakt mellom Sverige og Norge *41*
3.3.2 Samarbeidsmøte i Sundsvall *42*
3.3.3 Møte hos førstestatsadvokaten – beslutning om å opprette en etterforskingsgruppe *42*
3.3.4 Vallning *43*
3.3.5 Møte på Kripos 25. april 1996 ..... *44*
3.3.6 Hvem skulle avhøre Bergwall? *44*
3.3.7 Innsyn i terapien *44*
3.3.8 Beslutningen om å tømme Ringen-tjernet *45*
3.3.9 Orienteringsmøte i Stockholm 3. desember 1996 ..... *46*
3.3.10 Vallning i Ørjeskogen 11.07.97 ..... *48*
3.3.11 Fremdriften i etterforskingen *48*
3.4 Innstilling fra den påtaleansvarlige i Therese-saken 49
3.5 Innstilling til Riksadvokaten 49
3.6 Saksbehandlingen hos Riksadvokaten 50
3.7 Overføring av saken til svenske myndigheter 51
3.8 Trine- og Gry-sakene 51
3.8.1 Innledning *51*
3.8.2 Nye avhør av Bergwall: Trine-saken *52*
3.8.3 Siktelse for drapet på Trine Jensen *52*
3.8.4 Vallning i Oslo og Svartskog 16.–17.08.99 ..... *52*
3.8.5 Siktelse for drapet på Gry Storvik *53*
3.8.6 Sentralisering av etterforskingen *54*
3.8.7 Demonstrasjonsavhør på Säter sykehus 08.11.99. Rettsmedisinsk uttalelse *54*
3.9 Beslutning om å opprette en fast etterforskingsgruppe 55

3.10 Samarbeidsmøte i Stockholm 2.–3. mars 2000 55
3.11 Innstilling til statsadvokaten 57
3.12 Innstilling til Riksadvokaten 58
3.13 Saksbehandlingen hos Riksadvokaten. Oversendelse til svenske myndigheter 59
3.14 Dom i Sverige 60
3.15 Sammendrag og vurderinger 60
4 Ansvarsforhold og samarbeid med svenske myndigheter 62
4.1 Innledning 62
4.2 Jurisdiksjonsproblematikk og rettsanmodninger 62
4.3 Internasjonalt samarbeid i straffesaker – utgangspunktet 63
4.3.1 Politisamarbeid og rettslig samarbeid i Norden – et tilbakeblikk 63
4.3.2 Formalisert samarbeid i Norden – et eksempel 65
4.3.3 Felles etterforskingsgruppe: JIT (Joint Investigation Team) 66
4.4 Ansvarsforholdene og samarbeidet mellom norske og svenske myndigheter 68
4.4.1 Innledning 68
4.4.2 Therese-saken 68
4.4.3 Trine- og Gry-sakene 76
4.4.4 Ansvarsforhold – en oppsummering av intervjuene 81
4.4.5 Sammendrag – vurderinger 85
4.4.6 Læringspunkter 87
5 Den svenske nøkkelen 88
5.1 Innleiing 88
5.2 Utviklinga av metoden 88
5.3 Terapien ved Säter 89
5.4 Den fyrste etterforskinga 91
5.5 Avhøyrskonsulenten 94
5.6 "Medvetna avvikelser" 97
5.7 Informasjonen frå Sverige ved oppstarten av Therese-saka 98
5.7.1 Informasjonen norsk politi fekk 98
5.7.2 "Den svenske nøkkelen" 101
5.8 Norsk møte med "den svenske nøkkelen" 103
5.8.1 Oppstarten av etterforskinga 103
5.8.2 Norske opplevingar av "den svenske nøkkelen" 104
5.9 Påverknad på etterforskinga 107
5.9.1 Gjennomgang og tolking av avhøyra av Bergwall 107
5.9.2 Bergwall sin påverknad på etterforskinga - videovallning 109
5.9.3 Vallninga i Ørjeskogen 11.06.97 111
5.10 Påverknad på avgjerd om tiltale 117
5.11 Samandrag 120
5.12 Læringspunkt 121
6 Bergwall sin tilgang på informasjon – terapien 123
6.1 Innleiing 123
6.2 Bakgrunn for undersøkinga 124
6.3 Sven Åke Christianson 125
6.4 Birgitta Ståhle 127
6.5 Metode 128
6.6 Avhøyra i den svenske gjenopptakinga 129
6.6.1 Avhøyr av Birgitta Ståhle, 25.05.09 129
6.6.2 Avhøyr av Seppo Penttinen, 01.03.10 130
6.6.3 Avhøyr av Sture Bergwall, 30.06.10 132
6.7 Avhøyr og eigenrapportar knytte til avhøyr 133

6.7.1 Eigenrapport 26.01.96 ... 133
6.7.2 Eigenrapport 07.02.96 ... 133
6.7.3 Eigenrapport 09.02.96 ... 134
6.7.4 Avhøyr 23.02.96, avhøyrsutdrag ... 134
6.7.5 Utdrag frå eit brev frå Bergwall til Ståhle av 24.02.96 ... 135
6.7.6 Avhøyr 15.03.96, avhøyrsutdrag ... 135
6.7.7 Avhøyr 20.03.96 ... 136
6.7.8 Avhøyr 03.04.96, avhøyrsutdrag ... 137
6.7.9 Eigenrapport 25.03.96 (om hending 23.03.96) ... 138
6.7.10 Avhøyr 23.04.96, vallning om asylsøkjarane, del I ... 138
6.7.11 Avhøyr 24.04.96, vallning om asylsøkjarane, del II ... 139
6.7.12 Avhøyr 25.04.96, vallning mot Fjell, så Hærland kyrkje ... 139
6.7.13 Avhøyr II av 25.04.96, vallning på Fjell ... 140
6.7.14 Avhøyr 26.04.96, vallning i Ørje ... 140
6.7.15 Avhøyr 11.05.96, vallning i Sverige ... 141
6.7.16 Avhøyr 13.05.96 ... 143
6.7.17 Tidsrommet 13.05.96–26.03.97 ... 144
6.7.18 Avhøyr 26.03.97 ... 145
6.7.19 Tidsrommet 26.03.97–02.06.97 ... 146
6.7.20 Avhøyr 02.06.97, "miljøvallning" ... 146
6.7.21 Avhøyr 11.06.97, vallning i Ørje ... 146
6.7.22 Avhøyr 04.07.97 ... 149
6.7.23 Tidsrommet frå 04.07.97 og ut etterforskinga ... 151
6.8 Samandrag ... 152
6.9 Læringspunkt ... 153
7 Tilstrekkelig kritisk – beskrivelse og vurdering av beslutningsgrunnlaget ... 155
7.1 Innledning ... 155
7.2 Påtalelinjen, straffesaksbehandlingen og beslutningsgrunnlaget ... 155
7.3 "Tilstrekkelig kritisk" som rettslig standard – straffeprosessuelle grunnprinsipper ... 156
7.3.1 Å være kritisk i straffeprosessuell forstand ... 156
7.3.2 Beviskrav og bevisvurdering ... 156
7.3.3 Objektivitetskravet ... 159
7.4 Etterforskingsprosessen ... 161
7.4.1 Utgangspunktet ... 161
7.4.2 Målet ... 161
7.4.3 Intensjonen om en selvstendig vurdering ... 163
7.4.4 Tekniske undersøkelser ... 164
7.4.5 Avhørsprosessen ... 165
7.5 Bevisgrunnlaget og mangler ved dette ... 166
7.5.1 Motivet for drapshandlingene ... 166
7.5.2 Personopplysninger ... 167
7.5.3 Medvirker og kjøretøy – to sentrale bevistemaer ... 169
7.5.4 Informasjon fra øvrige norske saker ... 172
7.6 Sammenfattende vurderinger ... 173
7.7 Læringspunkter ... 174
8 Vallninger ... 176
8.1 Innledning ... 176
8.2 Taktisk rekonstruksjon i Norge ... 176
8.3 Rekonstruksjoner i Sverige ... 178
8.4 Generelle metodiske betraktninger ... 180
8.5 Vallninger 23.–26.04.96 ... 181
8.5.1 Innledning ... 181

8.5.2 Gjennomgang av dokumentasjon ... 181
8.5.3 Vallning 23.–24.04.96 – asylsøkersaken ... 182
8.5.4 Vallning 25.–26.04.96 – Therese-saken ... 183
8.5.5 Vallning i Lindesberg, Sverige, 11.05.96 ... 193
8.5.6 Vurderinger ... 194
8.6 Vallning 11.06.97 ... 197
8.7 Vallning 16.–17.08.99 – Trine- og Gry-sakene ... 202
8.7.1 Innledning ... 202
8.7.2 Gjennomgang av dokumentasjon ... 202
8.7.3 Vallning 16.08.99 ... 203
8.7.4 Vallning 17.08.99 ... 208
8.7.5 Vurderinger ... 219
9 Etterforskingen i Ørjeskogen ... 228
9.1 Innledning ... 228
9.2 Metode og kilder ... 229
9.3 Gjennomgang av temaer ... 229
9.3.1 Bergwalls forklaringer om gjemmesteder ... 229
9.3.2 Bruk av likhund i Therese-saken ... 281
9.3.3 Kriminaltekniske undersøkelser og sakkyndighet ... 299
9.4 Oppsummering og vurderinger ... 319
9.4.1 Avhørsprosessen ... 319
9.4.2 Norske myndigheters kritiske blikk på Bergwalls forklaringer ... 321
9.4.3 Bruk av likhund ... 322
9.4.4 Kriminaltekniske undersøkelser ... 323
9.4.5 Politiets og påtalemyndighetens bruk av sakkyndige ... 323
10 Ei drapshandling utviklar seg – gjennomgang av Trine-saka med vekt på Bergwall si skildring ... 328
10.1 Innleiing og bakgrunn ... 328
10.2 Metode ... 328
10.3 Dokumentasjon av drapshandlinga ... 329
10.3.1 Avhøyr 04.10.96 ... 329
10.3.2 Tidsrommet 04.10.96–24.04.98 ... 329
10.3.3 Avhøyr 24.04.98 ... 330
10.3.4 Tidsrommet 24.04.98–27.01.99 ... 330
10.3.5 Avhøyr 27.01.99 ... 331
10.3.6 Dokument frå den "gamle" etterforskinga ... 331
10.3.7 Avhøyr 10.02.99 ... 333
10.3.8 Avhøyr 22.03.99 ... 338
10.3.9 Avhøyr 17.05.99 ... 339
10.3.10 Eigenrapport 28.05.99 – førebuing til vallning og rekonstruksjon ... 342
10.3.11 Avhøyr 03.06.99 ... 344
10.3.12 Avhøyr 16. og 17.08.99 – vallning på veg inn i Noreg og Oslo sentrum ... 349
10.3.13 Avhøyr 17.08.99 – i bil i Oslo sentrum ... 349
10.3.14 Avhøyr 17.08.99 – vallning i Svartskog ... 350
10.3.15 Eigenrapport 19.08.99 – lapp frå Bergwall etter vallning ... 369
10.3.16 Eigenrapport 30.08.99 – råd til avhøyr og telefonsamtale med Christianson ... 369
10.3.17 Eigenrapport 28.08.99 – telefonsamtale med Ståhle ... 370
10.3.18 Eigenrapport 28.08.99 – telefonsamtale med Bergwall ... 371
10.3.19 Avhøyr 01.09.99 ... 372
10.3.20 Avhøyr 08.11.99 ... 378
10.3.21 Samanlikning av knutar, 28.02.00 ... 378
10.3.22 Rapport med vurdering av skadebilete av 03.03.00 ... 381
10.3.23 Avhøyr 12.03.00 ... 382

10.3.24 Avhøyr 13.03.00 ... 382
10.3.25 Penttinen sin gjennomgang av avhøyra ... 383
10.3.26 Undersøking av korleis reima vart løysna, 03.04.00 ... 384
10.3.27 Dom av 22.06.00 ... 384
10.4 Samanfatning av opplysningar ... 386
10.4.1 Samanfatning om Trine sine klede og gjenstandar ... 386
10.4.2 Samanfatning om bagen, reima og knuten ... 389
10.4.3 Samanfatning om skadane på Trine ... 390
10.4.4 Trine vs. Gry i avhøyr 10.02.99 ... 393
10.5 Samandrag ... 394
10.6 Læringspunkt ... 397
11 Et skadebilde utvikles – gjennomgang av Gry-saken med vekt på Bergwalls forklaringer ... 399
11.1 Innledning ... 399
11.2 Påtaleavgjørelsen ... 399
11.3 Den første meldingen – og iverksettelse av etterforsking ... 400
11.4 Funnstedet ... 401
11.5 Obduksjonen ... 402
11.5.1 Dødsårsak ... 402
11.5.2 Skadebilde ... 402
11.5.3 Biologiske spor ... 403
11.5.4 Dødstidspunkt ... 403
11.6 Vitne- og spaningsobservasjoner natt til 25. juni ... 404
11.7 Øvrige relevante bevis ... 406
11.8 Tekniske undersøkelser ... 406
11.9 Oversiktsrapport ... 408
11.10 Bergwalls forklaringer ... 408
11.10.1 Egenrapport 17. mars 1998 ... 408
11.10.2 Egenrapport 14. april 1998 ... 409
11.10.3 Egenrapport 14.01.00 ... 409
11.10.4 Utdrag av avhør 27.01.99 ... 410
11.10.5 Utdrag av avhør under vallning 16.08.99 ... 413
11.10.6 Avhør 01.09.99 ... 414
11.10.7 Avhør 22.09.99 ... 414
11.10.8 Avhør 06.10.99 ... 420
11.10.9 Egenrapport 12.10.99 ... 433
11.10.10 Egenrapport 14.10.99 ... 434
11.10.11 Avhør 20.10.99 ... 434
11.10.12 Egenrapport 27.10.99 ... 440
11.10.13 Egenrapport 04.11.99 ... 440
11.10.14 Egenrapport 09.11.99 ... 441
11.10.15 Avhør 08.11.99 ... 441
11.10.16 Avhør 12.03.00 ... 443
11.10.17 Avhør 13.03.00 ... 443
11.11 Beregning av dødstidspunkt ... 446
11.12 Rettsmedisinske funn og Bergwalls forklaring – en sakkyndig vurdering ... 447
11.13 Nye undersøkelser av biologiske spor og fingeravtrykk ... 450
11.14 Nye taktiske etterforskingsskritt ... 452
11.15 Ny oversiktsrapport ... 453
11.16 Avsluttende merknader til gjennomgangen ... 455
11.17 Læringspunkter ... 456
12 Thereses eksem – fra arnested til bevis ... 458

12.1 Innledning 459
12.2 Kilder 459
12.2.1 Avhørene av Sture Bergwall 460
12.2.2 Norsk oversiktsrapport 462
12.2.3 Øvrige saksdokumenter 463
12.2.4 Interne arbeidsdokumenter 463
12.2.5 Den svenske nøkkelen 464
12.2.6 Øvrige kilder 464
12.3 Bergwalls politiforklaringer om Thereses eksem 465
12.3.1 Innledende avhør 466
12.3.2 Avhør av 25.04.96 – vallning på Fjell 466
12.3.3 Egenrapport 03.05.96 466
12.3.4 Avhør 26.04.96 – vallning i skogen, på leting etter Therese 467
12.3.5 Avhør 11.05.96 – vallning på vei mot skogen, på leting etter Therese 467
12.3.6 Avhør 13.05.96 467
12.3.7 Egenrapport 14.05.96 467
12.3.8 Avhør 22.08.96 467
12.3.9 Avhør 05.09.96 467
12.3.10 Avhør 06.09.96 467
12.3.11 Avhør 20.09.96 469
12.3.12 Avhør 14.10.96 469
12.3.13 Thereses utseende da hun forsvant 471
12.3.14 Oversiden av armen vs. innsiden av albuen – noen alternative hypoteser 473
12.3.15 Avhør 30.10.97 476
12.3.16 Hedemora tingsrätt, 02.06.98 476
12.3.17 Bergwalls beskrivelser av andre ofre 479
12.3.18 Marianne Rugaas Knutsens operasjonsarr 481
13 Thereses eksem – diskusjoner, læringspunkter og kunnskapsutvikling 484
13.1 Begreps- og kunnskapsutvikling – et læringspunkt i seg selv 484
13.1.1 Justisfeilene i straffesakene mot Sture Bergwall 485
13.1.2 Justisfeil og systemtenkning 486
13.1.3 Justisfeil, rettssikkerhet og prosessøkonomiske hensyn 487
13.1.4 Subtile justisfeil – et eksempel belyst gjennom "flammiga" flekker 488
13.1.5 Noen avgrensninger 489
13.2 Noen utvalgte justisfeil – og hva vi kan lære av dem 490
13.2.1 Uskyldspresumpsjonen og operasjonaliseringen av prinsippene den bygger på 490
13.2.2 Bekreftelsesfeller, forskning og metodeutvikling 492
13.2.3 Påtalemyndighetens bevisvurdering og behovet for metodikk – et eksempel 496
13.2.4 Bekreftelsesfeller og mottiltak 497
13.2.5 Bekreftelsesfeller og mottiltak i politiet 500
13.2.6 Politiets oversiktsrapport og påtalemyndighetens bevisvurdering 500
13.2.7 Kognitive skjevheter og mottiltak for påtalemyndighetens bevisvurdering 503
13.2.8 Konsekvenser av manglende kunnskap og metodisk støtte – et illustrerende eksempel 505
13.3 Avhør, løgndeteksjon og sakkyndighet 506
13.3.1 Kroppsspråk, sannhet og løgn 507
13.3.2 Sakkyndighet og justisfeil 508
13.3.3 Minneekspertens roller 509
13.3.4 Den pseudovitenskapelige forklaringsmodellen 510
13.4 Unik informasjon og falske tilståelser 514
13.4.1 Politiets avhør, falske tilståelser og mottiltak 516
13.4.2 Falske tilståelser, bevisvurdering og kontroll 517
13.4.3 Opptak, arkivering og oppbevaring av muntlige bevis 518

13.5 Hvordan kan vi lære? ... 518
13.6 Anbefalinger ... 519
14 Den svenske granskingen – Bergwall-kommisjonens rapport ... 521
14.1 Innledning ... 521
14.2 Oversikt over den svenske rapporten ... 521
14.3 Hovedpunkter i den svenske rapporten ... 522
14.4 Den svenske prosessen ... 525
14.4.1 Politiavhørene ... 525
14.4.2 Tekniske bevis og vitner ... 526
14.4.3 Sakkyndige ... 527
14.4.4 Sture Bergwalls bakgrunn ... 528
14.4.5 Tidligere straffedommer og rettspsykiatriske erklæringer ... 528
14.4.6 Medisinering ... 529
14.4.7 Temaer som kom i bakgrunnen ... 530
14.5 Endringsbehov ... 532
15 Læringspunkter ... 534
15.1 Notoritet ... 534
15.2 Ansvarsforhold ... 534
15.3 Bruk av sakkyndighet ... 534
15.4 Kunnskapsutvikling ... 534
Intervjuer, møter og samtaler ... 536
Intervjuer ... 536
Møter og (telefon)samtaler ... 536
Litteraturliste ... 537

SAMMENDRAG

Arbeidsgruppens oppdrag har vært å gjennomgå norske myndigheters behandling av straffesakene mot Sture Bergwall i et læringsperspektiv.

Norske myndigheters behandling ble avsluttet ved Riksadvokatens oversendelse av sakene til svenske myndigheter med anmodning om iretteføring. Rapporten omhandler følgelig etterforskingen og påtaleavgjørelsen i de tre norske sakene. Domstolsbehandlingen og gjenåpningen ligger utenfor vårt mandat. Norske myndigheter er ensbetydende med politiet og påtalemyndigheten.

Sture Bergwall ble i perioden 1994–2001 dømt for åtte drap begått i årene 1976–1988. Han tilsto alle drapene. Tre domfellelser gjaldt drap på norske jenter i Norge: Trine Jensen 17 år (meldt savnet 21. august 1981, funnet død 11. oktober samme år), Gry Storvik 23 år (funnet død 25. juni 1985) og Therese Johannessen 9 år (savnet siden 3. juli 1988). Dom i Therese-saken ble avsagt 2. juni 1998. Dom i Trine- og Gry-saken ble avsagt 22. juni 2000. Ingen av dommene ble anket.

I et svensk dokumentarprogram fra 2008 trakk Bergwall samtlige tilståelser. I årene som fulgte, ble de åtte sakene gjenåpnet, og Bergwall ble frikjent i alle. Det innebærer at de tre norske sakene fortsatt er uoppklarte. Trine- og Gry-saken er foreldede drapssaker. Therese er fortsatt savnet, og de straffbare forholdene knyttet til forsvinningen er uoppklarte.

Hovedspørsmålet i mandatet er om norske myndigheter var tilstrekkelig kritiske, både til informasjonen som faktisk forelå, og til eventuelle mangler ved beslutningsgrunnlaget.

I vurderingen av om norske myndigheter var kritiske nok, må de straffeprosessuelle grunnprinsippene om bevisvurdering brukes som målestokk.

For å ta ut tiltale må påtalemyndigheten for det første være overbevist om siktedes straffeskyld. For det andre må påtalemyndigheten være av den oppfatning at straffeskylden kan bevises ut over enhver rimelig tvil i retten. Beviskravet er grunnleggende for målet om høy kvalitet i straffesaksbehandlingen. Det kan i praksis tenkes situasjoner hvor påtalemyndigheten er overbevist om at siktede er skyldig, men hvor det av ulike grunner ikke er mulig å bevise det ut over enhver rimelig tvil i retten. I slike tilfeller skal saken henlegges.

Det følger implisitt av Riksadvokatens oversendelsespåtegninger til svenske myndigheter at begge forutsetningene for å ta ut tiltale ble vurdert å være til stede. Konklusjonen fra norsk side var at det ville blitt reist sikringssak i henhold til daværende norske straffebestemmelser.

Det er en uttrykkelig premiss for gjennomgangen at Bergwall nå er frikjent. Frikjennelsene er et faktum vi må forholde oss til. Dette, samt fremtidsperspektivet, har vært styrende for hvilke læringspunkter arbeidsgruppen har trukket ut. Rapporten retter i stor grad oppmerksomheten mot deler av beslutningsgrunnlaget som norsk politi- og påtalemyndighet ikke var tilstrekkelig kritiske til den gangen, og hvor vi mener at det fortsatt er et læringspotensial.

Vårt arbeid har i hovedsak bestått i dokumentgjennomgang (også bilder og filmer) og intervjuer av de som deltok i behandlingen av de tre norske sakene. På bakgrunn av disse kildene gir vi en beskrivelse av behandlingen av straffesakene, organiseringen og ledelsen, beslutningsprosessene og ansvarsforholdene. Videre beskriver og vurderer vi beslutningsgrunnlaget.

Gjennomgangen viser at det ikke bare handler om å være kritisk til eksisterende eller manglende informasjon i det endelige beslutningsgrunnlaget, men også – og kanskje i enda større grad – å være kritisk til prosessen hvor bevisene sikres. Mangler ved prosessen, eller manglende notoritet omkring den, påvirker verdien av beviset. Arbeidsgruppen har sett nærmere på sikringen av enkelte bevis som ble tillagt stor vekt i de norske påtaleavgjørelsene. Det var i hovedsak de samme bevisene som ble vektlagt i domstolsbehandlingen. Bergwalls forklaring var det sentrale beviset. Enkelte opplysninger fra avhørene fremsto som unike i den forstand at ikke andre enn gjerningspersonen – og eventuelt politiet – hadde kjennskap til dem.

I Therese-saken ble opplysningene om eksem, samt tekniske funn i Ørjeskogen, tillagt stor vekt. I Gry-saken ble opplysninger om skadebildet vektlagt. I Trine-saken ble beskrivelsen av drapshandlingen en sentral del av beslutningsgrunnlaget. Bergwalls tilsynelatende detaljerte kunnskaper om aktuelle steder og kjøreruter i Norge ble også tillagt vekt. Arbeidsgruppen har gjennomgått råmaterialet i form av avhørsutskrifter, bilder, lyd- og videoopptak, dokumentasjon på tekniske undersøkelser og sakkyndiguttalelser. Ved å følge utviklingen av hvert enkelt bevis sitter vi igjen med et annet inntrykk av bevisverdien enn det som gis i ulike sammendrag, og slik det var presentert i det endelige beslutningsgrunnlaget. Måten nye bevis ble utviklet og vurdert på, og måten tidligere sikrede bevis ble brukt på i avhørsprosessen, var etter vår oppfatning en sentral årsak til at norsk politi- og påtalemyndighet innstilte på et resultat som ikke sto seg for ettertiden.

Det meste av bevismaterialet i de svenske sakene forelå da de norske sakene ble etterforsket. Flere temaer i den svenske etterforskingen var også aktuelle i den norske, eksempelvis medvirker, kjøretøy og "arr" på ofrene. Bergwalls forklaringer om disse temaene i én sak hadde overføringsverdi til andre saker. Avhør av Bergwalls nærstående var gjennomført av svensk politi, og deres forklaringer hadde bevisverdi i de norske sakene. Kun et fåtall av avhørene var en del av det norske beslutningsgrunnlaget. Arbeidsgruppen mener at en større del av det svenske bevismaterialet burde inngått i det norske beslutningsgrunnlaget enn hva som var tilfellet.

Da Bergwall tilsto, var etterforskingen i de norske sakene trappet ned, og ingen hadde status som mistenkt. De uoppklarte sakene var en stor belastning både for de pårørende, myndighetene og samfunnet for øvrig. På bakgrunn av informasjonen norske myndigheter mottok fra svenske kolleger om at Bergwall hadde forklart seg om flere drap i Norge, var det åpenbart rimelig grunn til å iverksette en norsk etterforsking mot ham.

Siden det eksisterende bevisbildet ikke inneholdt noe informasjon som kunne knyttes til eller pekte i retning av Bergwall, måtte den videre etterforskingen ta utgangspunkt i hans politiforklaringer.

Riksadvokaten hadde en klar intensjon om at Bergwalls politiforklaringer skulle undergis en selvstendig vurdering i Norge. Etterforskingen skulle ta høyde for at tilståelsene kunne bli trukket på et senere tidspunkt. Intensjonen ble formidlet nedover i påtalelinjen, fra Riksadvokaten via statsadvokatene og til politiet.

Norske etterforskere inntok helt innledningsvis en objektiv tilnærming og sørget for god notoritet på sitt arbeid. På grunnlag av skriftlig dokumentasjon kan vi fastslå at den norske etterforskingen mot Bergwall fra starten av hadde som mål å undersøke om Bergwalls forklaringer var riktige eller falske. Norske etterforskere stilte relevante og kritiske spørsmål til sine svenske kolleger. De godtok imidlertid svar som de trolig ikke ville godtatt under andre omstendigheter.

For å ta stilling til om norsk politi var tilstrekkelig kritiske er det nødvendig å forstå forutsetningene de jobbet ut fra. Den første norske etterforskingsgruppen ble etablert 15. april 1996. Da hadde etterforskingen i Sverige pågått siden våren 1993. Svenske myndigheter satt på all bakgrunnsinformasjonen om Bergwall.

Gjennom to skriftlige notater, supplert med informasjon i møter, fikk norsk politi våren 1996 overlevert det arbeidsgruppen har valgt å kalle "den svenske nøkkelen". Nøkkelen var en anvisning fra svenske myndigheter om hvordan Bergwalls forklaringer skulle forstås, og var allerede gitt legitimitet gjennom domfellelser for tre drap i Sverige hvor Bergwalls forklaring var det avgjørende beviset.

Svarene svenske myndigheter ga på spørsmålene fra norsk politi, var tydelig preget av nøkkelen. Skriftlig dokumentasjon viser at norske etterforskere på et tidlig tidspunkt selv aksepterte og tok den i bruk. Nøkkelen formet et tankesett som gradvis og ubevisst ble gitt legitimitet oppover i påtalelinjen, det vil si fra politinivå til den høyere påtalemyndigheten.

Nøkkelen ga tilgang til en annen forståelse av politiforklaringene enn den rent språklige. Den åpnet blant annet for å godta at Bergwall ga opplysninger som i større eller mindre grad avvek fra sannheten, såkalte "medvetne avvikelser". Det var angivelig for angstfylt for ham å forklare seg sant. Nøkkelen ga videre legitimitet til en avhørsmetodikk hvor sentrale bevistemaer ble gjentatt i en lang rekke avhør, og hvor Bergwall garderte seg ved å porsjonere ut fragmenter av en forklaring som han måtte ha hjelp til å sette sammen til en helhet. Underveis i prosessen ga Bergwall motstridende opplysninger. Nøkkelen ga da anvisning på at den til enhver tid siste forklaringen gjaldt. Det som språklig sett fremstod som en endring eller tilpasning av forklaringene til øvrige bevis ble ved hjelp av nøkkelen sett på som en utvikling i avhørsprosessen. Sett i lys av det straffeprosessuelle beviskravet er en slik tilnærming til siktedes forklaring åpenbart problematisk.

I alle de tre norske sakene hadde norsk politi- og påtalemyndighet fordelen av at det var etterforsket grundig og bredt på saksnivå. Bevisene som allerede forelå, var i utgangspunktet et godt grunnlag for å etterprøve Bergwalls forklaring. Vår gjennomgang etterlater imidlertid et inntrykk av at etterforskingen mot Bergwall først og fremst dreide seg om å få bekreftet eller avkreftet om opplysningene han ga, stemte. For å avklare det ble nye og til dels omfattende etterforskingsskritt iverksatt. Forhold han ikke forklarte seg om, men som fremsto sentrale i det opprinnelige bevisbildet, ble viet mindre oppmerksomhet. Vi ser også at opplysninger som tidligere var brukt for å sjekke ut aktuelle gjerningspersoner, og som heller ikke kunne knyttes til Bergwall, hver for seg ble tolket slik at de ikke utelukket at Bergwall var gjerningsperson. En samlet, objektiv vurdering tilsa imidlertid at disse utgjorde en rimelig tvil. Ved bruk av nøkkelen vokste det gradvis frem et nytt bevisbilde, basert på Bergwalls forklaringer. Det opprinnelige bevisbildet kom i bakgrunnen og ble i liten grad hensyntatt ved påtaleavgjørelsen.

Tilståelse er et bevis som erfaringsmessig tillegges stor vekt i den samlede bevisvurderingen. Den konkrete bevisverdien må imidlertid avgjøres ved å se forklaringene i sammenheng med bevissituasjonen for øvrig. I tillegg er det nødvendig å vurdere prosessen bak tilståelsen. Hvordan har tilståelsen blitt til?

Bergwalls tilståelser oppstod i psykoterapisamtaler. Terapisamtalene fortsatte parallelt med etterforskingen. Det framgår av avhørsutskriftene at Bergwall brukte terapisamtalene aktivt for suksessivt å fremkalle tidligere fortrengte minner før disse ble formidlet til politiet. Underveis i vår gjennomgang har arbeidsgruppen blitt klar over den nære sammenhengen mellom terapien og etterforskingen. For å kunne svare på om norske myndigheter

var kritiske nok er det etter arbeidsgruppens oppfatning nødvendig å kjenne til den negative synergieffekten som oppsto i skjæringspunktet mellom terapisamtaler og avhør.

Begrunnelsen for at Bergwall måtte forklare seg ved hjelp av terapi, var at minnene om drapene var fortrengte. Det samme var de traumatiske barndomsopplevelsene som angivelig ga motiv for drapshandlingene. Overgrepene han mente seg utsatt for i barndommen, ble gjenskapt eller iscenesatt gjennom drapshandlingene. Teoriene som dannet grunnlag for nøkkelen som ble brukt i avhørsprosessen, var utviklet av personer med ansvar for den psykoterapeutiske behandlingen av Bergwall. Teoriene terapeutene arbeidet ut fra, var kontroversielle og manglet vitenskapelig støtte. Med grunnlag i forskningsbasert kunnskap om mekanismene som påvirket bevisverdien og bevisvurderingen av Bergwalls forklaring, har arbeidsgruppen omtalt nøkkelen som en pseudovitenskapelig forklaringsmodell.

Både Trine-, Gry- og Therese-saken kunne i utgangspunktet vært behandlet av norske domstoler. Beslutningen om å iretteføre saken i Sverige var konvensjonshjemlet og fremsto den gang som en hensiktsmessig løsning. Den skapte imidlertid en ubevisst ansvarspulverisering som gjorde det krevende for norske myndigheter å innta en kritisk og selvstendig tilnærming til bevisene, slik intensjonen opprinnelig var.

Formelt sett lå ansvaret hos norske myndigheter helt fram til Riksadvokaten oversendte sakene med anmodning om iretteføring. Reelt sett ble beslutningen om svensk iretteføring tatt på et tidlig tidspunkt i etterforskingen. Norske myndigheter behandlet følgelig straffesakene med en visshet om at ansvaret for en endelig avgjørelse av tiltalespørsmålet og domstolsbehandlingen lå hos svenske myndigheter. Målet med etterforskingen ble å skaffe til veie opplysninger som svenske myndigheter anså nødvendige for å avgjøre tiltalespørsmålet, samt å tilrettelegge for iretteføring ved en svensk domstol. Etter arbeidsgruppens oppfatning preget den forestående svenske overtakelsen både etterforskingen og påtalevurderingen i kanskje like stor grad som sakens særegne utgangspunkter.

Det bilaterale samarbeidet ble av de norske deltakerne oppfattet som godt og nært. Det er også arbeidsgruppens inntrykk at deltakerne var engasjerte og løsningsorienterte. Så vel norske etterforskere som norsk påtalemyndighet har gitt uttrykk for at de hadde tillit til svenske myndigheter, og at informasjonsutvekslingen i praksis fungerte relativt godt.

Vi ser imidlertid at svensk politi- og påtalemyndighet tidlig inntok en lederrolle i den norske etterforskingen og i praksis bestemte hvilke etterforskingsskritt som skulle gjennomføres i Norge. Norsk politi ble i realiteten gitt rollen som praktiske tilretteleggere, blant annet når Bergwall skulle påvise funnsteder i Norge.

Alle avhørene av Bergwall i de norske sakene ble gjennomført av svenske myndigheter, i hovedsak av én person. Med få unntak ble avhørene tatt i Sverige. Norsk politi var involvert i forberedelser og fikk informasjon om fremdrift og resultat. Med unntak av de avsluttende avhørene i Gry-saken var imidlertid ingen norske etterforskere til stede og stilte spørsmål under avhørene. Innenfor det nordiske politisamarbeidet er – og var – det rom for å kreve aktiv deltagelse fra egne tjenestepersoner for å sikre at norske interesser ivaretas og norske regler følges. Avhørsprosessen var avgjørende for hvordan resten av etterforskingen i de norske sakene ble planlagt og gjennomført, og flere norske deltakere ytret ønske om å delta i avhørene. Likevel ble det ikke sendt noen skriftlig anmodning til svenske myndigheter om det.

Det ble for øvrig ikke utvekslet noen rettsanmodninger eller inngått noen formelle samarbeidsavtaler mellom norske og svenske myn-

digheter forut for anmodningene om irettefø-ring. Notoriteten rundt ansvarsforhold og beslutningsprosesser i det bilaterale samarbeidet er med andre ord fraværende, med unntak av det en kan lese ut av møtereferater og arbeidsnotater. De norske aktørene har overfor arbeidsgruppen gitt uttrykk for til dels ulik oppfatning av hvilket land som var formelt og reelt ansvarlig for etterforskingen.

Arbeidsgruppen mener at norsk politi- og påtalemyndighet ikke var kritiske nok, selv om vi tar i betraktning de nevnte forutsetningene de jobbet ut fra. Vi mener at beslutningsgrunnlaget norske myndigheter hadde tilgang til på flere sentrale punkter ga en foranledning til å etterspørre ytterligere informasjon, og til å vurdere prosessen bak bevisene. Etterforskingen i Norge pågikk i til sammen fire år, og det var tilstrekkelig tid til å vurdere og til å gripe inn.

En sentral oppgave for arbeidsgruppen har vært å trekke lærdom både av vår egen gjennomgang og av Bergwall-kommisjonens rapport, SOU 2015:52.

Erfaringene fra Bergwall-sakene viser at når politiet og påtalemyndigheten står overfor en "spesiell sak" og/eller en "spesiell person", må de følge det regelverket og den framgangsmåten de er skolert i og har trent på. Når det virkelig gjelder, og profesjonaliteten blir testet, må en støtte seg til etablert metodikk og fremgangsmåte. Det betyr ikke at nye tanker, nye teorier eller ny metodikk skal avvises, men de må kvalitetssikres før de tas i bruk.

Som deltakere i nordisk eller internasjonalt politisamarbeid skal norsk politi og påtalemyndighet være tilpasningsdyktige og løsningsorienterte, men uten å gå på akkord med norsk regelverk og norske prinsipper. I sakene mot Bergwall var norske myndigheter ikke tilstrekkelig oppmerksomme på dette.

Ansvarsforholdene er et læringspunkt som har overføringsverdi. Det skal til enhver tid være klart for alle som deltar i en etterforsking hvor – og hos hvem – ansvaret ligger, og hva ansvaret innebærer. Det gjelder enten samarbeidet skjer innad i et distrikt, på tvers av distriktsgrenser eller over landegrenser. Den ansvarlige har også et selvstendig ansvar for å skaffe seg et tilstrekkelig godt opplyst beslutningsgrunnlag.

Den bilaterale samhandlingen førte til at norsk politi- og påtalemyndighet ble en del av den samme gruppetenkingen og gikk i de samme skjulte beslutningsfellene som Bergwallkommisjonen fremhever i sin rapport, SOU 2015:52. Det dannet seg etterhvert en oppfatning av at "en måtte være der" for å forstå hva som foregikk.

I ettertid kan en kanskje si at norske myndigheter ideelt sett burde holdt en større avstand, slik at de hadde unngått å bli påvirket av gruppetenkingen. I praksis er det imidlertid nødvendig å være tett på og i forkant når beslutninger tas. Etterforsking er lagarbeid på tvers av distrikts- og landegrenser. Alternativet til gruppetenking kan ikke være å trekke seg tilbake. Vi må i stedet øke kunnskapen om mekanismene som påvirker vår evne til objektiv bevisvurdering, og enes om egnede mottiltak. Objektivitetsplikten gjelder også for påtalejurister som har vært i posisjon til å gjøre seg opp en mening om saken før den kommer til påtalestadiet. Plikten er nylig kodifisert i norsk straffeprosesslov. Vi lever i en tid hvor straffesakene blir stadig mer komplekse og omfattende. Samarbeid mellom leddene i påtalelinjen allerede fra starten av er nødvendig for å sikre en målrettet og effektiv etterforsking med høy kvalitet. Det er ikke tilstrekkelig å avvente det endelige resultatet av etterforskingen og å være passiv mottaker av beslutningsgrunnlaget. Objektivitetskravet må være en ledestjerne for hele påtalelinjen i alle faser av straffesaksbehandlingen.

I motsetning til i Sverige har Norge en organisering av påtalemyndigheten som sikrer at tiltalespørsmålet i de alvorligste straffesakene behandles i tre ledd. I praksis er det politijuristen som tar påtalemessige beslutninger underveis i etterforskingen og leder denne, Riksadvokaten avgjør tiltalespørsmålet i siste instans, og statsadvokaten aktorerer. Norsk politi har også en praktisk anvendelig modell for organisering av større etterforskinger. Straffesakene mot Bergwall har lært oss at organisering alene ikke er en garanti mot justisfeil. De samme hovedfunnene som den svenske granskingskommisjonen påpeker om gruppetenking og skjulte feller i beslutningsprosessen, gjelder også for norsk politi og påtalemyndighet.

For å motvirke justisfeil kreves andre tiltak i tillegg. Bergwall-kommisjonen påpeker behovet for metodestøtte og kontinuerlig kunnskapsutvikling. Det samme behovet har lenge vært erkjent av norsk politi og er ivaretatt blant annet gjennom utdanningstilbudet ved Politihøgskolen, forankret i flere forskningsprosjekter.

Det pågår et omfattende arbeid i norsk politi for å styrke og utvikle etterforskingsfaget. Riksadvokaten har gjennom flere år vært en premissleverandør og en aktiv pådriver i det arbeidet. For at hele påtalelinjen, fra politinivå og opp til Riksadvokaten, skal fungere sammen i straffesaksbehandlingen må alle tilegne seg de samme kunnskapene og være fortrolig med det samme begrepsapparatet, herunder kunnskapen om justisfeil. Her ser arbeidsgruppen et utviklingspotensial i påtalemyndigheten.

Det er et lederansvar å definere hvilken kompetanse de ulike funksjonene i påtalelinjen skal ha. I dag er det i for stor grad opp til hver enkelt ansatt å søke relevant etterutdanning. Det er også et lederansvar å disponere personellet slik at hver enkelt settes til de oppgavene vedkommende er best rustet til å takle.

Aktørene i påtalelinjen må også kjenne sentral terminologi innenfor andre fagområder som har betydning for straffesaken. I etterforskingen mot Bergwall ble det avgitt flere uttalelser fra sakkyndige. Mandatene til uttalelsene ble i all hovedsak gitt muntlig, og var preget av manglende objektivitet. Vi har i vår gjennomgang ikke sett at det har vært stilt spørsmål til de sakkyndige om innholdet i eller resultatet av de mest sentrale undersøkelsene etter at de forelå. Uttalelsene ble heller ikke forelagt Den rettsmedisinske kommisjon i forkant av påtaleavgjørelsene. Til tross for disse manglene ble de sakkyndige uttalelsene tillagt stor vekt i det samlede beslutningsgrunnlaget.

Politiet og påtalemyndigheten har i liten grad kompetanse til å overprøve sakkyndige vurderinger, men har som oppgave å vurdere resultatet av vurderingene opp mot øvrige bevis. Til det kreves god forståelse av den bevismessige betydningen av sakkyndige funn. Den som skal anvende en sakkyndiguttalelse som bevis, må ha forstått innholdet i den og hva konklusjonene innebærer bevismessig. Eventuelle uklarheter eller misforståelser må oppklares før saken påtaleavgjøres. Arbeidsgruppen mener at resultatet av de sakkyndiges undersøkelser ble tolket til støtte for Bergwalls skyld i større grad enn det var bevismessig grunnlag for. Etter vår oppfatning er de sakkyndiges uttalelser en del av beslutningsgrunnlaget som norsk politi- og påtalemyndighet ikke var tilstrekkelig kritiske til. En vesentlig årsak til at uttalelsene ikke alltid fremsto som objektive, var at mandatet og grunnlagsmaterialet ikke ivaretok objektivitetskravet.

Norske myndigheter hadde formelt ansvaret for behandlingen av de tre norske sakene fram til anmodning om iretteføring ble oversendt. Ansvaret for den manglende kritiske tilnærmingen ligger derfor også hos norsk politi- og påtalemyndighet, uavhengig av rollen svenske myndigheter reelt sett påtok seg i den norske etterforskingen. Deltakerne vi har intervjuet gir også uttrykk for at ansvaret for resultatet på

norsk side ligger her i Norge, og at norsk politi- og påtalemyndighet må trekke lærdom av straffesakene. Arbeidsgruppen sitter igjen med et inntrykk av at det er et reelt ønske om – og evne og vilje til – å bidra til at norsk politi- og påtalemyndighet skal være en lærende organisasjon.

1 INNLEDNING

1.1 BAKGRUNNEN FOR OPPRETTELSEN AV ARBEIDSGRUPPEN

Sture Bergwall, født 26. april 1950 i Sverige, ble i perioden 1994–2001 dømt for åtte drap begått i årene 1976–1988. Han tilsto alle drapene. Tre av domfellelsene gjaldt drap i Norge på norske jenter: Trine Jensen 17 år (meldt savnet 21. august 1981, funnet død 11. oktober 1981), Gry Storvik 23 år (funnet død 25. juni 1985) og Therese Johannessen 9 år (savnet siden 3. juli 1988). Sakene ble irettefört i Sverige etter anmodning fra norske myndigheter. Ingen av dommene, avsagt henholdsvis 2. juni 1998 og 22. juni 2000, ble anket.

Fra 2001 avsto Bergwall fra å gi ytterligere forklaringer til politiet. I et dokumentarprogram sendt av Sveriges Television i 2008 trakk Bergwall samtlige tilståelser i samtale med den nå avdøde journalisten Hannes Råstam. Året etter søkte Bergwall om gjenåpning av en av de svenske sakene (Yenon Levi). I årene som fulgte, ble samtlige dommer besluttet gjenopptatt, to av dem etter begjæring fra påtalemyndigheten. Gjenåpning ble besluttet i alle sakene. Påtalemyndigheten valgte, etter en konkret vurdering i hver enkelt sak, henleggelse (på svensk "å legga ned åtalet"). Begrunnelsen var at straffeskyld ikke kunne bevises. Etter begjæring fra Bergwall ble det deretter avsagt frikjennende dommer som følger:

- Charles Zelmanovits (fellende dom 16.11.1994 – frikjennende dom 04.11.2013)
- Marinus og Janny Stegehuis (fellende dom 25.01.1996 – frikjennende dom 25.07.2013)
- Yenon Levi (fellende dom 28.05.1997 – frikjennende dom 03.09.2010)
- Therese Johannessen (fellende dom 02.06.1998 – frikjennende dom 10.06.2011)
- Trine Jensen og Gry Storvik (fellende dom 22.06.2000 – frikjennende dom 23.11.2012)
- Johan Asplund (fellende dom 21.06.2001 – frikjennende dom 17.08.2012)

Det er nærmere redegjort for gjenåpningsprosessen i hver enkelt sak i SOU 2015:52 *Rapport från Bergwallkommissionen*.

De tre norske sakene er fortsatt uoppklarte. Trine- og Gry-saken er foreldede drapssaker. Therese er fortsatt savnet, og de straffbare forholdene knyttet til forsvinningen er uoppklarte. Saken var opprinnelig kodet som barnebortføring og frihetsberøvelse.

I forbindelse med at Bergwall begynte å tilstå drap byttet han navn til Thomas Quick. Ifølge ham selv kom fornavnet fra hans første påståtte drapsoffer, Thomas Blomgren, og etternavnet var hans mors fødenavn (SOU 2015:52 s. 29). Bergwall tok tilbake sitt opprinnelige navn etter at han hadde avslått å gi ytterligere forklaringer til politiet. I denne rapporten benevnes han Bergwall, med unntak av når vi siterer kilder hvor navnet Quick er brukt.

I brev av 12. august 2013 til Politiavdelingen i Justis- og beredskapsdepartementet redegjorde Riksadvokaten for norske myndigheters befatning med straffesakene mot Sture Bergwall. Formålet med redegjørelsen var å utarbeide et grunnlag for å kunne ta stilling til om, og i tilfelle hvordan, en evaluering av arbeidet til norsk politi- og påtalemyndighet skulle skje. I Sverige var det bebudet en gransking, men det var ikke offentliggjort noe mandat eller utnevnt noen til å forestå arbeidet. Om og i så fall hvordan norske myndigheter skulle bidra i en svenskledet gransking, var heller ikke avklart.

Riksadvokaten rådet departementet til å avklare hvorvidt det norske arbeidet – og relevante norske påtalemessige vurderinger – skulle inngå i den svenske granskingen. Et foreslått alternativ var at norsk påtalemyndighet nedsatte en egen arbeidsgruppe for å gjennomgå den norske etterforskingen og de norske påtalemessige vurderingene.

I brev av 15. august 2013 til politimestrene i henholdsvis Søndre Buskerud og Oslo, sjefen for Kripos, Oslo statsadvokatembeter og Det nasjonale statsadvokatembetet ba Riksadvokaten adressatene om å iverksette en "adekvat" gjennomgang av materialet fra henholdsvis Therese-, Trine- og Gry-saken i et læringsperspektiv for sentralt etterforskings- og påtalepersonell. Arbeidet skulle ifølge brevet fordeles slik at Søndre Buskerud gjennomgikk Therese-saken, Oslo politidistrikt gjennomgikk Trine- og Gry-saken, og Kripos gjennomgikk materialet med utgangspunkt i bistanden som var gitt derfra. Det ble presisert at læringsperspektivet, og ikke en gransking av mulige feil og svakheter i etterforskingen den gang, skulle være det sentrale. Et hovedtema skulle være om etterforskingen som ble foretatt for å etterprøve Bergwalls forklaringer, var grundig nok og om en var tilstrekkelig kritisk ved bedømmelsen av den totale bevissituasjonen. Statsadvokatene ble bedt om å iverksette sin gjennomgang "på tilsvarende måte", samt holde seg orientert om arbeidet ved de respektive distriktene og særorganene.

Fredag 15. november 2013 ble det avholdt et møte på Kripos mellom Riksadvokaten, representanter for de nevnte politidistriktene, statsadvokatembetene og særorganene. Møtet kom i stand på bakgrunn av et uttalt behov for en nærmere avklaring av hvordan gjennomgangen skulle legges opp, og avgrenses. På dette tidspunktet var det fortsatt ikke opprettet noen granskingskommisjon i Sverige, og mandatet var ikke utarbeidet. Riksadvokaten ønsket en norsk gjennomgang i et læringsperspektiv, uavhengig av mandatet for og sammensetningen av den bebudede svenske kommisjonen. Samtidig ble det understreket at den norske gjennomgangen ikke måtte komme i konflikt med den svenske granskingen. Det var derfor naturlig å klarlegge i et mandat hvordan gjennomgangen skulle avgrenses.

Konklusjonen fra møtet var at Riksadvokaten ville utferdige et oppdragsbrev til en felles arbeidsgruppe med fire deltagere som var til stede på møtet, og at disse deretter skulle utarbeide et forslag til mandat innen 20. januar 2014. Sammensetningen av arbeidsgruppen ble senere endret, som beskrevet i punkt 1.3 under, og fristen for forslag til mandat ble som følge av dette utsatt til 31. januar 2014.

Den svenske regjeringen besluttet ved "kommittédirektiv" 2013:107 den 28. november 2013 å gi en særskilt utnevnt utreder, professor emeritus Daniel Tarschys, i oppdrag å granske "rättsväsendets och vårdens agerande" knyttet til straffesaksbehandlingen som endte med at Bergwall ble dømt for åtte drap. Advokatenes og de sakkyndiges rolle i prosessene var også en del av oppdraget. Oppdraget gikk også ut på å identifisere eventuelle "strukturella" brister og ta stilling til mulige endringsbehov og hvordan endringene i så fall skulle skje. Det lå utenfor oppdragets mandat å vurdere eller uttale seg om enkeltpersoners eventuelle straffansvar. Utredningen skulle heller ikke overprøve beslutninger fra domstoler eller andre offentlige organer.

Det ble samtidig utnevnt en ekspertgruppe som skulle bistå utrederen. Spesialrådgiver i domstolsadministrasjonen, Tor Langbach, var en del av denne gruppen. Øvrige medlemmer var professor Petter Asp, professor emeritus Kjell Asplund, lagmann Mari Heidenborg og rettssakkyndig Mikael Kullberg. Utredningen fikk navnet "Bergwallkommissionen" (Ju 2013:18). Sekretærer for utredningen var hovrättsassessorn Cecilia Ahlström fra 15. desember 2013, og fra 16. juni 2014 også hovrättsassessorn Carolina Granlund.

Bergwall-kommisjonen avga sin rapport – SOU 2015:52 – 5. juni 2015.

1.2 MANDAT OG LEVERINGSFRIST

1.2.1 Mandatet av 11. mars 2014

Arbeidsgruppens mandat ble gitt i Riksadvokatens brev av 11. mars 2014:

> *ARBEIDSGRUPPE FOR GJENNOMGANG AV NORSKE MYNDIGHETERS BEHANDLING AV STRAFFESAKENE MOT STURE BERGWALL I ET LÆRINGSPERSPEKTIV – OPPRETTELSE OG MANDAT*
>
> *Det vises til tidligere korrespondanse om ovenstående. I brev av 28. november 2013 fikk en gruppe personer i politiet i oppdrag å utarbeide et utkast til mandat for en felles norsk gjennomgang av de tre aktuelle norske sakene hvor Sture Bergwall (Thomas Quick) i sin tid ble domfelt (Therese-, Trine- og Grysaken), med særlig vekt på erfaringsoverføring og læring. Videre heter det i brevet at det er viktig at gjenomgangen tilpasses den svenske granskingen, slik at unødvendig dobbeltarbeid ikke iverksettes, og at man unngår eventuelle spekulasjoner om at det norske initiativ er i en slags konkurranse med det svenske arbeidet og f.eks. har påvirkningsformål.*
>
> *I brev 31. januar d.å. har politiadvokat Anne Cecilie Dessarud, Kripos, på vegne av arbeidsgruppen oversendt riksadvokaten et begrunnet utkast til mandat. Riksadvokaten takker for utkastet, som en i det vesentlige slutter seg til, med enkelte justeringer.*
>
> *I begrunnelsen for utkastet til mandat påpekes det at når en etterforsking munner ut i en "uriktig påtaleavgjørelse", er det begått "justisfeil på et eller flere nivå" (s. 2). Riksadvokaten presiserer for ordens skyld at konstateringen av at en påtaleavgjørelse er uriktig, må skje ut fra en bestemt bedømmelsessituasjon. Det er således viktig å klargjøre om man står overfor feil bedømt ut fra situasjonen da påtaleavgjørelsen ble truffet, eller om det er tale om feil som bare lar seg konstatere i ettertid.*
>
> *Mandatutkastet legger til grunn at avhørsprosessen av Bergwall står sentralt (s. 2). Det er utvilsomt riktig for så vidt gjelder den svenske granskingen, men for den norske gjennomgangen må det sentrale være å klarlegge og vurdere betydningen av hvilke opplysninger norsk politi fikk - eventuelt ikke fikk - fra svenske myndigheter, herunder om Bergwalls psykiske helsetilstand mv.*
>
> *Videre bygger utkastet til mandat på at det bør være rom for å se nærmere på andre saker hvor Sture Bergwall var mistenkt, utover Therese-, Trine og Grysaken. Begrunnelsen for dette er at i den grad det finnes informasjon i de øvrige sakene - både de svenske og norske - som er egnet til å belyse behandlingen av de tre norske sakene, er det et potensielt viktig læringspunkt (s. 3). Riksadvokaten er i prinsippet enig i det, men understreker samtidig viktigheten av en hensiktsmessig avgrensning mot det svenske utredningsarbeidet. Dette er også fremhevet av arbeidsgruppen, der det bl.a. heter (s. 4-5):*
>
> *"For å unngå unødvendig dobbeltbehandling med den svenske granskingen, samt for å kunne dra gjensidig veksel på det arbeidet som nedlegges der, er det en fordel at vår gjennomgang skjer noenlunde parallelt med den svenske granskingen. ... Samtidig er det slik at den norske gjennomgangen er noe annet og mindre omfattende enn den svenske granskingen."*
>
> *På denne bakgrunn har riksadvokaten etter nærmere overveielse kommet til at den norske gjennomgangen bør skje i en arbeidsgruppe og hvor arbeidet påbegynnes umiddelbart, men uten å ferdigstilles før den svenske utredningen foreligger (her er fristen 29. januar 2015). På den måten kan*

arbeidsgruppen i første omfang [sic] konsentrere sin gjennomgang om de tre norske sakene. Når den svenske granskingsrapporten foreligger, bør den tas i betraktning - i lys av arbeidsgruppens foreløpige resultater - med tanke på å identifisere læringspunkter som kan overføres til norske forhold. Vurderingen av i hvilket omfang det er grunn til å se nærmere på andre saker enn Therese-, Trine- og Grysaken bør så langt det er hensiktsmessig utstå til det svenske arbeidet er ferdigstilt.

Etter dette gis arbeidsgruppen følgende

MANDAT

Arbeidsgruppen skal foreta en gjennomgang av norske myndigheters behandling av straffesakene mot Sture Bergwall i et læringsperspektiv. Det er en uttrykkelig premiss for gjennomgangen at Bergwall er frifunnet. Læringsperspektivet er det sentrale elementet. Gjennomgangen skal omfatte følgende punkter:

1. *Det skal gis en beskrivelse av norske myndigheters behandling av Therese-, Trine- og Grysaken etter at det ble iverksatt etterforsking mot Sture Bergwall, herunder av organiseringen og ledelsen av den norske etterforskingen.*
2. *Det skal gis en beskrivelse av beslutningsprosessene som ledet fram til de norske anmodningene til svenske myndigheter om å overta de norske straffesakene for iretteføring i Sverige, herunder av notoriteten omkring denne prosessen.*
3. *Det skal gis en beskrivelse av ansvarsforholdene, herunder i samarbeidet med svenske myndigheter.*
4. *Det skal gis en beskrivelse og en vurdering av beslutningsgrunnlaget i de tre sakene.*
   a. *Kjernepunktet i vurderingen skal være hvorvidt en fra norsk side var tilstrekkelig kritisk, både til den informasjonen som faktisk forelå og til eventuelle mangler ved beslutningsgrunnlaget. Beskrivelsen og vurderingen skal begrenses til de deler – eventuelt manglende deler – av bevis- og beslutningsgrunnlaget som antas å ha størst relevans i et læringsperspektiv.*
   b. *I den grad det er nødvendig for å beskrive eller vurdere bevis- og beslutningsgrunnlaget i de tre nevnte sakene, kan arbeidsgruppen gå nærmere inn i deler av bevissikringen som ble foretatt av norsk politi.*
   c. *I den grad det er nødvendig for å beskrive og vurdere bevis- og beslutningsgrunnlaget i de tre nevnte sakene, kan arbeidsgruppen også se hen til behandlingen av de øvrige straffesakene mot Sture Bergwall. Hva gjelder svenske saker bør det i første rekke tas utgangspunkt i resultatene fra den svenske granskingen.*
5. *Det skal på bakgrunn av ovenstående og resultatene fra den svenske granskingen trekkes ut læringspunkter i et fremtidsrettet perspektiv. Videre skal det gis konkrete råd om hvordan slike punkter kan og bør implementeres best mulig i norsk politi og påtalemyndighet.*

Følgende personer oppnevnes som medlemmer i arbeidsgruppen:

1. *Politiadvokat Anne Cecilie Dessarud, Kripos*
2. *Politiførstebetjent Geir Egil Løken, Kripos*
3. *Politifaglig rådgiver Arnfinn Sandstad, Kripos*
4. *Politioverbetjent Asbjørn Rachlew, Oslo politidistrikt*
5. *Politiførstebetjent Erik Solheim, Søndre Buskerud politidistrikt*

6. *Statsadvokat Kim Sundet,*
   Det nasjonale statsadvokatembetet

Gruppen ledes av politiadvokat Dessarud.

Det overlates til arbeidsgruppen selv å vurdere behovet for å innhente særskilt kompetanse innenfor ulike fagområder, herunder utdanning, saksanalyse og kriminalteknikk, og på hvilken måte det i så fall best kan skje.

En forutsetter at arbeidsgruppen etablerer kontakt med - og på hensiktsmessig måte orienterer og eventuelt utveksler opplysninger med - den svenske utredningsgruppen, i første rekke gjennom det norske medlemmet, spesialrådgiver i Domstoladministrasjonen Tor Langbach.

Arbeidsgruppen gis frist for å avgi sin rapport til 1. april 2015.

1.2.2 Utsatt frist

Som en konsekvens av at den svenske granskingskommisjonens frist ble utsatt fra 29. januar til 5. juni 2015 ba den norske arbeidsgruppen i brev av 11. november 2014 om utsatt frist til 3. juli 2015. Utsettelse ble innvilget i Riksadvokatens brev av 17. november 2014. Arbeidsgruppen anmodet i brev av 31. mai 2015 om utsatt frist til 31. august for å ferdigstille rapporten. I Riksadvokatens brev av 3. juni ble endelig frist satt til 21. september 2015.

1.3 ARBEIDSGRUPPEN

I Riksadvokatens brev av 28. november 2013 vises det til møtet på Kripos 15. november 2013 hvor det ble besluttet at arbeidsgruppen skulle ha følgende sammensetning:

- politiinspektør Reinert M. Ottesen, Kripos
- politifaglig rådgiver Arnfinn Sandstad, Kripos
- politioverbetjent Asbjørn Rachlew, Oslo politidistrikt
- politiførstebetjent Erik Solheim, Søndre Buskerud politidistrikt

Ottesen ble utpekt til leder av arbeidsgruppen. I brev fra Riksadvokaten av 17. desember 2013 ble det besluttet at politiadvokat Anne Cecilie Dessarud skulle overta som leder i stedet for Ottesen. Bakgrunnen var at arbeidet, som fremsto som omfattende, ikke var praktisk forenlig med Ottesens lederstilling ved Kripos. I tillegg ble det besluttet at politiførstebetjent Geir-Egil Løken skulle delta. Statsadvokat Kim Sundet ble også oppnevnt som medlem i arbeidsgruppen i forbindelse med mandatet av 11. mars 2014.

Ingen av deltakerne i arbeidsgruppen har vært fristilte; samtlige har skjøttet andre arbeidsoppgaver parallelt. Vi har vært plassert på forskjellige steder og hatt ulik arbeidsbelastning til ulike tider, med de praktiske utfordringene det har medført for gruppen som helhet. Vi var avhengige av utsatt frist for å klare å ferdigstille arbeidet.

Vi er praktikere som selv har stått overfor flere av de samme utfordringene som Bergwallsakene reiste, og kan derfor identifisere oss med disse. Vi går inn i problemstillingene i egenskap av de rollene vi har og har hatt i vårt daglige virke i politiet og påtalemyndigheten. Vår erfaringsbakgrunn er så vidt lang at de fleste av oss kjenner seg godt igjen i den tidsperioden etterforskingen mot Bergwall pågikk, og alle har kunnskap om hvilken praksis og hvilke rutiner norsk politi og påtalemyndighet forholdt seg til da.

To av oss har også vært involvert i etterforskingen. Arnfinn Sandstad var lensmannsbetjent i Follo i 1985 og blant de første tjenestemennene som rykket ut til funnstedet i Grysaken. Han deltok i den videre etterforskingen på saksnivå. På 90-tallet var han avsnittsleder ved Kripos og hadde personalansvar for flere som deltok i etterforskingen mot Bergwall. Han fungerte i den forbindelse også som kon-

taktperson overfor distriktene som var involvert i etterforskingen, og mot svenske myndigheter. Erik Solheim har hatt ansvaret for å følge opp nye tips i Therese-saken i tiden etter at Bergwall ble frikjent. Asbjørn Rachlew har ikke hatt noen rolle i etterforskingen, men var tilhører under deler av iretteføringen mot Bergwall i Hedemora tingsrett i Therese-saken.

For øvrig har flere av medlemmene i arbeidsgruppen og personene som er intervjuet, kollegiale relasjoner.

Siden formålet med arbeidet er å trekke ut læringspunkter, og ikke å gjennomføre en gransking, ser vi det snarere som en fordel enn en ulempe at arbeidsgruppen har kjennskap til straffesaksbehandlingen fra den tidsperioden den pågikk, og til deltakerne. Vi mener det gir gode forutsetninger for å vurdere behandlingen i sanntid.

Det er lett å la seg blende av etterpåklokskapens lys. Og det er enklere å sitte på tribunen enn å delta. Det er derfor med adskillig ydmykhet, men samtidig med stor interesse og sterkt engasjement for etterforskingsfaget at vi har arbeidet med mandatet.

1.4 RAPPORTENS FORMÅL OG MÅLGRUPPE

Lang og bred erfaring har lært oss at ingen sak er lik, og at det ikke finnes noen fasit på hvordan en etterforsking skal gjennomføres. Arbeidet må tilpasses den enkelte saken og de konkrete problemstillingene den reiser. Vi har imidlertid også erfart at mange saker inneholder felles problemstillinger, og at en alltid finner noe med overføringsverdi til senere etterforskinger. Målet med gjennomgangen er å finne frem til sentrale læringspunkter fra etterforskingene mot Bergwall som våre kolleger og vi kan dra nytte av i fremtiden. Arbeidet er følgelig ment å være et bidrag til læring for den organisasjonen vi selv representerer, nemlig norsk politi og påtalemyndighet.

Mandatet ber oss *beskrive* norske myndigheters behandling av straffesakene, beslutningsprosessene og ansvarsforholdene og å *beskrive* og *vurdere* beslutningsgrunnlaget. Uten en grundig beskrivelse er det vanskelige å ta stilling til vurderingstemaene mandatet reiser. Vi har tilstrebet å presentere funnene i klartekst og i stor grad ved direkte gjengivelse av så vel saksdokumenter som interne arbeidsdokumenter og uttalelser i intervjuene. Det kan i utgangspunktet oppleves vanskelig både for kolleger som omhandles i rapporten, og for arbeidsgruppen. Arbeidsgruppen mener at direkte gjengivelser gir leserne et bedre grunnlag for selvstendige vurderinger av spørsmålene mandatet reiser, og for diskusjoner om læringspunkter og kunnskapsutvikling. Arbeidsgruppens vurderinger er ikke nødvendigvis riktige eller tilstrekkelige. Vi ønsker å tilrettelegge for at våre kollegaer selv kan gjøre seg kjent med behandlingen av straffesakene og besvare spørsmålet: Hva vi kan lære?

Vi ønsker også å skape forståelse for hvilke grunnleggende forutsetninger norske myndigheter jobbet ut fra, og hvordan det påvirket straffesaksbehandlingen.

Gjennom intervjuene, hvor læringsperspektivet også har stått sentralt, har vi fått inntrykk av at de som deltok i etterforskingen, ser positivt på at behandlingen av straffesakene gjennomgås. Dette kommer frem i intervjusituasjonen, hvor hver enkelt på en åpen og ærlig måte har delt sine tanker og refleksjoner. Den samme positive holdningen kommer til uttrykk ved at flere har bidratt med å fremskaffe skriftlig dokumentasjon. Dette viser at det er et reelt ønske om – og evne og vilje til – å bidra til at norsk politi og påtalemyndighet skal være en lærende organisasjon, det vil si en organisasjon med egen kapasitet til å lære effektivt og kontinuerlig og bli mer endringsvillig (Kvålshaugen/Wennes 2012, s. 248).

En uttrykkelig premiss for gjennomgangen er at Bergwall er frikjent. Et samtaleemne i arbeidsgruppen har vært at premissen i stor grad blir styrende for hvilke læringspunkter vi trekker ut. Rapporten vektlegger først og fremst forhold som har et forbedringspotensial, til tross for at det også er sider ved etterforskingen som er gode eksempler til etterfølgelse. Å lære av det en har lykkes med, har utvilsomt også god læringseffekt, såfremt det fokuseres på prosessen og ikke bare på resultatet.

Det er ikke til å unngå at avhørsprosessen vies mye oppmerksomhet i rapporten. Det skyldes at Bergwalls forklaring var det sentrale beviset.

Et samtaleemne i arbeidsgruppen har også vært hvordan ens egen oppfatning påvirkes av rollen og arbeidsoppgavene en har, eller blir tildelt i straffesaksbehandlingen, samt tiden en har til rådighet før en treffer beslutninger. Arbeidsprosessen vår har styrket vissheten om at det i norsk politi og påtalemyndighet både under etterforskingen og på påtalestadiet må settes av nok tid til – og gis tilstrekkelig takhøyde for – konstruktive meningsutvekslinger hvor ulike synspunkter løftes frem.

Flere i arbeidsgruppen har som nevnt hatt roller i etterforskingen av de tre norske sakene, både før og etter at den ble rettet mot Bergwall. Vi gikk inn i prosessen med ulik kunnskap om sakene og ulike oppfatninger av potensielle læringspunkter. I kognitiv læringsteori er utgangspunktet at vi tar med oss tidligere kunnskap og erfaringer inn i nye læringssituasjoner. Vi stiller aldri med blanke ark; den nye kunnskapen sammenstilles kognitivt med det vi kan fra før (Kvålshaugen/Wennes 2012, s. 246). Ingen av oss hadde tidligere gjennomgått etterforskingsmaterialet i sin helhet. En nyttig erfaring for arbeidsgruppen er hvordan synet vårt har endret seg gjennom den omfattende arbeidsprosessen, fra mandatet ble gitt og frem til i dag. For oss har det også vært en læringsprosess. Bak rapporten ligger det mange og lange, gode og åpne diskusjoner.

Underveis har vi også drøftet mange aktuelle læringspunkter. Vårt valg av læringspunkter, slik disse presenteres avslutningsvis i rapporten, er basert på arbeidsgruppens subjektive oppfatning om hva som synes mest relevant i et fremtidsperspektiv. Andre vil kanskje vurdere det annerledes. Dersom rapporten kan brukes som utgangspunkt for konstruktive diskusjoner om hva vi kan lære av behandlingen av straffesakene mot Bergwall, har vi uansett nådd målet med arbeidet vårt.

I tiden som har gått siden straffesakene ble behandlet – og også i tiden fra arbeidsgruppen ble oppnevnt – har det vært utført mye arbeid i norsk politi og påtalemyndighet for å utvikle og styrke etterforskingsfaget. Riksadvokaten har i flere år vært en premissleverandør og aktiv pådriver for dette arbeidet, som pågår kontinuerlig. Ved valg av læringspunkter har vi sett hen til prosesser som pågår i påtalelinjen, i Politidirektoratet og ved Politihøgskolen. Flere funn i gjennomgangen som på et tidligere tidspunkt ville gitt et incitament til anbefalinger, er allerede godt ivaretatt. I slike tilfeller er det tilstrekkelig å understreke betydningen av at alle aktørene lojalt følger eksisterende regelverk og metodikk, og at alle får nødvendig opplæring. Behandlingen av Bergwall-sakene er etter vår oppfatning en nyttig påminnelse om behovet for tiltakene som allerede er iverksatt, eller er under utvikling.

1.5 ARBEIDSGRUPPENS ARBEID

1.5.1 Generelt om gjennomgangen

Arbeidsgruppens arbeid har i hovedsak omfattet:

- gjennomgang av skriftlig dokumentasjon
- arbeidsgruppemøter
- befaringer
- forberedelse til, gjennomføring og gjennomgang av intervjuer
- eksterne møter og samtaler
- rapportskriving

1.5.2 Kilder

Arbeidsgruppen har hatt tilgang til kopier av dokumentene i de tre norske sakene; både dokumentene fra etterforskingen på saksnivå og dokumentene som ble utarbeidet etter at etterforskingen ble rettet mot Bergwall.

Vi har også hatt tilgang til møtereferater, oversiktsrapporter og arbeidsnotater utarbeidet av aktører i etterforskingen.

Videre har vi hatt tilgang til de dokumentene som svenske myndigheter benyttet i gjenåpningsprosessen, med unntak av de som er taushetsbelagte. I den forbindelse har vi også fått tilgang til dokumenter fra de svenske straffesakene mot Bergwall. Det ga oss muligheten til å se hvilke dokumenter fra de svenske sakene som var relevante for beslutningsgrunnlaget i de norske sakene.

Vi har gjennomgått alt vi har klart å spore opp av råmateriale. Oversiktsrapporter og sammendrag har vært nyttige veivisere inn i råmaterialet. Samtidig har det vært viktig for oss å sammenligne den sammenfattende dokumentasjonen med den fullstendige dokumentasjonen. Det har gitt mulighet for å vurdere om en mulig manglende kritisk tilnærming har sammenheng med hvorvidt råmaterialet har inngått i bevisgrunnlaget eller ikke.

Via Bergwall-kommisjonen har vi fått tilgang til råmateriale fra vallninger, fullstendige avhørsutskrifter og annen saksrelevant dokumentasjon som av ulike årsaker ikke har vært tilgjengelig i norske arkiver.

Ved å knytte kildene sammen har vi forsøkt å danne oss et bilde av beslutningsgrunnlaget i sanntid.

I årene siden Bergwall trakk tilståelsene, er det utgitt en rekke bøker og artikler som i ulik grad belyser spørsmålene i mandatet. Flere er skrevet av deltakere i etterforskingen mot Bergwall. Det er også laget dokumentarprogrammer, og straffesakene har i ulike sammenhenger vært eksponert i media. Informasjon tilkommet i ettertid er i utgangspunktet irrelevant i et sanntidsperspektiv. Kildene har imidlertid vært nyttige veivisere inn i et svært omfattende materiale. De er også relevante å se hen til i et læringsperspektiv, siden politi- og påtalepersonell selv setter søkelyset på så vel gode som dårlige erfaringer. Uttalelser gitt i ettertid bidrar også til å forstå hvordan deltakerne tenkte og vurderte underveis i straffesaksbehandlingen.

Mandatet ber oss trekke ut læringspunkter fra Bergwall-kommisjonens rapport SOU 2015:52 Selv om rapporten kom på et sent tidspunkt i vår arbeidsprosess, har vi hatt anledning til å gjennomgå den og vurdere kommisjonens funn og anbefalinger opp mot våre egne. Det har vært nyttig.

1.5.3 Arbeidsgruppemøter

Arbeidsgruppen har hatt ca. 20 møtedager, i tillegg til jevnlig kommunikasjon om spørsmål som har oppstått underveis i gjennomgangen. På møtene har vi gjennomgått dokumentasjonen og drøftet oss frem til hvordan mandatet skulle besvares. I forkant av intervjuene ble det avholdt ytterligere møter til forberedelsen av disse.

1.5.4 Befaringene og gjennomgangen av vallningene

Det finnes ikke noe fullgodt norsk ord for *vallning*. Vi har derfor valgt å bruke det svenske begrepet. *Vallning* var et innarbeidet begrep også i den norske etterforskingen mot Bergwall. I straffesakene mot ham har vallningene vært en blanding av befaring og rekonstruksjon. En nærmere redegjørelse for dem er inntatt i kapittel 8.

Vallning kan – etter arbeidsgruppens oppfatning – beskrives som en befaring der formålet er at avhørte skal vise veien til et (å)sted og

eventuelt avgi en forklaring underveis og på stedet.

For å få et bedre grunnlag for å gjennomgå og vurdere vallningene gjennomførte arbeidsgruppen de to første dagene i desember 2014 en befaring på de mest sentrale stedene i de tre norske sakene.

Vi var ved boligblokken på Fjell hvor Therese bodde, og i nærområdet hvor hun sist ble observert. Senere kjørte en av gruppens deltakere samme rute som er beskrevet i vallningsrapporten for Therese-saken (dok. 06,05), det vil si han fulgte Bergwalls veivalg fra Strømsø i Drammen sentrum til Fjell og hans videre veivalg på Fjell.

Arbeidsgruppen kjørte også til Holstad-krysset i Ski kommune og videre nordover fylkesvei 152 til Myrvoll i Oppegård kommune. Dette er den samme veien som Bergwall anviste under vallningen 16.08.99. På Myrvoll oppsøkte vi parkeringsplassen hvor Gry ble funnet drept. Deretter gikk turen videre til Svartskog, hvor gruppen tok seg frem til funnstedet for drapet på Trine. Vi fulgte Bergwalls anvisninger fra vallningen.

I etterkant av gruppens befaringer ble også de redigerte videoene som ble vist i retten i Trine- og Gry-saken, gjennomgått. I tillegg har en av deltakerne gått gjennom alt lyd- og videomaterialet fra vallningene som arbeidsgruppen har hatt tilgang til.

1.5.5 Intervjuer

I motsetning til hva som var tilfellet i Sverige, var det relativt mange som deltok i de norske etterforskingene, både fra politiet og påtalemyndigheten. I tillegg har flere sakkyndige bidratt underveis i etterforskingen. Vi har intervjuet mange, men ikke samtlige personer som deltok. Valg av intervjuobjekter har sammenheng med hvilke punkter i mandatet vi hadde behov for å få belyst ut over det vi kunne lese oss til av saksdokumentene.

Forut for intervjuene brukte vi mye tid på å sette opp disposisjoner som dekket det vi skulle belyse i mandatet. Intervjuene besto av en generell og en spesiell del. I den første delen ønsket vi den enkeltes beskrivelse og oppfatning av organisering, ledelse, beslutningsprosesser, ansvarsforhold og beslutningsgrunnlag. I den spesielle delen gikk vi mer detaljert inn på den enkeltes arbeidsoppgaver i etterforskingen. Vi har intervjuet teknikere, taktikere, sakkyndige, etterforskingsledere/utrykningsledere, politijurister, statsadvokater og representanter for Riksadvokatembetet. Intervjuene ble gjennomført enkeltvis, og to personer fra arbeidsgruppen deltok på hvert intervju. Intervjuene ble gjennomført i perioden februar–august 2015. Listen over personene vi har intervjuet, er inntatt avslutningsvis i rapporten.

Vi sendte ut en e-post til deltakerne i etterforskingen i god tid før intervjuene med spørsmål om innsyn i skriftlig dokumentasjon ut over straffesaksdokumentene, som møtereferater og arbeidsnotater. Responsen var god og tilbakemeldingene av stor betydning for den videre gjennomgangen og for forberedelsen av intervjuene. Både muntlig og skriftlig dokumentasjon fra hver enkelt har gitt verdifulle bidrag til rapporten. Vi vurderte nøye hvor detaljert informasjon vi skulle legge opp til i intervjuene, og hvor grundige vi skulle være. Behandlingen av straffesakene ligger svært langt tilbake i tid, og en må ta høyde for at detaljer er glemt.

Samtidig var straffesakene omfattende, mandatet likeså, og det forelå store mengder skriftlig dokumentasjon som det var naturlig å be den enkelte kommentere for at vi skulle danne oss et best mulig grunnlag for å vurdere straffesaksbehandlingen i sanntid. I ettertid er arbeidsgruppens oppfatning at intervjuene var godt egnet til å belyse spørsmålene i mandatet, og at alle som ble intervjuet, har bidratt konstruktivt til læring. Det er vi takknemlige for.

En vanskelig vurdering har vært i hvor stor grad, og hvordan vi i rapporten skulle identifisere enkeltpersoner i straffesakene. Det vesentlige er hvilken rolle og stilling vedkommende hadde i etterforskingen; med andre ord vedkommendes faglige fremfor personlige identitet. I sammenhenger hvor vi har funnet det tilstrekkelig å benevne personene med rolle eller stilling, har vi valgt å gjøre det. Der hvor flere har hatt samme rolle eller stilling, har det i noen sammenhenger vært behov for å skille mellom dem. Vi har da valgt å bruke navn eller initialer. Det samme gjelder ved henvisninger til dokumenter utarbeidet under behandlingen av straffesakene. Vitner og andre private deltakere er anonymisert.

Straffesakene mot Bergwall har i stor grad vært eksponert for offentligheten tidligere, sist i forbindelse med fremleggelsen av SOU 2015:52. Flere av straffesakenes profesjonelle aktører har dessuten selv publisert materiale i eget navn og/eller uttalt seg i media. Det gjelder i særlig grad deltakere på svensk side. Spørsmålet om anonymisering må også ses i lys av dette.

1.5.6 Møter og samtaler

I tillegg til intervjuene har arbeidsgruppen hatt samtaler med fagpersoner både i og utenfor etterforskingen av Bergwall-sakene. Disse har besvart spørsmål på fagområder hvor vi selv mangler kompetanse.

I Riksadvokatens brev av 11. mars ble det overlatt til arbeidsgruppen å vurdere behovet for å innhente særskilt kompetanse på ulike fagområder, som utdanning, saksanalyse og kriminalteknikk, og på hvilken måte det i så fall skulle skje. Behovet for en slik kompetanse ble vurdert fortløpende. Vi valgte å løse det gjennom møter og (telefon)samtaler i den grad behovet ikke allerede var innfridd i forbindelse med intervjuene.

Rapporten omhandler både taktisk og teknisk etterforsking. Operativ kriminalanalyse behandles ikke direkte. Det har skjedd en betydelig utvikling innen operativ kriminalanalyse siden straffesakene mot Bergwall ble etterforsket. Med dagens analyseverktøy, kunnskap og erfaring ville informasjonen i straffesakene mot Bergwall blitt gjennomgått og behandlet på en annen måte nå enn det norsk politi hadde mulighet til på 90-tallet. I et læringsperspektiv er det følgelig mindre interessant hvordan saksanalysen foregikk den gang. Vi konstaterer imidlertid at dette fagfeltet er langt mer sentralt i etterforskingen av alvorlige, straffbare handlinger nå enn for 15–20 år siden.

Arbeidsgruppen har kontaktet de tidligere oppnevnte bistandsadvokatene Fridtjof Feydt og Benedict de Vibe og informert dem om vårt mandat og arbeid og fremleggelsen av rapporten, slik at de har kunnet gi beskjed videre til de pårørende i de norske sakene.

Vi vil rette en takk til hver enkelt som har gitt oss verdifull informasjon.

1.5.7 Kontakt med Bergwall-kommisjonen

Riksadvokaten forutsatte at arbeidsgruppen etablerte kontakt med, orienterte seg og eventuelt utvekslet opplysninger med Bergwall-kommisjonen, i første rekke gjennom spesialrådgiver Tor Langbach. Arbeidsgruppen hadde et dagsmøte med ham i mars 2014.

I september 2014 var arbeidsgruppen i Stockholm, hvor vi møtte utreder Tarschys og øvrige medlemmer av kommisjonen. Formålet med møtet var å gi en gjensidig orientering om mandatet og arbeidet vårt.

Etterpå deltok vi på et informasjons- og diskusjonsmøte mellom Bergwall-kommisjonen og representanter for Polishögskolan. Temaet for møtet var Polishögskolans utdanning på områdene etterforskingsmetodikk og avhør.

I oktober 2014 var tre av arbeidsgruppens medlemmer i Gøteborg, hvor vi fikk tilgang til dokumentasjonen som Bergwall-kommisjonen hadde innhentet fra behandlingen av de tre norske straffesakene. I den dokumentasjonen inngikk råmaterialet fra vallningene som vi ikke gjenfant i norske arkiver.

Vi vil takke Bergwall-kommisjonen for å ha gitt oss tilgang til faktainformasjon som av ulike årsaker ikke har vært tilgjengelig i norske arkiver. Vi har satt stor pris på deres velvillighet og imøtekommenhet.

1.6 AVGRENSNINGER

Vi skal gjennomgå *norske myndigheters* behandling av straffesakene. Norske myndigheters behandling varte fra etterforskingen ble iverksatt i april 1996 til den siste anmodningen om iretteføring ble sendt Sverige i mai 2000. Det var ingen rettslig etterforsking i Norge. Det var ikke oppnevnt noen norsk forsvarer for Bergwall. Norske myndigheter er i praksis ensbetydende med norsk politi- og påtalemyndighet. Som ledd i etterforskingen ble det imidlertid benyttet sakkyndige. Deres arbeid er omtalt i gjennomgangen.

Domstolsbehandlingen, fullbyrdelsen av dommene og gjenåpningen ligger utenfor vårt mandat. Det kontradiktoriske prinsipp, som er utførlig omtalt i SOU 2015:52, omfattes ikke av vår gjennomgang.

Norske polititjenestepersoner var imidlertid sentrale vitner under hovedforhandlingene og deltok aktivt i forberedelsene. Måten de presenterte bevismaterialet på, gjenspeiler hvordan norske myndigheter forholdt seg til bevisgrunnlaget på påtalestadiet. Derfor har vi i vår gjennomgang også sett hen til bevisførselen i retten.

Norsk politi- og påtalemyndighet hadde ikke noen formell rolle i behandlingen av de svenske straffesakene mot Bergwall. Gjennomgangen av disse omfattes i utgangspunktet ikke av mandatet. Vi har imidlertid gjort oss kjent med deler av de svenske sakene, slik mandatets punkt 4 gir anledning til. De norske sakene ble iretteført som nummer 5, 6 og 7, og Johansaken som den åttende og siste. Det var Johansaken etterforskingen startet med i 1993. Det betyr at mesteparten av bevismaterialet fra de svenske sakene var tilgjengelig da norsk politi etterforsket og norsk påtalemyndighet fattet sin endelige avgjørelse. Deler av bevisgrunnlaget i de svenske sakene hadde bevisverdi i de norske sakene. Særlig har vi merket oss temaer i avhørsprosessen som er gjennomgående i flere av sakene, blant annet *medvirker, kjøretøy* og *"arr" på ofrene*. Bergwalls forklaring om disse temaene hadde overføringsverdi til øvrige saker hvor det samme var omtalt. Det var egnet til å belyse hans generelle troverdighet.

Terapien ligger utenfor mandatet. Underveis i gjennomgangen har vi blitt klar over den nære sammenhengen mellom terapien og etterforskingen. Mandatets punkt 4 kan vanskelig besvares uten å komme inn på den negative synergieffekten i skjæringspunktet mellom terapisamtaler og avhør. Etter vårt syn er det nødvendig å kjenne til samspillet mellom terapien og etterforskingen for forstå forutsetningene norske myndigheter jobbet ut fra. Journalnotatene fra terapien er med enkelte unntak unntatt offentlighet. Hva gjelder medisinering av Bergwall i forbindelse med avhør viser vi derfor til hva Bergwall-kommisjonen har skrevet om dette i SOU 2015:52.

1.7 RAPPORTENS OPPBYGNING

Arbeidet har vært omfattende, og rapporten bærer preg av det. Vi ser ulempene ved at rapporten er blitt så voluminøs og har søkt å avhjelpe det med et sammendrag innledningsvis, en oppsummering av hvert kapittel underveis med læringspunktene samlet i kapittel 15. Hvert kapittel står på egne ben og kan i utgangspunktet leses uavhengig av de øvrige. Mandatet besvares i kapitlene 2–7, mens kapit-

tel 8–12 er dyptpløyende saksgjennomganger som underbygger vårt svar på mandatets punkt 4: om vi var tilstrekkelig kritiske.

Samtlige kapitler er utarbeidet av arbeidsgruppens medlemmer i fellesskap, og vi er omforent om innholdet. Skrivearbeidet har vært fordelt på alle i arbeidsgruppen. Siden kapitlene er ført i pennen av ulike skribenter, blir også uttrykksmåten forskjellig. Det har vi valgt å gi rom for. Vi har også valgt å skrive noen kapitler på nynorsk, slik at begge målførene er representert.

Først gis et sammendrag av rapporten.

I kapittel 1 redegjør vi for bakgrunnen for opprettelsen av arbeidsgruppen, mandatet, rapportens formål og målgruppe, arbeidet i arbeidsgruppen og avgrensninger.

I kapittel 2 besvares mandatets punkt 1 (organisering og ledelse).

I kapittel 3 besvares mandatets punkt 2 (beslutningsprosesser).

I kapittel 4 besvares mandatets punkt 3 (ansvarsforhold).

I kapittel 5 redegjør vi for "den svenske nøkkelen", det vil si en anvisning på hvordan Bergwalls forklaringer skulle forstås. Teoriene som lå til grunn for denne nøkkelen, var utviklet av personer med ansvar for den psykoterapeutiske behandlingen av Bergwall.

I kapittel 6 redegjør vi for samspillet mellom terapien og etterforskingen.

I kapittel 7–12 besvares mandatets punkt 4 (beslutningsgrunnlaget).

Kapittel 7 beskriver og vurderer beslutningsgrunnlaget på et overordnet plan, mens de påfølgende kapitlene går mer detaljert inn på deler av beslutningsgrunnlaget som belyser hvorvidt norske myndigheter var tilstrekkelig kritiske til så vel eksisterende som manglende informasjon. Beslutningsgrunnlaget henger naturlig sammen med bevissikringen (prosessen), som også behandles i kapittel 7–12.

I kapittel 13 fremlegger vi våre vurderinger i et kunnskapsbasert perspektiv. Kapittelet bygger først og fremst på funn i kapittel 12 og knytter vår gjennomgang til forskning. Det er ment som et grunnlag for videre diskusjon og kunnskapsutvikling i politiet og påtalemyndigheten.

I kapittel 14 gir vi et sammendrag av SOU 2015:52, med utgangspunkt i hva som anses som relevant i et norsk læringsperspektiv.

I kapittel 2–14 tar vi opp aktuelle læringspunkter etter hvert som disse påvises i vår gjennomgang. De endelige læringspunktene i kapittel 15 utgjør essensen av disse.

2 ORGANISERING OG LEDELSE AV DEN NORSKE ETTERFORSKINGEN

2.1 INNLEDNING

I mandatets punkt 1 fremgår:

> *Det skal gis en beskrivelse av norske myndigheters behandling av Therese-, Trine- og Gry-saken etter at det ble iverksatt etterforsking mot Sture Bergwall, herunder av organiseringen og ledelsen av den norske etterforskingen.*

I en oversiktsrapport av 04.02.98 står følgende om startfasen i norske myndigheters etterforsking av Sture Bergwall:[1]

> *Den 28.2.96 ble den første kontakten mellom norsk og svensk politi opprettet vedrørende Thereses forsvinning. I tiden før dette, dvs. ifra den 13.12.94., hadde det vært en viss kontakt mellom Kripos og svensk politi. Dette skyldtes at Thomas Quick påsto å ha bortført og drept en gutt i 12 års alderen av utenlandsk opprinnelse i nærheten av Oslo. Dette ble et eget prosjekt i samband med etterforskningen av Theresesaken.*

Kontakten før 28.02.96 dreide seg om informasjonsutveksling mellom svensk og norsk politi, hovedsakelig med Interpol-avsnittet på Kripos og Oslo politikammer. Det var Seppo Penttinen som først kontaktet Kripos på telefon 13.12.94 med spørsmål om det forelå en savnetmelding for en utenlandsk gutt i 12–13-årsalderen fra tidsrommet 1988–1990. Sture Bergwall hadde erkjent et drap på en gutt som han hadde kommet i kontakt med i nærheten av Oslo. Navnet på gutten skulle være "Duska" eller noe lignende.

Henvendelsen resulterte i at Kripos søkte etter og fant to aktuelle personer etterlyst av Oslo politikammer. Begge var asylsøkere med opphold på Skullerud asylmottak som var blitt meldt savnet med en ukes mellomrom i mars 1989. Oslo politikammer sendte savnetmeldingene til Penttinen i slutten av desember 1994.

I februar 1995 ble en melding om en mulig savnet utenlandsk gutt lagt ut i Polititidene, uten at det medførte noen respons. Utover våren 1995 begynte media i Norge å interessere seg for om Bergwall kunne knyttes til norske saker, men det skjedde likevel ikke noe før i slutten av februar 1996, da *kommisarie* Stellan Söderman ved Rikskrim i Sverige på ny tok kontakt med Kripos. På dette tidspunktet hadde Bergwall begynt å snakke om et drap på ei lita jente som han hadde begått i Norge i 1989. Navnet "Theres" var fremkommet, og jenta skulle bo i nærheten av Drammen. Etter å ha fått muntlig informasjon om at dette kunne dreie seg om Therese Johannesen, som var blitt meldt savnet fra Fjell i Drammen i juli 1988, ønsket Södermann ytterligere opplysninger oversendt.

Uken etter, 06.03.96, ble det oversendt diverse dokumentasjon til Rikskrim, som oversiktsrapporten av 06.08.89, utskrift fra saknetregisteret, fargefoto av Thereses ansikt, en tegning av Therese med bekledning, oversiktsfoto av Fjell og et bykart over Drammen utgitt i 1988.

På bakgrunn av opplysningene fra Bergwall ble det bestemt å avholde et møte mellom svenske og norske myndigheter for gjensidig å informere hverandre. Dette møtet ble gjennomført 21.–22.03.96 i Sundsvall, hvor representanter fra Kripos og Drammen politikammer deltok fra norsk side.

[1] Oversiktsrapport v/Bjerknes og Grøttland av 04.02.98, dok. 02,01, s. 5.

I et internt notat fra tidligere etterforskingsleder i Therese-saken Odd Thoresen til sjefen for Kripos, skrevet 10.04.96, står blant annet følgende:[2]

Den 21.3.96 ble det avholdt et møte på politistasjonen i Sundsvall hvor svensk politi orienterte om Thomas Quick, de saker han synes å være involvert i, samt hans forklaringer om sakene i Norge. Til stede på dette møtet var kriminalkommisarie Stellan Södermann, kriminalinspektør Anna Wikström - begge Rikskrim, Seppo Penttinen fra polisen i Sundsvall, Lennart Jarlheim og Willy Hammar fra polisen i Avestad.

Det er Seppo Penttinen og Anna Wikstrøm som foretar avhørene av Quick. Penttinen var den som avhørte Quick i den første drapssaken for 3 år siden og har siden hatt dette som eneste oppgave. I tillegg er Anna Wickstrøm med under avhørene. Det er kun disse to som Quick ønsker å forklare seg til. De har opparbeidet et meget godt tillitsforhold til ham. Krkom. Sødermann er den som koordinerer sakene Quick kan være involvert i.

Quick er dypt sinnslidende og det er selve drapshandlingen som står i sentrum for ham når han dreper. Han er meget vanskelig å avhøre fordi han bl.a. får "minnebilder" fra flere saker som dukker opp under forklaringene. Det er derfor problematisk å finne ut hvilke bilder som tilhører de forskjellige sakene. Han får vanligvis store angstanfall under de innledende forklaringer på de forskjellige sakene. Ofte nevner han personer og steder med ord som minner om de aktuelle i starten av en sak. Etter hvert som han klarer å hente minnene frem klarer han også å sortere ut de rette navn. Han har en nærmest fotografisk hukommelse fra hendelsene når han omsider har fått bildene frem. I de saker han til nå har forklart seg om og som er pådømt, har det vist seg at han har forklart seg sannferdig.

[...]

Den 22.3.96 deltok vi på et møte med överåklagare Christer van der Kwast i Härnösand. Til stede var de øvrige fra møtet dagen før. Van der Kwast ble orientert om de opplysninger vi hadde omkring asylsøkernes forsvinning, samt om Theresesaken.

[...]

Södermann, Wickström og Penttinen kom til Norge den 27.3.96 og ble vist rundt på Fjell i regi av Drammen pkm. Den 28.3.96 ble det avholdt et møte på Kriminalpolitisentralen hvor de tre svenske polititjenestemenn hadde samtaler med pas. Finn Abrahamsen og Inger Sæther - begge Oslo pkm. De ble senere vist det nevnte asylmottak i regi av Oslo pkm.

Arbeidsgruppen har fått tilgang til to notater utarbeidet av Seppo Penttinen for norsk politi. I det første, skrevet 22.03.96, innleder Penttinen med opplysninger om det spesielle rundt avhørssituasjonen med Bergwall, før han beskriver hva Bergwall har forklart i avhør om drapene på Therese og to utenlandske "poiker", hvorav den ene ble påtruffet ved et asylmottak i Oslo og den andre et annet sted i byen.

I et notat av 17.04.96, før den første vallningen ble gjennomført med Bergwall i Norge, utdypet Penttinen hvordan Bergwall fremsto under avhør.

[2] Vedlegg til egenrapport av 29.09.97 v/Bjerknes, dok. 02,22.

Disse notatene er nærmere omtalt i kapittel 5. I det kapittelet viser arbeidsgruppen at disse bakgrunnsopplysningene om Bergwall påvirket hvordan etterforskingen i Norge ble styrt i fortsettelsen, med klare føringer fra svensk politi og påtalemyndighet.

2.1.1 Generelt om etterforskingsledelse

Etterforskingsledelse i straffesaker er et samarbeid mellom påtaleansvarlig jurist og taktisk etterforskingsleder, hvor hensikten er å sørge for at saken blir etterforsket på en grundig og objektiv måte. De har ansvaret for etterforskingen, og det kreves blant annet kunnskap om hvordan man organiserer en sak og legger opp en plan eller strategi for etterforskingen.

Taktisk etterforskingsleder i større saker er som regel en politioverbetjent eller en førstebetjent, mens påtalejuristen er påtaleansvarlig i saken og har det formelle ansvaret for etterforskingen. Et tett samarbeid mellom taktisk etterforskingsleder og påtaleansvarlig er viktig og kan være avgjørende for fremdriften og formålet med etterforskingen. Dette innebærer at påtaleansvarlig må delta aktivt og involvere seg i beslutninger som tas underveis i etterforskingen, men overlate til taktisk etterforskingsleder å lede den daglige, praktiske gjennomføringen av etterforskingen, som å lede møter, ha oversikt over sakens dokumenter og sette ut arbeidsoppgaver. Påtaleansvarlig har kontakt med overordnet påtalemyndighet og er ansvarlig for det straffeprosessuelle.

Organiseringen er avhengig av sakens omfang og karakter, både når det gjelder ressurser og sammensetning av teamet. En stor sak bør organiseres i prosjekter med egne prosjektledere. Dette skaper bedre oversikt og fordeler både ansvar og belastning på flere. Etterforskingsledelsen vil ikke klare å håndtere den store informasjonsflyten alene, men er avhengig av å delegere ansvar.

I tillegg til etterforskingsledelsen bør fagspesialister innen analyse, teknisk og taktisk etterforsking, elektroniske spor og skjulte metoder delta eller være tilgjengelig ved behov, spesielt i store og alvorlige saker. Det samme gjelder administrativ støtte.

I store saker med mye informasjon er det viktig med en fast og kjent møtestruktur. Dette innebærer gjerne et morgenmøte, hvor alle i teamet deltar og både redegjør for sine oppgaver og kommer med eventuelle innspill. I tillegg kan det være behov for egne prosjektledermøter hvor etterforskingsledelsen og prosjektlederne møtes, og rene ledermøter hvor taktisk etterforskingsleder og påtaleansvarlig diskuterer og tar beslutninger.

Modellen som Voldsseksjonen ved Kripos arbeider etter i dag, ser slik ut:

Denne måten å organisere og lede store saker på har Kripos praktisert ved bistand til politidistriktene gjennom mange år[3], også i den perioden norsk politi og påtalemyndighet etterforsket Sture Bergwall. Utviklingen har vært større innen bruk av metoder og teknologi.

I dag er etterforskingsledelse et eget fag under videreutdanningen ved Politihøgskolen. Studiet heter Funksjonsrettet ledelse for etterforskingsledere. Utdanningen anslås til ca. 420 timer og gir 15 studiepoeng. Før 2000 var det ingen formell utdannelse i Norge innenfor etterforskingsledelse, bortsett fra sporadiske seminarer eller foredrag om temaet rundt omkring i politidistriktene, hvor blant annet etterforskingsledere fra Kripos foredro. I tillegg overførte Kripos kompetanse til politidistriktene gjennom en årsvikarordning og bistand i konkrete saker hvor lokale etterforskere deltok. Kompetansen til etterforskingslederne på Kripos var også basert på intern opplæring og ikke minst på erfaring gjennom mange år samt noen studieopphold i andre land.

PHS har allerede utdannet en rekke polititjenestepersoner og politijurister, slik at politidistriktene i dag er bedre skikket til å ivareta etter
forskingsledelse i store og komplekse saker enn noen gang.

2.1.2 Organisering og etterforskingsledelse i de norske sakene

2.1.2.1 Therese-saken og asylsøkersaken

15.04.96 ble det etablert en etterforskingsgruppe i Norge under ledelse av politimesteren i Drammen, hvor også Oslo politikammer og Kripos deltok. Oslo statsadvokatembete representerte den overordnede påtalemyndigheten. Kripos bisto med en taktisk etterforskingsleder (e-leder) og en etterforsker innledningsvis, i tillegg til flere teknikere. Det påtalemessige ansvaret ble ivaretatt av en politiinspektør fra Drammen politikammer. De stilte også med tre etterforskere. Fra Oslo politikammer deltok to etterforskere. Årsaken til at Oslo politikammer ble involvert, var de to savnede personene fra asylmottaket i Oslo.

Det etterforskingsmessige ble styrt av e-lederen fra Kripos. Etterforskingen startet opp med et innledende møte ved Drammen politikammer, hvor gruppen også etablerte seg i startfasen. Her presenterte e-lederen et notat med forslag om hvordan de skulle legge opp etterforskingen, hvor utgangspunktet var som følger:[4]

> *Hovedmål*
> *Hovedmålet for vår etterforsking må være å avklare hvorvidt Thomas Quick har begått kriminelle handlinger i Norge slik som forklart til svensk politi.*
> *Delmål*
> *Delmålene kan være som følger:*
> *I. Avklare hvorvidt Thomas Quick har bortført / drept Therese Johannessen i Drammen i juli 1988.*
> *II. Avklare hvorvidt Thomas Quick har bortført / drept to asylsøkere i Oslo i mars 1989.*
> *III. Avklare hvorvidt Thomas Quick har begått ytterligere kriminelle handlinger i Norge.*

Under de tre delmålene var det skissert en rekke arbeidsoppgaver.

I sitt intervju med arbeidsgruppen beskrev e-lederen at etterforskingen ble organisert etter tradisjonell Kripos-modell, hvor han jevnlig

[3] Modellen er beskrevet av J.A. Nilsen (2012).

[4] Notat av 14.04.96 v/Håvard Aksnes, Kripos.

ledet møter hvor han gjennomgikk hva som var utført av etterforskingsskritt, og satte opp og fordelte arbeidsoppgaver til etterforskerne i gruppen. Planen med etterforskingen var å finne kontrollerbar informasjon: "er dette riktig eller ikke, finne åsteder, finne steder, finne kropper. Uten dette hadde ikke tilståelsen noen verdi." Påtaleansvarlig deltok i etterforskingen, men det var ingen store påtalemessige avgjørelser som skulle tas i startfasen. Etterforskerne i gruppen som arbeidsgruppen har intervjuet, var hovedsakelig fornøyd med hvordan etterforskingen ble organisert og ledet i starten.

Arbeidet ble lagt opp slik at etterforskerne fra Oslo politikammer fortrinnsvis arbeidet med asylsøkersaken, mens de øvrige utførte oppgaver knyttet til Therese-saken.

Allerede under møtet i Sverige i slutten av mars hadde svenskene ytret ønske om å foreta en vallning med Bergwall i Norge, og tidspunktet for gjennomføringen var besluttet før etterforskingsgruppen ble etablert.

Hensikten var å ta Bergwall med til Norge og la ham peke ut aktuelle steder og forklare seg nærmere om hendelsene. Vallningen skulle skje i tidsrommet 23.04.–26.04. De to første dagene skulle dreie seg om de to savnede asylsøkerne, mens torsdag 25. og fredag 26. april i sin helhet skulle vies Therese-saken.

Etterforskingsgruppen forberedte og la til rette for at vallningen kunne gjennomføres på en god måte. Selve gjennomføringen, herunder dialogen med Bergwall, var det svenskene som ledet, med Seppo Penttinen og Christer van der Kwast i spissen. Vallningen er nærmere beskrevet i kapittel 8, hvor alle vallningene som ble gjennomført i Norge med Bergwall, er omtalt.

Under intervjuene har alle som var involvert, gitt uttrykk for at vallningen i Therese-saken skjedde for tidlig i etterforskingen. Bergwall burde på forhånd ha forklart seg nærmere om bortføringen av Therese på Fjell, selve drapet og hvor han til slutt hadde kvittet seg med liket. Bergwall ble første gang avhørt om Therese 20.03.96 og deretter én gang til før vallningen, 03.04.96.

I løpet av de tre dagene Bergwall oppholdt seg i Norge, fant han frem til asylmottaket på Skullerud i Oslo, hvor de to savnede guttene hadde bodd, og påviste drapsstedet for en av guttene i Mysen sentrum.

I Therese-saken tok Bergwall seg til Fjell og fant etter hvert blokka hvor Therese hadde bodd. Etter å ha blitt avhørt om bortføringen, påviste han hvor han hadde drept Therese, ved Hærland kirke i Østfold, og hvor han hadde kvittet seg med liket, i Ringen-tjernet i Marker kommune i Østfold.

Etterforskingen i Norge ble deretter konsentrert om å finne kontrollerbar informasjon basert på Bergwalls forklaringer om hva han hadde gjort med asylsøkerguttene og Therese, som kunne bekrefte hans opplysninger. Uten dette hadde ikke tilståelsen noen verdi.

Den 11. mai 1996 ble det foretatt en ny vallning med Bergwall, denne gang i Lindesberg i Sverige, hvor han skulle påvise stedet som var aktuelt som gravplass for asylsøkerguttene. Norsk politi med e-lederen i spissen deltok under denne vallningen. Under vallningen fikk de vite at de savnede guttene levde i beste velgående. For å teste Bergwall gjennomførte de en fotoremvisning med ham, hvor han plukket ut begge de to guttene.

I intervju har e-lederen fra Kripos forklart at han ble svært skeptisk til Bergwalls troverdighet etter denne avsløringen, mens svenskene, spesielt van der Kwast og Penttinen, mente at Bergwall nok løy, men at han også snakket sant.

Arbeidsgruppen kan ikke se at avklaringen i asylsøkersaken førte til annet enn at denne saken ble lagt bort etter hvert. Bergwall opprettholdt sin forklaring om Therese, og i midten av mai måned besluttet politimesteren i Drammen, etter anbefaling fra etterforskingsledelsen, å undersøke om det kunne finnes levninger etter Therese i Ringen-tjernet. I oversiktsrapporten beskrives dette som følger:[5]

> *På bakgrunn av de opplysninger som på dette tidspunkt forelå, ble det besluttet av politimesteren i Drammen, Tore Johnsen, at Ringen tjern skulle "tømmes" og undersøkes polititeknisk. Dette var en stor operasjon, og den involverte politimannskaper fra flere politikammere. I tillegg ble det benyttet en rekke sivile kompetansepersoner til den tekniske gjennomføringen, samt at sivilforsvaret i Østfold i sterk grad bidro med utstyr og mannskaper.*
> *Operasjonen i seg selv ble ledet av politiavdelingssjef Reidar Nilsen fra Kriminalpolitisentralen. Den administrative delen av operasjonen ble ivaretatt av lensmann Tor Ivar Midtfjell ved Marker & Rømskog lensmannskontor.*
> *Dette arbeidet foregikk kontinuerlig ifra 28. mai og til 17. juli 1996. Resultatet av dette arbeidet konkluderte med at det i Ringen tjern ikke fantes noe som kunne knyttes til Thereses forsvinning.*

Kontakten med svenskene var ifølge e-lederen god i denne perioden, først og fremst med Stellan Södermann fra Rikskrim. Det ble avholdt arbeidsmøter i Sverige, og svenskene kom også over til Norge og Ørje i forbindelse med tømmingen av Ringen-tjernet. Møtene ble brukt til informasjonsutveksling og diskusjon om veien videre.

I et notat datert 02.07.96 skriver e-lederen fra Kripos blant annet:[6]

> *Den taktiske delen av etterforskingen, til en stor del basert på Thomas Quicks politiforklaringer, vil trappes ned fra mandag 1.7.96. De to etterforskerne fra Oslo politikammer vil tilbakeføres sitt tjenestested. Det samme vil tre av fire etterforskere fra Drammen politikammer.*
> *En etterforsker fra Drammen politikammer og to etterforskere fra Kripos vil sammen redigere saken, skrive en foreløpig oversiktsrapport, og sammen med svensk politi forberede ny etterforsking som vil starte opp i august måned.*

Nedtrappingen skyldtes at det ikke var gjort funn i Ringen-tjernet, og utsiktene til å finne noe var minimale.

I tillegg var asylsøkersaken ikke lenger aktuell. På grunn av avvikling av sommerferie var det heller ikke planlagt nye avhør av Bergwall før utpå høsten. Han ble derfor ikke gjort kjent med manglende funn i tjernet før i slutten av august.

Det var i denne prosessen at e-lederen fra Kripos "forsvant ut", som han selv uttrykte det i intervjuet. Han husket ikke konkret årsaken til at det ble slik, men mente det var på grunn av at han ble opptatt med andre saker utover høsten. Etterforskingsgruppen var nå redusert til to etterforskere, den ene fra Kripos og den andre fra Drammen politikammer. Dette fremgår også i oversiktsrapporten, hvor det også står at når undersøkelser krevde polititeknisk bistand, ble dette i hovedsak utført av kriminalteknikere fra Kripos og Drammen.

[5] Oversiktsrapport v/Bjerknes og Grøttland av 04.02.98, dok. 02,01, s. 9.

[6] Notat av 02.07.96 v/Håvard Aksnes, Kripos.

I et notat av 15.06.98 fra samme e-leder, i forbindelse med evaluering av Therese-saken, fremkom det at det var få arbeidsoppgaver etter at undersøkelsene i Ringen-tjernet var avsluttet, og at det av den grunn ikke var behov for at en e-leder var til stede daglig. Da behovet meldte seg senere på høsten, kom han ikke tilbake på grunn av andre gjøremål.

Slik saken fremsto for e-lederen i juli 1996, mente han at den mest sannsynlig kom til å bli avrundet i løpet av høsten. Da det senere dukket opp opplysninger som gjorde at det ble nytt liv i etterforskingen, burde man definitivt ha satt inn en e-leder igjen. Hvorfor det ikke skjedde, kunne han ikke svare på. I ettertid så han at det burde vært med en e-leder under hele etterforskingen.

E-lederens hovedinntrykk når det gjaldt måten etterforskingen ble organisert og ledet på i den perioden han deltok, var at de på en måte var fanget av den organiseringen som allerede var etablert i Sverige; de måtte bare henge seg på og prøve å gjøre en best mulig jobb. Det var ikke mulig å nullstille etterforskingen og organisere den på nytt. I så fall ville han blant annet ha satt en av de norske etterforskerne til å avhøre Bergwall.

Når det gjaldt hvordan fremdriften av saken ble kommunisert til påtalemyndigheten, sa e-lederen at han gjerne skrev notater, og at disse også ble sendt til påtalemyndigheten. Han husket kommunikasjon med påtalemyndigheten underveis i etterforskingen som grei.

Utover høsten 1996 ble Bergwall avhørt flere ganger, og ifølge oversiktsrapporten utviklet han en rekke omstendigheter både rundt Therese og Fjell og rundt de aktuelle områdene i Østfold. Etter dette ble det opphold i avhørene frem til slutten av mars 1997. I mellomtiden arbeidet de to etterforskerne som var igjen av gruppen, med opplysningene fra Bergwall. I begynnelsen av desember 1996 ble det avholdt et statusmøte i Stockholm, hvor man ble enige om å satse videre.

Våren 1997 engasjerte svensk politi psykologiprofessor Sven Åke Christianson for å være med på å utvikle avhørsstrategien i Therese-saken. Bergwall ble avhørt flere ganger, og det ble planlagt en ny vallning i Ørjeskogen basert på opplysninger fra Bergwall om nye gjemmesteder for Thereses kroppsdeler.

Vallningen ble gjennomført 11. juni. Senere, etter at Bergwall hadde blitt orientert om at det ikke var blitt gjort konkrete funn, forklarte Bergwall at han hadde vært tilbake i Ørjeskogen etter 1988 og tatt med seg levningene etter Therese.

Senere konkluderte professor Per Holck ved anatomisk institutt ved Universitetet i Oslo med at materiale sikret fra Ørjeskogen i forbindelse med utgravninger på steder Bergwall hadde pekt ut under vallningen, var rester av brent bein fra et ungt menneske.

I et møte i Stockholm 17.10.97 var konklusjonen til Holck et sentralt tema. Den ga saken "et nytt perspektiv", som det står i oversiktsrapporten, og førte til nye hundesøk og omfattende utgravninger i Ørjeskogen.

Frem til mars 1998 fortsatte etterforskingen med de samme to etterforskerne på norsk side, med bistand fra Kripos og Drammen politikammer når det gjaldt tekniske undersøkelser. Før rettssaken i Stockholm, som startet 28.04.98 og varte i en uke, ble det gjennomført møter i Stockholm og Töcksfors for å forberede rettssaken.

Arbeidsgruppen har intervjuet etterforskerne. Etterforskeren fra Kripos beskriver påtaleansvarlig i saken som en "typisk påtaleleder i konkret sak" – hun deltok på statusmøter og ble holdt orientert, samtidig som hun var bindeleddet mellom etterforskingen og statsadvokatembetet. Ansvarlig statsadvokat godkjente

at svenskene skulle avhøre Bergwall i Sverige. Svenskene hadde ansvaret for etterforsking i Sverige og nordmennene i Norge. Christer van der Kwast ledet etterforskingen prosessuelt i samarbeid med statsadvokat og påtaleansvarlig i Norge. På etterforskingsnivå var det e-lederen fra Kripos som ledet saken, sammen med Södermann fra Rikskrim og en politiførstebetjent fra Drammen.

Det at e-lederen fra Kripos forsvant fra saken etter at etterforskingen ble trappet ned, mener Kripos-etterforskeren var en riktig prioritering. Etterforskeren fra Drammen politikammer overtok i praksis rollen som e-leder.

Det oppsto noen problemstillinger på ledelsesnivå underveis, blant annet om hvordan teknisk avsnitt på Kripos formulerte sine konklusjoner, hvor etterforskeren fra Drammen besluttet hva som skulle gjøres.

Informasjonsdelingen underveis var enkel, siden det var få som arbeidet med saken. I begynnelsen hadde de ordinære saksmøter ut fra behov, i perioder daglig. Under tømmingen av tjernet var de lokalisert ved lensmannskontoret i Ørje.

Etterforskeren fra Kripos beskrev videre van der Kwast som langt mer aktiv enn den norske statsadvokaten og påtaleansvarlige under etterforskingen, men han var ikke alene om å ta beslutninger i Therese-saken. Siktelsen ble vurdert i tre ledd i Norge før oversendelse til Sverige, først av den påtaleansvarlige, deretter av statsadvokaten og til slutt av Riksadvokaten.

Han opplevde saken som en norsk etterforsking med en antatt svensk gjerningsperson bosatt og avhørt i Sverige. På grunn av Bergwalls tilstand og omstendighetene rundt hans person var det praktisk å gjennomføre rettssaken i Sverige. Han mente at norske myndigheter hadde ansvaret for etterforskingen, også for oppgavene som måtte utføres i Sverige.

Etterforskeren fra Drammen hevdet i intervjuet at det ikke ble pekt ut noen lokal e-leder på saken innledningsvis. Den ble ledet av e-lederen fra Kripos, mens en politiførstebetjent fra Kriminalavdelingen i Drammen ivaretok det administrative ansvaret.

Etter nedtrappingen fikk de stort sett holde på som de ville, men var flinke til å informere sine ledere underveis, herunder den påtaleansvarlige. Etterforskingen besto i å kontrollere Bergwalls forklaringer. Det var ingen etterforskingsledelse, men etterforskeren fra Drammen tok på mange måter denne rollen selv etter hvert, selv om det ikke ble formalisert. Han avviste at det på noe tidspunkt var snakk om å få en ny e-leder fra Kripos på saken.

Kontakten med Sverige skjedde nesten utelukkende gjennom Penttinen og Wikström, i tillegg til gjennom Södermann en periode. Svenskene styrte avhørene av Bergwall, men de norske etterforskerne fremmet ønsker om temaer og spørsmål til Bergwall. Dette skjedde per telefon eller på planleggingsmøter i Sverige i forkant av avhørene.

Sett i ettertid mener han at det muligens burde ha vært med en e-leder fra Kripos under hele etterforskingen, men samtidig er han ikke sikker på om dette ville ha utgjort noen forskjell.

2.1.2.2 Trine- og Gry-sakene

Før rettssaken i Therese-saken ble det nedsatt en etterforskingsgruppe ved Oslo politidistrikt[7] som skulle ta seg av etterforskingen av Trine Jensen-saken når det eventuelt ble aktuelt. Denne besto i utgangspunktet av to etterforskere og en påtaleansvarlig. En politiførstebetjent ved etterforskingsavdelingen på Kripos fikk i oppgave å være svenske myndigheters

[7] I 1998 skiftet politikamrene navn til politidistrikt.

kontaktperson etter at dom var falt i Therese-saken. Det lå i kortene at det ville bli iverksatt etterforsking mot Bergwall i flere norske drapssaker, hvor også Kripos hadde bistått tidligere, men det var ikke avklart hvilken sak som ville bli etterforsket først.

I juni måned, etter rettssaken, ble etterforskingen evaluert i Töcksfors i Sverige. Da ble også organiseringen av den videre etterforskingen diskutert, uten at det ble tatt noen beslutning. Det var uavklart hvilken norsk sak Bergwall først ville forklare seg om i avhør.

I løpet av sommeren 1998 ytret Rikskrim ønske om teknisk bistand fra laboratorieavdelingen ved Kripos i forbindelse med nye utgravninger i Sverige. Rikskrim byttet ut Stellan Södermann med Jan Karlsson som representant for dem i fortsettelsen.

I begynnelsen av september ble det avholdt et møte ved Oslo politidistrikt hvor Oslo statsadvokatembete, Kripos og Follo og Arendal politidistrikt deltok. Temaet var videre organisering av den norske etterforskingen, men ingenting konkret ble besluttet. Man avventet fortsatt Bergwalls forklaringer.

Utover høsten 1998 og videre inn i 1999 skjedde det lite hva angikk nye norske saker, bortsett fra at Kripos ga teknisk bistand ved utgravninger i Falun-traktene, hvor formålet var å finne stedet hvor Bergwall sa han hadde gravd ned levninger etter flere av sine ofre. Kontakten med svenske myndigheter ble i hovedsak ivaretatt på telefon av kontaktpersonen ved Kripos, med unntak av en tur til Falun i forbindelse med bistand til utgravningene og et møte i Stockholm 09.02.99, hvor van der Kwast og Penttinen deltok. I dette møtet ble Trine- og Gry-sakene diskutert som de mest aktuelle sakene å avhøre Bergwall om.

17. mai 1999 forklarte Bergwall seg mer detaljert om drapet på Trine Jensen. Penttinen tok samme dag kontakt med Kripos og formidlet et ønske fra van der Kwast om å foreta en vallning og rekonstruksjon med Bergwall i Norge. Oslo politidistrikt ble varslet dagen etter, og i dagene som fulgte, ble det opprettet kontakt på påtalenivå mellom Oslo politidistrikt og van der Kwast i Sverige. Det ble da uttrykt skepsis til å gjennomføre en vallning så tidlig i saken.

I et møte kontaktpersonen ved Kripos gjennomførte med Oslo politidistrikt 27. mai, ble det presisert at de hadde ansvaret for etterforskingen av Trine-saken og trengte ikke bistand fra Kripos. De hadde nødvendig kompetanse og ressurser. Fire dager senere kom Penttinen og Karlsson til Oslo, hvor det etter en diskusjon ble besluttet å utsette vallningen og rekonstruksjonen til slutten av august måned. Samtidig ble Penttinen og Karlsson tatt med på befaring til Svartskog i Oppegård kommune, hvor Trine Jensen hadde blitt funnet drept i 1981.

Bergwall ble avhørt en gang til, 03.06.99, før vallningen ble gjennomført 16. og 17.08. Den første dagen påviste Bergwall først åstedet for drapet på to utenlandske gutter, Duskja og Erik, som skulle ha skjedd med kort tids mellomrom i 1989, i nærheten av Mysen. Deretter dirigerte han vallningsbilen til Myrvoll i Oppegård kommune, hvor han uten å si hvilken sak det gjaldt, viste tydelige reaksjoner i nærheten av funnstedet for drapet på Gry Storvik i 1985. Bergwall hadde tidligere snakket om denne saken, men var ikke siktet for forholdet på dette tidspunktet. (Vallningen 16. og 17.08. er nærmere omtalt i kapittel 8.)

I forkant av vallningen ble en ny etterforskingsgruppe etablert under ledelse av Oslo politidistrikt. Den besto av en e-leder og en etterforsker fra Oslo politidistrikt samt en etterforsker fra Follo politidistrikt. Påtaleansvarlig og e-leder var de samme som i 1998. E-lederen hadde deltatt innledningsvis i Therese-saken og kjente således til Bergwall fra tidligere. Oslo politidistrikt hadde en fast statsadvokat som nå fikk ansvaret på overordnet nivå.

Senere samme måned, 25.–27.08, ble vallningen gjennomgått i Stockholm. Her deltok Oslo statsadvokatembete, etterforskingsgruppen fra Oslo politidistrikt og kontaktpersonen fra Kripos. Uken etter besluttet statsadvokaten at Oslo politidistrikt skulle ha ansvaret for etterforskingen av Gry-saken. Bergwall var på dette tidspunkt også siktet for dette drapet.

Utover høsten ble det avholdt arbeidsmøter i Borlänge og Stockholm i Sverige og i Oslo, blant annet med Rettsmedisinsk institutt. Bergwall forklarte seg videre om begge drapene, og 08.11.99 ble det gjennomført en rekonstruksjon av drapet på Gry Storvik utenfor Säter sykehus, i stedet for å ta ham med til Norge. Storvik ble ikke drept på det stedet hun ble funnet på Myrvoll, noe Bergwall også forklarte seg om. Han påviste aldri drapsstedet under etterforskingen.

I et møte hos Riksadvokaten, hvor Kripos ikke var representert, ble det 17.12.99 besluttet at Oslo politidistrikt skulle ha ansvaret for all fremtidig etterforsking i Norge når det gjaldt Sture Bergwall. I forkant av et nytt møte i Stockholm 12.01.00 ble kontaktpersonen på Kripos orientert om at Oslo politidistrikt ikke hadde behov for bistand, og han avsluttet dermed sin befatning med etterforskingen av Bergwall.

I intervjuet med arbeidsgruppen kom e-lederen inn på forholdet mellom Oslo politidistrikt og Kripos, og sa at ledelsen ved Vold- og sedelighetsseksjonen i politidistriktet var klar på at de ikke ønsket taktisk bistand. E-lederen beskrev arbeidssituasjonen i etterforskingsgruppen som trygg. De hadde tett kontakt med påtaleansvarlig, som ble informert om utviklingen i avhørene av Bergwall og planer videre. Påtaleansvarlig informerte videre til ansvarlig statsadvokat. Når utskriftene kom fra avhørene, måtte alle i gruppen lese seg opp og ta notater, før de møttes og gikk gjennom avhøret. E-lederen hadde god kommunikasjon med Sverige. Han snakket nesten daglig med Penttinen i perioder, og det ble også avholdt flere møter, både i Norge og i Sverige, særlig i forbindelse med forberedelsene til rettssaken. Påtaleansvarlig deltok på alle møtene med svenskene.

Etterforskeren fra Oslo politidistrikt fortalte under intervjuet at han kom inn i etterforskingen bare noen dager før vallningen med Bergwall. Han fikk liten tid til å sette seg inn i saken. Han påpekte at etterforskingsgruppen ideelt sett burde ha vært større. Underveis var økonomien et tema. Den gikk ikke direkte utover deres arbeid, men virket forstyrrende.

E-lederen sto for den daglige, politifaglige etterforskingen, mens etterforskeren selv og kollegaen fra Follo utførte arbeidsoppgaver og deltok i diskusjoner omkring sakene og etterforskingen. De hadde interne møter når arbeidsoppgavene krevde en mer omfattende diskusjon og vurdering. Han følte at ledelsen fungerte godt faglig, de tilbrakte mye tid sammen, og det var mye jobbing, diskusjoner og godt samarbeid. I forkant av rettssaken ble etterforskingen gjennomgått sammen med norsk og svensk påtalemyndighet.

Oslo-etterforskeren sa videre at samspillet i teamet var bra. Alle fikk samme informasjon, de kunne komme med innspill, og de ble hørt, både når det gjaldt kreative innspill og mer kritiske spørsmål. Det var tett kontakt mellom den svenske og norske etterforskingen, og kontakten ble i stor grad ivaretatt av e-lederen. Han og Penttinen ringte til tider daglig til hverandre.

Det var også tilnærmet daglig kontakt med påtaleansvarlig, og han kommuniserte igjen med overordnet påtalemyndighet. På svensk side var det Penttinen som var e-leder, med bistand fra Jan Karlsson fra Rikskrim. Christer van der Kwast var påtaleleder.

Etterforskeren fra Follo forklarte under intervjuet at han ble kontaktet av Oslo politidistrikt noen uker før vallningen med Bergwall i august 1999. Han arbeidet ved Oppegård lensmannskontor og ble bedt om å sette seg inn i Grysaken fordi det kunne komme informasjon om denne saken fra Bergwall under vallningen. Han deltok som observatør under vallningen og ble deretter med i etterforskingsgruppen for fullt fra september.

Hans helhetsinntrykk av etterforskingen var at de ble satt på en umulig oppgave: Det skulle ikke være mulig å oppklare dette så mange år etterpå. De hadde få ressurser, og han selv og etterforskeren fra Oslo var uerfarne etterforskere. Rammene var ikke til stede for å drive en så tung etterforsking. Han mente likevel at det de leverte, var gjennomarbeidet. Ut fra forutsetningene forsøkte de å levere et ærlig stykke arbeid. Det var forankret i ledelsen ved politidistriktet og hos statsadvokatembetet, som de også spurte om det var mer de skulle gjøre.

Når det gjaldt samarbeidet med svenskene, hadde e-lederen og Penttinen ofte kontakt på telefon. Samtalene ble deretter referert på morgenmøtene. I forbindelse med at Christer van der Kwast kom til Norge, ble det avholdt et møte hvor alle i gruppen deltok. Dette skjedde i forbindelse med vallningen og på Fossnes, under forberedelsene til hovedforhandling, hvor van der Kwast fikk presentert hvordan saken sto. De hadde ytterligere kontakt med van der Kwast i Sverige før rettssaken. Folloetterforskeren hadde inntrykk av at Penttinen arbeidet mye alene, og at han ikke hadde det apparatet han trengte rundt seg. Han ble derfor nærmest en del av den norske etterforskingsgruppen.

I det daglige var det e-lederen som ledet etterforskingen. Han var dedikert og flink, og det var møter hver dag hvor de gjorde opp status og hva de skulle jobbe videre med. Det var en norsk sak, så den formelle ledelsen av saken lå hos påtaleansvarlig, med statsadvokaten som overordnet. Påtaleansvarlig var godt integrert i etterforskingen og samarbeidet godt med e-lederen.

I et læringsperspektiv pekte etterforskeren fra Follo politidistrikt på følgende:

- Det må være større notoritet på informasjon, særlig over beslutninger. Det er viktig at det prosessuelle ved avhør med siktede blir dokumentert – hva han er gjort kjent med, og hvem som er til stede.
- Det må være bedre kontroll på arbeidsoppgaver som blir satt ut, samt et system for å holde sakene oppdatert med nye dokumenter.
- Etterforskingsgruppen var for liten i forhold til oppgavene.
- Når det gjelder rekonstruksjon og/eller avhør på stedet, er det viktig at personen er ferdig avhørt på forhånd. Det som skjer, må filmes underveis, eventuelle gjenstander og markører må være slik avhørte har forklart i avhør, og de må være klare før man setter i gang. Avhørte må selv si fra når tingene og markørene blir trukket inn, slik at påvirkning unngås.

2.1.2.3 Oppsummering

I etterforskingen av de mest alvorlige sakene i Norge er det tradisjon for å avsette nødvendige ressurser ut fra sakens behov til enhver tid. Etter arbeidsgruppens syn skjedde dette også i startfasen av Therese-saken. Etter at Ringentjernet var blitt undersøkt uten funn, ble etterforskingen trappet betydelig ned, og e-lederen fra Kripos forsvant ut av saken sammen med flere etterforskere fra Drammen og Oslo. I praksis satt det igjen to etterforskere og en påtaleansvarlig.

Arbeidsgruppen mener at e-lederfunksjonen burde vært opprettholdt under hele etterforskingen, i tillegg til et større antall etterforskere

ved behov. De to sentrale etterforskerne gjennomførte samvittighetsfullt en stor og arbeidskrevende etterforsking, men den ble preget av de fallgruvene svenskene allerede hadde gått i.

Etter at Therese-saken var pådømt i Sverige, oppsto det et vakuum i den norske organiseringen og ledelsen av etterforskingen mot Sture Bergwall. Det var rimelig å anta at det ville komme flere tilståelser i norske saker. Bergwall hadde tilstått drapet på Trine Jensen og kommet med hentydninger om at han sto bak drapene på Marianne Rugaas Knutsen og Gry Storvik, men det var usikkert hvilken sak Bergwall ville forklare seg om først. Kripos ivaretok kontakten med etterforskingsledelsen i Sverige, og det ble også gitt teknisk bistand i forbindelse med utgravninger etter ofre i Sverige, men utover dette skjedde det ikke noe konkret i de aktuelle sakene. Oslo politidistrikt satte riktignok ned en etterforskingsgruppe i mai 1998, bestående av en e-leder, en etterforsker og en påtaleansvarlig, med tanke på Trine-saken, men gruppen forholdt seg avventende og arbeidsgruppen ser ikke at det ble gjort noe konkret.

Etter at Trine-saken var blitt aktuell som første sak i mai 1999, ble etterforskingsgruppen i Oslo aktivisert. Saken var forankret hos Voldsavsnittet ved politidistriktet, men det var kun juristen på saken som var knyttet til dette avsnittet. Rollen som e-leder ble tildelt en politiførstebetjent fra Sentrum politistasjon som hadde deltatt som etterforsker i starten av Therese-saken i 1996. I tillegg besto gruppen av en etterforsker fra Kriminalvakta og en etterforsker fra Follo politidistrikt. Sistnevnte ble hentet inn som følge av at Gry-saken også kunne bli aktuell.

Alle som deltok i etterforskingen av Trine- og Gry-sakene, har i sine intervjuer pekt på at det var knappe ressurser sett i forhold til sakenes omfang og kompleksitet. Arbeidsgruppen mener det er grunn til å hevde at etterforskingen ikke ble prioritert tilstrekkelig av ledelsen ved Oslo politidistrikt. Kripos var inne i saken en periode, men hadde ingen konkret funksjon utover å være et kontaktledd med tanke på eventuelle fremtidige saker utenfor Oslo som Bergwall ville forklare seg om. Årsaken til dette synes å være at Oslo politidistrikt ikke ønsket eller så behovet for taktisk etterforskingsbistand fra Kripos. I desember 1999 fikk Oslo politidistrikt ansvaret for all fremtidig etterforsking mot Sture Bergwall, og de gjorde det samtidig klart at de ikke trengte taktisk bistand fra Kripos.

Selv om e-lederen i gruppen hadde jobbet ved Voldsavsnittet tidligere, er arbeidsgruppen av den oppfatning at bistanden fra Kripos kunne tilført enda mer erfaring til en etterforskingsgruppe som ikke besto av tjenestemenn med lang erfaring fra drapssaker.

3 BESLUTNINGSPROSESSENE

3.1 INNLEDNING

I mandatets punkt to fremgår følgende:

> *Det skal gis en beskrivelse av beslutningsprosessene som ledet fram til de norske anmodningene til svenske myndigheter om å overta de norske straffesakene for iretteføring i Sverige, herunder notoriteten omkring denne prosessen.*

I dette kapittelet beskrives den formelle beslutningsprosessen på et overordnet plan, med fokus på forholdet mellom de ulike leddene i påtalelinjen. Særlig vektlegges samarbeidet og informasjonsutvekslingen mellom disse, oversendelsen av dokumentasjon underveis, innstillinger og påtegninger. Beslutningsprosessene slik de fremstår metodisk sett, behandler vi i kapittel 7 og videre.

3.2 KRAV TIL EN GOD PROSESSORDNING[8]

Påtalemyndigheten har et selvstendig ansvar for at sakene som etterforskes og bringes inn for domstolen, eller ender med en påtaleunnlatelse eller et bøteforelegg, er tilfredsstillende fundert i bevisene som er fremskaffet. På samme måte er det påtalemyndighetens ansvar at sakene som ikke oppfyller straffeprosesslovens strenge beviskrav, henlegges på påtalestadiet.

Funksjonene *etterforsking* og *påtalearbeid* er vevd inn i hverandre. Det er etterforskingen som danner grunnlaget for påtalemessige vurderinger og avgjørelser, både de som fattes under sakens gang, og det avsluttende påtaleveddtaket. Et etterforskingsmateriale som ikke fyller kravene til kvalitet og objektivitet, svekker muligheten for riktige påtaleavgjørelser og er derigjennom en trussel mot rettssikkerheten for den enkelte og for samfunnet.

I de fleste sakene overlates etterforskingen til politiet. Politijuristene trekkes først inn når det er aktuelt å benytte straffeprosessuelle tvangsmidler, eller når en endelig påtaleavgjørelse skal treffes. Men det er påtalemyndigheten i politiet som leder etterforskingen, og som har ansvaret for at denne skjer i samsvar med lov og instruks. Etter behov kan og skal påtalemyndigheten gi direktiver og pålegg i den enkelte sak, også om etterforskingens gjennomføring. Etterforskernes syn er som regel av stor verdi for påtalemyndigheten. Det er likevel en forutsetning for å utøve instruksjon og kontroll at den påtaleansvarlige på selvstendig grunnlag setter seg inn i alle sakens sider. Den påtaleansvarlige må ha tilstrekkelig tid til å gjennomgå saken og fylle sin funksjon. Hvis arbeidsbelastningen er for stor, vil den reelle muligheten til å utøve kontroll og instruksjon bli illusorisk.

Politimesteren har den overordnede ledelsen i sitt distrikt. Han har dermed også ansvaret for at etterforskingsinnsatsen, generelt og spesielt, er av forsvarlig kvalitet. Statsadvokaten har, alt etter omstendighetene, både rett og plikt til å utøve omfattende instruksjonsmyndighet overfor politiet. Denne myndigheten gjelder alle politiets tjenestemenn innenfor etterforsking, ikke bare de som tilhører påtalemyndigheten.

3.3 THERESE-SAKEN

3.3.1 Innledende kontakt mellom Sverige og Norge

Den første kontakten mellom svensk og norsk politi i Therese-saken skjedde 28. februar 1996. Svensk politi informerte Kripos om at

[8] Avsnittet er hentet fra Riksadvokatens merknader til Bjugnrapporten, oktober 1994.

Sture Bergwall hadde forklart at han hadde drept "Theres" i Norge. Kripos oversendte 6. mars 1996 et resymé av Therese-saken til svensk politi, en oversiktsrapport over saken av 6. august 1989, en utskrift fra saknetregistret, et fargefoto av ansiktet til Therese, en tegning av en klesdrakt, et oversiktsfoto samt et bykart over Drammen fra 1988.

3.3.2 Samarbeidsmøte i Sundsvall

Den 21. og 22. mars 1996 deltok norsk politi på et samarbeidsmøte i Sundsvall med den svenske etterforskingsgruppen og den svenske statsadvokaten Christer van der Kwast som var ansvarlig for Bergwall-sakene. Dagen før møtet ble Sture Bergwall for første gang avhørt om Therese-saken. Kort fortalt forklarte Bergwall seg om området Fjell i Drammen, der Therese bodde da hun forsvant 3. juli 1988. Han ga en beskrivelse av Therese og forklarte hva slags vær det var den dagen han bortførte henne.

Informasjonen som ble gitt til norsk politi, og hva som ble avtalt på møtet i Sundsvall, er godt dokumentert. Politiavdelingssjefen som møtte på vegne av Kripos, skrev et internt notat til sjefen for Kripos datert 9. april 1996, hvor han redegjorde for hva som ble drøftet og besluttet. Dette beskrives nærmere i punkt 2.1.

Arbeidsgruppen viser til at det på møtet i Sundsvall ble bestemt at svensk politi skulle på befaring på Fjell i Drammen og i Oslo. Svensk politi fremmet ønske om å ta med seg Sture Bergwall til Norge for at "han skulle forsøke å peke ut de aktuelle steder i sakene – hvor likene er gravet ned". Tidspunktet for hva man senere kalte *vallning*, ble antydet til 24.–26. april 1996, som passet med programmet til Bergwalls forsvarer. Det eneste som eksplisitt ble bestemt på møtet i Sundsvall, var at svensk politi skulle komme på besøk til Norge for å "bese de aktuelle steder." Ønsket om vallning 24.–26. april 1996 ble det ifølge notatet ikke tatt standpunkt til.

3.3.3 Møte hos førstestatsadvokaten – beslutning om å opprette en etterforskingsgruppe

Den 11. april 1996 ble det avholdt et møte med førstestatsadvokaten i Oslo. Til stede foruten førstestatsadvokaten var sjefen for Kripos, kriminalsjefen i Oslo politidistrikt og politimesteren i Drammen. Arbeidsgruppen er ikke kjent med om det var distribuert dokumenter forut for dette møtet. Intervjuene ga heller ikke arbeidsgruppen noe svar på dette. En antar likevel at opplysningene i det interne notatet av 9. april 1996 om møtene i Sverige ble drøftet på møtet. Dagen etter møtet ble følgende påtegning sendt fra førstestatsadvokaten til Riksadvokaten:

> *Politimesteren i Drammen orienterte om Thomas Quick- saken. TQ har i avhør for svensk politi erkjent å ha drept en mindreårig pike i Drammen og 2 gutter i Oslo. Drammen politikammer har hatt kontakt med svensk politi om sakene og gjenåpner nå etterforskingen av Therese-saken.*
>
> *Følgende ble bestemt på møtet: Politimesteren i Drammen overtar etterforskingen av de to drapene i Oslo. Oslo politikammer vil avgi etterforskere til Drammen politikammer. Kripos vil bistå Drammen politikammer og i den forbindelse forestå en gjennomgang av "savnetmeldinger" fra hele landet som kan være av interesse. Drammen politikammer vil forestå en gjennomgang den foreløpige vurderingen av disse savnetmeldingene og PM i Drammen vil kontakte de berørte politikamre dersom ytterligere oppfølgning synes aktuell. Man forutsatte at andre politikamre kontaktet PM i Drammen dersom man ønsket å rette forespørsler om uoppklarte saker som kunne settes i forbindelse med Thomas Quick. Politimesteren i Drammen skal inntil videre forestå og koordinere samarbeidet med svensk politi.*

> *Statsadvokatene i Oslo vil kontakte distriktsåklagaren i Härnösand i Sverige for å innlede den formaliserte prosedyre vedrørende svensk overtakelse ved en eventuell iretteføring av norske saker. Beslutning om dette må treffes av riksadvokaten.*

Det er følgelig god notoritet på det som ble bestemt på møtet. Det ble besluttet å starte etterforsking på bakgrunn av opplysningen fra Sverige. Det ble også besluttet hvordan sammensetningen av etterforskingsgruppen skulle være. Førstestatsadvokaten i Oslo skulle videre opprette kontakt med den ansvarlige statsadvokaten i Sverige for å innlede den formaliserte prosedyren vedrørende en eventuell svensk overtakelse av norske saker mot Bergwall. Førstestatsadvokatens påtegning sier ikke noe om svenskenes planer om etterforskingsskritt i Norge, noe som det uansett ikke ville være naturlig å ta opp med Riksadvokaten. Førstestatsadvokaten forklarte i intervjuet at etter hans erindring ble spørsmålet om vallninger ikke ble tatt opp med ham, og følgelig heller ikke godkjent. Vi kan slutte av brevet at den svenske statsadvokaten Christer van der Kwast ikke hadde fremsendt noen formell anmodning om samarbeid, og/eller orientert norsk påtalemyndighet om situasjonen og hva man fra svensk side hadde planer om.

3.3.4 Vallning

Vallning er et svensk begrep og er nærmere forklart andre steder i rapporten. For ordens skyld gjentas at *vallning* etter arbeidsgruppens oppfatning kan beskrives som *en befaring med det formål at avhørte skal vise veien til et (å)sted og eventuelt avgi en forklaring underveis og på stedet.*

Den 23.–27. april 1996 ble det gjennomført vallninger med Bergwall flere steder, blant annet i Mysen-området, Oslo, Drammen og Ørjeskogen. Oslo politikammer utarbeidet omfattende skriftlige planer før vallningene. Slik arbeidsgruppen forstår dem, gjaldt de den praktiske gjennomføringen av vallningene. Det var den svenske statsadvokaten van der Kwast og den svenske hovedetterforskeren Seppo Penttinen som ledet og gjennomførte vallningene med Sture Bergwall. Det var svenskene som hadde den direkte kontakten med Bergwall og som han avga forklaring til. Det var van der Kwast som besluttet at man skulle snu og starte på nytt et annet sted da Bergwall viste feil vei og vallningskortesjen endte på Åssiden i Drammen. Norske polititjenestemenn var enten sjåfør for vallningsbilen eller befant seg i andre tilbaketrukne roller. Bergwall ble også bistått av forsvarer og terapeut fra Säter sykehus i Sverige under vallningen.

Den påtaleansvarlige i Therese-saken var ikke med på vallningen i Drammen 25. april 1996. Hun beskriver i intervjuet med arbeidsgruppen at vallningen "kom overraskende" på henne.

Etterforskerne var vanligvis påpasselige med å informere henne i etterforskingsfasen, men hun kunne ikke huske å ha fått noe varsel om vallningen fra etterforskerne. Hun mottok etter det hun erindrer, heller ikke noen anmodning om vallningen fra svenske myndigheter.

Etterforskingslederen fra Kripos i Therese-saken forklarte i intervjuet at han deltok i planleggingen av vallningen. Planleggingen gikk mer på det praktiske, blant annet at det skulle lages en narrekortesje for å avlede journalister slik at de skulle få arbeidsro fra media. Det var svenskene som planla og ønsket vallningen i Norge. Da etterforskingslederen kom inn i bildet, var vallningen allerede besluttet. Etterforskingslederen deltok ikke på selve vallningen, men møtte først svenskene i et møte på Kripos etterpå.

Slik arbeidsgruppen forstår det, var det ikke klart hvem som godkjente den første vallningen med Bergwall. Mye tyder på at svenskene besluttet dette selv, uten å bli motsagt.

3.3.5 Møte på Kripos 25. april 1996

Etter vallningen i Drammen 25. april 1996 ble det gjennomført to separate møter på Kripos. Ett av møtene var mellom representanter for påtalemyndigheten og ledelsen på norsk og svensk side. På dette møtet deltok førstestatsadvokaten i Oslo, sjefen for Kripos, politimesteren i Drammen og politijuristen i Therese-saken fra Drammen politikammer, samt den svenske statsadvokaten van der Kwast som ledet etterforskingen mot Bergwall i Sverige. I det andre møtet deltok etterforskingsgruppene fra Norge og Sverige. Det foreligger ikke noen referater fra møtene, men arbeidsgruppen har gjennom intervjuene fått et innblikk i dette. Hva som hadde skjedd på vallningene så langt, var ett av temaene på møtene. I møtet for påtalemyndigheten ble det også enighet om at dersom det var grunnlag for tiltale mot Bergwall i eventuelle norske straffesaker, skulle disse søkes overført til Sverige for iretteføring. Det var en forutsetning at Riksadvokaten måtte være enig i denne fremgangsmåten.

3.3.6 Hvem skulle avhøre Bergwall?

Arbeidsgruppen vet ikke om avhørssituasjonen til Bergwall var et tema på dette møtet, eller om det kom opp senere. Verken dokumenter, interne notater eller intervjuer har kunnet fastslå når avgjørelsen om at det kun var svenskene som skulle avhøre ham, ble tatt. Det er imidlertid en kjensgjerning at temaet kom opp allerede på møtet i Sundsvall i slutten av mars. Avhørsmodellen som svenskene la opp til, ble i hvert fall akseptert fra norsk side. Førstestatsadvokaten mente i intervjuet at:

> *vi hadde ikke noen styringsrett overfor svenskene og hvordan avhørene der skjedde. Vi la til grunn at avhørene i Sverige skjedde etter vanlig politietisk standard i Norden. Vi kunne ikke krevet etterforskeren byttet ut e.l. fordi vi ikke hadde tillit til hvordan det ble gjennomført. Jeg ville tro at det hadde blitt sterke reaksjoner i Sverige hvis vi fremla krav om å få avhøre Thomas Quick [Bergwall]. Det var derfor en abstrakt problemstilling å reise til Sverige for å foreta avhørene selv. Måten arbeidsdelingen skjedde på, var naturlig, også i og med at saken skulle ende i Sverige.*

En etterforsker i Therese-saken sa i intervjuet at avhørssituasjonen var uvanlig. Bergwall var pasient ved et psykiatrisk sykehus, og etterforskerne forsto det slik at avhørene skulle fortsette slik de var gjennomført frem til da i Sverige. Bergwall skulle avhøres av en fast avhører fra den svenske etterforskingsgruppen, Seppo Penttinen. De norske etterforskerne fikk imidlertid gjennomslag for å være med i deler av avhørssituasjonen. Selv om de ikke var til stede fysisk under avhørene, deltok de i forberedelsene. De fikk også avhørsutskriftene raskt – innen ca. 14 dager – noe som førte til at de hele veien var godt oppdatert.

De taktiske etterforskerne kan ikke si når avgjørelsen om at kun svenske etterforskere skulle avhøre Bergwall, ble tatt. Arbeidsgruppen bemerker at dette må ha blitt akseptert tidlig også av påtalemyndigheten. Den påtaleansvarlige i Therese-saken forklarte følgende om avhørssituasjonen for Bergwall:

> *Vi reiste spørsmålet om at vi skulle ta avhør fra vår side underveis, men dette ble kategorisk avvist fra svenskene. Vi fikk en forklaring på at det måtte være slik fordi Thomas Quick var så syk og hadde fortroligheten til den svenske avhører.*

3.3.7 Innsyn i terapien

Etterforskingslederen fra Kripos i den første fasen av Therese-saken fortalte til arbeidsgruppen at etter at de fant ut at asylguttene som Bergwall sa han hadde tatt livet av, var i live, begynte de å tenke på hvordan det var med resten av etterforskingen, avhørssituasjonen og terapien. De fikk vite at mye av informasjonen om hendelsene først kom opp i terapien med Bergwalls terapeut Birgitta Ståhle på

Säter sykehus. Hva slags kontakt var det mellom avhører og terapeut? Hvilke opplysninger kom frem i terapien og hva slags informasjonsutveksling var det mellom terapeut og den som avhørte Bergwall i politiet? Var det opplysninger som ble gitt fra Bergwall til avhøreren som det ikke var lydopptak av? Etterforskingslederen var usikker på om han noen gang fikk høre lydopptakene, de hadde bare utskriftene. Etterforskingslederen tok opp terapisituasjonen med svenskene. Han ønsket innsyn i terapien. Hvordan hadde opplysningene fra Bergwall kommet frem? Dette fikk de ikke vite. Etterforskingslederen ønsket å sette hardt mot hardt, og husker ikke hvorfor de gav seg. Han tenkte at det bare var én utvei – å henlegge saken – men det skjedde ikke. Han husker ikke hvorfor. Etter hvert "døde etterforskningen litt ut", sa etterforskingslederen til arbeidsgruppen. Han var usikker på hvorfor dette skjedde, men mente at det skyldtes sommerferien 1996 samt at det dukket opp nye saker for hans vedkommende, som gjorde at han forsvant ut av etterforskingen og over på tradisjonelle saker på Kripos.

3.3.8 Beslutningen om å tømme Ringen-tjernet

På bakgrunn av opplysninger fra Bergwall om at han hadde svømt ut i Ringen-tjernet i Ørjeskogen og dumpet levninger av Therese, mente både den svenske og norske etterforskingsgruppen at tjernet burde undersøkes nærmere. Dette ble godkjent av den norske påtaleansvarlige. Den 14. mai 1996 besluttet også politimesteren i Drammen at Ringen-tjernet skulle tømmes.

Den 17. juli 1996 var undersøkelsene av tjernet over. Tømmingen viste seg å være resultatløs. Politimester Tore Johnsen uttalte i nyhetssending i NRK TV: "Thomas Quick har enten løyet eller tatt feil av stedet. Det er grunn til å trekke hans troverdighet i tvil."

Bildene under er fra programmet "Dokument innanfrån" på svensk TV, med nyhetsinnslag fra NRK der politimester Tore Johnsen uttalte seg etter at tømmingen av Ringen-tjernet var over.

Tjernet ble tømt over sju uker. 25 millioner liter vann ble tømt, alt i tjernet og bunnslammet ble undersøkt to ganger av teknikere og sporhunder. Ingen funn.

Politimesteren opplyste i nyhetsinnslaget i NRK at politiet ikke hadde funnet levninger etter Therese Johannessen i Ringen-tjernet. Han sa videre: "Det blir vanskelig å få en fellende dom". Reporteren spurte deretter: "Så din konklusjon er at saken må henlegges?". Politimesterens svar var: "Ja."

Politimesteren uttalte altså at etter hans mening måtte saken mot Bergwall henlegges.

Den påtaleansvarlige i Therese-saken kan ikke huske om politimesterens uttalelse ble tatt opp og diskutert internt. Uttalelsen ble ikke, etter hva arbeidsgruppen kjenner til, fulgt opp med noen skriftlig påtegning til førstestatsadvokaten. Førstestatsadvokaten kan heller ikke hus-

ke om det politimesteren ga uttrykk for i media, ble diskutert internt.

På spørsmål om hva som skjedde med organiseringen etter tømmingen av Ringen-tjernet, sa hovedetterforskeren i Therese-saken at det ble som "korthuset som falt." Mange forsvant. Ledere ble borte, blant annet etterforskingslederen fra Kripos og lederen for teknikerne. Mye falt i grus. Flere hadde følelsen av at politiet hadde blitt lurt. Det var kun OTB og HG igjen av taktikerne. De hadde tro på at Bergwall hadde mer å fortelle, og mente derfor at man måtte fortsette. På spørsmål om hvorfor OTB og HG hadde denne troen, sa hovedetterforskeren i intervjuet at han har problemer med å svare på dette i dag. Han mente det kan ha vært fordi den svenske hovedetterforskeren Penttinen hadde en sterk tro på Bergwall. Hovedetterforskeren mente også at det var et eller annet utsagn fra Bergwall som førte til at de ble styrket i denne troen.

Etterforskerne i Therese-saken fikk støtte for sitt syn om fortsettelse fra politimesteren og sjefen for Kripos. På spørsmål om hvem som deltok i beslutningen om å gå videre, sa hovedetterforskeren at både førstestatsadvokaten, politimesteren og sjefen for Kripos var enige om at etterforskingen skulle fortsette. Oppgaven på denne tiden var kun å kontrollere Bergwalls forklaring. Det var ingen etterforskingsledelse. Hovedetterforskeren tok imidlertid på mange måter denne rollen selv etter hvert, selv om det ikke ble formalisert.

Nye etterforskingsskritt i Therese-saken fortsatte utover høsten 1996. Det ble søkt med likhunder i Ørjeskogen. Quick ble avhørt minst fire ganger om Therese i august og september 1996.

Etterforskerne og den påtaleansvarlige i Therese-saken samarbeidet tett og godt. Etterforskerne fikk frie tøyler av den påtaleansvarlige, og hun ble orientert fortløpende underveis om nye opplysninger fra avhørene av Bergwall i Sverige og planene videre i etterforskingen. Hun ble orientert om og godkjente etterforskingsskritt. Arbeidsgruppen har fått opplyst at det ikke var samarbeidsproblemer mellom den påtaleansvarlige og etterforskerne. Den påtaleansvarlige orienterte også førstestatsadvokaten om utviklingen i etterforskingen. "Vi fikk puslebiter fra avhørene og søkte bekreftelser på disse", opplyste den påtaleansvarlige til arbeidsgruppen.

3.3.9 Orienteringsmøte i Stockholm 3. desember 1996

Den 3. desember 1996 ble det avholdt et orienteringsmøte om Therese-saken i Stockholm, Sverige. Der deltok førstestatsadvokaten i Oslo, den påtaleansvarlige og etterforskingsgruppen fra Norge samt en avdelingssjef fra Kripos. Sverige var representert ved den svenske statsadvokaten van der Kwast og den svenske etterforskingsgruppen. Møtet skulle oppdatere de to lands statsadvokater om fakta i saken. Det er på det rene at en av de norske etterforskerne holdt en lengre presentasjon for deltakerne på møtet. Temaet var den norske etterforskingen mot Bergwall per 3. desember 1996.

Presentasjonen inneholdt følgende punkter:

- historikk
- norsk tilknytning
- media
- Fjell
- Therese
- Østfold
- oppsummering/spørsmål

Presentasjonen var grundig. Den ble illustrert med skisser, kart og bilder. Den inneholdt også opplysninger fra avhørene, blant annet hva Bergwall hadde forklart om steder, for eksempel Fjell og Ørjeskogen. På møtet ble avhørene av Bergwall gjennomgått og kontrollert opp mot faktiske opplysninger. Medias mulige påvirkning av forklaringene og vallningene var også temaer i presentasjonen til den norske etterforskeren.

To dager senere skrev de norske etterforskerne et lengre internt notat til den påtaleansvarlige og etterforskingsledelsen i Drammen, avdelingssjefen fra Kripos som deltok på møtet i Stockholm, samt lederen for kriminaltekniker-ne på Kripos.

I notatet fremkommer blant annet følgende:

> *Dette møtet førte til at det var full enighet om å satse videre, og at det pr. desember 1996 var en god sak som absolutt kunne føre frem til tiltale, og også forhåpentligvis et funn. Herunder følger da en framdriftsplan for hvilke etterforskingsskritt man bør foreta seg på norsk side.*

I notatet redegjøres det i detalj for planlagte etterforskingsskritt i desember 1996 og våren 1997.

Den 24. februar 1997 ble det skrevet et fem siders internt notat fra etterforskerne til påtaleansvarlige med kopi til etterforskingsledelsen i Drammen og representanter fra Kripos.

I notatet gis det en orientering om status i etterforskingen og planlagte etterforskingsskritt i "den nærmeste tiden". Det ble opplyst at det i Sverige var tatt ut "preliminært åtal" i Yenon Levi-saken. Fristen for Bergwall og hans forsvarer til å komme med innsigelser mot siktelsen var satt til 12. mars 1997. Hovedforhandlingen skulle finne sted midt i april. Det fremgår også av notatet at det var uttrykt tvil om Bergwall var skyldig i Yenon Levi-saken.

Den svenske hovedetterforsker Seppo Penttinen ga en orientering fra fruktbare samtaler han hadde hatt med Bergwall den siste tiden. Bergwall uttrykte ønske om å forklare seg videre om Therese-saken, blant annet fordi han hadde planer om "å gi fra seg" et sted der man kunne finne levninger av Therese. Bergwall skal ha forklart til Penttinen at han ville bruke tilstrekkelig tid i avhøret til å forklare seg om stedet Therese skulle være skjult. Det kunne være grunn til å tro at det var snakk om flere steder, noe Bergwall i følge notatet hadde hevdet fra første stund i etterforskingen. Det ble også orientert om at det skulle gjennomføres en vallning 13. mars i Grycksbo ved Falun. Hensikten med denne vallningen ble oppgitt å være at man skulle forsøke å finne Bergwalls "mausoleum" (gravkammer) – et sted der han hadde gravd ned kroppsdeler av flere av sine ofre, inkludert Therese. Det ble også beskrevet i notatet at levningene etter Therese "i vesentlig grad" skulle være lagt i norsk jord. Etter nye forklaringer fra Bergwall hadde han uttrykt ønske om en befaring i Ørjeskogen. De norske etterforskerne uttrykte i notatet at det var grunn til å tro at en befaring ville kunne finne sted i begynnelsen av mai. Fra notatet:

> *Bare så det er klart; det er ikke snakk om noe nytt tjern. Vi har gjort det helt klart for svensk politi, at Bergwall ikke slipper over grensa, før vi er i besittelse av forklaringer vi kan si oss fornøyd med..... Bergwall vil under denne befaringen gjøre følgende: Han vil plukke ut og avgrense 3 bestemte områder i skogen. Disse områdene skal filmes på video. Han vil ikke der og da kommentere områdene, annet enn å avgrense de rent geografisk. Deretter vil han etter befaringen, trygt hjemme på Sæter sykehus, se på videofilmen. Han vil ikke plukke ut noen av de tre stedene som aktuelt, men derimot utelukke to av de. I vår verden er det på en måte samme sak, men slik er det altså ikke for Thomas Quick.*

Fra notatets side fire, siste avsnitt:

> *Under samtalen med Bergwall nå den 20. februar, stilte han spørsmål om det fra norsk politi's side var gjort noe konkret i den andre saken han åpnet for i høst. Dette fikk han ikke noe svar på. Den "andre" saken ble altså nok en gang brakt på bane av Bergwall, og det er grunn til å tro at han ved en senere anledning vil forklare seg om*

denne. Vi har fått helt klare signaler om at Dagbladets Kåre Hunstad kjenner til denne saken slik at vi har tatt et initiativ at etterforskerne i Oslo har informert de pårørende i forståelse med det stedlige politikammer. Dette skjedde om kvelden fredag den 14. februar.

Den 1. april 1997 skrev den ene etterforskeren i Drammen et internt notat til den påtaleansvarlige om den planlagte etterforskingen i uke 15–19 i 1997, blant annet informasjon om et besøk fra den svenske etterforskingsgruppen i uke 15. Det var planlagt befaring på Fjell, i Oslo og i aktuelle skogsområder i Østfold. I uke 19 var det planlagt tilstedeværelse fra norsk politi under hovedforhandlingen i Sverige i Yenon Levi–saken.

Notatet inneholdt et opplegg for uke 15 i forbindelse med besøket fra svensk politi.

Vedlagt notatet fulgte en detaljert ordre for gjennomføringen av vallningene.

Arbeidsgruppen kjenner ikke til hvorvidt opplysningene fra det ovennevnte notatet ble formidlet videre fra den påtaleansvarlige til førstestatsadvokaten.

3.3.10 Vallning i Ørjeskogen 11.07.97

Den 18. mai 1997 besluttet svensk politi at det skulle finne sted en vallning i Ørjeskogen. Arbeidsgruppen kan ikke se at norsk påtalemyndighet var inne i bildet når det gjaldt denne beslutningen.

Den 5. juni 1997 var det et møte i Oslo mellom førstestatsadvokaten, representanter for etterforskingsgruppen og Kripos. På møtet ble det orientert om den forestående vallningen i Ørjeskogen. Under møtet ble det angivelig godkjent at vallningen skulle finne sted 11. juni 1997, slik svenskene ønsket det.

3.3.11 Fremdriften i etterforskingen

Av interne notater den 7. og 30. juli 1997 gir etterforskerne i Drammen politimesteren orienteringer om fremdriften i etterforskingen, blant annet om redigering av saksdokumenter og ferdigstillelse av en oversiktsrapport i Therese-saken. Den 31. juli 1997 ble det i et internt notat fra en av etterforskerne til den påtaleansvarlige gitt en oppdatering av status i etterforskingen.

I et annet notat, datert 7. september 1997, ble den påtaleansvarlige orientert om fremdriften i etterforskingen og hva som gjensto av etterforskingsskritt. Det ble også opplyst om hva som gjensto av temaer for avhør av Bergwall, og at man uttrykte håp om at dette ble prioritert av svenskene.

Den 19. september 1997 sendte den påtaleansvarlige brev til den svenske statsadvokaten med kopi til førstestatsadvokaten i Oslo:

Det vises til telefonsamtale 3 september d.å. Vedlagt oversendes oversiktsrapport som avtalt. Det gjøres oppmerksom på at dokumenthenvisningene i margen ikke er fullstendige da saken ikke er ferdig redigert.

Våre etterforskere i saken vil komme til Falun førstkommende mandag, og da medbringe ytterligere 2 eksemplarer.

Etter gjennomlesing av rapporten ber vi om at det tas kontakt for eventuelt å avtale møte i saken.

For å få sakens dokumenter fullstendig ferdig etterlyses fra svensk side:

- *mediarapporten (oversikt over svensk medias omtale av Theresesaken i tiden 1996-97)*
- *personaliaopplysninger- Thomas Quick*

- *avhør av et vitne som har observert bil pledd i Thomas Quicks Mazda (Hellberg?)*

Det bør etter vår mening videre vurderes avhør av Thomas Quick hvor han sterkere konfronteres med resultatet av utgravingsresultatet i Ørje i år.

Thomas Quick har flere varianter over enkelte temaer. Vil det være hensiktsmessig med en oppsummerende versjon av hendelsesforløpet?

Han har ikke forklart seg om bruk av bilpledd. Bør han konfronteres om funn av teppet ?

Kan han gi en beskrivelse av sagen eller annet han har kastet fra seg ?

Hva gjorde han med klærne? Beskrivelse av kjøreruten Ørje og "hjem"?

Kan han gi opplysninger om føringen av kassadagboken i aktuelt tidsrom ?

Etter arbeidsgruppens mening tok den påtaleansvarlige i Therese-saken opp viktige temaer i sitt brev til statsadvokat van der Kwast. De punktene som den påtaleansvarlige tok opp, ville i en norsk etterforsking blitt ansett som et påtaledirektiv. Henvendelsen til den svenske statsadvokaten lignet mer på en anmodning til svenskene, ikke en beslutning om at de nevnte temaer måtte få en avklaring av hensyn til den norske etterforskingen. Etter hva arbeidsgruppen kan se av saksdokumentene, ble temaene "sagbladet" og "pleddet" tatt opp i nye avhør av Bergwall. For øvrig kan arbeidsgruppen ikke finne noe svarbrev på ovennevnte brev fra den en statsadvokat van der Kwast.

3.4 INNSTILLING FRA DEN PÅTALEANSVARLIGE I THERESE-SAKEN

Den 13. februar 1998 ble en siktelse mot Sture Bergwall utferdiget av den påtaleansvarlige i Therese-saken. Han ble siktet for overlagt drap på Therese Johannessen den 3. juli 1988.

Samme dag sendte den påtaleansvarlige en innstilling til førstestatsadvokaten i Oslo med forslag om at det i medhold av dagjeldende § 39 nr. 1 i straffeloven skulle reises en sikringssak mot Bergwall. Det ble videre foreslått at saken skulle sendes svenske myndigheter for iretteføring i Sverige.

Det fulgte ikke med noe internt notat med en nærmere redegjørelse for bevissituasjonen. Den påtaleansvarlige bekreftet i intervjuet at hun ikke skrev noe internt notat i forbindelse med innstillingen.

3.5 INNSTILLING TIL RIKSADVOKATEN

Den 23. februar 1998 skrev førstestatsadvokaten en påtegning til Riksadvokaten med forslag om at saken skulle oversendes svensk påtalemyndighet ved åklagarmyndigheten i Stockholm i henhold til den nordiske samarbeidsavtale 6. februar 1970, jf. Riksadvokatens rundskriv av 30. april 1973. Førstestatsadvokaten tiltrådte siktelsen fra den påtaleansvarlige i politiet og uttalte:

Det foreligger – etter mitt skjønn – et sikkert grunnlag for å reise tiltale i saken.

Saken haster meget. Chefsåklagare van der Kwast, Stockholm, er blitt holdt løpende orientert om etterforskningen, og har nå mottatt et komplett dokumentsett. I samtale med meg har han opplyst at det er foretatt "forhåndsberammelse" til månedsskiftet mars/april 1998.

Det ble ikke skrevet noe internt notat til Riksadvokaten i anledning innstillingen fra førstestatsadvokaten. I intervjuet med den saksansvarlige statsadvokaten hos Riksadvokaten ble det opplyst at førstestatsadvokaten kom over med saksdokumentene. Det ble gitt en kort orientering om saken fra førstestatsadvokaten til riksadvokaten og den saksansvarlige statsadvokaten.

Arbeidsgruppen viser til at det var innenfor norsk påtalemyndighets eksklusive kompetanse å beslutte om saken skulle overføres til Sverige eller ikke. Arbeidsgruppen viser videre til hasteelementet som ble påpekt av førstestatsadvokaten. Hovedforhandlingen i Therese-saken var allerede forhåndsberammet i Sverige. Saken var meget omfattende og inneholdt mange permer. Norsk påtalemyndighet var fastlåst i en situasjon hvor de ikke selv kunne bestemme hvor lang tid de trengte på saksbehandlingen.

3.6 SAKSBEHANDLINGEN HOS RIKSADVOKATEN

Riksadvokaten ga klar beskjed til den saksansvarlige statsadvokaten om at saksdokumentene skulle gjennomgås grundig. Riksadvokatembetet skulle gjøre seg opp en selvstendig mening om bevissituasjonen. Den saksansvarlige statsadvokaten fikk videre beskjed om å ringe hovedetterforskeren i Drammen etter at han hadde gått igjennom saksdokumentene, hvis det var noe han lurte på. Han gjorde dette. Den saksansvarlige statsadvokaten leste sakens dokumenter. I intervjuet opplyste han om at han hadde lest en sammenstilling på norsk av avhørene, hvor enkelte ord og uttrykk på svensk var gjengitt. Så vidt han kunne huske, lå ikke de svenske dialogavhørene ved de saksdokumentene han hadde. Statsadvokaten kan ikke huske at han leste noen dialogavhør på svensk. Hvis de svenske dialogavhørene lå i saken, "har jeg lest disse", ble det opplyst til arbeidsgruppen. Han forklarte videre: "Dialogavhørene var imidlertid vanskelig å forstå, slik at jeg holdt meg til de norske oppsummeringene av avhørene". Lydopptak av avhørene og filmene fra vallningene fulgte ikke med saksdokumentene, slik han husker det.

Den saksansvarlige statsadvokaten skrev et internt notat til Riksadvokaten på to sider, der han redegjorde for sitt syn på bevissituasjonen. I notatet ble det gitt en redegjørelse for hvordan forklaringene til Bergwall ble til. Det ble påpekt at Bergwalls forklaringer kom bitvis og var belastende for ham. Avhørene ble beskrevet som en møysommelig prosess av statsadvokaten. Bergwall ble beskrevet som alvorlig sinnslidende, og dette kunne forklare at deler av hans forklaringer var blindspor, som for eksempel letingen i Ringen-tjernet og grustaket. I det interne notatet ble det pekt på forhold som styrket Bergwalls tilståelse av drapet. Den saksansvarlige statsadvokaten viste til flere momenter som støttet opp om at Bergwall var skyldig, blant annet en beskrivelse av Fjell med byggearbeider, plankebiten, endret farge på balkongene på blokken der Therese bodde, beskrivelser av Therese som ikke hadde vært allment kjent (atopisk eksem, kioskpose, hår lenger enn på bildet i mediene osv.). I notatet ble det også gitt en beskrivelse av andre bevis som støttet Bergwalls tilståelse, for eksempel den brente beinbiten, pleddet og baufilbladet. Funnet av beinbiten og den etterfølgende uttalelsen fra den sakkyndige om at beinbiten "etter all sannsynlighet stammer fra et menneske, trolig et ungt individ mellom 5 og 15 år", fikk en avgjørende betydning for bevisvurderingen etter statsadvokatens mening. Statsadvokaten tok ikke kontakt med den sakkyndige som hadde avgitt uttalelsen om beinbiten.

I notatet ble det ikke nevnt noen momenter som sådde tvil om at Bergwall snakket sant.

Bergwalls forklaring om at den mangeårige vennen M.A. medvirket til drapet, er ikke nevnt i notatet. Arbeidsgruppen viser til at M.A. aldri ble siktet i saken.

Riksadvokaten opplyste under intervjuet at hans helhetsinntrykk var at etterforskingen var godt utført. "Hadde vi sett åpenbare ting som vi ønsket skulle vært gjort annerledes eller etterforsket grundigere, så hadde sakene blitt returnert til statsadvokaten og politiet", forklarte Riksadvokaten.

Riksadvokaten opplyste i intervjuet med arbeidsgruppen at en etterforsker tok med riksadvokaten, førstestatsadvokaten og politimesteren i Drammen på den samme kjøreruten som Bergwall hadde anvist under den første vallningen i Therese-saken. Dette skjedde før saken formelt sett ble sendt med innstilling til høyere påtalemyndighet. Riksadvokaten forklarte at kjøreturen gjorde inntrykk på ham. Han presiserte at riksadvokatembetet ikke var "tett inne i denne etterforskingen på noen måte". Meningen var jo som i andre saker at embetet skulle vurdere saken i ettertid. Riksadvokatembetet var også klar over at Sture Bergwall under etterforskingen hadde forklart seg om en lang rekke omstendigheter som ikke stemte. Men vi så også de omstendighetene som understøttet hans forklaring og la mest vekt på disse. Hvis vi ved riksadvokatembetet hadde kommet til at det ikke hadde vært grunnlag for tiltale, ville saken like fullt ha blitt sendt til Sverige i tråd med anmodningen. Det hadde da blitt et svensk ansvar hvordan man ville håndtere saken, eventuelt gjennomføre ytterligere arbeid med den.

3.7 OVERFØRING AV SAKEN TIL SVENSKE MYNDIGHETER

Riksadvokaten besluttet overføring av saken til Sverige den 9. mars 1998. I påtegningen fremgikk det at Bergwall hadde tilstått drapet på Therese Johannessen og at "tilståelsen underbygges av sakens øvrige beviser".

Den 2. juni 1998 ble Sture Bergwall dømt for drapet på Therese Johannessen i Hedemora tingsrätt.

3.8 TRINE- OG GRY-SAKENE

3.8.1 Innledning

Etter at dommen falt i Therese-saken 2. juni 1998, ble det på initiativ fra politimesteren i Drammen avholdt et møte i Töcksfors 5.–6. juni 1998 mellom etterforskingsgruppene og påtalemyndigheten på norsk og svensk side. Dagsordenen for møtet viser at formålet i utgangspunktet var å evaluere Therese-saken. På møtet ble også status i eventuelle nye norske saker mot Bergwall diskutert. Førstestatsadvokaten i Oslo hadde utpekt en ny statsadvokat som ansvarlig for eventuelle nye saker mot Bergwall. Statsadvokaten og en politiadvokat fra Oslo politikammer ble saksansvarlige fra påtalemyndigheten i de sakene som heretter ble omtalt som Trine- og Gry-sakene. Politiadvokaten var utpekt av ledelsen ved Oslo politikammer som saksansvarlig for etterforskingen av eventuelle nye saker mot Bergwall. Statsadvokaten og politiadvokaten har i intervjuene med arbeidsgruppen fortalt at de møtte i Töcksfors med "blanke ark" og var der først og fremst for å bli orientert om Therese-saken og hovedtrekkene i etterforskingen. Der møtte de etterforskingsgruppene og de påtaleansvarlige fra begge land.

Statsadvokaten som møtte fra Oslo statsadvokatembeter, skrev et notat i juni 1998 til førstestatsadvokaten og Riksadvokaten om hva som ble tatt opp på møtet.

I notatet fremgår det at den svenske statsadvokaten van der Kwast ønsket en person å forholde seg til i den norske etterforskingsgruppen. Statsadvokaten i Oslo redegjorde også i notatet for at avhørene av Bergwall skulle foretas av en fast svensk avhører: "fordi situasjonen er så spesiell som den er." Statsadvokaten gjenga også de norske etterforskernes ønske

om å ha en mer sentral rolle i avhørene av Bergwall. Statsadvokaten konkluderte imidlertid med at det ikke var noen grunn til å forlange en mer aktiv deltakelse fra norske etterforskere i avhørene av Bergwall. Tvert i mot skriver statsadvokaten at de åpenbart måtte foretas av den faste avhøreren fra Sverige. I notatet går det videre frem at Bergwall i avhør 25. april 1998 hadde gitt opplysninger om fire norske saker:

- Marianne
- Trine Jensen
- Gry Storvik
- en sak fra et asylmottak i Norge

Statsadvokaten fremholdt at det hastet med en avgjørelse om å sentralisere etterforskingen i Norge og å finne en fast person statsadvokat van der Kwast kunne forholde seg til. Videre ba statsadvokaten om en avklaring om Mariannesaken skulle behandles av Oslo statsadvokatembeter, og hvordan én eller flere etterforskingsgrupper skulle settes sammen.

Den 19. juni 1998 sendte den norske statsadvokaten et brev til van der Kwast der hun ga en orientering om at eventuelle nye saker mot Bergwall i Norge skulle påtalebehandles av henne ved Oslo statsadvokatembeter. Statsadvokat Christer van der Kwast ble også orientert om at han skulle forholde seg til henne og politiadvokat N B i Oslo politidistrikt. Den svenske statsadvokaten ble videre informert om at det på daværende stadium ikke ble nedsatt noen fast etterforskingsgruppe. Det ble tilkjennegitt i notatet at man fra norsk side ville ha en beredskap på etterforskingssiden og følge opp eventuelle henvendelser fra Sverige.

3.8.2 Nye avhør av Bergwall: Trine-saken

Ordningen med at den svenske hovedetterforsker Seppo Penttinen skulle foreta alle avhørene av Bergwall, fortsatte. Arbeidsdelingen mellom norsk og svensk politi som var etablert i Therese-saken, fortsatte altså i Trine Jensen-saken. Det er beskrevet i punkt 4.4.3.2 hvordan ordningen skapte frustrasjon i etterforskingsgruppen i Oslo, og at politiadvokaten fikk beskjed av den svenske statsadvokaten om at han ikke kunne delta i avhørene av Bergwall. Dette ble angivelig anbefalt av Bergwalls terapeuter, og Bergwall hadde utviklet et tillitsforhold til Penttinen. Det ble opplyst fra svenskene at Bergwall kun ville avgi forklaringer til Penttinen. For øvrig ble den norske etterforskingsgruppen, politiadvokaten og den norske statsadvokaten orientert om at avhør av Bergwall relatert til norske saker ikke kunne få prioritert av den svenske etterforskingsledelsen høsten 1998. Svenskene var opptatt med vallninger i Sverige og søk etter mulige levninger etter personer Bergwall påsto han hadde tatt livet av, også omtalt som Bergwalls "mausoleum".

3.8.3 Siktelse for drapet på Trine Jensen

I januar, februar og mars 1999 ble Bergwall avhørt flere ganger om Trine Jensen. Den 17. mai 1999 ble han meddelt av den svenske hovedetterforskeren Penttinen at han var siktet for drapet på Trine Jensen. Arbeidsgruppen kjenner ikke til om norsk påtalemyndighet initierte eller øvet noen innflytelse på tidspunktet for utferdigelsen av siktelsen. Det er også uklart for oss om meddelelsen av siktelsen hadde vært avtalt muntlig mellom representanter for påtalemyndigheten i begge land.

3.8.4 Vallning i Oslo og Svartskog 16.–17.08.99

Den 30. mai 1999 ble de norske og svenske etterforskingsgruppene enige om at Bergwall skulle forsøke å påvise åstedet for drapet på Trine Jensen. For en detaljert redegjørelse vises det til kapittel 8.

Den 17. juni 1999 ble det skrevet en rapport av etterforskingsgruppen i Oslo Politidistrikt, der det fremgikk at den svenske statsadvokaten van der Kwast ønsket å ha et møte med de norske påtaleansvarlige og den norske etterforskingsgruppen som jobbet med Trine Jen-

sen-saken, før det skulle gjennomføres en rekonstruksjon 16. og 17. august 1999.

Møtet fant sted 10. august 1999 på politihuset i Oslo, og opplegget for vallningen ble gjennomgått. Begge etterforskingsgruppene, representanter fra Kripos, politiadvokaten og de saksansvarlige statsadvokatene i Norge og Sverige var til stede. Det foreligger ikke noe offisielt referat fra møtet. Svenskenes ønske om en vallning i Trine-saken ble, slik arbeidsgruppen har forstått det, tatt til følge av norsk påtalemyndighet.

Vallningen den 16. og 17. august 1999 i Oslo og Svartskog ble gjennomført som planlagt. Politiadvokaten i etterforskingsgruppen fra Oslo politikammer representerte norsk påtalemyndighet. Politiadvokaten har i intervjuet forklart at han holdt seg i bakgrunnen under vallningen.

Vallningen ble ledet av den statsadvokat van der Kwast og Penttinen. Opplegget fulgte samme mønster som i Therese-saken, og norsk påtalemyndighet hadde ingen innvendinger.

Den 1. september 1999 skrev den ansvarlige statsadvokaten et notat til førstestatsadvokaten og Riksadvokaten, hvor hun orienterte om at det ble gjennomført vallning etter "svensk mønster" 16. og 17. august 1999 for å avklare om det var grunnlag for å sikte han for drapet på Trine Jensen i 1981. Forut for dette hadde Bergwall i fire avhør våren/sommeren 1999 forklart seg slik at man fant grunnlag for å se om han kunne føre politiet til åstedet – og så eventuelt vise hva som skjedde. Etter statsadvokatens mening førte Bergwall politiet svært nær selve stedet hvor liket av Trine Jensen ble funnet i 1981. Bergwall "viste også med figurant og dukke hva han hadde foretatt seg med Trine Jensen – og hans forklaring om dette kan stemme svært godt med de funn som politiet gjorde på åstedet." Statsadvokaten skrev også i notatet at "Bergwall *ble formelt siktet i saken av politiadvokat NB*" (vår utheving). Statsadvokaten orienterte videre om at det fredag 27. august 1999 ble avholdt møte hos Rikskrim i Stockholm. Til stede var den svenske statsadvokaten van der Kwast og svenske etterforskere samt professor Sven Åke Christianson – psykolog med spesialfelt minneforskning. Fra Norge møtte den saksansvarlige statsadvokaten, politiadvokaten og politiinspektør GL (leder for Volds- og Sedelighetsseksjonen ved Oslo politikammer) samt to etterforskere og politiførstebetjent AS fra Kripos.

Videoopptak fra vallningen 16. og 17. august ble gjennomgått og den videre behandlingen av Trine-saken avtalt.

I følge notatet ba Bergwall om at bilen skulle ta av fra E18 og kjøre en annen vei til Oslo 16. august. Han stanset bilen like ved stedet hvor Gry Storvik ble funnet i juni 1985, dirigerte bilen til å kjøre forbi, til å snu og stanset igjen da de kom tilbake – da i retning av Oslo. Han sa noe slikt som at "noe har hendt her". I avhør 22. mars det samme året hadde Bergwall snakket om en kvinne "som kräks [kaster opp] och som hamnar i bebyggd trakt". Gry Storvik ble funnet i en skråning ved en parkeringsplass like sør for Kolbotn senter. Ifølge notatet ble dødsårsaken antatt å være kvelning på grunn av oppkast.

3.8.5 Siktelse for drapet på Gry Storvik

Den 1. september 1999 ble Bergwall formelt siktet for drapet på Gry Storvik av statsadvokat Christer van der Kwast i et avhør på Säter sykehus i Sverige. Siktelsen ble meddelt i det åttende avhøret om Gry Storvik. Statsadvokaten i Oslo skrev i notatet av 1. september 1999 til førstestatsadvokaten i Oslo og Riksadvokaten at Bergwall ble siktet av politiadvokaten i forbindelse med vallningen i Trine-saken 16.–17. august 1999. Arbeidsgruppen har ikke sett noe saksdokument som bekrefter dette. Heller ikke filmopptakene fra vallningene gir noe svar på om Bergwall ble siktet av politiadvokaten før eller under vallningene. Arbeidsgruppen har ikke fått opplysninger om dette i intervjuene.

Det er fullt mulig at Bergwall ble meddelt siktelsen muntlig av politiadvokaten før vallningen tok til.

3.8.6 Sentralisering av etterforskingen

Den 20. august 1999 sendte hovedetterforskerne i Therese-saken et brev til den saksansvarlige statsadvokaten for Trine Jensen-saken. Trine-saken ble på dette tidspunktet etterforsket av Oslo politikammer, med Bergwall som mulig gjerningsmann. Brevets innhold er etter arbeidsgruppens mening noe oppsiktsvekkende. Etterforskerne viste til at de gjennom to og et halvt års erfaring med etterforsking mot Bergwall og samarbeid med svensk politi – særlig den svenske avhørslederen – hadde gjort seg sine erfaringer. De foreslo for statsadvokaten at norsk politi måtte opprette en fast gruppe for å etterforske nye norske saker mot Bergwall. Etterforskerne mente at gruppen burde ledes av en statsadvokat og kun "en håndfull" etterforskere. Gruppen kunne støtte seg til lokalt politi ved behov. Etterforskerne uttrykte også "dyp bekymring" etter å ha fulgt etterforskingen mot Sture Bergwall i Trine Jensen-saken fra sidelinjen de siste 14 månedene. Etterforskerne tilkjennega videre i brevet at de var av den oppfatning at "det er mer enn skjellig grunn" til å tro at Sture Bergwall var gjerningsmannen i Trine-saken. Det fremgikk av brevet at etterforskerne også hadde god kontakt med de svenske kollegaene som etterforsket sakene mot Bergwall, og disse var lite fornøyd med den norske håndteringen av Bergwall-etterforskingen. Etterforskerne foreslo i brevet at en fast etterforskingsgruppe burde opprettes uavhengig av gjerningsstedet, fordi etterforskingen av Bergwall var såpass spesiell. Ifølge etterforskerne skyldtes dette at det ville ta "årsverk" å sette seg inn i hvordan avhørene ble foretatt, etterforskingsmetodene og måten resultatene skulle "omformes" for videre behandling. Deretter ble måten Bergwall forklarte seg på, beskrevet, og det ble presisert hvor viktig det var med kontinuitet i etterforskingsgruppen. Etterforskerne avsluttet brevet med å tilkjennegi at de svært gjerne ville gi sitt bidrag til oppklaringen av "flere av norgeshistoriens draps- forsvinningssaker". De foreslo også at de selv kunne komme med forslag til hvem som skulle delta i den foreslåtte faste etterforskingsgruppen.

Den saksansvarlige statsadvokaten tok ikke forslaget fra etterforskerne i Therese-saken til følge. Hun sendte et brev til politimesteren i Follo politikammer 3.september 1999, hvor hun meddelte at hun hadde besluttet at den videre etterforskingen av Gry Storvik-saken skulle utføres av Volds- og Sedelighetsseksjonen i Oslo politidistrikt. Politiet i Follo ble bedt om å kontakte politiinspektør GL eller politiførstebetjent WL for overføring av dokumentene.

Den 14. september 1999 sendte Riksadvokaten svar på notatet av 1.september 1999 fra statsadvokaten i Oslo. I brevet fra Riksadvokaten gikk det frem at man ikke så noen grunn til å gripe inn eller gi nærmere forholdsordre i den fasen etterforskingen var i. Riksadvokaten overlot til statsadvokaten å avgjøre om Oslo eller Follo politidistrikt skulle ha etterforskingsansvaret i Gry Storvik-saken. En eventuell overføring av etterforskingen i Marianne-saken fra Risør måtte tas opp med førstestatsadvokaten i Agder og deretter forelegges Riksadvokaten.

3.8.7 Demonstrasjonsavhør på Säter sykehus 08.11.99. Rettsmedisinsk uttalelse

Mellom 1. september og 20. oktober 1999 ble Bergwall avhørt fire ganger i Gry-saken. 27. oktober 1999 tok Bergwalls forsvarer kontakt med den svenske hovedetterforskeren Penttinen og formidlet opplysninger om hvordan han skulle ha tatt livet av Gry Storvik. I avhørene så langt hadde Bergwall også gitt opplysninger om hvordan han utførte handlinger mot Gry som forårsaket hennes død.

Ifølge flere av de norske etterforskerne og politiadvokaten skal det ha vært en diskusjon om

nødvendigheten av en ny vallning med Bergwall og eventuelt hvor denne skulle finne sted; i Norge eller i Sverige. Politiadvokaten var skeptisk til å gjennomføre det som ble kalt "demonstrasjonsavhør". Etter det arbeidsgruppen forstår, var det svenskene som ville gjennomføre demonstrasjonsavhøret, og som ønsket at dette skulle finne sted i et område ved Säter sykehus.

Formålet med demonstrasjonsavhøret var at Bergwall skulle vise på hvilken måte han hadde påført Gry de skadene som hun døde av. Politiadvokaten forklarte i intervjuet at de norske og svenske etterforskingsgruppene hadde et langt møte med rettsmedisiner Kari Ormstad før det ble bestemt at man skulle gjennomføre en demonstrasjon med Bergwall. Ormstad ga en lang og detaljert redegjørelse for skadene som var funnet på kroppen til Gry under obduksjonen, og hva de kunne komme av. En av de norske etterforskerne forklarte til arbeidsgruppen at forslaget om å avholde en demonstrasjon med Bergwall, også ble tatt opp i et møte med den norske statsadvokaten. Statsadvokaten ble angivelig informert om at det var planlagt et demonstrasjonsavhør, og om formålet med det. Den norske hovedetterforskeren fortalte i intervjuet at han mente at demonstrasjonsavhøret kan ha vært avgjørende for at det ble tatt ut tiltale i Gry-saken.

Det synes klart for arbeidsgruppen at ønsket om demonstrasjonsavhøret kom fra statsadvokat van der Kwast og den svenske hovedetterforsker Penttinen. Den svenske statsadvokaten var også den som utformet et mandat til rettsmedisinerne. Det fremgår av den rettsmedisinske uttalelsen datert 3. mars 2000 at mandatet ble gitt muntlig av statsadvokat van der Kwast. Den ene av de sakkyndige – Kari Ormstad – var også til stede under demonstrasjonsavhøret på Säter sykehus den 8. november 1999. Svenskene var altså oppdragsgivere. Den saksansvarlige statsadvokaten i Oslo har forklart til arbeidsgruppen at den rettsmedisinske uttalelsen av 3. mars 2000 fra Ormstad og Ericson fikk stor betydning for bevisvurderingen i Gry-saken.

3.9 BESLUTNING OM Å OPPRETTE EN FAST ETTERFORSKINGSGRUPPE

Den 17. desember 1999 ble det gjennomført et møte hos Riksadvokaten på anmodning fra den svenske statsadvokaten van der Kwast. Arbeidsgruppen har ikke funnet noen skriftlig anmodning i den forbindelse. Arbeidsgruppen har forstått det slik at møtet kom i stand fordi statsadvokat van der Kwast angivelig ikke hadde fått gjennomslag for opprettelsen av en fast etterforskingsgruppe og en fast påtaleansvarlig i Norge som han kunne forholde seg til. På møtet deltok politiadvokaten og den saksansvarlige statsadvokaten i Trine- og Gry-sakene. Det ble bestemt på møtet at den allerede etablerte etterforskingsgruppen i Oslo skulle få et sentralt ansvar for eventuelle fremtidige saker mot Bergwall. Van der Kwast og den svenske etterforskingsgruppen skulle forholde seg til denne gruppen. Det foreligger god dokumentasjon på hva som ble besluttet på møtet. Et brev fra Riksadvokaten med opplysninger om hva som ble besluttet, ble sendt til Oslo statsadvokatembeter og politimesteren i Oslo den 20. desember 1999 med gjenpart til samtlige statsadvokatembeter

3.10 SAMARBEIDSMØTE I STOCKHOLM 2.–3. MARS 2000

Det finnes ikke noe offisielt møtereferat fra dette siste samarbeidsmøtet i Stockholm. Arbeidsgruppen har mottatt notater fra noen av deltakerne, og vi har fått opplysninger i intervjuene om hva som i grove trekk ble drøftet og besluttet på møtet. Møtet fremstår som viktig for avgjørelsen til norsk påtalemyndighet om å sikte Bergwall for drapene på Trine Jensen og Gry Storvik.

En faks datert 8. februar 2000 fra hovedetterforskeren i den norske etterforskingsgruppen adressert til hovedetterforskeren Penttinen i Sverige fremsto som et forslag til dagsorden:

Møte i Stockholm 2 og 3 mars 2000

Hensikten med møtet er å få en ordentlig gjennomgang av saken bevismessig slik den er pr. 1.mars 2000.

- *Avhørsmessig status Trine Jensen (Ansvarlig: hovedetterforsker Seppo Penttinen))*
- *Avhørsmessig status Gry Storvik (Ansvarlig: Penttinen)*
- *Status undersøkelser førerkort for TQ (Bergwall) – (Ansvarlig: Penttinen)*
- *Status arbeide Norge for Trine Gry (Ansvarlig: norsk hovedetterforsker)*
- *Status tekniske undersøkelser/tillegg v/ Kripos : 1. Håranalyse 2. DNA*
- *Gjennomgang rettsmedisinsk protokoll v/ rettsmedisiner Kari Ormstad*
- *Samlerapport (Ansvarlig: norsk etterforsker)*
- *Samlerapport (Ansvarlig: norsk etterforsker)*
- *Miljørapporter (Ansvarlig: norsk etterforsker)*
- *Prosessuelle forutsetninger og status for berammelse (Ansvarlig: statsadvokat Christer van der Kwast)*
- *Praktisk opplegg av bevisene under hovedforhandlingen*

- *Veien videre:*
- *Spørsmål*
- *Diskusjon*
- *Beslutning*

Arbeidsgruppen har ikke funnet noen endelig dagsorden for dette møtet, men av det som kom frem i intervjuene, var temaene ovenfor stort sett dekkende for det som ble tatt opp på møtet. Fra norsk side deltok den norske statsadvokaten, politiadvokaten, lederen for krimteknikerne på Kripos og etterforskerne i etterforskergruppen. Fra svensk side deltok den svenske statsadvokaten van der Kwast og den svenske etterforskingsgruppen. I tillegg deltok rettsmedisiner Ormstad på deler av møtet. Hun redegjorde for innholdet i den rettsmedisinske undersøkelsen av 3. mars 2000.

På bakgrunn av intervjuene har arbeidsgruppen inntrykk av at bevisene ble gjennomgått for å se om det var nødvendig å utføre flere etterforskingsskritt eller om de holdt til tiltale. En av etterforskerne på møtet noterte: "Tiltale?" under Trine-saken. Under Gry-saken noterte han: "Tiltale." Fra intervjuet med den nevnte etterforskeren fremgikk det at man arbeidet seg igjennom Trine- og Gry-sakene punkt for punkt og undersøkte for og imot om Bergwall hadde drept dem.

Statsadvokaten og politiadvokaten husket ikke dette møtet da de ble intervjuet.

På den foreløpige dagsordenen som er gjengitt ovenfor, er det eget punkt som gjelder statusen for berammelse av saken. Arbeidsgruppen kan ikke med sikkerhet si *om* hovedforhandlingen allerede var berammet på tidspunktet for møtet, men det er uansett interessant at det er oppført. Dette kan tyde på at statsadvokat van der Kwast reelt sett allerede hadde tatt en avgjørelse om å ta ut tiltale. Den foreløpige dagsordenen er datert 8. februar 2000, altså ca. tre uker før møtet. En av etterforskerne forklarte i intervjuet at etterforskerne hadde et betydelig tidspress for å ferdigstille saken før den ble sendt til statsadvokaten. Dette var på grunn av at saken var berammet, blant annet for å passe inn i programmet til Bergwalls forsvarer. Det er i hvert fall en kjensgjerning at hovedforhandlingen var berammet da politiadvokaten sendte innstillingen til statsadvokaten i Oslo.

3.11 INNSTILLING TIL STATSADVOKATEN

Statsadvokaten har opplyst til arbeidsgruppen at hun i sin avtalebok for år 2000 har notert at det var et møte om Bergwall den 25. april 2000. Hun er ikke i stand til å huske nærmere hva som skjedde på møtet, som fant sted for 15 år siden.

Samme dag, det vil si 25. april 2000, sendte politiadvokaten en innstilling med siktelse til den saksansvarlige statsadvokaten i Oslo. Politiadvokaten siktet Bergwall for drapene på Trine Jensen og Gry Storvik. I påtegningen til statsadvokaten foreslo politiadvokaten at det i medhold av den dagjeldende straffeloven § 39 nr. 1 skulle reises en sikringssak som via Riksadvokaten skulle oversendes svensk påtalemyndighet ved åklagarmyndigheten i Stockholm for iretteføring. Det fremgår videre av innstillingen at saken hastet veldig, da hovedforhandlingen var berammet til tidsrommet 18.–31. mai 2000 i Sverige.

Politiadvokaten skrev et internt notat datert 14. april 2000 (utskriftsdatoen for notatet er angivelig 28. april 2000, etter hva dokumentet selv angir) der følgende fremgår:

> *Bevisførselen mot Thomas Quick baseres først og fremst på hans egen forklaring. Det er imidlertid en utfordring å avhøre ham og tolke resultatet. Svensk politi har en egen etterforsker avsatt til dette; Seppo Penttinen. For øvrig følges saken opp av "Rikskrim" – for tiden v/ kommisarie Jan Karlsson. Påtaleansvarlig er bitradande överåklagare Christer van der Kwast ved "Riksåklagarens enhet for spesiella mål."*
>
> *Det har vært reist spørsmål om man kan bygge på Thomas Quick's forklaringer og særlig om de har troverdighet i "de deler som stemmer" når man må se bort fra en del forklaringer som tilsynelatende "ikke stemmer."*
>
> *Thomas Quick er varig sinnssyk. Han er undergitt behandling/terapi og er avhengig av medisiner for å fungere tilnærmelsesvis normalt. Avhørssituasjonene må planlegges og tilpasses slik at de "passer" med hans psyke. Tidvis kan han forklare seg om detaljer i en sak i forbindelse med avhør om en annen, tidvis forklarer han seg "feil". Det krever inngående analyse og kritisk gjennomgang for å "skille klinten fra hveten.*
>
> *Man har lagt særlig vekt på å være spesielt kritisk til alle forklaringer som avgis og være særlig nøye med å foreta alle tenkelige etterforskingsskritt som kan bekrefte eller avkrefte Thomas Quick's påstander. Mye er ukontrollerbart, man må bare konstatere at det er oppsiktsvekkende hvor god kunnskap han har til detaljer i sakene og det ville være utrolig om han hadde klart å tilegne seg en slik kjennskap uten å være gjerningsmannen. Som bevis er imidlertid dette ikke nok.*
>
> *Det er lagt mye arbeid i å kontrollere om Thomas Quick kan ha fått informasjon fra "andre" – for eksempel gjennom pressen eller fra journalister. De detaljopplysninger som man ikke kan utelukke at har vært kjent har ikke vært tillagt avgjørende vekt. Det er imidlertid enkeltdetaljer som har fremkommet i hans forklaringer som vitterlig har vært ukjent, dels for politiet, som ved nærmere undersøkelser viser seg å stemme. Videre er det ikke påvist noe som kan påvises å være i strid med objektive funn. På denne bakgrunn er det ingen rimelig fornuftig tvil om at Thomas Quick er gjerningsmannen i både "Trine" og "Gry"-saken.*

På side to i notatet, annet avsnitt, hitsettes følgende:

> *Det er skrevet grundige interne notater av etterforskerne [anonymisert] som er inn-*

tatt i egen perm med "Interne skriv" – disse gir et godt utgangspunkt for den nærmere vurderingen av innholdet i sakens dokumenter.

Arbeidsgruppen har ikke funnet denne permen. En av hovedetterforskerne opplyste til arbeidsgruppen at den samlede dokumentmengden i Trine- og Gry-sakene talte 30–40 permer. Etterforskeren tror at to eller tre ble sendt over til statsadvokaten. Permen med "INTERNE SKRIV" inneholdt interne notater, resymeer av avhør av Bergwall, e-poster mellom etterforskingsgruppene i Sverige og Norge samt egenrapporter fra Sverige.

Statsadvokaten opplyste til arbeidsgruppen at hun ikke hadde egne kopier av alle saksdokumentene men hadde tatt vare på dokumenter fra møter hun hadde deltatt på. Hun var også godt orientert om bevisene før innstillingen ble sendt fra politiet. Hun mottok ordinære saksdokumenter og en egen perm med interne skriv. I tillegg var det dokumenter fra originalsaken, som vitneavhør, obduksjonsrapporter, rettsmedisinske undersøkelser, fotomapper fra åstedet og av avdøde. I tillegg var det dokumenter som var blitt til under etterforskingen mot Bergwall spesielt, svenske avhør, svenske rapporter, rettsmedisinsk undersøkelse, fotomappe fra demonstrasjonsavhør i Gry-saken. Filmene fra vallningene lå ikke ved sakens dokumenter, verken råfilmene eller de redigerte filmene som svenskene hadde utarbeidet, og som senere ble vist i retten. Statsadvokaten hadde imidlertid sett vallningsfilmene under et møte i Sverige, antakelig 27.–28. august 1999. Det er noe uklart om filmene statsadvokaten da så, var utdrag fra råfilmene før de ble redigert, om det var hele "råfilmen" (hele originalopptaket) som er på mange timer, eller om det var den redigerte vallningsfilmen som senere ble vist i retten.

3.12 INNSTILLING TIL RIKSADVOKATEN

Den 27. april 2000 sendte den saksansvarlige statsadvokaten en innstilling til Riksadvokaten. Dette var altså to dager etter at innstillingen og saksdokumentene ble mottatt fra politiet. Statsadvokaten foreslo – som politiadvokaten – å oversende saken til svensk påtalemyndighet for iretteføring mot Bergwall.

Arbeidsgruppen bemerker den korte saksbehandlingstiden hos statsadvokaten – det tok bare to dager før saken ble sendt til Riksadvokaten. Statsadvokaten fremholdt i intervjuet, som ovenfor beskrevet, at hun var godt inne i bevissituasjonen gjennom deltakelse i mange samarbeidsmøter med svenskene under etterforskingen. Hun ble også fortløpende orientert underveis i etterforskingen av etterforskingsgruppen og politiadvokaten.

I påtegningen til Riksadvokaten er særskilte temaer i bevisgrunnlaget kommentert av statsadvokaten. Dette er elementer i bevisgrunnlaget som etter statsadvokatens mening styrker Bergwalls tilståelser. Det er ikke vist til omstendigheter som svekker tilståelser og Bergwalls troverdighet. Arbeidsgruppen legger til grunn at statsadvokaten mente slike omstendigheter ikke forelå, eller at de spilte liten rolle i bevisbildet. Hun opplyste til arbeidsgruppen at ved vurderingen av Bergwalls troverdighet var det også kjent at han forklarte seg uriktig om faktiske forhold. Han hadde også tilstått drap han beviselig ikke hadde begått.

Innledningsvis i påtegningen er det vist til Bergwalls tilståelser og at komplette avhør er vedlagt som sakens dokument 5 og 6. Det er også vist til den svenske hovedetterforskeren Penttinens sammendrag av avhørene som lå vedlagt i "notatperm", som må ha vært permen som i politiadvokatens interne notat kalles "Interne skriv". Statsadvokaten opplyste til arbeidsgruppen at hun leste mange avhør av Bergwall, men vet ikke hvor mange. Hun var kjent med hvordan avhørene ble til i Sverige,

og at det var en terapeutisk forklaring på hvorfor de ble som de ble. En kan i midlertid ikke se at den eventuelle psykologiske forklaringen på hvordan Bergwall forklarte seg, er formidlet i påtegningen til Riksadvokaten. Dokumentet fra den svenske avhører om hvordan man skulle forstå Bergwalls forklaringer -"den svenske nøkkelen" - hadde statsadvokaten ikke sett. Heller ikke utviklingen i avhørene av Bergwall er omtalt i påtegningen fra statsadvokaten.

Når det gjelder henvisningene til dokumenter som berører de omtalte vallningene 16. og 17. august 1999, er det blant annet vist til dokument 04.02 side 6 og 7. Arbeidsgruppen viser til at disse dokumentene inneholder en meget kort oppsummering av politiets tolkning av hva som skjedde. Det ble vist til at filmopptak fra vallningene forelå, men det er en kjensgjerning at de ikke var vedlagt saksdokumentene som gikk til statsadvokaten og Riksadvokaten.

I påtegningen er det også poengtert at saken hastet, da "hovedforhandling kan avvikles i svensk domstol fra 18. mai d.å.".

3.13 SAKSBEHANDLINGEN HOS RIKSADVOKATEN. OVERSENDELSE TIL SVENSKE MYNDIGHETER

Før den saksansvarlige statsadvokaten hos Riksadvokaten mottok sakene fra statsadvokaten med innstilling 27. april 2000, var hun på et møte i Vestfold med en bevisgjennomgang av sakene. På møtet deltok de svenske og norske etterforskingsgruppene og begge lands statsadvokater. Under denne bevisgjennomgangen fikk hun også se de såkalte vallningsvideoene fra Trine- og Gry-sakene. Dette møtet fant sted kort tid før saken ble sendt til Riksadvokatembetet med en innstilling fra statsadvokaten i Oslo. For øvrig kan hun ikke huske at Riksadvokatembetet var inne i saken underveis.

Den saksansvarlige statsadvokaten hos Riksadvokaten opplyste til arbeidsgruppen at hun ikke gjennomgikk hele saken under saksbehandlingen. "Jeg gikk gjennom sentrale deler basert på bevisgjennomgangen jeg hadde vært igjennom på møtet i Vestfold. Jeg gikk særskilt igjennom de bevis statsadvokaten pekte på i sin innstilling til riksadvokaten." Dette var en spesiell og komplisert sak. Statsadvokaten hos Riksadvokaten fremholdt at hennes helhetsinntrykk var at det var gjort en grundig etterforsking, hvor man på norsk side hadde gjort alt for å etterprøve opplysningene som fremkom i avhørene med Bergwall. Det var en sak hvor man måtte skille "klinten fra hveten." Bergwall husket detaljer i hendelsesforløpet veldig godt så lang tid etterpå. Statsadvokaten hadde ikke sett dokumentet fra Therese-saken i 1996 hvor den svenske hovedetterforskeren beskrev hvordan man skulle forstå Bergwalls forklaringer. Hun ble forevist skrivet ("nøkkelen"), men hadde ikke sett det før. Hun hadde riktignok hørt at Bergwall "porsjonerte" ut opplysninger i avhørene. Statsadvokaten var også klar over at Bergwall forklarte seg uriktig om flere forhold. Lydopptakene fra avhørene var ikke vedlagt sakene. Opptakene ble heller ikke etterspurt.

Vallningsfilmene, da særlig Bergwall som person og hans bisarre oppførsel, gjorde et spesielt inntrykk på statsadvokaten hos Riksadvokaten. Hun så aldri råfilmene fra vallningene, heller ikke under saksbehandlingen, kun de redigerte versjonene som ble vist i svensk rett. De redigerte vallningsfilmene fulgte ikke med saksdokumentene etter hennes hukommelse.

Statsadvokaten hos Riksadvokaten forklarte at saksbehandlingen der gikk raskt. Saken var forhåndsberammet. Forhåndsberammelsen var etter det statsadvokaten husker, ikke diskutert på forhånd med svenske myndigheter. Riksadvokaten kunne ha bestemt at saken ikke skulle overføres, eller at man trengte mer tid på saksbehandlingen. Basert på forhåndskunnskapen om saken og de bevistemaer ("knutepunkter")

som var særskilt påpekt, kunne det tas en avgjørelse om overføring til Sverige. Hun hadde forhåndskunnskap om saken og fikk også muntlig informasjon om sakene. For begge sakene var det særlig vallningene som gjorde inntrykk. Også forklaringene med detaljer om en veskerem og andre detaljer fra forklaringene til Bergwall i Trine-saken ble vektlagt. I Gry-saken la hun vekt på opplysninger fra Bergwall som var interessante sett i forhold til den rettsmedisinske undersøkelsen. Det at Bergwall allerede var dømt for Therese-saken og andre drap i Sverige, lå også der som bakgrunnsmateriale og kan ha hatt en betydning i den samlede bevisvurderingen. Statsadvokaten hos Riksadvokaten leste som nevnt ikke alle dokumentene som er beskrevet ovenfor, kun deler av sakskomplekset. Hun leste resymeer, en del av de eldre saksdokumentene, obduksjonsrapporter, sakkyndiguttalelser, avhør og bevisene statsadvokaten i Oslo særlig pekte på i innstillingen.

Spørsmålet om Bergwalls troverdighet var til vurdering. Ved Riksadvokatembetet var man klar over de oppdiktede drapene på asylguttene. Bergwalls sykehistorie og tidligere domfellelser var også kjent. Arbeidsgruppen kan imidlertid ikke se at straffeutskriften med Bergwalls tidligere domfellelser i Sverige eller de rettspsykiatriske erklæringene var vedlagt de norske saksdokumentene. Det var heller ikke innhentet ajourførte rettspsykiatriske erklæringer. Statsadvokaten hos Riksadvokaten var også klar over at Bergwall var erklært sinnssyk og var i terapi på Säter sykehus. Hun visste at opptakten til sakene var at terapeutene ved Säter sykehus gjorde svensk politi oppmerksom på at Bergwall forklarte seg om drap i terapien. Hun kjente imidlertid ikke til en eventuell forbindelse mellom terapi og politi.

Statsadvokaten visste at statsadvokat van der Kwast mente det var gode nok bevis for uttak av tiltale i Sverige. Dette var imidlertid ikke avgjørende for beslutningen om overføring av sakene til Sverige. Basert på bevisene som forelå, var hun overbevist om at Bergwall var skyldig.

Under intervjuet med Riksadvokaten ble det opplyst at den viktigste saken ved riksadvokatembetet i sakene mot Bergwall på mange måter ble Therese-saken. "Når vi først var overbevist om Sture Bergwalls skyld i denne, så kan den oppfatningen ha smittet noe over hos meg" i Trine og Gry-sakene, opplyste Riksadvokaten. Han forklarte videre at det var vanskelig å se sakene helt isolert fra hverandre. Bergwall var i mellomtiden også dømt for drapet på Therese Johannessen.

Arbeidsgruppen føyer til at det også var en kjensgjerning at Bergwall under påtalebehandlingen av Trine og Gry-sakene allerede var dømt for drap han hadde tilstått i Sverige og for drapet på Therese Johannessen.

Den 3. mai 2000 ble sakene mot Trine Jensen og Gry Storvik oversendt svensk påtalemyndighet for overtakelse og iretteføring i Sverige.

3.14 DOM I SVERIGE

Rettssaken mot Bergwall i Trine- og Gry-sakene startet i Falu tingsrätt 18. mai 2000. 22. juni 2000 ble han dømt for drapene på Trine Jensen og Gry Storvik.

3.15 SAMMENDRAG OG VURDERINGER

Norsk politi og påtalemyndighet responderte raskt på henvendelsen fra svensk politi om å etterforske de norske sakene mot Sture Bergwall. Etter kort tid ble det etablert etterforskingsgrupper og utpekt påtaleansvarlige. Det ble også raskt etablert samarbeid med svenske myndigheter. Samhandlingen med svenskene foregikk stort sett muntlig per telefon og i samarbeidsmøter. Det kom ingen skriftlige anmodninger fra Sverige i etterforskingsfasen,

noe som heller ikke ble etterspurt fra norsk politi og påtalemyndighet. Hvilken myndighet som fattet hvilke beslutninger av betydning for etterforskingsresultatet, ble mangelfullt dokumentert. Den svenske etterforskingen var ikke tilstrekkelig objektiv og hadde store mangler. Etterforskingene i Norge ble i for stor grad rettet mot å bekrefte opplysninger fra de svenske avhørene. Alle avhørene av Bergwall ble foretatt i Sverige, noe som ble akseptert av norske myndigheter. Denne beslutningen fikk stor betydning for etterforskingsresultatet og de norske påtaleavgjørelsene. Andre beslutninger om etterforskingsskritt ble også tatt i Sverige og bifalt av påtalemyndigheten i Norge, selv om man var klar over at det fremkom innvendinger fra etterforskingsledelsen på norsk side. Norsk politi fikk heller ikke vite hva som skjedde i terapien av Bergwall, eller om det var informasjonsutveksling av betydning for etterforskingen mellom terapeuter og etterforskere i Sverige.

Den saksansvarlige statsadvokaten i Sverige berammet hovedforhandlingene i de norske sakene før de ble behandlet av norsk påtalemyndighet. Da sakene ble sendt fra politijuristene til statsadvokaten og Riksadvokaten, var det et betydelig hastelement over saksbehandlingen hos påtalemyndigheten. Dette var etter arbeidsgruppens mening svært uheldig, idet saksdokumentene var veldig omfattende og heller ikke komplette. De manglet blant annet filmer fra vallningene. Oversiktsrapporter og interne notater som ble utarbeidet av norske etterforskere, inneholdt i for stor grad opplysninger som bekreftet hypotesen om at Bergwall var skyldig, og vektla i liten grad opplysningene som tilsa det motsatte.

4 ANSVARSFORHOLD OG SAMARBEID MED SVENSKE MYNDIGHETER

4.1 INNLEDNING

Mandatets punkt 3 ber arbeidsgruppen beskrive ansvarsforholdene og samarbeidet med svenske myndigheter.

Ordet ansvar defineres slik i Store norske leksikon:

> *Ansvar, dvs. være tildelt oppgaver og myndighet til å bestemme. En annen hovedbetydning er å måtte stå til rette for det man har gjort, dvs. svare for sine handlinger ved å kunne bli utsatt for reaksjoner for brudd på regler.*

Et sentralt aspekt ved å ha ansvar er altså å ha myndighet til å bestemme.

Med *ansvarsforhold* har arbeidsgruppen valgt å forstå mandatet dithen at vi for det første skal beskrive hvem som hadde det formelle ansvaret for etterforskingen av Therese-, Trine- og Gry-sakene mot Sture Bergwall. Var det norske eller svenske myndigheter, og nærmere bestemt hvilken norsk eller svensk myndighet? Arbeidsgruppen har for det andre sett på om det var samme myndighet som hadde det reelle ansvaret for etterforskingen av sakene. Var de norske og svenske straffesakene mot Sture Bergwall separate og parallelle etterforskingsprosjekter hvor hvert land var ansvarlig for sine saker, eller var de i realiteten norsk bistand til en svenskledet etterforsking, eller norsk etterforsking med svensk bistand? Var etterforskingen av de norske sakene samarbeidsprosjekter mellom landene? Blant intervjuobjektene som var involvert i saken på norsk side, er det delte oppfatninger om hvem og hvilket land som hadde ansvaret for etterforskingen. Det viktigste spørsmålet i denne forbindelsen er om sondringen mellom formelt og reelt ansvar har hatt noen betydning for gjennomføringen av de enkelte etterforskingsskrittene, og ikke minst for etterforskingsresultatet og kvaliteten på bevisene som ble resultatet av etterforskingen.

Før arbeidsgruppen nærmere beskriver ansvarsforholdene og samarbeidet med svenske myndigheter, gis en oversikt over det formelle regelverket for samarbeid mellom politi og påtalemyndighet i Norden som gjaldt da sakene ble etterforsket, vi vil deretter se på om samarbeidet mellom etterforskingsgruppene og de påtaleansvarlige i de respektive landene var i samsvar med dette.

4.2 JURISDIKSJONSPROBLEMATIKK OG RETTSANMODNINGER[9]

Statenes suverenitet er et grunnleggende folkerettslig prinsipp som innebærer at kun landets myndigheter kan gi lover, foreta inngrep og utøve annen myndighet på eget territorium. Norske regler gjelder ikke utenfor Norge, jf. straffeprosessloven § 4, og vi kan ikke utøve myndighet i andre land. Vi kan derfor ikke selv ransake, avhøre vitner eller innhente andre bevis i andre land, men vi kan anmode landet om å gjøre det for oss. Det gjør vi som regel ved å sende en rettsanmodning. Begrepet *rettsanmodning* er ikke definert i konvensjoner eller i det norske lovverket, men konvensjonene, statenes erklæringer til konvensjonene og nasjonale regelverk har regler om hva rettsanmodningene skal inneholde av opplysninger, og hvem som kan fremsette og besvare dem. I Norge har vi ingen lov om rettsanmodninger eller internasjonal rettslig bistand i straffesa-

[9] Deler av avsnitt 7.2 og 7.3 er hentet fra førstestatsadvokat Anne Grøstads skriv om "internasjonal bistand i straffesaker" av 27. oktober 2013, revidert 17. oktober 2014.

ker, men vi har noen bestemmelser spredt i ulike lover og en forskrift om internasjonal bistand i straffesaker av 14. desember 2012 nr. 1227. Suverenitetsprinsippet gjelder selvfølgelig motsatt vei også; andre lands myndigheter kan ikke utøve myndighet i Norge uten særskilt hjemmel og tillatelse fra norske myndigheter.

4.3 INTERNASJONALT SAMARBEID I STRAFFESAKER – UTGANGSPUNKTET

Norge har sluttet seg til flere konvensjoner og avtaler om internasjonalt samarbeid i straffesaker. Den viktigste konvensjonen er den europeiske konvensjonen om gjensidig hjelp i straffesaker 20. april 1959 (1959-konvensjonen) og dens tilleggsprotokoll 17. mars 1978. Norge har også ratifisert annen tilleggsprotokoll av 8. november 2001 til 1959-konvensjonen.

Innad i Norden gjelder overenskomst 26. april 1974 mellom Norge, Danmark, Finland, Island og Sverige. Overenskomsten gjelder både for sivile saker og straffesaker og inneholder ikke noen forpliktelse til å yte rettshjelp. Forpliktelsen til å gi rettshjelp i straffesaker er hjemlet i 1959-konvensjonen. I den nordiske overenskomsten gjennomføres en forenklet fremgangsmåte for oversending av rettsanmodninger, og den inneholder regler om hvilke språk som kan benyttes.

Senere har den praktiske betydning av overenskomsten fra 1974 kommet noe i bakgrunnen fordi Norge også har, gjennom en samarbeidsavtale med EU, sluttet seg til Schengenkonvensjonen 19. juni 1990, som for Norges del trådte i kraft 25. mars 2001. Schengenkonvensjonens regler om gjensidig hjelp i straffesaker skal supplere og forenkle anvendelsen av 1959-konvensjonen. På områder som Schengenkonvensjonen ikke berører, er det fortsatt 1959-konvensjonens bestemmelser som får anvendelse.

Videre ble Norge 1. januar 2013 tilsluttet EUs konvensjon av 29. mai 2000 om gjensidig hjelp i straffesaker (MLA 2000), se forskrift om internasjonalt samarbeid i straffesaker av 14. desember 2012 nr. 1227.

4.3.1 Politisamarbeid og rettslig samarbeid i Norden – et tilbakeblikk[10]

Det nordiske politisamarbeidet har lange tradisjoner og er velutviklet og praktisk innrettet. I flere offentlige dokumenter de siste årene er det blitt understreket hvor godt det fungerer. Det vises blant annet til at utenfor Norden refereres det ofte til "den nordiske modellen" som et forbilde for politisamarbeid. Dette kan forklares med det nære og omfattende samarbeidet mellom de nordiske landene i sin alminnelighet.

Det nære historiske, geografiske, kulturelle og språklige fellesskapet samt de rettslige likhetene mellom de nordiske landene førte til et behov for utvidet praktisk samarbeid både rettslig og polisiært på 1960–70 tallet. Dette økte behovet for samarbeid ble understreket og drøftet på møter mellom de nordiske justisministrene og i Nordisk Råd. Behovet for økt samarbeid gjaldt etterforsking, domstolsbehandling og fullbyrdelse av straff.

På det nordiske riksadvokatmøtet i Stockholm i 1966 ble det drøftet hvorvidt straffbare handlinger begått i ett nordisk land i større omfang enn tidligere kunne forfølges av påtalemyndighetene og avgjøres av domstolene i et annet nordisk land. Dette arbeidet munnet ut i en samarbeidsavtale av 6. februar 1970 om rettsforfølging i et annet nordisk land enn der hvor den straffbare handlingen ble begått. Avtalen ble senere forelagt de respektive landenes jus-

[10] Rundskriv fra Riksadvokaten av 5. oktober 1979, R.2081/70.

tisdepartementer, som ikke hadde noe å bemerke til at avtalen ble iverksatt. Samarbeidsavtalen var ikke en konvensjon eller en formell overenskomst med en fremmed stat, men en rent praktisk avtale uten noen rettslig forpliktelse. Den ble begrenset av hva hvert enkelt land lands lovgivning allerede ga hjemmel for når det gjaldt overføring av straffesaker fra andre nordiske land. Samarbeidsavtalen fremgår som vedlegg til Rundskriv fra Riksadvokaten av 6. oktober 1970 (R. 2081/70).

Av samarbeidsavtalen § 2 og premissene for avtalen er det forutsatt at noen av hensynene som kan tilsi en overføring av en straffesak fra et nordisk land til et annet, kan være mistenktes interesser, effektiv kriminalitetsbekjempelse og om bevisene ligger slik an at saken kan føres ved domstolene i det landet den overføres til. Dersom mistenkte erkjenner de faktiske forhold, vil dette tale for overføring.

Arbeidet med økt og tettere samarbeid mellom de nordiske landene førte også til at en samarbeidsavtale ble inngått mellom de nordiske landenes politimyndigheter i Oslo den 22.–23. mars 1972: forskrifter om samarbeidet mellom de nordiske lands politimyndigheter. Forskriftene består av 19 hovedpunkter. Mange av hovedpunktene har underpunkter, og det henvises blant annet til samarbeidsavtalen av 6. februar 1970 om rettsforfølging mellom de nordiske landenes riksadvokater. Forskriftene inneholder også bestemmelser om direkte fremsendelse av anmodninger, innhenting av straffeutskrifter, utlevering, kontroll av bil- og førerkortregistre mv. Når det gjelder politiavhør, fremgår det av forskriftenes punkt 2 at politiavhør kan begjæres gjennomført i et annet nordisk land. Anmodningen om å foreta politiavhør bør ledsages av en liste over spørsmål som skal stilles i avhøret. Forskriftenes punkt 3 ga også politiet i et nordisk land mulighet *til å være til stede eller delta i et politiavhør i et annet nordisk land*. Det fremgikk av forskriften at en anmodning om dette skulle sendes i god tid. For Norge, Sverige og Danmark sa forskriften at anmodningen skulle sendes direkte til politimyndigheten i det distriktet hvor avhøret skulle finne sted.

I og med at ordet "sendes" er benyttet, antar arbeidsgruppen at en anmodning om å begjære politiavhør og å delta i politiavhør skulle fremsendes *skriftlig*, også for å sikre notoritet og kontroll av at begjæringen var fremsatt av den kompetente myndigheten. Forskriftenes punkt 3 gir tjenestepersoner mulighet til å være *til stede* og *delta* under et politiavhør i et annet nordisk land. En *tilstedeværelse* under et avhør kan innebære en passiv deltakelse uten at man stiller spørsmål til den siktede i avhøret. Ordet *deltakelse* innebærer derimot en større aktivitet under avhøret, slik som for eksempel å kunne få stille spørsmål.

Senere ble politisamarbeidsavtalen av 22.–23. mars 1972 avløst av en politisamarbeidsavtale fra september 2002 (ikrafttredelse 1. januar 2003). I politisamarbeidsavtalen fra 2002 kapittel 2, *Anmodning om politiavhør i et annet nordisk land*, pkt. 8: Politiets muligheter for å være til stede og delta under avhør i et annet nordisk land, underpunkt 8.2, fremgår følgende:

> *Når tjenestemenn fra anmodende land er til stede under avhøret, bør vedkommende gis anledning til selv å stille spørsmålene om saken til den som skal forklare.*

Her er ordlyden klarere og etterlater ikke tvil om at en representant fra et nordisk land bør gis en mulighet til å stille spørsmål under et avhør som tas i et annet nordisk land. Denne bestemmelsen er antakelig en kodifisering av praksisen som også gjaldt mellom de nordiske landene på 1990-tallet.

Den siste og gjeldende avtalen om nordisk politisamarbeid er fra 22. august 2012 og trådte i kraft 1. oktober 2012. Avtalen er supplert med et rundskriv fra Politidirektoratet av 10. januar 2013. Når det gjelder deltakelse under politiav-

hør i et annet nordisk land og anledning til å stille spørsmål til den som skal avgi forklaring, er bestemmelsene de samme som i avtalen fra 2002.

Det er på det rene at det var samarbeidsavtalene av 6. februar 1970 og 22.–23. mars 1972 som gjaldt på tiden for etterforskingen av Therese-, Trine- og Gry-sakene mot Sture Bergwall.

I perioden for samarbeidet gikk det frem av svensk regelverk at henvendelser i konkrete straffesaker skulle være skriftlige. Arbeidsgruppen viser blant annet til Lag (1975:295) om användning av vissa tvångsmedel på begäran av främmande stat, § 5 annet ledd, jf. §§ 10–13.

Cirkulär (1995:419) om inbördes rättshjälp mellan Sverige, Danmark, Finland, Island och Norge genom delgivning och bevisupptagning:

> *Sverige, Danmark, Finland, Island och Norge har den 26 april 1974 undertecknat en överenskommelse om inbördes rättshjälp genom delgivning och bevisupptagning.*
>
> *Överenskommelsen trädde i kraft den 1 juli 1975 i förhållandet mellan Sverige, Danmark, Finland och Norge och den 22 juli 1975 i förhållandet mellan Sverige och Island.*
>
> *Enligt artikel 1 i överenskommelsen sker framställning om delgivning och bevisupptagning (inbördes rättshjälp) genom direkt* ***skriftväxling*** *mellan berörda statliga myndigheter i de fördragsslutande staterna [vår utheving].*

I Sverige har tidligere lover og annet regelverk for internasjonal rettshjelp i straffesaker blitt inkorporert i en egen lov, se lag 2000:562 om internasjonal rättslig hjälp i brottmål supplert ved lag 2003:1174.

4.3.2 Formalisert samarbeid i Norden – et eksempel

Det fins eksempler på utvidede samarbeidsordninger for kriminalitetsbekjempelse mellom Norge og Sverige. Politi, toll og påtalemyndighet i Hedmark og Värmland etablerte i 2003 et midlertidig formalisert samarbeidsprosjekt. Avtalen om samarbeid er senere forlenget, senest i 2010. Fra avtalen hitsettes følgende punkter:

> *Temporär överenskommelse om samverkan i ärenden avseende grov, organiserad och gränsöverskridande kriminalitet i gränsområdet mellan Hedmark, Norge och Värmland, Sverige.*
>
> *Allmänt*
>
> *1.1*
> *Denna temporära överenskommelse har tagits fram på uppdrag av representanter för de undertecknande parterna av Överenskommelse om samverkan i ärenden avseende grov, organiserad och gränsöverskridande kriminalitet i gränsområdet mellan Hedmark, Norge och Värmland, Sverige från 2006-04-28. (Se "Anteckningar från möte med myndigheterna i Gränsoperativa rådet 2009-10-01 i Charlottenberg.", daterade 2009-10-05)*
>
> *Den temporära överenskommelsen, som i stora delar bygger på överenskommelsen från 2006-04-28, vilken i sin tur bygger på den ursprungliga överenskommelsen från 2003-09-22, togs fram vid ett arbetsgruppsmöte i Karlstad den 14 – 15 januari 2010.*
>
> *1.2.*
> *Överenskommelsen har skett inom ramen för*
>
> - *Avtal 2002-09-02 mellan de nordiska ländernas rikspolischefer om polisiärt samarbete(Jfr p. 5).*

- *Överenskommelse 1959-10-28 mellan Sverige och Norge om gränstullsamarbete med supplerande kontrollavtal 2003-03-12.*

1.3.
I den utsträckning som det nordiska polissamarbetsavtalet inte reglerar förhållandet skall utövandet av polissamarbetet ske i enlighet med Schengenkonventionen avd. III Polis och säkerhet, kap. 1 om polisiärt samarbete, se särskilt art. 40 och 41 (övervakning och efterföljande på annan nations territorium, varslingsrutiner samt bruk av polisens tvångsmedel och tjänstevapen på annan nations territorium), art. 44 (telefon-, radio- och andra teleförbindelser för att underlätta samarbete) och art. 46 (informationsutbyte)-

1.4.
Vid arbete i enlighet med denna överenskommelse skall i första hand nationell lagstiftning och de författningar som för Sverige och Norge reglerar nordiskt och internationellt rättsligt samarbete tillämpas.

I kapittel 6 i avtalen omhandles etterforsking:

Förundersökningsledning

6.1.
När det finns anledning anta att ett brott som hör under allmänt åtal har förövats skall förundersökning inledas. För det fall det rör sig om grov, gränsöverskridande och organiserad brottslighet, i enlighet med denna överenskommelse, skall förundersökningen alltid ledas av åklagaren.

6.2.
För det fall forum för brottet finns i Sverige är svensk åklagare förundersökningsledare. Har brottet norskt forum skall förundersökningen ledas av norsk åklagare. När det gäller gränsöverskridande brottslighet kan forum föreligga på båda sidorna om gränsen. I sådant fall kan både svensk och norsk åklagare vara förundersökningsledare i ett gemensamt ärende.

6.4.
Åklagaren fattar beslut om inledande av förundersökning och lämnar direktiv för förundersökningens bedrivande till insatsteamet. Direktiv kan vara såväl skriftliga som muntliga. [Vår understrekning.]

Når det gjelder den praktiske gjennomføring av samarbeidet mellom Hedmark og Värmland, har arbeidsgruppen fått opplyst at kommunikasjonen mellom gruppene i begge land foregikk skriftlig forut for gjennomføringen av etterforskingsskritt. I hastetilfeller kunne påtalemessige godkjenninger skje muntlig, men disse ble nedtegnet skriftlig så snart som mulig i tråd med gjeldende regelverk i Norge og Sverige.

Det er også andre eksempler på mer eller mindre formaliserte enheter for samarbeid mellom grensenære politi- og påtaleenheter i Norden. Vi kjenner også til slike samarbeidsordninger mellom politi- og påtalemyndigheter i andre land i Europa, for eksempel i Benelux-landene og Tyskland. Samarbeidsordningene har eksistert i flere tiår og har som målsetting å forebygge, etterforske og iretteføre grensekryssende kriminalitet mer effektivt.

4.3.3 Felles etterforskingsgruppe: JIT (*Joint Investigation Team*)

Arbeidsgruppen har valgt å gi en beskrivelse av en felles etterforskingsgruppe slik denne er definert formelt og reelt. Dette fordi den reelle organiseringen og samhandlingen under etterforskingen av de norske sakene mot Sture

Bergwall har mange fellestrekk med en felles etterforskingsgruppe.

En felles etterforskingsgruppe mellom to eller flere land er en ny måte å organisere den politi- og påtalemessige innsatsen for en mer effektiv oppklaring av grensekryssende kriminalitet.

Handlinger bør som regel etterforskes i landet hvor de er begått, selv om forholdet anmeldes i Norge og vi også har jurisdiksjon. Anmeldelsen kan oversendes det aktuelle landet, og i alvorlige saker bør vi tilby bistand og i noen tilfeller å overta saken. I takt med den økende grensekryssende kriminaliteten blir det stadig mer utbredt at flere land etterforsker samme sakskompleks. Det er ingenting i veien for at to land etterforsker samme sak, men en påtaleavgjørelse i én av statene kan binde de andre. Det er viktig å samordne etterforskingene for å utveksle bevis og bli enige om hvilke land som skal ta hvilke deler av saken.

En ny form for internasjonalt samarbeid som blir stadig mer utbredt i Europa i alvorlige straffesaker som involverer to eller flere land, er et felles etterforskingsteam (JIT) mellom påtale og politi fra de involverte landene. En JIT bidrar til at saken blir effektivt etterforsket i flere land med felles målsetninger om prioritet, fortløpende utveksling av bevis uten rettsanmodning og for eksempel med felles aksjonsdager. En JIT opprettes for et begrenset tidsrom og med bestemte deltakere fra politi og påtale i de involverte landene. En JIT forutsetter at det er iverksatt (skjult eller åpen) etterforsking i landene som deltar. Arbeidsformen avhenger av saken og behovene for å være samlokalisert eller å delta ved for eksempel ransaking i andre land. Teamdeltakerne kan være samlokalisert, men det er mest vanlig at de arbeider med sin del av saken fra hjemlandet, kommuniserer per e-post/telefon og møtes ved behov.

1. mars 2013 trådte et nytt regelverk for internasjonalt samarbeid i straffesaker i kraft, blant annet endringer i utleveringsloven del I, II, III, IV og V, ny forskrift om internasjonalt samarbeid i straffesaker, en avtale som knyttet Norge til EUs konvensjon om gjensidig hjelp i straffesaker av 29. mai 2000 og dennes tilleggsprotokoll av 16. oktober 2001 samt Norges tilslutning til annen tilleggsprotokoll til den europeiske konvensjonen om gjensidig hjelp i straffesaker – 1959-konvensjonen.

EUs rettshjelpkonvensjon av 29. mai 2000 (MLA 2000) har i artikkel 13 en bestemmelse om felles etterforskingsgrupper – JIT. I annen tilleggsprotokoll til 1959-konvensjonen er felles etterforskingsgrupper regulert i artikkel 20. Vi har ingen lovregler om JIT med unntak av politiloven § 20a om utenlandske polititjenestepersoners deltakelse i JIT og felles politiaksjoner i Norge. § 20a ble tilføyd ved lov 22. juni 2012 nr. 52 i forbindelse med tilknytningen til 2000-konvensjonen. Forarbeidene inneholder informasjon om JIT (Prop. 97 LS (2011–2012) kapittel 9.2). Nordisk politisamarbeidsavtale av 22. august 2012 har i kapittel 8, underpunkt 21, en bestemmelse om en felles etterforskingsgruppe.

EUs rammeverksbeslutning om felles etterforskingsgrupper (Council Framework Decision of 13 June 2002 on Joint Investigation Teams – 2002/465/JHA) har bestemmelser om organisering, ledelse, kompetanse mv. i en felles etterforskingsgruppe. Bestemmelsene fastsetter blant annet at hvert land som deltar i gruppen, skal utpeke sine medlemmer i gruppen, inkludert en leder for hvert lands gruppe. Etterforskingsskrittene som den samlede etterforskingsgruppen beslutter, skal settes i verk via lederen i det landet hvor etterforskingsskrittet skal foretas.

4.4 ANSVARSFORHOLDENE OG SAMARBEIDET MELLOM NORSKE OG SVENSKE MYNDIGHETER

4.4.1 Innledning

Arbeidsgruppen har gjennomgått saksdokumenter og interne notater samt intervjuet personer på norsk side som var involvert i disse sakene.

Totalinntrykket arbeidsgruppen sitter med etter gjennomgangen, er at samarbeidet mellom etterforskere og påtaleansvarlige i begge landene var svært godt. Flere av dem som deltok i etterforskingen av sakene på norsk side, har beskrevet at det nærmest var en "symbiose" mellom etterforskingsgruppene i Norge og Sverige. Ett av flere eksempler på en slik "symbiose" er at en norsk kriminaltekniker bisto den svenske etterforskingsgruppen i oktober 1998. Svenskene foretok utgravninger for å lokalisere Bergwalls angivelige " mausoleum ". Bergwall hadde forklart at han hadde gjemt levninger etter sine ofre i et myrområde ved Falun. Etter ønske fra den svenske hovedetterforskeren Seppo Penttinen bisto en kriminaltekniker fra Kripos under dette arbeidet.

Det var flere samarbeidsmøter i begge landene der representanter for taktisk og teknisk etterforsking samt representanter for påtalemyndigheten deltok. Det var hyppig telefonisk kontakt direkte mellom etterforskerne i begge landene, til tider daglig telefonisk kontakt mellom hovedetterforskerne. Av og til forekom også telefonisk kontakt mellom de påtaleansvarlige i saken. På mange måter anser arbeidsgruppen samarbeidet som så tett, nært og uformelt at skillelinjene mellom de to berørte lands jurisdiksjon var vanskelig å få øye på. Det foreligger ingen offisielle referater fra samarbeidsmøtene mellom de to landene. De referatene arbeidsgruppen har fått tilgang til, er skrevet av enkelte av deltakerne på møtene. Det fins så godt som ingen dokumentasjon på hvem som besluttet hva under etterforskingen og på samarbeidsmøtene.

Arbeidsgruppen har ikke funnet formelle rettsanmodninger fra norsk eller svensk side i saksdokumentene. Vi har heller ikke funnet skriftlige henvendelser mellom landene med formelle begjæringer om etterforskingsskritt. Ifølge Bergwall-kommisjonen har heller ikke de kommet over slike dokumenter i de svenske sakspapirene. Med unntak av de formelle oversendelsene om overtakelse av sakene fra Riksadvokaten til den svenske statsadvokaten Christer van der Kwast som var ansvarlig for sakene mot Sture Bergwall, kan ikke arbeidsgruppen se at det ble sendt formelle skriftlige anmodninger mellom Norge og Sverige. Vi har funnet skriftlige notater der momenter av betydning for etterforskingen som ble omtalt på telefon, har vært sammenfattet skriftlig for å dokumentere det man har avtalt. Arbeidsgruppen antar for øvrig at Riksadvokaten hadde vist til skriftlige anmodninger fra Sverige i oversendingspåtegningene, dersom slike forelå.

4.4.2 Therese-saken

4.4.2.1 Noen skjæringspunkter i den norske etterforskingen av Therese-saken:

1. 28. februar 1996: første henvendelse fra Rikskrim i Sverige til Kripos om et mulig drap begått i Norge av en svensk statsborger ("Theres", som hadde bodd i nærheten av Drammen, nevnt i avhør av Bergwall)
2. 15. april 1996: etterforskingsgruppe opprettet
3. 23.–26. april 1996: vallning i Oslo, Fjell og Ørjeskogen (Ringen-tjernet ble utpekt av Bergwall)
4. 5. juni 1997: møte med førstestatsadvokaten i Oslo hvor det ble besluttet å gjennomføre vallning nr. to i Ørjeskogen
5. 11. juni 1997: vallning nr. to i Ørjeskogen
6. 13. februar 1998: siktelse for overtredelse av straffeloven § 233 annet ledd første straffealternativ, jf. første ledd, mot Thomas Ragnar Quick for å ha forvoldt Therese

Johannessens død den 3. juli 1988 og innstilling sendt Oslo statsadvokatembeter. Saken ble foreslått oversendt svenske myndigheter til iretteføring i Sverige i medhold av nordisk samarbeidsavtale av 6. februar 1970

7. 23. februar 1998: påtegning fra Oslo statsadvokatembeter til Riksadvokaten med forslag om at saken sendes svensk påtalemyndighet ved åklagarmyndigheten i Stockholm i tråd med forslaget fra Drammen politikammer. Det ble opplyst i påtegningen at den saksansvarlige statsadvokaten i Sverige var holdt løpende orientert om etterforskingen og hadde mottatt et komplett dokumentsett av de norske etterforskingsdokumentene. Det ble videre opplyst at den saksansvarlige statsadvokaten i Sverige muntlig hadde opplyst at det var foretatt forhåndsberammelse av saken til månedsskiftet mars/april 1998.
8. 9. mars 1998: påtegning fra Riksadvokaten til svensk påtalemyndighet med anmodning om overtakelse av rettsforfølgningen av straffesaken mot Thomas Quick under henvisning til samarbeidsavtale om overføring av straffesaker av 6. februar 1970 med endringer av 12. oktober 1972 og den europeiske konvensjonen av 15. mai 1972 om overføring av straffesaker artikkel 8 nr. 1 a), b) og d) jf. artikkel 13.

Vi har forsøkt å beskrive ansvarsforhold ut fra prosessen rundt beslutningene og beslutningenes innhold.

De norske sakene mot Sture Bergwall startet med Therese-saken. Der var det tidlig personlig kontakt mellom etterforskerne i Norge og Sverige. Etter at etterforskingsgruppen ble nedsatt, var de "selvgående", slik en av etterforskerne beskrev det i et intervju med arbeidsgruppen. I det samme intervjuet ble det sagt at svenske myndigheter kunne komme med forslag til konkrete etterforskingsskritt i Norge, men dette skjedde muntlig. Det eneste som ble gjort skriftlig, var de spesielle norske anmodningene om analyser av mose, tre og det man antok var bein. De sistnevnte etterforskingsskrittene ble formalisert og begjært skriftlig av den norske etterforskingsgruppen og den påtaleansvarlige. Arbeidsgruppen har for ordens skyld undersøkt med Interpol ved Kripos om det ble oversendt noen skriftlig anmodning fra Sverige i forbindelse med den første kontakten mellom svensk og norsk politi. Interpol kunne meddele at det ikke ble mottatt noen skriftlig henvendelse. Vi kan derfor legge til grunn at den innledende kontakten ble gjort muntlig per telefon 28. februar 1996 fra Rikskrim i Sverige til Kripos.

Torsdag 11. april 1996 ble det avholdt møte hos førstestatsadvokaten i Oslo. Den 12. april 1996 skriver førstestatsadvokaten brev til Riksadvokaten med gjenpart til førstestatsadvokaten i Agder, politimesteren i Drammen, politimesteren i Oslo og sjefen for Kripos:

> *Torsdag 11. april 1996 ble det avholdt møte på mitt kontor vedr ovennevnte person som er fengslet i Sverige mistenkt for 17 drap. Tilstede på møtet var politimesteren i Drammen, sjefen for KRIPOS, kriminalsjefen i Oslo samt undertegnede.*
>
> *Politimesteren orienterte om saken. Thomas Quick har i avhør for svensk politi erkjent å ha drept en mindreårig pike i Drammen og 2 gutter i Oslo. Drammen politikammer har hatt kontakt med svensk politi om sakene og gjenåpner nå sin sak ("Therese").*
>
> *Under møtet ble følgende bestemt: politimesteren i Drammen overtar etterforskningen av de to drapene i Oslo. Oslo politikammer vil avgi etterforskere til Drammen politikammer.*
>
> *KRIPOS vil bistå Drammen politikammer og i den forbindelse forestå en gjennomgang av "savnetmeldinger" fra hele landet som kan være av interesse. Drammen poli-*

tikammer vil forestå den foreløpige vurderingen av disse og politimesteren vil kontakte de berørte politikamre dersom ytterligere oppfølgning syntes aktuell. Man forutsatte at andre politikamre kontaktet politimesteren i Drammen dersom man ønsket å rette forespørsler om uoppklarte saker som kunne settes i forbindelse med Thomas Quick. Politimesteren i Drammen skal inntil videre forestå og koordinere samarbeidet med svensk politi.

Statsadvokatene i Oslo vil kontakte distriktsåklagaren i Härnösund for å innlede den formaliserte prosedyre vedr svensk overtagelse ved en eventuell iretteføring av norske saker. Beslutning om dette må treffes av riksadvokaten. [Vår understrekning.]

Det er godt dokumentert hva som skjedde på møtet, og hvilke beslutninger som ble tatt.

Mandag 15. april 1996 ble etterforskingsgruppen i Therese-saken opprettet, og etter dette skjedde mye av kommunikasjonen til og fra svenske politimyndigheter direkte mellom medlemmene i den svenske og norske etterforskingsgruppen.

Under den første vallningen i Therese-saken ble det avholdt et møte på Kripos om kvelden 25. april 1996 mellom den svenske statsadvokaten van der Kwast som ledet den svenske etterforskingen mot Sture Bergwall, førstestatsadvokaten i Oslo statsadvokatembeter, sjefen for Kripos, politimesteren i Drammen og den påtalensvarlige for Therese-saken i Drammen. De svenske og norske etterforskerne og kriminalteknikerne avholdt også møte samme kveld, og tidligere på dagen ble det gjennomført en vallning med Sture Bergwall på Fjell i Drammen. Fra intervjuene har arbeidsgruppen fått vite at det i dette møtet ble enighet om at de svenske etterforskerne skulle ha ansvaret for alle avhørene av Sture Bergwall. Det var også en felles forståelse at dersom etterforskingen av Therese-saken med Sture Bergwall som antatt gjerningsmann holdt til å ta ut tiltale i Norge, skulle saken søkes overført til Sverige for felles pådømmelse der.

8. mai 1996 sendte Riksadvokaten brev til Oslo statsadvokatembeter som svar på førstestatsadvokatens brev av 12. april 1996:

Riksadvokaten viser til Deres brev av 12. april d.å. og har intet å bemerke til de beslutninger som der er truffet. Dersom det etter den bebudede gjennomgang av "savnetmeldinger" i Norge blir aktuelt å iverksette etterforsking i andre saker, forutsettes at De vurderer om dette arbeid også bør legges til politimesteren i Drammen. Er andre statsadvokatembeter berørt, må selvsagt vedkommende førstestatsadvokat underrettes. Riksadvokaten ber om å bli orientert dersom det åpnes etterforsking i nye saker.

4.4.2.2 Elementer i bevisgrunnlaget

For å belyse ansvarsforholdene og samarbeidet mellom norske og svenske myndigheter vil arbeidsgruppen se på enkelte deler av bevisgrunnlaget som fikk stor betydning for påtaleavgjørelsen om å sikte Bergwall for drap av Therese Johannessen. Det er særlig følgende elementer ved bevisgrunnlaget som synes å ha vært betydningsfulle:

1. avhør
2. vallninger
3. bruk av likhund
4. kriminaltekniske undersøkelser
5. sakkyndige

4.4.2.2.1 Avhør

Sakene mot Sture Bergwall ble etterforsket og iretteført i Sverige i perioden 1993 til 2001, altså over en periode på til sammen åtte år. I prinsippet var det en og samme etterforsker som hadde hovedansvaret for samtlige politiavhør av Bergwall i denne perioden.

Etterforskingen av Therese-saken pågikk i hovedsak fra februar 1996 til februar 1998, og det ble gjennomført til sammen 25 politiforklaringer med Sture Bergwall, hvorav fire avhør i forbindelse med de såkalte vallningene. Ingen avhør av Bergwall i Therese-saken er foretatt av norske etterforskere. De svenske dialogavhørene av Bergwall ble tatt opp på bånd og skrevet ut i papirform i Sverige. Utskriftene av avhørene ligger vedlagt i de norske saksdokumentene – ikke lydopptakene.

Ifølge en av de norske etterforskerne hadde de ikke hadde mulighet til å kontrollere avhørene, da det var svenskene som styrte dette. Hvis de hadde ønsker om hva som skulle omhandles i avhørene, fremmet de temaer og spørsmål til svenskene. Dette skjedde enten per telefon eller på planleggingsmøter i Sverige. Ofte reiste de norske etterforskerne til Sverige et par dager før avhøret fant sted. Den svenske avhøreren Penttinen hadde en avhørsdisposisjon klar. På møtene gikk de gjennom utkastet og foretok endringer og tilføyelser. Under selve avhøret var de på Säter sykehus, der avhørene stor sett ble foretatt, men de var ikke inne i selve avhørsrommet. De fikk oppdateringer av avhører Penttinen i pauser og etter avhøret. Den samme etterforskeren opplyste til arbeidsgruppen at de ønsket å være til stede under et avhør, og at dette ønsket ble fremmet til svenske myndigheter, men avslått. Svenskene opplyste at Sture Bergwall ikke ønsket å forholde seg til andre enn den svenske avhøreren.

Etterforskingslederen på Kripos som bisto i Therese-saken, beskriver samarbeidet og gjennomføringen av avhørene slik at det var den svenske statsadvokaten van der Kwast som styrte etterforskingen og bestemte. Etterforskingslederen oppfattet det som at van der Kwast var "både statsadvokat og taktisk etterforskingsleder i saken".

Den svenske avhøreren Penttinen styrte avhørssituasjonen rundt Sture Bergwall og bestemte det meste selv, "han eide Thomas Quick". Det foregikk på en måte som var fremmed for norske etterforskere de ville hatt mye tettere dialog om avhørssituasjonen.

Etterforskingslederen fortalte arbeidsgruppen at han likevel oppfattet samarbeidet med svenskene som meget bra. Etterforskingslederen på Rikskrim var lett å samarbeide med. Det samme kan sies om den svenske avhøreren, men de norske etterforskerne "skulle ikke røre Thomas Quick (Sture Bergwall)". Den svenske statsadvokaten van der Kwast var "veldig sjef". Svenskene ble beskrevet som dyktige folk alle sammen. Den norske etterforskingslederen fremholdt for arbeidsgruppen at hvis man skal kritisere etterforskingen i Sture Bergwall-sakene, skal vi ikke kritisere svenskene, "da skal vi se på oss selv." Etterforskingslederen mente at det var en norsk etterforsking, hvor ansvaret lå hos norske myndigheter.

På spørsmål fra arbeidsgruppen om hvordan svenskene formidlet forespørsler om konkrete etterforskingsskritt, svarte etterforskingslederen at det ikke kom så mange forespørsler fra Sverige. Et eksempel var vallningen, men etterforskingslederen var ikke i stand til å huske hvordan denne forespørselen kom. Han kunne ikke huske flere konkrete forespørsler, men at de muligens ble diskutert på møter i Stockholm. For øvrig snakket de med svenskene på telefon.

Etterforskingslederen husket derimot to temaer som de tok opp med svenskene flere ganger. Det ene var å få innsyn og helst deltakelse i avhørene av Sture Bergwall. Det andre var innsyn i hva som hadde skjedd i terapien hans, særlig hvordan opplysningene om drapene kom frem. Den norske etterforskingsgruppen mente at det var viktig å få vite hva slags opplysninger som hadde fremkommet i terapien, hvordan de hadde fremkommet og hva slags innflytelse opplysningene fikk på den videre etterforskingen. Gruppen rundt Sture Bergwall i Sverige hadde jobbet lenge sammen,

og alle tenkte likt. Den norske etterforskingsgruppen fikk ikke innsyn i hva som hadde fremkommet i terapien.

Etterforskingslederen oppfattet det slik at det formelle ansvaret for etterforskingen mot Sture Bergwall i Norge og Sverige i realiteten lå hos den svenske statsadvokaten, og at dette ikke var bra. Han oppfattet den norske etterforskingen som bistand til den svenske, snarere enn en egen norsk sak. De norske etterforskerne måtte behandle svenskene som "gjester og gjøre hva de ønsket". Det var særlig det at de norske etterforskerne ikke fikk tilgang til Sture Bergwall, og heller ikke innsyn i hva som skjedde i terapien, som fikk etterforskingslederen til å mene dette. Hadde dette vært en norsk sak, ville det ikke ha blitt akseptert.

Arbeidsgruppen bemerker at etterforskingslederens utgangspunkt var at Norge var ansvarlig for etterforskingen på selvstendig grunnlag.

En annen norsk etterforsker fra Oslo politikammer som deltok i etterforskingsgruppen, hadde særlig ansvar for saken om Bergwalls påståtte drap på asylguttene ved Skullerud asylmottak. Etter at asylguttene ble lokalisert i live – én i Canada og én i Sverige – ble etterforskerens involvering i etterforskingsgruppen avsluttet. Dette var sensommeren /høsten 1996. Han fremholdt at medlemmene i den norske etterforskingsgruppen var frustrerte over at de ikke fikk være til stede under avhørene av Bergwall. Dette var et tema de stadig kom tilbake til og slet med.

Som nevnt ovenfor gikk førstestatsadvokaten i Oslo med på, under et møte på Kripos 25. april 1996, at avhørene skulle finne sted i Sverige med svenske avhørere. I intervjuet med førstestatsadvokaten opplyste han til arbeidsgruppen at norske myndigheter "ikke hadde styringsrett overfor svenskene og hvordan avhørene skjedde." Førstestatsadvokaten la til grunn at avhørene i Sverige skjedde etter vanlig politietisk standard i Norden. Norske myndigheter kunne ikke kreve etterforskeren byttet ut fordi vi ikke hadde tillit til hvordan det ble gjennomført på. Førstestatsadvokaten mente at det hadde blitt sterke reaksjoner i Sverige hvis norske myndigheter fremla krav om å få avhøre Sture Bergwall. "Det var derfor en abstrakt problemstilling å reise til Sverige for å foreta avhørene selv. Måten arbeidsdelingen skjedde på var naturlig, også i og med at saken skulle ende i Sverige."

Etter arbeidsgruppens mening var det klar praksis etter den gjeldende nordiske politisamarbeidsavtalen at norsk politi kunne være til stede i svenske politiavhør og stille direkte spørsmål til en mistenkt. Det samme gjaldt for svensk politis tilstedeværelse ved politiavhør i Norge.

4.4.2.2.2 Vallninger

I svenske Wikipedia gis begrepet *vallning* følgende betydning: "Med vallning menas förmågan for ett djur eller människa att driva djur eller människor i ønskad riktning." Det handler altså om å bli rettledet eller anvist.

Som det fremgår av kapittel 1, kan vallning etter arbeidsgruppens oppfatning beskrives som en befaring med det formål at avhørte skal vise veien til et (å)sted og eventuelt avgi en forklaring underveis og på stedet.

Begrepet har ingen eksplisitt forankring i svensk straffeprosesslov. Det er imidlertid en forutsetning at en vallning er objektiv, og at man ved gjennomføringen følger reglene for etterforsking, blant annet bestemmelsene om avhør i straffesak. Det er med andre ord de vanlige reglene i svensk "rättergångsbalk" –

svensk straffeprosesslov – som skal følges under en vallning.[11]

Etter svenske retningslinjer har vallningen det formålet at den avhørte skal vise etterforskeren veien til et åsted eller et sted av betydning for etterforskingen. Der skal den avhørte peke ut hva han har sett og gjort. Vallningen kan spilles inn på film. I noen tilfeller hvor det er hensiktsmessig på grunn av lange reiseavstander e.l., kan vallningen suppleres med lyd og fremvisning av et kart, skisse og fotografier. Vallningen kan avspilles under hovedforhandlingen i retten, men dette *skal bare skje etter at den tiltalte har forklart seg*, jf. bevisumiddelbarhetsprinsippet. Det skal også gis anledning til spørsmål etter at avspillingen har funnet sted. Det er viktig at retten får vite hvordan gjennomføringen av vallningen har skjedd. Den avhørtes forsvarer skal gis anledning til å være til stede under vallningen. I tillegg skal et "förhörsvitne" være til stede. For øvrig bestemmer politiet hvem som skal kunne delta på vallningen.

Slik arbeidsgruppen ser det, fikk vallningene stor betydning som bevisgrunnlag i de norske straffesakene mot Bergwall. Vallningene som bevis gjennomgås i kapittel 8 og vil ikke diskuteres nærmere her. Både måten vallningene ble organisert og gjennomført på, var av bevismessig betydning. Også sikringen av bevis gjennom lyd og film var viktig. Det er en kjensgjerning at filmene fra vallningene både ble redigert og lydsatt med kommentarer. Vallningsfilmene i redigert versjon ble også fremvist under den svenske hovedforhandlingen i straffesaken mot Bergwall og fikk betydning for domfellelsen.

Den første vallningen i Therese-saken skjedde i tidsrommet 23.–26. april 1996.

En etterforsker fortalte at den første vallningen kom for tidlig i forhold til den informasjonen Sture Bergwall hadde gitt, og at det var svenskene som bestemte når vallningen skulle finne sted. Han er usikker på hvem som besluttet dette fra norsk side, men sier at det var en tydelig forventing om dette fra svensk side. Svenskene hadde allerede bestemt seg for vallningen, og de norske etterforskerne hadde for lite kunnskap til å mene noe om den. De visste i liten grad hva de gikk til.

På spørsmål fra arbeidsgruppen om hvem som ledet vallningene i Norge, forklarte etterforskeren at det var den svenske statsadvokaten van der Kwast. Han hadde det påtalemessige ansvaret og ledet vallningene. Når det gjelder den andre vallningen, hadde norske myndigheter ansvaret for forberedelsene, mens svenskene ved statsadvokat van der Kwast hadde ansvaret for avhørene som ble tatt i bilen og ute i felten.

Den daværende etterforskingslederen forklarte i intervjuet at han deltok i planlegging av vallningen i Therese-saken. Da han ble involvert, var det allerede besluttet at svenskene skulle på vallning. På dette tidspunktet fant de ut at de skulle lage en avledningsmanøver, slik at de fikk arbeidsro fra media. Etterforskingslederen hadde ansvar for dette. "Svenskene kom med to biler, men disse ville de ikke bruke av frykt for at media ville henge seg på og skape problemer for gjennomføringen."

For den påtaleansvarlige i Therese-saken kom vallningen "overraskende". Hun deltok ikke på vallningen, men om kvelden deltok hun på et møte på Kripos sammen med politimesteren i Drammen, førstestatsadvokaten i Oslo, den svenske statsadvokaten og sjefen for Kripos.

Den påtaleansvarlige forklarte også at så vidt hun husket, var hun ikke blitt varslet om vallningen på forhånd. Arbeidsgruppen forstår dette slik at den påtaleansvarlige verken godkjente at vallningen skulle finne sted, hvem

[11] Bergwall-kommisjonens rapport, SOU 2015:52, s. 45 "Rättergångsbalken" kap. 23 § 18 "Förhör".

som skulle delta og hvordan den skulle gjennomføres. Siden den påtaleansvarlige ikke deltok, ble ikke Bergwall foreholdt formalia etter norsk straffeprosess og påtaleinstruks før vallningen startet. Den påtalemessige styringen var *de facto* overlatt til den svenske statsadvokaten van der Kwast.

Arbeidsgruppen kan ikke se at norske myndigheter ga noen forhåndsgodkjennelse av innholdet i og gjennomføringen av den første vallningen. Den ble initiert og styrt av svenskene. Nordmennene sto kun for den praktiske gjennomføringen. Det ble tatt lyd- og bildeopptak av vallningen, og en redigert versjon av filmen ble senere vist i svensk rett. Norsk politi skrev en vallningsrapport i Therese-saken 31. mai 1996.

Før den andre vallningen i Therese-saken insisterte de norske etterforskerne angivelig på at Sture Bergwall måtte avgi detaljerte forklaringer på forhånd. Dette ble tatt til følge av svenskene. Det skal ha blitt avholdt et møte mellom den norske førstestatsadvokaten og representanter for den norske etterforskingsgruppen 5. juni 1997. Under møtet godkjente angivelig den norske førstestatsadvokaten at vallning nr. to skulle gjennomføres. Førstestatsadvokaten har imidlertid forklart arbeidsgruppen at han så på vallningene som en form for rekonstruksjon, men at han ikke hadde noe med godkjennelsen av metoden å gjøre.

Vallning nr. to fant sted 11. juni 1997. 4. juni ble det utarbeidet retningslinjer for gjennomføringen. Dette ble gjort av psykolog og professor Sven Åke Christianson i samarbeid med Sture Bergwall. Christianson var spesialist i forskning på hukommelse og var engasjert som rådgiver for svensk politi og påtalemyndighet i sakene mot Bergwall. Christianson deltok også under selve vallningen sammen med Sture Bergwalls terapeut Birgitta Ståhle.

Etter det arbeidsgruppen forstår, sto norsk politi for forberedelsene og den praktiske gjennomføringen av vallningen. Den svenske statsadvokaten og svensk politi var ansvarlige for den materielle gjennomføring av vallningen, blant annet hvem som skulle delta. Svenske myndigheter sto for ledelsen, og den svenske hovedetterforskeren Penttinen foresto avhøret av Bergwall underveis. Arbeidsgruppen legger til grunn at de norske etterforskerne og politijuristen på saken var kjent med det materielle innholdet av vallningen, for eksempel hvem som skulle lede den og hvem som skulle delta. Arbeidsgruppen kan ikke se at Bergwall ble meddelt noen siktelse eller foreholdt rettigheter som mistenkt/siktet i den norske straffesaken før han avga forklaring under vallningene, verken av de norske etterforskere eller politijuristen på saken.

4.4.2.2.3 Bruk av likhund

Bruken av likhund som bevismiddel er gjennomgått i rapportens kapittel 9. 3.2. I sammendraget påpekes det at bruk av likhund var lite utbredt på 1990-tallet, og at opptreningen av de første norske likhundene i 1996 ble ansett som et pionerprosjekt. Den opprinnelige hensikten med bruk av likhund var kun at hunden skulle være et kriminalteknisk hjelpemiddel i søk etter kroppsdeler og annet materiale. I Therese-saken utviklet det seg til at likhundene ble tillagt betydelig bevisverdi under påtalebehandlingen og hovedforhandlingen. Dette var særlig tilfellet for den svenske søkshunden Zampo. Hunden var en privat sporsøkshund.

En av de norske hundeførerne som deltok i søkene i Ørjeskogen og under tømmingen av Ringen-tjernet med hunden Oscar, forklarte arbeidsgruppen at bruken av likhund i 1996 var på nybegynnerstadiet. Det var derfor mye usikkerhet knyttet til dette. Til tross for at hundene markerte, var det usikkerhet knyttet til hvilket luktbilde hundene responderte på. Hundeføreren arbeidsgruppen har intervjuet, påpekte at han ikke hadde tro på at det ville være igjen luktbilder fra lik etter åtte år. Det ble imidlertid lagt ut referanseprøver i form av

2–3 cm store biter av klær og tekstiler som hundene markerte på. Referanseprøvene, som forut hadde ligget tett inntil delvis forråtnet lik, ble matet inn i sugesystemet i forbindelse med tømmingen av Ringen-tjernet. Uten at hundeførerne var kjent med dette, ble referansebiten sugd opp til risten hvor hunden deretter markerte. Hundeføreren forklarte at han på bakgrunn av dette antok at hundene da også ville ha markert på rene likdeler i området.

Hundeføreren forklarte at han har et ydmykt forhold til læringsbiten, og at alle hundeførere må være nøkterne i sin tolkning av hundens markeringer. Han avviste imidlertid at man var nøkterne og kritiske til markeringene i 1996. Han forklarte at man i dag er på et helt annet nivå og er mer kritiske. Samtidig er kravene til kriminalsøkshundene nå mye høyere.

Hundeføreren mente at bruk av hund som bevis i en straffesak må ses på som et verktøy i det kriminaltekniske arbeidet. Noen ganger fungerer det meget bra, andre ganger mindre bra. Man er alltid avhengig av en kriminalteknisk bekreftelse i etterkant.

Etter arbeidsgruppens mening kan man ikke se at den svenske sporhunden Zampos kvalifikasjoner og pålitelighet som bevismiddel ble kvalitetssikret av norsk politi og påtalemyndighet. Det ble også lagt stor vekt på hundens markeringer som bevismiddel. Avgjørelsen om å benytte Zampo som søkshund i Ørjeskogen ble tatt av statsadvokaten i Sverige. Arbeidsgruppen kan ikke se at norsk påtalemyndighet var inne i bildet når det gjaldt valget av søkshund.

4.4.2.2.4 Kriminaltekniske undersøkelser og sakkyndighet

4.4.2.2.4.1 Undersøkelser i Norge

De fleste kriminaltekniske undersøkelsene i Therese-saken ble foretatt i Ørjeskogen. De beskrives detaljert i kapittel 9.3.3. Det vises også til etterforskernes oversiktsrapport av 4. februar 1998 del III, dok. 02,01 i saksdokumentene i Therese-saken, som gir en oversikt over hvilke kriminaltekniske funn som ble foretatt på bakgrunn av forklaringer fra Sture Bergwall.

Arbeidsgruppen bemerker at de aller fleste kriminaltekniske undersøkelsene ble igangsatt og besluttet av norsk politi og påtalemyndighet på bakgrunn av forklaringer som Sture Bergwall hadde avgitt til svensk politi, i tillegg til markeringer av den svenske søkshunden Zampo. Et eksempel er tømmingen av Ringen-tjernet, som ble besluttet den 14. mai 1996 av politimester Tore Johnsen. Andre eksempler på kriminaltekniske funn som fikk betydning som bevismateriale, er funn av antatte beinbiter og organisk materiale som senere ble vurdert av professor Holck, bjørketreet med innrissing, sagbladet og pleddet som ble funnet i Ørjeskogen, og plankebiten funnet ved Thereses bopel på Fjell.

4.4.2.2.4.2 Jakten på Bergwalls " mausoleum " i Falun – bistand fra Norge

Etter dommen i Therese-saken 2. juni 1998 fulgte en periode der den svenske etterforskingsgruppen foretok undersøkelser i Falunområdet. Bergwall hadde forklart til svensk politi at han hadde gjemt levninger fra flere av sine ofre – blant annet Therese Johannessen – i et myrområde ved Falun. Stedet ble omtalt som Bergwalls " mausoleum ". Det ble foretatt søk med likhund i det området Bergwall hadde pekt ut, og det ble foretatt flere utgravninger på stedet. Den svenske hovedetterforskeren Penttinen ledet prosjektet.

Svenske kriminalteknikere bisto i utgangspunktet i dette arbeidet, men den svenske hovedetterforskeren var ikke fornøyd med arbeidet de gjorde. Svenskene henvendte seg derfor til Kripos og ba om kriminalteknisk bistand. Henvendelsen var svært uformell – enten per telefon eller e-post. Anmodningen fra Sverige ble etterkommet av Kripos, og en kriminaltekniker fra Kripos ble avgitt for å bistå svenskene i oktober 1998.

Arbeidsgruppen kan ikke se at det ble fremmet noen formell anmodning fra svenske myndigheter om den norske bistanden. Etter det arbeidsgruppen kjenner til, besluttet Kripos at bistanden skulle gis til svenskene.

Den norske kriminalteknikeren som ble avgitt til å bistå svenskene, førte en egen logg over arbeidet han utførte i Falun. Det er følgelig god notoritet over det arbeidet han utførte på oppdrag fra svenskene.

Det omfattende arbeidet som ble foretatt for å lokalisere Bergwalls " mausoleum " viste seg nytteløs; ingen funn ble gjort.

4.4.3 Trine- og Gry-sakene

4.4.3.1 Utviklingen i sakene

For detaljer og nærmere gjennomgang av sakene vises det til arbeidsgruppens analyser i kapittel 10 og 11.

Den 4. oktober 1996 ba Sture Bergwall om å bli avhørt av politiet på Säter sykehus. Avhøret er meget kortfattet, fordi Bergwall klart tilkjennega at han ikke skulle stilles oppfølgende spørsmål. I det korte avhøret nevnte han Trine Jensen for første gang. 1. januar 1997 ble Oslo politidistrikt og Kripos varslet av svensk politi om at Bergwall hadde nevnt Trine i avhør. 1. februar 1997 nevnte Bergwall Trine på nytt, uten at dette ble fulgt opp av etterforskerne. Den 5. mai 1997 var Bergwall i retten, tiltalt for Yenon Levi-drapet. Under rettsaken forsnakket han seg og sa "Trine" istedenfor "Therese" da han skulle forklare seg om Therese-drapet.

Den 24. april 1998 forklarte Bergwall i avhør at han var usikker på om han hadde drept Trine Jensen eller om det bare var fantasi. Bergwall sa at det var mange spørsmåltegn. Han forklarte at han kjørte på en skogsbilvei og passerte en rød bygning. Trines kropp befant seg ca. en kilometer fra bygningen i et område nord-øst for Oslo. Han pekte ut området rundt Kongsvinger på et kart.

Den 27. januar 1999 forklarte han seg på nytt om Trine, om hvordan hun var avkledd og at han hadde skjendet henne og forlatt henne på siden med ryggen mot skogsbilveien. Han sa at han hadde truffet henne i Oslo sentrum. I dette avhøret nevnte han også at han hadde kvalt en kvinne på en parkeringsplass, og at hun hadde kastet opp. Den 10. februar, 22. mars og 17. mai 1999 ble det foretatt nye avhør av Bergwall om Trine Jensen. I avhøret den 17. mai ble Bergwall formelt siktet for drapet av svenske myndigheter. Den 28. mai 1999 tok den svenske hovedetterforskeren Seppo Penttinen telefonisk kontakt med Sture Bergwall, og de diskuterte planleggingen av en vallning i Trine-saken. Blant annet ble det tatt opp med Bergwall hva slags klær og gjenstander han knyttet til henne. Det fremgikk av rapporten etter denne samtalen mellom hovedetterforskeren og Bergwall at journalist Kåre Hunstad jr. i Se og Hør tidligere hadde sendt Bergwall en artikkel om Trine-saken.

Den 3. juni 1999 ble Bergwall avhørt på nytt om Trine-saken. Han forklarte seg da mer detaljert om hvordan han angivelig hadde drept henne.

Den 10. august 1999 ble det gjennomført et "stormøte" i Oslo på anmodning fra den svenske statsadvokaten van der Kwast . Temaet for møtet var nærmere planlegging av en vallning i Trine-saken som etter planen skulle finne sted 16. og 17. august 1999. På møtet var norske myndigheter representert med den saksansvarlige statsadvokaten og politijuristen samt en rekke tjenestepersoner fra Oslo politidistrikt og Kripos i tillegg til de tidligere taktiske etterforskerne i Therese-saken.

Den 16. og 17. august 1999 ble det gjennomført vallninger og en rekonstruksjon i Oslo og Svartskog. Formålet med vallningene var at Sture Bergwall skulle forsøke å vise hvor han hadde møtt Trine i Oslo samt åstedet hvor hun ble funnet drept. Bergwall skulle også avgi for-

klaring under vallningene og rekonstruksjonen.

I et notat av 1. september 1999 fra den saksansvarlige statsadvokaten i Norge til Riksadvokaten og førstestatsadvokaten i Oslo fremgår det at den saksansvarlige statsadvokaten den 5. og 6. juni 1998 deltok i et evalueringsmøte i Töcksfors i Sverige etter at dommen hadde falt i Therese-saken. Statsadvokaten var etter dette evalueringsmøtet "i kontakt med påtalemyndigheten i Sverige og de etterforskere som fortsetter saken." Statsadvokaten viste i notatet også til et samarbeidsmøte i Stockholm 27. august 1999. Til stede på møtet var fra norsk side statsadvokaten, politiadvokaten, en politiinspektør, to etterforskere fra Oslo politikammer og en etterforsker fra Kripos. Fra svensk side deltok den saksansvarlige statsadvokaten og to etterforskere. I tillegg deltok spesialisten i hukommelse som den svenske statsadvokaten og etterforskingsgruppen hadde engasjert som rådgiver, og som blant annet var med å utarbeide retningslinjer for vallningene med Sture Bergwall. I notatet fremgår det at man så på filmopptak fra vallningene 16. og 17. august 1999 i Oslo og Svartskog. Statsadvokaten ga også en kort redegjørelse for hva som hadde kommet frem på vallningene, blant annet at Bergwall angivelig også hadde pekt ut plassen der Gry Storvik ble funnet.

Det fremgår også av notatet at statsadvokaten foreslo at saken vedrørende Gry Storvik ble formelt overført fra Follo til Oslo politidistrikt, og at den faste svenske avhøreren - hovedetterforsker Penttinen - som tok alle avhørene av Sture Bergwall, trengte en fast kontakt med norske etterforskere som kunne hjelpe med innspill/spørsmålsstillinger ved de videre avhørene i de norske sakene.

I et brev datert 20. desember 1999 besluttet Riksadvokaten å starte sentralisert etterforsking av de uoppklarte drapene i Norge med Thomas Quick som antatt gjerningsmann.

Samme dag ble det sendt en kopi av brevet til saksansvarlig statsadvokat van der Kwast i Stockholm.

Samarbeidet med svenske myndigheter foregikk etter dette ved direkte kontakt mellom etterforskingsgruppene i Oslo politidistrikt og den saksansvarlige statsadvokaten i Oslo statsadvokatembeter.

4.4.3.2 Bevis med særlig betydning for påtalevedtaket

Arbeidsgruppen har sett på om noen bevis pekte seg ut som betydningsfulle for vedtaket om å sikte Bergwall for drapene på Trine Jensen og Gry Storvik.

Bevisene som ifølge statsadvokaten ble avgjørende for å sikte Bergwall for overlagt drap under særdeles skjerpende omstendigheter på Trine Jensen og Gry Storvik, var:

1. avhør
2. vallning og rekonstruksjon på åstedet
3. rettsmedisinsk vurdering, herunder rekonstruksjonen på Säter sykehus

Arbeidsgruppen har også sett på det reelle ansvarsforholdet under etterforskingen, med særlig vekt på bevisene som fikk stor betydning for etterforskingsresultatet.

4.4.3.2.1 Avhørene

Seppo Penttinen foretok samtlige avhør av Bergwall fra 1993 til 2001. At det var han som skulle ta alle avhørene, ble bestemt under etterforskingen av Therese-saken i 1996, og ordningen fortsatte under etterforskingen av Trine- og Gry-sakene.

Etter arbeidsgruppens mening var det normal praksis at norsk politi kunne delta i svenske politiavhør og stille spørsmål direkte til den siktede etter dagjeldende nordiske politisamarbeidsavtale. De norske etterforskerne ga også uttrykk for at dette var ønskelig av hensyn til

etterforskingen. Arbeidsgruppen kan ikke se av notatet av 1. september 1999 at statsadvokaten gir en nærmere begrunnelse for hvorfor de norske etterforskerne ikke skulle kunne ha en mer sentral rolle i avhørene av Bergwall. Statsadvokaten forklarte til arbeidsgruppen i intervjuet at hun ikke hadde noe med beslutningen om nye avhør av Bergwall å gjøre. Dette var det den norske etterforskingsgruppen med politijuristen som håndterte. Politijuristen og hovedetterforskeren bekreftet i intervjuene at det var de som tok opp med svenskene om de mente at det var behov for nye avhør av Bergwall. De svenske dialogavhørene av Bergwall ble tatt opp på bånd og skrevet ut i papirform i Sverige. Utskriftene av avhørene foretatt i Sverige ligger vedlagt i de norske saksdokumentene. Noen avhør er kun vedlagt i utdrag. Lydopptakene av avhørene er ikke vedlagt.

4.4.3.2.1.1 Avhørene i Trine Jensen-saken

Avhørene i denne saken ble gjennomført fra oktober 1996 til mars 2000. Totalt dreier det seg om elleve avhør på til sammen ca. 150 sider. I alle avhørene var det hovedetterforskeren som avhørte Bergwall. I flere av avhørene var Bergwalls forsvarer til stede. I avhør 17. mai 1999 ble Bergwall informert om at han var siktet for drapet på Trine Jensen. I et avhør 1. september 1999 var også den svenske statsadvokaten til stede og stilte spørsmål til Bergwall. Hovedetterforskeren i den norske etterforskingsgruppen fikk være bisitter i avhør 12. og 13. mars 2000, der Bergwall ble vist fotografier fra åstedene i Trine- og Gry-sakene. I avhøret 12. mars 2000 var også Bergwalls psykolog til stede.

Den påtaleansvarlige for sakene i Norge forklarte arbeidsgruppen at han og etterforskerne var en sammensveiset gruppe med tett og godt samarbeid. De samarbeidet også nært med den svenske hovedetterforskeren Penttinen og statsadvokat van der Kwast. Nærmest daglig var hovedetterforskerne i de respektive landene i kontakt med hverandre på telefon. Den påtaleansvarlige opplyste videre at de mange ganger var i Sverige på samarbeidsmøter med svenskene. Den påtaleansvarlige følte at den norske etterforskingsgruppen jobbet for svenskene, og at han var "en overordnet etterforskingsleder." Det var en forutsetning at sakene mot Bergwall skulle iretteføres i Sverige.

Den påtaleansvarlige fortalte også at han ba om å få være med til Säter sykehus for å se på den "underlige avhørssituasjonen". På Säter ble han imidlertid nektet adgang til avhørsrommet av etterforsker Penntinen og måtte sitte på gangen under avhøret. Dette ble tatt opp med statsadvokat van der Kwast, som bekreftet at han støttet denne avgjørelsen.

Her ser vi at det fra norsk side tas initiativ til en mer aktiv tilnærming til avhørsprosessen. Dette blir imidlertid avslått fra svensk side, uten at man tar spørsmålet opp på et overordnet nivå. Norsk politi fremstår som noe oppgitt over situasjonen, men avfinner seg med at de får være til stede under avhørene.

I et avhør med fotoframvisning av bilder fra Trine- og Gry-sakene den 12.–13. mars 2000 var den norske hovedetterforskeren og Bergwalls psykolog til stede. Bergwall forklarte seg om begge sakene.

Etter det arbeidsgruppen kan se, var det bare 12.–13. mars 2000 at en norsk tjenesteperson deltok under avhør i Trine-saken.

En etterforsker som deltok i etterforskingen av alle tre sakene i Norge, opplyste til arbeidsgruppen at både den påtaleansvarlige og etterforskingsgruppen i Trine- og Gry-sakene samarbeidet tettere med svenskene enn de gjorde i Therese-saken. Etter at et avhør var tatt av Bergwall, kom den påtaleansvarlige og etterforskingsgruppen sammen og diskuterte innholdet og problemstillingene som hadde kommet frem i avhøret. Den norske etterforskingsgruppen og den påtaleansvarlige reiste til Sverige og møtte den svenske statsadvokaten van

der Kwast og hovedetterforsker Penttinen for å gå gjennom problemstillinger avhøret reiste. Deretter ble nye avhør planlagt i samråd med den svenske etterforskingsgruppen. Etter intervjuene med den påtaleansvarlige og hovedetterforskeren på norsk side, ble møtene med den svenske etterforskingsgruppen og statsadvokat van der Kwast avsluttet med en oppsummering fra den svenske statsadvokaten. Han bestemte retningen på den videre etterforskingen. Den påtaleansvarlige og hovedetterforskeren på norsk side opplyste til arbeidsgruppen at de kunne komme med innspill og ha gode diskusjoner med den svenske gruppen, men at van der Kwast hadde det siste ordet.

4.4.3.2.1.2 Avhørene i Gry Storvik-saken

Fra mars 1998 til mars 2000 ble det gjennomført til sammen sju politiavhør av Bergwall av Seppo Penttinen. Avhørene omfatter til sammen ca. 200 sider. Under flere av dem var Bergwalls forsvarer til stede. I et avhør 1. september 1999 var den svenske statsadvokaten til stede, og i dette avhøret ble Bergwall siktet for drapet på Gry Storvik. I et avhør 22. september 1999 var også en etterforsker fra Rikskrim til stede under avhøret. 6. oktober 1999 ba Bergwall om å bli avhørt av hovedetterforskeren, og under avhøret var psykologen hans til stede. Det eneste sporet av norsk tilstedeværelse under avhør i Gry-saken er den 12. og 13. mars 2000: 13. mars 2000 stilte en norsk etterforsker spørsmål direkte til Bergwall om tauet som lå på åstedet der Gry Storvik ble funnet.

4.4.3.2.2 Vallninger og rekonstruksjon (Trine-saken)

I et arbeidsmøte i Oslo den 31. mai 1999 mellom den norske etterforskingsgruppen og de svenske etterforskerne ble det opplyst at Bergwall ønsket å gjennomføre en vallning i Trine-saken. Det ble opplyst fra svenskene at Bergwalls ønske om vallning ble støttet av terapeutene og statsadvokat van der Kwast. Forut for selve vallningen ble det avholdt et arbeidsmøte i Oslo den 10. august 1999, etter anmodning fra den svenske statsadvokaten. På møtet deltok etterforskingsgruppen og statsadvokaten fra Sverige. Fra norsk side deltok statsadvokaten på saken, politijuristen og en rekke tjenestepersoner fra Oslo politidistrikt og Kripos, samt begge hovedetterforskerne fra Therese-saken. Etter møtet ble det utferdiget en "ordre" om den forestående vallningen 16. og 17. august 1999 med en detaljert plan for hva som skulle skje. I ordren fremkommer det under punkt 2 Oppdrag at "vår oppgave, etter innledende avhør av Thomas Quick/møter med svenske kolleger, er å legge forholdene til rette for en vellykket vallning, samt ivareta både taktiske og tekniske etterforskingsskritt i saken".

Vallningen og gjennomføringen av denne er nærmere beskrevet i kapittel 8.

I intervjuene kom det frem at avgjørelsen om å gjennomføre vallningen ble tatt av den svenske statsadvokaten, men at den norske gruppen hadde god innflytelse på avgjørelsen, siden både den påtaleansvarlige i den norske etterforskingsgruppen og den norske statsadvokaten godkjente at vallningen skulle gjennomføres.

Av dagsordenen for "stormøtet" i Oslo den 10. august 1999, interne notater fra møtet og intervjuer har arbeidsgruppen inntrykk av at den svenske statsadvokaten og den svenske etterforskingsgruppen bestemte det materielle innholdet av vallningen. De bestemte hvem som skulle lede vallningene, og hvem som skulle delta i kretsen rundt Bergwall underveis. Hva som skjedde under vallningene, er godt dokumentert gjennom råfilmene og lydopptakene. Det ble imidlertid ikke skrevet noen rapporter om vallningene fra norske etterforskere i Trine- og Gry-sakene. Fra filmene og lydopptakene samt intervjuer har arbeidsgruppen fått dokumentert at vallningene ble ledet av den svenske hovedetterforskeren Penttinen og statsadvokat van der Kwast. I den engere krets rundt Bergwall under vallningen og rekonstruksjonen i Trine Jensen-saken var også Bergwalls psykolog fra Säter sykehus og den rådgivende psykologen som tidligere hadde ut-

arbeidet retningslinjer for vallninger i Therese-saken. Den norske påtaleansvarlige og representanter for den norske etterforskingsgruppen holdt seg i bakgrunnen under vallningene og rekonstruksjonen. Den saksansvarlige statsadvokaten i Norge deltok ikke. Den praktiske gjennomføringen, inkludert ressursbruken, ble besluttet av den norske gruppens foresatte i Oslo. Den svenske etterforskingsgruppen filmet selv innvendig og utvendig fra vallningskjøretøyet der Bergwall satt. Oslo politidistrikt gjorde filmopptaket da han forlot vallningskjøretøyet ved idrettsplassen på Svartskog. Slik arbeidsgruppen har oppfattet det fra "råfilmene" (hele opptaket uten redigering, dvs. originalopptak), ble ikke Bergwall foreholdt formalia av norsk påtalemyndighet eller politi før vallningene ble gjennomført. I et internt notat fra den saksansvarlige statsadvokaten til Riksadvokaten og førstestatsadvokaten ble Bergwall meddelt siktelse for drapet på Trine Jensen av den påtaleansvarlige i politiet i forbindelse med vallningen. Arbeidsgruppen finner imidlertid ikke dokumentasjon for dette. I intervjuet med den påtaleansvarlige går det heller ikke frem at han formelt siktet Bergwall i forbindelse med vallningene 16. og 17. august 1999. Utdrag av filmopptaket fra vallningene og rekonstruksjonen i Trine-saken ble vist under et møte i Stockholm den 27. august 1999, der begge lands statsadvokater, de norske og svenske etterforskingsgruppene samt den rådgivende psykologen som hadde utarbeidet retningslinjer for vallningene, var til stede. Det fremgår av notatet at videoopptak fra vallningene den 16. og 17. august 1999 ble gjennomgått, og videre behandling av Trine-saken avtalt. Arbeidsgruppen kan ikke se at verken råfilmen fra vallningen 16.–17. august 1999 eller den redigerte versjonen fulgte de norske saksdokumentene.

4.4.3.2.3 Demonstrasjonsavhør 8. november 1999 på Säter sykehus og rettsmedisinsk uttalelse

Den 8. november 1999 ble det gjennomført et demonstrasjonsavhør med Bergwall ved en eng inntil et skogsparti i nærheten av Säter sykehus i Falun. Vallningen ble lagt til Sverige, ikke Norge. Bergwall skulle i demonstrasjonsavhøret vise hvordan han hadde utført drapet på Gry Storvik. I intervjuet opplyste den norske hovedetterforskeren at det var flere grunner til at demonstrasjonsavhøret ble holdt i Sverige. Det hadde angivelig vært et basketak mellom Bergwall og etterforsker Penttinen på et tidspunkt, og svenskene mente det kunne bli vanskelig å sikre Bergwall på en lang transport til og fra Norge. I tillegg var forholdene svært forandret der hvor Gry ble funnet på Myrvoll. Hovedetterforskeren har videre forklart arbeidsgruppen at fremgangsmåten ble tatt opp med den norske statsadvokaten og den påtaleansvarlige i politiet, og at man ble enige om å gjennomføre avhøret på Säter. Politijuristen kan huske at det ble en diskusjon om nødvendigheten av demonstrasjonen, og at både han og den norske hovedetterforskeren var skeptiske. Politijuristen fremholdt på et mer generelt grunnlag i intervjuet at "behovsdefinisjonen" ble fastsatt av den svenske statsadvokaten van der Kwast og den svenske hovedetterforskeren Penttinen. Demonstrasjonsavhøret ble filmet med lyd og ledet av Penttinen, som også var figurant. Det var mange til stede på demonstrasjonsavhøret, blant annet de sakkyndige Anders Ericson og Kari Ormstad samt representanter for den norske etterforskingsgruppen. En fotomappe med utvalgte bilder fra demonstrasjonsavhøret ble vedlagt de norske saksdokumentene i Gry-saken.

Den rettsmedisinske uttalelsen og vurderingen i Gry-saken er nærmere omtalt i kap. 11.

Arbeidsgruppen viser til at den sakkyndige uttalelsen av 3. mars 2000 ble initiert av statsadvokat van der Kwast. Mandatet til de sakkyndige ble gitt muntlig av den svenske statsadvokaten, og supplerende opplysninger ble i det vesentlige gitt av den svenske statsadvokaten og de svenske etterforskerne. Under møtet i Stockholm 3. mars 2000, da undersøkelsen ble presentert av de sakkyndige, var den norske og svenske statsadvokaten og etterforskingsgrup-

pene fra begge landene til stede. Arbeidsgruppen kan ikke se at de sakkyndiges uttalelse er forelagt og kvalitetssikret i Norge av Den rettsmedisinske kommisjon (DRK). Den sakkyndige opplyste i intervjuet at hun ikke oppfattet at DRK skulle ha den sakkyndige uttalelsen, siden oppdragsgiveren var svensk.

4.4.4 Ansvarsforhold – en oppsummering av intervjuene

Arbeidsgruppen har stilt følgende spørsmål under intervjuene:

- Hvem hadde, slik du oppfattet det, det formelle ansvaret for etterforskingen i den perioden du deltok? Var det norske eller svenske myndigheter, og nærmere bestemt hvilken norsk eller svensk myndighet?
- Var det den samme myndigheten som hadde det formelle ansvaret, som også utøvde/tok det reelle ansvaret?
- Var det, slik du oppfattet det, noen tvil om hvor ansvaret lå, eller fremsto det klart?

4.4.4.1 Therese-saken

Statsadvokaten:
Statsadvokaten i Therese-saken forklarte til arbeidsgruppen at det overordnede ansvaret på nasjonalt nivå var organisert slik det skulle, nemlig mellom Riksadvokat, statsadvokat og politi. Statsadvokaten opplyste at han ikke var involvert operativt, og skulle heller ikke ha et slikt ansvar i denne saken. Når det gjelder ansvarsforholdet mellom statene, var etterforskingsansvaret i Therese-, Trine- og Gry-sakene et norsk ansvar etterforskingsmessig sett. Svenske myndigheter bisto norske myndigheter i denne saken. Det formelle ansvaret lå i Norge til saken ble overført til Sverige. Avhørene ble foretatt i Sverige, og nordmennene hadde ingen styringsrett overfor svenskene og hvordan avhørene der skjedde. Det ble lagt til grunn at avhørene i Sverige skjedde etter vanlig politietisk standard.

Politijuristen:
Politijuristen i Therese-saken var av den oppfatning at norske myndigheter hadde det formelle og reelle ansvaret for etterforskingen av Therese-saken. Politijuristen mente likevel at det var en deling av det reelle ansvaret, siden svenskene hadde ansvaret for avhørene. Den norske etterforskingen dreide seg mye om å etterprøve opplysningene fra avhørene i Sverige.

Etterforskingsleder, Kripos:
Etterforskingslederen som jobbet med saken til og med tømmingen av Ringen-tjernet, som ble avsluttet 17. juli 1996, opplyste til arbeidsgruppen at han oppfattet den svenske statsadvokaten som den reelt ansvarlige for etterforskingen i Sverige og Norge. Etterforskingslederen forklarte til arbeidsgruppen at han definitivt oppfattet den norske etterforskingen som bistand til en svensk sak, snarere enn en norsk sak. Etterforskingslederen mener å huske at etterforskingsgruppen fikk beskjed fra påtalemyndigheten i Norge om at det var "svenskene som styrte", men husker ikke konkret fra hvem. Grunnen til at det ble slik, var at etterforskingen i Sverige allerede hadde pågått en stund i forbindelse med andre saker. Det var etablert en struktur og organisering i etterforskingen av sakene mot Bergwall, blant annet at avhørene skjedde i Sverige.

Hovedetterforskere, taktisk:
Den ene av hovedetterforskerne mente i intervjuet at den norske førstestatsadvokaten var formelt ansvarlig for etterforskingen i Norge. Når det gjaldt det reelle ansvaret for etterforskingen, var dette et "svensk anliggende" med norsk bistand. Det ble gjort en avtale på statsadvokatnivå om at norsk politi skulle bistå svenskene. På spørsmål om hvem av den norske førstestatsadvokaten og den svenske statsadvokaten som ledet selve straffesaken, mente hovedetterforskeren at dette opplagt var den svenske statsadvokaten van der Kwast.

Den andre hovedetterforskeren uttalte til arbeidsgruppen at han opplevde det som en norsk etterforsking: en norsk sak hvor hand-

lingen hadde foregått på norsk jord. Etter etterforskerens mening var norske myndigheter ansvarlige for etterforskingen, også for de svenske oppgaveløsningene. Etterforskeren forklarte at det var praktisk å gjennomføre rettsaken i Sverige.

Tekniker nr. 1 fra Kripos:
En av teknikerne fra Kripos som bisto Søndre Buskerud politikammer under etterforskingen, mente at det var Søndre Buskerud som hadde ansvaret for etterforskingen. På spørsmål om det var en norsk etterforsking, eller om det var en svensk etterforsking med bistand fra Norge, forklarte teknikeren at det som foregikk i Norge, var en norsk etterforsking.

Tekniker nr. 2, Kripos:
Formelt sett var Norge ansvarlig teknisk, etterforskings- og påtalemessig. Den svenske statsadvokaten og hovedetterforskeren var likevel sentrale.

Tekniker, Søndre Buskerud:
Det øverste formelle ansvaret av etterforskingen av Therese-saken lå hos politimesteren i Drammen.

4.4.4.2 Trine- og Gry-sakene

Statsadvokaten:
Norsk politi og påtalemyndighet var både formelt og reelt ansvarlige for Trine- og Gry-sakene. Statsadvokaten mente det var en norsk etterforsking med bistand fra Sverige. Den svenske statsadvokaten var til stede på møter og var bestemt på hva han ville, men avgjørelsene i den norske etterforskingen ble tatt av politijuristen på sakene i Oslo og av den norske statsadvokaten.

Politijuristen:
Formelt var norske myndigheter ansvarlige i påtalelinjen helt opp til Riksadvokaten.
I realiteten var også svenskene oppdragsgivere, og nordmennene skulle gjøre så godt de kunne og levere til Sverige fordi saken skulle gå der. Ansvaret var på mange måter reelt sett delt mellom begge land. Ifølge politijuristen var det en klar beskjed fra Riksadvokaten i Norge at vi bare skulle sende sakene til Sverige for irettefø-ring hvis de hadde holdt til tiltale i Norge.

Hovedetterforsker, taktisk:
Han oppfattet det slik at det var norske myndigheter som var ansvarlig for etterforskingen av Trine- og Gry-sakene. Hovedetterforsker Seppo Penttinen i Sverige var mer eller mindre alene om etterforskingen i Sverige, bortsett fra at han fikk noe bistand fra en etterforsker på Rikskrim. Penttinen var derfor nært knyttet til den norske etterforskingsgruppen, og de kommuniserte jevnlig. Arbeidsformen gikk ut på å samarbeide om forberedelsene av nye avhør av Bergwall. Etter at Bergwall avga forklaring, og denne ble skrevet ut, kom den norske etterforskingsgruppen sammen og gikk gjennom avhøret. Etter å ha lest og tolket det Bergwall forklarte, reiste den norske etterforskingsgruppen inkludert politijuristen til Sverige for å ha møte med Penttinen og statsadvokat van der Kwast. Etterforskeren opplyste i intervjuet at etterforskingsgruppen og politiadvokaten gikk gjennom avhøret sammen og brukte mye tid på å finne ut hva Bergwall egentlig mente i sin forklaring. De la deretter planer for den videre etterforskingen. Denne arbeidsformen gjentok seg flere ganger. Den svenske statsadvokaten van der Kwast oppsummerte hvilke temaer han ville ha belyst i neste avhør av Bergwall, etter at den norske etterforskingsgruppen hadde lagt frem sine synspunkter. Etter møtene kunne nordmennene motta en skriftlig oppsummering fra Penttinen over etterforskingsskrittene de hadde blitt enige om i møtene. Politijuristen skrev resymeer og sendte fremdriftsplaner til den norske statsadvokaten etter hvert som etterforskingen skred frem.

På det siste stormøtet i Stockholm 2.–3. mars 2000 var statsadvokater og etterforskingsgrupper fra begge land samlet. Den rettsmedisinske undersøkelsen ble presentert av de sakkyndige. Bevisene ble gått gjennom punkt for punkt med et kritisk blikk, og mye av grunnlaget for

den senere avgjørelsen av påtalespørsmålet ble lagt i dette møtet. Det var også "stor-møter" blant annet på Fossnes utenfor Tønsberg, der det ble avholdt en "prøverettssak" – en gjennomgang av bevisene i april 2000, rett før innstillingen ble sendt statsadvokaten og Riksadvokaten. Der deltok den saksansvarlige ved Riksadvokatembetet, den norske og svenske statsadvokaten samt etterforskingsruppene. Bevisene ble presentert, og man stilte det viktige spørsmålet: Holder dette til domfellelse?

Hovedetterforskeren opplevde etterforskingen i Trine- og Gry-sakene som et samarbeidsprosjekt mellom Norge og Sverige.

Etterforsker, taktisk:
På spørsmål fra arbeidsgruppen om hvem som ledet etterforskingen i Norge, mente etterforskeren at når det gjaldt påtalemessige spørsmål, var det politijuristen som kommuniserte med statsadvokaten og eventuelt Riksadvokatembetet. På spørsmål om han anså det som en norsk sak, eller som bistand til en svensk sak, svarte etterforskeren at det var "svenskene som kjørte løpet". Formelt sett var det norske myndigheter som tok ut tiltale mot Bergwall, for så å sende den over til Sverige til pådømmelse. Det var slik sett svenskene som dro saken, med bistand fra Norge. Handlingen var begått i Norge av en svensk statsborger. Forutsetningen var at sakene skulle pådømmes i Sverige. Etterforskeren mente saken var en svensk sak fordi etterforskingen hadde startet i Sverige.

På spørsmål om ansvarsforholdet mellom norsk og svensk påtalemyndighet opplyste etterforskeren om at det ikke var noe tvil om hvem som bestemte – det var den svenske statsadvokaten van der Kwast. Han ønsket diskusjoner, var ikke diktatorisk, og det var gode diskusjoner, men man måtte argumentere godt for å nå gjennom. Etterforskeren poengterte at det tross alt var statsadvokat van der Kwast som skulle føre saken i Sverige, noe som vel også hadde betydning for at han gjerne fikk det siste ordet når beslutninger skulle tas. På spørsmål om han hadde noen direkte innvirkning på den norske etterforskingsgruppens arbeidsoppgaver, svarte etterforskeren at den svenske statsadvokaten kom med klare føringer underveis i samtaler og møter. Han stilte spesifikke krav om hva som skulle utredes, og var en meget bestemt person.

Den norske etterforskingsgruppen hadde et meget nært og godt samarbeid med den svenske hovedetterforskeren Penttinen. Han inngikk nærmest i den norske etterforskingsgruppen, fordi han stort sett var alene om etterforskingen av Bergwall-sakene på dette stadiet. Penttinen fikk bistand fra en person ved Rikskrim, men han var ikke avgitt til saken på fulltid.

Øvrige etterforskere taktisk:
Formelt sett ble den norske etterforskingen ledet av statsadvokaten i Oslo og politijuristen på saken i Oslo. Strategiske avgjørelser innen etterforskingsgruppen ble tatt i samarbeid med den svenske etterforskingsgruppen. Det var flere møter i Sverige mellom de ansvarlige etterforskingsgruppene og statsadvokatene fra begge land.

Teknikere:
De tekniske etterforskerne opplyste i intervjuene at de oppfattet det som en norsk etterforsking formelt og reelt sett.

4.4.4.3 Riksadvokatens syn på ansvarsforholdet

4.4.4.3.1 Therese-saken

Riksadvokaten, saksbehandler:
Den saksbehandlende statsadvokaten ved Riksadvokatembetet opplyste til arbeidsgruppen at det lå i kortene at saken skulle irettefø-res i Sverige. Dette var imidlertid en norsk straffesak. Riksadvokaten kunne ha besluttet at den skulle gå for norske domstoler. Riksadvokaten kunne også ha besluttet å henlegge den. "Vi hadde fullt herredømme over saken, sånn sett også fullt ansvar for saken", opplyste den

saksbehandlende statsadvokaten. Det var en klar forutsetning fra Riksadvokaten at saken bevismessig skulle holde til domfellelse også i Norge. Saksbehandlende statsadvokat fikk klar beskjed fra Riksadvokaten om å foreta en grundig og selvstendig gjennomgang av bevisene.

4.4.4.3.2 Trine- og Gry-sakene

Riksadvokatembetet, saksbehandler:

Bergwall-saken var svenskledet i utgangspunktet, men siden drapene hadde funnet sted i Norge, var etterforskingen av drapene et norsk ansvar og innenfor norsk jurisdiksjon. Norge var følgelig formelt ansvarlig for sakene. Det var en kjensgjerning at etterforskingen i Norge aldri ville ha blitt igangsatt uten initiativet fra Sverige. Svenske myndigheter hadde etterforsket saker mot Bergwall i flere år før man kontaktet norske myndigheter. I Therese-saken ble det etablert en ordning med delt etterforsking mellom landene. Det var en "hybrid-løsning" med parallelle etterforskinger i to land. Man kan si at ansvaret var delt. Reelt sett var saken svenskledet med bistand fra norske myndigheter for å etterforske de drapene som var begått her i landet. Den etterforskingen som ble foretatt av norske myndigheter her i Norge, hadde nordmennene ansvar for.

Den saksansvarlige statsadvokaten hos Riksadvokaten deltok også på et møte i Vestfold der begge lands statsadvokater og etterforskingsgrupper var til stede. Filmen fra vallningen og rekonstruksjonen i Trine- saken av 16. og 17. august 1999 ble vist. Også filmen fra demonstrasjonsavhøret den 8. november 1999 på Säter sykehus ble gjennomgått for dem som deltok. Bevisene ble gjennomgått for å se om disse holdt til tiltale og domfellelse. I dette møtet var statsadvokat van der Kwast klar på at hvis det skulle tas ut tiltale, var det hans ansvar.

4.4.4.3.3 Riksadvokatens syn

I etterkant av gjenåpningsprosessene i Sverige som endte med at svensk påtalemyndighet frafalt tiltalene mot Sture Bergwall (tidligere Thomas Quick) for de åtte drapene han tidligere var dømt for, sendte Riksadvokaten et brev datert 12. august 2013[12] til Justis- og beredskapsdepartementet. I brevet ble det opplyst om at det i Sverige var bebudet en gransking hvor man også skulle se på politi og påtalemyndighetens arbeid med sakene. Riksadvokaten reiste spørsmålet om også arbeidet med sakene i norsk politi og påtalemyndighet burde ettergås. Riksadvokaten ga videre i brevet en redegjørelse for saksgangen og samarbeidet med svenske myndigheter i de nevnte sakene basert på tilgjengelig arkivmateriale hos Riksadvokaten. Fra brevets side fire hitsettes følgende:

> *Etterforskingen i Norge med basis i Quicks opplysninger*
>
> *Det er grunn til å understreke at på det tidspunkt Thomas Quick fremkom med sine forklaringer og tilståelser i Therese-, Trine- og Gry- sakene, var det ingen aktiv norsk etterforsking som pågikk. Alle tre sakene hadde vært gjenstand for omfattende og grundig etterforsking, Therese-saken i et omfang personellmessig man ikke hadde sett maken til i Norge tidligere. De var like fullt uoppklarte.*
>
> *Med utgangspunkt i forklaringene til Thomas Quick var det utvilsomt i svensk interesse å undersøke om det fantes kriminalsaker i Norge som samsvarte med hans opplysninger. Med et norsk perspektiv som utgangspunkt kan man fremheve at svenske myndigheter åpenbart hadde tjenesteplikt til å iverksette slike undersøkelser. Fra norsk side var man selvsagt interessert i opplysninger som kunne bidra til å oppklare tre meget alvorlige straffesaker, og*

[12] Riksadvokatens brev 12. august 2013, ref. ABS0070015 1711/08-63 R 96-505.

> *hvor politiet oppklaringsmessig stod på "stedet hvil".*
>
> *I en slik situasjon var det ingen aktuell problemstilling at man fra norsk side skulle nøyd seg med å oversende kopi av de aktuelle saksdokumenter til svensk politi og påtalemyndighet. Etter at Quicks forklaringer forelå var etterforskingens fremste oppgave, både i Sverige og Norge, å etterprøve om disse kunne være riktige. Det ville være i strid med alle samarbeidsrelasjoner i Norden om ikke norsk politi aktivt bidro. Forklaringene til Quick i de norske sakene måtte nødvendigvis etterprøves mot opplysninger her i landet, og det var som nevnt intet tema at norske myndigheter ikke skulle bidra ved en slik klarlegging. Men utgangspunktet var fortsatt en svensk etterforsking ledet fra Sverige, og hvor bl.a. alle avhørene av Quick ble foretatt i Sverige av svensk personell. [Vår understrekning.]*

På side seks fremkommer følgende, etter at Riksadvokaten gjentar at norsk politi og påtalemyndighet hadde en plikt til å iverksette undersøkelser med utgangspunkt i Thomas Quicks opplysninger i alle de tre norsk sakene:

> *Det primære siktemålet med den norske etterforskingen i denne fasen, og som* bistand *til den svenske etterforskingen, var å ettergå forklaringene til siktede, og å søke å kontrollere disse så godt man kunne. Om opplysningene understøttet eller undergravde Quicks forklaringer var uansett like viktig, jfr. straffeprosessloven § 226 tredje ledd. [Ordet bistand var nedtegnet i kursiv i Riksadvokatens brev.]*

Arbeidsgruppen viser til brevets side åtte der arbeidet norsk politi og påtalemyndighet nedla i Therese-, Trine- og Gry-sakene, er beskrevet som "at de norske undersøkelsene i alle tre sakene skjedde etter oppfordring fra svensk politi/påtalemyndighet, og i realiteten som bistand til den svenske etterforskingen."

Også i oppsummeringen/avslutningen av brevet på side åtte, nest siste avsnitt, nevnes det at undersøkelsene i Norge skjedde *som bistand til en svenskledet etterforsking*.

Riksadvokaten opplyste i intervjuet at da svenske myndigheter tok kontakt og opplyste at Sture Bergwall hadde tilstått drap, følte riksadvokaten at henvendelsen måtte tas seriøst. Norsk påtalemyndighet hadde etter riksadvokatens mening ikke noe annet alternativ enn å etterkomme svenskenes henvendelse. Han var opptatt av at den norske bistanden ikke skulle preges av noen form for snarvei for å få løsninger på uoppklarte drapssaker. Norsk politi og påtalemyndighet skulle gjøre seg opp en selvstendig mening i sakene og undersøke sakene grundig. Med bakgrunn i sakenes spesielle karakter, og i lys av tidligere erfaringer fra en rekke straffesaker, skulle det tas høyde for at Sture Bergwall meget vel kunne komme til å trekke tilståelsene. Etterforskingen skulle derfor – og ble derfor – anlagt bredt. I intervjuet med riksadvokaten opplyste han videre at sakene mot Bergwall var en svenskledet etterforsking med norsk bistand. Svenskene var suverene i tiltalespørsmålet og det norske bidraget var å anse som bistand. Like fullt bestemte Riksadvokaten seg for at de norske sakene mot Bergwall skulle etterforskes og påtalebehandles med samme høye beviskrav som en hver norsk straffesak.

4.4.5 Sammendrag – vurderinger

Det nordiske politisamarbeidet har lange tradisjoner og er velutviklet og praktisk innrettet. Det vises blant annet til at det utenfor Norden ofte refereres til "den nordiske modellen" som et forbilde for politisamarbeid. Dette må forstås på bakgrunn av det nære og omfattende samarbeidet mellom de nordiske landene i sin alminnelighet.

Svenske myndigheter startet etterforskingen mot Bergwall 6. mars 1993, og den første drapsdommen mot Bergwall ble avsagt 16. november 1994. Den 25. januar 1996 ble Bergwall dømt for dobbeltdrapet på ekteparet Stegehuis i Appojaure i Nord-Sverige. Bergwall var følgelig dømt for tre drap da den første kontakten mellom svenske og norske politimyndigheter ble etablert i Therese-saken den 28. februar 1996. Forsvinningen av Therese Johannessen 3. juli 1988 var uoppklart og hadde gjort sterkt inntrykk i Norge. Det var derfor naturlig at norske myndigheter reagerte raskt og imøtekommende på den svenske henvendelsen i Therese-saken. Allerede dagen etter den svenske henvendelsen i slutten av februar 1996 sendte norsk politi informasjon om saken til svensk politi. I mars 1996 deltok norsk politi på et samarbeidsmøte i Sundsvall med den svenske etterforskingsgruppen. Uken etter var den svenske etterforskingsgruppen i Drammen på befaring. Den norske etterforskingsgruppen ble etablert 15. april 1996 etter et raskt og godt internt samarbeid mellom Drammen politidistrikt, Kripos og Oslo statsadvokatembeter. Det videre samarbeidet mellom etterforskingsgruppene og de påtaleansvarlige i begge landene i årene 1996–2000 ble oppfattet som godt og nært. Dette er også arbeidsgruppens inntrykk. Store etterforskingsressurser ble tidvis stilt til rådighet fra norsk politi og påtalemyndighet for å oppklare sakene. Riksadvokaten mente at den svenske henvendelsen måtte tas seriøst. Sakene skulle etterforskes bredt og den omstendighet at det forelå tilståelse i Sverige skulle ikke medføre at man fra norsk side så en mulighet til rask oppklaring av uoppklarte drapssaker i Norge.

Den svenske henvendelsen til norske myndigheter i initialfasen av Therese-saken var etter arbeidsgruppens oppfatning svært uformell. Det ble ikke på noe stadium i saken fremmet en formell rettsanmodning fra Sverige til Norge om igangsetting av formelt samarbeid og anmodninger om konkrete etterforskingsskritt. Den første vallningen i saken om asylguttene på Skullerud og Therese-saken fant sted 23.–26. april 1996. Vallning er et svensk begrep og etterforskingsskritt som er nærmere beskrevet flere steder i rapporten, blant annet ovenfor under kap. 4.4.2.2.2. Arbeidsgruppen har ikke funnet noen skriftlig anmodning om dette etterforskingsskrittet, som angivelig kom overraskende på den påtaleansvarlige i Therese-saken og ble gjennomført for tidlig ifølge den norske etterforskingsgruppen. Etter arbeidsgruppens mening er dette det første eksempelet på at svenske myndigheter var den reelle beslutningstakeren i den norske etterforskingen av sakene mot Bergwall. De øvrige vallningene i de norske sakene ble forhåndsgodkjent av statsadvokatene på norsk side. På anmodning fra den svenske statsadvokaten van der Kwast, aksepterte norsk påtalemyndighet at alle avhørene av Bergwall skulle finne sted i Sverige av samme avhører, Seppo Penttinen. Dette var en beslutning som fikk stor betydning for etterforskingsresultatet i de norske sakene. De taktiske etterforskerne på norsk side i alle tre norske saker, og den påtaleansvarlige i Trine- og Gry-sakene, ønsket å avhøre Bergwall direkte, men dette ble avvist av den svenske hovedetterforskeren Penttinen og statsadvokat van der Kwast. Denne beslutningen fra svenskene ble aldri reversert.

Arbeidsgruppen har avdekket at mange av dem som var involvert i etterforskingen av sakene på norsk side, har ulik oppfatning om hvilket land som var formelt og reelt ansvarlig. Ytterpunktene er klare; noen av de involverte mener at norske myndigheter var formelt og reelt ansvarlig for sakene. Andre mener det motsatte, nemlig at svenskene var de ansvarlige. Denne divergensen er på mange måter oppsiktsvekkende og gir inntrykk av at det hersket en tvil om hvor ansvaret lå. Det viktigste spørsmålet er om eventuelle uklarheter rundt ansvaret for saken fikk betydning for bevisgrunnlaget.

Organiseringen av etterforskingen av Bergwallsakene i Norge og Sverige har store likhetstrekk med organiseringen av etterforskingen i

en felles etterforskingsgruppe. Lederen for gruppen synes å ha vært statsadvokat Christer van der Kwast. Den svenske hovedetterforskeren Penttinen var hovedarkitekten bak brorparten av etterforskingsskrittene. Han gjennomførte alle avhørene, også avhørene under vallningene. De norske etterforskerne og påtaleansvarlige fikk imidlertid innflytelse på valget av temaer i avhørene av Bergwall i det løpende samarbeid med svenskene.

Det var den svenske etterforskingsledelsen som etter arbeidsgruppens mening foretok avgrensningen av etterforskingen. De bestemte i realiteten hvilke etterforskingsskritt som skulle gjennomføres i Norge. Samarbeidet fremsto i realiteten som styrt fra Sverige, og den norske etterforskingen som bistand til svenskene. Grensene for begge lands jurisdiksjon under etterforskingen ga inntrykk av å være utvisket. I intervjuer har det også kommet frem at etterforskingsgruppene i Norge nærmest var i en "symbiose" med den svenske etterforskingsgruppen. I et annet intervju ble det sagt at den norske etterforskingen var lite objektiv i alle de tre sakene. Man søkte angivelig i for stor grad etter bevismateriale som kunne bekrefte opplysningene som fremkom i avhør av Bergwall. Den tenkemåten som den svenske etterforskingsgruppen og den svenske statsadvokaten la til grunn når det gjaldt troverdigheten av Bergwalls forklaringer, ble videreført av de norske etterforskingsgruppene og de påtaleansvarlige.

Norske myndigheter hadde det reelle ansvaret for gjennomføringen av kriminaltekniske undersøkelser. Unntaket var bistand fra en norsk kriminaltekniker til den svenske etterforskingsgruppen da svenskene lette etter Bergwalls angivelige " mausoleum"; der han angivelig hadde gjemt levninger etter sine ofre.

Den rettsmedisinske uttalelsen i Gry-saken ble initiert av den svenske statsadvokaten van der Kwast, som også ga mandatet til de sakkyndige.

Det avgjørende argumentet ved en eventuell uenighet om enkeltspørsmål under etterforskingen ble at den svenske statsadvokaten i siste instans skulle ta ut tiltale og iretteføre saken for svenske domstoler.

4.4.6 Læringspunkter

- Dersom norske myndigheter samhandler med en fremmed stat, må samhandlingen dokumenteres, for eksempel i form av en rettsanmodning. Hvis en fremmed stat ber om et formalisert samarbeid, må man kunne kreve en skriftlig anmodning. Etterfølgende anmodninger om etterforskingsskritt og svar på anmodninger må foreligge skriftlig. Dette fremgår nå implisitt av forskrift om internasjonalt samarbeid i straffesaker av 14. desember 2012, nr. 1227 kapittel 2.
- Etterforskingsskritt på norsk territorium må være underlagt norsk politi og påtalemyndighet. Det må utarbeides en etterforskingsplan og en logg over etterforskingsskritt.
- Det må utarbeides skriftlige referater fra samarbeidsmøter under etterforskingen av en sak som involverer Norge og andre land. Hvis det tas beslutninger under møtet, må det fremgå av referatet hvem som fatter beslutningene og hva de gjelder.

5 DEN SVENSKE NØKKELEN

5.1 INNLEIING

Bergwall vart oppfatta som ein "spesiell" person å etterforske, og denne oppfatninga gjennomsyra både politiet og påtalemakta si handsaming av sakene mot han, slik vi vil vise i denne rapporten. Etter arbeidsgruppa si meining vart særleg avhøyra av Bergwall gjort på andre måtar enn dei politiet både har no og hadde då. Det vart utvikla ein eigen etterforskingsmetode for desse sakene som arbeidsgruppa har kalla "den svenske nøkkelen", ein forklaringsmodell for korleis ein skulle forstå, etterforske, avhøyre og ellers forhalde seg til Bergwall. Sidan sakene mot Bergwall baserte seg på Bergwall sine forklaringar, var nettopp måten han vart avhøyrd på, avgjerande for at sakene i det heile vart noko av.[13]

I dette kapitlet tek vi ikkje primært for oss sjølve avhøyrsmetodikken, men kva som låg bak den, det som gjorde at avhøyra vart tekne slik dei vart. Vi ser på kva som påverka og støtte Penttinen i hans måte å ta avhøyr på, nemlig korleis terapien ved Säter vart gjort og korleis Christianson, politiet sin avhøyrskonsulent, påverka måten avhøyr og vallningar i etterforskingane mot Bergwall vart gjort på.

Med få unnatak har arbeidsgruppa kun hatt tilgang på dokument frå dei norske sakene, og difor har vi stødd oss til rapporten frå den svenske Bergwall-kommisjonen for opplysningar om det som fann stad før Therese-saka, sjå punkt 5.2 nedanfor, "Utviklinga av metoden". Når vi kjem inn på korleis den svenske metoden påverka dei norske etterforskingane, har vi i hovudsak sett på dokument frå den norske etterforskinga og tilgjengelege notat frå etterforskinga. I tillegg har vi referert til aktuelle artiklar.

Bergwall fekk to domar mot seg i Noreg, Therese-saka og Trine- og Gry-sakene. Therese-saka var den fyrste, og den starta som ei etterforsking av to saker. Den andre saka då var drapet på to asylsøkjarar. Han som vart etterforskingsleiar i Trine og Gry-sakene deltok i Therese-etterforskinga fram til at det vart klart at drapene på dei to asylsøkjarane viste seg å ikkje ha funne stad. Dei to asylsøkjarane Bergwall hadde plukka ut på ein fotokonfrontasjon, var i live. Ettersom etableringa av "den svenske nøkkelen" i Noreg vart gjort under Therese-saka, og den framtidige etterforskingsleiaren i Trine- og Gry-sakene deltok i den, har arbeidsgruppa i hovudsak fokusert på informasjon frå Therese-saka for å vise korleis denne "nøkkelen" vart ein del av norsk politi og påtale si forståing og metodikk i sakene mot Bergwall.

5.2 UTVIKLINGA AV METODEN

Då Bergwall vart dømd til tvungent psykisk helsevern i 1991, var han innlagd ved Rättspsykiatriske kliniken i Säter. Der nemnte han i juni 1992 at han hadde gjort noko grovt. Då hadde Bergwall gått til samtale hos psykolog sidan august 1991. I starten var det ein samtale i veka, men etter kvart auka frekvensen. Frå mars 1992 gjekk han i terapi tre gongar i veka, og i april vart det skildra som psykoterapi i journalane på Säter. Ut over hausten 1992 tok han til å fortelje om eit drap. Bergwall fortalde om to drap til i terapien 15.02.93. "Han var oklar över om det verkligen hade inträffat men sade att fantasierna hade bekräftats som en följd av den pågående psykoterapin."[14]

[13] I samandraget vil vi vise grunnen til at vi kalla metoden "den svenske nøkkelen".

[14] SOU 2015:52, s. 497.

5.3 TERAPIEN VED SÄTER

Trass i at Bergwall hausten 1992 sa han hadde drepe, vart ikkje politiet kontakta. I staden jobba folket på klinikken vidare med Bergwall si historie i terapien. Eit grunnleggjande utgangspunkt for den fyrste terapeuten til Bergwall var at han skulle ha tillit til pasienten og det han fortalde.[15] Formålet med terapien var å skape innsikt og forståing. Vi ser i Bergwall-kommisjonen sin rapport at det fyrste drapet vart tolka av terapeuten som "en psykologisk återgestaltning av barndomssituationen med ett flertal infallsvinklar".[16] Birgitta Ståhle tok over som terapeut for Bergwall i løpet av våren 1994. I journalen til Bergwall frå mai–juni 1994 såg kommisjonen at Ståhle hadde den same oppfatninga om terapisamtalane, "samtalen bland annat handlade om hur Sture Bergwalls traumatiska barndomsupplevelser hade återgestaltats i Sture Bergwalls vuxna liv genom de övergrepp han begått."[17]

Dette samsvarar med tankane til psykolog Margit Norell, som både den fyrste terapeuten og Ståhle gjekk til rettleiing hos. Ho la vekt på barndomstraume, særleg seksuelle overgrep, som årsak til psykiske problem i vaksenlivet, og meinte at ein kunne få fram borttrengte minne i terapien.[18] Norell la vekt på at terapeuten skulle ha eit personleg engasjement i pasienten, og at terapien skulle vere både intensiv og langvarig. [19]

Dei som jobba ved Säter, var altså opptekne av å få fram minne i terapien som pasienten hadde vanskar med å hugse. I ein artikkel frå 1994 av ein annan tilsett ved Säter, skildra Ståhle korleis dei jobba med pasientane.[20] Det var avgjerande for god kontakt med pasienten å finne ein balanse mellom aktivitet og varsemd. Det gjaldt å vere aktiv og nysgjerrig. Ein måtte stille spørsmål for å få fram viktig materiale, samstundes med at ein måtte la pasienten kjenne seg trygg på å kunne styre, og i si eiga takt ta opp det som var viktig. Det var viktig å gje nok støtte og tryggleik til at pasienten skulle våge å minnast og få kontakt med tidlegare erfaringar. I eit møte med tilsynsmaktene i 1994 sa Ståhle at "Kontakterna kan vara av både stödjande karaktär och mer insiktsbetonade och de flesta terapier med våra patienter är en kombination av dessa båda".[21]

Ståhle fortalde Bergwall-kommisjonen at Bergwall sin terapi vart gjennomførd i økter på 90 minutt, av og til lenger. I store delar av tida Bergwall gjekk i terapi ved Säter gjekk han tre gongar i veka. Både Ståhle og den fyrste terapeuten sa til kommisjonen at det var klart for dei at Bergwall delvis fabulerte, og at det var vanskeleg for dei å skilje mellom fantasi og det som var verkeleg. Dei oppfatta at deira rolle i hovudsak var å lytte, ikkje finne ut kva som var sant og ikkje. Det var etter deira oppfatning politiet og påtalemakta si rolle.[22]

I terapien opplevde Bergwall fleire gongar regresjon. Då kom det fram minne frå både barndom og lovbrot. Det kom fram informasjon både til terapien og til avhøyra. "Regresjon" er ein psykologisk forsvarsmekanisme der ein person går tilbake til eit tidlegare utviklingsstadium.[23]

---

[15] Ibid., s. 93.
[16] Ibid., s. 99.
[17] Ibid., s. 99.
[18] Ibid., s. 95.
[19] SOU 2015:52, s. 657.
[20] Wolf, Eva. 1994. Att vårda dömda våldsbrottslingar på regionvårdsenheten på Säter.
[21] SOU 2015:52, s. 94.
[22] Ibid., s. 98.
[23] SOU 2015:52, s. 80.

Under det första året som Sture Bergwalls terapeut refererade Birgitta Ståhle till hur Sture Bergwall under terapisamtalen många gånger hade regredierat kraftigt och därigenom fått ökad kontakt med tidigare händelser i sitt liv. Termerna "regrediera" och "regression" återkommer sedan ofta under de kommande åren och det beskrevs hur Sture Bergwall ofta lyckades regrediera under terapisessionerna. Under regressionen frigjorde han minnen av dels traumatiska barndomsupplevelser, dels brottsliga gärningar begångna som vuxen. Minnena beskrevs som "oerhört intensiva". Birgitta Ståhle noterade en vilja hos Sture Bergwall att forcera fram material till terapin och förhören. Själv sade han sig vara psykotisk under regressionerna.[24]

Bergwall-kommisjonen har gått gjennom journalane til Bergwall på Säter. Den fyrste terapeuten skildra der at terapien med Bergwall nettopp følgde teorien om at minne frå barndomstraume kunne vekse fram gradvis, dei blussa opp att:

När Sture Bergwall återkallade allt fler minnen från barndomen och kring morden beskrevs detta som "ökad verklighetsförankring" och som en tydlig progress i terapin. Framstegen medförde att Sture Bergwall successivt blev "mer integrerad som person". I journalanteckningarna talades återkommande om hur bilderna och minnesfragmenten kring barndomstrauman och mord hade klarnat allt mer och hur sammanhangen hade blivit tydligare. Hans tidigare känslomässiga instängdhet bröts när han kunde återuppleva känslor av ursinne och hat. Vid flera tillfällen uppfattades att terapin kommit in i en ny fas. De återuppväckta minnena uppfattades som uttryck för ökad verklighetskontakt. Termen "självutveckling" användes i flera av journalanteckningarna.[25]

Det var ikkje berre gjennom terapien Bergwall fekk hjelp til å hente fram att minne. I oktober 1992 tok den fyste terapeuten Bergwall med på to turar til området der offeret for det fyrste drapet han fortalde om, budde, og til staden der Bergwall sa han hadde teke livet av offeret. Når politiet seinare gjorde det same, kalla dei det "vallning[26]".

Og måten dei hadde terapi med Bergwall på, gav resultat. Det kom meir og meir informasjon om det fyrste drapet Bergwall tilstod. Drapet vart knytt til barndomstrauma. Det å reise ut på åstadane for kidnappinga og drapet slo òg positivt ut. Bergwall vart sikker på at han hadde gjort drapet.

I maj 1993 skrev Kjell Långbergs att den senaste tidens terapi hade varit synnerligen stormande för Sture Bergwall som hade återupplevt plågsamma skräcksituationer från barndomen. Minnesbilderna från mordet på Johan Asplund hade trätt fram tydligare, från drömlika fantasier till tydliga, enstaka bilder. Dessa bilder hade sammanvävts med barndomsbilderna och mordet hade framstått som en pyskologisk återgestaltning av barndomssituationen. Det antecknades att Sture Bergwall genom resan till Sundsvall 1992 hade insett att han verkligen hade begått mordet på Johan Asplund, något Sture Bergwall innan dess hade varit osäker på.[27]

[24] Ibid., s. 99.

[25] SOU 2015:52, s. 100.

[26] Omgrepet er forklart i kapittel 1.

[27] SOU 2015:52, s. 533.

Den 15.02.93 sa Bergwall til fleire at han var gjerningsmann for to drap. Då kom det på tale at dei måtte kontakte politiet. Dette vart diskutert med kontrollmaktene for Säter, "Socialstyrelsen". Dei meinte at det var viktig både terapeutisk og for å kunne oppklare drapa å vente litt. Då politiet vart kontakta, meinte dei òg at Säter skulle vente med å melde det til politiet. Det går ikkje fram kvifor dei ville vente. Bergwall på si side var i tvil om det faktisk var sant at han hadde gjort drapa, eller om minna var eit resultat av terapien.

> *Efter ett samtal med Sture Bergwall en vecka senare noterade Göran Fransson i journalen att Sture Bergwall redan var tveksam till om det han hade berättat var riktigt. Sture Bergwall sade att han var rädd för att han inte kunde få fram tillräckligt med sakuppgifter och att det var som fantasier för honom. Han var oklar över om det verkligen hade inträffat men sade att fantasierna hade bekräftats som en följd av den pågående psykoterapin.*[28]

Politiet vart etter kvart likevel kontakta, og det fyrste avhøyret av Bergwall vart avtala.

Terapautane meinte at barndomsopplevingar Bergwall hadde hatt, vart gjenopplevde gjennom drapshandlinga. Dette var minne som gradvis hadde kome fram gjennom terapisamtalar der Bergwall hadde fått hjelp til å gjenopprette kontakten med tapte minne ("återgestaltning"). Nokre gongar kunne dette skje under regresjon. Samtalane vart gjort på ein støande måte, som forklart tidlegare, med tillit til pasienten og det han fortalde. Pasienten fekk styre og fortelje i sitt eige tempo slik at han kjende seg trygg nok til å våge å hente fram minna.

Dette var ein metodikk som hadde fått fram fleire og fleire opplysningar om drapshandlinga. I tillegg hadde "vallningane", turane på åstadane, gjort Bergwall sikker på at han hadde gjort drapshandlinga. Då politiet vart kontakta av Säter, fortalde dei truleg om Bergwall og om kva som var kome fram av opplysningar.

5.4 DEN FYRSTE ETTERFORSKINGA

Det fyrste avhøyret fann stad 01.03.93. Bergwall opna avhøyret med å seie at det var vanskeleg for å han å snakke om det som hadde skjedd, og at dei saman måtte finne ein metode for han å fortelje. Som vi ser av sitatet under la Bergwall alt i det fyrste avhøyret opp til at han måtte behandlast annleis enn andre som var mistenkt for drap, han måtte i staden behandlast som i terapien:

> *Han varnade för att det fanns risk för att han skulle gömma sina minnesbilder igen om polisutredningen skulle bli för pressande för honom.*[29]

Sitatet under viser at Bergwall la vekt på terapien si rolle for at han skulle kunne hugse. Vi ser at Bergwall refererer til metodikken i terapien, og at det var mykje og hardt arbeid som skulle til for at han skulle hugse:

> *Mordet på Johan Asplund hade tidigare varit dolt för honom i det medvetna minnet men spärren och förträngningen, efter att han och terapeuten hållit på länge och intensivt vid tre träffar i veckan, hade lossat och han visste till 80 procent att han hade dödat Johan Asplund.*[30]

[28] Ibid., s. 497.

[29] SOU 2015:52, s. 500.

[30] SOU 2015:52, s. 500.

Under avhøyret kom det fram at Bergwall hadde teke desse to turar i oktober 1992 med personell frå Säter. Terapeuten kom med detaljar frå turane. Etter turane var Bergwall sikker på at han hadde gjort drapet.

Frå og med det andre avhøyret av Bergwall, 08.03.93, var Seppo Penttinen ansvarleg for avhøyra dei neste åtte åra. I avhøyret forklarte Bergwall at han medan han hadde vore ved Säter hadde fått kontakt med ein gløymd barndom. Han sa vidare at "dom här sakerna har också kommit fram under den här tiden här".[31]

Fram til og med januar 1994 vart det teke åtte avhøyr og gjennomført to vallningar med Bergwall.[32] Terapeuten hans var til stades åtte gongar. To andre tilsette ved Säter var til stades under dei to andre avhøyra. Den eine gongen var det Birgitta Ståhle. Terapeuten hadde ei aktiv rolle. Ved fleire høve hadde Bergwall og terapeuten kome tilbake med ny informasjon etter pausar i avhøyret.[33] Under avhøyra fortalde terapeuten både på oppfordring av Bergwall og på eige initiativ om detaljar frå terapien.[34] Både praten i pausane og den aktive deltakinga under avhøyra vart godteke av politiet.

Terapien var viktig for etterforskinga. Opplysningar om drapa kom fyrst fram i terapien, og opplysningar som var til hjelp i etterforskinga, heldt fram med å kome fram der. Bergwall tok på eige initiativ med seg opplysningar frå avhøyr tilbake for å jobbe vidare med dei i terapien.

Under förhöret den 9 februari 1994 uppgav Sture Bergwall att han skulle prata med Kjell Långbergs för att bearbeta det som de talat om i förhören. Av journalanteckningarna framgår att ett sådant samtal kom till stånd två dagar senare.[35]

Politiet såg òg verdien av at Bergwall jobba vidare med tema frå etterforskinga i terapien for å få fram meir detaljar frå minna.

På fråga om vad han använt när han delade kroppen kunde Sture Bergwall inte svara men sade att det han hade använt låg i vattnet vid Sandöbron. Sture Bergwall visste inte var resten av kroppen fanns. Seppo Penttinen uppmanade Sture Bergwall att "jobba fram det med läkaren så småningom".[36]

Den fyrste terapeuten var sjølv viktig for etterforskinga. Det ser vi ved at van der Kwast diskuterte framdrifta i etterforskinga med terapeuten.

Efter vallningen den 26 maj 1993, och sedan resultatlösa utgrävningar genomförts i det utpekade området, förde Kjell Långbergs och Christer van der Kwast samtal om den fortsatta utredningen. Christer van der Kwast hade uppgett att det som dittills hade framkommit inte räckte för åtal men att det inte var aktuellt att lägga ned polisutredningen. Kjell Långbergs noterade att polis och åklagare bedömde Sture Bergwalls uppgifter med varierande trovärdighet eftersom det saknades konkreta fynd eller detaljerade uppgifter som var uppenbart självupplevda.[37]

[31] Ibid., s. 501.

[32] I avhøyret 14.04.94 deltok Birgitta Ståhle for andre gong i avhøyr med Bergwall. Ho hadde no teke over som terapeut for Bergwall. Sven Åke Christianson deltok for fyrste gong.

[33] SOU 2015:52, s.503 og 504.

[34] Ibid., s.500, 503 og 505.

[35] Ibid., s.155.

[36] Ibid., s.503.

[37] SOU 2015:52, s. 534.

Arbeidsgruppa legg òg særleg merke til at terapeuten hjelpte politiet med å tolke kva Bergwall sa og gjorde.

> *Under förhören hjälpte han [den fyrste terapeuten] till att tolka Sture Bergwalls uppgifter och beteende.*[38]

Terapeuten hadde alt hatt to turar med Bergwall til åstadar, såkalla "vallningar", før politiet vart kopla inn. Desse hadde ført fram til fleire minne og ei erkjenning av at han hadde gjort det drapet han hadde snakka om. Bergwall-kommisjonen la merke til at politiet let terapeuten styre også dei vallningane som vart gjort i politiet sin regi. Dette skjedde etter at Bergwall hadde bedt om det.

> *De vallningar där Kjell Långbergs medverkade förefaller snarare ha styrts av honom och Sture Bergwall än av polisen. Av ljudutskrifterna från vallningstillfällena framgår att Kjell Långbergs ensam ledde runt Sture Bergwall, pratade enskilt med honom och anvisade polisen när de kunde prata med Sture Bergwall. Tillvägagångssättet får anses strida mot hur en vallning bör genomföras.*[39]

Terapeuten var òg viktig for Bergwall. Bergwall sa at han var avhengig av å ha terapeuten til stades for å kunne fortelje om det som hadde kome fram under terapien. Dette var statsadvokat van der Kwast fullt klar over.

> *I februari 1994 nämnde Sture Bergwall att han var beroende av att ha sin terapeut med sig vid förhören eftersom erkännandena avsåg sådant som tidigare hade kommit fram i terapin. Vid den här tiden hade Kjell Långbergs slutat sin anställning vid Säters sjukhus och försökte ordna plats för Sture Bergwall vid en klinik i närheten av sin nya arbetsplats i Skåne. Enligt journalanteckningarna var skälet till förflyttningen att polisutredningen skulle kunna fortgå i nära samarbete med Kjell Långbergs. Det framgår även att Christer van der Kwast kontaktade Göran Källberg och påtalade vikten av en fortsatt nära kontakt med Kjell Långbergs för den fortsatta polisutredningens skull.*[40]

Det at personar kan vere til stades under avhøyr som støtte for den som vert avhøyrt, er ikkje uvanleg. Men det er uvanleg at dette er personar som har samtalar med den avhøyrte om temaa for etterforskinga. At andre personar som er til stades under avhøyr og vallning, er så aktive som vi kan sjå i denne saka, er òg uvanleg. Det vart likevel godteke og lagt til rette for av svensk politi og påtalemakt.

At måten å ta avhøyr på vart prega av terapien, kom klart fram i eit intervju av statsadvokat van der Kwast hos Tidningarna Telegrambyrå, 11.11.93:

> *Några reella förhör hålls inte med Säterpatienten, utan förhören sker i form av samtalsterapi med läkarexpertis och förhörspersonal närvarande.*

Overlegen ved Säter på denne tida skreiv 17.07.94 om det som skjedde under etterforskinga ved Säter i ein debattartikkel etter at Bergwall hadde rømt derifrå. Overlegen skildra samarbeidet mellom politi og behandling som intimt. Overlegen fekk rett i at etterforskinga vart historisk.

[38] Ibid., s. 565.

[39] Ibid., s. 565.

[40] Ibid., s. 156.

> *Trots en i början sund skepsis förstod han[statsadvokat van der Kwast] dock snart att förutsättningen för utredningen var ett intimt samarbete mellan Quicks terapeut, Kjell Persson, ansvarig läkare, dvs jag själv, polisen och åklagarmyndigheten. Jag är imponerad av åklagaren som därmed möjliggjorde en brottsutredning som kommer att bli historisk och vars detaljer först senare kan publiceras.*[41]

I løpet av den fyrste etterforskinga vart mange rutinar etablert. Opplysningar om drap dukka fyrst opp i terapien, og terapien vart så nytta for å utvikle opplysningane. Terapeuten hadde ei aktiv rolle, og vart teke med på råd når det gjaldt framdrifta i etterforskinga. Politiet fekk opplæring i korleis dei skulle tolke det Bergwall sa og gjorde, og terapeuten viste korleis dei skulle jobbe med Bergwall under vallning. Politiet såg i avhøyr korleis ei terapiform som hadde fokus på innsikt og å vere støande, fekk fram meir og meir informasjon frå Bergwall. I det fyrste avhøyret varsla Bergwall at han kunne slutte å forklare seg om han vart pressa, og at det var vanskeleg for han å forklare seg. I utviklinga av etterforskinga ser vi at dette vart teke omsyn til. Når terapeuten var til stades under dei fleste avhøyra i starten og både støtte Bergwall i si utvikling av forklaring og til tider gav sine bidrag til utviklinga, vart det truleg skapt ein legitimitet for den måten å ta avhøyr på. Metoden skapte òg framgang i etterforskinga.

Problemet arbeidsgruppa ser, er at politiet ikkje tok omsyn til at metodikken kom frå psykoterapien. Delar av metodikken, som å vere støande og å vere eit medmenneske, passar i avhøyr. Det som derimot ikkje passar, er at ein let avhøyra bli basert på at minne skal jobbast fram under terapi. Politiet tok ikkje omsyn til at det ikkje ligg til ein terapeut si rolle, og dermed metodikk, å skilje mellom det som er sant og ikkje.

Vi ser at det vart etablert ein "spesiell" avhøyrsmetode for ein "spesiell" person som fungerte på ein "spesiell" måte. Det er arbeidsgruppa si oppfatning at den nye avhøyrsmetodikken vart etablert i starten av den fyrste etterforskinga mot Bergwall.

5.5 AVHØYRSKONSULENTEN

I avhøyret 14.04.94 deltok Birgitta Ståhle for andre gong i avhøyr med Bergwall, etter å ha teke over som terapeut. Psykologen Sven Åke Christianson deltok for fyrste gong.

Christianson var minnepsykolog, og er det framleis, og vart i løpet av åra med etterforsking mot Bergwall professor i psykologi ved Universitetet i Stockholm. Då Christianson kom inn i etterforskinga, var han ein anerkjend psykolog og forskar som var kjent for arbeidet sitt innan minneforsking.

I 1994 vart Christianson ifølge statsadvokat Christer van der Kwast hyra inn av politiet og påtalemakta for å gje råd om korleis ein best kunne legge til rette vallningar og rekonstruksjonar. Christianson skulle òg gje råd om korleis dei skulle legge opp etterforskinga slik at avhøyra av Bergwall vart gjennomført godt og kunne gje kontrollerbare opplysningar frå Bergwall.[42] Van der Kwast skreiv i boka si "Bortom rimelig tvivel – Thomas Quick och rättvisan" at det var viktig for etterforskinga si truverde og kvalitet at den som vart tilsett som konsulent, var udiskutabelt kompetent. Chris-

[41] Fransson, Göran. *DN Debatt*. Inkompetens bakom Quicks rymning. 17.07.94.

[42] SOU 2015:52, s. 154.

tianson vart tilsett etter råd frå politiprofessoren Leif GW Persson.[43]

Som den fyrste terapeuten og Ståhle hadde òg Christianson kontakt med Margit Norell. Han gjekk i terapi hos Norell.[44]

Penttinen opplyste Bergwall-kommisjonen at Christianson hjelpte til med å førebu avhøyr. Christianson sa til kommisjonen at han lærte vekk "sanningssökande förhörsteknik", ein teknikk som handla om korleis ein best kunne få Bergwall til å minnast. Teknikken bygde på kognitiv avhøyrsteknikk.[45]

Kognitive avhøyr er avhøyr som bygger på forsking om korleis det menneskelege minnet er organisert. Eit minne er samansett av forskjellige sanseinntrykk. Inntrykk frå kvar sans vert lagra for seg. Det gjer at ein kan finne fram til minnet ved å aktivere den enkelte sansen. I avhøyr kan ein få den avhøyrte til å tenkje på kva ein såg, lukta, høyrde, følte, gjorde osv. for å prøve å minnast det som har skjedd. Ein kan òg reise tilbake til staden der det har skjedd, tilbake til ytre kontekst. Der kan sanseinntrykka vere meir samsvarande med den reelle hendinga, og ein kan slik utløyse meir detaljar i eit minne.

Dette er ein teknikk som i dag vert nytta med stort hell i avhøyr. Då Christianson introduserte kognitiv avhøyrsteknikk for etterforskarane, var teknikken relativt ny i avhøyrssamanheng. Det som både var og er viktig, er at teknikken må brukast på ein slik måte at ikkje informasjon vert overført til den avhøyrte. Denne delen av den kognitive avhøyrmetodikken vart etter arbeidsgruppa si meining gløymt i avhøyra av Bergwall.

I samtale med Bergwall-kommisjonen fortalde Christianson at han ikkje trudde at Bergwall hadde borttrengte minne, då det er ein umedviten prosess. I staden meinte han at Bergwall hadde vanskar med å fortelje om drapa, då minna var relatert til traumatiske barndomsminne. Desse hadde han medvite skyvd vekk med "bortträngningsmekanismer".[46] Arbeidsgruppa deler den svenske kommisjonen sine tankar rundt Christianson sitt syn på Bergwall sine minne:

> *Vi saknar anledning att ifrågasätta att den rådgivande psykologen inte ansåg att det handlade om bortträngda minnen. Genom det han förmedlade till utredarna kan han dock sägas ha gett viss vetenskaplig legitimitet till Sture Bergwalls egna förklaringar samt bidragit till en större förståelse för Sture Bergwalls till synes oklara mordmotiv och de knapphändiga och ofta felaktiga uppgifterna. Det är troligt att den rådgivande psykologens uppfattningar fick betydelse för åklagarens val att gå vidare med utredningarna, något som även åklagaren själv fler gånger framhåller i boken Bortom rimligt tvivel: Thomas Quick och rättvisan (2015).*[47]

Etterforskinga i 1994 dreidde seg vekk frå det fyrste drapet til eit anna drap, som var det fyrste drapet som førte til ei rettssak. Saka vart ført i retten i november 1994. Gjennom Christianson si forklaring i retten får vi eit inntrykk av kva som ligg til grunn for hans råd til politi og påtale. Han sa at det var karakteristisk for ei hending som drap at gjerningsmannen hadde blitt utsett for fysiske og psykiske overgrep i barndomen, og at drap kan sjåast som ei

[43] Van der Kwast. 2015, s. 42.

[44] SOU 2015:52, s. 657.

[45] SOU 2015:52, s. 610.

[46] Ibid., s. 611.

[47] Loc.cit.

umedvite forteljing om sine opplevingar. Christianson avviste at det kunne vere snakk om verken medvite eller umedvite falsk tilståing. Det kan vere vanskeleg å hente fram minna, og ein kan oppleve sterk angst når ein tenkjer på dei. For å få dei fram trengs inngangar i form av å bli kjend med sentrale detaljar som kjensler, tankar, kroppsminne[48] og sanseinntrykk for å få tilgang til detaljane.[49]

I den andre rettssaka før Therese-saka, den såkalla Appojaure-saka, sa Christianson at ubehagelege minne vert skyvd vekk, hendingane vert isolert. Difor er det vanskeleg å få dei fram. Ein måte å hugse på, er å gjenskape den ytre konteksten for minnet. Ein hugsar best sentrale detaljar og handlingar, men dårlegare hendingar før og etter det ubehagelege minnet. Det same gjeld perifere detaljar som tidspunkt, avstand, høgre eller venstre.

Det ein såg i Appojaure-saka, var at tankane om å gjenskape åstadane var i motstrid til kognitiv avhøyrsmetodikk, der ein legg vekt på den frie, upåverka forklaringa. Under rekonstruksjonen av drapa i Appojaure vart åstaden sett opp slik som den hadde sett ut, ikkje slik Bergwall hadde forklart. I staden for å legge til rette for at Bergwall skulle hugse meir, påverka dei forklaringa hans.

> *Flera av de aktörer vi samtalat med har uppgett att det vid rekonstruktionen i Appojaure var på Sven-Åke Christiansons inrådan som figuranter, tält och övriga tillhörigheter placerades utan instruktioner från Sture Bergwall.*[50]

Resultatet vart at dei ikkje kontrollerte forklaringar han tidlegare hadde gjeve, medan dei var på åstaden. I staden fekk han høve til å tilpasse og utvikle forklaringa si og handlingane sine til korleis den verkelege åstaden hadde sett ut.

Ei slik tilpassing ser vi òg i den norske Trine-saka. Utan at Bergwall hadde skildra korleis Trine hadde sett ut, fekk han utlevert ei dokke kledd i tilnærma dei same kleda som Trine hadde hatt på seg då ho forsvann. I avhøyr skildra Bergwall ei handveske han sa Trine hadde hatt med seg. Under rekonstruksjonen fekk han likevel utdelt ein bag. Trine vart truleg kvalt med eit av baghandtaka som var blitt rive av bagen. Utan at Bergwall hadde fortalt noko om det i avhøyr, fekk han i tråd med Christianson sine teoriar utdelt drapsvåpenet under rekonstruksjonen. Arbeidsgruppa si analyse av Bergwall sine forklaringar om drapshandlinga mot Trine viser at sjølv om han fekk drapsvåpenet, klarte han likevel ikkje å forklare korleis han tok livet av Trine. Det klarte han fyrst etter at avhøyraren leidde han fram til den "unike" informasjonen gjennom sine spørsmål.[51]

Statsadvokat Christer van der Kwast la i boka si særleg vekt på at Christianson hadde sagt at om Bergwall var ein seriedrapsmann, ville han ha hugsa drapa. Ein kunne forvente at Bergwall hugsa sentrale delar av hendingane, men at han ville ha vanskar med å hugse meir perifere delar. Dei tradisjonelle måtane å etterforske på kunne med hjelp frå Christianson tilpassast dei spesielle føresetnadane som gjaldt med tilfellet Bergwall. I tillegg til å vere konsulent for politiet, forska Christianson på seriedrapsmenn, og i den samanheng hadde Christianson mange samtalar med Bergwall. Dette såg van der Kwast på som ein fordel, sidan

[48] Ein kan få fram minner ved å gjere den same handlinga som det ein gjorde i den episoden ein skal hugse.

[49] SOU 2015:52, s. 165, referat frå dom av 16.11.94.

[50] Ibid., s. 235.

[51] Sjå kapittel 10.

Christianson då fekk ei eiga forståing for korleis Bergwall fungerte. Han kunne kombinere sine generelle kunnskapar om minnesfunksjonar og seriedrapsmenn med innsikt om korleis Bergwall forklarte seg om drapa. Dette var ein fordel for metodikken i etterforskinga.[52]

Christianson gav van der Kwast kunnskap som var i strid med den vanlege oppfatninga om korleis seriedrapsmenn tenkte, og kva dei gjorde. Det fantes ifølgje Christianson seriedrapsmenn som gjorde sadistiske drap på både gutar og jenter, og som drap vaksne av begge kjønn. Motiva og ofra kunne variere. Det var ikkje uvanleg at seriedrapsmenn kunne finne fram til offer langt frå kvarandre geografisk. Ein seriedrapsmann som valde å fortelje om drapa sine, gjorde det ikkje fullt ut, men kunne kome med feilaktige og motstridane opplysningar om drapa.[53]

Christianson si rolle vart lagt merke til også av dei norske etterforskarane. Ein av etterforskarane i Therese-saka hadde teke opp Christianson si rolle, og bedt svenskane avgrense Christianson sin tilgang på saksdokument. Det viste seg seinare at svenskane såg annleis på dette enn norsk politi.[54] I staden fekk Christianson fleire roller. Christianson tok sjølv "avhøyr" av Bergwall i Therese-saka om M.A, medhjelparen hans.[55] I retten var han sakkunnig om minnesfunksjonar.[56] Under rettssaka om Trine Jensen presenterte han i tillegg til informasjon om minnet, eit eige prosjekt der han hadde testa Bergwall sitt minne i forhold til andre.[57] I retten kunne han òg fungere som "løgndetektor" ved at han som psykolog avviste at Bergwall hadde kome med ei falsk tilståing.[58]

Då Christianson kom inn som konsulent for vallning og avhøyr i etterforskinga, vart han ingen korreksjon til måten avhøyra vart tekne på. Tvert imot. Minneseksperten kom inn og stadfesta forklaringsmodellen som alt var rådande ved Säter: Bergwall hadde drept på grunn av barndomstrauma. Det traumatiske gjorde at han hadde vanskar med å nå fram til minna sine, minna kom gradvis, og Bergwall kunne få angst når han nærma seg minna. Ved å stø teoriane som politiet hadde fått med seg frå Säter, styrka Christianson legitimiteten og tilliten til metoden politiet hadde lagt seg til i sitt forhold til Bergwall. I tillegg tilførte Christianson sine tankar om korleis ein kunne bruke kognitiv psykologi i avhøyr. Han meinte at ein kunne bruke sentral informasjon frå etterforskinga for å hjelpe Bergwall å hugse. Eit grep var å ta han tilbake til åstadane for å hjelpe minnet. Han tok og med seg inn i etterforskinga at det ein hugsar best av eit drap er sentrale detaljar og handlingar, ikkje så godt det som skjedde før og etter drapet. Detaljar som tid, retning og distanse, ville ein òg hugse dårlegare.

5.6 "MEDVETNA AVVIKELSER"

Eit omgrep Bergwall brukte, var "medvetna avvikelser". Bergwall forklarte at han hadde vanskar med å nærme seg og fortelje om minna om drapa og gje korrekte og detaljerte opplysningar. Som vi har sett over, så var dette ein påstand han hadde støtte for både frå Säter og frå avhøyrskonsulenten. Når ein nærma seg dei

[52] Van der Kwast. 2015, s. 42.

[53] Loc.cit.

[54] Notat med oversikt over dokument utlevert til Christianson, udatert, Wikström.

[55] Eigenrapport av 26.01.98, "Samandrag av samtal", Penttinen.

[56] SOU 2015:52, s. 218.

[57] Ibid., s. 415.

[58] Ibid., s. 165 og 221.

vonde minna kunne Bergwall få angst. Enkelte gongar vart resultatet av vanskane at Bergwall forklarte seg feil sjølv om han visste at det han sa ikkje var rett, for å unngå å få angst. Etterforskarane godtok denne forklaringa. For dei vart då korte svar teikn på at det var vanskeleg for Bergwall å fortelje kva som hadde skjedd. Forklarte han seg feil, kunne det seinare forklarast med at det var ein "medveten avvikelse".[59]

Eit konkret eksempel er henta frå Therese-saka. Etter eit avhøyr der Bergwall hadde sagt når drapet skjedde, ringde han Penttinen for å endre opplysninga. Penttinen skreiv ein rapport etter samtalen, eigenrapport av 25.03.96.

> *Under gråt, berättade Quick att han under de förhör som varit kring flickan Therese, gjort det som han brukar beteckna som en "medveten avvikelse". Han säger att detta rör tidpunkten för händelsen. Quick säger att han under förhören inte kunnat ange det som han själv varit medveten om, nämligen att "Therese-händelsen" inträffade i nära anslutning till "Shalomhändelsen".*
> *(Quick avser de mordet på Yenon Levi).*

Då Penttinen vart avhøyrd i samband med gjenopptakinga av sakene mot Bergwall, skildra han "medvetna avvikelser" slik:

> *K-A W: Mm. Det har jag ju sett på flera ställen just det här, medveten avvikelse. Har det med hans ångest att göra då?*
> *S P: Jag är inte medicinskt kapabel att uttala mig konkret i det fallet, men så har han själv uttryckt det att det är bemästra sin ångest så måste han lägga in psevdunamn ock så vidare, och sedan i nästkommande förhör så har han då flyttat upp ett trappsteg på det och orkar vidare i sin berättelse. Och då förändrar han också dom här avvikelserna till att de blir konkreta fakta.*[60]

Sidan Bergwall var så "spesiell", godtok svensk politi ein forklaringsmodell der svara til ein sikta var rette, eller kunne bli det, uansett kva han hadde sagt. Den svenske statsadvokaten skreiv i bok si dette om modellen, inkludert "medvetna avvikelser", då han skildra rettssaka i Trine- og Gry-sakene:

> *Den psykologiske förklaringsmodell som fantes för hans ångestreaktioner och "medvetna avvikelser" från sanningen under utredningen kunde ses som ett stöd för at han talade sanning, men hade bara ett begränsad värde för bedömmingen av skuldfrågan, vilket jag framhöll för tingsretten.*[61]

Denne modellen vart, som vi skal sjå, og for så vidt har sett i sitata over, overført til og godteken av norsk politi og påtale.

5.7 INFORMASJONEN FRÅ SVERIGE VED OPPSTARTEN AV THERESE-SAKA

5.7.1 Informasjonen norsk politi fekk

Norsk og svensk politi møttes 21.–22.03.96 for å informere kvarandre om to norske saker. Eit etterfølgjande notat til sjefen for Kripos skildra blant anna det dei fekk vite om avhøyra av Bergwall.

> *Det er Seppo Penttinen og Anna Wikstrøm som foretar avhørene av Quick. Penttinen*

[59] SOU 2015:52, s. 17.

[60] Avhøyr av Seppo Penttinen, 01.03.10, s. 2.

[61] Van der Kwast. 2015, s. 174.

var den som avhørte Quick i den første drapssaken for 3 år siden og har siden hatt dette som eneste oppgave. I tillegg er Anna Wickstrøm med under avhørene. Det er kun disse to som Quick ønsker å forklare seg til. De har opparbeidet et meget godt tillitsforhold til ham. Krkom. Sødermann er den som koordinerer sakene Quick kan være involvert i.

Quick er dypt sinnslidende og det er selve drapshandlingen som står i sentrum for ham når han dreper. Han er meget vanskelig å avhøre fordi han bl.a. får "minnebilder" fra flere saker som dukker opp under forklaringene. Det er derfor problematisk å finne ut hvilke bilder som tilhører de forskjellige sakene. Han får vanligvis store angstanfall under de innledende forklaringer på de forskjellige sakene. Ofte nevner han personer og steder med ord som minner om de aktuelle i starten av en sak. Etter hvert som han klarer å hente minnene frem klarer han også å sortere ut de rette navn. Han har en nærmest fotografisk hukommelse fra hendelsene når han omsider har fått bildene frem. I de saker han til nå har forklart seg om og som er pådømt, har det vist seg at han har forklart seg sannferdig.[62]

Same dag som det siste møtet i Sverige, 22.03.96, skreiv Penttinen eit notat om informasjonen som hadde kome fram i avhøyr av Bergwall om Therese og asylsøkjarane. Notatet viser til "vårt samtal", noko som truleg viser at Penttinen skreiv notatet etter møtet med dei norske tenestemennene. Som ei innleiing til faktainformasjonen fann Penttinen det nødvendig å forklare korleis norsk politi skulle lese informasjon som kom fram i avhøyra av Bergwall. Penttinen introduserer her delar av "den svenske nøkkelen". Som han skriv sjølv: "Dätta är viktigt att känna till när Ni så småningom läser förhörsutsagorna". Under har vi teke med alt Penttinen skreiv om bakgrunnen til informasjonen i avhøyr.

Quick har under terapiorbete samt i andra utredningar berört även Norge. Detta gällde till en början ett mord på en pojke, men har så småningom utvecklat sig till att vara 2 pojkar och flickan "Therese".

Det finns för närvarande relativt begränsade forhör angående dessa "fall", med anledning av att annan utredning bedrivits sedan mars 1993, d.v.s när Quick böijade redogöra for sina gärningar.

Det finns dokumenterat utredningsmaterial kring ett 15-tal olika beskrivna mord, varav det i dagsläget kan konstateras att 4 mord är lösta och att domskäl fastställts av tingsrätt.

Förhoppningsvis framgick det vid värt samtal svårigheterna med att skyndsamt få fram bevismässiga uppgifter från Quick. Det är ändå värt att påminna om att hans sätt att inleda sin förmedlande kring de "fall" han angcr [anger – opplyser om] i Norge, är liktydigt med vad som förevarit beträffande de mord han dömts för.

De uppgifter som redovisas nedan, är de konkreta fakta som Quick berättat om i förhör. Det ärav vikt att betrakta dessa som ett led i hans berättande och att de bland uppgifterna sannolikt finns några punkter som Quick brukar beskriva som "medvetna avvikelser". Han menar att det på grund av ångestpåverikan ej går att berätta exakt vad som förevarit och att han av den anledningen "skriver om" verkligheten och svarar något som gränsar till det riktiga, alternativt att han lämnar en felaktig uppgift. Det finns även

[62] Vedlegg til eigenrapport av 29.9.97, Bjerknes, notat av 10.04.96.

uppgifter länmade av honom som ger en association till det korrekta och i dessa uppgifter har Quick medvetet lämnat en 'ledtråd". Detta förfarande förefaller vara ett sätt för honom att för utrednings-personalen bekräfta att han är gärnings. Detta är viktigt att känna till när Ni så småningom läser förbörsutsagoma.[63]

To dagar etter at den norske etterforskings-gruppa i Drammen vart oppretta, 17.04.96, skreiv Penttinen eit nytt notat om korleis opp-lysningane frå Bergwall hadde kome fram. Her skildrer han "den svenske nøkkelen" til å forstå Bergwall og avhøyra av han.

INFORMATION ANGÅENDE DE FöRHöRSUPPGTFTER SOM LäMNATS AV THOMAS QUICK

Som framgår av de förhör som hållits, skiljer sig uppgifterna från det ena förhöret till det andra. Detta sått att lämna uppgifter är vanligt förekommande när det gäller Quick. För att Ni skall förstå anledningen till detta, vill jag lämna en kort beskrivning om Quicks förmåga att minnas och att återberätta sina minnesbilder.

Under terapisamtal bearbetas Quicks barndomsminnen. Hans traumatiska upplevelser vid unga år har en koppling till olika händelser i vuxenlivet. När minnes-bilderna dyker upp uppkommer starka ångestreaktioner. Denna ångest medför blockeringar i möjligheten att minnas.

Samma ångest framträder vid förhören. När den blir outhärdlig, gör Quick något som han kallar för "en medveten avvikelse", frän det som han egentligen vill berätta, d.v.s det konkreta förhållandet. Han förmår helt enkelt inte att med ord beskriva det som han vet är riktigt och undviker detta genom att säga något som liknar sanningen. Detta förhållande framkommer tydligt i förhörssituationen, genom det kropps-språk som Quick uppvisar. Tyvärr är det ej synligt i utskrift av förhören. I förhörsutskrifren kan det ibland hända att Quick svarar t. ex "Ja" på en fråga, men att hans kropps-språk visar att svaret är det motsatta.

Vid vissa tillfällen uppvisar Quick en synnerlig träffsäkerhet i att minnas detaljer kring brotten. Framförallt är detta koncentrerat till omständigheter kring själva dödandet. I de sammanhangen har Quick ofta regredierat tidsmässigt och befinner sig på brottsplatsen. Quick är själv medveten om detta fenomen, men värjer sig för att komma in i det tillståndet med anledning av den kraftiga ångest detta skapar.

Ytterligare ett problem som vi lärt känna under de år vi hållit på, är att minnes-bilderna till en början icke kommer i kronologisk ordning och att de inledningsvis är mycket fragmentariska. Succesivt vävs dessa dock samman till en helhet.

Ovanstående är viktigt att komma ihåg när man läser förhören. Det är även viktigt att förstå att det på grund av den ångest som skapas, inte går att ställa de frågor som egentligen är relevanta just i det momentet. Det blir alltid en balansgång och en avvaktan till lämpligt tillfälle.

[63] Penttinen. Notat av 22.03.96. Redovisning över förhörsuppgifter angående det som Quick, THOMAS Ragnar, 500426-7190, berättar om mord i Norge, s. 1.

Jag vill avsluta med att säga att det som Quick hittills sagt i förhören bettaffande "Norge-händelser", i sin utformning inte avviker från de fall där utredningarna lett till åtal och domslut. Men jag vill även poängtera att det sannolikt finns mer information som Quick "bär på", och som han inte ännu kunnat presentera. Dels på grund av att det inte är färdigarbetat inom terapin, men även med anledning av att det endast varit ett fåtal förhör kring de händelser, som aktualiserats mer intensivt på senare tid.

Med vänlig hälsning[64]

5.7.2 "Den svenske nøkkelen"

Under oppsummerer vi det vi veit norsk politi fekk av informasjon om avhøyra av Bergwall då etterforskinga tok til. Denne informasjonen utgjorde hovudtrekka i "den svenske nøkkelen".

Bergwall var sterkt sinnslidande, og så vanskeleg å avhøyre at berre Penttinen og Wikström kunne avhøyre han. Drapa Bergwall hadde gjort, var motivert av traume frå barndomen. Minna kom fyrst fram under terapien under sterk angst, og dei vaks gradvis fram i terapien og under avhøyr. Forklaringane til Bergwall kunne endre seg frå avhøyr til avhøyr. Minna kom fragmentarisk, og ikkje kronologisk, men til slutt danna dei ein heilskap. Bergwall kunne gå inn i regresjon og vere tilbake på åstadane. Då kom det detaljerte forklaringar frå drapa. Når han fyrst fekk fram minnesbilda sine, hadde han fotografisk hugs.

Bergwall fekk sterk angst når minnesbilete dukka opp, og den var i vegen for at Bergwall skulle kunne hugse. Det kunne òg kome "medvetna avvikelser" fordi han ikkje klarte å forklare det han visste var rett. I staden sa han noko som nesten var rett, eller han kom med feil opplysningar. Penttinen kunne lese på kroppsspråket til Bergwall når dette skjedde.[65]

Svensk politi var sikre på at Bergwall hadde meir informasjon om dei norske drapa. Men han trong meir terapi og meir avhøyr for at minna skulle vakne. I avhøyra måtte ein gå forsiktig fram. Når dei norske etterforskarane skulle lese avhøyra, måtte dei hugse at Bergwall hadde angst. Det var grunnen til at Penttinen ikkje kunne stille alle spørsmåla som til ein kvar tid stod fram som relevante. Dette måtte vente til eit passande høve.

I begge notata hadde Penttinen med at Bergwall alt var dømd for fleire drap, og at fire drap var oppklarte. Her "sel" Penttinen inn "den svenske nøkkelen". Deira måte å ta avhøyr på hadde ført til tiltalar mot Bergwall. Metoden vart sanksjonert og legitimert av svenske domstolar ved at Bergwall vart dømd etter tiltalane basert på deira metode å ta avhøyr på. Noko anna som tala for vidare etterforsking, sjølv om det ikkje hadde kome fram mykje informasjon så langt, var at Bergwall hadde starta å forklare seg på same måte i dei norske sakene som i dei tidlegare sakene, og at svenskane difor var sikre på at han hadde meir informasjon.

Det norsk politi og påtale hadde fått frå svensk politi, kan skildrast som "metakommunikasjon" – kommunikasjon om korleis ein skal kommunisere. Formålet med metakommunikasjon er å skape ei felles forståing for korleis ein skal kommunisere, i dette tilfellet korleis ein skal oppfatte kommunikasjonen mellom Bergwall og Penttinen. Gjennom me-

[64] Penttinen. Notat av 17.04.96. INFORMATION ANGÅENDE DE FÖRHÖRSUPPGTFTER SOM LÄMNATS AV THOMAS QUICK.

[65] Forsking viser at det ikkje går å tolke løgn på bakgrunn av kroppsspråk (Vrij, 2008).

takommunikasjonen fekk norsk politi og påtale utlevert ein "nøkkel" som dei skulle bruke til å skjøne avhøyra og informasjon om Bergwall.

Som vi ser var "den svenske nøkkelen" sterkt prega av den terapeutiske tilnærminga Säter hadde til Bergwall, og som Christianson støtte då han kom inn. Dette påverka på mange vis korleis ein las avhøyra av Bergwall, og korleis ein oppfatta Bergwall. Det definerte òg korleis ein skulle vere kritisk til informasjonen som kom fram.

Her ser vi at ein "spesiell" avhøyrsmodell vart til for ein "spesiell" sikta, på grunn av den sterke angsten han hadde. Metoden var så "spesiell" at den måtte kome med "bruksanvisning". Angsten til Bergwall vart årsaka til at minna var vanskeleg tilgjengelege, at dei vaks fram, at sakene starta med veldig lite informasjon og enda med komplette forklaringar. Dei endelege forklaringane var til gjengjeld basert på Bergwall sin "fotografiske" hugs. Angsten var òg grunnen til at ein ikkje kunne stille relevante og kritiske spørsmål når det var naturleg i avhøyra, og den var grunnen til at Bergwall kunne kome med feil informasjon som han i ettertid kunne seie han visste var feil. Bergwall var så sterkt sinnslidande at han måtte gå til terapi, og at han berre kunne bli avhøyrt av to personar. Terapien var viktig, for det var der informasjonen om drapa kom, og der måtte informasjonen om drapa utviklast vidare i tillegg til under avhøyr.

Resultatet vart ein avhøyrsmodell der tema ikkje vart tømt med ein gong med relevante, kritiske spørsmål. Når eit tema eller spørsmål vart vanskeleg, kunne Bergwall berre vise til angsten sin for å sleppe å svare. Han kunne så førebu eit svar til neste avhøyr basert på informasjonen han hadde fått gjennom spørsmål. Sidan Bergwall ikkje var ilagd restriksjonar, hadde han høve til å skaffe seg informasjon gjennom til dømes media, besøk og telefonsamtalar til neste avhøyr. Han hadde òg høve til å snakke med personar som hadde kunnskap om etterforskingane, til dømes Christianson og Ståhle.[66]

Om Bergwall hadde forklart seg feil, kunne svaret likevel rettast opp gjennom ulike versjonar av "medvetne avvikelser". I og med at ein la til grunn at minna kom fram litt etter litt, vart tema teke opp att gong etter gong i mange avhøyr. Dette førte til tilpassing av forklaringane. Eit anna resultat av modellen var at det var det siste avhøyret til ein kvar tid som gjaldt. Berre den informasjonen dei var ferdige med, med andre ord det som stemte med det politiet visste, vart teke med vidare frå tidlegare avhøyr. I boka si skreiv van der Kwast det rett ut: "Först om det han berättade då var riktig, kunde vi gå vidare."[67]

I seinare kapittel vil vi gje konkrete eksempel på utslaga av "den svenske nøkkelen", til dømes heilgardering. Ifølgje Penttinen kunne Bergwall seie ein ting og så vise noko anna med kroppen. Dette førte til ei heilgardering frå Bergwall si side. Ettersom leiiande spørsmål var ein del av metoden, kunne Bergwall styre den vidare forklaringa si på bakgrunn av responsen frå Penttinen. Dette gjalt og reint verbale utsegner som "inte minns klocka just nu, men jag minns ändå klocka"[68]. På grunn av at minna "vaks fram", vart det godteke at Bergwall var i tvil i starten. Det opna for at Bergwall kunne teste ut om detaljar i avhøyr stemte, ved å følgje responsen han fekk frå Penttinen. Detaljane som heilt eller delvis stemte overeins med det politiet visste, vart det spurt meir om. Så lenge noko vart teke opp att, var det endå ikkje heilt rett. Når ein detalj ikkje vart spurt meir om, var det greitt.

---

[66] I kapittel 6 vil arbeidsgruppa vise dette nærare.

[67] Van der Kwast. 2015, s. 224.

[68] Eigenrapport av 28.05.99.

Arbeidsgruppa ser at det på grunn av "den svenske nøkkelen" var ei utfordring å vere kritisk på same måte i dei "spesielle" sakene mot Bergwall som i ei "normal" etterforsking. I kapitla der vi går gjennom avhøyra av Bergwall, vil vi vise at det likevel var mange detaljar som kunne gjeve grobunn for meir kritiske vurderingar enn det som i realiteten skjedde.

5.8 NORSK MØTE MED "DEN SVENSKE NØKKELEN"

5.8.1 Oppstarten av etterforskinga

Kontakten mellom norsk og svensk politi i desse sakene kom fyrst i stand 13.12.94 etter at Bergwall hadde snakka om at han hadde drepe ein gut i Oslo. Dette utvikla seg til ei sak der Bergwall tilstod å ha drepe to asylsøkjarar. Likevel skjedde det ikkje noko aktiv norsk etterforsking i denne saka før Therese-saka vart opna att. Svensk politi tok kontakt om Therese-saka 28.02.96. Norsk politi sendte diverse dokumentasjon om Therese til Rikskrim 03.03.96. Dette resulterte i eit møte 21.–22.03.96, som referert i notatet til sjefen for Kripos. Frå Noreg møtte tenestepersonar frå Kripos og Drammen politidistrikt, deriblant ein etterforskar frå Drammen som seinare vart heilt sentral i etterforskinga av Therese-saka. Fire dagar seinare, 27.03.96, kom tre svenske etterforskarar til Noreg, inkludert Penttinen. Over to dagar vart dei vist rundt i Drammen og Oslo. I Drammen vart dei naturleg nok vist rundt av den same betjenten som dei hadde møtt fire dagar tidlegare. Framleis var det likevel ikkje noko aktiv etterforsking i Noreg.[69]

Den 11.04.96 vart det bestemt at Drammen politidistrikt skulle få ansvar for etterforskinga av både Therese-saka og drapa på asylsøkjarane.

Alt i slutten av februar 1996 hadde svensk politi ytra ynske om å ta Bergwall til Noreg for å vise kvar han hadde teke asylsøkjarane og Therese. Det skulle skje 24.–26.04.96.[70] I referatet etter møtet i Sverige 21.–22.03.96 ser vi at dette ynsket vart gjenteke. Grunnen for reisa til Noreg var no at Bergwall skulle "forsøke å peke ut de aktuelle steder i sakene – også hvor likene er gravet ned."[71] Dagen etter at dei svenske etterforskarane hadde vore i Oslo, 29.03.96, skreiv ein av dei eit notat om framtidige vallningar. I det dokumentet er vallning i Noreg 24.–26.04.96 ei av fleire vallningar som er lista opp.[72] Det kan sjå ut som om vallninga i Drammen og Oslo vart bestemt før den norske etterforskinga hadde starta opp. Då etterforskingsgruppa vart etablert i Drammen måndag 15.04.96, hadde dei difor ikkje mykje tid før fyrste dag for vallning med Bergwall kom, tysdag 23.04.96.

Arbeidsgruppa veit ikkje kva som vart gjort av saksarbeid dei seks arbeidsdagane dei hadde før svenskane kom. Vi veit at norsk politi hadde fått informasjon om hovudpunkta i det Bergwall hadde forklart, saman med informasjon om "den svenske nøkkelen", men vi veit ikkje når dei fekk alle dokumenta, og når dei tok til å gå gjennom dei. Men ut frå samtalar med dei som deltok i etterforskinga, veit vi at det var mykje logistikk før vallninga skulle skje, og at dei meinte vallninga kom for tidleg. Det vart sett opp to kortesjar for vallninga, ein med Bergwall og vallningsdeltakarane, og ein "narrekortesje" for media. Ca. 30 bilar var i bruk i 48 timar. Den detaljerte planen for vallninga og overnattinga til Bergwall på Ullevål sjukehus viser at planlegginga av vallninga vart ein

[69] Rapport av 21.05.96, Bjerknes, s. 3.

[70] Notat av 28./29.02.96, Sandstad.

[71] Notat av 10.04.96, Thoresen.

[72] Notat av 29.03.96, Wikström.

stor jobb. Planen er på sju sider med konkrete arbeidsoppgåver for namngitte personar.[73]

Med andre ord var det fyrste etterforskarane møtte i saka truleg det som fleire av dei no kallar "Sirkus Quick".

Då dei møtte svenskane, kom svenskane med fleire tilsette frå Säter, deriblant terapeuten Ståhle, og med minneeksperten Christianson. Norsk politi vart truleg informert om at Christianson var konsulent for politiet, og at han var psykolog og minnesekspert. I samtalar med dei som deltok i etterforskinga, har vi fått vite at dei vart forklart at han var kunnig i kognitiv psykologi, og at han gav råd om dette til politiet i samband med avhøyr og vallningar. Dette legitimerte "den svenske nøkkelen" endå meir. I tillegg var forsvararen, fleire etterforskarar og ein statsadvokat med. Mannen dei møtte, var alt dømd for tre drap etter to etterforskingar. I tillegg rekna svenskane ei fjerde sak som oppklara.[74] No kom dei til Drammen for å oppklare ei sak som hadde plaga mange både ved Drammen politidistrikt og i Drammen elles i fleire år.

Slik arbeidsgruppa oppfattar det, hadde norsk politi og påtale lite høve til å setje seg inn i sakene mot Bergwall på sjølvstendig grunnlag før dei fekk presentert "den svenske nøkkelen", og før dei møtte "Sirkus Quick". Dei hadde truleg ikkje høve til å lese avhøyra av Bergwall med det same kritiske blikket dei elles ville gjort i ei "normal" sak. I staden vart dei truleg prega av "den svenske nøkkelen" og av "Sirkus Quick" før dei tok til med si eiga etterforsking.

5.8.2 Norske opplevingar av "den svenske nøkkelen"

Etterforskaren som var med på det fyrste møtet i Sverige, og som hadde med seg blant andre Penttinen på synfaring i Drammen før etterforskinga starta, var med heilt til Therese-saka var ferdig i retten. Han sa i møte med arbeidsgruppa at for å tyde og forstå Bergwall måtte ein skjøne Bergwall sin måte å oppføre seg på. Bergwall kunne til dømes seie "ja" når han meinte "nei". Penttinen, og til ein viss grad Wikström, den andre svenske etterforskaren som var med i avhøyra av Bergwall, hadde kunnskap om dette og kunne tolke Bergwall. Det Bergwall gjorde under avhøyr, kunne gje andre og tydelegare svar enn om ein las utskriftene etter avhøyra. Det var synd at avhøyra ikkje vart teke opp på video.

Etterforskarane var nøydde til å stille leiande spørsmål for å få i gong prosessane. Penttinen måtte ofte ta opp att tema for å få Bergwall til å utdjupe informasjonen. Sjølv om spørsmåla vart leiande, svarte ikkje nødvendigvis Bergwall kvar gong. Nokre gongar nekta han å snakke om forskjellige tema. Då Bergwall vart teken i å lyge om asylsøkjarane, meinte etterforskarane at det kunne vere ei naturleg forklaring på det Bergwall hadde forklart. Bergwall kunne ha teke feil av gutane, så dei tenkte at det likevel kunne vere noko i det Bergwall hadde forklart.

Etterforskingsleiaren frå Kripos var med i etterforskinga i ca. 2 månadar før han måtte over i andre saker. Han ynskte innsyn i terapien, men det fekk dei ikkje. Han sa at han hadde stilt spørsmål ved Ståhle si rolle i etterforskinga. Han meinte det ho gjorde som terapeut og deltakande under etterforskingssteg, var ei samanblanding av roller, og han såg på "medvetna avvikelser" som ein konstruksjon. Av den grunn ynskte dei å få vere med på avhøyra av Bergwall, men det fekk dei heller ikkje. Dei hadde ingen påverknad på avhøyra. Difor var dei prisgjevne det svenskane presen-

[73] "Vallning" i Oslo 22.-26.4.96 – plan for gjennomføring, udatert.

[74] Notat av 22.03.96, Redovisning över förhörsuppgifter angående det som Quick, THOMAS Ragnar, 500426-7190, berättar om mord i Norge, Penttinen, s. 1.

terte, og dei jobba med å kontrollere opplysningane.

Fokuset deira var ikkje så mykje korleis informasjonen kom fram, men kva informasjon som faktisk kom fram. Han hugsa at dei la merke til at Bergwall forklarte seg feil om fleire ting, til dømes sa han at Therese var blond. Likevel hadde dei ikkje så mykje fokus på det. Om Bergwall fann liket til Therese, spela det inga rolle. Seinare, når dei oppdaga at Bergwall laug, vart dei meir opptekne av avhøyrsprosessen, og dei ynskte større kontroll med prosessen. På spørsmål om Bergwall hadde kome med nok informasjon i avhøyr til å ta han med ut på åstadane, sa etterforskingsleiaren at dei berre hadde fokus på å finne stadar der dei kunne finne ein kropp. Utgangspunktet var på ein måte "utan kropp, inga sak".

Den andre etterforskaren som følgde heile saka, sa at dei norske etterforskarane hadde fått for lite informasjon til å kunne meine noko om den fyrste vallninga. Svenskane hadde bestemt seg for vallninga, sjølv om dei norske oppfatta det som for tidleg. Dei norske etterforskarane ville ta avhøyra av Bergwall sjølv. Etter eit møte med svenskane der dei orienterte om Bergwall sitt sjukdomsbiletet frå 60-talet, og om forholda rundt Bergwall på Säter, aksepterte dei norske etterforskarane at den beste løysinga var at svenskane avhøyrte Bergwall.

Det var ikkje råd å få informasjon frå Bergwall gjennom opne spørsmål. Dei måtte stille gjentekne spørsmål og be om utdjupingar. Bergwall hadde ein særs spesiell måte å forklare seg på. Han la ut agn og gjekk omvegar rundt tema av di han hadde vanskar med å snakke om ting. Han hadde detaljkunnskap om drapshandlingar, men han kunne ha dårleg minne om andre ting som andre syntest det hadde vore naturleg å hugse. Då etterforskaren vart spurt om "medvetna avvikelser", sa han at Bergwall gjekk omvegar, aldri rett på sak. Når han skulle forklare seg om noko vanskeleg, måtte han ta det litt etter litt. Det at Bergwall brukte dette omgrepet, kunne ha med at Ståhle, Christianson og Penttinen kan ha snakka med Bergwall om dette, og at det var ein måte han jobba med seg sjølv på.

Bergwall forklarte seg stykkevis og delt, det var lite samanhengande forklaring, og det vart gjort mange avhøyr. Dei måtte forhalde seg til Bergwall sin måte å forklare seg på. Det som var diffust og måtte avklaras, vart teke opp att i nye avhøyr. Dei hadde med ein psykisk sjuk person å gjere; ein som ikkje hadde evne eller vilje til å kome med frie forklaringar. Spørsmålet var om dei då skulle tilpasse seg situasjonen eller om dei skulle risikere at Bergwall nekta å forklare seg vidare.

Dei norske etterforskarane trudde ikkje på det Bergwall hadde sagt om barndomen sin, og dei såg ikkje på det som relevant for saka.

Om kvelden etter den fyrste vallningsdagen i Drammen deltok politijuristen i eit møte på Helsfyr saman med politimeisteren i Drammen og dei svenske og norske statsadvokatane på saka. I samtale med arbeidsgruppa sa juristen at ho den kvelden òg hadde snakka med etterforskarane som hadde vore med på vallninga. Vallninga hadde gjort eit sterkt inntrykk på dei som hadde vore med.

Måten dei la opp arbeidet på, var å kontrollere opplysningane frå Bergwall. Opplysningane kom til dels som eit puslespel. Noko av det som kom fram, var feil, andre opplysningar tok det tid før dei kunne kontrollere. Dei som deltok i etterforskinga, fekk forklaringar frå tilsette i psykiatrien om korleis hovudet og minna til Bergwall fungerte. Dette gjorde det til tider vanskeleg å vite kva som skulle skrellast vekk, og kva som var direkte feil og ikkje. Det Bergwall forklarte i avhøyr vart forklart ut frå psykologiske prinsipp. Han forklarte seg påviseleg feil, men dei fekk ei forklaring på kva grunnen var til at det var slik. Juristen oppfatta Bergwall som ein spesiell sikta, det låg der hei-

le tida, men det var noko svenskane hadde hand om.

Juristen sa at dei hadde teke opp spørsmålet om norsk politi skulle ta avhøyr av Bergwall, men det hadde svensk politi avvist kategorisk.

Statsadvokaten på saka var kjend med at Bergwall forklarte ein del usant, og at han var vanskeleg å avhøyre. Det var viktig for norsk politi å kontrollere opplysningane. Det var ikkje naturleg at dei skulle krevje å ta avhøyra, og statsadvokaten la til grunn at avhøyra skjedde etter vanleg politietisk standard i Norden. Dagen etter at vallninga på Fjell og i Ørjeskogen vart avslutta, var statsadvokaten og riksadvokaten blitt køyrt den same ruta som Bergwall hadde vist. Dei fekk då skildra dei unike opplysningane og detaljane Bergwall hadde forklart. Dei hadde òg fått informasjon om Bergwall sine reaksjonar under vallninga. Bergwall var ikkje ein normal straffesaksklient.

Riksadvokaten nemner òg i intervju med arbeidsgruppa køyreturen til Fjell og Østfold saman med ein norsk etterforskar, politimeisteren i Drammen og statsadvokaten i saka. På turen vart dei informert om Bergwall sine forklaringar og resultat av den norske etterforskinga av forklaringane. Køyreturen varte ein dag, og den gjorde eit sterkt inntrykk på riksadvokaten. Bergwall hadde gjeve ei god skildring av Therese og av Fjell. Dette skjedde før Riksadvokaten hadde gjort si avgjerd i Therese-saka, utan at riksadvokaten konkretiserte tidspunktet for reisa nærare. Med unnatak av denne køyreturen var ikkje riksadvokaten tett inne i etterforskinga. Embetet skulle vurdere saka i ettertid. Likevel hugsa riksadvokaten at det hadde vore nokre møter under vegs som hadde med eit visst hasteelement å gjere.

Dei var klare over at det var omstende i Bergwall sine forklaringar som ikkje stemte, men klarte kanskje ikkje å vektleggje dette like godt som ein kunne ynskje. Den viktigaste saka for Riksadvokaten var Therese-saka. Når dei fyrst vart overtydd om Bergwall si skuld der, så kan det ha smitta over på Trine- og Gry-saka. Riksadvokaten var difor truleg mest kritisk i si vurdering av Therese-saka. Han stussa over at Bergwall ikkje dukka opp i materialet frå den "gamle" etterforskinga i Therese-saka. Bergwall vart i ulike samanhengar skildra med ein "aparte opptreden".

Etter arbeidsgruppa si meining viser det som kom fram i våre samtalar med dei som tidlegare jobba i Therese-saka, at dei vart prega av "den svenske nøkkelen". Dei godtok at Bergwall kunne endre forklaringane sine, at han kunne seie ein ting og seinare meine noko anna. Det vart fest lit til at Penttinen kunne lese dette av Bergwall når han forklarte seg. Dei såg faren med at dei måtte tolke avhøyra, men såg ikkje at dei hadde noko val på grunn av Bergwall sin måte å forklare seg stykkevis og delt på. Det vart godteke at leiande og gjentekne spørsmål måtte nyttast, og at tema måtte takast opp att fleire gongar.

I tråd med teoriane til Christianson godtok dei at Bergwall sine forklaringar kom gradvis og gjennom månadar og år med avhøyr, at han gjekk omvegar og måtte ta det litt etter litt når han skulle forklare seg om noko vanskeleg. Dei hadde med ein psykisk sjuk person å gjere, og dei godtok at ein måtte tilpasse seg situasjonen. Norsk politi måtte òg godta at avhøyra berre kunne gjerast av to svenske tenestepersonar. Trass i at dei såg at terapien hadde ei viktig rolle i etterforskinga, fekk dei ikkje innsyn i denne. Arbeidsgruppa merker seg at etterforskarane ikkje trudde på grunnlaget for terapien, at Bergwall var utsett for alvorlege traume i barndomen som gav seg uttrykk i drapa i vaksen alder, men dei godtok likevel metodikken som tok omsyn til angsten på bakgrunn av traumaa.

Fokuset for norsk politi var å finne liket til Therese og elles kontrollere opplysningane Bergwall kom med. Dei gjorde omfattande undersøkingar for å kontrollere det Bergwall

hadde forklart, til dømes tømte dei Ringentjernet. Dei hadde ikkje så stort fokus på korleis opplysningane kom fram. Arbeidsgruppa ser likevel i den fyrste etterforskingsplanen at dei var opptekne av om Bergwall kunne ha fått informasjon gjennom media, frå terapeuten, frå andre personar, eller ved at politiet kunne ha gjeve informasjon under avhøyr.[75]

Etterforskarane hadde prøvd å få vere til stades under avhøyr, men dette var blitt avvist. Slik arbeidsgruppa ser det, så såg dei etter kvart truleg heller ikkje behov for å fokusere på korleis opplysningane kom frå Bergwall. Alt som skjedde i avhøyr, stemte med den avhøyrsmodellen dei hadde godteke. Når Bergwall endra forklaring, la dei norske etterforskarane merke til det, men endringane vart godteke etter forklaringar frå svensk politi. I staden for å vere kritisk til endringane, tok dei heller tak i den nye informasjonen og kontrollerte denne. Til slutt stemte informasjonen.

Alle ledd i påtalekjeda var kjende med at Bergwall forklarte seg usant om fleire detaljar. Dette var likevel ikkje til hinder for at tiltale vart teke ut. Arbeidsgruppa vil seinare i dette kapitlet vise korleis "den svenske nøkkelen" prega grunnlaget som dei påtaleansvarlege baserte avgjerdene sine på. Vi vil òg vise korleis dei påtaleansvarlege vart påverka av informasjonen dei fekk undervegs i etterforskinga.

5.9 PÅVERKNAD PÅ ETTERFORSKINGA

Det vert for omfattande å ta fram alle spora etter "den svenske nøkkelen" som vi meiner vi ser i dei to etterforskingane. I staden viser vi til seinare kapittel der vi viser korleis både Therese-saka og Trine- og Gry-sakene vart prega av "den svenske nøkkelen". Der viser vi konkrete eksempel på "den svenske nøkkelen" og korleis den forma tunnelsynet som utvikla seg. I det følgjande vil vi heller vise korleis dei norske etterforskarane gradvis vart opplærde i bruken av "den svenske nøkkelen", korleis ny metodikk vart utvikla med bakgrunn i "nøkkelen", og korleis ny metodikk og "den svenske nøkkelen" prega den andre vallninga i Ørjeskogen i Therese-saka.

5.9.1 Gjennomgang og tolking av avhøyra av Bergwall

Både svensk og norsk politi hadde sett at dei var avhengige av å tolke avhøyra av Bergwall. Arbeidsgruppa viser i kapittel 12, korleis tolking kunne medverke til at opplysningar vart endra, og korleis tolking påverka etterforskinga i feil retning. Ei skildring av den fyrste gjennomgangen av avhøyra viser korleis dei norske etterforskarane vart opplært i bruken av "den svenske nøkkelen".

I eit skjema på 14 sider hadde dei norske etterforskarane sett opp sine spørsmål knytte til detaljar frå vallninga i Noreg. Under eit møte med dei svenske etterforskarane fylte dei inn sine eigne og dei svenske etterforskarane sine svar på spørsmåla. Dei norske etterforskarane hadde fleire relevante, kritiske spørsmål både til opplysningane som Bergwall kom med, og til korleis opplysningane hadde kome fram. Dei fleste av spørsmåla som vart tekne opp, ville Penttinen kome tilbake til i framtidige avhøyr, eller dei førte til nye etterforskingssteg. Andre spørsmål kunne forklarast med "den svenske nøkkelen" gjennom å tolke kroppsspråk og Bergwall sin måte å forklare seg på.

Eit veldig relevant spørsmål som vart stilt, var kvifor Bergwall hadde skildra Therese feil i avhøyr. Svaret til Penttinen viser korleis forklaringane i "den svenske nøkkelen" vart gjentekne under etterforskinga. Penttinen skildrar òg ein annan versjon av "avvikelser", at Bergwall forklarte det motsette av det han ville forklare, som eit fotonegativ.

[75] Notat av 14.04.96, Aksnes, s. 3.

TQ sier at hun ikke såg ut som man kunne forestille seg en norsk jente. Hvorfor har TQ nevnt en jente med lyst flaggrende hår under tidligere avhør?

Seppo : Det er den del faktiske feil i det første avhøret. Forklaringen er endret underveis, noe som ikke er uvanlig etter hvert som TQ sitt "minnesbilde" blir bedre. Man må derfor regne de siste minnesbildene og forklaringene som det mest interessante. Videre var det få avhør av TQ før Vallningene sammenlignet med tidligere saker i sverige. Kansje var dette ikke godt nok bearbeidet før han kom til Norge. Sammenkobling til sin tvillingsøster må bero på en eller annen opplevelse fra barndommen, uten at man vet hva dette er. Man kan heller ikke utelukke at TQ velger motpolen i et bilde, negativet.[76]

Vi tek med eit anna eksempel på kritiske spørsmål frå dei norske etterforskarane som vart forklart ut frå "den svenske modellen".

TQ sier at han knytter en plastpose som han ødelegger rundt beina til Therese. Hvorfor nevner han ikke beltet til Therese som han i et senere avhør sier han knytter rundt bena ?

Seppo : Det er ikke uvanlig at TQ endrer forklaring i forbindelse med at minnesbildet blir bedre. Forklaringen om beltet kom i avhør 20 mai 96.[77]

Då dei norske etterforskarane stilte høgst relevante spørsmål ved skilnaden mellom det Bergwall hadde forklart på Säter, og det som kom fram under vallningane i Noreg, fekk dei på ny eit svar som ein måtte bruke "den svenske nøkkelen" for å godta.

Avhør tatt av TQ på Säter stemmer dårlig overens med vallningen i Norge.
- Hvordan ser Anna og Seppo på dette?
- Hvilke avhør virker mest troverdig.?

Seppo : Man må legge til grunn tidligere erfaring hvor endringer har skjedd, men sluttresultatet riktig. Viste herunder til et tilfelle hvor TQ tilslutt bl. a. hadde beskrevet 49 av 50 knivstikk riktig.
Videre måtte man ta konkrete biter i saken og arbeide videre med. Grunnen til de store forskjellene kan også ligge i den korte bearbeidelsestiden vallningen til Norge.[78]

Eit siste sitat viser at dei norske etterforskarane òg stilte kritiske spørsmål knytte til avhøyrsprosessen og korleis opplysningane kom fram i avhøyr. Vi ser at òg slike kritiske spørsmål vart svara på med "den svenske nøkkelen". Det må ha skapt endå meir tillit til metoden når dei svenske etterforskarane var så medvitne om sin avhøyrsmetode.

Seppo spør ofte TQ under avhør om det er slik som han har fortalt tidligere, istedenfor at TQ forteller hva han har forklart tidligere.
- Hvorfor gjøres dette ?
- Kan det virke ledende på TQ ?

Seppo: Dette kan vansklig forklares og forstås hvis man ikke er tilstede i bilen når dette skjer. Grunnen er at TQ da befinner seg på et "stadie" hvor det er like før han "låser" seg. For å løse opp situasjonen blir slike spørsmål stilt. Begge var oppmerk-

[76] Gjennomgang av Thomas Ragnar Quick sine forklaringer pr. 31. mai 1996, s. 8.
[77] Ibid., s. 9.
[78] Ibid., s. 12.

som på at dette virket / eller kunne virke ledende.[79]

Sidan dei norske etterforskarane tidleg hadde fått forklart korleis Bergwall forklarte seg, og korleis ein skulle tolke det Bergwall sa, vart det lettare å godta desse forklaringane frå Penttinen. I staden kunne det Penttinen sa, bli teke til inntekt for metoden som vart nytta, og forsterke den. Når norske etterforskarar på kritiske spørsmål til opplysningar og metodikk fekk svar som stemte med det dei hadde fått vite om korleis Bergwall forklarte seg, vart truleg motstanden mot den nye metodikken gradvis svakare.

5.9.2 Bergwall sin påverknad på etterforskinga - videovallning

Det var ikkje uvanleg i etterforskinga at Bergwall tok styringa for korleis avhøyr og etterforskingssteg skulle skje. Etterforskingsleiaren i Trine- og Gry-sakene svarte rett ut etter ein påstand frå arbeidsgruppa om at Bergwall styrte mykje av etterforskinga: "Han styrte det hele." Bergwall styrte til ein viss grad kor ofte dei skulle ta avhøyr, og han styrte kva dei snakka om. Dette var i samsvar med modellen Bergwall vart avhøyrt etter. På grunn av Bergwall sin angst måtte han ikkje pressast i avhøyr. Etterforskarane kunne ikkje stille relevante, kritiske spørsmål, så i praksis bestemte Bergwall kva dei skulle snakke om. Eit tema vart berre snakka om så lenge Bergwall ville.

Eit eksempel på korleis Bergwall til ein viss grad styrte etterforskinga, er korleis den nye metoden med "videovallning" vart føreslått frå Bergwall og gjennomført.

Penttinen hadde ein samtale med Bergwall ved Säter 20.02.97, som han skildra i ein eigenrapport av 24.02.97. Bergwall hadde fleire gongar ytra ynskje om å kome vidare i etterforskinga rundt gøymestadane for likdelar, og i dette møtet kom Bergwall med klare bestillingar om korleis han ynskte at avhøyra skulle skje, og verdien av dei bestillingane han kom med.

Quick påpekar att han ibland gör avvikelser i från den till synes kronologiska ordningsföljden i en händelskedja. Han nämner detta och uttrycker önskemål att i viss mån blir styrd av utredarna för att komma in i ordningen igen. Samtidigt säger att han de till synes ovidkommande sidospåren har ett syfte och att det är viktigt att vara vaksam på det budskap dessa kan innebära.

Quick menar att det för honom stundtals är ofrånkomligt att han får följa sin egen associationsbana utan att påverkas av annan kronologi. I sammanhanget exemplifierar han ett eventuellt besök i Eskilstuna och Västerås och säger att ett sådant besök till synes kan verka ovidkommande, men i grunden ändå är en del i utvecklingen att närma sig ett konkret mål.[80]

I samtalen mellom Bergwall og Penttinen skisserte Bergwall metodikken for korleis han skulle kunne finne fram til likdelar. Fyrst skulle han sjå videoar frå besøk han hadde gjort på to stadar. Så skulle dei besøke dei aktuelle stadane slik at Bergwall kunne sjå dei utan å peike ut nokon stadar for likfunn. Slik kunne han unngå angsten som hadde plaga han tidlegare, når han hadde prøvd å peike ut stadar der han hadde gøymt likdelar. Så kunne Bergwall for eksempel peike ut tre delar av kvart område, ca. 500 meter lange, som skulle filmast på video. Eit av desse utsnitta ville innehalde konkrete spor.

[79] Loc.cit.

[80] Eigenrapport av 24.02.97, Penttinen, s. 1.

Ved å gjere som Bergwall hadde skildra, slapp han å vise til ein konkret del av terrenget, men han skulle kunne orke å inkludere ein del av terrenget som var rett. Når Bergwall kom tilbake til Säter, kunne han, for eksempel ved å sjå på videoane, kome nærare svaret om kvar likdelane fannst. Då ville han ikkje peike på den terrengdelen som inneheldt spor, men han kunne sjå vekk frå dei to andre.

> *På detta sätt menar han att han inom sig kan "behålla " gömslet och ändå lämna det ifrån sig. Han beskriver att han erfor en viss lättnad, när han kom på denna metod att närma sig problematiken kring gämslen för kvarlevor.*[81]

Under avhøyret den 26.03.97 fekk Bergwall sjå originalvideoen frå vallninga i Bergsgården/Grycksbo den 13.03.97. Dette var ei vallning i ei anna sak som ikkje ligg i Theresesaka. Gjennomgangen av videoen er skildra i ein eigen eigenrapport av 27.03.97. Bergwall sa at han var i "fase 2", der det kunne vere mogeleg å plukke ut stadar der dei kunne finne likdelar etter offer. Politiet hadde gjort som Bergwall bad om, dei hadde filma ulike strekningar i terrenget på tre ulike stadar.

På videoen frå den fyrste staden kunne Bergwall utelukke ei av strekningane, men ikkje dei to andre. Då han såg på sekvens 1 for den andre staden, fekk Bergwall av og til angst, "Stundtals är hans ångest påtaglig och han visar även svårigheter att koncentrera sig på visningen."[82] Bergwall sa at denne delen var interessant. Bergwall klarte ikkje å sjå på videoen frå den siste staden, så han såg den med hurtigspoling. Han markerte i staden to aktuelle områder på ei skisse han teikna. Alle tre stadane var aktuelle for funn knytte til brotsverk.

På grunn av angsten til Bergwall vart det til at politiet tok med Bergwall til eit område med aktuelle stadar for funn av likdelar. Føresetnaden var likevel at Bergwall ikkje skulle forklare seg om kvar likdelane kunne ligge. Resultatet vart at Bergwall fekk sett områda grundig før han skulle forklare seg og teikne skisser. Då Bergwall skulle forklare seg om aktuelle stadar ved å sjå videoopptaka han hadde "regissert", peika han framleis ikkje på konkrete funnstadar på grunn av angsten. Likevel, når Bergwall fekk angstreaksjonar medan han såg på videoane, vart det teke til inntekt for at det kunne vere noko i områda. Dette viser etter arbeidsgruppa si meining korleis ny metodikk i etterforskinga vart skapt i lys av "den svenske nøkkelen".

Til slutt i dette kapitlet vil vi nemne at då dei i avhøyret som følgde snakka om likdelar etter Therese, var det likevel ikkje så enkelt at hennar likdelar var på stadane han hadde vald ut på video:

> *Han berättade att det låg ett gömsle en bit från grustaget, som i sin tur gick att se från vägen. Han kunde inte säga vilka kroppsdelar som skulle gå att finna i gömslet. Det var större kroppsdelar, som lårben och underben. Huvudet fantes intakt för sig i ett gömsle i närheten. Vissa kroppsdelar, händerna, tog han med sig hem och de hamnade i Grycksbo-området, men på ett annat ställe än där de hade varit vid vallningen och videofilmat. Han tog också med sig flickans könsorgan och placerade det utanför köpcentrat i Falun. Han hade redan berättat om detta i terapin.*[83]

[81] Eigenrapport av 24.02.97, s. 2.

[82] Eigenrapport av 27.03.97, s. 1.

[83] SOU 2015:52, s. 329.

Det vart aldri funne nokon likdelar verken etter Therese eller andre, med unnatak av nokre små bitar som politiet fekk opplyst var beinbitar i Ørjeskogen. Desse kjem arbeidsgruppa tilbake til i kapittel 9.

5.9.3 Vallninga i Ørjeskogen 11.06.97

Det som skjedde i Ørjeskogen, er forklart i kapittel 9. Her vil arbeidsgruppa kun trekkje fram påverknaden Christianson hadde på denne vallninga.

Etter eit møte med dei svenske etterforskarane skreiv etterforskarane i Therese-sake eit notat til sine leiarar, datert 24.02.97, der dei skildra korleis den framtidige vallninga i Ørjeskogen skulle følgje same plan som videovallninga i Bergsgården/Grycksbo 13.03.97.

> *TQ vil under denne befaringen gjøre følgende: Han vil plukke ut og avgrense 3 bestemte områder i skogen. Disse områdene skal filmes på video. Han vil ikke der og da kommentere områdene, annet enn å avgrense de rent geografisk. Deretter vil han etter befaringen, trygt hjemme på Säter sykehus, se på videofilmen. Han vil ikke plukke ut noen av de tre stedene som aktuelt, men derimot utelukke to av de. I vår verden er det på en måte samme sak, men slik er det altså ikke for Thomas Quick.*
>
> *I det området som da vil gjenstå, vil han gjennom forklaringer forhåpentligvis utvikle dette så presist at vi skal få et konkret sted "å sette spaden i jorda".*
>
> *På den måten har han da gitt oss et funnsted, samtidig som han på sin egen videofilm, har bevart det, slik at det for ham framstår som intakt og urørt.*[84]

Vi ser her at dei norske etterforskarane godtok metodikken som var utvikla på bakgrunn av "den svenske nøkkelen"; dei ville ta same metodikk i bruk i Noreg. Dei godtok at dei ikkje skulle få noko forklaring frå Bergwall under vallninga. Det var ingen tankar om at det å vere på ein åstad utan å forklare seg kunne føre til tilpassing av seinare forklaringar, at det han gjorde på åstaden, kunne tilpassast ein kontekst. Formålet med vallninga var å få ein konkret stad å leite etter likdelar etter Therese. Det var ingen tankar om å kontrollere Bergwall si forklaring gjennom å få ei forklaring på åstaden. Dei ynskte å gjere det slik på grunn av at Bergwall måtte få høve til å bevare minna slik han ynskte.

Som vi skal sjå under, vart denne metodikken av ein ukjend grunn ikkje nytta under vallninga i Ørjeskogen. I notatet frå dei norske etterforskarane skreiv dei at dei skulle vere til stades under videovallninga i Bergsgården/Grycksbo 13.03.97. Det går ikkje fram nokon stad i dokument som arbeidsgruppa har fått tilgang til, om så faktisk skjedde, eller om det var (det manglande) resultatet etter denne vallninga som gjorde at metoden ikkje vart nytta i Noreg. Det vi derimot ser, er at Bergwall og Christianson på oppmoding frå politiet utvikla nok ein ny måte å gjere vallningar på.

5.9.3.1 Avhøyr av 14.05.97 og 20.05.97

Då Bergwall fekk fleire spørsmål om kvar han hadde gått i Ørjeskogen, kunne han ikkje svare, og han sa difor at det hadde vore betre om han hadde vore på staden og gått sjølv. Som vi ser i sitatet under, spurte Penttinen korleis Bergwall skulle kunne klare å gjennomføre det. Pentti-

[84] Notat av 24.02.97, Bjerknes og Grøttland, s. 3.

nen gav svaret sjølv; Bergwall kunne finne ein strategi saman med Christianson og forsvararen sin for korleis han skulle klare det. Då måtte Bergwall fundere på korleis han ynskte at det skulle sjå ut. Desse tankane om strategi og korleis det skulle sjå ut, kunne Bergwall skrive ned på eit papir slik at politiet kunne førebu mest mogeleg.

> *FW: Det som kanske blir viktigt då framigenom det är ju mycket det här hur ska du orka och hur ska vi hantera det här?*
> *Q: Ja.*
> *FW: Och där kanske Sven-Åke kommer att komma in i bilden...*
> *Q: Ja.*
> *FW: ... tillsammans med Claes...*
> *Q: Ja.*
> *FW: ... och att vi på något vis kan finna en strategi...*
> *Q: Ja.*
> *FW: ... missförstå mig rätt, som du tycker är vettigt...*
> *Q: Mm ... OHÖRBART ...*
> *FW: ... och därför så, så tycker jag försök i alla avseenden som du kan att fundera hur du skulle önska att det ska se ut, om det blir så att vi åker upp...*
> *Q: Mm.*
> *FW: ... dit och gärna spalta upp det på ett papper...*
> *Q: Mm.*
> *FW: ... alla funderingar du har och hur du tror att personen ska fin.., var vi ska finnas och hur det, hur det ska se ut o s v?*
> *Q: Mm, mm.*
> *FW: Verbalisera det på papper...*
> *Q: Mm.*
> *FW: ... och tänkt dig in i det hår...*
> *Q: Mm.*
> *FW: ... så att vi kan förebereda så mycket som möjligt.*
> *Q: Mm.*
> *FW: Eftersom du, du säger idag i förhöret att du känner dig ganska klar i minnesbilden?*
> *Q: Ja, det fin.., alltså det finns ingen tvekan om att, att, att på plats och miljömässigt hitta rätt. Det förstår jag och det vet jag att så är det.*[85]

I det neste avhøyret, 20.05.97, snakka dei om kvar likdelane etter Therese vart av. På direkte spørsmål sa Bergwall at det neste steget no ville vere å reise ut til staden, altså til Ørjeskogen. Ifølge Bergwall var det ikkje råd å kome noko nærmare svaret i avhøyra.[86] Like etter bad politiet Bergwall tenkje gjennom korleis han best skulle kunne takle vallninga. Då drog politiet på nytt fram at dette var noko Bergwall kunne ta opp med Christianson.

> *FW: Och då blir det ju, givetvis, den biten också att vi.., att du kanske tänker igenom hur vi ska, på bästa vis, tackla det...*
> *Q: Mm.*
> *FW: ... när vi åker upp. Du skulle träffa Christiansson nästa vecka?*
> *Q: Nästa vecka ja, det stämmer ja, på torsdagen blir det, ja.*[87]

Torsdagen veka etter var torsdag 29.05.97.

Det var altså opp til Bergwall om dei skulle ta opp meir om gøymestadane i Ørjeskogen i avhøyr, og det var opp til han å kome med forslag til korleis dei skulle gjennomføre vallninga.

5.9.3.2 "Prøvevallning" 02.06.97

Det er ikkje særleg tvil om at Bergwall og Christianson i sitt møte torsdag 29.05.97 snakka om den førestående vallninga i Noreg. Det ser vi av eit notat frå Christianson datert 04.06.97 der han og Bergwall hadde laga retningsliner for korleis vallninga skulle skje. Det

[85] Avhøyr av 14.05.97, s. 32.
[86] Avhøyr av 20.05.97, s. 28.
[87] Ibid., s. 29.

notatet skal vi sjå på etter at vi har sett nærare på ei vallning som vart gjennomført ca. 10 km frå Säter måndag etter møtet, 02.06.97, med Christianson til stades.

Formålet med vallninga vart skildra i ein eigenrapport som vart skriven etter vallninga. Bergwall skulle "förevisa terrängförhållanden som kunde motsvara faktiska förhållanden i det skogsområde där han säger sig ha gömt kvarlevor efter Therese Johannesen i Örje, Norge."[88] Når vi ser formålet for vallninga og det korte tidsrommet etter møtet mellom Christianson og Bergwall, er det nærliggjande å tru at vallninga skjedde etter oppmoding frå Bergwall og Christianson, etter deira møte.

Litt lenger nede i innleiinga til eigenrapporten ser vi at Penttinen presiserer formålet med vallninga, at det var for at Bergwall skulle kome vidare i sin kamp for å kunne få framgang under vallninga i Noreg. Han skulle ikkje få spørsmål frå politiet under vallninga.

> *Quick hade före avresan gjort klart att han för att komma vidare i sin strävan att nå framgång vid en fortsatt vallning i Norge, önskade agera utan påverkan av frågeställningar från polispersonal.*[89]

For arbeidsgruppa er det ein ny etterforskingsmetode at dei gjennomførte ei "prøvevallning" utan høve til å stille spørsmål. Teoriane til Christianson i "den svenske nøkkelen" gjer likevel etterforskingssteget forståeleg. Det var eit forsøk på å få Bergwall til å hugse meir ved å ta han ut i tilnærma same fysiske kontekst for minnet. At Bergwall ikkje skulle bli utsett for spørsmål, er òg i tråd med "nøkkelen", ettersom Bergwall kunne få vanskar med hugsen om han vart pressa. Han måtte få nærme seg minna på sin måte. Eit siste element som er viktig om metoden, var at minna vaks fram litt etter litt. Vi ser at denne vallninga var eit steg for å skape framgang før vallninga som skulle skje for å finne likdelane av Therese. Han skulle utvikle minnet sitt endå meir for å gjere seg klar til vallninga i reell fysisk kontekst i Noreg.

Det blir spesielt å gjennomføre etterforskingssteg utan at politiet skulle stille spørsmål til Bergwall. Så vidt vi kan lese ut av eigenrapporten etter vallninga, vart det ikkje teke noko video. Det var teke bilete av enkelte av stadane der Bergwall stoppa opp. Ettersom dei ikkje kunne stille spørsmål til Bergwall om det som skjedde, kunne dei berre notere seg det dei høyrde og såg Bergwall sa og gjorde. Dei gjorde altså observasjonar utan annan kontekst enn at observasjonane skulle ha med likdelane i Therese-saka å gjere. Alt Bergwall gjorde kunne slik seinare tilpassast kva det skulle vere. Utan at det går fram korleis oppsummeringa skjedde, står det i slutten av eigenrapporten ei oppsummering av det Bergwall skildra om forholda som skulle gjelde i Noreg. Denne oppsummeringa etter vallninga er litt meir konkret og viser til at staden med "det hemliga" skal ligge ved vegen til venstre der "kal sten" ligg. Korleis Bergwall kom fram til dette, står det ingenting om.

5.9.3.3 Konfrontasjon om treet med innriss

Det som skjedde til slutt denne dagen, etter prøvevallninga, viser etter arbeidsgruppa si meining at formålet både med denne vallninga og vallninga seinare i Ørjeskogen, ikkje følgde vanlege polititaktiske prinsipp om både å få fram kontrollerbar informasjon og å kontrollere denne. Formålet med vallningane var berre å skaffe informasjon. Den kritiske tilnærminga var lagt vekk. I ein eigenrapport av 06.06.97 skildra Penttinen korleis dei etter prøvevallninga gjorde Bergwall kjend med at politiet hadde funne eit tre som kunne stemme med det treet Bergwall hadde forklart at han hadde

[88] Eigenrapport av 05.06.97, Penttinen, s. 1.

[89] Loc.cit.

rissa eit merke i ved tjernet. Ei grundigare drøfting rundt innrisset er gjeve i kapittel 9.

Arbeidsgruppa stussar ved at Bergwall vart gjort kjend med dette utanfor avhøyr. Det som gjev endå større grunn til undring, er at Bergwall fekk vite at treet var funne ein annan stad enn der Bergwall hadde sagt at det skulle vere. Han fekk ikkje vite kvar treet var funne, ut over at treet var funne "på annan plats i skogsområdet som finns i anslutning till det vägsystem du beskrivit." Han vart altså gjort kjend med informasjon som streid mot forklaringar han hadde gjeve tidlegare. Det vart ikkje bede om nokon kommentar til informasjonen frå Bergwall. Han tok berre opplysningane med seg vidare til neste avhøyrssekvens, vallninga i Ørjeskogen, med ein kommentar om at dette var positivt for den førestående vallninga.

Avgjerda om å gjere Bergwall kjend med opplysningane om treet vart teke i samråd med Christianson. Grunnen var at det kunne gjere det vanskeleg for framgangen i vallninga om Bergwall sjølv skulle konstatere at treet vart funne.[90]

> *Som underlag för beslutet, bedömdes det att det vid den tidsmässigt närstående vallningen i aktuellt område, skulle vara en försvårande faktor i Quicks möjlighet att nå*
> *framgång under vallningen, ifall han på plats själv skulle konstatera att trädet de facto hittats.*[91]

Plasseringa av treet var ei heilt konkret opplysning som Bergwall sine forklaringar kunne kontrollerast mot. Slik arbeidsgruppa oppfattar dette, viser dette at det ikkje var noko mål å kontrollere opplysningane. Det var viktigare å få framgang i vallninga, få meir informasjon. Det er òg eit eksempel på den tilliten dei hadde til sin eigen metode og til Bergwall sine forklaringar. Med utgangspunkt i at minna utvikla seg, var det ikkje noko poeng i å kontrollere forklaringa til Bergwall. Han hadde forklart seg om innrisset i treet, og då var det berre eit spørsmål om tid før han ville plassere treet på rett stad. Det var viktigare å sikre seg mest mogeleg framgang i å finne ut kvar likdelane var.

5.9.3.4 Notat om vallning frå Christianson og Bergwall

Som nemnt over, skreiv Christianson eit notat datert 04.06.97 om korleis vallninga i Ørjeskogen skulle skje. Heile notatet er lagt inn i rapporten i kapittel 8. Notatet vart skrive i samarbeid med Bergwall. Formålet var få til ei optimal vallning og tilnærming til plassen/plassane der Therese låg gravlagd. Då Christianson vart avhøyrt ved gjenopptakinga av sakene mot Bergwall, forklarte han seg om notatet. Notatet vart til ved at han intervjua Bergwall om korleis Bergwall tenkte at vallninga skulle gjerast for at han skulle kunne forklare seg så korrekt og komplett som råd.[92]

Notatet skildra to grunnføresetnadar. For det fyrste var Bergwall usikker på om han ville klare det. Det førte seinare i notatet til råd om korleis Bergwall skulle behandlast, som var i tråd med "den svenske nøkkelen":

> *I detta avseende är det viktigt att TQ har en säkerhetsventil att kunna misslyckas, annars kommer han att känna för stort*

[90] Her er arbeidsgruppa usikker på kva Penttinen eigentleg meiner: at det skulle skade framgangen i vallninga om Bergwall vart klar over at treet hadde blitt funne, om Bergwall fann det sjølv på staden, eller om andre fann fram til treet på staden utan at Bergwall var budd på det.

[91] Eigenrapport av 06.06.97, Penttinen.

[92] Avhøyr av Sven Åke Christianson, 26.11.10, s. 3.

> *press på sig utöver den han redan har genom att möta händelsen i sig. All extra belastning inverkar negativt på möjligheten för ett närmande av gömslena.*[93]

For det andre skulle vallninga vere så enkel som råd. Dei som skulle vere med, skulle berre vere til støtte for Bergwall. Det skulle heller ikkje denne gongen stillast "polisiära" spørsmål.

> *Alla komplicerande omständigheter som kan tänkas störa TQ:s koncentration och fokusering på den plats där Therese ligger skal undanröjas. Polisiära frågor om skeendet och händelsesutveckling vid tidspunkten for mordet får sparas till ett annat tilfälle. För den 11 juni gäller endast att nå fram till ett gömsle.*[94]

Råda i notatet baserer seg på "nøkkelen". Bergwall kunne ikkje pressast, for det hindra han i å hugse. Konsentrasjonen hans kunne ikkje avbrytast av til dømes spørsmål om kva som hadde skjedd, og korleis hendingane hadde utvikla seg. Kronologi var, som vi veit, noko Bergwall ikkje tenkte på når han henta fram minna sine. Politiet skulle, ut frå det Bergwall og Christianson ynskte, ikkje stille spørsmål, berre observere. Som under "prøvevallninga" kan då hendingar under vallninga plasserast inn i ein passande kontekst ved eit seinare høve. Slik kunne Bergwall heilgardere opplysningane sine ved å uttrykke tvil. Vi ser i sakene mot Bergwall at opplysningane som passa heilt eller delvis, vart teke opp att til dei stemte. Opplysningar som ikkje stemte, vart gløymt.[95]

Under reisa skulle Bergwall berre reise saman med folk frå Säter, og andre han kjende seg trygg på. Det skulle altså ikkje vere politi i same bilen som ein mann som var dømd for fleire drap, og mistenkt for endå fleire. Fyrst då vallninga tok til ved Ørjeskogen, kunne politiet sitje i same bil som Bergwall saman med blant andre Ståhle og Christianson.

Det vart presisert at det ikkje måtte stillast leiande spørsmål om kvar dei skulle køyre. Om Bergwall fekk angst, kunne det vere at han trong hjelp til å kome vidare ved fysisk å bli skubba litt. Om Bergwall stoppa opp og ikkje kom vidare, kunne dei gå tilbake 20–40 meter og starte opp att derifrå. "TQ vet att detta fungerar när vi använt kognitiv intervjumetodik ved Säters sjukhus, dvs att det är möjligt att komma åt och kunna möta ytterligare information vid förnyade forsök."[96]

Dei måtte ta pausar om Bergwall opplevde kraftig motstand. Det kunne vere viktig for han å gå ut av situasjonen ein gong imellom. Vart han sint, måtte han få lov til å kjenne på kjenslene. Det kunne hindre han i å nærme seg gøymestaden om han vart halde tilbake fysisk.

Om Bergwall fann ein gøymeplass for lik, skulle han få høve til å ha ei kort "privat stund". Han skulle sjølv få avdekke likdelar og ta på dei. Dei som var til stades, skulle ikkje stille Bergwall spørsmål om grunnen til det han gjorde. Om Bergwall ynskte å vere åleine, skulle det respekterast av alle. Det var viktig at dette vart overhalde for at Bergwall ikkje skulle "haverera". Ved at Bergwall kunne ta på likdelane, kunne han få med seg noko sjølv om han berre tok i likdelen. "Vi vet att senso-motoriska minnen (jfr. proceduralt

[93] Riktlinjer för vallning av Thomas Quick i Norge 11.06.97, av 04.06.97, Sven Åke Christianson, s. 1.

[94] Loc.cit.

[95] Sjå t.d. Bergwall si skildring av valden mot Trine Jensen i kapittel 10.

[96] Riktlinjer för vallning av Thomas Quick i Norge 11.06.97, av 04.06.97, Sven Åke Christianson, s. 3.

minne/handlingsminne) är mycket resistenta mot glömska."[97]

Om mogeleg burde ikkje vallninga filmast, då det kunne hemme Bergwall mykje. Dokumentering kunne skje ved lydopptak og nøye notat. "Det viktigste är att hitta gömslet".[98] Bergwall skulle ikkje avbrytast av detaljspørsmål som korleis han handterte kroppen. Spørsmåla burde kome etterpå, då dei ville øydelegge konsentrasjonen hans.

Fleire av råda er sjølvsagte når det gjeld avhøyr, som at ein ikkje skal avbryte konsentrasjonen til den som forklarar seg, og at den avhøyrte kan ta pausar når han treng det. Her vart pausane knytte til Bergwall sin angst. Dei visste at Bergwall kunne få angst når han gjekk nærare inn på minna sine. Då er det kanskje på sin plass å nemne at det sentrale i minna ofte var samanfallande med dei mest sentrale delane av etterforskinga. Angst var, som vi veit, ein grunn til å slutte å forklare seg om eit tema.

I etterforskingssamanheng er det utenkeleg å skulle tillate nokon annan enn ein kriminalteknikar å ta hand om eit likfunn. Aller minst gjerningsmannen. Arbeidsgruppa veit ikkje om det var semje om ei slik handtering av eit funn. Som vi veit, vart det ikkje gjort noko funn som gjorde det aktuelt. Mot slutten av vallninga ser vi likevel at Penttinen sa noko som får oss til å tru at Christianson og Bergwall sin plan for vallninga hadde vorte teke omsyn til om ein hadde funne likdelar. Då Penttinen prøvde å få Bergwall til å seie kvar handa til Therese var, sa han: "Du har ju möjlighet, om du hittar den så har du ju möjlighet att gå fram och känna på den. Du får vara ensam där då."[99]

Det vi derimot veit sikkert, er at politiet gjekk bort frå den beste måten å dokumentere det som skjedde, videoopptak, etter at Bergwall og Christianson hadde bede om det.

Arbeidsgruppa legg særleg merke til to utslag av "den svenske nøkkelen". Det fyrste er fokuset på kroppsspråket til Bergwall. Etter arbeidsgruppa si meining legg rådet frå Christianson og Bergwall opp til at Bergwall kunne få spørsmål under vallninga som leidde i rett retning.

> *När TQ går vidare, kan han behöva stanna till för att se sig om kring och rekognosera, men också för att reagera på det han ser. I detta skeede åar det viktigt att alla runt omkring är observanta och ser vad TQ har för sig. TQ vill leda sig själv till platsen genom att på olika sätt tipsa, t ex genom att titta åt et visst håll. Man kan då fråga: "Nu tittade du åt de där hållet, varför gjorde du det?"*[100]

Bergwall kunne altså ikkje berre gå rett til den staden han hadde gøymt likdelane etter Therese. Han kunne heller ikkje seie kvar dei skulle gå. I staden skulle dei som var med i følgjet, vere spesielt merksame på kroppsspråket til Bergwall og spørje han kvifor han reagerte som han gjorde. Christianson forklarer ikkje kvifor det måtte vere slik, men det heng saman med at Bergwall fekk angst når han nærma seg dei sentrale delane i historia si, og at han då formidla historia på andre måtar. Sidan politiet visste kva dei hadde funne og kvar, vart faren då stor for at dei skulle legge merkje til Bergwall sitt kroppsspråk i dei situasjonane kroppsspråket stemte med det dei visste. Slik

[97] Riktlinjer för vallning av Thomas Quick i Norge 11.06.97, av 04.06.97, Sven Åke Christianson, s. 4.
[98] Ibid., s. 6.
[99] Avhøyr av 11.06.97, s. 44.
[100] Riktlinjer för vallning av Thomas Quick i Norge 11.06.97 av 04.06.97, Sven Åke Christianson, s. 3.

ville Bergwall få hint om at han nærma seg sentrale stadar i Ørjeskogen.

Det andre vi har lagt særskilt merke til, er rådet om å bruke heilt sentrale detaljar i etterforskinga til å hjelpe Bergwall til å hugse meir. Om Bergwall ikkje fann fram, skulle politiet ta utgangspunkt i funna sine, til dømes kvar treet med innrisset og ei bestemt klippe hadde blitt funne i området.

> *Om TQ blir desorienterad, åker fel veg och inte als känner igen sig, kan han behöva någon form av lotsning. Han hoppas då att han kan säga till om detta. Om han er vilsen skulle eventuelle fynd gjorda av polisen, t ex om trädet med inristningen hittats eller klipputskottet, kunna vara utmärkta utgångspunkter.*[101]

Christianson meinte at å bli minnt på sentrale detaljar i eit minne kan føre til at ein hugsar meir av minnet.[102] Dette stemmer med kognitiv psykologi om korleis minna våre kan bli meir detaljerte gjennom assosiasjonar frå sanseinntrykk. Teknikken kan nyttast for det den er verdt i behandling og terapi, men i ei etterforsking kan ikkje slike sentrale opplysningar brukast like ukritisk. I ei etterforsking har opplysningar fleire funksjonar. Dei kan bringe ei etterforsking vidare, men dei kan òg nyttast til å kontrollere truverdet til den som forklarar seg. Sentral informasjon som strir mot det ein sikta har forklart, vert vanlegvis lagt fram for ein sikta i avhøyr etter at ein har sondert rundt temaet. Om då den sikta ikkje har noko god forklaring på avviket mellom forklaringa hans eller hennar og dei funna politiet har gjort, gjev denne informasjonen ein peikepinn i retten om truverdet til den sikta personen.

Ved å skulle nytte sentral informasjon slik Christianson la opp til, såg dei vekk frå å kunne kontrollere opplysningane frå Bergwall. Om Bergwall stod fast, vart ikkje det teke som noko teikn på at Bergwall ikkje hadde vore der, at han ikkje visste kvar han skulle, men på at minnet ikkje hadde vokse tilstrekkeleg fram.

Etter arbeidsgruppa si meining viser også dette dokumentet at formålet med vallninga var å skaffe informasjon, "Det viktigste är att hitta gömslet". Det var ikkje fokus på å kontrollere Bergwall sine forklaringar. Ved å gjere ei vallning på denne måten, ville ein legge til rette for at alt til slutt stemte. Det Bergwall forklarte og gjorde som stemte med funn politiet hadde gjort, vart godteke. Om Bergwall stod fast, skulle han gjerast kjend med opplysningar han ikkje hadde, for å hugse betre. Då vart det òg rett.

I kapittel 9, skal vi sjå at det var nettopp det som skjedde i Ørjeskogen når det gjeld treet med innriss.

5.10 PÅVERKNAD PÅ AVGJERD OM TILTALE

Arbeidsgruppa har så langt sett på korleis "den svenske nøkkelen" påverka etterforskinga. I dette kapitlet vil vi vise korleis "nøkkelen" påverka påtalemakta si avgjerd om tiltale.

Arbeidsgruppa meiner påtalemakta truleg alt i starten av saka vart påverka av "den svenske nøkkelen". Politijuristen på saka fortalde arbeidsgruppa at det hadde funne stad eit møte på Helsfyr om kvelden, etter den fyrste vallninga i Drammen, 25.04.96. Der var politimeisteren og politijuristen frå Drammen til stades saman med statsadvokatane frå Sverige og Noreg. Vi kjenner ikkje til tema for samtalane, men det er nok nærliggande å tru at van der Kwast informerte om etterforskingane mot Bergwall. Som vi har sett over, så kjende han

[101] Ibid., s. 7.

[102] SOU 2015:52, s. 165, referat frå dom av 16.11.94.

godt til "den svenske nøkkelen" og forklarte truleg etterforskingane ut frå den.

Både riksadvokaten og den norske statsadvokaten sa i sine samtalar med arbeidsgruppa at dei vart tekne med for å sjå kvar vallninga av Bergwall vart gjort på Fjell og i Østfold. Dei vart då informert om opplysningane Bergwall hadde kome med, og kva Bergwall hadde gjort under vallninga. Statsadvokaten plasserte denne turen til dagen etter at vallningane hadde blitt avslutta. Under møtet på Helsfyr og på turen i Bergwall sine fotspor på Fjell og i Østfold vart dei fyrste frøa for å skjøne "den svenske nøkkelen" sådd i heile påtalekjeda alt i starten av etterforskinga.

Som arbeidsgruppa skal vise nærare i seinare avsnitt, meiner vi at dei omfattande etterforskingsstega som vart gjort i denne etterforskinga, var prega av "den svenske nøkkelen" og dei umedvitne stadfestingsfellene den leidde ut i. Når dei norske etterforskarane informerte sine leiarar og påtale om framdrifta i saka både gjennom notat og møter, forsterka det påtale si oppfatning både av Bergwall og opplysningane han hadde kome med. Det styrka "den svenske nøkkelen" utan at påtale trong å lese "bruksanvisningane" til Penttinen.

I notata arbeidsgruppa har fått tilgang til, fortalde etterforskarane om det som hadde kome fram i avhøyr, og kva dei hadde funne i den norske etterforskinga. I notata skildra dei framdrift, resultat av etterforskingssteg og møter. Dei skildra òg framtidige etterforskingssteg og møter. Når saksdetaljar vart omhandla i notata, vart i hovudsak detaljane som stemte eller kunne stemme, nemnt. I notatet av 14.11.96 vart det t.d. nemnt ei sakkunnig uttale om at risset i bjørka 100 % sikkert vart gjort i 1988, og at eit pledd som vart funne, framleis var veldig interessant.

I notatet gjekk det òg fram at etterforskarane skulle til Stockholm 03.12.96 for å informere statsadvokatane. Arbeidsgruppa vel å skildre dette møtet som ein illustrasjon av korleis resultata frå bruken av "den svenske nøkkelen" vart presentert for påtale.

Arbeidsgruppa har hatt høve til å sjå gjennom det som ser ut som foilar og disposisjon til ein presentasjon av den norske etterforskinga mot Sture Bergwall under møtet i Stockholm. Då dei skulle presentere detaljane frå etterforskinga, vart berre detaljane frå avhøyra som stemte med politiet sine funn, presenterte.[103]

Arbeidsgruppa kan sjølvsagt ikkje seie noko sikkert om kva som vart sagt om foilane, men vi ser litt meir i det vi oppfattar som ein disposisjon. Som eit eksempel tek vi fram det som skulle presenterast om korleis Therese såg ut, då det var eit av temaa dei trakk ut som eige punkt. I denne disposisjonen står det ingenting om at Bergwall tidlegare hadde forklart mykje feil om korleis Therese såg ut. Dei legg imidlertid mykje vekt på opplysningane om arret, som Bergwall hadde sagt at Therese hadde på armen. I disposisjonen ser vi korleis ein har markert dei opplysningane frå Bergwall som stemte, men som Dagbladet hadde feil. Alle opplysningane vart markerte med utropsteikn.

Om THERESE Legg på Dagbla's tegning

-snodd [snodd – snor]!!
-Trøye !!
-Benklær- bukse/skjørt- tekstil ulikhet
-Sko m/Spenne ! !
-Klokke m/hvit rem
-Belte
****
HÅRET- skal være lenger enn på fotoet, 1.kl.
TENNER- utvokst???

---

[103] "Norsk etterforskning av Thomas Quick – Informasjonsmøte Stockholm 3. desember 1996", s. 15-38.

> *EKSEMEN !!!!!!!!!!!!!! vis illustrasjon fra lege .... flammiga flekker*[104]

I tråd med "den svenske modellen" godtok dei at minne kunne utvikle seg, og at Bergwall hadde kunna forklare seg motsett, i "fotonegativ"[105]. Det gjorde at det ikkje var nødvendig å fortelje at Bergwall i utgangspunktet hadde forklart seg heilt feil om korleis Therese såg ut. Informasjonen som var feil, vart forklart ut frå modellen, og vart nærast gløymt i etterforskinga. Resultatet etter bruk av informasjon tilpassa "den svenske nøkkelen" vart difor formidla vidare til dei som seinare skulle kontrollere etterforskinga, utan at endringane i forklaringane vart lagt vekt på.

I eit notat datert 05.12.96 ser vi at blant andre påtalejuristen i Drammen og statsadvokatane på sakene frå både Noreg og Sverige hadde vore til stades under møtet. Vi kan òg lese resultatet av møtet:

> *Dette møtet førte til at det var full enighet om og satse videre, og at det pr. desember 1996 var en god sak som absolutt kunne føre frem til tiltale, og også forhåpentligvis et funn.*[106]

I omfangsrike saker, som Therese-saka, er det vanleg å lage oversiktsrapportar for på ein oversiktleg måte å vise alle funna i etterforskinga. Når ein slik rapport inneheld resultat av etterforskingsmetodar som har skapt feil informasjon, vil oversiktsrapporten òg virke forsterkande for påverknaden av påtalemakta.

Før dei tre påtalenivåa skulle vurdere om det var nok formeintlege bevis i Therese-saka til at Bergwall kunne tiltalast for drapet, var dei etter vår meining allereie prega av alt dei hadde høyrt og opplevd frå saka. Dei hadde fått inn og fått forsterka "den svenske nøkkelen" gjennom heile saka via oppdateringar gjennom møter, notat og uformelle samtalar. Det er difor ikkje overraskande når vi les vurderinga av bevissituasjonen i eit bevisnotat utarbeidd av sakshandsamande statsadvokat hos Riksadvokaten.

Notatet, på ca. 1,5 sider, er prega av "nøkkelen" og inneheld detaljar frå den endelege forklaringa til Bergwall. Det vart ikkje nemnt ein einaste gong at Bergwall mange gonger hadde forklart seg feil. Innleiinga i dokumentet viser grunnen til at det berre er den siste, endelege forklaringa til Bergwall som vart lagt til grunn for tiltala, er "den svenske nøkkelen".

> *Thomas Quick (heretter kalt TQ) har i politiavhør erkjent at han tok bortførte og tok livet av Therese i juli 1988. TQ's forklaringer er svært omfattende og fyller to permer alene av etterforskningsmaterialet. TQ er alvorlig sinnslidende og det å fremkomme med detaljerte forklaringer er åpenbart en stor belastning for ham. Detaljene i hendelsesforløpet kommer bitvis og er en møysommelig prosess. Heri ligger etter mitt skjønn forklaringene på det som utenfra kan framstå som blindspor, f.eks. letingen i Ringentjernet og grustaket.*[107]

Riksadvokaten la her vekt på at det var vanskeleg for Bergwall å kome med detaljerte forklaringar, noko som truleg refererer til korleis Bergwall sin angst gjorde det vanskeleg for han. At minne kan vekse fram litt etter litt, vart

[104] "Norsk etterforskning av Thomas Quick – Informasjonsmøte Stockholm 3. desember 1996", s. 44.

[105] Avhøyr av 03.04.96, s. 4.

[106] Notat av 05.12.96, Bjerknes.

[107] "Thomas Quick og Theresesaken – bevissituasjonen", udatert, Sjøvold.

godteke. Dette vart òg forklaringa på opplysningane frå avhøyr som ikkje stemte.

Sjølve rettsprosessen i Sverige ligg utanfor arbeidsgruppa sitt mandat. Vi tykkjer det likevel er av interesse å vise Bergwall-kommisjonen sine tankar om korleis tankesettet som påverka etterforskinga, sette sine spor i resonnementa til retten. Dei sporer påverknaden i etterforskinga heilt frå Margit Norell sin påverknad på terapien via Christianson og heilt inn i rettssalen:

> *Mycket av det som karaktäriserade Sture Bergwalls terapi kanspåras tillbaka till Harding och Norell. Detta satte avtryck inte bara i vården. Det spelade också en roll för rättsprocesserna – mycket av tankesättet präglade polisutredningarna och återfinns i domstolarnas resonemang. Det inflytande detta tänkande hade stärktes av att den sakkunnige som polis och domstolar anlitade själv hade gått i psykoterapi hos Norell.*[108]

Bergwall sin terapeut, Birgitta Ståhle, gjekk òg hos Norell.

5.11 SAMANDRAG

Innledningsvis let vi Penttinen sjølv indirekte skildre korleis han oppfatta utviklinga i Bergwall sine forklaringar. Under møtet på Fossnes 05.09.00 for evalueringa av Trine- og Gry-saka, noterte ein norsk etterforskar kva Penttinen sa om Bergwall og om korleis informasjonen vaks fram:

- *Ser på TQ som et barn. Respektere ham, trøste støtte [pil] gir opplysninger som "belønning" til oss. Gi han tillit [pil] må være helt ærlig mot ham.*
- *TQ har et stort fortellerbehov. Han lever gjennom sine offer, dette gjør det vanskelig for han å fortelle.*

Gangen i avhør med TQ i ny sak:

1. *Fragmenter av hendelsen*
2. *Interesse – Vekke politiets interesse*
3. *Kronologien i hendelsen kan komme hulter til bulter*
4. *Unnvikende – lager / konstruere forklaringen [pil] unngå sin angst [pil] orker ikke forklare seg mer på pga angsten*
5. *Veves sammen*
6. *Politiet vil aldri få hele hendelsen, han holder tilbake de verste detaljene*

Vi stiller oss bak Penttinen si skildring av gangen i forklaringane til Bergwall i ei sak. Det vi er meir tvilande til, er metodikken som førte til denne utviklinga i forklaringane.

Arbeidsgruppa har gjennom dette kapitlet fulgt utviklinga av "den svenske nøkkelen" frå den spede starten på Säter sjukehus, der det heile starta som vanlege terapisamtalar for å hjelpe ein psykisk sjuk person å hugse traumatiske hendingar slik at dei kunne jobbast med i terapien. Terapien tok ikkje stilling til sant og usant. Denne måten å snakke med, tolke og forstå Bergwall vart overført til svensk politi og påtale då dei starta etterforskinga av Bergwall. [109]

Metoden vart stadfesta av den anbefalte minneseksperten Christianson då han vart konsulent for etterforskinga våren 1994. Han påverka den gjennom kunnskapen sin om kognitiv psykologi. Som den terapeutiske måten å

[108] SOU 2015:52, s. 657.

[109] SOU 2015:52, s. 565.

snakke med Bergwall på, vart heller ikkje den kognitive psykologien tilpassa krava til ei politietterforsking.

Vi har sett at den svenske måten å snakke med, tolke, forstå og etterforske Bergwall på, vart til gjennom eit samspel mellom psykiatrien, ein minnesekspert og politiet i Sverige. Råd vart gitt og motteke, men ikkje vurdert kritisk nok med omsyn til det polititaktiske og -praktiske. Det var altså fleire svenske faktorar som leidde fram til metoden. For at norsk politi skulle skjøne korleis dei skulle sjå på opplysningane frå den svenske etterforskinga, presenterte Penttinen ei "bruksanvisning" via to notat. Norsk politi fekk slik ein nøkkel til å forstå opplysningane. Det er grunnen til at arbeidsgruppa har kalla det "den svenske nøkkelen".

Påtalejuristen i Drammen sa til arbeidsgruppa at dei la opp arbeidet rundt det å få kontrollert opplysningane frå Bergwall. Denne jobben vart gjort med stort alvor. Men kva skjedde etter at informasjon vart kontrollert og det viste seg at Bergwall hadde forklart seg feil? Då forklarte Bergwall seg på nytt, det kom ny informasjon, og politiet kontrollerte på nytt. "Den svenske nøkkelen" hadde "vaksinert" etterforskarane mot å gjere som ein vanlegvis gjer: å kontrollere *korleis* opplysningane har kome fram.

"Nøkkelen" førte, slik vi ser det, til ein sams måte å tenkje på, såkalla gruppetenking. Dei var alle samde om korleis ein såg og skulle sjå på opplysningane frå Bergwall. Dei var òg alle samde i at dei var kritiske til og sjekka det Bergwall sa. Problemet var at dei ikkje var tilstrekkeleg kritiske til korleis opplysningane kom fram.

Eit av dei tydlegaste eksempla på dette er korleis Bergwall endra forklaringa si om kvar han hadde gjort av liket av Therese. Fyrst skulle ho ha vorte gravd ned i eit grustak. Men då Bergwall under den fyrste vallninga ikkje kunne peike ut noko konkret grustak, sa han at ho hadde blitt lagd i Ringen-tjernet. Då tjernet beviseleg var tomt, sa han at han hadde partert liket og gøymt likdelane. Berre blautdelane hadde blitt senka i vatnet. Då dette vart kontrollert, og det ikkje vart funne likdelar gravd ned i Ørjeskogen, hadde han brent opp likdelane. Politiet fann så fleire bålplassar i Ørjeskogen, og forklaringa vart stadfesta.

Den svenske statsadvokaten Christer van der Kwast peikar i boka si på korleis slike endringar var mogeleg:

> *Först om det han berättade då var riktig, kunde vi gå vidare.*[110]

Etter arbeidsgruppa si meining spela "den svenske nøkkelen" ei avgjerande rolle for korleis svensk og deretter norsk politi og påtale gjorde sine arbeidsoppgåver og vurderte utfallet av arbeidsoppgåvene. Vi meiner òg at den spela ei avgjerande rolle for utfallet av sakene. Norsk politi og påtale var ikkje tilstrekkeleg kritiske til verken metodikken eller resultata av metodikken dei fekk presentert frå svensk politi og påtale. Denne påstanden illustrerer vi i kapittel 9, 10, 11 og 12 ved konkrete eksempel frå gjennomgangen av funna i Ørjeskogen, Therese sitt eksem, og drapshandlingane mot Trine og Gry.

5.12 LÆRINGSPUNKT

Sture Bergwall vart ofte omtala som ein "heilt spesiell person", og sakene som "spesielle saker". For enkelte kan slike omgrep skape legitimitet for å gjere etterforskingssteg på ein spesiell måte. Det skjedde i sakene mot Bergwall. Som den svenske Bergwall-kommisjonen formulerte det:

> *Genom att anpassa utredningsarbetet till Sture Bergwalls särart och särskilda förut-*

[110] Van der Kwast. 2015, s. 224.

> *sättningar kom man under förundersökningarna i flera avseenden att frångå sedvanliga förhörs- och utredningsmetoder.*[111]

Etter arbeidsgruppa si meining er det eit faresignal når omgrepa "spesiell sak" eller "spesiell person" dukkar opp. Det er nettopp i dei sakene vi må vere særleg merksame på at vi gjer etterforskinga etter dei vanlege lovene, reglane, retningslinene og metodikken vi nyttar i alle saker. For det fyrste er det vi gjer til vanleg, det vi er gode på. For det andre skapar det ein fare for justisfeil om vi trår utanfor det vi veit er rette måten å gjere ting på.[112]

Om politiet tek imot etterforskingsmateriale som er skaffa etter metodar vi ser ikkje stemmer overeins med våre eigne, bør vi skaffe oss ei forståing av metodikken og vere ekstra kritisk til innhaldet i materialet.

Politi og påtale eksisterer ikkje i eit vakuum, men i eit samfunn i stadig utvikling. Vi må ta opp i oss framsteg som vert gjort på andre fagfelt som påverkar jobben vår. Arbeidsgruppa meiner difor ikkje at politi og påtale ikkje skal vere opne for å utvikle ny metodikk. Det ein må vere medviten på, er kva grunnen er til at ein gjer noko på ein ny måte, og kva farane er ved å gjere ting på nye måtar. Metodikk som bryt med tidlegare metodikk, må kvalitetssikrast av kompetente personar som ikkje er ein del av den aktuelle etterforskinga. Det bør skje i ein open og formell prosess. Det er ikkje grunn god nok at saka eller personen er "spesiell".

Når innspel om nye metodar og praksis dukkar opp, må dei vurderast ut frå om dei dekkjer formålet med etterforskinga: å skaffe nødvendige opplysningar for å avgjere spørsmålet om tiltale, og å førebu retten si behandling av spørsmålet om straffskuld og eventuell straff. Etterforskinga skal avdekke både det som talar for og det som talar imot ein mistenkt.[113] I sakene mot Bergwall såg vi at metodane som kom frå terapien og den kognitive psykologien, hadde element i seg som var nyttige i ei etterforsking, men dei hadde òg element som streid mot formålet med etterforskinga. Metodane vart etter arbeidsgruppa si meining ikkje vurdert kritisk nok, eller i tilstrekkeleg grad tilpassa ei etterforsking.

Kompetanse frå andre fagmiljø kan òg med hell nyttast i ei etterforsking. Dette ser vi i dag ved at personar med bakgrunn frå til dømes økonomi og samfunnsvitskap vert tilsett i politiet, eller at dei, som i Christiansons tilfelle, vert henta inn i enkeltprosjekt. Då er det viktig å skilje mellom rollene. Om dei jobbar med politiet i ei sak, kan dei ikkje ha andre roller i den saka. Slik var det ikkje i sakene mot Bergwall.

---

[111] SOU 2015:52, s. 576.

[112] Begrepet *justisfeil* defineres som ethvert avvik fra straffesakens optimale utfall (Forst 2004, s. 4). For en nærmere beskrivelse av begrepet og teoriene det bygger på, se punkt 13.1.2 – 13.1.4.

[113] Straffeprosesslova § 226. I lova er det tre andre punkt, men dei to nemte grunnane er dei viktigaste.

6 BERGWALL SIN TILGANG PÅ INFORMASJON – TERAPIEN

6.1 INNLEIING

Då Sture Bergwall tok til å tilstå drap i 1993, var han pasient ved Rättspsykiatriske kliniken i Säter. Han kom dit etter at han i 1991 vart dømd til "sluten psykiatrisk vård" etter eit grovt ran. I starten av 1996 tok Bergwall til å forklare seg om ei norsk jente han hadde drepe i Drammen.

Etter at Sture Bergwall tilstod drapet på Therese, tok svensk politi kontakt med norsk politi, som vart introdusert for ei fleirårig[114] etterforsking som allereie hadde ført til to fellande domar mot Bergwall. Den svenske strukturen på etterforskinga og rutinane rundt Bergwall var difor allereie godt innarbeida då norsk politi starta etterforskinga i Therese-saka.

Situasjonen då den norske etterforskinga tok til, og påverknadane frå svensk metode har vi skildra i kapittel 5, "Den svenske nøkklen". Der såg vi blant anna på korleis terapien på Säter påverka svensk metodikk. I dette kapitlet vil fokuset vere på om sjølve informasjonen i avhøyra vart påverka.

Sidan Bergwall alt var under "sluten psykiatrisk vård" då han byrja å tilstå drap, iverksette ikkje svensk politi noko griping av eller restriksjonar mot han. Dei manglande restriksjonane vart etterkvart lagt merke til av norsk politi og påtale. Den norske etterforskingsleiaren i Therese-saka sa at han i starten "i sin enfoldighet" trudde at Bergwall var varetektsfengsla, med restriksjonar. Han vart naturleg nok overraska då han vart klar over at så ikkje var tilfelle. Overraskinga vart ikkje mindre då det synte seg at Bergwall, i tillegg til å verte kontakta av media, også kunne kontakte media sjølv. I etterforskinga kom det blant anna fram at Bergwall hadde bestilt fleire eksemplar av VG.

Det vart dermed eit tema i begge dei norske etterforskingane å prøve å avgrense Bergwall sin tilgang på informasjon, men det kom dei ikkje noko vidare med. Dei norske etterforskarane kom inn ei etablert svensk etterforsking som fleire av dei norske tenestemennene følte dei berre bistod i. Norsk politi opplevde at dei berre måtte godta det svenske regimet.

Ein sikta i saker med stor offentleg interesse som ikkje er gripen eller isolert, har mange kjelder til informasjon om sakene han er sikta for. Manglande styring med Bergwall si kontakt med omverda gjorde at han hadde tilgang til aviser, TV og radio[115]. Han kunne ta imot besøk og bruke telefon. Trass i at han tilstod fleire drap, fekk han permisjonar. Bergwall var på ei avdeling med mange tilsette, han gjekk til terapi, og han vart forska på. Alt dette i tillegg til at han vart avhøyrd. Det fanst altså mange høve til å skaffe seg informasjon, om ein ynskte det.

Norsk og svensk politi la ned mykje arbeid i å skaffe seg oversikt over all informasjon som hadde vore i norske og svenske media om sakene politiet til ei kvar tid etterforska, for slik å finne ut kva Bergwall kunne ha lese seg til. Christer van der Kwast skriv i boka si at politiet slik prøvde å få oversikt over kva informasjon journalistane kunne ha formidla til Bergwall

[114] Det fyrste avhøyret med Bergwall om drap fann stad 01.03.93, medan etterforskingsgruppa i Therese-saka og "asylsøkjarsaka" vart oppretta 15.04.96.

[115] Dette ser vi tydeleg i avhøyr av 04.07.97, s. 9: "Onsdag, det var i förgår det, jag tyckte massmedia rapporterade mycket igår från Norge, alltså på tisdagen, (ohörbart) TV:s Aktuelltsändningar (ohörbart)."

via telefon, møter eller brev: "Möyligheten att Quick skaffade sig information från detta håll [journalistane] fanns altså, men det som skrevs gav ändå en hyggelig indikation på vad journalisterna visste eller gissade sig til"[116].

Då Bergwall vart intervjua i samband med gjenopptakinga av sakene sine, fortalde han at han hadde hatt kontakt med journalistar gjennom personlege møte, telefon og brev, og at han hadde fått tilsendt artiklar og bøker om sakene han tilstod.

Då Bergwall vart etterforska for drapa på Trine og Gry, vart den norske journalisten Kåre Johan Hunstad[117] avhøyrd om sin kontakt med Bergwall, som Bergwall hadde fortald om. Hunstad fortalde at han hadde intervjua Bergwall to gonger. I tillegg hadde dei hatt 25–30 telefonsamtalar og skrive ca. 15 brev. Hunstad sa at det ikkje var noko problem å ringe Bergwall på Säter. Det var berre å ringe og be om å få snakke med han.

Hunstad var berre ein av mange journalistar som følgde sakene mot Bergwall tett. Det var òg mange andre, til dømes pårørande, som hadde både informasjon om aktuelle saker og motivasjon til å snakke med Bergwall. Arbeidsgruppa skal ikkje utelukke at folka ved Säter hadde oversikt over kven som møtte Bergwall der, men det er ikkje dokumentert i sakene så vidt vi har sett. I dei norske sakene har vi heller ikkje sett nokon oversikt over permisjonane[118] Bergwall fekk innvilga. Etterforskingsleiaren i sakene om Trine og Gry sa i intervju med oss at dei førutsette at Bergwall hadde tilgang til alle media, alle journalistar og alle pårørande. Deira fokus var detaljane som var unike, og som ingen andre visste om. Juristen i saka sa i intervju med arbeidsgruppa at dei hadde eit resignert forhold til det, "dette gjør svenskene sånn som svenskene vil".

Arbeidsgruppa har med andre ord ingen oversikt over kven som har hatt kontakt med Bergwall, det vere seg journalistar, pårørande, andre besøkande, pleiepersonale eller andre, heller ikkje kven han har hatt kontakt med via telefonsamtalar og brev. Vi har heller ikkje kontroll på skriftleg informasjon Bergwall kan ha skaffa seg, som aviser, magasin, bøker eller kart. Dokumentasjonen frå den norske etterforskinga og intervjua med dei som jobba i sakene, seier oss at dei som etterforska Bergwall i si tid, ikkje hadde oversikt, dei heller. I etterpåklokskapens lys kan vi i arbeidsgruppa seie at det truleg skada etterforskinga og svekka informasjonen frå avhøyra av han at Bergwall ikkje i større grad vart isolert medan han vart avhøyrd.

6.2 BAKGRUNN FOR UNDERSØKINGA

Bergwall sin tilgang på informasjon baud altså på utfordringar. Både dei svenske og dei norske etterforskarane har uttalt at dei var medvitne om dette. Dei såg difor etter den unike informasjonen Bergwall kom med i avhøyr, som tilsynelatande berre var kjend av ein eventuell drapsmann eller i etterforskingsgruppa, men ikkje blant t.d. journalistane.

Utfordringa i sakene mot Bergwall var at han, i tillegg til å bli etterforska for eit aukande tal drap, gjekk i terapi på Säter hos Birgitta Ståhle, og han var objekt for eit forskingsprosjekt i regi av Sven Åke Christianson. Om det var slik at Bergwall snakka om tema frå etterforskinga i samtalane med Christianson og Ståhle, var faren for påverknad gjennom gjentaking av tema og spørsmål til stades i desse samtalane òg.

[116] Van der Kwast. 2015, s. 169.

[117] Avhøyr av Kåre Johan Hunstad datert 14.10.96.

[118] Vi har ei oversikt over permisjonar for Bergwall fram til 19.10.93 skildra i eit brev frå Säter på førespurnad frå Anna Wikström. Brevet er datert 09.02.95, og er frå Säter sjukehus ved Berit Lindén. Brevet var ikkje å finne i dei norske sakene.

Nedanfor nemner vi Christianson og hans rolle og høve til å påverke. I resten av kapitlet fokuserer vi i hovudsak på Birgitta Ståhle si rolle i etterforskinga. Av praktiske årsaker tek vi berre for oss etterforskinga i Therese-saka.

Arbeidsgruppa har ikkje hatt tilgang til dokumentasjon frå terapisamtalane (eller frå forskinga til Christianson). Vi veit difor ikkje korleis eventuelle spørsmål vart stilte, og om tema vart teke opp att fleire gongar. Det einaste vi har, er forklaringane til Sture Bergwall, Seppo Penttinen og Birgitta Ståhle frå den svenske gjenopptakinga av sakene mot Bergwall frå 2009 og 2010. Desse vert gjennomgått seinare i kapitlet.

I dette kapitlet vil vi i forklaringane til Bergwall sjå etter spor etter terapien ved den Rättspsykiatriske kliniken i Säter. Arbeidsgruppa har gått gjennom alle avhøyr og politirapportar knytte til avhøyr av Bergwall for å sjå om vi kan finne spor av påverknad. Norsk politi og påtalemakt hadde desse dokumenta tilgjengeleg under etterforskinga, og dei låg til grunn for tiltaleavgjerda. Det einaste unntaket er dei to fyrste eigenrapportane vi går gjennom. Dei var ikkje kjende for norsk politi, men vi tek dei med likevel for å vise korleis terapien spelte ei rolle i oppstarten av Therese-saka.

6.3 SVEN ÅKE CHRISTIANSON

Christianson var ein anerkjend psykolog med minnepsykologi som spesialfelt. Våren 1994 hyra politiet han inn som konsulent for å gje råd om korleis dei skulle avhøyre Bergwall for å få ut mest mogeleg informasjon. Den fyrste involveringa vi kjenner til, er at Christianson og Ståhle var med under eit avhøyr av Bergwall 14.04.94[119]. Som konsulent påverka Christianson korleis avhøyr og vallning skulle gjennomførast. I samråd med Bergwall laga han til dømes eit sju siders skriv om korleis den andre *vallninga* i Therese-saka skulle skje[120]. I kapittel 5, "Den svenske nøkkelen", viste vi korleis Christianson sine minneteoriar påverka korleis vallningane og avhøyra til Seppo Penttinen føregjekk.

Som konsulent for avhøyra var Christianson til stades i fora der ein snakka om etterforskinga av sakene til Bergwall (t.d. planlegging og gjennomføring av avhøyr og *vallningar*). Vi ser òg at han fekk dokument frå etterforskinga. I eit udatert dokument ser vi at han fekk ei "updatering" av "FU[121]-materiel utlämnat till S-Å Christianson"[122]. Ifølge dokumentet fekk Christianson 18 avhøyr av Bergwall om Therese-saka. I same oversending fekk han òg to politirapportar, ein video over område der Bergwall skulle plukke ut kvar han hadde gøymt likdelar, og skisser frå 5 avhøyr I tillegg fekk han det fyste avhøyret som handla om Trine Jensen av 04.10.96, og fire avhøyr teke av M.A., ein mann som Bergwall peika ut som medgjerningsmann i drapet på Therese. Med unntak av to utdrag frå avhøyr og rapporten etter *vallninga* i Ørjeskogen 11.06.97, der Christianson deltok sjølv, hadde han fått alle avhøyra av Bergwall per 04.07.97.

I tillegg til å vere konsulent for politiet forska Christianson på seriedrapsmenn. Han hadde difor separate samtalar med Bergwall på Säter.

---

[119] Avhøyr av Bergwall av 14.04.94 om drapet på Johan Asplund.

[120] Riktlinjer för vallning av Thomas Quick i Norge 11 juni i samband med utredningen av Therese Johannessens försvinnande 1988 av 04.06.96.

[121] "Förundersökning", som på norsk er etterforsking.

[122] Udatert eigenrapport av Anna Wikström, dok. 6.8 i Therese-saka.

I intervju med journalisten Dan Josefsson sa Christianson at han hadde hatt ca. 200 timar med samtalar med Bergwall.

I eigenrapport av 01.12.97 skildra Penttinen ei slik samtale, der han har skrive ned element frå intervju som dreia seg om M.A. Bergwall skildra forholdet sitt til M.A. og M.A. si involvering i drapa på Therese og "Douska". Vi minner om at Christianson på dette tidspunktet truleg hadde fått dokumenta som er nemnt over, inkludert avhøyra av M.A. Det kan tyde på at intervjua skulle dreie seg om M.A. Politiet var truleg kjent med at Christianson planla ein slik intervju, då dei gav han dokumenta. Dette er eit tema som etter arbeidsgruppa si meining burde blitt behandla i eit formelt politiavhøyr.

Arbeidsgruppa veit ikkje kvifor Christianson "avhøyrde" Bergwall om blant anna forholdet hans til M.A. Det er vidare ukjent kvifor Christianson sin intervju vart lagd inn i staden. Dette "avhøyret" er etter vår meining ein illustrasjon på at Christianson si forsking greip inn i etterforskinga.

Eit anna konkret eksempel på Christianson si involvering er risset i eit tre i Ørjeskogen. Dette var ei av dei heilt sentrale, unike opplysningane i Therese-saka. Informasjon om dette dukka fyrst opp i ein samtale mellom Christianson og Bergwall. I ein eigenrapport datert 14.06.96 ser vi at Bergwall hadde ringt til Wikström og sagt at han hadde hatt ein samtale med Christianson. I intervjun hadde det "dykt upp" minne om eit symbol som anten M.A. eller Bergwall hadde rissa inn i eit tre ved Ringentjern.

Christianson skildrar sjølv samtalane med Bergwall i eit intervju med magasinet "Psykologtidningen" (nr. 3/2014): "Jag fick göra ett avvägande och ansåg att rollerna gick att kombinera. Mina egna samtal med Sture Bergwall handlade om hans tidiga utveckling som ledde fram till de gärningar han dömts för. Men intervjun med Bergwall motiverades främst av att kunna bidra med insyn i den misstänktes inre värld av känslor, tankar, fantasier och motivation, och utifrån detta ge förslag på förhörsstrategier".

Vi ser at Christianson kan ha påverka forklaringane til Bergwall på ulike måtar. Overføring av informasjon kan ha skjedd både medvite og umedvite. Dette var noko dei norske etterforskarane var merksame på. Ein av etterforskarane i Therese-saka forklarte oss at dei tok opp Christianson si rolle med den svenske etterforskingsleiaren tidleg i den norske etterforskinga, og sa dei ikkje ville tillate at Christianson hadde tilgang til saksinformasjon. Frå dokumentet med oversikt over dokumenta Christianson fekk frå etterforskinga, ser vi at dette ikkje vart teke omsyn til. Frå etterforskinga i Trine- og Gry-sakene har vi fått opplyst at dei norske etterforskarane var skeptiske til at Christianson hadde samtalar med Bergwall. Men sidan dette var noko svensk påtale hadde bestemt, måtte dei godta det.

Etter arbeidsgruppa si meining er Christianson si samhandling med Bergwall ei samanblanding av roller. Det illustrerer vanskane med å ha oversikt over om Bergwall kom med unike detaljar sjølv, eller om han fekk kjennskap til desse frå etterforskinga andre stadar enn i avhøyr. Dokumentet som skildrar kva dokument Christianson fekk, konsulentrolla til Christianson og det at han var til stades under alle vallningane i Therese-saka, viser at Christianson hadde kunnskap frå etterforskinga. Gjennom forskinga si hadde han samtalar med Bergwall, og vi har sett at dei snakka om konkrete drapshandlingar. Samtalane mellom Bergwall og Christianson vart dermed ein arena der Bergwall fekk snakke med ein person med kunnskap om etterforskinga. Arbeidsgruppa hevdar difor at faren for påverknad var til stades.

6.4 BIRGITTA STÅHLE

Våren 1994 tok Ståhle over terapien med Bergwall på Säter[123]. Den varte til 14.08.02[124]. Bergwall har seinare forklart at han gjekk til terapi 5–6 timar i veka.[125] I tillegg skreiv Bergwall brev til Ståhle, og han kunne ringe ho ved behov. Bergwall seier i sitt avhøyr i samband med gjenopptakinga at dei i terapien hovudsakeleg snakka om drapa, om barndomen hans og om korleis barndomen og drapa hang saman:

> *T O: Om vi tittar på terapin så, vad handlade den om i huvudsak, och vad var det ni pratade om i terapin?*
> *S B: Det var dom här morden.*
> *T O: Så terapin handlade nästan uteslutande då?*
> *S B: Ja med morden tillbaks till barndomen från barndomen till morden, det var ständigt tema hela tiden.* [126]

Terapien Bergwall fekk, er ikkje ein del av vårt mandat, men for at vi skal få ei forståing av terapien Bergwall fekk, har vi likevel skildra den i kapittel 5, "Den svenske nøkkelen". Eit samandrag av terapien er at psykologen skulle skape ein trygg situasjon som gjorde at pasienten kunne fortelje om det som var vanskeleg. Terapien skulle hjelpe pasienten til å hugse og få kontakt med tidlegare erfaringar. Pasienten måtte hugse for å kunne overleve. Dette oppnådde psykologen ved å vere aktiv og nysgjerrig. Vedkommande skulle stille spørsmål for å få fram viktig material. Det var ikkje psykologen si oppgåve å autentisere sanninga i det som vert fortalt, og dermed hadde psykologen sjølvsagt ei heilt anna rolle enn det politiet har i ei etterforsking. Det gjorde òg at eventuell kunnskap om forholda som samtalane dreia seg om, frå til dømes media eller etterforskinga, vart nytta på ein annan måte enn i eit avhøyr.

Dei norske etterforskarane og påtalejuristane vi har snakka med, seier at dei ikkje kjende til kva som skjedde i terapien Bergwall fekk på Säter. Likevel var dei fullt klare over at Bergwall var sjuk, og at han fekk terapi. Dei såg utfordringane, men dei kunne ikkje gjere noko med det. Eit av temaa vi skal sjå nærare på vidare, er nettopp om norsk politi kunne sett spor av terapien i avhøyra av Bergwall, og om det burde ført til større skepsis til informasjonen som kom fram i avhøyr. Burde det igjen ført til større skepsis til avgjerdsgrunnlaget for påtale?

Dei svenske etterforskarane var òg klare over denne tette kontakten mellom Ståhle og Bergwall, og var òg merksame på farane ved dette for etterforskinga. Vi kan lese i boka til van der Kwast at dei i den svenske delen av etterforskinga difor var samde om at politiet ikkje skulle vite noko om det som skjedde i terapien, og at Ståhle ikkje skulle få vite kva som skjedde i etterforskinga. Unntaket var dei gongane det hadde kome fram noko i terapien som Bergwall bad Ståhle informere politiet om.

Frå boka til van der Kwast: "Det fanns enligt min uppfatning ingen anledning att misstänka att Birgitta Ståhle avsiktligt eller oavsiktligt påverkade Quick att erkänna mord som han inte begått[127]." "Vad gäller kontakter så var det uteslutet at Quick kunnat få information genom terapeuten Birgitta Ståhle, då hon inte visste något om detaljerna i utredningen."[128]

---

[123] Ho deltok i eit avhøyr av Bergwall 14.04.94 saman med Christianson.

[124] Brev frå Birgitta Ståhle av 16.07.09 som vedlegg til avhøyr av Ståhle, 25.05.09.

[125] Avhøyr av Sture Bergwall, 30.06.10, s. 14.

[126] Ibid., s. 41.

[127] Van der Kwast. 2015, s. 46.

[128] Ibid., s. 169.

Penttinen er av same oppfatning: "Och det här har jag vittnat många, många gånger i tingsrätten och sagt att det är vattentäta skott emellan polisarbete och terapin. Jag har ingen anledning att ändra uppfattning i dag."[129]

Under rettssaka om drapet på Therese i Hedmora Tingsrätt den 02.06.98 vart både Birgitta Ståhle og Sven Åke Christianson kalla inn som vitne. Retten skriv mellom anna:

> *Birgitta Ståhle, som varit Thomas Quicks terapeut sedan april 1994, har bekräftat att denne gradvis närmar sig händelserna, en process som enligt henne kräver stort mod och styrka, vissa detaljer har en sådan "laddning" att det kan vara svårt att berätta om dem. Hon har vidare berättat att terapin inte styrs av henne; Thomas Quick berättar fritt utan att detaljfrågor ställs. Birgitta Ståhle har sagt sig inte veta vad som framkommit i polisutredningen; under denna huvudförhandling hon har varit närvarande under alla förhandlingsdagarna — har hon bättre förstått vad som hänt. Enligt henne har Thomas Quick haft ett behov att få bekräftat att han verkligen begått en så avskyvärd handling som den han utsatt Therese för.*[130]
>
> *Som framkommit tidigare har Thomas Quick inte lämnat en fullständig berättelse från början. Vidare har han några gånger, i och för sig såvitt framkommit utan påverkan, ändrat sina uppgifter. Mot bakgrund av vad Sven-Åke Christianson och Birgitta Ståhle berättat om minnesfunktioner och hur terapin bedrivits behöver detta emellertid inte vara ägnat att minska tilltron till Thomas Quicks uppgifter.*[131]

I domen frå Falu Tingsrätt av 22.06.00 i Trine- og Gry-saka, vert kontakten mellom Ståhle og etterforskinga skildra slik:

> *Birgitta Ståhle har omvittnat att hon varit med på ett polisförhör när advokat Borgström var förhindrad men eljest inte, samt att hon funnits med som stöd åt Thomas Quick vid vallningar men utan att intervenera; hon har all sin faktakunskap från honom, han har inte fått någon extra information under terapiintervjun.*

6.5 METODE

For at Birgitta Ståhle skulle kunne påverke Bergwall i terapien, måtte ho ha kunnskap om etterforskinga. Som vi ser over, hevda svensk politi at det var skott mellom etterforskinga og terapien, sågar "vattentette skott".

Vi tok difor rede på om Birgitta Ståhle var til stades i situasjonar der ho kunne fått informasjon frå etterforskinga i løpet av dei to åra og fire månadane Therese-saka vart etterforska[132]. Ut frå informasjon notert i starten på rapportar frå avhøyr og eigenrapport under dok. 6.2 i saka, "AVHØRSUTSKRIFTER", har arbeidsgruppa kartlagd om Ståhle var oppført som "til stades" under avhøyr og ved andre høve. Informasjon som kom fram med Ståhle til stades, er det naturleg å tenkje seg at ho kan ha fått med seg.

Vidare har vi lese gjennom dei same dokumenta for å sjå om det har kome fram noko knytt

[129] Avhøyr av Seppo Penttinen, 01.03.10, s. 12.

[130] Dom av 02.06.97 ved Hedmora Tingsrätt, s. 17.

[131] Ibid., s. 20.

[132] Fyrste gong Therese vart nemnd i etterforskinga, var 09.02.96. Domen i Therese-saka kom 02.06.98.

til terapien. Det kan gje oss ein peikepinn på kor mykje informasjon frå etterforskinga som vart teke opp i terapien for så å bli teke fram att i avhøyra. Det kan igjen seie oss noko om i kva grad det som skjedde i terapien, kan ha påverka informasjonen som kom fram i avhøyr.

Det vi har funne er langt frå uttømmande. For å kunne seie at Ståhle har vore til stades under eit avhøyr, har ein vore avhengig av at det står skrive i innleiinga i avhøyrsrapporten , eller at det skjedde noko knytt til Ståhle undervegs i avhøyret. Fire av dei er kun relevante utdrag frå andre avhøyr, slik at informasjon om t.d. formalia og personer til stades manglar i teksten. Arbeidsgruppa har leita i arkivet ved Drammen politidistrikt og funne dei komplette avhøyra til tre av dei fire avhøyrsutdraga. Det betyr at etterforskarane hadde tilgang til denne manglande informasjonen. Det er likevel ikkje sikkert at påtale har hatt tilgang på dei komplette avhøyra sidan dei ikkje var lagde inn i saka.

Når det gjeld annan kontakt mellom etterforskarane og Ståhle eller Bergwall enn avhøyr, er vi avhengige av at det vart skrive ein eigenrapport om kontakten for at vi skal kunne vite om den. Slik kontakt kunne til dømes vere møter eller telefonsamtalar. Vi har sett i avhøyra av Bergwall at det ikkje alltid vart skrive eigenrapport etter slik kontakt. Dette kjem tydeleg fram i avhøyret av Bergwall av 04.07.97 der ein får vete at Wikström hadde ringt til Bergwall tidlegare på dagen[133] og at Penttinen hadde ringt Bergwall dagen før[134], utan at vi ser eigenrapportar etter desse samtalane. Dette vil vi kome attende til under dei aktuelle avhøyra.

Det som då vert tema for oss, er i kor stor grad terapien til Bergwall kan ha påverka avhøyra av han, og dermed etterforskinga og avgjerdsgrunnlaget for påtale. Spørsmåla vi vil freiste å svare på, er om Ståhle hadde tilgang på opplysningar frå etterforskinga, om tema frå etterforskinga var ein del av terapien, og om terapien var ein del av etterforskinga. Eit anna spørsmål er om norsk politi og påtale hadde grunn til å vere meir kritiske til terapien si rolle i etterforskinga. Det er då interessant å sjå desse funna i samanhang med det som vart framført i retten.

6.6 AVHØYRA I DEN SVENSKE GJENOPPTAKINGA

For å få eit betre bilete av påverknaden mellom terapien og etterforskinga slik dei som deltok i etterforskinga oppfatta det, har vi sett på kva deltakarane har sagt om dette i ettertid. Dei som deltok i den norske etterforskinga, har arbeidsgruppa sjølv snakka med og vist svara til over. Av dei som deltok på svensk side, har vi hatt tilgang til avhøyr av Birgitta Ståhle, Seppo Penttinen og Sture Bergwall frå gjenopptakinga av sakene mot Bergwall i 2009 og 2010.

6.6.1 Avhøyr av Birgitta Ståhle, 25.05.09

Ståhle vart avhøyrt med bakgrunn i undersøkingar i Levi-saka, ikkje Therese-saka. Vi vel likevel å ta med det ho sa generelt om terapien. Ho sa ho ikkje ville vete noko frå etterforskingane for om ein veit om noko, så vil ein bli påverka av det.

Grunnen til at Ståhle tok over som terapeut for Bergwall var at ho gjekk til den same "handledaren" som den fyrste terapeuten til Bergwall, Alle psykoterapeutar må gå til terapi og rettleiing sjølve hos ein annan psykoterapeut, ein "handledare". Både "handledaren", Margit No-

[133] Avhøyr av 04.07.97, s. 2.

[134] Ibid., s. 9.

rell, og sjefsoverlegen ved Säter bad Ståhle om å ta over som terapeut for Bergwall.[135]

Ståhle var med i enkelte avhøyr. Nokre gongar gav ho informasjon frå terapien til politiet. Begge delar skjedde når Bergwall hadde bede ho om det. Ut over det har det ikkje skjedd noko "informasjonsbyte".

Etter avhøyret skreiv Ståhle eit brev 16.07.09 til dei som jobba med gjenopptakinga. Der skildra ho kva ho fekk vete om etterforskinga:

> *Jag har då jag gick in i behandlingen deklarerat min inställning dvs jag skall som behandlare inte ha kunskap om de brottsutredningar som pågår parallellt med behandlingen. Patienten har givetvis själv pratat om vissa detaljer då jag träffat honom. Jag har vid något enstaka tillfälle suttit med vid förhör då advokat varit frånvarande och på förfrågan av Sture Bergvall då han önskat ha någon med sig som stöd, när minns jag dock inte. Jag har även, tillsammans med annan vårdpersonal, deltagit i vallningar och i samband med rättegångar.*

I brevet skildra Ståhle kort den terapien Bergwall fekk av ho ved Säter:

> *Den terapi som Sture Bergvall gått i sedan 1991 är en objektrelationsterapi. Den har haft fokus på vem han är som människa, hur hans bakgrund sett ut och hur han formats. I detta ligger även hur hans psykopatologi ter sig. Syftet med terapin har varit att lindra symtom, bearbeta trauman samt givetvis bidra till verktyg att hantera verkligheten.*

6.6.2 Avhøyr av Seppo Penttinen, 01.03.10

Penttinen vart avhøyrt i samband med gjenopptakinga av Therese-saka. Han fortalde at Ståhle ved enkelte høve sa til etterforskarane at Bergwall hadde ting han ville fortelje.[136] Ho kom aldri opplysningar som dukka opp i terapien. Det hende ho var med i avhøyr, og då kunne ho, på oppmoding frå Bergwall, fortelje ting som hadde kome fram i terapien når Bergwall syns det var for vanskeleg å fortelje om det. Kontakten som har vore mellom Penttinen og Ståhle, er skildra i eigenrapportar i sakene.

> *S P: Och det här har jag vittnat många, många gånger i tingsrätten och sagt att det är vattentäta skott emellan polisarbete och terapin. Jag har ingen anledning att ändra uppfattning idag.*[137]

Penttinen hadde ikkje noko innsikt i korleis terapien føregjekk, men all kontakt mellom han og Ståhle er skildra i eigenrapportar.

> *SP: Inte en aning om vad dom har pratat om i terapin.*
> *K-Å W: Kan man beskriva den information som du har fått från Birgitta Stål*
> *SP: Mm.*
> *K-A W: Kan man beskriva i vilken form du har fått den informationen [frå terapien]?*
> *SP: Ja, det är alltså ... som jag sager så är det inte svårt alltså det finns dokumenterad i promemorior i dom här utredningarna. Vilka kontakter hon har telefonledes haft med mig. Det har inte förekommit några andra kontakter. Hon*

[135] Også Christianson gjekk i terapi hos Norell. Medan Ståhle var terapeut for Bergwall tok ho notat frå samtalane med Bergwall som ho tok med seg til Norell. Norell fekk altså informasjon om samtalar med Bergwall både frå Ståhle og frå Christianson.

[136] Avhøyr av Seppo Penttinen, 01.03.10, s. 12.

[137] Avhøyr av Seppo Penttinen, 01.03.10, s. 12.

har hejat när vi har kommit om hon har befunnit sig på avdelningen så har vi tagit varandra i hand hejat.[138]

Penttinen sa at om det vart nytta dokument frå etterforskinga i terapien, så må Ståhle i tilfelle ha fått dokumenta frå forsvararen til Berwall. Når Penttinen vert kjend med Ståhle sitt utsagn om at ho nytta dokumenta frå saka i terapien før rettssaka i Therese-saka, gjentek Penttinen at ho ikkje har fått dette materiale frå politiet:

K-Å W: Har Birgitta Ståhle fått någon information från dig eller från övriga utredare ...
SP: Nej. Ingenting.
K-Å W: Ingen information angående vad som framkommit i förhör?
SP: Nej, inte annat än vad hon vid dom tillfällena kunnat tagit del utav. När hon har suttit med. Jag har någonstans i min dator en uppställning på hur många förhör det egentligen är och vilka förhör hon har medverkat i. Och det ... jag vill hålla för att det var tio förhör av ett hundra ungefär.
K-Å W: Det framgår väl i förhören också, att hon är närvarande?
S P: Ja, ja visst.
K-Å W: Hur delaktig har Birgitta Ståhle varit i övrigt utredningsarbete?
S P: Hon har deltagit i rekonstruktioner och i samband med att vi har gjort vissa vallningar så har hon varit med, tillsammans med övrig vårdpersonal och ja ... ett team som åkt ut från Säter då, där hon har ett ... också som, som stöd för Thomas Quick och den dialog som dom har haft under tiden den har, den har skett enskilt, dom har varit. .. gått ifrån oss när dom ville prata enskilt, så vad dom har avhandlat för något sinsemellan det har inte vi som utredare fått tagit del utav. Nu svarar jag generellt rakt igenom i alla samanhang när vi har varit ute på ... ute i det fria om jag kallar det så.
K-Å W: Mm. Har Birgitta Ståhle någon gång fått, du har kanske svarat på det här redan, men har hon någon gång fått något utredningsmaterial som hon har använt i terapiarbetet?
S P: I så fall så måste hon ha fått någon handling som Thomas Quick har fått via sin advokat mojligen. Jag vet ju att Thomas Quick i samband med förundersökningarna har delgivits honom har fått material. Om det har använts i terapin det kan jag inte uttal mig om, men att hon skulle ha fått något direkt i handen från utredare det utesluter jag.
K-Å W: Har du lämnat något sådant material til henne?
S P: Mig veterligen inte.
K-Å W: Jag har ett joumalblad här från Birgitta Ståhle har upprättat och i detta journalblad har hon skrivit den 2:a juli -98 "Infor rättegången i maj har vi använt oss av förundersökningen i terapin på ett aktivt satt". Det är svårt för dig att kommentera, for det är ju Birgitta Ståhle som har skrivit det, men du kanske har någon förklaring?
S P: Ta formuleringen en gång till jag -ohörbart-
K-Å W: Du kan få läsa den.
SP: Ja.
K-Å W: Jag har markerat början och slutet där.
SP: Okey. Den frågan måste du ställa till Birgitta Ståhle, for jag tror att ... det är själva formuleringen som ger dig anledningen att ställa en frågan om det har varit så att hon fått tagit del av något material i förundersökningen, definitivt inte. Utan det är nog bara en en ... vad ska man uttrycka det som .. Jag vet ju inte vad som pågår i terapin, dom kanske behandlarförundersökningen i terapin,

[138] Ibid., s. 13.

alltså uppgifter som Thomas Quick har berättat, kanske även förmedlas till henne i terapin, det vet jag inte. Och det är kanske så hon menar, men att hon skulle ha fått något förundersökningsmaterial, definitivt inte.[139]

6.6.3 Avhøyr av Sture Bergwall, 30.06.10

I sitt avhøyr forklarte Bergwall korleis terapien og etterforskinga hang saman, og korleis han klarte å forklare seg slik at han vart trudd. Han forklarte at han kunne få tilsendt bøker om drapa, og han las om drap i artiklar. Bergwall skildra korleis han fekk kunnskap om eit drap som ikkje vart ferdig etterforska:

K-A W: Dom övriga morden, hur var vad är det som har gjort att du har tagit på dig dom?
S B: Jo på ungefär på samma vis, jag tycker att Charles Zelmanovitz kan stå som ett typfall faktiskt. Ungefär på samma vis. Notis i en tidning eller nämnt av någon. Nu finns ju en rad erkända mord som inte har gått till domstol, Magnus Nork i Jönköping till exempel som jag fått kunskap om via Birgitta Ståhle via Seppo Penttinen via Janne Carlsson på Rikspolis- eller Riksmordskommissionen. Alltså det ske på olika vis.
K-A W: Hur fick du kännedom om det?
S B: Ja Birgitta Ståhle frågade mig en dag, "du måste ju också ha begått mord på en väldigt ung människa", ungefär så sa hon. Och det här handlar alltså om terapi, det här handlar om terapi, hade svåra saker hänt i barndomen så måste samma sak hänt i vuxenlivet. Alltså hade jag iakttagit eller varit utsatt för ett mordförsök som fyraåring, så borde jag också ha gjort samma sak mot en fyraåring. Alltså det här var den här flumteori och vise versa. Så hon säger "du måste ha begått ett mord, eller en svår handling mot en ung person i fyraårs åldern", säger Birgitta då. Och så spinner dom lite på det och så säger han att "du kanske har varit i Jönköping", och då sager jag "ja ja jag har varit i Jönköping och det har hänt något svårt mot en fyraåring." Mer visste jag inte, och så får jag alltså information från Birgitta Ståhle. Och så ringer jag upp Seppo Penttinen och säger "du känner du till något mord i Jönköping?" vilket år det var och så nämner jag årtalet eller ungefärligt årtal". "Ja vi får titta på det" säger Seppo och så just i det här fallet så är det Janne Carlsson på, eller Jan Carlsson på riksmord som ringer mig tillbaks och säger "du vi har ett mord i Jönköping, en pojke som hittades i ett soputrymme i ett trapphus." Och så får jag namnet Magnus Nork, den vägen och den händelsen, och sedan berättar jag alltså den historien för Seppo Penttinen. Men den här ursprungsinformationen fanns alltså i terapirummet.
K-A W: Så just Magnus Nork det var ingenting som du hade själv läst eller tagit del av?
S B: Nej, nej precis så var det. Man måste också komma ihåg alttså den här täta kontakten som också Birgitta Ståhle hade med Seppo Penttinen att få information att ge information. Birgitta Ståhle ringde alltså upp Seppo Penttinen flera gånger i veckan, och hur många gånger i veckan Seppo ringde Birgitta Ståhle det vet jag inte. Men det är det också och här gavs det information som Birgitta sedan gav mig i terapin, vi träffades alltså fem, sex timmar i veckan Birgitta och jag. Så det var det ett flödade av ... ohörbart ... faktiskt.[140]

[139] Avhøyr av Seppo Penttinen, 01.03.10, s. 13 og 14.

[140] Avhøyr av Sture Bergwall, 30.06.10, s. 13 og 14.

Det Bergwall skildra over, var ei form for stadfestingsfelle, der terapeuten søkte å få stadfesta sin eigen teori. Når ein går i ei slik felle, vil informasjon som stadfestar eller er nøytral i forhold til teorien, bli teke til inntekt for teorien, medan negativ informasjon vil bli sett bort frå. Dette er ein prosess som påverkar innsamlinga av informasjonen og korleis informasjonen vert tolka, utan at dei som samlar informasjonen nødvendigvis opplever at dei ikkje er objektive. Ved hjelp av leiande spørsmål frå Ståhle med bakgrunn i det Bergwall sjølv hadde forklart om hendingar mot seg som fireåring, kom Bergwall inn på eit drap på ein fireåring. Dette utvikla seg til ei tilståing. Ståhle sin teori vart dermed stadfesta.

Bergwall forklarte seinare i avhøyret meir om kontakten mellom Ståhle og etterforskarane. Van der Kwast nektar kategorisk i boka si for at han har møtt Ståhle til lunsjar:

> *T O: Ja jag kan ställa några frågor, alltså en fråga. Hur är din uppfattning om relationer mellan terapin och polisutredningama under dom här åren?*
> *S B: Min uppfattning är, den är en tät relation. Till sist som jag var inne på här med telefonsamtal, terapin, alltså Birgitta Ståhle var nere och träffar människor på Riksmordskommissionen och hon åkte ner och luncha med Christer Van der Kwast, alltså hon har anledning att vara varannan vecka i Stockholm och i samband med dom här anledningarna träffade hon flera gånger alltså Christer Van der Kwast.*[141]

[141] Ibid., s. 41.

6.7 AVHØYR OG EIGENRAPPORTAR KNYTTE TIL AVHØYR

6.7.1 Eigenrapport 26.01.96

Denne eigenrapporten ligg ikkje i den norske Therese-saka. Arbeidsgruppa tek likevel med informasjon frå rapporten då den viser kva som skjedde i terapien før opplysningane om Therese tok til å kome fram. Eigenrapporten er skrive ca. to veker før Therese vert nemnd.

Bergwall fortalde Penttinen at det hadde skjedd ei utvikling i terapien knytt til to namngjevne saker, men at informasjonen ikkje var brukande i avhøyr endå. I tillegg sa Bergwall at han "sysslar mycket med Norgeshändelsen" som skjedde i 1989. Bergwall sa òg at: "Inom terapiverksamheten har det kommit fram en ny "händelse".

Vi ser at framdrifta i avhøyr er avhengig av det som skjer i terapien, og at tema frå etterforskinga vart bearbeida i terapien. Det var i terapien at informasjonen kom fram, og i tråd med "den svenske nøkkelen" styrte Bergwall kva som skulle takast opp i avhøyr og når. Dette godtok Penttinen.

6.7.2 Eigenrapport 07.02.96

Heller ikkje denne rapporten ligg i den norske Therese-saka, men vi tek den med då den viser "utviklinga" i terapien fram mot at Therese vert nemnd med namn. Rapporten vart skriven dagen før Therese vart nemnd i terapien for fyrste gong, og vart skrive frå eit møte der van der Kwast, Penttinen, Wikström, advokat Borgström, Bergwall og Ståhle var til stades.

Eigenrapporten vart skriven etter at dei hadde diskutert korleis det gjekk med etterforskinga. Bergwall var klar til å fortelje om fleire forhold, og det vart lagt fram forslag til fleire stadar å gjennomføre vallning. Dei lista opp informasjonen dei hadde knytt til fire saker, mellom anna "Norgeshändelsen", og konkluderte med at det kunne vere aktuelt med vallning i desse

fire sakene og i to saker til, pluss rekonstruksjon i to saker.

Det går ikkje fram om det var politiet eller Bergwall, eller om det var begge som i samspel kom med informasjonen som vart lista opp. Men det viser at Ståhle var til stades når informasjon frå etterforskinga mot Bergwall vart diskutert av sikta, forsvarar, politi og påtale.

Politiet kan starte etterforsking når dei får melding om ei straffbar hending eller av "andre grunnar". Ein slik grunn kan t.d. vere om ein psykolog som er friteken frå teieplikta av pasienten, opplyser politiet om straffbare forhold ho er blitt kjend med under terapi. Når ein psykolog kjem med slik informasjon, skal informasjonen berre gå éin veg. Politiet kan ikkje gje informasjon frå ei straffesak den andre vegen. Likevel registrerer vi altså her at psykologen til den sikta personen var til stades på eit møte der det vart diskutert detaljar frå og retningsliner for den vidare etterforskinga. Like oppsiktsvekkjande er det òg at den sikta sjølv var til stades på eit slikt møte.

6.7.3 Eigenrapport 09.02.96

Dagen etter dette møtet, 08.02.96, dukka dei fyrste opplysningane om Therese opp i terapien. Morgonen etter sette Ståhle opp ein gruppesamtale mellom seg sjølv, Bergwall, advokat Borgström og Penttinen. Det var Ståhle som kom med opplysningane frå terapien. Det hadde dukka opp "...ett ustrukturerad material i terapin". Gjennom assosiasjon over ei tilsett på Säter som heitte Therese og ei anna drapssak kalla "Helene-händelsen", hadde det blitt skapt assosiasjonar til "Norgeshändelsen". Det var veldig viktig for Bergwall at informasjonen vart brakt vidare utan opphald. Telefonsamtalane fann stad alt kl. 08:45. Penttinen ringte opp att til Bergwall kl. 09:15 og fekk i tillegg vete at "det kvinnliga namnet har stark betydelse och att personen kan vara av det könet".

6.7.4 Avhøyr 23.02.96, avhøyrsutdrag

I den norske Therese-saka ligg det kun eit utdrag frå eit avhøyr av 23.02.96, sidene 5-7, men arbeidsgruppa fann det komplette avhøyret i arkivet i Drammen. Etter arbeidsgruppa si meining er det ei svakheit at ikkje heile avhøyret var lagt inn i saka. Det komplette dokumentet viser at avhøyret var på 10 sider, og i starten av avhøyret ser vi at "Forhöret gäller händelser som har anknytning till Norge". Det dreier seg altså om "Norgeshändelsen" i 1989. Det er ikkje noko som tyder på at Ståhle var til stades under avhøyret. Som vi vil vise, ser vi likevel at det var ei samankopling av terapi og etterforsking i det som skjedde under avhøyret.

Penttinen tok fyrst opp at Bergwall tidlegare hadde snakka om ei hending, men at den no hadde vorten til to hendingar. Det stadfesta Bergwall. Dei neste spørsmåla viser kor stor vekt Penttinen la på terapien og opplysningane som kom fram der. I staden for å få Bergwall til å fortelje kva han hugsar, bad Penttinen Bergwall fortelje kva som hadde kome fram i terapien om dei to hendingane. Penttinen venta altså at det skulle ha kome fram relevant informasjon til etterforskinga i terapien. (F: "Forhörsledaren", Penttinen, H: "Den hörde", Bergwall.)

> *F Två fall och du har vissa ortbeskrivningar i det här, är det nånting som har behandlats i terapin det här nu på senare tid?*
> *H Det har, vi har pratat om det här då i terapin, ja det har vi gjort.*
> *F Kan du dra dig till minnes vad som har kommit fram under terapin, nåt som har knytning till de här brotten?*[142]

[142] Avhøyr av 23.02.96, s. 1. Ikkje i utdraget frå avhøyret som ligg i den norske saka.

Sidan dette kun var eit avhøyrsutdrag, gjekk etterforskarane i Therese-saka mellom anna glipp av informasjon om at det var mindre enn ein månad mellom dei to hendingane i Noreg i 1989. Dei gjekk òg glipp av at Bergwall i klartekst sa: "...jag har dödat Therese från Drammen i Norge..."[143]

Då Penttinen gjekk konkret inn på Therese, nytta han same framgangsmåte, og spurde kun om kva Bergwall hugsa frå terapien:

> *F Sen har du även varit inne på, när vi var in på ditt rum och tittade här då, vid det här intervjut, så visade du en annan bild över en norsk ... en kartbild?*
> *H Ja*
> *F Med en liten ... ansiktsbild på, en flicka, hur kommer det in i terapin?*
> *H Ja, vi kanske inte ska, ähum, äh ... äh äh, jag vet inte om vi ska prata om terapin, äh ... äh, för det är väldigt svår ... förklarligt om man inte är inne i terapin, att se hur det kommer in, -ohörbart- äh, men det finns också med i, i olika former under en ganska lång tid, äh ... äh, med större och större tydlighet då, äh, sen har ju vi den här telefonkonferensen då ... äh ... och -ohörbart- nödv ändigt för min del just därför att att ... vi då var väldigt nära händelsen som sådan.*[144]

Det er interessant å merke seg at Bergwall hadde eit kart og eit bilete av ei jente som var relevant for forklaringa hans, på rommet sitt. Vi har ikkje funne noko skildring eller kopi av kartet og fotoet i dokumenta i saka.

6.7.5 Utdrag frå eit brev frå Bergwall til Ståhle av 24.02.96

Vi veit at Bergwall skreiv mange brev til Ståhle. Dette er det einaste tilfellet der dei har lagt inn noko frå eit brev i Therese-saka. Det er berre ei av sidene i brevet som er lagt i saka. Nokon har streka over alt med unntak av ei setning om at Therese såg einsam ut. Resten av sida er skildring av noko eg oppfattar som eit drap Bergwall og M.A. skulle ha gjort. Brevet vart skrive dagen etter det førre avhøyret, altså 24.02.96. Av det eine brevet som ligg i saka kan vi altså sjå at det dreier seg om sakene som Bergwall vart etterforska for.

6.7.6 Avhøyr 15.03.96, avhøyrsutdrag

Dette er nok eit avhøyrsutdrag. Det omfattar dei fire siste sidene frå eit avhøyr som totalt er på 25 sider. Ein komplett versjon vart funnen i arkivet i Drammen. I starten på det komplette avhøyret les vi at det dreier seg om "... händelser som han inom terapi verksamheten kallat för Norge-händelser." I avhøyrsutdraget er det skrive med penn at avhøyret dreidde seg om "Norges-händelser". I avhøyrsutdraget stod det derimot ikkje at Eva Burgman, Bergwall sin kontaktperson ved Säter, var til stades under avhøyret.

I ein sekvens frå det komplette avhøyret fortalde Burgman om ein køyretur ho og Bergwall hadde vore på der han skulle ha reagert på ein stad dei reiste gjennom. Delar av denne forklaringa var med i avhøyrsutdraget som ligg i saka, men det går ikkje fram der kven som snakka. I staden for å ta avhøyr av den tilsette i psykiatrien, tok ein med forklaringa hennar i avhøyret av sikta. Sikta var då til stades og fekk med seg opplysningane.

I avhøyrsutdraget som faktisk låg i saka, ser vi at det ikkje var mange spørsmål Bergwall fekk om Therese-saka før "Thomas blir opprörd när han säger namnet og vi är tvungna avbryta förhöret". Då dei starta opp att avhøyret etter pausen, sa Bergwall på andre spørsmål "Jag

[143] Avhøyr av 23.02.96, s. 9.
[144] Ibid., s. 5.

skulle vilja spara... det här till ett annat förhörstilfelle" på grunn av "att jag inte mäktar just nu." Penttinen viste straks forståing. Han såg at Bergwall var "tagen av dagens förhör", så dei braut av avhøyret. Dette samsvarar med "den svenske nøkkelen". Når noko vart vanskeleg, fekk Bergwall angst og kom seg ut av situasjonen. Så kunne han bu seg til neste avhøyr gjennom dei informasjonskanalane han hadde tilgjengeleg. Eller gjennom samtalar med andre som hadde kunnskap frå etterforskinga. Det gjekk berre fem dagar før Bergwall var klar til å snakke om Therese att.

6.7.7 Avhøyr 20.03.96

Dette vart det fyrste heile avhøyret av Bergwall om Therese. Døgnet før avhøyret hadde Bergwall vore nær ein psykose, og det var difor ein føresetnad at Ståhle var til stades under avhøyret, som var eit "Kompletterande förhör beträffande en händelse som inom terapin kallas för Teresehändelsen." Utgangspunktet for avhøyret er altså frå terapien.

Då Bergwall braut av avhøyret fem dagar tidlegare, hadde det knapt kome fram informasjon i det heile. Dette avhøyret er på 21 sider med mykje informasjon.

Vi veit frå "den svenske nøkkelen" at valdshandlingar i barndomen kunne iscenesetjast seinare i livet gjennom eit slags "gjenupprepningstvång". Med det som bakteppe er spørsmåla til Penttinen av interesse. Det kan her virke som om Penttinen prøver å få stadfesta teorien frå terapien i avhøyr, at det hadde skjedd noko i barndomen til Bergwall som kunne knytast til drapet på Therese:

> *F. Måste nämna då att innan vi startade dagens förhör så tog Anna Wikström kontakt med Eva, Tomas bror det skedde på Tomas egen anmaning och Tomas ville ha en bekräftelse på att de hade haft inom familjen Bergvall sommarbarn under en viss period och ett utav de här barnen heter då Mikael och det är det som Tomas berättar om just nu.*
> *H. Och då finns det en koppling från Mikael till den här Selma. Vad heter hon —*
> *?. Selma Ingela.*
> *H. Selma Ingela.*
> *F. Selma Ingela är också ett sommarbarn?*
> *H. Ja som var där samtidigt som den här Mikael.*
> *F. Fanns det ett behov hos dig då att komma i kontakt med en flicka i den här åldern så att det var så att säga det huvudsakliga målet med den här resan till.*
> *H. Nej det kan jag inte säga att att det var det huvudsakliga målet. Utan utan det blev. Det blev det huvudsakliga målet när jag ser henne. Det är då det blir det huvudsakliga målet.*
> *F. Varför jag frågar jag undrar om det var på nåt vis så att du var ute just efter att få tag i en flicka eller om det kunde lika gärna ha blivit en pojke i det hår läget?*
> *H. Det vet jag ju inte.*
> *F. Men du upplever henne som en flicka redan när du får syn på henne.*
> *H. Ja oh ja, oh ja.*[145]

Langt seinare i avhøyret, på side 15, kom det på plass. Då kom Bergwall på ei hending han "...har knuffats åt sidan" som har eit slags "knytpunkt" til hendingane. Det er altså eit minne som han har skubba vekk frå medvitet. Det er noko som stemmer godt med teoriane både til Ståhle og Christianson. På spørsmål frå Penttinen stadfesta Bergwall at hendinga dukka opp då dei snakka om Therese. Det var ei hending der eit av Bergwall sine sysken skremter jenta blant dei to "sommarbarnen" i ein potetkjellar. Det var den redselen som knytte hendinga til Noreg.

---

[145] Avhøyr av 20.03.96, s. 6.

All informasjonen som Bergwall kom med om Therese og omstenderundt drapet i desse 21 sidene, er informasjon som Birgitta Ståhle lytta til under avhøyret.

6.7.8 Avhøyr 03.04.96, avhøyrsutdrag

Frå dette avhøyret er berre eit utdrag lagt inn i saka, trass i at arbeidsgruppa har funne det komplette avhøyret i arkivet i Drammen. Avhøyrsutdraget er på 39 sider. Heile avhøyret er på 58 sider. Den delen som mangla i saka, dreidde seg om drapet på dei to asylsøkjarane.

Det er ikkje teikn til at Ståhle eller andre frå pleiepersonalet ved Säter var til stades under avhøyret.

Bergwall har tidlegare forklart seg feil om korleis Therese såg ut, og om korleis det såg ut på Fjell. Etter å ha blitt kjend med bilete av Therese, har Bergwall jobba i terapien med skildringa av ho. Frå terapien hadde Bergwall teke med ei forklaring på kva grunnen var til at han forklarte seg feil om korleis Therese såg ut.

> *H … och på andra sidan den vägen, äh är Statoil-macken och ovanför därfinns Herrhagen, äh … det här, att jag säger så här, det är för och närma mig äh en miljöbeskrivning som, som … äh … som avviker en del då från den miljöbeskrivning, jag tror att den avviker från den miljöbeskrivning (suckar högt) jag gav sist… äh … äh … och som på så vis också då knyter mig … äh, närmare platsen och, och den här*
> *flickan, äh … jag till, låt mig fara lite fritt i tankarna, ni har sett kortet som jag har på anslagstavlan i mitt rum … ?*
> *F Mm*
> *H I terapin … äh, så har jag beskrivit det här som negativa bilder, alltså att … att först kommer det fram ett ähh… ett negativt… äh … filmen är ju negativ först när den kommer fram, då då, jag tror jag pratade med dig om det också?*
> *? Mm*
> *H Äh, sen framkallas den och då bryts ju färgerna, det mörka blir ljust och det ljusa fram förallt blir mörkt, äh … det där är ett sätt, det är ett sätt för mig att, att … äh … våga närma mig ett ansikte, och speciellt vid det här fallet då, äh, där den här negativen, negativa bilden äh blir äh … äh … jag måste framkalla den i väldigt… i lugn och ro för och få den rätt äh äh … ja och så vidare, äh dom här bilderna i tidningarna, äh … har ju gjort att jag fick ingen kontroll över den där framkallningsproceduren, äh … vi har tidigare också berättat då om dom här sommarbarnen … om den här Mikael, äh och om den här turkiska flickan, äh och det saknar alltså inte betydelse (harklar sig) varken Mikael eller den där turkiska flickan, äh … i terapin har vi pratat mycket om just den här turkiska flickan, äh att jag nämner det här nu, det hänger samman alltså med, med att … den här flickan då var mörk, jag försöker alltså ge en … äh (suckar) … en bild av hur min process har gått till i det här.*
> *F Vi kan ju flika in där att det du syftar på med Mikael och Mikaels utseende, det associerade du i förra förhöret till Therese-händelsen, och det var innan då det här framkom i…*
> *H Jaa*
> *F … bilden har visats i pressen på Therese.*
> *H Jaa. precis.*
> *F Det är så du försöker och få fram det också.*
> *H Jaa, jaa, just det.*[146]

Mot slutten av avhøyret vart ein tilsett på Säter med under avhøyret. Nok ein gong fortalde ein tilsett om hendingar i eit avhøyr med Bergwall

[146] Avhøyr av 03.04.96, s. 4 og 5.

med Bergwall til stades. I dette tilfellet dreidde det seg om kontakten mellom Bergwall og journalistar.

6.7.9 Eigenrapport 25.03.96 (om hending 23.03.96)

Etter det siste avhøyret gjekk det tre dagar før Bergwall ringte til Penttinen, 23.03.96. Han ringte for å endre opplysningane han hadde gjeve om når hendinga med Therese hadde funne stad. I det førre avhøyret hadde han gjort ein "medveten avvikelse" om tidspunktet for når han hadde teke Therese. Dette gjorde at han òg måtte endre forklaringa si om kva bil han hadde. Med andre ord så hadde han altså ein "medveten avvikelse" om kva bil han hadde òg. På spørsmål frå Penttinen sa Bergwall at han ikkje hadde snakka med Ståhle om dette før han ringte til Penttinen. I tråd med "nøkkelen" opplyste han Penttinen om at "mycket "dyker upp" kring händelserna i Norge."

6.7.10 Avhøyr 23.04.96, vallning om asylsøkjarane, del I

Birgitta Ståhle var med til Noreg under vallningane 23.–26.04.96[147]. Ho sat i same bil som Bergwall. Når Bergwall gjekk ut av bilen og følgjet vart delt opp, var Ståhle blant dei som følgde nærast Bergwall[148]. Det er grunn til å tru at ho fekk med seg det som vart sagt mellom Bergwall og Penttinen. Ho fekk óg med seg korleis det såg ut alle stadane der Bergwall var på vallning.

Dette er er den fyrste rapporten om vallninga etter asylsøkjarane. Rapporten dekkjer hendingar både 23.04.96 og 24.04.96. Før vallninga tok til 24.04.96 skreiv Penttinen ei innleiing om kven som var til stades:

> *I bilen finns advokat Claes Borgström och polispersonal samt vårdpersonal och chefspsykolog Birgitta Ståhl. Vi låter bandet rulla och gör avbrott endast för de stunder då Thomas vill dryfta någonting personligt med advokaten eller Birgitta Ståhl.*[149]

Ståhle vart med andre ord likestilt med forsvararen i Bergwall sitt høve til å kommunisere med andre enn den som tok avhøyret. Bergwall kunne be om å få ta pausar for å snakke med Ståhle. Dette er ei involvering av terapien som er ukjend i andre saker vi kjenner til. Her vart det lagt opp til at ein sikta skulle ha høve til å avbryte ei vallning, eller eit avhøyr, for å snakke med sin psykolog. Psykologen var ein person som sikta hadde snakka med i over to år om ulike drapshandlingar. Det var i tillegg ein person som, slik vi har sett over, kjende detaljar frå etterforskinga.

I dialogutskriftene[150] frå lydopptaka etter vallningane, er ikkje alle pausane skrivne inn. I pausane som vart registrert i dialogutskriftene, vart lydopptakaren skrudd av. Det kunne òg skje i samband med transportetappar. Det går oftast ikkje fram kva det vart snakka om, eller

[147] Rapport ved Berknes og Lundamo av 31.05.96, s. 3.

[148] Eit eksempel frå rapport av 31.05.96 av Bjerknes og Lundamo med informasjon frå vallninga, s 4 (i samband med vallning om asylsøkjarane): " TQ, Penttinen , Birgitta Ståle og pleiere gikk ut av bilen og på baksiden av nevnte to bygg. Etter en stund, ca 15 minutter, fortalte Penttinen til resten av følget at TQ hadde påvist stedet hvor han angivelig skulle ha tatt livet av den ene av guttene fra asylmottaket på Skullerud." Eit anna eksempel frå vallning i skogen ved Ørje, avhøyr av 26.04.96, s 18, der Ståhle er ein av personane som Bergwall plukkar ut til å vere med.

[149] Avhøyr av 23.04.96, s. 26.

[150] Når vi les avhøyret av 26.04.96 saman med rapporten av 31.05.96 om vallninga, ser vi til dømes at dei måtte finne fram til nokon som kunne låse opp hengelåsen for å låse opp dommen inn til skogen (s. 16). Den pausen kan vi ikkje sjå att i dialogutskrifta (s. 11–12).

kven Bergwall snakka med under pausar og stopp i lydopptaket. Vi kan dermed korkje få bekrefta eller avkrefta at Bergwall snakka om saka med Ståhle under pausane, men han kunne ta kontakt med Ståhle når han ynskte det. Det opna for ein fare for påverknad av informasjonen som kom fram under vallninga.

6.7.11 Avhøyr 24.04.96, vallning om asylsøkjarane, del II

Det viste seg seinare at dei asylsøkjarane som Bergwall sa at han hadde drepe, var i live. Arbeidsgruppa har ikkje skaffa seg tilgang til dokumenta i den saka, men dialogutskrifta etter vallninga frå denne saka ligg i Therese-saka. Vi ser at saka òg vart omhandla i terapien.

> *Q: Kan ju kommentera det så länge, att Birgitta och jag, i terapin då, dels pratat om en pojke, vi har pratat om två pojkar vid samma tillfälle och sedan har jag själv då ..ohörbart., till att gälla en pojke. Alltså två pojkar vid två skilda tillfällen. Så det har funnits. Sen när vi kom till Mysen igår, då blev bilden klar hur det hade gått till. Kommer att kommentera det i Oslo.*
> *F: Ja, okej, jättebra. Du menar att dom här tankarna har varit klarare helt enkelt. Det var inte riktigt klart när du var hemma på Säter, utan det,-*
> *Q: Nej, det blev väldigt.*
> *F: - utan synintryckena på plats gör att du,-*
> *Q: Ja, ja.*[151]

6.7.12 Avhøyr 25.04.96, vallning mot Fjell, så Hærland kyrkje

Det står ikkje eksplisitt her at Ståhle sat på i same bil som Berwall, men etter som det var tilfellet dei andre dagane og i dei andre rapportane frå vallning på denne turen, har vi gått ut frå det. Då dei var i Drammen sentrum fann ikkje Bergwall fram til Fjell, men førte kortesjen tvert imot til feil side av byen. Då bestemde van der Kwast at dei skulle reise mot jernbanen og ta utgangspunkt i den. Etter å ha passert eit skilt der det var skilta mot "Fjell", bad Bergwall om ein pause. Medan dei snakka om kor langt det var til staden der Bergwall skulle ha teke Therese, vart lydopptaket slått av for at Bergwall skulle diskutere med nokon. Det går ikkje fram kven Bergwall skulle diskutere med:

> *F: Det är ju ett vitt begrepp ändå och säga inte långt, hur pass menar du i avstånd.*
> *Q: Allt under två kilometer är inte långt.*
> *F: Inom två kilometer.*
> *Q: Två, ja. Förmodligen närmare än så då.*
> *F: Ska vi koppla av den här en stund så får ni kanske diskutera.*
> *Q: Ja, vi tar av den, får jag en liten paus i det också. Ja, va bra.*[152]

I rapporten frå då kortesjen var i Mysen og leita etter ei kyrkje, kjem det fram at det hadde vore eit møte same dag før vallninga tok til:

> *F: För att förtydliga det här så kan vi väl säga att vi letar nu den kyrka som du reagerade för vid första färden förbi här åt andra hållet. Idag vid ett möte med Clas Borgström och Birgitta Ståhle (ohörbart) och övrig polispersonal, så har du även visat på en karta att det kan finnas en anledning om inte detta är rätt kyrka att åka en annan väg som går söder (ohörbart).*[153]

Ståhle var altså til stades saman med politiet, den sikta og forsvararen hans der det vart diskutert kva kyrkje dei skulle til. Om det vart dis-

[151] Avhøyr av 24.04.96, s. 15

[152] Avhøyr av 25.04.96, s. 10

[153] Ibid., s. 30.

kutert noko anna, går ikkje fram. Det finnst ingen rapport eller notat frå dette møtet som vi kjenner til. Vi veit heller ikkje kvifor Ståhle var med i dette møtet. Det som er klart, er at dette var eit møte mellom dei heilt sentrale aktørane i straffesaka der informasjon frå saka vart diskutert, og at terapeuten var med der. Her kan ein óg stille spørsmål ved at ein sikta gav informasjon til politiet om ein åstad utan at det vart dokumentert i det heile.

6.7.13 Avhøyr II av 25.04.96, vallning på Fjell

I starten av vallninga, etter at dei gjekk ut av bilen, viste Bergwall fysiske reaksjonar, og Ståhle tok seg av han. Det vart då ein pause i vallninga på ca. 2 minutt.

Då dei snakka om korleis Therese såg ut, sa Bergwall at Ståhle og han hadde snakka mykje om at Therese vart skildra feil. Dette oppdaga Bergwall etter at han hadde sett bilete av Therese i media. Vi ser han gjennom samtalar i terapien med Ståhle hadde fått sin forklaringsmodell på at han fyrst skildra Therese feil. Han hadde ikkje hugsa eller forklart seg feil, men framkalla minnet som eit fotonegativ.

S Det är nånting som gör dig förvånad att hon pratar norska?
Q Ja, det gör mig lite förvånad, eller gjorde mig lite förvånad.
S Varför?
Q Därför att hon såg ... inte ut som man kan föreställa sig en norsk flicka se ut.
S Nu har det varit en del bilder både i press och radio, eller...
Q Jaa, ja o ja.
S Press och tv, men ... du har den uppfattningen ändå alltså?
Q Jaa ... och vi har ju pratat om negativbilder förut, dom där bilderna jag har haft på tavlan ...
S Ja
Q ... har ju varit de här negativa bilder, Birgitta och jag har pratat mycket om det här att, att framkalla det i ett negativ först och så sen ... förändras.
S Vi har det i förhör sen tidigare?
Q Ja, det kanske vi har.[154]

6.7.14 Avhøyr 26.04.96, *vallning* i Ørje

Då Bergwall skulle ut og gå for å vise kva han hadde gjort med liket til Therese i Ørjeskogen, var Ståhle ein av dei personane som han valde ut til å vere med.

Q: ... OHÖRBART ... uppe på.., vi kan gå in här och gå tillbaka.
F : Nu vill du upp till vänster i skogspartiet där då, upp mot bergskanten... Vilka vill du ha med dig då?
Q: Ja, Claes, Birgitta och dig då.
F: Ja.
Q: Då kan ni bedöma.
F: Anna följer med också. Ett ögonblick bara, så Birgitta får byta skor. Vi måste ha ljudet med oss också.[155]

Det har ikkje gått fram i saka tidlegare at Bergwall skulle ha andre personlegdomar, altså kløyvd personlegdom. Ut frå dialogutskrifta kan det likevel tyde på at dette ikkje var ukjent for etterforskarane. Sidan Bergwall reagerte fysisk og psykisk, tok Ståhle over for Penttinen ("F"). "S" er Birgitta Ståhle:

S: Vill du sitta?
Q: Nej. Du kan väl vara närmare.
S: Ja.
Q: Vi kan titta på den där...
S: ...O H Ö R B A R T ...
Q: Ja, ja, ja, ja, ja. (Här blir Thomas Quick "Ellington") Jävlar nu, din jävlar, din jävel, din satans jävla grisjävel, din satans jävel, grisjävel...

---

[154] Avhøyr II av 25.04.96, s. 14.
[155] Avhøyr av 26.04.96, s. 18.

F: Thomas?
Q: ... (Thomas morrar).
S: Sture, Sture, Sture, Sture, Sture, Sture, Sture.
Q: Borta för alltid, borta för alltid, borta för alltid, borta för alltid.
(Thomas fortsätter att morra). Och folk ska få trampa på ditt slyne. (Thomas fortsätter att morra). Du har inga kläder på dig. (Thomas fortsätter att morra). Jag ska lura M.A. [rapportskrivers anonymisering] att trampa på dig fast han inte vet om det. (Thomas fortsätter att morra, lugnar ner sig).
S: Sture. (Birgitta Ståhle försöker få kontakt med Thomas. Han fortsätter att morra).[156]

Då Bergwall hadde roa seg ned, hadde han ein samtale med forsvararen. Bergwall prøvde så å avgrense eit aktuelt område i nærleiken av tjernet. Etter å ha gått litt til, sa Bergwall at han ville sjå på tjernet. Han bad så om ein ny pause, men no med Ståhle.

F: Är det rätt att gå den vägen fram?
Q: Ja ... OHÖRBART ...
F: Ja, då går vi efter det Thomas.
Q: Jag måste få prata utan mikrofon med Birgitta.
F: Ja. Jag vill inte att du faller undan Thomas, utan försök att håll tag i det här. Vi knäpper av...
Q: ... OHÖRBART ... ska prata med Birgitta.
W: Klockan är 15.20.[157]

Etter ein pause på 20 minutt vart det bestemt at Bergwall skulle peike ut to punkt der det kunne bli gjort funn. Bergwall ynskte berre å fortelje dette til forsvararen utan å få spørsmål frå andre. Forsvararen skulle så formidle opplysningane til etterforskarane. Forsvararen sa seinare at Bergwall hadde forklart kvar han skulle ha delt opp kroppen til Therese, og kvar han skulle ha lagt kroppsdelane før han svømte ut i tjernet med dei. Dette var opplysningar Ståhle mest truleg fekk ta del i.[158] Det å kome med krav om at han ikkje skulle få spørsmål om opplysningar han kom med, var ikkje uvanleg for Bergwall. Det var noko som vart sanksjonert av "den svenske nøkkelen"; han kunne ikkje forklare nærare på grunn av angst. Det gjorde at opplysningane seinare kunne setjast inn i ein passande kontekst.

I avhøyr av 22.08.96 står det at Birgitta Ståhle var til stades under samtalen med forsvararen der han fekk opplysningane av Bergwall som han så gav til politiet[159]:

F: ... sedan så sker ju den här resan och du pekar på ett område, dels intill den här tjärnen och sedan efter samtal med advokat och Birgitta Sthåle, så ber du att advokaten ska redogöra för att fynd finns då i tjärnen?[160]

Informasjonen frå vallningane samanfatta Penttinen i tre eigenrapportar. Ståhle var med på vallningane og fekk truleg med seg all den informasjonen som Penttinen skildra i rapportane.

6.7.15 Avhøyr 11.05.96, vallning i Sverige

På veg til vallning i Lindesberg, Sverige, om asylsøkjarane, tok Penttinen opp spørsmål knytte til Therese. I ein plan for vallninga går det fram at Ståhle skulle vere med i bussen sa-

[156] Ibid., s. 21 og 22.
[157] Avhøyr av 26.04.96, s. 28.
[158] Eigenrapport av 17.06.96, Penttinen.
[159] Avhøyr av 22.08.96, s. 2.
[160] Loc.cit.

man med Bergwall[161]. Penttinen bad Bergwall om å gje fleire detaljar rundt det som skjedde på dei to nemnte plassane ved Ringentjern. Svaret til Bergwall viser at dette er tema i terapien:

> *Q: Det sker-, nu vet jag inte hur mycket jag har sagt i förhören heller. Birgitta och jag har pratat mycket om det där men det är en sak. Det sker-, det här är svårt då. I min fantasivärld, i min psykosnära värld då så finns det en föreställning om att hon måste förstöras helt, det vill säga det sker en extrem form av kropps-, jag hittar inte ordet, kroppen delas upp i väldigt små delar, det är väl det uttryck som jag kan använda mig av.*[162]

Litt seinare i avhøyret bad Penttinen Bergwall forklare kva han slapp ned i Ringentjern. Der kom det fram at Ståhle og Bergwall hadde snakka om fleire detaljar rundt dette i terapien. Bergwall ville ikkje fortelje kva kroppsdel av Therese han tok med seg frå Ørje, men han hadde snakka med Ståhle om det. Det er vidare interessant å sjå at Bergwall trengte ein pause for å "koncentrera" seg før han forklarte seg vidare. Det går ikkje fram om han snakka med nokon i denne pausen:

> *Q: Ja, sen-, det vet jag inte om jag har nämnt i förhör. Någon del av kroppen tas ju också med.*
> *F: Det har du inte berättat tidigare. Vilken del är det, som vi inte kan hitta på den här platsen.*
> *Q : Det kan jag inte berätta.*
> *F: Vad är anledningen till det.*
> *Q: Det är för svårt. Birgitta och jag har pratat en hel del om just den detaljen och det är en detalj-. Jag kan nämna det-, vi gör ett kort avbrott och tar en rök*
> *F: Vi fortsätter ifrån Grängesberg, vi har haft en liten paus. Före pausen så hade vi en diskussion kring dom olika kroppsdelarna och vi avslutade med att Thomas ville ta en paus för att koncentrera och berätta kring det här vilken kroppsdel som du har tagit med dig ifrån den platsen. Kan du säga det nu efter pausen.*
> *Q: Jag kan säga så mycket att jag tar med mig en kroppsdel, jag går inte in på själva kroppsdelen men däremot så tar jag med den till Falun. Jag gör-, fortsätter-, jag fortsätter-, det här-, jag är inne på det här att förstöra, att utplåna, dessutom att förnedra. Vad jag gör med den här kroppsdelen som följer med det är att den delas i centimeter-, kvadratcentimetersbitar ungefär och släpps utanför ett par affärer utanför Falun, där jag trampar på dom och tanken hos mig då är att också andra människor skall trampa på dom här delarna.*[163]

Trass i pausen ville ikkje Bergwall fortelje kva kroppsdel det var, men han fortalde at det var lagt att ulike kroppsdelar utanfor fleire butikkar i Falun.

Då Penttinen gjekk tom for spørsmål, gjekk han tilbake til det som skjedde i terapien:

> *F: Ja jag har inga speciella frågor ytterligare i det här läget Thomas, men är det någonting annat som du själv vill berätta om beträffande Terese-händelsen.*
> *Q: Hm.*
> *F: Det är någonting som trycker dig det ser jag på dig. Är det någonting som du har diskuterat i terapin med.....*

[161] Plan for vallning av 29.04.96, Wikström.

[162] Avhøyr av 11.05.96, s. 11.

[163] Ibid., s. 17.

Q: Nej.[164]

Dette viser at Therese-saka vart omsnakka både i terapi og i avhøyr, og Penttinen forventa at det skulle dukke opp ny informasjon under terapien. Dette viser etter vår meining noko av samspelet mellom etterforskinga og terapien.

Det som ikkje kjem fram i denne rapporten, er det som skjedde på Lindesberg medan dei var der på vallning etter levningar etter asylsøkjarane. Det vart klart at desse to var funne i live, og vallninga etter likdelar vart naturleg nok avslutta.

6.7.16Avhøyr 13.05.96

Dette avhøyret kom i stand to dagar etter at asylsøkjarane var bekrefta i live. Det er det einaste avhøyret vi kjenner til som ikkje er halde på Säter, men i Rikskrim sine lokalar i Stockholm. Birgitta Ståhle og Bergwall vart transportert inn til Stockholm etter at Ståhle hadde teke kontakt på Bergwall sine vegne for å få i stand eit avhøyr. Ståhle tok kontakt på føremiddagen, og avhøyret starta så seint som kl. 19:40. Ut frå omstenda rundt dette avhøyret, tykkjest det som at det hasta veldig å få avhøyret i stand. Vi utelukker ikkje at Bergwall kjende på eit stort press for å halde liv i Therese-saka etter at han vart teken i løgn. Ståhle var til stades under avhøyret:

Protokoll fört vid förhör med Quick, THOMAS Ragnar född 500426-7190.
Förhöret är hållet på Rikskriminalen i Stockholm 96-05-13 med början klockan 1940.

Förhörsledare Seppo Penttinen och Anna Wikström. Närvarande är advokat Claes Borgström och chefspsykolog Birgitta Ståhle.

Förhöret påkallat av Thomas Quick. Birgitta Ståhle tog under förmiddagen kontakt med undertecknad och berättade att Thomas hade en önskan om att få berätta omständigheter kring Norgedelen dvs den utredningsdel som de vallades om förra lördagen den 11 maj bland annat i trakten av Lindesberg.

F: förhörsledaren Seppo Penttinen.
Q: Thomas Quick.
W: Anna Wikstrom

F: Forst vill jag ställa frågan till dej Thomas, vad är det som gör att du är så angelägen att du ber om att du får det här förhöret i så snabb takt?
Q: Öh .. att jag vill ha det i snabb takt det är väldigt enkelt.. därför att det här är aktuellt nu och för att jag inte ska hinna gämma undan det. öh ..
F: - ohörbart - om det inte kommer fram idag så - ohörbart -

Quick och Penttinen talar samtidigt därav ohörbart.

Q: Ja, ja.

For fyrste gong i dei avhøyra som ligg i den norske saka, kom Bergwall no med ei lengre forklaring. I utskrifta er det over 1,5 sider med samanhengande forklaring. Bergwall fortalde at M.A. var med på drapet på Therese, og han gav detaljar rundt det. Han fortalde òg om fleire andre drap som han opna for at han kunne svare på spørsmål om, blant anna om "Doschka" i Drammen. Han fortalde så meir om asylsøkjarane. Avhøyret er på 61 sider.

Det kan virke som om Bergwall var prega av at han vart teken i feil under vallninga to dagar tidlegare:

F: Vilken möjlighet har du idag att bedöma din förmåga att återvända till den

[164] Ibid., s. 25.

här platsen och väldigt distinkt peka ut det här?
Q: Förhoppningsvis bättre efter dom här förhören då .. öh .. Jag nämnde till Claes att att det här förhöret är väldigt viktigt för mej just just för att att just nu finns jag alltså vid en tidspunkt av – ohörbart – förundersökningen fortsätta terapin bara .. avbryta terapin, avbryta förundersökningen och allting enligt - ohörbart- mitt legerade tillstånd, vad säger man?
W: - ohörbart -
Q: -ohörbart - tillstånd .. öh .. ur den synpunkten är det här ett kritiskt förhör .. öh .. ni tycker att det har gått - ohörbart - bra öh .. och min förhoppning just nu då är att vi ska kunna gå vidare och att det här platsutpekande ska bli mera - ohörbart - det gäller också då även Doschka och Johan.[165]

Vi veit ikkje om Bergwall gjekk til terapi dagen mellom dei to avhøyra, men registrerer at Bergwall ikkje ringte til Penttinen sjølv slik han har gjort tidlegare. I staden fekk han Ståhle til å ringe. Bergwall har difor snakka med ho mellom dei to avhøyra. I tillegg ser vi at Ståhle er til stades under heile avhøyret. Sidan det tidleg vart sagt at det skulle vere tette skott mellom etterforskinga og terapien, er det difor merkverdig at det ikkje vert notert nokon grunn til at ho var til stades.

Avhøyret vart avslutta kl. 21:25, og Penttinen, Bergwall, Wikström og Ståhle gjekk då til eit møte hos statsadvokat Christer van der Kwast, etter anmodning frå han[166]. Van der Kwast gjorde det klart for Bergwall at det var viktig å finne fram til kroppsdelar:

Öå van der Kwast betonade vikten av att slutföra ärendena ut utredningssynpunkt, dvs i huvudsak påvisa konkreta fysiska fynd med hänvisning till att utredningen fortskridit bra och långt avseende Norgedelen.

Öå van der Kwast betonade även vikten för hans vidkommande att klargöra ett bevisläge, dvs krav på att konkretisera bevisen i aktuella fall lämna klara uppgifter om var kroppsdelar kan anträffas.

Bergwall vart merkbart irritert og storma ut av rommet utan vidare dialog.

Ståhle visste no, som alle sentrale aktørar i etterforskinga, at Bergwall hadde forklart seg feil om asylsøkjarane. Ho var òg klar over at det ikkje lenger var nok å berre kome med nye drap, men at Bergwall måtte kunne vise til funn av likdelar for at ein skulle kunne avslutte etterforskingane som var i gong. Dette var reine etterforskingsopplysningar som ikkje hadde noko med terapien å gjere. Ståhle hadde i tillegg vore til stades under alle vallningsavhøyr og to ordinære avhøyr. Når no Bergwall vart sett under press frå van der Kwast, var Ståhle truleg godt oppdatert om saksinnhaldet så langt. Ho visste òg at Bergwall måtte "levere".

6.7.17 Tidsrommet 13.05.96–26.03.97

Ringentjern vart tømt i tidsrommet 28.05.96–17.07.96 utan funn[167]. Det vart skrive to eigenrapportar med enkeltopplysningar frå Bergwall om t-trøya og beltet til Therese. 03.06.96 ringde Bergwall til Penttinen fordi noko hadde dukka opp i ein samtale med Christianson. Han fortalde at Therese hadde ein "ast-

[165] Avhøyr av 13.05.96, s. 37.
[166] Eigenrapport av 14.05.96, Wikström.
[167] Oversiktsrapport av 04.02.98, Grøttland og Bjerknes, s. 9.

maliknande" lyd, og at han hadde rissa eit merke i eit tre ved Ringentjern.

Frå 20.05.96 til 14.10.96 vart det teke seks avhøyr av Bergwall. Avhøyret av 20.05.96 utgjer eit avhøyrsutdrag på ei side. Der vart eit rosa belte nemnt i ei setning. Dette er det einaste avhøyret vi ikkje har komplett versjon av, og vi kan difor ikkje seie om Ståhle var til stades, eller om det var koplingar til terapien i avhøyret. Den 22.08.96 vart han konfrontert med at ein ikkje hadde funne noko i Ringentjern. Han forklarte dette med at det berre var bløtdelane frå kroppen som var blitt senka i tjernet. Dei andre tre avhøyra dreidde seg i hovudsak om meir detaljar om Therese, Fjell og Hærland kyrkje.

Frå oktober 1996 til 20.02.97 var det ikkje meir kontakt mellom Bergwall og Penttinen om Therese-saka. I det tidsrommet jobba dei med Levi-saka. Ettersom dei norske etterforskarane ikkje fekk noko dokument frå dei andre sakene mot Bergwall, kunne dei ikkje vete at Ståhle i den perioden deltok både under vallning og avhøyr i Levi-saka[168]. I Levi-saka var det òg eit press på Bergwall for å kome med opplysningar.

20.02.97 møttes Bergwall og Penttinen, med Bergwall sin forsvarar til stades, for å finne fram til korleis dei kunne kome inn i "fas 2", det å finne likdelar. Bergwall skildra blant anna ei løysing med bruk av video. Dette er skilda i kapittel 5 om "den svenske nøkkelen".

Birgitta Ståhle eller terapien er ikkje nemnde i noko av dokumentasjonen i saka i dette tidsrommet. Unntaket er det som tidlegare vart nemnt avhøyret av 22.08.96, at ho var deltakande i ein intervju mellom Bergwall og hans forsvarar ved Ringentjern. Dette er skildra over i samband med gjennomgang av avhøyret 26.04.96.

6.7.18 Avhøyr 26.03.97

Avhøyret dreidde seg om kvar Bergwall hadde gjort av likdelane etter Therese i Ørjeskogen. Penttinen og Bergwall teikna ei skisse under avhøyret som viste kvar Bergwall køyrde, og kvar han gjorde av likdelane. Fleire gongar under avhøyret var det detaljar Bergwall ikkje orka å kome inn på då. Det viste seg at Bergwall hadde snakka om kva som skjedde med kroppsdelane til Therese i terapien:

> *Q: Sedan är det en till kroppsbit till som jag har för mig att jag har berättat om, men nu vet jag inte, som hamnar utanför det här köpcentrat...*
> *F: Mm?*
> *Q: Origo.*
> *F: Vi har pratat om hjärtat då, var det så? Nej. Det var fingerfalanger som... Var det fingrar?*
> *Q: Nej, då har jag nog inte...*
> *F: Nej, då har du inte nämnt det för oss?*
> *Q: Nej, då är det berättat i terapin.*
> *F: Mm. Orkar du berätta det idag?*
> *Q: Det, det, det är ju en, en enormt groteskt och därför är det svårt, det är alltså själva könsorganet som pla.., pla.., placeras, jag har för mig att jag har berättat det.*

[168] Under avhøyret 11.12.96 deltok Ståhle, og ho forklarte kvifor Bergwall både ville og ikkje ville erkjenne forholdet, på s. 24: "Vi har ju inte pratat om exakt detaljer, men däremot så har vi pratat om dom här allmänna svårigheterna som finns tillsammans och gör det komplicerat, att vilja berätta, att vilja klarlägga och samtidigt alla dom mekanismerna som hindrar klarläggandet. Dels innebörden av att [M.A.] finns med och den, vad ska vi säga, också symboliska innebörd han har som person och som personen också i övrigt vad han har för betydelse. Och dels att händelsen i sig väcker så mycket av ångest, så att där finns mycket mekanismer som förändrar verkligen hela tiden." Bergwall sin angst var, som vi har sett tidlegare, ein viktig del av "den svenske nøkkelen". Her ser vi korleis angsten vart brukt som ein grunn til at Bergwall ikkje klarte å forklare seg betre.

> *F: Du har berättat om det som är utanför affären, men du har inte berättat om vad det är för kroppsdel som det är frågan om?*
> *Q: Jaha, mm, just.., själva könsorganet.*[169]

Slik Bergwall forklarer seg, kan det tyde på at han har vanskar med å skilje mellom kva han har fortalt i avhøyr, og kva han har fortalt i terapien. Avhøyr og terapi flyt saman.

6.7.19 Tidsrommet 26.03.97–02.06.97

Før avhøyret 26.03.97 fekk Bergwall sett gjennom videoen frå ei vallning i Sverige 13.03.97 der ein søkte etter likdelar. I ein eigenrapport skildrar Penttinen korleis Bergwall plukka ut aktuelle område frå denne videoen. I ein annan eigenrapport går det fram at Penttinen og Bergwall møttes 15.04.97. Då fekk Penttiinen nokre fleire detaljar knytte til skissa Bergwall laga 26.03.97. Den 14.05.97 vart det gjennomført nok eit avhøyr om dei ulike stadane i Ørjeskogen.

I avhøyret av 20.05.97 bad Bergwall om eit résymé av kva han hadde forklart så langt. Penttinen gav eit résymé av alt frå Fjell, via Hærland kyrkje til dei ulike plassane i Ørjeskogen. Bergwall forklarte så meir om det som hadde skjedd i Ørjeskogen.

6.7.20 Avhøyr 02.06.97, "miljøvallning"

Dette avhøyret vart skrive som ein eigenrapport utan at det går fram kva grunnen til det skulle vere. Det går fram at blant andre Christianson og "Vårdpersonal från Säters sjukhus" var til stades under vallninga. I dokumentasjon som ligg utanfor det norske saksmaterialet, går det fram at Birgitta Ståhle var til stades under denne vallninga, der Berwall skulle vise terreng i nærleiken av Säter som kunne samsvare med tilhøva i skogsområdet der Therese var gøymt.

Nokre dagar seinare skreiv Penttinen ein eigenrapport om at politiet hadde gjeve Bergwall nokre etterforskingsopplysningar i samband med vallninga. [170] Opplysningane var heilt sentrale. Politiet fortalde Bergwall at dei hadde funne ei bjørk som kunne stemme med treet med innriss i Ørjeskogen som Bergwall hadde skildra. Men treet stod ein annan stad enn det Bergwall hadde oppgitt, og Bergwall skjøna naturleg nok at dette ville bli sentralt under den forestående vallninga i Noreg.

I rapporten vart det ikkje skrive noko om pausar eller om involvering eller samtalar med andre. Det einaste vi veit er at Ståhle var til stades, og at ho truleg fekk ta del i opplysningane som kom fram under vallninga; blant anna opplysingane om treet.

6.7.21 Avhøyr 11.06.97, vallning i Ørje

Det vart skrive ein rapport med dialogutskrift av det som vart sagt under vallninga. I tillegg vart det skrive tre eigenrapportar med opplysningar frå vallninga. Frå ein av desse har vi henta ei skildring av bakgrunnen for vallninga:

> *Hensikten med å ta TQ tilbake til Norge, var at TQ selv mente at han nå var klar for å ta seg frem til selve gjemmestedet. Dette ble støttet av hans terapeut Birgitta Ståhle, samt svensk politi/påtalemyndighet. Professor i psykologi Sven Åke Christianson laget et program for hvordan TQ skulle kunne fa best mulighet for å nå frem til målet, altså gjøre et konkret funn.*[171]

---

[169] Avhøyr av 26.03.97, s. 33 og 34.

[170] Eigenrapport av 06.06.97, Penttinen.

[171] Rapport av 20.06.97, s. 2, Bjerknes og Grøttland.

Vi ser at Ståhle vart spurt til råds om Bergwall var klar for å ta seg fram til der han hadde lagt delane av liket til Therese. For at Ståhle skulle kunne ha ei meining om det, må dei ha snakka om kvar Bergwall hadde gjort av likdelane i terapien. At etterforskarane rådførte seg med terapeuten, viser at desse samarbeidde om framdrifta i etterforskinga.

I eigenrapporten går det fram at Ståhle sat i same buss som Bergwall både på veg frå Säter til Ørje og under vallninga.[172]

Då Bergwall kom så langt som ved den førre vallninga, eit T-kryss, og skulle velje veg vidare, ville han ut av bilen og gå, og han bad om at Ståhle skulle vere med. Det vart veldig vanskeleg for Bergwall, og han ropte etter "nomis[173]" Ifølge eigenrapporten frå Wikström[174] er "Simon" eit namn som ofte dukkar opp i ... Thomas Quicks terapivärld". Dette viser at det går informasjon frå terapien til etterforskinga.

Då Bergwall fekk beskjed om at vegen ikkje gjekk lenger ved Skumpen, fekk han snudd kortesjen før han varsla at han ville gå. På veg inn til Skumpen køyrde dei forbi det som seinare vart "Kal sten". Då han gjekk, fekk han truleg støtte av Ståhle:

Q: Mm. Jag tittar om det är något bilspår. Ja. Såg du rovfågeln? Birgitta vet vad det innebär.
?: Ja.
Q: ... OHÖRBART ...
?: ... OHÖRBART ...
Q: Mm. Ja.
?: Vill du att jag går med dig?
Q: Mm.
?: Det kan jag göra.
Q: Hm, jag är inte psykotisk men jag skulle lätt kunna bli det när jag såg rovfågeln.
?: Mm. Du är det inte och det är det viktiga.
Q: Nej.
?: Vad du kan göra Sture det är att du känner efter och att du pratar om det.
Q: Mm. Nu går vi fram dit och så vänder vi, en liten bit till ... OHÖRBART ... så.
F: Du pekar på bröstet, är det bröstkorgen eller?
Q: Nej.
F: Bara bröstet.[175]

Ved fleire høve nemner ein i dialogutskrifta personar kalla "?" som snakka med TQ. Dette kan vere Christianson, Quick sin forsvarar, Ståhle eller andre. Ved fleire høve vart lydopptakaren skrudd av utan at det går fram kven Bergwall snakka med, om nokon, eller kor lang pausen var. Vi meiner det er ei svakheit at det ikkje går fram i eit avhøyr kven som snakkar med den sikta. Sitatet frå side 18 viser eit eksempel på begge deler:

Q: En påse?
F: Vill du ha en påse?
?: Du behöver en påse, fan också ... OHÖRBART ...
F: Han har svårt att andas, andas djupt, andas djupt Thomas. Andas här i handen på mig. Är det bättre så?
?: Andas lugnt, sakta och lugnt, djupa andetag.
F: Det är bra Thomas, lugnt ... OHÖRBART ... Jag knäpper av mitt ljud en liten stund och så pratar jag med ... OHÖRBART ...
?: Kan du hämta lite vatten?
F: Jag ska knäppa på mikrofonen. Ja, då har jag knäppt på ljudet igen.

[172] Rapport av 20.06.97, s. 3, Bjerknes og Grøttland.
[173] Dette er Simon baklengs.
[174] Eigenrapport av 11.06.97, s. 3, Wikström.
[175] Avhøyr av 11.06.97, s. 8.

Thomas står vänd med ryggen mot den här höjden.[176]

Medan dei var ute i skogen ved Torget, bad forsvararen om å få ein pause saman med Bergwall og Ståhle. Penttinen fortalde at formålet med samtalen var at dei skulle gå tilbake til T-krysset. Det er verdt å merke seg at Ståhle òg var med på ein samtale mellom forsvararen og hans klient. Om det skjedde ved andre høve, t.d. på Säter, vart det naturleg nok ikkje dokumentert nokon stad. I så tilfelle var dette nok ein arena der Ståhle kan ha fått kunnskap om informasjon frå etterforskinga.

?: Jag har ett förslag, vi går här och så kan Thomas och jag och Birgitta få en liten stund för oss själva, vi tre.
Q: Mm.
?: Som en egen, som en paus tillsammans.
Q: Mm, det gör vi.
F: Så gör vi ett försök där nere sedan.
?: Ja, jag sade bara att vi tar en egen paus, det är det enda alltså.
Q: ... OHÖRBART ... åka till vägkorset... OHÖRBART ...
?: Till den här T?
Q: Ja.
?: Den här första platsen.
Q: Ja, ja.
?: Och så åka ... OHÖRBART ...
Q: Tjärnen, ja, precis.
F: Men ta ett samtal nu i lugn och ro.
Q: Jo, då.
F: Du slog bröstet kanske när du, i någon sten. Jag ska passa på att stänga av ljudet Thomas så att.
Q: Mm.
F: Så då var det avstängt. ... OHÖRBART ... samtidigt också Thomas och Birgitta och Claes ska ha ett enskilt samtal. Avsikten innan det samtalet är att vi ska på Thomas uppslag åka tillbaka till T-korsningen för att han ska känna efter där om han orkar gå in där en gång till.[177]

Mot slutten av vallninga ynskte verkeleg Penttinen at Bergwall skulle vise kvar han hadde gøymt den eine handa til Therese, men Bergwall orka ikkje. Då skildra Penttinen, i samsvar med planen Christianson og Bergwall hadde laga for vallninga, kva Bergwall sjølv kunne oppnå ved å finne fram til staden:

Q: Jag tror det, men jag vet inte om jag orkar.
F: Om att vi är på rätt plats det är du övertygad om, i stort alltså?
Q: ... OHÖRBART ...
F: Du har ju möjlighet, om du hittar den så har du ju möjlighet att gå fram och känna på den. Du får vara ensam där då.[178]

Bergwall klarte det likevel ikkje. I staden tok dei fyrst ein pause. Det går ikkje fram kven Bergwall snakka med i pausen. Kort tid etter tok dei nok ein pause. Etter den fortalde Penttinen kven Bergwall hadde snakka med – forsvararen, Christianson og Ståhle – og at Bergwall ville gå tilbake til bjørka:

F: ... han säger att han inte hann fram till den platsen riktigt, men han får information om att vid sök med hund, så har hunden markerat i det aktuella området. Inget ytterligare sägs om platsens exakta position. Då stänger vi av igen.

[Truleg starta den andre pausen i lydopptaket her.]

[176] Avhøyr av 11.06.97, s. 18.

[177] Ibid., s. 32.

[178] Ibid., s. 44.

Om jag får något tecken någonstans ifrån här. Thomas lämnar spontant information efter en kort paus med SvenÅke, Claes och Birgitta, att han på väg tillbaka ner mot den väg där vi står vill placera björken och att han vill vara själv vid björken. ...[179]

Forsvararen hadde altså ein samtale med sin klient saman med både Christianson og Ståhle. Truleg vart sentral saksinformasjon diskutert i og med at Bergwall heldt på med å finne gøymestaden for handa, men i staden varsla at han ville gå tilbake og plassere bjørka.

Dei norske etterforskarane skreiv ein rapport 20.06.97 om det som skjedde under vallninga. I tillegg skreiv Penttinen og Wikström kvar sin rapport om. Wikström skreiv sin rapport same dag som vallninga hadde funne stad, 11.06.97, og der står det at det berre var personale frå Säter i bussen frå Säter til Ørjeskogen. Dette var etter råd frå Christianson. Kva Bergwall sa, og kva han budde seg på under vegs til vallninga kan vi difor ikkje seie noko om. Det vi veit frå den norske rapporten[180] er at Ståhle og Bergwall sin forsvarar var med i bussen.

6.7.22Avhøyr 04.07.97

Den 04.07.97 ringte Wikström til Bergwall "i morse" og sa at det ikkje var funne noko på to av stadane Bergwall hadde peika ut i Ørjeskogen. Det går ikkje fram kva som vart sagt i telefonsamtala utover at Bergwall straks hadde bede om eit avhøyr. Det går heller ikkje fram kva to plassar det ikkje var blitt gjort funn på. Avhøyret starta klokka 16:40.

I starten på avhøyret var det Bergwall som spurte ut Wikström om kva stadar han hadde hatt reaksjonar på ut over dei to plassane politiet ikkje hadde funne noko. Det går fram at Ståhle vno er på ferie, og at Bergwall skriv dagbok til Ståhle er tilbake. Bergwall nemner at han eller M.A. kunne ha vore tilbake og henta likdelar.

På side 13 i avhøyret ser vi indikasjonar på at Bergwall hadde dokument frå etterforskinga hos seg:

F: Du har enormt bra minnesbilder från och beskrivit i skisser.....
Q: Ja.
F: .... som vi har haft i förhör och så vidare.
Q: När jag kom tillbaks så tittade jag själv på den här skissen där, den första platsen så att säga och blir ju-, ja, men jag blir själv förvånad över likheten.

Vi veit ikkje om Bergwall hadde med seg skissa og ev. andre etterforskingsdokument i terapien, men kan ikkje utelukke det.

Ståhle si rolleknytt til informasjonsinnhenting i avhøyra ser vi då Bergwall svarte på eit detaljspørsmål om hovudet til Therese:

F: Ligger det djupt det här, är det svårt att gräva ner.....
Q: Jag (ohörbart) eller jag vågar inte veta just nu. Det hänger lite i samband med att Birgitta är borta och personal här och sådär också.[181]

Bergwall vert her beden om å hugse tilbake til ei straffbar handling han hadde gjort og alt hadde forklart seg om. Det spesielle i sakene mot Bergwall er at politiet godtok at han måtte snakke om detaljar i terapi før han var villig til å dele dei i avhøyr. Det viser noko om samspe-

[179] Avhøyr av 11.06.97, s. 46.
[180] Rapport av 20.06.97, s. 2, Bjerknes og Grøttland.
[181] Avhøyr av 04.07.97, s. 14.

let mellom terapi og etterforsking som var ein del av "den svenske nøkkelen".

Som vi har sett over, var Ståhle på ferie då dette avhøyret fann stad. Bergwall hadde likevel ein telefonsamtale med både Ståhle og Christianson same dag som dette avhøyret:

> *F: Och hur var samtalet med Sven-Åke idag?*
> *Q: Jaa, jag tyckte ju, när Birgitta for på semester så började jag skriva ett brev till Sven-Åke, för att jag tyckte att jag upplevde en annan slags känslomässig förståelse från Sven-Åkes sida. (ohörbart) hon tillbaka. Sedan tyckte jag att hon var lite dämpad på rösten idag, jag är så jävla känslig för dom här tonlägena och så vidare, om det har påverkat dig.* [182]

Samtalen med Wikström fann stad om morgonen. Ut frå Bergwall sine refleksjonar frå samtalen med Christianson fann samtalen med han truleg stad etter at han hadde hatt telefonsamtalen med Wikström om at dei ikkje hadde funne noko i Ørjeskogen:

> *Q: Jag upplevde att han upplevde det här som arbetsamt då, att det inte gjorts något fynd och så vidare. Men det är ju jag som upplever det som arbetsamt förstås.* [183]

Utover det som står over, veit vi ikkje kva Bergwall snakka med Ståhle og Christianson om. Ståhle har neppe kontakta Bergwall sjølv medan ho var på ferie, så det var truleg opplysningane frå Ørjeskogen som gjorde at Bergwall tok kontakt med ho. Vi veit heller ikkje om det var avtala nokon samtale med Christianson tidlegare, eller om det var opplysningane som gjorde at Bergwall tok kontakt med han. Arbeidsgruppa er av den oppfatning at dei manglande funna frå Ørjeskogen vart diskutert av Bergwall med både Ståhle og Christianson før avhøyret med Wikström.

Trass i hjelpa frå Christianson var Bergwall avhengig av hjelp frå Ståhle for å klare å få fram opplysningar i avhøyr. Det var Wikström klar over. Wikström var ikkje nøgd med opplysningane Bergwall hadde kome med, og ho leia Bergwall inn på at opplysningane måtte bearbeidast saman med Ståhle:

> *F: Men idag då ser du inget gömmande i det här området, eller ser du... ?*
> *Q: Jag vet inte.*
> *F: Vi har ett antal platser nu.*
> *Q: Mm.*
> *F: Där du har bekräftat att du vet hur det ser ut på dom här platserna.*
> *Q: Mm.*
> *F: Och jag uppfattar det som att något är mera bearbetningsbart.*
> *Q: Mm.*
> *F: Och du har på något vis också bearbetat en hel del i detta.*
> *Q: Mm.*
> *F: Det vill säga från vallningen den 11 juni fram till idag så ser det annorlunda ut.*
> *Q: Mm.*
> *F: Och om vi tar ifrån idag då och fram till när semestrar och övrigt är över, så via Birgitta och kanske framför allt via dig själv, försök se vad som är åtkomligt.*
> *Q: Mm, och det här vågar jag ju förmodligen attackera och se tydligare när Birgitta är tillbaka den 21 :a. Då har jag ju en... jag hittar inte det engelska uttrycket. Vad heter det?*
> *F: En....?*
> *Q: En återuppbackare, alltså en....*
> *F: En feedback?*
> *Q: Ja, precis, i Birgitta. Jag har ju ingen sådan just nu här och därför håller jag mig också.....*
> *F: Du håller dig på en viss nivå.*
> *Q: Ja.*

[182] Ibid., s. 16.
[183] Ibid., s. 17.

F: För du inser ju hela utredningsjobbet här, du ser vad som på något vis ändå vad som fortgår och att man från utredningens sida kanske skulle önska en ytterligare pusselbit i detta.
Q: Mm. [184]

Den vidare framdrifta i å finne fram til gøymestadane for likdelane etter Therese vart altså flytta frå avhøyra og vallningane til terapien. Dette ser vi heilt tydeleg litt seinare i avhøyret der dei snakka om staden Bergwall skulle ha flytta likdelane til etter at han skulle ha henta dei att frå Ørjeskogen:

F: På den platsen, finns det andra offer där?
Q: Det där är över.
F: Jag tror det är viktigt Thomas, att du kanske vad skall vi säga, bemöter en plats i tanken, för att det inte skall bli så mycket.
Q: Mm.
F: Och det här kan du ju resonera med Birgitta om.
Q: Ja, ja, ja. [185]

Arbeidsgruppa bit seg merke i at heilt sentrale opplysningar frå ein åstad vart gjeve Bergwall utanfor avhøyr, og at det ikkje ligg nokon rapport frå denne samtalen i saka. Vi legg òg merke til at desse opplysningane, som står i klar motstrid til kva Bergwall hadde forklart tidlegare, vart diskutert med to andre personar som var til stades då opplysningane kom fram. Desse samtalane fann stad etter at Bergwall hadde fått opplysningane og sjølv initiert eit avhøyr. Etter samtalane vart avhøyret gjennomført, og i starten var det Bergwall som stilte avhøyraren spørsmål om det som hadde skjedd på åstadane. Det er sjølvsagt ukjent for oss om han hadde ein slik framgangsmåte i dei to andre samtalane han hadde hatt før avhøyret.

Vi ser at etterforskinga i denne saka gjennom avhøyra nyttar terapien som ein arena for å få fram opplysningar. Etterforskaren var innom tema, men ho gav seg når Bergwall seier at han må snakke med terapeuten om det. Ho føreslår til og med konkrete tema som Bergwall skal ta opp i terapien for å "...resonera med Birgitta om". Dette avhøyret viser korleis opplysningane gjekk frå etterforskinga, innom terapien og tilbake til etterforskinga.

6.7.23 Tidsrommet frå 04.07.97 og ut etterforskinga

I samband med eit avhøyr 17.10.97 i ei anna sak hadde Bergwall bede om å få tilgang til alle sine avhøyr om Therese. Det fekk han.[186] Bergwall fekk avhøyra og eigenrapportar over ting Bergwall hadde sagt om Therese i veke 43, som starta med måndag 20.10.97. Det ligg ikkje dokumentasjon frå avhøyret av 17.10.97 i saka.

Avhøyra som Bergwall fekk, kan ha blitt brukt i terapien. I avhøyr ved gjenopptakinga forklarte Sture Bergwall at Ståhle og han hadde tilgang på etterforskingsdokumenta før rettssakene.[187] Etter rettssaka mot Bergwall i Therese-saka skreiv Ståhle i ein journal frå Säter, 02.07.98: "Inför rättegången i maj har vi använt oss av förundersökningen i terapin på ett aktivt sätt."[188] I sitt avhøyr ved gjenopptakinga av sakene mot Bergwall nektar Penttinen for at Ståhle skal ha fått noko dokument frå etterforskinga.

I det fyrste avhøyret etter at Bergwall hadde fått dokumenta, avhøyret av 30.10.97, var

[184] Avhøyr av 04.07.97, s. 21.
[185] Avhøyr av 04.07.97, s. 23.
[186] Avhøyr av 30.10.97, s. 1.
[187] Avhøyr av Sture Bergwall, 30.06.10, s. 21.
[188] Avhøyr av Seppo Penttinen, 01.03.10, s. 14.

Bergwall sikker på at han hadde vore tilbake til Ørjeskogen ca. 10–12 månadar etter at han tok livet av Therese. Han fortalde om bål han hadde brent likdelane på. Bergwall gav nokre fleire detaljar rundt forskjellige tema i Therese-saka i avhøyr av 10.11.97.

Penttinen har skrive ein eigenrapport om ein samtale Christanson og Bergwall hadde 01.12.97[189]. Samtalen er skildra i kapitlet om Christianson, og dreidde seg i hovudsak om personen Bergwall hadde peika ut som medhjelpar i drapet på Therese, M.A.

Dei siste avhøyra av Bergwall om Therese-saka fann stad 19.12.97. Då fekk dei på plass den siste bålplassen ved Torget, dei snakka om Herland kyrkje, og dei gjennomførte ein gjenstandskonfrontasjon med skospenner.

I avhøyra i Therese-saka etter 04.07.97 var det ingen direkte referansar til terapien eller til Ståhle. I det siste avhøyret var det referansar til opplysningar Bergwall hadde snakka med Christianson om.

6.8 SAMANDRAG

Spørsmåla arbeidsgruppa har søkt svar på i dette kapitlet, er:

- Hadde Sture Bergwall sin terapeut, Birgitta Ståhle, tilgang på opplysningar frå etterforskinga ut over det Bergwall fortalte i terapien, eller var det "vattentäta skott"?
- Var terapien ein del av etterforskinga?
- Hadde norsk politi grunnlag for å vere meir kritisk til terapien si rolle i etterforskinga?
- Påverka terapien avhøyra og avgjerdsgrunnlaget for påtale?

Som tidlegare sagt, er dette opplysningar som berre er knytt til etterforskinga i Therese-saka. Parallelt etterforska svensk politi fleire andre saker. Dokument frå desse sakene har vi praktisk tala ikkje sett på, men vi veit at det vart gjennomført andre avhøyr, møter og vallningar i same tidsperioden som den vi har skildra i dette kapitlet, og dette er òg arenaer der informasjon om Therese-saka kan ha blitt diskutert.

Sidan Bergwall ikkje sat på restriksjonar hadde han tilgang til aviser, TV og radio. Han kunne ta imot besøk og bruke telefon. Det gjorde at politiet la vekt på unike detaljar berre ein gjerningsmann eller politiet visste om. Gjennom kapittel 5, "Den svenske nøkkelen", har vi vist at politiet kunne påverke Bergwall. Det er òg noko som vert vist i andre kapittel i rapporten. I dette kapitlet har vi sett på om det var andre som kunne ha kunnskap om etterforskinga og som kunne ha påverka Bergwall. Vi viste fyrst kort at politiet sin konsulent, minnespsykologen og forskaren Sten-Åke Christianson, både hadde informasjon og høve til medvite eller umedvite å ha påverka Bergwall. Vi via så resten av kapitlet til terapien og om Bergwall kunne ha blitt påverka gjennom den.

Vi har sett at Ståhle var til stades under to avhøyr, vallningane og ved fleire situasjonar som det vart skrive eigenrapportar om. Når Ståhle var til stades, fekk ho med seg informasjonen som vart utveksla i dei samanhengane. Det opna for at Ståhle medvite eller umedvite tok med seg informasjon ho vart kjend med i etterforskinga, inn i terapien. Der vart denne informasjonen kopla saman med informasjon Bergwall hadde med seg sjølv.

Som vi har sett, både ynskte og forventa politiet at Bergwall jobba fram informasjon til etterforskinga i terapien. Om det var vanleg med leiande spørsmål i terapien, som Bergwall viste til i det eine eksempelet frå terapien i sitt avhøyr frå 2010, så auka det naturleg nok faren for påverknad av Bergwall i terapien. Terapien

[189] Udatert eigenrapport, dok 6,9, Penttinen.

vart ein arena der flyt av informasjon kunne skje.

Etter arbeidsgruppa si meining, hadde Ståhle tilgang til viktig informasjon i sakene. Som deltakar på vallningane fekk ho kunnskap om korleis det såg ut på alle åstadane i Therese-saka, kva Bergwall gjorde der, og kvar og korleis han gjorde det. Dette var dei heilt sentrale opplysningane i saka. Under vallningane og avhøyr fekk Ståhle òg med seg kva politiet oppfatta som sentralt gjennom politiet sine spørsmål til Bergwall. Det at Bergwall hadde same tilgang til Ståhle som sin forsvarar under vallningane, gjorde at faren for at Ståhle òg kunne påverke Bergwall under vallningane var til stades.

Vi har sett både i eigenrapportarog avhøyr at Ståhle var til stades under sentrale møter der informasjon frå etterforskinga kom fram, og i møter der vidare framdrift i etterforskinga vart diskutert. Arbeidsgruppa oppfattar det som merkverdig at ein psykoterapeut for den sikta deltok i møter der vidare framdrift i ei etterforsking vart diskutert. At sikta sjølv òg var til stades ved slike møter, er sjølvsagt ikkje mindre merkverdig om ein ikkje har kjennskap til "den svenske nøkkelen".

I samband med gjenopptakinga av sakene mot Bergwall sa han at det hadde vore eit tett forhold mellom terapi og etterforsking, medan Ståhle forklarte at ho bevisst ikkje ville vete noko frå etterforskinga. Penttinen og van der Kwast støtta Ståhle i dette. Det er mogeleg at dei hadde dette forsettet, men det arbeidsgruppa har vist frå Therese-saka, viser at Ståhle gjennom si deltaking likevel fekk informasjon frå etterforskinga. Arbeidsgruppa er difor av den oppfatning at Ståhle hadde meir kunnskap om etterforskinga mot Sture Bergwall i saka om drapet på Therese Johannesen enn det som kom fram i retten.

Vi meiner at terapien vart nytta av etterforskarane som ein arena der Bergwall førebudde seinare forklaringar i avhøyr. Fleire gongar venta etterforskarane på at tema i etterforskinga skulle arbeidast vidare med i terapien. Dette stadfester Christer van der Kwast i eit intervju med journalisten Hannes Råstam der han snakka om sitt syn på terapien: "...det här är närast ett arbetsredskap snarast så att få saken utredd."

Med unnatak av avhøyra frå gjenopptakingane av sakene mot Bergwall, dei to fyrste eigenrapportane og intervjuet med van der Kwast, hadde norsk politi det same materialet arbeidsgruppa har gått gjennom i dette kapitlet. Etter arbeidsgruppa si meining er det som går fram av dokumenta i saka, noko som burde ført til at norsk politi i større grad burde vore meir kritisk til terapien si rolle i etterforskinga. Det burde igjen ført til større skepsis til det som kom fram i avhøyra.

Samanblandinga mellom terapi og etterforsking har difor, etter arbeidsgruppa si meining, vore ein av dei faktorane som gjorde at ein kan vere skeptisk til informasjonen som kom fram i avhøyr. Det er ein av faktorane som truleg har ført til at sakene mot Sture Bergwall ikkje vart tilstrekkeleg opplyst. Vi meiner at terapien påverka både avhøyra og avgjerdsgrunnlaget for påtale.

6.9 LÆRINGSPUNKT

Det er viktig å vere klar over faren for påverknad av informasjonen ein skal hente ut frå vitner, fornærma, mistenkte og den sikta i ei etterforsking. Dei kan påverkast av andre vitne, fornærma, mistenkte og sikta. Andre kjelder til informasjon er media og informasjon som kan finnast på internett, i bøker, på kart osv. Særleg i saker som for ein stor del heng på forklaringar, er dette viktig. Ein bør unngå at den sikta personen får tilgang til informasjon. Som regel vert kontrollen gjort ved hjelp av vareteksfengsling med isolasjon og klausulering av dokument.

Dette krev òg noko av politiet, som må gjennomføre planlagde, strukturerte avhøyr med fokus på sentrale opplysningar i saka snarast råd. Det stiller krav om effektiv etterforsking med klare tankar om framdrift og struktur, som igjen krev god etterforskingsleiing. For avhøyr krev det at saka vert etterforska av tenestepersonar med rett kompetanse og erfaring, og at dei får sett av tid til å planlegge og gjennomføre avhøyr. Det vil blant anna føre til færre avhøyr og betre spørsmål; noko som igjen fører til mindre påverknad frå politiet si side og høgare kvalitet.

Etter vår meining kan ikkje alle ta avhøyr eller ta del i etterforskingav alle saker.Det må byggjast både formalkompetanse og praktisk kompetanse til å møte utfordringane for politi og påtale i dei mest krevjande sakene, og det gjeld alle roller: påtale, etterforskingsleiing, avhøyr, analyse, kriminalteknikk osv.

Det er ikkje uvanleg at personar som gjer kriminelle handlingar, har psykiske sjukdomar som gjer at dei er under behandling. Då bør ein vere merksam på det og sjå til at dei som behandlar, har minst mogleg kjennskap til saka. Det kan òg vere på sin plass å sikre seg at dei skjønar rolla si, og at det er ei klar rollefordeling mellom dei som etterforskar og dei som behandlar. I tilfellet med Bergwall burde ein til dømes late vere å ha med Ståhle i møter om etterforskinga. Det hadde òg hjelpt mykje om ho ikkje hadde vore med på vallningane. Andre frå behandlingsapparatet ved Säter burde hatt ansvaret for Bergwall under vallningane.

Noko som er endå meir vanleg i norske straffesaker, er at den sikta personen vert utreidd av rettspsykiatrisk sakkunnige. Dei ynskjer naturleg nok å kome i kontakt med den sikta så tidleg som råd etter den straffbare handlinga. Den sikta personen er som regel ikkje ferdig avhøyrd når dei kjem inn i saka. Sidan dei sakkunnige får tilgang på alt etterforskingsmaterialet, er det ein fare for at informasjon frå etterforskinga kan bli avslørt for den sikta personen i intervju med sakkunnige før dei vert kjende med informasjonen i avhøyr. Etter vår meining kan ei løysing på dette vere eit krav om lydopptak av samtalar mellom sakkunnige og den sikta personen. Er ein i tvil om informasjon kan ha kome fram i samtalar mellom sakkunnige og den sikta personen, kan politiet lytte gjennom opptaka.

Som vi alt har skildra i kapittel 5 om "Den svenske nøkkelen", må politi og påtale stole på eigen kompetanse. Når ei sak er "spesiell", bør ein stille endå større krav til at ein gjer det ein alltid gjer: Det ein er god på. Saker kan gjerne oppfattast som spesielle av ulike årsaker, men det kan ikkje påverke korleis vi etterforskar. Ein kan ikkje falle for freistinga å leggje om måtane ein gjer tenestehandlingar på, eller godta at andre gjer det. Med dette meiner vi ikkje at politi og påtale skal vere statisk og ikkje under utvikling. Vi må alltid vere opne for å forbetre måtane vi jobbar på og utvikle metodane våre. Det vi skal vakte oss for, er å tillate at vi gjer ting annleis på grunn av at saka er "spesiell".

7 TILSTREKKELIG KRITISK – BESKRIVELSE OG VURDERING AV BESLUTNINGSGRUNNLAGET

7.1 INNLEDNING

Punkt 4 i mandatet ber oss vurdere om norske myndigheter var tilstrekkelig kritiske, både til informasjonen som faktisk forelå, og til eventuelle mangler ved beslutningsgrunnlaget. I gjennomgangen vår har vi sett at det ikke bare handler om å være kritisk til foreliggende eller manglende informasjon i beslutningsgrunnlaget, men også – og kanskje i enda større grad – å være kritisk til prosessen hvor informasjonen (bevisene) sikres. Verdien av det endelige beviset avhenger av prosessen. Dette omfattes også av mandatets punkt 4, som ber oss gå nærmere inn i deler av bevissikringen.

I den grad bevisverdien har blitt påvirket av mangler ved prosessen, blir konklusjonen at en ikke har vært tilstrekkelig kritisk. Etter vår oppfatning ligger det potensielt læring her, fordi det i Bergwall-sakene dreier seg om grunnleggende bevissikring som en møter i nær sagt enhver etterforsking. God notoritet i bevissikringen er en forutsetning for at beviset som fremskaffes kan tillegges vekt i den endelige vurderingen.

Mandatets punkt 4 kan ikke besvares uten å skape en forståelse for hvilke forutsetninger norsk politi og påtalemyndighet jobbet ut fra. Etterforskingen i Norge ble iverksatt på bakgrunn av den informasjonen som ble formidlet fra svenske myndigheter. Det er derfor viktig å forstå hvordan informasjonen var utviklet og hvordan den ble presentert for norske myndigheter. Det beskriver vi i kapittel 5 og 6.

Spørsmålet som deretter kan stilles er om norske myndigheter var tilstrekkelig kritiske i den foreliggende situasjonen.

I kapittel 7.4 og 7.5 vurderer vi om norske myndigheter var tilstekkelig kritiske til prosessen og det endelige beslutningsgrunnlaget. Gjennomgangen er lagt på et overordnet plan. Konklusjonene vi trekker på bakgrunn av kapittel 7.4 og 7.5 underbygges mer detaljert i kapittel 8-12, som er dyptpløyende gjennomganger av prosesser og bevis som stod sentralt i det endelige beslutningsgrunnlaget.

Kap. 7.4 og 7.5 må også ses i sammenheng med kapittel 2, 3 og 4, som gir en beskrivelse av organisering og ledelse, beslutningsprosesser og ansvarsforhold.

Vurderingen av om en var tilstrekkelig kritisk, må ta utgangspunkt i de straffeprosessuelle grunnprinsippene. Beviskravet og objektivitetsplikten står sentralt. Grunnprinsippene omhandles i punkt 7.3. Aller først, i punkt 7.2, defineres begrepene påtalelinjen, straffesaksbehandlingen og beslutningsgrunnlaget.

7.2 PÅTALELINJEN, STRAFFESAKSBEHANDLINGEN OG BESLUTNINGSGRUNNLAGET

Påtalelinjen har ansvaret for straffesaksbehandlingen. Linjen går fra politiet til Kongen i statsråd via statsadvokatembetene og Riksadvokaten, jf. straffeprosessloven kapittel 6 og 7. Påtalelinjen utgjør den ene delen av det tosporede systemet for ansvarsforholdet i politiet. Den andre linjen – den polisiære – går fra politiet til Justis- og beredskapsdepartementet via Politidirektoratet, jf. politiloven kapittel I og III. På laveste nivå, i politiet, samles de to ansvarssporene hos politimesteren (Torgersen 2011, s. 44).

Straffesaksbehandling omfatter både etterforsking, påtaleavgjørelser og iretteføring. Det tosporede systemet innebærer at straffesaksbehandlingen i enkeltsaker skjer uten politisk innflytelse. Alle som deltar i straffesaksbehandlingen, er en del av påtalelinjen, ikke bare

de som har påtalekompetanse. Ansatte i politiet må følgelig forholde seg til to linjer, også kalt det dobbelte underordningsforhold. Det som er avgjørende for hvilket spor en befinner seg i, er om en driver etterforsking eller polisiært arbeid. Riksadvokatens ansvar for straffesaksbehandlingen omfatter også ansvaret for fagledelsen knyttet til etterforsking, påtaleavgjørelser og iretteføring.

Det tosporede systemet må ikke forveksles med den norske ordningen med integrert påtalemyndighet, som innebærer at påtalemyndighetens laveste nivå er integrert i politiet. Denne organiseringen av påtalemyndigheten innebærer at de alvorligste straffesakene, som drapssaker, behandles på tre nivåer hos påtalemyndigheten før en endelig påtalemessig avgjørelse tas. Denne ordningen hadde vi også på 90-tallet.

I alle de tre norske sakene ble etterforsking iverksatt umiddelbart etter at politiet mottok melding om henholdsvis savnet person (Therese og Trine) og mistenkelig dødsfall (Gry). Undersøkelsene i alle tre sakene har følgelig vært underlagt påtalemessig styring fra første stund, og de har vært vurdert på tre nivåer hos påtalemyndigheten.

Vårt overordnede mandat er å gjennomgå norske myndigheters behandling av de norske straffesakene mot Bergwall. Den ble formelt avsluttet ved oversendelse av sakene til svenske myndigheter med anmodning om iretteføring. Det er altså de to første fasene av straffesaksbehandlingen, etterforskingen og påtaleavgjørelsen, som omfattes av mandatet.

Beslutningsgrunnlaget er det endelige resultatet av etterforskingen. *Beslutningen* er i dette tilfellet avgjørelsen om oversendelse til svenske myndigheter med anmodning om iretteføring.

Beslutningsgrunnlaget kan vanskelig vurderes adskilt fra etterforskingsprosessen som har fremskaffet det. Kjernepunktet i arbeidsgruppens vurdering av beslutningsgrunnlaget skal være hvorvidt en var tilstrekkelig kritisk, jf. mandatets punkt 4a. For å besvare dette kan arbeidsgruppen gå nærmere inn i deler av *bevissikringen* (prosessen). Videre følger det av punkt 4c at arbeidsgruppen også kan se på behandlingen av de øvrige straffesakene mot Bergwall.

7.3 "TILSTREKKELIG KRITISK" SOM RETTSLIG STANDARD – STRAFFEPROSESSUELLE GRUNNPRINSIPPER

7.3.1 Å være kritisk i straffeprosessuell forstand

Kritikk kommer fra det greske ordet *krinein* som betyr å (be)dømme eller å kunne skjelne mellom sant og falsk, mellom gyldig og ugyldig. Det handler om å vurdere eller bedømme en prestasjon gjennom korrekt bruk av dømmekraft. Kritikk står i motsetning til kun å akseptere eller forkaste noe. Ideelt sett skal kritikk være åpent granskende, men ordet brukes i dagligtale særlig om bebreidelser og negativ bedømmelse, for eksempel rettet mot en person, en sak eller et forhold (Wikipedia, 8. juni 2015).

I juridisk sammenheng handler det om evnen til å ta riktige beslutninger eller avgjørelser. I vurderingen av om en har vært tilstrekkelig kritisk, skal etterforskingen og påtaleavgjørelsene måles opp mot straffeprosessens beviskrav og objektivitetskrav.

7.3.2 Beviskrav og bevisvurdering

Det er et gammelt og hevdvunnet prinsipp både i Norge, Sverige og de fleste andre land i vår kulturkrets at påtalemyndigheten har bevisbyrden i straffesaker (Andenæs 2009 s. 160). Det er påtalemyndighetens oppgave og ansvar å bevise skyld; det er ikke den tiltalte som skal bevise sin uskyld. Prinsippet henger sammen med uskyldspresumsjonen, som sier at enhver som er siktet for en straffbar handling, skal anses uskyldig inntil skyld er bevist etter loven.

Uskyldspresumsjonen er nedfelt i Den europeiske menneskerettskonvensjon artikkel 6 nr. 2. I praksis forekommer sjelden en visshet som utelukker enhver tenkelig tvil. Beviskravet kan formuleres slik at skyld må være bevist ut over enhver rimelig tvil. Med dette menes en praktisk, forstandig tvil, til forskjell fra en teoretisk, oppkonstruert tvil. Den europeiske menneskerettsdomstol har brukt uttrykket "beyond all reasonable doubt" om kravet til domfellelse.

Det følger av straffeprosessloven § 249 at tiltalespørsmålet skal avgjøres "så snart saken er tilstrekkelig forberedt til det". For å ta ut tiltale må påtalemyndigheten for det første være overbevist om siktedes straffeskyld. For det andre må påtalemyndigheten være av den oppfatning at straffeskylden kan bevises ut over enhver rimelig tvil i retten. Beviskravet er grunnleggende for målet om høy kvalitet i straffesaksbehandlingen og er direkte omtalt i de årlige mål- og prioriteringsrundskrivene fra Riksadvokaten til henholdsvis politiet og statsadvokatembetene, blant annet rundskriv nr. 1/2000 (datert 25. januar 2000), punkt IV.2 og nr. 2/2001 punkt III.2.

Det kan i praksis tenkes flere situasjoner hvor påtalemyndigheten er overbevist om at siktede er skyldig, men hvor det av ulike grunner ikke er mulig å bevise det ut over enhver rimelig tvil i retten. Eksempelvis kan det hefte formelle mangler ved innhentede bevis som gjør at beviset må avskjæres. Det kan også være at et bevis som må føres umiddelbart for den dømmende rett, ikke lenger er tilgjengelig. Dersom det foreligger en omstendighet som ikke gjør det mulig å oppfylle beviskravet i retten, plikter påtalemyndigheten å henlegge saken selv om den er overbevist om siktedes skyld.

Andenæs formulerte seg slik under sitt foredrag på det 31. nordiske juristmøtet i Helsinki 19.–21. august 1987, side 66:

> *Utgangspunktet må være at tiltale ikke skal reises med mindre den som har avgjørelsen, mener det foreligger bevis for mistenktes skyld som bør holde i retten. At han personlig føler seg overbevist om vedkommendes skyld, er ikke tilstrekkelig hvis han må erkjenne at det bevismateriale som kan legges frem i retten, er for tynt.*
>
> *Kan man komme det nærmere? Kan man f.eks. si at anklageren ikke skal reise tiltale med mindre han føler seg så sikker at han selv ville ta ansvaret for en fellende dom? Jeg tviler på om det er noen lykkelig formulering. Dette også av den grunn at bevismaterialet aldri vil foreligge i helt den samme form for domstolen under hovedforhandlingen som i de dokumentene som påtalemyndigheten bygger på ved avgjørelsen av tiltalespørsmålet. Bevisene kan etter den muntlige forhandling stille seg sterkere eller svakere enn ut fra saksdokumentene. Det er en gråsone av tvil hvor det kan være rimelig å forelegge saken for domstolen til avgjørelse. Det kan også forekomme at saken har fått en slik omtale i massemedia at det av hensyn til tilliten til rettspleien er en fordel at saken kommer til belysning i en offentlig rettssak. Er den mistenkte uskyldig, kan dette også være den beste mulighet til å gi ham full oppreisning.*

Det følger implisitt av Riksadvokatens oversendelsespåtegninger av henholdsvis 9. mars 1998 og 3. mai 2000 at begge forutsetningene for å ta ut tiltale ble vurdert å være til stede da de norske sakene ble oversendt svenske myndigheter med anmodning om overtakelse for iretteføring. Riksadvokaten skriver i oversendelsespåtegningen av 9. mars 1998 at "man ville ha reist sikringssak mot Quick i henhold til norsk straffelov § 39", og i påtegningen av 3. mai 2000 at "det ville ha blitt reist sikringssak mot Thomas R. Quick i henhold til norsk straffelov § 39".

Det er angitt som en absolutt forutsetning i mandatet at Bergwall nå er frikjent i alle de tre

norske sakene. Frikjennelsene er et faktum vi må forholde oss til.

Bevis kan grovt sett deles i forklaringer, reelle bevismidler (gjenstander) og dokumentbevis (Andenæs 2009 s. 163–164). Siktedes forklaring er vanligvis et sentralt bevis, og en tilståelse tillegges normalt stor vekt. I norsk straffeprosess har tilståelsen ikke bare bevisverdi; den er også tillagt prosessuell betydning, for eksempel i straffeprosessloven § 248 om adgangen til å avsi tilståelsesdom. Det hører til sjeldenhetene at personer tilstår forhold de ikke har begått. Samtidig vet vi at falske tilståelser forekommer, og dette var en også klar over på 90-tallet. Årsakene til falske tilståelser varierer. Eksempelvis kan det være for å dekke over andre, vekke oppsikt, slippe ut av varetekt eller unngå annen bruk av tvangsmidler.

Selv om en tilståelse foreligger, gjelder det samme beviskravet. I straffeprosessloven § 248 første ledd er det uttrykt et krav om at tilståelsen må "styrkes av de øvrige opplysninger" i saken. Andenæs skriver (2009 s. 444) at det er totalinntrykket av opplysningene som er avgjørende. Det utelukker ikke en tilståelsesdom dersom enkelte opplysninger går i motsatt retning, når det som foreligger alt i alt støtter tilståelsen i så høy grad at det gir dommeren den nødvendige overbevisningen om skyld.

I norsk rett gjelder prinsippet om fri bevisbedømmelse. Prinsippet innebærer at den konkrete bevisbedømmelsen – vektingen av bevisene – skjer ubundet av lovregler. I straffeprosessloven av 1887 § 349 2. punktum sto det uttrykkelig at avgjørelsen skulle treffes "etter overbevisning på grunnlag av en samvittighetsfull prøvelse av de fremførte bevisligheter". Bestemmelsen ble ansett som overflødig og derfor ikke videreført i 1981-loven.

Andenæs (2009 s. 166) skriver at overbevisning er et individuelt, psykologisk fenomen. Han understreker at det ikke må misforstås dithen at det ikke er noe objektivt ved bevisbedømmelsen. Det enkelte bevis må tankemessig bearbeides og sammenholdes med alminnelige erfaringssetninger om dets verdi før det tas stilling til om en kan bygge på det i den samlede bevisvurderingen. En uenighet i bevisbedømmelsen kan ha ulike årsaker, for eksempel forskjellig oppfatning eller erindring av hva som har skjedd, eller ulikt syn på erfaringssetninger som anvendes ved vurderingen. Det kan også skyldes ulike krav til sannsynligheten som må foreligge for domfellelse.

Andenæs' ord om bevisvurderingen gir en god beskrivelse av hvilken utfordring det generelt er å ta stilling til skyldspørsmålet i en alvorlig straffesak med stort informasjonstilfang.

I straffesakene mot Bergwall var forklaringene hans det sentrale beviset. Det forelå med andre ord et bevis som erfaringsmessig tillegges stor vekt i den samlede bevisvurderingen. Den konkrete bevisverdien måtte imidlertid avgjøres ved å se forklaringene i sammenheng med bevissituasjonen for øvrig. I tillegg var det nødvendig å vurdere prosessen som fremskaffet beviset.

Siktelsene gjaldt forhold som var for alvorlige til at de kunne avgjøres ved en tilståelsesdom. Prinsippet som kommer til uttrykk i § 248, gjelder like fullt, og gjaldt også på 90-tallet. Det er uttrykt slik i Riksadvokatens oversendelsespåtegning i Therese-saken, datert 9. mars 1998: "Siktede har erkjent det forhold siktelsen omfatter. Tilståelsen underbygges av sakens øvrige bevisligheter."

Den samme formuleringen står skrevet i Riksadvokatens oversendelsespåtegning i Trine- og Gry-sakene datert 3. mai 2000: "Siktede har erkjent de forhold siktelsen omfatter. Tilståelsen underbygges av sakens øvrige bevisligheter."

Hvilke "øvrige bevisligheter" som underbygget tilståelsen, er ikke nærmere omtalt i oversendelsespåtegningene. De er til dels omtalt i inn-

stillingene fra den underordnede påtalemyndigheten. Ved å se innstillingene i sammenheng med de øvrige saksdokumentene, særlig oversiktsrapportene fra etterforskerne, og også domspremissene, har vi dannet oss et bilde av hvilke "bevisligheter" påtalemyndigheten vektla. Intervjuene med politijuristene og statsadvokatene har også bidratt til å belyse dette. Noen av bevisene har vi valgt å analysere nærmere i kapittel 8-12.

7.3.3 Objektivitetskravet

En objektiv etterforsking er en forutsetning for å kunne konkludere med at beviskravet er oppfylt.

Alle leddene i påtalelinjen skal opptre objektivt i hele sin virksomhet. Innholdet i objektivitetskravet er det samme i dag som på 90-tallet, med den forskjell at påtalemyndighetens objektivitetsplikt nå er kodifisert i straffeprosessloven § 55 siste ledd.

Andenæs (1994 s. 255) skriver følgende om objektivitetskravet i etterforskingsfasen:

> *Etterforskingen, også den utenrettslige, bør være absolutt upartisk, det vil si at den bør ta like meget sikte på å få frem det som kan tale til fordel for en mistenkt som det som kan styrke mistanken. Dette er nå uttrykkelig sagt i loven (§226, 3. ledd). I virkeligheten er det ikke bare i den mistenktes interesse, men også i påtalemyndighetens. Er etterforskingen ikke upartisk, vil resultatet kunne bli tiltale på et grunnlag som viser seg å svikte når saken senere kommer frem til hovedforhandling. Men det er klart at for en ivrig etterforsker er det ikke alltid lett å tilfredsstille den ideale fordring om fullstendig objektivitet. Har han først gjort seg opp en mening om saken, er et ikke mer enn menneskelig at hans interesse særlig vil være rettet mot alt som kan tjene til å styrke hans hypotese.*

Samme avsnitt er inntatt i Andenæs (2009 s. 257), men da med følgende tilføyelse: "Kontroll med at objektivitetskravet i § 226, 3.ledd overholdes er derfor et sentralt ledd i den påtalemessige ledelse og kontroll med etterforskingen".

Arbeidsgruppen bemerker at den samme iveren og den samme ideale fordring om fullstendig objektivitet i like stor grad gjelder for påtalepersonell som har vært i posisjon til å gjøre seg opp en mening om saken før den kommer til påtalestadiet. Siden det er behov for et nært samarbeid allerede fra start i omfattende etterforskinger, må objektivitetskravet være en ledestjerne for hele påtalelinjen i alle faser av straffesaksbehandlingen.

Andenæs uttalte følgende om objektivitet og fremdrift i etterforskingen under sitt foredrag på det 31. nordiske juristmøtet i Helsinki 19.–21. august 1987, side 60–61:

> *Påtalemyndigheten har til oppgave å sørge for at lovovertredelser blir etterforsket, og at det blir reagert mot den skyldige. Samtidig har den et ansvar for at ingen uskyldig blir dømt, og at skyldige ikke blir straffet for hårdt. Meget av det som kan sies om utførelsen av oppgaven på forskjellige trinn av rettergangen, er en anvendelse av noen generelle synspunkter. Jeg deler dem i tre. Oppgaven skal utføres (1) objektivt, (2) raskt og (3) hensynsfullt. Jeg skal utdype det med noen ord om hvert av disse punkter.*
>
> *Rettergangen er ordnet som en partsprosess med en forsvarer til å vareta tiltaltes interesser, og det blir naturlig en viss oppgavefordeling mellom påtalemyndigheten og forsvareren. Men det er ingen symmetri mellom anklagerens og forsvarerens rolle. Mens forsvareren kan konsentrere seg om det som tjener klientens sak, står det for oss som en selvfølge at påtalemyndigheten skal være objektiv. Den skal, for å bruke en*

gammelmodig vending, sørge for at rettferdigheten skjer fyllest. Det skal ikke gå prestisje i å få en tiltalt dømt, eller å få en streng dom. Fra USA hører vi eksempler på at en anklager kan legge grunnlaget for en politisk karriere ved å være tøff overfor kriminelle og oppnå domfellelse og strenge straffer i celebre tilfelle. Dette er fremmed for nordisk rettsoppfatning. Er anklageren overbevist om tiltaltes skyld, kan han være skuffet over dommen, men som noe personlig nederlag bør han ikke betrakte det. Som det gjerne blir uttrykt: Påtalemyndigheten hverken vinner eller taper saker…

På side 62 uttales videre:

Kravet til påtalemyndighetens objektivitet gjelder i særlig grad på etterforskingsstadiet. Her står påtalemyndighetens og politiets maktapparat overfor den enkelte som kommer i søkelyset. Det er en nærliggende fare at den som har gjort seg opp en teori om forøvelsen, konsentrerer seg om det som kan styrke teorien, og blir mer eller mindre blind for andre spor eller andre forklaringer. Nyere prosesslover har vært oppmerksom på denne fare og forsøkt å motvirke den. Den svenske RB 23:4 bestemmer således: "Vid förundersökningen skola ej blott de omständigheter, som tala emot den misstänkte, utan även de som äro gynnsamma för honom beaktas och bevis, som är till hans förmån, tillvaratagas." En tilsvarende bestemmelse er tatt inn i den norske straffeprosesslov av 1981 § 226. Begge lover bestemmer også uttrykkelig at etterforskingen skal gjennomføres så raskt som mulig, og slik at ingen unødig utsettes for mistanke eller ulempe.

At etterforskingen er objektiv, er også i påtalemyndighetens egen interesse. Påtalemyndigheten kan ikke være tjent med at det reises tiltale på et mangelfullt grunnlag, som smuldrer opp når man kommer til hovedforhandlingen.

Riksadvokaten fremhever i rundskriv nr. 3/99 punkt V at erfaring viser at den beste og raskeste straffesaksbehandlingen skjer når politijurister og etterforskere samarbeider godt helt fra anmeldelsestidspunktet. I samarbeidet må en forsøke å utnytte den samlede kompetansen best mulig. En god dialog både om etterforskingsmessige og påtalemessige spørsmål fremheves som viktig. Juristen som leder etterforskingen, må særlig

rette oppmerksomheten mot

- *å klargjøre hva som er de rettslig relevante fakta og derved hvilke faktiske forhold etterforskingen skal ta sikte på å avklare,*
- *å ta stilling til påtalemessige spørsmål under etterforskingen, herunder metodebruk,*
- *å kontrollere at etterforskingen holder høy kvalitet,*
- *å sikre at rettssikkerhetshensyn blir ivaretatt under etterforskingen, ikke minst at etterforskingen er objektiv, jf. straffeprosessloven § 226 tredje ledd,*
- *å følge opp fremdriften i etterforskingen.*

Rundskrivet er utgitt etter at etterforskingen mot Bergwall ble iverksatt, og etter domsavsigelse i Therese-saken, men før påtaleavgjørelsen i Trine- og Gry-sakene. Rundskrivet tar utgangspunkt i straffeprosessloven, og da særlig §§ 224 og 226, som trådte i kraft allerede i 1981, og fortsatt er gjeldende.

Objektivitetskravet er videre omtalt i de årlige mål- og prioriteringsrundskrivene fra Rikadvokaten, blant annet i rundskriv nr. 1/1999 (14. januar 1999), punkt IV.2 om kvalitet i straffesaksbehandlingen.

I Myhrer (2001 punkt 7.2) står det følgende om den påtaleansvarliges rolle på etterforskings-

stadiet i kontrollen av at etterforskingen er objektiv:

> *Når en bestemt person er siktet følger det av straffeprosessloven § 226 tredje ledd at etterforskingen skal "søke å klarlegge både det som taler mot ham og det som taler til fordel for ham". Det er en påtalemessig oppgave å kontrollere at dette lovbestemte krav om objektivitet overholdes. I alle fall i saker av noe omfang må det derfor være etablert rutiner som sikrer at den påtalemessig ansvarlige kan føre tilsyn med at etterforskingen tilfredsstiller straffeprosesslovens krav på dette punkt. Kontrollen er spesielt viktig for etterforsking knyttet til skyldspørsmålet. Herunder særlig om mistenkte er rett gjerningsmann, om det foreligger rettsstridsutelukkende omstendigheter (nødrett, nødverge, samtykke) og om det er utvist den nødvendige subjektive skyld.*

Myhrers beskrivelse fra 2001 av den påtaleansvarliges rolle og ansvar for å innfri objektivitetskravet er dekkende også for den tidsperioden etterforskingen mot Bergwall pågikk.

Vurderingen av om norsk politi og påtalemyndighet var tilstrekkelig kritiske ved behandlingen av straffesakene mot Bergwall, må ta utgangspunkt i objektivitetskravet.

7.4 ETTERFORSKINGSPROSESSEN

7.4.1 Utgangspunktet

Da Bergwall meldte seg som gjerningsperson og etterforsking på personnivå ble iverksatt, hadde norsk politi mye informasjon på saksnivå. Therese-saken var kodet som barnebortføring og frihetsberøvelse. Etterforskingen ble iverksatt umiddelbart etter at hun ble meldt savnet, og var av de mest omfattende i Norge noensinne. Trine- og Gry-sakene ble også bredt og grundig etterforsket fra det tidspunktet jentene ble henholdsvis meldt savnet og funnet.

Utgangspunktet for etterforskingen på personnivå var på flere måter uvanlig. En person som ikke tidligere hadde vært i politiets søkelys i noen av de tre etterforskingene, forklarte at han var gjerningsperson i alle. Det var ikke noe i det eksisterende bevisbildet som kunne knyttes til eller som pekte i retning av ham. I Therese-saken forklarte han seg etter hvert også om en navngitt medvirker som det heller ikke fantes spor av i etterforskingsmaterialet.

Bergwall var vurdert utilregnelig, dømt til sikring (i Sverige kalt "rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning") og innsatt på psykiatrisk avdeling på Säter sykehus. Han var allerede dømt for tre drap begått i Sverige. Til tross for at det pågikk bevissikring i flere drapssaker han var siktet i, herunder saker hvor Bergwall hevdet det var en medgjerningsmann, var det ikke benyttet straffeprosessuelle tvangsmidler i form av varetektsfengsling med restriksjoner.

Etterforskingen mot Bergwall ble iverksatt i april 1996 på bakgrunn av informasjon som norsk politi mottok fra sine svenske kolleger om at Bergwall hadde forklart seg om drap begått i Norge. Måten informasjonen ble presentert på, har vi redegjort for i kapittel 5, Den svenske nøkkelen. Tilståelsene ble utviklet i psykoterapisamtaler før de kom til politiets kunnskap, og terapisamtalene fortsatt parallelt med etterforskingen. Det har vi redegjort for i kapittel 6. Disse forutsetningene påvirket i stor grad etterforskingsprosessen.

7.4.2 Målet

Både Trine-, Gry- og Therese-saken ble etterforsket i Norge av norsk politi og kunne i utgangspunktet vært irettesatt ved norsk domstol av norsk statsadvokat med grunnlag i Riksadvokatens ordre om tiltale, uavhengig av gjerningspersonens statsborgerskap og tilholdssted. Slik ble det ikke. Beslutningen om å irettesatte saken i Sverige var konvensjonshjemlet og fremstod som en hensiktsmessig løsning som det etter arbeidsgruppens oppfat-

ning ikke er grunnlag for å kritisere i ettertid. Beslutningen skapte imidlertid en ubevisst ansvarspulverisering som vanskeliggjorde norske myndigheters kritiske tilnærming til straffesakene. Formelt sett lå ansvaret hos norske myndigheter frem til Riksadvokaten sendte sakene til Sverige med anmodning om overtakelse. Reelt sett ble beslutningen om iretteføring i Sverige tatt på et tidlig tidspunkt i etterforskingen. Norske myndigheter behandlet følgelig straffesakene med en visshet om at ansvaret for endelig avgjørelse av tiltalespørsmålet og ansvaret for iretteføring lå hos svenske myndigheter. Målet med etterforskingen ble å skaffe til veie opplysninger svenske myndigheter anså nødvendige for å avgjøre tiltalespørsmålet og tilrettelegge for domstolsbehandlingen i Sverige.

Vi har vanskelig for å tro at norsk påtalemyndighet ville overlatt så mange og viktige beslutninger til svenske myndigheter dersom ansvaret for iretteføringen lå her. Vi tillater oss også å tro at påtalemyndigheten ville vurdert beslutningsgrunnlaget med et mer kritisk blikk dersom saken skulle iretteføres i Norge. Det gjelder særlig på statsadvokatnivå, hvor ansvaret for aktorering av drapssaker normalt ligger. Formentlig ville statsadvokaten også inntatt en noe mer proaktiv tilnærming i sentrale deler av etterforskingsfasen, selv om ansvaret i denne fasen tilligger politijuristen.

Under vallningene i Trine- og Grysaken spilte den svenske statsadvokaten en aktiv rolle. Den norske politijuristen var til stede, men i en passiv rolle. Den norske statsadvokaten var ikke til stede. I intervju med sistnevnte spurte vi om årsaken til at den svenske statsadvokaten, men ikke den norske, deltok på vallningene i Norge. Svaret var at siden den svenske statsadvokaten skulle iretteføre sakene, var det viktig at han fikk en god oversikt over faktiske opplysninger og geografiske forhold. En slik oversikt ble mindre viktig for den norske statsadvokaten.

Rollefordelingen under vallningene, som beskrives nærmere i kapittel 8, understøtter synspunktet om at beslutningen om svensk iretteføring påvirket norske deltageres involvering under etterforskingen.

Begrenset deltakelse i etterforskingen innebar at norsk påtalemyndighet var henvist til informasjonen som ble formidlet dem i ettertid. Det er ikke en unaturlig situasjon for høyere påtalemyndighet; det tilhører sjeldenhetene at statsadvokatene deltar i bevissikringen. De foretar sin endelige bevisvurdering etter at etterforskingen er ferdigstilt. En objektiv bevisvurdering forutsetter imidlertid at vurderingen baseres på et fullstendig bevisgrunnlag – eller i det minste en balansert fremstilling av dette – og ikke utvalgte deler av grunnlaget. Selv om intensjonen var at bevisvurderingen skulle være selvstendig og upåvirket, er arbeidsgruppens inntrykk at vurderingen i hovedsak baserte seg på redigerte eller sammenfattende versjoner av råmaterialet. Det hadde naturlig sammenheng med at informasjonstilfanget var stort, og at det var svært liten tid til påtalemessig vurdering. De redigerte versjonene av vallningsfilmene, sammendragene av avhørene og informasjonen som ble formidlet i møter, er etter vår oppfatning ikke et tilstrekkelig objektivt beslutningsgrunnlag.

Umiddelbart skulle en kanskje tro at en påtalejurist som har holdt avstand til etterforskingen, har bedre forutsetninger for å unngå de samme skjulte fellene som politiet har gått i. Slik er det ikke nødvendigvis. Den som forholder seg til dokumenter og filmer som er redigert av en som har gått i bekreftelsesfellen, havner selv der med mindre vedkommende arbeider bevisst og metodisk for å unngå den. Og selv om vedkommende også gjennomgår råmaterialet i sin helhet, blir resultatet det samme dersom det leses med et ubevisst formål om å finne informasjon som bekrefter det standpunktet en allerede har inntatt. Vi redegjør nærmere for beslutningsfeller og mottiltak i kapittel 13.

De skjulte fellene i beslutningsprosessen synes i enda større grad å ha påvirket utfallet av Trine- og Gry-sakene. Etter at dommen ble avsagt i Therese-saken, var en barriere brutt. Therese var – og er – savnet. Beviskjeden baserte seg følgelig på Bergwalls tilståelse, uten konkrete funn som med sikkerhet kunne knytte ham og eller forklaringen hans til Therese. Slik sett var det den vanskeligste saken å få domfellelse i. Trine- og Gry-sakene stod bevismessig sett i en annen stilling, ettersom jentene var funnet og funnstedet sikret. Representanter fra påtalemyndigheten har i intervju gitt uttrykk for at den fellende dommen i Therese-saken indirekte hadde betydning for utfallet av de to etterfølgende sakene. Det fremstod enklere å ta stilling til påtalespørsmålet i de to siste sakene med en fellende dom i bakhånd.

En fellende dom er et bevis det er anledning til å vektlegge i den samlede bevisvurderingen, og det var verken unaturlig eller uriktig at den ble tillagt vekt. Etter arbeidsgruppens oppfatning har imidlertid dommen ført til at påtalemyndighetens kritiske tilnærming til resten av bevisgrunnlaget i de to påfølgende sakene har blitt svekket i større grad enn ønskelig. Det er for øvrig et paradoks at dommen ble vurdert som et støttende bevis for skyld, tatt i betraktning de store ulikhetene i modus.

Til forskjell fra i Therese-saken var det i både Gry-saken og Trine-saken også tekniske spor som med rimelighet kunne knyttes til drapshandlingen og som med sikkerhet ikke kunne knyttes til Bergwall. Slik sett var sakene bedre opplyst enn Therese-saken. Måten de tekniske bevisene ble nøytralisert på i bevisvurderingen (se kapittel 10 og 11), viser at norsk påtalemyndighet på dette tidspunktet har sunket dypere ned i bekreftelsesfella, og gruppetenkingen er godt synlig.

7.4.3 Intensjonen om en selvstendig vurdering

Norske myndigheter hadde en klar intensjon om å foreta en selvstendig bevisvurdering og gjennom en grundig etterforsking sørge for å treffe en påtaleavgjørelse som stod seg for ettertiden, uavhengig av om tilståelsen senere ble opprettholdt eller trukket.

Riksadvokaten fremhevet dette utgangspunktet i intervjuet med arbeidsgruppen.

Det samme fremheves i Riksadvokatens brev til Justis- og beredskapsdepartementet av 12. august 2013, side fire, tredje avsnitt: "Etter at Quicks forklaringer forelå var etterforskingens fremste oppgave, både i Sverige og Norge, å etterprøve om disse kunne være riktige". I brevet understrekes videre at intensjonen og ambisjonen om en kritisk prøving av Bergwalls forklaringer var til stede. Som illustrasjon trekker Riksadvokaten frem et notat datert 14. april 2000 fra politijuristen på Trine- og Gry-saken, hvor vedkommende skriver at en har vært særlig nøye med "å foreta alle tenkelige etterforskningsskritt som kan bekrefte eller avkrefte Thomas Quick's påstander".

Så vel skriftlige dokumenter som uttalelser gitt i intervju med arbeidsgruppen underbygger at deltagerne nedover i påtalelinjen delte denne intensjonen. I arbeidsdokumenter og møtereferater finnes eksempler på at norsk politi fra starten av etterspurte manglende informasjon. De inntok også en objektiv tilnærming helt innledningsvis i etterforskingen ved å stille relevante, kritiske spørsmål til foreliggende informasjon. De godtok imidlertid svar som de trolig ikke ville godtatt under andre omstendigheter. Som eksempel viser vi til et 14 siders arbeidsnotat med overskriften *Gjennomgang av Thomas Ragnar Quick sine forklaringer pr. 31 mai 1996*. Notatet viser hvilke merknader norske etterforskere har gjort seg på bakgrunn av innholdet i avhørene, hvilke spørsmål de har stilt til svenske etterforskere, og hvilke svar de har fått. De norske etterforskerne hadde blant annet notert seg spørsmålene "Kan TQ svømme?" og "Hvordan vet man dette?". Til det svarte svenskene at "TQ kan svømme ifølge

han selv. Ikke kontrollert utover dette.". (Notatet er også omhandlet i kapittel 5.)

Etterforskingen konsentrerte seg først og fremst om hva Bergwall forklarte i avhør, og i mindre grad om informasjonen i det opprinnelige bevisbildet som ikke var omfattet av hans forklaringer. Arbeidsgruppens oppfatning er at det ble lagt for stor vekt på å foreta nye etterforskingsskritt for å prøve om tilståelsen kunne underbygges. Det opprinnelige bevisbildet, og de alternative forklaringene det ga grunnlag for, kom i bakgrunnen. Et nytt bevisbilde, utviklet ved bruk av nøkkelen, dannet i stedet grunnlaget for påtaleavgjørelsene. Muligheten til å prøve Bergwalls forklaring opp mot det eksisterende bevisbildet ble ikke godt nok benyttet.

Arbeidsgruppen har fått inntrykk av at det bilaterale samarbeidet ble oppfattet som nært og konstruktivt. Deltagerne på begge sider av grensen var engasjerte og løsningsorienterte. Vi ser imidlertid at den norske etterforskingen i realiteten ble styrt av svenske myndigheter. Den svenske statsadvokaten inntok en lederrolle. Og en av de norske etterforskingslederne har i intervju uttalt at den svenske hovedetterforskeren "eide" Bergwall. En nærmere beskrivelse av ansvarsforholdene er gitt i kapittel 4.

Arbeidsgruppen har fått forståelsen av at det var den svenske statsadvokaten som i realiteten tok beslutningen om ikke å varetektsfengsle Bergwall. Beslutningen var vanskelig å overprøve for norske myndigheter, blant annet fordi informasjonen om avhørsprosessen lå hos svenske myndigheter. I ettertid er det godt synlig at bevisforspillelsesfaren ikke var vesentlig redusert selv om han var innlagt på Säter sykehus og sonet rettskraftige sikringsdommer. Av SOU 2015:52 s.103 fremgår det at han hadde noen dagspermisjoner etter at han hadde tilstått drap, i tillegg til besøk og korrespondanse.

En medvirkende årsak til at svenske myndigheter fikk så stor innflytelse over den norske etterforskingen, er at de satt på all bakgrunnsinformasjonen om Bergwall. Norsk politi og påtalemyndighet var slik sett prisgitt den informasjonen de fikk fra sine svenske kollegaer. Én av flere kilder til makt er som kjent kunnskapsmakt eller informasjonsmakt. Gjennom makt knyttes ansvar og myndighet sammen. Makt kan defineres som muligheten for en aktør til å realisere egne ønsker, selv med motvilje fra andre (Kvålshaugen/Wennes 2012 s. 177 m.v.).

Beslutningen om svensk iretteføring ga legitimitet til den lederrollen svenske myndigheter inntok i den norske etterforskingen. Svenske myndigheter ledet etterforskingen med det samme målet som norske myndigheter hadde; å oppklare sakene. De to landenes prosessordning bygde også på de samme grunnleggende prinsippene. Svenske myndigheters lederrolle fikk imidlertid betydning for norske myndigheters mulighet til å innta en selvstendig og tilstrekkelig kritisk holdning til bevisgrunnlaget, slik intensjonen opprinnelig var.

7.4.4 Tekniske undersøkelser

Teknikeren som hadde ansvaret for undersøkelsen av Ringen-tjernet, uttalte under intervjuet at målet var å gjøre en så grundig jobb at dersom de ikke fant noe, kunne de med sikkerhet utelukke at det fantes levninger der. Da undersøkelsen var gjennomført, kunne en i praksis se bort fra Bergwalls forklaring om at de påståtte levningene lå i tjernet. Det styrket samtidig hypotesen om at Bergwalls tilståelse var falsk. Undersøkelsen var slik sett vellykket og resultatet av den en viktig del av beslutningsgrunnlaget.

Sommeren 1996 hadde den norske etterforskingsledelsen i realiteten ikke annet valg enn å undersøke tjernet. De kunne ikke unnlate å etterprøve forklaringen om at Therese lå der. I enhver savnet-sak er pårørendes og allmennhetens visshet om at alle praktiske muligheter er forsøkt for å finne den savnede, et vektig

moment i vurderingen av omfanget og varigheten av politiets innsats.

Når det gjelder de videre undersøkelsene i Ørjeskogen, stilte det seg annerledes, siden undersøkelsen av tjernet viste at Bergwalls forklaring var uriktig. Det var på dette tidspunktet flere deltagere i etterforskingen som stilte spørsmål ved om det var riktig å fortsette etterforskingen i Norge. Men når avgjørelsen om videre undersøkelser i Ørjeskogen først var tatt, måtte de utføres med så stor presisjon og grundighet at en i ettertid kunne forklare en eventuell mangel på funn med at Bergwalls forklaring (fortsatt) ikke stemte.

Det ble som kjent gjort flere funn i Ørjeskogen. Den bevismessige vurderingen av disse funnene bærer preg av en manglende objektiv tilnærming. Undersøkelsene i Ørjeskogen og de sakkyndige uttalelsene knyttet til disse er nærmere omtalt i kapittel 9.

I kapittel 10 og 11 omhandles uttalelser fra sakkyndige i Trine- og Gry-sakene. Uttalelsene bærer preg av at mandatet og grunnlagsmaterialet de sakkyndige har fått, ikke er tilstrekkelig objektivt. Det påvirker bevisverdien av de sakkyndige konklusjonene.

7.4.5 Avhørsprosessen

Siden det eksisterende bevisbildet ikke inneholdt noe informasjon som kunne knyttes til Bergwall, måtte den videre etterforskingen ta utgangspunkt i hans politiforklaringer.

Avhørsprosessen i de norske sakene ble allerede fra starten av preget av hvordan svenske myndigheter vurderte Bergwalls troverdighet. Gjennom terapien var det utviklet en forklaringsmodell som ble skriftlig presentert for norske myndigheter våren 1996. Den gjennomgås i kapittel 5. Vi benevner den som "den svenske nøkkelen".

Ved bruk av nøkkelen gis leseren adgang til annen forståelse av innholdet i avhørene enn den rent språklige. Leseren oppfordres til å tolke forklaringen ved bruk av nøkkelen. Sett i lys av det straffeprosessuelle beviskravet er en slik tilnærming åpenbart problematisk. Vi har gjennom intervjuene fått forskjellige synspunkter på om og hvordan nøkkelen påvirket bevisvurderingen av avhørene. Noen var ikke kjent med nøkkelen fra tidligere, og anser seg følgelig ikke påvirket av den. Andre har uttalt at nøkkelen i stor grad påvirket deres bevismessige vurdering, og at de ville kommet til et annet resultat uten den.

Flere vi har intervjuet, understreket at de uavhengig av nøkkelen var bevisste på at avhørene skulle bestå deres selvstendige test. Det var gitt klar beskjed fra den høyere påtalemyndigheten om at de skulle foreta en selvstendig vurdering av bevisgrunnlaget.

Det sentrale spørsmålet i den forbindelse er om manglene ved avhørene og avhørsprosessen var mulig å få øye på ved en selvstendig gjennomgang. Arbeidsgruppens svar på spørsmålet er ja.

Avhørene forelå i dialogutskrift, i tillegg til lydopptak. Selv om en tar i betraktning at det har skjedd en gjennomgripende utvikling i avhørsfaget siden slutten av 90-tallet, holder avhørene av Bergwall ikke den kvaliteten en burde kunne forvente i en så alvorlig straffesak hvor tilståelsen sto så sentralt i bevisvurderingen. Avhørsprosessen i de norske sakene pågikk i over fire år til sammen. Det var tilstrekkelig tid til å gripe inn. Det er dessverre få spor av at den politifaglige eller påtalefaglige ledelsen har stilt kritiske spørsmål ved kvaliteten på avhørene.

I kapittel 8–12 går vi nærmere inn i deler av avhørsprosessen i de tre norske sakene.

7.5 BEVISGRUNNLAGET OG MANGLER VED DETTE

7.5.1 Motivet for drapshandlingene

Motivet for drapene Bergwall tilsto, tilskrives traumatiske opplevelser i barndommen. Det gir et incitament til undersøkelser for å belyse eventuelle slike opplevelser. Det er etter vår oppfatning en mangel ved etterforskingen at undersøkelser omkring dette i liten grad er dokumentert i de norske sakene.

Ved vår gjennomgang ser vi at det flere steder i avhørene indirekte refereres til en spesiell hendelse i Bergwalls barndom; den såkalte Simon-hendelsen.

I Christiansons retningslinjer for vallningene i Ørjeskogen, datert 4. juni 1997, varsles det om at Bergwall kanskje kommer til å bruke koden "Simon lever". Under vallningen i Ørjeskogen 11. juni 1997, hvor formålet er at Bergwall skal påvise levningene etter Therese, uttaler han, jf. dialogutskriften side tre (Q= Bergwall):

> *Q: Ja, men huvudet ligger där uppe, inte här. Jag vet inte vad jag ska visa er först. Snälla, snälla, nomis, nomis, tack. Nomis.., jag vet, jag måste få säga, jag vet, vi åker och tittar på huvudet först, nej, det kan vi inte göra, nej ... OHÖRBART ... a la morte. Ja. Mm. Jag behöver lite vatten också.*

Videre, på side fire og videre (F=avhører):

> *Q: Kom då nomis (Thomas gråter). Vänta, Birgitta måste jag ha. Nomis, jag måst.., får vi vara ensamma?*
> *F: Jo, visst.*
> *Q:Vi stänger av ljudet. Nomis, noooomis, noooomis, noooomis (Thomas gråter) ... OHÖRBART ... noooomis, ... OHÖRBART ..., jag går sönder nomis, förlåt mig, förlåt, fånga mig, fånga mig, fånga mig, fånga mig.*
> *Jag hade aldrig orkat gått fram när jag kom där, gick där, jag var tvungen att åka bilen. Såg du att det såg ut som en näsa?*

På side 20 roper han:

> *Q: Kom då nomis, vänta, Birgitta måste jag ha. Nomis, jag måst.., får vi vara ensamma, vi stänger av ljudet. Nomis, noooomis, noooomis, aaahh, (här skriker Thomas en massa som ej går att höra) förlåt mig, förlåt, fånga mig, fånga mig, fånga mig. Jag hade aldrig orkat gått fram när jag kom där nere, jag var tvungen att åka bilen.*

"Nomis" er navnet Simon bakvendt. Bergwall ber altså Simon om tilgivelse.

Den såkalte Simon-hendelsen, eller Simon-illusjonen, fant sted på foreldrenes soverom da Bergwall var fire år. Mens Bergwall ble voldtatt av sin far (hvilket angivelig skjedde ved gjentatte anledninger), kom hans gravide mor inn i soverommet, naken nedentil. Ved sengen aborterte hun, og den dødfødte lillebroren, som Bergwall bestemte seg for å kalle Simon, ble hengende i navlestrengen mellom morens ben. Moren anklagde Bergwall for å ha forårsaket hendelsen ved å vekke farens seksuelle interesse. Den fireårige Bergwall ble så vitne til at hans foreldre parterte Simon med en kjøkkenkniv samtidig som de hadde samleie med hverandre. De tvang angivelig også Bergwall til å spise deler av kroppen hans.

I terapien, som vi redegjør nærmere for i kapittel 6, ble denne hendelsen ansett som et grunnleggende motiv for drapene Bergwall senere tilsto.

Vi viser for øvrig til SOU 2015:52 punkt 4.4.1, s. 95 og videre, og punkt 4.4.2, s. 97 og videre.

7.5.2 Personopplysninger

Personopplysninger om Bergwall er i liten grad dokumentført i de norske straffesakene. I Gry- og Trine-saken inneholder underdokumentlisten for personopplysninger tre dokumenter; en personaliarapport skrevet av en norsk etterforsker, en svensk straffeutskrift samt en egenrapport fra en svensk etterforsker datert 14. april 2000 med følgende innhold:

> *Angående Thomas Quick, 500426-7190, och dennes levnads förhållanden under tiden for morden på Trine Jensen 1981, och Gry Storvik 1985.*
> *Under perioden 1973-01-10—1984-05-31 hade Thomas Quick sin bostad på adressen Bruksgatan 4c, i Falun. Han saknade fast anställning och uppbar sjukbidrag under den tidsperioden. Under tidsperioden 1984-06-01—1986-09-30, var han bosatt på adressen Jungiruvägen 13 b, i Falun. Under sommaren 1985, drev han en tobakshandel i Falun tillsammans med sina bröder, Öijan och Sten-Ove Bergvall. De turades om att arbeta i affären. Det har ej varit möjligt att i efterhand konstatera hur arbetsfördelningen dem emellan var ordnad just kring de ifrågavarande dagama kring mordet på Gry Storvik. Under såväl 1981 som 1985 hade han endast poliklinisk kontakt med Säters sjukhus, med receptförskrivning som foljd.*
> *Det föreligger inga uppgifter om att han under aktuella tidsperioder vistats på behandlingsklinik eller varit föremål för tvångsintagning. Han har inte under dessa tidsperioder varit registrerad på något motorfordon.*

Tidligere dommer er ikke ført inn i de norske sakene. Bergwall ble første gang domfelt i 1970 for bl.a. seksuelle overgrep mot barn. I 1991 ble han domfelt for grovt ran, sammen med M.A. som han senere oppga som medgjerningsmann i Therese-saken. Videre var han altså dømt for tre drap i Sverige da etterforskingen mot ham ble iverksatt i Norge. Dommene belyser forhold av betydning for skyld- og straffespørsmålet.

Tidligere dommer og rettspsykiatriske undersøkelser er omtalt i SOU 2015:52 punkt 4.2.

Riksadvokaten skriver i oversendelsespåtegningene til svenske myndigheter at det ville blitt reist sikringssak i Norge. Grunnlaget for denne beslutningen kan ikke leses ut av sakens dokumenter. Bergwall var vurdert utilregnelig forut for dommen i 1991 og ble dømt til sikring. Vi savner imidlertid dokumentasjon som ga grunnlag for en selvstendig vurdering av dette spørsmålet i henholdsvis 1998 og 2000, da de norske sakene ble påtaleavgjort. I SOU 2015:52 s. 345 er det påpekt at det ikke var innhentet judisiell observasjon i Therese-saken. I stedet avga en sjefsoverlege ved Säter sykehus en uttalelse i forbindelse med domstolsbehandlingen.

I tillegg til å belyse tilregnelighetsspørsmålet kan en judisiell observasjon også være egnet til å belyse sider ved skyldspørsmålet. Det er etter vår mening en mangel ved beslutningsgrunnlaget at en oppdatert judisiell observasjon ikke ble innhentet i forkant av påtaleavgjørelsen av de norske sakene.

Vi savner også informasjon om siktedes familieforhold, omgangskrets, oppvekst, utdanning, arbeidsforhold, økonomi og generelle livssituasjon. Slik informasjon forelå i en viss utstrekning i de svenske sakene. Alle Bergwalls seks søsken var avhørt, noen av dem flere ganger, i perioden 1993 - 2001. De forklarte seg blant annet om forholdene i barndomshjemmet, Bergwalls reisevirksomhet, tilgang til bil, kjøreferdigheter, sykdomsbilde, omgangskrets og arbeidsforhold.

Avhørene er relevante blant annet fordi opplevelser og hendelser i barndommen er oppgitt som motiv for drapshandlingene. De første drapene Bergwall tilsto, var ifølge hans forklaring begått så langt tilbake i tid at han fortsatt

bodde hjemme hos foreldrene. Gitt at hans forklaring om barndommen var sann, var den egnet til å understøtte hans tilståelse av drapshandlingene. Gitt at hans forklaring om barndommen var usann, svekket det hans troverdighet.

Sture Bergwall vokste opp i en søskenflokk på fire gutter og tre jenter. I avhørene av søsknene kan vi lese oss til at familien først bodde på ett rom og kjøkken, før de i 1950 flyttet til en leilighet med ytterligere ett rom. Samme år ble Sture og hans tvillingsøster født. De ble da seks barn i søskenflokken. To år etter ble yngstesøsteren født. I 1956 flyttet familien til Korsnäs, hvor faren arbeidet. Leiligheten de flyttet inn i, hadde tre rom og kjøkken, i tillegg til to "vindsrum". På adressen Bruksgatan 4c bodde også flere andre familier i det som beskrives som en stor flerfamilie-leilighet. De bodde følgelig trangt og tett på hverandre. Den eldste søsteren bodde hos nære slektninger i Hälsingland og hadde mer sporadisk kontakt med familien. Søsknene minnes barndommen som stort sett positiv. Den eldste broren beskriver Sture som "livlig, men lite klumpig vad gäller kroppskordination". Sture hadde "entreprenöranda", og beskrives som den mest aktive av søsknene.

På konkret spørsmål om eventuelle seksuelle overgrep svarer den eldste broren "att han överhuvudtaget aldrig har iakttatt några övergrepp från föräldrarnas sida gentemot någon av barnen i syskonskaren". Han sier videre at han i etterkant av Stures påstander virkelig har forsøkt å tenke gjennom barndommen og foreldrenes atferd, uten at han har funnet noen indikasjoner på overgrep. Denne forklaringen støttes av hva de øvrige søsknene har forklart.

Flere av søsknene er også spurt direkte om deres mor ved noen anledning aborterte eller fødte for tidlig (de er altså spurt indirekte om Simon-hendelsen). Ingen av dem kan erindre en slik hendelse. De holder det for lite sannsynlig at det kan ha skjedd uten at de fikk kjennskap til det.

På 80-tallet trente den eldste broren og Sture sykling sammen og deltok i flere lange sykkelløp, herunder Trondheim-Oslo 1983, som de fullførte på tiden 27.45.46 (dok. 06,11), samt en tur mellom Norrbotten og Falun, trolig i 1981 eller 1982. 80-tallet beskrives som en god tid for Bergwall i den forstand at han ikke var innlagt til psykiatrisk behandling, og både den legale og den illegale medisineringen var sterkt begrenset. Han trente, arbeidet og hadde kontakt med flere av søsknene. Han startet en tobakksbutikk sammen med eldste broren og hadde hovedansvaret for den frem til den ble solgt i 1986 grunnet likviditetsproblemer. På 80-tallet drev han også en forretning sammen med B.A., som var moren til gutten han anga som medgjerningsmann i Therese-saken. Det var for øvrig kassedagboka fra denne forretningen som ble undersøkt med tanke på om Bergwall hadde alibi for tidsrommet Therese forsvant. Dette er omhandlet i SOU 2015:52 s. 340 og videre, samt s. 365.

Avhørene av Bergwalls søsken er, med unntak av fire avhør vi har gjenfunnet i Therese-saken, ikke lagt inn som saksdokumenter i de norske sakene. Arbeidsgruppen har innhentet de øvrige avhørene fra svenske myndigheter. De lå opprinnelig i "slasken"[190], men var fremskaffet i forbindelse med gjenåpningen.

I Trine- og Gry-sakene finner vi kun et sammendrag, på drøyt to sider, av disse avhørene (dok. VI-10-5). Innledningsvis i sammendraget, skrevet av en svensk etterforsker, fremgår det at formålet er å belyse besøk i Norge, even-

[190] "Slasken", eller "sidomaterialet", er i Sverige benevnelsen på opplysninger som er innhentet i forbindelse med etterforskingen, men som ikke inntas i sakens dokumenter.

tuelle venner/bekjente eller andre koblinger til Norge. Å belyse dette er et relevant etterforskingsskritt. Etter vår oppfatning gir imidlertid ikke det svært begrensede sammendraget en fullgod oversikt over hva søsknene hadde eller kunne ha bidratt med av informasjon av bevismessig relevans. Sammendraget burde vært et incitament til å innhente ytterligere informasjon fra søsknene. (De fleste avhørene av søsknene var tatt før de norske sakene ble påtaleavgjort, med utgangspunkt i de svenske sakene)

7.5.3 Medvirker og kjøretøy – to sentrale bevistemaer

En grunnleggende forutsetning for at Bergwall kan ha drept de tre norske jentene uten andres medvirkning, er at han disponerte bil i de tre aktuelle tidsrommene. Sture Bergwall tok førerkort i 1987. Han hadde følgelig førerkort da Therese forsvant 3. juli 1988. Han disponerte da også en bil. Bilen ble ifølge hans forklaring kondemnert kort tid etterpå. Kondemneringen er bekreftet og understøtter hans forklaring. Forklaringen om årsaken til at bilen måtte kondemneres, er i praksis forenlig med forklaringen om hvordan den ble benyttet i det beskrevne hendelsesforløpet, og hvilke spor etter drapshandlingen som ble etterlatt i den. På den annen side svekkes forklaringen hans ved at han har gitt ulike versjoner av hvilket kjøretøy han faktisk benyttet. Videre svekkes den ved at den ikke med noen grad av sikkerhet kan knyttes til noen av de tallrike observasjonene som ble dokumentert i den innledende etterforskingen fra 3. juli 1988.

Selv om Bergwalls forklaring om at bilen hans ble kondemnert 8. juli, stemmer, belyser det ikke spørsmålet om Bergwall og bilen faktisk befant seg på Fjell 3. juli. Kondemneringen er imidlertid en opplysning som er egnet til å styrke Bergwalls generelle troverdighet.

Bergwall hadde ikke førerkort da Trine og Gry ble drept. Da dette ble tatt opp under intervjuet med statsadvokaten som behandlet de to sakene, viste vedkommende til at kjøring uten førerkort forekommer ofte, og at det også kan ha skjedd ved disse tilfellene.

At Bergwall kjørte tur-retur Falun-Oslo sentrum – via henholdsvis Svartskog og Myrvoll – uten førerkort, er en praktisk mulighet. Manglende førerkort *utelukker* ikke at forklaringen hans er riktig. Kjøring uten gyldig førerkort forutsetter imidlertid at han faktisk hadde tilgang til et kjøretøy over en så vidt lang tidsperiode som hans forklaring om hendelsesforløpet dekker. Og det forutsetter at han faktisk var i stand til å kjøre bil over en så lang strekning, og deler av strekningen med en person ved sin side som kjempet det han i sine avhør fremstiller som en dødskamp.

Det foreligger ingen informasjon om at Bergwall benyttet stjålne kjøretøy. På direkte spørsmål om dette har han benektet bilbruktstyveri. Det foreligger heller ingen informasjon om at den eller de som angivelig lånte ham kjøretøyene, har reagert på skader, blodflekker eller andre omstendigheter ved tilbakeleveringen, til tross for at de ifølge Bergwall ble brukt i direkte sammenheng med drapene og til å frakte avdøde og ulike redskaper som ble brukt ved drapene, herunder en presenning fylt med blod og andre kroppsvæsker.

De alternative forklaringene om bruk av kjøretøy, er ikke i tilstrekkelig grad undersøkt og/eller dokumentert i de norske sakene. Det mener vi er en mangel ved beslutningsgrunnlaget, idet kjøretøy er en nødvendig faktor og ett av få objektive holdepunkter som framsto som egnet til å styrke eller svekke hans tilståelse.

I Gry-saken er bruk av bil omhandlet i avhør av 13. mars 2000, dok. 05,21 side fem og videre (F=avhører, Q=Bergwall):

> *F: Sen Thomas, när det gäller detta med fordon, i den här delen, så har du ju uppgett ett fordon ...*

Q: M m
F: .. .som du brukat *vid något tillfälle. Därem ot så har du inte berättat vem som var ägare till bilen.*
*Q : . Nej. K*an tala om att det är en Opel Kadett.
F : Men vem ägde den här bilen?
Q: Det vill jag inte berätta.
F: Det vill du inte berätta? Vi har ju, från vårt håll så har vi ju gjort en massiv sökning kring detta, och vi har alltså inte hittat något sådant fordon som skulle kunna knytas till dig. Är det korrekta uppgifter du har läm nat om fabrikat och årsmodell?
Q: Ja .'
F: Är det här en bil som, du känner ägaren till den, eller är det någon bil som är tillgripen. En stulen bilen?
Q: Nej, det är det inte.
F: Hur är det med skyltar till den här? Svenska eller norska?
Q: Definitivt norska.
F: Definitivt norska skyltar. Ja, uttrycket definitivt, vad menar du med det?
Q: Den finns ju kvar ..OHÖRBART., nödvändigt att smälta in i norska trafiken ..OHÖRBART..
*F: Är det samm*a skyltar hela tiden?
Q: Ja, det är det.
F: Om du beskriver bilen så detaljerat som möjligt, i utseendet, färg och utrustning och skick.
Q: Jag kan inte minnas annat än att det är en röd Opel Kadett. Ja, en slags kombimodell.
F: En slags kombimodell?
Q: Ja, eller en kombimodell.
*F: Är det något speciellt just kring modellen, i det här med kombim*odellen.
*Q: . Nej, inte annat än a*tt det är en relativt liten kombimodell
..OHÖRBART..
F: Är den fräsch, eller sliten? Rostig, blank i lacken?
Q: Blank i lacken.
F: Är det en välhållen bil?
Q: Hyggligt.
F: Enfärgad?
*Q: J*a .'
F: Finns det någon extrautrustning på den?
Q: Nej, inte ..OHÖRBART..
F: Finns det något nackstöd ..OHÖRBART..
Q: Nej ..OHÖRBART..
F: Du pratar så tyst, men jag tycker du säger...
Q: Men jag utesluter nackstöd.

De massive undersøkelsene avhører omtaler, er – så langt de framkommer av sakens dokumenter – begrenset til dok. 00,03 og dok. 03,08,02, to egenrapporter. I sistnevnte rapport redegjøres det for at riksarkivet i Stockholm har fått i oppdrag "att söka i arkivets microfish-handlingar kring aktuella fordon registrerade vid aktuell tidpunkt, d.v.s. under år 1981.".

Tilbakemeldingen var at det per 1. januar 1982

> *fanns i registret 329 769 Opel-bilar vid detta datum. Detta utgör ca 7 % av alla fordon. Med de sökkriterier som förelåg, begränsades antalet till sammanlagt 894 fordon. Denna del är 0,3 % av alla Opelbilar. Vid registerslagningar på samtliga dessa fordon, framkom att det fanns totalt sett 9 fordon somi dagsläget hade knytning till Dalarna. Thomas Quick har under aktuell tid varit bosatt i Falutrakten. Dessa fordonsägare har vid förhör som hållits, ej kunnat knytas till att ha haft någon kontakt med Thomas Quick.*

Etter arbeidsgruppens oppfatning var det for så vidt relevant å foreta denne undersøkelsen ut fra opplysningen Bergwall ga i avhør. Undersøkelsen er imidlertid ikke tilstrekkelig. I mars 2000 var politiet vel kjent med Bergwalls skiftende forklaringer, også om hvilke kjøretøy han hadde benyttet. Det sentrale spørsmålet var om han i det hele tatt hadde *tilgang* til bil i

august 1981 og juni 1985, uavhengig av type og modell.

Bergwall har forklart at han benyttet norske registreringsskilter da han begikk drapene i Norge. Skiltene oppbevarte han i en steinrøys ved Mysen, og gjenbrukte dem. Det finnes flere praktiske muligheter for at han kan ha hatt tilgang til norske registreringsskilter og oppbevart disse på et for politiet ukjent sted. Samtidig er det vitterlig ikke slik at norske registreringsskilter er noe svensker generelt har tilgang til og kan ta frem fra en steinrøys når behovet melder seg. For at det skal legges til grunn at han brukte norske registreringsskilter i tilknytning til drapene i Norge, kreves en nærmere forklaring, ut over den svært begrensede og lite troverdige forklaringen Bergwall ga.

Det mest nærliggende etterforskingsskrittet for å etterprøve opplysningene om bruk av bil var avhør av hans familie og omgangskrets. Bergwalls omgangskrets var svært begrenset. Det var i praksis et veldig lite antall personer han kunne ha lånt bil av. Ingen i omgangskretsen som er avhørt, kan huske å ha lånt ham en bil i de aktuelle tidsrommene for drapene.

Ingen av søsknene kan huske å ha sett Sture kjøre bil før han tok førerkort i 1987. De minnes også at han hadde vanskeligheter med å klare prøven, og at han måtte kjøre opp flere ganger. Ingen av dem kan huske å ha stilt en bil til disposisjon for ham.

På spørsmål om egne og familiens tanker omkring Sture svarer en av brødrene at de har spurt seg "hur det praktiskt kan vara möjligt att Sture har färdats så långa avstånd, eftersom han inte vid tilfällena hade bil". Dessuten fremheves at enkelte av hendelsene han ble etterforsket for, angivelig skjedde i så ung alder at foreldrene burde ha lagt merke til det dersom han hadde vært borte fra hjemmet over lengre tid.

Bergwall hevdet at han hadde en medvirker ved flere av drapene. I Trine- og Gry-sakene forklarte han at han hadde vært alene om ugjerningene. I Therese-saken tilla han imidlertid en navngitt person, M.A., en aktiv rolle i hendelsesforløpet. Forklaringen om medvirkeren ble opprettholdt av Bergwall i retten. Problemet ble løst ved at retten så bort fra deler av hans forklaring som gjaldt medvirkeren og la til grunn den resterende delen av forklaringen

Den kanskje mest oppsiktsvekkende av Bergwalls forklaringer om en medvirker ga han i Appojaoure-saken. Dom i saken forelå før etterforskingen i Norge ble iverksatt, og var følgelig et dokument norske myndigheter hadde mulighet til å ta i betraktning. Bergwall hevdet at en navngitt person, som var godt kjent av politiet for andre straffbare handlinger, deltok aktivt i drapene. Svenske myndigheter besluttet å gjennomføre et såkalt konfrontasjonsavhør. Det foregikk ved at både medvirkeren og Bergwall ble innkalt til samme avhør og kunne kommunisere både med hverandre og med de to svenske avhørerne. Den svenske statsadvokaten var også til stede og deltok aktivt i utspørringen. Birgitta Ståhle var også på plass i avhørsrommet. Avhøret ble tatt på Säter sykehus 12. oktober 1995. Dialogutskriften er på 152 sider.

Den utpekte medvirkeren, J.F., blånektet for å ha hatt noe med Bergwall å gjøre noen gang. Han hadde for øvrig alibi for tidsrommet drapene skjedde. Bergwall hevdet at han hadde møtt J.F. ved flere anledninger, og at de blant annet hadde tatt badstue sammen. J.F., som ble kraftig provosert av de alvorlige beskyldningene om medvirkning til drap, og som også hevdet at han "hatar" å ta badstue, karakteriserte Bergwalls opplysninger som "ren

rappakalja"[191]. J.F. spurte Bergwall om han kjente til eventuelle tatoveringer han hadde. Det gjorde ikke Bergwall. Det ble ikke oppgitt i avhøret hvilke tatoveringer det var snakk om. Slik vi forstår det, var tatoveringene kjent for politiet gjennom deres tidligere befatning med ham. Tatoveringene var så spesielle at det var usannsynlig at Bergwall ikke ville lagt merke til dem. På låret hadde J.F. tatovert en revolver. På ryggen hadde han den elektriske stol.

Tross innvendingene fra J.F. sto Bergwall hardnakket fast ved at drapene ble begått i fellesskap med ham. Det fremkommer av dialogutskriften at J.F. reagerer sterkt på at Bergwalls uttalelser.

På side sier J.F.: til de svenske avhørerne:

> *Hör ni inte att han är galen, det är ju bara att konstatera. Det är ju rena rappakaljan som han snackar. Det är ju..det är ju.. han är ju mytoman, han är ju patologisk mytoman alltså.*

På side 34 sier J.F. til Bergwall:

> *Är du patologiskt mytoman eller vad är det frågan om? Tror du på vad du säger själv, gör du det? Du måste ju göra det, du måste ju tro på vad du säger själv? Det måste du ju faktiskt göra. Eller hur?*

Avhøret er spesielt både i form og innhold, og slår store sprekker i Bergwalls generelle troverdighet. Dialogutskriften lest i sin helhet etterlater et klart inntrykk av at J.F. har rett i sine åpenhjertige betraktninger om Bergwall.

Den ene etterforskeren i Therese-saken har i intervju gitt uttrykk for at det var et bevismessig problem at Bergwall introduserte medgjerningsmenn. Vedkommende mener at politiet og påtalemyndigheten ble overbevist om at dette bare var noe man måtte se bort fra. Det var "vås" Bergwall kom med. Det ble ansett som en del av sykdommen hans at han opplevde å ha medgjerningsmenn som i realiteten ikke fantes.

Arbeidsgruppens gjennomgang etterlater et inntrykk av at Bergwalls forklaringer om medgjerningsmenn ikke blir tatt alvorlig; politiet og påtalemyndigheten valgte å se bort fra disse opplysningene. Det samme gjelder opplysningene om seksuelle overgrep i barndommen. I SOU 2015:52 s. 98 står det at flere sentrale aktører i intervju med kommisjonen har sagt at de ikke trodde på Bergwalls forklaring om traumatiske hendelser i barndommen.

Vi registrerer at vurderingen var motsatt når det gjaldt Bergwalls forklaringer om tilgang til og bruk av bil og norske registreringsskilter; her legges det til grunn at han faktisk hadde tilgang. En velger altså å se bort fra deler av hans forklaring som gjelder medgjerningsmenn, samtidig som andre avgjørende deler av hans forklaring anses som bevist.

7.5.4 Informasjon fra øvrige norske saker

Parallelt med etterforskingen av sakene som endte med domfellelse, ble Bergwall også etterforsket for andre antatte straffbare forhold begått i Norge.

Som nevnt i tidligere kapitler tilsto Bergwall å ha drept to asylsøkere. 11. mai 1996 ble det gjennomført en vallning i Lindesbjerg i Sverige, hvor Thomas Quick angivelig skulle påvise stedet som var aktuelt som gravplass i forbindelse med asylsøkersaken. Vallningen ga ingen re-

[191] Rappakalja er svensk og kan oversettes med vrøvl. Rappakalja er også et selskapsspill hvor fantasi er viktigere enn kunnskap. Deltakerne kan velge enten å svare rett på spørsmålene eller finne på en forklaring som fremstår overbevisende på de øvrige deltakerne. Begge deler gir poeng. (Svensk wikipedia, 18. september 2015).

sultater i så måte. Det var ikke så rart, siden det samme dag ble klarlagt at begge asylsøkerne var i live. Vallningen ble da avsluttet. Oppklaringen skjedde mens Therese-saken fortsatt var under etterforsking, og kunne derfor tas i betraktning i den samlede bevisvurderingen. Som nevnt var asylsøkersaken den ene av de to sakene som svenske myndigheter først informerte norske myndigheter om, ved notatet av 22. mars 1996.

Bergwall forklarte seg også om Marianne Rugaas Knudsen, som forsvant fra Risør i 1981. Deler av forklaringene om Marianne ble avgitt under etterforskingen av Gry-saken, som omhandles i kapittel 11. Marianne-saken nevnes også i kapittel 12. Bergwall utviklet en forklaring om arr som har likhetstrekk med forklaringen han ga i Therese-saken.

Det er arbeidsgruppens oppfatning at Therese-, Gry- og Trine-sakene i større grad skulle vært vurdert i sammenheng med de øvrige sakene Bergwall forklarte seg i. Forklaringer om ett tema i en sak har overføringsverdi til andre saker. Det burde i større grad vært synliggjort i det samlede beslutningsgrunnlaget.

7.6 SAMMENFATTENDE VURDERINGER

På bakgrunn av den informasjonen norske myndigheter fikk fra svenske kollegaer om Bergwalls tilståelser i norske saker, var det utvilsomt rimelig grunn til å iverksette etterforsking på personnivå. I Therese-saken var det en tilleggsdimensjon; Therese var ikke funnet. I en slik situasjon skal terskelen være lav for å iverksette undersøkelser. Alt som med rimelighet kan føre til at savnede blir funnet, må gjøres.

Samtidig må en bruke de mulighetene prosesslovgivningen gir til å sørge for at siktede ikke har mulighet til å påvirke bevissikringen eller tilpasse sin forklaring til øvrige bevis. Det første er regulert i straffeprosessloven § 171 flg., det siste i straffeprosessloven § 242. Det ble etter vår oppfatning ikke gjort nødvendige grep verken for å hindre Bergwall i å påvirke bevissituasjon eller i å tilpasse sin forklaring. Det er vanskelig å se for seg at en tilsvarende vurdering vil bli gjort av norsk påtalemyndighet i en fremtidig sak med samme alvorlighetsgrad. Likevel er det et læringspunkt at vi må være bevisste på bruk av tvangsmidler i etterforskingen.

I Myhrer, T.-G. (2001) punkt 7.2 står det følgende om den påtaleansvarliges rolle i den forbindelse:

> *Beslutning om og kontroll med bruk av tvangsmidler*
>
> *Nødvendigheten av påtalemessig ledelse på dette punkt følger direkte av straffeprosessloven. Ansvar går imidlertid lenger enn til å bare å ta standpunkt til forespørsler fra etterforsker. En god påtalemessig ledelse forutsetter at det er etablert rutiner som gir mulighet for inngripen mot uriktig (ulovlig) eller uskjønnsom bruk eller "ikkebruk" av tvangsmidler. Ikke minst er det et påtalemessig ansvar å påse at omfanget av tvangsmiddelbruken ikke blir for omfattende, for eksempel at fengslingsperiodene ikke blir for lange vurdert etter en rimelig fremdrift i saken, og at omfanget av beslag ikke blir unødig stort eller opprettholdes for lenge. Rutinene må også sikre den påtaleansvarlige kontroll med at tvangsmidler anvendes når det åpenbart er påkrevd, for eksempel at voldelige tilbakefallsforbrytere ikke løslates uten at varetektsfengsling er vurdert.*

Arbeidsgruppen belyser i kapittel 8-12 at norske myndigheter på flere punkter ikke var tilstrekkelig kritiske til prosessen. Et avgjørende spørsmål i den anledning er om bevisgrunnlaget en fikk seg forelagt, ga foranledning til å gå inn i prosessen. Vi mener ja. Den som leser avhørsutskriftene, gis en reell foranledning til å

stille spørsmål ved innholdet i forklaringene så vel som måten disse har fremkommet på. Dokumentasjonen som lå i de norske sakene, ga etter vår oppfatning også foranledning til å be om ytterligere dokumentasjon for å få et mer fullstendig beslutningsgrunnlag.

Mesteparten av etterforskingen i de svenske sakene var gjennomført før etterforskingen av de norske sakene ble avsluttet. Norsk politi og påtalemyndighet hadde følgelig mulighet til å bruke informasjon fra de andre sakene som en del av beslutningsgrunnlaget i de norske. Etter det vi kan se, nyttiggjorde en seg i liten grad informasjon fra de øvrige sakene, i alle fall i den forstand at saksdokumenter ble innhentet og gjennomgått. Informasjonen de fikk om de svenske sakene, ble i hovedsak formidlet muntlig av personer som allerede var påvirket av gruppetenkingen.

Samarbeidet mellom de norske etterforskingsgruppene og den svenske etterforskingsgruppen nært og godt. Aktører vi har intervjuet, beskriver det som en "symbiose". Det var i denne symbiosen gruppetenkingen oppsto, og nordmennene gikk i de samme skjulte beslutningsfellene som sine svenske kollegaer.

Gjennomgangen viser at ikke all informasjon i de svenske sakene som hadde relevans for de norske, ble formidlet til norske myndigheter. Formelt sett hadde norske myndigheter ansvaret for behandlingen av de norske sakene frem til anmodningen om iretteføring ble oversendt. I tillegg hadde norske myndigheter en uttalt intensjon om selvstendig bevisvurdering. Norsk politi og påtalemyndighet hadde dermed også ansvaret for at sakene var tilstrekkelig opplyst før påtaleavgjørelsen ble tatt. Ansvaret for manglende kritisk tilnærming ligger følgelig i Norge, uavhengig av hvilken rolle svenske myndigheter spilte i den norske etterforskingen.

7.7 LÆRINGSPUNKTER

Ansvarsforholdet i det bilaterale samarbeidet er et læringspunkt vi mener har overføringsverdi. Det skal til enhver tid være klart for alle som deltar i en etterforsking, hvor – og hos hvem – ansvaret ligger, og hva ansvaret i praksis innebærer. Det gjelder enten samarbeidet skjer innad i et distrikt eller på tvers av distriktsgrenser eller landegrenser. Den som skal lede, og den som skal ta avgjørelser, har et selvstendig ansvar for å skaffe seg relevant og tilstrekkelig informasjon.

Alle ledd i påtalelinjen, fra politiet og opp til Riksadvokaten, må ha et bevisst forhold til gruppetenking og skjulte feller i beslutningsprosessene og hvordan disse kan motvirkes. Skjulte feller kan påvirke oss så vel under etterforskingen som under den påtalemessige vurderingen.

Bergwall-sakene er også en nyttig påminnelse om at god bevissikring i initialfasen – og god notoritet omkring den videre oppbevaringen og behandlingen av tekniske bevis – *kan* ha stor betydning for det endelige utfallet av en straffesak. En "cold case"-etterforsking kan aldri erstatte manglende sporsikring i initialfasen, uansett hvor store ressurser som settes inn i ettertid. Nye metoder kan føre til nye undersøkelser og nye resultater, men det betinger at bevismidlet som skal undersøkes, er sikret og intakt. Bevisverdien avhenger dessuten av om det kan dokumenteres at materialet er riktig håndtert hele veien fra sporet sikres til analyseresultatet foreligger.

Norske myndigheter trenger en fullstendig oversikt over sporprøver og annet beslaglagt bevismateriale, en sentral lagringsløsning samt rutiner som sikrer gjennomføring av nye undersøkelser i alvorlige, uoppklarte saker når ny metodikk muliggjør det. I tillegg må vi forsikre oss om at vi har et oppdatert og praktisk anvendelig lovverk som er i samsvar med lovgivers intensjon. Vi viser i den forbindelse til

Riksadvokatens publikasjoner nr. 1/2015, punkt 7. 4 med videre henvisninger.

Like viktig er det at vi evner å nyttiggjøre oss tidligere sikrede bevis gjennom nye taktiske etterforskingsskritt. I Trine- og Gry-sakene ble de tekniske bevisene aktivt brukt i den taktiske etterforskingen på saksnivå. Etter vår oppfatning ble imidlertid mulighetene som lå i det tekniske spormaterialet, ikke utnyttet godt nok i den taktiske etterforskingen mot Bergwall.

8 VALLNINGER

8.1 INNLEDNING

Vallninger og taktiske rekonstruksjoner sto sentralt i alle drapssakene som Sture Bergwall ble dømt i, herunder de tre norske sakene. Det svenske begrepet v*allning* kan – etter arbeidsgruppens oppfatning – beskrives som en befaring med det formål at avhørte skal vise veien til et (å)sted og eventuelt avgi en forklaring underveis og på stedet. Vallning ble raskt etablert og brukt som begrep i den norske etterforskingen av Therese-saken helt fra starten av i 1996, og senere i Trine- og Gry-sakene, og brukes også i denne rapporten.

Begrepet *befaring* brukes mest i forbindelse med at retten foretar en undersøkelse/befaring på åstedet under hovedforhandlingen. Her deltar ofte den tiltalte (og vitner eller fornærmede), som redegjør for retten om hva som skjedde på stedet.

Det finnes ingen formelle bestemmelser eller retningslinjer for befaring eller taktisk rekonstruksjon i Norge. En rekonstruksjon betraktes som et avhør, og av den grunn skal bestemmelsene for avhør følges så langt det er mulig. Det samme vil gjelde for vallning/befaring under etterforskingen, hvor det blir avgitt forklaring på stedet.

Det samme gjelder i Sverige. I den svenske granskningsrapporten (Statens offentliga utredningar – SOU 2015:52) står følgende under punkt 3.2. Gällande rätt:

> *Rekonstruktion och vallning. Det saknas uttryckligt författningsstöd for rekonstruktioner och vallninger. Reglerna för förhör anses dock vara tillämpliga på vallningar och den typ av rekonstruktion som här er av intresse, så kallad utsagerekonstruktion (JO 2010 -05-21, dnr 5353-2008).*

8.2 TAKTISK REKONSTRUKSJON I NORGE

Kripos utarbeidet retningslinjer for gjennomføring av taktisk rekonstruksjon allerede tidlig på 1980-tallet, i forbindelse med utgivelsen av en håndbok i etterforsking. Disse retningslinjene har siden blitt revidert og tilpasset blant annet den teknologiske utviklingen, men de fremstår som tilnærmet like de opprinnelige retningslinjene. Retningslinjene ligger på politiets kompetanseportal KO:DE, som Kripos har det nasjonale redaktøransvaret for. Informasjonen som følger, er hentet herfra.

En taktisk rekonstruksjon er en visualisering av en forutgående forklaring om et hendelsesforløp slik en fornærmet, et vitne eller en mistenkt/siktet har opplevd det.

Det er aktuelt å gjennomføre en rekonstruksjon når en fornærmet, et vitne eller en mistenkt/siktet har forklart seg om et hendelsesforløp – en forklaring som i det alt vesentlige synes å samsvare med resultatet av den øvrige etterforskingen (vitneavhør, åstedsundersøkelser m.m.) – og vedkommende har samtykket i at det avholdes en rekonstruksjon.

Man må på forhånd tilstrebe en så detaljert og sannferdig forklaring som mulig, slik at det som blir rekonstruert, er så riktig som mulig. Dette forhindrer ikke at det kan være aktuelt å avholde en rekonstruksjon med en siktet som forklarer seg om et hendelsesforløp som åpenbart må være galt, og således senere fremstår som lite troverdig.

Dersom det skal avholdes flere rekonstruksjoner, må ikke de impliserte gis anledning til å overvære hverandres fremstillinger.

Så langt det er mulig, skal rekonstruksjonen avholdes på det stedet hvor den straffbare handlingen ble begått – åstedet. Den kan imidlertid avholdes også andre steder, for eksempel når åstedet ikke har noen betydning for hen-

delsesforløpet, eller når det er begrenset hva man skal rekonstruere.

Rekonstruksjon er et etterforskingsskritt som ofte har stor bevismessig verdi. Når man gjennomfører en rekonstruksjon med en mistenkt/siktet, bør det meste av etterforskingsarbeidet være unnagjort, slik at man unngår overraskelser. Når det gjelder vitner, er det derimot viktig å gjennomføre rekonstruksjonen raskt, av hensyn til vitnenes hukommelse og eventuell påvirkning fra andre eller media.

Under forberedelsene til en rekonstruksjon må man ha i tankene når på døgnet den skal avholdes. Enkelte ganger kan kunstig lys og mengden av det, dagslys eller mørke være viktige momenter i en persons forklaringer.

Tradisjonelt dokumenteres rekonstruksjonen ved at aktuelle situasjoner blir fotografert og beskrevet i en egenrapport med en tilhørende fotomappe. Som regel er det lederen for rekonstruksjonen som står for dette.

Erfaring viser at det er formålstjenlig å filme hele rekonstruksjonen, i tillegg til fotograferingen. Det sørger for at rekonstruksjonen blir dokumentert på best mulig måte, og letter arbeidet med å utarbeide rapporten i ettertid.

Det kan være hensiktsmessig å vise hele eller deler av filmopptaket under hovedforhandlingen, enten i stedet for eller i tillegg til fotografiene. Det krever i så fall at lederen for rekonstruksjonen har hatt en stram regi, eventuelt at filmen redigeres før den vises.

Et annet alternativ er å gjennomføre rekonstruksjonen på tradisjonell måte med bilder først, for deretter å repetere hendelsesforløpet og filme det sammenhengende da, uten avbrytelser og i kronologisk rekkefølge, mens den det rekonstrueres med, forteller og viser hva som skjedde. På denne måten får man først gått gjennom hendelsen og "luket bort" eventuelle usikkerhetsmomenter, og kanskje bidrar det til at vedkommende husker bedre. For øvrig vil alle aktørene være bedre forberedt ved annen gangs gjennomføring.

Hvis man bestemmer seg for å gjøre det på denne måten, er det viktig å informere om det på forhånd, både slik at de involverte er forberedt på en repetisjon, og fordi det kreves samtykke.

Mistenktes/siktedes forsvarer skal varsles om at politiet har til hensikt å gjennomføre en rekonstruksjon med klienten, og tidspunktet bestemmes i samarbeid med forsvareren.

Ved de fleste handlinger som skal rekonstrueres, har det vært benyttet gjenstander som våpen av forskjellige slag, flasker, klær, kjøretøy m.m. Alt dette må klargjøres på forhånd og tas med til stedet hvor rekonstruksjonen skal holdes. Som hovedregel bør det ikke brukes ekte våpen av noe slag. Disse kan lages av treverk, papp, isopor e.l.

Hvor mange og hvem som skal være til stede eller delta under en rekonstruksjon, varierer. I utgangspunktet gjelder følgende:

Lederen for rekonstruksjonen bør fortrinnsvis være den som har hatt den praktiske ledelsen av etterforskingen. Vedkommende må på forhånd ha satt seg grundig inn i forklaringen som skal rekonstrueres. Deretter kommer den polititjenestepersonen som har avhørt siktede, siktede selv (eventuelt vitnet eller fornærmede) og siktedes forsvarer. Figuranter for offeret, andre siktede eller vitner skal være av samme kjønn, bør ha tilnærmet samme alder, høyde og kroppsbygning og bør være iført tilsvarende klær som dem de er figurant for. I tillegg kan én eller flere kriminalteknikere fotografere og/eller videofilme.

Rekonstruksjonen bør i sin helhet dokumenteres med lyd og bilde, fortrinnsvis ved videoopptak, alternativt med en digital taleopptaker. Det aller beste er å bruke eksterne mikrofoner,

såkalte mygg, som festes på lederen og den det skal rekonstrueres med.

Underveis i rekonstruksjonen må eventuelle spørsmål fra lederen være så nøytrale som mulig. Det beste er om man hele tiden kan nøye seg med å spørre "Hva skjedde videre?". Da er det lett å avvise eventuelle beskyldninger om ledende spørsmål i ettertid.

I størst mulig utstrekning er det bare lederen av rekonstruksjonen som skal kommunisere med den det holdes rekonstruksjon med. Avslutningsvis kan forsvareren, dersom han ønsker det, kommentere hva han synes er uklart, og komme med eventuelle kritiske bemerkninger til måten rekonstruksjonen ble gjennomført på.

Det kan forekomme at forsvareren eller andre deltakere (som en ansvarlig jurist eller statsadvokat) ønsker å stille spørsmål til siktede underveis. Lederen avgjør hvorvidt dette skal tillates. I så fall skal spørsmålet og svaret protokolleres i rapporten som skrives i etterkant.

Polititjenestepersonen som tidligere har foretatt avhøret, har som oppgave å notere seg eventuelle uoverensstemmelser i forhold til det som tidligere er forklart. Han kan også være en støttespiller for lederen ved at han diskret sier fra dersom noe glemmes underveis. Han skal også sørge for at gjenstandene som skal brukes, er for hånden når de trengs.

Det er egentlig den det avholdes rekonstruksjon med, som styrer det hele. Vedkommende skal instruere eventuelle andre deltakere om hvordan de skal forholde seg i bestemte situasjoner. De andre er mer eller mindre bare passive tilskuere.

Enkelte ganger hender det at siktede viser og forklarer noe annet enn det som tidligere er protokollert. Det kan være forskjellige årsaker til dette. Det kan være at ting på åstedet fortoner seg annerledes enn i hukommelsen, eller hendelsen er kanskje så "vanskelig og fæl" å rippe opp i at den pyntes på og dermed fremstår som en helt annen hendelse enn tidligere forklart.

Man skal ikke avbryte siktede i slike situasjoner, men påpeke at "nå viser du noe annet enn det du tidligere har forklart". Det kan jo tenkes at det som fremkommer nå, er det riktige, og da skal rekonstruksjonen fullføres.

Uoverensstemmelsene tas opp i avhør etter rekonstruksjonen, og hvis det som først var forklart, er det som er riktig, kan det avholdes en ny rekonstruksjon. Det utarbeides en rapport og en fotomappe for begge rekonstruksjonene, og disse vedlegges saken.

Foruten forsvareren skal også siktede avslutningsvis spørres om han har noe å bemerke til måten rekonstruksjonen ble gjennomført på. Tidspunktet for start og avslutning skal noteres.

Umiddelbart etter rekonstruksjonen skal siktede avhøres på nytt. Da skal eventuelle nye forhold som kom opp under rekonstruksjonen, tas opp og redegjøres for fra siktedes side.

8.3 REKONSTRUKSJONER I SVERIGE

Som nevnt innledningsvis finnes det heller ikke i Sverige formelle retningslinjer for vallninger og rekonstruksjoner. Den svenske granskningskommisjonen har omhandlet temaet under punkt 3.2. i sin rapport:

> *Vid en rekonstruktion ska den misstänktes försvarare tillåtas att närvara och även, såvitt möjligt, ett förhörsvittne. Förundersökningsledaren beslutar vilka som därutöver får närvara.*
>
> *År 1994 gav Rikspolisstyrelsen ut en rapport om rekonstruktionervid förundersökning om brott (RPS Rapport 1994:12). I*

rapporten anges bland annat hur rekonstruktioner och vallningar ska genomföras. Rapporten anses fortfarande relevant och i Polisens metodstöd för utredning av grova våldsbrott hänvisas till rapporten. Avdessa texter framgår bland annat följande.

En rekonstruktion är ett försök att återskapa ett händelseförlopp eller en brottsplats och syftar till att ge en tydligare bild av vad som hänt och underlätta bedömningar av förhörs-uppgifter och kriminaltekniska fynd. En rekonstruktion som innebär att den hörde får framföra sin personliga och normalt slutliga version av händelseförloppet kallas för utsagerekonstruktion.

I rapporten beskrivs även andra typer av rekonstruktioner, däribland platsrekons-truktion, som är ett logiskt återskapande av en brottsplats med utgångspunkt från spår, andra omständigheter, tidigare fotografier av platsen eller förhör med personer som varit på platsen före eller efter händelsen.

Om utsagerekonstruktion anges bland annat följande. Den förhörsledare som hållit de tidigare förhören ska även hålla i rekonstruktionsförhöret. Visserligen påtal-as att det finns en risk för att den för-hörsledaren ställer ledande frågor och korrigerar den misstänktes uppgifter utifrån vad den misstänkte tidigare har berättat. Om en ny förhörsledare håller i rekonstruktionen finns å andra sidan risken för att den hörde låser sig och känner sig osäker. Enligt rapporten överväger fördelarna med att använda samma förhörsledare som tidigare, särskilt eftersom en erfaren och väl-utbildad polis får anses vara väl medveten om påverkansriskerna.

En utsagerekonstruktion bör genomföras vid den ursprungliga brottsplatsen, vid samma tidpunkt och under samma förhållanden som rådde vid gärnings-tillfället. Figuranterna ska likna den person de ska spela och vara klädda i samma slags kläder som bars vid den verkliga händelsen. Även rekvisitan ska likna den ursprungliga.

I rapporten behandlas dock inte särskilt huruvida detta även bör gälla när rekons-truktionen genomförs för att kontrollera uppgifterna från en misstänkt som själv-mant har erkänt ett brott.

Rekonstruktionen ska inledas med en intervju av den hörde. Under intervjun ska den hörde ange var rekvisitan och figu-ranterna ska vara placerade och berätta om händelseförloppet i kronologisk ord-ning. Därefter ska hela skeendet spelas upp. Påverkansfaktorer ska undvikas och förhörsledaren får inte korrigera sådant som verkar felaktigt i sak. Figuranterna får inte ta egna initiativ utan enbart agera efter anvisningar från huvudpersonen. Avslutningsvis ska förhörsledaren komplettera med frågor.

En rekonstruktion bör dokumenteras på film, och normalt ska ett skeende åter-speglas endast en gång. Om huvud-personen av någon anledning blir passiv ska rekonstruktionsledaren avbryta inspelningen.

Förundersökningsledaren, försvararen och eventuella sakkunniga som närvarar ska vara placerade så att de kan se och höra vad som sker utan att störa. Dessa kan sedan begära kompletteringar via förundersökningsledaren som, efter pröv-ning, underrättar förhörsledaren om vilka detaljer som behöver klarläggas.

Vallning innebär att den hörde från ett visst utgångsläge förväntas kunna leda förhörsledaren till en plats av betydelse för utredningen och där peka ut vad han sett och gjort. En vallning ska i tillämpliga delar gå till på samma sätt som en utsagerekonstruktion.

Även vallningar kan spelas in på film. Om en vallning innebär långa sekvenser av eftersökning kan det ibland vara lämpligare att en ljudupptagning görs och att den kompletteras med exempelvis karta, skisser och fotografier.

Genomförandet av en rekonstruktion eller vallning kan presenteras vid en huvudförhandling genom uppspelning av filmen. Eftersomen sådan uppspelning innebär ett undantag från omedelbarhetsprincipen och principen om bevisomedelbarhet är det viktigt att rätten ges möjlighet att kontrollera hur genomförandet har gått till. Sådana uppgifter bör framgå av protokollet. Eftersom utsagerekonstruktioner och vallningar anses vara en form av förhör, ska filmen visas för rätten först sedan förhöret med den tilltalade har genomförts. Efter uppspelningen av filmen bör dock den hörde ges möjlighet att kommentera rekonstruktionen och svara på frågor från rätten eller parterna.

8.4 GENERELLE METODISKE BETRAKTNINGER

Som det fremgår over, er reglene for taktisk rekonstruksjon, eller "utsagerekonstruktion" som svenskene kaller det, relativt like i de to landene. Noen nyanser er det, blant annet at det ofte er etterforskingslederen som leder gjennomføringen av rekonstruksjonen i Norge, mens det i Sverige gjerne er den som tidligere har avhørt den det gjennomføres rekonstruksjon med. Det er videre slik at redegjørelsen skjer underveis i rekonstruksjonen her hjemme, mot innledningsvis i Sverige. I Norge åpnes det også for å korrigere når personen forklarer seg annerledes enn tidligere, mens dette ikke anbefales i Sverige på grunn av faren for påvirkning.

I Norge gjennomføres taktiske rekonstruksjoner i stor grad slik det er beskrevet i 8.2. Når det gjelder presentasjon av rekonstruksjonen i retten, ble det tidligere lagt vekt på stillbilder og gjennomgang av rapporten fra rekonstruksjonen, skrevet av lederen for gjennomføringen. I dag blir det ofte avspilt videopptak fra rekonstruksjonen, enten alene eller sammen med stillbilder, og det er ikke nødvendig å gjennomgå rapporten.

Oslo politidistrikt praktiserer trolig i større grad enn andre politidistrikter og Kripos såkalte avhør på stedet med både fornærmede, vitner og siktede i alvorlige saker, blant annet for å få personen til å huske bedre og flere detaljer. Avhøret gjennomføres tidlig i etterforskingen for å unngå at personen blir påvirket eller glemmer detaljer. Dette kan sammenlignes med svenskenes vallning, der det forventes at den som avhøres, er i stand til å ta med avhørslederen til stedet for hendelsen og deretter fortelle hva han/hun har gjort og sett, som regel uten at det legges opp til at figuranter, forsvarer og andre aktuelle aktører deltar, som er vanlig i en rekonstruksjon.

Ulempen med denne metoden er blant annet faren for at den siktede kan tilpasse forklaringen sin der og da og i senere avhør ut fra hva han/hun observerer på åstedet. Ved en rekonstruksjon, som gjennomføres i sluttfasen av en etterforsking, og som er basert på tidligere forklaringer, unngår man dette. Et annet moment er at man ikke uten videre kan spille av et avhør i retten, jf. Bevisumiddelbarhetsprinsippet, mens det i alminnelighet er aksept for å vise en rekonstruksjon, hvor blant annet forsvareren har deltatt og hatt muligheten for kontradiksjon. Det finnes imidlertid eksempler på at man har gjennomført avhør på stedet og likevel fått tillatelse til å spille av opptaket i retten,

men da har gjennomføringen vært i henhold til retningslinjene for rekonstruksjon.

Den teknologiske utviklingen de senere årene har gjort det mulig å forbedre dokumentasjonen av rekonstruksjoner og avhør på stedet. Kripos har nødvendig utstyr og kompetanse til å fotografere i 360 grader og er i ferd med å kunne tilby det samme når det gjelder film. Dokumentasjonen blir da mer nøyaktig og gir retten et langt bedre bilde av hendelsesforløpet enn tidligere.

8.5 VALLNINGER 23.–26.04.96

8.5.1 Innledning

Etter kontakt via e-post og telefon tidlig i 1996 ble det 21.-23.03.96 avholdt et møte i Sundsvall i Sverige, der norske politifolk fikk treffe svenske kolleger, blant dem Seppo Penttinen. Hensikten med møtet var å planlegge etterforsking i Norge. Sture Bergwall hadde begynt å forklare seg om flere drap som han hadde begått i Norge, deriblant drapet på en asylsøkergutt som hadde vært savnet fra Skullerud asylmottak i Oslo siden 1989, og på Therese Johannesen, som hadde vært savnet fra Fjell siden 1988.

Uken etter, 27.–28.03., reiste Penttinen og Anna Wikström til Norge og Drammen, hvor de blant annet besøkte Fjell, hvor Therese hadde bodd og blitt borte fra 03.07.88. På dette tidspunktet hadde Sture Bergwall tilstått å ha drept Therese, men han hadde oppgitt feilaktige opplysninger både når det gjaldt Thereses utseende, tidspunkt for drapet og boligområdet Fjell, som han betegnet som et småhusområde. I avhør 3. april rettet Bergwall på disse opplysningene, blant annet fordi han hadde lest om saken i avisene.

15.04.96 ble det nedsatt en etterforskingsgruppe under ledelse av politimesteren i Drammen, med bistand fra Kripos og Oslo politikammer. Oslo statsadvokatembete representerte den overordnede påtalemyndigheten.

Uten at det fremgår av saksdokumentene, virker det som at de svenske etterforskerne ønsket å foreta en vallning med Sture Bergwall snarest. Formålet var at han skulle vise hvor han hadde tatt med seg ofrene, og forhåpentligvis også hvor drapene hadde skjedd, og hvor han hadde kvittet seg med likene.

Så vidt arbeidsgruppen har kunnet ettergå i dokumentene, var det ingen uttalte motforestillinger mot å gjennomføre vallninger så tidlig i etterforskingen, spesielt med tanke på at Bergwall så langt hadde kommet med få detaljer i Therese-saken. Flere har under intervju med arbeidsgruppen gitt uttrykk for at de syntes det var for tidlig, men ingen kan vise til at det ble gjort konkrete henvendelser til svenskene med forslag om utsettelse. Det altoverskyggende syntes å være ønsket om å finne etterlevninger av Therese, slik at saken kunne bli oppklart, og ikke minst slik at de pårørende endelig kunne få svar på hva som hadde skjedd med jenta deres.

Vallningene ble nøye planlagt, ikke minst av apparatet av terapeuter og pleiepersonell rundt Bergwall, samt av taktisk og teknisk personell fra politiet som skulle delta. Både et egnet overnattingssted og logistikken rundt selve vallningene måtte ordnes. Et sentralt tema var håndteringen av media, som selvsagt var svært interessert i at en svensk "massemorder" nå hadde begynt å tilstå drap også i Norge. Man fryktet at media kunne forstyrre og i verste fall ødelegge for gjennomføringen, fordi Bergwall var veldig var på omgivelsene og kunne komme til å trekke seg. Derfor ble det planlagt en detaljert avledningsmanøver.

8.5.2 Gjennomgang av dokumentasjon

Arbeidsgruppen har fått tilgang til de opprinnelige lyd- og bildeopptakene fra vallningene disse dagene, gjennom kopier av VHS-kassetter Søndre Buskerud politidistrikt oppbevarte. Disse ble kopiert og gjort elektroniske med god

hjelp fra Teknisk seksjon på Kripos, og arbeidsgruppen har gjennomgått opptakene grundig og flere ganger.

Det foreligger også utskrifter fra såkalte vallningsavhør i saksdokumentene,[192] i tillegg til en egenrapport[193], skrevet av to norske etterforskere, som beskriver bakgrunnen, forberedelsene og gjennomføringen av vallningene (heretter kalt "vallningsrapport").

8.5.3 Vallning 23.–24.04.96 – asylsøkersaken

Vallningen startet fra Säter sykehus på ettermiddagen tirsdag 23.04.96. Følget besto av tre biler, og Sture Bergwall satt i den første bilen, en hvit van, sammen med Seppo Penttinen, psykolog Birgitta Ståhle og avdelingsleder Bengt Eklund fra Säter sykehus, forsvarer Claes Borgström og et par etterforskere fra Rikskrim. I bilen bak var det montert et kamera som filmet bilen Bergwall satt i, utvendig og kjøreretningen. Bergwall og Penttinen var begge utstyrt med mikrofoner, og lyden ble både overført til følgebilene og tatt opp.

Det fremkom tidlig under vallningen at Bergwall hadde tilgang til en kartbok, uten at det ble nevnt spesifikt hvilke deler av Norge denne kartboken dekket.

Ca. kl. 18.30 møtte den svenske kortesjen fire norske etterforskere i Töcksfors, og sammen krysset de grensen rundt en halvtime senere. Etter Ørje reagerte Bergwall på synet av Klund kirke, som ligger på andre siden av Rødenessjøen i forhold til E-18. Han fikk pusteproblemer og angstreaksjoner og kjente igjen området. Han antydet at det kunne ha noe med Therese å gjøre. Litt senere bemerket han passeringen av Hærland kirke, uten at det fremkom hvorfor. Deretter ville Bergwall kjøre ned til Mysen sentrum, hvor han etter litt søking fant en passasje mellom to firmabygninger, Ideel Service og Bygg og Bo. På baksiden av disse byggene påviste han stedet hvor han angivelig hadde tatt livet av gutten fra Skullerud asylmottak. Han kjente seg igjen på stedet. Han ønsket å forklare seg nærmere neste dag, og vallningen ble deretter avsluttet. Så gikk turen til Oslo og Ullevål sykehus, hvor Bergwall overnattet. På vei til Oslo valgte kortesjen å kjøre via E-6 og Ryen for å se om Bergwall reagerte i nærområdet til Skullerud, noe han ifølge vallningsrapporten ikke gjorde.

8.5.3.1 Skullerud asylmottak

Onsdag 24.04.96 skulle Bergwall i første omgang påvise Skullerud asylmottak. Det ble besluttet å kjøre til de var ca. 2 km fra asylmottaket, og deretter skulle Bergwall lede kortesjen videre til mottaket. Bakgrunnen for dette var ifølge vallningsrapporten at Bergwall ikke var kjent i området ved Ullevål og ikke visste hvilken del av Oslo han befant seg i. Fra denne dagen var det en etterforsker fra Kripos som kjørte bilen med Bergwall. Den svenske statsadvokaten, Christer van der Kwast, deltok også.

Kjøreturen til asylmottaket ble ikke filmet, men det foreligger lydopptak. Som dagen før ble dialogen mellom Penttinen og Bergwall overført til bilen bak, der blant andre Christer van der Kwast satt, og muligens også til bil nr. 3.

Ifølge vallningsrapporten passerte de krysset Østensjøveien/Enebakkveien, hvor det sto et veivisningsskilt til Skullerud, og deretter fulgte de Enebakkveien forbi et stedsnavnskilt for Skullerud, før Bergwall fikk beskjed om at de var i nærområdet til asylmottaket. Herfra dirigerte Bergwall hvor de skulle kjøre, og etter 15 minutter fant Bergwall frem til mottaket, med litt prøving og feiling. Hele kjøreturen tok 45 minutter. Underveis uttrykte Bergwall at han kjente seg igjen.

[192] 06,02,08–06,02,13 med flere.

[193] Vallningsrapport v/Bjerknes og Lundamo av 31.05.96, dok. 06,05.

På stedet fortalte og viste Bergwall hvordan han og hans medgjerningsmann, M.A., hadde fått med seg en asylsøkergutt frivillig i bilen. Denne sekvensen ble filmet. Tidligere hadde Bergwall både i terapien og i avhør forklart seg om to adskilte hendelser som gjaldt to gutter fra mottaket, men etter å ha vært i Mysen dagen før, sto det nå klart for ham at det dreide seg om én hendelse med begge guttene. Han ville utdype denne hendelsen senere når de var kommet til Oslo sentrum.

8.5.3.2 Oslo sentralbanestasjon

Fra Skullerud asylmottak gikk turen videre til Oslo S etter anvisning fra Bergwall. Etter noe leting i området rundt stasjonen kjente han igjen "fontenesirkelen" ved Oslo S som stedet hvor gutt nummer to ble tatt inn i bilen, denne gangen med bruk av vold. Bergwall gjentok at det ikke dreide seg om to reiser til Norge, som han hadde forklart tidligere, men at guttene ble tatt med ut av Oslo og videre mot Østfold og Mysen samme dag.

8.5.3.3 Mysen

Som følge av Bergwalls påvisning dagen før ble det besluttet å kjøre direkte til Mysen fra Oslo sentrum. Før de ankom det aktuelle stedet, forklarte Bergwall at han og M.A. hadde planlagt å drepe den ene gutten. På stedet ble Bergwall først avhørt inne i bilen, da kun lyden ble tatt opp, og deretter viste han hvordan drapet hadde skjedd utenfor. Denne sekvensen ble filmet og viser at van der Kwast, Borgström og Ståhle var i nærheten, i tillegg til de svenske etterforskerne Penttinen og Wickstrøm som sammen ledet avhøret. Her fremkom det at M.A. hadde drept gutten de hadde fått med seg fra Skullerud her, mens Bergwall kontrollerte den andre gutten. Etter drapet kjørte de videre østover og inn i Sverige. Ifølge Bergwall ble den døde gutten tatt med til Sverige, sammen med den andre gutten, som måtte bøte med livet senere.

8.5.4 Vallning 25.–26.04.96 – Therese-saken

Torsdag 25.04., etter nok en overnatting på Ullevål sykehus, var det Drammen og Therese Johannesens forsvinning som sto for tur. Opplegget fra dagen før ble fulgt, med de samme deltakerne.

Både denne dagen og dagen etter ble det iverksatt en omfattende avledningsmanøver for å villede pressen. En kortesje med en "falsk" Sture Bergwall (TQ) og flere biler kjørte ut fra Kripos med hele pressekorpset på slep, mens Bergwall med følge kunne bevege seg uforstyrret rundt på de forskjellige stedene.

I vallningsrapporten står følgende:[194]

> *Det bemerkes at TQ sin forsvarer onsdag morgen, etter anmodning fra TQ, fikk utlevert et Cappelen kart som dekket områdene Østfold, Akershus, Oslo, Buskerud og Vestfold i målestokk 1: 150000. Forsvarer Borgstrøm ønsket dette kartet slik at TQ kunne bruke det.*

Selve vallningen med kun lydopptak begynte først idet kortesjen nærmet seg Drammen, på E-18. Bergwall kommenterte at det var svært tåkete ute. Ifølge vallningsrapporten var bydelen Fjell ikke synlig ved ned- og innkjøringen til Drammen.[195]

Bergwall dirigerte etter hvert sjåføren, samme Kripos-etterforsker som dagen før, til å kjøre ned til Drammen sentrum og videre i retning mot Kongsberg, på feil side av byen i forhold til Fjell. Han mente å kjenne igjen villabebyggelsen i området, i retning mot Bragernesåsen.

---

[194] Vallningsrapport v/Lundamo og Bjerknes, dok. 06,05, s. 4.

[195] Ibid., s. 5.

Samtidig mintes han et "järnvägspår" som hadde en tilknytning til hendelsen.

Etter ca. 10 minutter besluttet van der Kwast at Bergwall skulle gjøres kjent med at de var på feil side av byen. I lydopptaket er det tydelig at Bergwall er preget av situasjonen. Han sier at de må passere "över järnvägen og lite annat". På spørsmål fra Penttinen om hva han mente med "lite annat", svarte Bergwall "något broaktigt". "Skal vi åka över en bro. Jernvägen och över en bro, är det så du minns det", spurte Penttinen, og Bergwall bekreftet dette. Deretter snudde bilkortesjen og kjørte tilbake til Bragernes sentrum. Ved bybroen, mellom Bragernes og Strømsø, ble Bergwall spurt om han ville kjøre over broen. Han svarte først kanskje, men deretter ja og var samtidig opptatt av å finne "järnvägen". Etter å ha blitt gjort oppmerksom på at jernbanen gikk under brua, sa Bergwall at de skulle til venstre.

Ifølge vallningsrapporten[196] ville Bergwall kjøre rett frem i rundkjøringen på Strømsø, og deretter til venstre i Bjørnstjerne Bjørnsons gate. Etterforskeren fra Kripos, som kjørte bilen, mente det var rett før denne rundkjøringen Bergwall for første gang denne dagen hadde mulighet til å skimte de nærmeste blokkene på Fjell. Det er også nå Bergwall sier at de "åker åt rätt håll". I krysset Bjørnstjerne Bjørnsons gate/Knoffs gate er det skiltet mot Fjell med et gult veivisningsskilt. I tråd med skiltingen ønsket Bergwall å svinge til høyre.

I Knoffs gate ville Bergwall ta en pause. På spørsmål fra Penttinen om det var for at han skulle hente seg inn igjen, svarte han ja. Under pausen gjentok Bergwall at de nærmet seg området med "snabba steg". Han antydet at det var under to kilometer til området. Etter ca. 10 minutters pause gikk turen videre. Bergwall dirigerte først bilen til Frydenhaugveien, men den var stengt med bom, så de avtalte å kjøre tilbake og rundt for å komme inn på veien på oversiden av bommen. Bergwall åpnet for at han hadde svingt av tidligere i 1988. Under dialogen med Penttinen sa Bergwall flere ganger "vi" når han fortalte om kjøreturen til Fjell, men endret dette til "jag" når Penttinen gjorde ham oppmerksom på det. Etter å ha dirigert bilen til venstre i Colletts gate mente Bergwall å kjenne seg igjen og uttalte: "Nu åker jag samma väg jag åkte." På lydopptaket forteller Penttinen ca. 30 sekunder senere at de kommer til et skilt som viser til Fjell, og som "vi alla observerar". Etter å ha tenkt seg om en stund valgte Bergwall å kjøre til høyre, i tråd med skiltingen. I krysset Styrmoes vei/Austadveien viste han til venstre i Austadveien og fulgte deretter denne veien opp til Fjell.

8.5.4.1 Fjell

Idet kortesjen kom opp på Fjell, ble det filmet sporadisk ut av vinduet fra en følgebil, men det er ikke mulig å se hvor Bergwall ønsket å kjøre. Kjøreruten er imidlertid beskrevet detaljert i vallningsrapporten, hvor det fremgår at bilen først stanset før krysset Lauritz Grønlands vei/Lauritz Hervigs vei.

Penttinen ba Bergwall om å foreta en begrensning av hvilket område som var interessant. Ifølge Penttinen viste Bergwall en sirkel til høyre og utelukket området til venstre etter å ha bedt bilen om å kjøre noen meter frem slik at han kunne se området bedre. Han ble deretter spurt om det var noe han kjente igjen, og svarte "höghuset og jag såg det här Fjell center här". Bergwall gjentok at de nå var på rett sted, "tveklöst".

Etter å ha kjørt i området i 10 minutter, uten å påvise boligblokken hvor Therese hadde bodd,

[196] Loc.cit.

henviste Penttinen til at Bergwall kjente seg igjen ved Fjell-senteret, og lurte på om de skulle kjøre tilbake dit og ta det som utgangspunkt på nytt. I dialogutskriften står følgende:[197]

> *Jag tror om vi åker till Fjellsäter så kan vi göra en möjlig fortsättning. När vi var vid Fjellsäter, strax innan där Thomas, då uteslöt du den delen som var till vänster, kommer du ihåg det, att du sade att det där kan vi bortse ifrån, och sen var det här området som var till höger, var intressant. Sedan har vi snurrat nu upp och ner på dom här gatorna och inte fått något konkret och därför vill jag återvända till det där Fjellsäter där du kände igen dig, och sen så kanske du kan genom att vi har åkt dom här vägarna, bestämma dig vad som är intressant.*

Dialogen mellom Penttinen og Bergwall fortsatte etter at bilen hadde stanset ved Fjell-senteret. Bergwall ønsket nå, etter litt nøling, at de skulle kjøre ned til venstre, området han tidligere hadde utelukket. Han fremstår på lydopptaket som preget av situasjonen. Her påpekte Penttinen at han ville at Bergwall skulle være 100 % sikker på hva han kom til å peke ut, for dette var den muligheten han hadde – de kom ikke til å gjennomføre en ny vallning. På dette tidspunktet, kl. 12.53, ble lydopptaket avsluttet.

Ifølge dialogutskriften fra avhøret som ble gjennomført ute på Fjell,[198] ble det benyttet en annen båndspiller fra kl. 12.55, siden media var til stede. Arbeidsgruppen har ikke lyktes i å få tak i dette opptaket, men vi støtter oss til dialogutskriften. Her fremkommer det at Bergwall hyperventilerte og måtte puste i en pose før de forlot bilen. Van der Kwast kom også til og ba Bergwall ta seg god tid og "strunta" i fotografen. Båndspilleren ble slått av et par minutter før Bergwall med følge forlot bilen og var klare for avhør kl. 13.05. Dialogutskriften fra avhøret tyder på at det var Penttinen som foreslo hvor de skulle parkere.[199]

Ifølge vallningsrapporten[200] ble bilen parkert inne på området til biblioteket i L. Grønlands vei, hvor Bergwall for første gang kunne se lekeplassen bak Lauritz Hervigs vei 74. Bergwall med følge forlot bilen og gikk først ned mot parkeringsplassen på kortsiden av Lauritz Hervigs vei 74B, før de fortsatte til baksiden, hvor Bergwall ble stående. Han forklarte seg deretter om hvordan han hadde oppdaget og tatt med seg Therese i bilen sin.

Avhøret ble ifølge dialogutskriften avsluttet kl. 13.30, og her står det også at Bergwall forklarte seg under "svår synbar ångest".

8.5.4.2 Mona-utsikten

Etter at vallningen og avhøret på stedet var avsluttet på Fjell, ble det inntatt lunsj ved Drammen politikammer. Ca. kl. 15.00 startet kortesjen opp igjen, og etter ønske fra Bergwall og hans forsvarer gikk turen nå i retning Mysen. De ønsket å ta en kort stopp før Mysen, slik at Bergwall fikk en pause før han fortalte hva som hadde skjedd med Therese. Stoppet ble tatt mellom Slitu og Mysen, og Bergwall ble gjort kjent med at det nå var et par kilometer frem til avkjøringen til Mysen.[201]

---

[197] Dialogutskrift fra vallning 25.04.96, dok. 06,02,10, s.18.

[198] Dialogutskrift av avhør på Fjell, 25.04.96, dok. 06,02,11, s. 1 og 2.

[199] Dialogutskrift av avhør på Fjell, 25.04.96, dok. 06,02,11, s. 4.

[200] Vallningsrapport v/Lundamo og Bjerknes, dok. 06,05, s. 8.

[201] Ibid., s. 9.

Kortesjen kjørte så videre, og lydopptaket fra vallningen starter kl. 16.50 med følgende dialog mellom Bergwall (Q) og Penttinen (F):[202]

> *F: Ja, då säger vi så här, att klockan är 16.50. Vi befinner oss på E 18 på väg till en plats väster om-, öster om Mysen, som jag inte kan namnet på direkt. Det finns en plats som Thomas på vägen till Oslo för två dagar sedan markerade med en viss ångest och han vill återvända dit idag för att titta på det som förorsakade hans ångest vid det tillfället. Du kan Thomas själv berätta vad som hände efter den här händelsen då som började i Fjell, där vi var tidigare idag på förmiddagen och gjorde en vallning.*
>
> *Q: Vi åker alltså den här vägen. Terese ligger i baksätet. Hon är medvetslös till en början, men när vi närmade oss den här platsen som vi skall till nu så började hon kvickna till, hon vaknade till, och det är anledningen till att jag stannar på den här platsen. Jag kör upp en sidoväg, hittar en sidoväg parallellt med den här vägen.*

På spørsmål fra Penttinen forklarte Bergwall at han hadde svingt over veien til venstre. Det ble for øvrig bemerket at det var vanskelige siktforhold under kjøringen på E-18, på grunn av tett tåke denne vallningsdagen. Like før Mona-utsikten rasteplass henviste Penttinen til denne plassen og spurte om dette var rett sted, noe Bergwall bekreftet. Kortesjen svingte deretter inn på rasteplassen, hvor Bergwall fortsatte å fortelle hva som hadde skjedd på stedet. Therese var bevisst, men ikke helt klar. Det skyldtes at hun hadde fått en hodeskade da han tok henne med seg fra Fjell; han hadde slått bakhodet hennes mot en stein i skrenten, som han hadde pekt ut under vallningen der.

Bergwall bandt Therese på hender og føtter med en jakke og en plastpose. Dette skjedde inne i bilen. På spørsmål svarte Bergwall at dette var første stopp med bilen etter at han hadde kjørt fra Fjell. Han kjørte videre etter 5 minutter, og det skjedde ikke noe her utover bindingen.

Bergwall svarte på spørsmål at han hadde et klart minne om at han hadde svingt inn på akkurat denne rasteplassen, men at tåken gjorde det vanskelig for ham. Informasjonstavlene på stedet husket han ikke konkret.

Etter Mona-utsikten ønsket Bergwall å kjøre videre. På spørsmål om hvor de skulle kjøre, svarte Bergwall: "Vi skall söka opp en kyrka."[203] Han bekreftet at de skulle fortsette på E-18 sørover, men hadde ingen formening om hvor langt det kunne være til kirken. Lydopptaket ble deretter stoppet i 4 minutter uten at det ble redegjort for hvorfor.

8.5.4.3 Hærland kirke

Kl. 17. 10 ble lyden slått på igjen. Etter ca. 4 minutters kjøring, forbi avkjøringen til Mysen, kom kortesjen til avkjøringen til Hærland kirke, hvor Bergwall ønsket å svinge inn. I vallningsrapporten er det bemerket at Bergwall også kunne se kirketårnet fra E-18, mellom Ramstad-krysset og Hærland kirke. Hærland kirke ligger på sørsiden av E-18, i Eidsberg kommune. Sekvensen ved Hærland kirke er for øvrig filmet i sin helhet.

Like før avkjøringen til kirken finner følgende dialog sted mellom Penttinen og Bergwall:[204]

[202] Dialogutskrift fra vallning, dok. 06,02,10, s. 21.

[203] Dialogutskrift fra vallning, dok. 06,02,10, s. 29.

[204] Ibid., s.30.

F: För att förtydliga det här så kan vi väl säga att vi letar nu den kyrka som du reagerade för vid första färden förbi här åt andra hållet. Idag vid ett möte med Clas Borgström och Birgitta Ståhle (ohörbart) och övrig polispersonal, så har du även visat på en karta att det kan finnas en anledning om inte detta är rätt kyrka att åka en annan väg som går söder (ohörbart).

Q: Vi åker in dit.

F: Ska vi åka in dit. Det blir ett stopp ett kort stycke efter Mysen och på höger hand så finns det en kyrka som vi ska åka in och titta på. Den ligger ca 150 meter till höger ifrån vägen.

Det bemerkes at Bergwall hadde kommentert Hærland kirke to dager tidligere, da kortesjen var på vei fra Ørje til Mysen, uten at han sa hvorfor.[205] "Vi passerade nyss en kyrka. På höger sida. Med en trädunge" var ordene Bergwall brukte da. På spørsmål fra Penttinen om de skulle stanse, svarte Bergwall: "Inte nu." Temaet ble ikke utdypet nærmere i fortsettelsen. Hærland kirke ses på videoopptaket, men kirken ligger på venstre side sett i kjøreretningen, ikke på høyre som Bergwall fortalte.

Etter å ha kjørt inn til kirken ønsket Bergwall å parkere. På spørsmål fra Penttinen om han kjente igjen stedet, svarte Bergwall at han ville ut og se på skogspartiet ved kirken. Ute av bilen kjente han igjen formen på kirken og at det var en trekirke. Samtidig bemerket Bergwall at han ikke kjente igjen et bolighus som han så idet de kjørte inn mot kirken.

Han fortsatte inn i skogen, opp på det høyeste partiet, hvor han tilkjennega at det var der han hadde drept Therese. I skogspartiet var det satt opp en rekke steinbenker, som Bergwall kalte "kistar" og Penttinen "stensättningar". Bergwall var veldig preget av situasjonen og ble støttet av Penttinen og Birgitta Ståhle ved at de holdt rundt ham. Det bemerkes at hovedetterforskeren fra Drammen deltok under denne seansen, i tillegg til Bergwalls forsvarer og flere etterforskere fra Sverige.

I forbindelse med Bergwalls forklaring på hvordan han drepte Therese, utspant følgende dialog seg mellom ham og Penttinen:

Q: Jag dödar henne med kniv, öppnar henne fullständigt.
F: Du visar fram på bröstet.
Q: Ja, och vad jag söker-, sen är all rädsla, jag måste då nå allra längst in till rädslan och det är viktigt för mig att med handen få tag och känna den här rädslan och det innebär att jag går förbi organ och så vidare, makar åt sidan och lägger det utanför och når till slut fram till hennes ryggrad inifrån och det är där jag hittar all.....
F: Thomas, Thomas, hur är det Thomas. Lägg ner honom.
?: Ja, det är ingen fara, det går bra.
F: Vi är här ser du, det är bara vänner omkring dig.
? Sture, Sture, det är okej Sture.

Bergwall falt sammen i armene på Penttinen, og Ståhle og flere ilte til for å holde ham oppe. Etter ca. et halvt minutt var Bergwall tilbake og fortsatte å fortelle, men han var veldig preget. Etter drapet hadde han bestemt seg for å ta liket av Therese med seg videre i bilen, han var redd for at det kunne finnes spor etter ham på liket. På spørsmål fra Penttinen om hvorfor han nettopp "försvann för oss et tag", svarte Bergwall at det skyldtes at han opplevde å være så nær Therese igjen.

[205] Dialogutskrift fra vallning 23.04.96, dok. 06,02,08, s. 11 og 12.

Penttinen var opptatt av om Bergwall husket flere detaljer om Thereses klær når han nå var på stedet, som han ikke hadde forklart seg om i avhør. Bergwall forklarte at Therese hadde hatt "mjukisbyxor", en "mjukiströja" og en truse med fargede figurer på seg. Penttinen bemerket at dette var samme beskrivelse som han hadde gitt i avhør.

Avslutningsvis bekreftet Bergwall at han var sikker på at de var på riktig sted for drapet på Therese.

Hele sekvensen ved Hærland kirke tok ca. 15 minutter. Det ble nå besluttet å avslutte for dagen. Klokken var 17. 36, og Bergwall ble kjørt tilbake til Ullevål sykehus for en siste overnatting.

8.5.4.4 Fredag 26.04.

I samråd med Bergwall og hans forsvarer ble det besluttet å kjøre til Mona-utsikten og starte vallningen derfra. Hensikten med denne vallningen var å påvise hvor Therese var begravd. I vallningsrapporten står det innledningsvis:[206]

> *Kortesjen kjørte fra Ullevål ca kl 1030. Vi kjørte Ring 2 til Helsfyr og deretter over på Ring 3 via Skullerud ned til E-6. På grunn av det store mediaoppbudet kjørte vi med politieskorte fra Skullerud til Slitu på E-l 8. Ved Slitu tok vi av og fant deretter et egnet sted for å ha en pause, slik at TQ kunne roe seg ned. Det ble videre bestemt at sluttfasen av befaringen skulle foregå med politieskorte foran og bak kortesjen på grunn av problemene med media.*

I likhet med dagen før ble vallningen først hovedsakelig tatt opp på lyd, men det ble filmet sporadisk ut av bilens sidevindu. Ved Mona-utsikten tok de en kort stopp, uten at de gikk ut av bilen. Her nevnes det at Bergwall hadde tilgang til kart i bilen. [207] Kl. 12.22 kjørte kortesjen videre i retning Ørje. Bergwall svarte på spørsmål at Mona-utsikten var et naturlig utgangspunkt, ettersom det var der han først hadde stanset med Therese i bilen. Noen få kilometer lenger sør hadde han bestemt seg for å begrave Therese i Norge. Tidligere hadde han vært inne på tanken om å ta med seg jenta til Sverige.

Før de passerte Hærland kirke, hvor Bergwall dagen før hadde forklart at han hadde drept Therese, stilte Penttinen spørsmål om hans valg av drapssted:

> *F: Det som du visade för oss igår, det här att svänga in på kyrkan, tyckte du att den platsen var, på något vis, speciellt lämpad för att göra det du gjorde där?*
> *Q: Då tänkte jag inte i de banorna, men jag gjorde ju den där cirkelrörelser runt den där dungen och ... OHÖRBART ... och där var jag inne i, min mera psykotiska.., funderade inte så mycket kring rörelser och möjligheter till kringrörelser, men det gör jag däremot i det här skedet.*

Ved avkjøringen til Hærland kirke ønsket Bergwall å ta en kort stopp. Idet de startet opp igjen, meddelte Penttinen:

> *Ja, nu har du ju en stund på dig innan vi kommer fram till där som du vid hitresandet pekade på, så att du får försöka hålla dig kvar i tankegångarna runt omkring det här nu och berätta så mycket som möjligt kring det här, så att du*

[206] Vallningsrapport v/Bjerknes og Lundamo, 06,05, s. 12.

[207] Dialogutskrift av vallningsavhør, 26.04.96, dok. 06,02,12, s. 1.

forstår hur du hanterar den här situationen och vad som hände.

Etter ca. 15 minutters sammenhengende kjøring påpekte Penttinen at Bergwall søkte med blikket til høyre hele tiden, og Bergwall svarte at han så etter veien han ville kjøre av E-18 på – dette måtte skje før grensen til Sverige. I neste øyeblikk hevdet han å kjenne seg igjen. Holdepunktet hans var kirken på andre siden av sjøen (Klund kirke). Han mente det nå skulle gå en grusvei opp til høyre, og at han også så kirken fra denne veien.

Kortesjen fortsatte noen minutter til, før Bergwall ønsket å snu og kjøre tilbake igjen. Fra dialogutskriften:

Q: ... OHÖRBART ... Du kan vända på, jag sade att du kan vända.
F: ... OHÖRBART ... Det är en bra vändplan där framme. Har du känt igen den vägen som vi ska åka upp? Bättre möjlighet att titta.
Q: Mm.
F: Det var så här vi körde i tisdags när vi åkte här. Du nickar när du ser mot kyrkan där, nu känner du igen dig? Ja.
Q: Vi åker upp här.
F: Ska vi åka upp dit på den skogsbilvägen som är till vänster. Är det den vägen som du känner igen sedan tiden med Therese? Du nickar på det. Och du är hundraprocentigt säker på att det är rätt?
Q: Ja, det är det.

I vallningsrapporten beskrives denne sekvensen som følger:[208]

Vi kjørte meget sakte videre forbi Kåtorp til vi kom til bommen og en grusvei inn til høyre. Denne grusveien hadde TQ også reagert på om tirsdagen. TQ ville ha en kort stans ved bommen, deretter ville han kjøre litt videre. Kortesjen kjørte sakte videre og da vi kom til Sjøglimt, sa TQ at vi skulle snu igjen. Etter at vi hadde snudd, kjørte vi tilbake til bommen og grusveien og stanset.

Bommen var låst med hengelås og det var ikke mulig å passere utenom bommen. En av de andre bilene i kortesjen klarte å finne frem til grunneier og vi fikk dermed låst opp, slik at vi kunne kjøre inn på grusveien.

På dette tidspunkt ble E 18 sperret i begge ender for at media eller andre ikke skulle forstyrre kortesjen. Etter at kortesjen hadde forlatt E 18 ble veien åpnet.

TQ var meget opptatt av at han kunne se over til Klund kirke fra grusveien, og da han så at dette var mulig, mente han at vi var på riktig skogsbilvei.

På spørsmål bekreftet Bergwall at det hadde vært veibom også i 1988. Han husket ikke om den var låst, men det var ikke noe problem å passere den. Deretter var Penttinen opptatt av at Bergwall skulle beskrive området som han nå skulle lede dem til:

F: Hur långt efter den här vägen är det ställe där Therese finns?
Q: Först måste vi åka så att jag får se tillbaka.
F: Ner mot sjön menar du?
Q: Ja.
F: Det som du har beskrivit i förhör, det kommer du ihåg, om platsen?
Q: Ja.
F: Finns det en sådan plats här uppe såsom du har beskrivit den?
Q: Som du minns så har jag inte beskrivit den som ett sandjordslager.

[208] Vallningsrapport v/Bjerknes og Lundamo, dok. 06,05, s. 12.

F: Nej, det stämmer. Utan som? Hur ska det se ut här uppe, om vi säger så, beskriv hur det ser ut här uppe.
Q: Det ska vara en, det ska vara en tillplattad yta av, av den här beskaffenheten och sedan ska det finnas som om det någon gång har varit någon form av, av.., jag.har ju haft svårt att beskriva det i förhören också.., grustag eller jordtag eller...
F : Att man har tagit, någon form av grustäckter...
Q: Ja.
F: ... grävt ur någonting, är de så?
Q: Ja, jag ser det inte som någon sand.., för det är det inte.
F: Hur pass stor yta är det i fråga, i kvadratmeter ungefär, vi har varit inne på det också, är det så som du har berättat i förhör eller har du ett annat minne nu när vi står här på platsen?
Q: Det kan vara något mindre än vad jag minns.
F: Har man tagit sand för att frakta därifrån, är det så du menar, sand eller jord eller grus eller?
Q: Det vet jag inte, det vet jag inte, det har alltså inte det omfånget..,för att återgå till verkligheten, så ser ju inte jag att, att det är någon större brytning, någon stor teknisk brytning, alltså jag kan inte föreställa mig att det har funnits någon slags ... OHÖRBART ... i att bryta den och då begränsar man ju också om-fattningen.
F: Det är inte någon form av yrkesm ässig hantering av jord eller grus eller sandmassor, det är inte så du menar?
Q: Nej, nej ... OHÖRBART ...
F: ... OHÖRBART ... en tillplattad yta?
Q: Ja, och att det var använt, så att säga, för att, att, att transporteras bort, jordmassor därifrån, det är ju helt klart.
F: Hur var det med byggnader och sådant, finns det sådant här uppe efter vägen?
Q: Kommer inte ihåg det.
F: Vet du hur långt den här vägen sträcker sig?
Q: Nej, det vet jag inte. Jag måste få den här blicken till kyrkan, det är ju det avståndet jag har.

I oversiktsrapporten står følgende:[209]

Skogområdet det her dreier seg om, er et område langs en skogsbilveisløyfe på ca. 14 kilometer. Denne veisløyfen starter på E-18 ved Kåtorp, Ringenveien. Ringenveien snor seg ca.6 kilometer inn i skogen, før den treffer Lysevannsveien, som igjen fører ned til E-18 ved Holaug gård. I krysset mellom Ringenveien og Lysevannsveien, her omtalt som "T-krysset", fortsetter Lysevannsveien ca.270 meter videre inn i skogen, hvor den ender i en snuplass som her blir omtalt som Skumpen. Langs Lysevannsveien midtveis mellom dette krysset og E-18, går det av en 1,3 kilometer lang vei inn til et sted som heter Torget. Her ender også veien i en snuplass.

Opptaket fra vallningen viser at kjøreturen på skogsbilveien startet ca. kl. 13.02. Det filmes ut av bilens sidevindu, men dette gir ingen oversikt over området. Etter 18 minutters kjøring høres følgende dialog mellom Penttinen og Bergwall:

F: Försök att berätta Tomas vad du känner.
Q: Mm. Jag tycker ju att, att vi har åkt väldigt långt i, i förhållande till minnesbilden av den sträcka jag åkte.
F: Ja, har vi åkt för långt eller...
Q: Det vet jag mte.
F: ... kan det vara en känsla som du.., inte stämmer?

[209] Oversiktsrapport av 04.02.98 v/Grøttland og Bjerknes, dok. 02,01, s. 32.

Q: Ja ... OHÖRBART ... på ett annat vis.
F: Är du säker på att du är på rätt väg?
Q: Igen, igenkänningspunkter har funnits.
F: Vad sade du?
Q: Igenkänningspunker har funnits.
F: Det har funnits efter vägen. Då fortsätter vi.

Bergwall var med andre ord rimelig sikker på at han ledet følget på riktig vei. Samtidig virket han nå preget av situasjonen. Vallningsrapporten tyder på at bilen nå passerte området ved Ringen-tjernet,[210] men dette kan ikke verifiseres ut fra videopptaket. Etter ytterligere 10 minutters kjøring kom de frem til et veikryss (T-kryss) hvor Bergwall etter en stund nikket til høyre. To minutter senere ledet han bilen videre rett frem i neste kryss. Han ønsket deretter å snu, men ombestemte seg og ville kjøre videre. Han forklarte dette med at han ville være sikker på stedet de skulle stanse. Kl.13. 38, etter drøyt 35 minutters kjøring på skogsbilveien, ba Bergwall om at de skulle stanse. Han ville gå ut av bilen. Lyd og bilde ble slått av samtidig. Ifølge vallningsrapporten var stedet i området Svartvannsåsen, ca. 7 km innover grusveien.[211]

Etter ca. 20 minutter er lyden på igjen. Penttinen sier at de har snudd bilen og er på vei tilbake samme vei som de kom, etter en kort kaffepause.

Etter ca. 3 minutter ønsket Bergwall å stanse, ifølge vallningsrapporten fordi de passerte et område som han viste interesse for, rett etter en hytte ved Lysevann. Etter en kort stopp valgte han å kjøre videre. Tilbake i T-krysset 5 minutter senere ville Bergwall til venstre, på samme vei som tidligere. Dialogutskriften fra lydopptaket viser følgende:[212]

F: Vart tar vi vägen nu? Ska vi svänga ner här? Han pekar ner till vänster. Vi svänger ner till vänster. De har reaktionerna Thomas, som du får på de olika ställena, hur ska vi tolka det?
Q: Ett, ett igenkännande.
F: Innebär det att du har varit i det här området? Man kan ju tolka det så när du säger att du känner igen platserna, så bör du ju rimligen ha varit här också.
Q: Mm.
F: Har du någon uppfattning om hur långt vi ska åka just nu, ner för den här vägen?
Q: Jag minns inte, vi har alltså passerat ett ställe med en stark känsloanknytning och jag minns inte om det var upp för den här vägen eller om det var efter den vägen.
F: Vi fortsätter och kör så kanske du känner igen dig.

Etter krysset passerte bilen med Bergwall på nytt Ringen-tjernet. I vallningsrapporten er det bemerket at det var lettere å se tjernet i denne kjøreretningen.[213] Ytterligere 7 minutter gikk før Bergwall på nytt ønsket å stanse. Klokken var nå 14. 16.

F: Nu blundar du Thomas. Hur är det?
Q: Stanna lite, framme där.
F: Ska vi stanna en liten bit längre fram. Är det bra här?
Q: Vi stannar uppe på höjden.
F: Uppe på höjden där, backkrönet. Det är bra så. Nu sitter du och blundar.
Q: ... OHÖRBART ... uppe på.., vi kan gå in här och gå tillbaka.

[210] Vallningsrapport v/Bjerknes og Lundamo, dok. 06,05, s. 13.
[211] Loc.cit.
[212] Dialogutskrift, dok. 06,02,12, s. 17.
[213] Vallningsrapport, dok. 06,05, s. 14.

F: Nu vill du upp till vänster i skogspartiet där då, upp mot bergskanten...
Vilka vill du ha med dig då?
Q: Ja, Claes, Birgitta och dig då.

Følget forlot deretter bilen. Fra dette tidspunkt ble vallningen filmet, og på filmen ses i tillegg til Bergwall, Penttinen og Wikström også Bergwalls forsvarer, Claes Borgström, og psykolog Birgitta Ståhle. En av pleierne til Bergwall og hovedetterforsker fulgte på i bakgrunn. Bergwall gikk foran opp på et høydedrag og stanset. På spørsmål fra Penttinen om hvorfor han ville gå opp der, svarte Bergwall at det var fordi han ikke ønsket å gå i fotsporene fra den gangen. Han bekreftet at de var i nærheten av stedet hvor Therese var gravd ned. Bergwall var preget av situasjonen og ble etter hvert støttet av Penttinen og Ståhle. Han fortsatte sakte videre langs høydedraget og stanset igjen etter noen minutter. Penttinen ønsket at Bergwall skulle forsøke å avgrense området. Bergwall fremstår som rådvill på opptaket. Han ble stående å snakke usammenhengende om noen steiner og en gran, men fortsatte å gå innover i skogen for så å stanse opp igjen. Her var det at Bergwall, 14 minutter etter at han forlot bilen, plutselig begynte å trampe i bakken, skrike og knurre:[214]

Q: Ja, ja, ja, ja, ja. (Här blir Thomas Quick "Ellington") Jävlar nu, din jävlar, din jävel, din satans jävla grisjävel, din satans jävel, grisjävel...
F: Thomas?
Q: (Thomas morrar).
S: [Birgitta Ståhle] Sture, Sture, Sture, Sture, Sture, Sture, Sture.
Q: Borta för alltid, borta för alltid, borta för alltid, borta för alltid. (Thomas fortsätter att morra). Och folk ska få trampa på ditt slyne. (Thomas fortsätter att morra). Du har inga kläder på dig. (Thomas fortsätter att morra). Jag ska lura M.A. [rapportskrivers anonymisering] att trampa på dig fast han inte vet om det. (Thomas fortsätter att morra, lugnar ner sig).

For å få kontroll på ham måtte Penttinen og flere andre bryte Bergwall ned på bakken og holde ham fast. Det tok 4 minutter før Bergwall roet seg ned. Mens dette skjer, ses også Christer van der Kwast på opptaket.

Deretter ønsket Bergwall å sitte og hvile en stund. På filmen ses han sittende på bakken med Penttinen, Wikström, Borgström og Ståhle rundt seg, Penttinen med armen rundt skuldrene hans. Her gjentok Bergwall setningen om at da han forlot Therese, var hun borte for alltid. "Hon förstöres här", sa Bergwall. Han ønsket å lage et triangel og forklarte at Therese var begravd innenfor dette triangelet. Penttinen ville at han skulle begrense området ytterligere, uten at Bergwall responderte på dette. Han ble sittende å se ned i bakken og ønsket deretter å snakke med sin forsvarer. Da ble opptaket slått av, kl. 14. 48, 17 minutter etter at Bergwall hadde gått berserk.

Etter ca. 15 minutters pause ble lyd og bilde slått på igjen. Bergwall forsøkte nå på nytt å avgrense området hvor Thereses kropp var nedgravd, og snakket for første gang om tjernet (Ringen-tjernet). Etter ytterligere en pause uten lyd på opptaket beveget følget seg i retning av Ringen-tjernet. På spørsmål om han hadde problemer med å se på tjernet, reagerte Bergwall med å knurre høylytt. Etter hvert bekreftet han at han kjente seg igjen ved tjernet. I fortsettelsen viste Bergwall med tydelighet at han slet i situasjonen, og han ba om å få snakke med Birgitta Ståhle uten at lyden var på. Dette ble etterkommet.

[214] Dialogutskrift, dok. 06,02,12, s. 22.

Etter ca. 20 minutters pause ble lyd og bilde slått på igjen. Penttinen redegjorde for at Bergwall også hadde snakket med Borgström under pausen, og han skulle nå peke ut to "distinkta punkter" hvor det kunne gjøres "fynd". Det skulle ikke stilles noen spørsmål til ham i denne forbindelse. Borgström skulle deretter forklare hva de kunne finne på disse konkrete stedene, uten at Bergwall ønsket å være til stede.

Følget begynte deretter å gå langs en høyde, ovenfor tjernet, anført av Bergwall. Han viste tydelig at han kjente seg igjen, slet veldig og ba om at de holdt hardt i ham. Etter kort tid pekte Bergwall fremfor seg og gjorde tegn til at dette var punkt 1. Penttinen avgrenset deretter et lite område, og Bergwall bekreftet at dette var riktig. Fra dette stedet gikk ferden videre i retning av tjernet. Like ved tjernet stanset Bergwall opp og viste på nytt et avgrenset område, som han kalte punkt 2.

Avslutningsvis under vallningen ønsket Penttinen å forsikre seg om at opplysningene fra Bergwall var korrekte:

> *F: Innan Claes berättar vill jag få ett förtydligande bara, de här två platserna som vi har filmat nu och som du distinkt har pekat ut...*
> *Q: Ja.*
> *F: ... är det hundraprocentigt säkra uppgifter för dig, utan variationer ifrågan om avvikande.., avvikelser?*
> *Q: Ja. Avvikelsen har ju till del bestått i det här berättande om grus...*
> *F: Grustagen?*
> *Q: Ja, just det, beroende mycket på det här säregna och mycket utdragna förloppet om man tänker sig från Drammen till utsiktsplatsen till kyrkan och hit. Det är en oerhört mäktig och egentligen en omöjlig process att, att berätta.*

Vallningen ble avsluttet kl. 16.00, én time og 45 minutter etter at de hadde parkert og forlatt bilen.

I samme opptak, etter at Bergwall hadde forlatt tjernet, fortalte Borgström at hans klient hadde vist til to plasser. Ved punkt 1 hadde han "massakrerat kroppen" til Therese – det skulle ikke finnes hele kroppsdeler igjen. Deretter hadde han båret kroppsdelene ned til punkt 2 og lagt dem i forsenkningen ned mot tjernet. Til slutt hadde han svømt ut til midten av tjernet med kroppsdelene og etterlatt dem der. Noen av delene hadde sunket ned mot bunnen, mens andre hadde flytt oppå vannet.

8.5.5 Vallning i Lindesberg, Sverige, 11.05.96

Under denne vallningen skulle Bergwall påvise hvor han hadde gravlagt de to asylsøkerguttene som han hadde tilstått å ha drept, men vallningen ble avbrutt da det ble kjent at begge guttene var i live. Den ene bodde i Sverige, mens den andre hadde opphold i Canada. Til tross for at det nå var klart at Bergwall hadde kommet med falske tilståelser, endret ikke dette troen på at han sto bak Thereses forsvinning.

Norsk politi deltok også under vallningen i Lindesberg, blant annet med en etterforskingsleder fra Kripos. Under arbeidsgruppens intervju med ham hevdet han at han gikk fra å mene at Bergwall var troverdig, han hadde tross alt funnet frem til asylmottaket på Skullerud og laget en skisse av mottaket i forkant som stemte svært godt, til å bli meget skeptisk da de ble gjort kjent med at guttene var i live. Etterforskingslederen la til at de svenske kollegene ikke så ut til å dele hans skepsis; de hevdet i flere sammenhenger at "Ja, Thomas Quick ljuger, men han talar sanning också".

Etter at det ble kjent at guttene var i live, ble det gjennomført en fotokonfrontasjon med Bergwall, hvor han plukket ut en av guttene med "umiddelbar gjenkjennelse". Senere ble det kjent at Bergwall hadde sett bilde av gutte-

ne i Dagbladet under vallningsreisen til Norge 23. -26.04.96, og han hadde også et bilde av asylmottaket fra VG på rommet sitt.

I oversiktsrapporten er følgende nevnt i forbindelse med vallningen:[215]

> *Den 11. mai 1996 ble det gjennomført en "vallning" i Lindesbjerg i Sverige, hvor Thomas Quick angivelig skulle påvise stedet som var aktuelt som gravplass i forbindelse med "asylsøker saken". Dette gav intet resultat i form av noe påvisning av konkret sted.*

Det faktum at begge asylsøkerguttene var i live, og at det ble gjennomført en fotokonfrontasjon hvor Bergwall plukket ut den ene, er ikke omtalt i oversiktsrapporten.

8.5.6 Vurderinger

Alle som deltok under vallningen som gjaldt Therese-saken, har i intervjuer med arbeidsgruppen gitt uttrykk for at den skjedde for tidlig. Bergwall hadde hovedsakelig forklart seg om saken i to avhør. I det første, 20.03.96, ga han feilaktige beskrivelser av både Therese og Fjell. Han hevdet at Therese var blond, og at Fjell besto av "enfamiljbostäder". I avhør nr. 2, 03.04.96, innrømmet han å ha sett bilde av Therese i media og lest om saken. I dette avhøret endret han beskrivelsene sine av Therese og forklarte seg også nå om boligblokker på stedet. Beskrivelsen av Fjell var mangelfull og beskrivelsen av hendelsesforløpet lite detaljert. Kontrollpunktene var få, og arbeidsgruppen mener at det er åpenbart at Bergwall fikk mulighet til å tilpasse forklaringen sin ved at de oppsøkte Fjell på et så tidlig tidspunkt i etterforskingen, og at dette burde vært unngått.

Den norske etterforskingsgruppen ble først etablert 15. april, og den hadde således liten tid til å sette seg inn i saken og forberede besøket fra Sverige. Til tross for dette ble logistikken rundt gjennomføringen av vallningene disse dagene godt ivaretatt, med unntak av dokumentasjonen med video.

Svenske myndigheter hadde bestemt tidspunktet for vallningen før den norske etterforskingsgruppen ble etablert, og Penttinen hadde også besøkt Fjell og Skullerud asylmottak i slutten av mars måned, sammen med to etterforskere fra Rikskrim. Arbeidsgruppen har ikke funnet opplysninger som tilsier at noen fra norsk hold forsøkte å utsette vallningen i Therese-saken.

Følgende står i oversiktsrapporten om vallningen i Therese-saken:[216]

> *Torsdag startet med at Thomas Quick etter noe tid ledet vallningskortesjen frem til bydelen Fjell. Det var tykk tåke den dagen, og etter å ha blitt kjørt til Drammen sentrum, var det Thomas Quick derfra som selv dirigerte kjøringen frem til Fjell. Etter å ha kjørt noe rundt på Fjell, bl.a ned Lauritz Grønlandsvei forbi kjøpesenteret og via Lauritz Hervigsvei til Austadveien, tok han kortesjen tilbake til platået mellom Lauritz Hervigsvei og kjøpesenteret i Lauritz Grønlandsvei. Her gikk Thomas Quick ut av bilen, og han viste hvor han hadde sett Therese komme gående opp langs en gangsti fra det vestre hjørnet på Lauritz Hervigsvei 74 og opp mot en lekeplass. Han viste hvor han hadde fanget henne inn, og videre dratt henne ned i en tilstøtende skråning hvor hun ble slått bevisstløs mot en stein.*

[215] Oversiktsrapport av 04.02.98 v/Grøttland og Bjerknes, dok. 02,01, s. 9.

[216] Oversiktsrapport av 04.02.98 v/Grøttland og Bjerknes, dok. 02,01, s. 7.

Redegjørelsen er i beste fall mangelfull, men det bemerkes at det ble skrevet en egen vallningsrapport i tillegg.[217]

I Drammen ledet Bergwall først kortesjen til feil side av byen – og på ett tidspunkt var han preget av situasjonen og ga uttrykk for at han kjente seg igjen. Christer van der Kwast besluttet å avbryte og lede Bergwall til riktig side av byen. Fra Drammenshallen er veien til Fjell skiltet, noe som også fremkommer på lydopptaket. Bergwall hadde derfor ingen problemer med å lede kortesjen opp til Fjell etter hvert.

På Fjell kjørte Bergwall rundt i hele boligområdet i ca. 10 minutter, men fant verken boligblokken hvor Therese hadde bodd, eller skrenten hvor han hadde forklart at han hadde plukket henne opp. Ut fra kjøreruten som er beskrevet i vallningsrapporten,[218] passerte bilen Lauritz Hervigs vei 74 ved to anledninger, uten at Bergwall reagerte. Seppo Penttinen henviste deretter til at Bergwall kjente seg igjen ved Fjellsenteret, og foreslo at de skulle kjøre tilbake dit, hvor han også etter hvert foreslo at de skulle parkere og forlate bilen.[219] Her fikk Bergwall direkte utsikt mot blokken hvor Therese hadde bodd, og området rundt.

Arbeidsgruppens oppfatning er at vallningen på Fjell burde ha vært filmet i sin helhet, slik det senere ble gjort under vallningen i Trine- og Gry-sakene. Det var utstyr for dette i vallningsbilen, men det ble bare sporadisk benyttet og var til liten nytte. Et komplett filmopptak ville dokumentert kjøreruten og hvordan Bergwall oppførte seg, på en langt bedre måte, ikke minst med tanke på presentasjon i retten. Senere samme dag og dagen etter ble dette bedre ivaretatt.

Gjennomføringen ble for øvrig i stor grad styrt av Penttinen og van der Kwast. De norske deltakerne ivaretok logistikken rundt besøket til den svenske delegasjonen.

Vallningen som ble gjennomført blant annet i Mysen og i Oslo de to første dagene i forbindelse med asylsøkersaken, ble ikke omtalt under rettssaken i Therese-saken. Dialogutskriftene er imidlertid dokumentført i saken.

Arbeidsgruppen har under gjennomgangen av dokumentene konstatert at vallningsrapporten ble endret underveis i etterforskingen. Alt som ikke hadde noe med Therese-saken å gjøre, ble tatt ut, i alt fire sider. Rapportskriverne har i intervjuer forklart at de ikke erindrer dette.

Endringen kan til en viss grad forklares med at første del av vallningen ikke gjaldt Therese-saken. Men sett i lys av at det ble avslørt at Bergwall hadde tilstått drap på to asylsøkere som senere viste seg å være i live, burde påtalemyndigheten i Norge etter arbeidsgruppens mening ha sørget for at retten fikk kjennskap til dette.

Deler av et avsnitt som omhandlet Therese-saken, ble også fjernet i vallningsrapporten. I første utgave sto det følgende:

> *Det bemerkes at TQ hadde mulighet til å se at det gikk en jernbane ved Brageøya. I tillegg bemerkes at på tidligere nevnte kart som TQ fikk utlevert, var jernbanelinjen avmerket, elven var inntegnet samt at man kunne lese stedsnavnet FJELL.*

[217] Vallningsrapport v/Bjerknes og Lundamo, dok. 06,05.

[218] Vallningsrapport v/Bjerknes og Lundamo, dok. 06,05, s. 7–9.

[219] Dialogutskrift av avhør på Fjell, dok. 06,02,11, s. 4.

I den endelige versjonen står det kun at Bergwall hadde mulighet til å se at det gikk en jernbane ved Bragerøya.[220] Heller ikke denne endringen husket rapportskriverne, og arbeidsgruppen har derfor ikke klart å finne årsaken til at den ble gjort.

Fra Fjell fortsatte vallningen samme dag til Østfold, etter ønske fra Bergwall og hans forsvarer. I første omgang til Mona-utsikten, og deretter ledet Bergwall kortesjen videre til Hærland kirke. Her redegjorde han for drapet på Therese, som hadde funnet sted ute i et skogsparti like ved kirken, ved noen store steinbenker. Denne sekvensen ble filmet og vist i retten under hovedforhandlingen.

Det bemerkes at Bergwall ikke hadde forklart seg om disse stedene på forhånd. Han hadde anmerket Hærland kirke på et kart sammen med andre kirker i Østfold, og bemerket også samme kirke da de passerte den med vallningsbilen på vei nordover 23.04., men steinbenkene, som ville vært viktig med tanke på Bergwalls troverdighet, ble ikke nevnt. Han viste heller ingen spesiell reaksjon da han bemerket kirken.

I avhør 03.04.96 forklarte Bergwall at kirken hvor han hadde drept Therese, lå nord for Oslo. Etter drapet hadde han kjørt til Røros og deretter inn i Sverige via Mora og Orsa. Han var vag i beskrivelsen av beliggenheten til kirken, men snakket om en times kjøring fra Fjell, på hovedveien. Når Bergwall under vallningen valgte å kjøre sørøstover på E-18 og ikke nordover slik han hadde forklart i avhør, kan arbeidsgruppen ikke se at det ble stilt spørsmål ved dette, verken under vallningen eller i ettertid. I oversiktsrapporten står følgende:[221]

> *Sier at han kjørte mot Rørås, og at veien slingret seg langs grensen.*
> *(Fra Ørje går det en indre vei langs grensen oppover til Kongsvinger, derfra fortsetter veien oppover Østerdalen til Røros).*

Under vallningen i Ørjeskogen 26.04., som var siste dag for Bergwalls besøk i 1996, lette han i første omgang etter en grusvei som skulle lede inn til grustaket hvor han i avhør hadde oppgitt at han hadde skjult Therese etter å ha drept henne. Han beskrev ikke hvor dette grustaket lå, bortsett fra at det skulle være kortere avstand mellom kirken og gjemmested enn mellom Fjell og kirken.

Etter å ha funnet grusveien fortsatte ferden inn i Ørjeskogen, hvor Bergwall aldri påviste grustaket, men hvor han til slutt, etter at vallningen hadde pågått i over halvannen time, brøt sammen. Etter denne seansen endret Bergwall sin forklaring, ved at han via sin forsvarer fortalte at han hadde partert Therese, svømt ut i Ringen-tjernet og etterlatt kroppsdelene der.

Under hovedforhandlingen fikk retten se et redigert videopptak av Bergwalls redegjørelse fra Hærland kirke samt sammenbruddet hans i Ørjeskogen. Arbeidsgruppen er av den oppfatning at vallningen burde vært filmet i sin helhet og vist i retten, i alle fall de mest sentrale situasjonene, som sekvensen på Fjell – både det som gjaldt kjøreruten, og forklaringen som ble tatt opp ute ved boligblokken hvor Therese bodde.

Arbeidsgruppen mener at påtalemyndighten i Norge burde ha bidratt til å gjøre tingretten

[220] Vallningsrapport v/Bjerknes og Lundamo, dok. 06,05, s. 5.

[221] Oversiktsrapport v/Bjerknes og Grøtland, dok. 02,01, s. 77.

kjent med at Bergwall hadde erkjent drap på to asylsøkergutter i Norge, og at han før vallningen i Therese-saken hadde påvist asylmottaket i Oslo og stedet der han hadde drept en av guttene, men at det senere hadde blitt konstatert at begge guttene var i live, og at Bergwall hadde avgitt falske tilståelser. Da ville retten ha fått et langt bedre grunnlag for å vurdere Bergwalls troverdighet.

8.6 VALLNING 11.06.97

Etter at Ringen-tjernet var blitt undersøkt i midten av juli 1996 uten et eneste funn som kunne bekrefte Bergwalls forklaring på hvordan han hadde kvittet seg med liket av Therese Johannesen, ble mannskapet vesentlig redusert, både i Norge og Sverige. Først utpå høsten ble det foretatt nye avhør av Bergwall i Therese-saken. Fra oversiktsrapporten til Bjerknes og Grøttland:[222]

> *I løpet av de første dagene av undersøkelsen i tjernet, var krinsp. Anna Wickstrøm i kontakt med Thomas Quick, og han bad om at arbeidet skulle fortsette og han fremholdt at det ville bli gjort funn. Han fortalte også at han hadde skåret inn et spesielt symbol i et bjørketre i nærheten av tjernet. Det ble lett etter dette treet i det nærmeste området ved tjernet, uten resultat.*
>
> *Etter dette var det ikke mer kontakt med Quick før den 22.8.96. Dette var et avhør som foregikk på vanlig måte, og det mest nærliggende spørsmål om hvorfor det ikke ble funnet noe i tjernet, ble selvfølgelig fremført. Dette spørsmålet ble umiddelbart parert med et motspørsmål om hvorvidt politiet hadde funnet treet med markeringen i, noe han fikk avkreftet. Quick forklarte videre i dette avhøret at det kun var bløtdeler fra kroppen som var lagt i tjernet, og at resten var nedgravd ved ei grusgrop.*
>
> *Etter dette ble Quick avhørt flere ganger utover høsten, nærmere bestemt den 5.9.-6.9. - 20.9. og 14.10.96. I disse avhørene utviklet han en rekke omstendigheter både omkring Therese og Fjell, samt de aktuelle områdene i Østfold. På bakgrunn av disse avhørene ble det gjort en rekke undersøkelser.*

Når det gjaldt skogsområdene i Østfold, forklarte Bergwall seg om et område, ca. 1 km fra Ringen-tjernet, som han ikke viste under vallningen i april.

Fra oktober 1996 til slutten av mars 1997 ble det deretter et nytt opphold i avhørene av Bergwall i Therese-saken. Tiden ble benyttet til å utføre undersøkelser med bakgrunn i avhørene fra høsten 1996. I tre avhør, i tidsrommet 26.03.–20.05.97, utviklet og presiserte Bergwall så forklaringen sin om to steder i Ørjeskogen hvor politiet kunne gjøre funn av Thereses kroppsdeler. [223] Dette førte til at det ble planlagt en ny vallning med Bergwall i Ørjeskogen.

En ny dimensjon i forbindelse med denne vallningen var at psykologiprofessor Sven Åke Christianson ble engasjert. I oversiktsrapporten til Bjerknes og Grøttland omtales dette slik:[224]

> *Psykologiprofessor, Sven Åke Christianson, har i flere år på eget initiativ hatt kontakt med Quick. Våren 1997 ble Christianson engasjert av svensk politi til å være med på avhørsstrategien. Formålet var å*

[222] Oversiktsrapport v/Bjerknes og Grøtland, dok. 02,01, s. 10.

[223] Ibid., s. 13.

[224] Loc.cit.

nærme seg et mulig funnsted av ofre. I denne sammenheng har Christianson fått tilgang til konkrete saksopplysninger i Theresesaken.

Christianson utviklet i forbindelse med denne vallningen retningslinjer for å gjennomføre vallning med Sture Bergwall. Arbeidsgruppen har valgt å gjengi retningslinjene i sin helhet:[225]

<u>Riktlinjer för vallning av Thomas Quick i Norge den 11 juni i samband med utredningen av Therese Johannessens försvinnande 1988</u>

Riktlinjerna har utformats genom ett samarbete mellan Thomas Quick och Sven-Åke Christianson.

För att vallningen och närmandet av den plats/de platser dår Therese ligger begraven ska kunna ske på ett optimalt gäller två grundförutsättningar:

1) Thomas Quicks (TQ) förhållningssätt: "Jag kanske klarar av det här, jag kanske inte klarar av det, vi får se". Thomas känner i viss mån dåligt samvete (över att han inte formulerat ett fast beslut att vi nu ska nå resultat. Däremot kan han nära en förhoppning att vi ska nå resultat. I detta avseende är det viktigt att inte tvinga/pressa TQ att fatta ett beslut. Det är av fundamental betydelse att TQ har en säkerhetsventil att kunna misslyckas, annars kommer han att känna för stor press på sig utöver den han redan har genom att möta händelsen i sig. All extra belastning inverkar negativt på möjligheten för ett närmande av gömslena.

2) Vi bör eftersträva att göra vallningen så enkel som möjligt. Vi ska åka från Säters sjukhus til ett gömsle i Norge. TQ ska leda oss dit och vi ska i princip endast fungera som ett stöd för honom (bl a att minska den ensamhetsupplevelse han kan känna i denna process). Alla komplicerande omständigheter som kan tänkas störa TQ:s koncentration och fokusering på den plats där Therese ligger ska undanröjas. Polisiära frågor om skeenden och händelseutveckling vid tidpunkten för mordet får sparas til ett annat tillfälle. För den 11 juni gäller endast att nå fram til ett gömsle.

<u>Ett tänkt förlopp av dagen då TQ ska vallas:</u>

Avfärd i bil från Säters sjukhus så tidigt som möjligt på morgonen. Be TQ stiga in i bilen, "Nu åker vi iväg". TQ:s förhållningssätt: Låt det här ske och han går och sätter sig i bilen och så åker vi iväg utan att några beslut är tagna och utan prat om det som komma skall. TQ åker tillsammans med personal från avdelningen och nära kontaktpersoner som han känner sig trygg tillsammans med (Bengt, Mikael, Birgitta, Claes m fl). Under färden upp mot Norge ska vi respektera TQ och låta honom och vila koppla av, och inte beröra det som kommer att ske när vi kommer fram till Norge (dvs, Therese eller gravplatsen). Freestyle kan medtagas som medel för avkoppling.

När vi passerar norska gränsen ska vi börja aktivera TQ: "Nu passerar vi norska gränsen. Hallå! Vakna!" Be TQ ta av sig sin freestyle. Efter att vi tagit av från E18, kommit innanför bommen, stannar vi bilarna närmast lämpliga plats för en rejäl fika-/lunchpaus (denna plats ska dock vara på ett behörigt avstånd från tjärnen). Mot slutet av denna rast kan Seppo börja

[225] Riktlinjer för vallning av Thomas Quick i Norge 11.06.97 av Sven Åke Christianson, datert 04.06.97.

prata med TQ om att nu ska vi komma fram til det här stället, den här vägkorsningen, "Från vägkorsningen ska du ge anvisningar om hur vi ska åka"

TQ sätter sig i bilen igen, nu tillsammans med Claes Borgström, Birgitta Ståhle, Seppo Pentinen, Anna Wikström, Sven-Åke Christianson samt en norsk polis som chauffår. TQ ska ha en bra sikt, att han kan se åt höger, åt vänster och rakt fram och han höjer medvetandegraden på så sätt.
Lämpligast sitter TQ på mittplatsen i bussen första baksäte. I en efterföljande bil åker personal från vårdavdelningen. (övriga personer som deltar i utredningen bör finnas på ett betryggande avstånd från de bilar/ personer som ingår i vallningsgruppen.

När alla är klara för avfärd meddelar TQ att vi kan åka. TQ tar initiativet att leda oss.
Bilen ska åka relativt långsamt.

Når vi passerar tjärnen, får TQ sjölv avgjöra om han vill stanna til där eller inte. Seppo ställer frågan ungefär så här til TQ: "Det här trådet du har talat om som du har gjort en inristning i, är det här vid tjärnen? Kan du peka, kan du säga var här någonstans?" TQ nöjer sig med detta där och åker sedan vidare till vägkorsningen. Fram til den första vägkorsningen efter tjärnen (T-korsningen) körs bilen utan närmare instruktioner från TQ. Från vägkorsningen får TQ dirigera.

Framme vid vågkorsningen kan Seppo säga til TQ: "Visa hur vi ska åka. Säg till när du känner igen någonting, om du känner igen någonting."

Det är viktigt att inte ställa ledande frågor om var vi ska åka. Vid vägskälet vet TQ att Seppo förutsätter att vi ska åka åt ett visst håll (åt vånster). Det kan dock hända att TQ vill åka åt ett annat håll (t ex rakt fram enligt tidigare skiss). Hur valet blir vet TQ först vid vägskälet. TQ vill känna sig fri att ta av till vänster eller att åka rakt upp. Ingen ska såga: "Ska vi inte åka in til vänster?"

Når TQ sedan säger: "Stanna bilen, nu går vi ur bilen.", är det viktigt att detta efterföljs och att man respekterar att det är TQ som bestämmer om bilen ska stanna, eller backa.

Når bilen stannat och vi gått ur bilen är det viktigt att TQ inte får höra från Seppo eller någon annan att, "Nu klarar vi av det här." TQ behöver ingen uppmuntran på det viset. Det viktiga är att stödet finns där, det behövs inga tilläggsord. De kan tvärtom störa.

Når vi går, kanske TQ känner igen sig, och det blir kanske någon form av reaktion, vilken reaktion är svår att förutsäga, t ex att han börjar svettas, får ångest, eller att stegen saktar in. I detta läge kan det behövas ett milt tvång. En fysisk påknuffning i mild form. Detta är avgörande skeenden att med kroppen gå över ångestströskeln. Seppo eller Anna kan gärna knuffa på.

Når TQ går vidare, kan han behöva stanna till för att se sig om kring och rekognosera, men också för att reagera på det han ser. I detta skeede är det viktigt att alla runt omkring är observanta och ser vad TQ har för sig. TQ vill leda sig själv och andra till platsen genom att på olika sätt tipsa, t ex genom att titta åt ett visst håll. Man kan då fråga: "Nu tittade du åt de där hållet, varför gjorde du det?"

Når vi går är det viktigt att TQ känner en viss fysiskt rörelsefrihet, dvs att ingen går alldeles inpå honom. Om han stannar til

och vill titta sig omkring, eller vänder sig om eller vill gå tillbaka en bit, ska ingen stå i vägen. Vi kan gå några meter ifrån så att vi kan observera och samtala med TQ. Dokumentation av obeservationer, t ex att tala in på bandspelare bör ske utan att TQ hör detta.

Vid stopp eller att TQ avviker, föreslå att TQ backar och går tillbaka 20-40 meter och börjar om igen. TQ vet att detta fungerar når vi använt kognitiv intervju-metodik på Säters sjukhus, dvs att det är möjligt att komma åt och kunna möta ytterligare information vid förnyade försök. "Vi backar, vi går tillbaks." TQ har passerat metrarna en gång och det är låttare andra gången.

Vid fönyat stopp, fråga igen, backa på nytt.

Pauser tas om TQ upplever mycket kraftigt motstånd. Det kan vara nödvändigt för TQ att få kliva ur situationen någon gång då och då. Fråga dock ej om pauser, då kan det hända att TQ väljer detta istället för att fortsätta (det kanske inte är så lång bit kvar). Vi bör ha en överenskommelse att TQ själv får saga till når han vill ha en paus.

Birgitta och TQ bör påminna varandra om den process som redan finns.

Om TQ börjar att agera ut ilska, avvakta så länge som TQ inte attackerar någon. Att hålla fast TQ eller brotta ner honom på marken (så som det hände i Norge förra gången) kan hindra att TQ tar steg i rätt riktning, dvs fortskrider och kommer närmare gömslet. Viktigt att TQ inte känner sig hämmad. Han måste få känna att känslorna får finnas och att de kan levas ut utan att någon förfasar sig. Viktigt att Seppo och andra känner till detta. Att Seppos och Annas beredskap finns är däremot en trygghet.

Om TQ kommer ända fram till ett gömsle (gravplats) ska han ges möjlighet till kort privat stund. Ge TQ möjlighet att själv eller överlåta till någon annan (om han vill det) att blotta gämslet och att TQ sedan rent fysiskt får känna på en benbit, exempelvis ett revben. Det är viktigt att vi respekterar denna begäran och att han inte ska behöva känna någon skam över detta. Vi ska inte heller ställa några frågor om varför. Får att undvika funderingar hos TQ bör det ges ett uttalat löfte från åklagare/polis/terapeut och försvarare till TQ om att man accepterar denna privata stund vid gravplatsen. Således, om TQ kommer så långt, skulle kan själv kunna såga: "Nu öppnar jag den här gravplatsen" eller "Kan du öppna den....Lyft på det där så att jag får känna". Stunden får avgöra hur det blir.

Eventuella verktyg kan behövas om marken har satt sig, t ex något för att bända upp marken med, ett spett, en mindre spade eller liknande.

Om TQ uttrycker behov av att vara ensam här ska detta respekteras av alla. Stunden bör ses som mycket privat (även om det finns människor runt omkring). TQ ska definitivt inte störas just här, men senare på initiativ av TQ.

Var dock observant på att TQ kan göra sig illa i en sådan här situation. Seppo och Anna bör därför vara strax intill TQ just här.

TQ behöver endast vara kvar vid gravplatsen en kort stund, kanske någon minut. Han önskar ej vara närvarande när allt blottläggs. Han vill slippa ta ansvar för efterskeendet. Han vill känna att han kan släppa kontrollen i detta läge.

Observera att löften måste infrias för att TQ inte ska haverera i sådan här situation. Tanken får inte finnas på ett eventuelt svek.

Visserligen kan det vara svårt att fysiskt och känslomässigt vara så nära sitt offer, men i det långa loppet bedömer TQ att det är bra. TQ kan behålla känslan i minnet och ha kvar i minnet att han har känt på "delarna". Vi vet att senso-motoriska minnen (jfr proceduralt minne/handlingsminne) är mycket resistenta mot glömska. Med denna typ av procedur kan TQ få med sig något även om det bara är beröring. Det hela kan tjäna som en mildare övergång att ge upp det han "äger" genom dessa gömslen.

Efter att TQ visat på gömslet och haft en privat stund ska vi åka iväg. Här behövs nu ett omhändertagande med fysisk beröring, medicinering osv. Birgitta år förstås mycket viktig här.

Jag låmnar öppet hur TQ ska klara av att ta sig til ytterligare gömslen efter att han visat på ett.

<u>Ytterligare förutsättningar att beakta:</u>

Om möjligt bör vi inte videofilma TQ under hans väg fram til ett gömsle. TQ känner sig alltför medveten om att vara filmad och det hämmar honom mycket. Det stör hans fokusering på Therese. Dokumentation kan ske med bandspelare samt noggranna anteckningar av t ex Anna. Videofilmning av hur vi gått samt platsen kan ske i efterhand. Det viktigaste är att hitta gömslet.

Avbryt inte TQ med detaljfrågor för förtydliganden etc. Alla detaljfrågor t ex om förekomst av grusgrop, hur TQ hanterar kroppen etc, bör komma efteråt. Vi bör eftersträva ett så enkelt förlopp som möjligt utan detaljfrågor som innebär avbrott i TQ:s koncentration och fokusering på att närma sig platsen (platserna).

Minimera antalet personer omkring TQ så långt det går.

Norska polisens manskap och fordon bör inte finnas i blickfånget när vi kommit in i området, dvs nära tjärnen och därefter. Även detta stör minnesbilderna och koncentrationen. Viktigt att kringpersoner häller sig i bakgrunden.

Om TQ börjar associera till andra händelser (andra pojkar, andra mord etc), sätt stopp och ta en paus. Återför TQ till Therese -- att det handlar om Therese. Birgitta kan vara aktiv här. Förenkla och hjälp TQ att hålla kvar fokuseringen på Therese. Samtidigt är det svårt för TQ att hela tiden vara inne i händelseförloppet med Therese. Under pauserna bör TQ i möjligaste mån koppla bort tankarna på Therese. Det är ett sätt att försöka fragmentera händelseförloppet och göra det mer uthärdligt och möjligt.

M.A. [rapportskrivers anonymisering] får finnas med i beskrivningen om TQ själv väljer att ta upp det, annars kan vi låta det vara. Det gäller för TQ att ta sig til platsen och att han mobiliserar en koncentration kring just detta. Detaljfrågor om M.A. bör således sparas till senare. (Det kan noteras att M.A. nämndes så pass mycket under rättegången i Falun att det känns mindre besvärande för TQ idag vad beträffar medverkan.)

TQ är minnesmässigt osäker på var trädet finns med inristningen. Han har utgått ifrån att det är vid tjärnen, men är osäker. Om trädet hittats av polisen ska man ändå ställa frågan til TQ vid tjärnen. TQ vill känna efter om han minns vid tjärnen. Om

han inte minns, fråga inte mer utan gå vidare.

Om TQ blir desorienterad, åker på fel väg och inte alls känner igen sig, kan han behöva någon form av lotsning. Han hoppas då att han kan säga til om detta. Om han är vilsen skulle eventuella fynd gjorda av polisen, t ex om trädet med inxistningen hittats eller klipputskottet, kunna vara utmärkta utgångspunkter. TQ:s föreställning är dock att han kommer att kunna leda oss fram til platsen utan problem.

Förekom mediabevakning. Spärra av hela området, inklusive luftbevaktning. Medvetenhet om medias närvaro inverkar negativt på koncentrationen.

Förbered noga kläder, proviant och övrig utrustning. Att ha med på resan: Kaffe, vatten/dricka, smörgåsar, chokladkakor (godsaker) och cigaretter. Mediciner Xanol (?) enligt dos som TQ får bestämma. Även en medicisk beredskap om TQ skulle orka visa gömstället, t ex Heminivrin. (?) om reaktionen blir väldigt kraftig.). Ta med kläder för ombyte, myggbekämpningsmedel, samt som tidigare nämnts vissa utomhusredskap.

Angående säkerhetsventiler står Claes Borgström för den yttre och Birgitta för den inre. Om situationen upplevs som outhärdlig och TQ säger ifrån bestämt, måste detta respekteras. Här kan TQ använda sig av en kod, t ex "Simon lever".

Observera, åven om vallningen beskrivits mycket detaljerat ovan, måste det förstås finnas en rörelsefrihet under förloppet. Beskrivningen här ska främst ses som ett förslag till hur man kan optimera möjligheterna för Thomas Quick att visa på var han har gömt Therese. Förslaget bygger på vad Thomas tror är möjligt.

Stockholm, den 4. juni, 1997 Sven-Åke Christianson

Siden denne vallningen var knyttet til de tekniske undersøkelsene i Ørjeskogen, er detaljene fra gjennomføringen gjennomgått og omtalt i kapittel 9 (etterforskingen i Ørjeskogen), som også inneholder arbeidsgruppens vurderinger.

8.7 VALLNING 16.–17.08.99 – TRINE- OG GRY-SAKENE

8.7.1 Innledning

Etter at Sture Bergwall ble dømt for drapet på Therese Johannesen i mai 1998, skjedde det lite før i april/mai 1999. Bergwall hadde antydet at han sto bak flere drap i Norge, herunder drapene på Trine Jensen i 1981 og Gry Storvik i 1985, samt bortføring og drap på Marianne Rugaas Knutsen i 1981. Trine-saken fremsto som den meste konkrete saken, og i mai 1999 ble det besluttet å prioritere denne saken først. Sture Bergwall ble formelt siktet for drapet på Trine Jensen 17.05.99. Oslo politidistrikt fikk det formelle ansvaret for å etterforske saken i Norge.

Svenskene ønsket å gjennomføre vallning med Bergwall i Trine-saken allerede i mai, men dette ble utsatt etter ønske fra norske myndigheter. Temaet ble diskutert i et møte ved Oslo politidistrikt 31.05.99, hvor det ble besluttet å utsette vallningen til slutten av august. Ingen av intervjuobjektene husker detaljer rundt dette.

8.7.2 Gjennomgang av dokumentasjon

Arbeidsgruppen har hatt tilgang til originalopptakene (råmaterialet) fra vallningene disse to dagene og til de redigerte videofremvisningene som ble vist for retten, i både Trine- og Gry-saken. Materialet er i sin helhet velvilligst utlånt fra Bergwall-kommisjonen i Sverige. I tillegg finnes det dialogutskrifter fra vallningene i sakene, selv om de åtte første sidene mangler. Disse sidene er første del og omhand-

ler starten på vallningen og andre drap i Norge. Dette vil bli nærmere omtalt under vurderingene.

Arbeidsgruppen bemerker at man under denne vallningen hadde tatt et steg videre med hensyn til å dokumentere det som skjedde. Et montert videokamera var rettet mot Bergwall og Penttinen inne i bilen, mens et annet var rettet ut av bilen, i bilens kjøreretning. Begge to var utstyrt med mikrofoner, og lyden ble overført til utvalgte deltakere via hodetelefoner. Dette var en åpenbar forbedring sammenlignet med vallningene i 1996 og 1997.

8.7.3 Vallning 16.08.99

Turen startet fra Säter sykehus mandag 16. august kl. 10.00. Penttinen innledet med å redegjøre for hensikten med vallningen, som var å finne funnstedet for drapet på Trine Jensen.

Foruten Seppo Penttinen og Sture Bergwall var forsvarer Claes Borgström, Birgitta Ståhle og Bengt Eklund fra Säter sykehus, psykolog Sven Åke Christianson og Mikael Sandell fra politiet med i følget. Planen var å kjøre E-18 til Oslo via Ørje, hvor norsk politipersonell skulle slutte seg til følget.

Fra Ørje ble vallningsbilen kjørt av den samme norske etterforskeren som hadde vært sjåfør under vallningene i Therese-saken i 1996 og 1997. I tillegg fikk en etterforsker fra Oslo politidistrikt i oppgave å sitte bak i bilen og følge dialogen mellom Bergwall og Penttinen på medlytt. Etter at kortesjen hadde forlatt Ørje kl. 16.15, gikk turen videre på E-18 nordover. På grunn av støy fra bilen under kjøring er det svært vanskelig å oppfatte hva som blir sagt mellom Penttinen og Bergwall. På ett tidspunkt snakket Penttinen om at Bergwall selv hadde et ønske om å fortelle om andre saker hvis det dukket opp "minnesbilder" under reisen, selv om Trine-saken var utgangspunktet for vallningen.

Senere nevnte Bergwall at den såkalte Duskja-hendelsen også hadde funnet sted langs denne veien. Etter å ha passert Askim ba Bergwall sjåføren om å snu; han ville kjøre inn til Askim. Det var noe han "minnast" om stedet. Etter hvert kom han inn på at de hadde vært i området under vallningen i Therese-saken. Da han ble korrigert med at det var Mysen, mente Bergwall at han forvekslet de to stedene, og ville derfor kjøre til Mysen.

Bergwall forklarte seg nå om to separate hendelser som var adskilt i tid. Den ene kalte han "Duskja"-hendelsen, den andre kalte han "Erik"-hendelsen. Han hadde fått assosiasjoner til Erik-hendelsen da de hadde kjørte gjennom bebyggelsen litt tidligere. På spørsmål svarte Bergwall at dette skjedde på slutten av 80-tallet.

I tillegg snakket Bergwall også om en hendelse med en liten "flicka", ikke lenge etter drapet på Trine. Han så disse hendelsene i sammenheng nå, tidligere hadde han tenkt at de var lengre fra hverandre i tid.

Etter å ha kjørt av til Mysen søkte Bergwall etter "avskilt ängsmark". Det gjaldt Erik-hendelsen, svarte Bergwall på spørsmål fra Penttinen. Han bekreftet videre at Erik- og Duskja-hendelsene delvis skjedde i det samme området ("samhället"). Bergwall slet med å finne stedet, og etter ca. 20 minutters kjøring ble det tatt en pause.

Kl. 17.45 startet vallningen opp igjen. Bergwall ønsket å lete en stund til. Etter å ha kjørt inn på E-18 igjen og deretter tatt av mot Falkenborg, kjørte følget en mindre vei tilbake, i retning mot Mysen.

På denne veien, som etter hvert går over til å bli en grusvei, uttalte Bergwall etter noen minutters kjøring at veien føltes "bekant", særlig et grustak, og utsikten var kjent. 13 minutter inn på veien stanset og returnerte de da Bergwall ba dem om å snu. Han slet nå. På spørs-

mål bekreftet Bergwall på nytt at dette området var knyttet til Erik- og Duskja-hendelsene. Etter å ha kjørt ca. 5 minutter tilbake forklarte Bergwall seg relativt detaljert om drapene på Erik og Duskja, to unge gutter han hadde tatt av dage på omtrent samme sted.

"Jag kjenner en stärk lust at döda både poiken och meg själv", sa Bergwall, "och kan altså inte vara kvar der och tar med up, och inn i bilen och där blir suicide lusten mindre, och där dödas poiken. Det här fallet var Duskja. Erik dödas her uppe på hänget og förs til bilen." Bergwall fortsatte med å si at de kunne komme tilbake til dette senere, han ville fokusere på Trine nå, men nevnte at begge guttene ble partert ("delas båda poikarna"). På spørsmål svarte Bergwall at guttene ble tatt med til Sverige. Erik var ifølge Bergwall en ca. 12 år gammel gutt, utseendet tydet på iransk eller irakisk herkomst. De to drapene skulle ha skjedd med ca. 10–14 måneders mellomrom, og de skjedde etter drapene på Therese Johannesen (juli 1988) og Yenon Levi (juni 1988). Så kjørte følget tilbake til E-18 og videre mot Oslo. Klokken var ca. 18.10, og Bergwall skulle konsentrere seg om Trine igjen.

Penttinen opplyste at Bergwall hadde fått et "kartbild" som dekket området fra Oslo og ned til Ørje, ved første vallning i 1996, hvor han "ritade in" tre kirker. På spørsmål om hva som var hensikten med dette, svarte Bergwall at han ikke husket dette nå.

Samtalen dreide seg videre om Oslo sentrum og om hvor han hadde truffet Trine, uten at Bergwall konkretiserte dette i særlig grad. Han mente imidlertid at hendelsene sto klarere for ham nå under vallningen enn tidligere.

Etter ca. 25 minutters kjøring på E-18 i retning Oslo kom kortesjen inn i Ås kommune. Her registrerte Penttinen at Bergwall reagerte på noe, og spurte hva han tenkte på. Fra dette tidspunktet finnes det en dialogutskrift av vallningen fra denne og neste dag, som er dokumentført i Trine- og Gry-sakene.

Følgende dialog utspilte seg mellom Penttinen (F) og Bergwall (Q):[226]

F: Du tänker på någonting Thomas, berätta? Hur känns det?
Q: Jo, det är okej.
F: Det är det?
Q: Mm. Ja. Det var ett ortsnamn som jag inte placerar där när jag såg ortsnamnet.
F: Var det alldeles nyss?
Q: Ja.
F: Vad var det för ortsnamn då?
Q: Jag kommer inte ihåg.
F: Var det i samband med något vägkors där vi passerade?
Q: Mm.
?: ... OHÖRBART ...
F: Fick du en association till någonting när du såg den?
Q: Ja. Vill du stanna lite?
F: ... OHÖRBART ... Det var någonting som du vill ha berättat?
Q: Ja, vi får se.
F: Mm.
Q: Jag tyck.., jag tycker inte att jag kan ha tänkt så fel.
F: Jag förstår inte din tankegång när du inte berättar mer tydligt?
Q: Nej, men det var ett ortsnamn vi passerade och, och jag placerar inte orten där och jag tycker inte att jag kan tänka så fel, men det kan jag väl i och för sig göra, men det stämmer inte för mig, men vi. vi, vi avvaktar.

"Ortsnamnet" eller stedsnavnet Bergwall reagerte på, var Myrvoll i Ås kommune. Det er satt opp skilt på to steder langs E-18 i retning mot

[226] Dialogutskrift av förhör vid vallning, 16.08.99, dok. 06,05 og 05,12, s. 29.

Oslo som viser at man må svinge til venstre, over E-18, for å komme til Myrvoll. I selve krysset er det også angitt en avstand på 3 km til stedet. Som det fremgår av dialogutskriften over, ble Bergwall spurt om stedsnavnet, uten at han husket det. Han dvelte ved dette i 2 ½ minutt og var tydelig preget, snufset og gråt.

Det aktuelle krysset ligger ca. 4 km øst for Holstadkrysset på E-18, det vil si krysset E-18/fylkesvei (fv.) 152. Idet kortesjen nærmet seg dette krysset, ønsket Bergwall at de skulle ta av fra E-18 og kjøre fv. 152 videre mot Oslo. Han var fortsatt gråtkvalt og preget av situasjonen og ville at de skulle stanse:[227]

Q: Vi kan ta in en väg här, den här vägen.
F: Ska vi svänga in till höger här?
Q: Och åker den till Oslo, för det går.
F: Kan man åka den vägen till Oslo?
Q: Ja, det ska man kunna.
F: Mm. Ska vi ta in här nu, ja.
Q: Men vi ska int.., inte ta in här om det inte går att åka till Oslo här,men det går nog att åka till Oslo här.
F: Det är sådant som inte jag kan svara på Thomas, om ma kan göra eller inte. Är du övertygad om att det går? Du nickar bestämt. Helt övertygad?
Q: Kan du bara stanna till en liten stund får jag hämta andan lite grand. Ena gången kom jag där ifrån och den andra gången kom jag härifrån.
F: Menar du att du har åkt den här vägen i båda riktningarna? Vad pratar vi om för tillfällen då?
Q: Vi prat.., vi.. pratar om Trine, jag åker åt det här hållet ...OHÖRBART ...
F: I den riktning som bilarna kommer, där ifrån?
Q: Ja, precis.
F: Mm, då pratar vi om Trine och åt det andra hållet är det?
Q: Jag törs inte.
F: ... OHÖRBART ... Oslo eller något annat ärende? Var det före eller efter Trine då?
Q: Efter. Kommer jag från Oslo så, så åker jag tillbaka. Jag kommer från Oslo den vägen och sväng.., svänger jag tillbaka mot Oslo men inte.. OHÖRBART.. Jag tar lite. Stänger du av luften lite, det, det drar åt knäna just. Tack. Okej.
F: Du kommer från Oslo, så svänger du upp och tilbaks säger du, är det inte fram, framåt?
Q: til Oslo andra gången.
F: Hamnar du någonstans efter den här sträckningen?
Q: ... OHÖRBART ... jag tänkte åka tillbaka, när jag åkte ut från Oslo andra gången, tänkte jag åka samma väg, men, men kom ut på den vägen då och så åker jag tillbaka då känner jag igen att jag har kommit den här vägen när jag kommer där nere, så åker jag tillbaka mot Oslo. Nu låter det kanske förvirrat, men.., förstår du ändå hur jag menar?
F: Jag förstår hur du åker, men jag förstår inte vilken, vilken avsikt du åker den här vägen tillbaka, det har inte framgått?
Q: Vi, vi låter det komma.

Bergwall var på dette tidspunktet ikke villig til å fortelle hvilken hendelse han tenkte på. Senere viste det seg at det dreide seg om drapet på Gry Storvik, som ble funnet 25.06.85 på en parkeringsplass ved Myrvoll i Oppegård kommune, rett ved siden av fv. 152.

Fv. 152 strekker seg fra Holstadkrysset i øst til Ski, videre til Langhus og inn i Oppegård kommune. Den går forbi Greverud, Myrvoll og Kolbotn før den munner ut i E-18 ved Mastemyr. Strekningen er ca. 20 km lang. Fra Oppegård kommune kalles fv. 152 også Skiveien.

[227] Dialogutskrift, dok. 06,05 og 05,12, s. 30 og 31.

Bergwall dirigerte bilen gjennom Ski sentrum. På oppfordring forklarte han at de skulle kjøre gjennom "det här samhället til nästa och til nästa". Han fortalte gråtende at han kjente seg igjen. I rundkjøringen øverst i Kirkeveien (fv. 152), hvor fv. 152 fortsetter nordover og kalles Langhusveien, var Bergwall i tvil, men pekte etter hvert til venstre mot Langhus og videre på fv. 152. Før Langhus begynte Bergwall på nytt å gråte, og sa at han hadde kjørt over jernbanebroen de passerte.

Etter ca. 15 minutters kjøring fra krysset E-18/fv. 152 kjørte kortesjen inn i Oppegård kommune. Her stanset de en kort stund for å bytte bånd i videoopptakerne. Penttinen besluttet dette "för inte at tappa någonting". Dette skjedde ved Odlo fabrikker, etter at de hadde passert stedsnavnskiltet for Oppegård. Bergwall bekreftet at han kjente igjen "järnvägen".

Ca. 1 ½ km før Myrvoll og stedet der Gry Storvik var blitt funnet, uttalte Bergwall at det ikke var så langt igjen. I rundkjøringen ved Greverud dirigerte han bilen videre nordover på fv. 152.

Ca. 800 meter sør for funnstedet på Myrvoll pekte Bergwall et par ganger mot jernbanelinjen på sin høyre side. Han virket preget, pustet dypt noen ganger og gjentok at han kjente seg igjen. Like etter begynte han å snufse og gråte. Rett etter dette kom følget frem til rundkjøringen hvor jernbanebroen til Myrvoll stasjon ligger til høyre i kjøreretningen. På videoopptaket ser man et veivisningsskilt til parkering Myrvoll stasjon like før rundkjøringen. Bilen med Bergwall stanset i rundkjøringen, hvor Bergwall var usikker på hvor de skulle kjøre. Etter et halvt minutt ønsket han å fortsette på Skiveien.

Etter rundkjøringen, som ligger ca. 200 meter fra funnstedet, fortsatte bilen i sakte fart mot krysset Skiveien/Haukeliveien, som ligger helt inntil funnstedet. Her går Haukeliveien til venstre, mens Skiveien fortsetter rett frem, forbi funnstedet og over en ny bro som krysser jernbanelinjen. Funnstedet ligger på vestsiden av Skiveien, helt inntil veien og bare noen få meter fra broen. På østsiden av krysset ligger bedriften EFA Elektro helt inntil veien, noe den også gjorde i 1985. For øvrig hadde det skjedd store endringer i dette området fra 1985 til vallningen i 1999, både med hensyn til veinettet og etablering av nye bedrifter, herunder en bilforretning og en bensinstasjon.

Bergwall (Q) gråt. Penttinen (F) la armen rundt ham:[228]

> *F: Det är någonting Thomas? Berätta.*
> *Q: Vi tar det i morgon.*
> *F: Vill du titta hur det ser ut på andra sidan? Vi vänder och åker över bron där tror jag, om du vänder och så tar du över järnvägsbron, var det så du menade eller? Är det så du menar. ... OHÖRBART ... nu åka tillbaka, är det så du menar Thomas?*
> *Q: Ja.*

Bilen fortsatte nå forbi funnstedet, over broen og svingte umiddelbart ut til høyre, før den snudde og kjørte tilbake over broen og forbi funnstedet for andre gang. Ved første passering hadde ikke Bergwall noen spesiell reaksjon, men da de kjørte forbi funnstedet for andre gang, reagerte han ved å lukke øynene og gråte. Han så ikke i retning av funnstedet. Han fortsatte å gråte mens han dirigerte bilen tilbake til rundkjøringen og videre til venstre over jernbanebroen i retning av Myrvoll stasjon og inn på Tverrveien.

Etter noen hundre meter på Tverrveien ønsket Bergwall å snu, han kjente seg ikke igjen lenger. De returnerte til rundkjøringen i Skiveien, hvor bilen stanset på nytt:[229]

---

[228] Dialogutskrift, dok. 06,05, s. 33.
[229] Dialogutskrift, dok. 06,05, s. 33.

F: Ska du berätta hur du tänker nu? Är du orienterad så du vet var du är någonstans nu? Och då ska vi till? Du ska till höger?
Q: Ja, mm.
F: Led oss vidare Thomas. Försök att peka i den riktning du ska.
Q: Jag vet inte.
F: Om du försöker ... OHÖRBART ...
Q: Här och i skogen eller tvärtom.
F: Mm, men om dom ska hitta den rätta vägen nu som du är ute efter, vad åker dom för väg? Sätt fingret i den riktning som du ..OHÖRBART ... Du tittar till vänster, om det är någonting som du söker bara, med blicken?
Q: Ja, jag söker, mm. Vi kan åka upp dit och titta...
F: Upp till vänster och titta.

Bergwall fremsto som usikker i denne situasjonen. De kjørte Skiveien tilbake i retning mot funnstedet, for så å svinge til venstre vestover på Haukeliveien etter hans anvisning og etter at sjåføren hadde stanset helt opp i krysset Skiveien/Haukeliveien. I begge kryssene trengte Bergwall betenkningstid. Det bemerkes at funnstedet ligger ca. 100 meter rett foran der bilen stanset i Skiveien – før Bergwall ønsket å kjøre opp til venstre for å titte.

Etter kort tid ville Bergwall snu igjen. Tilbake mot krysset kjørte bilen svært sakte og stanset helt opp i krysset. EFA Elektro lå rett foran bilen og funnstedet noen få meter til venstre. Bergwall hadde roet seg ned og gråt ikke lenger. Etter at bilen hadde stått stille i ca. et minutt, høres følgende dialog på lydopptaket:

Q: Det är någonting här.
F: Vad säger du?
Q: Det är någonting här.
F: Är det någonting här?
Q: Ja.
F: Var någonstans? Du visar runt hela området, det?
Q: Nej, inte hela området.
F: Vad är det för någonting då?
Q: Från broen...
F: Va?
Q: ... bakom här dit och hit.
F: Vad är det för något?
Q: Någonting.
F: Vem pratar du om i relasjon til det här området?
Q: Några år efter Trine.
F: Några år efter Trine.

Bergwall snakket etter arbeidsgruppens mening åpenbart om Gry-saken, uten at hennes navn ble nevnt under vallningen. Verken Penttinen eller noen av de andre i bilen stilte noen oppfølgingsspørsmål der og da.

Da Bergwall pekte ut området, synes det på videoopptaket som om han med blikket og sirkelbevegelser med hånden viste at han mente fra broen over mot Myrvoll stasjon. Videre pekte han mot EFA–bygget og til begge sider for bilen, inklusive funnstedet. På spørsmål fra Penttinen om hvem han snakket om, satt Bergwall med lukkede øyne en stund, før han svarte "några år efter Trine".

Etter dette ønsket Bergwall å kjøre videre, han ville "återvända til Trine". Han var usikker på hvor de nå skulle kjøre, men foreslo videre nordover på fv. 152. I neste øyeblikk ville han kjøre til Oslo, uten at det fremkom hvorfor. I rundkjøringen fv. 152/Kolbotnveien reagerte Bergwall. Han konstaterte at fv. 152 fortsatte rett frem, og at den var skiltet til Oslo i neste rundkjøring, men på spørsmål fra Penttinen mente Bergwall at han hadde svingt av i den første rundkjøringen den gangen. Kortesjen kjørte deretter tilbake og inn på Kolbotnveien. På høyde med Sentrumsbygget på Kolbotn sa Bergwall at han kjente seg igjen, og dirigerte bilen videre nordover på Ormerudveien og inn på Fjellveien, som går over til å hete Toppåsveien når den krysser grensen til Oslo kommune. Etter å ha kjørt i 4 minutter og kommet inn

på Toppåsveien ristet Bergwall på hodet på spørsmål om han husket denne veien. Han bekreftet at han ikke klarte å orientere seg, samtidig som han sa: "Jag minns centrumhuset där nere. " Etter litt diskusjon mellom Penttinen og Bergwall om hva som var det beste utgangspunktet for Bergwall til å orientere seg videre, formentlig til stedet der Trine var blitt funnet på Svartskog, endte de opp med Sentrumsbygget. Bergwall ønsket å vente med dette til neste dag.

Før vallningen ble avsluttet denne dagen, fant følgende dialog sted i bilen mellom Penttinen og Bergwall:[230]

> *Q: Jag är ju orienterad utifrån det där centrumhuset och i förhållande till, till det där ortsnamnet som jag såg tidigare, men som visade sig vara här ändå, om det nu heter så.*
> *F: Fortsätt och berätta ... OHÖRBART ...*
> *Q: Och vi befann oss alltså inte långt från Trineplatsen där vi vände och åkte över bron och ... OHÖRBART ... parkeringen då och.*
> *F: Du pratar om någon parkering?*
> *Q: Mm.*
> *F: Var har du den någonstans ... OHÖRBART ... Såg du någon parkering nu som?*
> *Q: Inte här, men nu vet jag inte var vi är.*
> *F: Vad sade du för någonting nu? Inte här, men?*
> *Q: Nu när vi kom till det här samhället, förra samhället.*
> *F: Såg du någon parkering där? Var kommer den in i sammanhanget?*
> *Q: När vi var på väg mot Oslo så stod det Myrvolen 3 km och det stämde inte för mig, men sedan stämde det, alltså när vi åkte av E6:an heter den, va, eller E 18, E1 8, E6:an?*
> *F: E 18, när vi åkte av i första läget?*
> *Q: Ja.*
> *F: Där du stannade och hade svårt att andas osv, är det där du menar?*
> *Q: Mm.*
> *F: Vad var det för någonting som skedde vid den platsen, som du försöker förmedla? Jag greppar inte, det är totalt?*
> *Q: Jag var där några år senare och då hittade jag inte tillbaka till Trineplatsen därifrån.*

Dette kan tyde på at Penttinen ikke skjønte helt hva Bergwall snakket om. I lydopptaket sier for øvrig Bergwall klart og tydelig "Myrvoll 3 km", og ikke "Myrvolen" som dialogutskriften viser. Som tidligere nevnt finnes stedsnavnet Myrvoll både i Ås og i Oppegård kommune. Bergwall mente sannsynligvis at han først ble forvirret av å se Myrvoll-skiltet på et sted som ikke stemte for ham, men at han senere, i Oppegård kommune, fikk bekreftet det han husket som riktig geografisk beliggenhet. Samtidig mente han at de ikke var langt unna "Trineplassen", men at han ikke hadde funnet tilbake dit da han kom til Myrvoll via fv. 152 i 1985. Bergwall konkretiserte ikke hva han mente med "parkeringen". Uheldigvis ble den videre dialogen brutt, siden sjåføren stanset for at Bergwall skulle tisse. Etter denne pausen ble vallningen avsluttet for dagen, kl. 19. 50.

8.7.4 Vallning 17.08.99

Denne dagen startet vallningen kl. 10.35 på sjøsiden av Oslo Sentralbanestasjon. Penttinen redegjorde innledningsvis for hensikten med vallningen: at Sture Bergwall i første omgang skulle orientere seg frem til hvor han møtte Trine Jensen i Oslo sentrum i august 1981. Deltakere og passasjerer i vallningsbilen var, foruten Penttinen og Bergwall, Claes Borgström, Birgitta Ståhle, Sven Åke Christianson og etterforsker Mikael Sandell. De norske deltakerne var som dagen før sjåføren og en etterforsker fra Oslo politidistrikt. Statsadvokat i Sverige Christer von der Kwast skulle slutte seg til delegasjonen senere samme dag.

[230] Dialogutskrift, dok. 06,05, s. 33.

Sture Bergwall dirigerte bilen først nordover Prinsens gate, så vestover Nedre Vollgate og videre tilbake nedover Rådhusgata, hvor han etter hvert ba om at de kjørte tilbake til utgangspunktet. Underveis mente Bergwall at "från den väg vi har åkt så har vi passerat alltså ett antall korsningar och jag förläggar den här platsen, om vi har haft den här färdriktningen til en vänstergata". [231] Med dette mente Bergwall trolig at møtestedet lå i en gate mellom Prinsens gate og Rådhusgata.

Etter å ha vendt tilbake til utgangspunktet ville Bergwall orientere seg mer i retning østover. "Mitt minne är stationen här då, att jag åker den vägen, men at jag följer något slags högerstråk och kommer, kommer i den delen av staden, alltså med utgangspunkt från, från den vägen, at jag gör en sådan. "[232]

Det ble presisert overfor Bergwall at det hadde skjedd store forandringer i sentrum siden 1981, uten at de norske deltakerne hadde helt oversikt. Bergwall mente likevel at det var trolig at bebyggelsen der møtet med Trine hadde funnet sted, fortsatt var intakt, ettersom det var eldre bebyggelse.

Bergwall ville nå østover i byen. Kortesjen svingte inn foran Oslo S og videre opp til Storgata, som de fulgte østover forbi sportsforretningen Gresvik, hvor Trine Jensen hadde besøkt moren på jobb før hun gikk ut på den andre siden av bygningen, i Stenersgata. Deretter kjørte de nordover Hausmannsgate og senere mot sentrum igjen. Etter hvert ønsket Bergwall på nytt å returnere til Oslo S. Han ønsket å dra tilbake til området som han hadde anvist til å begynne med. På lydopptaket fremkommer det at Penttinen viste Bergwall et kart over Oslo og sa: "Om du har Centralstationen där, så åkte vi ut så... och så for vi rakt upp då och då... i det området som vi körde runt där. "

Vallningen hadde nå pågått i ca. 40 minutter. Som innledningsvis kjørte vallningsbilen nå nordover Prinsens gate fra Oslo S. Bergwall ønsket å gradere gatene som krysset Prinsens gate, ut fra hva han "minnesmässigt" mente var de mest aktuelle områdene. Skippergata var en A, Dronningens gate B, Kirkegata C, Kongens gate D og Nedre Slottsgate E. Underveis vurderte han C og D som mest interessante. Som tidligere ville Bergwall tilbake via Rådhusgata, og han endte opp med at Kirkegata var mest aktuell. Vallningsbilen svingte deretter inn i Kirkegata og fortsatte østover, forbi Tollbugata og frem til krysset Kirkegata/Prinsens gate.

På dette tidspunktet, ca. 50 minutter etter oppstart, ble det etter en dialog mellom Penttinen og Bergwall bestemt at Kirkegata skulle representere området hvor han hadde truffet Trine Jensen og fått henne med i bilen i 1981. Bergwall klarte dermed ikke å påvise nøyaktig hvor han hadde bortført Trine i Oslo.

For å visualisere dette ble det parkert en eldre Opel Kadett nær krysset Kirkegata/Prinsens gate. Bilen skulle forestille Bergwalls bil i 1981 og brukes videre under vallningen på Svartskog.

Etter en pause ble Bergwall tatt med inn i Opel-en sammen med Penttinen og Borgström. Sekvensen ble ikke filmet, men lyden ble tatt opp med en båndopptaker og protokollert i et eget dokument:

> *I samband med vallningen, fick Thomas Quick ta plats i en personbil som parkerats på Kirkeveien i Oslo centrum. Bilen parkerades i det kvarter som Quick tidigare under dagen anvisat som det område där han kom i kontakt med Trine*

[231] Dialogutskrift, dok. 05,12, s. 40.

[232] Ibid., s. 43.

Jensen. Avsikten var att underlätta Thomas Quicks förmåga att minnesmässigt erinra sig omständigheter kring händelsen.[233]

Tilbake i vallningsbilen ble det, etter ønske fra Bergwall, [234] besluttet å kjøre direkte til Kolbotn sentrum, hvor han hadde ment å kjenne seg igjen dagen før. Meningen var nå at Bergwall skulle orientere seg videre til stedet Trine var blitt funnet på Svartskog. Fra dialogen mellom Bergwall (Q) og Penttinen (F):

F: Din tanke Thomas det var att vi skulle åka direkt dit där vi bröt i går vid det här torget... OHÖRBART ...
Q: Ja, så slipper vi ägna möda eller åtminstone jag, slipper ägna möda åt att om jag åkt så och så och så.
F: Du anser att du hittar därifrån alltså?
Q: Ja.
F: Då gör vi så att då kör vi raka spåret. Försök att lev kvar i tankarna här nu ... OHÖRBART ... successivt dyker upp minnen här så berätta det.
Q: Mm.

Penttinen ba også Bergwall om å si fra om han så noe han kjente igjen underveis til Kolbotn. Til dette svarte Bergwall:[235]

Om jag, om jag minns rätt.., nu, nu pratar jag som, som vi ser nu, så intill det här stället vi stannade igår, sista anhalten, så att säga, så har jag en minnesbild från då att, att jag, att jag också såg vatten, det såg jag inte igår, sjö eller del av havet eller vad det kan ha varit, det kommer jag med blicken att söka ... OHÖRBART ...

Ved avkjøringen fra Mosseveien til Mastemyr og Kolbotn fikk Bergwall spørsmål om hva han følte:[236]

F: Hur känner du kring den här avfarten osv är det?
Q: Tänkte ... OHÖRBART ... men det, det är ju den här blicken jag har att, att, att blicka ut och titta ... OHÖRBART ... Med tanke på gårdagen så är det ju två saker jag vill prova nu, dels att vi passerar det här centrumet och i andra hand då att åka till föregående ställe innan vi kom hit.
F: Nu begrep jag inte riktigt hur du tänker? Du säger att passera det här centrumet, det centrum där det var stopp?
Q: Där det var stopp, precis.
F: Ja, och sedan?
Q; Komma till det ställe där, där vi vände och åkte över bron och sedan vände tillbaka och ... OHÖRBART ... så innan vi kom hit.

Bergwall snakket sannsynligvis om Myrvoll og Gry-saken, men det virker som om Penttinen ikke oppfattet dette. Vallningsbilen svingte av fv. 152 inn på Kolbotnveien og stanset utenfor Sentrumsbygget, hvor Bergwall dagen før hadde gitt uttrykk for at han kjente seg igjen.

Nå ønsket Bergwall å kjøre videre på Kolbotnveien, forbi Kolbotn stasjon og over jernbanebroen hvor veien fortsetter sørvestover og senere svinger nordvestover, i retning mot Gamle Mossevei. Han valgte altså ikke å kjøre som han gjorde dagen før, nordover Ormerudveien og inn i Oslo.

I krysset Kolbotnveien/Trollåsveien var Bergwall usikker på veivalget:[237]

[233] Forhör i samband med vallning, 17.08.99, dok. 05,13.
[234] Dialogutskrift, dok. 05,12, s. 53.
[235] Ibid., s. 54.
[236] Dialogutskrift, dok. 05,12, s. 55.
[237] Ibid., s. 56.

F: Hur känns det inför det här?
Q: Jag är inte orienterad.
F: Vad sade du?
Q: Jag är inte orienterad.
F: Du är inte orienterad. Du pratade någonting om vatten tidigare?
Q: Mm.
F: Den här riktningen som du tog från centrum, kändes det rätt?
Q: Nej, inte helt rätt. Jag ser ju en skylt där framme där det står Oslo, alltså det, det är ju inte mot Oslo vi ska.
F: Känns det fel?
Q: Det känns fel.
F: Ska vi då prova den andra vägen eller?
Q: Ja.
F: Menar du den som går upp till höger? Du nickar där. Prova upp till höger.

Etter å ha tenkt en stund valgte Bergwall å kjøre nordøstover Trollåsveien, som ligger i motsatt retning av Svartskog. Etter 1,6 km, i krysset Trollåsveien/Mellomåsveien, gjentok Bergwall at han ikke visste hvor han var. Kortesjen stanset i dette krysset, og Penttinen forlot bilen i 3 minutter. På lydopptaket kan det høres noe som kan være en diskusjon utenfor bilen, muligens med Christer van der Kwast. Tilbake i bilen foreslo Penttinen:[238]

Förslaget då är Thomas det är att vi vänder och så åker vi tillbaka till förra korsningen där nere där vi stod och valde länge och att han, att vi tar den alternativa vägen till vänster, eftersom du tittade ner stadigt åt det hållet, så har vi testat den möjligheten också.

Tilbake i krysset Trollåsveien/Kolbotnveien bemerket Penttinen at det var her de hadde stått tidligere, og at de nå skulle kjøre videre på Kolbotnveien for å se. Bare et par hundre meter senere valgte Bergwall å kjøre til høyre i krysset Kolbotnveien/Gamle Mossevei, i retning mot Oslo. Etter kort tid fikk Bergwall en reaksjon. På spørsmål svarte han: "et igenkännande, men svårt". Uten at han nevnte det direkte, snakket Bergwall sannsynligvis om Gjersjøelva, som går parallelt med Gamle Mossevei, og som munner ut i Gjersjøen litt lenger sør. Det var "vattnet" han reagerte på. Han ville likevel fortsette videre.

På spørsmål fra Penttinen om reaksjonen ved vannet var et "stark och tydligt igenkännande", svarte Bergwall bekreftende. Idet de nærmet seg Hvervenbukta, ca. 3 km nord for stedet hvor han mente å kjenne seg igjen, følte Bergwall at det kjentes "något lättare".

Ved Hvervenbukta badeplass, som ligger ved Bunnefjorden i Oslo, kjørte kortesjen inn på en parkeringsplass hvor det ble tatt en pause i vallningen, etter at Penttinen hadde gjort Bergwall oppmerksom på at de var i ferd med å kjøre ut på E-18, Mosseveien.[239] Vis-à-vis badeplassen ligger Oslo Fjordcamp.

F: Vad sade du? Det är utfart här nu på, på E 18 igen Thomas?
Q: Mm.
F: Christer hade en åsikt om att du borde stanna här i, i den här regionen, om du kan vika av lite grand?
?: OHÖRBART …
F: Ja, stanna till. Jag tror att vi gör ett litet kort avbrott där om inte du har någonting som du vill? Okej, då stänger vi ljudet. Klockan är 15.00 och vi fortsätter vallningen efter en kortare paus.

[238] Ibid., s. 57.

[239] Dialogutskrift, dok. 05,12, s. 57.

Her beslutter altså Penttinen å ta en pause i vallningen, 22 minutter etter at den startet på Kolbotn, med bakgrunn i Christer van der Kwasts ønske om å holde seg innenfor et bestemt område. Opptaket ble slått av under pausen.

Ifølge oversiktsrapporten i saken varte pausen i 15–20 minutter.[240] Kortesjen kjørte deretter samme vei tilbake, det vil si sørover Gamle Mossevei, uten at Penttinen eller Bergwall kommenterte det. I oversiktsrapporten står det at Bergwall ønsket å kjøre tilbake samme vei som han var kommet.[241] Idet de passerte avkjøringen til Ingierstrand, som starter med Ingier bru over Gjersjøelva, bemerket Penttinen at han oppfattet at Bergwall hadde en kommentar. Til dette svarte Bergwall at han bare observerte broen. Det bemerkes at det er mulig å kjøre til funnstedet via denne broen og Ingierstrandveien.

Kortesjen passerte så området hvor Bergwall hadde reagert tidligere, uten at han kommenterte eller hadde noen spesiell reaksjon denne gangen. Idet de nærmet seg krysset Gamle Mossevei/Kolbotnveien, ba Bergwall om at de kjørte litt langsommere, og han ville deretter følge Gamle Mossevei over Gjersjø bro og videre sørover. Ca. 1 ½ km lenger sør kommer man til krysset Gamle Mossevei/Roald Amundsens vei, hvor Roald Amundsens vei går sørvestover og ender opp i Svartskog. Før og i krysset er det veivisningsskilt som blant annet viser Svartskog til høyre. Langs østsiden av Gamle Mossevei ligger Gjersjøen, som strekker seg helt ned til Vinterbro i Ås kommune, og som er godt synlig hele veien.

Bergwall pekte til høyre inn på Roald Amundsens vei:[242]

F: Han pekar till höger. Du vill berätta någonting Thomas när du pekar åt?
Q: Nej, det är vattnet.
F: Det är vattnet ... OHÖRBART ... Berätta Thomas.
Q: Jag söker någon.
F: Du söker något på höger sida?
Q: Mm.
F: Du pekar åt höger, det framgår inte på den där bilden. . OHÖRBART .. handen går oavbrutet mot höger.
Q: Vi är nära.
F: Du pratar väldigt tyst, men jag hör att du säger att vi är nära?

Bergwall var tydelig preget. Da han uttrykte at de var nære, var kortesjen kommet opp bakkene i Roald Amundsens vei og nærmet seg broen over E-18, ca. 1 ½ km fra krysset med Bekkenstenveien, som fører ned til funnstedet.

Før krysset med Bekkenstenveien sakket vallningsbilen farten og stanset nesten i krysset:[243]

F: Ska vi stanna?
Q: En liten bit till så får jag se.
F: Han vill kika upp till höger. Kör fram lite grand så han ser till höger.
Q: Åk fram en liten bit till.
F: Du reagerar där Thomas?
Q: Mm.

På videoopptaket ser man Bergwall reagere med å ta seg til hodet og hikste. De fortsatte så på Roald Amundsens vei, forbi Oppegård kirke og videre ned mot Bålerud. Etter ca. 1 km sakte kjøring ønsket Bergwall å snu. Idet de var i ferd med å snu, utbrøt Bergwall et gråtkvalt "Mja",

[240] Oversiktsrapport av 10.04.00 v/Lundamo, dok. 03,02, s. 6.
[241] Loc.cit.
[242] Dialogutskrift, dok. 05,12, s. 58 og 59.
[243] Loc.cit.

for deretter å si "Vi er på väg til platsen". Det virket som at han nå hadde bestemt seg for hvor han skulle.

På vei mot krysset Roald Amundsens vei/Bekkenstenveien gråt Bergwall og uttalte: "Hon får en nackskada som jag kanske inte orkar berätta om." Penttinen fulgte ikke opp denne uttalelsen. Bilen nærmet seg Bekkenstenveien, og Penttinen bemerket at Bergwall pekte til venstre. Dette kan også ses på videoopptaket. Vallningsbilen svingte nordvestover, inn på Bekkenstenveien. Fra krysset er det ca. 600 meter ned til funnstedet. Bekkenstenveien er en smal grusvei, som var uforandret fra 1981 til 1999.

Vallningsbilen holdt lav hastighet i Bekkenstenveien. I bakken ned mot Svartskog idrettsplass fant følgende dialog sted:[244]

F: Ner för backen, är det så?
Q: ... OHÖRBART ...
F: Vad sade du? Ska vi stanna?
Q: Vi åker ner en bit.
F: Vad sade du?
Q: Vi åker ner en bit.
F: Vi åker ner en bit. Du söker någonting på höger sida, vad är det för någonting som du letar, kan du säga det?
Q: Där hon hamnade.
F: Vad sade du?
Q: Där hon hamnade.
F: Där hon hamnade. Vill du vända?
Q: Ja.
F: Det ser ut så på... OHÖRBART...

Bergwall dirigerte samtidig bilen forbi innkjøringen til Svartskog idrettsplass og opp en liten bakke, hvor Penttinen spurte om han ville snu. Bergwall bekreftet dette samtidig som han også her utbrøt et tydelig "Mja". På videoopptaket ses Bergwall titte både til venstre og høyre flere ganger før han signaliserer med hånden at han vil snu.

Bergwall ønsket nå å gå ut av bilen for å se innover mot idrettsplassen, samtidig som han åpnet for å sjekke området "över backen", i retning mot Roald Amundsens vei.

Vallningsbilen kjørte på en liten grusvei mot idrettsplassen og parkerte. Da Sture Bergwall med følge forlot bilen, overtok Oslo politidistrikt ansvaret for videre filming av vallningen og den påfølgende rekonstruksjonen. Arbeidsgruppen har frem til juli i år kun hatt tilgang til den redigerte versjonen av hva som skjedde på og ved åstedet på Svartskog, som var den versjonen som ble presentert i retten, men i forbindelse med intervjuene ble det klart at Seksjon for organisert kriminalitet, Teknisk og taktisk spaning, ved Oslo politidistrikt hadde tatt vare på originalopptaket. Ved hjelp av Teknisk seksjon på Kripos ble opptaket gjort lesbart elektronisk. Ved gjennomgangen viste det seg at også dette opptaket er noe redigert. Dette kunne konstateres fordi opptaket i sin helhet er dokumentert i saken gjennom dialogutskrift.[245]

Bergwall ønsket først å gå i retning idrettsplassen. Han var fortsatt preget av situasjonen. Penttinen, Borgström og en norsk etterforsker gikk sammen med Bergwall, mens de øvrige deltakerne holdt seg i bakgrunnen. Bergwall førte følget ned til idrettsplassen, ca. 100 meter unna, før han snudde og gikk tilbake, forbi den parkerte bilen og i retning Bekkenstenveien. Det bemerkes at Trine ble funnet bare 200 meter øst for idrettsplassen, inne i skogen.

Før følget kom frem til Bekkenstenveien, ser man på opptaket først en uniformert politibil

[244] Ibid., s. 60.

[245] Dialogutskrift, dok. 05,14.

parkert på siden av veien, og deretter en uniformert polititjenestemann på motorsykkel i krysset. De hadde til oppgave å sikre kortesjen, deltok under vallningen og parkerte etter at vallningsbilen hadde parkert.

Før de kom ut på Bekkenstenveien, sa Bergwall at han ville gå "upp", det vil si sørøstover Bekkenstenveien. På vei opp Bekkenstenveien snur Bergwall seg flere ganger og ser seg tilbake, men siden dette filmes bakfra og på avstand, er det vanskelig å se hva Bergwall gjør, eller hvilke signaler han gir. Et stykke opp i bakken står det en bil parkert på høyre side av veien, sett i gangretningen. Underveis snakker Penttinen (SP) og Bergwall (TQ) sammen:[246]

SP: Kan notera det, om inte kameran tar det så är det, så du...av och till in till vänster.....
TQ: Vi går upp till bilen och sen vänder vi tycker jag....
SP: Vi går upp till bilen och så vänder vi... en bil som står parkerad där, är det den du menar Thomas, som du ser där fronten sticker ut?
TQ: Hmm ... ohörbart
SP: Jag kan ju berätta för dig, om det är så att du tittar på vegetation och sånt där så får räkna med att det under årens lopp har vuxit upp enhel del saker.
TQ: Visst.
SP: Ska vi fortsätta och gå Thomas? Fram dit där du har lämnat Trine...så tar vi det i ett svep? Ja, du tar initiativet och går...
TQ: Gråter...
SP: Vi följer med dig, vi är med allihop ...vill du gå in här? Då gör vi så, du kan gå runt den där....ja

[246] Ibid., s. 2 og 3.

På lydopptaket hører man Penttinen si: "Om inte kameran tar det, så är det, så tittar du av og til inn til venstre. "

Idet de kom opp på høyden med den parkerte bilen, ville Bergwall gå en "liten bit till". Dette fremkommer som "ohörbart" på utskriften, men kan oppfattes på opptaket. Følget fortsatte noen meter til, for så å stanse. I stedet for å snu, slik Bergwall hadde antydet litt tidligere, snudde Penttinen seg mot skogen, i retning mot funnstedet, og spurte Bergwall om de skulle fortsette å gå dit som han hadde forlatt Trine, i "ett svep". Han ba samtidig Bergwall om å ta initiativet og gå. I neste øyeblikk spurte Penttinen om Bergwall ville gå inn i skogen her, uten at han selv sa det eller gjorde tegn som oppfattes på opptaket.

Før de fortsatte, så Bergwall seg tilbake på Bekkenstenveien og bemerket at han kikket på et tre.

Idet de gikk inn i skogen, langs en sti eller traktorvei, møtte de en polititjenestemann med hund som kom ut fra skogen. Penttinen ga beskjed om at han skulle gå ut på veien. Bergwall fortsatte videre innover skogen. Han virket usikker og kikket både til høyre og venstre. Følgende dialog fant sted de neste seks minuttene:[247]

SP: Du tittar ner till vänster ....nu går vi ända fram Thomas.
TQ: Rätt våg skall vara så eller så.
SP: Antingen högersväng eller en vänstersväng, du tittar i den riktningen....där vi har parkerat bilarna sen tidigare.
TQ: Ohörbart....gå så...
SP: Ja, du får välja väg .....du tittar snett till vänster.

[247] Dialogutskrift, dok. 05,14, s. 3 og 4.

TQ: Hmm ...
SP: Är det din mening att du skall gå åt det hållet?
TQ: Hmm. Vi gör det... näe vänta lite..jag ser bara att det är rätt riktning...det tycker jag ..... hmm (suckar djupt under promenad)...
SP: Nu tittar du neråt pekar i någon region här nere med högerhanden...ska du sitta och ta igen dig en stund? Du gjorde nåt tecken där, om jag uppfattade dig rätt så du pekar i den här riktningen rakt ner här då? Har du något avstånd som du kan ..... vi går fram tycker jag, ända fram till platsen, för dit, dit ska vi sedan också..
TQ: viskar ohörbart
SP: Vi provar....
TQ: Här är det ju svårt att minnas, där eller där.
SP: Du får välja....
TQ: Hmm
SP: Jag följer med...

Bergwall stanset opp ved et par anledninger og satte seg også ned en liten stund. Han fremstår som usikker på opptaket og ga også uttrykk for det. Det bemerkes at Penttinen ved tre anledninger kommenterte at Bergwall tittet til venstre, som var riktig retning i forhold til funnstedet.

Etter ca. sju minutters gange så Bergwall seg rundt og utbrøt: "Det är ju här. " Penttinen ba Bergwall om å fortelle:[248]

TQ: Det kan ju vara ett stycke fram också.
SP: Om du tar tid på dig, om du tycker att du är orienterad så, se dig omkring, det kan vara så att vissa omständigheter är förändrade på platsen också.
TQ: Ja. Jag går fram en liten bit.
SP: Ja, gå och kika så att du orienterar dig rätt.
TQ: Jag måste ha lite olika perspektiv... ja .....
SP: Kan du berätta Thomas vad du ser och tänker?
TQ: Vi är ju på området....
SP: Hmm, du gör en cirkel här med fingret.. vad är det för om ständigheter du kommer ihåg från den här närmiljön som ...du kan återskapa i minnet?
TQ: Möjligheten att skrapa ihop ris när Tri...mödosamma...ehh...gangen när jag inte orkar och snubblar där och hamnar ehh....jag minns ju med tydlighet ett speciellt träd ute på vägen, ehh...som som skall då ligga ehh...som jag inbillat mig har en ...det är en gren, en gren som sticker ut på den vägen... ehh...
SP: På grusvägen som vi gick hit?
TQ: Ja, precis. Och den grenen ehh..är en infallspunkt rakt in i den här terrängen då...ehh....och av terrängen så att säga, av referenspunkter så är väl den den knivskarpaste....nu när jag såg den.
SP: Hmm.
TQ: Då var det en..en riktningspil in så att säga in, in hit.
SP: Hmm.
TQ: Sen om det är här eller om det är där eller där...

Det tar ti minutter fra denne sekvensen i skogen starter, til det blir besluttet å vise Bergwall funnstedet. Ifølge dialogutskriften er det Christer van der Kwast som tar denne beslutningen:[249]

Samtal mellan bitr. överåklagare Christer van der Kwast och förhörsledaren Seppo Penttinen förs utom hörhåll för Thomas Quick.

[248] Dialogutskrift, dok. 05,14, s. 5 og 6.

[249] Ibid., s. 7.

Van der Kwast: Nu går vi ner där det är, och så kan du be honom beskriva, vi är rimligt nära, nu får någon visa exakt var det är, och här blir det svårt, vi vill veta vad som hände, så hjälper vi till med ..

Før dette skjedde, hadde Bergwall fortalt om et tre i Bekkenstenveien, som hadde en gren som viste retningen inn mot funnstedet. Dette ble et poeng i retten, når det gjaldt Bergwalls troverdighet og hans evne til å finne tilbake til stedet der han forlot Trine Jensen. Det bemerkes at Bergwall allerede før han gikk inn i skogen, nevnte at han så på et tre i Bekkenstenveien.

Arbeidsgruppen mangler opptak av lyd og bilde fra forberedelsene til å vise Bergwall det eksakte funnstedet frem til Kripos-tekniker Reidar Nilsen kom til stedet. Dialogutskriften viser at det gikk en viss tid, og at Penttinen og Bergwall snakket sammen.[250] Nilsen trengte litt tid for å orientere seg frem til funnstedet. Bergwall snakket om et litt annet veivalg i skogen enn det han hadde vist under vallningen. Han var dessuten opptatt av å bli medisinert før rekonstruksjonen.

Nilsen viste området hvor Trine Jensen hadde blitt funnet, og deretter eksakt hvor hun hadde ligget, etter spørsmål fra Bergwall. På spørsmål fra Penttinen hadde Bergwall først pekt på et sted 3–4 meter unna.

I den redigerte versjonen som ble vist i retten, virker det som om Bergwall egenhendig fant frem til et område som bare lå ca. 30–35 meter fra funnstedet.

[250] Ibid., s. 7–10.

8. 7. 4. 1 Rekonstruksjon av drapshandlingen

Etter at vallningen var avsluttet, gikk Bergwall med følge tilbake til Bekkenstenveien, hvor Bergwall nå skulle vise hva som hadde skjedd etter at han kom til Svartskog, og hvor han hadde drept Trine Jensen. Den eldre Opel Kadett-en som var blitt brukt under vallningen i Oslo sentrum, ble benyttet til å visualisere handlingen. En dukke, som for anledningen var iført klær tilsvarende de Trine hadde hatt på seg, samt et par hvite tresko, skulle fungere som figurant. Bergwall ønsket imidlertid delvis å bruke en etterforsker som figurant, ettersom dukken var overdimensjonert. Dette ble imøtekommet. Rekonstruksjonen varte i ca. 2 timer. I dette kapittelet skal vi bare omtale noen elementer ved gjennomføringen som arbeidsgruppen har sett nærmere på, men den blir utførlig beskrevet i kapittel 10, hvor Bergwalls forklaring om drapshandlingen er sentral.

Innledningsvis under rekonstruksjonen informerte Penttinen om følgende:[251]

År du klar att köra. Jag vet inte om det gick in på bandet, men vi har berättat för Thomas at den utrustning som vi har tilhandahåller med väska och kläder på dockan, är så nära verkligheten vi har lyckats men det kan alltså finnas differenser i det här som inte överensstämmer med originalkläder och originalväska.

Bergwall viste først hvordan han hadde påført Trine flere slag inne i bilen før de kom til Svartskog. Etter å ha parkert på Svartskog festet han remmene på vesken rundt håndleddene hennes og førte henne inn i skogen, i retning mot funnstedet. Hun var ved bevissthet på dette tidspunktet.

[251] Dialogutskrift, dok. 05,14, s. 17.

Etter kort tid, mens de sto ved skogkanten i enden av en åker, forklarte Bergwall seg om hvordan han her hadde angrepet Trine på nytt. Dette stedet ble beskrevet under rekonstruksjonen og i senere avhør som "plats 1".

I den redigerte versjonen av opptaket fryses nå filmen. Det vises stillbilder, og Penttinens fortellerstemme sier:

> *Nästa moment visar hür Trine sittande mot en trästamme blir utsatt for strypning. Denna handling genomföras av Thomas Quick vid vallningen någon tio tall meter längre inn på kjärvägen. Han korrigerade seg senare og menar at detta inträffade som tidigare beskrivit på plats 1. Thomas Quick visar hür han tilfogar Trine Jensen skader mot magen. Även detta korrigerar han under rekonstruktionen. Thomas Quick menar i et senare skede at detta ska utgöra den vold som riktade seg mot Trine Jensens slida med et slätt föremål på plats 1. Thomas Quick har nu återvänt til plats 1.*

Oslo politidistrikts originalopptak, som sammenholdt med dialogutskriften også viser seg å være delvis redigert, viser først et ca. 9 minutter langt opptak hvor Bergwall har flyttet seg noen meter fra det første stedet han angrep Trine, og nå redegjør inngående for hvordan han på nytt angrep og påførte Trine skader slik at hun døde. Det er denne sekvensen som i den redigerte versjonen kun blir vist med to stillbilder og Penttinens redegjørelse fra sitatet over. Dette skjedde i forbindelse med rekonstruksjonen og ikke under vallningen slik Penttinen sier på videoen.

Etter at Bergwall hadde forklart hva som hadde skjedd på dette stedet, står følgende i dialogutskriften:[252]

> *TQ: Och här samlar jag ihop skorna och väskan och lägger det på henne och lyfter henne och så börjar den mödosamma vandringen ner till stället.*
> *SP: Hmm, Sker det nån form av våld ytterligare från denna plats till ner till där hon blir lämnad?*
> *TQ: Inte annat än skuffningsvåld, alltså d.v.s att jag snubblar eller stöter mot ett träd o.s.v.*
> *SP: Inga direkta attacker?*
> *TQ: Näe, näe ...och däremot så sker det ytterligare våld mot kroppen på den plats där hon blir lämnad.*
> *SP: Ska vi, sker det nånting mer än vad du har redovisat nu, just här?*
> *TQ: Näe...inte....*
> *SP: Ska vi ta den väg som du kände att du gick på den tiden, sen tar vi med oss dockan, så placerar du ut den och visar våldsanvändningen på platsen där nere.*
> *TQ: Precis.*
> *SP: Då tar du täten...ehhh...ska Bjerknes agera i samband med det eller?*
> *TQ: Då kan dockan vara....*
> *SP: Ska du bära den själv eller?*
> *TQ: Näe.*
> *SP: Då tar du bara riktningen mot den plats där vi var tidigare så, så följer vi efter.*

Her er det klippet bort en sekvens på begge opptakene. Dialogutskriften viser etter arbeidsgruppens mening at Bergwall går seg bort på vei til funnstedet til Trine. Det er ikke mulig å angi hvor lang tid dette tar:[253]

---

[252] Dialogutskrift, dok. 05,14, s. 24–25.

[253] Ibid., s. 25–27.

TQ: Ehh ....jag tror att jag går in där.
SP: Vi följer dig i spåren.
TQ: Jag upplever ju också ehh...och kanske något tidigare ett, ett, ett, ett rispande våld ehh....om jag tar henne i nacken och för henne mot grenar eller om jag tar grenar och klöser henne, men den typen av våld finns också med.
SP: Hmm, har det skett innan du hamnar här på den här platsen du visade nyss?
TQ: Ja. precis....ehh (promenerar). Hmm vi kan gå....
SP: Ar du desorienterad eller söker du någonting?
TQ: Näe, jag är inte desorienterad ehh ohörbart hjälp mig något.
SP: För att hitta rätt ställe där du?
TQ: Ja.
SP: Det är en bra bit i den riktningen, du gick mycket längre nu efter...
TQ: Ja, jag gjorde det ja, ja, ja.
SP: Än vad du gjorde tidigare.
TQ: Ska vi backa, det är lättare att backa då?
SP: Ja, den plats där du förevisade alldeles nyss som om du går in där så kommer du ner på den platsen.
TQ: Ja.
SP: Här stod vi alldeles nyss.
TQ: Hmm ....
SP: Och tidigare idag när du, då var vi där uppe, där ungefär där dom står nu, så gick du in till platsen.
TQ: Ja, ehh...eftersom , jag måste bara titta bakåt här det finns en liten öppning där.
SP: Ja det är väldigt likt.

På dette tidspunktet starter begge videoene opp igjen. Bergwall med følge er tilbake på plass 1 for å starte på nytt etter å ha gått seg bort i skogen.

Etter kort tid er nok en sekvens klippet bort på begge opptakene:[254]

TQ: Och här har jag alltså, att vi går ner här, har att göra med stugan därnere, att hitta en, ohörbart, stugan, ehh....och placera alltså kroppen nånstans mellan stugan och åkern där uppe, och samtidigt hela, alltså mina ben bär dåligt, men vi försöker ehhh....
SP: Ja, det var hit, samma ställe, nu far....(där TQ inledningsvis angav som fyndplats)
TQ: Hittar vi den där trädstam men så....
SP: Reidar, om han är med, kan du ställa ut dockan på den plats där den var, men inte placera ut den, men om du visar oss platsen bara det ...

Sekvensen hvor Penttinen ber Kripos–tekniker Reidar Nilsen om å vise funnstedet på nytt, er altså klippet bort, og opptakene begynner med at Penttinen foreslår for Bergwall at han skal bære dukken den siste biten. Man ser at Nilsen går først for å vise veien. Etter 1 ½ minutts gange er Bergwall tilbake på funnstedet, hvor han redegjør for hva som skjedde der.

Mot slutten av rekonstruksjonen blir veskeremmen et tema. På den ferdigredigerte videoen er siste del av denne sekvensen, som varer i til sammen 12 minutter, klippet bort. Her forklarer Bergwall at han anvendte remmen på bena til Trine. Han viser også hvordan ved å knyte remmen rundt bena med sitt eget belte.

Det Bergwall forklarte om hendelsesforløpet under rekonstruksjonen, vil ikke bli nærmere omtalt i dette kapittelet, men vil fremkomme i kapittel 10. Det er imidlertid på det rene at Bergwall endret hendelsesforløpet på flere

[254] Dialogutskrift, dok. 05,14, s.27–28.

punkter i senere avhør utover høsten og frem til hovedforhandlingen i mai 2000.

8.7.5 Vurderinger

8.7.5.1 Gry-saken

I tingretten ble det presentert et redigert opptak fra vallningen 16.08.99, hvor en del sentrale sekvenser var blitt klippet bort og erstattet med en fortellerstemme (Seppo Penttinen). I tillegg inneholdt presentasjonen rekonstruksjonen av drapet på Gry Storvik, som ble dokumentført som avhør med demonstrasjon og gjennomført i et skogsparti i nærheten av Säter sykehus 08.11.99.

Det redigerte opptaket startet med en redegjørelse fra Penttinen. Han påpekte at utgangspunktet for vallningen var lik i Trine- og Gry-sakene (fra avkjørselen på E-18 og inn på fv. 152, i retning mot Ski og Oppegård), og at Bergwalls reaksjoner og anvisninger om "färdväg og vägvalg til fyndplassen" ville bli vist i et "redigerad skick". Penttinen la til at Bergwalls veivalg førte direkte frem til det aktuelle området. Bergwall rekognoserte innenfor en begrenset radius, før han signaliserte at han hadde havnet rett.

Penttinen påpekte at området de siste 15 årene hadde vært gjenstand for omfattende endringer i bebyggelse og veinett, noe som ville bli redegjort for separat. Han avsluttet innledningen med kort å redegjøre for Bergwalls forklaring om hendelsesforløpet, hvor han hadde truffet Gry Storvik i prostitusjonsstrøket i Oslo, og at han hadde tatt henne med i bilen og kjørt ut på E-18 i retning mot Sverige. Han hadde senere besluttet å ta av fra E-18 og kjøre i retning mot Myrvoll i Oppegård kommune.

Filmopptaket fra vallningen starter idet kortesjen har kjørt av fra E-18 og stanset på veikanten til fv. 152, få meter fra krysset. Det er her Bergwall første gang antyder at det dreier seg om en annen sak enn drapet på Trine Jensen, som senere viser seg å være Gry-saken, og Bergwall er svært preget og gråter. Det som fremstår som noe merkelig for arbeidsgruppen, er at hendelsen like før, der Bergwall hadde reagert på et veivisningsskilt på E-18 som han ikke fikk til å stemme geografisk, ikke er tatt med på opptaket. På skiltet står det Myrvoll, og det er to slike skilt, ett forut for og ett ved avkjøringen til stedet. På sistnevnte står det i tillegg at avstanden dit er 3 km. Dette er i Ås kommune, og det første skiltet står ca. 4 km sør for krysset E-18/fv. 152. Bergwall nevnte ikke stedsnavnet på dette tidspunktet, og på spørsmål hevdet han at han ikke husket det, men det var tydelig at dette var årsaken til at han ble opprørt og begynte å gråte. I dialogutskriften fra vallningen som ble vedlagt saken, er denne hendelsen tatt med.

Det bemerkes for øvrig at denne sekvensen er tatt med i presentasjonsvideoen i Trine-saken, uten at det er kommentert spesifikt, kanskje fordi uttalelsene kom i forlengelsen av en dialog rundt Trine-saken. Arbeidsgruppen har ikke klart å få svar på hvorfor sekvensen ikke ble tatt med i Gry-saken, til tross for at man senere under vallningen fikk vite at dette stedsnavnet var Myrvoll, med andre ord samme stedsnavn som der Gry Storvik ble funnet drept, men ca. 20 km lenger sør og i en annen kommune. Ingen av de norske deltakerne under vallningen som arbeidsgruppen har intervjuet, husker noe om dette.

Deretter viser den redigerte filmen Bergwalls veivalg gjennom Ski og videre i retning Oppegård. En del av kjøreruten er klippet bort, noe som er forståelig siden det ikke fremkom noe av interesse underveis. Etter at kortesjen krysset grensen til Oppegård kommune, vises den videre ferden frem til Myrvoll.

Like før ankomst Myrvoll fryses videoopptaket fra vallningen, og Penttinen forklarer: "Efter en rad direkta og korrekta vägvalg mot fyndplatsen under en körtid av ca. 40 minutter närmer vi oss nu Myrvoll i Oppegård, der Gry Storvik anträffades död på en parkeringsplats 1985."

Fv. 152 er for øvrig behørig skiltet fra avkjøringen på E-18, gjennom Ski sentrum, videre til Langhus og inn i Oppegård kommune. Avstanden er på ca. 20 km, og normal kjøretid er ca. 20 minutter. Fra Ski er Kolbotn stedsnavnet som er angitt på veivisningsskiltene sammen med veinummeret 152.

Etter at de har passert rundkjøringen på Myrvoll, på vei mot krysset fv. 152/Haukeliveien, ca. 100 meter fra funnstedet, snakker Penttinen på nytt over opptaket: "Thomas Quick har nu parkeringsplatsen rakt i bliktfanget. I detta området har den senaste åren skett en omfattande förändring, blant annat har det bygds en större Toyota verkstad på parkeringen."

I forbindelse med vallningen på Myrvoll passerte Bergwall funnstedet ved tre anledninger uten at han reagerte nevneverdig. Reaksjonen var størst ved rundkjøringen, ca. 200 meter fra funnstedet. Han fremsto som usikker og nevnte ikke konkret noe som kunne forbindes med parkeringsplassen hvor Gry ble funnet.

Avslutningsvis, etter å ha dirigert bilen et kort stykke inn på Haukeliveien, ba Bergwall om å snu. På vei tilbake senket sjåføren farten og stanset helt opp i krysset med fv. 152. Her avslutter Penttinen det redigerte videopptaket fra vallningen med å meddele følgende: "Denna vy över parkeringsplatsen är det som Thomas Quick fästar vår uppmerksamhet på. Det är samma parkeringsplats där Gry Storvik anträffas."

Så viser presentasjonsvideoen et kart over området fra 1985 med funnstedet tegnet inn og bilder fra parkeringsplassen tatt samme dag som Gry ble funnet, samtidig som Penttinen redegjør. Deretter går den over til å vise "förhör med förevisning" som ble gjennomført ved Säter sykehus 08.11.99.

På originalopptaket er det en dialog mellom Penttinen og Bergwall mens bilen står stille i krysset Haukeliveien/fv. 152, ved sørenden av parkeringsplassen, hvor Bergwall ikke konkret påviser funnstedet, men viser til et større område. Utsagnet til Penttinen om at Bergwall henledet deres oppmerksomhet mot parkeringsplassen, blir derfor feilaktig og kan ha bidratt til å villede retten.

Arbeidsgruppen er av den oppfatning at Bergwall kjente stedsnavnet Myrvoll på forhånd og visste hvor det lå. Det var derfor han ble forvirret og opprørt da han ble oppmerksom på skiltet på E-18, før krysset E-18/fv. 152. Videre er det trolig at han også visste at fv. 152 ledet ham til Myrvoll i Oppegård kommune. Han kan ha fått denne kunnskapen via media. Blant annet skrev den svenske lokalavisen Dala-Demokraten følgende 02.10.98:[255]

> *Thomas Quick nu aktuell i sex mord i Norge [...] Tredje fallet rör 23-åriga Gry Storvik som försvann i centrala Oslo och blev hittad mördad på en parkeringsplats i Myrvoll 25 juni 1985. Fyndplatsen ligger inte långt från platsen där Trines kropp hittades.*

Bergwall hadde fast daglig tilgang til denne avisen. I Therese-saken hadde Bergwall dessuten fått tilgang til kart som også dekket Østfold, Oslo og Akershus. Hvorvidt han også hadde tilgang til kart under Trine- og Grysakene, er usikkert, men utelukkes ikke.

Arbeidsgruppen anser det at Bergwall kjente til stedsnavnet og beliggenheten på forhånd, som sentralt og viktig for Bergwalls troverdighet når det gjaldt tilståelsen av drapet på Gry Storvik. Han ble ikke foreholdt dette i avhør, og

[255] Sammenfatningsrapport om medieomtale, Sverige, dok. 04,10.

ingen av dem som deltok i etterforskingen fra norsk side, husker noe om dette i intervjuer.

Sture Bergwall sa for øvrig selv følgende om vallningen i Gry-saken da han ble avhørt i forbindelse med gjenopptakelsesprosessen i 2010:[256]

> *Jaa, vi kan ju ta vi kan ju ta Gry fallet som ett exempel då, jag vet inte om det hjälper att jag säger det, men där läste jag och fick en uppgift från ... oj, nu var det nära att jag fick det här norska journalist namnet. Ja ja .. men det fick jag ett specifikt ortnamn om Gry fallet, även att hon hade kräkts eller någonting sådant också. Sedan när vi åker för ... i Trine utredningen till Norge, då har jag alltså i förväg då tittat på en karta var ungefår det här ortsnamnet finns. Och när vi sitter i bussen och åker, så håller jag alltså utkik efter det ortsnamnet. Ja jag kommer inte ihåg vilket ortsnamn det är. Och så ser jag det här ortsnamnet och då börjar jag reagera i bussen, alltså med dom reaktioner som skulle vara. Nämligen stamningar, ångest och sådana saker. För då vet jag också att jag får, får respons på en sådan reaktion hos mig själv. Det ar en sådan sak, och det föreställer jag mig går att se på videofilm och vallningsfilm, och vid förhörsprotokoll.*

Bergwall later altså til å huske episoden på E-18, hvor han reagerte på stedsnavnet Myrvoll i Ås kommune, men han husker ikke at dette var feil sted.

I tingsrättens dom står følgende:[257]

> *Under vallning den 16. augusti 1999 for Thomas Quick och ett antal svenska poliser och andra personer i en bil som han vägledde praktiskt taget ända fram till platsen för fyndet av Trine Jensens lik. Under den färden kom bilen att passera alldeles intill den parkeringsplats där Gry Storvik påträffats. Thomas Quick reagerade mycket starkt där. Ingen av de andra i bilen kände till detta fall.*

Dette medfører ikke riktighet. Allerede i 1998 ble drapet på Gry Storvik koblet til Sture Bergwall i norske og svenske medier. Han ble blant annet intervjuet av Kåre Hunstad i Se og Hør, og intervjuet ble publisert over flere artikler, én av dem med overskriften "Jeg drepte Gry Storvik". Senere, i januar 1999, publiserte også Dala-Demokraten et intervju med Bergwall, hvor han gjentok at han hadde drept Gry Storvik i juni 1985. Her ble Christer van der Kwast også intervjuet: "Sen har han lämnat spontane berättelser med olika namngivna personer, som de här kvinnorna i Norge. Där har norrmännen kollat av så långt det gått och väntar nu på fler uppgifter från Quick."[258]

Verken artiklene fra Se og Hør eller intervjuet i Dala-Demokraten er tatt med i samlerapportene over medieomtale i saken,[259] og det ble formentlig heller ikke opplyst om dem under hovedforhandlingen.

Det er altså ingen tvil om at både norsk og svensk politi og påtalemyndighet visste at Bergwall var aktuell som gjerningsperson i Gry-drapet. Sommeren 1999, i god tid før vallningen, ble en etterforsker fra Oppegård lensmannskontor innlemmet i etterforskings-

[256] Förhör 30.06.10 v/Kjell-Åke Wendt og Bo Lindgren.

[257] Tingsrättens dom av 22.06.00, s. 5.

[258] Resningsansöknad, s. 43.

[259] Sammenfatningsrapporter om medieomtale, Norge og Sverige, dok. 04,09 og 04,10.

gruppen som skulle arbeide videre med Bergwall. Grunnen var Gry-saken.

Hvor mange som kjente til det nøyaktige funnstedet på Myrvoll, er usikkert. Etterforskeren som satt i vallningsbilen sammen med Bergwall, har i et intervju forklart at han sammen med e-lederen og muligens etterforskeren fra Oppegård kjørte innom Myrvoll og funnstedet før vallningen startet 16.08.99, da de var på vei til Ørje for å møte Bergwall og de svenske kollegene. Gry-saken var samtaleemne, og i og med at funnstedene til Trine og Gry ikke lå så langt fra hverandre geografisk, kunne Gry-saken "bli en bonussak i forbindelse med vallningen". Han var imidlertid ganske sikker på at Penttinen ikke kjente til funnstedet på Myrvoll forut for vallningen.

Arbeidsgruppen mener at vallningen på Myrvoll kunne ha vært fulgt opp etter at Bergwall hadde avsluttet sin redegjørelse under rekonstruksjonen på Svartskog 17.08.99, eventuelt dagen etter. Under et nytt besøk på Myrvoll kunne Bergwall ha redegjort for hvilken sak det gjaldt, og påvist funnstedet mer nøyaktig.

Da Bergwall i senere avhør forklarte at Gry Storvik først ble drept på ett sted og deretter fraktet til funnstedet, ble det, etter arbeidsgruppens oppfatning, gjort lite for å bringe på det rene hvor dette kunne være. Ifølge Bergwall skjedde drapet bare noen få kilometer fra Myrvoll. Det finnes ingen dokumentasjon på hvilke undersøkelser som ble utført, og i intervjusammenheng husker etterforskerne lite, bortsett fra at de faktisk forsøkte å finne drapsstedet, men at Bergwall ikke var detaljert nok om hvor dette var i avhør.

Rekonstruksjonen av drapet ble gjennomført i nærheten av Säter sykehus 08.11.99, og ble dokumentert som avhør med demonstrasjon. Det ble vurdert å ta Bergwall til Norge for å få ham til å påvise drapsstedet og gjennomføre en rekonstruksjon der, men kombinasjonen av at han var uklar på hvor stedet var, og medieutfordringene som ville følge med en ny vallning, gjorde at de valgte å la være. De fokuserte i stedet på å få frem unike detaljer om drapshandlingen i avhør og under rekonstruksjonen. Arbeidsgruppen har ingen merknader til hvordan rekonstruksjonen ble gjennomført, men bemerker at Bergwall senere endret på hendelsesforløpet i avhør. Bergwalls forklaring under rekonstruksjonen er nærmere omtalt i kapittel 11.10.14.

8.7.5.2 Trine-saken

Først i presentasjonsvideoen som ble vist i retten, kalt "en sammenstälning av vallning og forhör med Thomas Quick 16. og 17. augusti 1999, i Norge", leser Seppo Penttinen en innledning. Følgende er et utdrag fra denne:

> *Avsikten var at han skulle förevisa fyndplassane beträffande Trine Jensen og Gry Storvik samt lämna kompletterande forhörsuppgifter kring dessa händelser.*
>
> *Vallningen videofilmas med ljudtakning kontinuerlig fra og med avfärden fra Säter sjukhus på morronen den 16. augusti tills at vallningen avsluttades under sen eftermiddag den 17.*
>
> *Innspillingen företogs i de delarna som har direkt samband med Thomas Quick's redogjörelse av gjärningana.*
>
> *Under vallningen lämnade Thomas Quick uppgifter som til delar avviker från det sluttliga standpunkt han har redovisat i de avsluttande forhören som holdes efter vallningen.*
>
> *Det videoavsnittet som visas er uppgifter som Thomas Quick konsekvent vidholdet under vallningen och i fortsatta forhör fram til den 13. mars år tjugohundra. Uppgiftarna redovisas i et kronologisk ordningsföljd.*

När videosekvensen startar befinder vi oss under färd på E-18 mot Oslo, straks innan avfarten mot Ski, på riksväg 152.

Når Penttinen innledningsvis hevder at hensikten med vallningen var at Bergwall skulle påvise funnstedene i både Trine- og Gry-saken, er dette direkte feil. Utgangspunktet var Trine-saken, noe som også fremkommer i originalopptaket.

Det som er merkverdig med startpunktet for videosekvensen i Trine-saken, er at Bergwall her snakker om Gry-saken. Dette oppfattet sannsynligvis ikke Penttinen eller noen andre i kortesjen der og da, men det er besynderlig at det ikke ble oppdaget senere under vallningen, under gjennomgangen av vallningene eller ved redigeringen. Som nevnt tidligere ser man på råmaterialet at Bergwall her ble opprørt og reagerte på et stedsnavnskilt med et "ortsnavn" som han riktignok ikke husket navnet på, men som han mente ikke skulle være der han så det. Senere, helt på tampen av vallningen samme dag og etter at de hadde vært på Myrvoll i Oppegård kommune, hvor Gry Storvik ble funnet drept i 1985, gjentok Bergwall dette, og nå navnga han også stedet som Myrvoll.

Vi ser videre på videoen at Bergwall dirigerer vallningsbilen inn på fv. 152 fra E-18, at han ber om at de stanser, og at han gråter og forteller at han hadde kjørt denne veien ved to anledninger. Den ene gangen kjørte han sørover i Trine-saken, og den andre gangen kjørte han nordover etter å ha svingt av fra E-18 fra Oslo. Han klarte ikke å si hvilken sak dette gjaldt, men det skjedde noen år etter Trine.

Etter denne innledende videosekvensen hører vi Penttinen lese følgende:

Noterbart i dette sammanhänget er at Thomas Quick i dette skeedet även för inn mordet på Gry Storvik till denna vägstrecka. Gry Storvik vallningen redovisas doc i separat videoavsnitt med start fra detta utgangsläget. Fortsättningen av vallningen den 16. augusti var i alt väsenligt innriktat på Gry Storvik.

I den redigerte versjonen avsluttes vallningen 16. august for Trine-saken sin del med denne innledningen. I originalfilmen ser vi at Bergwall, etter å ha kjørt rundt på Myrvoll uten å si konkret hva det gjaldt, ønsket å fortsette med Trine. Kortesjen kjørte videre nordover på fv. 152 mot Kolbotn. Her snakket Bergwall riktignok om å kjøre til Oslo på direkten, men idet de kjørte gjennom rundkjøringen hvor man kan ta av mot Kolbotn sentrum, oppfattet Penttinen at Bergwall reagerte. Han hadde kjent seg igjen. Kortesjen snudde i neste rundkjøring og kjørte tilbake og videre vestover Kolbotnveien. Her stanset de vis–à-vis Sentrumsbygget, som Bergwall kjente igjen. Slik det oppfattes på originalopptaket, skulle Bergwall nå forsøke å ta seg frem til "Trineplatsen". Han valgte å kjøre nordover på Ormerudveien, som går parallelt med fv. 152, i retning mot Oslo. Videre kjørte de Fjellveien, som går over i Toppåsveien etter å ha kommet inn i Oslo kommune. Etter hvert var det tydelig at Bergwall var desorientert, noe han selv bekreftet. Det var i den forbindelse Bergwall kom inn på stedsnavnet Myrvoll, som nevnt over.

Penttinen innleder også vallningen neste dag med å lese inn en tekst på videoen, samtidig som man ser et kart over Oslo sentrum:

17. augusti innledes vallningen med innriktning på Trine Jensen. Innledningsvis pekar han ut det området i Oslo sentrum der han uppgir at han har kommit i kontakt med Trine. Denna utredningsfas finns beskriven i förhör som toks opp i den bil, som på Thomas Quicks anvisning plasseras i korsningen Prinsens gt./Skippergt.

Noteras skall doc at Thomas Quick beskrev at han var något osäker på eksakt plats, men at miljöen i seg var liknande. Beslut

hadde tagits av biträdande överåklagare Christer van der Kwast, at härifrån köra ut Thomas Quick til den plats han under gårsdagen avsluttade vallningen kring Gry Storvik.

Det som ikke nevnes, er at Bergwall ledet kortesjen på kryss og tvers i sentrum i relativt lang tid for å finne stedet hvor han traff Trine, uten å lykkes. Penttinen foreslo deretter å ta utgangspunkt i et område som Bergwall mente kunne være riktig, noe Bergwall godtok. Bilen der Bergwall forklarte seg om hvordan han traff Trine og tok henne med seg i bilen sin, ble derimot parkert i krysset Kirkegata/Prinsens gate, og ikke Prinsens gate/Skippergata, slik Penttinen sier på videopptaket. Det bemerkes at Prinsens gate/Skippergata ligger vesentlig nærmere stedet hvor Trine Jensen sist ble observert.

Det var Bergwall selv som ønsket å kjøre direkte ut til Kolbotn og ta utgangspunkt derfra etter at vallningen i Oslo sentrum var avsluttet. Det beste ville etter arbeidsgruppens mening vært å la Bergwall vise hvilken vei han kjørte ut av Oslo, og hvordan han tok seg videre til Svartskog.

Penttinen sier videre på videoen:

Thomas Quick använde long tid til at forsöka lokalisere seg från denna plats. Området har varit föremål for omfattande nygbyggnasjon beträffande fastigheter og vägnätt. I en situasjon där Thomas Quick tappade orienteringen toks en ny beslut om at nytt utgangspunkt skulle bli utfarten från E-18, vid Ingierstrands Camping. På väg til denna plats gör Thomas Quick et genkännande vid et vattendrag, vilket visas i neste sekvens.

Denne redegjørelsen fra Penttinen erstatter den delen av vallningen der Bergwall startet opp ved Sentrumsbygget på Kolbotn, hvor han dagen før hadde tatt feil veivalg og ført kortesjen inn i Oslo via Fjellveien og Toppåsveien. Denne dagen dirigerte Bergwall kortesjen i riktig retning til å begynne med, før han valgte feil i krysset Kolbotnveien/Trollåsveien. Etter å ha kjørt 1 ½ km i feil retning i forhold til Svartskog, innrømmet Bergwall at han ikke visste hvor han var, og det ble nå besluttet å kjøre tilbake til Kolbotnveien. I originalopptaket ser man at det er Penttinen som foreslår dette, etter å ha vært ute av bilen og diskutert det med noen, muligens van derKwast.

Det var også Penttinen som foreslo å kjøre videre nordvestover Kolbotnveien ned mot krysset Kolbotnveien/Gamle Mossevei. Her valgte Bergwall selv å kjøre til høyre, nordover Gamle Mossevei og i retning mot Oslo. Hadde Bergwall valgt å kjøre sørover Gamle Mossevei, ville han raskt ha kommet til avkjøringen mot Svartskog.

Den redigerte filmen viste først en kort sekvens hvor Bergwall reagerte på "et vattendrag", det vil si Gjersjøelva som går på vestsiden av Gamle Mossevei, opp til Ingier bro. Kortesjen fortsatte nordover Gamle Mossevei, som ender opp på Hverven i Oslo kommune, hvor det er utkjøring til E-18, Mosseveien.

Neste sekvens i presentasjonsvideoen var et kart over området, hvor kjøreruten fra Hverven til stedet der Trine Jensen ble funnet, er tegnet inn. Her fortsatte Penttinen sin redegjørelse:

Etter en kortere paus var Thomas Quick berädd at visa vägen til Trine Jensens fyndplats. Den väg som han anvisar er enligt röd markerad på kartan. Startpunkten var vid avfarten vid E-18. Här er vattendraget hvor han tidigare kände igänn seg då vi åkte i motsatt riktning. På kartan finns även en pilhenvisning mot det området där Gry Storvik anträffades. Avstandsmässigt er det fogelvägen ca. 7-8 km.

Det som ikke fremkommer på den redigerte videoen, er at Bergwall førte vallningsbilen ca. 3,5 km nordover Gamle Mossevei. Ved Hvervenbukta gjør Penttinen oppmerksom på at de er i ferd med å nærme seg utkjøringen til E-18, og beslutter å stanse og ta en pause. Følget parkerer deretter på parkeringsplassen tilhørende Hvervenbukta badeplass. Det fremkommer samtidig at van der Kwast hadde bestemt at de skulle holde seg innenfor "denna regionen".

Etter pausen viser den redigerte filmen den videre vallningen i sin helhet frem til funnstedet på Svartskog. Ifølge oversiktsrapporten var det Bergwall selv som ønsket å kjøre samme vei tilbake, det vil si sørover Gamle Mossevei, men dette fremkommer ikke på originalopptaket eller i sakens dokumenter for øvrig.[260]

Slik vallningen utviklet seg fra starten ved Sentrumsbygget på Kolbotn og frem til de snudde og kjørte tilbake Gamle Mossevei, var det Bergwall selv som begrenset sine videre veivalg gjennom feilvalgene han hadde gjort før, slik at han kun satt igjen med én mulighet dersom han ikke skulle returnere til Kolbotn og starte på nytt. Den muligheten var å fortsette videre sørover på Gamle Mossevei, forbi avkjøringen til Kolbotn.

Det var også akkurat det som skjedde – Bergwall dirigerte bilen forbi avkjøringen til Kolbotn. Det bemerkes at han ikke reagerte på "vattendraget" ved denne anledningen. Ca. 1,2 km sør for krysset Gamle Mossevei/Kolbotnveien står det et veivisningsskilt som viser avkjøring til Svartskog til høyre, og skiltet står også i selve krysset. Dette ses tydelig på videoen. På dette tidspunktet var Bergwall tydelig oppmerksom fremover i kjøreretningen, og han hadde etter all sannsynlighet sett skiltet. Han pekte til høyre idet han så krysset, og Penttinen sa "pekar til höger", uten at han bemerket skiltingen til Svartskog. Kortesjen fortsatte opp Roald Amundsens vei, i retning mot Svartskog og funnstedet.

Idet vallningsbilen nærmet seg krysset Roald Amundsens vei/Bekkenstenveien, hvor Bekkenstenveien fører til Svartskog idrettsplass, sakket vallningsbilen farten og var nær ved å stanse. Penttinen spurte om de skulle stanse, men Bergwall ville fortsette en "bit til". Hvorvidt Bergwall oppfattet dette som et signal på at dette krysset var viktig, er det vanskelig å ha en klar oppfatning om, men det kan ikke utelukkes. Litt senere ville han snu, han gråt og uttalte at de var på vei til plassen. Tilbake i krysset Roald Amundsens vei/Bekkenstenveien pekte han tydelig til venstre, inn Bekkenstenveien.

Bergwall ønsket å kjøre ned bakken mot Svartskog idrettsplass. Trine Jensen ble funnet inne i skogen rett øst for idrettsplassen, ikke langt fra Bekkenstenveien, på høyre side sett i kjøreretningen på dette tidspunktet. På videoen ser man Bergwall titte både til venstre og høyre for Bekkenstenveien. Penttinen spør om de skal stanse, og sier at Bergwall søker noe på høyre side og spør hva dette er. Han får til svar at det er der hun havnet. Penttinen hadde vært på befaring på Svartskog 31. mai samme år og var klar over hvor funnstedet var. Etter arbeidsgruppens mening fremstår det i beste fall som ubetenksomt å kommentere at Bergwall søkte noe på høyre side.

På den redigerte videoen ser vi at Bergwall med følge parkerer bilen ved idrettsplassen, før det vises et kart over Svartskog og Penttinen leser inn en ny redegjørelse:

> *Vi har nu, efter Thomas Quicks direkta anvisningar kommit fram til en parkering omiddelbart inntil en idrottsplats i Svartskog. Trines fyndplats ligger ca. 75 meter*

[260] Oversiktsrapport av 10.04.00 v/Lundamo, dok. 03,02, s. 6.

inn i skogen, til vänster inn den väg som Thomas Quick går for at komma fram til platsen.

På kartbladet er inngångsvägen, det vil säga den väg som Thomas Quick gikk under vallningen innritad. Markering finns även beträffande fyndplatsen, här och den plats som Thomas Quick anvisade, här.

Videosekvensen startar idet Thomas Quick har kommit fram til Bekkenstenvägen. Thomas Quick visade stort interesse til vänster inn mot aktuelt skogsparti under promenaden uppför bakken. Detta observeras av videoteamet, som panorerar inn mot skogspartiet av denna anledning.

Et stykke upp i bakken finns på vänster hand et träd med markant grän. Denna grän utgör et särskilt moment i utredningen. Thomas Quick kommer at kommentera detta senare under vallningen.

Arbeidsgruppen bemerker at Bergwall snur seg og ser tilbake flere ganger på vei opp bakken, uten at dette blir kommentert av Penttinen. Han er derimot opptatt av at Bergwall ser inn i skogen til venstre, i retning mot funnstedet, og bemerker dette slik at det kommer med på opptaket. Etter uttalelsen panorerer videoteamet skogspartiet.

Det er også Penttinen som litt senere, etter at Bergwall har stanset opp, snur seg mot skogen og funnstedet og spør Bergwall om de skal fortsette å gå dit han forlot Trine. Han følger deretter opp med å spørre om de skal gå inn i skogen der hvor de står, noe som også blir gjort.

Det var, etter arbeidsgruppens oppfatning, uheldig at Bergwall møtte en polititjenestemann med hund idet de gikk inn i skogen, med tanke på at dette kunne oppfattes som et tegn på at han var på riktig vei.

Under vallningen i skogen, hvor Bergwall fremsto som usikker på veivalget, kommenterte Penttinen ved tre anledninger at Bergwall så til venstre, i retning funnstedet. Det er vanskelig å vurdere om dette påvirket Bergwall, men han fortsatte i den retningen som ble kommentert, og havnet til slutt noen få tiltalls meter fra funnstedet.

Kriminalteknikeren fra Kripos som hadde hatt ansvaret for åstedsgranskningen i 1981, påviste det eksakte funnstedet for Bergwall.

Før vallningen hadde Bergwall forklart lite om funnstedet i Trine-drapet og veien han hadde kjørt ut dit fra Oslo, og forklaringen stemte dårlig overens med hvordan man normalt ville kjørt fra Oslo til Svartskog. Han hadde heller ikke nevnt holdepunkter som grenen og idrettsplassen i forkant. Arbeidsgruppens inntrykk er at vallningen i denne saken, i likhet med i Therese-saken, ble gjennomført for tidlig i etterforskingen. Når det likevel ble slik, burde Bergwall ha påvist kjøreruten sin fra Oslo sentrum til Svartskog.

Det er ingen tvil om at originalfilmen fra vallningen burde ha vært vist i retten, både i Trine- og Gry–saken. De redigerte videoene retten fikk se, gir ikke et fullstendig og objektivt riktig bilde av forløpet de to dagene vallningen pågikk.

I og med at grenen ble såpass sentral i Bergwalls påvisning av funnstedet, finner arbeidsgruppen det merkelig at dette ikke ble fulgt opp senere under vallningen eller i forbindelse med rekonstruksjonen.

I likhet med Gry-saken var også drapet på Trine Jensen omtalt i norske og svenske medier, og det ble koblet til Bergwall lenge før vall-

ningen fant sted. Allerede 7. mai 1997 skrev Dala-Demokraten, som Bergwall hadde daglig tilgang til, følgende:[261]

> *17 åriga Trine Jensen som försvann den 28. augusti 1981 i centrala Oslo. Sju veckor senare hittades hennes nakna och svårt misshandlade kropp i Svarteskogen i Oppegård söder om Oslo. Det finns vittnesuppgifter om att en naken och livlös kvinna setts i en bil i området.*

Bergwall hadde derfor tilgang til opplysninger om drapet, både om funnstedet og detaljer derfra. Dette kan også ses i sammenheng med at Bergwall hadde tilgang til kart over Oslo og Akershus, inkludert Oppegård kommune, i forbindelse med etterforskingen i Therese–saken. Om Bergwall ønsket det, ville han uten særlig problemer kunne lokalisere både Svartskog og Myrvoll.

Under rekonstruksjonen med Bergwall på Svartskog var dukken som delvis ble brukt som figurant for Trine, iført klær tilsvarende dem hun hadde hatt på seg i 1981, og hvite tresko. Dette var detaljer som Bergwall ikke hadde forklart seg om i avhør. Plaggene kunne med fordel ha vært tilgjengelige, men ikke blitt hentet frem før etter at Bergwall først hadde forklart seg om påkledningen hennes. Det ville ha minsket hans mulighet til å tilpasse forklaringen sin.

Gjennomgangen av rekonstruksjonen viser etter arbeidsgruppens mening at Bergwall fremsto som usikker og desorientert. Han forklarte seg først om to steder hvor han hadde påført Trine Jensen skader på vei til funnstedet ("plats 1 og 2"), for så å endre dette til ett sted. Han klarte ikke å finne tilbake til funnstedet til tross for at Kripos-tekniker Reidar Nilsen like før hadde vist ham stedet. Etter to forsøk måtte Nilsen vise ham funnstedet på nytt. Sist, men ikke minst, kom Bergwall også med feilaktige opplysninger om håndteringen av liket. Disse momentene står ikke i den redigerte versjonen av rekonstruksjonen som ble vist i retten, men ble erstattet med en misvisende og delvis feilaktig forklaring gitt av en fortellerstemme som ble lagt på i ettertid.

Bergwall endret sin forklaring om hendelsesforløpet i avhør etter rekonstruksjonen, og således fikk den begrenset verdi i retten. Når den likevel ble vist, burde hele rekonstruksjonen ha blitt presentert for å gi retten et korrekt bilde av hva som skjedde under gjennomføringen.

Retten fikk ikke kjennskap til at Bergwall hadde påvist åstedet for ytterligere to drap i Mysen–området under under vallningen 16.08.99. Selv om dette ikke hadde noe med Trine- eller Gry–drapet å gjøre, burde retten ha fått opplyst det. En fullstendig gjennomgang av vallningen ville ivaretatt dette.

I motsetning til i Therese-saken, hvor det ble skrevet en utførlig rapport, ble vallningene i Trine- og Gry-sakene kun nevnt overfladisk i sakenes oversiktsrapporter, i tillegg til dialogutskriftene. Arbeidsgruppen mener dette var utgjorde en svakhet i dokumenteringen av vallningene og rekonstruksjonene.

Arbeidsgruppen konstaterer at svensk politi og påtalemyndighet, særlig representert ved Christer van der Kwast og Seppo Penttinen, i stor grad styrte etterforskingen også i Norge. Norsk politi og påtalemyndighet burde tatt et større ansvar for vallningene og rekonstruksjonene som ble avholdt, både når det gjaldt selve gjennomføringen og hva som skulle presenteres for retten. Arbeidsgruppen mener det er grunn til å tro at dette ville ha ivaretatt objektiviteten i etterforskingen på en bedre måte.

[261] Sammenfatningsrapport om medieomtale, Sverige, dok. 03,09.

9 ETTERFORSKINGEN I ØRJESKOGEN

9.1 INNLEDNING

Etter Sture Bergwalls tilståelse i Therese-saken besto en vesentlig del av etterforskingen i å søke etter levninger fra Therese Johannessen. Bergwall forklarte i de innledende politiavhørene at han hadde gjemt Thereses kropp i et grustak på norsk side noen mil fra svenskegrensen.[262] Etter dette endret Bergwalls forklaringer rundt temaet seg flere ganger i løpet av avhørsprosessen. Blant annet førte forklaringene hans til at Ringen-tjernet i Ørjeskogen ble tappet for vann, før bunnen av tjernet og omkringliggende områder ble gjenstand for omfattende kriminaltekniske undersøkelser.

I politiavhør høsten 1996[263] kom Sture Bergwall med nye forklaringer på hva som hadde skjedd med Thereses kropp i Ørjeskogen. Den lokale hovedetterforskeren i Therese-saken publiserte i 1998 en artikkel i Politiforum hvor han blant annet beskrev hvordan etterforskerne i halvannet år "var på leting etter steder å lete" etter levninger fra Therese. Etterforskerne analyserte innholdet i avhørene og tolket skisser Bergwall fra tid til annen tegnet i forbindelse med avhørene. På bakgrunn av dette kom de etter hvert frem til et par områder i Ørjeskogen hvor de mente det var aktuelt å lete. I forbindelse med undersøkelsene som ble gjort der, både manuelt og med hund, ble det gjort funn som etterforskerne mente kunne knytte Bergwall til Thereses forsvinning. I artikkelen i Politiforum står det blant annet: "Etterhvert som han prikket inn disse tingene ble det en utrolig motivasjonsfaktor."[264]

Spørsmålet er hvordan informasjonen fra Bergwall vokste frem. Var etterforskerne tilstrekkelig kritiske til Bergwalls forklaringer fra starten av? Førte deres iver etter å finne ting som knyttet Bergwall til Therese, til at de kun lette etter informasjon som passet inn i deres bilde? Søkte de i like stor grad etter informasjon som talte mot at Bergwall var gjerningsmannen? Et annet spørsmål er om de norske etterforskerne var tilstrekkelig kritiske til metodene som ble benyttet til å hente inn informasjon og sikre bevis. Var kvalitetssikringen god nok?

Spørsmålene over er knyttet til punkt 4 i arbeidsgruppens mandat, og særlig til punk 4a og 4b, der det står at kjernepunktet i arbeidsgruppens vurderinger av beslutningsgrunnlaget i straffesakene mot Bergwall skal være hvorvidt en fra norsk side var tilstrekkelig kritisk både til den informasjonen som faktisk forelå, og til eventuelle mangler ved beslutningsgrunnlaget. I punkt 4b åpnes det for at arbeidsgruppen kan gå nærmere inn på deler av bevissikringen for å belyse kjernepunktet.

Arbeidsgruppen har blant annet valgt å se nærmere på temaene hundesøk og kriminaltekniske undersøkelser i forbindelse med søk etter levninger fra Therese, da dette sto sentralt i etterforskingen etter at Bergwall ble mistenkt.

Politiets undersøkelser i Ørjeskogen var avgjørende[265] for den norske påtalemyndighetens innstilling om å ta ut tiltale mot Sture Bergwall. For øvrig har temaet vært en del av den svenske tingrettens samlede vurdering av Sture

[262] Avhør av 23.02.96 – VI-2-4.

[263] Avhør av 05.09., 06.09., 20.09. og 14.10.96 – VI-2-24-27.

[264] Politiforum. 1998, s. 28.

[265] Intervju med tidligere konstituert statsadvokat Terje Sjøvold, 13.03.15.

Bergwalls troverdighet. I domspremissene står det følgende:

> *Även om de rester av organisk material och de föremål man funnit i nämda skog således inte kan binda Thomas Quick till Therese, talar de dock i någon mån för at hans berättelse är riktig.*[266]

Når det gjelder funn av brent organisk materiale, var spesielt hundesøkene avgjørende. Uttalelser fra den norske hovedetterforskeren[267] og den svenske avhøreren Seppo Penttinen[268] dokumenterer dette.

9.2 METODE OG KILDER

I gjennomgangen som følger, har arbeidsgruppen forsøkt å belyse deler av politiets bevissikring i Ørjeskogen ved å sammenholde diverse saksdokumenter og ved å gå i dybden på enkelte av dem. Saksdokumentene det refereres til, er i første rekke avhør, vallningsavhør, åstedsundersøkelser, skisser, illustrasjonsmapper og oversiktsrapporter. Det er også gjennomført intervjuer med sentrale personer som belyser temaet. Gjennomgangen refererer også til arbeidsnotater, interne dokumenter og enkelte artikler skrevet av sentrale aktører i saken.

Gjennomgangen er presentert tematisk ved at leseren først får innblikk i hvordan aktuelle steder å søke etter Therese kom frem i avhør. Videre omhandles politiets bruk av likhunder, både i et historisk perspektiv og i Therese-saken. Deretter blir politiets og påtalemyndighetens behandling av blant annet antatt organisk materiale, herunder bruk av sakkyndighet, gjennomgått. Avslutningsvis oppsummeres temaene med arbeidsgruppens vurderinger.

9.3 GJENNOMGANG AV TEMAER

9.3.1 Bergwalls forklaringer om gjemmesteder

9.3.1.1 Drept ved trekirke og gravlagt i grustak

Som nevnt innledningsvis kom Sture Bergwall i løpet av avhørsprosessen med en rekke forskjellige forklaringer på hvordan han håndterte Thereses kropp, og hvor kroppsdeler var gjemt. Arbeidsgruppen vil i det følgende se nærmere på hvordan enkelte av de mest sentrale delene av Bergwalls forklaring om gjemmesteder vokste frem.

De første gangene[269] Bergwall forklarte seg om hva som skjedde med Therese etter at han bortførte henne fra Drammen, antydet han at hun ble kvalt ved en trekirke, og at han deretter gjemte kroppen hennes i et sand- eller grustak på norsk side noen mil fra svenskegrensen.

I det fjerde avhøret[270] hvor Therese-saken ble omhandlet, ble Bergwall bedt om å forklare seg nærmere om denne kirken. Han forklarte da at kirken lå langs hovedveien mot Røros, ca. en times kjøring nord for Oslo. Grustaket, som lå i retning Sverige, skulle være på størrelse med en fotballbane. På spørsmål fra avhører bekreftet Bergwall at han gjemte Thereses kropp i dette området før han fortsatte reisen nordover mot Røros. Han forklarte deretter at han passerte Røros før han kjørte over grensen til Sverige og videre i retning Mora og Orsa. Dette var helt nye opplysninger og i strid med at han tidligere hadde antydet at han hadde lagt Thereses kropp i et grustak i Mysen-området. Ifølge

[266] Hedemora tingsrätts dom av 02.06.98, s. 21.

[267] Politiforum. 1998, s. 30, og udatert notat til John Sjøberg.

[268] Nordisk kriminalkrönika. 2004, s. 434.

[269] Avhør av 23.02.96, s. 5–7, og avhør av 20.03.96, s. 10–17.

[270] Avhør av 03.04.96, s. 19–28.

NAF Ruteplanlegger er det ca. 7 mil mellom Mysen og Oslo og 42 mil mellom Mysen og Røros, via E6 og riksvei 3.

Etter at Bergwall hadde forklart at han hadde plassert Thereses kropp en times kjøring nord for Oslo i retning Røros, ble det tatt en pause i avhøret. Etter pausen informerte avhører Penttinen Bergwall om følgende:

> *Thomas, med anledning av dom uppgifter som du har lämnat tidigare och i dag, så delges du även misstanke om mordet på Therese ... det är under den tidsperioden som vi har pratat om, har du kommentarer kring det?*[271]

Bergwall svarte med et sukk før han sa nei.

Bergwall ble ikke avhørt ytterligere om hvordan han hadde håndtert Thereses kropp, før han i tiden 23.–26.04.96 ble tatt til Norge for gjennomføring av *vallning*[272]. De to første vallningsdagene var avsatt til saken om forsvinningen til to yngre gutter fra et asylmottak i Oslo-området.

Da Bergwall ble transportert til Oslo 23.04.96, kjørte kortesjen E18 via Ørje og Mysen. Grenseovergangen ved Ørje ble valgt fordi Bergwall i avhør om asylsøkersaken hadde knyttet stedsnavnet "Myse" eller "Mysen" til bortføringen av og drapet på den ene gutten. Ifølge Penttinen var det Bergwall selv som valgte nettopp denne grenseovergangen.[273] Etter arbeidsgruppens vurdering var det lite som knyttet Thereses forsvinning til Mysen-området på dette tidspunktet. Den eneste informasjonen som pekte i denne retningen, var at Bergwall i et tidligere avhør hadde forklart at Therese skulle være begravd i det samme grustaket som den ene av guttene fra asylmottaket var blitt drept i.[274] Dette sto dermed i motstrid til hva Bergwall hadde forklart i det siste avhøret før vallningen, nemlig at han hadde drept Therese og begravd henne langs hovedveien mot Røros, nord for Oslo.

Under transporten fra Sverige til Oslo 23.04.96 stoppet kortesjen flere ganger fordi Bergwall reagerte fysisk. Ifølge avhører Penttinen hadde Bergwall reagert fordi han hadde kjent seg igjen i området. Blant annet hadde han reagert på Klund kirke, som ligger i Marker kommune i Østfold. Bergwall hadde imidlertid gitt uttrykk for at denne kirken ikke var kirken der han hadde drept Therese – den var "*betydligt mindre*" enn Klund kirke.[275] De passerte også Hærland kirke, som ligger ca. 2 km øst for Mysen.

[271] Avhør av 03.04.96, s. 33.

[272] Vallning er en befaring med det formål at avhørte skal vise veien til et (å)sted og eventuelt avgi en forklaring underveis og på stedet.

[273] Egenrapport av 31.05.96 v/pb. Bjerknes og Lundamo, s. 2 og 10.

[274] Avhør av 23.02.96, s. 6.

[275] Vallningsavhør av 23.04.96, s. 5.

Klund kirke (Foto: Glenn Thomas Nilsen - kirkebygg.origo.no)

Hærland kirke (Foto: norske kirkebygg.origo.no)

Bergwall registrerte Hærland kirke, men forklarte at han ikke ønsket å stanse der på det tidspunktet.[276] Dialogen mellom Bergwall (Q) og avhører (F) på dette tidspunktet under transporten forløp som følger:

Q: Vi passerade nyss en kyrka.
F: Ja.
Q: På höger sida.
F: Ja.
Q: Med en trädunge.
F: Ska vi stanna och titta på den?
Q: Inte nu.
F: Inte nu. ... heter det här stället. Du sa att du passerade en kyrka på höger sida med en trädunge som vi ska titta senare.
Q: Ja.

Utover denne dialogen ble ikke Hærland kirke, som er betydelig *større* enn Klund kirke, nevnt under denne transporten. Bergwall hadde, i motsetning til da de passerte området hvor Klund kirke var synlig, tilsynelatende heller ingen fysiske reaksjoner da de passerte Hærland kirke.

Vallningen onsdag 24.04.96 var i sin helhet avsatt til asylsøkersaken. Bergwall ble først denne dagen transportert rundt i Oslo-området. Deretter ble han kjørt til Mysen som følge av sin forklaring om sin befatning med asylsøkerguttene. Uten at dette eksplisitt fremkommer, så er det ingen ting i saksdokumentene som tyder på at Bergwall denne dagen passerte Hærland kirke, som ligger noe sør for Mysen.

9.3.1.2 Første vallning i Therese-saken

Første del av vallningen torsdag 25.04.96 var avsatt til området Fjell i Drammen, der Therese forsvant 03.07.88. Etter vallningen på Fjell fortsatte kortesjen om ettermiddagen i retning Mysen, etter anmodning fra Bergwall og hans forsvarer.[277] Hensikten var at Bergwall skulle peke ut kirken hvor Therese ble drept.

Ifølge en egenrapport fra vallningen[278] hadde Bergwall etter eget ønske fått utlevert Cappelens kartbok, med målestokk 1 : 150000, dagen før. Ifølge en avhørsutskrift av 23.04.96[279] hadde imidlertid Bergwall allerede ved transporten til Norge 23.04.96 tilgang til kartbok. Ut fra rapporter og avhørsutskrifter synes det også som om Bergwall under store deler av vallningsprosessen og avhørsprosessen hadde tilgang til kartverk.

Etter at Bergwall hadde fått utlevert Cappelens kartbok 24.04.96, markerte han fire aktuelle kirker i Østfold fylke i kartboken, deriblant Hærland kirke. Da kortesjen kom til Hærland kirke under vallningen 25.04.96, ønsket Bergwall at de kjørte inn til den. Han gjenkjente deretter kirken som kirken hvor Therese ble drept. Han viste videre vei til noen steinbenker hvor han forklarte at han hadde drept Therese. Bergwall hadde i foregående avhør forklart at han hadde kvalt Therese. Nå endret han på dette og forklarte at han hadde drept henne med kniv ved steinbenkene og deretter skåret henne opp.[280]

9.3.1.3 Mot Ørjeskogen og Ringentjernet

Under vallningen påfølgende dag, 26.04.96, ønsket Bergwall, etter noe frem og tilbake, at de skulle kjøre inn i Ørjeskogen. Ørjeskogen

[276] Egenrapport av 31.05.96 v/pb. Bjerknes og Lundamo, s. 11, og vallningsavhør av 23.04.96, s. 11 og 12.

[277] Egenrapport av 31.05.96 v/pb. Bjerknes og Lundamo, s. 9.

[278] Ibid., s. 4 og 10.

[279] Avhør av 23.04.96, s. 1.

[280] Egenrapport av 31.05.96 v/pb. Bjerknes og Lundamo, s. 11, og vallningsavhør av 25.04.96, s. 32–33.

skulle vise seg å bli svært sentralt i den videre etterforskingen. Skogsområdet er i oversiktsrapporten beskrevet på følgende måte:

> *Skogområdet det her dreier seg om, er et område langs en skogsbilveisløyfe på ca. 14 kilometer. Denne veisløyfen starter på E-18 ved Kåtorp, Ringenveien. Ringenveien snor seg ca.6 kilometer inn i skogen, før den treffer Lysevannsveien, som igjen fører ned til E-18 ved Holaug gård.*
>
> *I krysset mellom Ringenveien og Lysevannsveien, her omtalt som "T-krysset", fortsetter Lysevannsveien ca.270 meter videre inn i skogen, hvor den ender i en snuplass som her blir omtalt som Skumpen. Langs Lysevannsveien midtveis mellom dette krysset og E-18, går det av en 1,3 kilometer lang vei inn til et sted som heter Torget. Her ender også veien i en snuplass.*[281]

[281] Egenrapport av 31.05.96 v/pb. Bjerknes og Lundamo, s. 11, og vallningsavhør av 25.04.96, s. 32.

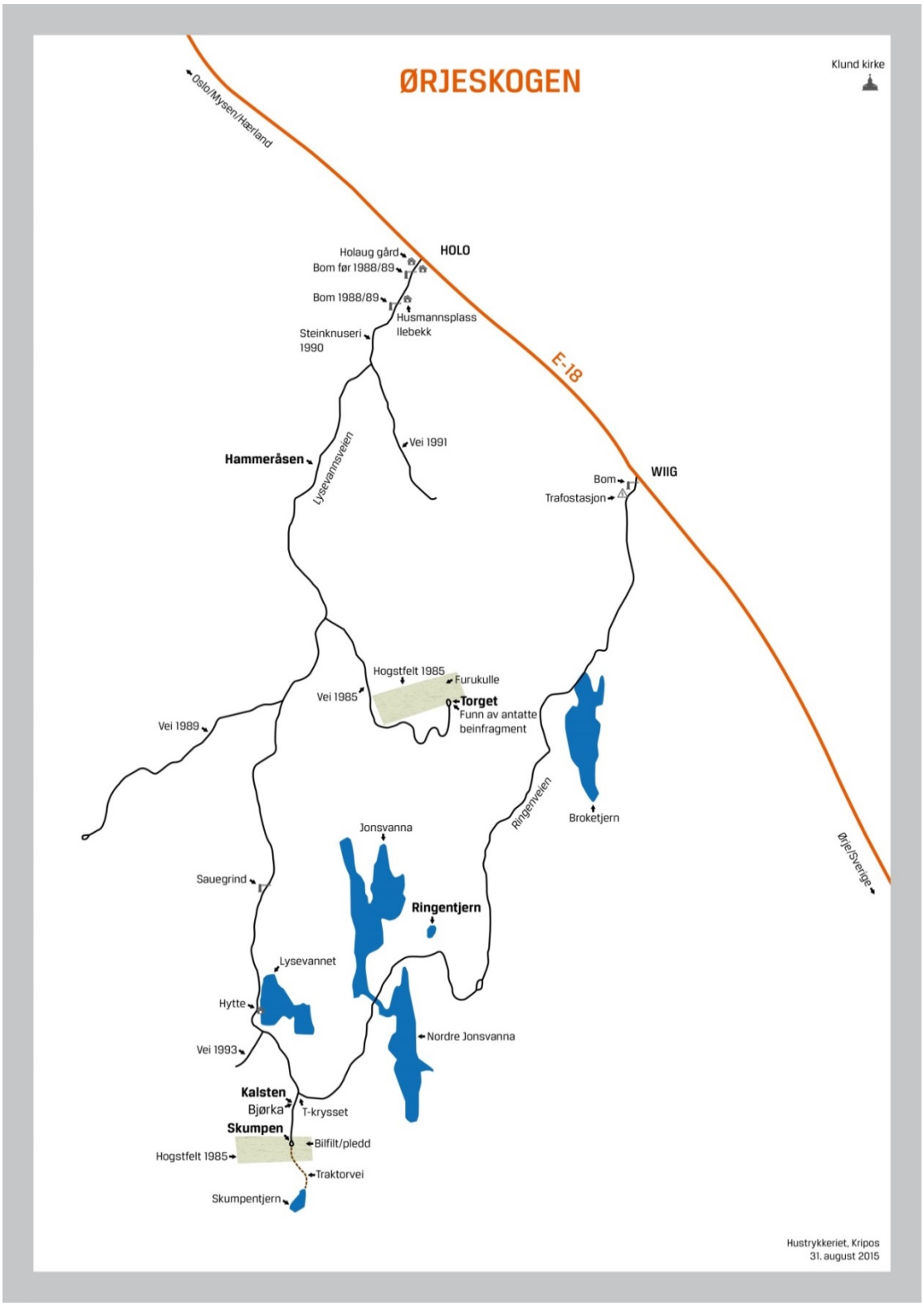

Skisse over Ørjeskogen produsert av Hustrykkeriet, Kripos 31.08.15 basert på håndskrevet skisse av Ole Thomas Bjerknes i 1997–98.

Under vallningen ønsket Bergwall at de tok av E-18 ved Wiig og kjørte inn på Ringenveien. Grunnen til dette var at han skulle påvise grustaket hvor Therese skulle være begravd. Grustaket var fra Bergwall sin side et gjennomgående tema i mange av avhørene. Etter en stund ba han om å få gå ut av vallningsbilen. Fra en høyde ikke langt fra Ringen-tjernet viste Bergwall til et relativt stort avgrenset område hvor kroppsdeler fra Therese skulle være begravd.

Fig.4: Ringen tjern, området ved tjernet og "Ringenveien" sett mot sør. Pilen viser mot et område øst for tjernet med en åsrygg og en kløft. På og ved vannet er det en flåte, et pumpehus og en båt.

Etter at Bergwall hadde anvist stedene, forløp samtalen mellom Penttinen (F) og Bergwall (Q) som følger:

> *F: Innan Claes [Bergwalls forsvarer – rapportskriver] berättar vill jag få ett förtydligande bara, de här två platserna som vi har filmat nu och som du distinkt har pekat ut…*
> *Q: Ja.*
> *F: … är det hundraprocentigt säkra uppgifter för dig, utan variationer ifrågan om avvikande.., avvikelser?*
> *Q: Ja. Avvikelsen har ju till del bestått i det här berättande om grus…*
> *F : Grustagen?*
> *Q: Ja, just det, beroende mycket på det här säregna och mycket utdragna förloppet om man tänker sig från Drammen till utsiktsplatsen till kyrkan och hit. Det är en oerhört mäktig och egentligen en omöjlig* process att, att berätta.[282]

[282] Vallningsavhør av 26.04.96, s. 34.

På spørsmål om det var avvik fra det han hadde forklart om de to gjemmestedene, sa han altså at det eneste var i forbindelse med det han tidligere hadde forklart om grus. Han mente hele prosessen rundt Therese var så mektig at det nærmest var umulig å forklare seg om det. Det skulle likevel vise seg at Bergwall i kommende avhør fortsatte å forklare seg om grustaket hvor kroppsdeler fra Therese skulle være gjemt.

Avslutningsvis under vallningen 26.04.96, hvor Bergwall blant annet hadde hatt innsyn til Ringen-tjernet, ønsket Bergwall at forsvareren hans fikk ordet. Rett forut for dette hadde Bergwall hatt en samtale alene med advokat Borgström og terapeut Birgitta Ståhle fra Säter sykehus.[283] Da Borgström fikk ordet, forklarte han at Bergwall hadde opplyst til ham at han hadde partert og "massakrerat" Thereses kropp ved en fjellkløft nær tjernet og deretter svømt ut i Ringen-tjernet og dumpet de forskjellige kroppsdelene. Opplysningene fra Borgström var som følger:

> *[...] så har han alltså, i ordets verkliga bemärkelse, massakrerat kroppen efter T, så att det finns altså inga hel.., ordentliga hela kroppsdelar kvar, inga större benbitar osv, utan han har då massakrerat hennes kropp där uppe vid punkt 1 [fjellkløften – rapportskriver].*[284]

Opplysningene om partering og dumping i tjernet var helt nye opplysninger som tidligere ikke hadde vært omtalt i politiavhør.

Uten at nye avhør ble gjennomført, besluttet politimesteren i Drammen i begynnelsen av mai 1996[285] at Ringen-tjernet skulle tømmes og saumfares i søket etter kroppsdeler fra Therese. Til tross for omfattende undersøkelser ble det ikke gjort funn som bekreftet Sture Bergwalls forklaring.

I forbindelse med tømmingen av tjernet bisto flere hundeekvipasjer med søk i, ved og i områder rundt Ringen-tjernet. De første hundesøkene startet i slutten av april 1996. Med unntak av den finske likhunden Benno og hundefører Ilkka Hormila besto hundeekvipasjene av norske politihunder som deltok på Politihøgskolens kurs for vannsøkshunder. Hundeekvipasjene hadde med andre ord lite erfaring med liksøk. Det ble ikke gjort funn eller markeringer i forbindelse med disse søkene sommeren 1996.

Etter tømmingen av tjernet trakk lederen for tjerntømmingen Reidar Nilsen seg ut av etterforskingen. Han ble tildelt andre oppgaver i andre saker og fikk i tillegg en ny lederrolle ved Kripos. Nilsen hadde lenge vært kritisk til informasjonen Bergwall kom med til politiet, og hadde gitt uttrykk for dette til de taktiske etterforskerne. Da Nilsen trakk seg tilbake, kalte også Kripos etter hvert inn de andre teknikerne som hadde bistått i Ørjeskogen. Ressursene ble generelt mindre, og det satt grovt sett igjen tre personer: den lokale hovedetterforskeren fra Drammen, en taktisk etterforsker fra Kripos og en lokal kriminaltekniker fra Drammen. I tillegg benyttet de seg av en kriminaltekniker fra Kripos ved behov.

Utover høsten ble Bergwall avhørt ytterligere. I avhør 22.08.96 ble Bergwall innledningsvis spurt om hva som var grunnen til at politiet ikke hadde gjort funn av Thereses levninger verken i eller ved Ringen-tjernet til tross for om-

[283] Avhør av 22.08.96, s. 2.

[284] Avskrift datert 17.06.96 fra videoopptak 26.04.96 hvor advokat Borgström informerer.

[285] Kriminalteknisk logg fra Ørjeskogen datert 03.05.96.

fattende undersøkelser. Bergwall svarte med å stille et motspørsmål. Han spurte om politiet hadde funnet treet som han hadde nevnt for kriminalinspektør Anna Wikström på telefon 03.06.96.[286] Dette var angivelig et løvtre like på oversiden av Ringen-tjernet som Bergwall, eller hans medvirker M.A., hadde risset inn noe i. Bergwall fikk til svar at politiet ikke hadde funnet noe tre som tilsvarte beskrivelsen hans. Treet skulle imidlertid bli tema senere i etterforskingen.

I de første avhørene av Bergwall høsten 1996 fastholdt han at han hadde svømt ut med likdelene. Nå endret han imidlertid forklaring til at det kun var innvoller fra Therese som var lagt i tjernet. Han forklarte at grunnen til at han ikke hadde forklart seg riktig om dette, var at han ikke orket å fortelle hva som hadde skjedd. Han endret også forklaring til at andre kroppsdeler var lagt i to sekker og gravd ned i det tidligere omtalte grustaket. Bergwall laget en skisse over dette grustaket i forbindelse med avhør 06.09.96. Han klarte imidlertid ikke å forklare hvor grustaket var, utover at det skulle ligge et par mil fra E18.

[286] Avhør av 22.08.96, s. 1.

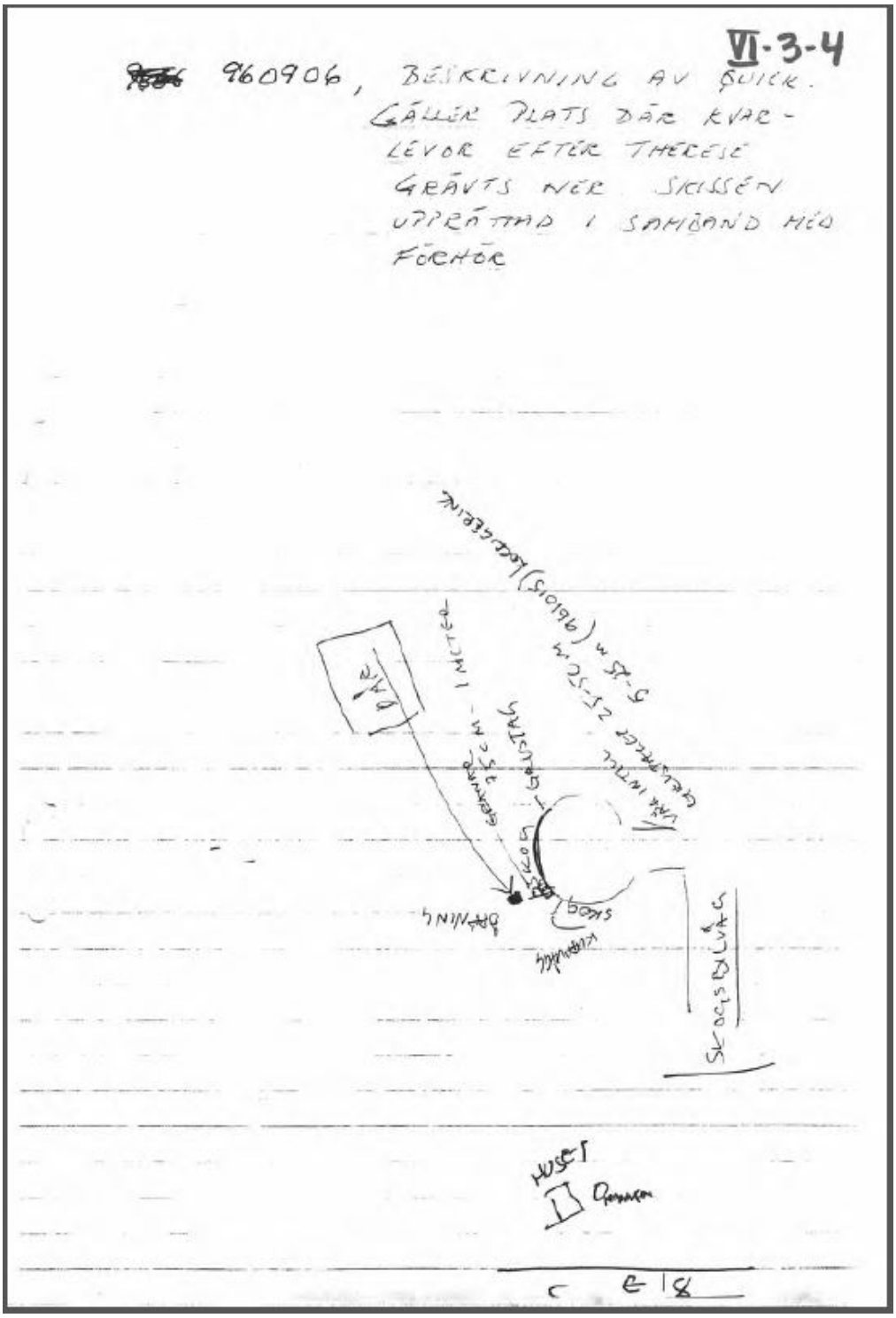

Skisse av grustaket tegnet av Bergwall i avhør 06.09.96 – dok. VI-3-4.

9.3.1.4 Bergwalls oppbevaring av dokumenter og foto

Ifølge en avhørsanalyse[287] fikk etterforskerne høsten 1996 mistanke om at Bergwall oppbevarte informasjon på rommet sitt ved Säter sykehus som han benyttet før og under avhørene. I analysen står det: "Det er mye som kan tyde på at TQ [Bergwall – rapportskriver] har opplysninger i form av fotos, nedtegninger osv på sitt rom." Analysen er basert på avhør av 14.10.96, hvor følgende dialog mellom Penttinen (F) og Bergwall (Q) fant sted:

> *F: Ja. Vid något av de föregående förhörstillfällena så, så steg du upp och sade att vi skulle avvakta en stund för du skulle gå och göra någonting inne på ditt rum, då uppfattade jag det som att du skulle hämta någonting eller kontrollera någonting annat, sedan återkom du och sade att det var ett tankefel, är det här någonting som du kan berätta om idag, vad det är för någonting som du syftade på då?*
> *Q: Pratade vi om vägen då eller?*
> *F: Jag minns inte på rak arm...*
> *Q: Nej.*
> *F: ... vad vi höll på att diskutera för någonting men, men du steg upp och gjorde ansatser på att, som jag upplevde det, att du skulle hämta någonting eller att du skulle kontrollera någonting lör att komma tillbaka och berätta?*
> *Q: Mm.*
> *F: Vad är det för någonting då?*
> *Q: Jag måste spara det.*[288]

Penttinen fulgte ikke opp dette med ytterligere spørsmål i dette avhøret, men fortsatte i stedet med å oppsummere hva Bergwall hadde forklart om bevegelsene sine etter at han forlot Hærland kirke.

Sju måneder senere, nærmere bestemt i avhør 20.05.97, ble Bergwalls besittelse av notater og fotodokumentasjon igjen tema. Han erkjente da at han i en periode hadde vært i besittelse av blant annet fotografier som han hadde tatt av gjemmestedene, men at han hadde makulert dem sommeren 1996.[289]

Det er uklart for arbeidsgruppen hva etterforskerne foretok seg på bakgrunn av mistanken om at Bergwall støttet seg til informasjon og notater som han oppbevarte på rommet sitt. I oversikten over arbeidsoppgaver per 12.05.97 fremgår det at ransaking av Bergwalls rom var et tema for etterforskerne. Sentrale etterforskere har i intervju med arbeidsgruppen forklart at dette sannsynligvis ble gjort av svensk politi. Arbeidsgruppen har imidlertid ikke funnet dokumentasjon på dette.

9.3.1.5 Bergwalls beskrivelse av enkeltsteder i Ørjeskogen

Under avhørene høsten 1996 sa Bergwall at det, i tillegg til i Ringen-tjernet og grustaket, skulle være gjemt kroppsdeler fra Therese på et tredje sted i Ørjeskogen. Grustaket, som skulle være identisk med skissen av 06.09.96, skulle ligge langs en avstikker til *venstre* for Lysevannsveien ved en eiendom de passerte under vallning 26.04.96.[290] Det tredje stedet hadde han problemer med å plassere.

I løpet av høsten 1996 og våren, sommeren og høsten 1997 kom Bergwall med flere opplys-

[287] Internt arbeidsnotat skrevet av Håkon Grøttland: Gjennomgang/analyse av avhør foretatt på Säter den 14 oktober 1996, 4. ark.
[288] Avhør av 14.10.96, s. 16 og 17.
[289] Avhør av 20.05.97, s. 30–33.
[290] Avhør av 14.10.96, s. 17 og 18.

ninger om sine bevegelser i Ørjeskogen. Det ble gjort flere undersøkelser på bakgrunn av dette, og etterforskerne vurderte flere av opplysningene som svært interessante. Flere mente at Bergwall knyttet seg til Ørjeskogen gjennom disse opplysningene.[291] Blant annet forklarte Bergwall seg om steinformasjonen "Kal sten", som lå innerst i Lysevannsveien, ca. 150 meter fra snuplassen Skumpen.

I oversiktsrapporten i Therese-saken omhandles Bergwalls forklaring rundt "Kal sten" slik:

> *Omkring skogområdene i Østfold har han bl.a forklart om et område ca. 1 km. fra Ringen tjern hvor han ikke var ved under vallningen. Her har han den 15.10.96 tegnet en skisse[292] over området. På denne skissen tegnet han en stenformasjon langs veien og denne stenformasjonen finnes i virkeligheten, samt at han på samme skisse har satt et lite tegn ved siden av stenformasjonen, og som han ikke har kommentert. I enden av denne veien, Lysevannsveien, ca. 150 meter forbi stenformasjonen, er det en snuplass. Snuplassen og området rundt denne, blir i saken benevnt som Skumpen.[293]*

[291] Intervju av 23.04.96 med Ole Thomas Bjerknes.

[292] Skisse tegnet av bl.a. Sture Bergwall datert 15.10.96.

[293] Oversiktsrapport av Bjerknes og Grøttland av 04.02.98, s. 11.

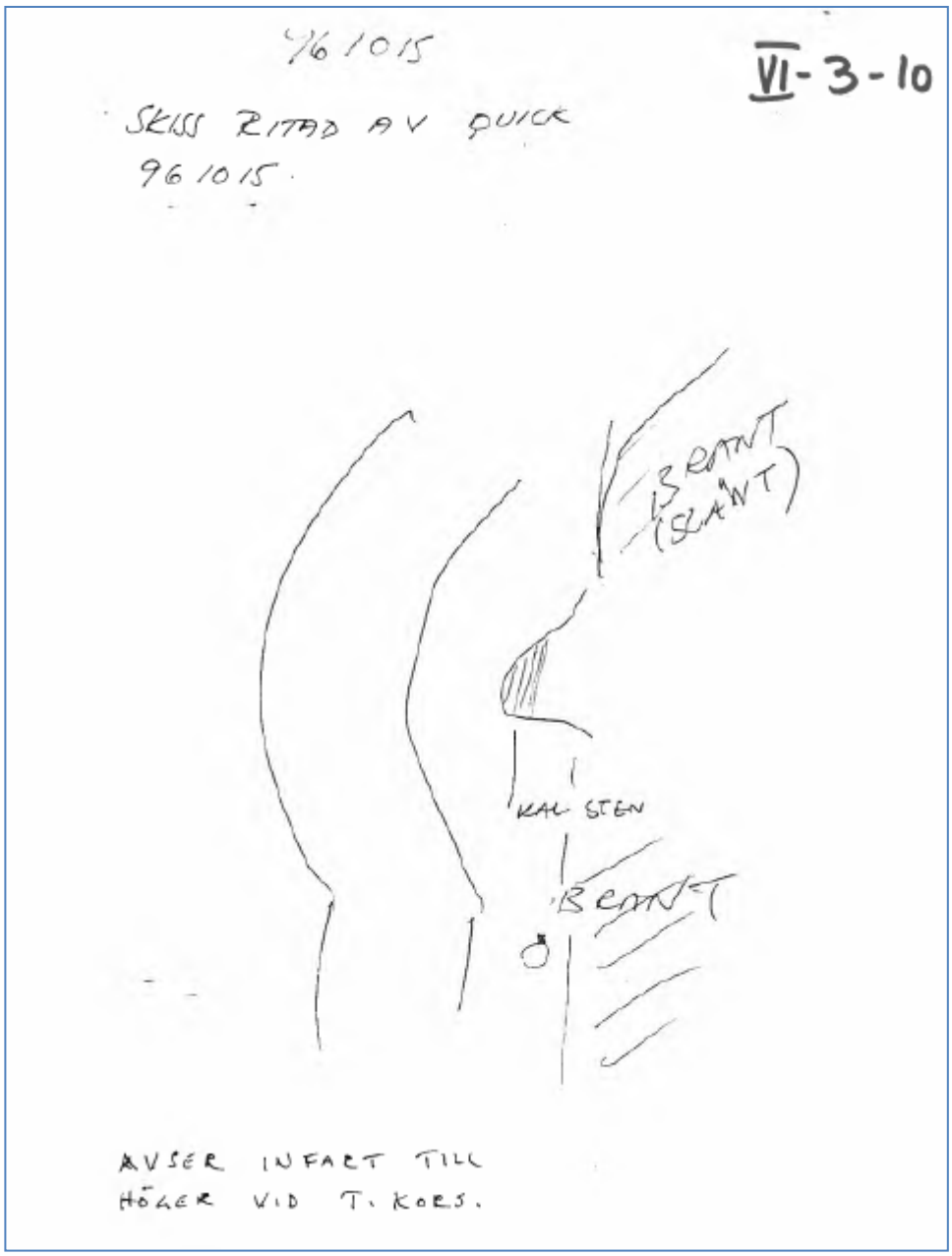

Skisse over "Kal sten" tegnet av Sture Bergwall. Skissen er datert 15.10.96, noe som muligens er en feildatering.

Veistrekningen hvor "Kal sten" ligger, ble omtalt for første gang i avhør 14.10.96, i forbindelse med at Bergwall ble bedt om å forklare seg om sine bevegelser i Ørjeskogen. Penttinen henviste til T-krysset, hvor en må ta til venstre for å komme til Skumpen (sett i retning fra Ringenveien). Under vallning 26.04.96 hadde Bergwall bedt om at vallningsbilen skulle stanse i dette krysset. På spørsmål fra Penttinen (F) i avhør 14.10.96 avviste imidlertid Bergwall (Q) at han hadde vært inne på den aktuelle veistrekningen i retning Skumpen i 1988. Han avviste også at det var noe i dette området som kunne være av interesse for saken:

F: Kan du förklara varför du ville att vi skulle stanna [under vallningen i april

1996 – rapportskriver] och du funderade en stund?
Q: Jag hade, hade, där hade jag ju tänkt dirigera att, att vi skulle åka till vänster i den korsningen, vi åkte till höger, eller hur?
F: Ja.
Q: Om jag minns det här rätt.
F: Varför hade du tänkt att dirigera vänster?
Q: Jo, därför att åker man efter den så får man ju också en höjd.., åker man till vänster där så ser man ju också den här sjön med den där kyrkan på andra sidan.[294]
F: Om vi skulle ha svängt vänster där?
Q: Ja.
F: Har man blick ner mot sjön då?
Q: Så småningom, ja.
F: Så småningom. Vet du hur långt man kan åka efter den vägen?
Q: Nej.
F: Har du varit in på den vägbiten menar du?
Q: Nej.
F: Men ändå vet du att man får en annan vy från den vägen? Kunde du se det på terrängen när vi var där? Förklara Thomas om det finns någonting efter den vägbiten som är, som är av intresse?
Q: Nej, det tror jag inte att det finns.[295]

Veistrekningen i retning Skumpen ble ikke ytterligere omtalt i dette avhøret. Av avhørsprotokollen fra avhøret 14.10.96 fremgår det heller ikke at Bergwall tegnet noen skisse av "Kal sten" eller området for øvrig. Den 15.10.96 er det ikke registrert kontakt mellom Bergwall og politiet i det hele tatt.

Skissen som Bergwall tegnet, og som er vedlagt saken, er imidlertid datert 15.10.96. Dette kan være en feildatering. Seks måneder senere, dvs. 15.04.97, besøkte Penttinen Bergwall på Säter sykehus. Ifølge Penttinens egenrapport fra dette besøket ble advokat Borgström på forhånd informert om møtet, men han deltok ikke selv. Det fremgår videre at bakgrunnen for besøket var Bergwalls tidligere avhørsopplysninger om veinettet i Ørjeskogen:

> *Quick tillfrågas ifall han har någon speciell omständighet att förmedla beträffande det skogsbilsområde i Norge han vallades vid under våren 1996. Frågeställningen baseras på de uppgifter som Quick tidigare lämnat i förhör, och där han beskriver att han färdats på andra vägsträckningar än där vallning företogs. Frågan gäller således uppgifter eller sakförhållanden som kan föreligga på annan plats än där vallning skedde.*

Det er uklart hvorfor Penttinen oppsøkte Bergwall på Säter og foretok en samtale fremfor å ta opp temaet i avhør denne dagen. Det er for øvrig verdt å merke seg at det fem dager tidligere var planlagt en befaring med svenske etterforskere i Ørjeskogen. Ifølge et internt notat[296] med program for perioden 07.–11.04.97 skulle Penttinen og Wikström være med på flere møter og befaringer i Norge knyttet til sakene som omhandlet Trine Jensen, "Douska"[297] og Therese.

---

[294] Det er ikke mulig å se vannet med kirken fra denne veien, noe som også påpekes i oversiktsrapporten til Bjerknes og Grøttland av 04.02.98, s. 104.

[295] Avhør av 14.10.96, s. 15–16.

[296] Internt notat av 24.03.97 v/Bjerknes.

[297] Thomas Quick erkjente i 1994 bortføring og drap av en utenlandsk gutt i Oslo-området. Til å begynne med ga han gutten, som skulle være i 12–14-årsalderen og ha slavisk utseende, navnet "Douska". "Douska" ble senere antatt å være identisk med en av to asylsøkere som Bergwall erkjente å ha drept.

I det interne notatet står det blant annet at befaringen skulle gjennomføres "i skogsområdene langs Ringenveien og Lysevannsveien. Gjennomgang av igjennkjenningspunktene langs veien, samt alle aktuelle steder som kan likne på Quick [Bergwall – rapportskriver] sin forklaring om sluttstedet. Spesielt stedet hvor treet er funnet, hvor filten er funnet og steder som kan stemme overens med skissen han har gjort for funnplass."

Arbeidsgruppen har ikke klart å verifisere hvorvidt denne befaringen ble gjennomført i henhold til programmet. Når det gjelder Penttinens kontakt med Bergwall på Säter 15.04.97, mener arbeidsgruppen at det er uheldig at dette ikke ble dokumentert som et avhør, da samtalen bærer preg av å være en avhørssituasjon. I Penttinens egenrapport fra samtalen står det videre:

> *Efter en stunds övervägande, säger Quick att han minns att vi vid vallningen passerade en T-korsning. Han säger att vi tog till höger vid denna korsning, men att han avsikt egentligen var att dirigera oss till vänster. Han berättar senare att han vid ett tidigare tillfället varit in på denna väg och vänt för att sedan fortsätta i den sträckning vi färdades vid vallningen.*
>
> *Quick beskriver att det längs vägsträckningen till vänster, räknat från t-korsningen, skall finnas en naturformation som är markant. Han beskriver den som "en näsa", "en klippformation", som är belägen på vägens högra sida, i en brant eller slänt.* ***På den skiss han ritar***[298]*, påpekar han att den skuggade delen av "näsan" är kal.*[299]

På bakgrunn av dette kan det synes som om Bergwalls første beskrivelse og skisse av "Kal sten" først kom under dette møtet med Penttinen i april 1997, og ikke under avhør i oktober 1996.

Det er verdt å merke seg Bergwalls beskrivelse og skisse av klippeformasjonen, sett i lys av at han formentlig ikke hadde innsyn til dette området under vallningen i 1996. Etterforskerne har også lagt vekt på dette, siden skissen samsvarer godt med klippeformasjonens utseende og beliggenhet.

På den annen side er det også verdt å merke seg at Bergwall ikke ble avhørt i Therese-saken på mange måneder etter avhøret 14.10.96. I dette avhøret avviste han som tidligere nevnt at han hadde vært i det aktuelle området mot Skumpen.

I neste avhør, ca. fem måneder senere, innledet imidlertid Bergwall (Q) med en oppsummering etter oppfordring fra Penttinen (F):

> *F: Om jag börjar säga så här till dig Thomas idag, att du har i andra sammanhang berättat för oss att du tveklöst kan erinra dig omständigheter kring kvarlevor från Therese Johannessen. Du har även sagt att du vet vilket område som i det sammanhanget är intressant och att du ska kunna peka ut detta. Kan du idag utveckla den tankegången lite närmare och kanske precisera lite vad du menar med det du har sagt tidigare?*
> *Q: Ja, säg det, vi måste orientera oss lite först, vi har ju varit kring, vid tjärnen och kring tjärnen, sedan har vi också, vid förhör, varit inne vid de här bilvägarna till tjärnen, vid den här T-korsningen t ex, jag har varit inne på höger och vänster,* ***jag har också beskrivit någon****, någon*

[298] Rapportskrivers utheving.

[299] Egenrapport av Penttinen av 15.04.97.

> *slags.., vad ska vi kalla det för,* ***klippformation eller sten-formation***[300] *på höger sida om man åker till vänster vid den här T-korsningen.*[301]

Det er bemerkelsesverdig at Bergwall viser til at han tidligere har forklart seg om blant annet klippeformasjonen, uten at arbeidsgruppen kan se at dette står i tidligere avhør. I egenrapporten fra besøket på Säter 15.04.97 virker det som om det var under dette besøket Bergwall første gang forklarte seg om klippeformasjonen. Bergwall forklarte imidlertid i avhøret 2–3 uker før, 26.03.97, at han tidligere hadde beskrevet klippeformasjonen. Spørsmålet er hvor, når, hvordan og i hvilken forbindelse dette skjedde.

Vinteren 1997 ble det arbeidet med en "videoløsning"[302] etter ønske fra Bergwall. Grunnen var at Penttinen mot slutten av avhøret 14.10.96 oppfordret Bergwall til å komme med forslag til nye metoder for å kunne huske mer om aktuelle gjemmesteder. I den forbindelse ble det 20.02.97 avholdt et møte på Säter sykehus hvor Bergwall presenterte videoløsningen. Til stede på møtet var også Seppo Penttinen og advokat Claes Borgström.[303]

Foruten en egenrapport fra Penttinen om videoløsningen datert 24.02.97 er det ingen annen dokumentasjon i Therese-saken om politiets kontakt med Bergwall i denne femmånedersperioden. Arbeidsgruppen vet imidlertid at svenskene i samme periode arbeidet med Levi-saken.

Det er uansett uklart for arbeidsgruppen når og i hvilken forbindelse skissen ble tegnet. Vi mener dette er en svakhet, og at notoriteten burde vært ivaretatt på en bedre måte. Uten tilstrekkelig notoritet er det vanskelig å vurdere bevisverdien i informasjonen.

9.3.1.6 Veinettet i Ørjeskogen og grustakets beliggenhet

Helt fra starten av sto grustaket sentralt i søket etter kroppsdeler. Bergwall tegnet som nevnt en skisse av grustaket.[304] Problemet var at han ikke klarte å beskrive beliggenheten til grustaket i Ørjeskogen. Dette var et tema i avhøret 14.10.96. Bergwall, som støttet seg til Cappelens kartbok med målestokk 1 : 150 000, henviste til en "skogsfastighet" de hadde passert under vallningen 26.04.96. Han beskrev at "skogsfastigheten" lå på høyre side langs Lysevannsveien, rett før vallningsbilen snudde 26.04.96. Han forklarte videre at grustaket lå etter "skogsfastigheten", men før "ödehuset" han hadde forklart seg om tidligere.[305]

Etter fem måneder uten avhør ble grustakets beliggenhet igjen et tema i avhør av 26.03.97. I dette avhøret ble det også utarbeidet en skisse[306] over veinettet i Ørjeskogen.

---

[300] Rapportskrivers utheving.

[301] Avhør av 26.03.97, s. 2.

[302] Videoløsningen var en del av det Bergwall kalte "fas 2". Kort fortalt fikk Bergwall i søket etter gjemmesteder mulighet til å eliminere bort forskjellige områder basert på fremviste videoopptak.

[303] Egenrapport av 24.02.97 v/Penttinen.

[304] Skisse av 06.09.96 (dok. VI-3-4).

[305] Avhør av 14.10.96, s. 13 og 14.

[306] Skisse av 26.03.97 (dok. VI-3-11).

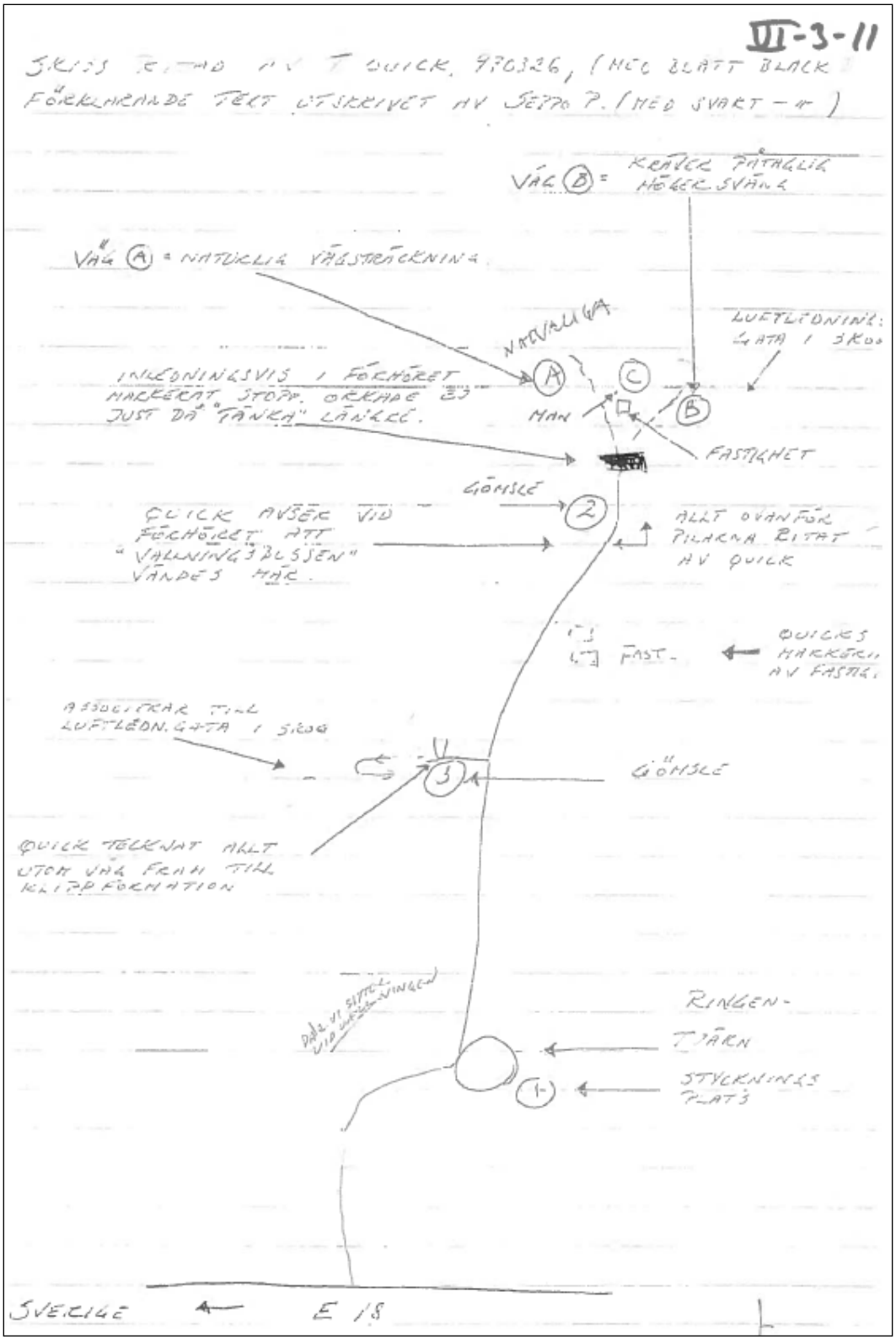

Skisse over veinettet tegnet i avhør av Penttinen og Bergwall 26.03.97

Skissen ble i utgangspunktet tegnet av Penttinen, som risset opp veinettet fra E18 inn til tjernet og frem til stedet hvor vallningsbilen snudde. Utover dette supplerte han skissen på bakgrunn av forklaringer fra Bergwall.[307] Bergwall gjorde også egne anmerkninger på skissen og nummererte sentrale steder i saken. Tjernet fikk nummer 1, gjemmestedet/grustaket langs Lysevannsveien 2 og "Kal sten" 3. Ved området merket 2 tegnet Bergwall inn en avstikker til høyre fra hovedveien. Hovedveien ble merket A, mens avstikkeren ble merket B (senere i rapporten omtalt som "vei B"). Arbeidsgruppen påpeker at Bergwall da denne skissen ble tegnet, kun hadde deltatt på en vallning hvor vallningsbilen skal ha snudd før den kom til punkt 2 på tegningen.

Følgende dialog fant sted mellom Penttinen (F) og Bergwall (Q) i avhøret 26.03.97:

> *F: Förstod jag dig rätt, att 2:an är, är det mot B eller hur?*
> *Q: Nej, 2:an är A.*
> *F: A är alltså huvudvägen, den tänkta förlängningen på den här vägen han kommer ifrån korsningen osv.*
> *Q: Mm.*
> *F: Ja, jag förstår. Och att 2:an då, med större sannolikhet, ska ligga efter den naturliga fortsättningen...*
> *Q: Ja ... OHÖRBART ...*
> *F: ... skulle du då ta in på B så måste du göra en avvikelse till höger där.*
> *Q: Ja.*
> *F: Okej, så det.., B är inte lika intressant?*
> *Q: Nej.*
> *F: Men du utesluter inte det helt och hållet?*
> *Q: Jag lägger ju märke till B och.., nej, visst är det A.*
> *F: Det är, det är så?*
> *Q : Ja.*
> *F: Ja. Vet du om punkt 2 finns före den här vägen som du lägger märke till eller efter?*
> *Q: Jag vill ha den hitom.*
> *F: Såsom du har ritat?*
> *Q: Ja.*[308]

Med dette viser Bergwall med tydelighet at han mener at punkt 2, dvs. grustaket, lå langs vei A. Avslutningsvis i avhøret denne dagen[309] oppsummerte Penttinen Bergwalls foreløpige forklaring om sine bevegelser i Ørjeskogen. Bergwall bekreftet da igjen at grustaket, punkt 2 på skissen, lå langs hovedveien merket A. Han forklarte for øvrig at han hadde lagt Thereses hode ved punkt 2 og overkroppen ved punkt 3, og at han hadde tatt med noen mindre kroppsdeler til Sverige. I tillegg forklarte han at flere av kroppsdelene som var gjemt på de to oppgitte plassene i Ørjeskogen, var så store at det ville være mulig å finne dem igjen.[310] I forbindelse med spørsmål fra Penttinen om hva slags kroppsdeler dette var, blandet Bergwall opplysninger han hadde gitt i terapien, med opplysninger han trodde han hadde gitt politiet tidligere:

> *F: Vi har pratat om hjärtat då, var det så? Nej. Det var fingerfalanger som... Var det fingrar?*
> *Q: Nej, då har jag nog inte...*
> *F: Nej, då har du inte nämnt det för oss?*
> *Q: Nej, då är det berättat i terapin.*[311]

Dette viser med tydelighet at terapien Bergwall gjennomgikk på Säter sykehus, også innbefattet detaljer rundt drapshandlingene.

I neste avhør, som ble avholdt på Säter sykehus 14.05.97, ble vei B, som Bergwall tegnet inn på

[307] Avhør av 26.03.97, s. 15.

[308] Ibid., s. 25.

[309] Ibid., s. 31–32.

[310] Ibid., s. 34–35.

[311] Ibid., s. 33.

skissen 26.03.97, på nytt tema mellom Penttinen (F) og Bergwall (Q):

F: Om man tittar på väg B, vad är det som gör att du minns den här avfarten mot B?
Q: Förmodligen att.., förmodligen just därför att vi var in på den vägen men backade tillbaka.
F: Du var in på den vägen säger du, du pratade lite tyst där?
Q : Ja.
F: Vad händer på den vägen?
Q: Ingenting vad jag vet.[312]

I det andre avhøret på rad avviste Bergwall at vei B var av interesse. Likevel fortsatte Penttinen, som sannsynligvis hadde vært på befaring på vei B en måned tidligere, å fokusere på denne veien i avhøret:

F: Det är viktigt att vi kommer framåt under förhöret idag Thomas, jag ser att du reagerar när jag ställer frågan där, är det någon omständighet som har betydelse för utredningen, som sker inne på den vägsträckan?
Q: Jag formulerar mig så här, för närvarande inte.
F: Du ritar med en.., du kan trycka i lite hårdare, det vart lite svagt, va, men du ritar med en röd penna, i samband med förhöret, och du gör en ring runt B, vad innebär den här ringen?
Q: Det innebär just det här, för närvarande inte, men att det är.., det är ju förstås ett område som, i något avseende, är intressant.
Q: Minns du hur det ser ut på det här stället, där du gör...
Q: Nej, det gör jag inte.
F: ... den markeringen? Ingen aning om hur det ser ut där?
Q: Det är väldigt avstängt, alltså tankemässigt.
F: Hur långt kan man åka på den där vägen?
Q: Det vet jag inte.
F: Vet du hur långt du färdas på?
Q: Nej, det vet jag inte.
F: Går det att fortsätta hur långt som helst?
Q: Det vet jag inte.

Etter hvert begynte Bergwall å gjøre anmerkninger på skissen over veinettet som han hadde fått utlevert under avhøret, og som ble utarbeidet i avhøret 26.03.97. Penttinen stilte etter hvert spørsmål om hva Bergwall tegnet:

F: Ja, men vad är det för någonting du har ritat här?
Q: Det är det här tillplattade området.
F: Det som du har berättat om tidigare?
Q: Ja.
F: Det är så du menar. Är det den skissen som du har ritat på det här viset?
Q: Ja, då ska vi se.
F: Det är en skiss som är daterad den 6 september 1996?
Q: Jaha, jag har skrivit åt olika håll.
F: Här har du skrivit att E l8 och ett hus och mannen står utanför...
Q: Jaha, där står det.
F: ... så att den är förmodligen.., det är möjligt att texten är på något vis missvisande där som jag har fyllt i, va, du får vända den som..?
Q: Mm, men det är det här jag ritar nu också, det här.
F: Den ska alltså finns den platsen, däruppe på den här vägen?
Q: Ja.
F: Kan du säga om.., var någonstans efter den här vägen som den där tillplattade ytan finns?
Q: Nej, det kan jag inte.
F: Fortsatte du förbi det här området sedan, förbi den tillplattade ytan?
Q: Nej.

[312] Avhør av 14.05.97, s. 3–4.

F: Du återvände?
Q: Jag återvände.
F: Gick det att fortsätta förbi?
Q: Det var nog svårt.[313]

Etter dette fortsatte Bergwall i samme avhør med å forklare at både kroppsdeler og klær fra Therese skulle ligge i dette området, som altså skulle være identisk med grustaket han tidligere hadde forklart seg om. Bergwall utviklet også skissen over grustaket ytterligere og tegnet inn flere detaljer som etterforskerne mente samsvarte godt med virkeligheten.[314]

Bergwall hadde dermed igjen endret forklaring. Fra å forklare at punkt 2 på skissen[315] var et gjemmested langs Lysevannsveien og at vei B var uinteressant, forklarte han nå at grustaket og det aktuelle gjemmestedet faktisk lå i enden av vei B. Senere i avhøret bekreftet Bergwall at både grustaket ved vei B og området merket 3 var to konkrete gjemmesteder for kroppsdeler.

Gjemmestedet ved grustaket langs vei B benevnes heretter som Torget, mens området merket 3 knyttes til "Kal sten" og Skumpen. På spørsmål fra Penttinen om Bergwall kunne forsikre at en virkelig ville finne kroppsdeler på disse stedene, svarte han bekreftende. Han avviste også at det fortsatt kunne dreie seg om "medvetna avvikelser"[316], og at gjemte kroppsdeler likevel kunne ha blitt flyttet fra disse stedene. På spørsmål fra Penttinen om Bergwall var "stenhård på at det är på det viset", svarte Bergwall ja.[317] Funnet av de to antatte beinfragmentene var for øvrig ikke gjort på dette tidspunktet.

Avslutningsvis i avhøret denne dagen fikk Bergwall spørsmål om en eventuell ny vallning i Ørjeskogen. Kriminalinspektør Anna Wikström spurte om han ville være i stand til å gjennomføre dette, og sa samtidig at psykologiprofessor Sven Åke Christianson og Bergwalls forsvarer ville kunne bidra i forberedelsene.

Bergwall ble også avhørt 20.05.97. Dette avhøret startet med at Penttinen oppsummerte Bergwalls tidligere forklaringer, noe Bergwall ønsket fordi han selv ikke hadde fått kopier av avhørsprotokollene. Hans forsvarer, advokat Borgström, hadde imidlertid fortløpende tilgang til protokollene. Bergwall startet med å forklare seg mer utfyllende om naturen ved Skumpen. Han videreutviklet blant annet skisser fra 06.09.96 og 26.03.97. Etterforskerne vurderte også disse beskrivelsene til å samsvare godt med virkeligheten i 1988.[318] I avhøret henviste Penttinen også til drapet på Charles Zelmanovits i 1976, hvor det ble funnet en sag. Bergwall ble spurt om han kunne ha lagt igjen redskaper også i Ørjeskogen, og svarte bekreftende på at det kunne finnes redskaper flere steder, blant annet ved Skumpen og Torget.[319] Noe senere antydet han at redskapet skulle ligge mellom bilen og gjemmestedet på Torget. Han var imidlertid flertydig da han forklarte hva slags redskap dette kunne være:

---

[313] Avhør av 14.05.97, s. 5.

[314] Egenrapport av 31.07.97 v/Bjerknes, s. 15, og oversiktsrapport av Bjerknes og Grøttland av 04.02.98, s. 121.

[315] Skisse av 26.03.97 (dok. VI-3-11).

[316] Norsk politi og påtalemyndighet ble i et notat av 22.03.96 fra Seppo Penttinen forklart at "medvetna avvikelser" måtte betraktes som en naturlig del av Bergwalls forklaringer på områder hvor han som følge av angst måtte "skrive om" virkeligheten – viser for øvrig til rapportens kapittel 8 "Den svenske nøkkelen".

[317] Avhør av 14.05.97, s. 32–34.

[318] Oversiktsrapport av Bjerknes og Grøttland av 04.02.98, s. 126–130.

[319] Avhør av 20.05.97, s. 10–11.

> *Just nu vill jag inte säga annat än att det är verktyg där, någon form av verktyg, om det är verktyg då så menar jag att det kan vara alltifrån såg till spade.*[320]

Dersom man ser på dette utsagnet med et kritisk blikk, kan man si at Bergwall på mange måter garderte seg. Ved å unngå å svare konkret på hva slags redskap dette var, holdt han flere muligheter åpne dersom det ble gjort funn senere. Det var nettopp det som skjedde. Påfølgende dag, 21.05.97, ble det funnet et rustent metallsagblad etter søk med metalldetektor. Funnet ble gjort i et bekkefar nord for traktorveien på Torget. Undersøkelser av sagbladet, som var et baufilblad, viste at det var produsert av Sandvik i Sverige før 1992. Etterforskerne konkluderte med at Bergwalls beskrivelse av funnsted og sagblad samsvarte med det faktiske funnet.[321]

Senere i avhøret 20.05.97 antydet Bergwall også at Thereses overkropp var gjemt ved Skumpen.[322] Han nektet imidlertid gjennom hele avhøret å forklare seg nærmere om hvor de forskjellige gjemmestedene var.

9.3.1.7 Bergwalls fotografier av gjemmestedene

Mot slutten av avhøret 20.05.97 henviste Penttinen til at etterforskerne flere ganger hadde vært inne på Bergwalls rom på Säter, hvor han hadde en oppslagstavle der det ofte hang fotografier. Noen ganger hadde Bergwall overlevert fotografiene til etterforskerne. Bergwall ble spurt om det i dette billedmaterialet fantes symbolikk eller bilder som kunne knyttes til gjemmestedene. Bergwall svarte bekreftende, men kunne ikke beskrive hvilke bilder dette var. På spørsmål fra Penttinen om politiet hadde fått disse bildene, svarte Bergwall at han ikke visste dette. Bergwall svarte deretter avvisende på spørsmål fra Penttinen om det på tidspunktet for avhøret fortsatt var bilder på oppslagstavla. Han gav imidlertid etterforskerne lov til å sjekke ut dette selv.

Bergwall fortsatte med å forklare seg om disse fotografiene. Dialogen mellom Bergwall (Q), Penttinen (F) og den andre avhøreren, Anna Wikström (W), var som følger:

> *F: Men det finns idag inte någon bild som associerar till men det kan ha gjort det tidigare?*
> *Q: Ja, det kan ha gjort det tidigare.*
> *W: Är det då bilder som du har, från din minnesbild, sett likvärdiga i tidningar och annat eller är det fotografier?*
> *Q: Det är fotografier.*
> *W: Från platsen, vilket skapar frågeställningen, hade du kameran med dig?*
> *Q: Är det fotografier från platsen så hade jag ju kameran med mig.*
> *W: Är bilderna tagna vid det här tillfället, när du lämnar kroppsdelar?*
> *Q: Det behöver inte vara så.*
> *W: Menar du att du har varit dit före eller efter?*
> *Q: I så fall efter.*
> *[...]*
> *F: Dom foton som du har, du påstår att du har tagit foton från dom här platserna?*
> *Q: Jag kan ha gjort det, jag påstår inte att jag har gjort det.*
> *F: Nej. Är det från fynd.., eller gömslet eller är det ifrån.., någon panoramavy över hela området eller?*
> *Q: Nej, i så fall är det.., antyder bilden.*
> *F: Nu håller du pennan i en ... OHÖRBART ... vad heter det, vågrät ställning, vad ska vi tolka det som?*
> *Q: Att.., jag tittar också på ett parti, utan att läsa vad som står och med det menar jag alltså att, att bilden antyder gömslet, ja.*

[320] Ibid., s. 24.
[321] Oversiktsrapport av Bjerknes og Grøttland av 04.02.98, s. 41.
[322] Avhør av 20.05.97, s. 19.

F: Och då håller du pennan i ett vågrät läge?
Q: Ja.
W: Finns bilderna, idag, på ditt rum?
Q: Nej, tyvärr blev det ju en liten miss med Stellan Söderman och hans breda utläggningar förra sommaren, som fick mig att förstöra en hel del bilder, tyvärr blev det så.
W: Det var bilder från det här partiet då?
Q: Ja, och andra bilder också. Hade han varit mera ordkarg och handlingskraftig så hade bilderna varit kvar idag, sedan får Stellan tolka det som han vill när han läser det här förhöret, jag lägger inte ansvaret på dig Stellan för den sakens skull, men det är en faktisk omständighet.
F: Finns det någonting som du idag har, på något ställe bevarat, av Therese kroppsdelar eller föremål eller någonting annat på andra platser än det vi har beskrivit i Norge.
Q: Ja, det gör det.
F: Var någonstans i så fall?
Q: Vi har ju varit inne på det vid vallningen Bergsgården, Grycksbo och där jag också har.., och det har vi ju inte tittat vidare på, antytt det här stället bakom bruket, den vägen.
F: Det kanske finns ansledning att återkomma till det. Men huvudfrågan är, är det ett ovillkorligt faktum att vid anträffande av rätt plats i det här skogsområdet i Norge, så kan polisen också göra konkreta fynd?
Q: Ja.
F: Du har sagt att du har vari.., möjligen har varit tillbaka till platsen, det är inte så att du har varit dit och hämtat det här och transporterat det till ett annat ställe och att gömslet är tomt?
Q: Nej.
F: För det är en mycket, mycket viktig fråga, så att inte steget att valla dig i Norge blir ett led i utvecklingen för att komma till en annan fyndplats, där det i realiteten finns fynd och att det här ska vara tomt, men att det har varit en lagringsplats om vi kallar det för det?
Q: Mm.
F: Det är viktigt att du svarar ett ovillkorligt ja eller nej på den frågan?
Q: Ja, jag kan inte villkora några svar, det vägrar jag att göra.
F: Mm, men du anser det meningsfullt att fara dit och göra?
Q: Ja.[323]

Bergwall bekreftet her altså mer eller mindre at han selv hadde tatt fotografier av gjemmestedene, samt at han i etterkant hadde oppbevart fotomaterialet på rommet sitt ved Säter sykehus. Han forklarte imidlertid også at han hadde ødelagt fotografiene før politiet fikk beslaglagt dem.

I løpet av avhørene fremkom det flere ganger opplysninger som tydet på at Bergwall oppbevarte notater og fotograferier på sitt rom. Arbeidsgruppen har ikke funnet dokumentasjon på at dette er ettergått. Det fremgår bl.a. ikke hvordan Stellan Söderman stilte seg til Bergwalls påstander. Dersom påstandene var riktige ville jo fotografiene vært sentrale bevis. En sitter derfor igjen med en del spørsmål rundt dette temaet. Hva ble gjort og hva ble evt. funnet på Bergwall sitt rom?

Bergwall ble senere i avhøret 20.05.97 spurt om han var sikker på at det fortsatt befant seg likdeler fra Therese i Ørjeskogen. Dette svarte han bekreftende på. Avslutningsvis i avhøret ble det tidligere omtalte treet igjen tema, blant annet tegnet Bergwall på nytt risset i treet slik han nå husket det.

[323] Avhør av 20.05.97, s. 30–33.

9.3.1.8 Vallning nr. 2 i Ørjeskogen

05.06.97 ble det fra norsk side avholdt et møte hos førstestatsadvokat Lasse Qvigstad, hvor det ble besluttet å gjennomføre en vallning i Ørjeskogen 11.06.97.[324] 04.06.97 hadde psykologiprofessor Sven Åke Christianson, som svensk politi hadde engasjert i forbindelse med strategien for avhør av Bergwall, utarbeidet retningslinjer for vallningen[325] i samarbeid med nettopp Bergwall. Disse ble laget for at forutsetningene for å påvise gjemmestedene skulle være så gode som mulig. Det vises for øvrig til arbeidsgruppens rapport kapittel 8.6 hvor retningslinjene er gjengitt i sin helhet.

De detaljerte retningslinjene gikk blant annet ut på hvordan etterforskerne skulle kommunisere med Bergwall, at Bergwall ved et eventuelt funn av likdeler skulle få mulighet til å ha en "privat stund" med objektet, og hva Bergwall skulle få servert under vallningen. Blant annet måtte han ha tilgang til smørbrød, sjokoladekaker og sigaretter. Det sto videre at det var viktig at medikamentet Xanor var tilgjengelig, og at Bergwall selv måtte få avgjøre doseringen.

Bergwall deltok altså selv i forberedelsene til vallningen, noe som må sies å være spesielt. I det hele tatt virket det som om Bergwall styrte mye av det som skjedde både under avhør og vallninger. I avhør av 20.05.97 fremgår følgende:

> *F: Var tror du det skulle vara enklast vid en vallning på platsen här att börja, om vi utgår ifrån dom här två platserna vi har pratat om idag?*
> *Q: 3:an kallar vi väl den då.*
> *F: Den första?*
> *Q: Ja.*
> *F: Ja.*
> *Q: Den är lättast...*
> *F: Den är lättast?*
> *Q: ... dels rent.*
> *F: Vi bytte band. Du sade att det var enklast att börja vid 3:an vid en eventuell vallning för att den hade.*
> *Q: A andra sidan så skriver jag upp just den frågan för att det är någo.., någonting som jag behöver ha med mig och säkert fundera kring. Den är nog inte så enkel att besvara frågan, som att säga att det är enklast att börja vid punkt 3, utan det måste.., jag måste fundera på den frågan...*
> *F: Mm, okej.*
> *Q: ... det är inte lätt att veta.*
> *F: Vad ser du själv för möjligheter att ytterligare precisera det i dom här tankarna och platsbeskrivningarna för att redogöra för dom här gömslena i förhörssituation?*
> *Q: Jag upplever det ju som om att vi i, i förhörssituationerna har kommit så nära vi kan komma dom här platserna.*
> *W: Är nästa steg, enligt din uppfattning, att befinna sig på plats?*
> *Q: Ja.*[326]

Her ble Bergwall spurt om hvor han mente det var best å starte ved en eventuell ny vallning. I tillegg ble han spurt om han følte behov for å forklare seg ytterligere om gjemmestedene i avhør, eller om han var klar for vallning ute i skogen.

Et annet eksempel på Bergwalls innflytelse på fremgangsmåten under vallninger og avhør fremkommer i Penttinens egenrapport av

[324] Oversiktsrapport av Bjerknes og Grøttland av 04.02.98, s. 14.

[325] Riktlinjer för vallning av Thomas Quick i Norge 11.06.97 av Sven Åke Christianson, datert 04.06.97.

[326] Avhør av 20.05.97, s. 25.

05.06.97, som omhandlet en miljøvallning[327] som ble gjennomført i Sverige rett før den andre norske vallningen:

> *Quick hade före avresan gjort klart att han för att komma vidare i sin strävan att nå framgång vid en fortsatt vallning i Norge, önskade agera utan påverkan av frågeställningar från polispersonal.*[328]

Her fremkommer det at Bergwall ikke ønsket noen innblanding fra avhørerne. Han ønsket ro og ønsket dermed ikke at det ble stilt spørsmål til ham. Det at svensk politi tilsynelatende godtok dette mener arbeidsgruppen kan være et utslag av den "svenske nøkkelen".[329]

Forut for at vallningen 11.06.97 ble gjennomført, hadde den norske likhunden Oscar, med hundefører Ove Andre Karlsen, gjennomført søk både ved "Kal sten", Skumpen og Torget. Oscar hadde i oktober 1996 funnet et teppe ved Skumpen, men gjorde ingen funn eller markeringer våren 1997.[330]

28.05.97 og 29.05.97 ble det gjort nye søk med likhund, nå med den svenske hunden Zampo, med hundefører John Sjøberg. Zampo søkte gjennom store områder ved Skumpen, "Kal sten" og Torget og markerte på to steder. Én markering ble gjort ca. en meter fra stedet hvor bjørketreet med innrissing hadde stått. Den andre markeringen ble gjort ved en bratt fjellskråning ved Torget. Markeringene var ifølge oversiktsrapporten overensstemmende med tidligere skisse og forklaringer fra Bergwall.[331]

Vallningen ble gjennomført som planlagt11.06.97. Etter råd fra Sven Åke Christianson ble den ikke videofilmet. Bergwall hadde forklart at videofilming ville være et forstyrrende element, og muligheten for å påvise riktig sted ville av den grunn bli mindre. Som følge av dette ble det kun tatt lydopptak av vallningen.[332] Følgende står å lese i oversiktsrapporten:

> *Vallningen ble gjennomført den 11. juni. Thomas Quick dirigerte vallningsbussen frem til snuplassen på Skumpen. Her startet han med å gå ut i skogen, rett mot det stedet hvor pleddet var funnet, under det påskuddet at han skulle "late vannet". Deretter gikk han inn på traktorveien i enden på snuplassen. Han tok til venstre og fulgte høydedraget opp en halvsirkel til høyre.*
>
> *Ved to anledninger satte han seg på noen stubber. Den ene gangen hadde han utsyn mot et stort grantre, et tre som senere i saken blir benevnt som "100 års grana". Ved den andre anledningen satt han og så i retning av det tidligere omtalte bjørketreet. Fra denne posisjonen kunne han også se mot det området som i ettertid blir benevnt som bålplass 6. Fra stubbene han satt på, og frem til nevnte objekter, er det en avstand på minst 100 meter.*
>
> *Senere i vallningen, gikk han opp samme traktorveg, men gikk da til venstre og stilte seg på en stor stein, helt ytterst på kollen og så utover i området mot "100 års grana". Ca. 5 meter bak og til siden for stei-*

[327] Miljøvallning ble gjennomført ved Nisshyttan, Sverige, 02.06.97, for at Bergwall skulle vise terrengforhold som kunne motsvare faktiske forhold i Ørjeskogen hvor han hadde gjemt Thereses kroppsdeler.

[328] Egenrapport av 05.06.97 v/Penttinen.

[329] Det henvises til rapportens kapittel 8 hvor begrepet "Den svenske nøkkelen" blir omhandlet.

[330] Oversiktsrapport av 04.02.98, s. 13.

[331] Ibid., s. 14.

[332] Egenrapport av 20.06.97 v/Bjerknes, s. 1.

nen, ble det senere på høsten funnet rester av det som blir benevnt som bål 1. Bålet har Quick ved en senere anledning tegnet inn på et oversiktsbilde.

Senere under vallningen ville han til området ved bjørketreet. Her ble han gjort kjent med at en liksøkshund hadde gjort en markering i området, uten at han fikk vite hvor. I tillegg fikk han vite at om han så etter bjørketreet, var dette kappet ned av politiet. Stedet hvor bjørketreet hadde stått, var i et hogstfelt fra 1991. Fra dette stedet gikk Quick innover i skogen, før han etter ca. 30 meter la seg ned på bakken. Videre ca. 30 meter rett inn fra der han lå, gjorde likhunden senere en markering. Rett i nærheten av dette stedet ble det senere på høsten funnet rester av tre bålplasser, og disse blir i saken benevnt som bål 3, 4 og 5.

Etter dette gikk Quick tilbake og satte seg på knærne på det stedet hvor bjørketreet hadde stått. På Torget anviste han et område rett ved der sagbladet ble funnet, i / ved en bekk, som et sted hvor det skulle ha foregått en partering. Senere gjorde han et forsøk på å løpe opp langs fjellskråningen hvor hunden hadde gjort utslag, men ca.12 meter før han nådde dette punktet, falt han ned i skråningen. Han uttalte etterpå at ;"Jag nådde inte helt fram".

I tillegg anviste Quick et tredje sted langs Lysevannsveien, i nærheten av et sted som heter Hammeråsen. Her løp Quick opp en bratt skråning og noe inn i skogen hvor han la seg ned ved en stubbe. Dette stedet er ikke utviklet noe i avhør, og det ble heller ikke på dette tidspunkt gjort undersøkelser der. Imidlertid ble det høsten 1996 gravd opp en grusgrop i nærheten av dette området. Bakgrunnen var at en da så langt i avhørsprosessen kunne mene at dette området var i samsvar med hva han hadde forklart og tegnet på skisse.[333]

Ut fra dette utdraget ser vi at flere av opplysningene Bergwall kom med under denne vallningen, er spesielle og kan ses som tegn på at han hadde vært i området tidligere. Men ser man nærmere på hva Bergwall forklarte, oppdager man en hel del feil og mangler.

Skumpen var det første stedet som ble oppsøkt denne dagen. På vei inn til Skumpen så Bergwall opp mot "Kal sten" idet de passerte stedet i bil, uten at han kommenterte dette.[334] Da de kom frem til Skumpen, gikk Bergwall til fots rundt i området. Det går ikke frem av lydopptakene akkurat hvor han befant seg da han første gang under vallningen nevnte den tidligere omtalte steinformasjonen. Av oversiktsrapporten fra 20.06.97[335] fremgår det imidlertid at han befant seg på Skumpen på vei ned mot bilen da han ropte på "Nomis"[336]. Dialogen mellom Bergwall (Q) og Penttinen (F) var da som følger:

Q: Vi stänger av ljudet. Nomis, noooomis, noooomis, noooomis (Thomas gråter) ... OHÖRBART ... noooomis, ... OHÖRBART ..., jag går sönder nomis, förlåt mig, förlåt, fånga mig, fånga mig, fånga mig, fånga mig. Jag hade aldrig orkat gått fram när jag kom där, gick där, jag var tvungen att åka bilen. Såg du att det såg ut som en näsa?
F: Mm. Var det det som var svårt att passera menar du?

---

333 Egenrapport av 20.06.97 v/Bjerknes, s. 14–16.

334 Egenrapport av 16.06.96 v/Penttinen.

335 Egenrapport av 20.06.97 v/Bjerknes, s. 5.

336 "Nomis" er knyttet til Bergwalls illusjon om sin drepte bror Simon, som viste seg aldri å ha eksistert.

Q: Ja, jag tänkte gå förbi först men orkade inte, nam. Jag ska bara orientera mig, mm.[337]

Bergwall omtalte her altså klippeformasjonen for første gang under vallningen og påpekte samtidig at den så ut som en "näsa".

På dette tidspunktet hadde ikke plasseringen av det tidligere omtalte treet vært noe tema under vallningen. Bergwall hadde imidlertid noen dager før blitt informert om at politiet hadde funnet "et träd som kan motsvara din beskrivning på annan plats i skogsområdet som finns i anslutning till det vägsystem du beskrivit".[338] Samtidig hadde han fått beskjed om at han ikke fikk vite nøyaktig hvor treet var funnet.

Etter et opphold ved Skumpen ønsket Bergwall at de kjørte til vei B, dvs. veien inn til Torget. Da de passerte steinformasjonen for andre gang, sa ikke Bergwall annet enn et langt "jaaa" og deretter et langt "mmmm".[339]

Etter ca. 3 km. passerte de avkjøringen til Torget, uten at Bergwall reagerte. Det var først da han fikk vite at det ikke var andre aktuelle avkjøringer lenger fremme, at han ønsket å snu. Rett etter at de hadde snudd bussen, ba Bergwall om at de stanset. På dette stedet, som heter Hammeråsen, gikk han opp en skråning ved siden av veien. Han forklarte da gjennom sin forsvarer at han var 20–25 meter fra et gjemmested. Bergwall forklarte under vallningen også at Thereses hode var gjemt på dette stedet.[340] Under stansen ved Hammeråsen forklarte Bergwall seg for første gang under vallningen om treet:

F: Nej. Du bär någonting i händerna.
Q: Nej.
F: Men var finns det någonstans Thomas? Visa oss det.
Q: Trädet är långt där borta.
F: Var någonstans?
Q: Åt vägkorsningen till.
F: Åt vägkorsningen, är trädet där, det med inristningen eller?
Q: Mm.
F: Det andra som vi letar, var finns det någonstans?
Q: Trädet är inte här.
F: Nej.
Q: Och inte det.
F: Och inte bröstet.
Q: Och inte det.
F: Och inte benen.
Q: Nej.
F: Vad är det med trädet, du tar fram det hela tiden och pratar om trädet? Berätta det för oss. Du visar på låret, fortsätt att beskriva.
Q: Jag ska våga gå fram en liten bit.
F: Mm. Vill du gå?

Ut fra måten Bergwall snakket på, virket det som om han under vallningen søkte etter treet, og at han konstaterte at det ikke var i området Hammeråsen eller i den nordre delen av Lysevannsveien. Han mente treet var ved "vägkorsningen". Med det mente han sannsynligvis krysset Ringenveien/Lysevannsveien, som fører inn til Skumpen, i og med at han tidligere under vallningen hadde omtalt dette krysset på nettopp denne måten.

Litt senere, fortsatt mens de var ved Hammeråsen, fortsatte Penttinen og Bergwall å snakke om treet:

F: Vad är det med björken Thomas, som du pratade om nyss?
Q: Här ristade vi ... OHÖRBART ...
F: Var finns björken? Du har sagt att det är där borta, men var?

[337] Vallningsavhør av 11.06.97, s. 5.
[338] Egenrapport av 06.06.97 v/Penttinen.
[339] Egenrapport av 20.06.97 v/Bjerknes, s. 6.
[340] Egenrapport av 11.06.97 v/Wikström, s. 4–5.

Q: Rätt så nära där borta.
F: Rätt så nära vad då?
Q: Själva.
F: Rätt så nära själva korsningen. Vet du på vilken sida av vägen eller ... OHÖRBART ...
Q: ... OHÖRBART ...
F: ... OHÖRBART ... står utanför ... OHÖRBART ... Ska du vända dig om och titta Thomas, så får vi se vad som?
Q: Bara lite. Det går liksom runt.
F: Vad är det som går runt? Beskriv det här på platsen, vad är det som går runt?
Q: Man går runt.[341]

Under denne dialogen røpet Penttinen på mange måter at det var en bjørk politiet hadde funnet. Bergwall hadde under tidligere avhør forklart at det muligens var et løvtre, men utover dette hadde det kun blitt omtalt som "trädet". Nå fikk han imidlertid mer eller mindre bekreftet av Penttinen at det var en bjørk politiet hadde funnet. Bergwall klarte imidlertid ikke å forklare nærmere hvor treet hadde stått.

Etter stoppen ved Hammeråsen kjørte vallningsbilen deretter direkte til Torget, uten at Bergwall viste vei.[342] Det går ikke frem av dialogutskriften at Bergwall under vallningen sa noe om veivalg frem til Torget. Under opphold det ved Hammeråsen og i bilen på vei mot Torget var dialogen mellom Penttinen (F) og Bergwall (Q) som følger:

Q: Vi kan väl åka till det där stoppet då, eller hur?
F: Ja, vi åker till korsningen och så upp där, mot väg B.
?: Vill du ha en sådan där?
Q: Mm.
?: Vill du ha det.
F: Här är det stället Thomas där du ville att vi skulle stanna sist, va...
Q: Mm.
F: ... så att nu viker vi in där.
Q: Mm.
F: Vänster.
?: ... OHÖRBART ...
F: Förlåt?
?: ... OHÖRBART ...
F: Ja, just det, som är våra, ja. Ja, det står ett par bilar här som är våra fordon också. Thomas visar på sina lår och pekar upp till vägens förlängning. Jag kan ta det där så slipper jag ha den där doften så stark i näsan.
Q: Mm.
F: Beskriv det du känner igen under resan Thomas, om det är någonting som du fäster dig vid.
Q: Det var våra bilar.
F: Fortsätt.
Q: Mm. Och rakt fram.
F: Ska vi ställa bilen där? ... OHÖRBART ...
Q: Mm.
F: Du sitter och blundar Thomas.
?: Ska vi stanna här?
F: Det är bra. Ska vi stiga ur?[343]

Torget skulle etter hvert bli sentralt i søket etter kroppsdeler fra Therese. Det er imidlertid bemerkelsesverdig at Bergwall ble kjørt til Torget uten selv å forklare veien. Da vallningsfølget kom frem til Torget, var det allerede parkert et par biler fra politiet på stedet. Likevel var det Penttinen som tok initiativ til å stanse. Oversiktsrapporten i saken inneholder for øvrig ingen eksplisitt informasjon om Bergwalls manglende påvisning av Torget.[344]

[341] Vallningsavhør av 11.06.97, s. 13.

[342] Ibid., s. 4–7 og 15–16, og egenrapport av Bjerknes av 20.06.97, s. 5–6.

[343] Vallningsavhør av 11.06.97, s. 15–16.

[344] Oversiktsrapport av Bjerknes og Grøttland av 04.02.98, s. 14–16 og 131.

Etter at de hadde gått ut av bilen, gikk Bergwall opp på en høyde. Intensjonen var at han skulle vise hvor kroppsdelene var gravd ned. Dialogen mellom Bergwall (Q) og Penttinen (F) gikk som følger:

> *F: Ser du någonting på den där höjden härifrån som kan, höjdmässigt, i så fall, avgränsa? Du visar med handen.*
> *Q: Upp på kammen och så högsta punkten och så bakom.*
> *F: Högsta punkten och bakom, men då kan vi ju gå här nere så kan du visa.*
> *Q: Nej.*
> *F: Jag vill att du gör det Thomas...*
> *Q: Ja, jag kan inte.*
> *F: ... och har du kommit så här långt så, då tar vi ett steg till.*
> *Q: Nej, jag kan inte, det går inte.*
> *F: Beskriv hur det ser ut där.., själva gömslet?*
> *Q: Lite senare.*
> *F: Försök nu när du är på plats Thomas, det blir inte bättre senare, vi försöker nu.*
> *Q: Ja.*
> *F: Hur har du gjort iordning det?*
> *Q: Då kommer jag att ljuga, jo, jag gör det.*
> *F: Nej, jag tror inte, inte nu när du är på plats, försök att göra det, du har kämpat så länge för att komma hit Thomas och nu är det den här biten kvar.*
> *Q: Jag minns inte, då måste vi dit och det klarar jag inte.*[345]

Denne dialogen viser hvor lite meddelsom Bergwall var når det gjaldt å påvise gjemmestedene – han avviste å gjøre det til tross for gjentatte forsøk fra Penttinens side. Etter hvert løp Bergwall opp mot en høyderygg ved Torget, før han falt om og ble liggende. Etter hvert sa han: "Nu är jag nära." Bergwall visste på dette tidspunktet ikke at politiet hadde søkt i området med likhund, og at en hund hadde markert 12–15 meter fra stedet der han ble liggende.[346]

Bergwall forklarte senere under vallningen at ryggrad og ribbein var gravd ned ved Skumpen, og at lårbein, føtter, armer og indre organer var gravd ned ved Torget.[347] I tillegg sa han, som tidligere nevnt, at hodet kunne finnes igjen ved bergkanten ved grus- og sandtaket ved Hammeråsen.[348]

Mens de fortsatt var på Torget, henviste Penttinen til at Bergwall hadde snakket om treet, og at de hadde vært i området Skumpen tidligere på dagen. På bakgrunn av dette sa Bergwall seg villig til å reise tilbake til dette området:

> *F: Nej. Det här området som vi var på i morse?*
> *Q: Vi kan stanna till där får jag känna efter.*
> *F: Du har pratat om det där träd et... OHÖRBART ...*
> *Q: Vi kan försöka, okej.*
> *F: Det är ingen fara om vi går till bilen, va?*[349]

Før de reiste fra Torget, ble lydopptaket slått av, og Bergwall fikk snakke alene med terapeut Birgitta Ståhle og advokat Borgström. Bergwall forklarte deretter at han ville at vallningsbilen skulle kjøre tilbake til snuplassen ved Skumpen. Fra en høyde ved Skumpen opplyste Bergwall, etter spørsmål fra Penttinen, at han kunne se gjemmestedet. Han ville imidlertid ikke vise akkurat hvor det var. Han skjermet blant annet for øynene slik at etterforskerne ikke skulle se hvor han så.

---

[345] Vallningsavhør av 11.06.97, s. 24.

[346] Egenrapport av Bjerknes av 20.06.97, s. 9.

[347] Vallningsavhør av 11.06.97, s. 30.

[348] Egenrapport av Wikström av 11.06.97, s. 5.

[349] Vallningsavhør av 11.06.97, s. 31.

Etter at Bergwall hadde vært på høyden ved Skumpen, ble det tatt en pause hvor lydopptaket ble slått av. Bergwall snakket først med psykologiprofessor Sven Åke Christianson. Christianson hadde som tidligere nevnt sammen med Bergwall laget retningslinjer for vallningen 04.06.97. I disse retningslinjene, som ble skrevet for å optimalisere mulighetene for å finne gjemmesteder, står det blant annet:

> *Om han [Bergwall – rapportskriver] är vilsen skulle eventuella fynd gjorde av polisen, t ex om trädet med inristningen hittats eller klipputskottet, kunna vara utmärkta utgångspunkter.*[350]

Sett i lys av at Bergwall hittil under vallningen ikke eksplisitt hadde påvist noe gjemmested, samt denne uttalelsen fra Christianson, kan man spørre seg hva som var tema da Bergwall og Christianson snakket alene sammen ved Skumpen. Etter dette hadde Bergwall og Penttinen en samtale som det heller ikke ble gjort lydopptak av. Penttinen opplyste deretter at de på bakgrunn av Bergwalls opplysninger om at klippeformasjonen lignet en nese, og at treet skulle ligge nærmere krysset, skulle gå en tur langs veien fra Skumpen. Etter at lydopptaket igjen var startet, forløp samtalen mellom Bergwall (Q) og Penttinen (F) slik:

> *F: Ljudet är på så att ni är informerade om det.*
> *Q: Okej.*
> *F: För inspelningens skull ska jag säga det då att Thomas och jag pratades vid vid bilen och jag sade till Thomas att eftersom han själv i förhör och även under dagen tidigare, fört på tal detta om klippformationen som ska se ut som en näsa och även beskrivit att han vill ha det här trädet närmare den här korsningen, som vi har diskuterat om, så har vi beslutat att ta en promenad längs den här vägsträckningen och han är beredd att ställa upp på den. Nu får du gå själv Thomas och känna efter här först hur du vill ha det. Försök att sätta ord på det du ser och känner.*
> *Q: Mm.*
> *F: Vill du att jag ska kommentera det, dom signaler som du ger?*
> *Q: Ja, gör det istället.*
> *F: Du pekar med tummen alltså upp emot en klipp.., eller en slänt, brant slänt upp emot vänster, med blicken så söker du områden längre ner på höger sida av vägen.*
> *Q: Vad trädet beträffar det har jag sagt i förhör också.*
> *F: Vad sade du att?*
> *Q: Vad trädet beträffar så har jag säkert sagt det i förhör också att jag vill minnas att det är ett lövträd.*
> *F: Mm, det är så du har beskrivit det.*
> *Q: Var har vi näsan ... OHÖRBART ...*
> *F: Den är längre fram, du pekar längre fram. Mm, nu pekar du på den där stenformationen här?*
> *Q: Ja.*
> *F: Vad menar du kring det då, om du uttrycker dig i klartext?*
> *Q: Den är ju mest bekant när man kommer därifrån.*
> *F: Mm. Är det den klippformation som du menar där, i förhören?*
> *Q: Ja, det är det.*
> *F: Om vi stannar här och tittar litegrann.*
> *Q: Allra tydligast så här.*
> *F: Vad sade du att?*
> *Q: Ja, allra tydligast så här sade jag.*
> *F: Mm, den sticker ut litegrann?*

[350] Riktlinjer för vallning av Thomas Quick i Norge 11.06.97 av Sven Åke Christianson, datert 04.06.97, s. 7.

Q: Mm.[351]

I stedet for at Bergwall muntlig forklarte hva han observerte, ble det avtalt at Penttinen skulle tolke signalene Bergwall kom med. Dette passet sannsynligvis bra for Bergwall, som, etter vår mening, var i villrede med tanke på hvor klippeformasjonen og treet lå. Ved at Penttinen tolket Bergwalls signaler, fikk Bergwall hint om hvorvidt signalene hans var rett eller ikke. På ett tidspunkt spurte også Bergwall om hvor "näsan" var. Penttinen henviste da til at den lå lenger frem. Etter hvert ble det avklart at Bergwall var på rett plass i forhold til klippeformasjonen. Han fikk da hint fra Penttinen om at det kunne være andre ting av interesse på dette stedet også:

F: Har du någonting mer att säga om den här platsen?
Q: Jag vet inte, jag vet inte om det är bakom.
F: Om det är bakom? Vad är det för någonting som ska finnas bakom i så fall? Vad menar du bakom? Du visar med fingret så bakom, vad är det för någonting? Du menar trädet? Ska det finnas här i, någonstans där du pekar, kring klippformationen? Kan du minnas var? Runt den där?
Q: Inte på den här sidan.
F: Inte här?
Q: Det tror jag inte.
F: Du tror inte? Du kan få den informationen att vi, på den här, i den räjongen, om vi säger, där jag pekar så här, har anträffat ett träd som kan motsvara den beskrivning som du?[352]

Her gikk Penttinen først inn og tolket hva Bergwall lette etter, siden Bergwall selv ikke eksplisitt hadde nevnt at det var treet. Selv om Penttinen spurte Bergwall om det var treet han lette etter, avsto Bergwall fra å svare. Likevel valgte Penttinen å informere Bergwall om at politiet hadde funnet et tre som kunne tilsvare hans beskrivelse, på det aktuelle stedet. Han ble ikke umiddelbart vist eksakt hvor treet hadde stått, og klarte heller ikke å påvise det.

Penttinen visste på dette tidspunktet at en hund hadde markert i området, men ikke hvor. Han fikk sammen med Christianson først kjennskap til det nøyaktige stedet mot slutten av vallningen.[353]

Etter at Bergwall hadde blitt informert om at det var funnet et aktuelt tre i området, ble han spurt om det hadde skjedd noe mer der:

F: Sker det någonting mer i det här området, på den här platsen?
Q: Nej.
F: Du svarar väldigt kort Thomas?
Q: Ja.
F: Händer det någonting?
Q: Det har väldigt mycket med M.A. [rapportskrivers anonymisering] göra.
F: Vad innebär det i klartext?
Q: Nej, jag kan inte berätta det.
F: Sker det någonting med Therese på den här platsen? Du säger ja. Du viskar. Vad händer här? Du visar någonting med vänster hand?
Q: Nej, jag tänker bara hur.., jag måste tänka.[354]

Bergwall svarte altså avvisende på dette, men Penttinen gav seg ikke. Han påpekte at Bergwall svarte kort, før han nok en gang spurte Bergwall om det hadde skjedd noe mer på dette stedet. Med utgangspunkt i at Bergwall er

[351] Vallningsavhør av 11.06.97, s. 38–39.
[352] Ibid., s. 39.
[353] Vallningsavhør av 11.06.97, s. 13.
[354] Ibid., s. 40.

uskyldig kan Bergwall i forbindelse med avhørsprosessen, som på denne tiden allerede hadde pågått i flere år, ha tolket Penttinens interesse for temaer ut fra hvordan Penttinen stilte spørsmål. I dette tilfellet kan ha han forstått at han burde fortsette å forklare seg om samme tema grunnet gjentatte spørsmål fra Penttinen.

Etter at Penttinen for andre gang hadde spurt Bergwall om noe annet hadde skjedd i området ved klippeformasjonen, åpnet altså Bergwall likevel for at det kunne ha skjedd noe. Etter dette gjorde Penttinen ham kjent med at en hund hadde markert i området, og at treet nå var tatt bort og sikret av politiet:

> *F: Om jag lämnar dig information utöver det som du känner till, så har vi, från området eller i det här området som vi har varit i idag, ifrån den korsningen och inöver, oavsett var, så att säga, så har vi med hund fått en markering för att det kan ligga någonting kvar. Kan det hjälpa dig, den kunskapen? Det ger dig en möjlighet att komma fram dit också, men jag kommer inte att berätta var.*
> *W: Det är inga poliser som har grävt, utan vi vill ge dig en möjlighet att.*
> *Q: ... OHÖRBART ...*
> *F: Du sneglar uppåt.*
> *Q: Får jag ... OHÖRBART...*
> *F: Du ska även få den informationen att den björk som vi har anträffat, den har vi bärgat och tagit reda på.*
> *Q: Jaha, den finns.*
> *F: Den finns, så att om du specifikt söker den så, så har vi tagit reda på den björken.*
> *Q: Men tala om, kan du tala om då om, om min minnesbild stämmer att den är på den sidan?*
> *W: Ja, björken är ju här.*
> *Q: Den är här?*
> *W: Ja.*
> *F: Här på den här sidan.*
> *W: ... OHÖRBART ...*
> *F: Om du spegelvänder din minnesbild kanske och det är därför som du pratar som du gör. Vad innebär det i förlängningen? Gå till den platsen Thomas där det, där det är viktigt för dig. Om du minns det med tydlighet Thomas, så gå dit. Du söker med blicken någonting? Pekar, nickar uppåt? Minns du det här?*
> *Q: Jag minns det, men från andra perspektiv, det är så svårt att.*
> *F: Var hamnar du då? Om du vänder på steken, om det är så du menar? Vill du gå en sträcka?*
> *[...]*
> *F: Det här trädet som du söker det stod där, där du ser den där, ja?*
> *Q: Mm.*
> *F: Ett träd intill där.*
> *Q: Mm.*[355]

Til tross for flere forsøk på å forklare hvor han trodde treet hadde stått, klarte han det ikke. Han fikk deretter pekt ut hvor det hadde stått. Samtidig antydet Penttinen at Bergwall hadde tenkt speilvendt, og at dette kunne være grunnen til at han ikke hadde klart å påvise treets plassering. På dette tidspunktet sto han allerede få meter fra stedet hvor treet hadde stått. Tidligere hadde Penttinen påpekt at Bergwall hadde gjort en bevegelse med venstre arm. Nå tok Bergwall tak i dette og forklarte at den ene hånden til Therese skulle være nedgravd i dette området. Området skulle ligge innover i terrenget, bort fra bjørka. På spørsmål forklarte Bergwall at han mente han kunne se plassen hvor gjemmestedet var, men at han ikke orket å oppsøke det. Penttinen forsøkte å motivere Bergwall til å ta seg frem til dette stedet:

> *F: Om att vi är på rätt plats det är du övertygad om, i stort alltså?*

[355] Vallningsavhør av 11.06.97, s. 40–42.

Q: ... OHÖRBART ...
F: Du har ju möjlighet, om du hittar den så har du ju möjlighet att gå fram och känna på den. Du får vara ensam där då. Du får vara ensam där då.
Q: ... OHÖRBART ... Jag ska bara gå en bit.
F: Jag ska inte visa.
W: Nej.
Q: (Thomas gråter). Nej, jag klarar det inte.[356]

I denne sekvensen ser vi hvordan Penttinen virkelig forsøkte å motivere Bergwall til å påvise hvor Thereses hånd var gravd ned. Penttinen lokket også med at Bergwall alene kunne få kjenne på hånda dersom han påviste den – noe som var i tråd med Christiansons retningslinjer. Arbeidsgruppen mener dette viser i hvor stor grad avhørsmetodikken var påvirket av Christiansons ideer, og hvor lite kritiske politiet var til disse ideene.

Etter å ha blitt oppfordret av Penttinen beveget Bergwall seg sakte innover i området, men etter 15–20 meter falt han om og ble liggende og gråte på bakken. Mens han lå og gråt, forklarte han Penttinen at han ikke hadde klart å ta seg helt frem til gjemmestedet. Han forklarte også at han heller ikke hadde klart dette ved vei B og Torget. Samtidig fortalte etterforskerne Bergwall at det også var gjort en hundemarkering i området ved Torget:

F: Här delges Thomas information just nu om att det är på den förra platsen, som vi kallar för väg B och där han sprang iväg ett stycke, så har vi haft...
Q: Jag hann inte fram.
F: ... han säger att han inte hann fram till den platsen riktigt, men han får information om att vid sök med hund, så har hunden markerat i det aktuella området. Inget ytterligare sägs om platsens exakta position. Då stänger vi av igen.[357]

På vei tilbake til Säter sykehus fastholdt Bergwall overfor Penttinen at politiet ville kunne gjøre funn på bakgrunn av anvisningene han hadde gjort under vallningen.[358]

Det er flere ting arbeidsgruppen har merket seg vedrørende vallningen 11.06.97. For det første er forberedelsene med blant annet Christiansons retningslinjer spesielle. I vår gjennomgang av vallningen har vi vist til eksempler på hvordan etterforskerne etter vår mening var påvirket av disse retningslinjene. Det vises for eksempel til hvordan Penttinen lokket Bergwall med at han kunne få kjenne på Thereses hånd dersom han kunne påvise den. Politiet godtok også Bergwalls ønske om ikke å videofilme vallningen, noe som svekket dokumentasjonen og notoriteten på vallningen.

Etter vår mening fremgår det også av dialogutskriftene fra avhørene hvordan Bergwall styrte tidspunktet for vallningen og hvor den skulle starte. Det er videre bemerkelsesverdig at politiet under miljøvallningen ved Nisshyttan godtok Bergwalls ønske om at det ikke ble stilt spørsmål til ham. Etter arbeidsgruppens mening viser dette i hvor stor grad Bergwall ble spesialbehandlet i forhold til hva som er, og også den gang var, vanlig med mistenkte og siktede personer.

Arbeidsgruppen har også merket seg at Bergwall under vallningen 11.06.97 ikke viste vei til Torget, et sted som senere skulle ende opp som "den centrala bränningsplatsen". Det var derimot politiet som kjørte ham til dette stedet.

[356] Ibid., s. 44.

[357] Vallningsavhør av 11.06.97, s. 46.

[358] Egenrapport av Bjerknes av 20.06.97, s. 12–14.

Bergwall klarte heller ikke å påvise bjørketreets plassering, noe som etter arbeidsgruppens mening kommer dårlig frem av dokumentene.

Avslutningsvis nevnes det også at det var mange stans i lydopptaket fra vallningen. I flere av disse pausene hadde Bergwall samtaler med terapeut Birgitta Ståhle, psykologiprofessor Sven Åke Christianson og avhører Penttinen, som alle hadde god kjennskap til saken. Siden innholdet i disse samtalene ikke ble dokumentert, er det vanskelig å vurdere verdien i det Bergwall forklarte under denne vallningen.

9.3.1.9 Bjørketreet med innrissing

Mange har fremhevet innrissingen i bjørketreet ved "Kal sten" som en sentral del av bevisbildet mot Bergwall. Det er ikke kjent for arbeidsgruppen i hvor stor grad påtalemyndigheten vektla dette temaet ved oversendelse av saken til Sverige. Av medieoppslag i VG i 1997 fremgår det imidlertid at politiet og påtalemyndigheten la stor vekt på funnet av treet i 1997. Det ble sett som et gjennombrudd i saken, og i VG 02.07.97 uttalte den lokale påtaleansvarlige følgende:

> *Vi betrakter dette som et gjennombrudd. For første gang har vi bevis for at Thomas Quick ikke dikter. For første gang har vi et ugjendrivelig bevis på at Thomas Quick har vært på et sted som han selv hevder står sentralt i Therese-saken. [...]*
>
> *Symbolet er uhyre spesielt. Thomas Quick tegnet det ned på et stykke papir, og overleverte det til politiet – uten først å ha vært sammen med politiet på stedet der treet sto. [...]*
> *Han har beskrevet hvor vi kunne finne treet. I våres fant vi bjørka, hugget den ned og sendte det til analyse på Norges landbrukshøgskole. Alt er i tråd med hva Thomas Quick har fortalt. Dette kan han ikke ha lest seg til, eller funnet ut på annet vis.*

Spørsmålet er hvor unike Bergwalls opplysninger om treet egentlig er. Opplysningene ble som tidligere nevnt for første gang introdusert i saken i en egenrapport skrevet av Anna Wikström 14.06.96. Her fremgår det at Wikström ble oppringt av Bergwall 03.06.96. Han sa da at han hadde "under dagen träffat minnesforskaren Sven Åke Christianson och några minnesfragment hade 'dykt upp' vilket han önskade förmedla". I egenrapporten fra telefonsamtalen står det følgende:

> *En annan minnesbild är att i samband me att kroppen efter Therese undanröjts så skall han [Bergwall – rapportskriver] alternativt medgm M.A. [rapportskrivers anonymisering] ha ristat in en symbol i ett av träden ovanför tjärnen.*

Bergwall forklarte videre at treet skulle stå på en høyde ved Ringen-tjernet hvor de hadde stoppet under vallningen våren 1996. Han mente også at det skulle være et løvtre, og at treet lå i tilknytning til veien. Symbolet var 15–17 cm stort, og det var plassert i brysthøyde, ca. 150 cm opp på trestammen.

Mens han beskrev symbolet for Wikström på telefon, tegnet han symbolet. Wikström tegnet også symbolet under telefonsamtalen, etter beskrivelse fra Bergwall. Bergwall forklarte at symbolet var en "'snett' liggande Y". Han oppfordret Wikström til først å tegne en firkant. Deretter skulle hun tegne en 90 graders vinkel fra midten av firkanten, og så dra en strek ned fra senter av firkanten til det diagonale hjørnet.

Wikströms tegning ble som følger:

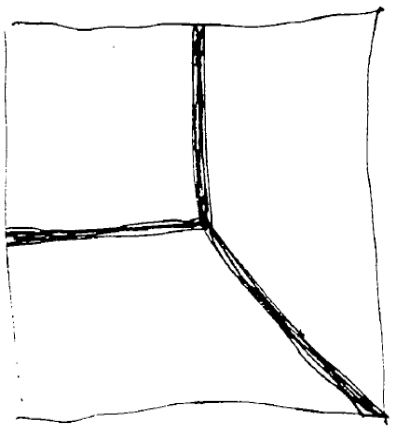

Bergwall forklarte altså at han i en samtale med psykologiprofessor Sven Åke Christianson hadde fremkalt noen minnefragmenter. Opplysningene om innrissingen i treet kom med andre ord først utenfor avhørssituasjon og uten at politiet hadde kontroll på hvordan de fremkom. Bergwall involverte også M.A. som medhjelper og mente at det enten var M.A. eller han selv som hadde gjort innrissingen. På slutten av telefonsamtalen ble Bergwall oppfordret til å ta vare på tegningen.

Som følge av Bergwalls opplysninger om treet begynte politiet å søke etter et løvtre med innrissinger som beskrevet. Temaet utviklet seg som følger fra det første gang ble nevnt for politiet 03.06.96, og frem til og med vallningen 11.06.97:

- **Egenrapport av 14.06.96**

Informasjonen fremkom første gang i telefonsamtalen mellom Bergwall og Wikström 03.06.96.

- **Avhør 22.08.96**

22.08.96 var første gang Bergwall ble avhørt etter at tømmingen av Ringen-tjernet var avsluttet. Avhøreren innledet da med å spørre om hva som var grunnen til at det ikke ble funnet noe i tjernet. Bergwall svarte ikke, men spurte i stedet om politiet hadde funnet treet han hadde nevnt for Wikström over telefon. Bergwall fikk til svar at treet ikke var funnet, til tross for søk.

- **Avhør 05.09.96**

Temaet ble ikke omhandlet.

- **Avhør 06.09.96**

Avhører Wikström forklarte Bergwall at politiet fremdeles ikke hadde funnet treet med innrissingen. Bergwall mente han ville finne igjen treet dersom veinettet i skogen fremdeles var slik det var i 1988. Han holdt fast ved at det sto på høyden ved tjernet, men begynte å tvile på om han kunne ha tatt feil av tjernet i og med at politiet ikke hadde funnet treet.

- **Avhør 20.09.96**

Temaet ble ikke omhandlet.

- **Avhør 14.10.96**

Bergwall spurte på nytt om politiet hadde funnet treet, men fikk til svar at det hadde de ikke. På spørsmål om Bergwall kunne forklare nærmere hvor treet sto, henviste han til en firkant han hadde tegnet inn på et kartutsnitt under avhør 06.09.96.[359] Innenfor denne firkanten skulle alle sentrale hendelser i Ørjeskogen ha foregått, og her skulle også treet være. Han var fortsatt av den oppfatning at treet var på høyden ved tjernet, og var overrasket over at politiet ikke hadde klart å lokalisere det.

- **Funn av bjørketre med innrissing 23.10.96**

I den kriminaltekniske loggen for denne dagen ble det notert at politiet vurderte en skade i et bjørketre ved L12R, altså området ved "Kal sten". I oversiktsrapporten av 04.02.98 fremgår det at det ble funnet en bjørk 23.10.96 som hadde et innrisset symbol som var " i tråd med Quick's beskrivelse".

- **Møte mellom Penttinen, Borgström og Bergwall 20.02.97**

20.02.97 ble det avholdt et møte mellom Penttinen, advokat Borgström og Bergwall på Säter

[359] Avmerking gjort på kartutsnitt 06.09.96. Vedlagt saken som dokument IV-4-2.

sykehus i forbindelse med forberedelser til den tidligere omtalte videoløsningen. Treet er ikke omtalt i Penttinens egenrapport fra dette møtet.

- **Avhør 26.03.97**

Wikström henviste i dette avhøret til at Bergwall tidligere hadde fortalt henne at han ikke orket å spare på tegningen. Arbeidsgruppen stiller spørsmål om i hvilken sammenheng dette skjedde. Vi kan ikke se at dette er dokumentert verken i avhørsutskrifter eller i egenrapporter.

Bergwall ble deretter i dette avhøret bedt om å tegne symbolet, noe han avviste fordi han ikke hadde noe "minnesbild" av symbolet. På spørsmål om det var noen symbolikk i innrissingen, svarte Bergwall: "Inte annat än att.., det kanske inte är jag som har behov av att rita den här symbolen eller markera det här på trädet." På denne måten antydet han igjen at det kunne ha vært medgjerningsmannen hans som hadde gjort innrissingen.

- **Videopresentasjon med Bergwall 26.03.97**

Bergwall fikk 26.03.96 se videoopptak fra Bergsgården/Grycksbo-området tatt 13.03.97 som en del av videoløsningen. Det fremkommer ikke av Penttinens egenrapport av 27.03.97 at treet ble omhandlet under dette møtet.

- **Møte mellom Penttinen og Bergwall 15.04.97**

Penttinen besøkte denne dagen Bergwall på Säter sykehus for å snakke om veinettet i Ørjeskogen. Arbeidsgruppen kjenner ikke årsaken til at samtalen ble tatt utenfor avhørssituasjon. Det fremkommer ikke av Penttinens egenrapport av 15.04.97 at treet ble omtalt under dette møtet.

- **Avhør 14.05.97**

Bergwall gjentok at han mente treet med innrissing lå på høyden ved tjernet.

- **Avhør 20.05.97**

I dette avhøret fikk Bergwall utlevert kopier av tre skisser han tidligere hadde tegnet. Den ene var skissen han tegnet av "Kal sten" datert 15.10.96.

Etter hvert i avhøret forklarte Bergwall at han fremdeles ikke visste om politiet hadde funnet treet med innrissing. Han gjentok atter en gang at han mente treet lå ved tjernet, og han og Penttinen diskuterte plasseringen av det mens de tilsynelatende benyttet seg av en skisse over veinettet.

Noe senere i avhøret fikk advokat Borgström mulighet til å stille Bergwall spørsmål om treet. Borgström spurte blant annet om han kunne si mer om hva slags tre det var snakk om, hvor langt fra tjernet det sto, samt hvor på treet symbolet var laget. Bergwall svarte ikke og sa bare at han hadde forklart seg om dette på telefon til Wikström tidligere. Han la til at han mente treet var på det stedet han hadde markert "i dag". Utover skisse over innrissingen i treet er saken ikke vedlagt kopier av skissene omtalt i avhøret 20.05.97. Arbeidsgruppen har derfor ikke kjennskap til hva slags markering dette er. Da Wikström spurte om Bergwall syntes dette var en forflytning sammenlignet med hvor han tidligere hadde plassert treet, forklarte Bergwall at han ikke kunne si noe om det, siden han ikke husket hvordan han tidligere hadde plassert det.

Wikström (W) spurte om Bergwall kunne tegne symbolet på nytt, i og med at han hadde kastet den første skissen sin før politiet fikk sikret den, noe han sa seg villig til å gjøre. Mens Bergwall tegnet, sa han følgende:

> *Q: Ja. Nu ska vi tänka oss en trädstam då.., vad blir det här för höjd, det blir en och?*

F: Brösthöjd.
Q: Ja, just det. Det här är själva.., man ***skrapar ju bort barken***[360] *först. Jag skulle vilja ha den på det viset ungefär alltså ett, ett lodrät streck följt av två snedställda streck, på ciet sättet ungefär.*
F: Kan du minnas hur grovt träd det är frågan om?
Q: Det, det är inte, det är inte speciellt grovt.
F: Finns det någonting om omfattningen?
Q: Ja, det är det jag kikar efter. Som mina lår ungefär ... OHÖRBART ...ja, vad blir det.
F: Det är en bra beskrivning det går ju att titta på...
Q: Ja.
F: ... du har känslan av att det är som dina lår?
Q: Ja, ja.
F: Och i brösthöjd?
Q: Ja.
W: Jag kan väl säga så att jag har ritat utifrån din beskrivning, inte exakt, va, men...
Q: Mm.
W: ... det i alla fall finns en liknelse i...
Q: Ja.
W: ... beskrivningen som du har lämnat.
Q: Ja. Vad som är svårt att mäta, så att säga, och veta det, det är ju hur det blir i förhållande till den önskade bilden...
W: Mm.
Q: ... och tanken...
F: Mm.
Q: ... om vi skulle rista in det här och att det var den önskan att det skulle bli så, sedan kan det ju bli i förhållande till önskan lite annorlunda då.
W: Mm.
F: Vet du vad du gör märket med, du kanske sade det fast inte jag var uppmärksam, vad den här inristningen görs med för någonting?
Q: Ja, det är med kniv. Det sker ju en.., att hålla kniven så och ***skala barken***[361] *först för att nå träet eller vedmassan.*
F: Har du fler frågor?[362]

- **Vallning ved Säter/Nisshyttan 02.06.97**

02.06.97 ble det gjennomført en vallning med Bergwall i området Säter/Nisshyttan i Sverige. Hensikten var at Bergwall skulle vurdere om terrenget i området kunne motsvare de faktiske forholdene i Ørjeskogen. 06.06.97 skrev Penttinen en egenrapport om denne vallningen, der det fremgår at Bergwall siden vallningen i Norge våren 1996 hadde beskrevet en bjørk med innrissing som lå i tilknytning til Ringen-tjernet. Ifølge sakens dokumenter omtalte imidlertid Bergwall objektet utelukkende som "trädet" eller et mulig "lövträd" frem til Penttinen under vallning 11.06.97 spurte ham om "björken". Det fremgår videre av egenrapporten at Bergwall frem til 02.06.97 holdt fast ved at treet skulle ligge i tilknytning til Ringentjernet.

I samråd med psykologiprofessor Sven Åke Christianson, som deltok under vallningen ved Nisshyttan 02.06.96, besluttet Penttinen og Wikström å informere Bergwall om at politiet hadde funnet et tre med en innrissing. Ifølge Penttinens egenrapport ble Bergwall informert om følgende:

> *Vi har inte hittat ett sådant träd vid tjärnen eller i dess omgivning, men vi har hittat ett träd som kan motsvara din beskrivning på annan plats i skogsområdet som finns i anslutning till det vägsystem du*

[360] Rapportskrivers utheving.

[361] Rapportskrivers utheving.

[362] Avhør av 20.05.15, s. 34–35.

> *beskrivit. Vi lämnar inte något besked om var denna plats finns.*[363]

Penttinen begrunnet beslutningen om å informere Bergwall med at det ellers ville være vanskelig for Bergwall å forklare seg under den nært forestående vallningen i Norge 11.06.97. Arbeidsgruppen ser det annerledes. Dersom Penttinen og Wikström hadde valgt å holde denne opplysningen tilbake, ville man fått et reelt kontrollpunkt. Dersom Bergwall hadde påvist stedet hvor treet hadde stått, uten denne informasjonen, ville hans troverdighet blitt vesentlig styrket.

Det er ingen tvil om at det er omstendigheter rundt Bergwalls forklaring om bjørketreet som er spesielle og påfallende. Hvor ofte finner en trær med innrissinger og skader i skogen? Det skjer forholdsvis ofte.[364] Men hvor stor er muligheten for at det finnes et løvtre med et innrisset symbol i et angitt område uten at personen som hevder å ha deltatt i innrissingen, har vært der? Den er sannsynligvis svært liten.
Ser en videre på informasjonen, kan en lett bli enda mer overbevist om at Bergwall må ha vært på stedet. Da Bergwall tegnet skissen av "Kal sten" høsten–vinteren 1996/1997,[365] tegnet han en liten sirkel på nedsiden av denne steinformasjonen. Sentrale etterforskere har ansett dette som et tegn fra Bergwall på hvor treet sto. Bergwall har imidlertid aldri kommentert denne sirkelen og hva den eventuelt betyr.

---

[363] Egenrapport av Penttinen av 06.06.97, s. 1.

[364] Telefonsamtale med professor i botanisk økologi Mikael Ohlson 01.07.15.

[365] Skisse datert 15.10.96, men dette er muligens en feildatering.

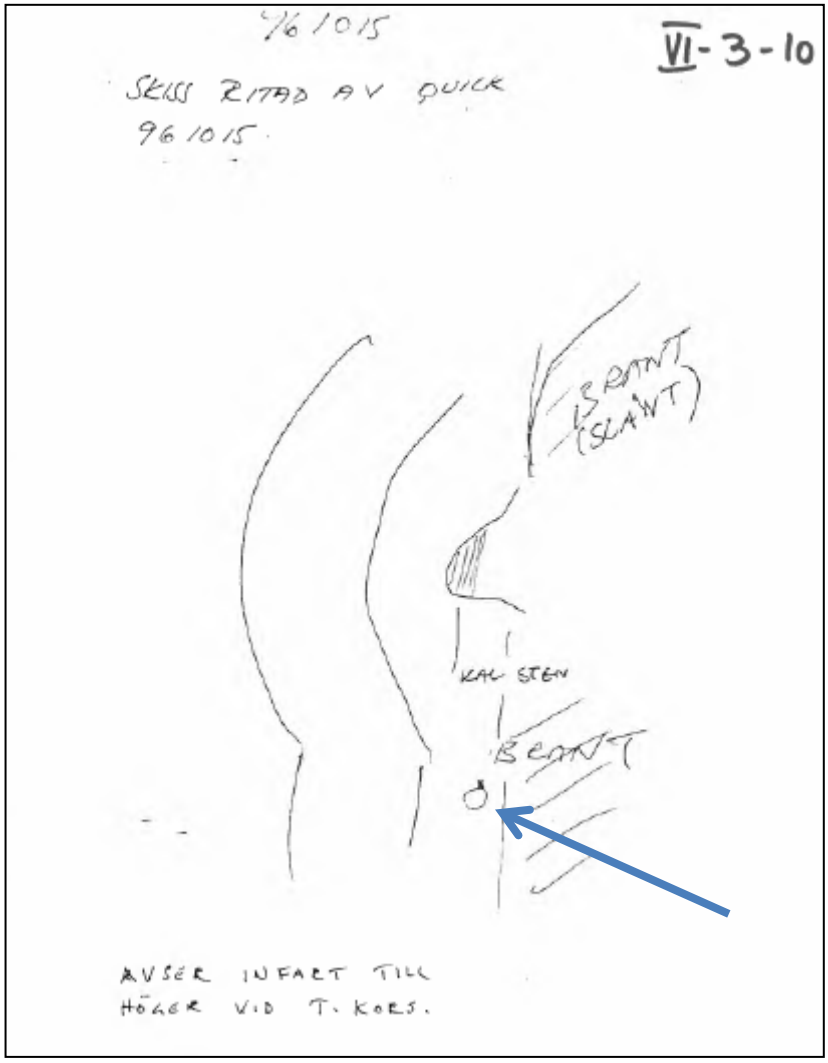

Skisse over "Kal sten" tegnet av Sture Bergwall. Skissen er datert 15.10.96, noe som muligens er en feildatering. Pilen viser den omtalte sirkelen.

Et annet moment som kan bidra til å underbygge Bergwalls opplysninger, er at likhunden Zampo 29.05.97 markerte ca. 1 meter fra stedet hvor bjørketreet hadde stått.

Bergwall har også fra første stund forklart at han mente å huske at treet var et løvtre. Dette er også påfallende, da treet var i et typisk barskogområde. Det siste momentet er at professor Mikael Ohlson ved Ås landbrukshøgskole (nå Norges miljø- og biovitenskapelige universitet) vurderte innrissingen til å stamme fra 1988 – året Bergwall forklarte at innrissingen skal ha blitt gjort.

Mot denne bakgrunnen er det forståelig at bjørketreet ble vurdert som et bevis som underbygget teorien om at Bergwall var rett gjerningsperson. Oversiktsrapporten gir også inntrykk av at dette er riktig:

> *Stenformasjonen har han kalt "Kal sten". På dette stedet ble det den 23.10.96 funnet et bjørketre med et innskåret/innhogd symbol som var i tråd med Quick's beskrivelse. Treet ble undersøkt ved Ås land-*

brukshøgskole, hvor de konkluderte med at innskjæringen var gjort i 1988.[366]

Quick påviste under "vallningen" i juni 1997 stedet hvor bjørken hadde stått.[367]

Uttrykket "i tråd med" er et gjennomgående uttrykk som blir brukt både av den lokale påtaleansvarlige og av de sentrale etterforskerne i oversiktsrapporten. Oppfatningen var helt klart at informasjonen Bergwall kom med i avhør og under vallning, samsvarte med politiets faktiske funn. Men var norsk politi og påtalemyndighet tilstrekkelig kritiske til disse opplysningene?

Hvis en ser på opplysningene rundt bjørketreet med et kritisk blikk, får en et annet bilde. Ting som virket opplagt, er plutselig ikke like klart, og en kan, i likhet med ved flere andre bevistema i saken, stille spørsmål ved hvordan opplysningene kom frem.

Som nevnt startet det med en samtale mellom Bergwall og Christianson. Opplysningene ble altså introdusert uten at politiet hadde kontroll på hvordan det skjedde. Uten at det fremkommer av sakens dokumenter, later det til at samtalen mellom Bergwall og Christianson var knyttet til Christiansons forskningsprosjekt der han skulle forstå hvordan en seriedrapsmann tenkte og følte. Bergwall forklarte i alle fall at det hadde dukket opp noen "minnesfragmenter" under samtalen. Han forklarte blant annet at det muligens var hans medgjerningsmann M.A. som hadde utført selve innrissingen. Bergwalls forklaring innebar at M.A. hadde hatt en aktiv rolle. Forklaringen er etter arbeidsgruppens syn vanskelig å se bort fra. Men det var nettopp det politiet og påtalemyndigheten valgte å gjøre.

Fra Bergwall nevnte treet første gang og frem til han under vallning 11.06.97 ble gjort kjent med hvor det hadde stått, hadde han forklart seg om treet ved sju anledninger (under avhør, vallninger og møter). Det hadde gått ett år, og Bergwall hadde samtlige ganger holdt fast ved at det antatte løvtreet skulle være på høyden ved tjernet.

Bergwall spurte i flere avhør om politiet hadde funnet treet, men fikk til svar at det hadde de ikke. Før avhøret 20.05.97, altså 11 måneder etter at han hadde nevnt treet første gang, hadde politiet endelig funnet et tre med en innrissing, men ikke ved tjernet. I dette avhøret sa Bergwall at han ikke visste om politiet hadde funnet treet, men han holdt fremdeles fast ved at det skulle være ved tjernet. Dialogen mellom Bergwall (Q) og Penttinen (F) forløp deretter slik:

Q: Ja, så vill jag ha det trädet på den sidan tjärnen...
F: ... OHÖRBART ...
Q: ... och, och.., vi ska se om vi har samma perspektiv. Vi stod alltså vid tjärnen och tittade åt det hållet.
F: Det stämmer.
Q: Ja, då vill jag ha det trädet.
F: På motsatt sida uppe till höger...
Q : Ja.
*F: ... **du har gjort en liten rund ring.***[368] *Den symbol eller det märke som du har gjort på det här trädet, du har ju beskrivit det i viss mån, vad symboliserar det?*
Q: Inget, inget speciellt annat än en markering av en evig markering, Den betydelsen att den här markeringen

[366] Oversiktsrapport av Bjerknes og Grøttland av 04.02.98, s. 11.
[367] Ibid., s. 43.
[368] Rapportskrivers utheving.

kommer att vara där intill det att trädet fälls då och blir gammalt och det har bara den betydelsen att här har vi varit.
F: ***Finns det någon, jag vet att jag har ställt frågan till dig, finns det någon omständighet som är.., som gör att du parkerar bilen just här,***[369] *du har beskrivit att det är ett stycke från den här klippformationen alltså mellan tjugo till hundra meter, finns det någon omständighet som talar för att det är lämpligt att ställa den där eller finns det någon annan anledning varför den stannas just där?*
Q: Det är lugnt, det tror jag är den främsta, främsta skälet, det är överblickbart, hörselmässigt åtminstone, visuellt att höra om någon närmar sig det är det främsta skälet.[370]

Som tidligere nevnt benyttet Bergwall seg av kopier av tre tidligere tegnede skisser, av henholdsvis "Kal sten", veinettet og et gjemmested, da han forklarte seg 20.05.97.[371] Bare skissen av "Kal sten" inneholder en "liten rund ring" som Bergwall selv skal ha tegnet tidligere. Ringen Penttinen henviste til, må derfor ha vært sirkelen på skissen av "Kal sten".

Det er påfallende at Penttinen midt i dialogen om treets plassering, som Bergwall knyttet til tjernet, plutselig stilte spørsmål om sirkelen ved "Kal sten". Bergwall svarte imidlertid bare med å forklare betydningen av selve innrissingen på treet. Penttinen fortsatte da med å stille spørsmål om hva som var grunnen til at Bergwall parkerte rett ved "Kal sten":

Finns det någon, jag vet att jag har ställt frågan till dig, finns det någon omständighet som är.., som gör att du parkerar bilen just här, du har beskrivit att det är ett stycke från den här klippformationen alltså mellan tjugo till hundra meter [...].

Fra å snakke om treets plassering ledet altså Penttinen ved to anledninger Bergwall inn på området ved "Kal sten". Først ved å henvise til sirkelen etterforskerne så på som et tegn på bjørka, og så til Bergwalls plassering av bilen. Etter arbeidsgruppens mening skulle det ikke mye fantasi til for å forstå at det omtalte treet sannsynligvis var blitt funnet i området ved "Kal sten". Bergwall forklarte for øvrig aldri hva denne sirkelen var – i alle fall fremkommer det ikke av saksdokumentene.

Ca. 14 dager senere ble som tidliger nevnt Bergwall, i forbindelse med vallningen ved Nisshyttan, gjort kjent med at det var funnet et tre som kunne tilsvare hans beskrivelse, men at treet var funnet et annet sted langs veinettet som Bergwall hadde beskrevet.

Under vallningen 11.06.97 påpekte Bergwall ganske raskt steinformasjonen som lå på veien inn til Skumpen. Treet hadde så langt ikke vært tema under denne vallningen. Da de kom til Hammeråsen, etter å ha passert "Kal sten" og stedet hvor treet hadde stått, to ganger, nevnte han treet for første gang. Han sa "Trädet är långt där borta" og fulgte opp med at det var ved "vägkorsningen". Etter hvert røpet Penttinen at det var en bjørk. Etter en stund på Torget sa Bergwall (Q) seg villig til å reise tilbake til Skumpen etter oppfordring fra Penttinen (F):

F: Nej. Det här området som vi var på i morse?
Q: Vi kan stanna till där får jag känna efter.
F: Du har pratat om det där träd et... OHÖRBART ...

[369] Rapportskrivers utheving.
[370] Avhør av 20.05.97, s. 11–12.
[371] Skisse av 06.09.96 (dok. VI-3-13), 15.10.96 (dok. VI-3-10) og 14.05.97 (dok. VI-3-14).

Q: Vi kan försöka, okej.
F: Det är ingen fara om vi går till bilen, va?[372]

Før de forlot Torget, hadde Bergwall samtaler alene med terapeut Birgitta Ståhle og advokat Borgström. Da de kom frem til Skumpen, hadde Bergwall også samtaler som det ikke ble tatt lydopptak av, blant annet to separate samtaler med Christianson og Penttinen.

Det er grunn til å tro at både Christianson, Wikström og Penttinen på dette tidspunktet hadde kjennskap til bjørkas plassering. Det henvises blant annet til tidligere nevnte befaring med norske og svenske etterforskere som trolig ble gjennomført 07.–11.04.97. Noe senere under vallningen 11.06.97 pekte både Penttinen og Wikström ut treets plassering for Bergwall.

Etter samtalen med Penttinen gikk Bergwall fra Skumpen og mot "Kal sten". Penttinen begynte da med følgende informasjon:

För inspelningens skull ska jag säga det då att Thomas och jag pratades vid vid bilen och jag sade til Thomas att eftersom han själv i förhör och även under dagen tidigare, fört på tal detta om klippformationen som ska se ut som en näsa och även beskrivit att han vill ha det här trädet närmare den här korsningen, som vi har diskuterat om, så har vi beslutat att ta en promenad längs den här vägsträckningen och han är beredd att ställa upp på den. Nu får du gå själv Thomas och känna efter här först hur du vill ha det. Försök att sätta ord på det du ser och känner.[373]

Treet var altså tema i den uformelle samtalen mellom Bergwall og Penttinen, og Bergwall fikk nok en indikasjon på at treet befant seg i nærheten. Som beskrevet i kapittel 9.3.1.8 pekte Bergwall ut steinformasjonen da de nærmet seg. Penttinen foreslo da å stoppe og se nærmere på den. Deretter spurte Penttinen om Bergwall hadde noe å si om dette stedet. Bergwall svarte da at han ikke visste om "det är bakom". Penttinen spurte da om det var treet han mente. Uten at Bergwall bekreftet dette, fikk han vite av Penttinen at treet var funnet i dette området. Etter hvert fikk han også vite at treet var kappet ned og sikret av politiet. Likevel klarte ikke Bergwall å påvise hvor treet hadde stått. [374]

Arbeidsgruppen er derfor ikke enig i tidligere nevnte fremstillinger, både uttalelser i media og i oversiktsrapporten, om at Bergwalls forklaring stemte. Ved å se på hvordan informasjonen rundt treets plassering endret seg, forstår en at Bergwall lett kan ha tilegnet seg kunnskap om treet underveis.

Hva så med Bergwalls spesielle beskrivelse av selve innrissingen? Det var uheldig at svensk politi ikke umiddelbart sikret skissen Bergwall tegnet under telefonsamtalen med Wikström 03.06.96. Bergwalls beskrivelse over telefon var forholdsvis detaljert, og en kunne raskt få en oppfatning av hvordan innrissingen så ut. Wikström tegnet også selv en skisse. Forskjellen mellom Wikströms skisse fra 03.06.96 og Bergwalls nye skisse fra 20.05.97 er imidlertid stor.

Innledningsvis 03.06.96 sa Bergwall at innrissingen var 15–17 cm. I avhør av 20.05.97 forklarte han ved to anledninger at han først hadde skrapet bort barken i området hvor innrissingen ble gjort. I realiteten var merket i den

[372] Vallningsavhør av 11.06.97, s. 31.
[373] Ibid., s. 38.
[374] Vallningsavhør av 11.06.97, s. 39.

nedkappede bjørka totalt 55 cm langt, og det var ingen tegn til at bark var skrapet bort i området.

Arbeidsgruppen savner bedre kriminalteknisk dokumentasjon rundt bjørka. Det fremkommer ikke hvordan den nedkuttede bjørka ble lokalisert, utover at det i den kriminaltekniske loggen er notert at politiet vurderte en skade i et bjørketre 23.10.96. Det fremkommer heller ikke når og hvordan treet ble sikret.

I åstedsrapporten er bjørka omhandlet slik:

> *D-5: Bjørkestammen er kuttet i nedkant og overkant, og utgjør en del hvor stammen hadde tilnærmet sirkelrund form med diameter ca 10 cm. Noe av overflaten på stammen er påført sammenhengende skader i barken over en lengde på ca 55 cm. Øvre halvdel av skaden består av en rett skjæreskade inn til stammen. Nedre halvdel av skaden er mer uregelmessig og har minst 6 tverrgående riper/innhugg. På motsatt side av stammen i det samme området er det 2 vertikale skjæreskader på h.h.v. 20 cm og 7 cm lengde.*[375]

I tillegg til det store avviket i lengde er det verdt å merke seg at det også var to omfattende vertikale skjæreskader på motsatt side av stammen. Dette er i liten grad omtalt ellers i saken. I en uttalelse fra Ås landbrukshøgskole står imidlertid følgende: "For øvrig var det på samme sida av stammen noen lange, vertikale skrapemerker som kan stamme fra hogsten, eller kanskje fra en elg som har skrapt reviret sitt mot stammen."[376]

Det er uvisst om dette er de samme skadene som er nevnt i åstedsrapporten. I så fall er det snakk om to forskjellige plasseringer av skaden. I illustrasjonsmappen over "Kal sten" er det kun to bilder av bjørka – ett av selve innrissingen og ett av snittet av stammen etter hogst. Det er derfor ikke mulig å vurdere skaden på motsatt side av stammen.

---

[375] Rapport om åstedsundersøkelse av 14.01.98 v/pfb. Bakken, s. 4.

[376] Rapport av Yngvar Gauslå ved Ås landbrukshøgskole, 24.10.96, s. 2.

Fig.15:Noe av bjørkestammen og såret i barken, jf. fig. 14.

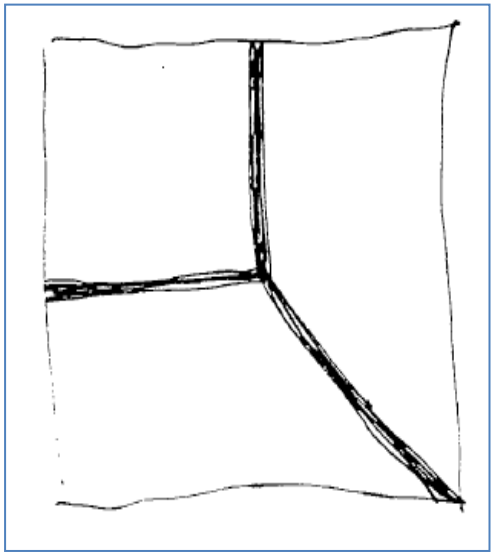

Wikströms skisse av 03.06.96

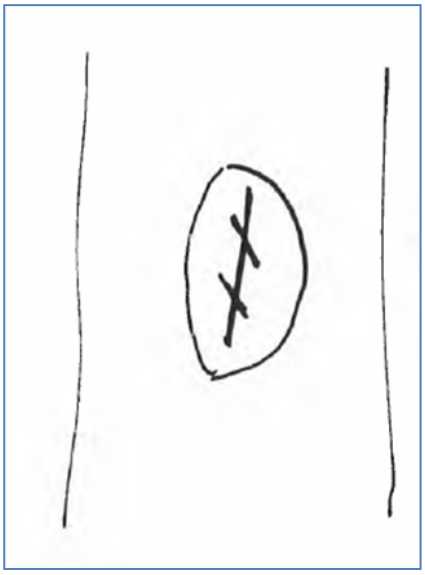

Bergwalls skisse av 20.05.97

Etter arbeidsgruppens mening fremstår begge skissene som ulike sammenlignet med innrissingen i treet. Både beskrivelsen av lengde, opplysninger om fjerning av bark og selve mønsteret er feil. Det eneste som samsvarer mellom Bergwalls skisse og innrissingen i treet, er beskrivelsen av en horisontal strek og flere vertikale streker.

Professor Mikael Ohlson ved Ås landbrukshøgskole vurderte innrissingens alder. Dette ble skriftlig dokumentert slik:

> *Skadan på den björkstam som levererats till undertecknad bedöms vara 9 år gammal. Innevarandeårs (1996) årsring är fullt utbildad eftersom stammen kapades sent på hösten. Skadan på björken bedöms således ha uppkommit år 1988.*
>
> *Det skall påpekas att den aktuella björken vuxit långsamt under de senaste åren. Angivna ålder kan endast ses som en bedömning. Om en mer nöjaktig datering är önskvärd krävs annan metodik än den jag brukat.*[377]

Ohlson vurderte altså skadene til å være 8 år gamle, noe som samsvarer med Bergwalls forklaring. Ohlson påpeker imidlertid at dette må ses som en "bedömning", og at en mer nøyaktig datering krever en annen metode. Selv om Ohlsons vurdering samsvarer med Bergwalls opplysninger, er det usikkerhet knyttet til konklusjonen. I kapittelet om kriminaltekniske undersøkelser og sakkyndighet er dette temaet kommentert ytterligere.

Sentrale etterforskere har gitt uttrykk for at innrissingen i treet var en viktig del av bevisbildet. Arbeidsgruppen mener imidlertid at norsk politi og påtalemyndighet ikke var tilstrekkelige kritiske ved bevisvurderingen av dette temaet. Selv om det er påfallende at Bergwall i det hele tatt nevner et løvtre med en innrissing, er det en rekke usikkerhetsmomenter knyttet til temaet som ikke klart fremgår av sakens dokumenter. Bergwall kan ha blitt ledet i avhørsprosessen, og det er svakheter ved den sakkyndige vurderingen av treet.

9.3.1.10 Kriminaltekniske undersøkelser ved "Kal sten" og Torget

Sommeren 1997 ble det foretatt diverse kriminaltekniske undersøkelser både i området ved den omtalte bjørka ved "Kal sten" og ved Torget. Følgende er hentet fra oversiktsrapporten av 04.02.98:

> *I tiden fra 30. juni og til 4. juli 1997 ble det foretatt en utgraving ved "treet" og i fjellskrenten på Torget. Politiførstebetjent Tore Per Bakken fra Kripos og politibetjent Knut Staknes var de teknikerne som stod for gjennomføringen av utgravningen. Professor Per Holck, fra anatomisk institutt, universitetet i Oslo deltok i arbeidet som ble foretatt på Torget.*
>
> *Det ble ikke gjort konkrete funn, derimot ble det tatt med prøver av jordsubstans fra Torget, samt at det ble sikret noe annet ubestemmelig materiale. Dette materialet ble overtatt av professor Holck for nærmere undersøkelser. Disse undersøkelsene gav en indikasjon på at det i funnet var fragmenter av brent bein, og Holck mente at det kunne være menneskebein.*
>
> *Den 4.7.97, etter at Quick hadde blitt orientert om at det ikke var gjort konkrete funn,*

[377] Rapport fra professor i botanisk økologi Mikael Ohlson, Ås landbrukshøgskole, av 11.11.96.

ba han om å bli avhørt. Dette ble gjort på Sæter sykehus av Anna Wikstrøm. Forsvareren var ved denne anledningen ikke tilstede.[378]

På kvelden 03.07.07, dagen da det "ubestemmelige materialet" ble funnet ved Torget og overlevert professor Holck, ringte Holck til kriminaltekniker Tore Per Bakken og meddelte at det var beinstruktur på noe av materialet. Han spurte samtidig om det fantes opplysninger i saken om at Therese var blitt kremert.[379] Slik arbeidsgruppen oppfatter det, var dette første gang teorien om at Thereses kropp kunne ha blitt brent, ble presentert.

9.3.1.11 Bergwalls retur til Ørjeskogen 1989/90

Bergwall hadde som nevnt under en telefonsamtale med Wikström 04.07.97 fått vite at politiet ikke hadde gjort konkrete funn verken ved "Kal sten" eller Torget. I avhøret senere samme dag forklarte Bergwall at han hadde håpet at politiet hadde funnet noe. Da dette ikke var tilfellet, åpnet han for at det kunne være annen informasjon han hadde fortrengt.[380]

Avhører Wikström henviste i avhør 04.07.97 til Bergwalls forklaring under siste vallning om at den ene hånden kunne gjenfinnes i området ved den omtalte bjørka. Bergwall fortsatte da med å forklare følgende:

Ja, och varför jag hade-, varför jag hoppades det eller någon annan benbit (ohörbart) kallar det. Det var ju utifrån den hår informationen jag fick i efterhand, att hunden hade markerat på platsen. Det blir min tanke så hår, jaha, då finns det alltså någonting kvar.

Om, vi kan väl använda ordet om, om jag återbesökt, gjort ett återbesök på platsen va, för att ta med mig kroppsdelar närmare, om jag hade gjort det blev ju min tanke, att ja, men nu fick jag ju inte med mig allting, då kanske det fanns en liten fingerbit kvar, benbit eller någonting annat (ohörbart) eftersom hunden hade markerat.

Jag tror att jag gjorde en liten omskrivning av det här igår. Jag för en slags daganteckningar nu med Birgitta och så där, för att..... Jag försöker ta semester men det finns ju mycket ändå och för att kunna redovisa den här biten när hon är tillbaks. Och igår så skrev jag ner-, vänta, jag kan plocka fram det. Min tanke idag, det är alltså att det kanske är en omskrivning för någonting annat.[381]

Her fremgår det hvordan Bergwall resonnerer seg frem til hva som har skjedd med kroppsdelene. Bergwall antyder også for første gang at han kan ha vendt tilbake til Ørjeskogen etter å ha vært der første gang. Litt senere i avhøret snakket Wikström (W) og Bergwall (Q) om Bergwalls forventninger til at politiet skulle gjøre funn i området. Bergwall forklarte da at disse blant annet var knyttet til opplysningene om at det var gjort en hundemarkering i området ved bjørka:

W: Ja, hoppats på ett fynd.
Q: Ja, just det.
W: Och det är då med hänvisning till att du fick besked om att hunden hade markerat.
Q: Ja, just det.

[378] Oversiktsrapport av Bjerknes og Grøttland av 04.02.98, s. 16.
[379] Kriminalteknisk logg fra 03.07.94, som ikke var vedlagt straffesakens dokumenter.
[380] Avhør av 04.07.97, s. 2.
[381] Ibid., s. 7.

W: Om man vänder på det hypotetiska resonemanget då, om vi inte hade haft hunden där, hur hade du upplevt det hela då?
Q: Mm, alltså mina förhoppningar blev ju-, eller stärkes, så kan man väl uttrycka det, just för att hunden hade markerat. Och fortfarande då med den här omspekulationen, om jag hade varit där och tagit rätt på delar, att jag då hade missat någon del som hade blivit kvar då.
W: Mm, så du spekulerar själv i din värld, att du kan ha vant..?
Q: Ja, jag spekulerar själv i min värld.[382]

I samme avhør antydet Bergwall også at medhjelperen M.A. kunne ha vært tilbake i Ørjeskogen:

Den osannolika tanken slog mig tidigare idag, tänk om M.A. [rapportskrivers anonymisering] har varit tillbaka och undanröjt kroppsdelar för att klara sig.[383]

Wikström og Bergwall snakket videre om hvordan Bergwall kunne hente frem ytterligere minner om en eventuell retur til Ørjeskogen. Bergwall forklarte at det var mulig at dette kunne ha skjedd, men han var klar på at han ikke hadde noen klare bilder av dette. Han åpnet for at kroppsdeler kunne ha blitt flyttet til området bak papirfabrikken i Grycksbo. Politiets undersøkelser førte imidlertid ikke til funn i dette området. Bergwall mente videre at Thereses hode fortsatt befant seg i området Hammeråsen, som forklart under siste vallning.[384] Bergwall forklarte også at han skrev brev til Sven Åke Christianson om sine følelser rundt "Norges-besøket".[385]

På spørsmål fra Wikström om når en eventuell retur til Ørjeskogen kunne ha skjedd, svarte Bergwall at det kunne ha vært ett til to år etter at han var i Ørjeskogen første gang, dvs. i 1989 eller 1990.

Avslutningsvis i avhøret oppfordret Wikström Bergwall til å bruke tiden etter avhøret til å forsøke å "se vad som är återkomligt" om hva som skjedde i Ørjeskogen. Wikström henviste her blant annet til at han kunne få hjelp av terapeuten ved Säter sykehus, Birgitta Ståhle.[386] Gjennom dette avhøret fremkommer det også konkrete opplysninger om at Bergwall tok notater under avhørsprosessen, og indikasjoner på at han utviklet informasjonen rundt håndteringen av Thereses kropp i Ørjeskogen via kontakt med både Sven Åke Christianson og Birgitte Ståhle.[387]

Neste gang Bergwall ble avhørt, var i underkant av 4 måneder senere, dvs. 30.10.97. I mellomtiden hadde politiet besluttet å gi Bergwall tilgang til alle avhør samt enkelte egenrapporter via hans forsvarer. I avhøret 30.10.97 forklarte Bergwall at han hadde returnert til Ørjeskogen 10–12 måneder etter at han hadde vært der i juli 1988. Dette ble introdusert på følgende måte i samtalen mellom Penttinen (F) og Bergwall (Q):

F: Om vi går över därifrån till en omständighet som du berörde i förhöret, det sista förhöret i Theresedelen den 4/7 så säger du någonting om att, jag citerar det, "tanken skrämmer" om uppfattningen att du återvänt till Örjeskogen där du har

[382] Avhør av 04.07.97, s. 10.
[383] Ibid., s. 8–9.
[384] Ibid., s. 14.
[385] Ibid., s. 18.
[386] Ibid., s. 22.
[387] Ibid., s. 18, 22–23.

beskrivit att du har gömt kroppsdelar. Vad är din definitiva ståndpunkt i det återvändandet?
Q: Jag återvände. Återvändandet sker någonstans mellan 10 månader och 12 månader efter.., alltså året därpå.
F: Om du följer den tankegången själv och beskriver vad som händer, var du är någonstans och vad som sker vid återvändandet.
Q: Delar av flickans kropp är begravd, och här kanske vi måste hjälpas åt ...ohörbart.., rätt beskrivning, vid den här som jag kallar näsformationen strax innan vändplanen. Jag återvänder och hittar gömslet och tar det från platsen. Jag tror också med.., jag tror också att jag idag distinktare eller tydligare kan visa var det här gömslet var.[388]

Fra at Bergwall i avhør 04.07.97 spekulerte rundt muligheten for at han kunne ha vært tilbake i Ørjeskogen, var han altså i avhør 30.10.97 sikker på at han hadde vært tilbake 10–12 måneder senere. Han trodde også at han kunne gi en mer eksakt beskrivelse av et gjemmested var.

Bergwall forklarte i dette avhøret for første gang at han hadde brent likdelene på bål. Informasjonen kom i forbindelse med at Penttinen henviste til at Bergwall under siste vallning hadde fått opplyst at en hund hadde markert i området. Temaet på dette tidspunktet i avhøret var hva hunden hadde markert på:

F: Du fick ju vid vallningen den här informationen om att vi hade nyttjat hund i samband med det här.
Q: Ja. Det fick jag.. ja det fick ja ja.
F: Det var i samband med att vi var vid den här stenformationen ..ohörbart..
Q: Ja just det och då hade jag., då hade vi varit där, eller då hade jag varit på det här ..ohörbart..
F: Vad bedömer du själv hundens möjligheter att markera alla dom här platserna som hunden är tränad för att söka sådant här?
Q: Nu vet jag ju att han har markerat..
F: Du säger att du har tagit därifrån saker och ting, vad markerar han på?
Q: Ja han markerar ju förstås på..det upplösta materialet.
F: Om du utvecklar det lite grand. Hur hanterar du dom här kroppsdelarna?
Q: Vid gömmandet eller? ,
F: Ja det som blir facit av ditt hanterande.
W:Försök beskriva vad som sker vid återvändandet, den biten.
Q: Jag öppnar ju dom här gömställena och tar hand om dom delar som är kvar., och röjer så att säga ..ohörbart..
F: Du tar hand om dom, vad innebär det i klartext?
Q: Jag tar med mig dom.
F: Sker det någon form av hantering inom det här området som vi diskuterat?
Q: Vid återvändandet?
F: Ja eller när du är där första gången. Någonting som du inte har varit inne på.
Q: Ett hanterande sker, om jag har varit inne på det eller inte det vet jag inte. Det går ju inte att elda upp en vävnad till exempel.
F: Du reagerar när du säger det så gråter du.
Q: (gråter)
F: Försök Thomas.
Q: En hund kan ju inte, föreställer jag mig, en sån här specialtränad hund kan ju inte., vad jag förstår så markerar ju en hund om det har funnitsblodrester och vävnadsrester, jag menar han kan ju inte skilja aska från aska, Det kan han ju inte göra.
F: Är det det du vill säga? Då nickar du där. Hur tolkar vi det Thomas i klartext?

[388] Avhør av 30.10.97, s. 9–10 (utskriftsdel I).

Q: I klartext är det ju att jag har anlagt en.. Jag såg i förhören att jag har på flera ställen har använt ordet likvidering, som ska vara en., omtolkning och ett för mig då mindre laddat ord än någonting som man gör., som börjar på kr. Vi tar en kort paus snälla.
F: Vi bryter klockan 10.30. Under pausen byter vi sida på bandet.[389]

Etter en 15 minutters pause startet avhøret igjen med at Penttinen ba Bergwall om å forklare seg ytterligere om det han var inne på før pausen. Bergwall svarte at hensikten var å "utplåna kroppen", det vil si tilintetgjøre Thereses kropp, og at han hadde gjort dette på et bål han hadde gjort opp. Han var til å begynne med klar på at det kun var snakk om ett bål:

F: Är det på ett och samma ställe eller är det på flera olika platser som du gör det här bålet?
Q: Som jag minns det så är det på ett ställe.[390]

Bergwall fortsatte med å forklare at han hadde brukt flere timer på å brenne opp kroppsdelene. På spørsmål om han hadde benyttet seg av noe, forklarte han at han enten hadde brukt T-sprit, bensin eller tennvæske til å gjøre opp bålet.[391] Etter en stund tegnet han en "E" på en skisse han hadde laget over Skumpen og "Kal sten" tidligere i avhøret. Penttinen påpekte dette:

F: Nu gjorde du en till markering rakt under höjd där så skriver du E?
Q: Som eldningsplats.
F: Som eldningsplats och sedan skriver du., är det två eldningsplatser?
Q Ja..[392]

Med dette forklarte Bergwall at det var *to* bål, og ikke ett som tidligere beskrevet i avhøret.

Bålplassene skulle ligge ved henholdsvis Skumpen og "Kal sten", begge områder hvor det tidligere var foretatt vallning.[393]

9.3.1.12 Nest siste avhør 10.11.97 – informasjon om bålplasser

Ved neste avhør, 10.11.97, fikk Bergwall tilgang til et flyfoto over Skumpen (området merket med tallene 3, 4, 5 og 6) og "Kal sten" (området merket med bl.a. tallet 2) tatt i mai 1988.

[389] Avhør av 30.10.97, s. 16–18 (utskriftsdel I).
[390] Ibid., s. 19 (utskriftsdel I).
[391] Ibid., s. 20–21 (utskriftsdel I).
[392] Ibid., s. 10 (utskriftsdel II).
[393] Ibid., s. 19–20 (utskriftsdel I) og s. 10–15 (utskriftsdel II).

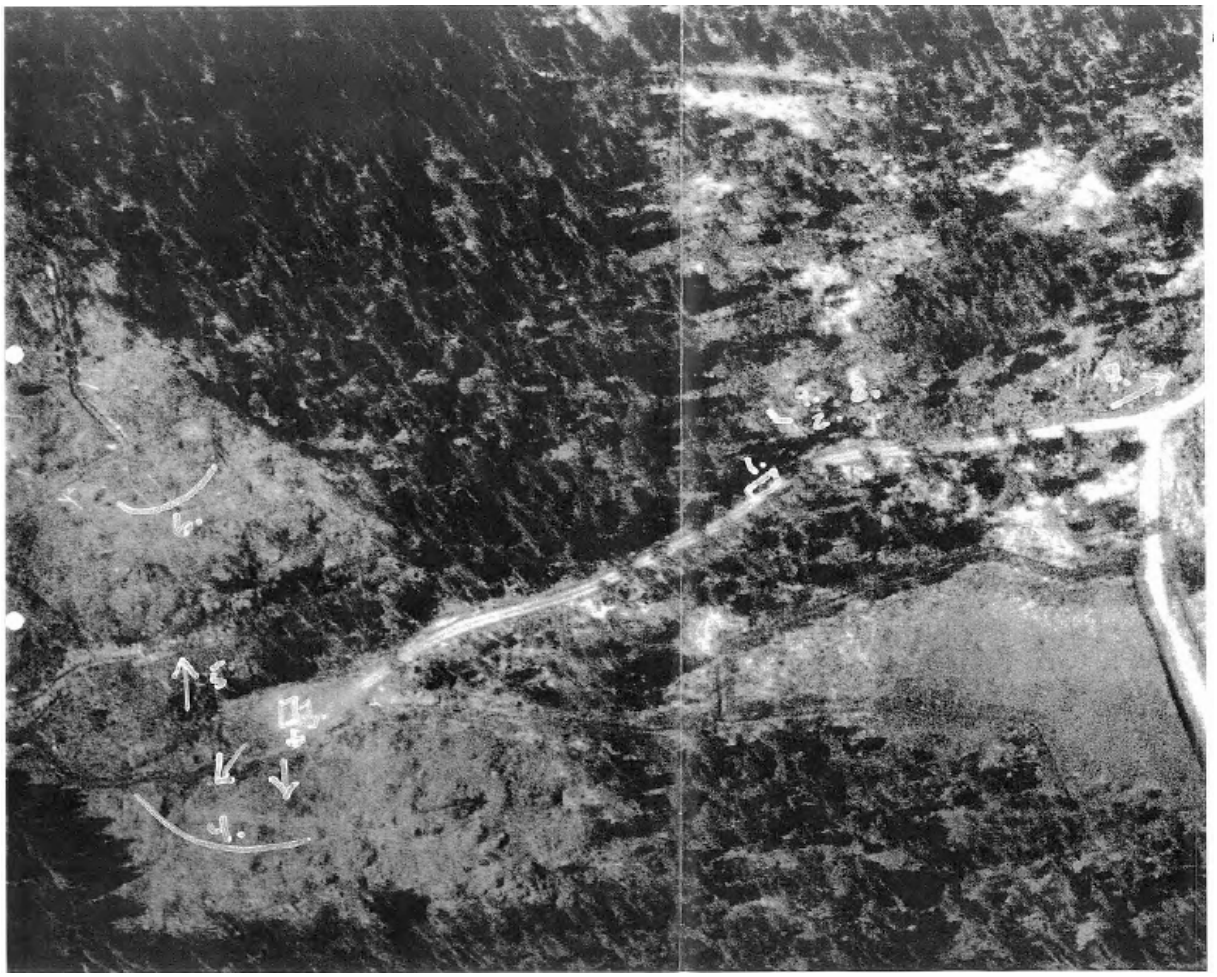

Flyfoto over området Skumpen og "Kal sten" med anmerkninger gjort av Bergwall 10.11.97.

Bergwall forklarte seg ytterligere om gjemmestedene i dette avhøret. Han nummererte og tegnet inn disse plassene samt hvor bilen hans sto. Forklaringen skulle samsvare med hva Bergwall gjorde med Thereses kroppsdeler i Ørjeskogen i juli 1988.[394]

Bergwall forklarte seg deretter om hva som skjedde da han returnerte 10–12 måneder senere, fortsatt ved hjelp av flyfotoet. Bergwall hadde da først hentet lårbeina ved Torget og så kjørt til snuplassen ved Skumpen, hvor han hadde samlet inn øvrige kroppsdeler. Deretter hadde han, i motsetning til hva han hadde forklart i forrige avhør, laget minst *tre* bålplasser i Skumpen-området og brukt flere timer på å brenne opp kroppsdelene. En stor bålplass skulle ligge "höjdmässigt", mens de mindre skulle ligge "nere vid heden". Samtlige bålplasser skulle ligge ved området Skumpen / "Kal sten". I forbindelse med at han brant kroppsdeler, benyttet han seg av et "finmaskigt stålnät" på ca. 70 cm x 70 cm, tre, papir og en form for tennvæske. Han forklarte at han benyttet seg av dette nettet ved den "större eldningsplatsen". Han utdypet imidlertid ikke hvor

[394] Avhør av 10.11.97, s. 11–16.

dette var.[395] Det som ble igjen etter at kroppsdelene var forsøkt brent opp, tok Bergwall med seg da han forlot Ørjeskogen. Stålnettet tok han også med seg.[396]

I oversiktsrapporten av 04.02.97[397] står det, i forbindelse med at Bergwall benyttet stålnett, at det i *bål 4* ble funnet rester av brent metalltråd. I åstedsrapportene står følgende under punktet "sikret beslag" for området Skumpen:

> *D-32: Del av metalltråd fra bål 1 ved T.Q. [Bergwall – rapportskrivers bemerkning] utkikksstein.*[398]

Hvorvidt metalltråden ble funnet i bål 1 eller 4, er derfor uvisst. Metalltråden er for øvrig ikke dokumentert med foto i saken og det eneste som er beskrevet under punktet for undersøkelser, er at det var "små rustne og brente fragmenter av en tynn metalltråd. Ved å legge en magnet på materialet, lar det seg løfte."[399] Funnet er eksplisitt nevnt i Hedemora tingsretts dom som en del av indisiekjeden:

> *På en av eldplatserna hittades även små metallbitar som skulle kunna komma från ett sådant metallnät som Thomas Quick beskrivit.*[400]

I avhøret 10.11.97 hadde Bergwall ingen minner fra "slänten" ved Torget, hvor han falt under siste vallning, og avviste at det var bålplasser andre steder enn ved Skumpen og "Kal sten". Dette blir også bekreftet i oversiktsrapporten av 04.02.98:

> *TQ kan ikke huske at han gjorde opp noe bål der han falt etter løpeturen (Torget).*[401]

Bergwall ble avslutningsvis i avhøret 10.11.97 gjort kjent med at politiet etter kriminaltekniske undersøkelser i Ørjeskogen hadde funnet en beinrest som kunne knyttes til en ung person, men ikke med hvor i skogen den var funnet. Han ble deretter spurt om hvor det var mest sannsynlig at funnet var gjort. Bergwall hadde vanskeligheter med å svare på dette, men forklarte at funnstedet var på fotografiet han hadde fremfor seg, altså flyfotoet over området Skumpen og "Kal sten".[402] Flyfotoet omfattet med andre ord ikke Torget.

9.3.1.13 Siste avhør 19.12.97 – "den centrala bränningsplatsen"

Det siste avhøret av Sture Bergwall i Theresesaken ble foretatt 19.12.97. Bergwall hadde fra starten av i dette avhøret tilgang til tre forskjellige fotodokumenter – ett fra mai 1988 (samme dokument som han hadde tilgang til i avhøret 10.11.97) og to andre fotodokumenter merket henholdsvis nr. 2 og nr. 3. Kun fotodokumentet merket nr. 3 er vedlagt saken.[403] Dette dokumentet består av to fotografier fra Torget, fra forskjellig perspektiver, som viser området hvor Bergwall falt under vallning 11.06.97.

Inngangen til avhøret 19.12.97 er etter arbeidsgruppens mening spesiell. Bergwall hadde i forrige avhør, 10.11.97, avvist at det var en bålplass på stedet ved Torget hvor han hadde falt 11.06.97.[404] Han hadde imidlertid antydet at

[395] Avhør av 10.11.97, s. 19.
[396] Ibid., s. 17–20 og s. 23.
[397] Oversiktsrapport av Bjerknes og Grøttland av 04.02.98, s. 56.
[398] Rapport om åstedsundersøkelse av 23.01.98 v/Tore Per Bakken, s. 5.
[399] Ibid., s. 6.
[400] Hedemora tingsrätts dom av 02.06.88, s. 16.
[401] Oversiktsrapport av Bjerknes og Grøttland av 04.02.98, s. 142.
[402] Avhør av 10.11.97, s. 34.
[403] To fotografier merket "nr. 3" (VI-4-9).
[404] Avhør av 10.11.97, s. 23.

han hadde gjemt en kroppsdel ved Torget og avmerket dette ved å tegne tallet sju (7) på flyfotoet. Han hadde forklart dette på følgende måte i avhøret 10.11.97:

> *Ja. Men skogskanten blir ju också ett riktmärke i och för sig så att det är svårt men jag gör på samma vis här och skriver 6 där, att det är ett gömsle ... ohörbart.., där. Sen åker vi och åker vi med bilen.., vänta nu jag tar vid sidan om åt det hållet här med 6, 7, kommer tillbaks så småningom där en kroppsdel göms där jag rusar iväg vid vallningen.*[405]

Bergwall hadde altså avvist at han hadde gjort opp bål i området Torget, men antydet ved avmerkingen på flyfotoet at han hadde gjemt en kroppsdel der.

Forut for avhøret 19.12.97 hadde sakkyndige fastslått at to deler av det brente organiske materialet som var funnet ved Torget, var identisk med brente beinfragmenter fra et ungt menneske. Da så avhøret startet 19.12.97, åpnet Penttinen med en lang oppsummering hvor han ordla seg på en slik måte at en fikk en oppfatning av at Bergwall allerede i avhør av 10.11.97 hadde forklart seg om et *bål* ved Torget. Dette hadde Bergwall på ingen måte gjort, men i stedet avvist at det var bål andre steder enn Skumpen og "Kal sten". Penttinen ba etter hvert Bergwall fokusere på punkt 7 på flyfotoet[406] og utdype nærmere hvordan han hadde håndtert Thereses kropp her:

> *Vid det senaste förhöret som hölls den 10 november -97 beskrev du, Thomas, tre platser som "eldningsmässigt" är förknippade enbart med Therese Johannesen. Du ritade ut på ett flygfoto som var taget över området kring den här T-korsningen och där markerade du det med en fyra (4) en av dessa platser och på nånting som vi kallar för skogshedskanten, du satte ut ytterligare en plats som du markerade med nummer sex (6), på samma foto, på andra sidan vändplanen och uttryckte att den platsen egentligen, enligt ditt förmenande, skulle ligga närmare skogskanten eller hyggeskanten som var synlig på det här fotografiet.*
>
> *Utöver det beskrev du att det ska finnas en tredje plats förknippad till Therese längs den väg eller i slutet på den väg som vi kallar för väg B, och där gjorde du en pilmarkering på det foto som inte täcker in det området, men du markerade den platsen som nummer sju (7).*
>
> *Idag ska du ges möjlighet att närmare beskriva den platsen, alltså plats nummer sju, dels muntligt, men även ska du få möjlighet att se på ett flygfoto som är taget över det området och det är ett foto som är märkt 97-12-19, nummer 1, och det är taget i maj 1988 över detta området. Utöver det har vi ett foto som är märkt 97-12-19, nummer 2, och det fotot togs i samband med vallningen när du sprang upp på den här skogshöjden eller bergshöjden och där du ramlade omkull, man ser relativt väl ansamlingen av folk som står intill den plats där du ligger själv. Du uttryckte också när du låg där på marken att "han är inte enda fram". Vi har ett foto nummer 3, daterat 97-12-19, A och B, som visar samma miljö från två olika perspektiv och där platsen är markerad med en vit ring, platsen där du ramlade omkull. Avsikten är att du med det här som underlag ska kunna peka ut och ringa in den plats som du anser vara förknippad med hanteringen av Therese Johannesens kropp. Jag tänkte börja med att du tittar*

[405] Ibid., s. 13. Se for øvrig flyfoto inntatt i kapittel 3.1.12.

[406] Se flyfoto i kapittelet "Nest siste avhør 10.11.97". Det er vedlagt saken som dok. VI-4-8.

dels först på det foto som de här markeringarna fyra och sex finns på.[407]

Bergwall hadde innledningsvis i avhøret 19.12.97 problemer med å forklare seg om plassen ved Torget som han 10.11.97 hadde knyttet til Therese. Etter hvert henviste Penttinen til Bergwalls uttalelse under vallningen på Torget om at han "hann inte ända fram", og ba ham kommentere dette. Bergwall hadde fortsatt store problemer med å forklare seg.

Etter mye om og men brøt Anna Wikström inn i avhøret og foreslo at punktet hvor Bergwall ble liggende under vallningen 11.06.97, kunne tegnes inn på fotografiet. Da Penttinen hadde tegnet inn posisjonen, begynte Bergwall å forklare seg om sine bevegelser. Han forklarte at han under vallningen skulle ha fortsatt rett frem for å ha kommet til rett sted, et sted som skulle ligge oppe på høyden ved Torget. Under vallningen hadde imidlertid Bergwall tatt av før han kom til dette stedet, og han hadde allerede begynt å løpe nedover åskanten da han sa han ikke rakk frem. Etter hvert grep Penttinen inn med følgende spørsmål:

Kan du med den här vita pennan göra en sektor... i den storleksordning som du anser vara möjlig och peka ut som bör inkludera det här, den plats där det här gömslet eller eldningsplatsen är?[408]

Bergwall svarte med å tegne inn en sirkel som skulle omfatte det aktuelle området. Gjennom Penttinens spørsmål hadde Bergwall igjen fått en påminnelse om at avhøreren antydet at det kunne være en "eldningsplats" ved Torget. Bergwall hadde imidlertid hittil i avhøret ikke sagt noe om dette selv.

Etter hvert fortsatte dialogen mellom Penttinen (F) og Bergwall (Q) på følgende måte:

F: Okej, kan du beskriva vad som totalt sett sker på den här höjden, både vid det inledande, om det hände nånting där -88 och vad som sker vid återvändandet -89?
Q: Det sker ett gömsle på den här platsen -88 och det handlar om... - ohörbart – koncentrerad där uppe... äh... äh, flickans kropp är altså styckad vid det här laget...äh... äh... lårben och underben framför alt göms vid den här platsen... äh... kan också vara andra delar av kroppen ... äh... och jag skulle vilja kalla den här platsen för den centrala... bränningsplatsen... äh... och ska några fynd ha gjorts, så menar jag att det är på den här platsen fynden har gjorts, inte som tidningarna har förmedlat mig, till mig att fynd har gjorts vid den här björken, utan har man gjort fynd äh... så är det vid den här platsen.[409]

Det er i utgangspunktet bemerkelsesverdig at Bergwall peker ut et område hvor det senere blir funnet en bålplass. Det er imidlertid også bemerkelsesverdig at han, etter nærmest kategorisk å ha avvist at det fantes andre bålplasser enn på Skumpen / "Kal sten" den 10.11.97, nå plutselig forklarte at det var en "central bränningsplats" ved Torget.

Fra avhøret 19.12.97 er det verdt å merke seg hvordan Penttinen åpnet avhøret. Han henviste først til forrige avhør, hvor Bergwall hadde forklart seg om tre konkrete bål. Penttinen gikk deretter videre ved å henvise til at Bergwall hadde markert ett av disse punktene som punkt 4 ved "skogshedkanten". Videre viste han til at Bergwall hadde markert et annet område, på motsatt side av snuplassen ved Skum-

[407] Avhør av 19.12.97, s. 1–2.
[408] Ibid., s. 12.
[409] Ibid., s. 15.

pen, som punkt 6. Deretter sa Penttinen følgende: "Utöver det beskrev du att det ska finnas en tredje plats förknippad til Therese längs den väg eller i slutet på den väg som vi kallar för väg B." På denne måten antydet Penttinen at den tredje bålplassen lå langs eller i slutten av vei B. Senere i avhøret stilte Penttinen også direkte spørsmål om hvor "det här gömslet eller eldningsplatsen är".

Tatt i betraktning at Bergwall avslutningsvis i avhøret 10.11.97 ble gjort kjent med at det var funnet et beinfragment som kunne knyttes til en ung person, og at Penttinen i begynnelsen av avhøret 19.12.97 viet området Torget oppmerksomhet, var det antageligvis enkelt for Bergwall å forstå at det var passende å forklare seg om at det likevel fantes et bål ved Torget, og at det nettopp her var mest aktuelt å gjøre funn.

Et aktuelt spørsmål er likevel hvordan Bergwall i det hele tatt klarte å plassere bålet i riktig område, både på det forelagte flyfotoet og da det ble laget en skisse 19.12.97. Bergwall kan imidlertid ha fått informasjon om området tidligere – under vallningen 11.06.97. I oversiktsrapporten om denne vallningen står følgende:

> *Da TQ løp oppover høyden (Torget), tok han plutselig av ned til venstre og ramlet etter noen meter ned i skråningen. Tidligere omhandlede bål på dette stedet ligger ca. 12 meter opp fra stedet TQ ramlet. Fra punktet hvor TQ plutselig tok ned til venstre, ligger nevnte bål 12 meter rett frem. Han kom aldri frem til dette stedet under vallningen. Ca.12 meter i samme høyde rett frem i forhold til fallstedet ble tidligere nevnte beinrester funnet. Han kunne ikke se bålet fra fallstedet, men han kunne ha sett det på stedet hvor han løp ned til venstre.*[410]

Dette er på mange måter beskrivende for sakens utvikling i Ørjeskogen. Arbeidsgruppen er enig i at det er flere elementer i Bergwalls forklaring rundt egne bevegelser og observasjoner som fremstår som unike, dvs. at han tilsynelatende ikke kan ha tilegnet seg kunnskapen uten selv å ha vært i området.

Dersom en analyserer hvordan informasjonen vokste frem over tid, slik som forklaringen knyttet til bålplassen på Torget, ser en imidlertid at det likevel er fullt mulig at han tilegnet seg den tilsynelatende unike kunnskapen gjennom avhørs- og vallningsprosessen.

På mange måter ble veien til mens en gikk. Fra en diffus forklaring våren 1996 om at Thereses kropp var gjemt i et grustak på størrelse med en fotballbane på veien mot Røros, via forskjellige forklaringer om gjemmesteder i Ørjeskogen, endte en til slutt opp med at Bergwall i desember 1997 forklarte seg om en konkret bålplass på Torget – en forklaring som passet utmerket med etterforskernes funn av formentlig brent menneskebein på samme sted.

9.3.2 Bruk av likhund i Therese-saken

I tiden fra mars/april 1996 til og med desember 1997 kom Bergwall med en rekke forskjellige opplysninger om hva som skulle ha skjedd med Thereses kropp etter at hun ble drept. På bakgrunn av Bergwalls forklaringer gjorde politiet en rekke undersøkelser i et forsøk på å kontrollere forklaringene og finne spor etter Therese. Som den lokale hovedetterforskeren skrev i en artikkel i Politiforum i 1998, var politiet "på leting etter steder å lete" etter There-

[410] Oversiktsrapport av 04.02.98 v/Bjerknes og Grøttland, s. 144.

se.[411]

Hundesøk sto helt sentralt i disse undersøkelsene. De første hundesøkene i Ørjeskogen ble gjennomført 27.04.96, i samarbeid med Politihøgskolens (PHS) kurs for vannsøkshunder.[412] De siste hundesøkene fant sted halvannet år senere, nærmere bestemt 09.11.97. Disse søkene ble gjort av hundefører John Sjøberg og hans svenske likhund Zampo. Zampo, som var en privateid hund, ble engasjert i slutten av mai 1997. Den sto for samtlige hundesøk i Ørjeskogen de siste seks månedene.

9.3.2.1 Bruk av likhunder i politiet – en kort historikk

En likhund går ofte også under betegnelsen "kriminalsøkshund" eller "kadaverhund". I denne rapporten kalles denne typen hund stort sett likhund.

I desember 2002 ga Politidirektoratet Kripos i oppdrag å utrede bruken og nytteverdien av likhunder. En arbeidsgruppe bestående av tjenestepersoner fra Kripos og PHS ble nedsatt. Arbeidsgruppen kom med sin innstilling i april 2003.

I denne innstillingen definerte arbeidsgruppen en likhund på følgende måte:

> *Hund som i denne sammenheng er trent til å lokalisere og markere et humant likluktbilde, spesielt med tanke på "tørre" og "ferske" lik og i tillegg likluktbefengt materiale som har vært i kontakt med lik. Hunden bør også kunne markere på knokler og brannrester av lik.*[413]

I Europa ble de første likhundene trent opp i Østerrike og Tyskland på midten og slutten av 1970-tallet.[414] I Norden var finsk politi først ute med å trene opp og bruke likhunder i tjenesten. Ilkka Hormila ved den finske politihundeskolen startet tidlig på 1990-tallet opp med utdanning av likhunder for vannsøk, med bakgrunn i Finlands svært høye drukningstall. Senere videreutviklet Hormila dette, da han mente likhunder kunne være et godt hjelpemiddel ved etterforsking av kriminalsaker.[415]

I Norge ble det ikke tatt i bruk likhunder før i 1996, da et prøveprosjekt startet opp ved PHS. I prøveprosjektet ble fem erfarne patruljehundekvipasjer samlet på Sæter gård, hvor de over fire uker ble trent opp som vannsøkshunder. Hundene skulle etter endt kurs være i stand til å finne lik og likdeler både på land og i vann. Hundenes primæroppgave skulle fortsatt være patruljevirksomhet, mens vannsøk kun skulle være en tilleggsfunksjon. Prosjektleder var politiavdelingssjef Geir Halvorsen, mens hovedinstruktør var finske Ilkka Hormila. Etter noen ukers kursvirksomhet ble PHS anmodet om å avgi kursdeltagere og instruktør for å bistå i søket etter levninger i Therese-saken. Intensjonen var at den videre utdannelsen skulle skje på tvers av politidistriktenes grenser etter at kurset var over. Dette ble imidlertid vanskelig, og prosjektet stagnerte. Den siste hunden fra prøveprosjektet i 1996 døde våren 2001.[416]

Prosjektet beskrives som et pionerprosjekt, og det fantes ingen norske retningslinjer for bruk av likhunder i 1996. Det ble heller ikke utferdiget retningslinjer eller instrukser for bruk av likhunder de nærmeste årene etter dette. Stan-

[411] Politiforum. 1998, s. 28.

[412] Logg fra Operasjon Ørje (dok. II-17).

[413] Utredning om bruk og nytteverdi av kriminalsøkshund av april 2003, s. 3.

[414] Rosell. 2014, s. 152.

[415] Utredning om bruk og nytteverdi av kriminalsøkshund av april 2003, s. 4 og vedlegg 6 v/Remi Åsheim, s. 2.

[416] Ibid., vedlegg 6 v/Remi Åsheim, s. 3.

darden på hundene etter endt kurs var tilfredsstillende, da de klarte å markere på likluktbilder. Hundene gjennomførte en rekke praktiske oppgaver på kurset, noe som den gang ble ansett for å være tilstrekkelig til å bevise at hundene holdt et akseptabelt nivå. De manglet imidlertid erfaring. I startfasen var det også visse utfordringer i forbindelse med at hundene skulle tilvennes å være i båt. Hundene ble ikke utdannet til å foreta molekylære søk[417], da de primært skulle være i stand til å søke etter lik og likdeler. Det ble derfor ikke forventet at hundene skulle kunne markere ved kontaminasjon.[418]

Når det gjelder kvalitetskontroll, var det på denne tiden faglederen for hund ved hvert politidistrikt som sammen med hundeføreren sto som ansvarlig for den daglige kvaliteten på hundene. Utover dette var praksisen at likhunder på linje med andre politihunder skulle kvalitetskontrolleres og godkjennes på nytt annethvert år, jf. PHS' daværende utdanningsmodell og godkjenningsprogram.[419]

Høsten 2000 startet PHS opp et nytt kurs for kombinerte patrulje- og likhunder. Hovedinstruktør var Jan Hanssen, med bistand fra Gunnar Rasmussen. Begge var deltagere på kurset i 1996. Ilkka Hormila var også delaktig på instruktørsiden som gjest ved PHS. Kurset var basert på malen fra 1996, men nå ble kravene høynet slik at hundene også skulle kunne finne liklukt. Luktbildene som ble søkt etter, var etter hvert mye mindre og til dels meget små. Molekylære søk ble også utprøvd.[420]

To hundeekvipasjer deltok på PHS-kurset i 2000: hundeførerne Jon Karlsen med Aico og Remi Åsheim med Chico. Det at hundene nå ble utdannet til å gjennomføre molekylære søk, gjorde dem ekstra attraktive, og de ble rekvirert til å bistå i en rekke kriminalsaker i Norge de neste årene. En av disse sakene var den såkalte Hosein-saken, som på begynnelsen av 2000-tallet skapte diskusjoner om bruken av likhunder. Bruk av norske likhunder sto som følge av dette ved et veiskille i 2003/04. En ble på mange måter mer kritisk til bruk av likhunder, spesielt til at markeringer ved molekylære søk ble brukt som bevismiddel i enkelte straffesaker. Problemene knyttet seg først og fremst til de gangene markeringen ikke ble fulgt opp med bekreftelse i form av kriminaltekniske funn. Uten etterfølgende kriminaltekniske funn hadde en ingen sikker referanse, og det kunne lett knyttes tvil til markeringene.

I forbindelse med at de første kriminalsøkshundene[421] ble utdannet ved PHS i 2009/10, besluttet PHS at markeringer som ikke ble bekreftet med kriminaltekniske funn, ikke skulle anses som bevis i retten. Per i dag er det fem kriminalsøkshunder i Norge som er godkjente og aktive. I tillegg er to under opplæring. I slutten av 2015 vil derfor sju kriminalsøkshunder fra henholdsvis Oslo, Kripos, Hordaland og Sør-Trøndelag være aktive.[422]

I forbindelse med sin utredning om bruken og nytteverdien av likhunder i 2003 kontaktet

[417] Molekylære søk er hundesøk etter steder lik eller likdeler har ligget.

[418] Samtale med Gunnar Rasmussen, innbeordret til PHS som instruktør for utdanningen av kombinasjonshunder i 2000, 08.10.14.

[419] Samtale med leder for hundetjenesten ved PHS, pob. Jo Geir Grande, 08.10.14.

[420] Utredning om bruk og nytteverdi av kriminalsøkshund av april 2003, s. 4 og vedlegg 6 v/Remi Åsheim, s. 4.

[421] I denne sammenheng en hund som er trent opp med tanke på luktbilde fra blod, sæd, brennbar væske og lik/likdeler.

[422] E-post fra leder for hundetjenesten ved PHS, pob. Jo Geir Grande, 26.08.15.

Kripos en rekke land for å skaffe seg oversikt over andre lands bruk av likhunder, blant annet alle land i Vest-Europa, USA og Canada. Konklusjonen var at det i liten grad fantes opplegg for utdannelse og bruk av likhunder i Vest-Europa på begynnelsen av 2000-tallet. Det er ikke grunn til å tro at situasjonen i 1996 og 1997 var bedre enn hva den var i 2003.[423]

Rettsforskningen har ikke vært i stand til å fastslå med sikkerhet hvor lenge liklukt varer. Det er påvist store variasjoner i varigheten, avhengig av miljø, temperatur og materiale.[424] Under gunstige forhold har likhunder lokalisert etterlevninger som er mer enn 30 år gamle.[425] Når det gjelder molekylære søk og varigheten av luktbilder på steder hvor lik eller likdeler har befunnet seg, er det mangel på forskningsbasert litteratur, men en vet at lukten i ett tilfelle vedvarte i minst ett år inne i en bygning.[426] Det er videre kjent at jo høyere materialtetthet det er snakk om, jo bedre sitter lukten fra liket eller likdelen dersom kontakttiden har vært lang.[427] Generelt sett er det ingen tvil om at det den gang som nå er knyttet stor usikkerhet til likhundmarkeringer ved molekylære søk.

Det kan nå synes som om mengden forskning og studier knyttet til bruk av likhunder, og hunders luktesans, er økende. Dette står i kontrast til situasjonen på 1990-tallet, da forskning på dette området var mer eller mindre fraværende.

[423] Utredning om bruk og nytteverdi av kriminalsøkshund av april 2003, s. 5.

[424] Stedje. 2002, med referanse til Ruwald. 2002.

[425] Ibid., med referanse til Rebmann. 2000.

[426] Korneliussen. 2007.

[427] Rosell. 2014, s. 153.

9.3.2.2 Gjennomføringen av søk med likhund i Ørjeskogen

Status for bruk av likhunder i Norge våren 1996 var altså at fem patruljehunder var under utdanning for å bli kombinerte patrulje- og likhunder. Som tidligere nevnt ble de første søkene med likhund i Therese-saken gjort av disse fem norske hundene.[428] Ingen av dem hadde forut for utdanningen erfaring med liksøk. Instruktøren på utdanningen, den finske politimannen Ilkka Hormila, og hans erfarne likhund Benno deltok også i søkene som innledningsvis ble gjennomført i og ved Ringen-tjernet. Samtlige av disse hundene var imidlertid kun trent på å finne likdeler til lands og til vanns. De var derfor i utgangspunktet ikke i stand til å gjennomføre såkalte molekylære søk, dvs. søk etter luktavsetninger i jordsmonn, vegetasjon osv.

De norske hundene var altså under opptrening og var således forholdsvis uerfarne med å søke etter likdeler. Dette ble også påpekt av flere av hundeførerne i deres rapporter. Den finske hunden var imidlertid en erfaren hund, men hundens erfaring, evner og omdømme er ikke dokumentert i Therese-saken.

I det følgende henvises det til søksrapportene fra hundeførerne som er vedlagt saken.[429] Det ble ikke gjort markeringer de to første søksdagene, dvs. 27.04.96 og 07.05.96. Hundene viste imidlertid interesse for et par punkter ved og i Ringen-tjernet.

Ilkka Hormila og hans hund søkte, i tillegg til i og ved Ringen-tjernet, også ved en fjellknaus og i området fra fjellknausen og ned til selve tjernet. På dette stedet hevdet Bergwall at han hadde partert Thereses kropp. Det ble ikke

[428] Egenrapport av 07.05.96 v/pfb. Trond Tvete-Berger.

[429] Dok. III-6.

gjort markeringer eller funn i dette området. Ilkka Hormilas hund foretok også søk ved Hærland kirke 27.04.96 uten at det heller her ble gjort markeringer eller funn.[430]

I etterkant av de innledende søkene i og ved Ringen-tjernet, som var en direkte følge av Bergwalls forklaring om at han hadde dumpet likdeler i tjernet, ble det gjennomført ytterligere søk med likhunder også i andre deler av Ørjeskogen. Også her ble søksområdene valgt som et direkte resultat av informasjonen Bergwall kom med i avhørene.

Rent administrativt forholdt hundeførerne seg til lensmannen i Ørje. Lensmannen, som samarbeidet om søksområder med de taktiske og tekniske etterforskerne, forholdt seg i første omgang til lederen for hundetjenesten ved PHS, Geir Halvorsen.[431] Det er uklart for arbeidsgruppen hvem som var søksleder.

Flere av hundene under utdanning ble benyttet i forbindelse med tømmingen av Ringentjernet fra 28. mai til 17. juli 1996. Blant annet gjennomgikk hunden Kim med hundefører Sveinung Førland massen fra tjernet. I den forbindelse gjennomsøkte hunden også et avgrenset område ved et grantre like ovenfor tjernet, der Bergwall ifølge ham selv hadde gravd ned kjolen til Therese. Kim markerte ved å grave tre plasser i dette området, men hundefører Førland var usikker på om dette var reelle markeringer, siden hunden var uerfaren med liksøk.[432]

Den 25. og 26.09.96 gjennomførte hunden Oscar og hundefører Ove Andre Karlsen grov- og finsøk ved snuplasser i områdene Broketjern og Skumpen. Rett før snuplassen ved Skumpen, i enden av Lysevannsveien, fant Oscar 26.09.96 et rute-/stripemønstret teppe. I Karlsens rapport fremgår det at funnet ble dokumentert med foto[433] og video, og at teppet ble liggende urørt i påvente av sporsikring fra Kripos' side. Oscar markerte funnet ved å grave inntil teppet, som kunne være riktig markeringsform ved likfunn. Hundefører Karlsen har imidlertid i sine rapporter påpekt at han er usikker på hundens markering og på om hunden markerte "som likhund eller som politihund", tatt i betraktning hundens manglende erfaringsgrunnlag.[434]

Noen dager senere, 01.–03.10.96, gjennomførte Ove Andre Karlsen og Oscar nye søk i forskjellige områder i Ørjeskogen, blant annet ved Broketjern og "Pinihel" langs Ringenveien samt ved et veidele og et grustak langs Lysevannsveien. Ingen funn eller markeringer ble gjort.[435]

I slutten av oktober 1996 ble Jan Hanssen og hans likhund rekvirert for å bistå med søk ved en sandgrop og en fjellskrent langs Lysevannsveien ved Hammerås. Hunden viste "noe interesse" for noen områder innerst i gropa, men gjorde ellers ingen funn eller markeringer. Dette ble meddelt en av den lokale hovedetterforskeren, som organiserte videre undersøkelser av stedet uten at det førte til funn.[436]

---

[430] Egenrapport av 18.05.96 v/pb. Ove Andre Karlsen.

[431] Samtale med Gunnar Rasmussen, innbeordret til PHS som instruktør for utdanningen av kombinasjonshunder i 2000, 08.10.14.

[432] Egenrapport av 17.07.96 v/lfb. Sveinung Førland.

[433] Illustrasjonsmappe av 23.01.98, fig. 37–43 v/pfb. Tore Per Bakken.

[434] Egenrapporter av 28.09.96 og 23.04.97 v/pb. Ove Andre Karlsen.

[435] Egenrapport av 29.10.96 v/pb. Ove Andre Karlsen.

[436] Egenrapport av 24.10.96 v/pfb. Jan Hanssen.

Da vinteren 1996/97 nærmet seg, var det gjort ett funn – det ovennevnte teppet. I tillegg hadde likhunden Kim gjort tre markeringer, men hundefører Frøland hadde påpekt at disse måtte anses som usikre. Dette var altså status for søkene som var gjennomført det siste halve året. Det må imidlertid påpekes at med unntak av den erfarne finske likhunden Benno var hundene ferske på liksøk. Benno hadde for øvrig heller ikke markert for noe utover at han hadde vist interesse for Ringen-tjernet.

Våren 1997 ble det besluttet at likhundsøkene skulle fortsette. 14.05.97 var Bergwall på nytt blitt avhørt, og han hadde igjen endret forklaring om gjemmesteder. Dermed ble Oscar og hundefører Ove Andre Karlsen bedt om å foreta søk flere nye steder i Ørjeskogen, i områder hvor Bergwall nå med sikkerhet kunne fortelle at det var funn å gjøre.

I løpet av fem dager i perioden 15.–22.05.97 gjorde Oscar en rekke grov- og finsøk i områdene Skumpen, "Kal sten" og Torget. Oscar brukte totalt 25–30 timer på å gjennomsøke disse stedene i løpet av denne perioden. Det ble ikke gjort funn eller markeringer, og Oscar viste heller ikke interesse for noe. Hundefører Karlsen skrev i sine egenrapporter både av 28.09.06, 23.04.97 og 23.07.97 at det i forbindelse med søk ble lagt ut referanseobjekter[437] i terrenget, og at Oscar markerte med stor grad av sikkerhet på disse objektene. Han påpekte imidlertid at Oscar ikke hadde erfaring med lik/likdeler som hadde ligget ute i 8–9 år, så han kunne ikke med sikkerhet si at det ikke fantes likdeler i de avsøkte områdene.

Arbeidsgruppen bemerker at nevnte referansesøk og andre testsøk som skal ha blitt gjort, ikke finnes dokumentert i saken. De fleste hundesøkene skal ha blitt filmet, men disse videoopptakene er heller ikke vedlagt saken, og arbeidsgruppen har ikke lyktes i å oppspore dem.

I tillegg til søk med Oscar ble det gjennomført manuelle søk. Blant annet ble et rustent baufilblad, som tidligere er nevnt i rapporten, funnet 2–3 cm ned i bakken ved en treklynge ved Torget etter søk med metalldetektor den 21.05.97. Dette ble for øvrig i etterkant ansett som et viktig funn. Bakgrunnen for funnet var at Bergwall i avhør 20.05.97 åpnet for at han kunne ha lagt igjen et redskap i dette området.

Seks dager etter at Oscar gjorde sitt siste søk i Ørjeskogen 22.05.97, ble den svenske privateide hunden Zampo med hundefører John Sjøberg rekvirert til å bistå med videre søk. Bakgrunnen for at Zampo ble engasjert, var at svensk politi hadde god erfaring med hunden fra tidligere. Den var også mer erfaren og hadde større kapasitet enn Oscar og de andre norske hundene.

Zampo startet opp med søk 28.05.97 ved Skumpen, uten at hunden viste interesse for dette området. Dagen etter gjorde Zampo heller ingen markeringer ved Skumpen, men da han forflyttet seg til Torget, endret dette seg. Under et grovsøk av et område på 200 x 100 meter ved Torget hadde Zampo ifølge Sjøberg en "distinkt vindmarkering" ved en fjellhylle. Deretter fulgte Zampo opp med å gi hals og krafsing ved markeringspunktet.[438] Det ble senere funnet formentlig organisk materiale i dette området. Dette materialet er i saken omtalt som F-9, og omtales nærmere under kapitlene om kriminalteknikk og sakkyndighet.

Det samme skjedde ved et søk ved "Kal sten" senere samme dag. Zampo "vindmarkerte" inn

[437] Små biter av sterile kompresser med liklukt som ble gravd 5–10 cm ned i bakken og plassert under store steiner.

[438] Søksrapport av 30.06.97 v/John Sjøberg, s. 4.

mot et ca. 50 x 50 meter stort kupert hogstområde. Hunden ble deretter sluppet og markerte da med halsing og krafsing under en stein, ca. en meter fra det tidligere omtalte bjørketreet.[439] Zampo gjennomsøkte samme område flere ganger denne dagen og markerte på samme sted. Referansesøk ble også gjort, uten at det ble gjort noen markering.[440]

Etter dette gikk det drøye fire måneder før Zampo og John Sjøberg vendte tilbake til Ørjeskogen. I mellomtiden hadde Sture Bergwall vært på vallning der sommeren 1997. Han hadde da forklart seg ytterligere om Skumpen, "Kal sten", Torget og Hammeråsen og kommet med nye opplysninger om hva som skulle ha skjedd med Thereses levninger.

10.10.97 startet Zampo opp igjen med søk. Da han søkte ved Skumpen, i området ved den såkalte 100-årsgrana, markerte hunden på to nye steder. Han markerte også på et tredje sted, på en høyde ved Skumpen, men Sjøberg mente at en måtte se bort fra denne markeringen da den kunne forklares med tidligere aktivitet på stedet.[441]

Dagen etter ble et område på ca. 50 x 100 meter ved Hammeråsen gjennomgått. Bakgrunnen var at Bergwall under vallning ved Hammeråsen hadde gitt uttrykk for at han hadde vært 20–25 meter fra et av gjemmestedene sine. I avhør hadde han sagt at Thereses hode var gjemt i dette området. I tillegg mente etterforskerne at en skisse[442] Bergwall hadde tegnet, kunne samsvare med dette området. Under hundesøket denne dagen markerte Zampo forholdsvis kraftig ved å gi hals nordvest for sandtaket og moreneryggen. Stedet ble deretter gravd ut og undersøkt av teknikere, uten at annet enn brente trebiter ble funnet.[443]

Det ble samme dag også gjennomført søk med Zampo ved Hærland kirke og Tjoreberget uten at den markerte. Dagen ble avsluttet med at Zampo gjorde et referansesøk i et 25 x 25 meter stort område ved 100-årsgrana ved Skumpen. Hunden markerte på samme plass som den hadde gjort dagen før.

Etter dette gikk det i underkant av tre uker før Zampo og John Sjøberg igjen var tilbake, de to første dagene av november 1997. Disse søkene skulle vise seg å bli de siste søkene som ble gjort med likhund i Ørjeskogen. Zampo gikk igjen over flere områder, både ved Skumpen, "Kal sten" og Hammeråsen, og markerte da på ytterligere to nye steder. Ett markeringspunkt var på en liten høyde ved snuplassen ved Skumpen, mens det andre punktet var på en liten stein som skal ha vært ca. 100 meter vest for "Kal sten".[444]

Ifølge rapportene til hundeførerne ble det totalt gjort tolv hundemarkeringer i Ørjeskogen i tiden 27.04.96 til 02.11.97. Sju av disse var det Zampo som sto bak.

Hundesøkene, som var en følge av Bergwalls forklaringer, var ifølge etterforskerne av stor betydning for det videre kriminaltekniske arbeidet i Ørjeskogen.[445]

---

[439] Oversiktsrapport av 04.02.98 v/Bjerknes og Grøttland, s. 43.

[440] Søksrapport av 30.06.97 v/John Sjøberg, s. 6.

[441] Søksrapport av 10.10.97 v/John Sjøberg, s. 1.

[442] Skisse over grustaket tegnet i avhør 06.09.96 – dok. VI-3-4.

[443] Søksrapport av 11.10.97 v/John Sjøberg, s. 2, åstedsrapport av 14.01.98 v/pfb. Bakken samt sakkyndiguttalelse av 20.01.98 v/prof. dr. med. Per Holck, s. 3.

[444] Søksrapport av 09.11.97 v/John Sjøberg, s. 1 og 2.

[445] Politiforum. 1998, s. 28.

9.3.2.3 Notoritet / dokumentasjon av søk

Arbeidsgruppen vil i dette kapittelet se nærmere på notoriteten rundt hundesøkene i Ørjeskogen, med hovedvekt på dokumentasjon og beskrivelse av søksområder, markeringssteder, markeringsform og markeringstidspunkt.

Som vi har sett, bisto en rekke hundeekvipasjer i løpet av de 16 månedene søkene ble gjennomført. Arbeidsgruppen registrerer at flere av søkene, spesielt innledningsvis, ikke er dokumentert med egenrapport eller annen dokumentasjon. Det finnes også eksempler på hundeførere som overhodet ikke har skrevet rapporter om noen av sine søk med likhund i Ørjeskogen.

Arbeidsgruppen tar i betraktning at bruken av likhunder i Norge var på et prøvestadium i denne perioden, og at det var utarbeidet minimalt med retningslinjer. Likevel må en forvente en viss grad av notoritet på innsatsen som ble gjort med likhund.

Hundesøkene er omhandlet flere steder i straffesaken mot Sture Bergwall, blant annet i den tidligere nevnte oversiktsrapporten[446] og i kriminalteknisk dokumentasjon for Hærland kirke, Ringen-tjernet, Hammeråsen, Skumpen og Torget. Det er imidlertid først og fremst i dokument III-6 at hundesøkene er omhandlet samlet sett, med blant annet søksrapporter fra hundeførerne.

I slutten av september 1996 fant likhunden Oscar det tidligere omtalte teppet. Hundefører Ove Andre Karlsen har, etter arbeidsgruppens mening, dokumentert søket som førte til dette funnet, på en meget god måte, med rapport, kartutsnitt og en egen skisse over det avsøkte området der funnstedet er inntegnet.[447] I tillegg henvises det til kriminalteknikernes fotodokumentasjon og rapport om åstedsundersøkelse.[448] Slik oppnår en god notoritet. Det er ingen tvil om hvilket område som er avsøkt, hvordan markeringen ble gjort, hvor og når funnet ble gjort, eller hvordan funnet ble håndtert kriminalteknisk sett.

Dette er imidlertid dessverre et unntak hva gjelder den generelle standarden på hundeførernes dokumentasjon av innsatsen sin i Ørjeskogen. Det er vanskelig for arbeidsgruppen å se ut fra rapportene som foreligger, hvilke områder som er avsøkt, og nøyaktig hvor det er gjort markeringer. John Sjøberg nevner i et par av sine søksrapporter at en norsk likhund tidligere hadde avsøkt det aktuelle området. Utover dette er det vanskelig å bedømme hvorvidt en annen hund tidligere hadde avsøkt områdene, fordi det mangler blant annet kartutsnitt og skisser over søksområdene. Søksrapportene har også et varierende detaljnivå.

Enkelte av hundeførerne er i rapportene sine tydelige på at de er usikre på hundens pålitelighet, på bakgrunn av dens manglende erfaring. I de fleste søksrapportene fremgår det hvordan hundene har markert. Både Ove Andre Karlsen og Sveinung Førland har i sine rapporter uttrykt at de er usikre på sine respektive hunders markeringer. Karlsen har henvist til utfordringer med å skille mellom markering som patruljehund (funn av teppet som objekt) og markering som likhund (markering på bakgrunn av liklukt).[449] Førland har påpekt at han var usikker på hvorvidt hunden

[446] Oversiktsrapport av 04.02.98 v/pb. Bjerknes og Grøttland, s. 13–15, 17–19, 35, 42, 44 og 46.

[447] Egenrapport med vedlegg av 28.09.96 v/pb. Ove Andre Karlsen.

[448] Rapport om åstedsundersøkelse av 23.01.98, s. 3, og illustrasjonsmappe av 23.01.98, fig. 37–43, v/pfb. Tore Per Bakken.

[449] Egenrapporter av 28.09.96 og 23.04.97 v/pb. Ove Andre Karlsen.

hans markerte fordi politiet tidligere hadde utført gravearbeid i det aktuelle området.[450] John Sjøberg har også ved ett tilfelle forklart Zampos markering med at det tidligere hadde foregått en viss aktivitet der.[451]

Hundesøkene er også omhandlet i den kriminaltekniske dokumentasjonen for hvert enkelt område i Ørjeskogen, i form av oversiktsskisser.[452] Skissene er detaljerte og gir en god oversikt over markeringer og funn. Problemet er at skissene ikke beskriver hvilken hund som markerte, og når markeringene ble gjort. De sier heller ingen ting om når de forskjellige bålplassene ble oppdaget, eller når og hvor funn ble gjort, blant annet av trekull og brent organisk materiale.

En annen svakhet er at verken disse skissene, oversiktsrapporten eller søksrapportene fra hundeførerne samsvarer med hverandre hva gjelder antall hundemarkeringer. Dersom en går nærmere inn på for eksempel området Skumpen, kan en i oversiktsrapporten lese følgende:

> *Den 10. og 11. oktober 1997 ble det foretatt flere søk med likhunden Zampo. I forhold til det første søket i mai, ble nå søket betraktelig*
> *utvidet rundt snuplassen på Skumpen. Hunden gjorde her ialt 9 markeringer. Disse markeringsstedene lå alle innenfor den sektoren som Quick anviste under vallningen den 11.6.97.*[453]

Skissen av det aktuelle området viser sju markeringer sørøst for snuplassen på Skumpen og én markering nordvest for snuplassen. Sistnevnte punkt ligger midt mellom "Kal sten" og Skumpen. Det er også verdt å merke seg at denne skissen er datert 14.07.97, i underkant av tre måneder før de aktuelle markeringene skal ha blitt gjort. Arbeidsgruppen antar imidlertid at dette skyldes en skrivefeil, og at skissen i virkeligheten ble tegnet etter 10.–11.10.97.

Ifølge sakens dokumenter var kun én likhund aktiv i området i denne perioden: Zampo med hundefører John Sjøberg. I Sjøbergs søksrapport fra 10.10.97 fremgår følgende:

> *Sammanfattning: Förutsättningarna för söket var goda. Den relativt begränsade ytan var lätt att söka av. Efter att ha passerat 100 årsgranen markerade Zampo vid en mindre gran. Vid återsöket markerade han inom ett område mellan de bägge träden. Markeringen var kraftig och jag bedömer området som intressant för vidare undersökning. Under det fortsatta söket på hygget drog hunden efter ett tag upp mot höjden men jag styrde ner honom för att fullfölja enligt plan. När vi kom till höjden markerade han uppe på höjden. Markeringen förklaras av tidigare aktiviteter.*[454]

Her fremgår det at Zampo 10.10.97 markerte to steder ved 100-årsgrana øst for Skumpen. I tillegg markerte den et tredje sted, men Sjøberg forklarte denne markeringen med at det var bedrevet aktivitet i området tidligere. Slik arbeidsgruppen tolker dette, bedømte Sjøberg dermed ikke den tredje markeringen som en reell likhundmarkering. Det må også påpekes at Zampo 11.10.97 ifølge Sjøbergs søksrap-

[450] Egenrapport av 17.07.96 v/lfb. Sveinung Førland.

[451] Søksrapport av 10.10.97 v/John Sjøberg

[452] Skisser av 14.07.97 ("Kal sten", Skumpen), 15.07.97 (Torget) og 07.12.97 (Hærland kirke) v/pb. Knut K. Staknes.

[453] Oversiktsrapport av 04.02.98 v/pb. Bjerknes og Grøttland, s. 17.

[454] Søksrapport av 10.10.97 v/John Sjøberg.

port[455] gjorde referansesøk i samme område og markerte på samme sted som dagen før, og ikke på noen nye steder.

Det er altså verdt å merke seg at oversiktsrapporten legger til grunn at det er gjort *ni* markeringer ved Skumpen. Ifølge den sannsynligvis feildaterte skissen[456] ble det gjort *åtte* markeringer, mens det ifølge hundeføreren selv ble gjort *to* markeringer.

Ovenstående viser med tydelighet at det mangler notoritet i dokumentasjonen av likhundsøk.

Arbeidsgruppen ønsker også å påpeke at det i oversiktsrapporten står at de ni markeringene ble gjort "innenfor den sektoren som Quick [Bergwall] anviste under vallningen den 11.6.97". Etter arbeidsgruppens mening fremstår denne uttalelsen som unyansert. Dersom en ser på Bergwalls forklaring 11.06.97, "anviste" han ikke den aktuelle sektoren. Det er riktig at Bergwall speidet utover det aktuelle området fra et utsiktspunkt. Da Penttinen (F) spurte Bergwall (Q) om han så gjemmestedet, bekreftet han dette. Han forklarte at han brukte to synlige steiner som retningsmerker, men nektet å oppgi hvor disse steinene var. Han skygget også for øynene slik at etterforskerne ikke skulle se hvor han rettet blikket, og han ville ikke forklare seg ytterligere om hvor gjemmestedene var:

> *Q: Jag ska bara titta på gömslet, men jag vill inte att … … OHÖRBART …*
> *F: Ser du det härifrån? Du nickar. Ser du det tydligt? Vad har du för utgångspunkt när du tittar? Vad är det du söker för någonting, du skärmar av dig, du håller för?*
> *Q: Nej, jag vill inte att du ska se.*
> *F: Nähä, du. Är det den riktningen som du håller huvudet?*
> *Q: Jag har, jag har ett par blottande stenar som riktmärke.*
> *F: Ser du dom stenarna härifrån?*
> *Q: … OHÖRBART …*
> *F: Kan du säga vilka stenar det är?*
> *Q: Nej.*[457]

Det arbeidsgruppen ønsker å vise med dette, er at det er en vesentlig forskjell mellom det at Zampo skal ha markert ni steder innenfor en konkret sektor anvist av Bergwall, og det at Zampo markerte to steder i et område hvor Bergwall under vallning 11.06.97 antydet at kroppsdeler fra Therese kunne være gjemt.

9.3.2.4 Kvalitetssikring og dokumentasjon av kompetanse

Som tidligere nevnt var bruken av likhunder i norsk politi på et innledende prøvestadium i 1996. Prøveprosjektet fikk ikke den ønskede utviklingen, og det ble i 2003 nedsatt en arbeidsgruppe som skulle utrede bruken og nytteverdien av likhunder. Rapporten fra denne arbeidsgruppen omtales heretter som "likhundrapporten".

I likhundrapporten skriver arbeidsgruppen at det har vært lagt ulik vekt på likhundmarkeringer i nasjonale saker. Som en del av arbeidet med rapporten innhentet arbeidsgruppen også relevante utenlandske dommer, uten at det ble funnet eksempler på at likhundmarkeringer var ilagt avgjørende betydning.[458]

Det fremgår av likhundrapporten at arbeidsgruppen ikke anså det som omstridt at hunder evner å markere på liklukt, og at likhunder

[455] Søksrapport av 11.10.97 v/John Sjøberg.

[456] Skisse datert 14.07.97 v/Knut K. Staknes fig. 11 (dok. III-11-2) .

[457] Vallningsavhør av 11.06.97, s. 36.

[458] Utredning om bruk og nytteverdi av kriminalsøkshund av april 2003, s. 6.

med rette forutsetninger vil være et viktig hjelpemiddel:

> *Etter vår mening er dagens kriminalsøkshunder et hjelpemiddel på linje med ordinær politihund og nærmest å betrakte som et forprøvingsmiddel for å finne frem til et mulig åsted for nærmere kriminaltekniske undersøkelser. [...] Kvalitetssikringen og dokumentasjonen av de norske hundene er etter vår mening mangelfull. Med hensyn til praktisk bruk finnes det ikke noen enhetlige rutiner for dokumentasjon. Rekvireringen og bruken av hundene har vært noe tilfeldig og ofte gått fra oppdragsgiver og rett til hundefører uten særlig kontroll verken med anmodningen, oppdrag eller etterfølgende dokumentasjon.*[459]

Likhundrapporten peker videre på at det i 2003 ikke fantes ensartede retningslinjer for dokumentasjon av hund og fører eller kvalitetssikring. Det pekes også på at bevisverdien til en hundemarkering må ses i sammenheng med hundens og førerens kompetanse og dokumentasjon, samt på at bruk av markering i retten bør støttes av omfattende teknisk og taktisk etterforsking.

Likhundrapporten konkluderer med følgende:

> *Ønsker man å bruke markeringer fra kriminalsøkshund som en del av bevisføringen, må kvalitetssikringen omkring den enkelte hund være god. Denne kvalitetssikringen må ivaretas av sentralisert opplæring og dokumentasjon i form av eksamen og en kontinuerlig evaluering gjort av egne og i samarbeid med eksterne fagkyndige.*[460]

Per oktober 2014 står PHS fast ved prinsippet om at hundemarkeringer ikke skal tillegges bevisverdi dersom markeringene ikke er fulgt opp med kriminaltekniske funn. Dette standpunktet ble tatt i forbindelse med at de første kriminalsøkshundene[461] ble utdannet i 2009/10, og har ikke blitt fraveket siden. Bakgrunnen var at det erfaringsmessig lett oppsto tvil knyttet til molekylære markeringer, og at det var svært vanskelig å rydde slik tvil av banen. Den såkalte Hosein-saken fra Skien i 2001 var en av sakene som bidro til en mer bevisst holdning til denne problematikken. Ifølge lederen for hundetjenesten ved PHS, Jo Geir Grande, må det ligge empirisk forskning av et visst format til grunn for at en skal kunne vurdere å tillegge hundemarkeringer bevisverdi uten å underbygge dem med kriminaltekniske funn.[462]

Det er udiskutabelt at en i 1996 hadde liten erfaring med og lite kompetanse på bruk av likhunder. Det fantes ikke retningslinjer, og norsk politi var avhengig av å støtte seg på utenlandsk kompetanse.

Etterforskerne i Therese-saken benyttet innledningsvis i søkene de fem hundeekvipasjene som var under utdanning ved PHS. Også instruktør Ilkka Hormila og hans hund Benno deltok i søk etter Thereses levninger i Ørjeskogen våren 1996. Slik arbeidsgruppen oppfatter det, var Ilkka Hormila på dette tidspunktet en av de mest kompetente polititjenestepersonene i Norden på området likhund, og han var i 2003 oppnevnt som sakkyndig i Hosein-saken. Spørsmålet er hvordan etterforskerne i Therese-saken benyttet seg av Hormilas kompetanse.

---

[459] Ibid., s. 4 og 5.

[460] Utredning om bruk og nytteverdi av kriminalsøkshund av april 2003, s. 8.

[461] I denne sammenheng hunder som er trent opp med tanke på et luktbilde av blod, sæd, brennbar væske og lik.

[462] Samtale med leder for hundetjenesten ved PHS, pob. Jo Geir Grande, 08.10.14.

Et annet spørsmål er hvor delaktig han var i vurderingene av hundeekvipasjenes kompetanse, hvordan søkene burde legges opp, hvordan kvalitetssikringen av søkene burde gjennomføres, og hvordan søksinnsatsen skulle dokumenteres.

Arbeidsgruppen registrerer at det ikke foreligger dokumentasjon fra Ilkka Hormila i saken, verken av konkrete søk han har deltatt i, eller generelle vurderinger knyttet til gjennomføring av hundesøkene i Ørjeskogen. Det finnes heller ingen dokumentasjon av hundenes nivå eller kvalitet med tanke på liklukt, verken i form av loggføring av trening, tester eller reelle søk.

Gunnar Rasmussen var en av de fem hundeførerne som ble utdannet ved PHS i 1996, og som var involvert i de første søkene i Ørjeskogen. Rasmussen, som senere har hatt en rolle i søkshundutdannelsen i Norge, kan i dag ikke huske om det ble gjennomført testsøk med hundene i forbindelse med søkene i Ørjeskogen i april/mai 1996. Hundene hadde imidlertid gjennom den 3–4 uker lange utdannelsen vært gjennom en rekke praktiske oppgaver som, etter kursledelsens mening, viste at de lå på et akseptabelt ferdighetsnivå. Ferdighetsnivået ble antageligvis ikke dokumentert utover at det muligens var inkludert i en evalueringsrapport skrevet etter avsluttet utdanning.

Høsten 1996 og våren 1997 var patrulje- og likhunden Oscar, som ble utdannet ved PHS, den mest benyttede hunden i Ørjeskogen. Det var også Oscar som 26.09.96 fant teppet ved Skumpen.

I slutten av mai 1997 ble Oscar byttet ut med en ny hund. En snau uke etter Oscars siste søk ble den privateide svenske likhunden Zampo introdusert. Dette førte raskt til resultater, og allerede dag 2 markerte Zampo et par steder. Zampo fulgte opp med å gjøre ytterligere fem markeringer i tillegg til markeringer ved referansesøk.[463] Det var mye takket være Zampos markering ved Torget 29.05.97 at kriminalteknikere under utgravinger 03.07.97 fant forkullet materiale som senere ble vurdert til å være brent bein fra et ungt menneske.

Zampo fikk stor anerkjennelse for sin innsats i Ørjeskogen. Av dommen mot Bergwall av 02.06.88 kan en lese at det under rettsforhandlingene fremkom opplysninger om at Zampo var en hund med et "exceptionellt välutvecklat luktsinne".[464] I etterkant av saken skrev en av de sentrale etterforskerne følgende til hundefører Sjøberg:

> *Det du skal vite er at vi ikke hadde fått noen slik løsning på saken uten deg og Zampo.*[465]

Samme etterforsker forklarte også i en kronikk i Politiforum i 1998 hvor viktig Zampo var for etterforskingen.

Bergwalls faste avhører Seppo Penttinen var også raus i sin omtale av Zampo og hans kvaliteter. I en kronikk i Nordisk kriminalkrönika 2004 skrev Penttinen blant annet:

> *Hunden som är specialtränad för sitt uppdrag testades under arbetets gång. Med stor säkerhet visade han ett fullständigt ointresse för annat än just "likdoft". Varken korv, köttbullar, kött eller ett otal andre delikatesser passade den tränade nosen.*[466]

---

[463] Basert på søksrapporter fra hundefører John Sjøberg.

[464] Hedemora tingsrätts dom av 02.06.88, s. 14.

[465] Udatert notat til Sjøberg – ikke vedlagt saken.

[466] Nordisk kriminalkrönika. 2004, s. 434.

Det er altså ingen tvil om at Zampos markeringer ble tillagt stor vekt i bevisvurderingen. Blant annet uttalelsene over tyder på at en i liten grad mente at det var grunn til å stille spørsmål ved Zampos pålitelighet. Det synes som om både norske og svenske myndigheter vurderte Zampos kvaliteter og pålitelighet til å være så gode at hundens markeringer ble tillagt en ikke ubetydelig bevisverdi. Spørsmålet er om norske myndigheter var tilstrekkelig kritiske til Zampo og hundefører John Sjøberg.

I sin første søksrapport skriver hundefører John Sjøberg at Zampo fikk sin grunnutdanning som likhund i perioden 1990–92, og at hunden hadde vært operativ siden 1992. Sjøberg skriver videre at Zampo var trent til å søke etter og detektere mennesker eller deler av mennesker i diverse miljøer. Det står videre:

> *Som ett led i träningen har jag genomfört sökträning i komplicerade doftmiljöer där det förekommit konkurrerande dofter i form av främmande ämnen, vittring från vilt eller kadaver. Utöver detta tränas hunden i olika former av urvalsövningar, där hunden tvingas till beslutsfattning med konkurrens mellan olika stor mängd människovittring.*
>
> *Exempel på detta är att hunden söker efter en människa eller någon lämning efter människa i en miljö som har kontaminerats av en mängd fotspår och spår efter människor i rörelse.*
>
> *Det är svårt att ge något generellt riktvärde, vad gäller den bortre rimliga gräns, inom vilken hunden är kapabel att finna och markera fynd efter människa. Detta är helt avhängigt av den miljöpåverkan som sker samt den mängd man söker efter. Erfarenhetsmässigt rör det sig dock om decennier i gynnsamma fall: På grund av det vittringsavtryck som lämnas av en kropp eller del av denna, markerar hunden även platser där en död kropp har förvarats.*[467]

Denne uttalelsen viser ifølge Jo Geir Grande at John Sjøberg hadde en god intensjon og tilnærming til opptrening og vedlikehold av Zampo som likhund. Problemet er at en er helt avhengig av dokumentasjon på opptreningen av og vedlikeholdsarbeidet med hunden for å kunne vurdere dens kvalitet og pålitelighet.[468]

Frank Rosell er en norsk professor ved Høgskolen i Telemark som har forsket på pattedyr og deres luktesans i mer enn 20 år. I 2014 utga Rosell boken *En nese for alt* om hundens luktesans. I boken skriver Rosell at det er uklart hva hunden lukter fra et lik. Likhunder reagerer ikke alltid bare på ett luktstoff, men på flere ulike stoffer som produseres på de fem forskjellige nedbrytningsstadiene for lik (ferskt, oppsvulmet, forråtnet, flytende og tørt/skjelett). Hundene bør derfor trenes opp til å gjenkjenne og markere på hele dette spekteret av lukter.[469]

I boken sin nevner Rosell en amerikansk studie[470] fra 2012 hvor en sammenlignet flyktige stoffer fra vevsprøver fra kyr, gris og kylling med menneskeprøver. Studien viste at selv om det fantes felles luktstoffer, var dyreprøvene forskjellige fra menneskeprøvene. Kyllingprøvene og menneskeprøvene ville mest sannsynlig ha lignende lukt, mens prøvene fra gris og ku sannsynligvis ikke ville ha samme lukt som prøvene fra mennesker. Det er likevel rappor-

---

[467] Søksrapport av 30.06.97 v/John Sjøberg, s. 1.

[468] Samtale med leder for hundetjenesten ved PHS, pob. Jo Geir Grande, 08.10.14.

[469] Rosell. 2014, s. 154.

[470] Studie utført av Mary E. Cablk og kollegaer fra Desert Research Institute i Reno i Nevada, USA, i 2012.

tert om at hunder trent opp på liklukt kun fra mennesker også har markert på kukadavre.[471]

I boken hevder Rosell også at hunder som er trent opp på griselukt, kan finne menneskelik, og at hunder som er trent til å finne menneskelik, kan læres opp til ikke å reagere på griser eller andre dyr.[472] Hundene kan også skille mellom beinrester fra menneskelik og dyr.[473] Problemet er at hundene også kan reagere på griselukt selv om de kun er trent opp på menneskelukt.

Det er per 2012 ikke utført vitenskapelige studier som bekrefter at hunder kan skille mellom lukt fra menneskelik og andre dyrekadaver enn gris.[474]

Detaljert informasjon om hvordan hunden er trent opp og vedlikeholdt, er derfor nødvendig for å vurdere dens pålitelighet. Ett spørsmål knyttet til trening av hunden er selvsagt hva slags referanseobjekter som er benyttet. Likhundene reagerer blant annet på likstoffer som kadaverin og putrescin, som begge lukter som råttent kjøtt.[475] Problemet er at disse to stoffene finnes i alt nedbrytbart organisk materiale, også i spytt hos mennesker.[476] Som en kuriositet kan det nevnes at det i dag selges falske likluktprodukter som inneholder både kadaverin og putrescin, til treningsbruk.

Det sier seg altså selv at det er helt avgjørende å benytte riktig referanseobjekt i treningsøyemed. Det er imidlertid knyttet etiske problemstillinger til bruken av lik eller likdeler i trening. Det er derfor en utfordring for både politiansatte og ikke minst private aktører å få tilgang til riktig referanseobjekt.

Historisk sett har det blitt benyttet forskjellige objekter til trening. I Norge har en i hovedsak trent med oppsop fra obduksjoner i tillegg til hår og klær med avsatt liklukt. De første hundene som ble trent opp i 1996, trente utelukkende på dette. Etter hvert omfattet treningene mer kompliserte luktbilder. Hundene ble hele tiden trent på liklukt, men i tillegg ble forstyrrende luktbilder som råtten mat og døde dyr benyttet ved noen treninger. Dette ble gjort for at hundene i større grad skulle kunne skille liktlukt fra andre luktbilder. Norsk politi skal også senere på 90-tallet og på begynnelsen av 2000-tallet i en kort periode ha benyttet forskjellige mengder blod ved opptrening av likhunder. Dette ble gjort som en del av testing/utprøving. Dette opphørte imidlertid raskt da man ikke ønsket at hundene skulle trene på annet enn liklukt. PHS opplyser at de ikke kjenner til at en skal ha benyttet likdeler fra gris, noe britisk politi har gjort tidligere.[477]

Enhver hund vil fra tid til annen gjøre feilmarkeringer. Det vesentlige da er at hundeekvipasjen er så godt samkjørt at hundeføreren er i stand til å lese når hunden feilmarkerer. Som nevnt er det avgjørende at en trener på nøyaktig riktig luktbilde, og at hunden evner å skille ut liklukt i kompliserte luktbilder som er forurenset av annen lukt. John Sjøberg omtaler dette i innledningen til sin første søksrapport.

For å dokumentere hundens pålitelighet er det avgjørende å loggføre all trening og alle reelle

[471] E-post fra Asbjørn Granda til Frank Rosell, oktober 2013.

[472] E-post fra M. Koenig til Frank Rosell, oktober 2013.

[473] Page. 2010.

[474] Cablk, Szelagowski og Sagabiel. 2012.

[475] Rosell. 2014, s. 155.

[476] Cooke, Leeves og White. 2003.

[477] Samtale med Gunnar Rasmussen, innbeordret til PHS som instruktør for utdanningen av kombinasjonshunder i 2000, 08.10.14 og 05.12.14.

søk. Videre er det avgjørende med hyppige og detaljerte kvalitetskontroller.[478]

Arbeidsgruppen kan ut fra sakens dokumenter ikke se at det finnes noen slik dokumentasjon knyttet til Zampo eller de øvrige hundene som søkte i Ørjeskogen. Det er derfor etter arbeidsgruppens mening vanskelig å vurdere hundenes nivå, kvaliteter og pålitelighet. Det må ha vært tilsvarende vanskelig for etterforskingsledelsen og påtalemyndigheten å vurdere bevisverdien av hundemarkeringene. For å vurdere hundene ville det etter vår oppfatning vært nødvendig å etterspørre mer dokumentasjon over all trening og alle reelle søk.

Det er nevnt flere steder at hundene gjennomførte testsøk i Ørjeskogen, men arbeidsgruppen finner kun ett tilfelle av dokumentasjon på dette. Det er i oversiktsrapporten, der ett konkret testsøk med Zampo omtales:

> *I løpet av helgen i månedskiftet oktober/november 1997, ble det gjennomført nye tekniske undersøkelser og nye hundesøk i området rund Skumpen og "Kal sten". [...] I løpet av samme helg, ble det foretatt et testsøk med likhunden Zampo. På dette tidspunkt var ikke hundeføreren kjent med opplysninger om at kroppen kunne være brent. Til denne testen hadde professor Holck med seg rester av menneskebein, brent menneskebein, brent organisk materiale i fra et tidligere funn i saken, dyrebein, samt en bit trekull. Alle prøvene var på størrelse med en sukkerbit. Disse ble gravd ned innenfor et område på noen hundre kvadratmeter. Zampo markerte på alle prøvene, med unntak av dyrebeinet og trekullet.*[479]

Dette utdraget, sammen med tidligere nevnte utsagn, viser at det tilsynelatende allerede fantes en etablert oppfatning blant norske og svenske myndigheter om at Zampo var en dyktig og pålitelig likhund.

04.11.97 skrev en av de sentrale etterforskerne en egenrapport som ikke er dokumentført i saken, der det står følgende om Zampo:

> *Lørdag 1. november 1997 ble det gjennomført en test av hunden. Testen ble gjort i overensstemmelse med Sjøberg, og det var rapportskriver, samt professor Per Holck fra anatomisk institutt ved universitetet i Oslo som arrangerte testen.*
>
> *Testen ble foretatt i Ørjeskogen i Østfold, et område som også har vært aktuelt i forbindelse med arbeid i Theresesaken. Stedet var et skogsområde i enden av Lysevannsveien, ca. 7 kilometer inn i skogen fra E-18.*
>
> *Testområdet var i et område på flere hundre kvm., og området var et gammelt hogstfelt med mye innslag av småtrær av ca. 2 til 8 års alder. Terrenget var for øvrig myrpreget, og det var tørrkvist etter hogsten på slutten av 1980 tallet. Været var lettskyet med noe sol, og det var ca. 5 varmegrader.*
>
> *I dette området ble det lagt ut 5 prøver. Disse ble gravd ned på ca. 10 cm dybde. Det var professor Holck som gravde og la ned prøvene. Han benyttet seg av en spade som har vært brukt i det reelle utgravningsarbeidet i forbindelse med saken, rent*

[478] Utredning om bruk og nytteverdi av kriminalsøkshund av april 2003, s. 7.

[479] Oversiktsrapport v/Bjerknes og Grøttland av 04.02.98, s. 18.

bortsett fra at en av prøvene ble gravd ned med hendene.

Etter at prøvene var lagt i hullene, ble disse fylt igjen og dandert så naturlig som det lot seg gjøre.

Prøvene som ble gravd ned bestod av:

1 trekullbit
1 bit av brent menneskebein
1 bit av ubehandlet menneskebein
1 bit av brent organisk materiale, formentlig innvoller fra menneske
1 bit av brent dyrebein. Denne gravde Holck ned med hendene.

Størrelsen på disse prøvene var kun opptil et par cm., og hva vekten angår, var det kun snakk om noen titalls gram på det meste, uten at dette ble veid opp nøyaktig.

I tillegg lagde Holck et hull med spaden uten at det ble lagt noe nedi. Selv gravde jeg et hull med hendene.

Hele søket tok ca. 1/2 time. Zampo markerte på det tomme hullet og på det stedet hvor det var gravd ned trekull. Hundefører Sjøberg mente at det kunne skyldes avsmitting av luktmolekyler fra spaden. Videre markerte Zampo på de tre stedene som inneholdt prøver fra menneske. Stedet hvor deler av et brent dyrebein var nedgravd for hånd, gav ingen markering, ei heller det stedet hvor jeg hadde gravd hull med hendene.

Det kan også nevnes, at i et område hvor Zampo skulle gjøre et reellt søk samme dag som testsøket, gravde jeg ca. 1 uke tidligere ned kjøttpålegg av ulik art på tre steder, samt trekull. Zampo markerte ikke på disse stedene.[480]

Det er en vesentlig forskjell mellom denne rapporten og tidligere nevnte utdrag fra oversiktsrapporten. Ifølge egenrapporten gjorde Zampo to markeringer som må anses som feilmarkeringer, både for hullet med trekull og for det tomme hullet. Ifølge rapporten forklarte hundefører Sjøberg dette med mulig avsmitting fra spaden. Opplysningene fra denne egenrapporten er etter det arbeidsgruppen kan se, holdt utenfor saken.

I oversiktsrapporten av 04.02.98 får en imidlertid et helt annet bilde. Her fremgår det at Zampo skal ha markert på alle hullene med unntak av hullene med dyrebein og trekull. Resultatet var altså nærmest feilfritt. Dette underbygget den tilsynelatende allerede etablerte oppfatningen blant norske og svenske myndigheter om at Zampo var en dyktig og pålitelig likhund.

Spørsmålet er hvilken rapport som er riktig. Arbeidsgruppen mener at det er grunn til å tro at egenrapporten av 04.11.97 belyser testsøket på riktig måte, og at utdraget fra oversiktsrapporten må være feil. Det er flere grunner til dette. For det første ble egenrapporten skrevet kun tre dager etter testsøket. Oversiktsrapporten ble skrevet tre måneder senere. For det andre er testsøket beskrevet vesentlig mer detaljert i egenrapporten enn i oversiktsrapporten. For det tredje bekreftes innholdet i egenrapporten i et udatert notat fra politiet til hundefører Sjøberg i forbindelse med at Sjøberg fikk tilsendt egenrapporten:

Hei John

---

[480] Egenrapport av 04.11.97.

Her følger en rapport om testsøket. Som du sikkert har forstått, har vi gjort en rekke funn der hvor Zampo har markert. Alle funn har vært av brente organiske deler, og noen bare av trekull. Det kan sikkert ha noe med avsmitting å gjøre. Vi har også gravd opp steder hvor Zampo har markert, uten å ha gjort funn. Dette er i tråd med Quicks forklaring om at han har vært tilbake året etter og gravd opp de kroppsdelene han hadde gravd ned.

Ellers er det verdt å merke seg at vi har gjort funn av brente organiske deler samt brent bein i gamle bålplasser som Zampo ikke har markert på.

Det du skal vite er at vi ikke hadde fått noen slik løsning på saken uten deg og Zampo.[481]

Hva som er grunnen til at den detaljerte egenrapporten av 04.11.97 ikke er vedlagt saken, vites ikke. Etterforskerne har i intervju med arbeidsgruppen heller ikke hatt svar på hva som kan være grunnen til dette og det faktum at det er to ulike fremstillinger av testsøket. Noe som imidlertid er sikkert, er at både norske og svenske tjenestepersoners tillit til Zampos pålitelighet burde ha blitt svekket som følge av testsøket 01.11.97.

Arbeidsgruppen har ikke funnet dokumentasjon på andre testsøk enn søket 01.11.97. Vi har heller ikke funnet annen dokumentasjon, for eksempel på kvalitetssikring, som belyser hunden og førerens nivå, kvalitet og pålitelighet. Dette gjelder samtlige likhunder som ble benyttet i Ørjeskogen.

Det en da sitter igjen med, er at en er avhengige av kriminaltekniske funn for å verifisere likhundmarkeringene. Arbeidsgruppen vil i neste kapittel se nærmere på dette ved å gå nærmere i dybden på enkelte markeringer sett i forhold til kriminaltekniske funn.

9.3.2.5 Likhundmarkeringer sett i forhold til kriminaltekniske funn

I Therese-saken er det først og fremst to kriminaltekniske funn som er sentrale. Prof. dr. med. Holck vurderte innledningsvis de to funnene til å være organisk materiale, og konkluderte etter hvert med at dette etter all sannsynlighet var brente menneskebein. Materialet, som i saken er benevnt som F-9 og F-12, ble funnet på to forskjellige steder innenfor et begrenset område langs fjellryggen i området Torget. Materialet blir i åstedsrapporten beskrevet på følgende måte:

F-9: Forkullet/brent materiale fra kløften i berget
F-12: Forkullet materiale fra bål på kollen[482]

Utover dette fremgår det av åstedsrapporten at F-9 ble funnet innenfor et 8 x 5 meter stort område som ble gravd ut 03.07.97. Bakgrunnen for utgravingen var at Zampo hadde markert i senter av dette området 29.05.97.

Ca. 12 meter sørøst for dette punktet ble F-12 funnet blant kullrester og annet formentlig organisk materiale. I åstedsrapporten fremgår det ikke når dette funnet ble gjort.[483] Ifølge professor Holcks sakkyndige rapport av 20.01.99 ble imidlertid F-12 funnet 13.11.97.[484] Området hvor F-12 ble funnet, var også blitt

[481] Udatert notat – ikke vedlagt saken.

[482] Rapport om åstedsundersøkelse av 21.01.98 (III-12-1) v/pfb. Tore Per Bakken og pb. Knut Staknes, s. 4.

[483] Ibid., s. 3.

[484] Sakkyndiguttalelse av 20.01.98 v/prof. dr. med Per Holck, s. 3.

gjennomsøkt med likhund, men Zampo markerte ikke.[485] Det gjorde heller ikke Oscar, den andre likhunden som søkte ved Torget. Oscars hundefører Ove Andre Karlsen har i etterkant blitt fortalt at Zampo hadde markert i samme område på Torget som Oscar avsøkte, antageligvis av den lokale hovedetterforskeren eller den lokale kriminalteknikeren.[486] Av søksrapportene fremgår det at Oscar gjennomførte finsøk og grovsøk ved Torget både 21.05. og 22.05.97 uten at hunden markerte.[487]

For en oversikt over området hvor F-9 og F-12 ble funnet, vises det til følgende oversiktsskisse tegnet av kriminaltekniker Knut K. Staknes i 1997:

Professor Holck antydet allerede 03.07.97 at F-9 kunne være brente menneskebein.[488] Holck har senere, i likhet med nå avdøde prof. dr. med. Richard Helmer, konkludert med at både F-9 og F-12 etter all sannsynlighet var brente knokkelbiter fra et ungt menneske i alderen 5–15 år.[489] Det var dette den norske påtalemyndigheten la til grunn da Therese-saken ble overført til svenske myndigheter våren 1998 med siktelse og anmodning om iretteføring.

I forbindelse med den svenske gjenopptagelsesprosessen knyttet til Therese-saken i 2009–2011 ble F-9 og F-12 undersøkt på nytt. Statens kriminaltekniska laboratorium (SKL) fikk i oppdrag av Åklagarmyndigheten ved Riksenheten för polismål å foreta nye analyser. SKL

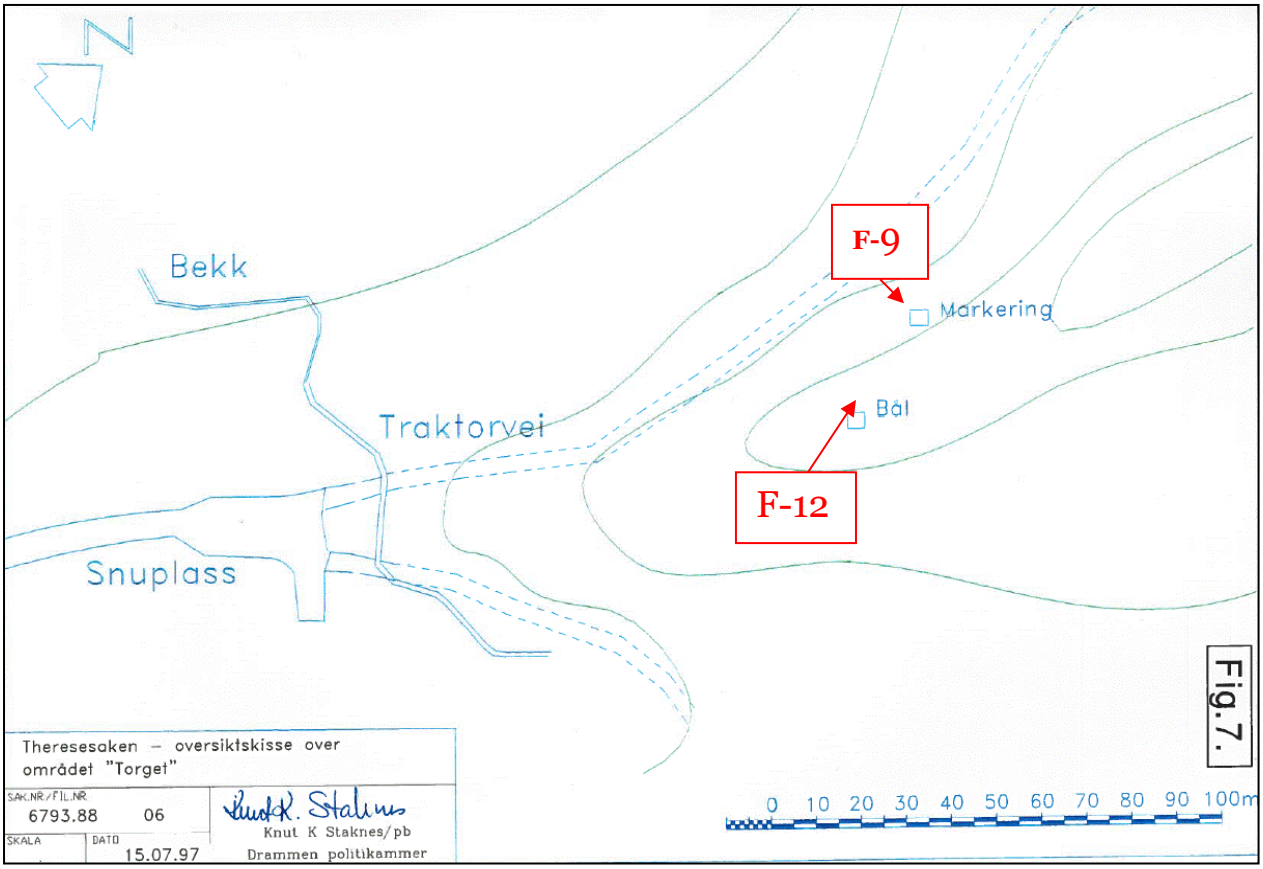

Oversiktsskisse over området Torget tegnet av Knut K. Staknes 15.07.97 – dok. III-12-2.
Teksten i rød skrift er lagt til av arbeidsgruppens rapportskriver.

[485] Søksrapport av 30.06.97 v/John Sjøberg, s. 4.
[486] Intervju av 24.03.15 med Ove Andre Karlsen.
[487] Søksrapport av 23.07.97 v/Ove Andre Karlsen, s. 2.
[488] Logg av 03.07.97 fra Operasjon Ørje – ikke vedlagt saken.
[489] Sakkyndiguttalelse av 20.01.98 v/prof. dr. med. Per Holck.

foretok selvstendige undersøkelser og anmodet Osteoarkeologiska forskningslaboratoriet og Arkeologiska forskningslaboratoriet ved Stockholms universitet om uttalelser. Samtlige tre instanser konkluderte med at F-9 og F-12 ikke var av bein. SKL konkluderte videre med at både F-9 og F-12 var fragmenter sammensatt av syntetisk materiale. F-12 inneholdt i tillegg tre og et limlignende materiale.[490]

På bakgrunn av dette foreligger det per dags dato to vidt forskjellige resultater av undersøkelsene av F-9 og F-12. Dersom en legger til grunn den norsk-tyske konklusjonen om at materialet var beinfragmenter fra et ungt menneske, vil dette underbygge og bekrefte Zampos markering av F-9. Zampo markerte imidlertid ikke for F-12, noe som da må anses som en betydelig feil, særlig siden det her er snakk om to formentlig like luktbilder i et likt miljø.

Dersom en legger til grunn den svenske konklusjonen om at verken F-9 eller F-12 var menneskebein, vil Zampos ignorering av F-12 være riktig, mens markeringen ved F-9 vil være feil. Denne feilen burde i seg selv ha vært en tankevekker for etterforskerne, men den ble ikke eksplisitt nevnt i saksdokumentene.

Per februar 1998 var det også gjennomført flere søk i forbindelse med den generelle etterforskingen mot Sture Bergwall i Sverige. Til tross for at Zampo gjorde en rekke likhundmarkeringer under disse søkene, var de påfølgende tekniske undersøkelsene så vidt oss bekjent resultatløse.[491]

Dette bildet harmonerer dårlig med kronikken i Politiforum i 1998. Her omtales Zampos markeringer på følgende måte:

> *På stedene hunden markerte, ble det gjort funn. På et par hundemarkeringssteder ble det imidlertid ikke gjort funn, og det skulle det heller ikke. Dette var steder hvor Quick hadde vært og hentet frem kroppsdeler året etter før han brant de.*

På bakgrunn av ovenstående var norske myndigheter, etter arbeidsgruppens mening, ikke tilstrekkelig kritiske til Zampos nivå, kvalitet og pålitelighet som likhund, slik at det i for stor grad ble lagt vekt på resultatene av hundemarkeringene.

9.3.3 Kriminaltekniske undersøkelser og sakkyndighet

I dette kapittelet ser vi nærmere på enkelte deler av det kriminaltekniske arbeidet knyttet til politiets undersøkelser i Ørjeskogen.

9.3.3.1 Dokumentasjon og notoritet

Sakens kriminaltekniske dokumentasjon er inndelt etter sentrale steder, med for eksempel egne underdokumentlister for Fjell, Hærland kirke, Ringen-tjernet, Skumpen osv.[492] Dette gir en god oversikt og gjør at informasjonen er lett tilgjengelig. Dokumentasjonen består av åstedsrapporter, fotografier, skisser, rapporter fra laboratorieundersøkelser og sakkyndiguttalelser.

De forskjellige stedene som har vært gjenstand for undersøkelser, er detaljert beskrevet i de ulike rapportene om åstedsundersøkelse. Hvordan stedene er undersøkt, hva slags materiale som er sikret, og når dette er gjort, kommer i hovedsak tydelig frem. Arbeidsgruppen

[490] Sakkyndiguttalelse fra Statens kriminaltekniska laboratorium v/forensisk generalist Ann Jangblad av 31.03.10.

[491] Oversiktsrapport v/Bjerknes og Grøttland av 04.02.98, s. 19.

[492] Hoveddokument 03.

savner imidlertid mer konkrete opplysninger om nøyaktig hvor materialet er funnet. Det vises her for eksempel til D-7, som under avsnittet "Sikret materiale" er omtalt som "2 bein øst for myr".[493] Det er uklart for arbeidsgruppen hvor dette funnstedet er, da det innledningsvis i åstedsrapporten er beskrevet to myrområder tilknyttet Skumpen. I tillegg er beskrivelsen av funnstedet ikke detaljert nok til at en kan danne seg et bilde av hvor det ligger. Det er heller ingen fotodokumentasjon eller skisser av dette funnet. Dette er også tilfelle for enkelte andre funn.

Dokumentasjonen knyttet til undersøkelser og videre behandling av det sikrede materialet fremstår i utgangspunktet også som ryddig og oversiktlig. Hva gjelder D-7, finnes det imidlertid ingen opplysninger om hva som skjedde med materialet etter at det ble sikret. D-7 er, så langt arbeidsgruppen kan se, ikke ytterligere omtalt i sakens dokumenter, og heller ikke i arbeidslogger. Det opplyses i et brev av 26.08.97 fra Per Holck til den lokale kriminalteknikeren at D-7 er dyrebein, formentlig av hjort. Brevet er ikke dokumentført i saken. Det var en ren tilfeldighet som gjorde at arbeidsgruppen fikk kjennskap til brevet.

9.3.3.2 Teknisk rekonstruksjon

Det er en naturlig del av alle straffesaker å ettergå informasjon fra både mistenkte/siktede, fornærmede og vitner. Flere av de sentrale etterforskerne i Therese-saken har i intervjuer snakket om at de forsøkte å ettergå og kontrollere Bergwalls opplysninger så langt dette lot seg gjøre. Arbeidsgruppen stiller seg imidlertid spørrende til hvorvidt de var tilstrekkelig kritiske til informasjonen, og hvorvidt de testet ut informasjonen i tilstrekkelig grad.

Vi mener blant annet det er knyttet mange spørsmål til Bergwalls forklaringer på hvordan han brente likdeler ute i skogen. Det mest nærliggende å spørre om er hvorvidt det er mulig å brenne opp likdeler slik Bergwall forklarte. Det neste spørsmålet er om den informasjon Bergwall ga, var detaljert og god nok til å vurdere riktigheten av forklaringen hans. Burde politiet ha vært grundigere i informasjonsinnhentingen rundt dette temaet som til slutt ble helt sentralt i saken?

Arbeidsgruppen mener uansett at etterforskerne burde ha vurdert en kriminalteknisk rekonstruksjon av hvordan Bergwall brente likdelene. Under vår gjennomgang av saken har det ikke fremkommet opplysninger som tyder på at dette ble vurdert. I politiets kompetanseportal KO:DE, som Kripos har det nasjonale redaktøransvaret for, er teknisk rekonstruksjon beskrevet slik:

> *På grunnlag av kriminaltekniske spor og sakens øvrige opplysninger forsøker man å rekonstruere hendelsen ved å sammenholde sikrede/behandlede spor med antatt gjerningsbeskrivelse for om mulig å sannsynliggjøre hendelsesforløpet.*

Selv om det selvsagt ville vært vanskelig å gjennomføre hele brenneprosessen på grunn av mangel på tilsvarende materiale, ville det vært mulig å vurdere båltemperatur m.v.

Professor Per Holck har opplyst[494] til arbeidsgruppen at teknisk rekonstruksjon, så vidt ham bekjent, aldri var noe tema. Han antok det var fordi politiet var tilfreds med forklaringen han ga på bakgrunn av sin doktorgradsavhandling. Holck sier at barnelik oftest brenner dårligere enn lik fra voksne på grunn av mindre fett. Ute

[493] Rapport om åstedsundersøkelse av 23.01.98 v/Tore Per Bakken, s. 5.

[494] E-post fra professor Per Holck, 08.09.15.

i naturen, kanskje i kjølig vær, vil varmetapet til omgivelsene bli så stort at det nærmest er umulig å destruere en kropp fullstendig. Temperaturen vil ikke bli høy nok i et lite bål, men man kan under visse forutsetninger oppnå 150–200 grader. Ved partering, slik Bergwall forklarte at han gjorde, vil brenneprosessen være enklere. Holck, som i sin sakkyndigrapport anslo at funnene var brent på "svak til moderat varme [...] neppe over 200–300 grader C", mener derfor at det ikke var noe misforhold mellom det Bergwall forklarte, og funnene som ble gjort. Her var den tyske professoren Richard Helmer imidlertid uenig. I sin sakkyndige uttalelse skrev han:"Efter all sannsynlighet dreier det seg om prøver som i lengre tid har vært utsatt for sterk varme."[495]

Denne usikkerheten burde, etter arbeidsgruppens syn, ha blitt ettergått nærmere. For det første burde man ha forsøkt å innehente mer detaljerte opplysninger om hendelsesforløpet. Deretter burde man ha gjennomført en teknisk rekonstruksjon så langt dette lot seg gjøre.

9.3.3.3 Kriminalteknisk behandling av F-9 og F-12

Det fremkommer av åstedsrapporten i saken at F-9 og F-12 ble funnet henholdsvis ved "kløften i berget" og ved "bål fra kollen".[496]

Åstedsrapportens kapittel 3, "Undersøkelse av åstedet", omhandler to funn gjort på fjellryggens vestre side. Ut fra annen dokumentasjon, som illustrasjonsfotografier og skisser, forstår en at de to funnene er F-9 og F-12 samt hvor funnene er gjort. Dette kunne imidlertid vært dokumentert betydelig bedre. Åstedsrapporten angir heller ikke når F-12 ble funnet. På åstedsrapportens første side står det at Torget var gjenstand for kriminaltekniske undersøkelser 21.05., 03.07., 09.10. og 13.11.97. Tidspunktet for funnet av F-12 fremkommer imidlertid først i professor Holcks sakkyndige rapport av 20.01.98.[497]

I åstedsrapporten er F-9 og F-12 beskrevet som henholdsvis "forkullet/brent materiale" og "forkullet materiale", uten ytterligere detaljer. Ifølge Holcks sakkyndigrapport inneholdt materialet følgende ved mottak:

- F-9 inneholdt 7 små biter brent organisk materiale, hvorav to, en "stor" og en mindre, ble identifisert som beinrester. I tillegg inneholdt F-9 en liten bit brent trekull.
- F-12 inneholdt 15 biter organisk materiale, hvorav én med snittmerke. I tillegg inneholdt F-12 også en bit som Holck identifiserte som spongiøst bein, foruten 42 biter trekull.[498]

Holck skriver i sin rapport at posene materialet ble overlevert i, var merket med funnsted og dato.[499] Arbeidsgruppen savner imidlertid en mer detaljert beskrivelse av det sikrede materialet i politiets rapport om åstedsundersøkelse, både med tanke på beskrivelser av hvor og når materialet ble funnet og hva det grovt sett besto av. Det henvises riktignok til notater, logg og overskuddsfotografier for nærmere informasjon utover det som fremkommer av sakens dokumenter, men arbeidsgruppen har ikke funnet eventuelle logger som belyser funn av dette materialet.

---

[495] Sakkyndiguttalelse av 23.01.98 v/prof. dr. med. Richard Helmer – oversatt versjon av 02.02.98, s. 2.

[496] Ibid., s. 4.

[497] Sakkyndiguttalelse av 20.01.98 v/prof. dr. med. Per Holck, s. 3.

[498] Loc.cit.

[499] Sakkyndiguttalelse av 20.01.98 v/prof. dr. med. Per Holck, s. 2.

I rapporten om åstedsundersøkelse kan en videre lese at F-9 og F-12 ble overlevert professor Holck,[500] men ikke når. I en logg av 03.07.97,

som ikke er dokumentført i saken, fremkommer det imidlertid at Holck fikk overlevert "4 funn" da han var i Ørjeskogen denne dagen. Disse tok han med seg til Oslo for videre analyser. Holck meldte senere samme dag tilbake til etterforskingsledelsen at det var beinstruktur i noe av materialet, men at det var uklart hvorvidt dette var fra et menneske eller et dyr.[501] I sin sakkyndige uttalelse påpeker Holck at materialet ikke ble funnet av ham personlig ute i marken, men under gjennomgang av innholdet i posene merket F-9 og F-12.

[500] Rapport om åstedsundersøkelse av 21.01.98 v/Tor Per Bakken og Knut K. Staknes, s. 5.
[501] Logg fra Operasjon Ørje fra 03.07.97.

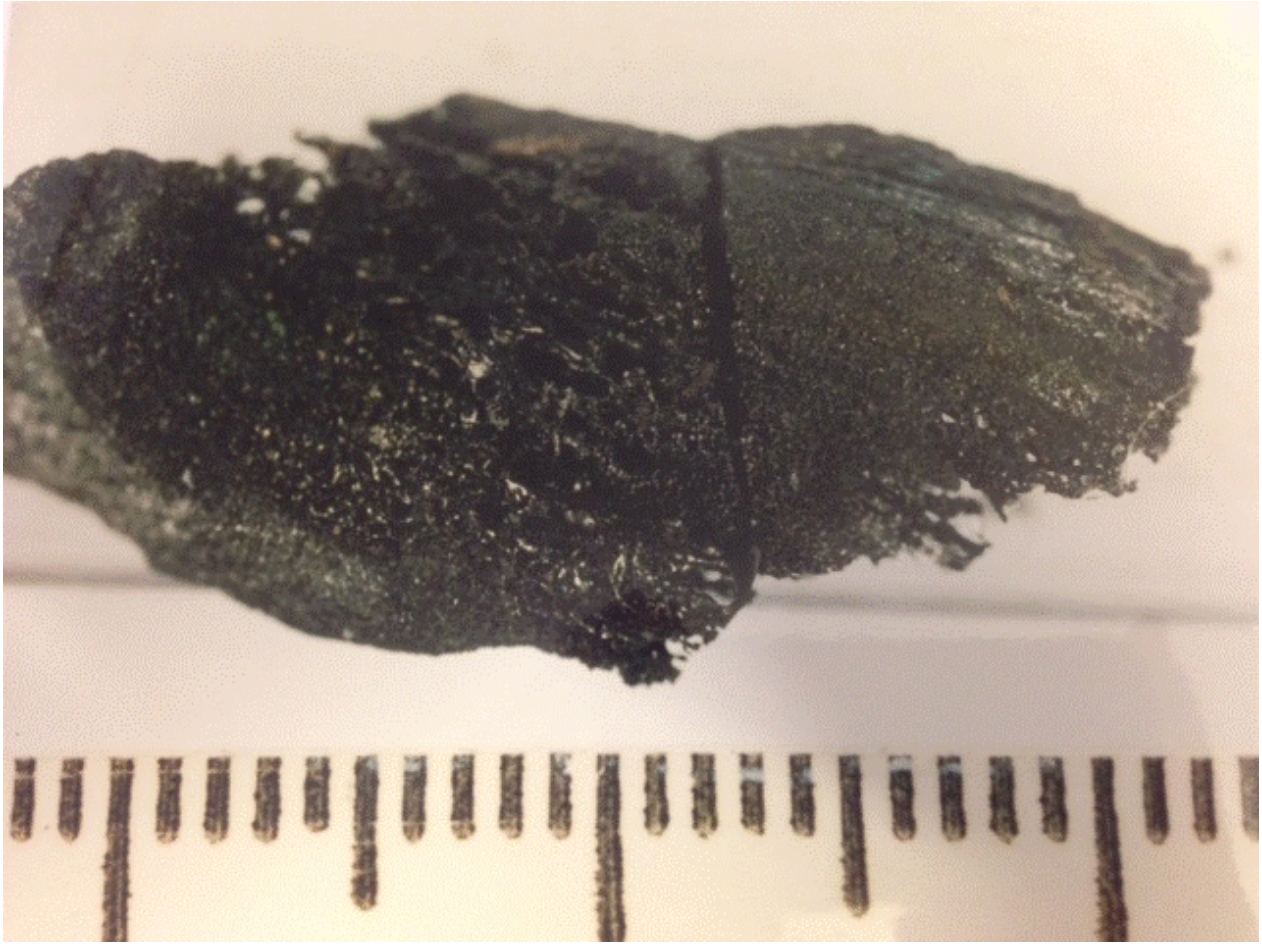

Foto av F-12 som av Helmer er anslått til å være ca. 3 cm. x 1,2 cm stor.

9.3.3.4 Sakkyndigbehandling av F-9 og F-12

Prof. dr. med. Per Holck hadde i 1998 arbeidet i 35 år med identifikasjon av beinrester. Han avla doktorgrad ved Universitetet i Oslo i 1987 på bakgrunn av arbeidet *Cremated Bones* (brente bein).[502] Slik arbeidsgruppen oppfatter det, var Holck i 1998 ansett som den mest kompetente personen i Norge på området brente bein.

Holck ble engasjert i saken allerede i forbindelse med tømmingen av Ringen-tjernet våren 1996. Innledningsvis hadde hans engasjement et rådgivende preg. Han var aktiv ved tjerntømmingen og hadde tett kontakt med enkelte etterforskere. Først etter at han begynte å analysere funn, fikk han en sakkyndig-rolle i saken. Holck var altså først politiets rådgiver og sakkyndige før han under hovedforhandlingen i Sverige ble rettsoppnevnt sakkyndig.

Arbeidsgruppen har merket seg at Bergwallkommisjonen mener denne kombinasjonen

[502] Holck. 1986.

kan være uheldig.[503] Kriminalteknikere arbeidsgruppen har intervjuet, ser imidlertid ingen betenkeligheter med dette, og sammenligner det med rettsmedisinere som rekvireres til et åsted for deretter å bli rettslig oppnevnt som sakkyndig.

Holck har i et intervju med arbeidsgruppen[504] forklart at han ikke på noe tidspunkt mottok noe skriftlig mandat. Det var imidlertid ikke like vanlig å utforme et skriftlig mandat på midten av 90-tallet som det er i dag. Regler om dette ble inntatt i straffeprosessloven først i 2010.[505]

Holck beskriver i sin sakkyndige uttalelse at hans undersøkelser av materialet i 1997 og 1998 utelukkende ble gjort okulært og mikroskopisk. Han utførte med andre ord ikke kjemiske analyser av materialet.

Han skriver videre at han identifiserte et par små biter fra F-9 og F-12 som bein, "basert på undersøkelse av de rent morfologiske forhold". Morfologi er læren om den ytre form, størrelse og struktur hos dyr, planter og mikroorganismer. I utvidet forstand omfattes også form og innbyrdes forhold mellom organismens indre deler.[506]

18.12.97 skrev politimesteren i Drammen til Holck og forklarte at politiet ønsket at ytterligere én beinspesialist skulle foreta en vurdering av de antatte beinfragmentene. I brevet ble Holck bedt om å gi tilbakemelding med navn på en annen sakkyndig, slik at politiet kunne rette en formell henvendelse til vedkommende.[507] Holck svarte samme dag og foreslo prof. dr. med. Richard Helmer. Holck kontaktet deretter Helmer for å undersøke hvorvidt han var kompetent og villig til å påta seg oppdraget. Arbeidsgruppen vet ikke hvorfor det var Holck selv som kontaktet Helmer. De to nevnte brevene angående oppnevning av ytterligere én sakkyndig er ikke dokumentført i saken. Arbeidsgruppen kan heller ikke se at skriftlig korrespondanse mellom norsk politi og Helmer er dokumentført i saken. Intervjuene har heller ikke bragt på det rene hvorvidt Helmer fikk oversendt et skriftlig mandat i saken.

I et intervju[508] med arbeidsgruppen har Holck forklart at han, etter å ha fått positivt svar fra Helmer, selv reiste til Tyskland med materialet. Der overleverte han materialet til Helmer, som i løpet av en dag gjennomførte sine undersøkelser. Holck påpekte under intervjuet at han ikke var til stede da Helmer gjennomførte undersøkelsene, og at han heller ikke "blandet seg inn" i Helmers vurderinger. På spørsmål fra arbeidsgruppen om hvorfor det var Holck som transporterte materialet, forklarte Holck at det rett og slett var av praktiske årsaker, blant annet fordi han snakket tysk.

En *second opinion* er en "fornyet vurdering (særlig av annen person enn den som foretok den opprinnelige vurderingen) av diagnose, behandling eller lignende".[509] Formålet med en *second opinion* var, slik arbeidsgruppen oppfatter det, å innhente en ny uttalelse, uavhengig av tidligere uttalelser i saken. Da Per Holck 18.12.97 ble tilskrevet av politimesteren i Drammen, hadde han allerede avgitt en midlertidig sakkyndiguttalelse. På bakgrunn av

[503] SOU 2015:52, s. 378.

[504] Intervju med Per Holck, 13.03.15.

[505] Lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven), §142a.

[506] Store norske leksikons nettutgave av 14.02.09.

[507] Brev til Per Holck av 18.12.97, undertegnet av Håkon Grøttland og politimester Mikkelsen.

[508] Intervju med Per Holck, 13.03.15.

[509] Store medisinske leksikon, 13.02.09.

dette må Helmers involvering i saken vurderes som en *second opinion*, og ikke som en del av Holcks vurderinger.

Richard Helmer foretok de samme undersøkelsene som Holck, dvs. kun okulære og mikroskopiske undersøkelser. Til dette benyttet Helmer en lupe med fire ganger forstørrelse. Det er ikke dokumentert i saken hvilken forstørrelsesgrad Holck brukte. I intervju med arbeidsgruppen antok han imidlertid at han brukte 40 ganger forstørrelse da han undersøkte materialet i 1997.

I Helmers sakkyndige uttalelse, som er stilet til kriminaltekniker Tore Per Bakken, fremgår det at utgangspunktet for undersøkelsene var at fire prøver skulle undersøkes med tanke på om det kunne dreie seg om beinrester, og i så fall om det var beinrester fra et menneske eller ikke.[510]

For tre prøvebiter av det overleverte materialet konkluderte Helmer med at deres morfologiske beskaffenhet, og funnene i sin helhet, entydig talte for at det dreide seg om knokler som i den spongiøse delen utseendemessig lignet på menneskebein. Helmer påpekte imidlertid at han ikke hadde større erfaring med undersøkelse av brente dyrebein. Det fremgår ikke av Helmers rapport hvorvidt det omtalte materialet var identisk med F-9 eller F-12, noe arbeidsgruppen anser som en stor svakhet.

Helmer konkluderte videre med at en fjerde prøvebit, uten at det her heller ble henvist til materialbetegnelse i saken, høyst sannsynlig var et forkullet beinfragment i form av en rørknokkel. Størrelse og utseende gjorde at en i første rekke tenkte at den var av menneskelig opprinnelse. Helmer antydet videre at beinstykket kunne stamme fra et barns overarms- eller lårbein.[511]

Helmer konkluderte altså med at flere av beinfragmentene hadde et utseende som kunne ligne på menneskeknokler, og han antydet at ett av dem kunne være forenlig med et overarms- eller lårbein fra et barn. Det var imidlertid knyttet usikkerhet til dette, og Helmer påpekte at han manglet erfaring med undersøkelse av brente dyrebein.

Mot slutten av sin omtale av de tre førstnevnte prøvebitene anbefalte Helmer videre analyse av materialet – en kjemisk elementæranalyse kunne oppklare hvorvidt det var snakk om bein eller ikke. Ifølge Helmer kunne en forvente en forholdsvis stor andel kalsium og fosfat dersom det var snakk om beinvev, og en kjemisk elementæranalyse kunne stadfeste dette.[512]

Arbeidsgruppen kan ikke se at denne anbefalingen ble fulgt opp, verken av Holck, svenske myndigheter eller norske myndigheter, forut for hovedforhandlingen ved Hedemora tingsrätt.

Holck uttalte seg i sitt tilsvar på kritikk som ble rettet mot ham under den svenske gjenopptagelsesprosessen i 2009–2010, om supplerende analyser/undersøkelser. På spørsmål om hva som var grunnen til at supplerende undersøkelser ikke ble gjennomført, skriver Holck:

> *Det ble ikke gjort noe forsøk på å lage slipesnitt[513] av funnene, siden ingen av oss var i tvil om at det var ben. […]*

[510] Sakkyndiguttalelse av 23.01.98 v/prof. dr. med. Richard Helmer – oversatt versjon av 02.02.98, s. 1-2.

[511] Ibid., s. 3–4.

[512] Ibid., s. 2.

[513] Å lage "slipesnitt" er en fremgangsmåte for å undersøke hvorvidt det er igjen celler eller spor etter celler i materialet. På telefon med arbeidsgruppen

Det er ellers meget tvilsomt om man ved å lage slipesnitt av brent benmateriale ville kunne påvise cellerester, og den rettsmedisinske analysen som ble gjort, datert 10.10.97, konkluderte med at cellemateriale ikke kunne påvises (ref. KL 71/97). Et annet og helt avgjørende moment var imidlertid at en eventuell fremstilling av slipsnitt ville komme til å ødelegge de centimeterstore prøvene.[514]

I en samtale med arbeidsgruppen[515] har Holck forklart at denne undersøkelsen, med tanke på en eventuell påvisning av cellemateriale, ikke er eller var egnet til å skille mellom bein fra menneske og dyr. Det eneste en slik undersøkelse kunne påvise, var hvorvidt materialet var av bein.

Arbeidsgruppen synes uansett at det er noe underlig at verken en slik undersøkelse eller elementæranalysen Helmer foreslo, ble gjennomført. Det synes som om norske myndigheter slo seg til ro med Holcks og Helmers konklusjoner uten å føle behov for ytterligere undersøkelser. Arbeidsgruppen stiller spørsmål ved hva grunnen til dette var, spesielt sett i lys av Helmers anbefaling om videre kjemiske analyser:

For en videre oppklaring ville eventuelt en kjemisk elementæranalyse være av nytte, i og med at det, dersom det dreier seg om beinvev, vil kunne forventes en forholdsvis stor andel av kalium og fosfat.[516]

Arbeidsgruppen stiller også spørsmål ved hvorfor norske myndigheter ikke foretok ytterligere undersøkelser av det øvrige materialet fra Ørjeskogen som Holck vurderte til å være organisk materiale.

Forut for Riksadvokatens anmodning til svenske myndigheter om overføring av straffeforfølgningen av Bergwall, datert 09.03.98, ble det i et arbeidsnotat fra saksbehandlende statsadvokat ved embetet notert:

I flere bålplasser er det er her påvist spor av menneskelig organisk materiale, herunder flere mindre beinbiter.[517]

I forbindelse med sin behandling av Holcks og Helmers rapporter innhentet Den rettsmedisinske kommisjon i august 1998 en uttalelse fra den danske forskningslektoren og legen ph.d. Niels Lynnerup. Ifølge Lynnerups uttalelse fantes det i 18 av 29 poser med innsendt materiale fra Ørjeskogen materiale som Holck vurderte til å "bære stærk lighed med forkullede rester af bløddele og andet menneskelig væv, som det ses efter brænding".[518]

Holck skriver følgende i sin sakkyndige uttalelse:

Ved undersøkelse av de enkelte funn, ble det påvist at noen av posene med trekull ikke bare inneholdt treverk, men også var iblandet formløse rester av noe som åpenbart er organisk materiale. Hva slags materiale det kan være snakk om, kan ikke

23.10.14 forklarte Holck at en uansett ikke kunne skille menneskebein fra dyrebein på bakgrunn av en slik undersøkelse.

[514] Tilleggskommentar av 31.05.10 fra prof. dr. med. Per Holck til p.i. Inge Lise Øverbye.

[515] Intervju med Per Holck, 13.03.15.

[516] Sakkyndiguttalelse av 23.01.98 v/prof. dr. med. Richard Helmer – oversatt versjon av 02.02.98, s. 2.

[517] Internt notat av konstituert statsadvokat Terje Sjøvold, udatert.

[518] Uttalelse av 24.08.98 fra forskningslektor og lege ph.d. Niels Lynnerup på vegne av Den rettsmedisinske kommisjon.

fastslås med sikkerhet, heller ikke om det er samme materiale i alle funnene.[519]

Holck skriver altså at det er åpenbart at det er organisk materiale, men sier samtidig at det ikke med sikkerhet kan fastslås hva slags organisk materiale det er snakk om. Holcks vurdering er foretatt visuelt på bakgrunn av tidligere erfaring med blant annet kremasjon av disseksjonsmateriale.

Det er verdt å merke seg at Lynnerup og saksbehandlende statsadvokat mer eller mindre anså Holcks vurdering, som på ingen måte er en sikker konklusjon, som en bekreftelse på at det var menneskelig organisk materiale i bålplassene. Statsadvokatens beskrivelse, "i *flere* bålplasser er det er her påvist spor av *menneskelig* organisk materiale", gir et klart inntrykk av at det var snakk om mange bålplasser. Dersom saksbehandlende statsadvokat med denne påstanden kun henviser til funn av F-9 og F-12, blir dette også feil – av F-9 og F-12 var det kun F-12 som ble funnet i et bål. Det er derfor ikke hold for å konkludere med at det ble funnet *menneskelig* organisk materiale i *flere* bålplasser.

I en samtale[520] med arbeidsgruppen har Holck forklart at materialet i 18 av de 29 posene, som han vurderte som organisk materiale, ikke ble ytterligere undersøkt da man uansett ikke kunne konkludere sikkert med hva dette materialet var. Holck viste til at en spektralanalyse[521] kunne si noe om grunnstoffene i materialet, men at man likevel ikke kunne konkludere med hva materialet var. Holck forklarte at det like gjerne kunne være fra dyr som fra menneske. Det var også en teoretisk mulighet for at det kunne være av plast. Han var imidlertid sikker på at det ikke var av tre, fordi brent treverk ville fremstått som porøst. Holck forklarte videre at ytterligere analyse av materialet aldri hadde vært tema under etterforskingen.

Professor Holcks sakkyndige rapport foreligger i to forskjellige utgaver. Den 11.12.97 skrev han en "Foreløpig rapport vedrørende undersøkelse av materiale fra område rundt Ringen tjernet, Marker og Rømskog lensmannsdistrikt, 1996 og 1997". Den 20.01.98 kom den endelige rapporten.

Innholdet i de to rapportene er i stor grad det samme, men Holck gjorde noen endringer i sin endelige rapport. For det første står det i den første rapporten, i forbindelse med en opplisting av det undersøkte materialet, at materialet F-12[522] inneholdt 15 biter brent organisk materiale, hvorav én bit med snittmerke. I den siste og endelige rapporten peker han spesielt på to deler i materialet F-12 – én bit brent organisk materiale med snittmerke og *én bit identifisert som spongiøst bein*. Opplysningen om at F-12 inneholdt en bit som var identifisert som spongiøst bein, var altså ukjent frem til dette ble opplyst i den endelige rapporten.

I sine videre vurderinger av den "brente organiske biten med snittmerke" i F-12 gjorde Holck ytterligere endringer. Han skriver følgende i sin første rapport:

[519] Sakkyndiguttalelse av 20.01.98 v/prof. dr. med. Per Holck, s. 2.

[520] Telefonsamtale med prof. dr. med. Per Holck, 26.05.15.

[521] En spektralanalyse er omtrent det samme som en elementæranalyse. Det er to forskjellige metoder som viser hvilke "elementer" eller grunnstoff materialet er satt sammen av – e-post fra Per Holck til Erik Solheim, 03.06.15.

[522] Både F-9 og F-12 inneholdt flere biter. Holck vurderte f.eks. at F-9 inneholdt sju små biter brent organisk materiale i tillegg til én liten bit brent trekull. Av disse bitene vurderte Holck at to var beinrester.

> *Hva slags snitt det er snakk om og hva dette funnet består av (ben? Tre?) lar seg ikke bestemme.*[523]

I den endelige rapporten er denne teksten byttet ut med følgende:

> *Det dreier seg med all sannsynlighet om en brent knokkelbit med forholdsvis kraftig kompakt-ben, f.eks. fra en større rørknokkel [...], men er åpenbart påført med et eller annet redskap (kniv eller tynnbladet sag).*[524]

Arbeidsgruppen registrerer at Holck 11.12.97 skrev at det var uklart om den aktuelle delen av F-12 var av bein eller tre, da dette ikke var mulig å bestemme. 20.01.98 vurderte han det imidlertid dithen at "det dreier seg med all sannsynlighet om en brent knokkelbit med forholdsvis kraftig kompakt-ben". Dette fremstår som en signifikant endring. Fra å fastslå at det ikke var mulig å bestemme hvorvidt biten var av bein eller tre, slo han i siste rapport mer eller mindre fast at biten var en brent knokkelbit.

På bakgrunn av spørsmål som kom opp i forbindelse med den svenske gjenopptagelsesprosessen, kom Holck i 2010 med en tilleggskommentar[525] til forskjellene mellom den foreløpige uttalelsen og den endelige sakkyndige uttalelsen. Han skriver her at det ikke er noen forskjell i det hele tatt, og at meningen er den samme i begge rapportene. Arbeidsgruppen er ikke enig i dette og viser til den ovennevnte forskjellen vedrørende den snittmerkede delen av F-12.

Holck viser i sin tilleggskommentar også til at Helmer ble trukket inn i saken før han hadde skrevet den foreløpige rapporten. Helmers sakkyndige uttalelse tyder imidlertid på at dette ikke stemmer. Helmer skriver der: "Den 10. januar 1998 fikk jeg av herr prof. dr. med. Per Holck, leder for instituttet ved universitetet i Oslo, forelagt 4 prøver til undersøkelse."[526] Helmer fikk altså først mulighet til å undersøke materialet 10.01.98, altså i perioden mellom Holcks to rapporter.

Da Holck i et intervju 13.03.15 ble spurt om årsaken til endringene, var han noe usikker. Han forklarte imidlertid at han hadde hatt hastverk da han skulle levere den foreløpige rapporten, og at han etter det fikk bedre tid til å gjøre videre undersøkelser. Uten at han husket det sikkert, mente han at han da på bakgrunn av ytterligere undersøkelser kom til en annen konklusjon vedrørende F-12.

9.3.3.5 Kvalitetssikring av sakkyndiguttalelser for F-9 og F-12

Arbeidsgruppen har merket seg at kvalitetssikringen av Holcks og Helmers sakkyndige rapporter tilsynelatende er mangelfull. Holcks rapport, som også inkluderer Helmers rapport, er datert 20.01.98. Drøye tre måneder senere, nærmere bestemt 28.04.98, startet hovedforhandlingen i saken. Den pågikk i fem dager frem til 05.05.98, og dom i saken falt 02.06.98.

I henhold til straffeprosessloven skal enhver sakkyndig straks oversende sin skriftlige sakkyndige rapport til Den rettsmedisinske kommisjon (DRK).[527] I rapporten fra alminnelig

[523] Sakkyndiguttalelse (foreløpig rapport) av 11.12.97 v/prof. dr. med. Per Holck, s. 5.

[524] Sakkyndiguttalelse av 20.01.98 v/prof. dr. med. Per Holck, s. 7.

[525] Tilleggskommentar av 21.05.10 fra prof. dr. med. Per Holck.

[526] Sakkyndiguttalelse av 23.01.98 v/ prof. dr. med. Richard Helmer – oversatt versjon av 02.02.98, s. 1.

[527] Lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven), § 147: "Enhver som tjenestgjør som sakkyndig i rettsmedisinske

gruppe ved DRK fra 02.09.98 står det imidlertid at de mottok Holcks rapport først 26.06.98, altså drøye tre uker *etter* at dommen i Theresesaken var falt.

Arbeidsgruppen registrerer videre at DRK utelukkende viser til Lynnerups uttalelse i sin rapport. Lynnerup konkluderte med at Holcks sakkyndige rapport var grundig og godt underbygget. Han fortsatte:

> *Da der imidlertid ikke kan udføres analyser, der entydigt vil kunne bestemme, om de fundne knoglerester er af et menneske eller et dyr, hviler konklusjonen i rapporten i sidste instans meget på undersøgerens viden og erfaring. Jeg kan på dette grunnlag godt acceptere konklusjonen og præmisserne herfor, uden at jeg dog føler meg istand til at udtale mig nærmere om de i rapporten anførte betragtninger over de nærmere omstændigheder av en ligbrændning og bortskaffelse af et lig eller dele heraf.*[528]

Med dette viser Lynnerup at det på tidspunktet for undersøkelsen ikke fantes metoder som entydig kunne avklare hvorvidt det var beinfragmenter fra et menneske eller et dyr, og at konklusjonen i stedet i stor grad hvilte på Holcks kunnskap og erfaring.

Arbeidsgruppen ba i april 2015 DRK om en uttalelse om nivået innen norsk osteologi og anatomi i 1996–98, også sett i forhold til Norden og Europa for øvrig. Det ble også stilt spørsmål om Per Holcks kompetanse og om hvordan fagmiljøet hadde utviklet seg frem til i dag. Svaret fra DRK lød som følger:

> *Henvendelsen din har blitt forelagt flere av medlemmer av gruppe for rettspatologi og klinisk rettsmedisin som innehar kunnskap om fagområdet. I gruppen sitter det også medlemmer fra Sverige og Danmark. Basert på deres tilbakemeldinger, gis det et kort oppsummerende svar.*
>
> *Det var på midten av 90-tallet god kompetanse innen fagene osteologi og anatomi i Norge, og det er ingen grunn til å tro at kompetansen i Norge ikke var på samme nivå som ellers i Norden og Europa. Fagene inngår i den grunnleggende medisinutdanning i de fleste land, og det er således grunn til å anta at det også fantes andre med kompetanse innen fagfeltet, uten at DRK er kjent med at det var noen andre som var mer kompetent enn professor Holck på brente ben i Norden.*
>
> *For Den rettsmedisinske kommisjon,*
>
> *Torleiv Rognum*
> *leder, gruppe for rettspatologi og klinisk rettsmedisin.*[529]

Holck var altså ifølge DRK en ledende anatom og osteolog i Norden på midten av 90-tallet. Det er derfor forståelig at politiet og påtalemyndigheten i stor grad støttet seg til hans uttalelser. En kan likevel spørre seg om de var tilstrekkelig kritiske til de sakkyndige uttalelsene. Arbeidsgruppen mener at det samme spørsmålet også kan stilles på et generelt grunnlag: Er norsk politi og påtalemyndighet tilstrekkelig kritiske til sakkyndiguttalelser?

---

spørsmål, skal straks sende den rettsmedisinske kommisjon avskrift av den skriftlige erklæring som han gir retten eller påtalemyndigheten."

[528] Rapport av 02.09.98 fra Den rettsmedisinske kommisjon, alminnelig gruppe.

[529] E-post fra prof. dr. med. Torleiv Rognum til pob. Erik Solheim, 19.05.15.

Fordi politiet mangler kompetanse, kan vi lett bli for defensive i vår tilnærming til sakkyndiguttalelser og i for stor grad stole på at konklusjonene er riktige. Et annet moment er at sakkyndige i saker hvor politiet står fast, lett kan føle et forventningspress. De britiske professorene David Canter og Laurence Alison uttaler at fenomenet synes særlig fremtredende i alvorlige og vanskelige kriminalsaker hvor sakkyndige, som plutselig befinner seg i begivenhetens sentrum, tilbyr tjenester basert på teorier uten konsensus i forskningsmiljøet. I et intervju[530] med arbeidsgruppen sa professor Holck at han merket forventningene etterforskerne hadde til at de skulle gjøre funn i Ørjeskogen, og da spesielt i Ringen-tjernet, men han opplevde aldri noe press.

I samme intervju avviste Holck at konklusjonen i de sakkyndige rapportene hans var gjenstand for diskusjon med politiet eller påtalemyndigheten. Han forklarte at han ikke på noe tidspunkt hadde blitt kontaktet og bedt om å utdype konklusjonen, som lød som følger:

> *De omtalte funnene er efter all sannsynlighet knokkelbiter fra et menneske, trolig et ungt individ mellom 5 og 15 år.*

Arbeidsgruppen stiller seg undrende til at det ikke ble stilt spørsmål ved konklusjonen, tatt i betraktning at det på tidspunktet for undersøkelsen ikke fantes metoder som entydig kunne avklare om det dreide seg om bein fra et menneske eller et dyr. Dette kommer eksplisitt frem av DRKs rapport datert ca. tre måneder etter domfellelsen. Så vidt arbeidsgruppen vet, ble ikke Hedemora tingsrätt gjort kjent med at det ikke fantes slike metoder. Spørsmålet er da hvordan rettens bevisvurdering ville blitt dersom de hadde fått vite dette under hovedforhandlingen.

9.3.3.6 Svenske undersøkelser av F-9 og F-12

I forbindelse med gjenopptagelsesprosessen knyttet til Therese-saken i Sverige i 2009–2011 ble de antatte beinfragmentene undersøkt på nytt.

Totalt elleve fagpersoner tilknyttet Statens kriminaltekniska laboratorium (SKL), Osteoarkeologiska forskningslaboratoriet (OFL) og Arkeologiska forskningslaboratoriet (AFL) ved Stockholms universitet gjennomgikk materialet. I tillegg har en frittstående forsker, osteoarkeolog fil. mag. Ylva Svenfelt, vurdert det.

Arbeidsgruppens mandat er avgrenset til norske myndigheters behandling av de norske Bergwall-sakene frem til og med oversendelse til svenske myndigheter med begjæring om iretteføring. Undersøkelser knyttet til den svenske gjenopptagelsesprosessen ligger således utenfor mandatet. Arbeidsgruppen har likevel valgt å se på vurderinger som ble gjort av F-9 og F-12, fordi dette materialet synes å ha stått sentralt i den norske påtalemyndighetens bevisvurdering.[531]

I forbindelse med gjenopptagelsesprosessen oversendte SKL følgende mandat til OFL 08.02.10:

1. *Är materialet från människa eller djur?*
2. *Om materialet är från människa, går det att bestämma om det kommer från ett barn eller vuxen person?*

Etter flere undersøkelser konkluderte både OFL og AFL med at materialet ikke var bein. SKL konkluderte med at F-9 og F-12 var hen-

[530] Intervju med Per Holck, 13.03.15.

[531] Intervju med Terje Sjøvold, 13.03.15.

holdsvis fragmenter sammensatt av syntetisk materiale og syntetisk materiale i kombinasjon med tre og et limlignende materiale.[532]

Arbeidsgruppen registrerer at de svenske fagpersonene, både ved SKL, OFL og AFL, i likhet med Holck og Helmer undersøkte materialet okulært og mikroskopisk, men med bedre stereomikroskopisk utstyr. Ifølge Helmers sakkyndige uttalelse benyttet han en lupe med 4 ganger forstørrelse. Holck har ikke skrevet noe om dette, men han antydet i et intervju at han kan ha benyttet 40 ganger forstørrelse. Av dokumentasjonen fremgår det at SKL benyttet mikroskop med opptil 100 ganger forstørrelse, mens OFL benyttet mikroskop med 10–40 ganger forstørrelse. I tillegg til at de benyttet bedre stereomikroskopisk utstyr, gjennomførte de svenske fagpersonene også innledende kjemiske og fysikalske undersøkelser av materialet, noe professor Helmer anbefalte allerede i 1998.

Det er spesielt to kjemiske undersøkelser som er sentrale i de svenske undersøkelsene. Den første undersøkelsen er en såkalt sveipelektronmikroskopi (SEM)[533] utført av AFL. Den går ut på å analysere materialets struktur og kjemiske sammensetning. I rapporten[534] fra AFL er det noe uklart hvilke deler av F-9 og F-12 som ble undersøkt i denne analysen. I innledningen til rapporten står det imidlertid at AFL fikk overlevert "två brända benfragment, en av dem var referansmaterial" fra OFL. Av sitatet virker det som om det kun ble overlevert ett beinfragment i tillegg til referansematerialet. I tabellen under fremgår det imidlertid at AFL analyserte to beinfragmenter i tillegg til referansematerialet. Tabellen gir grunn til å tro at "bränt benfragment" kan være et fragment fra F-9, mens "bränt benfragment – genomskinlig massa" kan være en del av F-12, blant annet på grunn av lengden som er oppgitt for materialet, samt det faktum at F-12 inneholdt en "genomskinlig massa". Det fremkommer for øvrig ikke om referansematerialet stammet fra et barn eller en voksen person, eller om det var gammelt eller nytt.

[532] Sakkyndiguttalelse fra Statens kriminaltekniska laboratorium v/forensisk generalist Ann Jangblad av 31.03.10.

[533] Sveipelektronmikroskopi (SEM-analyse) er en analyse basert på deteksjon av en type røntgenstråling.

[534] Rapport fra Arkeologiska forskningslaboratoriet v/Maria Wojnar-Johansson datert mars 2010.

Hvert beinfragment ble analysert flere ganger for å sikre at den kjemiske sammensetningen ble korrekt identifisert. Analysen viste at materialet benevnt som "bränt benfragment" besto av 54 % kull (C), 41 % syre (O), spor av fosfor (P) og 5 % kalsium (Ca), mens materialet benevnt som "bränt benfragment – genomskinlig massa" besto av 67 % kull, 32 % syre og spor av fosfor og kalsium. Disse resultatene underbygger ifølge de svenske fagpersonene konklusjonen om at de antatte beinfragmentene ikke er bein, siden de kun inneholdt henholdsvis 4,62 % og 0,50 % kalsium. I tillegg var det kun spor av fosfor i de to antatte beinfragmentene.

Tab.1

Prov	C %	O %	P %	Ca %
Bränt referensben	54,42	32,80	5,26	7,52
Bränt benfragment	54,06	40,94	0,38	4,62
Bränt benfragment – genomskinlig massa	67,23	32,16	0,11	0,50

Tabell fra rapport fra Arkeologiska forskningslaboratoriet v/Maria Wojnar-Johansson datert mars 2010, s. 2.

Dette betyr ifølge svenskene at beinfragmentene ikke kan bestå av kalsium-hydroksylapatitt[535], som er en av hovedkomponentene i bein.

Den andre kjemiske undersøkelsen ble utført for å fastslå med større grad av sikkerhet om F-12 inneholdt hydroksylapatitt. For å finne ut dette ble det foretatt en såkalt røntgendiffraksjonsanalyse (XRD-analyse), som innebærer at materialet bestråles på en slik måte at strålene spres i en retning som er karakteristisk for komponentene i materialet. XRD-analysen viste også at F-12 ikke inneholdt hydroksylapatitt.[536]

I tillegg til de svenske fagpersonene tilknyttet SKL, OFL og AFL har også osteolog og frittstående forsker Ylva Svenfelt uttalt seg om Holcks og Helmers sakkyndiguttalelser.

Svenfelt kommenterte i et firesiders skriv[537] i tilknytning til gjenopptagelsesprosessen i Sve-

[535] Beinmineralet hydroksylapatitt, som er et hydroksylert kalsiumsalt, er ifølge professor Holcks kommentar av 25.05.10 bundet til fosfat. Fravær av fosfat eller kalsium vil derfor bety at materialet ikke kan inneholde hydroksylapatitt.

[536] Rapport fra Arkeologiska forskningslaboratoriet v/Sven Isaksson av 18.03.10, s. 5.

[537] "Synspunkter på Per Holck og Richard Helmers undersökningar av de benfragment som påträffades i samband med utredningen av Therese Johannes-

rige metodikken Holck og Helmer brukte i sine undersøkelser av F-9 og F-12. Svenfelt fastslår at metoden Holck brukte for å skille mellom bein fra dyr og menneske, var "otillförlitlig", dvs. upålitelig. Hun begrunner dette blant annet med at Holck og Helmer i sine sakkyndiguttalelser konkluderte med hvilken art materialet er av (bein fra et ungt menneske), uten å identifisere hvilket beinelement det er snakk om. Svenfelt viser i den forbindelse til boken *Biologisk antropologi med human osteologi*, hvor forfatterne, blant dem professor Holck, i 2008 slo fast at beinfragmenter først var å anse som identifisert når så vel art som beinslag og beindel var bestemt.[538]

Svenfelt påpeker også at det er svært vanskelig å skille mellom bein fra dyr og menneske når materialet er brent/kremert. Hun henviser her til osteologen Joachim Wahl. Etter kremasjon blir materialet fragmentert og ofte deformert. I slike tilfeller er bein fra spesielle anatomiske områder påfallende like, spesielt fragmenter fra mennesker, svin og bjørn.[539] Svenfelt fastslår på bakgrunn av dette at man må ha mye erfaring for å kunne skille dette fra hverandre ved en morfologisk undersøkelse.

Svenfelt angriper i sitt skriv professor Holcks analyse av F-9 og F-12 og mener at han har tatt grunnleggende feil når det gjelder hvordan den ytre kompakte delen (substantia compacta) og den indre svampaktige delen (substantia spongiosa) av et menneskebein er bygget opp. Holck sier i sin sakkyndige uttalelse at det er en forholdsvis brå overgang mellom disse delene hos mennesker, mens den er mer gradvis hos dyr.[540] I Holcks morfologiske undersøkelser av F-9 og F-12 viser han spesielt til at F-9 har en forholdsvis brå overgang mellom det ytre og indre laget:

> *Det er lite trolig det er dyrebein, da kompakt-substansen går direkte over i den indre spogniosa-delen.*[541]

Holck viser til det samme i sin avsluttende vurdering av F-9:

> *Den markante overgangen mellom kompakt og spongiøst benvev tyder på at materialet kan stamme fra et menneske.*[542]

Ifølge Svenfelt viser dette at Holcks utgangspunkt er feil. Svenfelt skriver nemlig at det er en brå overgang hos dyr og en mer gradvis overgang hos mennesker – det motsatte av hva Holck baserte sine vurderinger på. Her henviser Svenfelt blant annet til professor Buikstra og dosent Komar som i sin bok *Forensic Anthropology* har beskrevet overgangen mellom det ytre og indre laget i rørbein hos mennesker og dyr.[543]

Svenfelt peker også på andre ting ved Holcks og Helmers sakkyndiguttalelser. Hun mener blant annet at Holcks aldersbestemmelse av de formentlige beinrestene ble gjort på feilaktig grunnlag. Hun peker også på at Helmer hadde lite erfaring med undersøkelser av brente dyrebein, og at hans uttalelse er lite underbygget i forbindelse med at han brukte størrelse og utseende som faktorer for å skille mellom bein fra menneske og dyr.

---

sen" av 08.01.10 v/fil. mag i osteoarkeologi Ylva Svenfelt.

[538] Alexandersen, Hedelin, Holck, Iregren og Schutkowski. 2008: Lynnerup, Bennike og Iregren (red.), s. 397.

[539] Wahl. 2008.

[540] Sakkyndiguttalelse av 20.01.98 v/prof. dr. med. Per Holck, s. 6.

[541] Ibid., s. 7.

[542] Sakkyndiguttalelse av 20.01.98 v/prof. dr. med. Per Holck, s. 8.

[543] Buikstra og Komar. 2008, s. 77–85.

Avslutningsvis i sin uttalelse skriver Svenfelt at baufilbladet som ble sikret fra Ørjeskogen, lite trolig kan ha avsatt sporet i beinfragmentet fra F-12, siden sporet i F-12 har en bredde på ca. 0,3 millimeter, mens baufilbladet har en bredde på mer enn 0,8 millimeter. Hvis det var dette baufilbladet som avsatte sporet, må det en gang antatte beinfragmentet ha krympet vesentlig i forbindelse med kremering. Svenfelt viser til Holcks avhandling[544] fra 1986, hvor det står at bein først deformeres ved temperaturer over 500 grader celsius, og til andre undersøkelser[545] som anslår 600 grader. I sin vurdering av beinfragmentene i F-9 og F-12 antydet Holck at temperaturen knapt kan ha vært høyere enn 200–300 grader. I tillegg er middelverdien for omtrentlig krympningsgrad 10 %. Svenfelt mener derfor at det ikke er mulig at sporet i beinfragmentet kan ha krympet fra 0,8 til 0,3 millimeter.

Det er altså totalt tolv svenske fagpersoner som har vurdert materialet. Professor Holck har imidlertid reagert sterkt på deres konklusjoner, og han har antydet at manglende kompetanse ligger til grunn for noe han mener er fullstendig uriktige påstander. Han tar til motmæle mot kritikken i sin uttalelse av 25.05.10,[546] der han blant annet skriver at SKL i sin dokumentasjon ikke har ført noen som helst bevis for at F-9 og F-12 ikke er bein. Han mener videre at både SKL og OFL i stor grad baserer sine konklusjoner på AFLs analyser. Holck peker også på at de innledende vurderingene baserer seg på visuelle undersøkelser, gjort på et sviktende grunnlag av personer som etter hans mening ikke har hatt tilstrekkelig kunnskap om beinets makro- og mikroskopiske oppbygning.

Holck er også usikker på om en SEM-undersøkelse er et optimalt verktøy for å identifisere bein. Han begrunner dette blant annet med at et nyere standardverk[547] påpeker at metoden er beheftet med unøyaktighet. Holck viser likevel til analyseresultatene fra undersøkelsen, og spør om ikke de burde ha medført at de svenske fagpersonene innså at materialet muligens likevel kunne ha vært bein. Grunnen til dette er at det påviste kjemiske innholdet, blant annet fosfat (benevnt som fosfor i de svenske analysene) og kalsium, er typiske bestanddeler i bein og ikke i tre.

Holck skriver videre at det er helt naturlig at innholdet av fosfat og kalsium i det undersøkte materialet var så lavt som det var, siden innholdet av kalsium ville være redusert fordi materialet i lengre tid hadde ligget ute i et "fuktig skogsområde og dertil blitt utsatt for sur nedbør".

Funnområdet for F-9 og F-12 lå langs fjellryggen ved Torget, og underlaget besto for det meste av stein, fjell, mose og et tynt lag med sand/jord.[548] Spørsmålet er da om dette kategoriseres som et "fuktig skogsområde", og om den sure nedbøren og miljøet for øvrig kan ha medført et såpass stort tap av kalsium- og fosfatinnhold i beinet som Holck hevder.

Holck skriver i tillegg at kalsiuminnholdet i bein er betydelig lavere hos barn enn hos voksne. Han viser videre til at beinmineralet hydroksylapatitt, som er et hydroksylert kalsiumsalt, er bundet til fosfat. Dersom det ene reduseres, vil naturligvis også det andre reduseres.

---

544 Holck. 1986, s. 144.

545 Vark. 1970, s. 100.

546 Therese-saken. Kommentarer til de svenske etterundersøkelsene av 25.05.10 v/prof. dr. med. Per Holck.

547 Heuck og Vanselow. 2006.

548 Rapport om åstedsundersøkelse av 21.01.98 v/pfb. Tore Per Bakken, s. 3.

Han mener derfor at både kalsium- og fosfatinnholdet i bein funnet ute i naturen vil være betydelig lavere enn lignende materiale som ikke er funnet i naturen.

Spørsmålet er om denne forklaringen samsvarer med verdiene som fremkommer av SEM-analysen for F-9 og F-12. Som tidligere nevnt ble innholdet av kalsium i det minste beinfragmentet (formentlig F-9) vurdert til å være 4,62 %, mens det kun var spor av kalsium i det største beinfragmentet (formentlig F-12). Det var bare spor av fosfat i både F-9 og F-12.

Prof. dr. med. Helmer foreslo, som tidligere nevnt, i sin sakkyndige uttalelse at det burde gjennomføres en kjemisk elementæranalyse av materialet "da man derav kunne forvente en forholdsvis høy andel av kalsium og fosfat når det gjelder ben".[549]

Denne uttalelsen står med andre ord i strid med det Holck hevder. Helmer mener at en kan forvente en forholdsvis høy andel av kalsium og fosfat i bein funnet i naturen, mens Holck hevder det motsatte.

Holck har også kommentert røntgendiffraksjonsanalysen (XRD-analysen), som også viste at F-12 ikke inneholdt hydroksylapatitt. Holck mener dette er helt naturlig, ettersom hydroksylapatitt, som i utgangspunktet er et formløst stoff, først danner krystaller ved kraftig oppvarming (fra 600–700 grader). I forbindelse med kremeringen i Ørjeskogen har Holck tidligere anslått at likdelene ble "brent i svak til moderat grad i henhold til standardgradering, dvs. neppe over 200–300 grader".[550] F-12 har derfor ikke vært utsatt for tilstrekkelig varme til å danne synlige krystaller.

I et intervju[551] med arbeidsgruppen gav Holck klart uttrykk for at han er sterkt uenig i de svenske konklusjonene. Han viste til at det i Norge er medisinere som driver med osteologi. Som lege og anatom kan en få en spesialitet innen osteologi, men det finnes ingen formell utdannelse her til lands, i motsetning til i Sverige. Holck er imidlertid kritisk til det svenske systemet, hvor det primært er arkeologer som tar denne utdannelsen.

Holck mener det er avgjørende med medisinsk bakgrunn, noe han ikke kan se at de svenske fagpersonene som har undersøkt materialet, har. Han sier dette er vesentlig blant annet for å vurdere skjelett så optimalt som mulig. Arkeologene kan heller ikke patologi og er ikke i stand til å registrere eller vurdere sykelige prosesser som kan ha betydning for vurderingene. På bakgrunn av dette mener Holck at de svenske vurderingene er gjort på sviktende faglig grunnlag.

Under intervjuet forklarte Holck at det fortsatt ikke finnes noen sikker analysemetode for å fastslå hvorvidt et brent materiale er av bein eller ikke. Med unntak av at det stereomikroskopiske utstyret har blitt bedre, har det ikke vært særlig utvikling på utstyrsfronten. Holck mener uansett at bruk av dagens stereomikroskopiske utstyr ikke ville ha gitt et annet resultat, fordi 40 ganger forstørrelse, som han den gang benyttet, var mer enn godt nok for en okulær og mikroskopisk undersøkelse.

[549] Sakkyndiguttalelse av 23.01.98 v/prof. dr. med. Richard Helmer – oversatt versjon av 02.02.98, s. 2.

[550] Sakkyndiguttalelse (foreløpig rapport) av 11.12.97 v/prof. dr. med. Per Holck, s. 4.

[551] Intervju med Per Holck, 13.03.15.

9.3.3.7 Avsluttende kommentarer til den sakkyndige behandlingen av F-9 og F-12

Arbeidsgruppens representanter har verken mandat eller kompetanse til å vurdere undersøkelsene og synspunktene i de foregående avsnittene opp mot hverandre. Hvorvidt F-9 og F-12 faktisk er beinfragmenter fra et menneske eller ikke, skal derfor være usagt.

Det sentrale for arbeidsgruppen er hvordan norske myndigheter håndterte F-9 og F-12 bevismessig, herunder hvorvidt de var tilstrekkelig kritiske til Holcks og Helmers sakkyndiguttalelser. Holcks konklusjon lød altså som følger:

> *De omtalte funnene er efter all sannsynlighet knokkelbiter fra et menneske, trolig et ungt individ mellom 5 og 15 år.*

I et intervju med arbeidsgruppen ble Holck spurt om hva han la i begrepet "efter all sannsynlighet". Holck svarte da:

> *Jeg vil ... sånn i ettertid vil jeg si 50/50 sjanse med hensyn til alderen.*
> *At det er ben har jeg vært helt sikker på hele tiden.*[552]

Etter alt som har skjedd med saken i ettertid, spesielt i forbindelse med gjenopptagelsesprosessen, sier han at han i dag ville ha vært mer forsiktig i sin konklusjon. Han ville muligens ha brukt uttrykk som "i mine øyne" eller "at jeg ikke kunne se noe motsetningsforhold". Slik Holck så det den gang, var det ikke noe som tilsa at funnene ikke skulle være fra et menneske. Holck fortsatte med å forklare:

> *Det at det er ben er jeg fremdeles sikker på, om det er menneske ikke fullt så sikker, og aldersmessig enda mindre sikker.*[553]

Omgjort i prosent sa Holck at han i dag var over 90 % sikker på at det var bein, og ca. 75 % sikker på at det var fra et menneske og ikke et dyr.

Som tidligere nevnt fremstår det som underlig at verken etterforskere eller representanter fra påtalemyndigheten var i kontakt med Holck for å diskutere konklusjonsgradene og hva de faktisk innebar. Hovedkonklusjonen innebærer etter sin ordlyd at det etter all sannsynlighet dreier seg om menneskeknokler. Det sies følgelig ikke noe om sannsynligheten for at det er knokkelbiter, og hvilken type individ de i så fall stammer fra (menneske eller dyr). Slik vi vurderer det, burde konklusjonen ha vært tredelt, for eksempel slik:

1. De omtalte funnene er [konklusjonsgrad] knokkelbiter.
2. De omtalte funnene er [konklusjonsgrad] knokkelbiter fra et menneske.
3. De omtalte funnene er [konklusjonsgrad] knokkelbiter fra et menneske mellom 5 og 15 år.

På denne måten ville den sakkyndige fått frem differensieringen som han ga uttrykk for i intervjuet med arbeidsgruppen. Fra et politifaglig og juridisk ståsted fremstår det for øvrig som logisk – ut fra Holcks morfologiske undersøkelse – at den sakkyndige kan stå inne for en høyere konklusjonsgrad på nr. 1 enn på nr. 2 og 3.

På spørsmål fra arbeidsgruppen sa Holck at han brukte egne ord i sin formulering av konklusjonen, og ikke Kripos' standardiserte kon-

[552] Intervju med Per Holck, 13.03.15.

[553] Loc.cit.

klusjonsgrader. I henhold til ordlyden kan Holcks konklusjonsgrader langt på vei samsvare med Kripos' konklusjonsgrad nr. 2 ("etter all sannsynlighet") og 3 ("er sannsynligvis", som kan korrespondere med "trolig").

Holck sto i utgangspunktet fritt til å formulere sin konklusjon. Samtidig er det viktig at det fremgår tydelig hva konklusjonene innebærer. Poenget er her at de som skal vurdere beviset, må vite hva den sakkyndige legger i sine konklusjoner. Det er ingenting i saken som tyder på at dette ble klarlagt, og intervjuene har heller ikke gitt noe godt svar på dette. Holck har forklart at ingen kontaktet ham etter at han hadde avgitt sin endelige rapport, og det er heller ingen av aktørene vi har intervjuet, som kan huske at konklusjonene hans var gjenstand for diskusjon innad i politiet eller påtalemyndigheten.

9.3.3.8 Sakkyndigbehandling av bjørketreet

Som nevnt i kapittelet om bjørketreet med innrissing mottok professor i botanisk økologi Mikael Ohlson en avkappet del av bjørka til undersøkelse. I en samtale[554] med arbeidsgruppen har Ohlson, som tidligere også hadde bistått politiet med andre oppgaver i Theresesaken, fortalt at han ikke mottok noe skriftlig mandat vedrørende bjørka. Han mottok i stedet en telefonsamtale hvor han på nøytralt vis ble anmodet om å aldersbestemme skaden på bjørka. Bergwall ble ikke nevnt i denne samtalen, men siden bjørka var funnet i Ørjeskogen, antok Ohlson at det dreide seg om å tidfeste skaden på bakgrunn av opplysninger fra Bergwall. Det var derfor enkelt for Ohlson å forstå at det politiet egentlig lurte på, var hvorvidt skaden kunne ha oppstått i 1988.

Uavhengig av dette gjennomførte Ohlson dendrokronologi, en metode for å bestemme alderen på tremateriale ved hjelp av årringanalyse. Han fikk bistand fra Barbro Dahlberg, som har 30 års erfaring med årringanalyse.

Etter undersøkelsen av bjørka skrev Ohlson følgende uttalelse, som er vedlagt saken:

> *Skadan på den björkstam som levererats till undertecknad bedöms vara 9 år gammal. Innevarande års (1996) årsring är fullt utbildad eftersom stammen kapades sent på hösten. Skadan på björken bedöms således ha uppkommit år 1988.*
>
> *Det skall påpekas att den aktuella björken vuxit långsamt under de senaste åren. Angivna ålder kan endast ses som en bedömning. Om en mer nöjaktig datering är önskvärd krävs annan metodik än den jag brukat.*[555]

Ohlson har fortalt arbeidsgruppen at han bevisst formulerte seg på en slik måte, siden det var knyttet usikkerhet til vurderingen. Bjørka hadde vokst sakte på grunn av mangel på næring og lys, noe Ohlson kunne fastslå fordi årringene var veldig tynne og svært vanskelige å tyde. På bakgrunn av dette var det vanskelig for Ohlson og Dahlberg å bestemme alderen på skadene i bjørka med sikkerhet.

Et annet problem er at det i trær som vokser sakte, er en mulighet for at enkelte årringer ikke utvikles i det hele tatt. Ohlson mente derfor at det var en mulighet for at bjørka kunne ha vært eldre enn 9 år.

Ohlson henviste i sin sakkyndige uttalelse til en annen metode for mer nøyaktig datering. Den

[554] Telefonsamtale med professor i botanisk økologi Mikael Ohlson, 01.07.15.

[555] Sakkyndiguttalelse av 11.11.96 v/prof. Mikael Ohlson, s. 2.

går ut på at en henter ut tynne snitt av treet, forstørrer dem ved bruk av elektromikroskopi og vurderer cellematerialet i treet. Denne metoden var imidlertid ikke tilgjengelig for Ohlson og Dahlberg i 1996. De brukte i stedet et mikroskop med 16/40 ganger forstørrelse til å vurdere årringene visuelt.

Ohlson vurderte ikke hvordan skaden i treet hadde oppstått. Han anså det som umulig å fastslå hvordan en gammel skade av denne typen hadde oppstått, blant annet på grunn av måten såret hadde grodd på. Ifølge Ohlson er skader på trær i naturen helt vanlig. De kan oppstå på mange måter, blant annet kan grener falle ned og forårsake skader tilsvarende den bjørka hadde. Det ville derfor være umulig å si med sikkerhet hvordan skaden på dette treet hadde oppstått

Ohlson mente at grunnen til at dette ikke ble nevnt i hans rapport, enten var at det ikke hadde vært tema i mandatet, eller at han var blitt spurt, men at han hadde svart at det ikke var mulig å fastslå.

Arbeidsgruppen mener at grunnen til at denne vurderingen ikke ble gjort, burde ha fremgått av den skriftlige uttalelsen. Usikkerheten rundt dateringen av skaden burde også i større grad ha kommet til uttrykk i uttalelsen.

På den annen side burde politiet eller påtalemyndigheten ha tatt kontakt med Ohlson og stilt oppfølgingsspørsmål til rapporten hans, som gir uttrykk for en viss grad av usikkerhet. Ohlson har imidlertid forklart at han ikke hadde noen kontakt med norsk politi eller påtalemyndighet etter at han hadde levert sin skriftlige uttalelse. Arbeidsgruppen mener at dette, i likhet med den manglende vurderingen av Holcks uttalelse, viser at politiet og påtalemyndigheten ikke var tilstrekkelig kritiske til de sakkyndiges uttalelser.

9.3.3.9 Jordprøver

Som nevnt i foregående kapitler var et av temaene for de norske etterforskerne hvorvidt det kunne påvises menneskelig organisk materiale i Ørjeskogen. I rapportene om åstedsundersøkelsene fra Hærland kirke, Ringen-tjernet, Hammeråsen, Skumpen og Torget fremgår det at det ble tatt en rekke jordprøver for å undersøke jordsmonnet nærmere. Av arbeidslogger fra Operasjon Ørje, som ikke er dokumentført og vedlagt saken, fremgår det at det blant annet 02.07.97 og 03.07.97 ble tatt jordprøver fra området hvor likhunden Oscar hadde funnet et teppe. Loggene inneholder også opplysninger om at det ble tatt jordprøver fra seks steder ved Torget den 02.07.97. Rapporten om åstedsundersøkelsen av Torget tyder imidlertid på at disse jordprøvene ikke ble tatt fra områdene hvor F-9 og F-12 ble funnet.

I loggen av 03.07.97 står det at Holck ga muntlig tilbakemelding om at samtlige pH-målinger foretatt ved Skumpen og Torget hadde verdier mellom 4 og 5, noe som ble ansett som meget surt. I slike miljøer vil kalken i beinmateriale etter all sannsynlighet løse seg opp.[556]

Etter gjennomgang av sakens dokumenter kan vi ikke se at det foreligger prøveresultater for fosfatverdier i jorden. Vi har imidlertid registrert at Holck, i sine kommentarer til svenske etterundersøkelser datert 25.05.10, skriver: "I skogbunnen er fosfatinnholdet svært lavt; dette ble målt flere steder for om mulig å påvise rester av organisk materiale, men uten at dette kunne vises med sikkerhet." Arbeidsgruppen kjenner ikke til hvor dette ble målt, og hva fosfatverdiene ble målt til.

[556] Rettsantropologisk vurdering av søket i Ringentjernet av 19.07.96 v/prof. dr. med. Per Holck, s. 1.

Holck bekreftet også i et intervju[557] med ham at fosfat- og nitrogeninnholdet[558] i jorda ble målt flere steder i Ørjeskogen, siden de målte verdiene kunne gi en indikasjon på om det hadde vært organiske rester der. Skogbunnen er normalt veldig nitrogenfattig, og arkeologer har derfor blant annet benyttet seg av jordprøver for å lokalisere gamle boplasser. På bakgrunn av Bergwalls forklaringer om at han hadde lagt likrester i skogen, pekte etterforskerne ut aktuelle områder i Ørjeskogen, der det ble tatt jordprøver. Prøvene ble deretter analysert ved Holcks laboratorium. Holck forklarte at det praktisk talt ikke var nitrogen i prøvene i det hele tatt. Holck kunne dermed ikke påvise noen bestemte områder som ga mistanke om at det hadde vært gravd ned likdeler der.

Holck forklarte videre i intervjuet at resultatene av analysene ble videreformidlet muntlig til etterforskerne. Han kunne ikke huske å ha gitt skriftlig tilbakemelding på dette. Han kunne heller ikke huske hvem han gav tilbakemeldingene til, men han antok at det var til hovedetterforskeren som han hadde mest kontakt med.

Det er kjent at det også ble foretatt målinger av fosfatinnholdet i andre saker Bergwall var mistenkt for. I Johan Asplund-saken i 2000 ble det påvist forhøyede fosfatverdier i jorda i et område Bergwall hadde pekt ut som et åsted. Sammenholdt med likhunden Zampos markeringer på dette stedet ble det lagt vekt på de forhøyede verdiene.[559]

I Marianne Rugås Knutsen-saken i 2001 ble det også tatt jordprøver med tanke på fosfatverdier. Det ble ikke påvist økte fosfatverdier. I den kriminaltekniske rapporten står følgende om analyseresultatet:

> *Dette tilsier med andre ord at det ikke burde finnes likrester i de nevnte områdene som ev. ville forårsake forhøyet fosfatverdi.*[560]

Arbeidsgruppen registrerer at det i Therese-saken er dårlig notoritet på jordprøver og den påfølgende analysen. Det er også uheldig at negative funn, som fosfatprøvene, ikke er dokumentert i saken.

9.4 OPPSUMMERING OG VURDERINGER

Gjennomgangen oppsummeres gjennom følgende temaer:

- Avhørsprosessen i forbindelse med etterforskingen i Ørjeskogen
- Norske myndigheters kritiske blikk på Bergwalls forklaringer om Ørjeskogen
- Bruk av likhund
- Kriminaltekniske undersøkelser
- Politiets og påtalemyndighetens bruk av sakkyndige

9.4.1 Avhørsprosessen

Et sentralt diskusjonstema i arbeidsgruppen har vært måten Bergwall kom med informasjon til politiet på, det være seg i avhør, under vallninger, under rekonstruksjoner, i terapien eller i andre sammenhenger. Mange aktører så på deler av det Bergwall forklarte, spesielt i forbindelse med veinettet, bålplassene, bjørketreet og funnet av de antatte beinfragmentene ved Torget, som unike opplysninger til støtte for at han var gjerningsmannen. Flere av intervjuob-

[557] Intervju med prof. dr. med. Per Holck, 13.03.15.

[558] Fosfat og nitrogen er to forskjellige stoffer, men gir lik indikasjon på organisk materiale ifølge Per Holck, 13.03.15.

[559] Van der Kwast. 2015, s. 201.

[560] Rapport om åstedsundersøkelse av 10.07.01 v/pfb. Bjørn Davan, pkt. 5.3.

jektene har beskrevet at Bergwalls forklaringer *utviklet* seg. Etter gjennomgang av avhørene mener arbeidsgruppen det er mer riktig å si at informasjonen i stedet nærmest kontinuerlig *endret* seg etter hvert som han fikk informasjon.

Bergwall var gjennomgående uklar og avsto en rekke ganger fra å svare på spørsmål. Han svarte også ofte tvetydig og uklart. På denne måten garderte han seg med tanke på videre spørsmål. Enkelte ganger henviste han til sin speilvendte måte å tenke på. Andre ganger skal han ha forklart seg bevisst feilaktig ("medveten avvikelse") om traumatiske temaer som han ikke orket å ta innover seg. Som følge av dette ble svarene hans nesten alltid "riktige", uansett hva han senere kom til å forklare.

En følge av manglende og diffuse svar fra Bergwall var at temaer som var interessante for politiet, måtte tas opp på nytt i senere avhør. Christer van der Kwast skriver i sin bok *Bortom rimligt tvivel – Thomas Quick och rättvisan* om nettopp dette:

> *När Quick "berättade" med kroppsspråk och vägrade eller inte förmådde säga saker i ord ble det dessutom nödvändigt att ställa kontrollfrågor som då blev ledande, återminstone på det viset att Quick naturligtvis kunde tolka in ett interesse från förhörsledarens sida för det som han just flaggat upp.*[561]

En av de sentrale norske etterforskerne har forklart arbeidsgruppen at etter hans mening ville ingen – ikke en gang etterforskere med dagens avhørsutdannelse – ha klart å skaffe seg informasjon fra Bergwall gjennom åpne spørsmål. Etterforskeren mener det var helt nødvendig å stille gjentagende spørsmål og be om utdypninger om temaer for å få frem informasjon. Han erkjente at ved å gjøre dette kunne de samtidig ikke unngå å påvirke Bergwall.

Angående bruken av lukkede og ledende spørsmål er det en felles oppfatning blant forskere at en ikke må stille slike spørsmål til sårbare personer. De britiske professorene Andy Griffiths og Betty Milne skriver blant annet at når en bruker slike spørsmål, må en være bevisst på at dette vil redusere både mengden og påliteligheten av informasjonen. De legger spesielt vekt på at sårbare mennesker er særlig utsatt for påvirkning.[562]

Sett i lys av at Bergwall ble ansett for å være alvorlig sinnslidende,[563] og dermed må kategoriseres som en sårbar person, burde en ha vært ytterst forsiktig med å bruke denne typen spørsmål. Psykologiprofessor Sven Åke Christiansons veiledning til politiet, som hadde som formål å stimulere Bergwalls hukommelse, var også uheldig og kan etter vår mening ha bidratt til at Bergwall forklarte seg uriktig. Selv om norske etterforskere ikke foretok avhør, fulgte de avhørene tett, og de var slik sett i posisjon til å se faren for påvirkning. Det er imidlertid verdt å nevne at norsk politi ikke hadde kommet langt i opplæringen i kunnskapsbaserte avhørsmetoder i 1996–1997. En av de sentrale norske etterforskerne har i intervju med arbeidsgruppen forklart at han i dag mener at de ikke burde ha avhørt Bergwall på grunn av hans psykiske tilstand.

Arbeidsgruppen mener det ikke er tvil om at måten avhørerne stilte spørsmål på, kan ha ført til at Bergwall kunne tilpasse forklaringene

[561] Van der Kwast. 2005, s. 125.

[562] Griffiths og Milne, 2006.

[563] Internt notat av konstituert statsadvokat Terje Sjøvold, udatert.

sine til øvrige bevis. Det er derfor grunn til å stille spørsmål ved om de såkalt unike opplysningene faktisk var unike.

Det er positivt at norske etterforskere tok grep for å verne enkelte funn. Både den lokale hovedetterforskeren og Kripos-etterforskeren har i intervju med arbeidsgruppen forklart at det ble innført et "need to know-prinsipp" i mai 1997. Dette innebar at antatt sentrale bevis ble holdt tilbake for andre enn de 3–4 mest sentrale norske etterforskerne. Dette innebar også at Penttinen ikke fikk kjennskap til all informasjon. Dette er et egnet tiltak, men verdien ble dessverre begrenset på grunn av manglende notoritet. For at tilbakehold av opplysninger skal ha ønsket verdi, må det være notoritet på hvilke opplysninger som holdes tilbake, når opplysningene frigis, og til hvem. Arbeidsgruppen kan ikke se at dette ble ivaretatt i Therese-saken.

Sentrale personer i etterforskingen har forklart at de var engstelige for at Bergwall ville trekke seg fra ytterligere avhør dersom de var for pågående og kritiske når de stilte spørsmål. Som nevnt var det konstatert at Bergwall var alvorlig sinnslidende, og det er ikke blitt lagt skjul på at politiet behandlet Bergwall på en annen måte enn hva som var vanlig med en drapssiktet.[564]

Det faktum at Bergwall i tillegg ikke hadde restriksjoner, at det er tydelig at saken var tema i terapien, samt at det var dårlig notoritet på kontakten mellom Bergwall og politiet, gjør at det er vanskelig å vurdere verdien av det han forklarte. Likevel synes det som om opplysninger som passet inn i bevisbildet, ble vektlagt i betydelig større grad enn den lange rekken med feilaktige opplysninger han kom med.

[564] Intervju med politioverbetjent Ole Thomas Bjerknes, 23.04.15.

9.4.2 Norske myndigheters kritiske blikk på Bergwalls forklaringer

Arbeidsgruppens gjennomgang omhandler flere temaer hvor det etter vår mening kan knyttes tvil til Bergwalls forklaringer, men hvor denne tvilen i liten grad fremkommer av oversiktsrapporter og andre saksdokumenter. En er derfor avhengig av å finlese sakens dokumenter for å forstå helheten i saken. Både sentrale etterforskere og van der Kwast har imidlertid i ettertid ikke lagt skjul på at Bergwall kom med en rekke feilaktige opplysninger. Dette ble imidlertid forklart med "medvetne avvikelser", det at han tenkte speilvendt, osv. Arbeidsgruppen har omhandlet dette under kapittel 5 – "den svenske nøkkelen". I stedet for å se nærmere på det som ikke stemte rettet politiet og påtalemyndigheten i stor grad fokus mot de "unike" opplysningene.

Arbeidsgruppen har med denne gjennomgangen forsøkt å se nærmere på noen av de såkalte unike opplysningene, blant annet Bergwalls forklaringer rundt treet med innrissinger, veisystemet i Ørjeskogen og gjemmestedene. Etter å ha gått i dybden på disse temaene mener vi at det fremstår som klart at Bergwalls forklaringer ikke er like unike som først antatt.

Arbeidsgruppen savner generelt en mer kritisk tilnærming til den informasjon Bergwall kom med, blant annet bedre etterprøving og kontroll av opplysningene. Bergwall forklarte for eksempel i de siste avhørene at han brente kroppsdeler på bål i skogen. Arbeidsgruppen mener at ytterligere detaljer rundt dette temaet burde vært innhentet, og at teknisk rekonstruksjon burde vært gjennomført i den grad det var mulig.

På bakgrunn av dette kan en stille spørsmål ved om påtalemyndigheten hadde et balansert og riktig bilde av saken, og om beslutningsgrunnlaget samsvarte med det reelle bevisgrunnlaget, på veien frem til Riksadvokatens beslutning om at saken skulle oversendes svenske myndigheter for iretteføring.

9.4.3 Bruk av likhund

Bruk av likhund var på midten av 90-tallet lite utbredt, og opptreningen av de første norske likhundene i 1996 ble ansett som et pionerprosjekt. Kunnskapsnivået og erfaringsgrunnlaget på dette området var relativt lavt både i Norge og Europa. Det var heller ikke gjennomført internasjonal rettsforskning av særlig grad som en kunne støtte seg til. Dette må legges til grunn når en skal vurdere bruken av likhund i Therese-saken.

Innledningsvis var intensjonen tilsynelatende at likhundene kun skulle være et kriminalteknisk verktøy i søk etter kroppsdeler og annet materiale. Det utviklet seg imidlertid til at likhundene, og spesielt den svenske hunden Zampo, ble tillagt betydelig bevisverdi under hovedforhandlingen.

Kvaliteten på dokumentasjonen rundt søk med likhund i Therese-saken fremstår som varierende. Med noen få gode unntak er dokumentasjonen generelt dårlig, og det er spesielt vanskelig å lese seg frem til hvor hundesøkene ble foretatt, og nøyaktig hvor det ble gjort markeringer. Arbeidsgruppen savner generelt sett bedre dokumentasjon og notoritet.

Av likhundrapporten fremgår det at det er viktig at dokumentasjon og logger over trening, testsøk, ordinære søk osv. ligger til grunn før en kan vurdere en hunds nivå og pålitelighet. Arbeidsgruppen kan ikke se at dette foreligger verken for Zampo eller for de andre hundene som gjennomførte søk i Ørjeskogen.

På bakgrunn av sakens dokumenter kan en lett få inntrykk av at det var Zampo som markerte for begge de antatte beinfragmentene (F-9 og F-12) på Torget. Dette har også vært en oppfatning hos enkelte arbeidsgruppen har intervjuet. Dette er imidlertid en sannhet med modifikasjoner. Det er riktig at Zampo markerte ved stedet hvor F-9 senere ble sikret fra en kløft i berget. Den markerte imidlertid ikke for bålet hvor F-12 etter hvert ble funnet. Denne feilen burde i seg selv ha vært en tankevekker for etterforskerne, men ble ikke eksplisitt nevnt i saksdokumentene. I stedet ble Zampo fremhevet som en ekstraordinær likhund med "ett exceptionellt välutvecklat luktsinne".[565]

Likhunden Oscar gjennomførte også søk ved Torget uten at hunden gjorde markeringer. Det negative resultatet fremgår av oversiktsrapporten[566] men synes utover dette å ha fått liten oppmerksomhet i saken. Hvorvidt påtalemyndigheten og tingretten hadde kjennskap til Oscars manglende markering ved Torget, samt Zampos manglende markering for F-12, vites ikke.

Zampo fremstår som den klart mest erfarne likhunden som ble benyttet i Ørjeskogen. Likevel mener arbeidsgruppen at norske myndigheter ikke var tilstrekkelig kritiske til Zampos nivå, kvalitet og pålitelighet som likhund, og at det i for stor grad ble lagt vekt på resultatene av Zampos hundemarkeringer.

Arbeidsgruppen viser til likhundrapporten som konkluderer med følgende:

> *Ønsker man å bruke markeringer fra kriminalsøkshund som en del av bevisføringen, må kvalitetssikringen omkring den enkelte hund være god. Denne kvalitetssikringen må ivaretas av sentralisert opplæring og dokumentasjon i form av eksamen og en kontinuerlig evaluering gjort av egne og i samarbeid med eksterne fagkyndige.*[567]

---

[565] Hedemora tingsrätt dom av 02.06.98, s. 14.

[566] Oversiktsrapport v/Bjerknes og Grøttland av 04.02.98, s. 13.

[567] Utredning om bruk og nytteverdi av kriminalsøkshund av april 2003, s. 8.

Det henvises for øvrig til lederen for hundetjenesten ved PHS, som overfor arbeidsgruppen har uttalt at det må ligge empirisk forskning av et visst format til grunn for at en skal kunne vurdere å tillegge hundemarkeringer bevisverdi uten å underbygge dem med kriminaltekniske funn. Inntil dette foreligger, skal hundesøk kun anses som et verktøy i det kriminaltekniske arbeidet.[568]

9.4.4 Kriminaltekniske undersøkelser

Den kriminaltekniske dokumentasjonen i saken er generelt sett god. Rapporter om åstedsundersøkelser er detaljerte. Det er også god dokumentasjon i form av foto, kart og skisser i saken. Dokumentasjon av funn og behandling av enkelte deler av det sikrede materialet kunne imidlertid vært bedre. Det er blant annet vanskelig å lese seg frem til hvor enkeltfunn ble gjort, og hva slags behandling materialet gjennomgikk videre. Det mangler også benevnelse på materialet som ble undersøkt av den tyske sakkyndige prof. dr. med. Helmer. Det er derfor vanskelig å vurdere Helmers rapport, og også de etterfølgende svenske undersøkelsene som ble gjort i forbindelse med gjenopptagelsesprosessen.

Arbeidsgruppen peker også på at enkelte negative funn ikke er dokumentert i saken. Et eksempel er mangelen på nitrogen og fosfat i jordprøvene, som indikerer at det ikke hadde vært likrester i de undersøkte områdene.

Enkelte av kriminalteknikerne fra Kripos har i intervjuer med arbeidsgruppen forklart at de følte seg overkjørt av taktikerne, og at taktikerne overtok deres oppgaver. Taktikerne sier seg uenige i dette og mener det var et godt samarbeid. Arbeidsgruppen har uansett registrert at det var uklarheter rundt ledelsen av det kriminaltekniske arbeidet. Dette kan ha svekket notoriteten og kvalitetssikringen av det kriminaltekniske arbeidet.

Arbeidsgruppen har inntrykk av at samhandling mellom taktisk og teknisk etterforsking i enkelte saker også i dag har et forbedringspotensiale. Vi mener derfor det bør utnevnes en åstedskoordinator i alle store straffesaker. I Therese-saken ville en åstedskoordinator sannsynligvis ha sørget for bedre notoritet, dokumentasjon og kvalitetssikring av det kriminaltekniske arbeidet.

Arbeidsgruppen vil bemerke at mange anså den omfattende operasjonen med tømming av Ringen-tjernet som en suksess. Samarbeidet mellom Kripos, Drammen politikammer (nå Søndre Buskerud politidistrikt) og lokalt politi fremsto som godt. Sammen utviklet de nye metoder som med stor grad av sikkerhet lot dem utelukke at det var kroppsdeler i tjernet. Arbeidsgruppen ser et behov for at informasjon om spesielle kriminaltekniske og taktiske metoder samles inn og ivaretas sentralt, slik at man i nye saker enkelt kan dra nytte av tidligere erfaringer.

9.4.5 Politiets og påtalemyndighetens bruk av sakkyndige

Arbeidsgruppen noterer seg at det tilsynelatende var tett og uformell kontakt mellom politiet og de sakkyndige over lang tid i saken. Både professor Holck og professor Ohlson ble tidlig engasjert i saken, men først og fremst som rådgivere. Etter hvert fikk de mer en status som sakkyndig. Holck endte opp som rettsoppnevnt sakkyndig, mens Ohlson til tross for aldersbestemmelse av skaden på bjørka ikke fikk mulighet til å forklare seg for Hedemora tingsrätt. Arbeidsgruppen har merket seg at Bergwall-kommisjonen mener denne kombinasjonen kan være uheldig.

[568] Samtale med leder for hundetjenesten ved PHS, pob. Jo Geir Grande, 08.10.14.

Til tross for at både Holck og Ohlson avga sakkyndiguttalelser, mottok de ikke noe skriftlig mandat. Arbeidsgruppen har inntrykk av at politiet og påtalemyndigheten i dag fortsatt har et forbedringspotensial på dette området. Den sakkyndiges mandat må være tydelig og utformet på en slik måte at objektivitetskravet ivaretas. I tillegg må det være egnet til å belyse alle relevante hypoteser.

Det er positivt at en i 1997 benyttet seg av en *second opinion* ved å få en sakkyndig nr. 2 til å vurdere de antatte beinfragmentene. Prosessen rundt dette fremstår imidlertid som uryddig. De kunne også ha vurdert å bruke en *second opinion* i andre deler av etterforskingen, for eksempel i forbindelse med undersøkelsene av bjørketreet.

I et intervju med arbeidsgruppen sa Per Holck at han ikke ble kontaktet av verken politiet eller påtalemyndigheten med spørsmål om en nærmere redegjørelse for konklusjonene sine. Holck kjenner heller ikke til at konklusjonene var et diskusjonstema innad i politiet og påtalemyndigheten. Det har heller ikke i intervjuer med representanter fra norsk politi og påtalemyndighet kommet frem opplysninger om at konklusjonene var gjenstand for diskusjoner.

Holck fortalte at han heller ikke ble spurt om å foreta ytterligere undersøkelser av materialet som ble sikret fra flere steder i Ørjeskogen, og som han vurderte til å være organisk materiale. Han har opplyst til arbeidsgruppen at det ikke finnes noen sikker analysemetode for å fastslå hva materialet er.[569] Konklusjonen må derfor sies å være usikker. Forut for Riksadvokatens anmodning til svenske myndigheter om overføring av straffeforfølgningen av Bergwall, datert 09.03.98, fastslo likevel saksbehandlende statsadvokat ved embetet følgende:

> *I flere bålplasser er det er her påvist spor av menneskelig organisk materiale, herunder flere mindre beinbiter.*[570]

Professor Mikael Ohlson, som foretok årringanalysen av bjørka med innrissing, har også fortalt arbeidsgruppen at verken norsk politi eller påtalemyndighet kontaktet ham med spørsmål knyttet til hans skriftlige uttalelse om treet.

Arbeidsgruppen mener det er uheldig at verken politiet eller påtalemyndigheten stilte nærmere spørsmål rundt de sakkyndiges undersøkelser og konklusjoner. Det må også påpekes at sakkyndige også bør ha et ansvar for å gi uttrykk for tvil.

Etter vår mening var det allerede i 1996 og 1997 knyttet usikkerhet til konklusjonene, uten at dette i tilstrekkelig grad ble opplyst i saken. Det er også en klar svakhet at Per Holcks sakkyndige uttalelse ikke ble oversendt til DRK før nærmere tre uker etter at dommen i saken var falt. I rapporten fra DRK[571] fremkommer det tydelig at det ikke fantes analysemetoder som entydig kunne bestemme hvorvidt det var snakk om beinfragmenter fra et menneske eller et dyr. Spørsmålet er hvordan Hedemora tingsrätt ville behandlet temaet dersom de hadde fått vite dette under hovedforhandlingen.

Politiets og påtalemyndighetens oppgave er å vurdere resultatet av rettsmedisinske og sakkyndige undersøkelser opp mot øvrige bevis i saken. For å kunne gjøre dette må politiet og

[569] Telefonsamtale med prof. dr. med. Per Holck, 26.05.15.

[570] Internt notat av konstituert statsadvokat Terje Sjøvold, udatert.

[571] Rapport fra Den rettsmedisinske kommisjon, 02.09.98.

påtalemyndigheten forstå hva innholdet i de sakkyndiges konklusjoner innebærer, og den bevismessige betydningen av dette. Dersom det er uklart på grunn av formuleringer og faguttrykk, må den sakkyndige gjøre rede for betydningen. Politiet og påtalemyndigheten må også ha klart for seg eventuelle usikkerhetsmomenter knyttet til konklusjonene. For arbeidsgruppen fremstår det som om politiet og påtalemyndigheten i denne saken til tross for at det hadde fremkommet usikkerhetsmomenter, uten videre godtok konklusjonene så lenge de passet inn i politiets teori. Dette kan samlet sett ha påvirket utfallet av saken.

Det må imidlertid påpekes at det i liten grad fantes retningslinjer for bruk av sakkyndige på denne tiden, og vi skal derfor være forsiktige med å kritisere norsk politi og påtalemyndighet for dette i Therese-saken.

Arbeidsgruppen mener at situasjonen i dag er at norsk politi og påtalemyndighet fortsatt er preget av usikkerhet og mangel på kompetanse i håndteringen av sakkyndigarbeid. I etterkant av de norske Bergwall-sakene har det, på bakgrunn av andre norske straffesaker, blitt publisert to NOU-er (Norges offentlige utredninger) som har kommet med flere forslag vedrørende sakkyndigarbeid.[572] Som følge av dette er § 142 a og nytt 4. punktum i § 148 blitt inntatt i straffeprosessloven. Videre ble forskrift om Den rettsmedisinske kommisjon endret ved forskrift 04.04.14. Arbeidsgruppen har også registrert at Dommerforeningen, Riksadvokaten, Regjeringsadvokaten og Advokatforeningen i november 2014 utarbeidet retningslinjer for sakkyndigarbeid i domstolene. Disse retningslinjene er etter arbeidsgruppens mening gode og informative. Det er likevel aspekter ved sakkyndighet som fortsatt bør klarlegges nærmere. Dette går spesielt på utforming av mandat, metodebruk, for eksempel bruk av "blindtester"[573], og vurderinger av sakkyndiguttalelser. Arbeidsgruppen registrerer at Riksadvokatens arbeidsgruppe "Etterforsking av drapssaker med ukjent gjerningsmann"[574] har kommet med flere vurderinger og anbefalinger knyttet til politiets og påtalemyndighetens bruk av sakkyndige. Blant annet pekes det på viktigheten av notoritet over kontakt med den sakkyndige, krav til presise skriftlige mandat, at den sakkyndige bør ha *en* person å forholde seg til, samt behovet for et sentralisert sakkyndighetsregister.

I Therese-saken konkluderte Per Holck med at "de omtalte funnene er *efter all sannsynlighet* knokkelbiter fra et menneske, trolig et ungt individ mellom 5 og 15 år". Holck forklarte i intervju med arbeidsgruppen[575] at han selv valgte ordlyden i konklusjonen ut fra egen vurdering. Formuleringen refererte med andre ord ikke til standardiserte konklusjonsgrader fra for eksempel Folkehelseinstituttet eller Kripos. Spørsmålet er hvor sterk konklusjonsgraden "efter all sannsynlighet" i denne sammenhengen er. I dag sier Per Holck at han er ca. 75 % sikker på at det mye omtalte materialet fra Torget er fra et menneske og ikke et dyr. Han er bare 50 % sikker på at det kom fra et ungt individ mellom 5 og 15 år.[576]

Holck har forklart at det ikke brukes standardiserte konklusjonsgrader blant de sakkyndige

[572] NOU 2001: 12 og NOU 2007: 7.

[573] En blindtest er en måte å gjennomføre en undersøkelse på for å eliminere subjektiv innflytelse hos den sakkyndige. Det sentrale er at den sakkyndige ikke vet hva som er referansematerialet, og hva som er et potensielt bevis.

[574] Riksadvokatens publikasjoner nr. 2/2002 "Etterforsking av drapssaker med ukjent gjerningsmann" s. 129-138.

[575] Intervju med prof. dr. med. Per Holck, 13.03.15.

[576] Loc.cit.

i universitetsmiljøet. Dette har heller ikke vært tema i dette miljøet.[577]

I juridisk terminologi benyttes for eksempel uttrykket "overveiende sannsynlig" om en situasjon der noe er mer sannsynlig enn noe annet. I medisinske fag synes formuleringen "overveiende sannsynlig" å benyttes om en langt høyere sannsynlighetsgrad, kanskje opp mot 100 %.[578]

Arbeidsgruppen mener derfor en bør vurdere standardiserte konklusjonsgrader som er felles for alle typer sakkyndige.

Det er uansett avgjørende at politiet og påtalemyndigheten har et granskende og kritisk blikk på den sakkyndiges uttalelse, og innhenter klargjørende og supplerende informasjon dersom årsakssammenhengen og konklusjonen fremstår som uklare. Det er også avgjørende at politiet og påtalemyndigheten forstår den bevismessige betydningen av uttalelsen.

---

577 Loc.cit.

578 NOU 2007: 7, pkt. 13.4.7.4.

KONKLUSJONSGRADER SOM BENYTTES VED KRIMINALTEKNISK AVDELING KRIPOS

I rapporter fra Kriminalteknisk avdeling, Kripos brukes følgende formuleringer i konklusjonene:

1. **..... er .....**
2. **..... er etter all sannsynlighet .....**
3. **..... er sannsynligvis.....**
4. **..... kan være .....**
5. **..... er ikke .....**
6. **..... kan ikke trekkes noen konklusjon .....**

Grunnlag for bruk av konklusjonene:

Grad 1: Gra den benyttes når resultatet av undersøkelsen er uomtvistelig sikkert. Konklusjonen innebærer at det er påvist så mange/klare/sikre holdepunkter at saksbehandleren(e) og de(n) som kontrollerer arbeidet ikke er i tvil.

Grad 2: Gra den benyttes når resultatet av undersøkelsen er sikkert. Det er således kun rom for en hypotetisk tvil.

Grad 3: Gra den benyttes når det er påvist en klar overvekt av karakteristiske spor/detaljer uten at helhetsbildet nødvendigvis er fullt ut overensstemmende. Det er således liten tvil knyttet til resultatet av undersøkelsen.

Grad 4: Gra den benyttes når det finnes overensstemmelser, men liten grad av spor/detaljrikdom som kan danne grunnlag for å trekke en sikrere konklusjon. Det knytter seg således tvil til resultatet av undersøkelsen.

Grad 5: Gra den benyttes når det er påvist helt klare og konsistente ulikheter/uoverensstemmelser/motsetninger slik at noe klart kan utelukkes.

Grad 6: Gra den benyttes når det undersøkte materialet er av en slik beskaffenhet/kvalitet at det ikke er mulig å trekke noen konklusjon.

Kripos, Kriminalteknisk avdeling,
Oslo, 11.10.2007

h:\privatjobb\instruksjon\dokumentasjon og rapportskriving trinn i 2009\utleverte dokumenter\konklusjonsgrade 111007.doc

Kripos' konklusjonsgrader pr. 11.08.15

10 EI DRAPSHANDLING UTVIKLAR SEG – GJENNOMGANG AV TRINE-SAKA MED VEKT PÅ BERGWALL SI SKILDRING

10.1 INNLEIING OG BAKGRUNN

22.06.00 vart Sture Bergwall, under namnet Thomas Quick, dømd for to nye drap utført i Noreg, drapa på Trine Jensen og Gry Storvik. Frå før hadde han blitt dømd fire gongar for fem forskjellige drap. Den siste domen var for drapet på Therese Johannesen, 02.06.97.

Også i domen for drapa på Trine og Gry vart det lagt vekt på Bergwall si forklaring, "Berettelsen är inte orimlig", konkluderte dommarane.[579] Retten hadde då sett på korleis forklaringa til Bergwall vart støtta av dei andre opplysningane som vart lagt fram i retten frå saka. I domen går det fram at retten la særleg vekt på to ting. Det eine var at Bergwall kunne vise vegen dit liket vart funne. Det andre var at Bergwall hadde laga ein knute som i det vesentlege stemte overeins med knutane på ei reim som vart funne ved Trine sitt lik.[580] Retten viser i domen til at det ikkje er påvist at bilete eller skildring av knutane hadde vore i media, så det Bergwall hadde forklart, var med andre ord informasjon som nesten berre ein gjerningsmann kunne kjent til.

Trine Jensen forsvann frå Oslo sentrum laurdag 22.08.81 og vart funnen drepen ved Svartskog søndag 11.10.81. Det vart gjennomført ei omfattande etterforsking etter drapet utan at nokon vart tiltala for drapet. I mai 1994 vart saka teke opp att på bakgrunn av tips, utan at det gav nokon resultat. I løpet av etterforskingane vart det avhøyrt til saman 322 vitne.[581]

I samband med avhøyr av Bergwall i ei anna sak vart det fyrste avhøyret om Trine gjort på Säter sjukehus 04.10.96 etter oppmoding frå Bergwall. Han sa at han hadde bortført og drepe ei jente i dei øvre tenåra i Oslo sommaren 1981, og at ho heitte Trine Jensen.

Fram til 13.03.00 vart det teke 14 avhøyr av Bergwall om Trine Jensen. Det var fire utdrag frå avhøyr og tre avhøyr i samband med vallning og rekonstruksjon. Av vallningsavhøyra låg eit av dei som utdrag i saka. Det vart òg skrive sju eigenrapportar i samband med opplysningar knyta til avhøyra og Bergwall. Rettssaka mot Sture Bergwall i sakene om Trine og Gry tok til 18.05.00, og domen fall 22.06.00.

Arbeidsgruppa har lagt merke til at Bergwall si skildring av drapshandlinga endra seg. Vi vil sjå nærare på disse endringane.

10.2 METODE

Vi har gått gjennom dokumenta i Trine-saka og enkelte frå Gry-saka. Dette gjeld både dei dokumenta som kom i retten, og dei dokumenta arbeidsgruppa har klart å samle frå Trine-saka frå 1981. Utover sjølve saka har vi gått gjennom annan dokumentasjon som kan gje oss informasjon om Bergwall si skildring av drapshandlinga.

Det er verdt å nemne at arbeidsgruppa ikkje har den heile og fulle oversikt over kontakta Bergwall hadde med verken journalistar, politi, behandlande personale eller andre. Vi har hel-

[579] Dom av 22.06.00, Falu Tingsrätt, s. 11.

[580] Ibid., s. 12.

[581] Etterforskingsrapport av 10.04.00, s. 1–4, Lundamo.

ler ikkje oversikta over all kontakt mellom norsk og svensk politi, og vi veit ikkje når svensk politi fekk informasjon frå den norske etterforskinga og vise versa. Informasjonen frå Noreg vart brukt i avhøyra av Bergwall både medvite og umedvite. Arbeidsgruppa har fått noko informasjon om møter og samhandling mellom norsk og svensk politi gjennom våre intervju med dei som deltok i etterforskingane i si tid. Vi må likevel ta høgde for at det har gått over 15 år sidan hendingane fann stad. Enkelte møter vi kjenner til, har vi fått kunnskap om etter at vi har kome over notat skrive før eller etter møter.

I løpet av dei 14 avhøyra som vart teke av Bergwall i Trine-saka, kom han med meir og meir informasjon om drapet, inkludert sjølve drapshandlinga. Det var den vanlege utviklinga etter "den svenske nøkkelen". I dette kapittelet vil vi sjå nærare på korleis det som Bergwall forklarte om drapshandlinga, endra seg, og korleis Bergwall si forklaring om drapshandlinga vaks fram under avhøyr. Det vil vi gjere ved å sjå på utviklinga av tre tema som hadde samanheng med drapshandlinga: korleis Trine var kledd, bagen til Trine med handtaket som truleg vart nytta til å kvele ho, og skadane på kroppen hennar.

I kapittel 6 viste vi med bakgrunn i Therese-saka at Bergwall ikkje sat i noko informasjonsmessig vakuum på Säter. Farane for påverknad gjennom kvar av faktorane var òg til stades under dei andre etterforskingane mot Bergwall. I det kapitlet skildra vi korleis andre enn politiet påverka informasjonen som kom fram i avhøyr. I dette kapitlet vil hovudfokuset når det gjeld prosess vere på korleis politiet påverka Bergwall i avhøyr.

Arbeidsgruppa har under punkt tre i hovudsak gått kronologisk gjennom opplysningane vi har funne med fokus på dei tre tema som er nemnt over. Der vil arbeidsgruppa gjere seg bruk av mange sitat frå dokumenta. Grunnen til at vi vel å gjere det slik, er at lesaren skal få høve til å sjå grunnlaget for dei vurderingane arbeidsgruppa har gjort seg under vegs. Punkt fire er ei tematisk samling av opplysningane som kom under punkt tre, der våre vurderingar vil bli trekt saman. For kvart tema vil vi òg ha eit kort samandrag som viser kva Bergwall starta med og til slutt enda opp med. Kapittel fire kan lesast uavhengig av kapittel tre, men ein vil då ikkje få den same forståinga for grunnlaget for dei vurderingane arbeidsgruppa har gjort.

Gjennomgangen av utviklinga av forklaringa om drapshandlinga er særleg relevant ut frå mandatets punkt 4 a, om norsk politi og påtale var tilstrekkeleg kritisk, og punkt 4 b, der det går fram at vi skal gå inn på bevissikringa for å kunne sei noko om bevis- og avgjerdslegrunnlaget.

10.3 DOKUMENTASJON AV DRAPSHANDLINGA

10.3.1 Avhøyr 04.10.96

Før eit anna avtala avhøyr hadde Bergwall bede om å få kome med nokon opplysningar. Bergwall sa at han ville vere kort, og at han ikkje ville svare på spørsmål. Det vart godteke av politiet.

> *Jag vill tala om att jag två årstider efter Johans död, d v s sommaren 1981 var till Oslo, där jag rövade bort en kvinna som jag uppfattar i övre tonåren, hon heter, hette, Trine Jensen, fördes bort och mördades och det, det är det hela idag.*

10.3.2 Tidsrommet 04.10.96–24.04.98

Etter at Bergwall hadde fortalt at han hadde drept Trine 04.10.96, kan vi ikkje sjå at det skjedde noko aktiv etterforsking av den saka før 24.04.98, nesten to år etter at han hadde

tilstått å ha drept ho. Fram til då hadde Penttinen skrive tre eigenrapportar i samband med at Bergwall hadde nemnt Trine to gongar.[582] I tillegg hadde Penttinen skrive ein eigenrapport om eit intervju den norske journalisten Kåre Hundstad hadde gjort av Bergwall, som vart trykt i veke 10, 1998. I intervjuet hadde Bergwall sagt at han hadde kidnappa Trine med bil frå gata i Oslo.[583]

Arbeidsgruppa kan ikkje sjå at det i løpet av denne perioden kom fram noko informasjon frå Bergwall om korleis han hadde drepe Trine.

I dette tidsrommet var det likevel mykje kontakt mellom norsk og svensk politi i samband med Therese-saka, som då vart etterforska for fullt. Ved eit høve skulle to svenske etterforskarar til Noreg for å møte norske, blant dei var Seppo Penttinen. Arbeidsgruppa har funne eit notat frå 01.04.97 som skildrar planen for besøket, 06.- 10.04.97. Dei svenskane etterforskarane skulle informere om Bergwall sitt forhold til Trine, avhøyra og framdriftsplan. Dei norske skulle informere om kriminaltekniske funn i Trine-saka og den taktiske delen av etterforskinga. Seinare skulle dei på synfaring både i eit område ved Oslo S, der Trine truleg vart kidnappa, og i Svartskog der liket vart funne.

Arbeidsgruppa kjenner ikkje til om dette opphaldet i Noreg vart gjennomført, og om det i så tilfelle vart gjennomført etter planen. Det vi derimot veit ut frå planen er at det var kontakt mellom norsk og svensk politi kring detaljane i Trine-saka lenge før Bergwall tok til å forklare seg om detaljar i Trine-saka.

10.3.3 Avhøyr 24.04.98

Dette er eit utdrag frå avhøyr, der berre fire av sidene frå avhøyret ligg med saka, side 7–10. Vi veit ikkje kor langt avhøyret faktisk var.

I dette avhøyret vart Bergwall minna på at han hadde nemnt Trine fleire gongar tidlegare. Då sa Bergwall at han var usikker på om han hadde drepe Trine. Han var òg usikker på kva grunnen var til at han hadde kledd av ho. Han var usikker på om det berre var "fantasibilder". Kroppen låg naken på magen. Bergwall fekk sjå på eit kart og plasserte kroppen ved Kongsvinger.

10.3.4 Tidsrommet 24.04.98–27.01.99

Sture Bergwall vart dømd for drapet på Therese Johannesen 02.06.98. To dagar seinare var det eit møte mellom svensk og norsk politi og påtale i Töcksfors 02.-03.06.98. Under møtet gjennomførte dei ei evaluering av Therese-saka, og det kom fram at det var aktuelt å starte etterforsking av fire saker i Noreg: Trine Jensen, Gry Storvik, Marianne Rugaas Knutsen og ei sak frå eit asylmottak.[584]

Den norske etterforskingsleiaren i Trine-saka fortalde arbeidsgruppa at han tok til med Trine-saka på fulltid i januar/februar 1998, men at han vart sjukmeld i mars same år. Hausten 1998 var han framleis sjukmeld, men jobba litt etter litt til han var fullt tilbake om lag 01.05.99. Frå om lag januar/februar 1999 var han i regelmessig kontakt med Penttinen 2–3 gongar i veka. Då den norske etterforskinga tok til for fullt i august 1999, var det nesten dagleg kontakt mellom etterforskingsleiaren og Penttinen. Han hugsa ikkje når Penttinen fekk sendt over dokumenta frå den gamle etterforskinga i Trine-saka.

[582] Eigenrapportar av 20.02.97 og 12.05.97, Penttinen.

[583] Eigenrapport, 17.03.98, Penttinen.

[584] Notat etter møte i Töcksfors 02.–03.06.98, udatert, statsadvokat Marit Bakkevig.

10.3.5 Avhøyr 27.01.99

Dette er eit avhøyrsutdrag der fire sider frå avhøyret er lagt inn i saka. Arbeidsgruppa har fått tak i avhøyret komplett. Ein del av side 29, heile side 30 og 31 og ein del av side 36 er lagt med i Trine-saka. Heile avhøyret er på 38 sider og dreia seg om ein gjennomgang av fleire drap Bergwall hadde forklart seg om for å kome fram til den staden han hadde gøymt likdelar.

I dette avhøyret var Bergwall ikkje i tvil om at det var Trine han hadde drept. Bergwall forklarte at han hadde plukka opp Trine i Oslo og seinare skjenda ho. Han ville ikkje sei korleis han skjenda kroppen hennar, ut over at det var på forskjellige måtar. Bergwall vart ikkje spurt om grunnen til at han ikkje ville forklare dette. Trine vart forlate heilt avkledd med kvistar over seg, som Bergwall hadde lagt symbolsk over kroppen. No forklarte han at kroppen vart lagt på sida, og ikkje lenger på magen.

10.3.6 Dokument frå den "gamle" etterforskinga

Arbeidsgruppa har ikkje funne nokon dokumentasjon av kva materiale eller informasjon frå Trine-saka som vart sendt til Sverige eller når. Norsk politi vart varsla om at Bergwall hadde forklart seg om Trine Jensen i januar 1997.[585] I avhøyret av 10.02.99 kom Penttinen med utsegner som viser at svensk politi truleg hadde fått tilgang på detaljar frå etterforskinga av Trine-saka i Noreg. Vi vil difor gje ei oppsummering av kva som låg i den norske etterforskinga frå 80-talet som kan vere viktig for å skjøne Bergwall sine forklaringar om skadane på Trine, før vi tek for oss avhøyret av 10.02.99.

10.3.6.1 Obduksjonsrapporten av 19.10.81

Trine Jensen vart funnen 11.10.81, over ein og ein halv månad etter at ho forsvann. Rapporten skildrar korleis det såg ut på åstaden og skadane på liket.

> *Det påviste lik lå under et grantre. Liket lå delvis på venstre side med bryst og hode ned, der var trøye og b.h. på overkroppen, ellers ingen klær. Få meter fra likfunnet lå der en bag med en del eiendeler og identitetspapirer, der lå to røde sokker, to tresko samt en pung inneholdende over 1000 kroner.*
>
> *Ved undersøkelse på stedet kunne en konstatere skader i ansiktsskjelettet samt en tøystrime som var knyttet i løkke og som så ut til å være festet om avdødes hals.*[586]

Laust ved brystet låg ei truse som virka uskadd.

Rettsmedisinarane skildra knuten som 20 år seinare skulle vise seg å bli viktig i rettssaka mot Bergwall:

> *Svarende til halsen finnes et tøybånd eller et belte av bredde 2-3 cm som er knyttet sammen i to rundinger, med hver sin knute. Hver runding har en diameter på ca. 7 cm. I en av knutene sitter fastknyttet hodehår som henger sammen med hår som ennu er festet til skalpen på kraniet. Løst festet til båndet finnes også et tynt halskjede som er revet over et sted, mens låsen er intakt. Inntredd på halskjedet finnes et lite emblem i form av et hjerte.*[587]

Skadane på hovudet til Trine var noko av det som var best egna til å kontrollere Bergwall si

[585] Etterforskningsrapport av 10.04.00, s. 4, Lundamo.

[586] Obduksjonsrapport av 19.10.81, s. 2.

[587] Ibid., s. 3.

forklaring. Rapporten viser at ho hadde skadar på høgre og venstre side av hovudet.

> *På hodeskallens venstre side finnes en del hud med langt, mørkt hodehår (ca. 20 cm langt). Der er ingen skader å se på hodehuden. Hodeskallen har betydelige defekter. Ca. 5 cm oppad for og bak venstre øreknute sees en litt kantet defekt som går tvers gjennom kraniet og som har diameter 7-8 mm. I høyre tinningben sees en vertikalt gående 6-7 cm lang bruddlinje. Venstre kinhbue er brukket løs. Overkjeven ligger adskilt fra resten av kraniet med en del defekter i de tynne benlameller oppad. Der er ingen brudd-linje nedover mot tannfestet i overkjeven. Tennene i overkjeven er intakt. De benete deler av bunnen i begge øyehuler er borte. Baktil i høyre øyenhulebunn sees en liten brudd-linje. Nesens benete deler mangler for en stor del. Underkjeven ligger løs ved siden av liket med tennene intakt. Begge leddhodefremspring baktil på underkjeven er brukket av og finnes ikke. Forøvrig er det ingen skader av under-kjeven. Det er intet innhold i kraniet, hverken rester av hjerne eller fremmedlegemer.*[588]

Trine hadde to ringar. På begge hendene til Trine var det hår som kunne samsvare med kjønnshår. Ved seinare undersøkingar vart det slått fast at to hår frå høgre hand var kjønnshår. Håra frå venstre hand vart òg undersøkt, men dei er berre skildra som "hår".[589] Liket var i framskriden grad av forrotning og mangla blautdelane på overkroppen og kraniet. Tungebeinet mangla. Det er ingen skadar på ryggvirvlane, ribbeina eller brystbeinet. Dei fleste delane av underlivet mangla på liket:

> *Nedad i bukhulen finnes rester av tarm. De øvrige organer i bukhulen mangler. Kjønnsorganene og blæren er helt borte. Der er ingen synlige rifter i eller omkring de ytre kjønns-deler eller nærmest tilgrensende deler av lårene. Det kan ikke påvises noen brudd i noen knokler bortsett fra det ovenfor anførte i kraniet. Det anses formålsløst å ta noen prøver fra liket.*[590]

10.3.6.2 Politirapport av 11.10.81

I ein politirapport om funnet av liket kan vi i tillegg lese at delar av ei rot og ein tørka grankvist låg over liket.[591] I denne rapporten står det at liket låg på høgre side:

> *Det virket som om vedkommende hadde ligget i tilnærmet stabilt sideleie med høyre kroppshalvdel ned mot bakken.*

10.3.6.3 Illustrasjonsmappe av 28.07.99

Illustrasjonsmappa er bygd opp av bileta som vart teke i 1981. I 1981 hadde dei teke ut kart over åstaden der det var merka av kvar funnet av Trine vart gjort. Det er òg fleire flyfoto over åstaden. I mappa er det bilete over vegen inn til den sentrale åstaden.

Det er fleire bilete av åstaden som viser både korleis Trine låg, kva kle ho hadde på seg og kva som låg rundt liket. Vi kan sjå at Trine låg på høgre side. Vi ser òg at det ligg delar av eit tre og nokre få kvistar over den øvste delen av overkroppen til Trine. Det er lagt med foto frå obduksjonen og av tinga som vart funne på åstaden, slik som reima med knute, kleda, prydgjenstandar og bagen. Det siste biletet i

[588] Ibid., s. 4.

[589] Rapport frå Rettsmedisinsk Institutt av 29.10.81, professor Jon Lundevall.

[590] Obduksjonsrapport av 19.10.81, s. 5.

[591] Rapport av 11.10.81,lensmannsbetjent Ståle Finsal.

illustrasjonsmappa er ein rekonstruksjon av korleis Trine såg ut då ho forsvann.

10.3.6.4 Bagen til Trine Jensen

Reima som kan ha vore rundt halsen til Trine, stamma frå bagen Trine hadde med seg. Reima med knute vart funne der halsen til liket hadde vore, medan bagen vart funne like ved beina til liket. Bagen til Trine og reima frå bagen var naturleg nok heilt sentrale bevis i saka. Dei var viktige kontrollpunkt opp mot forklaringa til Bergwall.

10.3.6.5 Rapport om undersøking av gjenstandane på åstaden av 08.04.00

Rapporten om undersøkingar av gjenstandane som vart funne på og ved Trine vart skrive i april 2000. Dette er ei sak som starta i 1981, så vi går ut frå at dei viktigaste funna som vart skildra i denne rapporten, var kjende i etterforskinga. Vi tek med dei delane av rapporten som handlar om reima på bagen til Trine og skadebiletet på kroppen hennar.

Bagen er mørk blå med to lyseblå tøyband som hankar. Tøybanda er 109 cm lange og 2,45 cm breie. Det er restar av lyseblå trådar på bagen der eine reima var festa.

Då Trine vart funnen, var ho kledd i to plagg, ei t-skjorte og ein BH. I tillegg skildrar rapporten ei truse som vart funne på staden. Det vart ikkje funne restar etter blod på nokon av plagga. Alle plagga var heile med unnatak av eit spalteforma, ca. 0,5 cm langt hol på framsida av t-skjorta. BH-hempene var festa. Buksa og sokkane var ikkje ein del av rapporten. Dei vart òg funne ved liket.

På åstaden vart det funne ei brun handveske med lang hank. Den har ein klaff med smekklås, og hjørna på klaffen hadde messingbeslag.

10.3.6.6 Rapport om knuten av 02.06.82

Ved Oslo Sjømannsskole laga dei ein rapport med sine vurderingar om knuten som kan ha vore rundt halsen til Trine. Reima hadde blitt lagt to gongar rundt halsen til Trine. Den strammaste løkka var lagt på fyrst, medan den andre hadde som formål å låse den andre. Knutane hadde ikkje preg av "sjømannsmessig utførelse", men den som hadde laga knutane, kunne hatt kjennskap til ein teknikk som vart brukt til å stramme hyssing rundt pakkar.

Knuten på den fyrste løkka kan ha blitt laga før løkka vart tredd over hovudet til Trine, eller etter at reima var lagt rundt halsen til Trine. Eit "halvstikk" er fyrste halve av ein vanleg "kjerringknute"; to endar som vert slått rundt kvarandre ein gong. Om knuten vart laga etter at reima var lagt rundt halsen, vart knuten laga ved at ein slo eit halvstikk rundt reima som gjekk rundt halsen. Alternativet var at halvstikket ikkje vart dratt til då det vart laga, slik at det vart ei løkke ein kunne tre ned over hovudet. Begge alternativa gjorde at reima vart stramma rundt halsen til Trine når ein drog i reima. Dette stikket, og reima tilbake gjennom stikket, kalla dei i rapporten "rennesnare". Eit anna ord på norsk er "renneløkke". På svensk er det "löpsnara".

Då rennesnara var stram nok, vart den låst med nok eit halvstikk. Reima vart så teke ein gong til rundt halsen til Trine før den vart knytt fast med tre halvknutar oppå kvarandre, altså ein og ein halv "kjerringknute".

10.3.7 Avhøyr 10.02.99

Dette er nok eit utdrag frå eit avhøyr av Bergwall som arbeidsgruppa har fått tak i komplett. Som det førre avhøyret er også dette eit avhøyr om fleire offer for å avdekkje kvar Bergwall har gøymt likdelar. Avhøyret er opphavleg på 43 sider, men berre sju sider er lagt inn i Trine-saka, ein del av side 37 og side 38–43.

10.3.7.1 Kronologisk gjennomgang av innhaldet i forklaringa

Som vi kan lese i sitata under, gjekk det over to år og fire månadar etter at Bergwall nemnte Trine, før han for fyrste gong inn på korleis han tok livet av ho. Det var Penttinen som tok opp temaet Trine Jensen. Utsegner Penttinen kom med før han tok til å stille Bergwall spørsmål, tyder på at svensk politi hadde fått dokumentasjon frå norsk politi før dette avhøyret. Penttinen gjorde Bergwall kjend med at politiet hadde funne kroppen, gjort "massiv undersökning" av kroppen, undersøkt åstaden og hatt relativt sterke mistankar til ein gjerningsmann, før han spurte korleis Trine vart drepen. ("F" er avhøyrar. "Q" er Bergwall)

> *F: ....men det jag funderar över det är att hur går själva angreppet till, dödandet hur, hur dödas hon? Jag kan ju säga det innan du svarar på frågan då för att förklara en del saker i det här sammanhanget så är ju kroppen anträffad och att man har gjort en massiv undersökning kring detta och man har en platsundersökning också på stället och utöver det så har man relativt starka misstankar mot en annan gärningsman och det är därför jag ställer den här frågan, hur uppstår eller hur dödas hon?*
> *Q: Mm. Om det är samma person vi pratar om så, så dödas hon genom kraftigt våld mot huvudet, kross-,*[592]

I sitatet var Bergwall usikker om han snakka om Trine. Dette gjentok seg fleire gongar når han vart spurt om fleire detaljar. I staden for å avklare om dei snakka om det same offeret, var Penttinen meir oppteken av skadebiletet, og han stilte detaljspørsmål om valden mot hovudet. Bergwall sa at skaden var i bakre del av hovudet. Han nytta ordet "skadan"; det er i eintal. Likevel spurte Penttinen leiande om valden var konsentrert eller spreidd, og han spurte om kor omfattande skadane (i fleirtal) var. (Med unnatak av det siste sitatet frå avhøyret av 10.02.99, er sitata som kjem under, samanhengande dialog frå avhøyret berre avbrote av arbeidsgruppa sine kommentarar.)[593]

> *F: Den skadebild som man kan upptäcka när man anträffar kroppen, vad ser man för någonting? Du säger kraftigt våld mot huvudet?*
> *Q: Mm.*
> *F: Var någonstans är det våldet koncentrerat eller spritt eller hur det är? Du tittar upp i taket, inne.., innebär det någonting Thomas, försök att sätta ord på det, det är svårt att redovisa det på bandet när du gör bara.., pratar med kroppsspråket? Hur pass omfattande är dom här skadorna mot huvudet?*
> *Q: ... OHÖRBART ... samma person igen då som vi pratar, så är skadan lokaliserad till den delen av huvudet.*
> *F: Du pekar med handflatan bak emot bakre delen av ditt eget huvud?*
> *Q: Mm.*
> *F: Är det mitt på eller kan du säga om det är lokaliserat till.., du pekar rakt, längst bak i huvudet?*
> *Q: Ja. Krönet [krönet - toppen].*
> *F: Vid krönet säger du?*
> *Q: Ja.*

Penttinen fortsette å spørje med alternativ om det var ein eller fleire skadar i hovudet. Bergwall svarte framleis med eintal, og at den skaden var dødeleg. Trass i det spurte Penttinen nok ein gong om det var ytterlegare skadar. No sa Penttinen i tillegg at slik han oppfatta det Bergwall hadde sagt, skulle det vere fleire ulike skadar. Til slutt hadde Bergwall fått

[592] Avhøyr av 10.02.99, s. 37.

[593] Avhøyr av 10.02.99, s. 38–41.

nok hint til å skjøne at det skulle vere fleire skadar i hovudet til Trine, og han svara at det var eit slags sår medan han peika mot ein stad ved høgre munnvike.

F: Är det en skada eller är det flera skador mot huvudet?
Q: Det här är ju den, den dödliga skadan.
F: Den som är bak. Vad är det, vad är det för någonting ytterligare i så fall om det.., det förefaller som att du skiljer på olika skador?
Q: Ja. Övriga skador är av, av blessyrkaraktär, d v s något, något mer än blessyrkaraktär [blessyr – sår/skramme].
F: Var finns dom någonstans? Du vis.., du visar på din haka och du pekar på.., är det lokalisationen också så som du pekar eller?
Q: Ja.
F: Du pekar på höger sida på hakan och under underläppen så att säga, mellan underläpp och haka, vid höger mungipa någonstans om du sätter fingret där eller så som du sätter fingret. Om du tar själva momentet?
Q: Mm.
F: Du försökte göra någon ytterligare gest, är det någonting som du menar?
Q: Ja.
F: Var det någonting ytterligare Thomas?
Q: Nej då.

Bergwall sa at det ikkje var fleire skadar, men Penttinen leia Bergwall vidare med å sei at han meinte at han hadde høyrt i tonefallet til Bergwall at det skulle vere meir. Bergwall fortalde då at det hadde vore stump vald mot høgre skulder. Trass i at Penttinen gav Bergwall to alternativ til kvar dei var då drapet av Trine skjedde, visste ikkje Bergwall det.

F : Om jag säger så här, att jag hör på ditt tonfall att du undviker att säga någonting, så försök att utveckla dig, utveckla dig, du nickar på det påståendet som jag säger. Vad är det ytterligare som du pratar om? Du försökte med, med kroppsspråk att visa någonting, vad är det för någonting?
Q: Äh, ja.
F: Du pekar upp mot höger axel in emot, vad ska man kalla det för, om du sätter ord på det själv, vilken region är det då, markera?
Q: Den regionen.
F: Du visar på höger axel någonting? Vad är det för någonting där?
Q: Det är ju trubbigt[trubbig – stump] våld.
F: Kan du säga vad du använder för någonting då för att utföra det här trubbiga våldet? Om vi backar tidsmässigt litegrand ifrån det här...
Q: Mm.
F: ... när du kom i kontakt med henne så har du henne i, förmodar jag i bilen då när ni åker ut på den här skogsbilvägen?
Q: Mm.
F : Hur går det till, vad är det som händer då? Sker det saker och ting i bilen eller utanför bilen eller var inträffar det här dödandet?
Q: Ja, nej, jag vet inte.

Sjølv om Bergwall i avhøyr berre to veker tidlegare hadde forklart at Trine vart forlete heilt avkledd med kvistar over seg, ser vi av den vidare forklaringa at han på spørsmål no ikkje kunne skildre åstaden. Penttinen tolka det som om Bergwall ikkje orka å svare. Då Penttinen spurte vidare om valden mot Trine, hadde no valden mot hovudet i Penttinens munn også blitt til "trubbig" vald. Bergwall vart spurt om han hadde gjort meir vald mot Trine, og fortalde då om vald mot ryggen og beina. Han hadde ikkje gjort vald mot buken. Bergwall kunne ikkje forklare kva han hadde brukt for å skade Trine. Etter at Penttinen introduserte "omfattande skador" i eit spørsmål om skadane på beina, svara Bergwall at skadane på beina skulle vere så omfattande at politiet ville undra seg over at valden var så pass skada.

F : Hur ser det ut på den här platsen där hon finns, om du tänker totalt sett, när, när polisen eller dom som kom till platsen, vad såg dom för
någonting utav det här? Om du beskriver vad?
Q: Nej ... OHÖRBART...
F : Orkar du inte svara?
Q: Nej.
F: Om jag ställer en fråga så här då, när du pratar om trubbigt våld mot huvudet, ges det som du har visat bak emot bakre delen av huvudet och det du pratar om trubbigt våld mot högra axelpartiet och sedan har du gjort en.., någonting på höger sida i käkregionen då, är det totalt sett all form av våld som du utövar mot den här kroppen?
Q: Nej.
F: Vad är det som tillkommer, om du tar det i den om fattning som du har möjlighet att redovisa? Försök att beskriva med ord Thomas, det är omöjligt att tolka dina ögonrörelser så att det blir begripligt på det här bandet.
Q: Ja, vad som är uppenbart det är ju att det finns.., det måste finns snarare eller rimligtvis.
F: Du säger att rimligtvis finns det.., jag måste förtydliga lite grand för
du pratar så tyst.
Q: Mm. Skador mot ryggen och benen, däremot hittar man inga skador-.
F: Du pekar i trakten av buken någonstans, en cirkelrörelse med fingrama?
Q: Mm.
F: Är det skadefritt område?
Q: Mm.
F: Det här föremålet som du använder vid det här angreppet mot henne, har du.., kan du säga vad det är för någonting?
Q: Nej.
F: Är det omfattande skador på.., jag tyckte du nämnde att det fanns skador på benen?
Q: På benen, ja.
F: Är det omfattande skador på benen eller av vilken art är det?
Q: Vore jag polis och kom till platsen och såg skadorna skulle jag fråga mig varför är benen så pass skadade.
F: Kan du förklara varför i så fall, om det är så?
Q: Om det är så, så skulle jag kunna förklara det.

Bergwall hadde tidlegare i avhøyret ikkje kunne forklare kvar drapet hadde skjedd, likevel spurte Penttinen på nytt. Bergwall sa på eit lukka spørsmål "Ja" til at ho vart drepen på same stad som ho vart funnen. Framleis kunne ikkje Bergwall skildre korleis det såg ut på åstaden. Bergwall sådde endå ein gong tvil om den kvinna han forklarte seg om, var Trine Jensen.

F: En fråga till bara där. Är fyndplatsen samma ställe där det här angreppet sker? Dödas hon på samma plats där hon lämnas?
Q: Ja.
F : Kan du beskriva hur terrängen ser ut där hon hittas?
Q: Nej, inte ... OHÖRBART... över ... OHÖRBART...
F: Är det Trine Jensen som du pratar om?
Q: Det kan ju också vara någon annan. Trine Jensen kan ju också vara ett namn som massmedialt har inplanterats i mig, vad vet jag.
F: Vem skulle det vara om det inte är Trine Jensen? Jag vet inte hur du svarar på den frågan Thomas, om det inte är Trine Jensen vem är det då?
Q: Mm.
F: Kan du inte utveckla det vidare?
Q : Nej.

Det Bergwall hadde eit sterkt minnesbilde av, var skadane på kroppen. Likevel ville han ikkje skildre kvinna, kva ho hadde på seg eller om ho

hadde med seg noko. Bergwall fekk ikkje noko spørsmål om kva grunnen var til at han ikkje ville forklare seg. I staden foreslo Penttinen at Bergwall ikkje orka meir (sitatet under er ikkje i samanheng med sitata over i dialogen).

> *F: Mm , så har du sagt tidigare också. Den här skadebilden som du beskriver, är det en väldigt stark minnesbild av att detta är dom skador som finns på kroppen?*
> *Q: Ja, det är det.*
> *F: Inte någon form av sammanblandning med andra offer eller något sådant där?*
> *Q; Nej, dom här skadorna hänger samma med den kvinna jag ser fram for mig och som jag dödar.*
> *F: Kan du beskriva hennes utseende litegrand, hon har i och for sig figurerat i tidningsbilder, men om du beskriver litegrand med förhållande till kroppsstorlek och längd och vikt och klädsel?*
> *Q: Ja, nej.*
> *F: Kan du säga om hon hade med sig någon form av egna ägodelar och var dom i så fall finns om dom blev kvar på platsen eller om du har tagit med dig? Du skakar på huvudet. Orkar du inget mer?*
> *Q: Nej.*[594]

10.3.7.2 Trine sine klede, gjenstandar, bagen, reima og knuten

Bergwall klarte ikkje å skildre korleis kvinna såg ut, kva ho hadde på seg og kva ho eventuelt hadde med seg. Bagen og reima vart ikkje nemnt i det heile.

Bergwall kunne ikkje skildre noko om åstaden. Han hugsa altså ikkje at han i avhøyr to veker tidlegare hadde forklart at Trine vart forlate heilt avkledd med kvistar over seg.

10.3.7.3 Skadane på Trine

Her har vi sett korleis Bergwall si forklaring endra seg gjennom avhøyret. Han starta med å sei at det berre var ei skade på Trine, ei skade i bakhovudet. Trine døydde på grunn av denne skaden. Penttinen fortsette avhøyret med spørsmål som opna for at det skulle vore fleire skadar i hovudet.Då avhøyret var ferdig, hadde Bergwall forklart seg om ei skade i bakhovudet, ved høgre munnvik, i høgre skulder, på ryggen og på beina. Etter spørsmål frå Penttinen om det var "omfattande skador" på beina, sa Bergwall at skadane skulle vere så omfattande at politiet ville stille seg spørsmål om skadane. Han sa at det ikkje var skadar i buken. Bergwall kunne ikkje forklare kva han hadde brukt for å øve vald mot Trine.

Bergwall sa fyrst at han ikkje visste kvar han hadde teke livet av Trine. Likevel tok Penttinen opp att spørsmålet med eit alternativ i lukka form: "Dödas hon på samma plats där hon lämnas?" Når eit tidlegare avklara spørsmål vert teke opp att som eit lukka spørsmål med det mest logiske svaret som alternativ, er det ikkje overraskande at Bergwall då svara "Ja". Likevel kunne ikkje Bergwall skildre korleis det såg ut på åstaden. Bergwall sådde endå ein gong tvil om den kvinna han forklarte seg om, var Trine Jensen.

Etter arbeidsgruppa si meining kunne spørsmåla frå Penttinen ha leia Bergwall til å skjøne at det skulle vere fleire skadar enn berre skada i hovudet. I tillegg hadde Penttinen slått fast at valden mot bakhovudet til Trine hadde vore stump vald utan at Bergwall hadde sagt det. Dette er ein type vald som ikkje nødvendigvis ville gitt spor i hovudskallen. Penttinen hadde truleg kunnskap om detaljane frå obduksjonen, så han gjentok spørsmåla om skadar for å kome nærare fasiten. Penttinen spurte òg opp

[594] Avhøyr av 10.02.99, s. 42.

att om kvar Trine vart drepen trass i at han hadde fått svar på det. Sidan spørsmålet kom opp att med eit konkret alternativ, kan vi ikkje sjå vekk frå at Bergwall oppfatta det som eit hint om at det var rett svar.

Verken skadane i bakhovudet, ved munnvika, på ryggen eller dei omfattande skadane på beina vart nokon gong nemnt att av verken Penttinen eller av Bergwall. Med unnatak av skaden i høgre skulder, vart altså alle skadane som vart nemnt av Bergwall i dette avhøyret, sett vekk frå seinare. Vald som kunne knytast til skaden i skuldra vart berre nemnt ein gong seinare,[595] før den valden vart sett vekk frå òg. Skadane i munnvika og på ryggen kunne ikkje kontrollerast opp mot obduksjonen på grunn av tilstanden til liket. Skadane på beina var definitivt feil, då beina var intakte og uskadde. Det vart heller ikkje funne skadar i bakhovudet under obduksjonen. Buken derimot, vart seinare skildra som ein stad som vart utsett for skade. Til gjengjeld var det einaste området av kroppen som i dette avhøyret vart skildra som uskadd.

Bergwall uttrykte fleire gongar at han var usikker på om han skildra drapet på Trine Jensen. Dette var noko som òg vart lagt merkje til under etterforskinga. Penttinen trudde at grunnen til det var at Bergwall hadde blanda saman drapa på Trine og Gry.[596] Samanblandinga mellom sakene, og det at skadane ikkje stemte med obduksjonen, var truleg grunnen til at etterforskarane såg vekk frå skildringane av skadane på Trine i dette avhøyret. Arbeidsgruppa vil drøfte dette seinare i kapittelet.

Vi har sett korleis bruk av metodikk frå "den svenske nøkkelen" prega informasjonen som kom fram. Ved å ta opp att tema og gjenta spørsmål, fekk Bergwall høve til å endre og tilpasse forklaringa si. Og når det var nok spørsmål om detaljar, orka ikkje Bergwall meir. Vi ser òg at "nøkkelen" opna for at informasjonen vart tolka på ein slik måte at den passa.

10.3.8Avhøyr 22.03.99

Dette er det fjerde avhøyrsutdraget som ligg i Trine-saka. Også dette er eit avhøyr arbeidsgruppa har fått hand om i komplett utgåve, 24 sider. I Trine-saka er det lagt inn ti sider, ein del av side 15 og side 16–24. Det er òg lagt ved to skisser Bergwall laga under avhøyret.

Ved at dei norske etterforskarane berre har fått utdrag avhøyra, har dei ikkje fått heilskapen i avhøyra av Bergwall. Dei tre avhøyra arbeidsgruppa har fått hand om, viser at starten av 1999 var ein krevjande periode for han i etterforskinga. Han hadde forklart seg om 27 drap sidan 1992.[597] Fleire av dei personane Bergwall hadde forklart seg om, var personar som ikkje var funne av politiet, til dømes Therese Johannesen. Så langt hadde politiet ikkje funne ein einaste leivning etter disse offera, med unnatak av det som vart hevda å vere beinbitar i Therese-saka.

Birgitta Ståhle deltok under avhøyret av 22.03.99, men det er det ikkje råd å lese ut av utdraget som ligg i den norske saka. Det var difor ikkje mogeleg for norsk politi å kunne vurdere om hennar deltaking kan ha påverka informasjonen som kom fram i avhøyret. I den delen som ikkje ligg ved i den norske saka, gav Ståhle og Bergwall ei forklaring på kor krevjande situasjonen var for han, og dei kom med ei forklaring på kvifor det var så vanskeleg for

[595] Avhøyr av 03.06.99

[596] Resumé över T Quicks erkännande i sak, ang. mordet på Trine Jensen 1981, 13.03.00, s. 17, Penttinen.

[597] Eigenrapport av 27.01.99, Penttinen.

han å kome med detaljar. På denne tida var det eit press mot Bergwall for at han skulle "levere".

Det at Ståhle var til stade under avhøyr og forklarte omstende rundt informasjonsinnhentinga, viser nok ein gong den direkte påverknaden og samanblandinga mellom terapi og etterforsking. Som i Therese-saka kan ikkje arbeidsgruppa sjå vekk frå at informasjon truleg har gått fram og tilbake mellom etterforskinga og terapien i Trine-saka.

10.3.8.1 Kronologisk gjennomgang av innhaldet i forklaringa

Vi ser at ved dette avhøyret var Bergwall budd på å gje ei forklaring i samband med Trine. Han bad sjølv om å få forklare seg om Trine-saka. Han sa at det var uryddig rundt kroppen der Trine vart lagd, og at det kanskje låg klesplagg der. På skissa Bergwall teikna, skreiv han at "skräp=klädesplagg" ("skräp" kan bety "rot", "søppel", "avfall" osb.).

> *Q: Kropp. Nu gör jag sådär. Runt kroppen är det skräpigt. Det är så här, det ligger kanske klädesplagg, det finns jag gör sådär, jag ska,*
> *klädesplagg. Om man tänker sig (ohörbart) platsen runt kroppen var väldigt ren [Truleg referanse til liket til Yenon Levi, eit anna offer[598]], så ser det inte alltså ut runt den här kroppen. Det finns klädesplagg, det finns också det är rörigt och skräpigt på ett annat vis, som om som om när kroppen lämnas så ser det ut som om det har varit en viss turbulens kring kroppen.*[599]

Bergwall forklarte på nytt at drapet skjedde på den staden Trine vart funne, men han ville ikkje sei noko om korleis Trine vart drepen. Kjenslemessig så våga han ikkje gå inn på det. I hovudsak dreia det han forklarte om Trine-saka, seg om området der Trine vart funne og om reisa dit.

10.3.8.2 Trine sine klede, gjenstandar, bagen, reima og knuten

Bergwall sa at det var uryddig rundt kroppen der Trine låg, og at det kanskje låg klesplagg der. Bergwall sa ikkje noko om bagen, reima eller knuten.

10.3.8.3 Skadane på Trine

Bergwall ville ikkje sei noko om korleis Trine vart drepen, av kjenslemessige årsaker. Som han etter kvart kom fram til i det førre avhøyret, sa han også no at Trine vart drepen der ho vart funnen.

10.3.9 Avhøyr 17.05.99

Dette er det fyrste heile avhøyret av Bergwall om Trine Jensen med unnatak av det fyrste avhøyret på ei side.

10.3.9.1 Kronologisk gjennomgang av innhaldet i forklaringa

Bergwall sa at drapet på Trine skjedde seinsommaren 1981. Han kom så med den fyrste skildringa av Trine i avhøyr:

> *F: 1981. Kan du säga någon tidpunkt på året när det här är aktuellt?*
> *Q: Det är sommartid, senare på sommaren.*
> *F: När det gäller hennes ålder och utseende?*
> *Q: Nej, jag förmår det inte nu.*

[598] I avhøyret av 27.01.99, s. 30, forklarte Bergwall seg om korleis kroppen til Trine vart lagt. Då refererte han til korleis kroppen til Yenon Levi låg.

[599] Avhøyr av 22.03.99, s. 16.

F: Vad är det som hindrar dig att berätta om det? Utseendet, ljus eller mörk, lång eller kort, tjock eller smal?
Q: Ljusare än mörk, längre än kort, knubbigare än smal.[600]

Som vi ser er det ikkje noko skildring i det heile. Bergwall tok berre utgangspunkt i dei forslaga Penttinen kom med, og svara på ein slik måte at alt kunne passe. Bergwall heilgarderte. I staden for å avklare kva Bergwall faktisk hugsa om korleis Trine såg ut, og ikkje minst om han hugsa noko i det heile, let Penttinen, i samsvar med "nøkkelen", temaet ligge. Bergwall hadde sagt at han ikkje orka dette temaet no, og ein skulle ikkje presse Bergwall i avhøyr. I staden kunne Bergwall førebu svar på dette spørsmålet til eit seinare avhøyr. Som vi skal sjå i samband med vallninga vart det aldri aktuelt å ta opp att Bergwall si skildring av Trine.

Bergwall forklarte at på veg frå Oslo så prøvde Trine å få opp bildøra. Då tok han tak i høgre handa til Trine og rykkte ho mot seg. Trine vart omtumla av rykket. Dei køyrde likevel utan stopp til Svartskog. For å få detaljar om kva som skjedde då dei kom fram, stilte Penttinen fire spørsmål på ein gong. Bergwall valde å svare kort på berre eit av dei. Utanfor bilen skulle Trine ha blitt skada før Bergwall tok fram ein kniv.

F: Så hamnar du så småningom i det här terrängavsnittet eller de här vägarna som du har beskrivit då. Beskriv vilket agerande som du, som sker på den här platsen. Hur beter du dig och var finns bilen i förhållande till vägar och sådant där? Vad gör hon i det här läget?
Q: Ja, hon är ju väldigt rädd och innan kniven.
F : Innan kniven, vad är det som, som sker innan kniven kommer fram?
Q: Mm, så skadas hon.
F : Om du försöker att berätta vad det är som händer, är hon inne i bilen eller är det någonting som sker utanför bilen?
Q: Det är utanför bilen.[601]

Bergwall laga så ei skisse der han teikna inn ei pil og skreiv: "Attack som innfär stor skada i magtrakten".

Ved åstaden hadde Trine gått ut av bilen sjølv, men kanskje ikkje frivillig. Bergwall forklarte si motvilje mot å gje meir detaljar om skadane i mageregionen med at det vart for vanskeleg å forklare, og at han ikkje vil gje feil opplysningar. Sidan det var vanskeleg for Bergwall å forklare, slapp han, i tråd med "den svenske nøkkelen", å svare meir om noko så sentralt som ei valdshandling mot eit drapsoffer. Det var usikkert korleis Bergwall skulle ha skada Trine, sidan spørsmålet frå Penttinen inneheldt så mange alternativ og Bergwall berre svarte "ja".

F: Du försöker att skriva.., du får gärna göra.., du får uttrycka dig hur du vill. Du säger attack som innebär stor skada i magtrakten har du skrivit. Vad är det i klartext, vad händer då för någonting?
Q: Jag känner att det här blir mäktigt och för att inte ge fel information så stannar jag där.
F: Är det.., för att.., jag vill bara ställa frågan är det någon skada som sker med, med handkraft eller med dina egna fysiska förutsättningar eller är det någonting.., skada som uppkommer genom någon form av till...
Q: ... OHÖRBART ...
F: ... tillhyggen [tillhygge - provisorisk våpen]?

[600] Avhøyr av 17.05.99, s. 2.

[601] Ibid., s. 7.

Q: Ja.[602]

Trine var i live til ho kom til den endelege plassen. Bergwall sa eksplistt at han ikkje hadde gjort nokon seksuelle overgrep mot Trine. Dette er noko som vart sentralt i seinare avhøyr, etter at Bergwall endra denne opplysninga.

Q: Som jag minns nu så är hon fortfarande någorlunda vid liv till den slutliga platsen.
F : Sker det någon annan form av fysisk?
Q: Det sker fysiska övergrepp på kroppen. Inget sexuellt agerande från min sida, alltså jag våldtager henne inte eller gör några sådana saker.
F: Kan du säga någonting om det som utvecklar sig när det gäller det här fysiska?
Q: Inte just nu.[603]

Mot slutten av avhøyret vart Penttinen sikker nok på at Bergwall hadde forklart seg om Trine til at han gjorde Bergwall kjend med at han han vart formelt mistenkt for drapet på Trine Jensen.

10.3.9.2 Trine sine klede, gjenstandar, bagen, reima og knuten

Bergwall kom med ei skildring av Trine som ikkje var ei skildring i det heile. Han sa ikkje noko om bagen til Trine, reima eller knuten.

10.3.9.3 Skadane på Trine

Bergwall kom for fyrste gong med informasjon om vald mot Trine i bilen på veg til Svartskog. Han hadde teke tak i høgre handa til Trine og rykkt ho mot seg. Trine vart omtumla av rykket. Dei køyrde likevel utan stopp til Svartskog.

Vi fekk ikkje noko fri forklaring om kva som skjedde etter at dei kom til Svartskog. Penttinen stilte mange spørsmål på ein gong, og Bergwall kunne "shoppe" i kva spørsmål han skulle velje å svare på. Penttinen følgde ikkje opp for å dekke alle detaljar. Vi veit difor ikkje kva som skjedde, kva skadar Trine fekk, kva gjenstand som påførte ho skadar, kvar dette skjedde, korleis Trine reagerte, kva Bergwall tenkte, kva Bergwall gjorde med kniven osb. Det vi fekk vete var at han hadde påført Trine stor skade i mageregionen. Då Penttinen følgde opp dette, sa Bergwall at det var for vanskeleg for han å gje detaljar. Det godtok Penttinen. Det var eit spørsmål som hadde fortent å bli fulgt opp endå meir, sidan Bergwall tre månadar tidlegare, 10.02.99, hadde han sagt at det ikkje var nokon skadar i buken.

Både Penttinenes mange spørsmål på ein gong og manglande spørsmål er noko vi ser fleire gongar i avhøyra av Bergwall. Det at Bergwall slapp å svare på relevante spørsmål for å få alle detaljar knyta til eit tema med ein gong, er noko som botna i "den svenske nøkkelen". Etter eit avhøyr var Bergwall klar over kva spørsmål han ikkje hadde svara på, og han kunne bu seg på disse til neste avhøyr.

Bergwall hadde rykka Trine mot seg i bilen, men han sa ikkje noko om at ho vart skadd. I dette avhøyret introduserte Bergwall ein kniv. Kniven vart ikkje skildra i avhøyret. Det går ikkje fram kva Bergwall gjorde med kniven mot Trine, berre at Trine vart skadd før han tok fram kniven.. Det skjedde etter at dei hadde gått ut av bilen. Trine vart hardt skadd i magen. Bergwall stadfesta igjen at Trine vart drepen på den staden der ho vart funnen. Han hadde ikkje gjort nokon seksuelle overgrep mot Trine. Ingen av skadane som tidlegare vart skildra i avhøyret av 10.02.99, vart nemnt i det heile.

[602] Avhøyr av 17.05.99, s. 9.
[603] Ibid., s. 10.

10.3.10 Eigenrapport 28.05.99 – førebuing til vallning og rekonstruksjon

Etter arbeidsgruppa si meining var det store manglar i skildringa av både korleis Trine såg ut, kva ho hadde på seg då ho vart teken i Oslo sentrum, kva ho hadde på seg etter at ho vart drepen, av gjenstandane ho hadde med seg, av gjenstandane Bergwall hadde med seg og brukte under gjerningane, av bilen, av åstaden, og manglande skildring av kva som hadde skjedd både i Oslo, på veg frå Oslo og i Svartskog. Vi har i tillegg vist at Bergwall endra forklaringa om korleis Trine vart drepen. Fyrst skulle ho ha døydd etter vald mot hovudet medan ho var uskadd i buken. Så skulle ho ha døydd etter blant anna vald med kniv mot magen.

Det vart likevel bestemt å ta Bergwall til Noreg for vallning og rekonstruksjon av drapet. Arbeidsgruppa meiner at å ta nokon med tilbake til åstaden når så lite av detaljane er dekka i avhøyr, opnar for uheldig påverknad av den som skal forklare seg. Når vi seinare skal sjå på korleis vallninga og rekonstruksjonen vart gjennomført, vert farane for påverknad openbare og skildra nærare.

Vallninga og rekonstruksjonen skulle opphavleg funne stad 02. og 03.06.99.[604] Det kan virke som om det var andre i etterforskinga som òg meinte at det var for lite informasjon for å gjennomføre ei vallning og rekonstruksjon. Det ser vi i ein eigenrapport av 28.05.99.

Eigenrapporten vart skriven etter ei telefonsamtalemellom Penttinenog Bergwall torsdag 27.05.99. Dei hadde på førehand avtala at formålet med samtala skulle vereå få Bergwall til å skildre korleis Trine var kledd og kva som låg rundt liket, for at gjenstandane skulle vere tilgjengelege under rekonstruksjonen. Heile innhaldet i eigenrapporten er teke med i denne rapporten.

Undertecknad tog telefonkontakt med Quick, med anledning av en tidigare överenskommelse
med denne inför förestående vallning-/rekonstruktion i utredningen kring Trine Jensen i Norge. Thomas Quick hade av undertecknad blivit ombedd att i förväg lämna uppgifter om klädsel och eventuella föremål som han kopplar till offret, för att tillhandahållas vid rekonstruktionen. Quick upplyses om att inga frågor kommer att ställas kring de uppgifter han eventuellt har att
förmedla, och att uppgifterna kommer att nedtecknas i promemorieform.

De inom citationstecken angivna meningarna är ordagrannt återgivna.

Quick säger först att hans minnesbilder till vissa delar är svaga. Övergår sedan till att berätta om den bil han färdades med.

Han säger att det var en "röd Opel Kadett Caravan av -75 eller -76 års modell". Hans minne är att det var "en modell med 2 dörrar".

Därefter berättar han att Trine Jensen hade en "handväska, med remmar som var längre än bara ett handtag". Att handväskan var "ljus", "mer 4-kantig än avlång", "ca 15-20 cm tjock".

Övergår sedan till att säga att han inte har några direkta minnesbilder kring "prydnadsföremål".

Att han "inte minns klocka just nu, men jag minns ändå klocka". Han fortsätter och säger att han är "säker på", att Trine hade en "midjekort jacka eller kavaj [kavaj -

[604] "Arbeidsoppgaver i forbindelse med åstedsbefaring – Trine Jensen", udatert.

blazer], men jag håller för mer troligt att det var en jacka".

Han säger sedan att han har ett urklipp från en artikel i tidningen Se och Hör, som reportern Kåre Hundstad tillsänt honom. I denna artikel finns ett avsnitt som är urklippt av Hundstad i förväg, och Quick tror att denna del kan ha innehållit uppgifter om just Trine Jensen. Han säger även att han i andra tidningsreportage sett en ansiktsbild på Trine Jensen.

Beträffande kläder på kroppens nedre delar säger Quick, att han har ett minne av att Trine hade "skor som gjorde henne längre, och när jag tänker på detta måste jag dra slutsatsen att det var skor med klack [klack - hæl] i så fall".

"Jag kan inte minnas annat än att det rör sig om någon form av benkläder, det är vaga minnesbilder som också innehåller ett minne av att jag sprättar upp något kring kläderna med kniv".

Efter detta återkommer Quick till det han tidigare berättat om handväskan och säger att
remmarna var så långa att den kunde bäras "både i handen, men även över axeln".

Arbeidsgruppa ser at det hadde vore ei samtale mellom Bergwall og Penttinen før telefonsamtala. Denne samtala er ikkje dokumentert. I samtala vart formålet med telefonsamtala omsnakka. Vi veit ikkje kva som vart sagt i denne samtala og dermed ikkje om den informasjonen Penttinen skildrar i eigenrapporten har blitt påverka. Hadde til dømes Bergwall stilt spørsmål til Penttinen om kva Penttinen meinte med "..eventuella föremål som han kopplar till offret, för att tillhandahållas vid rekonstruktionen", så kunne det fort ført til hint om kva slike ting kunne vere.

Vi tykkjer det er spesielt at spørsmål om heilt sentrale delar av etterforskinga vart teke over telefon og ikkje i eit avhøyr. Det er òg spesielt at ein sikta får høve til å førebu seg på så viktige tema før han skal forklare seg om sentrale detaljar. Dette var detaljar som kunne brukast til å kontrollere forklaringane hans. Eit slikt høve til å bu seg, er noko som opnar for at ein person som ynskjer å tilpasse forklaringa si, kan gjere nettopp det.

Tema vart dekka utan forsvarar til stade, og det vartr ikkje gjort opptak av samtalane. Med andre ord har vi heller ikkje noko oversikt over verken kva Penttinen sa til Bergwall, eller noko av det Bergwall sjølv sa. Det at den fyrste samtala ikkje er dokumentert i det heile, og det at tema vart teke opp utanfor avhøyr, opnar for spekulasjonar både knyta til påverknad av innhald og føremålet ved samtalane.

Vi ser at Penttinen skriv at han sa til Bergwall at han ikkje skulle stille spørsmål til det Bergwall forklarte. Det verkar for oss som eit krevjande forsett. Når ein ser på dei opplysningane Bergwall kom med, der han gjekk frå å fortelje om bilen han hadde, til veska, og vidare til prydgjenstandar og kle, og når ein ser på korleis opplysningane er skrivne, peikar utviklinga mot at Penttinen ikkje klarte å halde forsettet sitt. Og om det faktisk var slik at Penttinen ikkje stilte eit einaste spørsmål, vert det Penttinen og Bergwall snakka om i samtala før telefonsamtala, endå meir relevant når vi ser utviklinga av informasjonen i eigenrapporten.

Arbeidsgruppa legg særleg merkje til at dette var fyrste gongen Bergwall nemnde kva bil han hadde. Noko som er endå meir sentralt med tanke på drapshandlinga, er at det var fyrste gong Bergwall skildra ein gjenstand med ei reim, ei handveske. Alle opplysningane om handveska var feil i forhold til bagen til Trine, med unnatak av at lengda på reima vart skildra upresist nok til at den kunne stemme. Trass i det, og trass i at det faktisk var ei handveske på åstaden som skildringa passa betre til, viser det

seg i seinare at skildringa av handveska vart teke til inntekt for bagen til Trine. Bagen var heilt sentral, då den eine reima frå bagen vart nytta til å lage knutane som truleg hadde vore rundt halsen til Trine.

Formålet med samtala vert skildra av Penttinen slik:

> *Thomas Quick hade av undertecknad blivit ombedd att i förväg lämna uppgifter om klädsel och eventuella föremål som han kopplar till offret, för att tillhandahållas vid rekonstruktionen.*

Christianson var rådgjevar for svensk politi i samband med vallning og avhøyr. Ved å gjere situasjonen under vallning og rekonstruksjon så lik dei verkelege tilhøva som råd, var målet til Christianson, og dermed politiet, å få fram meir informasjon. Som Christianson sa sjølv i avhøyr under gjenopptakinga:

> *Och jag hade ju då förordat att man ska genomföra rekonstruktioner eller vallningar där personen kan ta sig till samma miljö och utifrån det då vägleda sig själv till att berätta och minnas så gott som möjligt. Och att man i den situationen inte behöver ställa så många frågor utan när man är ute i samma miljö som händelsen upplevdes i så är det lättar att minnas.*[605]

Det som skjedde i samband med disse samtalane vart gjort for å skaffe meir informasjon om gjenstandar ".. för att tillhandahållas vid rekonstruktionen." Det kan tyde på at det viktigaste var å skaffe gjenstandar til vallning og rekonstruksjon, heller enn å få meir kontrollerbar informasjon til sjølve saka.

[605] Avhøyr av Sven Åke Christianson, 26.11.10, s. 4.

10.3.11 Avhøyr 03.06.99

I eit notat etter eit møte i Oslo 31.05.99,[606] går det fram at Penttinen og ein annan tenestemann frå Sverige deltok. Der vart det bestemt å utsetje vallninga til slutten av august. I notatet går det fram at dei to svenske tenestemennene var på synfaring i Svartskog same dag. I staden for at det vart vallning i Noreg 03.06.99, gjennomførte i staden svensk politi eit avhøyr med Bergwall på Säter.

10.3.11.1 Kronologisk gjennomgang av innhaldet i forklaringa

Før avhøyret hadde Bergwall og Penttinen ei uformell samtale som kan ha dreia seg om Bergwall skulle forklare seg eller ikkje

> *FL: Ja Thomas du har...vi har suttit och diskuterat en liten stund här och inför det som var tänkt att bli en vallning, och nu sitter vi i en förhörssituation här...eller en vallning och rekonstruktion ska jag kanske kalla det för, och du har haft lite funderingar till att berätta,*
> *eller att inte berätta, vid det här förhörstillfället. I vart fall sa du att vi kan slå på bandspelaren, så får vi se var vi hamnar någonstans.*
> *Då lämnar jag över ordet till dig så far du berätta.*

Bergwall hadde ei kort fri forklaring der han forklarte frå dei køyrde E18 og fram til dei gjekk ut i skogen. Han forklarte for fyrste gong at Trine vart skada i nakken og ei skulder då han drog henne mot seg i bilen på veg frå Oslo. Då dei kom til Svartskog, gjekk dei frå bilen, Trine fall og ho vart angripen. I staden for å forklare seg vidare, bad Bergwall Penttinen om å stille spørsmål. Resten av avhøyret skjedde med spørsmål og svar om enkeltdetaljar.

[606] Sandstad, notat etter møte 31.05.99

Då Trine gjekk ut av bilen, hadde ho vondt i venstre side. Ved kanten av vegen gav Bergwall Trine eit slag mot høgre skulder. På veg mot nokon uthus angreip Bergwall Trine og ho fall saman. Der hadde Bergwall ein kniv framme. Bergwall hadde gjort noko med kniven som gjorde at ho datt og vart hardt skadd. Det skulle vere blodspor 30 meter til den staden ho vart funnen. Han stakk ho oppifrå og ned på framsida av kroppen. Det skjedde meir vald med kniven medan ho låg nede. Trine var døyande. Eit hogg nedanfrå kan ha vore det drepande hogget, men TQ var usikker på om det var "attackerna" eller hogget nedanfrå med kniven som drap Trine. Knivstikka trefte i bryst- og mogelegvis mageregionen. Trine vart drept på den plassen der ho vart funne.

Som vi ser i sitatet under, ynskte Penttinen å kome inn på tinga som låg på åstaden. Bergwall fortalde at det låg ein del ting rundt liket. Den einaste tingen han nemner konkret, er den eine tingen han hadde snakka om då dei førebudde vallninga i Noreg sju dagar tidlegare, handveska med reima. Då Bergwall nemnte handveska med reima, var ikkje lenger gjenstandane på åstaden interessante for Penttinen. Sjølve handveska var heller ikkje interessant. I staden leia Penttinen Bergwall rett inn på reima. (Dialogen om veska er komplett frå avhøyret, berre avbrote av arbeidsgruppa sine kommentarar.[607])

> *SP: Du har ju berättat i ...som jag har skrivit en promemoria om här, att hon har en hel del ägodelar med sig, kan du berätta lite grand kring det också vad som händer med dom och var dom hamnar någonstans ?*
> *TQ: Dom hamnar på plats och jag på någon annan skiss vill jag minnas beskrivit som skräp, att det finns skräp runt hennes kropp och.. ohörbart (ev. detaljer)...i stor utsträckning och på så vis hennes ägodelar, och där jag speciellt minns handväskan...med...ehh... den här remmen...ehh.....*
> *SP: Vad är det för rem du pratar om till handväskan?*
> *TQ: suckar.*

Vi legg merkje til at Bergwall snakka om ei handveske, og ikkje ein bag som Trine faktisk hadde med seg. Likevel er Penttinen veldig oppteken av reima. I det neste avsnittet leia Penttinen Bergwall så vidare med spørsmål om han knytte nokon minner til reima med ein kommentar om at det skulle vere vanskeleg å snakke om. Bergwall svara at han heldt på å sei at han tek i reima og bruker den. Penttinen gjentok at Bergwall heldt på å sei at han bruker reima, og spurte på kva måte reima vart brukt, om det var slik at den vart brukt. Bergwall sa at han trudde at han ikkje hugsa det.

Saman kom dei fram til at lengda på reima var litt breiare enn skulderbreidde, og at breidda på reima skulle vere eit par cm. På spørsmål om Bergwall hadde "känslominne" om kva reima var laga av, sa Bergwall at reima var laga av eit lysare skinn- eller lærmateriale.

> *SP: Har du ett minne förknippat till den här remmen? Jag ser på ansiktet att det något som det är svårigheter att pratat om.*
> *TQ: Ja, det är svårt.*
> *SP: Vad är det för någonting du förknippar till handväskan och remmen till den?*
> *TQ: Jag tar ju i remmen och använder den höll jag på att säga....ehh....*
> *SP: Du höll på att säga att du använde. På vilket vis kommer den till användning, kan du förklara det? Om det är så?*
> *TQ: suckar.....jag tror inte att jag kommer ihåg det.*

[607] Avhøyr av 03.06.99, s. 14–22.

SP: Kommer du ihåg om det sker någonting med den?
TQ: Jag minns ju att jag håller den här remmen...ähh...
SP: Du måttar mellan händerna här nu då, lite bredare än din axelbredd.
TQ: Hmm, och att jag håller den i....att jag håller i den...den är ju i den bredden.
SP: Visa. Kan du rita bredden på remmen om det är något som du bär minnen ikring då. Du kan sätta det på ett annat papper i och för sig här då.
TQ: Om man jämför med min egen livrem...jag måste håll....så har vi den.
SP: Du viker din livrem på mitten och den du har på dig nu är en tyglivrem....
TQ: Hmm, och det var det alltså inte fråga om, men vad jag försöker att få fram är alltså bredden, som är alltså...något smalare än den här, det är det som jag sitter och viker in och försöker....
SP: Det ser ut som ett par centimeter i bredd.
TQ: Ja precis.
SP: Vad är det för sorts.....vad har du för minne förknippat till, till....vad den är gjord utav, har du något känslominne kring det hela?
TQ: Ja, jag har ett känslominne och...ehh...
SP: Om du tänker på struktur och.....
TQ: Ja, så är det nåt läder eller skinn eller vad det heter. Och jag minns det också som, som... ehm....och varför jag gör det vet jag inte heller....men jag minns det alltså som ett ljusare skinn eller lädermaterial... ehh.....

Penttinen ville tilbake til bruken av reima, og hevda at det var Bergwall som stadig kom tilbake til kva han hadde brukt reima til. I realiteten hadde Bergwall unngått å svare på nettopp det; han hadde sagt at han trudde at han ikkje hugsa kva han hadde brukt reima til. Reima vart ikkje brukt i bilen. Bergwall prøvde seg med at han kunne sei at han brukte reima til å binde beina, men samstundes sa han at det var ei feil opplysning. Dette var ei heilgardering som opna for at han kunne få eit hint frå Penttinen om kva som var rett. Bergwall fekk fyrst ingen annan verbal respons frå Penttinen på dette enn ei nøytral repetering av det Bergwall hadde sagt.

Etter litt spurde Penttinen på nytt om bruken av reima ved å sei at han hadde skjøna at Bergwall ikkje hadde bunde beina til Trine. Då han ikkje fekk svar om bruken, spurte Penttien på bakgrunn av Bergwall sitt kroppsspråk difor nok ein gong om kva reima vart brukt til.

SP: Vad är det som händer med den här remmen eftersom du för det på tal hela tiden?
TQ: Inte inne i bilen. Ehhh.....jag far lite....i tanken...
SP: Du sa, inte inne i bilen? Vad var det for minnesbild som dök upp för dig nu?
TQ: .....jag skulle ju kunna säga att...att...att jag binder fotlederna med den, ...(ohörbart), det är ju en felaktig uppgift....ehh...
SP: Du binder inte fotlederna, det är ju en felaktig uppgift säger du?
TQ: Hm.
SP: Hur hanterar du det här nu?
TQ: .....hon tycker det är väldigt otäckt när jag håller i den....ehh....
SP: När du håller i?
TQ: När jag håller i remmen.
SP: När du håller i remmen. Du pratar så tyst så att det inte hörs. Jag måste byta sida på bandet.
SP: Om du försöker att prata i klartext Thomas, det är någonting som du värjer för, som du vill ha fram men. ..som är svårt ser jag.
TQ: Ja, det är mycket svårt.
SP: Du binder inte hennes ben, utan det kommer till användning på något annat sätt om jag forstår dig rätt?
TQ: .....det är nästan så att hon är.... mera rädd när jag håller i den än när jag....men då är hon inte beredd, när jag tar fram kniven, på samma vis. Men.....

SP: Om jag skall tyda dig här nu med ditt kroppsspråk och så vidare, så det sker någonting med handväskans rem, i vilket skede kommer den här till användning? Var är du någonstans då? Om du försöker att utveckla det?

Penttinen stilte to spørsmål på ein gong, så Bergwall fekk høve til å velje å unngå spørsmålet om kva han brukte reima til. Svaret Bergwall kom med på spørsmål om veska var med ut av bilen, "Ja, det måste den göra..." gjer at vi kan mistenke at Bergwall faktisk ikkje visste svaret, men at han resonnerte. Bergwall plasserte bruken av reima til situasjonen der Trine datt etter at ho kom ut av bilen. Bergwall sa at han ikkje visste om handveska hamna inntil eller ved kroppen til slutt. På spørsmål frå Penttinen om reima sat fast på handveska, sa Bergwall at reima vart liggjande inntil Trine. Det går ikkje fram om reima framleis sat fast på veska.

TQ: Jag placerar det efter fallet, första fallet...inte i bilen...ehh....suckar....
SP: Finns den här väskan med i...när du stiger ur bilen?
TQ: Ja det måste den göra..... men sen om den hamnar här.... eller den ligger intill kroppen törs jag inte säga men men...jag antar att den hittas (ohörbart) vid kroppen (ohörbart) ... ehh...och så hamnar som själva väskan.....
SP: Du minns inte var själva väskan hamnar?
TQ: Näe.
SP Men hur är det med remmen då, sitter den kvar på väskan?
TQ: Remmen finns här. (pekar på skiss)
SP: Den finns nere vid den plats där hon....
TQ: Hmm.
SP: Hamnar till slut, du visar nere där du placerat hennes kropp.
TQ: Hmm.
SP: Och var någonstans finns den där?
TQ: .....intill henne.
SP: Intill henne? På vilket vis då?
TQ: .....suckar....jag minns inte det.....
SP: Orkar du inte mer?
TQ: Nåe.
SP: Har du någon uppfattning om vad som finns i den här handväskan?
TQ: Rammel.
SP: Rammel? Vad innebär det for någonting?
TQ: Fickspegel och kanske...kanske en sån där hårborste....alltså inte...att det finns en hårborste...ehh...ehh....
SP: Har du klara minnesbilder av vad det kan vara för föremål i handväskan? Någonting som du med säkerhet kan säga att detta fanns där?
TQ: Ja, den där fickspegeln tycker jag att jag minns...ehh....och papper och en långsmal, näe jag vet inte.
SP: Du visar på nån...någonting långsmalt mellan fingrarna dina. Som nån decimeter bred eller?
TQ: Ja. ja.
SP: Det är så du...skissar?
TQ: Ja. Men jag plundrar den inte alltså den.....ja, näe.
SP: Du plundrar inte, är det En ledande fråga, är det en plånbok du pratar om?
TQ: Hmm...och den plundrar jag inte...
SP: Vet du vad som finns i den?
TQ: .....hmm, (suckar)....det är ju inget rånmord så att...att den hamnar ju utanför handväskan, det gör den ju.

Penttinen prøvde for femte og siste gong i dette avhøyret å få Bergwall til å sei kva han brukte reima til. Igjen stiller han to spørsmål på ein gong slik at Bergwall kunne velje å svare på det som var enklast å svare på. Slutninga frå Penttinen om at reima var tydeleg i minnet til Bergwall, er ut frå det som er sagt tidlegare, ikkje rett, men Bergwall kommenterte ikkje slutninga og slapp å svare på kvar reima vart av.

SP: Om du backar tillbaks till det här med remmen, du säger att den hamnar intill henne, kan du säga om du tar en ny sats

här, kan du utveckla det ytterligare i någon form? Varför är den här remmen så..så tydligt i din sinnevärld här kring minnena kring detta?
TQ: Därför att jag tar i den, för att jag använder den, för att hon är rädd, mera inför den.

10.3.11.2 Trine sine klede og gjenstandar

Bergwall sa ikkje noko om korleis Trine var kledd. Sjølv ikkje det Bergwall hadde forklart sju dagar tidlegare om at Trine skulle hatt ei jakke, sko med hæl eller beinkle, vart nemnt. På spørsmål om kva som låg rundt liket, sa Bergwall at det låg "skräp" der. Konkret nemnte han berre handveska.

10.3.11.3 Bagen, reima og knuten

Penttinen hadde spurt om kva gjenstandar som låg på åstaden. Bergwall svara at det låg "skräp" og ei handveske der. Penttinen gjekk då rett frå eit utgangspunkt om å spørje om kva som låg ved åstaden, til å spørje om Bergwall hadde minner om reima. Om nokon lyttar etter hint om detaljar, er dette eit signal om at reima var viktig.

Bergwall svara at han heldt på å sei at han tek i reima og brukar den. Penttinen gjentok at Bergwall heldt på å sei at han bruker reima, og spurte på kva måte reima vart brukt, om det var slik at den vart brukt. Bergwall sa at han trudde at han ikkje hugsa det. Like etter tok Penttinen opp at spørsmålet ved å hevde at Bergwall stadig kom tilbake til kva han brukte reima til. I realiteten hadde Bergwall unngått å svare på nettopp det; han hadde sagt at han trudde at han ikkje hugsa kva han hadde brukt reima til. Gjennom sine repeterande og leiande spørsmål hadde Penttinen etablert at reima vart brukt til noko.

Bergwall sa at han ikkje hadde brukt reima i bilen. Bruken av orda "...jag skulle ju kunna säga att...", viser at Bergwall truleg ikkje hadde noko eige minne om bruken av reima, men heller at han leitar etter alternativ for svar. Då han gav eit svar som han sjølv straks avviste, styrker det teorien om at han prøvde ut ei forklaring. Dette opna for at han kunne få eit hint frå Penttinen om kva som var rett.

TQ: .....jag skulle ju kunna säga att...att...att jag binder fotlederna med den, ...(ohörbart), det är ju en felaktig uppgift....ehh...

Bergwall fekk fyrst ikkje nokon direkte respons på det han hadde sagt. Penttinen sa i staden at han såg at det var vanskeleg for Bergwall. Etter litt så spør Penttinen: "Du binder inte hennes ben, utan det kommer till användning på något annat sätt om jag forstår dig rätt?" Bergwall har ikkje noko svar om bruken av reima ut over at han heldt i reima. Penttinen ville ikkje sleppe bruken av reima og sa at han såg på kroppsspråket til Bergwall at det hadde skjedd noko med reima. Sidan Penttinen nettopp hadde sagt at han hadde skjøna at Bergwall ikkje hadde brukt reima mot beina til Trine, gav han eit hint om at han ville ha eit anna svar på bruken av reima. Då Penttinen stillte spørsmål, spurte han både om kva som hadde skjedd med reima, og om kvar det skjedde. Bergwall fekk slik høve til å unngå spørsmålet om kva han brukte reima til. I staden valde han å svare på det andre spørsmålet om kvar han hadde brukt reima. Bergwall sa at han hadde plasserte bruken av reima til situasjonen der Trine datt etter at ho kom ut av bilen.

Penttinen prøvde ein femte og siste gong å få Bergwall til å sei kva han hadde brukt reima til, men han lukkast heller ikkje då.

Temaet om handveska og reima vart så omfattande at delen om veska, og då særleg om bruken av reima, utgjorde nesten ein fjerdedel av avhøyret, over 7 av 31 sider. Ein som ville tilpasse forklaringa si, ville skjøna at veska og reima var viktig. Sidan Penttinen spurte opp att om bruken av reima fem gongar, var det

truleg klart for Bergwall at den reima vart nytta til noko. Likevel antyder ikkje Bergwall ein einaste gong i dette avhøyret at han skal ha knytt reima rundt halsen til Trine.

Bergwall enda med å sei at han brukte reima på den staden Trine fall ned. Det kom ikkje fram i avhøyret kva han brukte reima til. Det er heller ikkje klart om reima vart teke laus frå veska. Plasseringa av reima enda til slutt ved liket.

Bergwall forklarte som tidlegare at Trine hadde hatt med seg ei handveske. Reima på veska var lys, ca. eit par cm brei og litt lenger enn skulderbreidda til Bergwall. Den var laga av eit lysare skinn- eller lærmateriale. Sjølv om det berre var sju dagar sidan sist Bergwall skildra handveska, fortalde han ikkje noko om veska skulle vore meir firkanta enn avlang eller at den var ca. 15–20 cm tjukk. Vi ser at Bergwall si skildring passar på eit generelt bilete av ei kvinneveske.

10.3.11.4 Skadane på Trine

I motsetnad til i det førre avhøyret, forklarte Bergwall at Trine no fekk skadar i nakken og ei skulder etter valden i bilen på veg frå Oslo. Då Trine gjekk ut av bilen, hadde ho vondt i si venstre side. Den fyrste staden Trine vart utsett for vald, var på kanten av vegen. Då fekk ho slag i høgre skulder. Dette var einaste gongen Bergwall fortalde om vald som kunne stemme med nokon av skadane skildra i avhøyret av 10.02.99. Det er òg einaste gongen Bergwall fortalte om vald ved sida av vegen.

Etter å ha gått ein avstand som ikkje er skildra nærare, angreip Bergwall Trine med kniven slik at ho fall til bakken. Trine vart både stukke fleire gongar med kniv i brystpartiet og kanskje i magepartiet i tillegg til at ho vart angripen på ein ukjend måte. Skadane var dødelege, men Bergwall visste ikkje om det var angrepet på Trine eller knivstikk som var dødeleg. Trine vart teken til den staden ho vart funne, og vart drepen der. Bergwall sa at det skulle vere blodspor 30 meter til der Trine vart funnen. Det går ikkje fram av avhøyret om det var avstanden mellom dei to siste åstadane.

10.3.12 Avhøyr 16. og 17.08.99 – vallning på veg inn i Noreg og Oslo sentrum

16.08.99 vart Sture Bergwall, hans forsvarar, svensk politi og pleiepersonale frå Säter møtt av norsk politi ved grensa. I løpet av 16. og 17.08.99 gjennomførte dei vallning på Myrvoll, i Oslo sentrum og i Svartskog. Blant andre var Birgitta Ståhle og Sven Åke Christianson med under vallningane og rekonstruksjonen.

Avhøyret frå fyrste vallninga på turen ligg berre som utdrag i Trine-saka, 28 av 61 sider. Åtte av dei sidene som manglar, ligg i Gry-saka. Det som ligg i Trine-saka, er dialogutskrifta frå delar av reisa til Noreg fram til Bergwall tok til å forklare seg om Gry. Så er det dialogen medan Bergwall freista å finne fram til staden der han hadde teke Trine i Oslo sentrum. Det vart ikkje sagt noko om skadar på Trine.

10.3.13 Avhøyr 17.08.99 – i bil i Oslo sentrum

Sjølv om Bergwall ikkje fann fram til staden han hadde teke Trine, vart ein bil sett ut i Oslo sentrum. Det vart så teke eit avhøyr av Bergwall i bilen for at han skulle hugse betre kva som hadde skjedd då han tok Trine.

På veg ut av Oslo hadde Trine prøvt å kalle på merksemd frå andre eller å kome seg ut av bilen. Då tok Bergwall tak i hennar høgre handledd, rykkte i ho og knuffa ho mot si høgre skulder. Bergwall stoppa så bilen før han slo med knyta neve eller ein olboge mot haka til Trine. Dette var i motstrid til avhøyret av 17.05.99 der Bergwall hadde sagt konkret at dei køyrde rett til Svartskog trass i at Trine hadde prøvt å kome seg ut av bilen.

I bilen hadde Bergwall teke på seg eit par hanskar frå Helly Hansen som fiskarar brukte.

Dei var laga slik at ein kunne ta ut fingrane. Opplysningane om hanskane vart ikkje følgt opp med ei nærare skildring av hanskane. I lys av den einaste andre gongen hanskane vart nemnt, var det uheldig at hanskane og deira eigenskapar ikkje vart skildra nærare. Den andre gongen var i samanheng med at Bergwall skulle ha halde rundt eit tveegga knivblad og brukt skaftet på kniven til å valdta Trine.

10.3.14 Avhøyr 17.08.99 – vallning i Svartskog

I Svartskog var det både vallning og ein rekonstruksjon av drapet på Trine Jensen. Avhøyret dekkjer det som skjedde etter at dei gjekk ut av bilane ved Svartskog. Etter å ha gått den ruta han skulle ha gått med Trine, fekk Bergwall påvist den staden ein kriminalteknikar meinte var staden der liket vart funne. Dei gjekk så tilbake til vegen for at Bergwall skulle rekonstruere det som hadde skjedd med Trine. Dei starta rekonstruksjonen i ein bil som vart sett ut.

Det arbeidsgruppa skriv om skadane, påkledinga og bagen til Trine i det følgjande, er teke frå dialogutskrifta etter avhøyret støtta av informasjon frå videoen frå rekonstruksjonen. Det vart ikkje laga ein eigen rapport om noko av det som skjedde under vallningane og rekonstruksjonen disse to dagane. Det er etter arbeidsgruppa si meining ei svakheit. Det gjer det svært krevjande å skjøne kvar dei var til ein kvar tid var, og kva som faktisk skjedde.

10.3.14.1 Kronologisk gjennomgang av innhaldet i forklaringa

Då Bergwall såg på bagen han fekk utlevert, sa han at han oppfatta bagen til Trine meir som grå enn blå, men minnet kunne vere feil. Bergwall forklarte at han under køyreturen frå Oslo tok tak i Trine si høgre hand med si høgre hand og drog ho med stor kraft mot seg. Hovudet til Trine hamna mot skuldra til Bergwall. Han heldt så fast handa hennar med si venstre hand medan han tok tak rundt hovudet med si høgre hand og heldt det mot skuldra si. Så skauv han hovudet hennar frå seg, og heldt ho fast med si høgre hand. Alt medan han framleis køyrde bilen.

Bergwall stoppa bilen og drog hovudet til Trine med kraft mot skuldra si. Han slo med sin høgre olboge mot Trine sin venstre kjake. Trine svima av. Hendene til Trine vart låst ved at Bergwall surra hendene hennar med begge reimane på bagen.

Etter at dei kom fram til Svartskog, tok Bergwall Trine ut av bilen. Medan dei stod ved bilen, slo Bergwall høgre tinningen til Trine mot biltaket. "Och här finns alltså i ett visst blodvite [blodvite - blodsutgyting] också då i det här skedet...."

Før dei gjekk vidare, fekk Bergwall vete at kleda på ei dukke og bagen politiet hadde med, var så nær dei reelle gjenstandane som råd. Bergwall skulle ha sagt at buksene var lysare, men det gjekk ikkje fram om det var buksene til Trine eller buksene på dukka som var lysare.

> *SP: Är du klar att köra. Jag vet inte om det gick in på bandet men vi har berättat for Thomas att den utrustning som vi tillhandahåller med väska och kläder på dockan, är så nära verkligheten vi har lyckats*
> *men det kan alltså finnas differenser i det här som inte överensstämmer med originalkläder och originalväska.*
> *TQ: Hmm.*
> *SP: Och då sa du att...du vill minnas att byxorna var av lite ljusare nyans.*
> *TQ: Hmm. Där är jag mera bestämd än vad beträffar väskan.*
> *SP: Du hade en synpunkt kring väskan också?*

TQ: Hmm.[608]

Dei gjekk vidare til Trine snubla og mista ein tresko. Då angreip Bergwall Trine ved at han falda hendene sine saman og slo Trine i høgre kinn. Då Penttinen spurte om Bergwall var sikker, sa Bergwall at han kan ha slått med knyta høgre hand. Grunnen til at han hadde brukt begge hendene fyrst, var for å vise krafta.

Etter at Trine fall på bakken, slo Bergwall med høgre knyta hand mot overkroppen. Det vart merker på huda. Trine svima av. Bergwall tredde bagen på si skulder og kommenterte at han hadde for seg at reimane hadde vore lenger. Han plukka opp Trine og bar og slepte ho eit stykke til staden der neste angrep skjedde.

Bergwall forklarte at då dei kom fram til neste stad, var Trine ikkje fullt medviten. Det kom berre ein gurglelyd frå ho. Ho hadde vanskar med å puste, men sidan Bergwall ikkje hadde angripe halsen hennar, trudde han at han hadde knekt nokre av Trine sine ribbein.

Bergwall plasserte markøren opp mot eit tre. Då Bergwall skulle vise kva han gjorde på staden, plasserte han sjølv dukka opp mot treet.

Medan Trine låg på bakken med ryggen mot treet, slo Bergwall mot magen til Trine med knyta hand. Så kneip han med stor kraft rundt strupen til Trine med begge hender og med tomlane mot strupen medan han rista ho. Det var umogeleg for Bergwall å sei kor lenge grepet varte. Trine tømte urinblæra, og ho døydde på denne staden. På spørsmål frå Penttinen sa Bergwall at tarmen vart tømt òg. Bergwall undersøkte ikkje dette, men han hugsa det på grunn av luktene.

Bergwall forklarte at han la bagen og treskorne til Trine oppå Trine, og bar ho ned til staden der ho vart funne. På spørsmål frå Penttinen om meir vald på vegen mot der ho vart funnen, sa Bergwall at han slo hovudet hennar mot trestammar.

Då Bergwall skulle finne vegen til funnstaden, fann han ikkje fram og bad om hjelp for å finne fram til rett stad. Den følgjande delen av dialogen er ikkje med på video. Uansett så fekk han vist vegen av politiet.

TQ: Ja. precis....ehh (promenerar). Hmm vi kan gå....
SP: Ar du desorienterad eller söker du någonting?
TQ: Näe, jag är inte desorienterad ehh..... ohörbart.... hjälp mig något.
SP: För att hitta rätt ställe där du?
TQ: Ja.
SP: Det är en bra bit i den riktningen, du gick mycket längre nu efter...
TQ: Ja, jag gjorde det ja , ja, ja.
SP: Än vad du gjorde tidigare.
TQ: Ska vi backa, det är lättare att backa då?
SP: Ja, den plats där du förevisade alldeles nyss som om du går in där så kommer du ner på den platsen.
TQ: Ja.
SP: Här stod vi alldeles nyss.
TQ: Hmm ....

Den neste delen med dialog kom rett etter den dialogen over, og er med på videoen. Sjølv om Bergwall hadde forklart kva han gjorde på den andre staden for angrep, så flytta han no likevel staden for det siste angrepet mot Trine. Ut frå dialogutskrifta er det uklart om han flytta det saman med fyrste angrepet, eller om det skjedde ein annan stad i nærleiken. Det vart ikkje gjort nokon ny rekonstruksjon på staden. Det er verdt å merkje seg at vi ikkje kan sjå nokon trestammar på den nye staden som han kunne lagt Trine opp etter.

[608] Avhøyr av 17.08.99, s. 17.

SP: Och tidigare idag när du, då var vi där uppe, där ungefär där dom står nu, så gick du in till platsen.
TQ: Ja, ehh...eftersom, jag måste bara titta bakåt här det finns en liten öppning där.
SP: Ja det är väldigt likt.
TQ: Ehh....och då har vi det angreppet flyttat upp hit då.[609]

Etter at dei tok til å gå mot funnstaden att, kommenterte Penttinen at medan Bergwall bar dukka, slo han venstre side av hovudet til Trine mot trestammane ved to høve.

På funnstaden utførte Bergwall "rivningsvåld" mot t-skjorta. Han opna bukselinninga, men han tok ikkje av buksa. Han gjorde meir vald mot kroppen og mot ansiktet. Ansiktet var alt veldig skada, og det var mykje blod på t-skjorta, på skuldrane og på buksa som "...avtecknar sig som mörka, mörka fläckar på byxorna...". Han tok bagen og kasta utover det som låg i bagen. Bergwall var usikker, men han trudde at han hugsa at han tok reima rundt hovudet til Trine og drog ho opp, og at det vart ein absurd vinkel på hovudet. Reima sat framleis fast på bagen. Bagen vart lagd ved hovudet på markøren. Bergwall var sikker på at bagen hamna inntil kroppen, men han var usikker på om reima framleis var tredd over hovudet då han gjekk frå staden.

Bergwall var usikker på korleis kroppen vart liggande, men han viste korleis han la små greiner over kroppen. Det han hugsar frå då han gjekk frå staden var at han oppfatta kroppen som passe skjult, kor skadd ansiktet var, handledda, og at det var store skadar på brystog mageregionen.

Penttinen visste at liket vart funne berre iført ei t-skjorte og BH, og at t-skjorta var uskadd. Han tok opp att dette med at kroppen hadde kle på og følgde igjen opp med leiande spørsmål.

SP: Du pratar i termer att du ser skador på kroppen, i det häör läget är kroppen påklädd så som du förevisar här nu, hur är det med, hur är
det med kläder o.s.v
TQ: Jag gör ju dom här rivnings... vad ska jag kalla det för, att jag river upp, river upp ehh...klädesplagg på kroppen, öppnar byxlinningen ehh....så det är klart att jag ser skador.
SP: Är kroppen fullt påklädd trots att dom är sönderrivna kläderna när du lämnar den, du har ju lämnat uppgifter i förhör som jag försöker stämma av med dig.
TQ: Den här kroppen är påklädd, även om kläderna är i...i...oilag och, och delvis söndertrasade....jag skulle ju i det här läget göra en något en...en liten justering om kroppen, nämligen då när ....[610]

Grunnen til at Bergwall kunne sjå skadane til Trine, var at han hadde rive sund t-skjorta og at han hadde opna bukselinninga. Kroppen var likevel kledd. Det Bergwall forklarte her, stemte ikkje med funna på åstaden, og ikkje med det Bergwall hadde forklart tidlegare. Sjølv om Penttinen sa at han prøvde å "stämma av" med tidlegare avhøyr for å sjå om han kunne få ei anna forklaring frå Bergwall, sa Bergwall framleis at kroppen var kledd.

Medan Bergwall heldt på å plassere markøren slik Trine låg, hadde Penttinen ei samtale med Christianson. Etter litt ville Penttinen at Bergwall skulle vise kva han hadde gjort med kleda på dukka i staden for på markøren. Etter ein

[609] Avhøyr av 17.08.99, s. 26.

[610] Ibid., s. 32.

liten pause, som ikkje er på videoen, tok Bergwall til med si forklaring. Han viste at han reiv i t-skjorta og opna linninga i buksa før han kasta dukka på ansiktet. Bergwall drog eine reima på bagen over hovudet til dukka. Han sa at Trine hadde ein BH på seg. Bergwall løfta dukka opp etter den andre reima på bagen. Då han la frå seg dukka, vart den liggjande med eine reima rundt halsen og resten av bagen ved hovudet.

Bergwall var usikker, men det var mogeleg at både beina og armane kan ha blitt brotne før Trine døydde. På spørsmål om kva grunnen var til at Bergwall hadde opna buksa til Trine, svara Bergwall at det var på grunn av at han vart freista til å sjå hennar kjønnshår. Han veit ikkje om han såg kjønnshåra.

Trass i at Penttinen hadde fått svar på dette med påkledinga til Trine, både verbalt og ved at Bergwall viste det, tok han det likevel opp att på nytt ved å spørje om det Bergwall sa no stemte med det han hadde sagt i tidlegare avhøyr. Då Bergwall framleis heldt på at han meinte at det med kleda stemte godt, tok Penttinen det endå eit steg vidare i sin måte å leie Bergwall på og peika konkret på omstende med at kleda vart att på kroppen. Det gjorde at Bergwall uttrykte tvil om kanskje noko av det som låg rundt liket, var kle.

> *SP: Tycker du att den här berättelsen, när det gäller klädsel och så vidare, skiljer sig ifrån vad du har berättat i förhör?*
> *TQ: Jag tyckte alltså, ehh klädseln stämmer mera väl överens, när jag ser dig, än när jag ser dockan (Ole-Thomas Bjerknes klädsel) ohörbart, storlek o.s.v.*
> *SP: Men just omständigheten av att kläderna.... lämnas kvar på kroppen.*
> *TQ: Dom lämnas kvar men är ju.... inte hela. Sen om, om en del av skräpet ock så består av persedelsdelar [persedelar - klesplagg], ohörbart.*
> *SP: Hmm.*
> *TQ: Det blir alltså en skräpbild.... ohörbart.*

Utan å få konkretisert klesplagga noko vidare, gav Penttinen seg og gjekk på nytt tilbake til reima. I løpet av dagen hadde Bergwall fått korrigert korleis handveska/bagen til Trine såg ut ved at han fekk bruke bagen, så han visste no at det var ein bag. Det som likevel ikkje var på plass, var bruken av reima på Trine. Penttinen refererte nok ein gong til tidlegare avhøyr, og sa at Bergwall skulle sagt noko om bruken av reima der. Det hadde ikkje Bergwall gjort ut over at han hadde trekt seg på at han hadde brukt reima på beina til Trine.[611] Då Penttinen ikkje fekk svar, bad han Bergwall spekulere om det kunne vere andre måtar ein kunne brukt reima på. Sjølv om Bergwall sa at dei alt hadde snakka om det, sa Penttinen at han kunne sjå på Bergwall at han freista å hugse noko. Penttinen spurte på nytt om det kunne finnast ein variant. Bergwall visste ikkje kva Penttinen var ute etter, så han syns ikkje at det var rom for nokon variant.

> *SP: Tycker du att du har tömt ut vad du kan dra dig till minnes beträffande den här väskan med den här remmen runt? Jag minns inte exakt hur du sa alldeles i början här med att du hade nån tanke kring det där? Jag tänker närmast på att du har anfört det i förhör just, hanterandet av det här med remmen.*
> *TQ: Hmm.....jag tycker att vi har tagit upp det.(viskar)*
> *SP: Vad skulle ett alternativ vara i så fall, för jag ser att du försöker att bita ifrån lite grand. Finns det utrymme för någon variant?*
> *Lång paus.*
> *TQ: Näe, jag tycker inte det. (viskar)*
> *SP: Är det så här det ska se ut?*

[611] Avhøyr av 03.06.99.

TQ: Ja. [612]

Politiet visste at smykket til Trine sat fast i reima som vart brukt på liket. Ved å få Bergwall til å skildre smykket, kunne det vere håp om å kome inn på reima den vegen. Penttinen tok det opp ved å spørje om det var andre ting enn veska som var knytt til Trine. Han viste likevel kvar han ville ved å gje Bergwall eit alternativ, smykke for eksempel.

SP: När det gäller föremål o.s.v. som är knutna till Trine, så har du ju sett det här med väskan och sånt här men vi har ju inte kunnat, i den händelse det förekommer, placera t.ex smycken eller annat på dockan.[613]

Bergwall svara berre at det var lite ting, og at han ikkje tok noko med seg. Penttinen spurte kva ting det skulle vere som Bergwall ikkje tok med seg. Då sa Bergwall, og viste til at Penttinen hadde antyda det, at han hugsa "med tydlighet" at Trine hadde eit halsband. Han hugsa ikkje andre ting som kunne vere på ei ung jente som øyredobbar, ringar og klokke. Likevel kunne han sjå det, men han kunne ikkje sei at ho hadde det. Med andre ord kom Bergwall med ei heilgardering når det gjaldt prydgjenstandar med unnatak om halskjedet som han hadde fått hint om. Penttinen tok straks tak i det med halsbandet, som han sjølv hadde vore den fyrste til å føreslå. (I fortsetnaden er dialogen frå avhøyret fram til Bergwall snakka om kjønnshår, samanhengande, berre avbrote av arbeidsgruppa sine kommentarar).[614]

SP: Vad skulle det ha varit om du skulle tagit med dig? Är det någonting som du kommer ihåg med tydlighet att detta finns?
TQ: Det, det enda jag minns, alltså med tydlighet, som du säger...ehh...det är att hon bär ett halsband ehh...jag minns inga örhängen, hur det är med ringar och klocka .....jag kan se det, men jag kan ej säga distinkt att ...att det hade hon.
SP: Hmm. halsbandet har du ett minne av vart fall, säger du?
TQ: Ja.
SP: Hur kommer det in i tankarna?
TQ: Ehh både i bilen, men ...ehh ...främst vid trädet där uppe där ehh...hon dödas genom strypning då...så finns också halsbandet där, men fram förallt att jag känner halsbandet ehh..... mera än att jag ser det.
SP: Vad får du för känsla av form och struktur på halsbandet?
TQ: En...en lätt känsla alltså det vill säga, som om halsbandet vore ganska smalt, tunnt och av nån metall.

No hadde Bergwall forklart at han hadde minner om halsbandet frå bilen og frå då han drap Trine før dei kom ned til funnstaden. Det fekk ikkje Penttinen nærare bruken av reima på Trine. Han bad då Bergwall om å tenkje seg endå betre om.

SP: Sätt dig ner en stund Thomas och fundera.
TQ: Jag tycker att det är utömt här på plats och....ohörbart.
SP: Jag tror att du minns bättre om vi är här är det nånting som du inte har berört? Finns det sånt som du undviker?

Det måtte vere tydeleg for Bergwall at det var noko med dette smykket. Han visste berre ikkje kva det skulle vere. I staden tok han opp eit anna veldig relevant tema. Han hadde rett og slett gløymt å forklare noko om at han hadde brukt kniv på Trine under rekonstruksjonen. Han hadde heller ikkje fått nokon spørsmål om dette.

[612] Avhøyr av 17.08.99, s. 37.
[613] Ibid., s. 38.
[614] Ibid., s. 39–43.

TQ: Jag har...t.ex inte använt oss av någon knivatrapp.
SP: Har vi inte använt oss av någon knivattrapp?
TQ: Näe.
SP: Skulle vi ha behövt göra det?
TQ: Inte nödvändigtvis, (viskar).
SP: Nu måste du förklara dig, för nu, nu fram går det inte med tydlighet vad du menar i vart fall. Du tar upp det här med knivattrapp, förekommer det nåt våld med kniv?

Dette vart vanskeleg for Bergwall, sidan han alt hadde forklart seg om drapshandlinga mot Trine tidlegare på dagen utan bruk av kniv. No endra han sin bruk av knyta nevar mot magen til Trine til at han hadde brukt kniven i staden. Han skulle ha brukt kniv mot Trine før han tok Trine til staden der ho vart funne. Han oppfatta Trine som død då dei kom til funnstaden. Likevel hogg han mot underlivet til Trine med kniven på funnstaden.

TQ: Jag har ju kniv, jag har ju ehh...kniv ner...och jag skulle vilja..och kanske hellre vilja beskriva det jag gjorde som ett knytnävsslag ehh....som en attack med kniven.
SP: Var skedde den attacken någonstans?
TQ: Där uppe.(viskar)
SP: Och den attacken var emot? Du visar mot magen. Upprepat eller är det ett enstaka tillfälle?
TQ: Jag vill inte låta ilskan falla över mig...hmm ...det finns alltså en, en, ett knivvåldsanvändande när flickan är levande och senare...
SP: Hmm, och senare vilken plats är vi på då, är det här?
TQ: Här uppe, upp, upp, när vi kommer ner hit så uppfattar jag henne som död.
SP: Hmm. Om du berätta vad som sker här då, det här knivvåldet som sker på den här platsen.
TQ: Ett huggande.
SP: Ett huggande?
TQ: Hmm ....
SP: Vart är dom huggen riktade emot?
TQ: Något hugg är riktat mot underlivet ehh ....andra träffar och kanske, eller som träffar också, mera i, i blint raseri och är därför svårare att, att minnas var dom träffar.
SP: Men nån som träffar mot underlivet säger du.
TQ Hmm.

Så tok Penttinen opp att for sjette gong om Trine var kledd. Etter fem svar om at Trine var kledd, endra Bergwall no si forklaring til at han ikkje hugsa om Trine var kledd eller ikkje. Bergwall hadde tidlegare forklart at han ikkje visste om han såg kjønnshåra til Trine. No opna Bergwall for at han kunne ha skåre av kjønnshår då han opna bukselinninga, og at han ikkje hadde gjort det. Dette er ei heilgardering som arbeidsgruppa ser Bergwall gjorde seg bruk av fleire gongar både i denne og andre saker. Bergwall gjorde noko med eine handa som om han prøvde å få vekk hår frå fingrane. Då Penttinen følgde det opp, så sa Bergwall at han hadde hatt hår på handa.

SP: Är hon påklädd, har hon kläder på sig?
TQ: Vet inte.
SP: Minns inte?
TQ: Näe.
SP: Eller?
TQ: När byxlinningen är öppen så sker....en tanke också att skära av könshår ehh ...jag tror inte (ohörbart).
SP: En tanke att skära av könshår men, sen horde jag inte vad du sa?
TQ: Näe, jag tror inte att det sker.
SP: Du tror inte att det sker.
TQ: Näe.
SP: Du visar någonting med handen?
TQ: Ja, som om jag skulle ha hår i handen.
SP: Hmm, hade du det? Du nickade lite svagt där.
TQ: Och det är det ju. Affekten är ju stor hela tiden men om den beskrivas större, så

är den större, ehh ...när det här inträffar.(gråter)
SP: Hmm . Försök och fortsätt att minnas Thomas, vi är på plats och vi, vi återvänder ju inte hit nån fler gång...
TQ: Näe
SP: och det är ju här dina minnen kan vara som allra mest möjliga att komma ihåg. är det nånting i det här som vi ser nu som du skulle vilja förtydliga eller förändra på något vis och som du har undvikit att prata om?

Bergwall fortalde så at han hadde gjort seksuell vald mot Trine, men valden var vanskeleg å skildre. Han trengte ikkje inn i henne med sin eigen kropp, og ho fekk ikkje sperma på seg. Det skjedde i den fyrste sekvensen etter bilen. Der hadde Bergwall blotta kjønnet hennar, men han kunne ikkje vise det på dukka. Bergwall hadde ført noko opp i Trines vagina. På spørsmål om Trine sine bukser var av eller knappa opp, svara Bergwall at han ikkje visste. Bergwall hadde tidlegare forklart at han hadde skjenda Trine. No presiserte han det med at det var å skjende kjønnet og å slå mot brysta. Det vart no ein pause der Penttinen føreslo at Bergwall kunne snakke med sin forsvarar.

Då opptaket vart starta att, tok Penttinen opp att temaet med reima. (Dialogen i det følgjande er samanhengande med unnatak av arbeidsgruppa sine kommentarar).[615] Då Bergwall skildra reima i avhøyr, skildra han den i samband med at han gav ei generell skildring av ei handveske. Under rekonstruksjonen hadde Bergwall fått utlevert ein bag der den delen av handtaka han bar bagen i, var langt kortare enn den reima han hadde skildra. I spørsmålet frå Penttinen vart Bergwall minna på at han hadde sagt at reima var litt lenger enn skulderbreidde og at det var ei feil opplysning at beina vart bunde av reima.

TQ[SP]: Jag ska påminna dig om en uppgift som du lämnat i förhör, där säger du när du
pratar om det här med väskan och remmen till väskan, så beskriver du längden på den, du säger att den är då åtminstone lika lång som din axelbredd. och du måttar även nu då, jag vet inte om du vänder dig mot kameran så får du visa ungefär hur lång du tycker att den remmen är. Och det är alltså en, en längd som du har någonstans memorerat, både i förhörhörstillfället och du visar nu, och du säger i samma förhör, jag frågar hur du kan minnas detta, då säger du, om jag hade bundit hennes ben eller fötter så skulle det vara en oriktig uppgift. Och därför ställer jag den här frågan till dig, vad har du för minne kring detta med remmen.
TQ: .....alltså det starka minnet, det är att hon är ohörbart....ehh...att hon är fruktansvärt rädd för remmen.
SP: Är rädd för remmen?
TQ: Ja.
SP: Men vad är det du gör med remmen som gör att hon får den här rädslan? Berätta
det Thomas.

Bergwall sa at han hadde eit minne om at han losna reima, men at han ikkje visste om det var korrekt eller ikkje. Bergwall hadde her ei heilgardering, og han opna med dette nok ein gong for å få hjelp av Penttinen i eit vegval. Då spurte Penttinen hypotetisk korleis Bergwall losna reima frå bagen, om det no var slik at han hadde gjort det. Bergwall peika mot bagen og sa at han ikkje såg noko praktisk løysing på korleis han skulle ha losna reima. Penttinen oppmoda Bergwall om å sjå på bagen og kjenne på den. Bergwall kunne gjere det han ville med bagen. Bergwall plukka opp bagen, og sa at reima var sydd og at det var umogeleg å bruke den.

[615] Avhøyr av 17.08.99, s. 46–56.

TQ: Det, det finns en svårighet i det här...ehh...och svårigheten består i helt enkelt i att, att jag har ett minne av att jag lossar remmen från väskan, alltså att remmen är, är vid sidan om väskan, att remmen finns på väskan men att jag tar den från väskan ...ehh ....och om det är korrekt eller inte, det vet jag inte alltså, men....ehh...det är så jag minns.
SP: Men det här lossandet ifrån väskan, om du tänker att du gör det, hur går det till?
TQ: Jag ser inte, jag ser inte det praktiska, om det är praktiskt möjligt....
SP: Om du ser på väskan och hanterar den och känner på den. Du får alltså hantera den hur du vill.
TQ: ohörbart
SP: Ska vi vända oss mot kameran så får....
TQ: Vi har den ju sydd här, ehh då ohörbart....det omöjliga i att använda den, ehh ...som jag gör....eller som jag minns att jag gör.

Bergwall syner på videoen at han viste Trine reima og slo ho med den. Då han på nytt forklarte at han batt beina, vart han straks minna på at han hadde sagt at det ikkje stemte. Bergwall nytta då ei forklaring som vart godteke gjennom bruk av "den svenske nøkkelen" som ein versjon av "medvetna avvikelser"; at han meinte det omvendte av det han forklarte.

SP: Hmm. Beskriv hur du minns att du gör.
TQ: Ehh ....jag håller alltså upp remmen mot...ohörbart.... [henne, viser henne remmen, snärtar henne med][616] *den här remmen.*
SP: Du pekar uppåt någonstans?
TQ: Ja mot bilen...ehh, när jag går ur den och över vägen, ett stycke in ehh...
SP. Du pekar på träskorna.
TQ: Som vill falla av som faller av....har jag för mig alltså att jag använder den här remmen som inte går att ta loss....och binder benen.
SP: Men du säger att det är en oriktig uppgift att du binder hennes ben.
TQ : [Jag seier det i omvänd ordning for att] ohörbart....att ge dig...ehh...en association av göra tvärtom, alltså det här kryptiska språket som ....ibland kanske ganska ofta använder....

Trass i at Bergwall hadde forklart at han ikkje såg at det var praktisk mogeleg å ta av reima, gav ikkje Penttinen opp. Han spurte nok ein gong hypotetisk om korleis det skulle gått til, og om det likevel kunne vere eit alternativ. På videoen ser vi at Bergwall riv fleire gongar i eit av handtaka på bagen, og kjem fram til at det ikkje er mogeleg å rive det av. Likevel spurte Penttinen om det kunne vere eit alternativ å gjere det på den måten. Bergwall sa no at han ikkje hugsa at han losna reima. Det Bergwall hugsa, var at han hadde vist Trine reima, og at ho vart redd, men han fekk det ikkje til å stemme praktisk med bagen.

SP: Men för att få loss den här remmen från ifrån, ifrån den här väskan, vad skulle, hur skulle det ha gått till?
TQ: Då kan jag inte förstå....alltså det går inte slita loss den....
SP: Inte på något sätt?
TQ: Jag minns alltså....ohörbart
SP: Skulle det vara ett alternativ att göra på det viset?
TQ: ohörbart....
SP: Det är viktigt att du berättar om du minns, inte konstruerar svaren, minns du omständigheter som du förknippar med det här, då måste, då måste du berätta det, och sen så får vi ta ställning till om det stämmer.

[616] Det er mogeleg å høyre kva Bergwall sa på videoen sjølv om det i dialogutskrifta står "ohörbart".

TQ: Hmm. Jag minns alltså inte att [jag lossar]…….
SP: Du säger att?
TQ: Jag minns inte alltså det här….alltså vad jag minns….alltså jag minns med, med bestämdhet just det här att visa henne remmen, att hon är rädd för remmen, att jag håller i remmen ehh….och så ser jag på väskan och så ser jag det praktiska, praktiska, praktiskt omöjliga i det…ehh…och då får jag inte ihop det.
SP: Hmm.
TQ: Ska jag då utelämna det….eller ska jag berätta om det?
SP: Näe, men du har den minnesbilden att, att hon upplever en rädsla kring detta, det har du berättat om i förhör också.
TQ: Ja.
SP: Just kring det här, med, med hotbilden som uppstår där då, och du minns längden på remmen.
TQ: Ja.

Penttinen sa at Bergwall hadde forklart at reima vart brukt mot halsen, og han vart på nytt minna om at det med å binde beina var ei feil opplysning. Likevel gjentok Bergwall at han hadde forklart om binding av beina og at han har nekta for det, medan han gret.

SP: Men här har du förevisat då att, att du använder remmen mot…halsen.
TQ: Hmm.
SP: Och sen så vandrar du nu och börjar prata om benen, som du tidigare sagt ha varit en oriktig uppgift.
TQ: Hmm.
SP: Vad är det som är din korrekta minnesbild av det här, det är alltså….det som är frågan, används den mot halsen, eller används den mot benen?
TQ: Min minnesbild, den ursprungliga minnesbilden, och som …egentligen syns i förhör att fast i förnekade form, är att jag använder remmen mot benen, men ohörbart….jag har sett många rädslor (gråter)……
SP: Det läge som den kommer till användning, det är alltså uppe i, det första läget där du visar att hon har den på….när hon befinner sig här nere, är remmen på plats då?
TQ: [Ja] ohörbart…
SP: Och var sitter den, var sitter den då? Du pekar ner mot benen.
TQ: ohörbart….
SP: Som du minns?

På videoen ser vi at Bergwall lyfter opp bagen og viser at det er hemper for ei lengre bære-reim på den. Han prøvde så ut ein tanke om at det kunne vere den reima det var snakk om. I staden for å følgje opp dette avviste Penttinen det straks. Penttinen slo i staden fast at reima vart frigjort frå bagen på ein måte. Bergwall hugsa framleis ikkje at han brukte vald for å få laus reima.

TQ: Ja en tanke slår mig…ehh…ehh…här saknas ju en rem (ser på väskan).,….alltså jag ställer frågor till mig själv nu….ohörbart..-.kan det vara den remmen….ohörbart.
SP: Jag är inte säker på att dom här spännena som sitter där är identiska med…
TQ: Näe
SP: som på den väska som kom till användning….
TQ: Näe
SP: Men, men i vart fall så, så måttar du fortfarande den här remlängden, så på nåt vis så frigörs remmen ifrån väskan?
TQ: Ja, jag minns inte att jag ….med våld sliter den från väskan, det gör jag inte.

Penttinen let det med korleis Bergwall fekk laus reima, ligge. I staden fekk Bergwall vete at bruken av reima innebar binding. Han spurte tilbake om det Penttinen lurte på, var korleis han hadde knytt knuten. På videoen bøyer Bergwall seg ned mot bagen for å ta den opp, men lar den vere og seier at det er vanskeleg å hugse. Då fekk Bergwall vete at eit handtak frå

veska vart alternativet for kva han brukte til å binde med.

SP: Det här användandet, själva det praktiska användandet, när du, när du hanterar den mot kroppen då sedan, hur går det till, vad blir det för sorts bindning, om vi pratar i term er bindning inom citationstecken.
TQ: Hur jag [får slut] ohörbart....knuten t.ex.
SP: Ja t.ex....om du knyter?
TQ: Det är svårt att minnas.
SP: Du har ju ...beskrivit den här remmen och du ser ju att det är ett handtag till en väska som, som är alternativet.
TQ: Hmm.

Då Penttinen spurte om Bergwall kunne lage eventuelle knutar (i fleirtal), fekk Bergwall stadfesta at han skulle ha teke eit av handtaka frå bagen og knytt det med fleire knutar på Trine. På videoen nyttar Bergwall sitt eige belte som han tek rundt beina på dukka. Han knyt så ein enkel knute som ser ut som ein vanleg "kjerringknute". Før Bergwall var ferdig med å forklare seg om detaljane om bindinga, fekk han eit psykisk utslag. Han slapp slik å forklare seg og å vise meir om knuten. Som vi veit frå "den svenske nøkkelen", så kunne Bergwall få sterk angst når han forklarte seg om sentrale detaljar. Angsten kunne stå i vegen for å hugse. Når Bergwall fekk angst eller sa at han ikkje ville forklare seg meir om eit tema, brukte Penttinen å stoppe.

SP: Om du ...har du någon möjlighet att erinra dig hur den här knytningen går till med tanke på eventuella knutar, om du skulle ha tillgång till en rem av ungefär samma modell, eller längd?
TQ: ohörbart...åtsnörningen sker ju .....
SP: Vill du ha någonting att demonstrera på?
TQ: Ja.
SP: Jag vet inte om du skulle kunna ta din egen livrem t.ex som är av tyg, så kan jag hålla, jag kan hålla i den....om du släpper....
TQ: ...jag kan ju ta...ehh....bara för att visa, så sker det ju den här enkla åtgärden....
SP: Hmm.
TQ: Och en enkel knut...och så kan den vara...nej!....jag höll på att fara iväg...
SP: Backa inte ur nu Thomas.
TQ: Nej, jag bara höll på att fara iväg.
SP: Ja, men vart for du iväg?
TQ: Ehh lite grand från ämnet...ohörbart...näe men det är den här enkla knuten.
SP: Vad tänker du på Thomas? Det är nu vi är här, det är nu du måste berätta.
TQ: Jag kan inte.

Den følgjande delen av dialogutskrifta er det ikkje videoopptak av.

SP: Vad tänkte du göra, visa vad du tänkte göra? Det är någonting som du tänker på nu.
TQ: Jag tänker bara på,...ohörbart. (gråter) ....och så....
SP: Vad sa du?
TQ: Och så dom bakom stammen.
SP: Benen bakom.
TQ: Näe, stoppa mig.
SP: Är det, är det i det här läget så som den här knytningen...vänta du har den här maskinen här som du måste bära med dig också, sker den här knytningen uppe där du pratade om tidigare eller är det någonting som sker.....
TQ: Näe, där uppe och sammanfognigen ..... ohörbart.
SP: Om du står intill mig här om du kan, så räcker den här remmen eller snöret till här på...

I dialogutskrifta heng den siste setninga over saman med setninga under. Setninga under er den fyrste setninga som er med på videooppta-ket. Det vi ser på videoen, er at Bergwall og Penttinen står litt vekk frå treet dei sat ved då

Bergwall knytte saman beina på dukka. Dukka er vekk. Det tyder på at det har vore ein pause, og at pausen truleg skjedde i perioden det ikkje er video frå, men det er ikkje dokumentert i dialogutskrifta.

Bergwall kjende ikkje til noko klokke på Trine, trass i at Penttinen sa at det var ei klokke på ho. Bergwall fekk no vete at kroppen var delvis avkledd. Dette var sjuande gongen dette om korleis Trine var kledd, kom opp. Det er stille lenge på videoen før Bergwall seier "Där uppe är det jo byxplaggan som är av". Han hadde lagt buksa i bagen til Trine.

[SP] Du säger också när det gäller föremål hos henne så säger du i förhör att, jag minns inte klocka men visst finns klocka.
TQ: Hmm.
SP: Vad är det för klocka vi pratar om?
TQ: Jag vet inte. (viskar)
SP. Inget minne kring utseendet?
TQ: Näe.
SP: Det är ju så, kan ju informera dig om då, när man anträffar den här kroppen så är den avklädd till en viss del, och det tycker jag att du ska berätta i så fall, vilka plagg som finns på och vilka som är avtagna.
TQ : ohörbart....byxplaggen som ...är av ... ohörbart.
SP: Byxplaggen och?
TQ. Som är av.
SP: Där uppe tar du av dom, är det så du menar?
TQ: Ja, och lägger i väskan.
SP: Dom ligger i väskan?
TQ : Ja.

T-skjorta var riven opp, men truleg framleis på kroppen til Trine. BH-en var spretta opp, men Bergwall visste ikkje om den var av eller på. Bergwall hadde sagt at han la buksa i bagen-. Likevel fekk han spørsmålet på nytt av Penttinen med to alternativ. No sa han at han tok ut plagg frå bagen og la dei ved liket. Det vart ikkje konkretisert kva plagg som vart liggjande ved kroppen.

SP: Resterande plagg då?
TQ: Tröjan är sönderriven.
SP: Tröjan är sönderriven, är den på eller av?
TQ: Troligtvis är den på.
SP: Du pratade om BH ?
TQ: Den är ju uppsprättad, men om den är vid sidan om kroppen eller om den är fortfarande på kroppen det minns jag inte.
SP: Var hamnade kläderna i förhållande till kroppen, dom som du har tagit av, blir dom liggande i väskan eller, eller någon annanstans. Inte i väskan, du skakar på huvudet. Ligger dom på sidan av kroppen?
TQ: Ja.
SP: Du pratar ju om, om trasigt säger du när det gäller det här minnet, är det tröjan som är trasig, finns det någonting annat som är trasigt?
TQ: Ja bysthållaren kan vara trasig.
SP: Bysthållaren kan vara trasig.
TQ: Ja.
SP: Ja, jag har inga frågor, precis for ögonblicket.
TQ: Näe
S: Kopplar av ditt och mitt ljud en liten stund här.

10.3.14.2 Gjenstandar under rekonstruksjonen

Vallning og rekonstruksjon vart omhandla i kapittel 9 i denne rapporten. Det er likevel omstende under denne rekonstruksjonen som direkte påverkar Bergwall si forklaring om drapshandlinga mot Trine, som arbeidsgruppa ynskjer å skildre her.

Formåla med ein rekonstruksjon er å gje den avhøyrtehøve til å kome med meir informasjon og å teste vedkomande si forklaring. Når politiet gjennomfører ein rekonstruksjon, tek ein utgangspunkt i forklaringa til den som skal gjennom rekonstruksjonen. Det var ikkje tilfelle

med rekonstruksjonen vi har sett på. Problemet var at rekonstruksjonen vart planlagt på bakgrunn av dei reelle funna på åstaden og ikkje det Bergwall hadde forklart i avhøyr.

Under rekonstruksjonen fekk Bergwall vete at kleda på dukka og bagen som vart brukt under rekonstruksjonen, var så nær det Trine hadde, som råd. Dette var gjenstandar som Bergwall berre delvis hadde forklart seg om. Og det han hadde forklart, var langt frå det han fekk utlevert i samband med rekonstruksjonen.

Bergwall hadde sagt at liket vart kledd heilt av.[617] Det kunne ligge klesplagg rundt liket.[618] Bergwall var sikker på at Trine hadde hatt enten ei midjekort jakke eller ein blazer –han trudde det var ei jakke. Han både hugsa og hugsa ikkje om Trine hadde ei klokke. Ho hadde sko som gjorde ho lenger, så skorne må ha hatt hælar. Han hugsa ikkje noko anna enn at Trine hadde bukser av noko slag.[619] Bergwall gav aldri noko skildring av Trines hår, høgde osb. anna enn det som kom i avhøyr av 17.05.99:

> *F: Vad är det som hindrar dig att berätta om det? Utseendet, ljus eller mörk, lång eller kort, tjock eller smal?*
> *Q: Ljusare än mörk, längre än kort, knubbigare än smal.*[620]

Som vi ser, var ikkje det noko verkeleg skildring av ein person.

Han klarte aldri å skildre verken reima eller den bagen reima kom frå. Det han forklarte, var at det var ei lys handveske som var meir firkanta enn avlang. Den var ca. 15–20 cm tjukk. Reimane på handveska var lengre enn berre eit handtak.[621] I eit seinare avhøyr forklarte Bergwall framleis at Trine hadde ei handveske. Reima på veska var lys, ca. eit par cm brei og litt lenger enn skulderbreidda til Bergwall. Reima var av skinn- eller lærmateriale. [622] Vi ser at Bergwall si skildring passar på eit generelt bilete av ei kvinneveske.

Skildringa Bergwall hadde gitt før rekonstruksjonen, stemte strengt tatt betre med handveska Trine faktisk hadde med seg på åstaden, enn med bagen han fekk utlevert.

Handveska til Trine var sjølvsagt ikkje noko alternativ sidan politiet hadde fasiten; det var reima på bagen som hadde blitt nytta mot Trine. I staden brukte dei bagen til venstre på biletet under. Den var den bagen som var likast den bagen Trine hadde hatt (til høgre).

[617] Avhøyr av 24.04.98 og 27.01.99.
[618] Avhøyr av 22.03.99.
[619] Eigenrapport av 28.05.99, Penttinen.
[620] Avhøyr av 17.05.99, s. 2.
[621] Eigenrapport av 28.05.99, Penttinen.
[622] Avhøyr av 03.06.99.

Dette biletet var ikkje med i illustrasjonsmappa som ligg i Trine-saka.

I tillegg til at biletet over viser både Trine sin bag og bagen Bergwall fekk utdelt av politiet under rekonstruksjonen, viser biletet reima på bagen utstrekt. Som vi ser kunne ein tre bagen inn på arma og bære den på skuldra, sjølv om reima ikkje var så lang at det er det mest naturlege. Dette biletet var ikkje med i illustrasjonsmappa som ligg i Trine-saka.

Før rekonstruksjonen virka det som om etterforskarane hadde hatt eit fokus på å få opplysningar frå Bergwall som dei kunne bruke under rekonstruksjonen. Det ser vi i eigenrapport frå 28.05.99: "Thomas Quick hade av undertecknad blivit ombedd att i förväg lämna uppgifter om klädsel och eventuella föremål som han kopplar till offret, för att tillhandahållas vid rekonstruktionen." Likevel vart ikkje dette tema dekka fullt ut verken under telefonsamtala som vart skildra i eigenrapporten, eller under avhøyret 03.06.99.

I samband med drapshandlinga mot Trine var nettopp kva Bergwall forklarte om bagen med reima, heilt sentralt. Då Bergwall forklarte seg om drapshandlinga, var Trine sine kle noko som kunne blitt brukt til å kontrollere Bergwall si forklaring med spørsmål om korleis offeret såg ut, og om handlingane Bergwall forklarte seg om var i samsvar med politiet sine funn.

Under rekonstruksjonen hadde politiet med ei dukke som var kledd slik Trine var kledd då ho forsvann. Bergwall fekk då informasjon om kleda til Trine. Men det arbeidsgruppa bit seg mest merkje ved, er at ein sikta fekk utlevert bagen med det som truleg var drapsvåpenet i ei drapssak, reima, etter at han hadde skildra bagen og drapsvåpenet heilt annleis på førehand. Vi legg òg merkje til at det mangla ein gjenstand som etter Bergwall sine forklaringar skulle vore viktig å ha med, ein knivatrapp. Bergwall hadde i to avhøyr forklart at han stakk Trine i overkroppen med kniv. Sidan politiet visste at t-skjorta som vart funne kledd på liket, ikkje hadde skadar, visste dei at dette var ei forklaring som ikkje stemte. Då hadde dei truleg heller ikkje sett behovet for å ta med ein knivatrapp. Dei hadde heller ikkje fått ei forklaring frå Bergwall på førehand om korleis ein eventuell kniv skulle sett ut.

Om Bergwall var i ein situasjon der han freista å tilpasse si forklaring, fekk han ved å vere på åstaden og sjå gjenstandane som vart nytta der, mykje informasjon som seinare kunne tilpassast til dei faktiske forhold.

10.3.14.3 Trine sine klede og gjenstandar

Det politiet visste om korleis Trine var kledd, før dette avhøyret, var at ho vart funnen kledd i t-skjorte og BH. T-skjorta og BH-en var stort sett heile. Ved liket låg ei truse, eit par raude sokkar og eit par kvite tresko. Ei svart bukse er dokumenter med bilete i illustrasjonsmappa, men arbeidsgruppa har ikkje funne dokumentasjon på kvar denne vart funne. Det vart ikkje funne spor av blod på verken t-skjorta, BH-en eller trusa.

Då rekonstruksjonen tok til, fekk Bergwall vete at kleda på dukka, var så nær utsjånaden til kleda Trine hadde då ho forsvann som råd. Bergwall kommenterte då at buksene var lysare, men det gjekk ikkje fram kven sine bukser som var lysare. Han vart òg kjend med at ho hadde tresko.

På den andre staden for angrep tømte Trine seg for både tarminnhald og urin. Bergwall såg det ikkje, men han kjende lukta.

Framme på funnstaden gjorde Bergwall mykje "rivningsvåld" mot t-skjorta og opna bukselinninga, så han kunne sjå skadane på overkroppen til Trine. Han hadde ikkje teke av buksa, men han hadde stoppa etter at han hadde opna bukselinninga. Det var mykje blod på t-skjorta, på skuldrane og på buksa som "...avtecknar sig som mörka, mörka fläckar på byxorna...". På spørsmål sa Bergwall at kroppen var kledd.

Bergwall kjende ikkje til noko klokke på Trine trass i at Penttinen sa at ho hadde ei klokke på seg.

Bergwall fekk til slutt vete at kroppen var delvis avkledd. Dette var sjuande gongen temaet om Trine var kledd kom opp. Det fullførte den glidande overgangen i Bergwall si forklaring om korleis Trine var kledd. Fyrste gongen sa Bergwall at ho var kledd. Han hadde til og med sagt konkret at han ikkje hadde teke av buksa til Trine, og han hadde skildra sin observasjon av blodet på buksa. Andre gongen sa han at ho var kledd, men at kleda var i ulage og rivne sund. Då Penttinen bad Bergwall vise på dukka kva som skjedde med kleda, var det tredje gongen at Bergwall stadfesta at kleda var på Trine.

Fjerde gongen Penttinen tok det opp, sa Bergwall at kleda var på Trine, men at det kunne ligge klesplagg ved Trine. Femte gongen visste ikkje Bergwall om ho var kledd. Sjette gongen visste han ikkje på direkte spørsmål om buksa var av eller på. Til slutt, då han fekk vete at Trine var delvis avkledd, er det stille lenge på videoen før Bergwall seier "Där uppe är det jo byxplaggan som är av". Det var etter arbeidsgruppa si meining òg eit naturleg svar etter alle dei spørsmåla Bergwall hadde fått om dette tema. Dette samsvara då med at Bergwall etter kvart hadde snakka om seksuell vald på den fyrste staden for vald etter bilen.

T-skjorta var riven opp, men Bergwall sa at den truleg framleis var på kroppen til Trine. BH-en var spretta opp, men Bergwall visste ikkje om den var av eller på. Bergwall hadde sagt at han la buksa i bagen, likevel fekk han spørsmålet på nytt av Penttinen med to alternativ.

> *Var hamnade kläderna i förhållande till kroppen, dom som du har tagit av, blir dom liggande i väskan eller, eller någon annanstans. Inte i väskan, du skakar på huvudet. Ligger dom på sidan av kroppen?*[623]

På videoen ser vi at Bergwall tok til å riste på hovudet då Penttinen nemnte veska fyrste gongen. Sidan Bergwall berre hadde fortalt om to stadar han hadde gjort av kleda, i bagen og ved liket, gav svaret seg sjølv på det neste spørsmålet til Penttinen: " Ligger dom på sidan av kroppen?". Bergwall hadde altså teke plagg frå bagen og lagt ved liket. Det vart ikkje konk-

[623] Avhøyr av 17.08.99, s. 54.

retisert kva plagg som vart liggjande ved kroppen.

I løpet av denne rekonstruksjonen hadde Bergwall fått vete korleis Trine var kledd og at ho hadde tresko. Gjennom Penttinen sine spørsmål endra Bergwall si forklaring frå at Trine vart forlaten med kle på, til at buksa var av, og at den vart teken av før dei kom til funnstaden. T-skjorta var riven opp og BH-en spretta opp. Trusa og sokkane ikkje vart nemnt. Jakka Bergwall hadde nemnt i telefonsamtale med Penttinen,[624] vart heller ikkje nemnt. T-skjorta var på kroppen, men Bergwall visste ikkje om BH-en var av eller på. Han hadde lagt buksa i veska til Trine. T-skjorta og buksa skulle vere fulle av blod. Trine hadde tømt seg for både tarminnhald og urin.

Det at Bergwall hadde forklart at han hadde skildra at buksa var full av blod etter den siste valden på funnstaden, vart ikkje teke opp att. Det vart heller ikkje teke opp att dette med at Trine skulle ha tømt seg for tarminnhald og urin før ho kom til funnstaden. Dette var ikkje noko Bergwall hadde sett, men han hugsa det på grunn av at han hadde kjent lukta. Om buksa var av då avføringa kom, eller om avføringa hadde kome i buksa før Bergwall tok den av, skulle Bergwall uansett sett avføringa.

10.3.14.4 Bagen, reima og knuten

I bilen sa Bergwall at han oppfatta bagen meir som grå enn blå, men minnet kunne vere feil. I bilen vart hendene til Trine låst ved at Bergwall surra hendene hennar med begge reimane på bagen. Ved den fyrste staden Bergwall øvde vald mot Trine etter bilen, tredde han bagen på si skulder og kommenterte at han hadde for seg at reimane var lenger.

Ved funnstaden kasta Bergwall innhaldet frå bagen utover. Han var usikker, men trudde at han tok reima rundt hovudet til Trine og drog ho opp, og at det vart ein absurd vinkel på hovudet. Reima sat framleis fast på bagen.

Etter avhøyret 03.06.99 hadde truleg Bergwall skjøna at reima vart brukt til noko. Under det som meir eller mindre var Bergwall si frie forklaring under rekonstruksjonen, hadde han no prøvd seg med to måtar å bruke reima på. Han hadde då erfart det upraktiske ved å bruke reimane slik dei var festa til bagen.

Då Penttinen spurte om det var andre måtar å bruke reima på, prøvde Bergwall å sleppe å svare ved å sei at dei hadde snakka om det tidlegare. Penttinen spurte hypotetisk om det var slik at Bergwall hadde brukt reima, kva skulle eit alternativ for bruken vere i så fall. Han sa vidare at han oppfatta Bergwall som om han prøvde å jobbe seg fram til ei svar. Med spørsmål om det kunne vere rom for ein variant av bruken av reima, kunne ikkje Bergwall vere i tvil om at reima vart brukt på ein annan måte enn det han hadde forklart så langt. Etter ein lang pause hadde ikkje Bergwall kome på noko meir, og han sa at det var slik det skulle sjå ut. Så langt hadde han unngått å svare meir om bruken av reima. Dei kom heller ikkje bruken av reima nærare ved å gå via ei forklaring om halskjedet.

Då Penttinen ikkje gav seg, trakk Bergwall fram at han ikkje hadde forklart seg om bruken av kniv. Det var noko som hadde vore ein sentral del av fleire tidlegare avhøyr. Penttinen viste lite interesse for dette temaet. Han stilte 6–7 spørsmål før han leia Bergwall inn på spørsmål om påkledning. Bergwall kjende seg truleg pressa og tok til å gråte. Han introduserte eit heilt nytt tema han i tidlegare avhøyr hadde sagt ikkje hadde funne stad, seksuell vald.

Etter ein pause tok Penttinen opp att temaet med reima. Han minna Bergwall på at han

[624] Eigenrapport av 28.05.99, Penttinen.

hadde forklart at reima var like lang som skulderbreidde og at det var feil opplysning at han hadde bunde beina. Bergwall hadde nok alt skjøna at reima det hadde vore så mykje snakk om, stamma frå bagen. Han tok difor utgangspunkt i bagen han hadde fått utlevert. Handtaka som ein kunne halde i, var ca. 50 cm lange, medan heile reima som utgjorde handtaket, var ca. "skulderbredde". Han var likevel i tvil, så han sa at han hadde eit minne om at han hadde løyst reima frå bagen, men at minnet kunne vere feil. Han heilgarderte og kunne på den måten få hjelp av Penttinen til å vete om reima faktisk skulle av. Bergwall fekk hjelpa han trong ved eit hypotetisk spørsmål frå Penttinen om korleis Bergwall kunne ha losna reima.

Problemet Bergwall no stod ovanfor, var å få av reima. Det klarte han ikkje, trass i at han drog i reimane på bagen: "Jag ser inte, jag ser inte det praktiska, om det är praktiskt möjligt....."[625] Då Penttinen gjekk vidare til bruken av reima att, vart det vanskeleg. Dei forklaringane han hadde prøvt tidlegare, var ikkje nok. Medan han tenkte seg om, sa han at han hadde halde reima mot Trine og slått ho med den. Når han likevel ikkje klarte å kome med eit nytt alternativ, tok han på ny opp det med å binde beina til Trine. Penttinen minna Bergwall på at han hadde sagt at det ikkje var rett. Då måtte Bergwall ty til sin forklaringsmodell; at han forklarte seg omvendt.

No var Bergwall under press. Han sa til slutt at det ikkje var råd å få laus reima. Sjølv om Bergwall sa at han ikkje hadde noko minne av at han fekk laus reima, spurte Penttinen likevel om det kunne vere eit alternativ. Bergwall er uroleg på videoen. Når Penttinen stadig hinta om at det var ei av reimane på bagen som skulle av, vart det veldig vanskeleg for Bergwall. Som han seier sjølv, "...och så ser jag på väskan och så ser jag det praktiska, praktiska, praktiskt omöjliga i det...ehh...och då får jag inte ihop det."[626] Bergwall fekk ikkje informasjonen frå sine to kjelder, bagen og Penttinen, til å henge saman.

For å kome vidare om bruken av reima sa Penttinen at Bergwall hadde sagt at han brukte reima mot halsen til Trine. Og Bergwall vart på nytt minna om at han hadde forklart at bruken av reima mot beina var feil. Bergwall visste at han rett nok hadde forklart bruk mot halsen tidlegare på dagen, men då hadde han tredd handtaket på bagen over hovudet til Trine og løfta ho opp. Utspelet om halsen hjelpte ikkje Bergwall. I staden var han så pressa at han fekk eit psykisk utslag og tok til å gråte. Han sa at hans opphavlege minnebilde var bruken mot beina.

Bergwall augna ein utveg då han la merkje til at det var hemper for ei lengre bærereim på bagen. Han testa ut denne teorien ved å sei at han stilte spørsmålet til seg sjølv om det kunne vere den reima som var teke av. Penttinen svara likevel på spørsmålet og sa at spennene nok ikkje var identiske med den reelle bagen. Penttinen slo i staden fast at reima hadde blitt frigjort frå bagen på ein måte. Bergwall hugsa likevel ikkje at han hadde brukt vald for å få laus reima.

Penttinen gjekk nok ein gong tilbake til bruken av reima. På bakgrunn av spørsmåla som kom frå Penttinen, fekk Bergwall no vete at han skulle ha fått av eit av handtaka frå bagen og knytt det med fleire knutar på Trine. Bergwall kom ikkje vidare til ny bruk av reima. På videoen nytta Bergwall sitt eige belte som han tok rundt beina på dukka. På videoen ser det ut til at han knyta ein vanleg "kjerringknute". Før Bergwall var ferdig med å forklare seg om de-

[625] Avhøyr av 17.08.99, s. 47.

[626] Ibid., s. 48.

taljane om bindinga, fekk han eit kraftigare psykisk utslag. Han slapp slik å forklare seg og å vise meir om reima og knuten. Det vart heller ikkje stilt nokon spørsmål til grunnen til at han skulle binde beina til Trine etter at ho var død.

Under rekonstruksjonen hadde Bergwall fått vete at reima på handveska ikkje var interessant, men at Trine hadde hatt ein bag og at det var reima frå denne som var av interesse. Han kunne no sjølvsagt sjå vekk frå det han hadde skildra om ei handveske. Etter det førre avhøyret 03.06.99 hadde Bergwall skjøna at reima frå veska vart nytta til noko mot Trine. Då han fekk utlevert bagen, hadde han likevel ikkje skjøna korleis reimane vart nytta, men han prøvde seg med at han hadde brukt reimane til å surre armane til Trine og til å lyfte Trine etter hovudet. Då Penttinen fortsette å spørje om bruken, enda det med at Bergwall tok beltet sitt rundt beina til dukka og knytte det som på videoen ser ut som ein kjerringknute.

På grunn av dei leiande spørsmåla fekk Bergwall òg med seg at Trine hadde eit smykke.

Etter arbeidsgruppa si meining var det det at Bergwall fekk utlevert ein bag som var heilt annleis enn det han hadde forklart tidlegare, og Penttinen sine spørsmål som gjorde at Bergwall vart meir kjend med detaljane omkring drapshandlinga mot Trine. Etter rekonstruksjonen visste Bergwall korleis bagen såg ut. Han visste òg at han skulle ha fått av eit av handtaka frå bagen og knytt denne reima med fleire knutar på Trine. Han hadde nok òg fått klart for seg at reima ikkje vart knytt på beina til Trine. Han hadde fått hint om at reima kunne blitt brukt mot halsen til Trine.

10.3.14.5 Skadane på Trine

I bilen rykka Bergwall Trine mot seg slik at hovudet trefte skuldra til Bergwall. Han stoppa seinare bilen og drog hovudet til Trine med kraft mot skuldra si. Så slo han Trine på venstre side av hovudet med sin høgre olboge slik at ho svima av.

Under stoppet dei gjorde, vart hendene til Trine surra fast med reimane på bagen. Då dei gjekk ut av bilen i Svartskog, slo Bergwall høgre tinninga til Trine mot bilen slik at ho tok til å blø. Dette er ei hending Bergwall ikkje hadde forklart seg om tidlegare. Etter at dei hadde gått eit stykke frå bilen, snubla Tine. Då slo Bergwall ho hardt i høgre kinn slik at ho datt ned. I avhøyret av 03.06.99 hadde Bergwall sagt at han gjorde eit angrep med kniven som gjorde at ho datt. Medan ho låg nede, slo han med knyta hand mot overkroppen. Det vart merker på huda til Trine, og ho svima av.

Dei gjekk vidare, og då dei stoppa på neste stad, var ikkje Trine fullt medviten. På grunn av at ho laga gurglelydar, trudde Bergwall at han hadde knekt nokre av ribbeina hennar. Medan ho låg på bakken opp mot eit tre, slo Bergwall mot magen hennar med knyta hand. Så kneip han med stor kraft rundt strupen til Trine med begge hender og med tomlane mot strupen medan han rista ho. Trine tømte urinblæra og tarmen, og døydde på denne staden. Bergwall såg ikkje at Trine hadde tømt seg, men han kjende luktene.

Då dei tok til å gå mot funnstaden, fann ikkje Bergwall vegen sjølv om dei hadde gått til funnstaden under vallninga før rekonstruksjonen. Han fekk hjelp til å finne vegen tilbake til den andre staden han hadde skildra vald mot Trine. Då dei kom i nærleiken av den fyrste staden for vald, sa Bergwall at det andre angrepet hadde skjedd der. Ut frå dialogutskrifta var det vanskeleg å skjøne kvar han flytta det andre angrepet til.

Når vi ser på videoen saman med dialogutskrifta, får vi svaret. Bergwall hadde forklart at han hadde teke med seg Trine frå den fyrste staden med angrep til den andre. Dei hadde gått eit stykke inn i skogen der Trine vart sett opp mot

eit tre. Bergwall plasserte sjølv dukka slik vi ser den på biletet.

Han hadde forklart seg om minna sine om den valden han hadde gjort mot Trine på kvar av dei to plassane; kva skadar han trudde at Trine hadde fått, korleis ho hadde reagert, og litt om kva han sjølv hadde opplevd. Han hadde illustrert minna ved å rekonstruere kva han hadde gjort mot Trine mot markøren og dukka på kvar stad. Likevel ser vi ut frå bileta under frå videoen at han plasserte dei to angrepa på same stad. Det fyrste biletet under er frå det fyrste angrepet mot Trine. Det andre biletet er frå då Bergwall sa: " Ehh....och då har vi det angreppet flyttat upp hit då." Legg merke til greina som stikk ut frå buskaset til høgre i bileta.

At ein som har forklart seg så mykje om to forskjellige angrep på to forskjellige stadar, endrar staden for det eine angrepet, burde gjere noko med vurderinga av truverdet i forklaringa. Når dei to forskjellige angrepa vert plassert på same stad, og at ein dermed må sjå vekk frå tansportdelen av forklaringa, burde det svekke truverdet endå meir. At geografien brukt i forklaringa om det andre angrepet då ikkje lenger stemmer, vert nok ein faktor. Det fyrste angrepet skulle skjedd i enden av ein åker, medan det andre skulle skjedd opp etter eit tre inne i skogen. Det er ingen tilsvarande trestammar på den fyrste plassen som vi ser på biletet frå plass to.

Medan Bergwall bar Trine til den staden ho vart funne, slo han venstre side av hovudet hennar minst to gongar mot trestammar.

På funnstaden gjorde Bergwall meir vald mot kroppen og ansiktet. Ansiktet var alt veldig skada, og Trine blødde på t-skjorta og buksa. Han tredde reima frå bagen rundt hovudet hennar og løfta ho opp slik at hovudet fekk ein absurd vinkel. Reima sat framleis på bagen. Bergwall hugsa kor skadd ansiktet og handledda var, og at det var store skadar på bryst- og mageregionen frå då han gjekk frå staden.

Bergwall var usikker, men det var mogeleg at både beina og armane kan ha blitt brotne før Trine døydde.

Bergwall kom på at han ikkje hadde forklart seg om bruk av kniv. Han hadde heller ikkje fått nokon spørsmål om dette. Då endra han sin bruk av knyta nevar mot magen til Trine til at han hadde brukt kniv i staden. Han skulle ha brukt kniv mot Trine før han tok ho til staden der ho vart funne. Sjølv om han oppfatta Trine som død då dei kom til funnstaden, hogg han med kniven mot underlivet hennar i blindt raseri.

Under rekonstruksjonen hadde Bergwall tidlegare sagt at han hadde opna buksa til Trine for å sjå kjønnshåra hennar, men han visste ikkje om han såg dei. Etter at Bergwall hadde forklart seg om hugga mot underlivet, spurte Penttinen nok ein gong om Tine var kledd. Bergwall sa at han ikkje hugsa det, men at han både kunne ha kutta av kjønnshår frå Tine då han opna bukselinninga, og at han ikkje hadde gjort det. Bergwall heilgarderte nok ein gong. Det han hugsa, var at han hadde hatt hår på handa. Då Bergwall vart spurt meir om dette, fortalde at han hadde gjort seksuell vald mot Trine under den fyrste sekvensen etter bilen. Der hadde Bergwall blotta kjønnet hennar. Han trengte ikkje inn i henne med sin eigen kropp, og ho fekk ikkje sperma på seg. Bergwall hadde ført noko opp i Trines vagina. Han hadde slått mot brysta til Trine.

Bergwall hadde sagt eksplisitt i avhøyret av 17.05.99 at han ikkje hadde gjort seksuell vald mot Trine.

Då Bergwall forklarte seg på den andre staden for vald etter bilen, sa han at ho døydde på den staden. Den åstaden vart seinare flytta saman med den fyrste staden for vald. For fyrste gong forklarte Bergwall noko anna enn at Trine døydde på funnstaden. Under rekonstruksjonen hadde ikkje Bergwall forklart noko om valden som skjedde ved kanten av vegen. Det var den einaste valden Bergwall hadde fortalt om, som kunne stemt med nokon av skadane skildra i avhøyret av 10.02.99.

I dei to siste avhøyra før rekonstruksjonen, 17.05.99 og 03.06.99, hadde Bergwall forklart at han hadde stukke Trine med kniv i bryst- og mageregionen, og at ho kunne ha døydd av knivbruken. Trass i at Penttinen i samband med fleire andre tema hadde referert til at Bergwall hadde forklart seg annleis under rekonstruksjonen enn under avhøyr, hadde han ikkje stilt spørsmål ved at Bergwall ikkje hadde nemnt bruk av kniv under skildringa av drapshandlinga. Han var heller ikkje så interessert i dette temaet og stilte berre nokre få spørsmål knyta til kniven før han gjekk vidare til korleis Trine var kledd. Arbeidsgruppa finn det meir overraskande at politiet såg heilt vekk frå bruken av kniv i Bergwall sine to siste forklaringar, enn at Bergwall sjølv ikkje hugsa korleis han hadde teke livet av Trine.

Arbeidsgruppa meiner at dette avhøyret viser kor påverkeleg Bergwall var under avhøyr. Etter vår oppfatning har vi sett korleis Bergwall tilpassa si forklaring på bakgrunn av den informasjonen han fekk via gjenstandane han hadde tilgjengeleg under rekonstruksjonen, korleis det såg ut på åstadane, og Penttinen sine spørsmål. Vi meiner at når Bergwall kjende seg pressa, både brukte han sin angst og han endra tema for å unngå å svare på spørsmål. Fleire gongar fortalde han om detaljar på ein slik måte at han heilgarderte seg.

Vi skal sjå at Bergwall tenkte mykje på det som hadde skjedd under rekonstruksjonen, og at sentral informasjon dukka opp utanfor avhøyr. Bergwall si forklaring denne dagen og ved seinare avhøyr vart truleg påverka av at han fekk "fasiten" knyta til sentrale detaljar under denne rekonstruksjonen.

10.3.15 Eigenrapport 19.08.99 – lapp frå Bergwall etter vallning

Etter at dei var ferdige med vallninga i Svartskog, køyrde svenskane tilbake til Sverige. Under bilturen leverte Bergwall ein handskriven lapp til Penttinen. Birgitta Ståhle hadde lese lappen før Penttinen fekk den. Under vallninga hadde truleg Bergwall fått med seg at det han hadde forklart seg om reima, ikkje stemte. Etter å ha tenkt seg om under bilturen, kom han med fleire detaljar om bruken av reima.

> *Händerna knyts bakom ryggen vid "första" attacken för att lämna "fronten" fri-d.v.s för att attackera hennes kön. Hennes skräck är, vid bindandet, så stor, så stor.*
> *Remmen används först i bilen-då är remmen def. kopplad till väskan och knytningen lös.*
>
> *Detta att remmen och bindandet sker för att våldföra mig sexuellt på henne är för mig själv outhärdligt svårt att berätta om-än svårare att verbalisera.*

Det som var nytt, var at han hadde brukt reimane til å knyte hendene til Trine bak på ryggen medan dei var på den fyrste staden han angreip Trine etter at dei hadde gått frå bilen. Grunnen til at han hadde gjort det, var at han skulle gjere seksuell vald, men det hadde han att vanskar med å fortelje om. I samsvar med "den svenske nøkkelen" hadde Bergwall gjort ein "medveten avvikelse". Han hadde forklart noko anna enn det han visste var sant på grunn av at det var så vanskeleg for han å forklare det som var rett.

10.3.16 Eigenrapport 30.08.99 – råd til avhøyr og telefonsamtale med Christianson

I samband med at sakene mot Sture Bergwall vart teke opp att, vart Sven Åke Christianson avhøyrt 26.11.10. I det avhøyret snakka dei om ein eigenrapport av 30.08.99. Dette er ein eigenrapport som ikkje ligg i Trine-saka, og som arbeidsgruppa ikkje har hatt tilgang til. Det er merkverdig at eigenrapporten ikkje ligg i Trine-saka, då den ut frå det Christianson sa, dreia seg om tema knyta til Trine-saka.

I eigenrapporten skal det gå fram at Penttinen tok kontakt med Christianson for å få råd i samband med eit komande avhøyr, altså avhøyret av 01.09.99. Rapporten inkluderte informasjon om ei telefonsamtale Christianson hadde med Bergwall 25.08.99. Då skildra Bergwall dei vanskane han hadde hatt under vallninga, knyta til dei gjenstandane han hadde fått som rekvisittar til si forklaring.

> *K-Å W: Då syftar du på sista punkten här som inleds med "Av promemoria 99-08-30".*
> *S-Å C: Ja, just det ja, då får jag förtydliga mitt svar. Där stämmer det att jag hade efter en vallning då telefonsamtal med Thomas Quick där han uppger att han haft en stark efterreaktion med depressivvitet och att han hade upplevt existentiella problem i samband med den här vallningen då. Och då hade han kommentarer som han lämnade till mig om den här vallningen, bland annat att videoinspelningsarrangemangen hade varit bra, men att vissa saker i rekvisiten då som att väskan var fel, han kunde inte riktigt koppla så han störde sig av den och det var en docka som hade använts och den tyckte han var fel för storleken stämde inte alls med offret som han hade haft kontakt med som var fysiskt mycket mindre och det... och att det var plastansikte, och det här tyckte han bara störde honom. Och det fanns en del andra uppgifter som han lämnade i samband med det. Och det*

förmedlade jag då till polisen i efterhand.[627]

Bergwall tok opp detaljar som kunne vere ei forklaring på dei vanskane han hadde opplevd med si forklaring under vallninga og rekonstruksjonen. Vi merkar oss at Bergwall blant anna hadde kritikk mot bagen. Det var ikkje kritikk mot at den ikkje var lik handveska han hadde skildra, men at den ikkje var eksakt lik den bagen som hadde blitt funne på åstaden. At han tok opp dette med ein som hadde delteke på rekonstruksjonen, opnar for at Bergwall kunne få meir informasjon som han kunne nytta til å utbetre forklaringa si. Etter å ha fått opplysningane frå Bergwall om vanskane under vallninga, gav Christianson så råd til Penttinen om korleis Penttinen skulle gjennomføre neste avhøyr av Bergwall. Dette er ein eigenrapport som burde vore i saka.

10.3.17 Eigenrapport 28.08.99 – telefonsamtale med Ståhle

Dette er ein eigenrapport som vart skriven etter ei telefonsamtale der Ståhle hadde ringt Penttinen. Ståhle hadde opplysningar som Bergwall hadde bede ho gje vidare til Penttinen. Det som kom fram i samtala, er nok eit eksempel på korleis heilt sentral informasjon i saka dukkar opp utanfor avhøyr. Når vi ser denne eigenrapporten i knyting til den førreeigenrapporten, ser vi at Bergwall hadde tenkt mykje på det som skjedde under vallninga og rekonstruksjonen i ettertid. Arbeidsgruppa registrerer at Bergwall kom med mykje ny informasjon tre dagar etter at han hadde snakka med Christianson.

Ståhle hadde blitt kontakta av Bergwall som ville møte Ståhle då han "...kände ett starkt berättarbehov om omständigheter kring gärningsmomentet i utredningen kring Trine Jensen." Då Ståhle møtte Bergwall, kom han med den følgjande informasjonen som Penttinen skreiv som sitat frå Ståhle:

"Thomas berättar om plats 1 och plats 2".
"På plats 1 sker det en misshandel".
"Plats 2 är bortre delen av åkermarken, där tas byxor och trosor av. Där sker en attack mot hennes kön, ett knivskaft förs in i hennes slida och anus".
"Han har slitit upp remmen från den ena sidan av väskan och dragit den runt hennes hals: Hon är fortfarande vid medvetande, men kämpar med andningen"
.
"Hon kissar på sig, men det kommer inget på kläderna".
"Han bär henne ner till slänten med alla hennes saker"
"I slänten skär han av remmen från väskan".
"Det sker en strypattack mot halsen med händerna, därefter används remmen för att strypa henne".
"Hon dör och alla kroppsvätskor rinner ut".
"Han minns att väskan sätts intill henne".
"Han minns inte om han lossar remmen runt halsen och lägger den på kroppen".
"Han är svettig och törstig och är oklar på var remmen finns".

Under rekonstruksjonen hadde ikkje Bergwall skjøna korleis reima kunne fjernast frå bagen, og han batt ein knute på beina til Trine etter at ho skulle vere død. Han hadde sagt at Trine døydde på den andre plassen han angreip ho. Det han forklarte no, var at han likevel hadde klart å rive eine enden av reima av veska, kutta av den andre med kniv, og brukt reima til å drepe Trine. Medan dei var i Svartskog, hadde Bergwall etter kvart kome fram til at han hadde teke av buksa til Trine. No forklarte han at han hadde teke av trusa òg. Det var ei naturleg utvikling sidan han hadde forklart at han hadde blotta kjønnet hennar i samband med den sek-

[627] Avhøyr av Sven Åke Christianson av 26.11.10, s. 3.

suelle valden. No vart denne valden forklart med at han brukte kniven på Trine. Valden som under rekonstruksjonen fyrst vart skildra på den andre staden etter bilen, og seinare flytta til den fyrste staden, vart no flytta på ny. Bergwall flytta den valden som var på plass nummer to, til funnstaden, og Trine sin død var på ny tilbake til funnstaden.

I arbeidsgruppa sin gjennomgang av avhøyret av 17.08.99 frå rekonstruksjonen har vi vist at spørsmåla frå Penttinen gav Bergwall mykje informasjon om kva som hadde skjedd med Trine. Vi viste at Bergwall vart leia fram til at Trine var avkledd på underkroppen, at reima vart teke av bagen til Trine og at reima vart brukt rundt halsen til Trine. I tida etter rekonstruksjonen har truleg Bergwall tenkt mykje på korleis han skulle få alle detaljane til å henge saman.

Som vi har sett var Ståhle med under heile rekonstruksjonen i Svartskog. Som Christianson hadde ho høve til å få med seg det som Bergwall forklarte og kva Penttinen stilte spørsmål om. Arbeidsgruppa viste i kapittel 6 i denne rapporten korleis Ståhle kan ha påverka Bergwall sine forklaringar med sin kjennskap til saka. Vi kjenner sjølvsagt ikkje til kva som skjedde i terapien etter at dei kom tilbake til Säter, men at vallninga og rekonstruksjonen var omsnakka, er sannsynleg. Med Ståhle sitt utgangspunkt i å hjelpe Bergwall med å minnast, vert det ei fare for påverkning der dei saman har funne fram til dei nye delane av Bergwall sitt minne.

10.3.18 Eigenrapport 28.08.99 – telefonsamtale med Bergwall

Rett etter at Penttinen la på etter samtala med Ståhle, ringte han til Bergwall. Penttinen skreiv at han las opp alle sitata for Bergwall, men at han ikkje stilte Bergwall nokon spørsmål.

Når Penttinen ikkje skulle stille spørsmål, kvifor skulle han då kontakte Bergwall og lese opp sitata for han? Kvifor kunne han ikkje vente til eit formelt avhøyr der ein kunne dokumentere det som skjedde og forsvararen kunne vere til stades? Formålet med samtala er difor uklart for arbeidsgruppa. Etter vår meining ville det vore meir på sin plass å gå gjennom sitata i ein avhøyrssituasjon med dei rammene som er der. Då vil det i mindre grad kunne blitt stilt spørsmål ved truverdet til informasjonen som kom fram.

Då Penttinen las opp sitata frå Ståhle, kom Bergwall med "...spontana kommentarer..." om eit av sitata:

<u>Vid uppläsning av Birgitta Ståhles citat:</u>
"I slänten skär han av remmen från väskan."

<u>Spontan kommentar, Thomas Quick:</u>
"Det är en och samma rem jag talar om, den andra sitter kvar på väskan, och väskan hamnar bredvid kroppen. Jag knyter remmen runt halsen, men om jag gör en löpsnara eller någon annan knut det minns jag inte klart, jag kan ha dragit i 2 lösa ändar."

Vi legg merkje til at dette er fyrste gongen Bergwall nyttar ordet "löpsnara", eit ord som tidlegare hadde blitt brukt på norsk i rapporten om knuten av 02.06.82, "rennesnare". Måten ordet vert nytta i eigenrapporten, gjer at ein kan undre seg over om Bergwall fekk spørsmål om han hadde laga ei "löpsnara". Som vi har sett i gjennomgangen av avhøyra over, hadde Penttinen ein tendens til å kome med alternativ til Bergwall når han stilte spørsmål.

Bergwall hadde no forklart at han hadde brukt reima rundt halsen til Trine. Om han sjølv ikkje hadde noko minne om korleis denne knuten vart laga, var han truleg oppteken av å skaffe seg informasjon om det. Om Bergwall vart introdusert for ordet "löpsnara" av Penttinen, kan det ha påverka korleis han forklarte seg og rekonstruerte knuten seinare. Dette er spekulasjon ein i større grad kunne unngått om disse sitata hadde blitt teke opp i eit avhøyr.

10.3.19 Avhøyr 01.09.99

10.3.19.1 Kronologisk gjennomgang av innhaldet i forklaringa

Formålet med avhøyret var at Bergwall skulle få kommentere dei opplysningane som hadde kome fram etter rekonstruksjonen. På spørsmål frå Penttinen starta Bergwall med å konkretisere kva han meinte med "plats 1" og "plats 2". Plass 1 var det som skjedde i bilen og fram til inngangen til skogen. Plass 2 var i kanten av åkeren og ned skråninga. Plass 3 var funnstaden.

Bergwall forklarte no at han berre hadde nytta eine handtaket på bagen til å feste hendene til Trine. Utanfor bilen trykte han Trine mot bilen og slo hovudet hennar mot biltaket. Han opplevde at Trine fekk skadar, men han minnes ikkje om ho fekk det. (Her ser vi nok ein gong at Bergwall heilgarderer) Trine vart omtumla, men verken skreik eller sa noko. På plass 2 sleit Bergwall av eit av festa på eine reima på bagen til Trine. Han opplevde det som relativt lett å gjere, i motsetnad til under vallninga. Han surra reima rundt halsen til Trine, tok av ho buksa og trusa, tvang ho ned på bakken og tok skaftet på kniven inn i vagina og anus. Reima var så stram at Trine hadde vondt for å puste og fekk difor truleg ikkje til å skrike eller sei noko. Bergwall oppfatta Trine då som hardt skadd. Bergwall tok av reima før han plukka med seg kleda og gjekk til funnstaden.

> *Jag lossar remmen...ehh....samlar ihop väskan och byxor o.s.v. och går ner mot den här slänten, plats 3.*[628]

Etter at Bergwall hadde plassert Trine ved treet ved funnstaden, skar han av det andre festet for reima. Han tok eit kraftig strupetak før han knyta reima rundt halsen til Trine og drog til. Om Bergwall laga ei "hängsnara" eller om han berre surra reima rundt halsen, hugsa han ikkje. På plass 2 hadde Trine tømt urinblæra, medan ho tømde "övriga kroppsvätskor" på funnstaden då "snaran" vart knytt rundt halsen hennar. Det var dette angrepet som tok livet av Trine. Til slutt la han eit par kvistar over kroppen til Trine. Han trur at det var på grunn av at han då var så utmatta, at han ikkje hadde hugsa den delen av forklaringa om bruken av reima mot halsen til Trine tidlegare.

[628] Avhøyr av 01.09.99, s. 3.

På spørsmål frå Penttinen sa Bergwall at det ikkje hadde vore nokon vanskar med å skjere reima av bagen.

Penttinen peikte på at under rekonstruksjonen hadde Bergwall tredd handtaket på bagen rundt hovudet til markøren. Bergwall forklarte det med at den bagen han hadde under rekonstruksjonen, ikkje stemte med den Trine hadde hatt, og at det at han ikkje klarte å rive av reima, øydela for hans forklaring. Men det han viste, var at reima var rundt halsen.

Penttinen bad Bergwall skildre korleis han handterte reima. Bergwall hadde ikkje noko distinkt minne om det, men trur at han laga ei "löpesnara". Penttinen spurte Bergwall så korleis han ville lage "en löpsnara" om han skulle lage ei slik. Penttinen bad altså Bergwall i utgangspunktet skildre ei generell "löpsnara", ikkje den "löpsnaran" som vart brukt mot Trine Jensen. Bergwall skildra ei "löpsnara" som ein enkel knute og at han tredde reima gjennom knuten. Statsadvokat van der Kwast, som var tilstade under avhøyret, sa at han ikkje skjøna korleis denne knuten vart til. Penttinen spurte om Bergwall snakka om "löpsnara" og andre knutar, eller om han snakka om anten "löpsnara" eller andre knutar. Bergwall nekta for at det var meir enn ein knute og reima som gjekk gjennom knuten.

> *SP: Hm. Om du skulle göra en löpsnara, hur skulle du göra en sådan? Hur skulle du förfara för att få till en löpsnara? Kan du med ord berätta?*

TQ: Jag skulle göra en...en enkel knut och trå remmen genom knuten så att säga, och ha löp...ehh...löp....(visar med händerna).
SP: Jag forstår hur du menar.
K: Jag förstår inte riktigt, kan du...
SP: Ett ögonblick, kan jag ställa en fråga till så far du komma in sedan, det år att....du säger också att löpsnara, och sen pratar du om andra knutar, eller är det antingen [antingen - enten] eller?
TQ: Näe, i så fall år det ju den knuten och löpsnaran genom knuten.

Van der Kwast fortsatte med å be Bergwall vise korleis han laga knuten. Dei slo av opptaket av lyden, og gjennomførte rekonstruksjonen på eit blått snøre. Då dei var ferdige, hadde det blitt ei "löpsnara" og ein knute til som fikserte "löpsnaran". Då hadde det òg gått frå å vere ei generell "löpsnara" til å bli den som hadde blitt brukt mot Trine.

K: Jag tänkte, skulle det underlätta om du visar rent faktiskt på remmen hur man gör?
TQ: Ja. Visst o ja.
K: Så att vi...
TQ: Visst, det blir ju väldigt svårt här.....
K: .....ohörbart...det går ju in på band...det du visar med gester, jag ser ju vad du visar men...men du kanske...ohörbart. När du är inne på det här området så kan du kanske demonstrera det hela istället.
SP: Då bryter vid förhöret klockan 10.18.
SP: Vi slår på igen klockan är 10.22. Under den tid som har varit, har Thomas då med hjälp av ett blått snöre, demonstrerat den knytning som han vill minnas att...han gjorde då på platsen, och han gör då en löpsnara och säger att hans minnesbild är då att den ena skänkeln om vi kallar på snöret....skall vara längre, och att han efter det att löpsnaran har använts för att lyfta upp kroppen och att huvudet har hängt ner, så faster han med ytterligare en knut så att själva löpsnaran blir fixerad. Var det någonting som jag glömde där i din berättelse, eftersom vi haft det här avslaget?
TQ: Näe, det tror jag inte.... [629]

Vi ser i avhøyret at det var statsadvokaten som fyrste nemnte at Bergwall hadde surra reima "flera varv runt halsen". I dialogutskrifta under ser vi at Bergwall hang seg på van der Kwast sitt forslag gjennom responsen "Ja, åtminstone 2 varv". Då sat framleis det eine av to fester for reima fast på bagen. På forslag frå van der Kwast endra Bergwall det til at reima fyrst vart løyst frå halsen ved plass 3 før han laga "löpsnaran". Bergwall har ingen fleire minner om reima.

K: Ja just det, den hänger i väskan och är virad, innebär det att du tar flera varv runt halsen, du säger....
TQ: Ja, åtminstone 2 varv.
K: 2 varv.
TQ: Ja.
K: Drar du åt på något sätt alltså? Hårt åtdraget eller hårt åtsnört....
TQ: Jaa, det blir så.
K: När detta moment är klart, lossar du den här remm en ifrån halsen?
TQ: Då lossar jag den från halsen och.....
K: (ohörbart) ett senare skede i sista...
TQ: Det är nere vid plats 3.
K: Plats 3, då förstår jag.
SP: Går det att utveckla det har med remmen ytterligare eller blir det konstruktioner från din sida och...har du ytterligare minnen kring remmen?
TQ: Näe. utan det är det här...
SP: Det är det du har visat?
TQ: Ja.[630]

---

[629] Avhøyr av 01.09.99, s. 6.
[630] Ibid., s. 8.

På spørsmål frå van der Kwast sa Bergwall at han tok av buksa og trusa. Overdelen var på Trine. Han vart så spurt om Trine hadde strømper. Han minnast at ho hadde strømper, men han hugsa ikkje kva han gjorde med dei. Alle kle han tok av på plass 2 vart med til plass 3. Då Bergwall vart spurt om valden han skildra elles, slaga til dømes, sa han at det stemte. Det at han slo hovudet til Trine mot trestammane, stemte òg.

Då Bergwall vart spurt om skaftet på kniven, skjøna han sjølv at han hadde eit forklaringsproblem, men han jobba seg fram til ei førebels forklaring. Han fekk stadfesta av Penttinen at han hadde forklart seg om hanskane tidlegare.

SP: Är det skaft du menar eller någonting annat som du undviker att berätta om? Sker det någonting här som du inte har varit inne på?
TQ: Jag minns ju...ehh...jag säger skaft.... ehh....den kniv som används minns jag att den är tve-eggad, d.v.s den är skarp i ...visst säger man tve-eggad?
SP: Slipad på båda sidor?
TQ: Ja. precis. Ehh..... och jag har alltså, själv svårigheter med...hur håller jag i det här knivbladet om det är tve-eggat...hur...hur undviker jag att själv bli skuren..ehh...det har jag själv problem med samtidigt som jag också minns dom här vantarna som jag har i bilen och som jag också sätter på mig...om...om dom är skydd mot ehh....knivens egg eller inte. jag minns inte alltså inte...dom här vantarna är ju konstruerade så. jag vet inte om jag berättade det ...ehh...med en ...med en öppning för fingrarna och en öppning för tummen, det går alltså att ta fram...
SP: Du nämnde det i samband med att vi satt i bilen i Oslo centrum.
TQ: Hmm.[631]

Då Penttinen tok opp temaet om kjønnshår, sa Bergwall at han hugsar klart at han hadde delar av Trine sine kjønnshår på handa. Trine var i live då han tok kjønnshåra. Han hugsa ikkje om han skar av håra eller rykkte dei lause. Det var ikkje så mange hår; "En ringa mängd, det är det."

Slik Bergwall hugsa det, døydde ikkje Trine av at han kvelte ho med hendene. Han sparte på drapet til han kvelte ho med reima. Etter drapet la han kvistar over ho. Han ville at ho skulle finnast, men ikkje med ein gong, så han la berre nokre kvistar over ho.

Etter ein pause i avhøyret spurte Penttinen om kva Bergwall gjorde med hårstråa. Som det går fram frå dialogen, visste Penttinen at det var funne hårstrå i ei leilegheit i Kornäs. Vi ser seinare at det var den staden Bergwall budde då. Penttinen prøvde å leie Bergwall inn mot det han visste, men Bergwall nekta for at det var noko i Kornäs som kunne knytast til dette drapet.

SP: Vad händer med dom här hårstråna sedan?
TQ: Har inget som helst minne av att jag tar med mig dom, undrar om jag inte helt enkelt..ehh släpper dom...visst gör jag det
SP: Du har inget minne av det, men kan det ha förekommit att du tagit dem med dig?
TQ: Det kan mycket väl ha förekommit, det är ju ...ehh..det är ju det troliga, att jag har tagit med.
SP: Var skulle du ha gjort av dom i det läget, om du hade plockat med dig det här?
TQ: Där på plats menar du?

---

[631] Avhøyr av 01.09.99, s. 11.

SP: Ja, om du tar med dig, hur skulle du ha hanterat det i efterhand? Vad vore idén att ta detta med sig? Syftet?
TQ: Ja, då är vi ju inne på dom här psykologiska faktorerna av ...ehh...dels att... fram förallt att minnas...triumfen som finns på platsen och vid agerandet...ehh..det skulle ju vara syftet.
SP: En konkret fråga. Vi har ju gjort en husrannsakan för några år sedan i en fastighet i Korsnäs....
TQ: Hmm.
SP: Du känner ju till att vi anträffade hår är det någonting som kan kopplas till det här?
TQ: Näe.
SP: Är det uteslutet?
TQ: Ja.
SP: Du tvekade lite grand?
TQ: ....Näe det är uteslutet....[632]

Bergwall hadde i fleire avhøyr forklart korleis han brukte kniven mot magen til Trine. Under rekonstruksjonen hadde han endra den forklaringa. Han forklarte på nytt grunnen til at han hadde forklart seg feil.

SP: Har du någon punkt här under dom här olika sekvenserna när det gäller själva förloppet, när det gäller gärningsmomentet som vi inte har berört?
TQ: Jag har ju....eh.....(lång paus)...jag tycker vi har berört, eller tycker, jag tror nästan att vi berört samtliga.
SP: Det är någonting du tänker på som?
TQ: Vad som tidigare har varit väldigt svårt och väldigt tabu och....och mycket, mycket svårt, att berätta om, det är ju att berätta om hur jag använder kniven mot hennes könsorgan och anus. Ehh...och jag har ju tidigare berättat att jag sticker kniven i magen..ehh och för mig, och så är det ju med allt det absurda, så är det enklare att ....det har varit enklare att...att beskriva ett angrepp på hennes kropp som ett knivhugg i magen...men bakom den beskrivningen ligger den här attacken på hennes könsorgan.....
SP: Det år så vi skall tolka det? Att det sker ingen....ingen knivattack mot buken, utan att det sker mot könsorganen?
TQ: Det är så det skall tolkas.[633]

Ein detalj politiet tok opp med Bergwall under rekonstruksjonen, var halskjedet til Trine. Politiet visste at kjedet sat fast i knuten på reima. Når ein ser på spørsmåla frå van der Kwast, er det tydeleg kva han ynskjer at Bergwall skal hugse og forklare seg om dette. Spørsmåla i seg sjølv kan gjere at ein som ynskjer å tilpasse forklaringa si, får hint om at kjedet skal ha noko med bruken av reima under kvelinga. Då Bergwall berre seier at han såg kjedet, fekk han spørsmål om smykket kunne ha vore i vegen. Han såg kjedet då han kvelte Trine, men det var ikkje i vegen.

K: Hade hon några smycken, det är det ju inte ovanligt att flickor har t.ex?
TQ: ....det jag minns och det jag också tror att jag har varit inne på, det är ju en tunn halskedja.
K: Var blev det av den i så fall. det är ju ett område som du har agerat på?
TQ: Ja...ja, det vet jag inte. den tas inte med i alla fall.
K: Har den haft nån betydelse i samband med att du stryper henne på det här sättet med remmen eller?
TQ: Det är ju så jag observerar den. men jag hanterar den inte.

[632] Ibid., s. 15.

[633] Avhøyr av 01.09.99, s. 22.

K: Var den i vägen menar jag eller....var den placerad så att det inte spelade någon roll?
TQ: Näe, jag har inget minne av att den var i vägen...att den stördé eller...ja.
K: Nåt annat föremål så där som kan ha förekommit som du har gjort någon observation om kring...av något skäl?
TQ: Ja, näe...[634]

Kniven Bergwall hadde brukt vart teken med og kasta "någonstans". Bergwall hadde ikkje noko minne om klokka til Trine ut over at han registrerte at ho hadde ei klokke då han rykka ho mot seg i bilen.

10.3.19.2 Trine sine klede og gjenstandar

Ved plass to tok Bergwall av buksa og trusa til Trine. T-skjorta var på Trine. På spørsmål sa Bergwall at Trine hadde strømper, men han hugsa ikkje kva han gjorde med dei. Alle kle han tok av på plass to, vart med til plass tre. Under rekonstruksjonen hadde Bergwall etter fleire spørsmål om kleda vart teke av, sagt at han hadde teke av buksa og lagt den i bagen. Dette vart ikkje nemnt i dette avhøyret. Det vart heller ikkje klart kva kle han hadde lagt kvar på åstaden.

Politiet kom ikkje noko nærare ei forklaring om smykket til Trine. Han kunne ikkje hugse at kjedet skulle vore i vegen medan han kvelte Trine. Spørsmåla som vart stilt, kunne gitt Bergwall hint om at smykket kunne hatt ei rolle då Bergwall kvelte Trine med reima, at smykket kunne vore i vegen.

I ein eigenrapport av 28.05.99 hadde Bergwall sagt at han "inte minns klocka just nu, men jag minns ändå klocka". Under rekonstruksjonen hadde han fått vete av Penttinen at Trine hadde ei klokke. I dette avhøyret sa Bergwall at han hadde lagt merkje til at Trine hadde ei klokke medan dei var i bilen.

10.3.19.3 Bagen, reima og knuten

Til forandring frå tidlegare avhøyr og det han viste på rekonstruksjonen, brukte Bergwall no berre eine handtaket frå bagen til å feste hendene til Trine. På plass to sleit Bergwall av eit av festa på eine reima på bagen hennar. Han opplevde det som relativt lett å gjere, i motsetnad til under vallninga. Reima vart surra minst to gongar rundt halsen medan den framleis var festa til bagen på eit av to punkt. Bergwall tok av reima før han plukka med seg kleda og gjekk til funnstaden. Ved funnstaden skar Bergwall av det andre festet for reima på bagen utan vanskar. Han knyta reima rundt halsen til Trine og drog til og tok livet av Trine. Om Bergwall laga ei "hängsnara" eller om han berre surra reima rundt halsen, hadde han ikkje noko "distinkt minne av".

Trass i at Bergwall ikkje hadde noko distinkt minne om at han laga ei "löpsnara", spurte Penttinen korleis han ville lage "en löpsnara" om han skulle lage ei slik. Penttinen bad altså Bergwall lage ei generell "löpsnara", ikkje konkret den "löpsnaran" som vart brukt mot Trine Jensen. Bergwall skildra ei "löpsnara" som ein enkel knute og at han tredde reima gjennom knuten. Dette er den enklaste form for rennesnare. Skildringa stemmer med den knuten som vart laga fyrst av knutane som vart funne på Trine. På spørsmål nekta Bergwall for at det var meir enn ein knute og reima som gjekk gjennom knuten.

Formålet med å ha opptak av lyd i eit avhøyr er både å dokumentere det som skjer i eit avhøyr for å kunne skrive rapporten i ettertid, men òg å kunne kontrollere det som skjer under eit avhøyr. Då Bergwall skulle vise korleis han laga ei "löpsnara", det mest sentrale rundt knuten, vart opptaket av lyden under avhøyret slått av.

[634] Ibid., s. 26.

For arbeidsgruppa er dette ei merkeleg løysing. I staden burde ei så sentral hending blitt teke opp på video. Nettopp kva som vart sagt og gjort er særs relevant med tanke på resultatet av at Bergwall laga ei "löpsnara". Trass i at Bergwall hadde sagt to gongar at det berre var ein knute, hadde han likevel laga to knutar på eit blått snøre; ein knute som danna "löpsnaran", og ein knute som i følgje Penttinen fikserte "löpsnaran". Som vi seinare skal sjå av sakkunnigrapporten om knutane, stemte ikkje det. Bergwall hadde ikkje klart å fiksere knuten.

Då lyden vart slått på att, hadde det òg gått frå å vere ei generell "löpsnara" til å bli den ein rekonstruksjon av knuten som hadde blitt brukt mot Trine. Det er verdt å merkje seg at rekonstruksjonen av "löpsnaran" vart laga av ein person som like før hadde sagt at han var usikker på om han hadde laga ei "löpsnara" av reima. Under rekonstruksjonen hadde denne tvilen forsvunne.

Seinare tok dei opp att det som hadde skjedd på plass to. På forslag frå van der Kwast endra Bergwall det til at reima fyrst vart løyst frå halsen ved funnstaden. Bergwall hadde ingen fleire minner om reima.

10.3.19.4 Skadane på Trine

Då Bergwall forklarte seg om dei tre forskjellige plassane, forsvann den eine åstaden Bergwall hadde forklart seg om under vallninga. Det samsvara med at Bergwall flytta det andre angrepet mot Trine saman med det fyrste under rekonstruksjonen. Det er då verdt å merkje seg at Bergwall tidlegare under rekonstruksjonen hadde forklart seg om konkrete valdshandlingar på to heilt ulike stadar. Likevel ser vi at fleire av dei handlingane han hadde gjort på den andre staden, no vart flytta vidare frå den fyrste staden til funnstaden.

Bergwall gjentok det han hadde forklart tidlegare om at han slo hovudet til Trine mot biltaket. Han opplevde at Trine fekk skadar, men Bergwall heilgarderte likevel med å sei at han ikkje minnes om ho fekk skadar. Bergwall hadde tidlegare forklart at Trine blødde etter slaget mot biltaket. Ved plass to surra han reima rundt halsen hennar, tok av ho buksa og trusa, tvang ho ned på bakken og køyrde skaftet på kniven inn i vagina og anus. Bergwall oppfatta Trine då som hardt skadd.

Ved funnstaden tok Bergwall eit kraftig strupetak før han knyta den frigjorte reima rundt halsen til Trine og drog til. Det er dette angrepet som tok livet av Trine. På plass to hadde ho tømt urinblæra, medan ho tømde "övriga kroppsvätskor" på funnstaden då "snaran" vart knytt rundt halsen hennar. Her endra Bergwall forklaringa han hadde gitt om avføringa frå Trine. Han trudde at det var på grunn av at han var så utmatta då at han ikkje hadde hugsa den delen av forklaringa om bruken av reima mot halsen til Trine tidlegare.

Til slutt la han eit par kvistar over kroppen til Trine. Det vart få kvistar, då han ville at ho skulle bli funne, men fyrst litt seinare. Dette er ei forklaring arbeidsgruppa ser burde vore følgt opp kritisk. Så få kvistar det her var snakk om, skjulte ikkje Trine i det heile. Vi ser ikkje logikken. Vi ser det heller som ei tilpassing til dei faktiske forhold. Dei få kvistane peikar heller mot at det var kvistar som har falle ned på liket etter at det vart forlate.

Då Bergwall vart spurt om valden han hadde skildra elles, slaga til dømes, sa han at det stemte. Det at han slo hovudet til Trine mot trestammane, stemte òg.

Då Bergwall vart spurt om skaftet på kniven, skjøna han sjølv at han hadde eit forklaringsproblem, men han jobba seg fram til ei forklaring om at han kunne brukt nokre hanskar han hadde i bilen rundt bladet. Han fekk stadfesta av Penttinen at han hadde forklart seg om at han hadde hanskar tidlegare. Bergwall hugsa ikkje om han vart skada då han heldt rundt det

tveegga knivbladet. Det er litt spesielt, med tanke på at eit knivsår er noko ein merkjer lenge etter at ein har fått det.

Sidan Bergwall ikkje hadde skildra verken kniven eller hanskane tidlegare, vart dei enklare å nytte under forklaringa. Det gjeld særleg hanskane. Arbeidsgruppa legg merkje til at Bergwall heller ikkje no fekk spørsmål om å skildre gjenstandane for å kunne kontrollere om det han forklarte, var mogeleg. Var dette hanskar som ein kunne fatte rundt eit skarpt, tveegga knivblad og bruke det slik Bergwall sa, utan å bli skada sjølv? Om dei hadde fått ei skildring av hanskane og kniven, kunne ein funne fram til gjenstandane og kontrollert forklaringa ved å rekonstruere hendinga.

Bergwall hugsa klart at han hadde hatt nokre få kjønnshår på hendene sine, men han hugsa ikkje korleis han fekk dei laus eller kva han hadde gjort med dei. Trine var i live då han tok kjønnshåra. Då han forklarte seg om det under rekonstruksjonen, var Trine død.

Etter ein pause i avhøyret spurte Penttinen om kva Bergwall gjorde med hårstråa. Penttinen visste at det var funne hårstrå i ei leilegheit i Kornäs, staden Bergwall budde då Trine vart drepen. Då Bergwall sa at han ikkje hadde noko minne om at han tok med seg kjønnshår, at han tvert imot slapp dei ned på åstaden, prøvde Penttinen likevel å leie Bergwall vidare inn mot det Penttinen visste. Til det brukte han lukka og leiande spørsmål og hypotetiske spørsmål. Vi ser kor påverkeleg Bergwall var, då han straks endra forklaringa si til at det er truleg at han tok med seg håra.

Bergwall forklarte grunnen til at han hadde forklart seg feil om bruken av kniven. Han hadde ikkje brukt kniven til å stikke Trine i magen, men til å valdta ho. Dette hadde vore så vanskeleg for Bergwall å forklare at han heller hadde sagt at han stakk ho i magen. Dette er noko vi kjenner att frå andre tilfelle i Bergwall sine forklaringar og "den svenske nøkkelen": "medvetne avvikelser". Det hadde vore så vanskeleg og angstfylt å forklare seg, at han heilt medvite hadde forklart seg feil. Ved å bruke "nøkkelen" kunne politiet godta tilpasningane av heilt sentrale detaljar. Politiet kunne no sjå vekk frå bruken av kniv mot magen til Trine.

10.3.20 Avhøyr 08.11.99

Avhøyret vart teke etter at Bergwall rekonstruerte drapshandlinga mot Gry, og er på berre ei side. Det vart gjennomført på ein idrettsplass ved Säter. Avhøyret dreia seg om bruken av kniv. Det går ikkje fram kvifor avhøyret vart gjennomført, eller om det var på initiativ av politiet eller Bergwall. Det vart ikkje gjennomført på lyd.

Bergwall forklarte på spørsmål at han ikkje hadde hogd Trine med kniven. Det han hadde gjort med kniven, var å føre knivskaftet opp i hennar vagina. Ved dette avhøyret sa han altså ikkje noko om at skaftet var brukt analt. I tillegg hadde han brukt kniven til å kutte det eine festet til reima av bagen. Heller ikkje i dette avhøyret fekk Bergwall kritiske spørsmål knyta til endringa i forklaring. Det viser at politiet ikkje var tilstrekkeleg kritiske og koreleis forklaringsmodellen om "medvetne avvikelser" vart godteke av politiet.

10.3.21 Samanlikning av knutar, 28.02.00

Etter at Bergwall hadde laga ein knute i avhøyr av 01.09.99, vart knuten teke i beslag på Säter av norsk politi same dag.[635] Denne knuten vart undersøkt og samanlikna med knuten frå åstaden av ein sakkunnig frå Norsk Sjøfartsmuseum. Han skreiv to rapportar, der den andre var

[635] Rapport om ransaking – beslag, 01.09.99, Lundamo.

ei presisering av den fyrste.[636] I den fyrste rapporten vart avviket mellom knuten til Bergwall og knuten funne ved Trine, skildra kort. Den sakkunnige slo fast at skilnaden var at knuten funne ved Trine hadde to løkker, medan knuten til Bergwall berre hadde ei løkke. Altså at reima som vart brukt på Trine, hadde gått rundt halsen to gongar, medan det Bergwall hadde vist, berre kunne gått rundt halsen ein gong.

I samband med den andre rapporten hadde den sakkunnige og politiet saman rekonstruert knutane og teke bilete trinn for trinn av korleis knutane vart laga. I saka ligg berre bilete av korleis knuten som vart funne på Trine, vart laga. Arbeidsgruppa har ikkje klart å finne meir enn dei to siste av dei fire bileta av rekonstruksjonen av knuten Bergwall laga. Vi har ikkje funne verken sjølve knuten han laga, eller bilete av denne. Etter vår meining burde både knuten Bergwall laga, og rekonstruksjonen av den, vore ein del av saka sine dokument.

Knuten som vart funne på Trine, vart skildra slik:

> *Knopene og stikkene på rem A-3 er rekonstruert av undertegnede trinn for trinn. Den første knopen er en såkalt renneløkke eller overhåndsknop med slipp, denne er mest sannsynlig laget som én løkke som er lagt over objektet. Stikk nummer to er et halvstikk lagt rundt den halende parten som gjør at den første løkken blir låst (fiksert). Deretter er den parten som er låst, lagt en omgang til rundt objektet og blitt låst med et nytt halstikk. De to siste knopene er såkalte overhåndsknoper (omtalt i den gamle rapporten som halvknut eller kjærringknute). Det er disse to knopene som avslører den amatørmessige måten hele knyttingen er gjort på. For å kunne gi en eksakt forklaring på hvordan dette er gjort vil det være mest hensiktsmessig å vise dette i praksis.*[637]

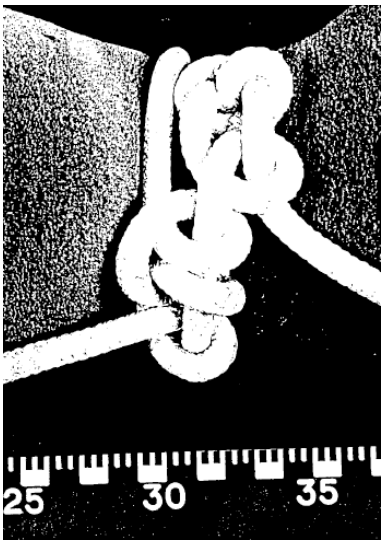

Rekonstruksjon av knuten funne på Trine

Knuten Bergwall hadde laga, fekk følgjande skildring:

> *Den første knopen på det blå tauet er laget eksakt lik som den første knopen på remmen. Det andre stikket på det blå tauet er lik det andre stikket på remmen, men det avviker fra hvordan den er lagt i forhold til remmen, ved at den er ikke laget som en låsing (fiksering) på den halende parten. Etter min vurdering ville det være vanskelig å legge dette stikket fordi tampen måtte legges under parten som ligger rundt objektet. Den måtte i såfall lages før løkken legges over objektet. Som nevnt i min første rapport inneholder det blå tauet kun én løkke. Dersom den første knopen på det blå tauet skulle bli låst, måtte det lages minst et stikk til, eller at den halende parten blir ført rundt objektet en omgang til for så å*

[636] Rapport om skildring av knutar, 20.01.00 og 28.02.00.

[637] Rapport om skildring av knutar, 28.02.00, s. 1.

bli låst, slik som er gjort på remmen A-3 [knuten funne på Trine]. Se for øvrig fotos.[638]

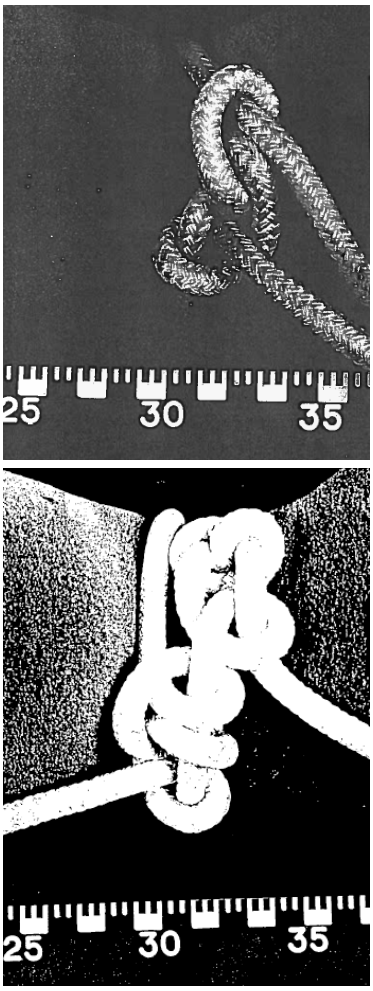

Øvst: Rekonstruksjon av knuten til Bergwall
Nedst: Rekonstruksjon av knuten funne på Trine

Som vi ser, er ikkje knutane like. Knuten til Bergwall inkluderte berre den aller fyrste delen av knuten som vart funne på Trine. Om vi samanliknar knuten Bergwall laga, med knuten funne på Trine på same stadium i knytinga, er knutane framleis ulike.

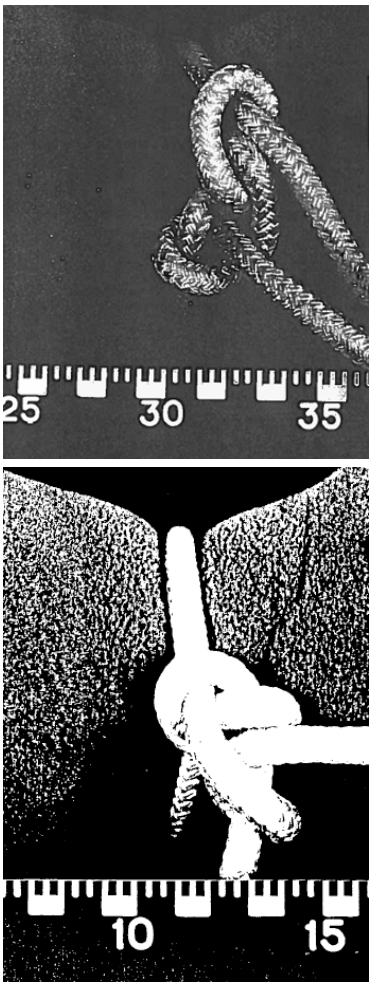

Øvst: Rekonstruksjon av knuten til Bergwall
Nedst: Rekonstruksjon av knuten funne på Trine

Som den sakkunnige skriv, så ser vi at knuten til Bergwall ikkje fikserer rennesnara, då den øvste tauenden framleis kan gli inn og ut av løkka. Knuten som vart funne på Trine, derimot, er låst ved at det andre halvstikket låser tauenden som elles kunne sklidd inn og ut av rennesnara.

Eit anna poeng som den sakkunnige trekk fram, er det praktiske ved knuten til Bergwall. Som vi ser er halvstikket som skulle låse renneløkka etter at den var stramma, festa på tauet som ligg rundt halsen. Vi veit frå tidlegare at den fyrste løkka som vart lagt rundt halsen til Trine, var den strammaste av dei to løkkene. Det betyr at det var den delen av reima som vart stramma så hardt at Trine døydde. Når det tauet var så stramt, var det difor ikkje naturleg,

[638] Rapport om skildring av knutar, 28.02.00, s. 2.

og kanskje ikkje mogeleg, å feste det andre halvstikket på den måten Bergwall gjorde.

Om Bergwall hadde fått vete at det var ei renneløkke som var funne på Trine, var dette den enklaste versjonen av renneløkke han kunne ha laga. Som vi tidlegare har vist, veit vi ikkje korleis omgrepet "löpsnara" kom inn i etterforskinga, då det er ein av dei viktige detaljane som ikkje kom i avhøyr fyrste gong. Ordet dukka fyrst opp i ein eigenrapport av 28.08.99 etter ei telefonsamtale mellom Penttinen og Bergwall.

10.3.22 Rapport med vurdering av skadebilete av 03.03.00

Rapporten er skrive av to rettsmedisinarar på oppdrag av van der Kwast. Rettsmedisinarane fekk tilgang til blant anna den rettsmedisinske undersøkinga frå 1981, undersøkingsprotokoll frå Rettsmedisinsk Institutt (RMI) frå 1981, illustrasjonsmappa frå 1999, åstadsrapporten frå 1999, eit tre-siders samandrag av opplysningane frå avhøyr og eit to-siders samandrag av skadane på Trine. Dei fekk òg tilgang til videoen frå rekonstruksjonen. Rettsmedisinarane møtte etterforskarane tre gongar.

Arbeidsgruppa har ikkje hatt tilgang til notatet med opplysningane frå avhøyr. Ifølge rapporten skal dette dokumentet vere datert 29.09.99. Det betyr at dei hadde tilgang til alle opplysningane frå alle avhøyr til og med avhøyret av 01.09.99. Det går fram at det skriftlege materialet har blitt "förtydligats" med munnlege opplysningar.

I rapporten refererer dei til dei opplysningane dei hadde fått frå Bergwall sine forklaringar. Der er skaden i høgre skulder med. Bergwall forklarte at Trine fekk ei skade der i avhøyret av 10.02.99. Den einaste gongen Bergwall forklarte seg om vald som samsvara med den skaden, var i avhøyret 03.06.99. Valden skjedde på ein stad han aldri igjen forklarte at han gjorde vald mot Trine, ved vegen etter at dei hadde gått frå bilen. Alle andre skadar Bergwall forklarte seg om 10.02.99, er utelatne. Blant anna det Bergwall fyrst presenterte som årsaka til at Trine døydde; slaget mot bakhovudet.

Knivstikka Bergwall hadde forklart seg om, vart skildra med atterhald om at det kunne vere feil. Penttinen tok ikkje med at Bergwall hadde forklart at han hadde hoggd kniven med stor kraft mot underlivet til Trine i blindt raseri på funnstaden.

> *Quick uppger vidare att han kan ha utdelat flera knivhugg mot kroppen, dock är han inte säker på var dessa kan ha träffat. I första hand anser han att eventuella hugg kan ha träffat buken och den nedre delen av bröstkorgen.*[639]

Rettsmedisinarane gjorde ingen funn som var i motstrid til Bergwall si forklaring om bruk av kniv. Dette trass i at det står i obduksjonsrapporten at Trine vart funne med t-skjorta på, og at den var avbilda i illustrasjonsmappa. T-skjorta var heil.

Når det gjeld dei andre skadane som vart skildra, så fekk rettsmedisinarane presentert skadane i si "endelege form". Vi har vist korleis skadane på Trine vart utvikla i avhøyra på bakgrunn av kva politiet visste, altså på bakgrunn av obduksjonsrapporten. For arbeidsgruppa er konklusjonane i denne rapporten difor ikkje overraskande; det vart ikkje funne nokon avvik mellom Bergwall sine siste forklaringar og obduksjonsrapporten.

Dei to einaste delane av Bergwall sine handlingar rettsmedisinarane kunne sei noko om, var skadane i hovudet og funnet av renneløkka. Rettsmedisinarane konkluderte med at funna

[639] Rapport om vurdering av skadebilde av 03.03.00, Eriksson og Ormstad.

på den døde kroppen kan stemme med skadebiletet i obduksjonsrapporten. Trine si høgre side av ansiktet vart slått mot biltaket, ho fekk slag med knyta neve mot høgre side av ansiktet og ho fekk slag mot trestammar mot venstre side. Rettsmedisinarane la særskilt vekt på forklaringa om slaget mot biltaket. Dei andre opplysningane kunne òg stemme, men det var ikkje spor på kroppen som kunne stadfeste dei, på grunn av at kroppen var rotna. Det var ingen funn som stod i motstrid til Bergwall si forklaring. Dei var usikre på Bergwall si forklaring om kjønnshår, då funna av kjønnshår på hendene til Trine kunne kome av at hendene vart liggande nær kjønnet etter at ho var død.

10.3.23 Avhøyr 12.03.00

Penttinen skildra formålet med avhøyret: "Detta görs i avsikt att ytterligare öka Thomas Quicks minnesförmåga, inför ett mer detaljerat förhör nästkommande dag, måndagen den 13:e mars, 2000."[640] Birgitta Ståhle og den norske etterforskingsleiaren var med under avhøyret. Bergwall fekk sjå to bilete av liket av Trine slik det vart funne på åstaden. Han kom ikkje med noko ny informasjon knyta til det fyrste biletet. I samband med bilete nummer to sa Bergwall "...att han vill minnas hennes benkläder som helare."

På bileta kan vi ikkje sjå den svarte buksa til Trine som låg nær liket. Derimot er liket i ein slik tilstand at det er råd å misforstå det slik at Trine hadde ei lys bukse på seg då ho vart funnen. Slik Bergwall svara, måtte det tyde på at han meinte at Trine hadde bukse på seg då han skulle ha gått frå staden etter at han drap ho. Dette var i motstrid til det politiet hadde fått fram i dei siste avhøyra, og det var i motstrid med dei faktiske funna. Politiet informerte difor Bergwall om at det var feil:

Han säger att han vill minnas hennes benkläder som helare. Han säger att han "så vål minns närheten till den här trädstammen", och att han även gjorde detta "på plats" . Med detta avslutas förhöret/fotovisningen. Klockan är då 20.22.

Efter en telefonkontakt med bitr. överåklagare C van der Kwast, informerades T Quick, att foto 2, ur ljussättningssynpunkt samt i förhållande till att kroppen anträffats efter lång tid, i sig kan vara missvisande när det gäller omständigheter kring kläder och kroppen i övrigt.[641]

10.3.24 Avhøyr 13.03.00

Den norske etterforskingsleiaren var tilstades under dette avhøyret. Då avhøyret tok til, hadde Bergwall ikkje nokon kommentarar til avhøyret dagen før, der formålet var å "öka Thomas Quicks minnesförmåga". Fyrst forklarte Bergwall seg om detaljar rundt kammen til Trine. Dei gjekk vidare til klokka hennar. Trass i at Bergwall tidlegare ikkje hugsa noko om klokka, kunne han no skildre ho. Klokka hadde eit svart armband av lær. Bergwall meinte at klokka sat att på armen til Trine. Skildringa av klokka stemte ikkje, då ho hadde lenke. Klokka vart aldri funne.[642]

På spørsmål om andre prydgenstandar sa Bergwall at han "vill minnas" eit kjede som ikkje vart att på plassen. Han tok det med seg. Det stemmer ikkje, då det eine kjedet Trine hadde på seg, vart funne fast i knuten som vart nytta til å ta livet av Trine.

Q: Jag vill minnas en tunn halskedja som definitivt inte blir kvar på platsen ..OHÖR-

[640] Avhøyr av 12.03.00, s. 1.

[641] Ibid., s. 3.

[642] Illustrasjonsmappe av 28.07.99, s. 28.

BART.. Jag tar med mig den kedjan, för att koppla den till ..OHÖRBART., ett halsband, en halskedja.[643]

Bergwall forklarte seg ikkje noko nytt om skadane på Trine eller reima.

10.3.25 Penttinen sin gjennomgang av avhøyra

Penttinen laga ein to-delt rapport på 17 sider om det som kom fram i avhøyra.[644] Dei tre fyste sidene var ei skildring av Bergwall si endelege forklaring om det som skjedde då Trine Jensen vart drepen. Så kom 13 sider med informasjon om korleis opplysningane vaks fram under avhøyra, bygd opp av sitat frå avhøyra. Denne andre delen inneheldt i hovudsak òg den informasjonen Bergwall endra undervegs. Likevel manglar heilt sentral informasjon frå til dømes avhøyret 10.02.99, at Trine døydde etter vald mot bakhovudet, og at det hadde vore omfattande vald mot beina. At Trine vart drepen før dei kom til funnstaden, som han forklarte under rekonstruksjonen, var heller ikkje med. Dette er ein rapport som vart lagt fram i retten. Retten var altså kjend med at Bergwall si forklaring hadde "utvikla" seg. Det retten derimot ikkje vart gjort kjend med, var korleis opplysningane kom fram. Som arbeidsgruppa har vist over, skjedde det ved at tema vart teke opp att mange gongar med leiande spørsmål.

I den fyrste delen med Bergwall si endelege forklaring, plukka Penttinen i hovudsak ut dei delane av Bergwall sine forklaringar som stemte med andre delar av etterforskinga. Disse opplysningane vart plukka frå forskjellige avhøyr. Arbeidsgruppa er samd i det som den svenske Bergwall-kommisjonen skreiv i sin rapport:

Uppgifterna har särefter systematiserats i en logisk tidsföld. Inte vid något tilfelle har Sture Bergwall sammanhängande berättat på det sätt som redovisas i dokumentet. Dokumentets innhåll är därför missvisande och tingsrätten har fått en felaktig bild av Sture Bergwalls berättelse.[645]

Det er fyrst etter at Penttinen hadde gått gjennom alle avhøyra, at han nemnte at Bergwall i avhøyr av 10.02.99 hadde forklart at Trine vart slått i bakhovudet. Det var den einaste valden og skaden Bergwall skildra før Penttinen tok til å stille meir spørsmål. Det var ein skade som Penttinen då visste ikkje stemte. I sin rapport hadde Penttinen ein teori om at dette kom av at Bergwall kunne ha blanda saman drapa på Trine og Gry: "Detta kan möylligen utgöra en sammanblandning av uppgifter i förhållande till Gry Storvik."[646] Vi skal sjå nærare på Penttinen sin teori under samandraget.

10.3.25.1 Trine sine klede og gjenstandar

Ved åkeren tok Bergwall av Trine buksa og trusa. Disse vart lagt i bagen og teke med til funnstaden. Bergwall tok òg med treskoa, men dei la han ikkje i bagen. Etter å ha drepe Tine på funnstaden tok han buksa og trusa frå veska og la ved kroppen. Bergwall hadde eit minne av eit halsband medan han strypte Trine. I det siste avhøyret endra Bergwall forklaringa si om kjedet til at han tok det med seg.

Bergwall viste under vallning at han reiv og sleit i t-skjorta. Tidlegare hadde han forklart at

[643] Avhøyr av 13.03.00, s. 4.

[644] Resumè över T Quicks erkännande i sak, ang. mordet på Trine Jensen 1981, udatert, Penttinen.

[645] SOU 2015:52, s. 428.

[646] Resumè över T Quicks erkännande i sak, ang. mordet på Trine Jensen 1981, udatert, Penttinen, s. 17.

han hadde brukt kniv mot kleda til Trine. Bergwall forlèt kroppen med t-skjorta og BH-en på. Dette siste, med at BH-en var på, sa ikkje Bergwall. Det han sa heilt til slutt under rekonstruksjonen, var at BH-en var oppspretta, men at han ikkje visste om den var av eller på kroppen.

10.3.25.2 Bagen, reima og knuten

I bilen surra Bergwall hendene til Trine med handtaka på bagen. Medan dei var ved åkeren, sleit Bergwall av det eine festet for eit av handtaka på bagen. Reima vart surra to gongar rundt halsen til Trine slik at ho fekk vanskar med å puste. Før dei gjekk til funnstaden tok Bergwall reima av Trine. Ved funnstaden skar Bergwall reima fri frå bagen. Han laga ein "löpsnara" som han la rundt hovudet til Trine og fikserte med ein knute til.

10.3.25.3 Skadane på Trine

I bilen på veg ut av Oslo: "Han rycker kraffigt i hennes högra handled och sliter henne med våldsam kraft mot sin högra axel och mot förarsätets ryggstöd. Quick menar att Trine blev skadad av detta i axel och nacke." Ved ein stopp før Svartskog slo Bergwall Trine på venstre side av ansiktet med knyttneven og sin høgre olboge.

I Svartskog tok Bergwall Trine ut av bilen og slo høgre side av hovudet hennar i biltaket. Ved ein åker slo han med knyta neve mot Trines bryst, hovud og skulderparti. Etter å ha surra reima rundt halsen til Trine førte han skaftet på ein kniv i hennar vagina og anus. På vegen mot funnstaden slo Bergwall hovudet til Trine mot trestammar. Hovudet vart treft på venstre side.

På funnstaden tok Bergwall eit strupetak på Trine med tomlane mot framsida av strupen. Då ho heldt på å døy, stoppa han, då han ville "spare dödandet" og heller utsetje Trine for meir vald. Han surra den no heilt frigjorte reima rundt halsen til Trine med ei "löpsnara" og løfta kroppen opp etter den slik at hovudet kom i ei grotesk stilling. Trine døydde. Han skar eller rykka av kjønnshår frå Trine. Bergwall kan ikkje sjå vekk frå at han tok med seg kjønnshåra frå staden.

10.3.26 Undersøking av korleis reima vart løysna, 03.04.00

Bagen til Trine og reima som vart funne på Trine, vart sendt til undersøking for at kriminalteknikarar skulle sei noko om korleis reima vart teke av bagen til Trine. Dei fann at tråden i den maskinsydde saumen som festa reima til bagen, "etter all sannsynlighet" var riven av.

10.3.27 Dom av 22.06.00

I avhøyret som vart teke av Sture Bergwall i samband med at sakene hans vart teke opp att, forklarte han korleis han førebudde seg til rettssakene. Han hadde sitte med saksdokumenta og funne fram til dei detaljane han trudde var vesentlege for å bli dømt. Som vi skal sjå i gjennomgangen av dei detaljane Bergwall kom med i retten, er det spor i hans forklaring som støttar hans skildring av førebuingane.

> *Vid rättegången vid Johan Asplund rättegången till exempel så hade jag ... även vid dom andra rättegångarna så hade jag alltså, när jag skulle leverera min berättelse till domstolen så hade jag alltså ett i kollegieblock uppslaget, med upp punktat exakt vad jag skulle säga va. Och så satt jag så här och berättade för domstolen och så tittade jag på dom här punkterna och kunde på så vis ge en berättelse. Och den berättelsen byggde alltså då när den väl var framme vid domstolsförhandlingen så hade jag alltså gått igenom förundersökningen och suttit med överstrykningspennor och så vidare, och plockat ut material som jag visste skulle bidraga till. .. kunna bidraga i alla fall till en fällande dom. Och det här*

punktade jag alltså upp och satt med framför mig under domstolsförhandlingen.[647]

Den svenske kommisjonen fann i journalane frå Säter, at Birgitta Ståhle og Bergwall hadde gått gjennom etterforskingsmaterialet saman før minst to av rettssakene .[648] Det er ikkje funne noko konkret i journalane om gjennomgang av dokumenta før rettssaka i Trine-saka.

10.3.27.1 Trine sine klede og gjenstandar

På plassen der han tvang Trine ned på marka, tok han av ho tresko, bukse og truse. Ho hadde då berre på seg ei t-skjorte. Etter å ha gjort valden mot Trine la han alle tinga hennar i bagen. På funnstaden tok han av sokkane til Trine, og han la etter kvart buksa og trusa ved sida av Trine. Ho hadde eit halskjede som var att på staden då han gjekk.

Bergwall forklarte i retten for fyrste gong at han på veg mot funnstaden hadde teke klokka av Trine og lagt ho i lomma si. Det at halskjedet var att på plassen, var ei endring i forhold til Bergwall sitt aller siste avhøyr før rettssaka. Då sa han at han hadde teke med seg halssmykket frå åstaden.

10.3.27.2 Bagen, reima og knuten

Bergwall si forklaring:
Bergwall surra handtaka på bagen rundt hendene til Trine medan dei var i bilen. Der Bergwall tvang Trine ned på marka, reiv han den eine bærereima heilt laus frå bagen. Den vart fyrst slått ein gong rundt halsen til Trine, og Bergwall stramma til. Etter at Bergwall hadde gjort seksuelle vald mot Trine, vart reima slått ein gong til rundt halsen, og han drog til hardare. Framme på funnstaden laga han ei "löpsnara" av reima og la den rundt halsen til Trine. For å sikre seg at ho ikkje vakna att, fikserte Bergwall "löpsnaran" med ein enkel knute til.

I Bergwall si forklaring i retten var det nytt at han hadde rive reima heilt av på staden han gjorde vald mot Trine før dei kom til funnstaden. Det var òg nytt at han ikkje hadde brukt kniv for å få laus det andre festet for reima på bagen. Rapporten om at reima truleg var reve av bagen, kom mellom rettssaka og Bergwall sitt siste avhøyr.

Retten si vurdering:
I tillegg til Bergwall si forklaring, la retten vekt på at Bergwall 18 år etter drapet kunne "…. utan större tvekan vägleda bilen på några meter når ända fram till den plats dår hon påträffats", og at han kunne attskape knuten som vart funne på Trine:

Intill Trine Jensens huvud påträffades ett band av textilmaterial, härrörande från den väska som Trine medfört, som var knutet till en ögla med 7 cm diameter. Bandet och öglan har såvitt kunnat påvisas inte avbildats eller omnämnts i offentliga beskrivningar av fyndplatsen. Kai Jensen, som analyserat knuten, har beskrivit den som en löpsnara gjord av en överhandsknop varefter den åtdragna snaran säkrats med två enkla halvslag, amatörmåssigt lagda åt var sitt håll. Thomas Quick har vid en demonstration med ett betydligt smalare band, tydligen ett skosnöre, gjort en snara med knutar som i väsentliga delar överensstämde med knutarna på det påtråffade bandet.[649]

[647] Avhøyr av Sture Bergwall av 30.06.10, s. 20.

[648] SOU 2015:52, s. 157, 345.

[649] Dom av 22.06.00, Falu Tingsrätt, s. 12.

Retten legg vekt på at reima og knuten ikkje har vore skildra eller nemnt nokon stad tidlegare, og at Bergwall klarte å lage ein knute som "...i väsentlige delar.." stemmer med knuten som vart funne på åstaden. Etter arbeidsgruppa si meining viser det at retten ikkje kan ha fått med seg dei store avvika i Bergwall sin knute sammenligna med den som vart funne på liket.

10.3.27.3 Skadane på Trine

I bilen hadde Bergwall teke tak i Trine sitt høgre handledd og rykka ho mot seg. Han slo med handa mot venstre del av ansiktet hennar før han stoppa bilen. Trine sine hender vart surra med bærereimane på bagen. Då han tok ho ut av bilen, slo han høgre del av ansiktet hennar mot biltaket. Trine knela og kan ha mista medvitet.

Etter å ha gått inn på ein mindre veg, reiv Bergwall av eine bærereima frå bagen og beordra Trine til å sette seg ned. Han tok fram ein kniv frå ei slire han hadde innanfor bukselinninga si. Trine vart trua med at Bergwall ville strype ho om ho ikkje gjorde som han sa. Bergwall stramma reima så hardt rundt halsen til Trine at ansiktsfargen hennar endra seg. Han lata som om han skulle stikke kniven i mage og bryst. På staden førte han skaftet på kniven inn i Trines vagina og anus. Han slo reima ein gong til rundt halsen til Trine og drog til hardare. Målet var å ta livet av ho.

Bergwall bar Trine frå staden. På vegen slo han hovudet hennar med kraft mot trestammar fleire gongar. Framme på funnstaden laga Bergwall ei "löpsnara" som han la rundt hovudet til Trine. Med reima løfta Bergwall Trine slik at hovudet hennar hang på ein grotesk måte. Ho var framleis i live. For å unngå hudkontakt med Trine, drog han opp t-skjorta hennar og prøvde å strype ho med den. Det gjekk ikkje, så han stramma i staden "löpsnaran" slik at ho døydde. I frykt for at ho skulle vakne til liv att, fikserte han "löpsnaran" med ein annan, enkel knute. Han reiv av kjønnshår frå liket og dryssa dei over kroppen.

Det er verdt å merkje seg at Bergwall legg til nye detaljar i si forklaring i retten. Bruken av t-skjorta til å kvele med, og at han reiv av kjønnshår som han dryssa over kroppen, var nye opplysningar.

Retten refererte ikkje til Ormstad sin rapport i samband med Trine-saka.

10.4 SAMANFATNING AV OPPLYSNINGAR

Under dette punktet har vi samla opplysningane om Trine sine kle og gjenstandar, om bagen, reima og knuten, og om skadane på Trine på ein stad. Dette er gjort for at det skal vere lettare å sjå utviklinga i forklaringane til Bergwall. Vi har så laga eit kort samandrag for kvart tema som viser kva Bergwall starta å forklare, og kva han enda opp med mot slutten av alle avhøyra eller i retten for kvart tema.

10.4.1 Samanfatning om Trine sine klede og gjenstandar

Då Trine vart funnen i Svartskog, hadde ho på seg ei stripete t-skjorte og ein BH. Ved liket låg ei svart bukse, to raude sokkar, ei truse og eit par kvite tresko. Det vart ikkje funne spor av blod på nokon av kleda. Alle kleda var heile, med unnatak av eit lite hol på t-skjorta til Trine. Ved liket låg det òg ein blå bag der det eine handtaket var rive av. Rundt liket var innhaldet i bagen strødd rundt. Eit halskjede sat fast i knuten som Trine truleg hadde blitt kvelt av.

I denne gjennomgangen vil ikkje alle gjenstandane Trine hadde med seg, bli omhandla. Vi vil sjå nærare på korleis informasjon om kleda, klokka og halssmykket vaks fram.

I dei to fyrste korte sekvensane Bergwall fortalde noko om Trine, sa han at han gjekk frå ho naken. Då Bergwall vart avhøyrt om Trine 10.02.99 sa han at han hadde eit sterkt min-

nesbilde av skadane på Trine. I lys av det sterke minnesbiletet, er det verdt å merkje seg at Bergwall ikkje klarte å skildre korleis kvinna såg ut, kva ho hadde på seg og kva ho eventuelt hadde med seg. Han nemnte heller ikkje noko om at ho var naken.

22.03.99 tok Bergwall sjølv initiativ til å forklare seg om Trine i samband med avhøyr i ei anna sak. Han var budd på å forklare seg. Han sa at det var uryddig rundt kroppen der Trine vart lagd, og at det kanskje låg klesplagg der.

Då svensk politi skulle til Noreg og Svartskog på vallning og rekonstruksjon, hadde Penttinen og Bergwall ei telefonsamtale slik at Penttinen skulle få meir informasjon om kle og kva ting Bergwall knyta til offeret. Formålet var å kunne ha slike ting tilgjengeleg under rekonstruksjonen. For fyrste gong nemnte Bergwall at Trine hadde med seg noko. Arbeidsgruppa vil her minne om våre tankar rundt at dette temaet vart teke opp utanfor avhøyr, og dei spørsmåla det opnar om korleis opplysningane kom fram.

Den informasjonen som kom fram i telefonsamtala, var så generell at den etter arbeidsgruppa si meining ikkje kunne ta politiet særleg vidare. Bergwall hugsa ikkje nokon pyntegjenstandar, han kom med ei generell skildring av ei kvinneveske, han både hugsa og ikkje hugsa ei klokke, skorne skulle hatt hæl, han kunne ikkje hugse at ho ikkje hadde beinkle, Trine hadde ei jakke eller ein blazer.

Då Trine vart funnen i 1981, vart det ikkje funne noko jakke på åstaden. Det vart derimot funne ei handveske ved sida av Trine. Verken handveska eller jakka vart omtala i det heile under seinare avhøyr.

Sjølv om det etter arbeidsgruppa si meining ikkje hadde kome fram tilstrekkeleg i avhøyr tidlegare om korleis Trine såg ut, eller kva ho hadde med seg, vart ikkje dette temaet teke opp att i det siste avhøyret før vallninga, 03.06.99.

10.4.1.1 Kleda

Bergwall skildra aldri klesdrakta til Trine Jensen eller korleis ho såg ut. Det er noko arbeidsgruppa meinar er ei svakheit med avhøyra; at ein sikta ikkje skildra offeret. Det var informasjon ein kunne forvente at ein gjerningsmann som ynskte å tilstå, hadde informasjon om. Sidan det var ei etterforsking som vart ført framover av sikta sine forklaringar, og sidan det var ei etterforsking med få tekniske funn, var dette eit viktig punkt å kunne kontrollere hans forklaringar mot.

Når gjenstandar og kle var ein del av Bergwall si forklaring, vart han i hovudsak ikkje beden om å skildre disse nærare. Som tidlegare nemnt var det noko som kunne nyttast til å kontrollere Bergwall si forklaring. At det ikkje vart gjort, gjorde vidare at gjenstandane etter kvart kunne skildrast på ein slik måte at dei passa inn i forklaringane. Eit eksempel på dette var då Bergwall under vallning i Oslo sentrum forklarte at han hadde hatt på seg eit par hanskar. Disse hanskane vart så ikkje nemnt att i det heile før han skulle skildre korleis han hadde brukt skaftet på kniven mot underlivet til Trine. Då vart hanskane trekt fram som ei forklaring på korleis han hadde klart dette. Om Bergwall hadde blitt spurt meir om hanskane, hadde det vore interessant å visst meir om kva slags hanskar det var, og om bruken av dei. Hadde han dei på seg heile tida? Kva slag eigenskapar hadde hanskane? Ein burde òg ha gjort ein jobb for å identifisere hanskane. Då kunne etterforskarane hatt dei tilgjengeleg under rekonstruksjonen, for å sjå om det var mogeleg for Bergwall å gjere det han rekonstruerte med hanskar på. Om ein hadde gjort ein jobb for å skildre og å identifisere kniven, kunne ein òg prøvt å rekonstruere om det var mogeleg det Bergwall forklarte om bruken av skaftet mot underlivet til Trine.

Då Bergwall skulle ta til med rekonstruksjonen, fekk han utlevert ei dukke som var kledd opp så likt som råd slik Trine var kledd den dagen ho forsvann. Dette skjedde trass i at Bergwall ikkje hadde skildra Trine i avhøyr. Han fekk òg utlevert ein bag som var den bagen etterforskarane hadde funne som var likast bagen Trine hadde hatt. Arbeidsgruppa kan ikkje støtte denne framgangsmåten. Ved at dei gjorde det på denne måten, fekk Bergwall mykje informasjon han tidlegare ikkje hadde hatt. Det var etter dette sjølvsagt ikkje noko vits i å prøve å kontrollere Bergwall si forklaring ved å få han til å skildre offeret sitt.

Bergwall gjekk frå å skildre Trine som naken dei to fyrste gongane han forklarte seg om liket, via at liket var fullt påkledd, til at det vart forlate med t-skjorta på. Bergwall sa aldri noko sikkert om kva som skjedde med BH-en. Etter at det kom på plass at t-skjorta vart att på kroppen, vart det ikkje teke opp att spørsmål om "rivningsvålden" mot t-skjorta eller blodet på kleda som Bergwall skildra under rekonstruksjonen. BH-en var spretta opp, men Bergwall visste ikkje om den var av eller på. Forklaringa til Bergwall om at BH-en var av eller på, vart teke til inntekt for at den var på i Penttinen sin gjennomgang av avhøyra før retten.

I avhøyrsrekka Bergwall hadde vore gjennom i samband med Trine-saka, hadde han fyrst sagt at Trine hadde buksa på under alle valdshandlingane. Fyrst under rekonstruksjonen endra dette seg. Arbeidsgruppa har vist at han endra forklaringa under rekonstruksjonen på bakgrunn av spørsmåla han fekk. Då hadde han ein glidande overgang gjennom sju rundar med spørsmål; frå at Trine hadde buksa på, via at han ikkje hugsa om ho hadde buksa på, til at han hadde teke ho av. I avhøyret av 12.03.00, då han fekk sjå bilete av liket, tolka han det han såg på biletet som om Trine likevel hadde bukse på seg. Bergwall endra difor forklaringa si nok ein gong, til at Trine hadde buksa på seg då han gjekk frå åstaden. Dette viser etter vår meining at Bergwall truleg ikkje hadde eigne minner som han samanlikna med. I staden tilpassa han seg berre til den informasjonen han fekk etter kvart.

10.4.1.2 Halskjede

Før vallningane og rekonstruksjonen hadde Bergwall forklart at han ikkje hugsa nokon pyntegjenstandar. Under rekonstruksjonen fekk Bergwall spørsmål om han hugsa kva Trine hadde på seg, og han fekk eit eksempel på noko ho kunne hatt på seg: eit smykke. Det enda med at Bergwall sa at han hugsa "med tydlighet" at Trine hadde eit halssmykke. Han sa at han ikkje hugsa andre ting som kunne vere på ei ung jente, som øyredobbar, ringar og klokke. Likevel kunne han sjå gjenstandane for seg, men han kunne ikkje sei at ho hadde noko slikt. Med andre ord kom Bergwall med ei heilgardering når det gjaldt prydgjenstandar, med unnatak om smykket som han hadde fått hint om.

I det neste avhøyret fekk Bergwall spørsmål om smykket kunne vore i vegen då han kvelte Trine. Han hugsa ikkje at det skulle ha vore i vegen, men han hugsa det frå då han kvelte Trine. I det siste avhøyret sa Bergwall at smykket "definitivt" ikkje vart att på staden. Han hadde teke det med seg. Dette vart likevel endra då han forklarte seg i retten. Då forklarte han at halssmykket vart att på åstaden. Det stemte til slutt med faktum.

10.4.1.3 Klokke

Bergwall forklarte i retten for fyrste gong at han på veg mot funnstaden hadde teke klokka av Trine og lagt ho i lomma si. Dette fullførte endringa i forklaringane til Bergwall om klokka. Klokka vart fyrst eit tema i ein eigenrapport av 28.05.99. Då sa Bergwall at "inte minns klocka just nu, men jag minns ändå klocka". Altså ei klar heilgardering. Under rekonstruksjonen i Svartskog kjende ikkje Bergwall til noko klokke på Trine, trass i at Penttinen had-

de sagt at ho hadde ei klokke. Til det neste avhøyret, 01.09.99, hadde Bergwall kome på at han hadde sett klokka til Trine medan dei var i bilen. I det siste avhøyret før dei kom til retten, 13.03.00, hugsa Bergwall klokka så godt at han kunne skildre ho. Han skildra likevel klokka med reim, men vi kan sjå på bileta i illustrasjonsmappa til politiet at klokka skulle ha lenke. Bergwall forklarte at klokka var att på armen til Trine. Så, i retten, kom det at han hadde teke med seg klokka frå åstaden. Klokka til Trine er aldri funne.

10.4.2 Samanfatning om bagen, reima og knuten

10.4.2.1 Oversikt over informasjon om bagen, reima og knuten

På åstaden i Svartskog fann politiet ein blå bag som mangla eit handtak. Handtaket hadde vore festa på to stadar, men det var rive av bagen. Reima var 109 cm lang og 2,45 cm brei. Den reima som vart teke av bagen, vart truleg brukt til å kvele Trine. Reima vart funne på åstaden der halsen til Trine hadde vore. Reima hadde blitt slått rundt halsen til Trine og dratt til med ei enkel renneløkke gjennom eit halvstikk. Løkka vart fiksert med nok eit halvstikk. Det hadde så blitt lagt ei ny løkke rundt halsen til Trine, som vart festa med tre halvstikk, altså ein og ein halv "kjerringknute". Den fyrste løkka var den strammaste.

Bergwall nemnte ikkje noko om bagen, reima eller knuten før det kom fram i ein eigenrapport av 28.05.99. Det som skulle bli til bagen, var ei skildring av ei handveske som hadde så lange reimar at den kunne bærast over skuldra. Veska var lys, meir firkanta enn avlang og ca. 15-20 cm tjukk. I det påfølgjande avhøyret skildra Bergwall reima på handveska som lys, ca. eit par cm brei og litt lenger enn skulderbreidda til Bergwall. Reima var av skinn eller lærmateriale. Dette er ei relativt generell skildring av ei handveske.

Alle opplysningane Bergwall kom med om handveska, var feil i forhold til bagen, med unnatak av at lengda på reimane vart skildra upresist nok til at den kunne stemme. Trass i det, og sjølv om det faktisk vart funne ei handveske på åstaden som skildringa passa betre til, fekk Bergwall utlevert ein blå bag med to handtak under rekonstruksjonen i Svartskog.

I avhøyret før rekonstruksjonen kom Bergwall, etter mange hint frå Penttinen, fram til at reima ikkje hadde blitt brukt i bilen, men på staden for vald mellom bilen og funnstaden. Med heilgardering testa han ut om han kunne ha brukt reima på beina til Trine ved både å sei at han brukte den på beina og at det var ei feil opplysning. Han hadde i tillegg trua Trine med reima. Etter alle spørsmåla skjøna nok Bergwall at reima hadde blitt brukt til noko, men truleg ikkje til å binde beina.

Under rekonstruksjonen tok Bergwall reima i bruk. Han at han hadde surra armane til Trine med bagen i bilen, og han hadde løfta Trine etter hovudet med eine reima frå bagen på funnstaden. På grunn av spørsmåla frå Penttinen fekk Bergwall vete at reima vart losna frå bagen og at den vart knytt rundt halsen til Trine med fleire knutar. Trass i hinta om at det var feil, enda Bergwall likevel opp med å vise at han batt beina til Trine med reima med noko som på videoen ser ut som ein kjerringknute.

Etter rekonstruksjonen tenkte Bergwall mykje på bruken av reima. Alt på turen tilbake frå rekonstruksjonen la han til at han hadde festa armane til Trine bak på ryggen med reima. Han snakka med både Christianson og Ståhle, som begge var med under rekonstruksjonen, om bruken av reima. Ti dagar etter rekonstruksjonen forklarte han Penttinen via Ståhle at han hadde slite av eine festet for reima på ein stad, og kutta av siste festet med kniv på funnstaden. Reima hadde blitt nytta rundt halsen til Trine begge stadane. Han var usikker på om han hadde laga ei "löpsnara". Det er uklart for arbeidsgruppa om ordet "löpsnara" fyrst vart brukt av Bergwall eller Penttinen. Alle opplysningane kom utanfor avhøyr.

I det siste avhøyret han forklarte seg om reima, sa han at han berre hadde brukt eine handtaket på bagen til å feste armane til Trine. Han var usikker på om han hadde laga ei "hängsnara". På eit generelt spørsmål om korleis han ville laga ei "löpsnara", forklarte han at han ville laga den med ein knute. Lyden i avhøyret vart slått av medan Bergwall laga ei "löpsnara". Då lyden vart slått på att, hadde snara fått ein ekstra knute som ifølge Penttinen fikserte snara, og knuten hadde gått frå å vere ei generell "löpsnara" til å vere ein rekonstruksjon av knuten som vart funnen på liket. Bergwall hadde løyst reima mellom dei to gongane han brukte den.

I retten sa Bergwall at han hadde slite av begge festa til bagen på staden for vald mellom bilen og funnstaden.

10.4.2.2 Samandrag om bagen, reima og knuten

Bergwall gjekk frå å ikkje vete noko om bruk av reim, via å ha brukt den festa til bagen, via å ha brukt den der berre eine festet var losna, til å ha teke den heilt av og brukt den. Når det gjaldt løysninga av reima, vart fyrst eine festet rive av, og det andre kutta med kniv. Etter at rapporten om at reimane truleg var rivne av bagen, var ferdig, kom forklaringa om at begge reimane vart rivne av bagen. Kvar reima vart teke heilt av, endra seg frå funnstaden til staden for vald etter bilen.

Reima vart fyrst ikkje brukt i bilen, så vart den brukt i bilen i tillegg til på den fyrste staden for vald etter bilen og på funnstaden. Den vart fyrst brukt til å knyte saman beina til Trine.I seinare forklaringar vart reima brukt til å knyte hendene hennar og til å løfte ho opp etter halsen. Det enda med at reima vart brukt til å surre hendene til Trine, og som ei "löpsnara" rundt halsen. Knuten gjekk frå å vere det som ser ut som ein kjerringknute på rekonstruksjonen, til å bli ei "löpsnara". "Löpsnaran" vart fyrst gjort med ein knute, så vart det til to knutar. Med unnatak av løkka og det fyrste halvstikket på Bergwall sin knute, var den heilt ulik knuten funne på Trine. Knuten på liket hadde to løkker og fem halvstikk. Likevel var knuten Bergwall laga som sin generelle "löpsnara", teke til inntekt for at det var ein rekonstruksjon av knuten på Trine.

10.4.3 Samanfatning om skadane på Trine

10.4.3.1 Oversikt over valdshendingane

Den fyrste gongen Bergwall forklarte seg om vald mot Trine, sa han at han hadde slått ho mot toppen av bakhovudet. Ho døydde av den valden. Det var einaste skaden han fortalde noko om før Penttinen tok til å stille spørsmål. Då avhøyret var ferdig, hadde Bergwall forklart om ei skade i bakhovudet, ved høgre munnvik, i høgre skulder, på ryggen og på beina. Skadane på beina skulle vere så omfattande at politiet ville stille seg spørsmål om skadane. Det var ingen skadar i buken. Bergwall kunne ikkje forklare kva han hadde brukt for å øve vald mot Trine, eller kvar det skjedde. Då avhøyra var over, var ingen av skadane skildra i dette avhøyret lenger aktuelle.

I dei to neste avhøyra ville ikkje Bergwall forklare seg om valden mot Trine utover at han hadde rykka i ho medan dei sat i bilen. Dei hadde likevel køyrt utan stopp til Svartskog. Etter tre månadar forklarte han at han hadde hatt kniv, men det kom ikkje fram kva han skulle gjort med kniven. Sjølv om Bergwall tidlegare hadde sagt konkret at Trine ikkje vart skada i magen, sa han no at ho fekk ein stor skade i mageregionen. Trine var i live fram til funnstaden. Han sa eksplisitt at han ikkje hadde gjort seksuell vald mot Trine. Det gjekk ikkje fram kva ho døydde av.

I avhøyret før vallninga kom det fram at Trine vart skada i nakken og skuldra i bilen. Den fyrste valden i Svartskog skjedde ved kanten av vegen. Då fekk ho ein skade i høgre skulder. Dette var einaste gongen vald ved sida av vegen

vart nemnt. Det var òg einaste gongen vald som kunne ført til ei skade som vart skildra i det fyrste avhøyret, vart nemnt. Ved ein stad mellom bilen og funnstaden vart Trine stukke med kniv i mage- og brystpartiet. Ho døydde på funnstaden. Han visste ikkje om det var eit angrep mot Trine eller bruken av kniv som gjorde at Trine døydde.

Under rekonstruksjonen sa Bergwall at på veg frå Oslo sentrum hadde han, i tillegg til å rykke i Trine, stoppa bilen og slått ho i hovudet slik at ho svima av. Han hadde då surra hendene hennar med reimane på bagen. I Svartskog, slo Bergwall høgre tinninga til Trine mot bilen slik at ho tok til å blø. Etter at dei hadde gått eit stykke frå bilen, snubla Trine. Då slo Bergwall ho hardt i høgre kinn slik at ho datt ned. Medan ho låg nede, slo han med knyta hand mot overkroppen. Det vart merker på huda hennar, og ho svima av.

Då dei stoppa på neste stad, var ikkje Trine fullt medviten. Bergwall trudde at han hadde knekt nokre av ribbeina hennar. Han slo mot magen hennar med knyta hand. Så kneip han med stor kraft rundt strupen til Trine med begge hender og med tomlane mot strupen medan han rista ho. Trine tømte urinblæra og tarmen, og døydde på denne staden. Då Bergwall ikkje fann vegen til funnstaden, sjølv om han hadde vore der tidlegare på dagen, flytta han åstaden for dette overfallet til same stad som det fyrste.

Medan Bergwall bar Trine til den staden ho vart funne, slo han venstre side av hovudet hennar minst to gongar mot trestammar. På funnstaden gjorde Bergwall meir vald mot kroppen og ansiktet. Det vart store skadar i ansiktet og i bryst- og mageregionen, og Trine blødde på t-skjorta og buksa. Han tredde reima frå bagen rundt hovudet hennar og løfta ho opp slik at hovudet fekk ein absurd vinkel. Det var mogeleg at både beina og armane hadde blitt brotne før Trine døydde. Då Bergwall kom på at han ikkje hadde forklart seg om vald med kniv, sa han at han den valden han hadde skildra med knyta nevar, var med kniv. Han hadde òg hogd med kniven mot underlivet til Trine i blindt raseri på funnstaden.

Bergwall hadde fyrst sagt at han ikkje visste om han hadde sett kjønnshåra til Trine då han opna bukselinninga hennar etter at ho var død. Då spørsmålet kom opp att, sa han at han hadde hatt hår på handa si. Seinare sa han at han hadde gjort seksuell vald mot Trine på plassen mellom bilen og funnstaden. Han hadde ikkje trengt inn i ho med sin eigen kropp, men ført noko opp i vagina. I bussen etter vallninga skreiv Bergwall på ein lapp at han hadde bunde hendene til Trine bak på ryggen for at han skulle gjere seksuell vald på ho på staden mellom bilen og funnstaden. Dette vert utvikla vidare av Bergwall, og ti dagar etter vallninga fekk Penttinen beskjed frå Ståhle om at Bergwall hadde sagt at han hadde ført skaftet på kniven inn i vagina og anus til Trine. Bergwall hadde òg sagt at Trine døydde ved funnstaden.

Denne seksuelle valden vart stadfesta i det neste avhøyret. Det vart òg valden i bilen og mot biltaket. På funnstaden hadde han teke livet av Trine ved å kvele ho med "löpsnaran". No fortalde han at Trine hadde vore i live då han tok kjønnshåra. Disse hadde han sleppt ned over åstaden.

Han hadde ikkje brukt kniven utover å bruke skaftet mot underlivet til Trine. Dette stadfesta Bergwall i eit kort avhøyr litt seinare. Då sa han at einaste bruken av kniven var med skaftet i vagina og til å kutte av siste festet for reima. I retten sa Bergwall likevel at han hadde brukt knivskaftet både mot vagina og anus. Han sa òg at han hadde dryssa kjønnshåra over liket. Trine vart drepen av kveling med "löpsnaran" på funnstaden.

10.4.3.2 Samandrag om valdshendingane

Ikkje nokon av skadane som vart skildra i det fyrste avhøyret, vart ein del av det som vart presentert i retten.

Bruk av kniv dukka opp i det neste avhøyret. Sjølv om magen tidlegare hadde blitt skildra som den einaste staden Trine ikkje var skadd, skildra Bergwall no ei stor skade i mageregionen. Knivvalden vart i det neste avhøyret plassert på staden mellom bilen og funnstaden. Ho vart utsett for knivvald i mage- og brystpartiet. Under rekonstruksjonen hadde Bergwall gløymt å forklare seg om knivvald, og han vart heller ikkje spurt om det. Då han kom på bruk av kniv, sa han at han hadde brukt kniven mot overkroppen og magen til Trine. I tillegg hadde han hogd mot underlivet til Trine på funnstaden. Seinare gjekk Bergwall heilt vekk frå bruken av kniv som han hadde skildra. Han hadde berre brukt kniven ved å føre skaftet opp i Trine si vagina og anus, og til å skjere av det siste festet på reima. Det siste punktet gjekk han vekk frå i retten. Då hadde han rive av begge festa for reima på bagen.

Bergwall sa fyrst eksplisitt at han ikkje hadde gjort seksuell vald mot Trine. Under rekonstruksjonen hadde han gjort det likevel. Han hadde ikkje trengt inn i ho med sin eigen kropp, men ført noko opp i vagina. Seinare vart dette til at han hadde brukt knivskaftet mot underlivet til Trine.

Endringane knyta til bruk av kniv og seksuell vald, vart forklart med at det hadde vore så vanskeleg for Bergwall å forklare at han hadde gjort seksuell vald. Det var altså ein "medveten avvikelse".

Bergwall forklarte seg om fleire forskjellige åstadar for vald. Fyrst hadde Bergwall sagt at det ikkje vart gjort vald i bilen, så forklarte han at han hadde rykka Trine mot seg, men ikkje stoppa bilen. I det neste avhøyret vart Trine skada av rykket. Under rekonstruksjonen hadde Bergwall i tillegg stoppa bilen, slått Trine i svime og bunde hendene hennar.

Ved Svartskog forklarte han fyrst at dei gjekk frå bilen til kanten av vegen før det skjedde vald. Denne åstaden vart så aldri nemnt att. I det same avhøyret skildra Bergwall knivvald på ein stad mellom bilen og funnstaden. Trine døydde på funnstaden. Under rekonstruksjonen kom det fram at Trine sitt hovud skulle blitt slått mot biltaket før dei gjekk til den neste åstaden. Etter vald der gjekk dei vidare til ein ny åstad der Trine vart drepen ved at ho vart kvelt med hendene. Straks etterpå vart denne åstaden flytta til same stad som det fyrste angrepet etter bilen. Seinare ser vi at valden som vart skildra på den andre åstaden, vart flytta vidare til funnstaden. Det var stadige endringar i kva vald som skjedde på kvar stad. Staden for kvar Trine døydde, var fyrst på funnstaden, så ved plass to som forsvann, og så tilbake til funnstaden.

Under rekonstruksjonen sa Bergwall fyrst at han hadde opna bukselinninga til Trine etter at ho var død, for å sjå kjønnshåra, men han visste ikkje om han hadde sett dei. Så sa han at han hadde hatt hår på handa si. I det neste avhøyret hadde han teke kjønnshår frå Trine som han hadde sleppt på åstaden. I retten hadde han dryssa kjønnshår over liket.

Dei sakkunnige som såg skadane på liket opp mot Bergwall si forklaring, var tvilande til at dei håra som vart funne på liket, vart lagd der av nokon annan. Hendene til Trine hadde ligge nær skrittet på åstaden. Dei kunne elles berre sei at dei ikkje såg nokon motstrid i Bergwall sine forklaringar. Det at Trine sitt hovud vart slått mot biltaket, og mot trestammar, var det einaste som kunne stadfeste Bergwall si forklaring.

Bergwall forklarte at Trine hadde tømt seg for både urin og avføring under rekonstruksjonen. Det hadde skjedd på den åstaden som han seinare flytta. Han visste det på grunn av at han

hadde lukta det. Denne forklaringa skjedde før han hadde endra forklaringa si om at Trine var avkledd. I det neste avhøyret sa han at Trine hadde tømt urinblæra på staden for vald mellom bilen og funnstaden. Ho hadde tømt avføringa då han kvelte ho med reima på funnstaden. Då hadde ho ikkje kle på seg.

Under rekonstruksjonen forklarte Bergwall at Trine hadde blødd mykje på t-skjorta og buksa. Han hadde òg sagt at bein og armar kunne vore brotne. Dette var tema som ikkje vart teke opp att.

Korleis drapshandlinga mot Trine Jensen endra seg:

Avhøyr, 10.02.99: Trine vart drepen etter kraftig vald mot toppen av bakhovudet.
Avhøyr, 22.03.99: Bergwall ville ikkje snakke om drapshandlinga.
Avhøyr, 17.05.99: Det vart ikkje sagt kva som var dødsårsak.
Avhøyr, 03.06.99: Bergwall var usikker på om det var "attracken" eller knivstikka som drap Trine.
Avhøyr, 17.08.99: Trine vart drepen etter at Bergwall klemte hendene sine mot halsen til Trine.
Eigenrapport, 28.08.99: Trine vart drepen med "löpsnaran".
Avhøyr, 01.09.99: Trine vart drepen med "löpsnaran".

Drapshandlinga vart ikkje teke opp i dei tre fyrste og dei tre siste avhøyra av Bergwall.

Arbeidsgruppa registrerer at det var til dels store endringar i Bergwall si skildring av drapshandlinga mot Trine Jensen. Det at ein gjerningsmann endrar så mykje på ein så sentral del av si tilståing, er noko etterforskarane i større grad kunne vore kritisk til.

10.4.4 Trine vs. Gry i avhøyr 10.02.99

I avhøyret av 10.02.99 sa Bergwall at han hadde slått Trine mot toppen av bakhovudet og at ho døydde av det. Etter at Penttinen var ferdig med sine spørsmål, hadde Bergwall i tillegg forklart om ei skade ved høgre munnvik, i høgre skulder, på ryggen og på beina. Skadane på beina skulle vere så omfattande at politiet ville stille seg spørsmål om skadane.

I etterforskinga vart det lagt merkje til at Bergwall uttrykte usikkerheit om det var Trine han hugsa i avhøyret av 10.02.99. I ein oversiktsrapport om informasjonen som kom fram i avhøyr, forklarte Penttinen dette med at Bergwall kunne ha blanda opplysningane med dei som kom fram om drapet på Gry Storvik.[650] Grunnen var at Bergwall hadde forklart seg om fleire drap i dette avhøyret. Penttinen trakk blant anna fram sitat frå avhøyret som skildra dei skadane på liket som ikkje stemte med obduksjonsrapporten: skaden i bakhovudet og skadane på ryggen og beina. Det at Bergwall kunne blanda saman drapa på Trine og Gry, kunne vere ei forklaring på hans skildring av disse skadane.

At Bergwall var usikker om han hadde drepen Trine, står i kontrast til at han i det fyrste avhøyret om Trine 04.10.96 sa at han hadde kidnappa ho i Oslo og drepe ho. I februar 1997 hadde Bergwall spurt korleis det gjekk med etterforskinga av "händelsen sommaren 1981 i Oslo". I intervju med Kåre Hundstad i veke 10 (02.–08.03.98) hadde han sagt at han kidnappa Trine frå gata i Oslo. Han uttrykte så usikkerheit i avhøyret av 24.04.98 om han hadde drepe ho. Han forklarte då at han hadde lagt liket på magen, og han viste på eit kart at han

[650] Resumè över T Quicks erkännande i sak, ang. mordet på Trine Jensen 1981, 13.03.00, s. 17, Penttinen.

hadde lagt liket nær Kongsvinger. I avhøyr av 27.01.99 så var han ikkje lenger usikker. Då forklarte Bergwall at han hadde skjenda Trine og at han hadde kledd heilt av ho. Liket vart lagt på sida med kvistar over seg.

I det same avøyret 27.01.99, berre to veker før avhøyret av 10.02.99, forklarte Bergwall seg om kvinna som "kräks", altså Gry Storvik. Bergwall forklarte at han hadde kidnappa Gry i Oslo, kvelte ho i bilen og at ho spydde på han medan han kvelte ho. Så hadde han køyrt vidare til ein parkeringsplass der han kasta ho ut av bilen. Bergwall samanlikna Gry aldersmessig med Trine.

> *Q: Kvinnan vid parkeringen och där har jag också varit inne på den här kvinnan som jag stryper i bilen och som kräks och där jag får kräk på mig själv och jag åker en kort bit och, alltså hon dör ju i bilen, jag åker en kort bit och kommer till en parkeringsplats och helt enkelt skjuter ut kroppen och åker därifrån. Åldersmässigt så tycker jag att hon är något yngre än, än den förra kvinnan vi pratade om.*
> *F: Trine menar du?*
> *Q: Ja.*
> *F: Har vi något namn på den här kvinnan?*
> *Q: Nej, det har vi inte.*[651]

Han sa òg at han hadde plukka opp Gry nær staden der han hadde plukka opp Trine.

Bergwall skildra altså drapa på både Trine og Gry, han samanlikna delar av hendingane i dei to drapa og han samanlikna alderen på dei to. Det viser at Bergwall skilde mellom dei to drapa i eit avhøyr berre to veker før avhøyret av 10.02.99.

Gry hadde skadar i huda som stemte med at ho hadde blitt kvelt. Ho hadde eit to cm langt sår og ei sprekke i kraniet i høgre tinning. Det var inntørka blod i nakken, på store delar av ryggen og på baksida av det høgre låret. Gry hadde eit sår på tre mm i diameter ved utsida av venstre auge og ei bløding i panna. Det var fleire knusingsskadar i hjerna.

Heller ikkje skadane på Gry stemte med dei skadane Bergwall hadde skildra i avhøyret av 10.02.99. Og Bergwall hadde vist to veker før avhøyret av 10.02.99 at han klart skilte mellom drapa på Trine og Gry. Bergwall si forklaring vart likevel forklart med at han kunne ha blanda saman drapa på Trine og Gry. Det er verdt å merkje seg at Penttinen sin rapport med forklaring på avvika i avhøyret av 10.02.99 vart teke inn i dokumentet som påtalemakta la fram for retten. [652] Det er difor ein fare for at Penttinen sin teori kan ha blitt lagt til grunn.

10.5 SAMANDRAG

Arbeidsgruppa har vist korleis Bergwall sine forklaringar om heilt sentrale detaljar rundt drapet på Trine Jensen endra seg i løpet av etterforskinga. Sjølve drapshandlinga vart fyrst skildra i avhøyr to år og fire månadar etter at Bergwall hadde sagt at han hadde teke livet av Trine. Knapt nokon av valdshandlingane han skildra i det avhøyret, vart nemnt seinare. Drapshandlinga endra seg frå at Trine døydde etter vald mot toppen av bakhovudet, via at ho døydde av knivstikk eller "attacken", til at det var kveling med hendene ho døydde av. Til slutt, etter eit halvt år med forskjellige forklaringar, sa Bergwall at han hadde teke livet av Trine med "löpsnaran".

[651] Avhøyr av 27.01.99, s. 31.

[652] Bevisoppgåve til Falu Tingsrett av 05.05.00, van der Kwast.

Når Bergwall forklarte seg, kunne han kome med forskjellige detaljar han fyrst forklarte med atterhald og heilgardering. Eit døme er då Bergwall sa at han hadde bunde beina til Trine, men at det var ei feil opplysning. Dette vart godteke etter "den svenske nøkkelen", og det opna for at Bergwall kunne tolke responsen til dei rundt seg for å få ein peikepinn på kva han skulle sei vidare.

Dei norske etterforskarane sa at dei oppfatta Bergwall som manipulerande og veldig oppteken av å prøve å få informasjon frå dei. Etterforskingsleiaren hadde merka seg at i avhøyr kunne Bergwall sei noko, for så å vere stille for å sjå om etterforskarane "nappa på" ved å stille eit spørsmål. Trass i dette utgangspunktet, kan ikkje arbeidsgruppa sjå at det spegla seg i måten det vart stilt spørsmål til Bergwall. Det var knapt nokon frie forklaringar. Det aller meste av dialogutskriftene etter avhøyra er hovudsakleg Penttinen sine til dels leiande spørsmål om detaljar og Bergwall sine relativt korte svar.

I tråd med "den svenske nøkkelen" ser vi at tema ikkje vart tømde fullt ut. Det opna for at det kunne kome stadige endringar. Når Bergwall forklarte seg om ei valdshandling, fekk han ikkje dei openbare spørsmåla som knyt seg til ei valdshandling med ein gong. I staden vart disse spørsmåla teke litt etter litt med dei farane for tilpassing som då oppstod.

Når dei sentrale spørsmåla ikkje var dekka i tilstrekkeleg grad, vart vallninga og rekonstruksjonen ei einaste stor påverknad av forklaringa. Bergwall fekk høve til å sjå åstaden, han fekk utlevert drapsvåpenet, handtaket på bagen, og han fekk sett ei dukke kledd som offeret, utan at han hadde forklart noko om dei detaljane. Det er difor ikkje overraskande at den såkalla rekonstruksjonen med leiande spørsmål tok Bergwall mykje nærare ei forklaring som stemte med opplysningane politiet hadde om kva som hadde skjedd.

Dei detaljane som berre delvis passa med det politiet visste, vart teke opp att fleire gongar til dei stemte. Det tydelegaste eksemplet på det var Bergwall sine forklaringar om korleis Trine var kledd då han gjekk frå liket. Fyrst forklarte han at Trine vart forlaten naken, seinare heilt kledd. Under rekonstruksjonen kom bitane på plass etter at temaet om kva kle ho hadde på seg, vart teke opp sju gongar. Då gjekk Bergwall si forklaring frå at Trine var heilt kledd, via at han ikkje hugsa korleis ho var kledd, til at ho var avkledd på underkroppen og kledd med t-skjorte.

Dei detaljane Bergwall nemnte som ikkje stemte, vart ikkje spurt meir om. Som eksempel kan vi vise til dødsårsaka med slag mot bakhovudet, skadane på ryggen, dei omfattande skadane på beina, at Trine skulle hatt ei jakke eller ein blazer, blodet på t-skjorta og buksa til Trine, at bein og armar kunne vore brotne osb.

I rapporten til den svenske Bergwallkommisjonen skildra dei mønsteret i forklaringane til Bergwall. Vi i den norske arbeidsgruppa kjenner att dette mønsteret i Trine-saka:

> *Sture Bergwall lämnade mycket sällan några längre sammanhängande redogörelser för händelseförloppen i de inledande förhören. Särskilt uppgifterna om de mer centrala delarna var ofta trevande och osäkra, något som ledde till att förhörsledaren ställde många och detaljerade frågor. När det däremot kom till mer perifera skeenden före och efter morden, egna och andras känslor samt doft- och naturupplevelser var Sture Bergwall inte sällan fri och mångordig i sitt berättande.*
>
> *Sture Bergwall förmedlade ofta att han var osäker på det han berättade och tycks, med stöd av hur förhörsledaren bemötte svaren, ha fångat upp huruvida det han nyss sagt stämde med utredningsfynden*

eller inte. Vissa följdfrågor ställdes på ett sådant sätt att det för Sture Bergwall torde ha stått klart att den uppgift han lämnade var riktig. När Sture Bergwall å andra sidan lämnade uppgifter som inte stämde med de faktiska förhållandena förmådde förhörsledaren flera gånger Sture Bergwall att överväga sitt svar genom att fråga om han var övertygad om det han just sagt eller om han kunde utesluta att det var på annat sätt, ibland med angivande av ett alternativt svar. Ofta ledde förhörsledarens påpekanden till att Sture Bergwall justerade svaret i antydd riktning.[653]

Arbeidsgruppa har bete seg merke i at mykje heilt sentral informasjon dukka opp utanfor avhøyr:

- Bergwall nemnte ei handveske med reim fyrste gong i telefonsamtale med Penttinen 28.02.99.
- Informasjon om at Bergwall skulla ha knyta hendene til Trine bak på ryggen, kom på ein lapp til Penttinen medan dei var på veg tilbake til Sverige etter vallning og rekonstruksjon i Svartskog.
- Under ei samtale med Ståhle etter vallninga 28.08.99 kom Bergwall med mykje ny informasjon:
    - Bergwall hadde brukt skaftet på kniven i Trine si vagina og anus.
    - Ein stad mellom bilen og funnstaden hadde han rive av eine festet for reima av bagen.
    - På funnstaden hadde han skore reima heilt fri frå bagen.
    - Bergwall hadde brukt reima mot halsen til Trine på begge stadane.
    - Han hadde drept Trine med reima.
- Same dag, i ein telefonsamtale mellom Bergwall og Penttinen, vart ordet "löpsnara" brukt for fyrste gong.
- I fyrste avhøyr etter vallninga på Svartskog, 01.09.99, forklarte Bergwall seg om knuten. Då han skulle lage ei generell "löpsnara", slo dei av lydbandet i fire minutt. Då dei slo på lyden att, hadde han rekonstruert knuten som vart funne på liket.

Arbeidsgruppa legg særleg merke til all den informasjonen som kom "på plass" mellom rekonstruksjonen og neste avhøyr. Under rekonstruksjonen hadde Bergwall fått vete at eine reima frå bagen hadde blitt nytta mot Trine. Gjennom spørsmåla under rekonstruksjonen fekk han hint om at reima vart nytta mot halsen til Trine, at den vart brukt til binding og at den vart knytt med knutar.

I det følgjande avhøyret laga Bergwall knuten. Arbeidsgruppa tykkjer det merkverdig at opptaket av lyden vart slått av medan Bergwall laga knuten. Handtering av eit drapsvåpen i avhøyr er heilt sentralt for ei forklaring i ei drapssak. Det skulle blitt gjort på ein slik måte at det ikkje vart rom for tvil i ettertid om korleis det vart gjort, og kva som vart sagt. Vi tykkjer òg det er underleg med den store vekta det vart lagt på at Bergwall laga denne knuten, sidan den stort sett var ulik knuten som vart funne på liket til Trine.

Vi stiller oss kritisk til korleis sentrale delar av etterforskinga vart handsama utanfor avhøyr. Samtalane skjedde utan korkje opptak av lyd eller med forsvarar til stades. Det er heilt uråd å kunne kontrollere om dei sentrale detaljane kom fram utan påverknad. Eit eksempel på det er til dømes korleis ordet "löpsnara" dukka opp. Vi veit ikkje kven som introduserte det ordet. Trass i at Penttinen skriv at han ikkje stilte spørsmål til Bergwall, vil det at informasjonen kom utan å vere kontrollerbar,

[653] SOU 2015:52, s. 581.

opne for spekulasjon om korleis informasjonen kom fram.

Den tette kontakta mellom Penttinen og Bergwall over åtte år, er òg noko arbeidsgruppa legg merke til. Vi stiller oss bak vurderinga til den svenske Bergwall-kommisjonen om farane ved det lange samspelet i avhøyrsrommet:

> *Detta innebar möjligen att Sture Bergwall lärde sig att tolka förhörsledarens reaktioner på de uppgifter han lämnade, vilket eventuellt kan ha fått den effekten att redan förhörsledarens tonfall, minspel och kroppsspråk till slut kunde ge Sture Bergwall viss information om huruvida det han berättade var riktigt eller inte.*[654]

Det var òg mykje kontakt mellom Bergwall og Penttinen utanfor avhøyrsrommet. I avhøyret av Bergwall i samband med at sakene mot han vart tekne opp att, sa han at Penttinen i pausar og mellom avhøyr hadde gitt han opplysningar. Dette nekta Penttinen for. Likevel hadde Penttinen ved å jobbe på ein slik måte opna for å kunne bli utsett for skuldingar og spekulasjonar.

Arbeidsgruppa ser at opplysningar som kunne helle begge vegar, vart omhandla slik at dei stemte. Opplysningar som ikkje stemte, vert sett vekk frå. Det var slik etterforskarane kunne sjå vekk frå opplysningane i avhøyret av 10.02.99. Penttinen forklarte opplysningane i avhøyret med at Bergwall kunne ha blanda Trine-saka med Gry-saka. Dette har vi vist ikkje stemmer. Det viser etter vår meining at etterforskinga i Trine-saka var prega av ei stadfestings felle, (*confirmation bias*). Det er ein umedviten prosess der informasjon som stemmer, og informasjon som kan tale både for og imot, vert teke til inntekt for at ei hypotese stemmer. Den informasjonen som ikkje stemmer, vert sett vekk frå.

Arbeidsgruppa meiner å ha vist at både norsk og svensk påtale ikkje var tilstrekkeleg kritiske til informasjonen som kom fram i avhøyra av Sture Bergwall. Etter vår meining var dei heller ikkje tilstrekkeleg kritiske til korleis det viktigaste grunnlaget for å ta ei avgjerd om ein skulle ta ut tiltale mot Sture Bergwall, hans eiga forklaring, vart sikra.

10.6 LÆRINGSPUNKT

I sakene mot Bergwall var avhøyra av han det sentrale beviset. Verdien av avhøyr som bevis er avhengig av at informasjonen som kjem fram der, er mist mogeleg påverka. Politiet ynskjer nettopp den personen som til ei kvar tid er til avhøyr si eiga oppleving om det vedkommande skal forklare seg om. Om informasjonen som kjem fram, er påverka, kan det i verste fall føre til ein justisfeil, at nokon skuldig ikkje blir dømt og/eller at ein uskuldig vert dømt.

Arbeidsgruppa viste i kapittel 6 korleis Bergwall vart påverka av andre enn politiet i samband med avhøyr. Læringspunkta om avhøyr vil vi her difor knyte til politiet si konkrete rolle under avhøyret.

I avhøyra om Trine-saka var det veldig lite bruk av fri forklaring. Avhøyra var prega av spørsmål og svar om enkeltdetaljar. Spørsmåla var tidvis leiande. Under avhøyrsrekka vart tema teke opp att mange gongar med dei farane det var for tilpassing av forklaringa. Arbeidsgruppa har vist korleis denne måten å ta avhøyr på, kan føre til påverknad.

Etter at etterforskingane av sakene mot Bergwall vart avslutta, har norsk politi implementert KREATIV som sin metode for å ta avhøyr. Sidan dette er ei endring som alt har funne stad, vil vi berre summarisk nemne dei de-

[654] Loc.cit.

lane ved KREATIV som Trine-saka har illustrert viktigheita av:

- Ha ein klar tanke om hypotesane i saka og hypotesane knyta til det enkelte formeintlege bevis.
- Ha fokus på kritisk tenking gjennom medvitne prosessar rundt alternative forklaringar.
- Ver medviten om formålet med kvart enkelt avhøyr, kvart tema og kvart spørsmål.
- Set av tid til god planlegging. Få oversikt over kva politiet veit, og kva politiet ynskjer svar på.
- Skaff mest mogleg påliteleg og kontrollerbar informasjon.
- Legg til rette for frie forklaringar.
- Følg opp med bruk av opne spørsmål.
- Ver medviten rundt bruken av lukka spørsmål.
- Sjå til at ein ikkje gjer informasjon i spørsmåla som vert stilt.
- Ta færrast mogelege avhøyr.
- Eit tema bør takast opp i avhøyr færrast mogeleg gongar, helst berre ein gong.
- Følg opp opplysningane i same avhøyr som dei dukkar opp. Til dømes ny informasjon og skildringar av personar og gjenstandar.
- Utsegner må testast for å undersøkje om det som vert forklart, er mogeleg.
- Når politiet gjer nokon kjend med informasjon i avhøyr, må ein vere tydeleg på det.
- Det bør vere minst mogeleg kontakt utanfor avhøyrsrommet med personar involvert i ei etterforsking.
- Om slik kontakt likevel skjer, må det dokumenterast.
- Ha fokus på gruppetenking og stadfestingsfeller (*confirmation bias*).

I samband med rekonstruksjonar og avhøyr på staden har arbeidsgruppa vist at det er viktig at informasjonen vert sikra grundig i avhøyr fyrst. Om det ikkje skjer, vil den som skal forklare seg, kunne tilpasse forklaringa si når vedkommande kjem ut på staden. Den informasjonen som er kome under avhøyr, er den ein skal ta utgangspunkt i for å førebu rekonstruksjonen eller avhøyret på staden. Ein må vurderer kva den som skal administrere avhøyret på staden eller rekonstruksjonen, treng å vete om dei faktiske forhold. Andre som følgjer med på staden, kan vere dei som har all informasjonen om faktum i saka. Då kan dei hjelpe til med oppfølgingsspørsmål om det er nødvendig. Slik kan ein førebyggje påverknad.

Avhøyr av personar med psykiske lidingar vert i dag sett på som avhøyr av ein sårbar person. Det er heller ikkje grunn til å ta avhøyra på andre måtar enn vanleg. Tvert imot, det krevs berre meir av det same.

I Trine-saka utgjer avhøyra mange sider. Dei andre delane av etterforskinga, som til dømes alle dokumenta frå den fyrste etterforskinga i 1981 og utover, er òg omfangsrike. Det gjer at det er behov for at nokon fyller funksjonen som analytikar og systematiserer all informasjonen. Om det hadde vore nokon som hadde fylt den rolla i etterforskinga av Trine-saka, kan det vere at etterforskarane hadde sett saka på ein annan måte og vore endå meir kritisk. I dag er dette er ein funksjon som i langt større grad er til stade i etterforskingar med mykje informasjon.

11 ET SKADEBILDE UTVIKLES – GJENNOMGANG AV GRY-SAKEN MED VEKT PÅ BERGWALLS FORKLARINGER

11.1 INNLEDNING

For å vurdere bevisverdien av en tilståelse er det nødvendig å ha et godt dokumentert bevisbilde å prøve tilståelsen mot. Det hadde norsk politi og påtalemyndighet i Gry-saken, takket være en innledende etterforsking som i det store og hele fremstår som godt ivaretatt og dokumentert. Det samme bevisbildet har arbeidsgruppen lagt til grunn når vi har vurdert om norske myndigheter var tilstrekkelig kritiske i sin behandling av etterforskingen av Sture Bergwall i Gry-saken. Takket være god notoritet fra initialfasen av etterforskingen er det mulig – 30 år etter drapet – å ta stilling til spørsmålet.

Gjennomgangen under tar først og fremst for seg skadebildet. Gry ble funnet, og etterforsking ble iverksatt kort tid etter drapet den 25. juni 1985. Det innebar at det var mulig å sikre bevis både på åstedet og under obduksjonen. Det kunne derfor gis en god beskrivelse av skadebildet, noe som var nyttig i forbindelse med avhør av en potensiell gjerningsperson. Bergwall fikk mistenktstatus i avhør av 1. september 1999. Store deler av Bergwalls forklaringer dreier seg nettopp om å beskrive skadebildet. Vi beskriver og vurderer Bergwalls forklaring opp mot det faktiske skadebildet.

I tillegg til å beskrive skadebildet ga Bergwall også annen informasjon som det var mulig å etterprøve ut fra det eksisterende bevisbildet. Denne informasjonen omhandles også i gjennomgangen, selv om skadebildet vies mest plass.

Formålet med gjennomgangen er å belyse om norske myndigheter var tilstrekkelig kritiske til beslutningsgrunnlaget i Gry-saken, og til Bergwalls forklaring spesielt.

Vi har valgt å gjengi store deler av politiforklaringene ordrett, selv om det medfører at gjennomgangen blir voluminøs. Direkte gjengivelse gir leserne et bedre grunnlag for å gjøre seg opp sin egen mening om hvorvidt norske myndigheter var kritiske nok. Gjengivelser formulert av oss kan vanskelig gi et like godt grunnlag for vurdering som primærkilden, selv om vi har tilstrebet å være så nøyaktige som mulig.

11.2 PÅTALEAVGJØRELSEN

Den 3. mai 2000 signerte Riksadvokaten en påtegning med overskriften *Thomas Ragnar Quick, 26.04.50 – anmodning om overføring av straffeforfølgning fra Norge til Sverige*, hvor siktelsen gjaldt overtredelse av

> *straffeloven § 233 første og annet ledd for med overlegg å ha forvoldt en annens død og hvor det foreligger særdeles skjerpende omstendigheter*

Grunnlaget var drapene på henholdsvis Trine Jensen og Gry Storvik.

Sistnevnte handling er beskrevet som følger:

> *Natt til tirsdag 25. juni 1985 sannsynligvis i området ved Greverud i Oppegård kommune, etter med makt å ha tatt Gry Storvik med i bil fra Oslo sentrum, drepte han henne etter forutgående overveielser. Han trakk henne ut av bilen og beordret henne til å kle av seg hvoretter han tok kvelertak på henne og/eller strammet et rep eller lignende rundt hennes hals og/eller slo henne i hodet med en øks. Gry Storvik døde av kveldning og/eller hodeskader. Han la henne deretter i bilen i noen timer før han kjørte til en parkeringsplass ved et firma i*

Skiveien i Oppegård kommune hvor avdøde ble etterlatt.

Grunnlaget er i statsadvokatens påtegning av 27. april 2000 beskrevet slik:

Natt til tirsdag 25. juni 1985 sannsynligvis i området ved Greverud i Oppegård kommune, etter med makt å ha tatt Gry Storvik med i bil fra Oslo sentrum, drepte han henne etter forutgående overveielser. Han trakk henne ut av bilen og beordret henne til å kle av seg hvoretter han tok kvelertak på henne og/eller slo henne i hodet med en øks og/eller tok nytt kvelertak på henne slik at hun døde. Han la henne deretter i bilen i noen timer hvoretter han kjørte til en parkeringsplass ved EFA ELEKTRO i Skiveien i Oppegård hvor liket ble etterlatt.

Grunnlaget i politiadvokatens siktelse, som ble oversendt statsadvokaten ved påtegning av 25. april 2000, lyder slik:

I løpet av natten til tirsdag 25. juni 1985 i området ved Greverud i Oppegård kommune, etter med makt å ha tatt Gry Storvik f. 20.09.61 med fra Oslo sentrum, drepte han henne etter forutgående overveielser. Han slo henne i hodet med en øks og/eller kvalte henne slik at hun døde, trolig umiddelbart. Liket ble deretter etterlatt på en parkeringsplass ved Skiveien vis-å-vis EFA Elektro i Oppegård kommune.

Grunnlaget var det hendelsesforløpet norsk påtalemyndighet mente å kunne bevise ut over enhver rimelig tvil.

Gjerningstidspunktet er anslått å være om natten/i løpet av natten. Videre er det lagt til grunn som bevist at Bergwall disponerte bil, og at Gry ble tatt med i bilen med makt. Dødsårsaken er kvelning og/eller hodeskader. Beskrivelsen av voldsutøvelsen er endret underveis i påtalelinjen. Riksadvokaten har lagt til alternativet *"....og/eller strammet et rep eller lignende rundt hennes hals"*. Alle de tre påtalenivåene har nevnt øks som et alternativt drapsvåpen.

Gjerningsstedet er av politiadvokaten angitt som *"området ved Greverud",* mens den høyere påtalemyndighet har endret det til *"sannsynligvis i området ved Greverud.* Åstedet for drapet er med andre ord ukjent.

Hvilke omstendigheter statsadvokaten vektla i sin bevisvurdering, fremgår av oversendelsespåtegningen av 27. april 2000 side 2. Det er særlig fire omstendigheter som fremheves:

- Rettsmedisinernes konklusjon i rapporten punkt F styrker Bergwalls tilståelse.
- Bergwalls første forklaring som fremkom 17. mars 1998, styrker hans (senere) forklaring om at han er gjerningsmann. Statsadvokaten bemerker: "Han forklarer om en ung kvinne som kaster opp, noe Gry Storvik gjorde og noe som ikke var kjent utenfor politiet ... "
- På vei til vallning 16. august 1999 "leder han politiet forbi stedet hvor Gry Storvik ble funnet".
- Bergwalls forklaring om at Gry Storvik døde et annet sted og lå i hans bil i rygg-/sideleie i noen timer før han forlot henne på parkeringsplassen, stemmer med det faktum at Storvik både hadde dødsflekker som hadde dannet seg i det leiet hun lå, og dødsflekker som viser at hun må ha ligget i rygg-/sideleie i noen timer etter at hun døde.

11.3 DEN FØRSTE MELDINGEN – OG IVERKSETTELSE AV ETTERFORSKING

Tirsdag 25. juni 1985 kl. 16.30 ringte en ansatt ved EFA Elektro i Skiveien 223 i Oppegård kommune til Follo politikammer og meldte fra om funnet av en "mulig død og forslått kvinne", se vaktjournalen hvor meldingen er notert under overskriften "mistenkelig dødsfall". Funnet

var gjort på en parkeringsplass vis-à-vis arbeidsstedet. To mindreårige gutter, begge født i 1971, hadde observert henne fra Skiveien (Rv 152) hvor de kom syklende ca. kl. 16.25. De hadde syklet inn på parkeringsplassen for å sjekke nærmere. På vei inn dit hadde de møtt en bil på vei ut. Guttene hadde stanset bilen og bedt passasjeren om å bli med bort for å sjekke. Sjåføren ble værende ved bilen. Begge jobbet på EFA Elektro. Etter å ha sett at det dreide seg om en død person, løp passasjeren ned til EFA og ga beskjed til en kollega. Sistnevnte ringte politiet og ambulansen. Vaktsjefen ved ordensvakten som mottok meldingen, varslet to betjenter; en av dem var Arnfinn Sandstad, samt en aspirant. Videre ble lensmannen og jourhavende politifullmektig varslet. Første patrulje ankom åstedet kl. 16.50. Ambulansen hadde da allerede ankommet og konstatert at jenta var død.

Etterforskning ble iverksatt umiddelbart. Av vaktjournalen (dok. 11/4) fremgår det at Kripos ble anmodet om assistanse kl. 17.00, og at en hundepatrulje ble rekvirert kl. 17.02. Klokka 17.05 ble 15 mann rekvirert for rundspørring, med oppmøte kl. 18.00. Sperring rundt åstedet ble satt opp kl. 17.10, og i tidsrommet 20.00–23.15 ble Rv 152 sperret forbi funnstedet og trafikken omdirigert. Hundepatruljen ("Victor") var på plass kl. 17.30, og kl. 19.20 meldte patruljen at de hadde gått gjennom nærområdet til funnstedet uten resultat. Rundspørring ble iverksatt kl. 18.52. Fem mann fra Kripos møtte kl. 18.20.

Det fremgår av et vitneavhør (dok. V/13-16) at en ansatt ved EFA Elektro observerte Gry på funnstedet allerede ca. kl. 15.40, idet han var på vei hjem fra jobb. Vitnet trodde først det var en kvinne som lå og solte seg, deretter konkluderte han – fra flere meters avstand – med at det var en utstillingsdukke. Han ga beskjed til en kollega som også var på parkeringsplassen på det tidspunktet, og kollegaen konkluderte på samme måte. De varslet derfor ikke noen om funnet.

Gry var 165 cm høy og veide 59 kg. Det ble ikke funnet noe på stedet som kunne bidra til å fastslå hennes identitet. Hun ble senere identifisert ved fingeravtrykk.

11.4 FUNNSTEDET

Funnstedet – parkeringsplassen – ble undersøkt i tiden 25.–27. juni 1985. Rapporten om åstedsundersøkelsen er datert så sent som 24. januar 1989. Det var imidlertid skrevet flere rapporter om ulike undersøkelser etter hvert som disse ble gjennomført. I åstedsrapporten, som er en sammenfatning av flere undersøkelser, konkluderes det med at Gry døde et annet sted enn hun ble funnet, og at hun ble fraktet til funnstedet i bil. Konklusjonen baserer seg dels på undersøkelsen på og av funnstedet, dels på obduksjonen. Hun lå på magen med hendene langs siden og ansiktet vendt mot parkeringsplassen.

Følgende tekniske funn som med rimelighet kunne knyttes til den straffbare handlingen, ble sikret på funnstedet:

- Dels under, dels ved siden av Gry (på hennes venstre side, ut mot parkeringsplassen), lå et langt, tynt tau i flere biter og med flere knuter.
- Ved føttene lå det en bit av en pappkartong.
- Kjøretøyspor var avsatt, og den ene enden av sporene var i området hvor Gry lå. Sporvidden var ca. 145 cm og dekkbredden ca. 13,5 cm.
- Ca. 6 m vest for Gry (mellom Gry og kjøretøysporene) var det fottøyavtrykk, trolig avsatt med joggesko.

Gry hadde flere smykker; ei gullenke med kuler rundt høyre håndledd, en gullring med svart plate på høyre lillefinger og en gullring med tre steiner på venstre ringfinger. Rundt venstre håndledd hadde hun et armbåndsur av merket "Seiko".

Det fremgår videre av rapporten at fire biler som sto i nærheten, ble undersøkt, uten at det ble funnet spor som ble vurdert å være av betydning for saken.

Av rapporten fra Det norske meteorologiske institutt om værforholdene i Oppegård 24.–25. juni 1985 (dok. III/2) fremgår det at det lokalt kan ha vært regn i området sent på kvelden og natt til 25. juni "i form av byger", men kun små mengder, 1.0–2.0 mm. Den 25. juni var det lettskyet pent vær første del av dagen, og temperaturen midt på dagen var på over 20 grader.

Funnstedet er grundig dokumentert med foto. Flere av bildene, blant annet de som er tatt av kjøretøyspor og fottøyavtrykk, viser at underlaget på funnstedet var vått. Så vel pappbiten som tauet syntes å være upåvirket av nedbør. Begge gjenstandene var i en slik forfatning at de neppe hadde ligget lenge på stedet, noe som styrket hypotesen om at de knyttet seg til den straffbare handlingen.

11.5 OBDUKSJONEN

Den skriftlige begjæringen om obduksjon er datert 4. juli 1985 (dok. I) og signert av en politifullmektig ved Follo politikammer. I begjæringen hjemlet i straffeprosessloven § 211 opplyses avdødes navn, funnsted, tidspunkt for første observasjon av avdøde på funnstedet (kl. 15.40) og at det er grunn til å tro at døden skyldes en straffbar handling. Det fremgår i tillegg at en egenrapport (dok. 11/3) fra lensmannsbetjenten som ankom åstedet kl. 17.55, er vedlagt.

Obduksjonsrapporten (dok. IV/16) er på ti sider. Obduksjonen ble gjennomført om formiddagen 26. juni. Det fremgår at en av de to sakkyndige var på befaring på funnstedet dagen før, ca. kl. 21.30–24.00 og da hadde målt rektal- og hjernetemperatur (i vaktjournalen er det notert at rettsmedisineren var på åstedet fra kl. 21.30–22.47). Ved undersøkelsen på funnstedet kl. 22.40 var lufttemperaturen 16 grader. Det bemerkes samtidig at like etter at Gry ble funnet, udekket og uten skygge, var lufttemperaturen 20 grader. Tydelig, kraftig dødsstivhet var inntrådt da åstedsundersøkelsen ble gjennomført. Innledningsvis i rapporten bemerkes funn av "sammenflytende dødsflekker både fortil og baktil på kroppen, delvis atskilt av blek hud".

11.5.1Dødsårsak

Om dødsårsaken uttales:

> *Det synes mest rimelig å tro at den umiddelbare dødsårsak er kvelning, som følge av press mot halsen eller nese/munn og/eller innpusting av maveinnhold. Hodeskadene kan i seg selv ha vært livstruende, og de har antakelig medvirket til dødsfallet, f.eks. ved at bevisstheten har vært nedsatt.*

I forlengelsen av dette uttales det at skaden i høyre isseregion skyldes "stump, lokalisert, relativt kraftig vold". I den nevropatologiske undersøkelsen, datert 31. juli, vurderer spesialisten i nevropatologi det som "mindre sannsynlig" at hjerneskaden var den eneste og umiddelbare dødsårsaken, men at den "absolutt" kan ha medvirket til at døden inntraff.

Gry var ikke påvirket av verken alkohol eller narkotika, bortsett fra en lav konsentrasjon av THC (cannabis) i blodet. I tillegg ble det påvist stoffer som representerte "vanlig behandlingsinntak av et smertestillende medikament".

11.5.2Skadebilde

Obduksjonsrapporten gir en utførlig beskrivelse av de sakkyndiges observasjoner på funnstedet og den videre undersøkelsen på RMI. Detaljene i rapporten er etter arbeidsgruppens vurdering et godt utgangspunkt for å etterprøve forklaringen til en potensiell gjerningsperson. I tillegg til skaden i høyre isseregion er det beskrevet blødninger, hevelser og trykkmerker. Punktblødninger i ansiktet og øynene er særskilt bemerket. Det er tydelige spor etter ytre

blødninger, og inntørket blod på kroppen viser med all tydelighet at hun må ha ligget i et annet leie mens hun blødde (eksempelvis er enden på den ene blodstrimen høyere enn utgangspunktet).

Blant de beskrevne skadene er det en mindre, men godt synlig sårskade som samsvarer med opplysninger inntatt i egenrapporten datert 26. juli 1985 (dok. IV-14). Opplysningene er gitt av en barndomskamerat som var sammen med Gry på Hvaler helga 22.–23. juni. Vedkommende ble avhørt 26. juni (dok. V/17). Tjenestemannen som avhørte ham, hadde i ettertid kommet på en opplysning vitnet ga som ikke var nedtegnet i avhørsrapporten. Vitnet ble derfor oppringt. Vitnet bekreftet at Gry hadde vist ham et sår som var oppstått da hun selv hadde fjernet en kul, antakelig fettkul, samme uken som de hadde vært på Hvaler. Poenget er at dette etter all sannsynlighet var en sårskade Gry hadde i forkant av den straffbare handlingen, og som følgelig har vært synlig også for gjerningspersonen.

I luftrøret ble det påvist mageinnholdsrester. I lungene ble det påvist forandringer som "kan passe med innånding av oppkastet materiale fra mavesekken". Magesekken inneholdt "ca. 300 gram relativt lite fordøyde matrester".

Dok. IV/13, som gjelder videre undersøkelse av mageinnhold, konkluderer slik:

> *Det ble påvist en rekke plantebestanddeler som var lett gjenkjennelige uten å ha blitt synderlig påvirket av magesaften. Det var mest rikelig med sjampinjong, mais og drue. Alt tyder på overveiende, hvis ikke utelukket, vegetarmåltid. [Ordet "utelukket" antas forvekslet med "utelukkende".]*

I rapporten er det spesifikt nevnt at Gry – ifølge det som så langt hadde fremkommet i etterforskingen – ble observert i Oslo sentrum kl. 00.15 og at hun spiste salat på Big Bite ca. kl. 01.00.

11.5.3 Biologiske spor

Det fremgår av obduksjonsrapporten at det ble sikret spermier fra flere steder i skjeden og blod fra flere steder på kroppen. Noe av blodet var samme blodtype som Grys. Det ble imidlertid også påvist blod av en annen type, samme blodtype som den som hadde avsatt sæden hadde. Sporprøvene ble sjekket opp mot personer i hennes nære omgangskrets, som avga frivillig referanseprøve. Det nevnes blant annet at Grys ekskjæreste, som hadde vitnestatus i saken, hadde en annen blodtype enn sporprøvene. Prøvene ble også sjekket opp mot andre vitner som avga frivillig referanseprøve. Prøvene ble etter hvert også sjekket opp mot potensielle gjerningspersoner.

I 1985, som var før DNA-teknologien ble tatt i bruk, skjedde sammenligningen på bakgrunn av ABO-typing og analyser av andre genetiske markører i blodet (serologiske analyser som f.eks. PGM). En PGM-analyse kunne skjelne mellom to spor av samme blodtype dersom de hadde ulik PGM-type. Det var med andre ord mulig å utelukke personer en hadde referanseblodprøve fra.

I 1990 ble det gjennomført DNA/VNTR-analyse av restmaterialet i blodsporene som var av en annen blodtype enn Grys. Materialet ble ekstrahert og forsøkt typet. Denne undersøkelsen, som krevde relativt store mengder spormateriale (blodflekk på størrelse med en stor mynt) ga imidlertid ikke typeresultat for blodsporene. Det negative resultatet ble ikke dokumentert i rapports form den gangen, men er omtalt i rapporten fra RMI av 14. april 2000 (dok. 4.4.2). Etter 1990 ble det ikke anmodet om nye undersøkelser av spormaterialet før høsten 1999, da det ble aktuelt å sjekke spormaterialet opp mot Bergwall.

11.5.4 Dødstidspunkt

Det fremgår ikke av obduksjonsrapporten hvorvidt dødstidspunktet er vurdert og/eller fastslått.

I oversiktsrapporten datert 8. august 1988 (dok. II/1) og skrevet av utrykningsleder ved Kripos,
står det på side 3 at "det meste av dagen lå funnstedet i direkte sollys". På bakgrunn av det som fremkommer i dok. IV/13, vedrørende undersøkelse av mageinnhold, har utrykningslederen skrevet at "det antas at døden har inntrådt innen 2 timer etter siste matinntak".

11.6 VITNE- OG SPANINGS-OBSERVASJONER NATT TIL 25. JUNI

Avhør ble påbegynt dagen etter funnet av Gry. En utfordring ved avhørsprosessen er at de siste observasjonene av Gry er gjort av personer som var ruspåvirket på tidspunktet observasjonene ble gjort, og til dels også under avhørene. Vitnene er personer som var på "strøket" i Oslo sentrum natt til 25. juni. Enkelte observasjoner har det vært mulig å sammenligne og verifisere på bakgrunn av politiets spaningsobservasjoner den aktuelle natten, andre lar seg ikke verifisere. I rapportskrivers merknader fremkommer det at det for hvert avhør er gjort en konkret vurdering av vitnets tilstand, og om det var forsvarlig å gjennomføre avhøret.

Sentrale opplysninger som går igjen i flere av vitneforklaringene er at den siste observasjonen av Gry er at hun satte seg inn i en for dem ukjent bil, med en for dem ukjent sjåfør, at bilen forlot "strøket" umiddelbart, og at hennes siste beskjed til vitnene var at hun hadde avtalt å få skyss hjem, og følgelig ikke skulle tilbake på "strøket" den natten. Enkelte har forklart at avtalen også omfattet en "tur" med sjåføren i forkant av at hun skulle bli kjørt hjem. At det er Gry vitnene har observert, understøttes av beskrivelsen de gir av henne og klærne. Noen kjenner henne fra før, andre plukker henne ut på bakgrunn av fotofremvisning. Slik arbeidsgruppen vurderer den samlede informasjonen i avhørene, er det betydelig usikkerhet knyttet til type bil og beskrivelse av sjåføren. Det hefter også tvil ved tidspunkt for observasjonene. Det er etter det vi har kunnet lese oss til ingen som har sett Gry gå gatelangs sammen med en for dem ukjent mannsperson. Det er et poeng med hensyn til Bergwalls forklaringer, som gjennomgås nedenfor.

Det mest sentrale vitnet er Grys venninne A. A er avhørt flere ganger, første gang onsdag 26. juni 1985. Hun forklarer at hun har kjent Gry i ca. syv år, og at de har truffet hverandre flere ganger i uken i disse årene. Hun er sikker på at Gry ikke har vært på "strøket" på "ca. seks–syv måneder før vitnet traff henne på Egertorget om ettermiddagen søndag 23. juni ca. kl. 18–19.00". De tok da drosje hjem til leiligheten Gry disponerte og var der resten av kvelden og natta. Vitnet våknet neste dag, 24. juni, ca. kl. 12. Da hadde Gry stått opp. A var sammen med Gry hele dagen og utover kvelden.

Det fremkommer ingen opplysninger i avhøret om at Gry har hatt "turer" i løpet av kvelden eller noen gang i perioden mens A var sammen med henne fra søndag 23. juni ca. kl. 18–19.00, men det framkommer heller ikke at det kan utelukkes. As siste kontakt med Gry skal ifølge A ha vært på hjørnet av Øvre Vollgate og Nedre Vollgate. A fikk inntrykk av at Gry hadde dårlig tid og hun sa (gjengitt som sitat også i avhøret): "at hun har en kunde som skal kjøre henne hjem, mot at han fikk et nummer som betaling". Deretter står det følgende i avhøret: "Gry løp deretter nedover Tollbugata, og siden har ikke vitnet sett henne".

A fremstår lite troverdig når det gjelder angivelser av tidspunkt. Hennes beskrivelser av Gry og hva de foretok seg den siste tiden de var sammen, er det større grunn til å vektlegge, siden vesentlige deler av dette understøttes av andres observasjoner.

Om funnstedet sier A at hun vet hvor parkeringsplassen er, og at hun mener denne plassen var et vanlig sted å reise til "når man hadde tur". Vitnet har ikke selv hatt "tur" dit, men

kjenner andre som har hatt det. Hun vet ikke om Gry har vært der tidligere.

A gir på side 3–4 i det første avhøret følgende beskrivelse av klærne Gry var iført:

> *Gry var iført eggehvitfarget dressjakke med tynne loddrette striper som var renere hvite. På avstand mer enn ca. tre meter kunne en ikke se stripene i jakken. Vitnet mente da at den virket helt hvit. Videre hadde hun en "pusseskinns-farvet" todelt drakt. Vitnet karakteriserer den også som en "indianerdrakt". Overdelen rakk ned til ca. 9 cm over navlen. Overdelen hadde ca. 2 cm brede stropper over skuldrene. Det så ut som om stroppene var festet til selve forstykket som en knute. Vitnet tror at den var sydd sammen, med at det skulle se ut som om det var knytt. Skjørtet hadde linning som var ca. 5 cm bred i samme stoff som drakten. Skjørtet rakk til under knærme, var mønstret og sydd hakkete. Vitnet mener med dette at nederste kant varierte med ca. 40 cm. (se skisse tegnet av vitnet). Videre hadde hun hvite, forholdsvis nye pumps/sko. Vitnet mente at skoene var helt rene. Hælen var ca. 6 cm høy, bredere høyest og helt tynn nederst. Dressjakken hadde utenpåsydde lommer, innsydde puter i skuldrene, hvite knapper i størrelsen som vist på skissen, krave med innsnitt som hun hadde brettet opp og oppbrett på ermene. Oppbretten var ikke innsydd, men brettet opp vilkårlig av Gry til en rull ca. 3 cm bred like under albuen. Hun hadde videre et dobbelt gullfarvet halskjede uten smykke i. Vitnet la merke til at smykket bare hadde en lås da hun krøllet håret hennes hjemme hos Gry. Hun hadde også en gullfarvet klokke på venstre arm. Vitnet la ikke merke til eventuelle ringer på fingrene. Hun la heller ikke merke til øreringer. Vitnet mente at Gry aldri brukte sminke, kun mascara på øyevippene. Dette hadde hun denne dagen. Hun hadde halvlangt hår med pannelugg og hadde stripet det i panneluggen og bak. Hun hadde ingen bag, veske eller annet å bære på....*
>
> *Gry røkte Prince sigaretter og hadde sannsynligvis en pakke i jakkelommen. Vitnet kan ikke huske å ha sett denne pakken, men antar at hun hadde med seg da hun røkte på gatekjøkkenet.*

Beskrivelsen er etter arbeidsgruppens vurdering et godt hjelpemiddel for å vurdere bevisverdien av forklaringene fra andre som hevder å ha sett, møtt, pratet med eller på annen måte vært i kontakt med Gry i tidsrommet fra A var sammen med henne, og frem til hun ble funnet drept. Det gjelder også forklaringen fra en potensiell gjerningsperson.

A beskriver i tillegg Gry som ei jente som alltid var i godt humør, sterk både fysisk og psykisk, og modig. Hun mener at Gry ikke ville stikke av fra en situasjon hun kom opp i, men alltid ville gjøre motstand dersom hun ble anklaget for noe, eller under en slåsskamp.

A forklarer også at hun og Gry kjøpte hver sin salat på Big Bite, angivelig ca. kl. 01.00. Denne spiste de mens de gikk gatelangs, kort tid før Gry satte seg inn i bilen som skulle kjøre henne hjem.

I dok. V/19 er politiets observasjoner fra mandag kveld 24. juni–natt til tirsdag 25. juni nedtegnet i to egenrapporter signert en politioverkonstabel ved kriminalavdelingen i Oslo politidistrikt. Sammen med en annen overkonstabel kjørte han sivil spaningspatrulje i Oslo sentrum i det aktuelle tidsrommet. Han skriver at patruljen observerte fire personer i Prinsens gate ca. kl. 00.15: to unge kvinner og to unge menn. Kvinnene er identifisert som A og Gry. Patruljen oppgir å ha stanset Gry i den hensikt å "kontrollere" hvem hun var, og i samtale med dem oppga hun navnet sitt. Den andre kvinnen, A, kjente patruljen identiteten til fra før. Patruljen har i rapporten skrevet at Gry hadde på seg lyse klær: "hvit trøye og gul kjole", og at

kjolen hadde "en rolig, dempet gulfarge". Patruljen observerte at en av de to kvinnene litt senere satte seg inn i en drosje, en sort/sølvgrå Ford Transit identifisert ved både løyvenummer og registreringsnummer. Patruljen oppgir ikke i rapporten om det var Gry eller A som satte seg i drosjen.

Flere vitner har forklart at Gry – sammen med A – kjøpte/fikk overlevert heroin natt til 25. juni. Den aktuelle selgeren har forklart at overleveringen skjedde ca. kl. 01.00, og at jentene kjøpte to poser hver à kr 300. Gry handlet først, og det virket som om hun hadde dårlig tid. Straks etter løp hun bort til en bil som sto parkert på høyre side i Nedre Slottsgate. Bilen kjørte "straks" fra stedet, ned Nedre Slottsgate til Rådhusgata, deretter opp Øvre Slottsgate og til høyre i Tollbodgata igjen. Bilen stoppet, og Gry ropte at hun skulle hjem.

Ved obduksjonen ble det ikke funnet spor av at Gry hadde inntatt heroin. Dersom det stemmer at hun kjøpte heroin, betyr det at hun ikke inntok det før hun ble drept. Det kan enten være fordi hun frivillig avsto fra det, eller fordi hun ikke rakk det.

Omfattende taktiske undersøkelser er gjort for å bringe på det rene hvor og når Gry kjøpte salat. Begge deler forble uavklart. Kassalappen som kan verifisere kjøpet, ble ikke funnet. På bakgrunn av tallrike vitneavhør fremstår det imidlertid som sikkert *at* hun kjøpte og spiste salat i Oslo sentrum natt til 25. juni. Flere vitner har sett henne spise. Og det er et faktum at hun hadde salat i magen da hun ble funnet. Og som rettsmedisiner Ormstad konstaterte under intervjuet med arbeidsgruppen: "Det hun hadde i magen da hun ble funnet, var det siste hun åt".

Det er en teoretisk mulighet for at hun også spiste salat på et senere tidspunkt før hun døde, men det er ingen holdepunkter for dette. Dersom salaten hun ble observert med i Oslo sentrum var det siste hun spiste, taler det med styrke for at hun døde 2–3 timer etterpå, det vil i praksis si før det lysnet av dag.

Den 24. juni var solnedgangen kl. 22.55. Soloppgangen 25. juni var kl. 03.55.

11.7 ØVRIGE RELEVANTE BEVIS

I dok. IV/9 er det inntatt avhør av et mannlig vitne som ble avhørt 3. juli 1985. Vitnet forklarer at han om kvelden 18. juni 1985 ca. kl. 23.00 tok taxi til Prinsensgt. 21 og deretter gikk nedover mot Nedre Vollgate. På hjørnet Nedre Vollgate/Tollbugate traff han Gry. Han kjente henne ikke fra tidligere, men hadde sett henne på strøket. Vitnet spurte hvor mye hun skulle ha for et vanlig "nummer", og han betalte kr 600 i forkant. De dro hjem til vitnets leilighet. Følgende fremgår av avhørsrapporten: *"Før tjenesten skulle skje, forlangte Gry at vitnet skulle bruke gummi. Til dette hadde vitnet ingen ting å si. Vitnet forklarer videre at det var Gry som satte på gummien."* Ifølge vitnet ble ikke samleie gjennomført fordi han var beruset og ute av stand til det.

Av dok. IV/19-2 fremgår det at Grys lommebok, som ble funnet og innlevert av venninnen hun delte bopel med, inneholdt blant annet en "rosa pakning inneholdende to stk. durex – påskriften på emballasjen viste at den inneholdt 3 stk." Dette er etter vår vurdering et funn som sammen med vitneforklaringen i dok. IV/9 taler for at Gry vanligvis brukte beskyttelse når hun var sammen med kunder. Dette har igjen betydning for den bevismessige vurderingen av de påviste spermiene.

11.8 TEKNISKE UNDERSØKELSER

De tekniske funnene er omtalt i underdokumentliste III. Pappbiten, som var merket "EMB. 12.84" og "74", ble fulgt opp med både tekniske og taktiske undersøkelser. Det tekniske besto i å identifisere fingeravtrykk. De taktiske undersøkelsene var omfattende. I rappor-

ten datert 17. juli 1985 har en lensmannsbetjent innledningsvis skrevet at hans oppdrag var å "skaffe produksjonssted og forfølge biten så langt som mulig". Det kan en i ettertid fastslå at han og hans kollegaer har gjort.

Distriktssjefen og en emballasjekonsulent ved Glomma Papp A/S møtte på Kripos 17. juli for å besiktige pappbiten. Pappbiten var etter all sannsynlighet produsert ved Ranheim papirfabrikk, og de fremmøtte mente det var Sykkylven emballasje A/S som hadde videreforedlet esken og trykket påskriften. "EMB." var deres merke. "12.84" var produksjonsmåned og år. Ved henvendelse til Sykkylven emballasje A/S fikk politiet bekreftet at pappbiten stammet fra eske laget hos dem. "74" indikerte kartongtypen. Kartongen var levert Blindheim møbelfabrikk.

Så langt politiet klarte å spore pappbiten videre, ble det lagt til grunn at den stammet fra en pappeske tiltenkt emballering av skap av merket Contour 100-serien, men ble i dette tilfellet brukt som emballasje til et skap i 320-serien, levert fra Blindheim møbelfabrikk i januar 1985. Pappbiten stammer fra en av klaffene på bunnen eller på toppen av kartongen og har vært overlappet av en annen klaff. Det ble tatt klageravtrykk av de ansatte som pakket skapene. Dersom man legger til grunn hypotesen om at pappbiten havnet på funnstedet samtidig med Gry, betyr det at gjerningsmannen var i besittelse av en pappbit som stammet fra en norskprodusert pappeske brukt til å emballere et norskprodusert skap i januar 1985. Ut fra dette kan det igjen oppstilles teorier om at gjerningsmannen enten hadde kjøpt et slikt skap og/eller fraktet det, eller at han hadde kommet i besittelse av pappen etter at den var fjernet fra skapet. Fingeravtrykket kan – selv om pappbiten havnet på stedet samtidig med Gry – tilhøre andre enn gjerningspersonen. En alternativ hypotese er at pappbiten havnet på stedet ved en annen anledning, og at fingeravtrykket ikke stammer fra gjerningspersonen. Et annet alternativ er at pappbiten havnet på stedet tidligere, men at gjerningspersonen av en eller annen grunn avsatte fingeravtrykket sitt på den da Gry ble plassert der. Etterforskingen på saksnivå har vært bredt anlagt for å teste flere alternative hypoteser. Det er blant annet identifisert om lag 800 kunder fordelt over hele landet og tatt avhør av de som var bosatt i Østlandsområdet, spesielt med henblikk på hva emballasjen kan ha vært benyttet til etter at møblet ble mottatt. Transportører av møblene fra Blindheim til Oslo-området ble også avhørt. Politiet undersøkte bilen til en av kundene. I bilen ble det funnet blod av blodtype O (Grys blodtype), men blodet stammet ikke fra Gry.

På spørsmål til kontorsjefen ved Blindheim møbelfabrikk om de noen gang bandt tau rundt kartongene, svarte han at det "aldri" forekom. Tauet kunne altså ikke knyttes til møbelfabrikken.

I en rapport datert 6. august 1985 fremkommer det at en politibetjent ved Kripos fikk i oppdrag å fremskaffe nærmere opplysninger om tauet fra funnstedet. Tauet var laget av naturfiber, såkalt "portugisisk sisal". Forretningen Schlytter A/S i Skippergt. 19 (grossist) importerte og solgte slikt tauverk, men var ikke eneimportør. En representant for forretningen opplyste at tilsvarende tauverk selges som "klesline" i bunter à 20 meter eller 2x20 meter og antageligvis fås kjøpt i mange forretninger. Ytterligere undersøkelser bidro ikke til å gi et nærmere svar på hvor tauet stammet fra, eller hva det var brukt til.

I en egenrapport datert 10. juni 1986 har en politibetjent fra Kripos skrevet at

> *ut fra den dreptes plassering er det rimelig grunn til å tro at tauet er kommet til stedet samtidig med den drepte, og at det har falt ut av en eventuell bil tilhørende gjerningsmannen, eller evt. kan ha vært brukt til f.eks. surring omkring liket.*

11.9 OVERSIKTSRAPPORT

I oversiktsrapporten datert 8. august 1988 (dok. 11/1) har etterforskingslederen fra Kripos fremstilt bevisgrunnlaget slik det da fremsto. All informasjon i rapporten henviser til aktuelle saksdokumenter, slik at leseren kan gå inn i disse for ytterligere informasjon. Rapporten gir en oversikt over hvilke etterforskingsskritt som frem til da var prioritert, og hvilke bevis som forelå.

Bevisverdien kommer delvis til uttrykk i rapporten. Om fingeravtrykket sies det at det "var av en slik karakter at det er trolig at pappbiten har kommet til funnstedet samme dag som liket". Det står videre at det er tatt fingeravtrykk av en stor del av de personene som kan ha hatt befatning med pappbiten, uten at fingeravtrykket er blitt identifisert.

Om tauet uttales det at det er gjort flere undersøkelser uten at en kan si noe nærmere om hvor det kommer fra.

Om dødstidspunktet vises det til analysen av mageinnholdet og at dette ikke var "synderlig påvirket" av magesaften. Det antas derfor at døden inntrådte innen 2 timer etter siste matinntak.

Om funnstedet sies det at det er "lite trolig" at funnstedet er åstedet på grunn av dødsflekkene, samt fraværet av funn på eller ved parkeringsplassen som tydet på at selve drapshandlingen ble begått der. Det er grunn til å anta at Gry er transportert dit i bil.

Om Grys bevegelser natt til mandag 25. juni nevnes blant annet at hun periodevis var sammen med A, og at begge formentlig var på Big Bite salatbar ca. kl. 01.00 og kjøpte salat som de spiste mens de gikk omkring i nærliggende gater. Videre er det lagt til grunn at de ca. kl. 01.30 befant seg på hjørnet Tollbugt./Øvre Slottsgt. hvor det ble solgt heroin. Ifølge rapporten gikk Gry straks etterpå bort til en bil, satte seg inn ved siden av føreren, og bilen kjørte fra stedet. Det står videre at det ikke har vært mulig å identifisere bilen på grunnlag av vitneobservasjoner.

Det opplyses at det har innkommet ca. 490 tips. Tipsene har dannet grunnlag for en rekke avhør og andre undersøkelser. En utfordring ved etterforskingen har vært at en stor del av vitnene har vært blant klientellet på "strøket". Livsførselen gjør det vanskelig å feste stor lit til forklaringene deres. Flere av tipsene og undersøkelsene er beskrevet i oversiktsrapporten. Der fremgår det også hvilke undersøkelser som er foretatt navngitte personer omtalt i tipsene.

Vi har gitt et sammendrag av bevisbildet slik det etter arbeidsgruppens oppfatning fremsto anno 1988. Ti år senere tilsto Bergwall å ha tatt livet av Gry. Da han tilsto, hadde norsk politi følgelig et veletablert bevisbilde å etterprøve forklaringen hans mot. Det samme bevisbildet var allerede benyttet til å sjekke ut personer som gjennom tips fra publikum eller som følge av politiets egne undersøkelser, fremsto som aktuelle. Det opprinnelige bevisbildet var en del av det samlede beslutningsgrunnlaget i saken mot Bergwall.

11.10 BERGWALLS FORKLARINGER

Hvilke opplysninger ga Bergwall i avhør om kontrollerbare punkter i bevisbildet? Hvilke kontrollerbare punkter forklarte han seg ikke om? Hvilke nye opplysninger introduserte han i sine forklaringer, og hvordan er disse undersøkt? Det er spørsmål vi søker å besvare i vår gjennomgang, som i hovedsak tar for seg forklaringer om skadebildet.

11.10.1 Egenrapport 17. mars 1998

Det første dokumentet i underdokumentliste 6, *Avhør om Gry Storvik*, er en egenrapport datert 17. mars 1998 og signert Penttinen. Den lyder i sin helhet slik:

I samband med att åtal väckts mot Quick. THOMAS Ragnar, 500426-7190, i ärendet kring Therese Johannesen, togs en telefonkontakt med denne.

Sam talet rörde sig kring praktiska detiajer kring den förestående rättegången samt kring förutsättningar att under den mellanliggande tidsperioden företa ytterligare förhör i andra utredningsdelar.

Quick förmedlade under samtalet en beskrivning av en dröm han haft under natten mot den 14:e mars. I drömmen hade han sett: "en 20-årig norsk kvinna som kräks". Kring detta berättade han att drömmen kunde ha samband med en i verkligheten upplevd händelse.

En rent språklig forståelse av egenrapporten er at Bergwall har drømt at han har sett en norsk kvinne som kaster opp. Hvorvidt drømmen knytter seg til en opplevd hendelse eller ikke, lar han foreløpig stå åpent. Et av flere spørsmål det er naturlig å stille seg når en leser egenrapporten, er hvordan Bergwall i drømmen kunne ha en formening om kvinnens nasjonalitet og alder. Det fremgår ikke hvorvidt rapportskriver har stilt noen spørsmål underveis i samtalen.

11.10.2 Egenrapport 14. april 1998

Det fremgår innledningsvis at egenrapporten (dok. 06,02) som er signert Penttinen, er skrevet i etterkant av en telefonsamtale med Bergwall 14. april kl. 09.15. Rapportskriver ringte da Bergwall etter at han i påskehelgen hadde lagt igjen beskjed på politiets mobilsvar om at han ønsket snarlig kontakt.

I telefonsamtalen forklarte Bergwall at han mandag 6. april hadde hatt besøk av den norske reporteren Kåre Hunstad, etter at Hunstad hadde kontaktet ham med forespørsel om å lage en reportasje. Dette hadde Bergwall imøtekommet. Han hadde også blitt spurt om intervjuet kunne omfatte et møte med Mariannes mor (dvs moren til Marianne Rugaas Knudsen fra Risør, som har vært savnet siden 1981). Dette hadde han akseptert. I etterkant hadde han begynt å tvile på om det var riktig å la seg intervjue og møte pårørende. Han hadde informert Birgitta Ståhle 1–2 timer før intervjuet skulle finne sted. Avdelingslederen på Säter sykehus ble også varslet, og det ble fra sykehusets side avgjort at møtet med pårørende ikke skulle gjennomføres. Hunstad gjennomførte likevel intervjuet. Årsaken til at Bergwall nå hadde kontaktet avhører var at han ønsket å formidle resultatet av intervjuet. Han hadde i Hunstads nærvær diktert et brev til Mariannes mor, som ifølge Bergwall kom til å bli publisert i media i inneværende uke.

Grys navn er ikke nevnt i denne rapporten. Avslutningsvis i rapporten fremgår det at Bergwall "spontant" har opplyst at hendelsen (altså Marianne-saken, slik arbeidsgruppen forstår det), skjedde i 1981, og at hun (Marianne) hadde et operasjonsarr på magen.

En like interessant opplysning er etter vår oppfatning at Bergwall møtte Hunstad til intervju på Säter sykehus 6. april. I senere avhør fremkommer det nemlig at Gry-saken har vært et tema i samtalen deres.

11.10.3 Egenrapport 14.01.00

Egenrapporten er ført som dokument nr. 3 i underdokumentlisten for avhør til tross for at den ikke er datert før 14. januar 2000.

Rapporten, som er signert av Penttinen, lyder i sin helhet som følger:

Av tidigare promemorior framgår att Quick. THOMAS Ragnar, 500426-7190. hade besök av en norsk tidningsreporter, Hundstad, Kåre jr, ***måndagen den 6:e april 1998.*** *Besöket avsåg ett reportage kring ett av de fall som Thomas Quick tidigare i norsk media varit vidtalad om, nämligen försvinnandet av Marianne Rugaas Knutsen.*

Besöket kan ställas i relation till Thomas Quicks möjlighet att utifrån detta besök, ha delgivits information som är utanför utredningspersonalens kontrollmöjligheter, avseende andra fall som är föremål för utredningar, t.ex. mordet på Gry Storvik.

I sammanhanget kan då nämnas att Thomas Quick, ***redan den 17:e mars 1998,*** *beskrivit en händelse med "en norsk kvinna som kräks". Detta förhållande vidhåller han i senare förhör till att gälla i händelseutvecklingen kring mordet på Gry Storvik.*

Rapportskrivers formål synes å være å fastslå at Bergwall har beskrevet "en norsk kvinna som kräks" *før* intervjuet med Hunstad. Rapporten gir imidlertid ikke svar på hvilken informasjon som eventuelt har blitt utvekslet mellom Bergwall og Hunstad *før* intervjuet. Hvilken dato Bergwall fikk forespørsel om intervju, og hvilken konktakt det for øvrig var i forkant av intervjuet, gir egenrapportene ikke svar på.

11.10.4 Utdrag av avhør 27.01.99

Dette er utdrag av et lengre dialogavhør som ikke ligger i sakens dokumenter. Utdraget (dok. 06,04) er til sammen på rundt tre sider. Den siste siden i saken er nummerert 36. Det er ikke mulig ut fra det svært begrensede utdraget å se hva som var utgangspunktet for og formålet med avhøret, når og hvor det ble tatt, hvem som var til stede, eller hvilke andre temaer som er behandlet i avhøret. For å få svar på dette må en lese avhøret i sin helhet. Det har arbeidsgruppen gjort.

Avhøret er tatt ved Säter sykehus 27. januar 1999 og startet kl. 10.05. Til stede var to svenske avhørere, Penttinen var en av dem, og Bergwall og hans advokat.

Overskriften er Kompletterande förhör angående gömslen och offer.

Avhører tar utgangspunkt i en vallning 14. januar 1999:

Jag tänkte först kommentera den avslutning som skedde vid den förra vallningen, den 14 januari. I samband med att vi transporterade dig i tjänstebil hit till avdelning 36 uppstod det ett samtal i bilen mellan dig och Anna Wikström och Birgitta Ståhle var också närvarande. Du berättade då att det hade skett en form av genombrott i terapin och att du haft möjlighet att, som jag upplevde det, första gången i sin helhet då göra en kronologisk uppställning av samtliga offer avseende då namn, tid och plats. Det här samtalet finns då, kan jag nämna, nedtecknat i en form av minnesanteckningar. Du sade också då att kring dom här delarna så finns det ett berättarbehov i dagsläget och du önskade återkomma till den delen. Du nämnde också att, genom att kunna då berätta om offren så kunde det i sin tur leda till att du kunde närmare problematiken kring dom här gömslena som vi har vallat dig kring under den sista tiden och i den delen när det gäller gömslena så sade du att det innebär också att du kunde då närmare precisera att just i det specifika gömslet så finns det dom specifika offren.

Videre snakkes det om gjemmestedene (hvor Bergwall angivelig har lagt deler av ofrene og/eller gjenstander knyttet til handlingene), som har vært et tema for vallningene. Avhører sier at Bergwall selv bør kunne velge om de i dette avhøret skal diskutere problematikken rundt gjemmestedene, eller om de i avhøret skal angripe det Bergwall beskriver som et gjennombrudd når det gjelder ofrene, underforstått den kronologiske oppstillingen. Bergwall velger det siste (side 5):

Ja, jag tycker att vi ska försöka presentera det senare, äh, äh .. , men, men att, att det kanske måste ske, ske litegrand på mina villkor, d v s jag har alltså, i bakfickan, en

kronologisk lista där framför allt tidskronologin är viktig för mig då och i förlängningen för er. Jag har riktiga namn, jag har också med fiktiva namn, jag har också med händelser där jag inte känner namnet i, i, i, i mitt eget arbete här då på, på sjukhuset det tillsanm1ans med Birgitta och det kan hända alltså att jag idag också då vill beröra och tangera kanske någon av dessa namn, den händelsen för vad, vad som har hänt det är alltså att, att jag på ett helt annat sätt separerar händelser från händelser, sedan är det i sin tur oerhört mäktigt och oerhört svårt så jag gör vad, vad jag kan idag, sedan får vi ju utveckla det vidare, senare givetvis.

Bergwall tar frem listen og sier (side 6): "Det där är en tidskronologi då med avstamp 1964, Thomas
Blomgren."

Avhører (F) følger opp med å lese all teksten, og Bergwall (Q) kommenterer underveis:

F: Mm. Första namnet är då Thomas, sedan står det uppradat under Thomas, Lars, Alvar, Lasarettspojken, Björn, "Michael", "Per", Björn - Norge, Reine, Martin, Charles, Benny, Johan, Värmlandspojken, Bilpojken, Olle, makarna Stegehuis, Magnus, Västkusten, J. Lewi, Marianne- Norge, Kvinnan vid vägen, Therese- Norge, Trine -Norge, Kvinnan vid parkeringen- Norge, och nu ser jag inte vad det står längst ner här, men det kanske du kan tyda åt mig.
Q:Det står nutid- efter 1991.
F: Okej. Och sedan uppe till höger M-Z. Duska - Norge, J. Tony - Finland. På baksidan står det Martin - sommarstället (det bärande), och under där Martin, Tonys och Duska bäcken i Sågmyra, under det T. och D och sedan tror jag att det står H för sig.
Q: Ja, mm. Det är mera en kod för mig själv det där.
F: Och under det står det, Jag har en helig plats mellan Sågmyra och Grycksbo. Jag har en plats av massaker vid och kring Främby udde. Jag har ett litet men mycket värdeladdat gömsle i Ölsta. Det är den text som står.
Q: Ja, en kommentar då, som du ser så är.., det är också grupperat det här, där vi har kvinnonamn i en grupp och dom här namnen, dom här händelserna ska ju naturligtvis då sprängas in i den här kronologin, men jag mäktar alltså inte att, att se det riktigt klart, jag måste ha .. , gruppera det för sig.
F: Ja, jag ska förklara för det framgår ju inte på bandet, men du säger att kvinnonamnen då, som är fem till antalet, dom ska insprängas i den delen som innefattas av den första uppräkningen där vi började med Thomas och slutade med Yenon Lewi och du sade i början här att Thomas det är Thomas Blomgren.
Q: Ja.

Deretter går de gjennom listen og Bergwall kommenterer hvert navn. Det varierer i hvilken grad de går inn på de enkelte navnene og hendelsene. Enkelte ganger foreslår avhører at de skal la det ligge, andre ganger er det Bergwall som sier at han skal komme tilbake til det. Slik vi vurderer avhøret, er formålet først og fremst å fastslå hvilke personer og hendelser nedtegnelsene referer til, og ikke en utfyllende forklaring. På dette tidspunktet er han domfelt for drap på fem av personene på listen; Charles Zelmanovits, Marinus og Janny Stegehuis, Yenon Levi og Therese Johannessen.

Det første norske offeret som nevnes, er Bjørn. Bergwall sier at han ikke vet hvorfor navnet er skrevet to ganger. Bjørn kommer etter "Lasarettspojken". Avhører foreslår at de skal sette den første "Bjørn" i parentes og gå videre.

Klokken 10.40 sier Bergwall uoppfordret at han vil ta en "tjugo minuters paus". Avhøret fortsetter kl. 11.10.

Bergwall fortsetter etter pausen å forklare seg om navnene han har skrevet på listen. Når han kommer til jentenavnene, som står i en gruppe for seg, forklarer han seg først om Marianne, men uten å gå i dybden. Avhører spør om det er den samme Marianne som Bergwall har pratet med reporteren om, noe han bekrefter.

Deretter nevner avhører "kvinnan vid vägen", og Bergwall sier at dette er i Mellansverige, i Värmland, hvor han kvelte en kvinne i 20-årsalderen og forlot henne "öppet", "utmed en veg" på landsbygda. Det skjedde rundt 1982–1983.

Deretter nevnes Therese, uten at de går inn på saken. Så nevnes "Trine – Norge", som han har forklart seg om i tidligere avhør. Han får flere spørsmål om Trine, og svarer på noen, men sier han ikke orker "just nu" å gi ytterligere svar. Avhører går da over til neste navn på listen (side 31):

F: Sedan står det-.
Q: Kvinnan vid parkeringen och där har jag också varit inne på den här kvinnan som jag stryper i bilen och som kräks och där jag får kräk på mig själv och jag åker en kort bit och, alltså hon dör ju i bilen, jag åker en kort bit och kommer till en parkeringsplats och helt enkelt skjuter ut kroppen och åker därifrån. Åldersmässigt så tycker jag att hon är något yngre än, än den föna kvinnan vi pratade om.
F: Trine menar du?
Q: Ja.
F: Har vi något namn på den här kvinnan?
Q: Nej, det har vi inte.

Sidbyte, band II.

F: ... noterade någonting kring namnet där Thomas, det gick inte in för vi vände bandet.
Q: Ja.
F: Jag ställde frågan om du inte orkade föm1edla namnet eller om det var någonting annat som gjorde att du inte-?
Q: Mm, jag vet inte vad det ha .. , om det är det ena eller det andra.
F: Du säger att hon dör i bilen, hörde jag rätt då?
Q: Ja.
F: Och sedan så kommer du fram till en parkering och du skjuter ut henne ...
Q: Ja.
F: ... och kroppen lämnas där på parkeringen?
Q: Ja.
F: Är du själv ur bilen ...
Q: Nej.
F: ... på parkeringen?
Q: Nej.
F: Finns hon-?
Q: Jag sträcker mig och öppnar alltså dörren och stjälper ut henne eller skjuter ut henne och så åker jag på en gång.
F: Har hon några grejor med sig eller?
Q: J a, det har hon.
F: Vad är det för någonting?
Q: Hon har någonting sådant som hon bär, men om det är klädesplagg eller om det är någonting annat.
F: Du visar att du håller någonting under armen i princip?
Q: Ja. Och så sedan någon typ av mindre väska.
F: Var hamnar dom sakerna?
Q: Utanför bilen.
F: Blir dom kvar där på samma parkering eller?
Q: Ja, ja.
F: Ja.
Q: Ja.
F: Var någonstans kommer du i kontakt med henne?

Q: Inte så långt ifrån egentligen, platsen som jag nyss beskrev eller som var väl lite dålig beskrivning av vad beträffar.
F: Ja, du pekar på Trine?
Q: Mm.
F: Är det samma, samma stadsdel och-?
Q: Ja, ungefår det är det, det är det.
F: Du säger att hon är något yngre än vad Trine är, vad .. , hur går det här till att hon hamnar i din bil då?
Q: Det minns jag egentligen inte. Jag träffar ju henne gåendes själv och har bilen parkerad längre ner, vi byter några ord och hon följer med, alltså det finns inga svårigheter där och varför begriper jag inte m1.
F: Säger du någonting som gör att hon blir intresserad av att följa med
eller är det någonting som .. , har du minne kring detta?
Q: Det, det, det enda jag kommer ihåg det är alltså, det är att.., på något sätt och hur det vet jag inte, men på något sätt så nämner jag att jag har pengar och som om det skulle vara något förlösande i det här, men jag får inte ihop det själv, inte nu i alla fall.
F: När vi var över till Norge och vi vallade dig i dom här trakterna i ...
Q: Mm
F: ... eller inne i stan och vi åkte ju ut till det här sjukhuset då inkvarterad o s v ...
Q: Mm.
F: ... fanns det vid något tillfälle något område som vi tangerade eller var inne i eller som du kunde se under den här resan som vi gjorde där ... OHÖRBART ...
Q: Ja, det gjorde det, om du kommer ihåg så kom vi in på en, en, en gata där vi var tvungna att vända i slutänden i av gatan, det var något stopp där av något slag, jag hade då beskrivit hur, hur, hur .. , var jag hade träffat på .. , åh herre gud.
F: Vad kom du in på för spår nu Thomas?
Q: Ja, listan är ju inte komplett.
F: Är inte listan komplett?
Q: Nej.
F: Nej. Vem är det som fattas då?
Q: Det är en norsk pojke, vi, vi gör ju en sväng vid Centralstation där och, och .. , nej, det här orkar jag inte.
F: Prova Thomas?

På avhørers oppfordring gir nå Bergwall en forklaring om at han drepte en 12–13 år gammel gutt i Norge i 1989, før han drepte "Duska".

Etter en stund bringes han tilbake til forklaringen om "kvinnan vid parkeringen":

F:Nej. Ska vi släppa det här så länge?
... OHÖRBART ...
F: Mm. Den där kvinnan vid parkeringen som vi var inne på, vilket år kan det vara frågan om?
Q: Då är vi också inne på -80-talet, om jag minns rätt så har jag satt hennes sist av kvinnonamnen också, mm. Någonstans -84 eller -85, jag vet inte.

Emnet forlates med dette. Dette er altså første gang Bergwall gir en forklaring i avhørs form i Gry-saken. Hennes navn nevnes ikke. Forklaringen avviker som vi ser på flere sentrale punkter sammenlignet med bevisbildet beskrevet i punkt 13.4– 13.8 over. Samtidig gir han også opplysninger som stemmer overens med bevisbildet.

Dialogen som er gjengitt fra og med "Vad kom du in på för spår nu Thomas", og frem til "Mm. Den där kvinnan vid parkeringen", ikke er tatt med i utdraget i dok. 06,05. For den som kun leser dette, fremgår det følgelig ikke at Bergwall "sporet av" og begynte å snakke om gutten han kom i kontakt med ved Sentralstasjonen.

11.10.5 Utdrag av avhør under vallning 16.08.99

Forklaringen av 27. januar følges så langt arbeidsgruppen er kjent med ikke opp før under vallningen 16. august 1999 (dok. 06,05). Penttinen avhører Bergwall under vallningen. Et

utdrag av dialogutskriften fra side 29 er inntatt i saksdokumentene. Formålet med vallningen var at Bergwall skulle påvise funnstedet i Trine-saken. Gry-saken var i utgangspunktet ikke noe tema for vallningen. Samtlige vallninger er omtalt i et eget kapittel, og vi viser til dette for nærmere detaljer. I denne sammenhengen er det tilstrekkelig å bemerke at Grys navn ikke nevnes under vallningen, verken av Bergwall eller av avhører. Bilkortesjen passerte imidlertid funnstedet i Gry-saken flere ganger, og stedsnavnet Myrvoll (i den svenske dialogutskriften benevnt som "Myrvolen") var et tema i dialogen. Avhører spør flere ganger om Bergwall kjenner seg igjen, og om det er noe han vil fortelle. Bergwall gir uttrykk for at han knyttet området til et eller annet som har skjedd "några år efter Trine", men gir ikke mer informasjon til tross for avhørers oppfordringer om å forklare mer.

11.10.6 Avhør 01.09.99

I avhøret (dok. 06,06) gjøres Bergwall kjent med at han mistenkes for drapet på Gry Storvik. Ifølge avhørsrapporten, som er signert Penttinen, skjedde det slik:

> *I närvaro av advokat Claes Borgström, delgavs Thomas Quick misstanken om mord på Gry Storvik, som sommaren 1985 anträffades mördad i Kolbotten, strax utanför Oslo.*
> *Delgivningen verkställdes av bitr.överåklagare Christer van der Kwast.*
> *Quick kommenterade detta enligt följande citat:*
> *"Ja. vi passerade ju endast 10 meter från platsen". Han avsåg därmed den färd han gjorde i samband med vallning på plats, måndagane den 16:e augusti 1999.*

Etter det vi kan se, er det altså van der Kwast som første gang bringer Gry Storviks navn inn i avhør med Bergwall. Samtidig bekrefter han tidspunkt og funnsted.

11.10.7 Avhør 22.09.99

Dette er det første avhøret som utelukkende er viet drapet på Gry, og det første som foreligger i sin helhet som dokument i saken. Avhøret er skrevet i dialog. Det har nå gått halvannet år siden avhører skrev rapport om drømmen Bergwall hadde formidlet til ham om kvinnen som kastet opp, og åtte måneder siden Bergwall ga beskrivelsen av "kvinnan vid parkeringen", hvordan hun døde, og hvordan hun havnet på funnstedet. Innledningsvis fremgår det at avhøret er tatt på Säter sykehus kl. 10.10. Til stede er to svenske avhørere, blant annet Penttinen, og Bergwall og forsvarer. Dialogutskriften utgjør 36 sider.

Avhører tar utgangspunkt i Bergwalls kommentar i avhøret av 1. september og ber ham "utveckla dom här omstendigheterna lite grand i dag. Kan du för egen del börja någonstans i den här delen som gäller Gry någonting som du tycker att du kan berätta om".

Bergwall svarer da: "Ställ du....några specifika frågor så kan jag....". Han ønsker følgelig ikke å avgi en fri forklaring. Avhører spør: "den första kontakten du har, var uppstår den?"

Bergwall svarer at den oppstår "ett antal kvarter närmare Ullevål sjukhus än där jag träffade på Trine".

Avhører tar feam et kart over Oslo og spør om Bergwall kan peke ut noe område. Bergwall svarer at det er mulig, hvorpå avhører sier at han slår av opptakeren "så kan jag komplettera med vad du säger i efterhand".

Det fremgår følgelig ikke hva som sies i forbindelse med at Bergwall skal påvise området på kartet. Det fremgår heller ikke hvor lenge opptakeren er avslått. Det neste som fremgår av dialogutskriften, er at avhører sier:

> *Vi har tittat på en stadskarta då som är en turistbroschyr egentligen och...Thomas kan inte med någon säkerhet markera ut*

något område där han skulle ha kommit i kontakt med Trine, men han säger att det rör sig om stadskärnan i vart fall…

Hvorpå Bergwall sier: "med Gry".

Avhører sier: "Forlåt, med Gry….kan du beskriva litegrand kring hennes utseende, klädsel och så vidare, ….knaskje också hur kontakten uppstår, vad som händer där i samband med mötet?"

Det står i utskriften at det nå oppstår "lång tystnad" før Bergwall sier at det er følelsesmessig vanskelig. Det første han tenker på, er at jenta er kraftigere enn Trine, har flere smykker på seg og var mer sminket.

På spørsmål om han kan beskrive smykkene, svarer Bergwall at hun hadde "någon typ av guldörhängen med….ehm….med ett kortare hänge" og "ett eller ett par guldarmband med nogon berlock som går i samstämmighet med någon berlock hon har ehh i en kedja runt halsen…."

På spørsmålet: "Blir dom sakerna kvar på hennes kropp?" svarer Bergwall at "smyckena blir kvar på hennes kropp".

Avhører forlater temaet og spør hvordan Bergwall kommer i kontakt med henne i sentrum av Oslo, om Bergwall "är til fots eller i bil eller?".

Da svarer Bergwall:

Jag är till fots, men har en bil parkerad, ehh…ska bara nämna det här med bilen eftersom den frågan också kommer ehh…jag tror at det här hänger samman med en enorm blockering ehh….jag har nämnt det flera gånger till till Birgitta också ehh…alltså jag minns <u>inte</u> för mitt liv vad jag hade för bil, ehh och när jag säger det är jag samtidigt lika övertygad om att nånstans så minns jag ju det, men för tilfället så kan jag inte plocka fram det.

Med denne uttalelsen helgarderer Bergwall seg. Han kan ikke si noe om bilen nå, noe som ifølge ham skyldes en enorm blokkering som han ikke kan noe for (og ikke manglende vilje eller manglende faktakunnskap). Samtidig forbeholder han seg muligheten til å si noe om det senere, og hvis han gjør det senere, vil årsaken være at den enorme blokkeringen da er forsvunnet (og ikke at han har ombestemt seg, eller at han har fått tilført ny faktakunnskap i mellomtiden). For øvrig fremgår det at temaet har vært drøftet flere ganger med Birgitta Ståhle.

Det avhører med fordel kunne gjort for om mulig å fjerne den enorme blokkeringen, var å spørre hvilke biler han hadde tilgang til på den tiden (tatt i betraktning at han ikke eide bil, ikke hadde førerkort og hadde en svært begrenset omgangskrets.) Trolig ville en slik gjennomgang ha resultert i et begrenset antall mulige biler.

Videre kunne avhører med fordel ha bedt Bergwall gi en beskrivelse av seg selv på dette tidspunktet for å sjekke om beskrivelsene passet med noen av de mange observasjonene som var dokumentert i den innledende etterforskingen.

I stedet nøyer avhører seg med å spørre om Bergwall på dette tidspunktet eide noen bil, noe Bergwall svarer benektende på. Deretter følger avhører opp med: "Men du är till fots ute och rör dig nånstans i centrum där….

Da responderer Bergwall med en opplysning som stemmer med bevisbildet (side 4):

[…] hon har ljusa kläder på sig….och jag uppfattar henne ehh….utan att <u>nu</u> egentligen veta det, det kan ju vara någonting som jag då fick för mig, alltså jag upplever och tror då ehh…..som sagt om det sen ligger sanning i det eller inte.

att hon var prostituerad...ehhh...och att det föranleder kontakten ...ehh....ja.

I denne uttalelsen ligger det informasjon det ville vært naturlig å følge opp:

- Hva var det som gjorde at du oppfattet henne som prostituert?
- Hva mener du med at det var dette som foranlediget kontakten? (beskriv eventuelt hvordan kontakten ble etablert)

I stedet for å be Bergwall utdype uttalelsen spør avhører om det var Bergwall eller hun som tok kontakt, hvorpå Bergwall svarer at det var ham.

Deretter stiller han – igjen – et lukket spørsmål, nemlig om Bergwall på dette tidspunktet hadde klare tanker om fortsettelsen (det vil si det som faktisk skjedde), eller om tanken var å ha noen form for seksuelt utbytte. Til dette svarer Bergwall:

Näe, det är det inte, det är det inte...tanken dyker väl mera upp när jag ser henne... ehh....det är, det är ju sak samme beträffande Trine som jag ser, så dyker det upp också en, en kolossal beslutsamhet och ilska i mig...ehh.....

I stedet for å la Bergwall utdype ilskheten og besluttsomheten som dukket opp i ham, sier avhører: "Hmm. Du tar kontakt med henne säger och sedan så...vad händer sedan, nästa steg vad blir det?"

Bergwall svarer: "Det är att vi finns i bilen ehh....". På spørsmål om de går sammen til bilen, eller om Bergwall henter bilen, svarer han at de går sammen til bilen. På spørsmål om hvordan det ser ut der bilen står, beskriver Bergwall det som åpnere og gatene som bredere enn der de sist var på vallning (i Trine-saken), at det pågikk byggevirksomhet der, og at bilen sto parkert på en byggetomt.

Deretter følger avhører opp et relevant tema, idet han ber Bergwall presisere hvilke plagg Gry hadde på seg. Etter en lang pause sier Bergwall at hun hadde "en ljus jacka på sig, som, som jag upplever som, som ehh...skinnjacka eller skinnimitationsjacka, alltså en skinn....ehm...den typen av struktur på, på den här jackan...". I stedet for å vente på eller oppfordre til en mer detaljert beskrivelse, spør avhører om hun hadde "byxor eller kjol". Bergwall svarer "vet inte".

Avhører forlater da temaet. På bakgrunn av opplysningen om at de gikk sammen til bilen ville det vært naturlig å stille oppfølgingsspørsmål for å få informasjon som kunne prøves opp mot det eksisterende bevisbildet, det vil si om de to møtte og/eller pratet med andre, og om det var steder, biler eller personer de passerte som han kan beskrive.

Etter det vi har kunnet lese oss til er det ingen observasjoner i saken som samsvarer med at Gry gikk gatelangs sammen med en uidentifisert mannsperson. Det betyr ikke at muligheten for dette kan utelukkes. Men det betyr at det fremstår som mindre sannsynlig enn hypotesen om at hun ble plukket opp av en bil.

Avhører kunne med fordel også spurt nærmere om hans samtale med Gry; hva de pratet om, og hvordan hun ordla seg, slik at hans svar kunne sjekkes opp mot nærståendes informasjon om henne.

Vi får i det hele tatt vite svært lite om hvordan Gry agerte, og hva hun sa da Bergwall angivelig tilbragte tid med henne.

Avhører skifter tema. Bergwall forklarer at han brente opp Grys klær i nærheten av Klund kirke.

Avhører bemerker at siden Bergwall har håndtert disse klærne så vidt mye har kan kanskje tydelige bilder av hvilke klær det er snakk om? "Hmm", sier Bergwall da.

Avhører spør deretter hvilke øvrige plagg det er snakk om i tillegg til den lyse jakken. Bergwall svarer:

> *Det blir som vad heter det. på. på överkroppen som 3-plaggs...ehh...som om hon har en jacka då och ehh och mellan jackan och blusen att det finns ehh...ehhh...jag upplever det inte, alltså jag minns det inte som en tröja utan som någonting annat, vad det nu är ehh...som om jag kan tycka nån typ av konstigt, konstigt, konstiga och som jag har svårt att beskriva, konstig, konstig form av väst....ehh....*

Bergwall forklarer at han tar med seg alt som ikke brenner opp. Det betyr i praksis at forklaringen ikke er mulig å etterprøve.

Avhører skifter tema og tar utgangspunkt i Bergwalls opplysning om at han og Gry gikk sammen til bilen, og spør hva som senere skjer.

Etter en lang pause sier Bergwall at han har veldig vanskelig for å plukke frem et helt hendelsesforløp, og at det er "helt tydligt" at han "fragmenterar".

Avhører ber ham ta frem de fragmentene han husker, og sier han er interessert i hvordan selve drapet skjer, hvordan kroppen etterlates og "vilka skador som kan finnas". Dette er første gang avhører spør om eventuelle skader, og det formuleres som et åpent spørsmål. Det legges med andre ord opp til at Bergwall kan gi en fri forklaring. Det er et godt utgangspunkt.

"Hmm", sier Bergwall. Han følger opp med å si at hun kles av og drepes ved "strypvåld". Begge deler stemmer overens med faktum slik det er beskrevet i obduksjonsrapporten.

På spørsmål om det skjer i eller utenfor bilen svarer Bergwall "i bilen". På spørsmål om han bruker vold før dette skjer svarer Bergwall at "för en betraktare efteråt så är det inget, inget, alltså det är en våldsutövning som inte syns på hennes kropp. "

"Inga skadebilder som har uppkommit?", spør avhører. "Näe", svarer Bergwall.

"Okey", sier avhører, og spør hva som hender i forbindelse med nevnte "strypning" i bilen. Bergwall svarer at det skjer noe uventet, og det er at hun kaster opp, "en rejäl uppkastning". Han sier videre at hun dør annerledes enn han hadde forestilt seg. Han bemerker i den forbindelse at det ikke finnes noe blod når han kjenner med fingrene mot hennes nese. Her ser vi at Bergwalls forklaring avviker fra tekniske bevis.

Dialogen fortsetter da slik:

> *SP: vad sa du om blod, jag hörde inte?*
> *TQ: ehmm..jag känner inget blod där när jag känner alltså efter, alltså vid...om nånting av det här förväntade inträffat, men det inträffar alltså inte.*
> *SP: Min du sa nånting här tycke jag att det kommer blod ur näsan, det sa du tidigare men nu säger du att du känner efter och det finns inget blod i näsan.*
> *TQ: ja, det är så jag upplever det.*
> *SP: Att?*
> *TQ: Att det inte är något blod i näsan.*

Denne opplysningen står i direkte motstrid til obduksjonsrapporten. Avhører spør da: "....var kom den bilden ifrån." Bergwall viser til sin forklaring om Thomas Blomgren og at han i grove trekk gikk frem på samme måte som overfor ham.

På spørsmål om hva som videre skjer, forklarer Bergwall at han ville bli kvitt kroppen, og at han på den plassen de passerte (under vallningen), stopper bilen og "tippar ur henne ur bilen ock åker därifrån". På spørsmål om detaljer om dette svarer Bergwall at han først åpner døren og deretter "knuffar ut kroppen

och....åker därifrån". Det er i samsvar med hans forklaring 27. januar 1999, samtidig som den er i strid med hvordan Gry ble funnet etterlatt på stedet. "Stiger du ur bilen och går tillbaks menar du, eller?" spør avhører ledende. "Ja, jag går ur först och öppnar dörren", svarer Bergwall. På spørsmål om han nå husker bilmodellen svarer Bergwall at det er en 4-dørs modell.

Avhører stiller deretter flere spørsmål i ett: "När du tar ur henne ur bilen, hur går det till, rent praktiskt och hur hamnar hon sedan på den här platsen? Vilken tid på dygnet är det? "Bergwall velger å svare på det siste: "Det är ju sen kväll...ehh men det är inte mörkt...det är tyst och stilla ute". Denne opplysningen kan i praksis ikke stemme. Siden den siste sikre observasjonen av henne var etter midnatt, og obduksjonen viste at hun har ligget i annet leie noen timer før hun ble etterlatt i stillingen hun ble funnet i, må hun ha blitt etterlatt på funnstedet etter daggry. Soloppgangen 25. juni var som nevnt kl. 03.55.

I stedet for å følge opp den feilaktige opplysningen fortsetter dialogen slik:

> *SP: Hmm. Du öppnar bakdörren och vad händer?*
> *TQ: "Jag knuffar ut henne. Ut ur bilen...*
> *SP: Du har öppnat bakdörren säger du och där finns hon?*
> *TQ: Ja.*
> *SP: Och hur kan du knuffa ut henne?*
> *TQ: Det vet jag inte. (viskar).*
> *SP: Är det här någonting som du undviker att berätta om, är det svårt att berätta om?*
> *TQ: Ja, det är svårt....*

Etter arbeidsgruppens oppfatning er det i dette tilfellet avhører som forvansker dialogen, idet han legger til grunn at Bergwall først går ut av bilen. Da kan det – logisk sett – ikke stemme at han "knuffet", det vil si dyttet, henne ut. Gitt at Bergwall ikke forlot bilen kan det imidlertid stemme.

Videre blir Bergwall bedt om å beskrive hvor hun havner, og hvordan hun ligger (kroppsstilling). Bergwall beskriver at hun havner i et "lealöst läge" og at det er "väldigt onaturliga brytningar i armled och ben, knäleder o.s.v..." . Han forklarer videre at hun "knuffas och dras" ut av bilen, og at hodet blir liggende bakover med åpen munn. Beskrivelsen står i sterk kontrast til faktiske funn.

Til tross for at Bergwall tidlig i avhøret (side 13) sier at det ikke oppsto skader, spør avhører flere ganger etterpå om det "uppkommer någon skada", først i forbindelse med hans forklaring om at hun ikke blødde (side 21), deretter i forbindelse med at han etterlot henne på funnstedet (side 23). Bergwall svarer begge gangene at han ikke vet.

Etter en pause fortsetter avhøret klokken 11.35. Avhører starter da med å vise til plassen hvor de var under vallningen, og ber Bergwall beskrive og tegne. Bergwall tegner mens han prater om hvordan de kjørte under vallningen og "platsen" hvor han etterlater Gry. Skissen hans ser slik ut (pilene illustrerer kjøreretning under vallningen):

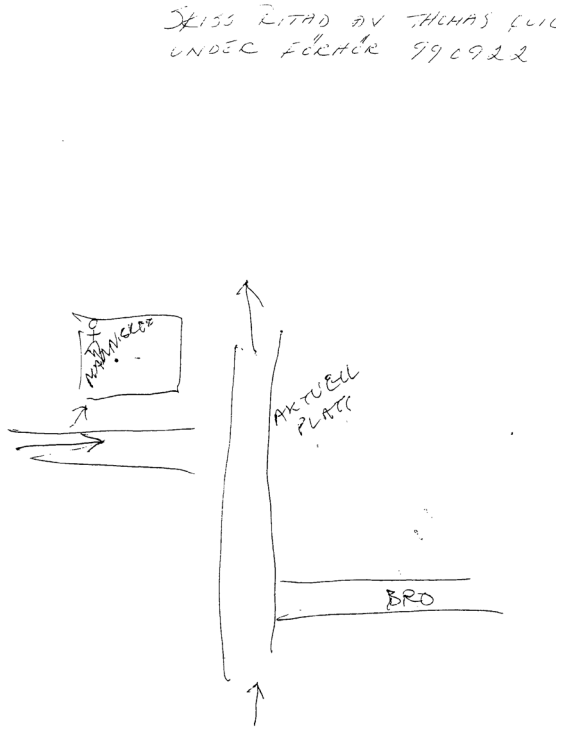

Toyotaverkstad. men att. att platsen ser annorlunda ut och jag minns ju när vi åker nedfor den här backen och ser dom här människorna här, ehh....så får jag en tanke att det är där. jag lämnade Gry, ehh...och samtidigt tittar jag ner mot den här platsen och vet att det är där jag lämnar henne, ehh så jag blir alltså en aningen förvirrad av. över det utseendemässiga, med den utseendemässiga förändringen ehh och jag vill också göra en test. kan det vara åt det här hållet vi åkte. ehh men känner alltså inte igen nånting här. ehh...och nu när vi ändå är på den här platsen, så måste jag ju också tillstå att,....Gry..... dödas på den plats hon....sen att hon dödas (ohörbart)inne i bilen, men dödas alltså på den här platsen.
SP: Det är fortfarande liv i henne när hon kommer till den här platsen, menar du?
TQ: Ja, så är det.
SP: Hur dödas hon då?
TQ: Ungefär som jag har beskrivit.
SP: Ungefär...., förtydliga det.
TQ: Det är ett kraftigt övervåld mot hennes hals.

Bergwalls forklaring stemmer fortsatt hva gjelder vold mot halsen. For øvrig stemmer den ikke overens med øvrige bevis. Særlig er det verdt å merke seg hans forklaring om at Gry døde på parkeringen, og ikke i bilen som tidligere forklart.

På side 27 bringes igjen temaet skader på banen. Avhører spør hva som skjedde med hodet hennes, og viser til at Bergwall tidligere skal ha vist, ved å nikke først fremover og så bakover, at det skjedde noe. Det fremgår på side 21 at Bergwall skal ha nikket med hodet i avhøret. Det gjorde han imidlertid før han sist fikk spørsmål om det "uppkommer....någon skada här.....", og Bergwall svarte da at han ikke visste. Når avhører på side 27 velger å ta opp igjen det samme temaet, er det et klart signal til Bergwall om at det finnes skader avhører ønsker beskrevet. Dette blir enda mer tydelig

På spørsmålet om hva som har forandret seg på stedet, fortsetter dialogen slik (fra side 23):

TQ: Minns jag faktiskt inte. Ehh....och här är det ju också lätt att, att göra förväxling, Gubb Jan skriver en artikel någon dag senare och skriver något om att man har byggt en Toyotaverkstad eller nånting.
SP. Det är nåt som jag inte har läst.
TQ: Jo, det står i den här artikeln om. om ehh....den här jägaren.
SP: Hmm. då har jag läst den. men jag kom m er inte ihåg vad som stod i den.
TQ: Ja. ja Ehh. och då skulle det ju vara lätt för mig att säga. att. att idag så stod en Toyotaverkstad där utifrån hans artikel, ehh...men när vi är där på plats så är det ju....jag minns alltså ingen

når avhører på side 28 sier: "Den skadebild man se rent...om man betraktar kroppen där den ligger, om man besiktigar den runt om, vad ser man för skador". I dette spørsmålet ligger det implisitt en forutsetning om at skader finnes, i flertall, og flere steder på kroppen ("runt om"). Bergwall benektet innledningsvis (side 13) at "skadebilder" fantes. Ved at avhører gjentatte ganger kommer tilbake til dette temaet, er det ikke vanskelig å resonnere seg frem til at skader er en vesentlig del av det faktiske bevisbildet.

Bergwall begynner nå å nevne flere skader, blant annet "lättare skador kring näsan", som han tidligere har slått fast at det ikke kom blod fra. Avhører spør om skadene kan ses utenfra? Bergwall svarer: "Näe, det, då maste man...", og avhører responderer raskt med å si "Vid en obduktion t.ex.". Med dette gir avhører Bergwall et hint om at det er gjort funn under obduksjonen.

Etter å ha berørt et par andre temaer, forsøker avhører seg en siste gang på å få noe mer ut av Bergwall om voldsutøvelsen og skadebildet (side 32):

> *SP: När det gäller våldsanvändningen totalt sett, har du berättat allt då? Jag tänker i anslutning till skador, till eventuella skadebilder som kan finnas?*
> *TQ: Hmm....lång paus.....*
> *SP: Du förändrade din bild under förhöret, från att du först sa att hon hade dött i bilen i samband med den där strypningen. inträffar det något från den sekvensen fram till att du har kommit till den sista platsen.*
> *TQ: Jag har ju. vad jag har försökt nu idag. det år ju att. att ehm ...koncentrera mig kring själva dödandet och hur hon dör.... och finns det övriga skador på hennes kropp så.... är inte det av dödlig art.*
> *SP: Frågan är ju om du minns. om det finns det eller inte? Gör det det. kan du svara ja eller nej på en sån fråga? Finns det ytterligare skador på hennes kropp som du inte har berört?*
> *TQ: Nåe, jag kan inte svara på den frågan?*
> *SP: Du kan inte svara?*
> *TQ: Nåe.*
> *SP: Du minns helt enkelt inte?*
> *TQ: Näe, inte just nu.... lång paus..... som jag minns det så, så alltså väldigt ytligt sett. så är det....om någon skulle komma och titta och se kroppen, så, så ser man en relativt skadefri kropp, det år så jag minns det. Då man ser alltså att, att det är en människa som har, har ...ehh...dött på ett brutalt sätt.*

Bergwall garderer seg ved å si at han ikke husker "just nu". Det åpner for at han kan huske senere.

På avhørets nest siste side, side 35, legger også avhører inn en gardering: "Det är någon omständighet, kan vi fastslå det att det är nånting som du erinrar dig som du inte kan utveckla just nu?"

"Ja", svarer Bergwall. Avhøret avsluttes kort tid etterpå ved at Bergwall sier at han ikke orker å gå videre.

Avhøret illustrerer hvordan "den svenske nøkkelen", fremstilt i Penttinens notat av 17. april 1996 til norske myndigheter, benyttes i praksis.

11.10.8 Avhør 06.10.99

Det ble tatt to avhør på Säter 6. oktober 1999. Det første startet kl. 09.55 og varte til kl. 12.05. I tillegg til Bergwall og Penttinen er det notert at Bergwalls advokat var til stede. Dialogutskriften utgjør snaut 39 sider. Det neste avhøret startet kl. 18.20 og varte til kl. 19.45. Dialogutskriften utgjør 32 sider.

Avhører innleder med å vise til at Bergwall i forrige avhør "fragmenterade lite grand" under sine forsøk på å gi opplysninger i det forrige

avhøret, og at tanken er at han nå skal være "lite mer tydlig i dag kring olike sekvenser". Temaet for avhøret er følgelig det samme som i forrige avhør.

Avhører ber ham først om å fortelle mer om møtet i Oslo; hva han selv gjorde der, og hvor lenge han hadde vært der før han traff Gry. Bergwall svarer:

> *Då börjar svårigheterna på en gång, ehh...där är ju minnena också väldigt fragmentariska ehh...vad jag vet bestämt är att jag inte hade varit lång tid inne i Oslo, det hade jag definitivt inte varit...*

På spørsmål sier Bergwall at han kom til Oslo samme ettermiddag.

På spørsmål om tidspunkt for møtet med Gry svarer han at det ikke blir mørkt, men at dagslyset avtar, slik at det er et sted "mellan dag och skymning". Da spør avhører: "När du säger ljusförhållanden då, dag, skymning, är det utelsutet att det är efter midnatt, om man tänker på ljusförhållanden eller vill du hålla för att det är före midnatt?" Til dette svarer Bergwall: "Jag vill hålla för att det är före midnatt".

På spørsmål om tidsperioden reisen skjedde "rent datummässigt", svarer Bergwall:

> *Ja, jag ehh...jag har försökt att erinra mig det där senast igår tillsammans med Birgitta...ehh...och igen gör jag kopplingen, fel eller inte, men jag gör den kopplingen i alla fall, att det hänger samman med skolavslutningen, sommarlovs, sommarlovsavslutningen i, i Sverige då förstås ehh...att det har en sån koppling alltså rent psykologiskt, det har det....ehh....sen kan det (ohörbart) men det handlar om ett fåtal dagar innan eller ett fåtal dagar efter skolavslutningen, ehh...men det är så jag kan, tids...tidsbestämma det hela.*

Straffesaken har følgelig igjen vært tema i Bergwalls samtaler med Birgitta Ståhle.

På side 4 kommer Bergwall med en opplysning han ikke tidligere har gitt: han forklarer at han har slått hodet til Gry mot "instrumentbrädan" i bilen før de dro ut av byen. Rett etterpå sier han at det alternativt kan ha vært "karmen som sitter närmast fönstret", han husker ikke. På spørsmål om det oppstår skader, svarer Bergwall at han oppfatter det som om hun blir bevisstløs. Avhører gir seg ikke og spør igjen: "När det gäller synbar...synliga skadebilder av detta våldet har du nån uppfattning om det uppstår nån skada på hennes...som du kan se alltså?" Bergwall svarer:

> *Inte omedelbart men...men i ett senare skede så....så betraktar jag ju en skada på...på hö...höger sida av ....på högra ansiktshalvan tinning...tinningshållet till och då ligger det ju nära...närmare till hands att...att minnesbilden av dunkningen mot fönsterstolpen eller dörrkarmen är riktigare än att jag dunkar hennes huvud mot instrumentbrädan ehh....*

Etter lenge å ha holdt fast ved at han ikke mintes synlige skader, beskriver Bergwall nå en synlig skade og knytter den til dunking mot innsiden av bilen.

Videre forklarer han at de stanset på "den här platsen...på andra sidan av järnvägen...", som ifølge Bergwall ligger "bara nogon km" fra funnstedet, og hvor han minnes at det skjedde voldsutøvelse. På spørsmål sier Bergwall at hun var ved bevissthet da, og at hun også var det da de forlot stedet for å dra til den siste plassen (funnstedet). Han forklarer at det skjedde "avklädning" på første stedet. På spørsmål om det ble begått vold der, svarer Bergwall: "Inte som jag minns det". Han forklarer videre at "den här märkliga strypningen" og det at "hon kräks" skjedde i "vänster hörnkanten av den där

parkeringsplatsen...". Avhører ber nå Bergwall forklare seg suksessivt om hendelsesforløpet, noe han gjør. Beskrivelsen han nå gir av skadebildet er etter arbeidsgruppens oppfatning så detaljert at den er egnet til å prøves opp mot øvrige bevis (fra side 12):

TQ: Insynen är inte....ehh....så god...ehh....det har ju också med att det har blivit mörkt....lite bilrörelser, människor ser jag inte där...
SP: Var finns hon nånstans i bilen när du kommer fram till den här platsen?
TQ: (suckar) Jag vet inte... lång paus.
SP: Du minns det här Thomas...jag tror det.... om du försöker.
TQ: (lång paus)...jag tror ju också att ...jag har ju sagt att jag minns inte vad det är för bil och....och det tror jag handlar om ett...ett...ett värjande...ehh.. att inte vilja minnas bilen helt enkelt men när du ställer den där frågan då så...så...kan jag inte minnas annat än att hon finns i baksätet....ehh....och då mins jag ju också med tydlighet att det är en fyrhjulig bil höll jag på att säga, en dörr, en bil med fyra dörrar....
SP: Vad händer där på platsen Thomas, hon finns baksätet säger du i en fyrdörrars bil och du kommer och parkerar...
TQ: Hmm...
SP: vad sker sedan?
TQ: Jag gör ju den här strypningen...
SP: Berätta hur du går till väga, hur du förflyttar dig och vad som händer och i vilken position hon befinner sig i när det här sker och...

Side 13:

TQ: En krånglig position..ehhh...jag går ur bilen och öppnar....ehh...(lång paus) ...bilens högra bakdörr måste det vara frågan om...
SP: Hmm.
TQ: (suckar djupt)..Här sker....den första strypattacken där hon kräks och där hon inte reagerar som jag förväntar....och jag upplever också som ehh...som om hon har en knöl d.v.s. ehh....det är som jag upplever att hon har struma...ehh...sen om det är en verklig känsla eller om det är inbillad känsla det är det vet jag inte, jag lutar ju snarare åt att det är en inbillad känsla....och när den där kräkningen kommer så gör jag en ansats till ....en...ännu kraftigare strypning... ehh..men får inte, jag får inte det rätta strypgreppet ändå...ehh..jag känner ändå hur kroppen reagerar alltså...ehh...att hon....blir tung det innebär alltså att jag står lutad över henne ...jag står med knäna mot baksätessitsen och ehh...lutar mig fram över henne ehh .jag tappar fullständigt bort mig.
SP: Hmm, du står på knäna säger du och lutar dig över henne och hon befinner sig i baksätet och du tar det här strypgreppet, i vilket läge befinner hon sig i?
TQ: .....med...frontalt emot mig alltså i ryggläge ungefärligt med ryggen mot passagerar...eller mot, mot sätet...ehh... sen förstår jag ju att...ehh...när jag också försöker att fullfölja den här strypningen att hon...i nåt tidigare skede redan har dött....ehh...och det här blir väldigt konstigt hon dör på ett konstigt sätt.
SP: Den här bilden har du försökt att förklara(ohörbart) en märklig omständighet....
TQ: Ja

Side 14:

SP: när du har stannat här och går in i baksätet...hur är hon då, är hon vid medvetande då?
TQ: Jag vet inte....(suckar).
SP: När kommer den här kräkningen.
TQ: Den kommer på den här platsen.
SP: Vad gör du just i det ögonblicket som det uppträder?
TQ: Ja, jag blir ju, det kan låta konstigt men, men jag blir väldigt rädd och...ehh...ja jag blir rädd och....(lång paus)...det är ju som om...om...det är ju som om jag föreställer mig att hon är medvetslös och att en kräkreaktion inte ska

kunna inträffa ehh….jag blir väldigt överraskad över den här kräkreaktionen….och mycket av kräket hamnar på henne och en del på mig och….sen får jag inte ihop det för det hamnar även utanför alltså på den här parkeringsplatsen och det får jag inte ihop….om jag skrapar av det som hamnat på mig, näe jag vet inte.

SP: Ser du att det hamnar på sidan om, alltså på marken?

TQ: Ja, jag tycker att det gör det men det hamnar ju…alltså visuell så minns jag henne ehh…hur det framförallt hänger…hänger på henne.

SP: Kan du minnas på vilken sida om hennes ansikte eller var det kan hamna någonstans som det företrädesvis är…spår av det härmed kräkning?

Side 15:

TQ: Ja.. det är mera på vänster sida än höger sida….

SP: Är du säker på den uppgiften?

TQ: Näe, det är jag inte.

SP: Då du berättar så visar du på höger sida, sen när du får frågan så visar du på vänster och säger företrädesvis på vänster sida, det är därför jag frågar dig om du har ett klart minne av det här…är du klar på att det finns synligt å hennes kropp.

TQ: Ja, det är jag, det är jag, det är jag säker på, o ja. Sen är det ju jättesvårt att alltså minnesmässigt plocka fram var exakt.

SP: Vad hände sedan här då, när kräkningen har uppträtt och du befinner dig i baksätet här med henne?

TQ: Då ska jag ju också förverkliga det intentionen någon gång under vägens gång blivit att…att…att lämna hennes nakna kropp på platsen här ehh…och här finns det ju moment som jag …alltså som då väldigt svåra det här att ta i kroppen, att dra i den, att knuffa på den o.s.v. ehh…och det gör det ju också svårt att rent kronologiskt redogöra för hur hon kommer ur bilen, men att det sker ett dragande och ett knuffande ehh och där hon alltså rimligen skrapar sig men där inget blodvite uppstår…ehhh…jag ser inget blodvite…..jag skulle alltså vilja beskriva skrapskador och…och…och knuffskador på hennes kropp…ehh…eftersom jag upplever att såna borde ha uppstått men jag ser inga såna ehh…jaa…

SP: Hon kommer ur bilen…i relation till den uppgift den uppgift du lämnade i förra förhöret så gjorde du gester med någon reaktion mot huvudet och gör det nu också…

Side 16:

TQ:huvudet jaa…

SP: vad innebär det här för nånting

TQ: Jag upplever att under den andra stryp..strypattacken, att jag skadar hennes nackkotor…nackkotor eller någon del av nackkotorna och att huvudet blir lealöst och jag upplever själv att det inträffar en., .en ehh en allvarig skada i nacken….där…och jag gör det därför att ehh…i..i den här lealösheten så finns det ändå en..en…ehh…en kärv känsla, en knyckig känsla, och det är den som beskriver skadan för mig ehh…hade hon varit död….ehh….utan skada hade huvudet i vilket fall kunnat vara lealöst, men det här lealösa…med ehh…den här knäppningen och…och…det här knyck…knyck…kärv… kärvheten i det här lealösa beskriver för mig då att jag har åsamkat henne en …en allvarlig skada i nacken. Det är ju så jag kan beskriva det.

SP: När hon lämnas på platsen där hon så småningom anträffas då, om du kan minnas det, så totalt sett den skadebild….eller vad är det för syn som möter dom som kommer till platsen och anträffar henne, om du skulle formulera det i ord, vad ser man för nånting?

TQ: Man ser en död kvinna som ligger med huvudet på detta viset, naken ehh…

SP: På detta viset, om du sätter ord på det,… jag kan inte…

TQ: Alltså med huvudet bakåtkastat eller bakåt.....

SP: Du viker åt sidan bakåt när....

TQ: ja

Side 17:

SP: du visar det.

TQ: Ja.

SP: Hennes kroppsposition i övrigt, hur ligger hon på platsen?

TQ: Svårare att minnas, det är det ehh (lång paus)..ehh...vad jag vill det är att...att den som ser henne, forstår på en gång att hon är död, och det innebär i sin tur att hon...hon är inte placerad som att hon är avsomnad, alltså i nån slags i nån slags bekväm ställning utan att....ehh....

SP: Du visar nåt med högerhanden.

TQ: Ja...det är alltså...kroppspositionen är onaturlig...ehh....och det är också en tanke hos mig då ....att...att...den som först ser henne också skall se att hon är död ehh...så det finns inget..jag lägger alltså inte tillrätta kroppen ehh...för att den ska se bekväm ut...att ligga bekvämt eller...allting blir så groteskt...men det är ju min tanke och det också mitt minne när jag åker därifrån...ehh. ...så ser...jag ser hur andra...alltså jag försöker se hur den som först ser henne ska se henne....och det är att det är en död kvinna och att han ser just p.g.a. huvudkastningen och kropps-ställningen...jag måste göra ett avbrott för...

SP: Okey, vi bryter klockan är 10.45.

.....

SP: Ja förhöret fortsätter klockan 11.00. När det gäller din beskrivning Thomas utav ...av hur kroppen lämnas, så är det ju också frågan om

Side 18:

vad det är för skadebild som totalt sett finns på...på den här kroppen, kan du försöka att beskriva det i detalj?

TQ: Jag har ju beskrivit delar ehh....ehh...av den här skadebilden....och inte kunnat beskriva andra delar p.g.a....(suckar)(lång paus)....ja att det är svårt...i den stund jag ska kunnat berätta så...dras rullgardinen ner....(suckar-lång paus)..ja.

SP: Kan du med en tydlighet säga var nån-stans...på vilken del av kroppen är det du pratar om...om det finns en möjlighet att utveckla nån skadebild? Vilken region är det vi pratar om?

TQ: .... (lång paus)...alltså den... ehh...jag har ju ett starkt ...vad ska vi kalla det...kroppsminne, ett eget kroppsminne ehh...av en skada i hennes sida om det nu är höger eller vänster sida det vet jag inte...ehh...(lång paus)...som om det skulle ha varit ett stickande våld alltså....(suckar)....men att det våldet då skulle ha utövats inte på den här platsen utan något tidigare.....(suckar)...ja.

SP: Tycker du att du är framme nu totalt sett i alla områden på kroppen som kan vara skadade?

TQ: Ja, det tycker jag....(suckar), visst.

SP: Jag ser ju att du inte mår bra Thomas när du sitter och berättar det här, är det...finns det andra delar också på kroppen som också är skadade?

TQ: Näe, inte som jag minns...(suckar).

SP: Ska jag tolka det som att det kan göra det men att du inte minns för stunden eller...?

Side 19:

TQ: Näe, jag tycker att du ska tolka det som om att...självklart är det...är det...är det...mitt minne av...av...av ehh...det våld som riktas mot henne...själv utesluter jag ett annat stickande våld på nån annan del av hennes kropp ehh...skulle det ha varit så, så borde jag ha minnesfragment av det, men det har jag alltså inte...ehh...och med det menar jag alltså att...att det stickande våld som riktas mot henne är just här på sidan och ingen annanstans, sen har vi dom här efter skadoma ehh...efter hennes död alltså ehh...och..och den våldsan-vändning som användes då i bilen ehh...

SP: Vad är det för efterskador efter hennes död?

TQ: Ja det jag var inne på och beskrev nyss med...ehh...skrapmärken och såna där saker.
SP: Vad syftar du på då, skrapmärken och såna där saker, vad är det för nånting i så fall?
TQ: Det här när..när jag drar henne ur bilen och knuffar henne ur bilen och hon kommer på asfalten där å....asfalten som jag skulle vilja beskriva mera som betongartad ehh...
SP: Hur går det där knuffandet till? Uppstår det någon skada i samband med det?
TQ: och där kan jag bara svara att där bör det ha uppstått skador men...men alltså inga akuta skador som jag lägger märke till...det ingenting som blöder det är ....det inga visuella, för mig visuella skador som uppstår...ja.

Side 20:

SP: När hon ligger på den här platsen så småningom kan man då se dom här kråkningama på nåt vis?
TQ: Man ser dom ju på henne och som jag också försökte säga..ehh...att man också ser på marken men....där har jag svårare att...att forstå hur..hur...hur ...jag minns ju hur hon kräks inne i bilen och jag minns alltså ingen kräkning utanför bilen och ändå minns jag ehh...fläckar av det här kräket ehh...och jag far det inte att gå ihop så att säga ehh....
SP: Sker det nån form av fysiskt agerande mot hennes kropp efter det att du tagit ut henne ur bilen?
TQ: Näe, det gör det inte...sen är det ju alltså...för att få ur henne ur bilen så krävs det ju ehh....en viss form av våldsanvändning, kroppen är tung den är död ehh...den är otymplig, det är svårt att hantera den, så i den meningen ...så sker det ju en våldsanvändning mot kroppen.
SP: Kan du beskriva det...hur du förfar när du tar ur henne ur bilen och lägger henne på den här platsen...sedan ...hur sker förflyttningen till här, hur går det till, med vilken kraft eller vilken vånda är det här som...som det sker, själva åtgärderna i sig hur.... ditt agerande?
TQ: När jag?
SP: Hur behandlar du henne som... som..under förflyttningen, eller hamnar hon precis utanför bilen eller var sker det här någonstans?
TQ: Näe, jag drar henne lite längre mot hörnet....ehh....och både drar och lyfter, drar henne ur bilen, går från den andra sidan och knuffar ut henne ehh, det är det slutliga när hon kommer utanför bilen...jag drar henne först alltså(ohörbart)..

Side 21:

SP: Var drar du i för nånting då ?
TQ: I hennes ben.

Avhører har i denne sekvensen lykkes med å få Bergwall til å gi en sammenhengende forklaring om en sentral del av hendelsesforløpet. Han har med egne ord gitt en beskrivelse som er så vidt detaljert at det er mulig å etterprøve den. Dødsårsaken, kvelning, stemmer fortsatt. Det mest iøynefallende er imidlertid at den første opplysningen han ga i saken, om at han drømte om en kvinne som kastet opp, har utviklet seg fra å være en unik opplysning til en forklaring som har formodningen mot seg. Bergwall har nå forklart seg om så store mengder oppkast, og så stor spredning av oppkastet, at det er lite sannsynlig at det ikke var synlig ved undersøkelsen av funnstedet og/eller den etterfølgende obduksjonen. I avhøret som gjennomføres senere samme kveld, er oppkast igjen et tema. Der beskrives det som minst like omfattende som i formiddagens avhør. I dok. 06,09 side 2 beskriver Bergwall hvordan oppkastet "fortsätter att rinna ur hennes munn".

En annet vesentlig avvik fra det øvrige bevisbildet er at Bergwall knytter drapshandlingen til funnstedet.

Bergwalls beskrivelse av hvordan han etterlot Gry på funnstedet, står også i sterk kontrast til

øvrige bevis. De som først observerte henne, trodde det var en kvinne som lå og solte seg eller eventuelt en dukke; de oppfattet ikke at det var en drept person.

For øvrig er det verdt å merke seg at han ikke nevner noen av gjenstandene på funnstedet som i den tidligere etterforskingen er knyttet til saken.

Avhører viser Bergwall bilder fra funnstedet og området rundt slik det ser ut i 1999. Dialogen som følger, viser at Bergwall har store vanskeligheter med å orientere seg med hensyn til hvor og i hvilken retning de kjørte under vallningen. Opptakeren slås av mens Bergwall tegner en skisse for å påvise bilens og hans egne bevegelser på funnstedet i 1985, og hvor Gry ble etterlatt. Bergwall avslutter dette temaet med å si at "...det är tyst..människor sover...."

Da skifter avhører tema og spør (side 33): "Du berättade förra gången lite grand om hennes kläder Thomas också, är det nåt som du kan utveckla vidare, har du minnen som...som är specifikt klara när det gäller hennes kläder? Bergwall svarer: "Näe, det kan jag inte säga...(suckar)."På spørsmål husker han heller ikke mer om smykkene. Avhører spør da: "Finns det något område som du kan utveckla om du skulle vara på plats eller....om orken skulle vara annorlunda....?". Bergwall svarer: "Jag tror inte det.... ", og sukker igjen.

På side 37 tar avhører nok en gang opp temaet "skadebilden" ved å si: "Finns det tveksamheter när det gäller skadebilden, sammanblandningar eller nån annan aspekt som..." ".... Jag tycker inte det...", sier Bergwall og sukker igjen. Avhører gir seg likevel ikke og sier: "Du utvecklade idag lite grand kring skadebilden du säger att det kan ha förekommit nån form av stickande våld, hur tydligt är det?" Dialogen fortsetter:

TQ: ....ja det är som jag sa..ett distinkt kroppsligt minne i mig ehh...
SP: Det är så menar du?
TQ: Ja.
SP: Det stickande våldet vad skulle det ha....på vilket vis är det utfört och med vad i så fall?
TQ: Ja med kniv förstås.
SP: Du pekade på höger sida när du satt i förhörssituationen här tidigare när du berättar om det här...hur pass mycket skador blir det utav det här då?
TQ:.....
SP: Det kroppsliga minnet vad består det utav?

Side 38:

TQ: Det består av...ehh...hur det känns alltså...ehh..att punktera huden och att....hur det känns när knivbladet går upp och...jag tror att det är så pass....riktat eller välriktat eller hur ska vi uttrycka oss...att det inte punkterar lungan ehh....och så finns (ohörbart) minnet av avsikten att inte punktera...att hon skulle överleva ehh...själva kniv...våldet ....men ändå är det ju...ehh...givetvis en allvarlig skada som kniv då åsamkar eller.....
SP: Du har påfort henne en skada med kniven?
TQ: Hmm.
SP: Och det här är inte en sammanblandning med något annat offer?
TQ: Näe, (ohörbart)
SP: Finns det fler omständigheter kring skadebilder som du har....som du kan berätta om?
TQ: .... (suckar)... näe.
SP: Finns det inga fler skador eller kan du inte berätta?
TQ: ..... trots den våldsamma död hon går till mötes så...så..så..så...är skedbilden, den yttre skadebilden begränsad...
SP: Du har uttryckt dig så också...du säger att den är begränsad, men vad innebär det ordet i sig då...vad är skadebilden även om den är begränsad?
TQ: ..... Det är ju kvävningen och trycket.

SP: Kvävningen och trycket...trycket mot..... är trycket mot, någonting annat än kvävningen?
TQ: .....Ja det är lite längre ner....
SP: Du visar på bröstet....hur känner du dig just nu Thomas, i förhållande till att du lämnar korrekta uppgifter?
TQ: .... ehh....en smula glidande.
SP: Du uppträder så i den här situationen som du sitter i...det förefaller som om du tänker flera varv innan du svarar och....är det meningsfullt att ställa flera frågor?
TQ: Näe.
SP: Då bryter vi klockan är 12.05.

Sannhetsgehalten i den siste opplysningen han bringer inn, om bruk av kniv, er så liten at avhørers spørsmål etterfulgt av Bergwalls kommentar "...en smule glidande" får et nesten komisk preg.

Den 6. oktober 1999 kl. 18.05, drøyt 6 timer senere, fortsetter avhørsprosessen med vekt på samme tema og skadebilde. Nå er også Birgitta Ståhle til stede, men forsvareren deltar ikke. Innledningen fra avhører er på flere måter interessant:

SP: Jag vill nämna att vi tidigare under dagen haft ett förhör med advokat Claes Borgström närvarande. An detta förhör kommit till stånd beror på att jag vid 15.45-tiden blev uppringd av Thomas Quick. då han bad om att få hålla ytterligare ett förhör vid 18-tiden. Det har även efter det förra förhöret lämnats en information till Thomas Quick. på uppdrag ifrån förundersökningsledaren Christer van der Kwast, om att den berättelse Thomas Quick lämnat hittilldags inte är fullständig, och att det fordras ytterligare uppgifter. Claes Borgström är informerad via sin sekreterare om att detta förhör kommer att äga rum.

At forklaringen "inte är fullstendig" er avhørers – og kanskje den svenske statsadvokatens – måte å uttrykke det på. Etter arbeidsgruppens oppfatning er det mer treffende å si at forklaringen ikke stemmer på vesentlige punkter.

Av innledningen fremgår det også at Bergwall – utenfor avhørssituasjonen – er blitt gjort oppmerksom på behovet for ytterligere informasjon. Hvordan dette er formidlet, og av hvem, fremgår ikke direkte av avhørers innledning. Avhører fremstiller det som om avhøret fortsetter på initiativ fra Bergwall ved å be ham "..berätta vad som är anledningen till att du ville att jag skulle komma tilbaks hit".

Svaret får vi når Bergwall rett etterpå får ordet:

Det var ju när du ringde då och berättade att du hade varit i kontakt med Kwast. och dels talade om då att det fanns bärighet, men också att det fattades, bitar, vilket jag begriper att det gör. och just när jag ringde

Side 2:

upp dig, ehh....så fanns berättelsen i mig och min förhoppning nu är att jag skall kunna fullfölja det berättandet, hade jag gjort det på en gång så hade säkert flödet varit ett annat....nu har det gått ett antal timmar och det blir genast lite svårare då, men jag skall göra ett försök.
Och du nämnde, det är också en av anledningarna, alltså det finns många såna där små infallsvinklar, när du sa....du nämnde också att, att det fanns någon norsk, en annan norsk obducent eller rättsmedicinare. som tittar på det här fallet, ehh...och den här lappen du skrev om skadebild o.s.v. ehh så vad det här i allt väsentligt handlar om, det är skadebilden... oj,..... och då har vi pratat om plats 1 och plats 2, plats 2, parkeringen, och plats 1 inte alls långt därifrån, ett litet, en liten vägavkrok. Ehh....och det här som händer på plats 1, sker i allt väsentligt inne i bilen ehh....och själva misshandeln, som sker, hon finns i baksätet... viss av klädesplaggen är

avrivna....och den första . allvarligare skadan jag åsamkar henne det är ett knytnävsslag endera i bröstbenet här eller strax under....men det träffar såpass allvarligt så att hon hostar och hostar ehh....hostar blod. Ehh....och på det följer en ansiktsmisshandel det jag beskrev tidigare i dag... där jag tar tag i hennes mun så här och håller hårt ehh....där jag har i bilen ehh någon form av pa...det ser ut som ett sittunderlägg fast det är stumt som det här bordet. Och mot det håller....jag håller alltså handen mot pannan och trycker hennes huvud hårt mot, mot den plattan och...misshandlar henne i ansiktet...alltså slår och vad jag minns alltså främst det är hur slagen träffar kindknotorna ehh....och därefter tar jag av henne resten av kläderna (suckar djupt)...och så åker jag iväg för att leta upp en plats att fullfölja dödandet, för dödandet har inletts i och med de här slagen...ehh....och så kommer jag till den här parkeringsplatsen, och i bilen...jag går ur bilen som jag beskrev också idag till baksätet då. och tar dom här strypgreppen och då jag uppfattar det här struma-aktiga och den här oväntade reaktionen och det är där hon kräks....ehh...och sen sker den här urbaxningen ur bilen...ehh och

Side 3:

vid det här laget tror jag att hon är död alltså... och när hon är ur bilen så sker det ytterligare våld mot halsen, strypvåld och vilken grad och så där det är jättesvårt att beskriva... men där har hon alltså kräk på sin kropp och så vidare när hon kommer ur bilen och jag upp....hon kräks i bilen....och jag uppfattar ingen kräkning utanför bilen, även om en sån kan ha skett eftersom jag också ser kräkning på.... på marken...och det här sker alldeles intill kanten av vägen som jag visade, sen kommer den här bilen enormt fort.... ehh.... jaa.... och i och med detta, och det jag tidigare beskrivit om strypningen o.s.v. ehh....så menar jag.... om du (ohörbart) minns...så är skadebilden komplett. Och nu får du ställa....

Hvilken obdusent eller rettsmedisiner som "tittar på fallet" fremgår ikke, og det fremgår heller ikke hvordan Bergwall hadde fått slik informasjon. Lappen han referer til, kjenner vi ikke innholdet i.

Det vi vet, er at det den 4. oktober 1999 var et møte på RMI mellom norske etterforskere (ingen svenske) og ansatte ved RMI. I et notat fra møtet adressert til etterforskeren ved Oslo politidistrikt og undertegnet av en av rettsmedisinerne fremgår det at bakgrunnen for møtet var at Bergwall var "aktuell gjerningsmann" for de uoppklarte drapene på Storvik og Jensen. Hensikten med møtet var ifølge notatet "å få utdypet opplysninger i obduksjonsrapporten og åstedsbefaringen som kunne være av taktisk nytte ved avhør av Thomas Quick". Spørsmålsstillingen til rettsmedisinerne på møtet var om obduksjonsrapporten kunne bekrefte hendelsesforløpet Bergwall så langt hadde beskrevet: at han hadde kvalt Gry, men at hun i stedet for å hovne opp og bli blå hadde blitt hvit og livløs svært fort.

I notatet er det videre gjengitt informasjon fra åstedsbefaringen og obduksjonen, blant annet detaljer om skadebildet. Om hodeskader står det følgende:

> *Hodeskadene kan i seg selv ha vært livstruende, og de har antakelig medvirket til dødsfallet, f.eks. ved at bevisstheten har vært nedsatt. Skader i høyre isseregion skyldes stump, lokalisert, relativt kraftig vold.*

Deretter følger *Betraktninger i forhold til Thomas Quicks beskrivelse av mulig hendelsesforløp*. Under denne overskriften står det blant annet at "obdusentenes beskrivelse av punktblødninger er ikke umiddelbart passende med Quicks beskrivelse av raskt og plutselig innsettende hvit ansiktsfarge". Videre står det

at dødsflekkenes lokalisering tyder på at avdøde har ligget 4–6 timer i ryggleie før hun ble flyttet og plassert i mageleie. Dødstidspunktet er i notatet vurdert til å være rundt kl. 13.00, på bakgrunn av Henssges diagrammer for dødstidspunktbestemmelse og uttalt dødsstivhet.

For øvrig nevnes det i notatet at det ble funnet spermier og blod, og hvilke undersøkelser som er gjort av dette i etterkant av obduksjonen, samt i 1990.

Avhører følger opp med å tilkjennegi at han er på jakt etter en beskrivelse av hodeskader, jf. avhøret av 6. oktober del II side 3:

> *SP: Du berättade i förmiddags här om att det sker nån form av våld mot hennes huvud i, om det nu var i .....*
> *TQ: I bilen...*
> *SP: Ja...kan du ta den delen, är den intakt i berättelsen? Du pratade om dörrstolpe o.s.v?*

Bergwall svarer, men uten å tilføre ny og/eller relevant informasjon. Avhører spør deretter om "dom har salgen mot bröstbenet alternativt..du visar någonstans vid mellangärdet..var uppträder det, var sker det någonstans, var finns hon då?" Bergwall svarer "i bilen". Avhører viser til at Bergwall har sagt at hun hoster blod og spør i hvilken mengde det kommer, uten at Bergwall kan gi et klart svar på det. Avhører spør da: "Hur länge är du kvar på den här platsen da, på plats 1, innan du åker vidare?" I dialogen som følger, fremstår det som om Bergwalls forklaring er i ferd med å endres på et svært sentralt punkt i hendelsesforløpet (fra side 5):

> *TQ: .....Det är alltid svårt att.. tider, men om jag skall uppskatta och sätta en gräns... snarare....så är jag på plats 1 inte längre än en halvtimme.*
> *SP: Har du berättat allt som sker på den här platsen? På plats 1? När du säger att dom här slagen mot, mot bröstbenet eller mot mellangärdet och att du sett blod som kan uppkomma, händer det någonting mer?*
> *TQ: (suckar) inte som jag minns det(viskar).....*
> *SP: Är hon vid liv när ni åker härifrån?*
> *TQ: Jag uppfattar som att hon är vid liv, ja.*
> *SP: Du uppfattar det som...men är hon det?*
> *TQ: Vet ej. Och att jag svarar vet ej...ehh...gör jag just därför att den här strypningen blir så märklig....ehhh...så när strypförsöken görs... eller strypningen görs vid plats 2, så kan hon ju faktiskt vara död då men då tror ja g det inte...jag uppfattar henne som levande då.*
> *SP: Du ser inte helt stabil ut när du uttrycker det här, du säger dels att. Att det kan vara så att hon är död när du kommer fram till plats 2, men du uppfattar henne som vid liv ändå på något vis. vad....*
> *TQ: Jaa...*
> *SP: men har du en klar bild av hur det är egentligen? Och kan du beskriva. vad är det här märkliga som uppträder, du har ju varit inne på det litegrand men kan du ta det scen för scen, hur du agerar och hennes fysiska reaktioner och när dom här....?*
> *TQ: Hon måste ha varit vid liv där, hon kräks ju där ehh...*
> *SP: Hur beter du dig själv, ditt agerande i det här läget som gör att hon kräks?*
> *TQ: Den här kräkningen kommer ju när jag sätter mina händer omkring hennes hals ehh...då kräks hon.*
> *SP: Men hur är hennes kropp i övrigt i det här läget, agerar hon på något vis, rör hon sig?...*
> *TQ: Nej. Det gör hon inte.*
> *SP: Helt passiv?*
> *TQ: Jaa.*

Den som leser forklaringen med et ønske om å få bekreftet at Gry døde på plass nr. 1, vil trolig finne bekreftelsen vedkommende leter etter.

Den som leser forklaringen med utgangspunkt i at Bergwalls forklaring er falsk, finner støtte for denne hypotesen i avhørers svært ledende spørsmålsstillinger. Inntrykket arbeidsgruppen sitter igjen med, er derfor at forklaringen har begrenset bevisverdi. Den begrensede bevisverdien er etter vår oppfatning godt synlig for alle som leser avhørene i sin helhet med tilstrekkelig bakgrunnskunnskap om saken, og med et tilstrekkelig objektivt blikk. Det at forklaringen likevel er tillagt så stor vekt i det samlede beslutningsgrunnlaget, viser derfor at den norske påtalelinjen ikke har vært kritiske nok.

Dialogutskriften av dette avhøret etterlater for øvrig et klart inntrykk av at Bergwalls forklaring påvirkes så vel utenfor som i avhørssituasjonen, og at det i betydelig grad bidrar til den reduserte bevisverdien. Det er uheldig. Det er ingen grunn til å tro at påvirkningen har skjedd bevisst, men den er synlig for en utenforstående leser.

Etter at avhører langt på vei har medvirket til å endre Bergwalls forklaring om drapsåsted, vender han tilbake til temaet skadebilde (se side 13). Han stiller følgende spørsmål:

> *Om vi tar kroppen från topp till tå. om vi går igenom dom skador som finns på huvudet enligt ditt sätt att minnas detta och det som är förenat med det. och sen försöker vi att verkligen gå igenom alltihop detalj för detalj, vad är det för skador i slutskedet när kroppen lämnas, på huvudet?*

Fra å starte som et åpent spørsmål utvikler deg seg til å bli et lukket spørsmål, som forutsetter hodeskader. Det er ikke god avhørsteknikk og var det heller ikke på 90-tallet. Vi ser igjen at måten spørsmålene stilles på, får direkte betydning for den bevismessige verdien av Bergwalls forklaring.

Dialogen fortsetter:

Side 14:

TQ:- Det finns en skada på höger sida, tinnings-öronregionen nånstans…
SP: Tinnings-öronregionen säger du, du pratar tyst.
TQ: Ja, ehh…det skall finnas kraftiga skador frontalt i ansiktet….ehh…möjligen klämskador, (ohörbart, ev mun och) misshandelsskador, med blodvite (ohörbart), där nåt svart också har runnit(visar under ögonen) ehh….och det är troligt att det finns rivningsskador på axlar och ehh…här uppe nånstans(visar på framsidan i nyckelbensregionen), det sker ehh… när jag river av henne kläderna…
SP: Är det skador som du som du har sett?
TQ: Jaa…dom måste jag ha sett, dom ser jag….det kan finnas skador på hennes händer, fingrar eller handleder men det vet jag inte… det har jag inget visuellt minne av…ehh….dom skadoma skall ha uppstått då…ehh…på plats 1. inte inne i bilen (ohörbart) då gör hon ingenting, ehh..men under den här avklädningsfasen så agerar hon en aning med armarna och händerna….och gråter…ehhh…det skall alltså finnas skador på hennes hals, otvetydigt, det skall finnas spår av blod kring hennes läppar och jag förmodligen också då i hennes mun.
SP: Du säger läppar och i hennes mun.
TQ: Ja….det skall finnas en kraftigare skada, endera i bröstbensregionen eller strax därunder det skall också finnas skador som jag har svårare
att beskriva men. buff… buffningsskador som också sker ehh…dels när knuffar huvudet mot stolpen och det kan ha blivit någon skada upptill

Side 15:

ehh…och även i bilen på plats 1 ehh…sen bör det finnas ehh…en annan typ av skador och det är när hon kommer ur bilen då ehh…det är skador som är…det är mera en slutsats jag drar än…än visshet.

SP: Vad är det för någonting i såfall som du drar som slutsats?
TQ: Ja att hon hamnar tungt ur bilen....och att det då också kan ha uppstått skador, hon är ju död då, som jag uppfattar det....
SP: Utesluter du ytterligare skador, om du tar kroppsdel för kroppsdel, mot huvudet? Om det skulle vara något utöver det du har pratat om?
TQ: Näe, det utesluter jag inte, eftersom det sker..våld mot huvudet och en specifikt riktad aggressivitet mot hennes ansikte och huvud.
SP: Om du pratar om huvud förutom ansiktet, var skulle det vara i så fall?
TQ: (lång paus, suckar)
SP: Är det nånting som du inte har berättat om?

Bergwall har tidligere forklart at hodet traff instrumentpanelet og/eller dørstolpen, noe som ikke fremstår egnet til å forklare skaden som obdusentene beskriver i høyre isseregion. På gjentatte spørsmål tidligere i avhørsprosessen har Bergwall gitt uttrykk for at det ikke er andre skader enn de han allerede har nevnt. Det fordres derfor en endring i Bergwalls forklaring for at den skal samsvare med obduksjonsrapporten også på dette punktet. Ved å spørre – igjen – om det er noe han ikke har forklart seg om, gir avhører Bergwall et tydelig hint om at det er noe som mangler i hans forklaring.

Bergwall sier at han aldri har lært seg å skalle, han vet ikke hvordan det gjøres. Da responderer avhører slik:

SP: Du blir berörd när du säger något om skallning Thomas, är det nåt du försöker att förmedla, att det har inträffat och som du inte har varit inne på tidigare, så är det viktigt att du berättar det nu, om det är en sån skadebild någonstans?
TQ: H m m h m m m jag har alltså ett minne av ett kraftigt, alltså en kraftig skallning, men jag vet inte hur man skallas och...ehhh...det blir så osannolikt.
SP: Hur ska vi tolka det är Thomas? Du måste sätta ord på det, du får inte vara kryptisk i det här läget, du har bett att jag skall komma tillbaks hit för att du ska redovisa, så försök att vara tydlig i det här läget nu.
TQ: Jag skallar henne.
SP: Och var träffar det i så fall?
TQ: (suckar)....när vi ska in i bilen.
SP: var är ni nånstans då?
TQ: I Oslo...

Side 17:

SP:Inne i Oslo när detta händer. Och den där skallen var träffar den nånstans på henne då? Det är viktigt att det är korrekta uppgifter Thomas som du lämnar, du var lite grand.... om jag säger inom citationstecken vinglig i förmiddags och tog tillbaks en del uppgifter, det ber jag dig, att du skall vara korrekt om det här är en väsentlig uppgift som du lämnar.
TQ:Jag vet inte exakt var (ohörbart)..
SP:Skallningen.
TQ:Träffar, men den träffar i håret, den träffar alltså (suckar)...här någonstans i den här regionen.
SP:Du visar baktill, upp, bakom höger öra, högt upp mot huvudet, och så nickar du när jag beskriver. Är det den regionen som är aktuell för det här?
TQ:Ja, det är det.
SP:Vad är hennes reaktion på den här skallningen? Hur pass allvarligt är det?
TQ:Det är då, avsvimmningen eller medvetslösheten inträffar, den är allvarlig.
SP: Det här som du har beskrivit mot dörrstolpen eller.. du skakar på huvudet, är det en felaktig uppgift?

Side 18:

TQ : Det är en felaktig uppgift, och den här skallningen sker alltså när hon
ehh..ska in i bilen, så den sker ehh...om hennes huvud är här och mitt huvud är här, så blir skallningen, sker inte så utan sker snett...

Avhører spør igjen om det er "fler skadebilder som du inte varit precis kring?". Bergwall svarer benektende.

Avhører forsøker deretter igjen å få et sikkert svar på om drapet skjedde på plass 1 eller 2. Dialogen går slik:

> *SP: Det som jag inte fått grepp på Thomas, det är alltså när du upplever henne som död. det kan bero på att jag inte kommer ihåg det riktigt, men det skulle vara väldigt bra om du kunde säga det i klartext när du uppfattar henne som död. Är det på plats 1 eller är det när du kommer fram till plats 2, eller sker det först på plats 2 att hon dör, har du det klart för dig så redovisa det också i klartext.*
> *TQ: Jag har det inte riktigt klart, jag uppfattar henne som levande när vi kommer till parkeringen....ehh....men när jag skall strypa henne, så är hennes kroppstyngd så som om hon vore död alltså ehh...och här kan det finnas en fantasi hos mig att hon ska vara död. att det är här dödandet skall ske. ehh...och jag uppfattar henne som levande, men om det är i kraft av viljan att hon skall vara levande det vet jag inte, Jag vet det tammefan inte. (gråter).*
> *SP: Du minns det helt enkelt inte, det kan vara både och?*
> *TQ: Det kan vara både och. (Gråter)...och det är fruktansvärt otäckt att tänka tanken och känna känslan att ha försökt strypa en död människa.(gråter).*
> *SP: Ska vi ta en kort paus. Klockan är 19.08*

Bergwall, som i avhøret av 27. januar 1999 summarisk redegjorde for å ha drept 28 personer, begynner nå tilsynelatende å gråte ved tanken på at han har forsøkt å kvele et allerede dødt menneske. Avhører velger da å ta en pause. Slik forklaringen nå ligger an, etter avhørers "oppsummering", åpner den for to alternative drapsåsteder. Lengden på pausen fremgår ikke av utskriften. Avhører starter opp igjen med å ta utgangspunkt i skallingen og spør: "...ser du själv nån visuell effekt av det här, blir det nåt sår, blir det blödning, hör du någonting i samband med den här skallningen?"

Dialogen fortsetter (side 19):

> *TQ: Framförallt känner jag det i min egen skaile...ehhh...(suckar)...när jag var inne i förmiddags på det här, att jag gjorde en stickskada på hennes sida. och då sa jag att jag. att jag kände, alltså minnas känslan hur. hur kniven gick genom huden och så vidare, ehh...och då fanns det här, här någonstans(visar på en punkt i luften vid sidan om sig själv), ehh....och det här var en sidobeskrivning av, av det här minnet så att säga, alltså jag minns mycket väl, hur jag skallar henne, hur det kändes i mig, och ehh... hur det kändes i henne så att säga, det är så att jag uppfattar ju ehh...smällen på mitt huvud och i hennes huvud, d.v.s jag både hör ...ehh.... och hur ska jag kunna förklara detta....*
> *SP: Det är en känsla som du har och någonting som du hör, är det någonting som går sönder, eller är det...en konkret fråga som kan förefalla ledande, men jag känner alltså inte till omständigheterna här, det vet du sen tidigare....*
> *TQ: Ja.*
> *SP: Är det nånting som...går hennes huvud sönder, går skallbenet hennes sönder eller inte?*
> *TQ: Vet ej.*
> *SP: Vet ej?*
> *TQ: Näe.*
> *SP: Vad är det för nånting du känner då?*
> *TQ: Det känns alltså som om jag träffar den här hårda ytan och microdelssekunden efter så känner jag en slags mjukhet och efter den här microdelssekundens mjukhet så känner jag smärtan i min egen panna ehh...*

SP: Är din skallning så hård så att du teoretiskt sätt skulle kunna förutsätta att hennes skallben går sönder i det läget, du pekar hela tiden mot höger sida?
TQ: Ja, det vet jag inte, jag vet.....
SP: Det vi har pratat tidigare om. förlåt...

Avhører stiller noen flere spørsmål om skadebildet. Bergwalls forklaring om bruk av kniv følges imidlertid ikke opp med ytterligere spørsmål. Etter kort tid endres temaet til plassering på funnstedet. Bergwall sier blant annet at hodet ble liggende med retning "mot vägen" (side 26). Det stemmer ikke med faktum i saken og ser heller ikke ut til å stemme med skissen han tegnet i avhør 22. september. Han nevner også noe hvitt som hodet ligger mot. Det lå en hvit stein på funnstedet. Den lå imidlertid ikke ved hodet. Bergwall beskriver også – som han har gjort tidligere i avhørsprosessen – kroppens unaturlige og forvridde stilling på funnstedet, som "armarnas onaturliga vridning". Avhører gjengir det Bergwall demonstrerer for ham: "Du har handflatorna uppåt och vinklat i armbågsleden". Det stemmer ikke med faktum. Gry lå i en naturlig stilling, med armene langs siden.

11.10.9 Egenrapport 12.10.99

Dok. 06,10 er datert 12. oktober 1999. Innholdet, nedtegnet av Penttinen etter telefonsamtale med Bergwall, gjengis i sin helhet her:

Samtalet ägde rum 1999-10-12 klockan 11.45. Quick ringer upp, och ställer frågan om det uppgifter han lämnat i förhören är tillräckliga, eller om det i utredningen kring Gry Storvik krävs ytterligare förhör. Han får svaret, att undertecknad fortfarande saknar kännedom om de faktiska om ständigheterna i ärendet, och att en bedömning av hans uppgifter för närvarande görs av norsk utredningspersonal och förundersökningsledaren gemensamt. Undertecknad lämnar informationen att den värdering som tidigare gjorts kring ifrågavarande förhörsuppgifter, bedömts innehålla substans som för utredningen vidare. <u>Quick lämnar då spontant följande uppgifter om brottet:</u>
Han vill klargöra att Gry mördas på den plats som han i förhören benämnt "Plats 1"
Att han befinner sig på denna plats under ca 3-4 timmar, innan han transporterar kroppen i bil till fyndplatsen. Att han under dessa 3-4 timmar, åsamkat kroppen någon form av skada, alternativt skador, som med sannolikhet av en rättsläkare kan bedöm as ha tillkommit efter döden. Quick uttrycker ordagrannt att han är: "hur säker som helst på detta". Att han efter det att kroppen tagits ur bilen på fyndplatsen, "förstår, men ser inte", att det uppkom skador på Grys kropp, huvudsakligen på "rygg och framsida". Och att även dessa skador således tillkom efter döden.

Med dette stadfestes en av de mest sentrale opplysningene i Bergwalls forklaring i en egenrapport skrevet i etterkant av en telefonsamtale mellom ham og Penttinen, og ikke i en avhørssituasjon. Til forskjell fra i avhør er Bergwall nå "hur säker som helst". Notoriteten ved ordvekslingen i samtalen og hva som konkret har foranlediget den, er naturlig nok dårligere enn om informasjonen hadde fremkommet i et formelt avhør med lydopptak og dialogutskrift. Måten avhørene av Bergwall ble sikret og protokollert på er i utgangspunktet et eksempel til etterfølgelse: lydopptak og dialogutskrifter. Den uformelle kontakten mellom avhørene svekker beklageligvis bevisverdien av hans forklaring. Slik egenrapportene er formulert etterlater de et inntrykk av at det har foregått noe utenfor avhørssituasjonen som ikke tåler kritisk lys. Bedre notoritet ville bidratt til å unngå unødige spekulasjoner i ettertid.

Kontakt utenom formelle avhør er normalt uproblematisk, og ofte nødvendig, dersom det dreier seg om praktiske problemstillinger og informasjonsutveksling som ikke er direkte knyttet til saksforholdet. Uformelle samtaler

var for øvrig langt mer vanlig på 90-tallet enn i dag. I avhørsprosessen av Bergwall er det imidlertid et gjennomgående trekk at sentrale opplysninger om saksforholdet formidles i slike samtaler. At denne praksisen fikk pågå i hele perioden de norske sakene ble etterforsket, viser at en ikke var tilstrekkelig kritisk til avhørsprosessen.

Ved påtaleavgjørelsen på norsk side ble opplysningen i ovennevnte egenrapport tillagt stor vekt, jf. statsadvokatens oversendelsespåtegning av 27. april 2000 side 2 nest siste avsnitt:

> *Undertegnede vil også særlig fremheve at Quicks forklaring om at Gry Storvik døde et annet sted og så lå i hans bil i rygg/sideleie i noen timer før han forlot henne på parkeringsplassen stemmer med det faktum at Gry Storvik, da hun ble funnet, hadde dødsflekker som hadde dannet seg i det leie hun lå og dessuten dødsflekker som viser at hun også må ha ligget i rygg/sideleie i noen timer etter at hun døde.*

11.10.10 Egenrapport 14.10.99

Våre tanker om hva som kan ha skjedd i samspillet mellom etterforskingen og psykoterapien, og hvordan det potensielt kan ha påvirket Bergwalls forklaring, får næring når vi leser neste egenrapport, datert 14. oktober 1999 og signert Penttinen. Den lyder slik:

> *Dag som ovan skickades per post följande förörsutskrifter samt promemoria till prof. S-Å Christianson.*
> *1. Förhör angående Gry Storvik hållet 1999-09-22*
> *2. -"- 1999-10-06:1*
> *3. -"- 1999-10-06:2*
> *4. Promemoria daterad 1999-10-12.*

Det er bra at oversendelsen av saksdokumentene gis notoritet. Utfordringen ligger i at en ikke har kontroll på om og eventuelt hvordan informasjonen ble videreformidlet til Bergwall.

11.10.11 Avhør 20.10.99

På bakgrunn av Bergwalls forklaring så langt kunne etterforskingsledelsen valgt å sette en sluttstrek for hans "frie" forklaring om skadebilde og hendelsesforløp, deretter stilt spørsmål om temaer som i liten eller ingen grad var berørt, og til slutt presentert ham for de faktiske omstendighetene i saken. Den svenske etterforskingsledelsen anså seg imidlertid ikke ferdig med verken skadebilde eller hendelsesforløp.

Avhøret 20. oktober 1999 er tatt på Säter kl. 10.00. Dialogutskriften utgjør 55 sider pluss vedlagte skisser. I tillegg til to svenske avhørere er forsvarer til stede. Etter først å ha gjengitt innholdet i egenrapporten av 12. oktober viser avhører til at Bergwall ringte ham mandag 18. oktober og sa at det kunne bli problematisk å verbalisere hendelsesforløpet og skadebildet i avhør, og spurte etter hjelpemidler for å gjøre det enklere. Avhører sier at han derfor har tatt med skisser av en kvinnekropp som kan ses fra begge sider, inkludert begge sider av hodet. Avhører ber Bergwall benytte skissene dersom han føler for det. Deretter spør avhører om det "finns någon omständighet i det här händelsesförloppet, till exempel kring skadebilden, som har fäst sig så att du kan direkt gå in själv och börja berätta i det här".

Dialogen fortsetter slik:

> *Q: Jo, det är klart att det finns detaljer som har fäst sig, sedan i vilken ända jag skall börja det vet jag kanske inte riktigt.*
> *F: Men du kan ju välja att ta det i kronologisk ordning eller om du vill gå in på något specifik detalj i den här skadeberättelsen.*

Side 3:

> *Q: Jag kan ju-, jag gör der lite enkelt för mig själv genom att återknyta till det samtal jag hade med Sven-Åke igår och gå in på en skadebild som för mig själv ter sig märklig, och då finns vi alltså på parkeringsplatsen och kroppen ligger där*

den ligger. Och där kan jag nu på en gång korrigera mig lite. jag har alltså värjt mig, tycker jag själv då, av förståeliga själ. det är jag som tycker det är förståeliga själ. Jag har ju besknvit att jag ser hennes skuldror och så vidare, jag har liksom inte riktigt vågat titta på kroppen (ohörbart). Men hon ligger alltså på rvgg och det är vissa skadebilder som jag-, alltså inte får-, som inte går ihop för mig själv. Nämligen hennes ben, nedre delen av benen. så ser jag blåröda blåmärken och jag kan för mitt liv inte minnas och dra mig till minnes, att jag har riktat slag eller annat våld mot hennes ben. Jag upplever det själv, alltså strax innan jag skall lämna platsen, det här som kusligt, och redan där alltså så funderar jag över hur har dom här skadorna kommit till. Och mm egen-, jag drar ju någon slags eller någon form av slutsats, att hon måste ha varit, alltså under bilfärden från plats 1 till parkeringsplatsen. Så måste hon ha kommit i rörelse, det är det enda sättet jag förklara dom här skadorna. Och likadant så känner jag, något tidigare då. på hennes ansikte och jag tar ett sånt här tag, och upplever det som om hennes käke är låst och där huden känns en aning hård och sådana där konstigheter, men framför allt så lägger jag märke till den här låsta käken och det skulle alltså kunna förklaras av att jag har riktat ett kraftigt slag mot käken, mot hakan. Och jag kan alltså inte dra mig till minnes det heller, att ett sånt slag eller ett sånt våld har utövats mot hennes käke, så det blir ju också ett mysterium för mig på platsen där, hur har denna skada uppstått och jag hittar liksom inget svar på den.

Av Bergwalls forklaring forstår vi at han har hatt en samtale med Sven Åke Christianson dagen før, og at skadebildet har vært tema i samtalen. Det har potensiale til å skade formålet med etterforskingen. Dersom Bergwalls forklaring skal kunne tillegges vekt ved bevisvurderingen, har det betydning hvorvidt den fremstår uforbeholden og upåvirket. Etter vår vurdering er uformelle samtaler med Christianson – som har tilgang til saksdokumentene – en omstendighet som er egnet til å svekke bevisverdien av Bergwalls forklaring, uavhengig av innholdet i disse.

Avhøret fortsetter med at Bergwall tegner og markerer på skissene mens han forklarer seg frem til klokka er 10.45. Forklaringen fremstår ustrukturert, og det er vanskelig å få tak i detaljer og rekkefølge i hendelsesforløpet. Han prater om skader som dels er påført mens hun var i live, dels om skader påført etter døden. Og han prater om skader påført henholdsvis i Oslo sentrum, på plass 1 (drapsstedet) og på plass 2 (funnstedet). Kort oppsummert går forklaringen ut på

- at han skallet henne idet hun setter seg inn i passasjersetet (i Oslo sentrum)
- at han utfører "strypvold" mot halsen hennes, med påfølgende oppkast
- at hun påføres kjevebrudd etter døden
- at han støter med albuen mot ansiktet hennes
- at han stikker kniven mot magen og det oppstår "blodflöde"
- at han risper kniven mot brystet etter døden
- at han fører sin knyttneve inn i skjeden hennes etter døden

Etter 20 minutters pause fortsetter avhøret kl. 11.05 med at Bergwall nevner blåmerkene på bena, som han ikke kan forklare. Han beskriver også hvordan han etterlater henne i ryggleie på plass 2. I dialogen som følger, gjør avhører ham oppmerksom på at han har variert sin forklaring om hvordan Gry ble etterlatt på funnstedet; forklaringen var først at hun ble etterlatt på magen med armene forvridd, og nå har han korrigert det til at hun ble etterlatt på ryggen. På spørsmål om hvilken versjon som er korrekt og hvorfor forklaringen endres, svarer Bergwall:

Q: Det är ju den här visuella minnesbilden, men det finns också ett annat slags minne och det handlar om hur jag vill att hon skall upptäckas, hur... att det är en död och skändad kropp som skall upptäckas, alltså den fantasin, det är ju den jag minns.
F: .Är det fantasi att lämna henne så eller är det reell minnesbild av att hon de facto ligger på detta vis, därför att man upptäcker att det är en död kropp som ligger naken på en parkering det må man väl inse när man upptäcker det.
Q: Jo, men fantasin handlar ju om att-, alltså fantasin är ju mångfacetterad när den handlar om att man skall se denna ensamma kropp, denna ensamma människa, men man skall också se och förstå, man kan förstå eller tro sig förstå, att det har brukats sexuellt våld mot henne.
F: Och hur skulle den förståelse komma genom att upptäcka detta, att det är sexuellt våld.
Q: Ja, det är-, alltså det är en dålig jämförelsebild, men ändå. hade jag lämnat gevärspipan i hennes slida eller det här tillhygget i hennes slida, så hade det ju varit uppenbart, det sexuella våldet och skändningen. Alltså, det är en likartad fantasibild jag har. Att det skall synas.

Side 23:

F: Vad är det du pratar om när det gäller det sexuella våldet som du har ringat in kring hennes kön och så vidare, kan du ta det full ut Thomas och berätta vad det där är frågan om.
Q: Jag minns inte riktigt.
F: Du minns inte riktigt men du minns någonting i varje fall.
Q: (tystnad)
F: Vi strävar ju efter att vi skall ta en korrekt beskrivning av dom här omständigheterna, kunna stämma av i detalj vad som har före.
Q: Mm, mm.
F: Och då är det viktigt, att du är också utförlig även om det är svårt för dig.
Q: Mitt eget-, min egen minnesbild stannar vid att jag för in en näve i hennes slida (ohörbart) grövre våld mot hennes könsorgan minns jag inte.
F: Har du själv något sexuellt agerande mot hennes underliv.
Q: Med min kropp?
F: Ja.

Side 24:

Q: Med mitt könsorgan?
F: Ja.
Q: Nej, det har jag inte.
F: Utesluter du det helt och hållet.
Q: Ja

I stedet for å la dette klare og entydige svaret bli stående fortsetter avhører å spørre om samme tema:

F: Du sade att din tanke stannade vid det här med att föra in din hand i hennes slida.
Q: Ja.
F: Âr det en tanke som du inte vågar fortsätta eller förekommer det någonting ytterligare.
Q: Jag vet faktiskt inte.
F: Du vet inte säger du, kan du ha gjort det fast du inte kan berätta det.
Q: Jag kan inte utesluta det, det kan jag inte.

Fra å gi et klart og entydig svar på spørsmålet om seksualisert vold har avhører gjennom sitt ledende spørsmål bragt Bergwall i en situasjon hvor han verken kan bekrefte eller avkrefte at han har utøvd slik vold. Begge muligheter står nå åpne; det kan ha skjedd, eller ikke.

Avhører gir seg ikke med dette. Han stiller nå et hypotetisk spørsmål: "Vad skulle det vara i så fall, om du ....."

Til dette hypotetiske spørsmålet, der Bergwall oppfordres til å resonnere, svarer han (side 25):

Det handlar ju i så fall om, det berättade jag också tycker jag själv då, att föra in en knuten hand, en brutalisering, alltså ett aggressivt riktat våld mot hennes könsorgan, och den känslan känner jag ju igen och den minns jag ju. alltså den aggressiva attacken, men som jag minns det så stannade det vid den här knutna näven. (ohörbart)

Avhører skifter tema. Bergwalls forklaring om bruk av kniv har frem til nå vært en opplysning som er i strid med faktum i saken. Det endrer seg imidlertid gjennom følgende dialog i avhøret side 25 og videre:

F: Du har ju varit inne på andra skadebilder här också, du har gjort en del markeringar med våld som skulle ha utförts med kniv. Hur tydliga skador blir detta och är det klara minnesbilder att det förekommer.
Q: Det är inte en slump att jag gör tunna streck där och det handlar ju om otydligheten.
F: Du säger att det inte är en slump att du gör tunna streck utan det handlar om otydlighet. Kan du förklara det så att det blir begripligt för oss, i klartext.
Q: Jag vill minnas så att säga, min (ohörbart), hur skall jag uttrycka det, att jag rispar hennes bröst och att jag gör det när hon är (ohörbart).
F : Du pratar tyst nu Thomas.
Q: Där finns det en, tycker jag själv, en hygglig, att jag har en hygglig minnesbild av det. Och det här röda strecket det handlar ju om den här aggressiva fantasin, sedan är jag oklar om den fullföljdes eller inte.
F: Det är ju oerhört viktigt, det förstår du väl när vi skall stämma detta, att vi måste kunna konstatera, att förekommer det knivvåld eller gör det inte. Innan vi hade pausen här så säger du, att dom här risporna finns och nu säger du att det är mer eller mindre fantasi ikring det här.
Q: - Nej.
F: Då uppfattade jag dig fel då.
Q: Ja.
F: Då tror jag att du måste förklara ytterligare. Rispandet det hade du någon-, om du tar den på bröstet först och främst. Du sade någonting om att det är tunna streck och så vidare.
Q: Nja, att jag har gjort ett tunt streck på bilden, handlar om en otydlighet i mitt eget minne kring dom här skadorna. Jag vill minnas och kommer minnas, med en hygglig grad av tydlighet, att jag rispar hennes bröst när hon är död. Jag minns fantasin om att attackera henne aggressivt när hon lever, med kniv i midjetrakten. Vad jag inte kan skilja ut det är om den fantasibilden är tydligare än det faktiska våldet som träffar henne.
F: Som jag tolkar det du säger, så är det kan förekomma, att det finns dom hår skadoma.
Q: Ja.
F: Men det kan också vara någonting som du har haft tankar om att utföra.
Q: Ja.
F: Har jag fattat dig rätt då?
Q: Ja.

Med denne avsluttende bekreftelsen er forklaringen om kniven redusert fra å stå i klar motstrid til det øvrige bevisbildet til en omstendighet som ikke kan tillegges vekt verken i den ene eller andre retningen. Det kan ha skjedd, eller ikke. Dette er nok et eksempel på at Bergwalls forklaring gradvis tilpasses det eksisterende bevisbildet slik at det blir mulig å fatte en positiv påtaleavgjørelse.

Nå som forklaringen om kniven er i mål, går avhører over til å snakke om hodeskaden igjen. Fra side 29 går dialogen slik (B= forsvarer, advokat Borgström):

F: Den här lokalisationen av skadan, att du har markerat vid exakt på den här platsen,

hur pass säker är du ifråga om positionen, för du har ritat den på höger sida.
Q: Ja. och jag utgår-, jag utgår-, här utgår jag alltså ifrån när hon kliver in i bilen och jag skallar henne, och då träffar alltså skallningen mer åt höger än mitt på.
F: Det var inte det exakt som jag menade, men i förhållande till att det är på högra sidan, att lokalisationen är just här där du har ritat, finns det en möjlighet till positionsändring i den här delen eller är det så som du säger här, att du ställer en relation till att du skallar henne när hon befinner sig just i den positionen.
Q: Ja. jag skulle ju kunna visa på Jan, jag vet inte om det blir tydligare, (ohörbart)
F: Om du visar på mig när jag sitter här då, det kanske är lättare för dig.
B: Eller på mig.
Q: Ja, just det.
F: (ohörbart) på Clas. så ser jag bättre.
Q: Har du till och med lust att ställa dig ner på knä. Så hamnar (ohörbart) så och det här slaget träffar där, att jag har...

Side 30:

F: Det är på höger sida och ganska högt upp (ohörbart).
Q: Ja.
F: Är det (ohörbart) vinkeln som du visar också nu.
Q: Ja. så (ohörbart) säga alltså att skallningen träffar så och slaget vill träffa samma yta (ohörbart), då hamnar det så.
F: Mm, okej, då fattar jag, en tydlig bild klar för mig. Ar det ett enstaka slag eller är det upprepat.
Q: Jag minns det som ett enstaka, ett enstaka slag är det visst.
F: Varför minns du det som ett enstaka slag, utesluter du att det har varit fler (ohörbart).
Q: Ja. det gör jag.

Deretter spør avhører igjen om det finnes "mer skadebilder" som Bergwall ikke har vært inne på (side 30). Slik vi forstår svaret (som ifølge dialogutskriften er utydelig) mener Bergwall at han i hovedsak har fortalt om skadebildet. Avhører ber ham da fortelle hva som skjedde de 3–4 timene på plass 1. Forklaringen som følger, er springende og til dels vanskelig å forstå sammenhengen i. Av opplysninger som ikke har fremkommet tidligere, nevner nå Bergwall at han har utført oral vold ved bruk av en løspenis som han har med seg, og at det blir skader av det (han peker mot tannkjøttet). Han bruker løspenisen også i skjeden, uten at skader oppstår. På spørsmål om han har utøvd seksuell vold med sitt kjønnsorgan mot hennes svarer han benektende.

Ifølge Bergwall er det etter dette at et siste, dødelig slag mot hodet påføres. Det han oppfatter som dødsstivhet (som gir seg utslag i at hun ikke synker sammen), inntrer umiddelbart og opphører ikke.

Avhøret fortsetter kl. 12.50 etter en times lunsjpause. Det første avhører bringer på banen etter pausen, er "ordningsföljen i den här skadeutvecklingen som har skett med den här inledande skallningen och vilka skador som sedan kommer i tidsordning." Ved hjelp av skissene Bergwall har notert på underveis resonnerer avhører og Bergwall seg sammen frem til en kronologisk tidsrekkefølge på skadebildet.

Etterpå spør avhører igjen – slik han har gjort en rekke ganger tidligere i avhørsprosessen – om det finnes "omstendigheter här som du kan utveckla som vi inte har berört". Bergwall svarer, som han har gjort en rekke ganger tidligere i avhørsprosessen: "Nej, jag tror inte det".

Avhører gir seg imidlertid ikke og spør (side 43):

När det gäller skadan emot huvudet och det här, eller rättare sagt, vi kan ställa den här frågan (ohörbart) Om du besknver plats 1, hur ser det miljömässigt ut där du är, omgivningen och där kroppen ligger

och där fordonen står, vad är det för sorts plats.

Bergwall beskriver det som en veldig liten glenne i skogen, med innslag av bjørketre. Avhører anser seg fortsatt ikke ferdig med hodeskaden. Han spør nå (side 45):

F: Det här föremålet som du har ritat och beskrivit, som kommer till användning här vid det här slaget mot huvudet, om du skulle göra ett försök att ta det minnet så tydligt som du möjligen kan erinra dig det och beskriva hur du upplever det här föremålet. Går det att göra någon form av förtydligande ytterligare i den här delen. Jag tänkte alltså på din känsla i handen när du håller i det här.
Q: - Det är ett relativt tungt föremål. Jag skulle vilja beskriva det som endera något mellanting mellan en bilradio och ett mindre-, en sådan här mindre kupévärmare. men vilket det är av det, det vet jag inte.
F: Är det så, att du vet egentligen vad det är?
Q: Nej, jag vet inte.
F: Du vet inte, men dom föremål som du pratar om nu det är alltså producerade föremål, förut så vad du inne på en vedklabbe eller något sånt där.
Q: Ja, men det är ju tyngd i föremålet, det är det.

Avhører forlater temaet redskap.

På side 52 tar avhører opp et annet relevant tema som i liten grad har vært belyst i avhørsprosessen:

F: Du har ju också i något sammanhang nämnt någonting beträffande motvärnsskador, att hon har någon form av utav motstånd i det här, men i dagens berättelse så är hon. som jag har förstått det i alla, så är hon medvetslös efter det att (ohörbart).
Q: Ja, ja.
F: Finns det motvärnsskador.
Q: Nej, det jag inte föreställa mig. Jag kan inte minnas att jag sagt det i ett förhör.
F: Du har sagt att hon kämpar emot i visst läge då.
Q: Ja, nej.
F: Det är inte så.
Q: (tystnad).
F : Du skakar på huvudet.

Avhøret avsluttes kl. 13.20. Vedlagt den 55 sider lange dialogutskriften er skissene Bergwall tegnet på mens han forklarte seg. De ser slik ut:

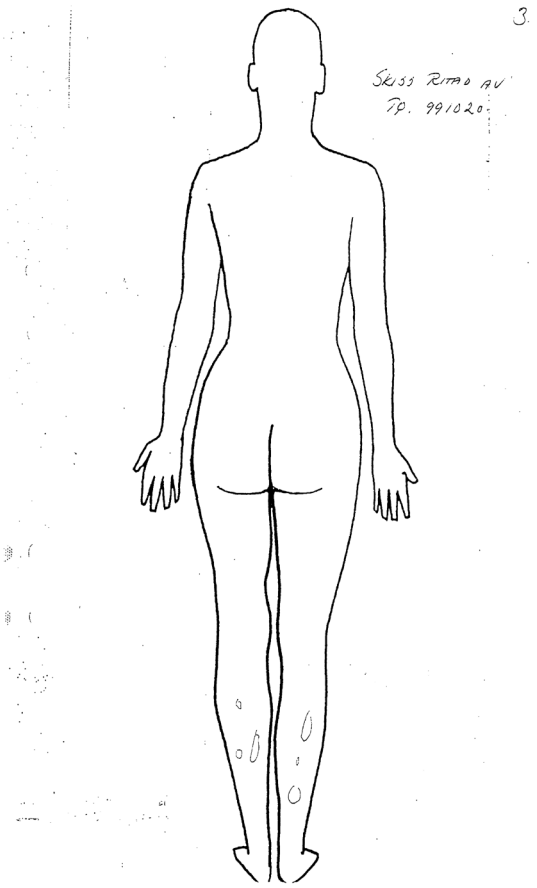

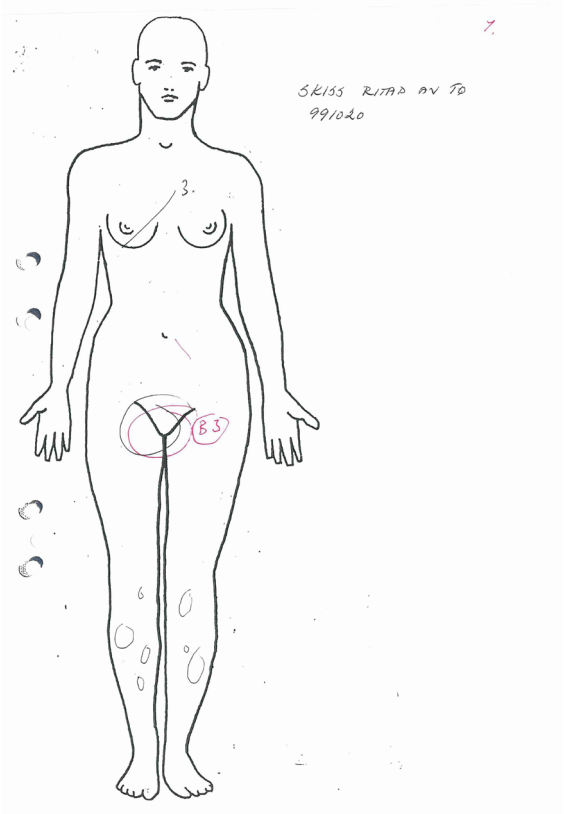

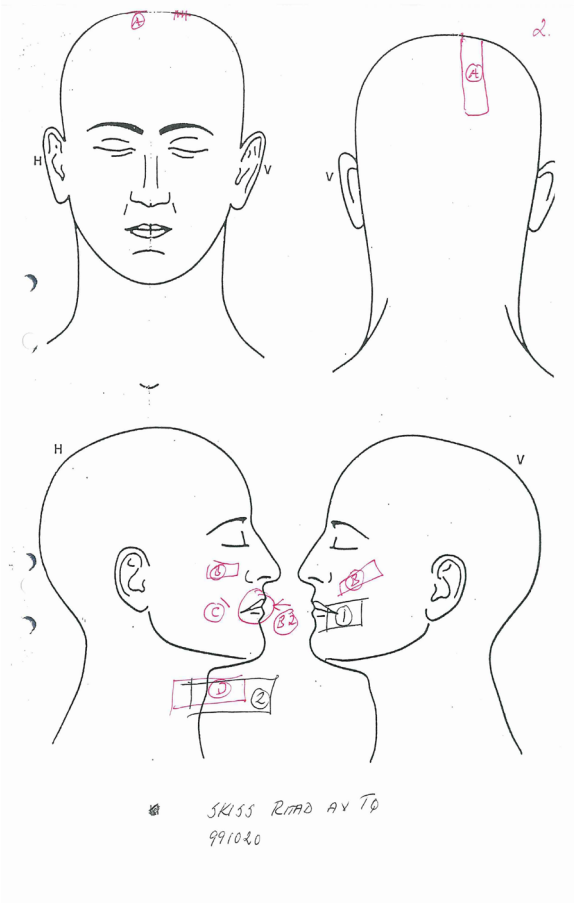

11.10.12 Egenrapport 27.10.99

Egenrapporten er skrevet etter en telefonsamtale mellom forsvarer og Penttinen. Ifølge Penttinen ble han oppringt av forsvareren som hadde fått i oppdrag å formidle opplysninger om drapet på Gry:

> *Uppgifterna är ordagrannt antecknade och rör skadebilden på Gry Storvik:*
> *"Före huvudslaget, stryper han med händer och stoppar tyg i munnen. Vet inte om dödsorsaken är strypning eller kvävning. Minns inte vad sorts tyg det är fråga om. Detta sker på Plats 1".*
> *"Därefter använder han en yxa med kort skaft. Det är baksidan av yxan som träffar huvudet. Minns inte om stelheten uppkom efter strypningen eller slaget. Tror att det är efter strypningen."*

11.10.13 Egenrapport 04.11.99

Pentinens egenrapport datert 4. november 1999 er skrevet etter at han ringte Bergwall ved 10.30-tiden samme dag:

> *Anledningen var att höra om det inför det förestående förhöret, avseende mordet på Gry Storvik, fanns behov av utrustning i form av klädsel eller föremål.*
> *Avsikten med förhöret är att T Quick skall få möjlighet att praktiskt visa med en docka som förevisningsobjekt, hur han agerat vid brottets utförande. T Quick har i tidigare sammanhang uttryckt att han i slutet av innevarande vecka skulle lämna besked i frågan om eventuell utrustning.*
> *Under samtalet säger T Quick att han ännu inte funderat färdigt kring detta och vill vänta med att ge besked tills på fredag eftermiddag. När undertecknad påpekar att tidsutrymmet för anskaffning av utrustning börjar krympa, säger T Quick att det är bra om det finns en presenning tillhands. På fråga om hur den skall se ut, beskriver han, att det vid brottstillfället funnits "en presenning i storlek 2X3 meter,*

med en struktur som grovt tyg, ej plast", samt att Gry Storvik både "stått och legat" på denna.
Samtalet avslutas med att en förnyad kontakt om eventuell klädsel på dockan och eventuella ytterligare föremål skall ske under fredagseftermiddagen.

11.10.14 Egenrapport 09.11.99

Innledningsvis i egenrapporten datert 9. november 1999 og signert Penttinen, står det at han sammen med en annen svensk etterforsker, tre norske etterforskere og rettsmedisiner Kari Ormstad besøkte Bergwall på Säter sykehus søndag 7. november. Formålet med besøket var å velge ut steder i terrenget i nærheten av sykehuset hvor Bergwall påfølgende mandag skulle demonstrere hvordan han drepte Gry Storvik. Etter et kort møte på avdeling 36 på Säter sykehus, hvor Birgitta Ståhle også sluttet seg til dem, bega de seg ut i terrenget. Forsvarer var ikke til stede, men var orientert i forkant. Deretter står det:

Thomas Quick valde på eget initiativ ut ett område i omedelbar anslutning till en närbelägen idrottsplats. Där beskrev han även hur han önskade ha en bil placerad, och att detta fordon med fördel kunde vara på plats i samband med att förhöret skulle starta nästa morgon.
När vi befann oss ute i området, berättade Thomas Quick spontant, att han utöver den utrustning han tidigare begärt till förhöret, även önskade ett tygstycke som skulle ha löpsnaror i båda ändar. Han beskrev att tyget skulle vara tunt och av slätt material.
Efter detta avslutades besöket ute i terrängen och Thomas Quick transporterades tillbaks till avdelning 36.
Med anledning av T Quicks begäran om "tygstycket", inköptes en scarves i ett närbeläget varuhus. Detta tygstycke kom senare till användning i samband med förhöret.

11.10.15 Avhør 08.11.99

Den 8. november ble det avholdt det som i ettertid er omtalt som et demonstrasjonsavhør. Avhøret ble avholdt utendørs, i et område i nærheten av Säter, og formålet var at Bergwall skulle demonstrere hvordan han gjennomførte drapet. Under avhøret ble det benyttet gjenstander han selv ba om å ha tilgjengelig. Til stede var i tillegg til Penttinen og Bergwall, Wiggo Lundamo, Anders Eriksson og Kari Ormstad. De to sistnevnte avga senere en sakkyndiguttalelse. Dialogutskriften er på 46 sider.

Bergwall starter sin forklaring med at han skallet Gry da hun var på vei inn i bilen i Oslo. På utfarten til motorveien kviknet hun til og var ved bevissthet. Han slo henne med albuen i ansiktet, nærmere bestemt partiet rundt venstre kinn, mens han kjørte. Da hun kom til seg selv på vei ut av Oslo, ba han henne være stille, og slik ble det, ifølge hans forklaring. På direkte spørsmål om den tidligere beskrevne volden mot instrumentpanelet eller dørstolpen har skjedd i virkeligheten, svarer han nå benektende.

Han bringer en ny omstendighet inn i avhøret; bruk av "löpsnara". Han binder sin ene hånd sammen med den ene hånden hennes. I tillegg beskriver han å ha ført en øks over hennes nakne kropp, men uten å ha påført skade. En tredje opplysning som er ny, er at han har samleie med henne etter at hun dør, men uten å få utløsning. Han drar presenningen – som hun ligger på mens de er på plass 1 – bort til bilen, flytter henne over i den og kjører til plass 2. Presenningen, dekket av oppkast, blod, tiss og avføring, bretter han sammen og legger i bagasjerommet før han kjører. Øksen ligger nå i forsetet. Han opplyser at en del oppkast havnet på kroppen hennes.

Ellers er det verdt å merke seg at Bergwall nå endrer sin forklaring om lysforholdene, jf. avhøret side 39:

Dagsljuset har vid det här läget kommit. När jag åker från plats 1, som då bara är ett par kilometer från plats 2, där upplever jag ju gryningsljus och när jag är här så har det mera gått över till-, alltså det är ju viss skillnad på gryningsljus, morgonljus och dagsljus, som jag ser det, och här är det morgonljust, alltså mera morgonljus, alltså gryningen har gått över till lite mera morgonljus.

Han blir ikke konfrontert med at han har endret forklaring på dette punktet. I stedet får han spørsmål om hvor presenningen kommer fra, og hva den har blitt brukt til tidligere. Han svarer: *"Den har jag haft ett bra tag. Den är stulen från något håll, men jag minns alltså uppriktigt sagt inte var den kommer ifrån egentligen."*

Han følger opp med en vag beskrivelse av presenningens struktur, lukt og fargenyanse som ikke inneholder etterprøvbare detaljer. Han blir heller ikke utfordret på sin forklaring om at han ikke kan si hvor presenningen kommer fra.

Mot slutten av avhøret, side 43, på spørsmål om hvorfor akkurat Gry er den personen han utsetter for "det här", svarer han med å gi informasjon som i utgangspunktet er etterprøvbar:

När jag står där så passerar det ju ett antal kvinnor och som sagt så upplever jag när hon kommer gående, det ser ut som jag tycker då, dom här överdrivet feminina dragen. Och det är klart att det ger mig en signal, dels till att hon kanske är prostituerad dels finns det ett inkännande och igenkännande av till exempel min tvillingsyster, det finns sådana, alltså rent psykologiska faktorer då. Nu far bara tanken iväg.

Her kunne avhører med fordel bedt Bergwall gi en beskrivelse av seg selv og sin påkledning, samt en beskrivelse av kvinnene han møtte. Da ville det vært mulig å sammenstille det med øvrig informasjon i drapssaken. I stedet ber avhører Bergwall om å følge den "tanken" han nevner. Bergwall sier til dette at "Det har ju inte med det här att göra. Det är åt Larvikshållet och ett eller två år tidigare, men det kan vi ta vid ett annat sammanhang."

Avhører spør deretter Bergwall hva som var målet med reisen: "Var det det här som var avsikten?" Dialogen fortsetter slik:

Q: Det här var avsikten, ja. Och till skillnad då från när jag träffade på Trine, där var grundavsikten att hitta en pojke. Här fanns inte den avsikten, här var det att hitta en kvinna att döda, ja.
F: Kan man utveckla det så att det blir förståeligt för dom som inte har dina psykologiska aspekter just på det här. Finns det någon beskrivning av varför den känslan uppkommer hos dig här, att du måste få tag i en kvinna att döda. Finns det en förklaring till just den biten?
Q: Ja, det finns ju en-, givetvis en psykologisk förklaring.
F: Hade det inträffat någonting som frammanade det här behovet?
Q: Ja, det alltså-, det är ju små, yttre faktorer som för in mig på den här tanken. Jag hade nyss träffat M, R och R var jag på väg att förskjuta och så vidare och så vidare. Och det här satt mig i en extrem ensam situation, upplevd ensam situation, eller förstärkt ensam situation, min situation har alltid varit outhärdligt ensam. Men vad som sätter igång det hela det är alltså det här ensamma, en ilska över det här ensamma, ett behov av också att uttrycka det ensamma och det här kan låta som en massa bortförklaringar men det är det inte. Ett enormt starkt behov att projicera den här ilskan, lägga ut den på någon, och då var det helt klart alltså att den här ilskan, som inte kunde inbegripa något annat än ilska, alltså vid ett

pojkmord så är det mera komplexa faktorer, längtan och sådana saker. Någonting sånt fanns inte utan det var, väldigt enkelt uttryckt, ett behov av att hämnas och att döda, att hämnas genom att döda.

En annen mulig forklaring er at den ensomheten Bergwall beskrev, førte til en falsk tilståelse.

11.10.16 Avhør 12.03.00

Forsvarer var ikke til stede ved dette avhøret som ble tatt på Säter søndag 12. mars 2000 kl. 19.35. Det var imidlertid Wiggo Lundamo, Birgitta Ståhle og Penttinen. Det er etter det vi kan se av dokumentene i saken, første gang en norsk etterforsker deltar i avhør av Bergwall. Avhøret er ikke skrevet ut i dialog, men som et sammendrag av lydopptaket. Formålet med avhøret framkommer innledningsvis:

Avsikten med förhöret är att efter en överenskommelse med Thomas Quick, visa denne ett fotomaterial i ärendena kring Gry Storvik och Trine Jensen. Fotografierna har valts ut av utredningspersonal och delar av dem är övertäckta innan de presenteras. Detta görs i avsikt att ytterligare öka Thomas Quicks minnesförmåga, inför ett mer detaljerat förhör nästkommande dag, måndagen den 13:e mars, 2000. Inledningsvis får T Quick veta att han inte kommer att få frågor under visningen, men att han om han så önskar, kan lämna uppgifter spontant. Han upplyses även om att han får disponera den tid han behöver vid varje separat fotopresentation.

Bergwall blir deretter vist to bilder fra funnstedet. Det resulterer i en ny opplysning: Bergwall peker på tauet og sier at han tror, eller vet, at det har med forbrytelsen å gjøre. Bildet er retusjert slik at liket ikke synes. Tauet stikker frem i forlengelsen av området som er retusjert.

I samme avhør vises han også bilder av funnstedet i Trine-saken.

Å presentere bilder fra funnstedet er hensiktsmessig i den avsluttende fasen av avhørsprosessen. Et sentralt formål med en slik bevispresentasjon bør være at siktede skal gis anledning til å uttale seg om eventuelle avvik mellom egen forklaring og faktum i saken. I avhørsprosessen mot Bergwall ble imidlertid bevispresentasjonen brukt som en katalysator for å styrke hans "minnesförmäga". Det ble lagt til grunn en forutsetning om at han hadde reelle minner. Formålet med avhøret burde vært å finne ut om tilståelsen var falsk eller sann. I stedet forutsettes det at tilståelsen er sann. På dette tidspunktet har avhøreren tråkket dypt ned i bekreftelsesfella. Beklageligvis er det ingen andre i påtalelinjen som hjelper ham å komme seg ut av den.

11.10.17 Avhør 13.03.00

Under det siste avhøret, som også er tatt på Säter, er Wiggo Lundamo til stede i tillegg til Penttinen og forsvarer. Dialogutskriften er på 26 sider.

Avhører innleder med å vise til gårsdagens fotofremvisning. Dialogen fortsetter slik:

F:(...) Idag, nu, så skulle jag nog vilja höra hur du ser på dom här fotovisningarna och hur du känner inför dom här fotografierna kring den platsen som vi tittade på igår, dina spontana kommentarer kring det här?
Q: Dom lämnade jag väl igår, dom spontana kommentarerna.
F: Ja, tanken är ju om det under natten har hänt någonting kring dina minnesbilder och om det har vuxit fram nya saker eller?
Q: Nej, det kan jag inte påstå att det har gjort.

Avhører forsøker å hjelpe Bergwall ved hjelp av kognitiv metodikk. Han spør: "Vad kände du,

hur upplevde du när du såg dom här fotografierna i.., kring miljöhänseende och det här fordonet som finns på platsen?" Bergwall forsøker å svare, men uten at det kommer frem noen nye opplysninger av betydning.

På side 3 stiller avhører spørsmål om eventuelle kommentarer til "specifika föremål" på fotoene han hadde sett. Da svarer Bergwall:

> *[M]an såg ju ett rep t ex som jag inte känner igjen och samtidigt så känner jag ju igen det men..., hur ska jag förklare det där..., alltså i ett irrationellt handlade så finns det också någon slags rationalitet och min minnesbild är ju att, att jag skulle inte varit så orationell så att jag har lämnat repen så pass långt.., lång bit från kroppen och då får jag det alltså inte att stämma. En annan sak som jag tänkte på men som jag inte kommenterade då, det var att man i.., på den här grusplanen eller vad man ska kalla det, åtminstone upptäckte inte jag det när jag tittade på fotot, så hade jag föreställt mig att det skulle finnas någon slags bilspår och någon slags, slags spår efter min egen rörelse från min bil till, till där kroppen lämnas, alltså jag ser inga släpmärken eller ingenting sådant där på fotot. När jag såg fotot så, när det var så pass tydligt, bilden på parkeringsytan, så föreställer jag mig också att det skulle synas, där blev jag lite.., lite överraskad över också.*

Her nevner Bergwall tre omstendigheter i bevisbildet som han ikke tidligere har forklart seg om: tauet, hjulsporene og fottøyavtrykkene. Med tanke på forklaringens bevisverdi er det synd at dette ikke har vært tema i avhør før fotofremvisningen. Etter Bergwalls uttalelse ovenfor følger avhører opp med å spørre om han har "konkreta minnen av att det fanns spår..." Da svarer Bergwall: "Ja, jag tycker att jag har det...."

Avhører følger opp med å spørre om han har "konkret minne av att" han selv har håndtert repet eller sett noe rep på plassen da han var der. Bergwall svarer at han "inte får i hop" noe minne av det. Avhører forlater emnet.

Etter det vi kan lese oss til i avhørene som er inntatt i Gry-saken, ble ikke Bergwall spurt om skostørrelsen sin. Det stilles heller ikke spørsmål ved hvilken type sko han eventuelt benyttet på funnstedet på Myrvoll. Det ville det vært naturlig å spørre om i forbindelse med at han selv etterlyser spor etter sin "egen rörelse". Som nevnt var det sikret avtrykk som hans forklaring kunne sammenlignes opp mot.

Pappbiten nevnes ikke i avhørsprosessen, heller ikke da han presenteres for bilder fra funnstedet.

På side 8 forsøker avhører igjen å få en fri forklaring om plasseringen av Gry på funnstedet:

> *F: Kan du förklara hur det går till? Ser du detta klart för dig idag, hur hon blir liggande där och hur du har placerat henne? Jag kan säga det också i det här sammanhanget då, att det är väldigt viktigt att du inte gör några logiska slutsatser när du beskriver dina minnesbilder, utan det är alltså genuina minnesbilder som vi efterlyser.*
> *Q: Ja, då, då.., om vi ska ta ryggmärgsminnen, så är det just den här stela kroppen som delvis släpar kanske med hälarna eller någonting så på marken och så.., alltså det sker alltså inget arrangemang, utan kroppen hamnar i en förvriden ställning, alltså den hamnar som den hamnar och till, och till detta dyker alltså upp det här att, att det sista jag gör är att jag tar klädbyltet och lägger det vid kroppen, men det kan också vara en återkoppling till Trine alltså.*

Avhører gir uttrykk for en intensjon om å få frem Bergwalls genuine minner. Han oppford-

rer Bergwall til å forklare seg uforbeholdent, og advarer ham mot å trekke logiske slutninger. Intensjonen er god, men den lykkes dessverre ikke. Siden Bergwall er vist bilder fra funnstedet, ville en "fri" forklaring uansett hatt begrenset bevisverdi. Dermed blir beslutningsgrunnlaget heller ikke i tråd med intensjonen.

På side 16 stiller avhører et relevant spørsmål som ikke er stilt tidligere:

> *F: Vad avtalar ni för pris om det här sexuella umgänget?*
> *Q: Minns inte.*
> *F: Har du tagit andra sådana kontakter i Oslo, där du har gjort upp om sådana här sexuella tjänster och betalat för det?*
> *Q: Det har förekommit någon enstaka gång, ja.*
> *F: Vad har taxan varit då?*
> *Q: Vet inte.., alltså och att jag inte vet längre helt enkelt ... OHÖRBART ... tror jag, med att jag har ett annat syfte med den överenskomna summan och.., alltså summan, för min del, saknar rele.., nej, jag kan inte prata längre.*

Bergwall kan ikke gi noe svar på hva det koster, tross hans forklaring om at han har kjøpt seksuelle tjenester. I stedet for å utfordre Bergwall på dette bytter avhører tema og spør i stedet om avstanden fra stedet han møtte Gry og til bilen. Bergwall svarer "kanske en 25 meter eller 50 meter eller någonting sådant..."

Deretter forsøker avhører gjennom flere spørsmål å få et svar på hvilken type bil Bergwall brukte. Han svarer at det enten er Ford Granada eller Opel, omtrent 79/80-modell. På direkte spørsmål om han brukte svenske skilter svarer Bergwall "ja".

I neste sekvens utfordrer avhører Bergwall i større grad enn han tidligere har gjort ved å forsøke å få svar på hvem han lånte bil av. Bergwall sier det er en svensk person som han ikke vil dra inn i saken. Han sier også at konktakten med denne personen opphørte 14. desember 1990 da Bergwall ble pågrepet for bankranet.

På side 24 får omsider Lundamo ordet. Lundamo tar utfordringen og ber Bergwall forklare seg mer om repet. Penttinen (F) Lundamo (L):

> *F: Jag vet inte Wiggo om du har några frågor i dom delar som vi pratat om?*
> *L: Ja, vill du fylla något mer ut på repet, om du tittar på bilderna?*
> *F: Frågan är ju, jag ser att du blir tagen av, av Lundamos fråga, men frågan är, är detta hanterat av dig eller fanns det på plats när kroppen hamnade där? Och där är återigen frågan om, om distinkta klara minnesbilder?*

Før Bergwall rekker å svare på Lundamos spørsmål (det fremgår ikke av dialogutskriften om det oppstår noen pause etter spørsmålet) velger Penttinen å bryte inn og kommentere Bergwalls reaksjon og deretter omformulere spørsmålet fra et åpent spørsmål til et mer lukket spørsmål. Deretter følger en usammenhengende dialog om "tvättlina". Penttinen repeterer hva Bergwall tidligere har sagt om repet og bemerker at ordet "tvättlina" har en kobling til Appojaure-saken. Ifølge Penttinen blir Bergwall "mycket påtagligt berörd" når han gjør koblingen til Appojauresaken. Det kommer imidlertid ikke frem noe ny informasjon om hvilken befatning Bergwall eventuelt har hatt med tauet på funnstedet i Gry-saken.

Siste sekvens i avhøret er også verdt å merke seg. Den finner sted rett etter at de har hatt en lunsjpause (side 26):

> *F: Ja, förhöret återupptas efter lunch klockan är 13.15. Jag tänkte ställa en fråga till dig fortfarande angående det här med fordonet, när du använder dig utav det här fordonet i.., på norsk sida, är det med svenska eller norska skyltar?*

Q: Det är med norska skyltar, ja.
F: Totalt sett, hela tiden på norsk sida om gränsen eller?
Q: Så gott som, ja.
F: Är det skyltar som tillgrips då eller är det skyltar som du disponerar?
Q: Som jag disponerar.
F : Då kan vi avsluta det förhöret, klockan är då 13.16.

Spørsmålet om skilter ble også stilt av avhører før lunsjpausen. Svaret var som vi husker "ja" på spørsmålet om han brukte svenske skilter. Da spørsmålet ble omformulert og stilt på nytt etter lunsjpausen, registrerte vi at svaret hadde endret seg til at han brukte norske skilter. De stadige endringene i forklaringen bidrar til at bevisverdien av forklaringen reduseres.

11.11 BEREGNING AV DØDSTIDSPUNKT

Vi har gjennomgått notater fra tre "samrådingsmøter" mellom politi og påtale og daværende RMI, henholdsvis 4., 15. og 30. oktober 1999. (Det første møtet er allerede nevnt.)

Bakgrunnen for de tre møtene var at Bergwall var under etterforsking for drapene på Trine og Gry. Formålet med dem var å få utdypet opplysninger i tidligere rapporter fra RMI og vurdere disse opp mot Bergwalls forklaring.

Et av flere temaer i møtene var beregning av dødstidspunkt. Notatet fra møtet 4. oktober er skrevet av en av rettsmedisinerne ved RMI (vedkommende deltok ikke i obduksjonen i 1985) og er adressert til en av etterforskerne i Oslo politidistrikt. På side 2 annet avsnitt skriver rettsmedisineren:

> *Bruk av Henssges diagrammer før dødstidspunktbestemmelse viser at døden kan ha inntrådt 10 timer forut for målingen +/- 3 timer. Det vil si at dødstidspunktet kan ha vært kl 12.40 +/- 3 timer.*

På side 3 tredje avsnitt skriver rettsmedisineren:

> *Dødsflekkenes lokalisering tyder på at avdøde først har ligget død i noen timer (ca 4–6 timer) i ryggleie. Deretter har hun blitt flyttet og plassert i maveleie. Det forhold at dødsflekkene både på ryggen og på maven er fikserte trekker i retning av slike tidsintervaller.*
>
> *Det forhold at dødsstivheten var meget uttalt ved åstedsundersøkelsen, men kun moderat dagen etter under obduksjonen, støtter opp under temperaturmålingene som tyder på et dødstidspunkt rundt kl. 13.00 den 25.06.85.*

Dødstidspunktet ble også drøftet i møtet på RMI lørdag 30. oktober 1999. Det finnes et notat skrevet av samme rettsmedisiner som skrev notatet fra møtet 4. oktober. Til stede på det siste møtet var ifølge notatet 14 navngitte representanter fra norsk og svensk side, blant annet den norske statsadvokaten, norske og svenske etterforskere og flere rettsmedisinere. Den svenske statsadvokaten var ikke til stede. På side 2 siste avsnitt i notatet redegjøres det for diskusjonen om dødstidspunktet:

> *Man diskuterer dødstidspunktet. Målingene utført av Bjørnar Olaisen på åstedet er nå satt inn i Henssges diagrammer, noe som både for hjernetemperatur og rectaltemperatur gir et dødstidspunkt ca kl 12.30 +/- 3 timer. Det forhold at Storvik lå utildekket på et solfylt sted gjør at omgivelsestemperaturen kan ha vært mer enn 20 grader C, noe som ville gi et tidligere dødstidspunkt. I så fall kan dødsfallet ha skjedd noe tidligere.*

Arbeidsgruppen har ikke fagkompetanse til å vurdere beregningene som er foretatt her. Beregningen av dødstidspunkt ble drøftet med rettsmedisiner Ormstad i vårt intervju med

henne. Vi har forstått det slik at beregning av dødstidspunkt generelt er svært vanskelig. I dette tilfellet var det ekstra vanskelig fordi Gry ble funnet utendørs på et sted hvor sola hadde stått på, en visste ikke når hun kom dit, og hvor hun i mellomtiden hadde vært. Det er derfor stor usikkerhet knyttet til bruken av Henssges diagram. Beregning ut fra innholdet i magesekken kan umiddelbart synes som et bedre utgangspunkt for å fastslå tidspunktet. Her må en imidlertid ta i betraktning at fordøyelsen kan påvirkes av påført traume. Det betyr i praksis at fordøyelsen kan ha stoppet opp mens hun fortsatt var i live, men etter at hun ble utsatt for traumet.

Opplysningene fra den innledende etterforskingen om når hun spiste salat, gitt at innholdet i magesekken stemte overens med opplysningene om hva hun spiste, kan ifølge Ormstad "med stor forsiktighet" tyde på at hun ikke har levd veldig lenge etter det.

Som nevnt har politiet i oversiktsrapporten fra 1988 antatt at døden inntrådte innen to timer etter inntak av salat, siden denne var ufordøyd. Siste kjente måltid er kort tid etter midnatt. I så fall døde hun på et langt tidligere tidspunkt enn beregningen etter Henssges diagram viser. Sammenholdt med øvrige bevis mener arbeidsgruppen det er svært lite sannsynlig at dødstidspunktet er så sent som rettsmedisineren anslår i oktober 1999. Dersom hun har ligget i ryggleie i anslagsvis 4–6 timer før hun havnet på funnstedet, noe dødsflekkene med styrke taler for, kan dødstidspunktet i praksis ikke ha vært senere enn ved 11.30-tiden på formiddagen, siden hun ble observert på funnstedet første gang kl. 15.40. For øvrig er det lite trolig at gjerningspersonen etterlot henne på stedet midt på dagen mens parkeringsplassen var i bruk, og muligheten for å bli oppdaget var stor. Vi viser i denne forbindelse til vitneforklaringen i dok. 04.12,02, hvor det fremkommer at parkeringsplassen daglig ble brukt av ansatte ved bedriften EFA. Vitnet forklarer at arbeidstiden var fra kl. 07.00, og at han selv kom på jobb kl. 06.45 den aktuelle dagen.

Politiet og påtalemyndigheten har normalt ikke kompetanse til å overprøve rettsmedisinske beregninger. Det er imidlertid politiets og påtalemyndighetens oppgave å vurdere resultatet av disse opp mot øvrige bevis i saken. Det er derfor hensiktsmessig å avholde møter for å få utdypet resultatet og sørge for å oppklare eventuelle uklarheter, slik det er gjort i etterforskingen mot Bergwall. Det fremgår ikke av notatene at noen har stilt kritiske spørsmål til resultatet av beregningen etter Henssges diagram. Det var det etter vår mening grunnlag for å gjøre. Poenget med å stille kritiske spørsmål var at dødstidspunktet hadde direkte betydning for den bevismessige vurderingen av Bergwalls forklaring.

11.12 RETTSMEDISINSKE FUNN OG BERGWALLS FORKLARING – EN SAKKYNDIG VURDERING

Den 3. mars 2000 signerte overlege Anders Eriksson ved Rettsmedisinsk avdeling i Umeå og førsteamanuensis Kari Ormstad ved Rettsmedisinsk institutt (RMI) i Oslo en sakkyndiguttalelse om "samstämmigheten mellan å ena sidan förhörsuppgifter lämnade av Thomas Quick och å andra sidan fynd som gjorts i samband med den rättsmedicinska utredningen av dödsfallet av Gry Storvik". Innledningsvis står det at oppdraget er gitt av Christer van der Kwast. Det foreligger ikke noe skriftlig mandat, noe som betyr at det er gitt muntlig. Underlagsmaterialet for uttalelsen er beskrevet og omfatter rapporter fra åstedsundersøkelse og rettsmedisinsk undersøkelse med tilhørende analyseprøver og illustrasjoner/bilder og referater/notater fra samrådingsmøter 4., 15., og 30. oktober. I tillegg nevnes et møte Eriksson hadde med Penttinen og Karlsson i Umeå 29. november 1999, samt de to sakkyndiges deltagelse under demonstrasjonen ved Säter 8. november og et møte i Stockholm 3. mars 2000. I

sistnevnte tilfeller har muntlig informasjon ifølge rapporten blitt overlevert i tillegg til det skriftlige.

De sakkyndige sammenfattet funn på åstedet og ved obduksjonen. Videre sammenfattet de opplysninger gitt av Bergwall. Sistnevnte sammenfatning baserer seg på "den videofilmade och fotograferade demonstrationen och i samband med denne hållet förhör med Thomas Quick den 8 november 1999." Slik vi forstår rapporten, og slik vi fikk det bekreftet av Ormstad, hadde de sakkyndige ikke tilgang til og/eller vurdert tidligere forklaringer gitt av Bergwall.

Deretter foretok de sakkyndige en vurdering av forbindelsen mellom funn og opplysninger gitt i avhør. Dette gjorde de ved først å tolke funn, deretter avhørsopplysninger, for til slutt å oppstille en "sammanfattande bedömning", rapportens punkt F, som lyder slik:

> *Med stöd av det ovanstående kan uttalas att fynden på den döda kroppen efter Storvik, särskilt utbredningen av likfläckar och utvecklingen av likstelhet samt krosskadan i den högra hjässregionen, men även skadorna på halsen, blödningen i pannan, förekomsten av magsäcksinnehåll i luftvägarna, den tomma urinblåsan och förekomsten av spermier i slidan, kan förklaras genom de av Quick lämnade förhörsuppgiftema; att det inte på den döda kroppen efter Storvik gjorts fynd som står i strid med Quicks uppgifter, möjligen kan dock fynden på halsen tala för att även en snara eller kläder kan ha åtsnörts runt Storviks hals; att de av Quick lämnade uppgifterna, frånsett uppgiften om en knöl på halsen, kan överensstämma med de fynd som gjorts på den döda kroppen efter Storvik; att även övriga uppgifter som lämnats av Quick kan framstå som rimliga utifrån medicinsk synvinkel, vilket härmed intygas.*

Slik arbeidsgruppen leser rapporten, har Bergwall gitt flere opplysninger som verken kan bekreftes eller avkreftes gjennom faktiske funn, idet volden han beskriver, ikke nødvendigvis kan forventes å etterlate skader. Dette kommer frem i rapporten (side 8 siste avsnitt):

> *Quicks uppgift om att han knutit en löpsnara runt kvinnans ena handled (D3) motsvaras inte av några beskrivna skador på Storviks döda kropp, men man kan inte heller förvänta sig att förfarandet skulle förorsaka några synliga skador.*

Videre fremgår det av rapporten at volden Bergwall beskriver, og som kan forventes å gi skader, men tilsynelatende ikke har resultert i skade, likevel kan ha en logisk forklaring (side 7 nest siste avsnitt):

> *Quicks uppgift om att han skallat kvinnan mot högra delen av hennes huvud (D l) motsvaras inte säkert av några skador på Storviks döda kropp, men härav förorsakade blödningar kan dölja sig i de blödningar som iakttagits i anslutning till krossåret i övre delen av den högra tinningregionen (C8j).*

For den som leser alle avhørene av Bergwall, fremstår forklaringen som divergerende på langt flere punkter enn det som kommer til uttrykk i den sakkyndige rapporten. For å kunne trekke slutningen at Bergwalls forklaring understøttes av den sakkyndige uttalelsen, holder det ikke å se bort fra enkelte detaljer i avhøret av 8. november, en må også se bort fra store deler av tidligere forklaringer om bruk av kniv, drapsåsted og tidsforløp, for å nevne noe.

Bergwall er etter det vi kan se ikke spurt eksplisitt om hvilken versjon av sine mange forklaringer han står fast ved der de er motstridende. Dette skyldes trolig "den svenske nøkkelen", som innebar at forklaringen ble "utvecklat". Det er dermed siste versjon som stemmer med minnene, samtidig som det alltid

er en åpning for videre utvikling ettersom minnene vokser frem.

At et funn "kan förklaras" betyr i praksis at det ikke er motstrid, men det er heller ingen bekreftelse på samsvar. Funnet kan med andre ord tolkes i begge retninger. Etter vår vurdering styrkes ikke Bergwalls tilståelse av rapporten, slik det er lagt til grunn i statsadvokatens påtegning av 27. april. Men – slik rapporten er formulert, og med underlagsmaterialet som er benyttet – svekkes den heller ikke. Rettsmedisinerne har svart på det de ble bedt om, verken mer eller mindre. Det er den som har gitt oppdraget, som ikke har vært tilstrekkelig objektiv ved utformingen av mandatet og ved valg av grunnlagsmateriale som stilles til rådighet til de sakkyndige. Konsekvensen av dette er at uttalelsen har begrenset bevismessig vekt.

Rapporten var tema i vårt intervju med Kari Ormstad. I intervjuet ønsket vi å få belyst hvordan mandatet var forstått, og hvordan de sakkyndige hadde forholdt seg til det i sin gjennomgang, samt hva deres konklusjoner innebærer rent bevismessig.

Ormstad kom med flere betraktninger under intervjuet som er nyttige i et læringsperspektiv. Hun ga uttrykk for at hun – sett i ettertid – tenker at et tydeligere mandat ville gitt et ryddigere svar. Hvis oppdragsgiver hadde satt opp punktvis hva de sakkyndige skulle forholde seg til, ville det kanskje blitt lettere å lese i ettertid. Og dersom de hadde fått konkrete spørsmål, ville kanskje flere punkter blitt bedre belyst. Oppdraget som ble gitt, var å svare på om funnene stemte med forklaringen. Manglende konkretisering fra oppdragsgivers side førte derfor til at spørsmålene måtte presumeres. Det kunne med fordel vært satt opp flere punkter, slik at de ulike variantene av beskrevne hendelsesforløp kunne sammenholdes med hva som var observert på åstedet, og ved obduksjonen. Det var imidlertid ikke vanlig på den tiden å sette opp et detaljert mandat, og det gjøres i liten grad nå også. Ikke sjelden får de sakkyndige i oppdrag å utføre kompletterende undersøkelser etter at de har avgitt den endelige obduksjonsrapporten. Det er en naturlig følge av at etterforskingen går fremover; nye omstendigheter avdekkes, og det fører til behov for et utvidet mandat eller svar på mer konkrete spørsmål. En tilleggsuttalelse er da nødvendig, og det er uproblematisk. Men det er en fordel for de sakkyndige at de får en så konkret bestilling som mulig når de gis oppdraget første gang.

Ormstad sier at oppdraget slik det ble gitt i 2000 ikke skilte seg fra måten det ble gitt på den gangen. I dag er det vanlig at oppdragene er noe mer spesifikke. I dette tilfellet ble det bare spurt om funnene stemte med det Bergwall hadde forklart. Det ble ikke spurt om hvorvidt funnene stemte med annen informasjon i saken. Det var kun Bergwalls forklaring på den ene siden og funnene på den andre siden. Det begrenset både omfanget av oppdraget og hva de sakkyndige skulle ytre seg om. I 2000 reagerte ikke Ormstad på dette. Hun forutsatte at den erfarne, svenske statsadvokaten visste hva han skulle spørre etter. Når han valgte å spørre på den måten han gjorde, regnet hun med at svaret på det han spurte om, ville gi det han trengte. Som sakkyndig følte hun seg ikke i posisjon til å ha noen ytterligere formening om det.

På spørsmål fra arbeidsgruppen om hun som sakkyndig tenkte at grunnlaget hun fikk for å besvare mandatet var godt nok er svaret ja, i den forstand at det gikk an å svare på det hun faktisk ble spurt om. Samtidig mener hun at svaret som forelå, kan sammenlignes med å stikke "tunga ut av vinduet". Med dette mener hun at de sakkyndige ikke med sikkerhet kunne bekrefte eller avkrefte at det faktisk hadde gått til på den måten Bergwall hadde sagt. De sakkyndige brukte uttrykket "det er ingen motstrid". Og det er heller ingen motstrid i funnene. Det er imidlertid detaljer som er egnet til å belyse motstrid, eksempelvis Bergwalls forklaring om at Gry ble blek og døde. Da hun ble

funnet, var hun blå og hadde punktblødninger. Det innebærer i praksis at det må ha skjedd noe etter at hun ble blek. Hans forklaring om at hun ble blek kan godt stemme, samtidig som det vitterlig ikke kan ha vært da hun fikk punktblødningene.

Sett i ettertid ville de sakkyndige ha foretrukket et bredere informasjonsgrunnlag for sin vurdering. Samtidig understrekes det at de den gangen ikke hadde forutsetninger for å be om det, all den tid de forholdt seg til hva den svenske statsadvokaten trengte sakkyndig bistand til. Og de svarte på det de hadde grunnlag for å uttale seg om. Øvrige omstendigheter i saken hadde de ikke grunnlag for å mene noe om.

11.13 NYE UNDERSØKELSER AV BIOLOGISKE SPOR OG FINGERAVTRYKK

Den 11. september 1998 signerte politiadvokaten ved Follo politidistrikt en påtegning hvor det fremgår at sak 1531/85 sendes Oppegård lensmannskontor til fortsatt etterforsking, under henvisning til møtet på politihuset i Oslo 4. september vedrørende samordning av etterforskingen mot Sture Bergwall. Politiadvokaten skriver følgende om hva som må gjennomføres:

> *I første omgang må blodtype, DNA-profil og fingeravtrykk undersøkes i forhold til Thomas Quick, jf. oversiktsrapporten med henvisninger. Når det gjelder DNA-profilen, vises til dok. II/16, rapport av 28.3.90 vedr. nye etterforskningsskritt. Av dokumentene har jeg ikke kunne se at de i rapporten nevnte skritt er blitt tatt. Muligens KRIPOS har kjennskap til hva som videre er foretatt.*

Etterforskingsskrittene politiadvokaten ga anvisning på, knyttet seg til spor som ble sikret på funnstedet på Myrvoll i Oppegård tirsdag 25. juni 1985, og under obduksjonen, og var åpenbart relevante.

RMI –nåværende FHI– mottok referanseblodprøve og -hårprøve fra Bergwall 10. november 1999 (Bergwalls blodtype, A, ble for øvrig oppgitt til RMI fra norsk etterforsker i en telefonsamtale 4. november 1999). RMI hadde sluttet å foreta ABO-typing da, og blodtypen ble derfor formidlet dem. Det ble da foretatt en PCR-basert undersøkelse (PCR –polymerase chain reaction – er i rapporten fra RMI datert 14. april 2000, dok. 4.4.2, beskrevet som en generell metode for kopiering av deler/små segmenter av DNA til en stor nok mengde for analyse/typebestemmelse). Bergwalls DNA-profil ble fremkalt og sammenlignet mot DNA-profilen fremkalt fra sædprøvene. RMI konkluderte med at Bergwall hadde en annen DNA-type enn sædsporprofilen. Vedkommende som avsatte sæden, hadde imidlertid samme blodtype (A) som Bergwall. Ved denne undersøkelsen var det ikke praktisk mulig å fremkalle en DNA-profil på grunnlag av det sparsomme restmaterialet fra blodsporene. Bergwalls DNA-profil er derfor ikke sammenlignet opp mot blodsporene. RMI fikk en telefonhenvendelse fra Rikspolisen i 1999 om å gjøre en blodanalyse, men hadde som nevnt sluttet med ABO-typing mange år tidligere.

Etterforskingen mot Bergwall ble dermed avsluttet uten at det var bekreftet eller avkreftet at blodet stammet fra ham. Det eneste en visste med sikkerhet, var at blodet stammet fra en person med blodtype A. A er den mest vanlige blodtypen i den norske befolkningen, og funnet har følgelig liten bevisverdi (sæden stammet som nevnt også fra en person med blodtype A, men beviselig fra en annen enn Bergwall).

En mulig forklaring på at sæden ikke stammet fra Bergwall, er at Gry hadde frivillig samleie med en annen person forut for at Bergwall drepte henne. En annen mulig forklaring er at en annen person forgrep seg på henne før

Bergwall drepte henne. En tredje mulig forklaring er at Bergwalls tilståelse er falsk.

Oversmitte kan i praksis ikke forklare funnet, ergo kan en se bort fra andre muligheter enn at sæden ble avsatt ved et samleie. Videre kan en i praksis se bort fra et lengre tidsperspektiv enn 2–3 døgn i forkant, idet sæd har begrenset levetid.

I intervjuet med statsadvokaten i Gry-saken spurte vi hvordan opplysningen om at sæden stammet fra andre enn Bergwall ble vurdert bevismessig. Svaret var at funnet ikke ble vurdert som unaturlig den gangen, siden hun var prostituert, og det ikke var så vanlig å bruke prevensjon.

Etter vår oppfatning er det flere omstendigheter ved det opprinnelige bevisbildet i saken som svekker hypotesen om et frivillig, ubeskyttet samleie med en ukjent person forut for drapet. Den taktiske etterforskingen gir et relativt oversiktlig bilde av hvem Gry var sammen med, og hva hun gjorde i dagene forut for drapet. Personer i hennes omgangskrets, som ekskjæresten og en kamerat hun var sammen med i helga, er sjekket ut gjennom frivillige referanseprøver. Hun tilbragte helga med familie og andre nærstående på Hvaler og returnerte med sin far til Oslo søndag kveld. Det begrenser tidsvinduet. Et eventuelt samleie må i praksis ha skjedd med en "kunde" etter at hun kom tilbake til Oslo fra Hvaler. Av de tallrike vitneforklaringer som er avgitt av personer som befant seg på "strøket" kvelden og natta 24.–25. juni, er det ingen som har forklart at Gry var sammen med kunder før hun angivelig satte seg inn i en bil for å bli kjørt hjem mot en "tur" og aldri kom tilbake. Det er imidlertid ikke informasjon i saken som *utelukker* at hun hadde "turer" tidligere på kvelden.

Teorien om frivillig samleie med en kunde i forkant av drapet, svekkes også av informasjon om at Gry brukte beskyttelse når hun var sammen med kunder, jf. dok. IV/9, datert 3. juli 1985, hvor en tidligere kunde forklarer at Gry insisterte på – og besørget – bruk av kondom. Vitneforklaringen om hennes generelle holdning til dette understøttes av beslag av kondomer i Grys lommebok, jf. dok. IV/19-2.

Det er også verdt å merke seg at den fremkalte profilen ikke er en blandingsprofil; den stammer fra én person. Pensjonert tekniker og tidligere avsnittsleder ved Kripos, Reidar Nilsen, påpekte i intervjuet med arbeidsgruppen at sædsporet fremsto som et sentralt bevis som etterforskingen burde hatt som mål å identifisere. Han formulerte seg slik om den bevismessige verdien av sporprøven: "(...)og hvis det var et vitne som hadde etterlatt sæden sin i en slik sak var det i alle fall et veldig viktig vitne. Sannsynligvis er det jo gjerningspersonen."

I tilleggsrapport om fingeravtrykksundersøkelse (dok. 4.3.1.) datert 4. juni 1999 fremkommer det at et avtrykk er sammenlignet med fingeravtrykket til Bergwall. Det var ikke treff. I rapporten fremkommer det ikke konkret hvilket avtrykk fingeravtrykket til Bergwall er sammenlignet opp mot. Ut fra sammenhengen antas det å være avtrykket på pappbiten. Av rapporten fremgår det at resultatet av sammenligningen var formidlet muntlig til Sandstad 9. juni 1998. Det betyr at politiet var klar over resultatet svært tidlig i avhørsprosessen.

Manglende treff på fingeravtrykket utelukker i praksis ikke at Bergwall var riktig gjerningsperson. Som nevnt er det også andre sannsynlige forklaringer på avtrykket enn at det stammet fra gjerningspersonen. Gjenstander og spor på et funnsted i en drapssak fordrer imidlertid en forklaring på når, hvordan og hvorfor de har havnet der, og hvem som har bragt dem dit, eller avsatt sporet. Det gjelder også fingeravtrykk. Som siktet i saken burde Bergwall derfor fått mulighet til å forklare seg om det.

Bergwall er ikke direkte konfrontert med resultatet av undersøkelsene av biologiske spor og

fingeravtrykk i avhør, noe som burde vært gjort.

11.14 NYE TAKTISKE ETTERFORSKINGSSKRITT

Journalist Kåre Hunstad ble avhørt 14. oktober 1999 (dok. 14,12,01). Avhørsrapporten er et tosiders sammendrag av avhøret (som varte fra kl. 09.50 til kl. 12.50). Hunstad svarer på direkte spørsmål at han pratet med Bergwall første gang våren 1996. Han anslår å ha hatt ca. 25–30 telefonsamtaler med Bergwall. I tillegg er det trolig utvekslet 15 brev. Han forklarer at han i mars 1998 intervjuet Bergwall på Säter sykehus, og at det var i dette intervjuet Bergwall kom med den unike opplysningen om at Gry spydde på ham. Han opplyser videre at intervjuet ikke er publisert, og at han forstår at det er en viktig opplysning for etterforskingen.

I forlengelse av dette er følgende sammendrag inntatt i avhørsrapporten:

> *Vitnet sier at han under dette intervjuet med TQ kom i skade for på en måte forsnakke seg. Det skjedde på følgende måte: TQ fortalte om en jente ca. 20 - 22 år som han hadde plukket opp inne i sentrum av Oslo og kjørt ut av byen med. Dette skjedde på midten av 1980-tallet. I løpet av samtalen sier TQ at "hun krektes på meg. Vet du hva dette betyder?" Vitnet svarte ja, hvorpå det ble stille en stund. Vitnet spurte så om dette dreide seg om Gry Storvik, og TQ svarte ja. Navnet Gry Storvik ble ikke nevnt av TQ før vitnet spurte om det.*
>
> *På spørsmål om hvilke norske saker vitnet har diskutert med TQ, svarer han Gry Storvik, Trine Jensen, Marianne Rugaas Knutsen, 2 innvandrergutter, Therese Johannesen, og drapet av en norsk kvinne og mann på 1970-tallet. De 2 sistnevnte er ikke blitt utdypet av TQ. Vitnet har skrevet om alle disse sakene både i Dagbladet og senere i Se og Hør, slik at materialet kan leses der. Det eneste som ikke er publisert, er som sagt tapet fra Sæther i mars 1998.*
>
> *Av svenske saker har vitnet snakket med TQ om* ***dobbeltdrapet i Gallevarre, Johan Asplund, og Yvon Levi.*** *Han har imidlertid aldri gått så mye i dypden på disse, da det er de norske sakene som vitnet har konsentrert sitt arbeide rundt.*

Hunstad gir følgende beskrivelse av Bergwall:

> *Vitnet har et generelt inntrykk av at TQ på mange måter kan være manipulerende, uten at han kan konkretisere dette nærmere. Men vitnet har flere ganger opplevd at TQ under samtaler har fortalt om hendelser, for så å ta en lengre pause uten å røpe det endelige poenget. Dette har skjedd både på Sæther og under tlf.samtaler. Den lengste pausen vitnet har opplevd er på ca. 30 sekunder. På spørsmål om hvem som da bryter "stillheten", svarer vitnet at det varierer - noen ganger TQ og andre ganger vitnet.*

I en tilleggsrapport (dok. 04,03,02) datert 17. mars 2000, skrevet av samme tjenestemann som utarbeidet åstedsundersøkelsen i 1989, står det at han er anmodet om å utarbeide en egenrapport for de vurderingene som ble gjort vedrørende:

> *I – kjøretøyspor ved funnstedet*
> *II – et tau som lå ved liket*

Han skriver videre at rapporten er skrevet ut fra hukommelsen "slik jeg mener å huske disse enkelthetene". ("Enkelthetene" var ikke omhandlet i åstedsrapporten). Om tauet skriver han nå:

> *Tauet som ble funnet ved liket ble av oss vurdert til å ha ligget relativt lenge på stedet. Grunnen var bl.a. at deler av tauet lå noe ned i jordsmonnet, og at det tydeligvis*

var vokst gress delvis over tauet. Jeg mener derfor å huske at dette tauet var havnet på stedet ved en tidligere anledning en liket havnet der.

Uttalelsen i denne rapporten står i skarp kontrast til hva som fremkommer i rapporten av 10. juni 1986 (se punkt 11.8), hvor det står at det er "rimelig grunn til å tro" at tauet havnet der samtidig med Gry. Det fremkommer for øvrig ikke av andre saksdokumenter at deler av tauet lå noe ned i jordsmonnet, og at det var vokst gress over det. Det bærer ikke preg av å ha ligget lenge på stedet.

Rapporten støtter imidlertid Bergwalls forklaring avgitt fire dager tidligere, jf. avhøret av 13. mars 2000, om at han ikke kan minnes å ha hatt noen befatning med tauet.

Tauet er ikke nevnt i innstillingen fra politiet og heller ikke av statsadvokaten. Ordet "rep" er imidlertid tatt med som et alternativt redskap i siktelsesgrunnlaget i Riksadvokatens påtegning: "*... strammet et rep eller lignende rundt hennes hals....*". Den konkrete foranledningen til at "rep" er tatt med i det endelige siktelsesgrunnlaget har arbeidsgruppen ikke funnet noe svar på.

Om kjøretøysporene skriver den samme tjenestemannen at de

ble av oss vurdert å kunne være avsatt av et kjøretøy som hadde forbindelse med at liket av Gry Storvik var havnet på parkeringsplassen. Jeg mener å huske at det ble undersøkt hvilke kjøretøy som hadde vært på stedet det aktuelle tidsrommet. Ved disse undersøkelsene mener jeg å huske at sporene ikke var avsatt av politiets kjøretøy eller fra noen andre kjøretøy som de visste hadde vært på stedet [...]
Da disse sporene ikke ble knyttet til noe kjent kjøretøy, ble de således ansett som interessante, og at de kunne ha forbindelse med at liket var havnet på parkeringsplassen. Sporene ble målt, og det ble senere forsøkt å komme fram til hvilke type kjøretøy som kunne ha avsatt sporene.

11.15 NY OVERSIKTSRAPPORT

I en elleve sider lang egenrapport datert 12. april 2000 (dok. 04,02) gis en oversikt over etterforskingen fra 1985 og fremover. Rapporten viser på flere punkter til oversiktsrapporten av 8. august 1988.

Om tekniske undersøkelser står det at det er foretatt en ny gjennomgang av alt sikret materiale fra 1985, og at "Det er ingen tekniske funn som med sikkerhet kan knyttes til Thomas Quick."

Om rettsmedisinske undersøkelser står det at det er foretatt nye analyser av tidligere sikret materiale. I rapporten konkluderes det på samme måte: "Det er ikke gjort funn som kan knyttes opp mot Thomas Quick".

Vitneavhør tatt i perioden 1985 til 1988 kan ifølge oversiktsrapporten verken bekrefte eller utelukke Bergwalls forklaring, avgitt mandag 13. mars 2000, om at han enten kjørte en Opel eller Ford personbil med fire dører. I rapporten slås det fast at "Bilen var påsatt norske kjennetegn".

Videre står det at det er foretatt en rettsmedisinsk vurdering "av Thomas Quick sin beskrivelse av skadebildet". Om resultatet står det at "flere detaljer er forenlige med Thomas Quick sin forklaring".

Det er riktig. Samtidig var det flere detaljer som ikke var forenlige.

Innledningsvis under punkt 13.10 stilte vi følgende spørsmål: Hvilke opplysninger ga Bergwall i avhør om kontrollerbare punkter i bevisbildet? Hvilke kontrollerbare punkter forklarte han seg ikke om? Hvilke nye opplysninger in-

troduserte han i sine forklaringer, og hvordan er disse undersøkt?

Fra oversiktsrapporten side 8:

> *Thomas Quick har i foretatte avhør forklart seg i detalj om flere kontrollerbare punkter, herunder nevnes følgende:*
>
> *• Kontakt med Gry Oslo sentrum se dok nr. 6 del 7 s. 3–4*
> *• Beskrivelse av Gry, klær m.m se dok nr. 6 del 7 s.3,6–7*
> *• Beskrivelse av smykker m.m se dok nr. 6 del 7 s.2–3*
> *• TQ beskriver stedet han parkerer se dok nr. 6 del 7 s. 5*
> *• TQ skaller Gry i bilen se dok nr. 6 del 12 s. 5*
> *• Plass 1, stedet Gry blir drept se dok nr. 6 del 12 s. 16–17*
> *• Plass 2, stedet Gry blir plassert se dok nr. 6 del 7 s. 16, 22–26, se dok nr. 6 del 12 s.20*
> *• Ansiktet blekner, kraftig strupetak, se dok nr. 6 del 7 s. 14*
> *• Stiv kjeve, virker låst, se dok nr. 6 del 12 s. 3*
> *• Blårøde merker på ben se dok nr. 6 del 12 s.3, 18–21*
> *• Blod fra Gry`s nese se dok nr. 6 del 7 s.14*
> *• Oral vold mot munn se dok nr. 6 del 12 s.33–34*
> *• Skade mot hode se dok nr. 6 del 12 s.8-14, 28–30, s.37, 46*
> *• Oppkast, "kräkning", se dok nr. 6 del 7 s. 13, del 12 s.17–15, 41*
> *• Slag med øks mot hodet se dok nr. 6 del 16 s. 8–10*

Rapporten gir ikke oversikt over innholdet i forklaringene. Rapporten fungerer som en veiviser inn i de enkelte avhørene. Det bidrar til en objektiv tilnærming, men forutsetter at den som leser oversiktsrapporten, også leser grunnlagsmaterialet. Gjennomgangen av avhørene viser at forklaringen om skadebildet kom gradvis, fragmentarisk og etter gjentatte og til dels ledende spørsmål fra avhører. Bergwalls endelige forklaring stemte på flere punkter, samtidig som den på andre punkter sto i motstrid til faktiske funn.

Oversiktsrapportens oppsummering er langt på vei dekkende for hvilke kontrollerbare punkter Bergwall forklarte seg om, men ikke helt. Bergwalls forklaring om bruk av kniv, som var kontrollerbar og ikke stemte med skadebildet, er ikke nevnt i rapporten. Det må leseren selv finne frem til i avhørene.

Opplysninger som sto sentralt i det opprinnelige bevisbildet, og som Bergwalls forklaring kunne prøves mot; tauet, pappbiten, hjulsporene og fottøyavtrykkene, ikke er nevnt i oppsummeringen.

Plass 1, stedet Gry ble drept, var – og er – ukjent for politiet. Her hadde Bergwall mulighet til å tilføre saken ny informasjon. Samtidig var det vanskelig å etterprøve, grunnet tiden som var gått siden drapet skjedde. Vi vet at det ble gjort forsøk på å påvise stedet. Bergwall ga skiftende forklaringer om hvor drapet skjedde, og holdt lenge fast ved at det var funnstedet. Det var god grunn til å være kritisk til hans forklaring på dette sentrale punktet. Som nevnt i punkt 13.2 om påtaleavgjørelsen, er drapsåsted ikke konkret angitt. Det er – og var – ukjent for alle andre enn gjerningspersonen (e). Det er et faktum at de stedene Bergwall har påvist og som ut over enhver rimelig tvil kan knyttes til henholdsvis Therese, Gry og Trine, er steder politiet kjente til fra tidligere. Dette er henholdsvis boligområdet på Fjell, funnstedet på Myrvoll og funnstedet i Svartskog. Etterforskingen har konkludert med at Bergwall gjenfant disse tre stedene under vallninger. Stedet hvor han angivelig tok livet av Gry fant han imidlertid aldri frem til. Hvorfor? Var det fordi ingen kunne hjelpe ham på veien? Det er et betimelig, om enn kontroversielt, spørsmål. Dersom det virkelig var Bergwall som ledet politiet frem til funnstedet i Svartskog, hvorfor var han da ikke i stand til å lede politiet frem til

åstedet for drapet på Gry, som fant sted 5 år senere? Det finnes flere alternative forklaringer på det. Arbeidsgruppens gjennomgang av vallningene gir en mulig forklaring; det var politiet som – ubevisst – førte Bergwall til funnstedet, og ikke omvendt.

11.16 AVSLUTTENDE MERKNADER TIL GJENNOMGANGEN

Både etterforskingen og bevisvurderingen skal være objektiv. Den som etterforsker og den som bevisvurderer, skal søke informasjon som taler for skyld så vel skyld som uskyld. I Gry-saken ble det lagt for stor vekt på informasjon som var egnet til å styrke Bergwalls forklaring, og informasjon som i utgangspunktet kunne slå begge veier,ble tolket til støtte for hans forklaring. Informasjon som sto i direkte motstrid til hans forklaring, og informasjon som var egnet til å svekke den, ble nøytralisert. Sædsporprøven er et illustrerende eksempel. Da saken ble etterforsket på saksnivå, ble sporprøven i praksis benyttet til å utelukke aktuelle gjerningspersoner. Påtegningen fra politijuristen i Follo signert 11. september 1998 viser at intensjonen var å bruke det biologiske bevismaterialet på samme måte i etterforskingen mot Bergwall. Sammenligning med sædsporprøven og fingeravtrykket ble gjort. Det var ikke treff på noen av undersøkelsene. I stedet for å tolke resultatet til støtte for hypotesen om at Bergwalls tilståelse var falsk, ble sporene vurdert slik at de *ikke utelukket* at Bergwall var gjerningspersonen. Denne måten å tolke på er et utslag av bekreftelsesfellen. Informasjon som i utgangspunktet støttet hypotesen om at Bergwalls tilståelse var falsk, ble nøytralisert slik at den ikke sto i motstrid til hypotesen om at Bergwall var rett gjerningsperson.

For å treffe en positiv påtaleavgjørelse (tiltale) må straffeskyld anses bevist ut over enhver rimelig tvil. I motsatt fall må saken henlegges.

Manglende treff på biologiske spor sikret på funnstedet *utelukket ikke* at Bergwall var gjerningspersonen.

Fravær av tekniske bevis som knytter ham til funnstedet, *utelukket ikke* at Bergwall var gjerningspersonen.

Fravær av taktiske bevis som knyttet ham til området i Oslo sentrum natt til 25. juni og/eller til funnstedet på Myrvoll senere samme natt, *utelukket ikke* at Bergwall var gjerningspersonen.

Det faktum at Bergwall ikke hadde førerkort før i 1987, og heller ikke var registrert som eier av bil, og det heller ikke er dokumentert at han faktisk hadde tilgang til bil i juni 1985, *utelukket ikke* at han var gjerningspersonen.

Manglende eller uriktige detaljer i Bergwalls forklaring *utelukket ikke* at han var gjerningspersonen. Enhver som forklarer seg om et forhold som ligger så langt tilbake i tid, kan glemme eller huske detaljer feil, uten at det svekker hovedinntrykket av forklaringen.

Det avgjørende spørsmålet var imidlertid om de ovennevnte omstendighetene samlet sett utgjorde rimelig tvil.

I Bergwalls forklaring er det ikke detaljer som mangler i et for øvrig overbevisende bilde. Bergwall besitter kun et mindre antall brikker i et bevisbilde som fremstår langt fra overbevisende.

Fordi Bergwalls forklaring fremstår med så store mangler, og hans forklaring i realiteten er det eneste beviset som knytter ham til drapet, er arbeidsgruppens konklusjon at norske myndigheter ikke var tilstrekkelig kritiske til beslutningsgrunnlaget i Gry-saken.

11.17 LÆRINGSPUNKTER

De samme læringspunktene som fremgår av kapittel 10 om Trine-saken, har også gyldighet for vår gjennomgang av Gry-saken. Avhørsprosessen foregikk på samme måte, og til dels parallelt. Vi viser derfor til læringspunktene i kapittel 10.

I tillegg vil vi trekke frem følgende læringspunkter knyttet til bruk av rettsmedisinske vurderinger i straffesaker:

Det finnes per i dag ikke noe sentralt, standardisert mandat for rettsmedisinsk sakkyndige i volds- og drapssaker. Et standardisert mandat kan bidra til at saksforholdet blir bedre opplyst, og til å ivareta objektiviteten. Ormstad understreket i intervjuet med arbeidsgruppen at mandatene ikke må være så standardiserte at de i realiteten blir en prokrustesseng[655]. Mandatet må alltid tilpasses saken slik at spørsmål som åpenbart ikke er relevante strykes, og relevante tilleggsspørsmål innlemmes. Det kan være en fordel å konferere med sakkyndige om innholdet i mandatet, men det er ikke alltid nødvendig.

Mandatet skal være skriftlig. Spørsmålene i mandatet må stilles slik at de ivaretar objektivitetskravet. Det innebærer at det skal stilles åpne spørsmål som er egnet til å belyse alle relevante hypoteser (alternative forklaringer).

Spørsmål som normalt bør inngå i et mandat i sedelighetssaker og voldssaker (mandatet må naturlig nok tilpasses etter hvorvidt offeret er i live eller er død):

- Finnes det tegn til sykdom eller annen spesiell svakhet, i så fall hvilke(n)?
- Finnes det tegn til skader, i så fall hvilke, og hvor på kroppen?
- Beskriv skaden(e).
- Hvordan kan skaden(e) ha oppstått?
- Hvilken type vold kan ha forårsaket skaden? (stump vold, skarp vold, skudd, kjemisk vold, termisk vold)
- Hvis mulig; si noe om hvilken kroppsdel eller hva slags gjenstand/redskap som kan ha forårsaket skaden.
- Når kan skaden(e) ha oppstått? (eventuelle skaders alder)
- Kan noen av skadene ha hatt betydning for det videre hendelsesforløpet?
- Kan noen av skadene være påført av den skadede selv?
- Kan noen av skadene være motvernskader, dvs. tilkommet ved at den skadede forsøkte å verge seg mot angrep?
- Redegjør for skadenes farlighetsgrad. Livsfare i fravær av rask behandling?
- Er det risiko for bestående kroppslig mén? Er noen av skadene dødelige?
- Stemmer skadebildet med det som (så langt) mistenkes eller vites om hendelsen, eller er forklart om hendelsen?

Listen overfor er ikke uttømmende. Den er basert på de punktene rettsmedisinerne i praksis forholder seg til når de foretar sine undersøkelser.

Hvis etterforskingsmessige forhold tillater det, bør etterforskingsledelsen vurdere å ta med sakkyndige ut på åstedet. Først og fremst fordi det gir mulighet til å ta prøver og sikre spor tidlig. God bevissikring i initialfasen kan i mange tilfeller være avgjørende for oppklaring. I til-

[655] Å legge noe på *prokrustesseng* er å utøve vold mot virkeligheten for å få den til å passe i sitt eget system. Altså er systemet målestokken og ikke virkeligheten. I greske sagn var Prokrustes en kjempe som drev et herberge i en fjellgrotte. Der tok han imot gjester som trengte ly og overnatting. Sengen han brukte var det ypperste innen senger, men han hadde en sterk føring: Var gjesten for lang for senga, ble føttene kappet av så han passet. Var gjesten for kort, ble han strukket ut. (Kilde: Wikipedia.)

legg gis de sakkyndige verdifull førstehånds-kunnskap om forhold som senere skal inngå i deres vurdering. I Gry-saken var som nevnt rettsmedisineren på funnstedet og sikret spor få timer etter at etterforskingen ble iverksatt. I Norge er det ingen vaktordning for rettsmedisinere, i motsetning til i Sverige. Det ligger utenfor arbeidsgruppens mandat å mene noe om hvorvidt en vaktordning bør innføres. Uavhengig av vaktordning er det i alle fall mulig å rekvirere rettsmedisinsk kompetanse innenfor normal arbeidstid. Konsultativ bistand over telefon kan være et verdifullt substitutt til personlig oppmøte.

Politiet og påtalemyndigheten har normalt ikke kompetanse til å overprøve rettsmedisinske vurderinger. Det er imidlertid politiets og påtalemyndighetens oppgave å vurdere resultatet av rettsmedisinske undersøkelser opp mot øvrige bevis i saken. Til det kreves forståelse av den bevismessige betydningen av rettsmedisinske funn. I noen tilfeller er det derfor nødvendig å kontakte den/de sakkyndige for å forsikre seg om at en har forstått innholdet i og resultatet av vurderingen. Eventuelle uklarheter eller misforståelser må oppklares før saken påtaleavgjøres. I straffesakene mot Bergwall ser vi at det har vært god kontakt i forbindelse med undersøkelsene som ble gjort på saksnivå, både før og etter at det ble iverksatt etterforsking mot Bergwall. Vi ser imidlertid ikke at det har vært stilt spørsmål ved den rettsmedisinske vurderingen som ble gjort på personnivå.

Reglene i straffeprosessloven kapittel 11 om sakkyndige må etterleves. Et læringspunkt fra Gry-saken er at norske regler må følges ved gjennomføring av etterforsking som er formelt underlagt norsk påtalemyndighet. Det innebærer blant annet at uttalelser fra sakkyndige skal forelegges Den rettsmedisinske kommisjon. Selv om det i utgangspunktet er de sakkyndige som skal sende over uttalelsene, er det påtalemyndigheten som har ansvaret for at det blir gjort før endelig påtaleavgjørelse tas.

12 THERESES EKSEM – FRA ARNESTED TIL BEVIS

Del 1 er en kritisk vurdering av et av de sentrale bevisene i straffesaken mot Bergwall. Intensjonen er å presentere en selvstendig analyse, men straffesaken har allerede vært gjennom en gjenopptakelsesprosess med påfølgende granskning i Sverige. Etterpåklokskapens lys er skarpt (Riksåklagaren m.fl. 2009–2013, SOU 2015:53).[656] Mange av justisfeilene var dessuten godt belyst før det offentlige selv tok initiativ til å lete etter læringspunkter og eventuelle systemfeil som forårsaket dem (Svensson 2006, Råstam 2011, Josefsson 2012 og Olsson 2009–2012).[657] Aktørene som ledet straffeprosessene mot Sture Bergwall, har selvsagt også bidratt med å forme arbeidsgruppens forforståelse av spørsmålene som straffesakene reiser: først og fremst gjennom sitt operative arbeid og alle konklusjonene de måtte trekke i prosessenes analyser, vurderinger, innstillinger og dommer, men også gjennom publiserte refleksjoner i ettertid (Grøttland 1998, Penttinen 2003, van der Kwast 2015 og Christianson 2015).

Ingen i Norden kan gå inn i sakene uten en mer eller mindre fundert forforståelse av straffesakene mot *seriemorderen Thomas Quick*. I dag er han frikjent og heter Sture Bergwall. Personskjemaet vi (ubevisst) anvender til å klassifisere ham, er i seg selv nok til å påvirke vurderingene våre betydelig. Kontrastene mellom den han *var* og den han *er*, synes like store som mellom kildene som beskriver ham.

Arbeidsgruppens mandat tilsier ikke at analysene våre skal balanseres objektivt mellom ytterpunktene: Vi skal trekke ut det vi mener er relevant i et læringsperspektiv, bedømt ut fra situasjonen da påtaleavgjørelsene ble truffet. Arbeidsgruppen kan i den anledning ikke akseptere ideen om at man *måtte være der* for å forstå hva Bergwall egentlig mente da han utviklet sine tilståelser under terapi, avhør og vallninger.[658] Noe kunnskap har nok gått tapt underveis, men takket være de relativt åpne og transparente prosessene som preget saksbehandlingen, kombinert med kunnskap som av ulike årsaker ikke var like tilgengelig for aktørene den gang, bør vi i dag kunne trekke konklusjoner som ikke lenger kan karakteriseres som ytterpunkt i et dikotomisk univers delt på midten av skyldspørsmålet.

Sture Bergwall er frikjent og følgelig uriktig dømt i de straffesakene vi har fått mandat til å finne læringspunkter i. Våre analyser preges av arbeidsgruppens individuelle og samlede forforståelse(r). I Del I av analysen er målet likefullt å gi en så uttømmende og presis presentasjon av faktum og kunnskap som mulig. På den måten håper vi at leserne av rapporten gis en reell mulighet til å vurdere rasjonale bak konklusjonene som danner grunnlaget for lærings-

[656] Det refereres her til alle prosesskrivene som svensk påtalemyndighet publiserte under gjenopptakelsesprosessene. http://www.aklagare.se/Media/sture-bergwall-arendet/.

[657] Referansen Olsson 2009–2012 refererer til advokatens resningsansökan og förklaringer i gjenopptakelsesprosessene. http://josefsson.net/49-quick-arkivet/213-resningsprocessen.html.

[658] I sitt tilsvar til overåklagare Björn Ericson under gjenopptakelsesprosessen skrev den svenske etterforskeren at det ikke er "... rimligt att helt och fullt sätta sig in i Sture Bergwalls erkännande, när man inte varit fysisk närvarande vid vallningar ock förhör ... Man måste uppleva kroppsspråket, med pauseringar och tonfall etc., det ger en annan dimension och tydliggör varför det finns avvikelser i hans berättelse."

potensialet vi ser konturene av. Læringsperspektivet belyses i del II; *Thereses eksem - diskusjoner, læringspunkter og kunnskapsutvikling*.

12.1 INNLEDNING

Eksembeviset trekkes gjerne frem som det sikreste beviset for at Sture Bergwall drepte Therese Johannessen. Bergwalls tilståelse måtte være sann fordi opplysningene om det atopiske eksemet på innsiden av Thereses albuer ikke var kjent for allmennheten. Selv ikke politiet var kjent med Thereses eksem før Bergwall beskrev det under politiavhør med en presisjon og detaljrikdom som ikke kunne forklares på annen måte enn at han måtte ha truffet den lille jenta. Det var i alle fall slik beviset ble fremstilt på påtalestadiet, og også slik det ble tolket av domstolen som dømte Bergwall for drapet (Hedemora tingsrätt 1998 s. 7, 10 og særlig side 11 og 20).

I analysene nedenfor – fra arnested til bevis – identifiseres opplysningenes opphav og hvordan detaljene utvikles og påvirkes gjennom flere titalls politiavhør. Analysen avsluttes med en presentasjon av beviset slik domstolen fikk det presentert. Gjennomgangen viser hvordan norsk politi bidro i "raffineringsprosessen" av opplysningene, som til slutt villedet domstolene. Etter vårt syn skjedde dette ubevisst, som en følge av kognitive forenklingsstrategier, gjerne omtalt som "bekreftelsesfeller".

Våre analyser viser også at norsk påtalemyndighet hadde tilgang til informasjon som burde ha avdekket at Bergwalls innledende beskrivelser av Thereses eksem på ingen måte var så sikre, detaljerte eller presise som politiet hevdet at de var. Da Bergwalls beskrivelser etter hvert begynte å ligne atopisk eksem, hadde politiet i mellomtiden snakket med moren om Thereses hudplager. For arbeidsgruppen virker det som om påtalemyndigheten i all vesentlighet har vurdert bevisene, slik politiets etterforskere tolket dem. Påtalemyndigheten har et selvstendig ansvar for å vurdere det samlede etterforskingsmaterialet. Samtidig viser analysene at norsk politi på ingen måte hjalp påtalemyndigheten med å finne frem til den kritiske informasjonen. Snarere tvert i mot.

Analysen avsluttes med noen refleksjoner i et læringsperspektiv, blant annet knyttet til politiets anvendelse av oversiktsrapporter og påtalemyndighetens bevisvurdering.

12.2 KILDER

I arbeidet nedenfor har gruppen forsøkt å belyse bevistemaet "Thereses eksem" fra så mange kilder som mulig. I tråd med mandatet, og spesielt punkt 4 a, har vi søkt i dokumenter og øvrige kilder som særlig belyser de norske aktørenes innsamling, vurdering og behandling av informasjon omkring Thereses eksem. Uten en slik gjennomgang blir det vanskelig å rekonstruere beslutningsgrunnlaget som påtalemyndigheten i Norge måtte eller valgte å forholde seg til. Gjennomgangen viser at Thereses eksem utgjorde et av straffesakens mest sentrale bevistemaer lenge før saken ble oversendt svenske myndigheter med anmodning om iretteføring.

Innledningsvis gis en kort beskrivelse av de relevante kildene. Der arbeidsgruppen har funnet det riktig, suppleres beskrivelsene med fortløpende kommentarer og vurderinger. Deretter presenteres kildenes substansielle innhold om "beviset", altså informasjonen om Thereses eksem, slik det beskrives og vurderes av kildene. I utgangspunktet presenteres informasjonen i kronologisk rekkefølge, men vi har i noen tilfeller valgt å utnytte analytikerens privilegium og introdusere relevant informasjon i den rekkefølgen vi mener den belyser de aktuelle problemstillingene best. Unntakene fra den kronologiske fremstillingen følges opp med tidshenvisninger. På den måten gis leseren også mulighet til å vurdere beviset i sanntid, altså slik aktørene måtte forholde seg til beviset der og da.

12.2.1 Avhørene av Sture Bergwall

Analysens primære kilde er politiets avhør av Sture Bergwall. Riktignok var det svensk politi som gjennomførte avhørene, med aktive bidrag fra terapeuter, sakkyndige og svensk påtalemyndighet. Men, som påpekt av sakens aktor, var også norsk politi involvert i avhørsprosessen (van der Kwast 2015). Samarbeidet utdypes av Therese-sakens sentrale etterforsker (Grøttland 1998 s. 27–28):

> *Store deler av arbeidet har bestått i å analysere avhørene… Han [Bergwall] forklarte seg ofte bevisst usant om enkeltheter, før han med dette som utgangspunkt, styrte seg inn mot sannheten eller deler av den… Dermed ble det opp til oss å finne ut hva det egentlig var han mente… Alltid har slike analyser ført til en bekreftelse i fakta. Forklaringene hans i Theresesaken, inneholder ingen feil.*

Gjennom forskning og analyser av reelle straffesaker vet vi i dag en del om hvordan politiets avhørsmetoder påvirker påliteligheten av den informasjonen som samles inn gjennom avhør, uavhengig av om den som avhøres, er et øyenvitne eller mistenkt (Lofthus og Palmer 1974, Gudjonsson 2003). Med denne kunnskapen som bakteppe har flere land innført lyd- og videoopptak av politiavhør: Skulle det oppstå tvil, for eksempel om det var den mistenkte eller politiet som først introduserte den kritiske informasjonen, gir opptakene en reell mulighet til å rekonstruere og identifisere kilden (CPT 2002, Riksadvokaten 2009, Dixon 2007 s. 262).

Avhørene av Bergwall er ved første øyekast sikret med slike opptak. Gjennomgangen av straffesakene viser imidlertid at det som i norsk sammenheng omtales som *politirapporter* eller *egenrapporter*, fremstår som like sentrale bevis som selve avhørene.[659] Riktignok er det normalt og ofte helt nødvendig at politiets etterforskere skriver rapporter om egne gjøremål (Bjerknes og Williksen 2012). Når politiets avhører har funnet det nødvendig å skrive så mange egenrapporter om sine "uformelle samtaler" med den siktede, faller imidlertid mye av hensikten med opptakene bort (Rachlew 2003 s. 61, Dixon 2007 s. 270).

En avhører som diskuterer saken med sitt avhørsobjekt, vekselsvis gjennom formelle avhør (med opptak) og uformelle samtaler (uten opptak), oppnår ikke stort mer med opptakene enn en kriminaltekniker som (tilsynelatende) beskytter åstedet ved å trekke på seg fotposer, men som like fullt valser inn og ut, uten å bytte dem: Det blir vanskelig å avgjøre om beviset (informasjonen) skyldes ytre påvirkning eller ikke.

Avhørene av Sture Bergwall preges videre av en sammenblanding av terapi, sakkyndig utredning, forskning, uformelle samtaler, møter og formelle politiavhør med aktiv deltagelse av sakens aktor. Vår gjennomgang av saksdokumenter, interne skriv og notater bekrefter den uheldige sammenblandingen som tidligere er beskrevet av blant annet Svensson (2006), Råstam (2012), Ericson (2012), Josefsson (2013).

---

[659] Egenrapporter betegnes som "promemoria" eller "PM" i de svenske saksdokumentene. I bevisgrunnlaget som norsk påtalemyndighet forholdt seg til, er alle avhørene av Bergwall (der Therese omtales) samlet i to permer. Permene er dokumentført som VI-2 og består av 45 underdokumenter (1-45). Av underdokumentene refererer 25 til avhør eller utdrag fra avhør, inkludert vallninger, skrevet ut i dialogs form, ord for ord. Ett dokument er utdrag av et brev fra Bergwall til Birgitta Ståhle, ett dokument er et diktat, lest opp av Bergwalls forsvarer. De resterende 18 underdokumentene er egenrapporter, eller PM-er, skrevet av svenske etterforskere.

Som påpekt av Bergwall-kommisjonen (NOU 2015:52 s. 625): "Vi kan dock konstatera att det i praktiken förekom omfattande sammanblandning mellan de båda processerna". Vallningene kompliserer bildet ytterligere. Her samles alle aktørene, og "alt" sikres med lydopptak, men også her tas det pauser. Dette skaper et behov for egenrapporter. Etter vallningene går terapeuter, forskere, etterforskere og påtalejurist hvert til sitt, hvoretter de samme aktørene, nå alene eller i mindre grupper, møter og samtaler med avhørsobjektet. Deretter fortsetter prosessen med nye avhør, ofte med utgangspunkt i informasjon som dukket opp i terapi, forskningsintervju eller andre, uformelle settinger.[660]

Ved én anledning har møtet med psykolog frembrakt så mye saksrelatert informasjon at politiet har valgt å innta deler av samtalene i straffesaksdokument.[661] Av dette dokumentet ser vi hvordan psykologen i realiteten inntar rollen som avhører der han "uformelt" søker informasjon om et av straffesakens vanskeligste bevistemaer: Bergwalls medhjelper. Etter arbeidsgruppens syn er det ikke rart at Bergwall mistet oversikten og blandet sammen det han trodde han hadde tilstått til politiet, med det han fortalte i terapi.[662] Når vi i tillegg vet at journalister med inngående kjennskap til de aktuelle straffesakene også førte hyppige samtaler med Bergwall – som i denne sammenhengen ikke var underlagt noen restriksjoner – blir det svært vanskelig å identifisere den originale kilden til den kritiske informasjonen.[663] I arbeidet nedenfor har vi derfor forsøkt å belyse bevistemaet *Thereses eksem* fra så mange kilder som mulig.

Arbeidsgruppen har lest dialogutskriftene fra avhørene av Bergwall hvor Therese er nevnt, til sammen 25 avhør, inkludert vallninger.[664] Vi har forsøkt å innhente opptakene, men i likhet

---

[660] Egenrapport datert 14.06.96. Se også kapittel 6.

[661] Se avhør av 19.12.97 s. 31 og egenrapport (dokument VI-9) datert 26.01.98.

[662] Se for eksempel avhør av 26.03.97 s. 33. Dersom leseren ikke er kjent med sammenblandingen mellom politi og terapi, anbefaler arbeidsgruppen Dan Josefssons bok (2013). Med utgangspunkt i straffesaksdokumentene og journalene fra Säter beskrives det tette samarbeidet inngående. Blant annet refereres det fra et avhør (14.04.94 – Johan-saken) der terapeuten som var til stede ved avhøret, måtte svare for Bergwall. Det han skulle fortelle, var for vanskelig for ham selv å uttrykke. Av avhørsprotokollene fremgår det at Bergwall hadde dratt ut på tur sammen med leger/psykiatere for å lete etter likdeler av Johan (uten politi). Under terapitimene som fulgte, fortalte Bergwall at han hadde funnet kroppsdelene (fingrene) til Johan, men at han hadde spist dem opp - uten at legene merket det. (Josefsson 2013 s. 340). I samme bok (s. 303) refereres det også til et intervju med van der Kwast av 11.11.94. Her siteres statsadvokaten med følgende beskrivelse av forholdet mellom avhør og terapi: "Några reella förhör hålls inte med Säterpatienten, utan förhören sker i form av samtalsterapi med läkerexpertis og förhörspersonal närvarande".

[663] I et intervju med NRK radio (2014) forteller journalist Svein Arne Haavik at han ble "sjokkert" da han forsto hvor lett det var å få kontakt med Bergwall under etterforskingen: "Quick satt på Säter sykehus. Og det var bare å ringe. Når som helst. Han tok telefonen". I samme radiodokumentar forteller journalisten Kåre Hundstad jr. blant annet at "Det ble såpass åpent inn til Thomas Quick at jeg hadde telefonnummer – en telefonboks i gangen på Säter sykehus". Videre; at opplysninger fra obduksjonsrapporter – som journalisten hadde fått av en politimann "over en øl" – ved en glipp ble videreformidlet til Bergwall.

[664] Gjennomgangen viser at det sannsynligvis finnes flere avhør av Bergwall som kan være relevante for Therese-saken enn de som ligger i saksdokumentene. Eksempelvis viser vi til det første avhøret i Therese saken, utdrag av avhør av 23.02.96. Her refereres det til opplysninger om Therese som kom frem i et tidligere avhør. Det refererte avhøret ligger ikke i saken.

med den svenske kommisjonen har vi ikke klart å oppspore dem. Det virker ikke som politiet verken i Norge eller Sverige har arkivert straffesakens kanskje mest sentrale bevis. Det er beklagelig.[665]

I kontrast til problemstillingene knyttet til de forvunnede opptakene, har arbeidsgruppen fått tilgang til mange timer med opptak fra vallningene. Flere av aktørene har dessuten oppbevart interne notater og skriv. Her er arbeidsgruppen uten unntak blitt møtt med åpenhet og aktiv hjelp til å finne frem i arkivene, både av aktørene og deres foresatte. I den kritiske gjennomgangen som følger, er aktørenes åpenhet og samarbeid et viktig moment å ta med seg. Ikke bare for å forstå forklaringsmodellen som arbeidsgruppen legger til grunn i sine konklusjoner (kognitive skjevheter / forenklingsstrategier), men også fordi åpenhet har en verdi i seg selv. Åpenhet i rettspleien styrker utviklingen av demokratiet, rettssikkerheten, tilliten til det offentlige og – i tråd med hovedformålet med arbeidsgruppens undersøkelser – grobunn for læring, jf. offentlighetsloven § 1.

Som det fremgår av teksten nedenfor, har vi forsøkt å belyse spørsmålene knyttet til Thereses eksem ved å innhente, lese og analysere publiserte artikler og upubliserte arbeidsnotater skrevet av straffesakens sentrale aktører. Sist, men ikke minst, har vi intervjuet de norske aktørene om deres arbeid med det konkrete bevistemaet.

[665] At opptakene av avhørene ikke er å oppdrive, ville etter dagens retningslinjer reist prosessuelle spørsmål, jf. reglene for oppbevaring av opptak (POD 2007 s. 13 og Riksadvokaten 2009 s. 11). Vi kommer tilbake til sikring og bevisvurderingen av muntlige bevis i analysens avsluttende del (kapittel 13).

12.2.2 Norsk oversiktsrapport

I tilknytning til straffesaken mot Bergwall skrev norsk politi en 150 sider lang oversiktsrapport om Therese-saken.[666] Del IV i rapporten benevnes som et "*Sammendrag av siktedes forklaringer*". Denne delen er 102 sider lang, og gir direkte innsikt i hva norsk politi tenkte om Bergwalls politiforklaringer. At politiavhørene vies så stor oppmerksomhet i oversiktsrapporten, er sammenfallende med bevisbildet som ble presentert for retten (Hedemora tingsrätt 1998 s. 18):

> *Thomas Quick erkännande utgör det enda beviset i målet som direkt talar för att Therese skulle ha utsatts för den gärning åklagaren beskrivit och för att Thomas Quick skulle vara gärningsmannen.*

Ved å sammenstille oversiktsrapporten med de originale avhørene får leseren ikke bare kunnskap om hva norsk politi la vekt på; gjennomgangen viser også hva de norske etterforskerne ikke fant grunn til å innta i sammendraget. Komparative analyser av de to skriftlige kildene, altså hva Bergwall faktisk forklarte og hva politiet mente var relevant for påtalemyndighetens vurdering, gir også klare indikasjoner på hvordan norsk politi tolket de sentrale bevisene i saken.

Under overskriften *Thereses utseende* (s. 68–70) sammenfattes Bergwalls forklaringer som er av direkte relevans for drøftelsene nedenfor. Komparative analyser av politiforklaringene og sammendraget er inntatt der de etter vår oppfatning tydeligst belyser hvordan beviset ble vurdert og (ikke minst) presentert for straffesakens ulike aktører. Analysene viser at rapportskrivernes tolkning og selektive utdrag preges av en systematisk skjevhet, der opp-

[666] OVERSIKTSRAPPORT. Therese saken – Thomas Quick, datert 04.02.98, s.12.

lysningene om Thereses eksem fremstilles som mer konkrete og presise enn de i realiteten var. Informasjon fra avhørene som viser at Bergwall på ingen måte var så oppmerksom på innsiden av Thereses albuer som dommen tilsier, synes utelatt/ignorert.

Som påpekt ovenfor har arbeidsgruppen ingen grunn til å tro at skjevheten skyldes bevisste forsøk på å endre bevissituasjonen. Etter vårt syn er den mest nærliggende forklaringen at ubevisste, kognitive tankeprosesser har påvirket etterforskernes beslutninger langt mer enn de selv var klar over. Som gjennomgangen nedenfor viser, er det mye som tyder på at påtalemyndigheten på avgjørende punkter har lagt politiets (skjeve) fremstilling til grunn.

12.2.3Øvrige saksdokumenter

Utover avhørene av Bergwall og den norske oversiktsrapporten er politiets detaljerte ID-skjema et sentralt dokument. Skjemaet fylles ut når mennesker meldes savnet til politiet, og har en egen rubrikk for arr og andre særkjenner. Politirapportene, basert på politiets samtaler med Thereses mor, er også tatt med i analysene. Thereses lege har også forklart seg om Thereses utseende. Opplysningene fra disse saksdokumentene er inntatt i analysen (se særlig punkt 12.3.13). Også her ser vi at politirapportene bærer preg av kognitive skjevheter, og at påtalemyndighetens kontroll preges av de samme ubevisste forenklingsstrategiene.

12.2.4Interne arbeidsdokumenter

Thereses eksem og etterforskernes refleksjoner rundt Bergwalls beskrivelser av dette er omhandlet i flere interne notater som arbeidsgruppen har fått innsyn i. Flere av disse arbeidsdokumentene fremstår som relevante for denne rapporten, og særlig for mandatets punkt 4a.

Ved å sammenstille de interne arbeidsnotatene med straffesaksdokumentene får leseren et innblikk i hvordan norsk politi tolket de sentrale bevisene under etterforskingen, og følgelig hvordan deres fortløpende vurderinger former oppbygningen av oversiktsrapporten.

Et av disse er arbeidsdokumentet *Norsk etterforskning av Thomas Quick – informasjonsmøte Stockholm 3. desember 1996*. Av dokumentet fremgår det at politiets etterforskere forbereder en gjennomgang av saken for svensk og norsk påtalemyndighet. Hensikten med møtet var å "oppdatere de to lands statsadvokater om sakens fakta".[667]

På side sju i arbeidsdokumentet listes det opp ni punkter (bevistemaer) fra Bergwalls politiforklaringer om Thereses utseende. Politiets etterforskere mente at disse opplysningene styrket tilståelsenes troverdighet. Tre av bevistemaene fremheves i notatet ved at forfatteren legger til to utropstegn, "!!". For eksempel: "Sko m/spenne !!". Det er usikkert om systemet med utropstegn er bevisst eller ikke, men som ekstern leser av det interne arbeidsdokumentet får man et inntrykk av at etterforskeren har gradert bevisverdien eller betydningen av de ulike bevistemaene. Fem av punktene har ingen utropstegn. Ett har to spørsmålstegn: "??". Eksembeviset er oppført med 15 utropstegn: "EKSEM !!!!!!!!!!!!!!!", etterfulgt av teksten "vis illustrasjon fra lege ... flammiga flekker" (2.4).

Uansett hva utropstegnene representerer, gir teksten et rimelig klart bilde av etterforskernes vurdering av eksembeviset. Videre gir det en indikasjon på hvordan det ble presentert for svensk og norsk påtalemyndighet.

Arbeidsgruppen kommer også til å trekke veksler på et internt arbeidsdokument som ser ut til å være et utkast til oversiktsrapporten. Rele-

[667] Se OVERSIKTSRAPPORT. Theresesaken – Thomas Quick, datert 04.02.98, s. 12.

vante utdrag fra utkastet er flettet inn i analysene nedenfor.

Arbeidsdokumentet med merkelappen *Avhørsanalyse Thomas Quick * Therese saken* består av elleve separate dokumenter (analyser). Her har etterforskerne trukket ut det Bergwall har forklart om Therese-saken og gradert eller kommentert en del av opplysningene med kommentarer som (for eksempel): "bra uppgifter", "stark uppgift" eller "må utvikles videre".

12.2.5Den svenske nøkkelen

I tråd med arbeidsgruppens mandat er det primært det norske arbeidet i straffesakene mot Sture Bergwall vi skal lete etter læringspunkter i. Samarbeidet mellom Norge og Sverige var imidlertid så nært at en analyse uten svenske kilder aldri vil kunne forklare prosessene som utspant seg. Arbeidsgruppen har fått innsyn i to interne dokumenter, formet som informasjonsskriv fra svensk til norsk politi. I kapittel 5 har vi gjengitt dokumentene i sin helhet og redegjort for tenkningen som ligger til grunn for dem. Dokumentene formidler en slags forklaringsmodell som vi har valgt å kalle "den svenske nøkkel". I neste kapittel (punkt 13.3.4) belyser vi "nøkkelen" i et vitenskapelig perspektiv og argumenterer for at benevnelsen *den pseudovitenskaplige forklaringsmodellen* gir inngang til nye forklaringer, begreper og kunnskap.[668]
Gjennom nøkkelen introduseres begrepet "bevisste avvikelser" – et fenomen som norsk politi ble fortalt hadde vitenskapelig støtte. Det er arbeidsgruppen ikke enig i, og som det fremgår av arbeidet til *The Innocence project* i USA er pseudovitenskap en ikke ubetydelig og spesielt lumsk justisfeil, nettopp fordi den sniker seg inn i straffesakskjeden, forkledd i "hvit frakk" med den autoriteten som følger og som vitenskapen gjør krav på.[669]

12.2.6Øvrige kilder

Som allerede anført er det – og særlig de seneste årene – publisert en rekke bøker, kapitler, kronikker og artikler om Sture Bergwall og prosessene mot ham. I tillegg er det laget flere dokumentarer for radio og tv. Samlet sett har arbeidsgruppen hørt og lest mye, men ikke alt. I analysen nedenfor har vi, i tråd med mandatet, forsøkt å sentrere teksten inn mot saksdokumentene og de tilhørende interne arbeidsdokumentene.[670]

Noen eksterne kilder er imidlertid så sentrale at en gjennomgang i et læringsperspektiv aldri ville nå sitt potensial om vi ikke trakk veksler på dem. En av disse er artikkelen *Theresesaken – Thomas Quick*, publisert i Politiforum nr. 9, 1998. Artikkelen er sju sider lang og skrevet av Grøttland, en av de norske etterforskerne i Therese-saken. Thereses eksem nevnes ikke eksplisitt av den norske etterforskeren, men på side 26 refereres det til Bergwalls "eksklusive" opplysninger, "som ikke engang var nedtegnet på politiets ID skjema for ofre".

Den publiserte artikkelen er relevant, blant annet fordi den gir en relativt detaljert beskri-

[668] I teksten som følger, og spesielt i kap. 12 og 13, anvendes benevnelsen *den pseudovitenskaplige forklaringsmodellen*. I diskusjonen (kap. 13) redegjør vi for hvordan den svenske etterforskeren – med informert samtykke fra svensk påtalemyndighet – fikk velmenende, men lite konstruktive og til tider underlige, råd av (sakkyndig oppnevnt) psykolog og psykiatere fra Säter sykehus. Se også kap. 5 og 6.

[669] Se http://www.innocenceproject.org/

[670] Våre analyser er selvsagt ikke upåvirket av eksterne kilder. Alle granskere tar med seg sin forforståelse av feltet de beveger seg inn i – en ikke ubetydelig utfordring for den som velger, eller får i oppgave, å granske/forske på sine egne. For en mer uttømmende redegjørelse av metodiske og etiske utfordringer knyttet til forskning på egen profesjon, se Rachlew 2010.

velse av det polititaktiske arbeidet som forfatteren omtaler som "avhørsanalysen" (s. 28):

> *Avhørsanalysen ble utført på "gammaldags" måte. Vi isolerte oss, og sammen leste vi og tenkte høyt. Vi var helt avhengig av å vite en del om Quick's måte å forklare seg på for å kunne forstå hva han egentlig mente.*[671]

Den svenske etterforskeren som i all vesentlighet ledet avhørene av Bergwall, har også publisert en artikkel om Therese-saken (Penttinen 2004). Penttinen ser ut til å ønske å rettlede dem som har kritisert etterforskingen, og beskriver bevisene som ble presentert for Hedemora Tingsrett, inkludert Thereses eksem (s. 432). Penttinens fremstilling av Thereses eksem flettes inn i analysene nedenfor. Komparative analyser viser hvordan den sentrale etterforskeren villeder leseren på tilsvarende måte som retten ble villedet. Det ligger muligens utenfor gruppens mandat å mene noe om, men vi er av den oppfatning at svenskenes tro på Bergwalls hukommelse og troverdighet (som etterhvert forplantet seg inn i norsk politi og påtalemyndighet) skyldtes ubevisste prosesser. Den skjeve (og derfor villedende) fremstillingen ser med andre ord ikke ut til å ha vært intendert.

Også påtalemyndigheten har skrevet interne arbeidsnotater. Hos Riksadvokaten utarbeidet den saksbehandlende statsadvokaten et notat med overskriften *Thomas Quick og Theresesaken – bevissituasjonen* (udatert). Her fremheves Bergwalls beskrivelse av Thereses atopiske eksem som én av flere detaljer som ikke har vært allment kjent, og som "lar seg verifisere". Notatet underbygger gruppens mer generelle og kritiske bemerkninger til påtalemyndighetens bevisvurdering av straffesakens sentrale bevis. Som vi kommer tilbake til i diskusjonen, ble påtalemyndighetens bevisvurdering i stor grad preget av politiets fremstilling og etterlot seg få spor av selvstendige vurderinger.

I tilknytning til gjenopptagelsesprosessen i Sverige har norsk politi og påtalemyndighet utvekslet noe informasjon. Arbeidsgruppen har fått tilgang til (deler av) den interne korrespondansen, inkludert e-postutvekslinger, hvor bevistemaene omtales. Relevante utdrag fra disse er flettet inn i analysen. I en e-post fra Oslo statsadvokatembeter (datert 12. januar 2011) fremheves Thereses eksem som ett av to "helt avgjørende" spørsmål.

12.3 Bergwalls politiforklaringer om Thereses eksem

Etter å ha tilstått drapet på Therese under terapi på Säter ble Bergwall avhørt av politiet 24 ganger i tidsrommet 1996–1998.[672] [673] Som et ledd i avhørsprosessen ble Bergwall også transportert til Norge for å vise hvor og hvordan han og hans "medhjelper" skulle ha angrepet, kidnappet, misbrukt, drept, partert og brent det som til slutt var igjen av Therese.[674]

---

[671] Etterforskerens beskrivelse av avhørsanalysen må sees i sammenheng med "den svenske nøkkelen" (kap. 5 og punkt 12.2.5) og "den pseudovitenskaplige forklaringsmodellen" (punkt 13.3.4).

[672] Se egenrapport av Penttinen datert 09.02.96.

[673] Avhørene handler ikke utelukkende om Thereses forsvinning, men som regel også om andre saker.

[674] Medhjelperens rolle i straffesaken (og straffesaksdokumentene) fremstår som underlig. Når det gjelder Thereses eksem, er medhjelperens rolle av mindre betydning enn for andre sentrale bevistemaer hvor medhjelperens rolle etter arbeidsgruppens syn er langt vanskeligere å overse. Det var imidlertid nettopp det politiet og påtalemyndigheten valgte å gjøre, mest sannsynlig ved å (stilltiende) rubrisere informasjonen om medhjelperen som en av Bergwalls "bevisste avvikelser", jf. kap. 5, punkt 12.2.5 og punkt 13.3.4 om fenomenet *bevisste avvikelser*.

12.3.1 Innledende avhør

I de innledende avhørene mellom 23.02.96 og 25.04.96 ble Bergwall spurt minst ni ganger om han kunne beskrive Therese slik hun fremsto da han angrep henne på Fjell utenfor Drammen.[675] Han ble oppfordret til å inkludere alle detaljer om hennes klær og utseende. I avhør 15. mars 1996 ble Bergwall spesifikt spurt om Therese hadde noe særkjenne. Ni ganger beskrev han henne uten å nevne verken eksem eller arr.[676]

12.3.2 Avhør av 25.04.96 – vallning på Fjell

I bussen på vei tilbake til Oslo etter endt vallning skrudde Penttinen på lydopptaket og leste inn et referat som i norsk sammenheng gjerne omtales som "rapportskrivers merknad". Her opplyser den svenske etterforskeren om noe Bergwall, med avslått opptaker, hadde fortalt ham tidligere på bussturen (diktert på bånd, s. 15):

> *Han har även ett minne av att Therese skulle haft en ärrbildning på armen och han pekar, när han berättar det, på sin högra arm. Exakt hur ärrbildingen ser ut kan han inte anföra, men antyder att det kan vara en relativt färsk ärrbildning, någonting som inte han själv har åstadkommit.*

Som det fremgår av den videre fremstillingen, har Hedermora tingsrätt lagt et helt annet faktum til grunn for dommen.

Sture Bergwalls forklaring om Thereses atopiske eksem starter med andre ord under uformelle samtaler mellom den siktede og avhøreren, uten lydopptak. Det fremgår ikke av diktatet som er inntatt i avhørsrapporten, hvilke spørsmål som eventuelt ble stilt.

Flere år senere beskriver Penttinen den samme hendelsen slik (Penttinen 2004 s. 432): "Efter några kilometers färd mot Oslo och Ullevåls sjukhus för övernattning, ville Thomas Quick plötslig berätta något direkt i bandspelaren."

Av diktatet, som altså fremstår som en rapportskrivers merknad til avhøret av 25.04.96, fremgår det at opplysningene om "ärrbildning" kom sammen med flere urelaterte opplysninger som også ble diktert inn. Deretter fortsetter avhøret i dialogsform; først om et annet drap (muligens i Finland), så usammenhengende om noen "bräder" nede i "slänten" på Fjell.

12.3.3 Egenrapport 03.05.96

Egenrapporten er skrevet av Penttinen og omhandler den uformelle samtalen som fant sted i bussen 25.04.96, der arret ble omtalt første gang. Egenrapporten omhandler med andre ord det samme temaet som ble diktert og protokollert i anledning avhøret den 25.04.96. Det fremgår ikke av rapporten hvorfor det samme forholdet ble protokollert på nytt åtte dager senere, men om arret står det skrevet: "Quick pekar på sin högra arm och säger att han har en minnesbild av att Therese kan ha haft en mindre ärrbildning på armen. Han säger sig ha ett minne av att den var relativt färsk."

Det er i denne anledning viktig å merke seg at avhøreren, i sin publiserte artikkel i Nordisk

---

[675] "Minst ni", fordi arbeidsgruppen ikke kan utelukke at det finnes ytterligere avhør av Bergwall som ikke er inntatt i saken, og fordi vi heller ikke kan utelukke at Therese har vært et tema i de svenske sakene. Eksempelvis viser vi til det første avhøret i Therese-saken, utdrag av avhør av 23.02.96. Her blir det referert til opplysninger om Therese som kom frem i et tidligere avhør. Dette avhøret ligger ikke i saken.

[676] Det har lenge vært kjent at Bergwall innledningsvis bommet på alle detaljene i sin beskrivelse av Therese og drabantbyen Fjell. Se kap. 5, punkt 12.2.5 og punkt 13.3.4 om hvordan alle feilene i Bergwalls falske tilståelser ble rasjonalisert i lys den pseudovitenskaplige forklaringsmodellen.

Kriminalkrönika (2004 s. 432), refererer til denne uformelle samtalen, men nå skriver han:

> *Efter några kilometers färd mot Oslo och Ullevåls sjukhus för övernatting, ville Thomas Quick plötsligt berätta något direkt i bandspelaren. Han sa att han fått en minnesbild av att Therese hade ett kraftigt eksem i armvecket. Detta hade plötsligt dykt upp i hans minne – som en "flashback".*

Versjonen som presenteres i artikkelen fra 2004, er rimelig lik den forklaringen Bergwall selv presenterte for Hedermora tingsrätt i 1998, men som vi ser av gjennomgangen av de originale dokumentene, har Bergwalls vage helgardering om at Therese "kan ha haft en mindre arrbildning på (högra) arm", blitt til en presis og forpliktende forklaring om "ett kraftigt eksem i armvecket".

I analysen nedenfor vil vi forsøke å besvare spørsmålene når, hvor, hvordan og hvorfor Bergwalls vage antydning om et mulig arr omskrives og raffineres til et av straffesakens mest sentrale bevis.

12.3.4 Avhør 26.04.96 – vallning i skogen, på leting etter Therese

Dagen etter ble Bergwall "vallat" på nytt. I dette avhøret nevnes ikke Thereses utseende. Bergwall bryter sammen i skogen, som vist på TV.

12.3.5 Avhør 11.05.96 – vallning på vei mot skogen, på leting etter Therese

Thereses utseende nevnes ikke.

12.3.6 Avhør 13.05.96

Bergwall introduserer medhjelperen under drapet på Therese. Han forteller også om drapet på asylguttene. Det snakkes ikke om Thereses utseende.

12.3.7 Egenrapport 14.05.96

Bergwall ringer Penttinen og forteller om Thereses rosa T-trøye.

12.3.8 Avhør 22.08.96

Bergwall foreholdes politiets resultatløse søk i Ringen-tjernet. Thereses utseende nevnes ikke.

12.3.9 Avhør 05.09.96

Bergwall forklarer seg om forholdene ved Fjell, ikke om Thereses utseende.

12.3.10 Avhør 06.09.96

Det er gått nesten fem måneder siden Bergwall nevnte at Therese *kan ha hatt* et lite arr på sin høyre arm.

Politiet har for lengst fått opplysninger fra Thereses mor (13.08.96) om at Therese *muligens* hadde utslag av atopisk eksem.[677] Det mest iøynefallende ved dette avhøret er at Bergwall – til tross for den ledende introduksjonen – nå ikke husker at Therese skal ha hatt noe arr. Han husker heller ikke at han tidligere skal ha nevnt det (s. 30):

> *F: I samband med den vallning som vi genomförde så hade vi, eller du lämnade vissa uppgifter om utseendet på Therese. Du nämner bland annat att hon skall ha någon form av ärrbildning, på armen eller armarna, jag minns inte riktig, utan det er är altså den regionen av kroppen.*
> *Q: Ja.*
> *F: Vad har du för minne kring det i dag?*
> *Q: Nej, det vet jag inte.*
> *F: Minns du att du har nämnt det?*
> *Q: Nej, det gör jag inte. Får jag bara skjuta in, att när du nu nämner lite*

[677] Se nærmere beskrivelse av Grøttlands egenrapport av 13.08.96 under punkt 12.3.13

> *ärrbildning så kommer jag att tänka på Johan, att, att jag ble lite störd.*[678]

Når Bergwall gjør det klart at han ikke husker noe "ärrbildning", leder avhøreren ham inn på andre temaer.

I det norske, interne dokumentet *Gjennomgang av avhør foretatt på Sæter den 6. september 1996* refererer rapportskriveren til samme side i avhøret av 06.09.96 (s. 30) og sammenfatter dialogen slik:[679] "Kommer inn på arret, på spørsmål/resonnement om arret skal finnes på armene, svarer han kun et ja".

Etter vår oppfatning har norsk politi for det første misforstått hele seansen. Penttinens innledning må oppfattes som en introduksjon til temaet, ikke et spørsmål. Følgelig er Bergwalls respons ("Ja") heller ikke et bekreftende svar, slik det presenteres i den norske analysen. Snarere tvert i mot: Når Penttinen følger opp sin introduksjon til temaet med et direkte spørsmål om hvilket minne Bergwall har om dette i dag, svarer jo Bergwall at han ikke har noe minne om arret i det hele tatt.

Misforståelsen skyldes neppe språkproblemer. Dersom norsk politi på dette tidspunktet hadde klart å etterleve det normative ideal som trekkes opp i straffeprosessloven § 226 3. ledd, ville de analysert betydningen av, eller i det minste nevnt, at Bergwall ikke husket Thereses arr. Det at etterforskeren i sin analyse videre ignorerer at Bergwall på direkte spørsmål forklarer at dette er noe han ikke engang husker at han har forklart, illustrerer arbeidsgruppens inntrykk av etterforskingen generelt og analysedokumentet spesielt: Ubevisst søkes det etter informasjon som bekrefter Bergwalls tilståelser. Nøytral informasjon tas til inntekt for det etablerte synet. Informasjon som indikerer at tilståelsene er falske, rasjonaliseres, bortforklares eller som her, oversees eller ignoreres.[680]

I tråd med denne observasjonen følger norsk politi opp sin analyse av Bergwalls manglende hukommelse av Thereses arr med følgende oppfordring til svensk politi: "Om dette kunne utvikles, ville det være bra."

Svensk politi tar oppfordringen og utvikler bevistemaet i de påfølgende avhørene. Før vi beskriver den videre utviklingen, er det imidlertid

---

[678] Det er ikke så merkelig at Bergwall trekker parallellen til etterforskingen av drapet på Johan Asplund. Etter vår beskrivelse av Thereses eksem og utviklingen av det, vil vi kort gjøre rede for Bergwalls innledende forklaring om "arret på magen til Johan", som under senere avhør ble til en fødselsflekk på ryggen – og først da i tråd med familiens beskrivelse av den drepte gutten (punkt 12.3.17).

[679] "Avhørsanalysen" er skrevet av Grøttland og datert 10.10.96.

[680] Påstanden underbygges i de interne arbeidsdokumentene. I et internt sammendrag datert 13.08.96 skriver for eksempel etterforskeren: "Generelt har han ved flere anledninger gitt en bra beskrivelse av selve stedet Fjell". Deretter listes det opp illustrerende eksempler. Blant annet at Bergwall har fortalt om en bank, et lite kjøpesenter, plankebiter i en skråning og at balkongene hadde andre farger. Fra et beslutningspsykologisk perspektiv (og i denne sammenhengen også fra et bevisvurderingsperspektiv) er det interessant å konstatere at det i denne hypotesebekreftende analysen flere ganger refereres til et konkret avhør (20.04.96) hvor Bergwall beskriver Fjell som et område med gamle og spredte "enfamiljshus" uten "hyreshus" og uten tett bebyggelse; som et område som kan minne om Bispberg utenfor Säter. [Med Google Earth ser man at Bispberg er et lite tettsted med spredte hus, låver, skog og jorder.] Ingen av disse opplysningene er tatt med i analysen, til tross for at Bergwall selv presiserer at det ikke er angstfullt for ham å prate om miljøbeskrivelsen, jf. *Den pseudovitenskaplige forklaringsmodellen* og fenomenet *medvetna avvikelser*.

grunn til å stoppe opp og se nærmere på avhørsteknikken.

Arbeidsgruppen registrerer at Penttinen introduserer arr på armen eller arme**ne** (flertallsform) på følgende måte (s. 30): "Du nämner bland annat att hon skall ha någon form av ärrbildning, på armen eller armarna, jag minns inte riktig, utan det er är altså den regionen av kroppen."

Bergwall har selv aldri nevnt at arrene finnes på begge armene. Snarere tvert i mot. I det første "avhøret" (og i den påfølgende egenrapporten om dette) antyder Bergwall at Therese *kan ha hatt ett arr på høyre arm*. Penttinens introduksjon til temaet her, fem måneder senere, er ledende og former Bergwalls videre forklaringer på flere måter. For det første: I senere avhør omtales det aktuelle bevistemaet ikke lenger som *ett* arr. "Ärrbildning på högra arm" blir til "ärrbildning på arm**arna"**. Ikke ut ifra Bergwalls forklaring, men gjennom avhørerens ledende spørsmål. På tilsvarende måte ser vi at avhøreren gjennom sine introduksjoner (premisser) og spørsmål subtilt, men etter hvert virkningsfullt, fjerner usikkerheten som fremheves i de opprinnelige egenrapportene hvor det jo fremgår at Bergwall fikk et minnebilde av at Therese *kan ha hatt* et mindre arr på armen.

De subtile justisfeilene får ikke den omtalte effekten i dette avhøret; Bergwall husker ikke noe eksem. Når temaet bringes på bane igjen i de påfølgende avhørene, lar han seg imidlertid lede inn i en forklaring hvor usikkerheten forsvinner og tilståelsen fremstår som mer og mer overbevisende – overbevisende fordi den ligner mer og mer på det som står i politiets egenrapport, basert på samtalen med Thereses mor 13.08.96.

12.3.11 Avhør 20.09.96

På nytt ber Penttinen Bergwall om å gi en detaljert beskrivelse av Therese. Bergwall forklarer seg om noe annet, og Penttinen følger ikke opp.

12.3.12 Avhør 14.10.96

Penttinen introduserer arret på nytt, men nå i ny språkdrakt (s. 23): "...du hade ett minne kring hennes armar, någon form av hudåkomma eller något liknande."

Her introduserer Penttinen et nytt begrep, *hudåkomma,* og bytter på den måten begrepet *ärrbildning* med det mer generelle begrepet *hudåkomma* (*skin condition*).

Som påpekt ovenfor snakker ikke Penttinen lenger om høyre arm, nå er det arme**ne** som gjelder. Bergwall responderer på det ledende spørsmålet og bekrefter at det er snakk om armene. Samtidig endrer han selv beskrivelsen av arret til *flammighet*.

> *Q: Jag har inte sagt att ... lite flammiga.*
> *F: Ja, men du har inte beskrivit det så som, du har inte beskrivit det konkret med hur du menar, du har sagt att du har ett minne kring det här?*
> *Q: Ja.*
> *F: Kan du utvekla det så är det bra?*
> *Q: Det är en flammighet. Nu hoppas jag att vi menar samma sak med flammighet.*
> *F: Är det någonting som är hastigt övergående eller är det någonting som är bestående, någonting som hon, är det en sjukdom eller är det någonting som är naturlig flammighet just för stunden eller?*

Ved at avhøreren stadig kommer tilbake til temaet, vil nok de fleste, og særlig den som har intensjoner om å bli trodd, forstå at temaet er interessant for politiet i sakens anledning. Istedenfor å vende tilbake til temaet med et åpent spørsmål, for eksempel med en oppfordring om å beskrive "det" nærmere, introduserer avhøreren et ledende, alternativgivende, spørsmål. A) Er det snakk om en *flammighet* som oppstår "just för stunden", altså der og da i forbindelse med hendelsen, eller B) er det en

flammighet som er bestående (permanent) som følge av sykdom? Bergwall vet ikke hva han skal svare, men registrerer muligens at begge alternativene involverer "flammighet". Uansett helgarderer han seg på nytt, og svarer:

> *Q: Det vet jag inte, det vet jag inte, det kan också vara en flammighet för stunden. Det kan också vare någonting som hon har för det är en tydlig, en tydlig flammighet just.*[681]

Deretter følger et par interessante replikker:

> *P: Du visar på ovansidan på din arm nu?*
> *Q: Ja.*
> *P: Är det där du ser det eller är det över hele armen eller är det på båda armarna?*
> *Q: Det är på båda armarna, ja.*
> *P: Det är på båda armarna?*
> *Q: Ja.*

Når Bergwall bekrefter det oppklarende spørsmålet om at Thereses hudproblem var på "ovansidan" av armen, får han straks nye ledende spørsmål. Nå i form av alternativgivende spørsmål som innbyr til alternative beskrivelser. Istedenfor å la Bergwall utdype, beskrive evt. tegne det han nettopp har vist og forklart, henleder avhøreren straks oppmerksomheten mot andre mulige plasseringer.

Det ene alternativet som introduseres (over hele armen) virker rimelig usannsynlig, ikke minst i lys av det Bergwall så langt har forklart (opprinnelig beskrev han et lite arr). Det andre alternativet som presenteres (begge armene), leder oppmerksomheten vekk fra oversiden av den ene armen og over til begge armene. Med det på plass, følger avhøreren opp med et nytt ledende alternativgivende spørsmål: "Är det rundt om hela armen eller är det, är det någonting som är fläckvis eller?"

Igjen fremstår alternativet "rundt om hela armen" som lite sannsynlig. Alternativet som står igjen, er "fläckvis", og når Bergwall (typisk nok) velger det, har Penttinens ledende spørsmål langt på vei formet det som norsk politi senere beskriver som et "perfekt treff".[682] Som den videre analysen viser, hefter det også usikkerhet ved det "faktum" som Bergwalls forklaringer holdes opp mot. Uansett; Bergwall responderer og velger det mest sannsynlige alternativet:

> *Q: Det är en fläck, en fläckvis rödhet då. Om du tänker dig en person som, i affekt, rodnar kraftig på halsen får ju precis just den flammigheten som hon hade på armarna. Det är den flammigheten jag är ute efter eller som, som jag försökar beskriva.*

I den norske oversiktsrapporten (1998 s. 70) refereres det til dette avhøret. Ingen av de ledende spørsmålene er nevnt. Utviklingen fra "arr på armen" til "hudåkomma på armene" nevnes ikke. Videre skjer det noe i den norske rapporten som det ikke er lett å forstå. Forutsatt at den svenske beskrivelsen "ovansidan av

[681] Etter å ha lest en rekke avhør og sett mange timer med vallninger, ser arbeidsgruppen flere mønstre. Ett av dem er at Bergwall har en utstrakt tendens til å helgardere seg. Som her, hvor han (inntil videre) reserverer sine "observasjoner" ved å åpne opp for at *flammigheten* kan skyldes at Therese rødmer. Vi anfører at lingvistiske analyser av politiavhør er et ekspanderende forskningsfelt der kunnskap og metodikk åpenbart ville tilført bevisvurderingen av Bergwalls tilståelser en ny og avgjørende dimensjon.

[682] Internt notat datert 14.11.96 – Kort oppsummering av siste ukes jobbing – fremdrift nærmeste tiden v/ Håkon Grøttland. Mer om dette nedenfor i punkt 12.3.14.

armen" tilsvarer "oversiden av armen" på norsk, fremstår den norske oversiktsrapporten som direkte misvisende. Her fremheves nemlig at Bergwall ved to anledninger peker / viser at han mener "i albuleddet" på begge armene (s. 70):

> *Avhør av 14.10.96, dok. VI / 2-27*
> *Sier om Thereses armer at hun hadde "flammigheter", tydelige "flammigheter på begge armene, TQ viser at han mener i albueleddet.*
> *Han beskriver det som flekkvis rødlighet, som hun hadde på begge armene. TQ tar seg i albueleddene på begge armene".*

Seansen det refereres til, er (som vist ovenfor) skrevet ut i dialogs form på følgende måte:

> *F: Du visar på ovansidan på din arm nu?*
> *Q: Ja.*

I avhøret det refereres til, står det ingenting om at Bergwall peker mot albuleddet. Snarere tvert i mot, i alle fall dersom "ovansidan av armen" betyr det samme på svensk som det gjør på norsk.

Hvor har de norske etterforskerne dette fra? Spørsmålet står helt sentralt i vår analyse av det som altså fremheves som et av de avgjørende bevisene mot Bergwall i Therese-saken. Avgjørende fordi de "eksklusive opplysningene" jo skulle ha kommet fra Bergwall selv, og det på et tidspunkt hvor ikke engang politiets etterforskere hadde kjennskap til dem. Før vi belyser spørsmålene som reises ved å følge utviklingen i Bergwalls forklaringer videre, har vi funnet det riktig å stoppe opp og se nærmere på hvordan "beviset" utviklet seg i den andre enden; altså hvordan "faktum" om Thereses utseende ble etablert. Som vi snart skal se, pågikk prosessene parallelt, der subtile justisfeil fra hver sin kant etter hvert ble gjensidig forsterkende.

12.3.13 Thereses utseende da hun forsvant

Som påpekt ovenfor hadde politiet på dette tidspunktet allerede snakket med Thereses mor. Av egenrapporten som er skrevet av den norske etterforskeren samme dag som han pratet med moren (13.08.96 – altså to måneder før avhøret 14.10.96), fremgår det at han spurte henne om "Therese kunne ha noen form for arr på en av armene". Til det skal moren ha svart "det er det store muligheter for". Av egenrapporten fremgår det videre at moren fortalte at Therese hadde atopisk eksem, og at denne formen for eksem gir seg utslag i kløe, "for eksempel i albueleddet". Dette resulterte i at Therese kløde seg slik at det ble sår. Av politiets egenrapport fremgår det videre:

> *Disse sårene igjen, ble etterhvert arrdannelser. Særlig ille forsto jeg at det kunne være ved albuleddet, og da på innsiden av armen. Denne plagen ble bedre etterhvert som sommeren skred frem, fordi det varme været hadde en positiv innvirkning på kløen. Imidlertid mente hun at 3. juli var så tidlig på sommeren, at hun antakelig fortsatt var en god del plaget. Thereses mor kunne ikke si nøyaktig hvordan det var med sår og arr akkurat denne dagen, men hun holdt det som overveiende sannsynlig at Therese hadde noen form for arr/sår på en eller begge armene.*

Det er med andre ord først etter at politiet direkte spør Thereses mor om arr og sår, at hun nevner Thereses atopiske eksem. Det ingen tvil om at Therese var plaget av atopisk eksem som lite barn, men som det det fremgår av sitatet ovenfor, har moren intet konkret minne om sykdomsbildet på tidspunktet for forsvinningen. Opplysningene som den norske etterforskeren skriver ned i sin egenrapport, er opplysninger moren resonnerer seg tilbake til etter ledende spørsmål fra politiet – åtte år etter at datteren forsvant.

Samtalen med moren er ikke sikret med opptak (det var ikke vanlig på den tiden). Dessverre fremkommer de sentrale opplysningene heller ikke i avhørs form (noe de burde, også etter datidens standard). Politirapporten er med andre ord ikke gjennomlest, i alle fall ikke signert eller vedtatt, av Thereses mor. Uten opptak og uten gjennomlesning blir det vanskelig for gruppen å vurdere bevisverdien av opplysningene. For eksempel om graderingen "overveiende sannsynlig" er morens eller rapportskriverens tolkning av det hun resonnerte seg frem til. Problemstillingen aktualiseres ytterligere i et internt arbeidsnotat datert 13.08.96 – samme dag som samtalen med moren fant sted – hvor etterforskeren varierer og forsterker morens subjektive sikkerhet.[683]

I det interne arbeidsnotatet (s. 1) står det at "Thereses mor forklarer at det er *stor sannsynlighet* for at Therese hadde enten sår eller arr på en eller begge armene" (vår utheving). I neste avsnitt (øverst på s. 2), påpekes det at "hun *ganske sikkert* hadde ett eller flere sår, eventuelt ferske arr" (vår utheving). I samme avsnitt, tre linjer senere, beskriver etterforskeren morens subjektive sikkerhet for tredje gang: "Thereses mor kan ikke huske nøyaktig hvordan armene så ut akkurat den dagen Therese forsvant, men at det fantes noen form for sår eller arr, regner hun som *nesten sikkert"* (vår utheving).

Bevisbildet kompliseres ytterligere ved at egenrapporten også fremmer morens syn om at Therese "antakelig fortsatt [var] en god del plaget". Hvor stor grad av ren gjetning som ligger i utsagnet, vet vi ikke, men spørsmålene som den aktuelle politirapporten reiser, var – og er – uansett sentrale. For det første når det gjelder rekonstruksjonen av det bevisbildet (beslutningsgrunnlaget) påtalemyndigheten forholdt seg til da saken ble oversendt Sverige med anmodning om iretteføring. Dessuten er de sentrale for å kunne ta lærdom av begåtte justisfeil. På tilsvarende måte som vitner følte seg forpliktet/presset og/eller ledet til å gi en bestemt forklaring til politiet som behandlet Fritz Moens begjæring om gjenopptakelse (NOU 2007:7 s. 312–314), reises tilsvarende problematikk når en nå, i etterpåklokskapens lys, leser politiets egenrapport. Ikke minst fordi Thereses familie i ettertid har fortalt at Therese ikke hadde eksem da hun forsvant (Drammens tidende 2010).

Uansett, i en egenrapport datert 08.11.96, basert på samtale(r) med Thereses barnelege, bekreftes diagnosen atopisk eksem. Arbeidsgruppen registrerer at egenrapporten innledes med en feiltolkning som presenteres for legen som en form for premiss, nemlig at Bergwall har observert "flekker på Thereses hud, bl.a. ved albuen". Dette stemmer ikke. Bergwalls siste beskrivelse er, som beskrevet ovenfor i avhør av 14.10.96 hvor han viser "på ovansiden" av armen. Arbeidsgruppen lurer på om ikke denne feiltolkningen kan skyldes en sammenblanding av det Bergwall har forklart, og det moren fortalte. Etterforskeren som pratet med legen, er den samme som pratet med moren noen uker tidligere.

Av egenrapporten basert på samtalen med legen fremgår det at Therese besøkte ham i april 1988, et par måneder før hun forsvant. Åtte år senere klarer ikke legen å hente frem noe konkret minnebilde fra konsultasjonen, "men han kunne ved hjelp av journalnotater antyde noe om omfang og utseende":

> *Han [legen] ville tro at Therese hadde godt synlige merker i albuebøyene, og at dette i seg selv fremstår som rød flammende merker i huden, samt at det selvfølgelig også*

[683] ARBEIDSNOTAT. Sammendrag av avhørsanslysene som er gjort av de avhør hvor Thomas Quick har forklart seg om Therese, 13.08.96.

kunne finnes spor etter kløe, da i form av sår eller arr.

Det fremgår ikke av rapporten når samtalen(e) ble ført, men det må ha vært mellom 13.08.96 (samtale med mor) og 30.10.96. I alle fall har legen sendt et kort brev til politiets etterforsker den 30.10.96, blant annet med informasjon (epikrise) fra Thereses siste konsultasjon i april 1988, hvor hun fikk behandling for elveblest.

Fordi samtalene med legen verken er dokumentert på lyd eller ved avhør med gjennomlesning, vet vi ikke om det er legens egne ord, eller rapportskriverens tolkning av disse, som presenteres i politirapporten. Arbeidsgruppen ser imidlertid at beskrivelsen "flammende merker i huden" ligner påfallende på det Bergwall nettopp hadde fortalt politiet i avhør (14.10.96), hvor han jo introduserte begrepet "flammighet".

Et drøyt år senere (14.01.98) avhøres legen av den samme etterforskeren. Igjen beskrives Thereses eksem med det samme begrepet som Bergwall introduserte i avhøret av 14.10.97. Uten opptak forblir det vanskelig å avgjøre om det er etterforskerens eller legens ordvalg som nedtegnes. Etterforskerens spørsmål er ikke protokollert. Riktignok har legen signert avhøret og dermed vedtatt beskrivelsen "rødflammet utslett", men som kjent er det etterforskeren som formulerer resymeet av forklaringen. For arbeidsgruppen virker det noe påfallende at legen skal ha anvendt det samme begrepet som Bergwall begge gangene politiet formulerer hans beskrivelser. Ikke minst i lys av legens egen epikrise, hvor Thereses sykdomsbilde ble beskrevet med begrepene "vesentlig utbrudd", "eksemflekker" og "elveblest". Det er med andre ord flere momenter som tyder på at det er politiets eget begrep ("flammende") som benyttes som om det var legens.

Vi kan ikke vite om spørsmålene til moren og legen var åpne eller ledende. Det vi imidlertid vet, er at en sentral arbeidsmetodikk for politiet på dette tidspunktet gikk ut på å analysere Bergwalls forklaringer og deretter søke etter bekreftelser i de faktiske forholdende: "Alltid har slike analyser ført til en bekreftelse i fakta" (Grøttland 1998 s. 28). Og, som påpekt ovenfor: Fordi det er etterforskeren som selv formulerer legens graderinger, vet vi egentlig ikke i hvor stor grad legen gjettet og/eller reserverte seg når han opplyste at han "*ville tro* at Therese hadde godt synlige merker i albuebøyene" (vår utheving).

Det er uansett på det rene at Therese hadde atopisk eksem, men at verken moren eller legen kan huske hvordan dette så ut da hun forsvant. Gjennom samtaler med politiet resonnerer de seg frem til at Therese "overveiende sannsynlig" (mor) og "trolig" (legen) hadde eksem, ja til og med "flammende merker". Det synes rimelig klart at dette begynner å bli svært interessant for teamet som arbeidet med å finne bekreftelser i Bergwalls tilståelser.

Av det detaljerte ID-skjemaet "SAKNET PERSON", utfylt av politiet i samarbeid med Thereses familie, inkludert mor, dagene/ukene etter at Therese forsvant, står det ikke oppført noe under punkt 19: "Spesielle identifiseringstegn". Under punkt 43 hvor det spesifikt blir spurt om Therese hadde "Arr og særegenheter på ansikt og kropp", står det skrevet: "Føflekk ved venstre kinnben. Rundt ansikt – spiss hake". Ingenting om arr eller eksem. Selvsagt kan familien ha glemt særegenhetene, men sannsynligheten for det minker vel proporsjonalt med utbruddets eventuelle omfang/synlighet – et poeng det kan være greit å ta med seg når vi etter hvert presenterer det Bergwall til slutt fortalte domstolene.

12.3.14 Oversiden av armen vs. innsiden av albuen – noen alternative hypoteser

I tråd med teorien om bevisvurdering som Rachlew og Fahsing (2015) argumenterer for i sin artikkel *Politiavhøret*, har arbeidsgruppen stilt opp noen alternative hypoteser. Et av bevi-

sanalysens sentrale spørsmål er om Sture Bergwall vitterlig beskrev Thereses hudproblem, slik politiet hevdet i sine egenrapporter og senere artikler. Gjorde han det *før* politiet hadde pratet med moren (og legen) om Thereses eksem? Dette anføres jo som bevisets kjerne. Eller pekte Bergwall på innsiden av albuene sine allerede i avhøret den 14.10.96, selv om det (av en eller flere årsaker) ikke fremkommer av dialogutskriftene?

En test av de mest nærliggende, alternative forklaringene viser etter arbeidsgruppens oppfatning at de ikke er særlig plausible. En kunne for eksempel tenke seg at når Penttinien i avhøret av 14.10.96 uttaler (s. 23) "du visar på ovansidan på din arm nu", kan det i realiteten ha vært en upresis, men like fullt riktig beskrivelse av en person som peker på innsiden av sine albuer. Hypotesen virker etter arbeidsgruppens syn noe oppkonstruert, ikke minst fordi den svenske etterforskeren endrer sin begrepsbruk etter at politiet snakket med moren. I de innledende avhørene er det snakk om "armen" og "høyre arm". Deretter spesifiserer Bergwall at det dreier seg om "ovansidan" av armen. Som den videre analysen viser, går det ytterligere ett år før Bergwall selv, etter å ha fått lest seg opp på saken, introduserer begrepet "armvecket".[684]

En kunne også tenke seg at Bergwall i tilknytning til avhøret av 14.10.96, for eksempel under en uformell samtale med Penttinen, pekte inn mot innsiden av albuen – og at den informasjonen ble formidlet til de norske etterforskerne, uten at noe ble skrevet ned. Denne hypotesen virker imidlertid heller ikke spesielt plausibel. Særlig fordi den norske etterforskeren i sitt notat *Gjennomgang/analyse av avhør foretatt på Säter den 14 oktober 1996*, datert 19.11.96, stiller følgende spørsmål til den svenske avhøreren:

> *Fråga: Han har ikke sagt hvor på armene dette er, men det er tydelig at han viser det under avhøret. Hvor er det han viser. Om han ikke skulle si noe mer om dette, og det skulle være slik at han viser på sine egne armer, så bør det vel produseres et PM [egenrapport].*

I egenrapporten skrevet av den samme etterforskeren, datert 08.11.96, altså elleve dager *før* han stiller sin "fråga", fremgår det at "Thomas Quick har forklart at han har observert flekker på Thereses hud, bl.a. ved albuen". Dersom Bergwall allerede hadde beskrevet "flekker ved albuen" – slik politiets egenrapport gir inntrykk av – ville jo etterforskeren ikke hatt behov for å stille sin "fråga". Vi minner om at det var den samme etterforskeren som snakket med moren et par måneder tidligere (13.08.96).

Ordtaket *The devil is in the details* er etter arbeidsgruppens syn treffende for mange etterforskinger. Detaljene kan være vanskelig å følge, blant annet fordi nyanser og rekkefølgebestemmelser ofte avgjør bevisverdien. For at den alternative forklaringen skal kunne understøttes, må det finnes en plausibel forklaring til at etterforskeren, elleve dager før han etterlyser informasjon om hvor Bergwall viser, skriver en egenrapport der han slår fast at Bergwall allerede har forklart at Therese hadde "flekker ved albuen". Vi har lett, men finner ingen slik plausibel forklaring. Arbeidsgruppen kan ikke utelukke at det kan ha eksistert et dokument som kunne forklare politiets feiltolkning/omskrivning, men den alternative hypotesen får heller ingen støtte. Ingen av kildene vi har funnet, gir noen referanser til et slikt dokument, snarere tvert i mot, jf. etterforskerens "fråga".

Dette indikerer at premissene for opplysningenes bevisverdi aldri har eksistert. I et beslut-

[684] Se mer om dette avhøret fra 30.10.97 i punkt 12.3.15.

ningstakingsperspektiv er det symptomatisk at omskrivingen i oversiktsrapporten etterfølges med informasjon til leseren om at Therese, ifølge hennes mor og lege, hadde atopisk eksem "på innsiden av begge albuer" denne sommeren (s. 70):

> *(Iflg. Thereses mor og Thereses lege, hadde hun atopisk eksem. Denne sommeren hadde hun hatt eksem som hun hadde klødd på. Dette var på innsiden av begge albuer, samt bak knærne. I april 1988 fikk hun salve av sin lege for disse plagene)*

I oversiktsrapporten presenteres med andre ord et iøynefallende samsvar mellom det Bergwall har forklart, og det Thereses mor og lege har forklart. Etterforskerne er imidlertid altfor bombastiske i sine konklusjoner, som altså primært baserer seg på egenrapporter om vitneobservasjoner, åtte år tilbake i tid. I oversiktsrapporten til påtalemyndigheten er dessuten legens og morens reservasjoner utelatt. Slik "raffineres" opplysningene til de fremstår som sikre bevis.

Arbeidsgruppen registrerer at det norske bidraget i denne raffineringsprosessen, utviklet seg på to plan. Som påpekt ovenfor skjedde utviklingen samtidig og virket gjensidig forsterkende. Noe forenklet kan vi si at "beviset" – Thereses eksem – besto av to komponenter: (1) Bergwalls beskrivelser (tilståelsen), (2) morens og legens beskrivelser (faktum). Under den bevisste prosessen med å innhente og beskrive unik informasjon fra den ene kilden (tilståelsene), som altså skulle avspeiles i informasjonen fra den andre kilden (faktum), pågikk det samtidig ubevisste, kognitive prosesser hos etterforskerne. Bekreftelsesfellene medførte at de feiltolket og omskrev opplysningene i "begge ender".

Bergwalls beskrivelser ble tolket, oppfattet og videreformidlet som mer presise enn de i virkeligheten var. Det samme kan sies om morens og legens beskrivelser. I et psykologi- og bevisvurderingsperspektiv kan det virke som om raffineringsprosessen ledet til en (akseptabel) form for harmoni mellom tilståelsen og faktum, uten at aktørene forsto at deres subtile omskrivninger samlet sett bidro til å endre bevisbildet fullstendig.

Når det gjelder de mulige årsakene til at de norske etterforskerne omskrev sentrale detaljer fra Bergwalls forklaring i sin oversiktsrapport, er det interessant å lese deres interne arbeidsnotater hvor beviset omtales. I et internt notat av 14.11.96 skriver en av etterforskerne til sine ledere om sakens fremdrift og påpeker (s. 2):[685] "Vi har avhørt og innhentet dokumentasjon og illustrasjon fra Thereses lege vedr. hennes eksem, utseende og plassering. TQ forklaringer om dette treffer perfekt."

Når Bergwalls vage forklaring om at Therese kan ha hatt "en mindre arrdannelse på høyre overarm", karakteriseres som et "perfekt treff", indikerer det et tankesett preget av ønsketenkning (*wishful thinking*). I kombinasjon med flere ubevisste og gjensidig forsterkende forenklingsstrategier kan det lede beslutningstakeren inn i et tankesett der informasjon som bekrefter det etablerte synet, tillegges mer vekt enn det rasjonelt sett burde (Baron 1994 s. 294).

Som det fremgår i beskrivelsen nedenfor av det påfølgende avhøret (30.10.97), viser Bergwall for første gang til innsiden av albuene, men dette avhøret ble gjennomført ett år senere, etter at Bergwall blant annet hadde fått lest gjennom sine egne forklaringer som forberedelser til hovedforhandlingen.

---

[685] Internt notat, datert 14.11.96 – Kort oppsummering av siste ukes jobbing – fremdrift nærmeste tiden v/ Håkon Grøttland.

Arbeidsgruppen har også undersøkt om forklaringen til den avgjørende feilen i den norske oversiktsrapporten – og følgelig politiets fremstilling av sakens sentrale bevis for påtalemyndigheten – kan være at de norske etterforskerne har forvekslet avhøret av 14.10.96 med avhøret av 30.10.97. Svaret er nei.

I oversiktsrapporten (s. 70), hvor det fremheves at Bergwall under avhør den 14.10.96 "viser at han mener albuleddet", og deretter "tar seg til i albuleddene på begge armene", refereres det til side 23 og side 24. Tema- og sidehenvisningene korresponderer med avhøret av 14.10.96, hvor Bergwall altså forklarte og ved én anledning viste at det var Thereses overarm han siktet til.

12.3.15 Avhør 30.10.97

Ett år senere blir Bergwall avhørt på nytt om Thereses utseende. Forut for avhøret har han fått lese gjennom sine tidligere forklaringer (s. 1).

Nå ligner forklaringen om Thereses eksem mer på den han noen måneder senere fremførte for retten. I avhøret tar den svenske etterforskeren opp en rekke temaer som Bergwall har forklart seg om flere ganger tidligere. Et av de mange temaene etterforskeren ønsker utfyllende informasjon om, introduseres som "kroppslig omständighet på hennes armar":

> *F: Du har också nämnt någonting i samband med färden från Härlands kyrka tillbaks till Oslo, i bussen där pratade du lite grand om detta och även under ett förhör har du nämnt att det finns någon form av någon kroppslig omständighet på hennes armar.*
> *Q: I dag skulle jag vilja beskriva det som kraftiga hudrodnader, jag vet inte om jag har uttryckt mig så tidigare, alltså en flammighet ganska ... alltså i förhållande till övrig hud så är det markerad flammighet ... vad jag minns det där speciellt då vid armvecken.*
> *F: Du visar under förhöret här nu så visar du båda armvecken och från armvecken räknat ner mot underarmens insida.*
> *Q: Ja ... att det är ... (uhørbart) ... mycket.*

Avhøreren virker fornøyd med svaret. I alle fall forlates temaet, og et nytt introduseres. Et mulig mindre arr på Thereses høyre (over)arm (dok VI-2-11 og VI-2-15) er blitt til "kraftiga hudrodnader [i] båda armvecken" (innsiden av albuene) – omtrent slik det ble beskrevet av moren og senere legen etter ledende spørsmål fra norsk politi. [686]

12.3.16 Hedemora tingsrätt, 02.06.98

Som påpekt innledningsvis la også domstolene stor vekt på beviset under hovedforhandlingen. I dommen omtales Thereses eksem fem steder. Først i referatet av Bergwalls forklaring for retten. Her fremgår det at Bergwall, etter å ha tatt seg til Fjell og slått Therese bevisstløs, straks la merke til hudproblemet hennes: "Redan då lade han märke till att hennes armveck hadde röda, relativt stora fläckar som såg ut som eksem" (s. 7).

Dette klare minnebildet står i sterk kontrast til hva han tidligere har forklart til politiet, i alle fall de første 10–12 gangene han ble spurt om å beskrive henne. Det synes ikke å være noen tvil om at det er versjonen fra det siste avhøret som presenteres for domstolene. Detaljene er på plass. Alt stemmer – gitt at Therese hadde eksem da hun forsvant.

---

[686] Slik vi forstår det, refererer den svenske betegnelsen "armvecken" til innsiden av albuen, som i politiets egenrapporter etter samtale med Thereses mor og lege omtales som henholdsvis "innsiden av albuene", "albuleddet, og da på innsiden av armen" og "albuebøyene".

Av domspremissene (s. 11) fremgår det videre:

> *Vidare nämnde han redan vid förhör hållet den 24 mars 1996 att hon hade ärr efter eksem – flammigheter – i armvecken, en uppgift som inte var känd för polisen och som visade sig vara riktig.*

Dette er en grov feil, både med hensyn til dato og substans, holdt opp mot hva Bergwall faktisk forklarte om arret første gang det ble nevnt. I den uformelle samtalen 25. mars 1996 gav Bergwall en helgarderende, langt vagere beskrivelse av et mulig arr på høyre arm (se punkt 12.3.2 og 12.3.3). I senere avhør husket han det ikke før etterforskeren minnet ham på det (punkt 12.3.10). Og selv da helgarderte han seg: Therese kan ha rødmet (punkt 12.3.12). Det er ingen ting som tyder på at dommeren fikk informasjon om noe av dette. Av domspremissene virker det heller ikke som om dommeren fikk vite at Bergwall før den uformelle samtalen 25. mars 1996 beskrev Therese ni ganger uten å nevne verken eksem eller arr.

Domstolen skriver videre: "Det har inte framkommit [i media] at Therese ... haft eksem" (s. 13). Arbeidsgruppen har ikke funnet informasjon som indikerer at denne premissen er feil, men det er den neste premissen for bevisverdien som er den utfordrende:

> *De personer som haft kontakt med Thomas Quick under polisutredningen och som hörts i målet har samtlige hållit för uteslutet att han genom dem skulle ha erhållit kunskap om olika fakta.*

Gjennomgangen ovenfor viser at det ble stilt en rekke ledende spørsmål med tilstrekkelig informasjon til å forme forklaringen som i betydelig grad bidro til å overbevise domstolen (s. 11):

> *En alldeles speciell omständighet är dock hans uppgift om Thereses böjveckseksem. Detta hade inte varit känt ens for polisen, och Thereses mor hade inte lämnat uppgifter härom förrän polisen tillfrågade henne efter det att Thomas Quick som beskrivits ovan talar med styrka för att han rimligen måste ha träffat Therese.*

Før politiet fikk informasjonen fra Thereses mor, hadde Bergwall gitt en helgarderende forklaring om et *mulig* arr på høyre arm. Det var ikke før senere, etter at politiet hadde avhørt Thereses mor, at detaljene vokste frem gjennom ledende, til tider svært ledende, spørsmål. Argumentet om at politiet ikke var klar over Thereses mulige eksem da Bergwall (til slutt) beskrev det, er ikke gyldig. [687]

I Penttinens artikkel om Therese-saken presenteres det samme beviset på samme måte som det ble presentert for domstolene – åpenbart feil – og nå enda tydeligere vinklet (Penttinen 2004 s. 432):

> *Efter några kilometers färd mot Oslo och Ullevåls sjukhus för övernattning, ville Thomas Quick plötslig berätta något direkt i bandspelaren. Han sa att han fått en minnesbild av at Therese hade ett kraftigt eksem i armvecket. Detta hade plötsligt dykt upp i hans minne – som en "flashback".*

Artikkelen til Penttinen er riktignok skrevet seks år etter dommen i Hedemora tingsrätt, men for oss synes det klart at det er politiet,

---

[687] I diskusjonen som følger presentasjonen av beviset, vil vi redegjøre for forskningen på falske tilståelser. Systematiske undersøkelser viser at det som regel er politiet som lekker informasjon (bevisst eller ubevisst), og de (som her) villeder domstolene gjennom sine egne vitnemål (Thereses eksem – diskusjoner, læringspunkter og kunnskapsutvikling, punkt 13.4).

ikke domstolene, som er opphavet til fordreiningen av beviset. Våre antagelser styrkes når Penttinen tre sider senere skriver (s. 435):

> *Rätten lägger också stor vikt vid och anser det som "en alldeles speciell omständighet" att Thomas Quick kunnat beskriva ett böjveckseksem (atopisk eksem) i Thereses armveck innan uppgiften var känd för polisen.*

Thereses mor vitnet for retten. Fordi hovedforhandlingen ikke ble tatt opp, vet vi ikke nøyaktig hvordan hun beskrev Thereses atopiske eksem, men reservasjonene hennes kommer her til uttrykk på en mer beskrivende måte, sammenlignet med de ulike graderingene i de norske politirapportene. Retten refererer til morens vitnemål og skriver: "[...] flickan besvärades av böjveckseksem, något som behandlades med salva och som förbättrades sommartid, även om ärren syntes."

Dersom politiet ikke hadde ledet Bergwall inn en bekreftelsessøkende prosess der hans vage og helgarderende opplysning om at Therese "kan ha haft en mindre ärrbildning på armen", gradvis og subtilt fikk utvikle seg via "hudåkomma" – "båda armarna" – "innsiden av begge albuer" – "godt synlige merker i albuebøyene" – "flammiga flekker" – "rød flammende merker i huden" – "EKSEM !!!!!!!!!!!!!!!" – "kraftiga hudrodnader" – "armvecken og markerad flammighet" osv., ville morens beskrivelser i retten (paradoksalt nok) styrket Bergwalls opprinnelige forklaring.

Mot den bakgrunn kunne man konkludere at Bergwalls opprinnelige beskrivelse både var unik og treffende, slik alle aktørene la til grunn. Bergwall beskrev jo et arr som Thereses mor senere bekreftet. Så enkelt er det imidlertid ikke. Som den svenske kommisjonen – og alle andre, utenforstående granskere – ser vi et mønster som går igjen i alle sakene Bergwall er domfelt for.[688] Under avhør og terapi kom han med en rekke opplysninger, ofte vage og helgarderende (som i analysen her). Innledningsvis var det meste feil, men gjennom avhørerens ofte ledende oppfølgingsspørsmål ble det snart klart for Bergwall hvilke temaer som var interessante. Fordi vi ikke har tilgang til referater eller lydopptak fra de utallige (og parallelle) samtalene som Bergwall førte med terapeuter, forskere og journalister, kan vi bare spekulere i hvor stor grad han samlet sett ble ledet. Vår selvstendige gjennomgang av sakens dokumenter og interne notater viser uansett at Bergwall ble tilstrekkelig ledet til å forme sin falske tilståelse om Thereses eksem på en måte som overbeviste norske etterforskere og påtalejurister.

For å forstå mekanismene som utspant seg under avhørene og etterforskingen omkring Thereses eksem, er det etter arbeidsgruppens syn av avgjørende betydning å kjenne til Bergwalls tilståelser i andre saker. Kanskje særlig Johan Asplund-saken, hvor Bergwall beskrev et operasjonsarr på magen som gjennom en rekke avhør etter hvert flyttet seg til ryggen og ble til et fødselsmerke, slik moren til Johan hadde beskrevet det.

---

[688] I SOU 2015:53 s. 580 til 584 beskriver og oppsummerer den svenske kommisjonen de bevisrelaterte problemene med avhørene av Bergwall på en, etter vårt syn, god og dekkende måte. Advokatene Svensson og Olsson, journalistene Råstam og Josefsson samt statsadvokatene i gjenopptakelsesprosessene har (i likhet med en rekke andre kritiske røster) funnet det samme.

12.3.17 Bergwalls beskrivelser av andre ofre

12.3.17.1 Fra avhørene i Johan-saken

Dommen i Johan-saken bygget også på Bergwalls forklaringer om detaljer om offeret som ikke var kjent for politiet, og som "visade sig vara riktig". Blant annet ble det hevdet at Bergwall kunne beskrive et fødselsmerke på avdødes rygg – en opplysning som bare moren (og etter hvert politiets avhører) kjente til (Sundsvalls tingsrätt 2001). Historien bak Bergwalls forklaringer om Johans fødselsmerke er imidlertid (omtrent) som følger: [689]

12.3.17.2 Starter med et arr på magen

På tilsvarende måte som under Therese-etterforskingen dukket opplysningene om Johans særkjenne opp for første gang under vallning. Den 21.08.94, i nærvær av blant annet sjefspsykolog Brita Ståhle, gav Bergwall en vag beskrivelse av et arr: "Johan hade ett ärr på kroppen, kan ej uppge var på kroppen".

12.3.17.3 Blir til et operasjonsarr

Noen dager senere, 30.08.94, avhøres Bergwall om arret.[690] Som i Therese-saken følger avhøreren opp med alternativgivende spørsmål, og Bergwall henger seg på ett av dem og beskriver arret som "ett operationsärr som är placerat diagonalt snett nedåt ljumsken". Bergwalls beskrivelse er detaljert: Arret skal være plassert under navlen. Det er fem cm langt, diagonalt, to fyrstikker bredt.

Penttinen forstår at dette kan bli et viktig bevis, og spør Bergwall om han er sikker, om det er en "solklar iakttagelse". Bergwall bekrefter dette. Etterforskeren spør sågar om Bergwall kan ha tatt feil, om det ikke heller dreier seg om et fødselsmerke.[691] Bergwall holder på sitt og forklarer at det er et operasjonsarr, ikke et fødselsmerke. Likevel er fødselsmerket nå introdusert i avhørene. Ikke av Bergwall, men av politiet. I tilknytning til gjenopptakelsesprosessen i Sverige kommenterer chefsåklagare Almstöm dette avhøret slik (Almstöm 2012 s. 6):

> *Således förändras ärret till ett födelsemärke och det får annan färg. Jag bedömer att denna förändring aldrig kommit till stånd utan denna styrning i förhöret. Att så sker måste tillskrivas förhörsledaren och inte SB och detta är självfallet olyckligt och får uppenbar betydelse för värderingen av SBs justerade uppgifter.*

Penttinen fortsetter med sine spørsmål og lurer på om Bergwall kan huske andre særkjenne ved Johans kropp. Bergwall svarer "nej" flere ganger.[692]

---

[689] Arbeidsgruppen har ikke lest de originale avhørene i Johan-saken og bygger denne fremstillingen blant annet på advokat Svensson (2006 s. 21–27) og chefsåklagare Almströms (2012 s. 6–7) fremstillinger og referanser. For oss kan det se ut til at Almström ikke skiller mellom avhørene med samme presisjon som Svensson. Ved et par anledninger refererer de også til ulike datoer, men deres bevisrelaterte poenget deres forblir etter vårt syn det samme.

[690] Avhøreren er den samme etterforskeren som avhørte Bergwall i Therese-saken.

[691] En gang mellom august og september 1994 fikk svensk politiet svar på sin henvendelse til Johans leger om at han ikke hadde noe operasjonsarr. Det er noe uklart når politiet fikk legenes rapport, men Almström konkluderer med at rapporten er datert 8. august, men at det trolig "avgivits först i början av september".

[692] Etter hvert forteller Bergwall at Johan hadde spesielle testikler – "testiklarna var märkvärdigt ihopdragna", noe som senere endres til at den ene testikkelen satt høyt oppe på venstre side, mens den andre var stor, som hos en voksen mann. Når

Den 21.09.94 (Bilaga A1, flik 18, s. 8 øverst) avhøres Bergwall på nytt om arret. Bergwall tegner det som ovalt, rødt, ved "ljumsken på kroppens framsida".

12.3.17.4 Moren beskriver et fødselsmerke

Et par dager senere (22. eller 23.09.94) avhører Penttinen moren til Johan, Anna Clara Asplund. Hun forklarer at hennes sønn ikke hadde noe operasjonsarr på magen, men et fødselsmerke på ryggen. Under avhøret beskriver hun fødselsmerket og lager en skisse av det.

12.3.17.5 Arret blir til fødselsmerke, via hudåkomma, og flytter seg til ryggen

Ca. to uker etter avhøret med moren avhøres Bergwall på nytt (12. eller 14.10.94). Advokaten refererer til avhøret som "bilaga A1, under flik 14", og skriver (Svensson 2006 s. 26):

> *[...] leder Pentinen in Quick på det faktum att det inte handlar om ett operationsärr. Pentinen inleder förhöret sid 1,1 st och döper om ärret till en hudåkomma. Sid 2, 2 st, återupprepar Pentinen att det är en hudåkomma.*[693]
>
> *Längre ned på sidan 2 gör Pentinen klart att placeringen vid ljumsken angående "ärret" inte är den rätta, men Quick vidhåller att hans placering av det är ganska exakt. Strax under mitten leder Pentinen över Quick till ryggsidan. Citat: "Finns det någon möjlighet att det är på andra sidan av kroppen". Quick går nu med på detta och börjar tala om ett spegelvänt förhållande. På sid 3 överst förklarar Quick att det ju blir på ryggsidan om man ser det med offrets ögon.*

Chefsåklagaren refererer til det samme avhøret (som han mener er datert 12.14.94) og siterer Penttinens spørsmål (Almstöm 2012 s. 7):

> *Finns det någon möjlighet att det är på andra sidan av kroppen. Du har sagt att det är på en bestämd sida om kroppens mittlinje som du tog upp då... Finns det någon möjlighet att det är på andra sidan kroppen?... Är det så att det kan vara skillnad på höger och vänster och fram och bak eller.*

Etter å ha sitert denne delen av avhøret, følger statsadvokaten deretter opp med kommentarer og sin bevisvurdering av Bergwalls tilståelse:

> *Efter denna fråga vandrar sedan märket i SBs fortsatta berättelse till andra sidan kroppen och hamnar på en skinka där förhörsledaren således redan vet att märket funnits ... Genom att de slutliga uppgifterna från SB kommit fram på detta olämpliga sätt minskas bevisvärdet avsevärt och raderas i princip helt ut för att SB skulle ha sett JAs hudkostym och att han därmed skulle vara den antagne gärningsmannen.*

12.3.17.6 Vurderinger og konklusjoner

Med bakgrunn i dette, og sammenholdt med våre egne analyser av Bergwalls forklaringer om Thereses eksem, tiltrer vi statsadvokatens bevisvurdering og konklusjon.

Penttinen senere spør (Svenssons referanse: Bilag A1, flik 17) om hvordan minnet om testiklene har vokst frem, svarer Bergwall (med opptak – s. 7): "Öh... jag tror utan att veta bestämt att det var din fråga eller ditt påstående eller att när du var här sist att du sa att du hade träffat hans mamma och öh ... du nämnde någonting med utseendet".

[693] Angående begrepet "hudåkomma": Se avhør av Bergwall i Therese-saken av 14.10.96 hvor det som opprinnelig ble beskrevet av Bergwall som et "ärrbildning" på Thereses høyre arm, redefineres av Penttinen til "hudåkomma".

Advokat Svensson skriver i sitt prosesskriv (2006) på vegne av Johans etterlatte, helt uavhengig av (den svenske) påtalemyndighetens senere analyser (2012), at eksemplet med arret fra Johan-saken, som under avhørene altså flyttet seg fra mage til rygg og ble til et fødselsmerke, har "följt som en röd tråd igenom samtliga mordprocesser mot Thomas Quick" (Svensson 2006 s. 25).

Om Therese-sakens sentrale spørsmål sier överåklagare Ericson (2012 s. 61): "Det är inte fråga om en berättelse som utvecklas utan om en som ständigt ändras". Og når Bergwall står fast i sine forklaringer, stilles ikke kritiske spørsmål, snarere tvert i mot, da får Bergwall "hjälp på traven" gjennom en rekke, ledende spørsmål (se for eksempel Ericson 2012 s. 29, 47, 49 og 53).

Parallellene til vår analyse av Bergwalls forklaringer om Thereses eksem er åpenbare. Konklusjonene er de samme.

12.3.18 Marianne Rugaas Knutsens operasjonsarr

Sture Bergwall tilsto også at det var han som bortførte og drepte Marianne (6) fra Risør i 1981. I sine innledende forklaringer om at han skal ha drept Marianne, fortalte Bergwall at også hun hadde et operasjonsarr på kroppen. Igjen introduseres bevistemaet for første gang utenfor avhørssituasjon, denne gangen under uformelle samtaler mellom Bergwall og etterforskeren. Fra en egenrapport datert 14.04.98 skrevet av Seppo Penttinen fremgår det blant annet:

> *Några ytterligare frågeställningar kring den informasjon Quick lämnade under samtalet ställs inte från undertecknads sida. Quick berättar dock spontant att:*
>
> *"händelsen ägde rum 1981 och hon hade ett operationsärr på magen"*

12.3.18.1 Marianne var operert

Det er helt riktig at Marianne var operert. Det fremgår blant annet i boken *Marianne*, forfattet av hennes mor, Torunn Rugaas. Boken ble publisert i 1996. På side 14 og 15 forteller moren at Marianne som liten jente ble akutt syk og innlagt på sykehus. Her ble det konstatert at tolvfingertarmen var tett. Etter operasjonen i 1974 ble Marianne frisk (Rugaas 1996). Informasjonen om Mariannes arr var dermed offentlig kjent to år før Bergwall fortalte om det.

12.3.18.2 Møte med journalisten

Bergwalls tilståelse har imidlertid ytterligere en forhistorie som det i et bevisvurderingsperspektiv er helt avgjørende å ha med seg. Av Penttinens egenrapport (14.04.98) fremgår det at Bergwall ca. en uke tidligere møtte journalist Kåre Hunstad jr. Journalisten hadde i forkant snakket med Bergwall på telefon og bedt om et intervju der også Mariannes mor skulle få anledning til å møte Bergwall ansikt til ansikt. Begge partene hadde akseptert settingen, men Bergwall fikk kvaler og informerte Säter Sykehus om det forestående møtet (prememoria 14.04.98 s. 1):

> *Denna information hade enligt Quick till följd, att åtgärder vidtogs från sjukhusets sida, vilket medförde att det inte uppkom något personligt möte med modern till Marianne. Hunstad genomförde dock intervjun.*

Avlysningen av møtet med moren skal ha skjedd bare noen timer før det aktuelle tidspunktet for intervjuet. Arbeidsgruppen har ikke undersøkt opplysningene i Penttinens egenrapport nærmere, men legger til grunn at Bergwall hadde mye kontakt med norske journalister, inkludert Hunstad, også i denne tidsperioden (NRK 2014). Hva journalisten har informert Bergwall om under deres samtaler (bevisst og eller ubevisst), er det vanskelig å si noe sikkert om. Vi har ikke intervjuet dem. Uansett blir bevisverdien av opplysninger som bare "moren kjente til", også her begrenset. Journa-

listen har åpenbart hatt kontakt med Mariannes mor, som allerede hadde skrevet åpent om Mariannes arr.

12.3.18.3 Bergwall glemmer arret

Påfølgende avhør om arret (18.08.00 og særlig 03.11.00) følger etter arbeidsgruppens vurdering samme mønster som i Therese- og Johansakene. Bergwall endrer sine forklaringer, Penttinen stiller ledende spørsmål og Bergwall responderer med å helgardere seg.

Av dialogutskriften fra avhøret 18.08.00 (s. 12) fremgår det at Bergwall har glemt hva han fortalte til Penttinen i den uformelle samtalen fire måneder tidligere:

> *F: Mm, det där har du sagt vid andra tillfällen också. Du har beskrivit också någonting på hennes kropp, en omständighet?*
> *Q: Ja, jag minns inte vad det är.*
> *F: Minns du inte det?*
> *Q: Nej, jag minns inte vad jag har beskrivit.*
> *F: Du har sagt att hon har et operationsärr på magen. Fanns det ett sådant?*
> *Q: Jo, förlåt, ställ om frågan.*

Nå "husker" Bergwall arret og blir oppfordret til å tegne det. For arbeidsgruppen er det uklart om Bergwall faktisk tegner. Så langt vi kan se, ligger det ingen tegning vedlagt avhøret.

12.3.18.4 Ett arr blir til to

I neste avhør (03.11.00) plasserer Bergwall arret "ved midjan" og peker (i følge Penttinen) på "revbenen" (ribbeinene). Så oppstår det forvirring om arret er horisontalt eller loddrett (s. 5). Bergwall får da et ark å tegne arret på. Det virker som om arket allerede er påført en barnefigur for å hjelpe Bergwall med å illustrere plasseringen.

> *F: Du ritar ett lodrätt streck då från, jag kan säga från bröstvårt..., strax ovanför bröstvårtorna och ner mot naveln?*
> *Q: Hm.*

For arbeidsgruppen kan det virke som om Bergwalls beskrivelse av arret (fra oversiden av brystvorten og ned til magen) ikke stemmer overens med hva han tidligere har vist eller forklart. I alle fall følger avhøreren opp med følgende spørsmål:

> *F: Och sedan har du pratat om någonting annat?*
> *Q: Ja.*
> *F: Och då kan du få ett ark till här som jag har.*

Nå tegner Bergwall inn et nytt arr, denne gangen "til vänster om naveln i midjehöjd så har du ett ärr som inte är helt lodrätt, men lutar snett in mot naveln?". Bergwall presiserer at han bestemt husker dette arret som et operasjonsarr, og på ledende spørsmål bekrefter Bergwall at man kan se "spår av att man har sytt i hop det".

Etter noe prat om synlige sting og farge på arret som nå også er tegnet, forsøker Penttinen å klargjøre Bergwalls forklaring og situasjonen som har oppstått; nemlig at de nå står overfor to arr på Mariannes overkropp (s. 8): det lange, loddrette og det på venstre side.

> *F: Kan du, när du är inne på att rita två omständigheter kring det här ärret, på något vis beskriva vad det kan bottna i, för tidigare har du pratat om ett ärr. Är det två ärr du ser eller är det någon form av, av verksamhet från din sida som kan vara orsak till at det har uppstått två ärr?*

Bergwall responderer, og understreker at han nå er "bestämd på att det är frågan om ett ärr".

12.3.18.5 Vurderinger og konklusjoner

Marianne er fremdeles savnet, og saken er uoppklart. I et avhør tatt i saknetsaken så sent som 29. mai 2015 beskriver Mariannes mor arret relativt detaljert. Arrets karakteristiske trekk samsvarer etter arbeidsgruppens oppfatning ikke med Bergwalls forklaringer, uavhengig av hvilket av de to arrene han påsto å ha sett.

Som i de øvrige forsvinningssakene der Bergwall tilsto drap, søkte politiet etter Mariannes levninger, uten å finne noe. Bergwall ble siktet for drapet på Marianne, men aldri tiltalt. Etterforskingen ble avsluttet da han ikke lenger ville samarbeide med politiet. Hans forklaringer fikk dermed ikke utvikle seg videre.

13 THERESES EKSEM – DISKUSJONER, LÆRINGSPUNKTER OG KUNNSKAPSUTVIKLING

En rettsprosess inneholder en kjede av vurderinger og beslutninger. Når disse fører frem til en påtaleavgjørelse som ikke står seg i ettertid, er det begått justisfeil i ett eller flere ledd. Det gir liten mening å diskutere læringspunkter før justisfeilene er identifisert. Tilsvarende blir det vanskelig å fremme funderte anbefalinger før årsakene til justisfeilene klarlegges. I denne anledningen er det like viktig å identifisere eventuelle årsaker til at justisfeilene som oppsto under politiets etterforsking, ikke ble oppdaget og korrigert av påtalemyndigheten.

Redegjørelsen nedenfor bygger på sammendraget i Rachlews doktorgrad fra 2009 og teorien som presenteres der, supplert med arbeidsgruppens erfaringer fra gjennomgangen av straffesakene mot Sture Bergwall. På den måten introduserer vi de justisfeilene der vi mener behovet for kunnskapsutvikling og læring er størst. Etter vårt syn kan utfordringene som vår gjennomgang har avdekket, ikke alene tilskrives fortiden, sakens spesielle karakter, individuelle feilskjær eller tilsvarende forklaringsmodeller der problemene avskrives som enkeltstående begivenheter. Problemstillingene er i hovedsak av grunnleggende og universell karakter som når overflaten med ujevne mellomrom (McFarlane 2006, s. 483), også i Norge.[694]

I diskusjonene som følger, stiller vi spørsmål og fremhever læringspunkter av grunnleggende karakter, fundert i forskning, egnet til å belyse og forebygge de underliggende årsakene til at rettssystemets idealer og kontrollmekanismer utfordres til bristepunktet.

Øvelsen må nødvendigvis bli tverrfaglig. Ingen faglige perspektiver kan forklare prosessene mot Sture Bergwall alene. Det samfunnsvitenskapelige perspektivet står helt sentralt. Her finner vi blant annet kunnskap som kan forklare (og forebygge) beslutningene som ble fattet. Uten juridiske og polititaktiske perspektiver i bunn, blir det imidlertid vanskelig å anvende relevant kunnskap med nødvendig presisjon. Begrepet *justisfeil* beskriver et tverrfaglig, teoretisk rammeverk. Det er fundert i relevant forskning og rettsteori og konstruert for å øke vår forståelse av typiske avvik og hvordan systemet bør innrette seg for å forebygge disse (Forst 2004).

13.1 BEGREPS- OG KUNNSKAPSUTVIKLING – ET LÆRINGSPUNKT I SEG SELV

Begrepsutvikling har en sentral plass i vitenskapen. Gjennom forskning introduseres nye begreper for å beskrive et nytt fenomen, ny kunnskap eller ny teori. Begreper utvikles også for å avlive myter eller nyansere etablerte oppfatninger. Det er bred enighet om at norsk politi skal utvikles kunnskapsbasert. I dette ligger det blant annet en forventing om at politiet

[694] Senest i Monica-saken, hvor bekreftelsesfellene preget politiets og påtalemyndighetens initiale beslutninger. Se for eksempel Riksadvokatens publikasjoner nr. 1/2015 og Kommentar fra Politimesteren i Hordaland 2015.

Noen vil muligens hevde at prosessene mot "monsteret Quick" må tilskrives sosiale strømninger som var sterke den gang, men som ikke er gyldige i dag. En slik holdning ville være historieløs, og etter arbeidsgruppens syn meget farlig. Som vår gjennomgang viser, er mange av de sentrale problemstillingene den gang like gyldige i dag.

skal forholde seg aktivt til (og anvende) andre kunnskaper enn sin egen erfaringsbaserte (NOU 2009:12). Arbeidsgruppen legger til grunn at de samme forventningene også må styre utviklingen av påtalemyndigheten. Kunnskapsutviklingen vil ikke nå sitt potensial om den ikke følges opp med presise, nyanserende og beskrivende begrep.

Siden 2010 har Politihøgskolen aktivt anvendt *justisfeil* som et analytisk begrep i sin utdanning av studenter, etterforskere og etterforskingsledere. Gjennom dette begrepet forsøker Politihøgskolen å belyse de vanskelige og ofte betente spørsmålene om hvorfor og hva som typisk går galt, når det først går galt med politiets etterforsking. Som påpekt nedenfor følger det av tenkningen som ligger til grunn for begrepet, at det overordnede formålet er å søke etter forskningsbaserte mottiltak på systemnivå.

Siden 2010 har ca. 3500 politihøgskolestudenter mottatt opplæring om umiddelbare og mer underliggende årsaker til at politiets etterforsking ikke når sitt optimale utfall, med fokus rettet inn mot de kunnskapsbaserte mottiltakene som beskrives i nasjonal- og internasjonal faglitteratur. I samme tidsperiode har over 500 etterforskere og etterforskingsledere mottatt videreutdanning hvor sammendraget i avhandlingen *Justisfeil ved politiets etterforskning* er pensum. Andelen jurister som deltar på videreutdanning i taktisk etterforsking, er økende,[695] men på politihøgskolens videreutdanning for påtalejurister ble det ikke lagt vekt på justisfeil før 2014.

Arbeidsgruppen har snakket med Politihøgskolens fagansvarlige for juristutdanningene. De forteller at Politihøgskolen har så store problemer med å rekruttere søkere til videreutdanningen at kurs er blitt avlyst. I år er det kun to søkere og fare for ny avlysning. Den fagansvarlige forteller at flere av påtalemyndighetens jurister opplever at det ikke er "kultur" for videreutdanning i linjen. Årsakene kan være sammensatte, men en kjent forklaring er at sakspresset er så stort, og hodene så få, at et lengre studieopphold vanskelig lar seg forsvare. Under den obligatoriske utdanningen av nye politijurister er bevisvurdering, beslutningstaking og bekreftelsesfeller temaer som studentene *skal ha kunnskap om*. Den fagansvarlige ved PHS anførte at de har bestemt seg for at teoriene om og forskningen på justisfeil skal innlemmes i det obligatoriske kurset for nytilsatte politijurister. Omfang og form er under utredning.[696]

Arbeidsgruppen er således usikker på i hvilken utstrekning begrepet "justisfeil" er kjent for påtalemyndighetens jurister. Etter arbeidsgruppens syn er det uheldig hvis ikke alle i påtalemyndigheten har en omforent forståelse av begrepet, dets innhold og kunnskapsbaserte mottiltak.

13.1.1 Justisfeilene i straffesakene mot Sture Bergwall

Justisfeil defineres som ethvert avvik fra straffesakens optimale utfall (Forst 2004, s. 4, Rachlew 2009, s. 4).[697] Justisfeil kan slå ut i begge retninger; fra manglende oppklaring til uriktig domfellelse. En justisfeil kan være av individuell karakter, men også bero på feil i systemet. Avviket fra det optimale utfallet – justisfeilen – må vurderes ut ifra den totale so-

[695] Arbeidsgruppen har ikke undersøkt spørsmålet empirisk. Inntrykket er basert på samtaler med Politihøgskolens fagansvarlige.

[696] Ved Juridisk fakultet, UiO, har *Justisfeil ved politiets etterforskning* vært satt opp som tilleggslitteratur i Straffeprosess siden 2012.

[697] Avvikene fra det optimale utfallet beskrives (grovt forenklet) gjennom sosiale kostnader der "alle" relevante variabler inkluderes i "regnestykket".

siale kostnaden som avviket forårsaker. En uriktig domfellelse koster selvsagt penger og ressurser, men først og fremst medfører justisfeil med alvorlige følger, store sosiale kostnader for de impliserte. I straffesakene mot Sture Bergwall ble en psykisk syk pasient innesperret på psykiatrisk avdeling i omlag 20 år som en direkte følge av justisfeilene i sakskomplekset mot ham. Like fullt er det lidelsene som de pårørende måtte tåle, som dominerer de betydelige sosiale kostnadene som justisfeilene forårsaket. På tilsvarende måte vil justisfeil som forsinker eller hindrer oppklaring, medføre både økonomiske og sosiale kostnader. Å beregne disse er umulig uten å spekulere, men faktum er i alle fall at de feilaktige domfellelsene av Bergwall har gjort det vesentlig vanskeligere for politiet å oppklare straffesakene. I Trine- og Gry-sakene løp foreldelsesfristene ut omtrent samtidig som Bergwall ble frifunnet – en ikke ubetydelig sosial kostnad. En reduksjon i samfunnets tillit til rettsapparatet må også inkluderes i regnestykket som, totalt sett, er et av de mest kostbare i nordisk rettshistorie.

Forst (2004) presiserer at all aktivitet som leder ut i avvik, må karakteriseres som justisfeil, inkludert feil som forårsakes av faktorer som vanskelig lar seg kontrollere av rettssystemet. I Therese-saken fikk politiet klare indikasjoner på at de hadde funnet beinrester etter Bergwalls anvisninger i Ørjeskogen. De sakkyndige konklusjonene villedet politiet og påtalemyndigheten og må karakteriseres som en justisfeil.

13.1.2 Justisfeil og systemtenkning

En redelig politietterforsker som produserer et upålitelig bevis, og som viser seg ikke å inneha nødvendig skolering, skal etter Forsts begrep klassifiseres som en justisfeil på systemnivå (s. 17). Det samme gjelder selvsagt påtalemyndighetens jurister. Som et eksempel på det Forst omtaler som "mindre aktverdige" justisfeil, viser han til forskning om at manipulative avhørsmetoder kan lede ut i falske tilståelser. Hendelser som aktørene i sin villfarelse tilskriver eksterne årsakssammenhenger, fanges også opp. Det er etter vårt syn en styrke: Det er ikke vanskelig å se for seg situasjoner hvor et vitneutsagn som i ettertid viser seg å være upålitelig, tilskrives vitnets manglende hukommelse. Vi kan alle ta feil, men forskning viser at sjansen øker betraktelig dersom politiet stiller oss ledende spørsmål (Lofthus og Palmer 1974).

I straffesakene mot Sture Bergwall ble informasjon som indikerte at tilståelsene var falske, rubrisert som *bevisste avvikelser*. Tolkningen og omskrivningen skjedde gradvis, noen ganger subtilt. I sum medførte aksepten av den pseudovitenskaplige forklaringsmodellen en grov justisfeil som norsk politi og påtalemyndighet valgte å videreføre i lag med svenske kolleger. Når justisfeil oppdages – uansett om de skyldes forsett, uaktsomhet, uflaks/tilfeldigheter eller mangelfull kompetanse – bør oppdagelsen stimulere til undersøkelser som tar sikte på å avdekke om, eventuelt hvilke, systemfeil som forårsaker dem (Forst 2004, s. 218).

De fleste justisfeilene som begås i straffesakssystemet, blir rask oppdaget og korrigert, uten store kostnader. Noen justisfeil er vanskeligere å korrigere, og som påpekt av Huff, Ratter og Sagarin (1996, s. 144): Desto lengre saken når i straffesakskjeden, jo mindre er sjansen for at feilen blir oppdaget og korrigert. Forskning viser at åpenbare justisfeil ved politiets etterforsking avdekkes og korrigeres enklere enn mindre åpenbare justisfeil (Huff, Ratter og Sagarin 1996, s. 144). I sin avhandling illustrerer Rachlew flere mindre åpenbare justisfeil. Han omtaler dem som "subtile justisfeil", og anfører at de nettopp derfor kan være de skumleste. Med utgangspunkt i noen få, sentrale bevistemaer har vi – i etterpåklokskapens klare lys – forsøkt å illustrere noen eksempler fra straffesakene mot Sture Bergwall.

Det sier seg selv, men poenget er så sentralt at det er gode grunner til å ta det med: Hver gang feilen ratifiseres, forsterkes effekten av den (Ramsey 2003, s. 93). Når vi sammenholder Ramseys observasjon med den svenske forklaringsmodellen om *bevisste avvikelser,* forstår vi bedre hvorfor nettopp denne justisfeilen fikk så store følger. Forklaringsmodellen om *bevisste avvikelser* ble gjentatt, i sak etter sak. Da den endelig ble lansert for norsk politi og påtalemyndighet, var justisfeilen ratifisert så mange ganger at effekten (og da særlig forenklingsstrategiene den stimulerte) ikke lot seg stoppe: Alle med beslutningsmyndighet aksepterte den. Kombinert med begrenset kunnskap om umiddelbare og underliggende årsaker til at uskyldige dømmes, fikk justisfeilene i realiteten liten motstand i systemet.

Stridbeck (2009) refererer til Doyle (2009) som påpeker at "en feilaktig domfellelse er en 'organizational accident' som beror på mange samvirkende feiltakelser sammen med uheldige omstendigheter". Doyle hevder i denne sammenheng at strafferettspleien bør lære av luftfarten og medisinen, som han mener har innsett, og satt i verk mottiltak, som tar høyde for organisatoriske ulykker.[698] Riktignok er det individer som feiler, men uansett om vedkommende er "et råtten eple" i organisasjonen eller en dyktig etterforsker med tunnelsyn, må feilen anses og angripes som systemfeil. Egidius (1998) påpeker at grunntanken i systemteorien "er at man ved undersøkelse av visse fenomener bør se dem som deler i en helhet". Nyere forskning på uriktige domfellelser underbygger systemtenkningen: Etter å ha analysert 260 straffesaker hvor de dømte senere viste seg å være uskyldige, og sammenlignet dem med 200 saker med uskyldige som enten ble frifunnet av retten, eller sjekket ut av saken før tiltale ("near misses"), konkluderte Gould og medarbeiderne (2012, s. 94): "Indeed, if there is but one conclusion from our research it is that, overall, the erroneously convicted are truly cases of systemic failure". Etter arbeidsgruppens oppfatning er det nettopp koblingen mellom justisfeil og systemet det opererer i, som gir begrepet analytisk verdi.

13.1.3 Justisfeil, rettssikkerhet og prosessøkonomiske hensyn

I tråd med Packers teorier om kriminalitetskontroll og betryggende rettsprosesser (1969), tar Forsts definisjon av begrepet justisfeil høyde for at straffesakskjedens aktører opererer i et felt der motstridende hensyn kjemper en kontinuerlig kamp om prioritet. Dersom den totale sosiale kostnaden ved å forebygge justisfeilen overstiger kostnaden som avviket medfører, må samfunnet leve med avviket, inntil samfunnet finner en løsning som skaper balanse. Detaljerte regler som reduserer politiets og påtalemyndighetens skjønnsmessige vurderinger kan redusere individuelle feil. Men blir reglene for detaljerte, eller kontrollinstansene for mange og omfattende, vil politiets og påtalemyndighetens ressurser og handlinger bindes opp. Saksbehandlingstiden vi trolig øke, og således redusere systemets kapasitet. Forsts teorier om justisfeil handler, slik vi forstår dem, om å identifisere og forebygge justisfeil som koster samfunnet mer enn hva det koster å ignorere dem – og å søke etter løsninger på systemnivå, ikke ad hoc-tiltak på person- eller saksnivå. I denne sammenheng er det av avgjørende betydning å analysere politiets praksis i et langsiktig og helhetlig perspektiv:

> *[D]ersom politiet vektlegger arbeidet med å fange lovbrytere (kriminalitetskontroll) i så stor grad at det hindrer betryggende rettsprosesser, risikerer politiet å tape samfunnets tillit og dermed også sin fremtidige kriminalitetskontrollerende funksjon. (Forst 2004, s. 92, vår oversettelse.)*

[698] Tanken om å forebygge systemfeil i politiet gjennom erfaringer fra luftfarten er ikke ny (Finstad 2000, s. 327).

Justisfeil handler ikke utelukkende om det endelige utfallet av en straffesak, men om handlinger og prosessuelle beslutningene som straffesakskjedens aktører treffer, uavhengig av om feilen leder til uriktig fengsling eller domfellelse på den ene siden av skalaen, eller forsinket eller manglende oppklaring på den andre (Rachlew 2009, s. 5). Begrepet er derfor anvendelig for den som ønsker å belyse politiets og påtalemyndighetens handlinger, vurderinger og beslutninger: Først og fremst fordi det retter seg inn mot prosessene som fører til uønskede resultat, men også fordi begrepet gir direkte assosiasjoner til straffesakskjeden og den ansvarlige (justis)sektoren.

Det er ikke vanskelig å argumentere for at forskningsbasert kunnskap om kjente justisfeil knyttet til politiets etterforsking øker politiets mulighet til å forebygge dem – forutsatt at aktørene tilegner seg kunnskapen *og* utvikler metoder og systemer som forebygger dem. På tilsvarende måte er det nærliggende å tro at god bevisvurdering også stimuleres gjennom dypere innsikt i kjente justisfeil. Den som får oppgaven med å kontrollere det hele, vil ikke nå sitt potensial uten tilsvarende innsikt.

Kjennskap til litteraturen er i denne sammenheng ikke tilstrekkelig. Kunnskapen om justisfeil må internaliseres og forstås. Uten slik innsikt vil det ta lengre tid å utvikle systemer som forebygger dem.

Kunnskapen må videreutvikles gjennom forskning og implementeres gjennom målrettet etterutdanning. Det er den enkelte tjenestepersons faglige behov – basert på vedkommendes rolle og ansvar – som bør være styrende for omfang og type utdanning. I lys av våre undersøkelser, og basert på Politihøgskolens erfaringer med avlyste videreutdanninger, kan det ikke lenger være slik at det er opp til den enkelte å skaffe seg kunnskap.

13.1.4 Subtile justisfeil – et eksempel belyst gjennom "flammiga" flekker

Etter hvert som Bergwall forsto at etterforskerne var interessert i Thereses "hudåkomma", introduserte han beskrivelsen (og begrepet) "flammiga flekker" (avhør 14.10.96). Noen uker etter avhøret tok norske etterforskere med seg denne informasjonen i sin uformelle samtale med Thereses lege. Som fremstillingen ovenfor viser, skrev etterforskeren en egenrapport, basert på samtalen med legen.[699] Av egenrapporten fremgår det at legen tilsynelatende selv introduserte beskrivelsen (begrepet) "flammende merker". Fordi samtalen med legen verken ble tatt på opp på bånd eller gjennomført som et avhør, kan ingen med sikkerhet fastslå om legens beskrivelse av Thereses atopiske eksem (i realiteten) er politiets formulering, eller legens. Det er imidlertid flere momenter som taler for at politiet i denne egenrapporten "raffinerte" opplysningene som legen ga.

Med tanke på arbeidsgruppens mandat og intensjoner om å evaluere bevisbildet, slik det forelå i sanntid, er det grunn til å minne om det interne arbeidsdokumentet *Norsk etterforskning av Thomas Quick – informasjonsmøte Stockholm 3. desember 1996,* der hensikten med møtet var å "oppdatere de to lands statsadvokater om sakens fakta".[700] Dokumentet som ligger til grunn for oppdateringen, gir et innblikk i den løpende orienteringen som påtalemyndigheten fikk av politiet.[701]

---

[699] Det fremgår ikke av rapporten når samtalen(e) med legen ble ført, men et sted mellom 13.08.96 (samtale med mor) og 30.10.96 (legens brev) må det ha vært. Se analysen av Thereses eksem.

[700] Se OVERSIKTSRAPPORT. Theresesaken – Thomas Quick, datert 04.02.98, s. 12.

[701] Når påtalemyndigheten velger å holde seg *løpende orientert* gjennom etterforskingen, foretar de et aktivt valg som etter arbeidsgruppens syn må be-

I arbeidsdokumentet ble eksembeviset oppført med 15 utropstegn: "EKSEM !!!!!!!!!!!!!!!". Mer subtil, og derfor også kanskje mer skummel, er teksten som umiddelbart fulgte alle utropstegnene: "vis illustrasjon fra lege [...] *flammiga* flekker" (vår utheving).

Etterforskeren som snakket med legen noen uker før det planlagte møtet i Stockholm, er den samme som skrev arbeidsdokumentet. Det er som illustrert ovenfor flere momenter som indikerer at påtalemyndigheten fikk presentert en illusorisk korrelasjon mellom det Bergwall forklarte, og det politiet oppfattet (og skrev) at legen sa. I så fall kan illusjonen ha blitt formet gjennom begrepet "flammighet" som en form for (ubevisst) oversmitting (kontaminasjon) mellom kildene.[702]

Som anført ovenfor påpeker Riksadvokaten at behandlingen av straffesakene skal evalueres i sanntid. Det er en viktig presisering. I etterpåklokskapens lys er det lett å kritisere andres bevisvurderinger (Rachlew 2009, s. 36). Ingen bør få sitt arbeid målt i lys av opplysninger eller kunnskap som ikke forelå da beslutningene i sin tid ble fattet. I et læringsperspektiv legger det hensynet selvsagt ingen begrensninger for muligheten til å trekke inn nye opplysninger, eller ny kunnskap, og i lys av denne, foreslå forebyggende tiltak, inkludert alternative metoder for fremtidig arbeid. Uten teoretiske bidrag vil det være vanskelig å oppfylle mandatets anvisning om et fremtidsrettet perspektiv.

13.1.5 Noen avgrensninger

Når utgangspunktet er feil, øker sannsynligheten for følgefeil. Arbeidsgruppen – og de som har gransket straffesakene før oss – har funnet mange justisfeil. Nedenfor har vi valgt ut noen av dem vi mener har størst læringspotensial. Arbeidsgruppen har avgrenset arbeidet etter flere kriterier. Først og fremst i tråd med avgrensningene som ligger i mandatet. Materialets omfang og kompleksitet tilsier at spørsmålene som reises, må prioriteres og avgrenses. I oppgaven med å avgrense oppstår det også et behov for å identifisere og evaluere det arbeidet som norsk politi og påtalemyndighet (i ettertid) allerede har gjennomført for å forebygge tilsvarende problematikk. Arbeidsgruppen har for eksempel valgt å ikke skrive om vitnekonfrontasjoner – til tross for at det i straffesakene mot Bergwall ble gjennomført flere konfrontasjoner (foto- og gjenstand) som var med på å lede straffesaken vekk fra sitt optimale utfall.[703] En analyse av justisfeilene her, etterfulgt av forslag til forskningsbaserte prosedyrer, ville neppe tilført vårt strafferettssystem noe særlig mer enn en gjentakelse av ar-

---

traktes som et metodisk skritt. Det er ikke ett etterforskingsskritt, men et "påtaleskritt". Hensikten med å holde seg løpende orientert kan ha flere formål, for eksempel å føre kontroll med etterforskingen. Vi kommer tilbake til påtalemyndighetens (manglende) metodebeskrivelser og de individuelle løsningene som naturlig følger prosedyrer uten prosedyrebeskrivelser, men anfører allerede her at en løpende orientering åpenbart vil påvirke bevisvurderingen, og at det reiser spørsmål om hvilke kriterier som ligger til grunn for valg av fremgangsmåte. Hvem skal orientere hvem, når skal det gjøres – og ikke minst; på hvilken måte.

[702] Jf. etterforskerens egen vurdering av korrelasjonen mellom Bergwall og legens beskrivelse av Thereses særkjenne: En korrelasjon han beskrev som et *perfekt treff* (pkt. 3.14).

[703] Se for eksempel SOU 2015:52, s. 368 og Svensson 2006, s. 17 og 35. Etterforskingen mot Bergwall i Yenon Levi-saken ligger utenfor arbeidsgruppens mandat, men med tanke på justisfeil og vitnekonfrontasjoner er det relevant, i det minste faglig sett interessant, å nevne at da Bergwall deltok i en gjenstandskonfrontasjon med ti klokker, hvorav den ene var lik den Yenon Levi hadde (Citizen), irriterte Bergwall seg over at én av klokkene gikk, samtidig som de ni andre sto stille. Det var Yenon Levis' Citizen-klokke som tikket (SOU 2015:52, s. 258).

beidet som ligger bak Riksadvokatens rundskriv nr. 2/2013 om vitnekonfrontasjoner (Rachlew og Rachlew 2009, Rygh mfl. 2009, UiO 2010, Riksadvokaten 2013). Det samme må langt på vei kunne sies om utviklingen av rutiner for opptak av politiavhør (Justisdepartementet 2003, Riksadvokaten 2009), men (eksempelvis) ikke for oppbevaring av opptak, som vi derfor behandler nedenfor.

13.2 NOEN UTVALGTE JUSTISFEIL – OG HVA VI KAN LÆRE AV DEM

13.2.1 Uskyldspresumpsjonen og operasjonaliseringen av prinsippene den bygger på

I 2009 vedtok EUs ministerråd (The Council) en resolusjon for å styrke mistenkte og tiltaltes straffeprosessuelle rettigheter. Resolusjonen omtales som "the Roadmap", der målet er å sikre full implementering av de straffeprosessuelle minimumsrettighetene som trekkes opp i den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK), slik de tolkes av Den europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD). Britene har som en konsekvens av "the Roadmap" måttet justere sitt regelverk for avhør av mistenkte, Sverige likeså.[704]

Arbeidet med å styrke rettssikkerheten i Europa fortsetter. Den seneste utredningen ledet frem til et vedtak om å forfatte et nytt-EU direktiv; denne gangen for å styrke uskyldspresumpsjonens stilling i Europa. Her påpeker EU-kommisjonen (2013):

> *The presumption of innocence is a fundamental principle of human rights law broadly recognised, which lies at the heart of the notion of a fair procedure. [...] Even if the legal situation is prima facie satisfactory, there are still serious problems which are in general more linked with the operation of the presumption of innocence in practice.*

I den relativt omfattende bakgrunnsrapporten (*Impact Assessment*) gjennomgår kommisjonens utredere blant annet relevante dommer fra EMD, forskningsrapporter, medlemslandenes lovverk og andre relevante kilder (European Commission 2013). Arbeidsgruppen registrerer at behovet for å styrke uskyldspresumpsjonens stilling i Europa også illustreres med referanser til straffesakene mot Sture Bergwall (Thomas Quick) i Sverige (s. 22). I den anledning er det all grunn for Norge å følge med på utviklingen. Ikke bare fordi tre av straffesakene er norske, som påpekt av Keiserud (2014 s. 5):[705]

> *Selv om vi ikke er medlem, er EUs arbeid også av interesse for Norge – dels fordi det i stor grad er basert på EMK og praksis fra EMD – og dels fordi direktivene vil bli en rettskilde for EMD.*

I Rachlew og Fahsings kapittel om *Politiavhøret* (2015) argumenteres det for at abduktiv hypotesetenkning representerer en metodisk fremgangsmåte der bevisvurderingens underliggende feilkilde møter motstand, og et tenkesett som samtidig stimulerer prinsippene og verdiene som ligger til grunn for uskyldspresumpsjonen.

---

[704] UK: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/312989/PACEcodesCHresponse.pdf.
Sverige: https://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Utskottens-dokument/Betankanden/Arenden/201314/JuU26/#.

Metoden og tenkemåten bør videreføres i den etterfølgende vurderingen av bevisene, skriver Rachlew og Fahsing. Her støtter de seg blant annet til Diesen (1994), Simon (2012) og Kolflaath (2013), og anfører at de alternative hypotesene i en konkret straffesak vil være de samme, uavhengig av om det er etterforskingslederen, påtalemyndigheten, forsvareren eller domstolene som stiller dem. Dersom tesen (mistanken) ikke svekkes gjennom utforsking av alternative hypoteser, styrkes tesen om skyld.[706] Etter å ha beskrevet metodikken og tenkningen som ligger til grunn for den, fremmer Rachlew og Fahsing fire argument for hvorfor den abduktive logikk og oppstillingen av alternative hypoteser bør prege alt arbeid med innhenting, vurdering og bedømming av strafferettslige bevis:

1. *Hva er alternativet?* Så langt de kan se, har ingen løftet frem et alternativt teoretisk rammeverk som er egnet til å operasjonalisere våre rettsprinsipper på en tryggere og mer effektiv måte.

2. *Stimulerer alternativ tenkning*: Ved å tilby en prosedyrebeskrivelse som tvinger etterforskerne til å teste og utforske de alternative hypotesene, stimuleres aktørenes åpne sinn og deres evne til å tenke alternativt.

3. *En kunnskapsstyrt prosess*: Med den abduktive logikken som et overordnet teoretisk rammeverk vil ny kunnskap, for eksempel om beslutnings- og vitnepsykologiske feilkilder, enkelt trekkes inn og supplere kunnskapsbaserte prosedyrer. Tenkningen vil stimulere utvikling og sikre at ny kunnskap implementeres i etablert og kjent metodikk.

4. *Et felles teoretisk rammeverk*: Styrken i bevisbedømmerens konklusjon påvirkes både av hvor mange hypoteser politiet tester (etterforskingens bredde), og hvor grundig politiet undersøker dem (etterforskingens dybde).[707] Dersom koblingen synliggjøres gjennom et felles teoretisk rammeverk, ville dette, i hvert fall for politiets etterforskere, skape en dypere forståelse for hvorfor deres arbeid må preges av en metodisk streben etter alternative løsninger. Kanskje ville en felles utvikling av hypotesetenkningen sågar bidra til å utvikle påtalemyndigheten og domstolenes metodiske tilnærming i sine vurderinger av spørsmålet om saken er tilstrekkelig belyst, argumenterer Rachlew og Fahsing.

Analysen av Thereses eksem underbygger (og illustrerer) internasjonal forskning: Det er de ubevisste bekreftelsesfellene som utgjør den største trusselen mot rettssikkerheten.[708] For politiets etterforskere sto uskyldspresumpsjonen og objektivitetsprinsippet (normativt sett) like sterkt i strafferettspleien da Sture Bergwall ble etterforsket, som de gjør i dag. For påtalemyndigheten ble objektivitetsprinsippet forankret i lov gjennom endring av straffeprosessloven (§ 55, siste ledd) i 2013. I sin proposisjon til Stortinget skrev departementet at "[f]ormålet med forslaget er å gjøre påtalemyndigheten ytterligere bevisst sin plikt til å opptre objektivt på alle stadier av saken". Utfordringen ligger imidlertid, som EU kommisjonen påpeker, i *operasjonaliseringen* av prinsippene. Som vi straks kommer tilbake til,

[706] Diesen (1994, s. 179), Granhag og Stridbeck (2010, s. 193).

[707] Forfatterne henviser til Fahsing og Ask (2015), og anfører at hypoteseoppstillingen gir analytisk støtte idet etterforskingens "bredde" kan konkretiseres, sågar kvantifiseres og måles, ved å undersøke hvor mange (alternative) hypoteser politiet klarte å identifisere, eventuelt hvor mange de valgte å teste.

[708] Findley og Scott (2006), s. 291–397, MacFarlane (2006), s. 403–485 og Rachlew (2009).

tilsier bekreftelsesfellenes natur at bevisstgjøring alene ikke er tilstrekkelig.

Det ligger utenfor arbeidsgruppens mandat å konkludere eller anbefale hvilken teori eller teorier som bør legges til grunn for det videre arbeidet med å styrke uskyldspresumpsjonen i norsk straffeprosess, men i lys av vår gjennomgang av straffesakene mot Sture Bergwall er vi av den oppfatning at politi- og påtalemyndigheten må erkjenne behovet for metodisk støtte.

13.2.2 Bekreftelsesfeller, forskning og metodeutvikling

Det eksisterer mye etablert og relevant kunnskap om beslutningstaking generelt (Baron 1995, Lai 1999, Kahneman 2011). Det seneste tiåret er kunnskapen i økende grad anvendt og videreutviklet gjennom studier i rettslig kontekst (Ask og Alison 2010). Teoriene og kunnskapen knyttet til de ubevisste prosessene som i beslutningspsykologien omtales som *escalation of commitment*, eller *sunk cost effect,* ble funnet særlig relevant i den tidligere omtalte studien der Gould og medarbeiderne (2012) sammenstilte 260 uriktige domfellelser med 200 uriktige, men korrigerte siktelser/tiltaler. Teoriene er etter vårt syn relevante og beskrivende for prosessene som ledet til tiltalen(e) mot Sture Bergwall – og derfor også for prosessene som medførte at Bergwalls relativt uforpliktende og helgarderende innspill om at Therese kan ha hatt et lite arr, fikk utvikle seg til et betydelig bevis for norsk påtalemyndighet. Gould og medarbeiderne forklarer (s. 86):

> *As more resources – money, time, and emotions – are placed into a narrative involving a suspect, the actors involved are less willing or able to process negative feedback that refutes their conclusions. Instead, actors want to devote additional resources in order to recoup their original investment. As a result, evidence that points away from a suspect is ignored or devalued, and latent errors are overlooked. At this point, the police are working to rule in rather than rule out the suspect, and prosecutors have moved from "inspection" mode to "selling" mode. Escalation of commitment contributes and facilitates system breakdown because it dismantles the rigorous testing of evidence that makes the adversarial process function effectively [...] Even if safeguards, such as those mentioned above, are in place, they cannot be used effectively when the officials in the system are blinded by tunnel vision.*

Fordi det er de samme kognitive mekanismene som forårsaker flere av feilkildene (inkludert behovet for å forstå og mestre, skape balanse og harmoni), inntreffer flere av feilkildene samtidig og kan når situasjonen tilsier det, virke sterkt gjensidig forsterkende og lede ut i selvoppfyllende profetier (Lai 1999, s. 58, 79 og 82). Fordi politiets og påtalemyndighetens beslutninger ofte får alvorlige konsekvenser, forsterkes flere av bekreftelsesfellene (Baron 1994 s. 285). I sin utredning fremhever den svenske Bergwall-kommisjonen de ubevisste mekanismene som Yanis (1971) gav navnet *Groupthink*. Symptomene var så sterke og gjenkjennelige at kommisjonen satt den psykologiske teorien opp som en av fire (hoved) forklaringer til at Sture Bergwall ble dømt (SOU 2015:52 s. 578):

> *Inom gruppen tycks det ha utvecklats ett grupptänkande och en strävan efter samsyn, något som sannolikt påverkade det faktum att alternativa händelseförlopp inte kom att utredas i tillräcklig utsträckning. I stället inriktade utredarna sig främst mot att söka efter information som gav stöd för erkännandets riktighet.*

Zuckerman (1992) betegner tiltak som rettes inn mot politiets etterforsking som "rotfyllinger", og begrunner analogien med at effektive tiltak mot uriktige domfellelser, må settes inn der feilen oppstår. Martin (2001, s. 78) deler Zuckermans beskrivelser av politiets sentrale

rolle og argumenterer for tilsvarende mottiltak. Hatlem (1999, s. 73) uttrykker det samme poenget: "Det er i politiet at selve grunnlaget for den høyere påtalemyndighet sine vurderinger blir tilrettelagt".

I norsk sammenheng har da også politiets etterforskingsmetoder vært gjenstand for flere, relativt omfattende forskningsprosjekt de siste ti årene. Flere empiriske undersøkelser om politiets tenkesett og etterforskingsmetoder er på vei.[709] Gjennom kritisk tenkning rettet inn mot etablerte sannheter og gjeldende praksiser stimulerer forskning åpenhet og utvikling. Det er for eksempel grunn til å anta at metodene som politiet i dag anvender for å innhente, sikre og analysere muntlige bevis, hviler på et tryggere teoretisk fundament enn da Bergwall ble etterforsket. Et sentralt moment i denne sammenheng er at flere individuelle og erfaringsbaserte måter å løse arbeidsoppgavene på er erstattet med kunnskapsbasert metodikk (Bjørgo 2006).

Utviklingen av sentralisert metodikk kan skje gjennom produksjon av ny kunnskap og formalisering av eksiterende (taus) kunnskap, gjerne i kombinasjon. Uten en slik profesjonalisering blir det vanskelig for en kunnskapsorganisasjon å utvikle seg.

Før politiet startet med forskning og kritisk tenkning rettet inn mot egen praksis, var oppfatningen at alle avhør var så forskjellige fra hverandre (etterforskernes personlighet, vitnets personlighet, sakens særtrekk osv.) at en sentralisert, metodisk fremgangsmåte virket utenkelig. I boken *Politirapport* skriver Williksen og Bjerknes (2003) at politiet i stor grad lærte å ta avhør gjennom "prøve- og feilemetoden", støttet av "kolleger eller sjefen". Slik utviklet det seg individuelle teknikker og triks og ulike "skoler" (Rachlew 2003). Fraværet av en sentralisert, kunnskapsbasert metodikk illustreres i en intern opplæringsmanual, skrevet på 1990-tallet av en tidligere politiavdelingssjef på Kripos:

> *Hver etterforsker har sin individuelle stil å gjennomføre avhørene på [...] Det finnes en rekke forskjellige veier å gå under et avhør, og det underlige er at mange vil føre til målet – tilståelsen.*

I dag vet vi at enkelte fremgangsmåter er bedre egnet til å innhente nøyaktig og pålitelig informasjon enn andre. For eksempel at den intuitive tanken om å søke bekreftelser gjennom tilståelser er mindre effektiv enn forskningsbaserte fremgangsmåter der etterforskerne trenes opp til aktivt å teste sine mistanker. I en metaanalyse av tilgjengelige studier fant Meissner og medarbeiderne (2012) at de sistnevnte (og forskningsbaserte) avhørsmetodene ikke bare hviler på et tryggere etisk fundament, de øker også sannsynligheten for at skyldige tilstår, samtidig som faren for falske tilståelser reduseres.

På tilsvarende måte som avhør av vitner og mistenkte er en av kjerneoppgavene til politiets etterforskere, er bevisvurdering en sentral oppgave for påtalemyndighetens jurister. Fordi påtalemyndighetens vurdering av bevisene mot Sture Bergwall fremstår som én av flere arenaer hvor det ble begått justisfeil, også på norsk side, har arbeidsgruppen intervjuet påtalemyndighetens saksbehandlende jurister om hvordan de rent konkret vurderte bevisene mot Bergwall. I fravær av sentraliserte metodebeskrivelser å støtte seg til, fikk vi ulike svar.

---

[709] Om politiets avhør av barn er det (for eksempel) levert tre doktoravhandlinger (Gamst og Langballe 2004, Melinder 2004 og Myklebust 2009). Ivar Fahsing (PHS) er i ferd med å sluttføre sin ph.d. om politietterforskeres beslutningstaking. Kristina Kepinski Jakobsen (PHS) og Patrick Risan (PHS) er godt i gang med sine doktoravhandlinger der de (grovt forenklet) systematisk undersøker politiets avhør av ungdommene som overlevde Utøya 22. juli 2011.

Grovt forenklet kan vi sammenfatte svarene slik:

Noen påtalejurister liker å holde seg orientert underveis i etterforskingen, andre mener det er best å holde en viss distanse. Noen skriver bevisnotater, andre orienterer videre muntlig. Av de som skriver, varierer tekstene i omfang og struktur. Noen blir med etterforskerne ut i felt, andre mener det er tilstrekkelig (og best) å lese dokumentene. Én mente det beste var å lese det siste avhøret av siktede først, andre nevnte ingen bestemt rekkefølgebestemmelse. Noen skriver logg om sin befatning med saken underveis, andre gjør ikke det. Enkelte ønsket å følge avhørene direkte, andre vurderte ikke det. Én ringte opp politiets hovedetterforsker som et ledd i bevisvurderingen, men kunne ikke gi noen faglig begrunnelse utover at sjefen ønsket at han skulle gjøre det. Noen var med på mange møter med politiet, andre prioriterte annerledes. Bergwalls tilståelser var det sentrale beviset, men ingen kunne huske å ha lyttet til bevisene i original. Flere anførte at alle straffesaker (og jurister) er så forskjellige at en sentralisert, metodisk fremgangsmåte virket (mer eller mindre) utenkelig.[710]

Så langt arbeidsgruppen forstår, ville aktørene ha svart noenlunde likt om sine (individuelle) fremgangsmåter når, eller dersom, de skulle bevisvurdere vanskelige straffesaker i dag. Til tross for straffesakenes (bevisenes) komplekse natur, nevnte ingen at de gjorde (eller gjør) bruk av digitale analyseverktøy. Erfaringsbaserte endringer eller justeringer vil nok alle (bevisst eller ubevisst) implementere i sitt virke. Ny teori og interne føringer skaper også endring, [711] men uten en metodisk tilnærming basert på empiriske undersøkelser der etablert teori, erfaringer og sentrale føringer implementeres, blir det vanskeligere for påtalemyndigheten å fremme den beste fremgangsmåten og utdanne nytilsatte. Uten en sentralisert metodikk blir det også vanskeligere å dokumentere at de har utviklet sin tilnærming, for eksempel i kjølvannet av problematiske straffesaker.

Gjennom kritisk forskning rettet inn mot egen praksis kan Politihøgskolen i dag tilby sine ansatte flere kunnskapsbaserte metodebeskrivelser. Dette innebærer blant annet at fagmiljøet kan redegjøre for *hvorfor* og *hvordan* politiets arbeidsmetoder har utviklet seg: fra hva til hva. Som påpekt av Rachlew og Fahsing (2015) har Riksadvokaten støttet den kunnskapsbaserte utviklingen av politiets etterforskingsmetoder, også gjennom brev og rundskriv. Særlig i brytningsprosessen mellom den erfaringsbaserte og kunnskapsbaserte tilnærmingen var Riksadvokatens støtte av sentral betydning.[712] Dette var en prosess som Husby (2013) omtaler som "smertefull, men nødvendig".

I et kunnskapsperspektiv er det derfor tankevekkende at påtalemyndighetens egen bevisvurdering fortsatt fremstår som en erfaringsbasert øvelse, preget av individuelle løsninger. Det normative ideal er at godt, *påtalemessig skjønn* skal prege vurderingene og beslutningene med det (nå) kodifiserte objektivitetsprinsippet som rettesnor. Hvordan påtalejuris-

[710] I den forenklede beskrivelsen ovenfor er det tatt høyde for at påtalejuristene i politiet, hos statsadvokaten og Riksadvokaten har ulike roller.

[711] Se for eksempel Riksadvokatens føringer til påtalemyndighetens jurister i sine retningslinjer om lyd- og bildeopptak av politiavhør (2009, s. 5), hvor det blant annet fremgår at dersom det "[f]innes opptak, bør påtalejuristen i alle fall i vanskelige saker antakelig bruke tid på å se gjennom opptakene (helt eller delvis) før hun eller han treffer påtalevedtak".

[712] Kilden her er arbeidsgruppens egne erfaringer fra prosessen.

tene rent praktisk bør gå frem, hvilken systematikk som bør følges for å sikre best resultat, finnes det imidlertid lite forskningsbasert kunnskap om. I sin doktoravhandling konkluderer Jerkø (2015) med at jusstudiet ikke tilbyr studentene opplæring i bevisvurdering, noe som (blant annet) skaper en praksis preget av skjønn og magefølelse.[713] Vi vet med andre ord svært lite om hvordan norske påtalejurister faktisk vurderer bevis.

Det er mulig at aktørene vi har intervjuet, har rett i at påtalemyndighetens bevisvurdering ikke lar seg nedfelle i metodiske modeller, men det vil overraske om ikke forskning – også innenfor dette feltet – vil tilføre ny kunnskap og nye ideer. Som påpekt av Ask og Granhag (2008, s. 171), vet vi mindre om *hvordan* feilkildene påvirker juristenes bevisvurdering og beslutninger. Følgelig vet vi mindre om hvordan de eventuelt kan forebygges. Prinsippet om fri bevisvurdering står ikke til hinder for en systematisk, kunnskapsbasert tilnærming til oppgaven.

I den omfattende studien der Gould og medarbeiderne (2012) undersøkte 260 straffesaker hvor den dømte senere viste seg å være uskyldig, og holdt disse opp mot 200 saker med "near misses", konkluderte forskerne med at deres forskningsdesign gir en svært god mulighet til å identifisere hvilke variabler som kjennetegner sakene som korrigeres før dom. Det eksisterer overraskende lite forskning som tar sikte på å besvare spørsmålene en slik studie reiser. I artikkelen beskriver forskerne sine erfaringer og funn, før de anbefaler sine kolleger i akademia å følge etter. Et av kjernespørsmålene de mener vil gi essensiell kunnskap, fremstår som et aktuelt og svært spennende utgangspunkt for å belyse påtalemyndighetens rolle i kjølvannet av straffeprosessene mot Bergwall: "How does the criminal justice system identify innocence before conviction?". Rachlew (2009, s. 38) er inne på det samme:

> *Det ligger hundrevis av alvorlige straffesaker i politiets registre der uskyldige er blitt pågrepet og fengslet, men hvor etterforskningen er snudd før tiltale er tatt ut. Bare i utredningen av straffesaken mot Fritz Moen får vi innblikk i 2 tilfeller (NOU 2007:7, s. 284). Ved å inkludere straffesaker som startet galt, men som endte riktig, vil datamaterialet bli rikere og inkludere saker som straffesaken mot Stein Inge. Med et rikere datamateriale vil det bli enklere å identifisere justisfeil på systemnivå, og ikke minst: Det vil bli enklere å identifisere gode beslutningsstrategier, egnet til å bryte gruppetenkning og andre relevante bekreftelsesfeller.*

Arbeidsgruppen underkjenner på ingen måte uavhengig, "ekstern" forskning, men anerkjenner samtidig at gode prosesser ofte starter fra "innsiden". Forskning og økt innsikt i hvordan relevant samfunnsvitenskapelig kunnskap kan implementeres i påtalemyndighetens operative arbeid, fremstår som et viktig læringspunkt for fremtiden.

Arbeidsgruppens gjennomgang viser hvor sårbart strafferettssystemet er. Det består av mennesker som i et evolusjonspsykologisk perspektiv ikke er utviklet for å fatte objektive beslutninger, slik våre rettsprinsipper krever at vi strekker oss mot. Som påpekt av Ask (2006, s. 54):

> *In everyday life, the use of heuristics and biases cannot easily be dismissed as undesirable. In fact, most human thinking tendencies probably exist for some functional reason, or they would not have developed in the first place.*

[713] Det juridiske fakultet ved UiO opplyser til arbeidsgruppen at det de siste tre årene har tilbudt valgemnet "Rettslig bevisteori", hvor én av forelesningene handler om vitnebeviset.

Det er tankevekkende at systemet ikke var mer motstandsdyktig enn at en psykisk syk pasient og en pseudovitenskapelig forklaringsmodell fikk starte en prosess som ingen av våre sikkerhetsinnretninger klarte å stoppe. En sterkere "bro" mellom politiet og påtalemyndigheten og de relevante, samfunnsvitenskapelige fagdisiplinene vil sannsynligvis forebygge noen av justisfeilene vår gjennomgang har dokumentert. En tydeligere kobling til samfunnsvitenskapen vil samtidig stimulere samarbeid og felles kunnskapsutvikling i politiet og påtalemyndigheten.

13.2.3 Påtalemyndighetens bevisvurdering og behovet for metodikk – et eksempel

Med bakgrunn i intervjuene har arbeidsgruppen fått forståelsen av at ingen i påtalemyndigheten satt seg ned og lyttet på de aktuelle seansene fra avhørene hvor "bevisene" dukket opp. Nå var ikke erfaringsgrunnlaget med lyd- eller videoopptak spesielt høyt på denne tiden, men som påpekt av Straffeprosesslovkomiteen i 1969 (s. 123): Opptak av politiavhør har "åpenbart en langt større bevisverdi enn gjengivelsen av forklaringen i en politirapport".[714] En gjennomgang av råmaterialet ville, mener arbeidsgruppen, avdekket klare mangler og samlet sett en skjevhet i de norske oversiktsrapportene. Da politiets skjeve fremstilling ble akseptert av påtalemyndigheten, ble justisfeilene ratifisert, og effekten av dem forsterket.

Erfaringen med opptak av politiforklaringer er en helt annen i dag. I sine retningslinjer for lyd- og videopptak skriver Riksadvokaten (2009, s. 5) blant annet:

> *Finnes opptak, bør påtalejuristen i alle fall i vanskelige saker* ***antakelig*** *bruke tid på å se gjennom opptakene (helt eller delvis) før hun eller han treffer påtalevedtak [vår utheving].*

I en interessant studie konkluderer Ask, Rebelius og Granhag (2008) med at enkelte bevis er mer *elastiske* enn andre. Det vil si; i hvilken grad subjektive tolkninger av ulike bevis aksepteres. Ikke overraskende kom vitnebeviset ut som det mest elastiske, noe som indikerer at kriteriene for å vurdere påliteligheten av muntlige bevis er svært sårbare for justering, og derfor spesielt sensitive for skjeve bevisvurderinger. Vår gjennomgang av straffesakene mot Bergwall generelt, og Thereses eksem spesielt, underbygger og illustrerer eksperimentets resultater: Vitnebeviset er svært elastisk.[715] Sammenstilt med Johs. Andenæs gradering av vitnebeviset som det viktigste bevis,[716] er det tungtveiende hensyn som taler for en forskningsbasert utvikling av hvordan påtalemyndigheten vurderer vitnetbeviset.

Arbeidsgruppen minner om behovet for å oppgradere og videreutvikle etatenes informasjonsteknologiske hjelpemidler. Som påpekt av Riksadvokatens arbeidsgruppe om avhørsmetodikk i politiet (2013, s. 83):

> *Gitt den digitale verden vi lever i er det uheldig at politiet ikke henger med på dette viktige området. Utfordringene i politiet synes imidlertid små sammenliknet med påtalemyndighetens og domstolenes manglende utnyttelse av informa-*

[714] Straffeprosesslovkomiteen (1969). Innstilling om rettergangsmåten i straffesaker fra Straffeprosesslovkomiteen avgitt 1969. Justis- og politidepartementet, s. 123.

[715] Elastisiteten illustreres muligens best gjennom Therese-sakens hovedetterforsker. I sin artikkel konkluderer han med at Bergwalls forklaringer "inneholder ingen feil" (Grøttland 1998, s. 27–28) – en påstand som det ikke ville vært mulig å fremme uten den pseudovitenskapelige forklaringsmodellen.

[716] Andenæs/Myhrer (2009), s. 175.

sjonsteknologi. Våre undersøkelser indikerer at utviklingen mange steder har vært begrenset siden 2003 da Justisdepartementets lydopptaksprosjekt slo fast at påtalemyndighetens aktører ikke hadde utstyr til å avspille straffesakens sentrale bevis.

13.2.4 Bekreftelsesfeller og mottiltak

I den beslutningspsykologiske faglitteraturen beskrives prosessen frem til gode beslutninger som en gjennomgripende streben etter alternative løsninger, uten å favorisere den vi allerede har i tankene (Alison og Canter 1999a, s. 30). Det er ikke enkelt å leve opp til det normative ideal. Som påpekt ovenfor er en bevisstgjøring i seg selv ikke nok. Forskning viser at testpersoner som i forkant av eksperimentet gis informasjon om bekreftelsesfellene og oppfordringer om å "tenke nøytralt", har liten effekt (Findley og Scott 2006, s. 371). "Men innsikt i *hvilke* feilkilder vi er utsatt for, *hvordan* de påvirker oss, og *hvor* de stammer fra, er et første steg på veien og gjør det lettere å se hvordan man kan sette inn mottiltak" (Lai 1999, s. 14).

I sine doktorgradsarbeider forsøker Ivar Fahsing å belyse de grunnleggende spørsmålene. Under sine forelesninger visualiserer han etterforskingens syklus gjennom en modell han beskriver som "etterforskingens seks C-er" (figur 1), der de seks (sentrale) etterforskingsspørsmålene er integrert:

Figur 1: The 6 C's Generic Investigative Cycle (Fahsing 2014).

Etter arbeidsgruppens syn gir modellen en god, overordnet illustrasjon; ikke bare av de kritiske fasene politiet og påtalemyndigheten må arbeide seg gjennom, men også over den syste-

matikk og tenkning som må prege aktørenes arbeid med å operasjonalisere de straffeprosessuelle grunnprinsippene som (for øvrig) er de samme i dag, som på 1990-tallet.

Modellen er primært ment å beskrive etterforskingsfasen, men gir samtidig en anvisning til hvordan påtalemyndigheten kan tilnærme seg bevismaterialet under sin bevisvurdering. For å etablere en begrunnet oppfatning av tiltalespørsmålet i vanskelige saker kan påtalemyndighetens arbeid ikke begrenses til en vurdering av det endelige bevisgrunnlaget; bevisvurderingen må inkludere en kritisk vurdering av prosessen(e) hvor bevisgrunnlaget er innhentet. For at dette skal fungere i praksis, påpeker Fahsing (2015), er det en forutsetning at aktørene arbeider med en omforent prosessbeskrivelse som inkluderer kunnskapsbaserte tiltak rettet inn mot de kritiske fasene som aktørene systematisk skal arbeide seg gjennom.

I sin preliminære redegjørelse av 12. august 2013 til Justisdepartementet etter frifinnelsene av Bergwall stiller Riksadvokaten spørsmålet om norsk politi og påtalemyndighet var tilstrekkelig kritiske og grundige i sine undersøkelser og bevisvurderinger av Bergwalls tilståelser. I vår analyse av et av straffesakens mest sentrale bevis – Thereses eksem – har arbeidsgruppen funnet få spor etter kritisk tenkning. Avhørene, de påfølgende "avhørsanalysene" og etterforskingen som sprang ut fra dette arbeidet preges etter vårt syn i større grad av et tankesett der politiets etterforskere, svenske som norske, søker etter bekreftelser. Ønsket om å finne opplysninger som kunne bidra til oppklaring (dvs. domfellelse av Quick) preget både avhørene av Bergwall og undersøkelsene som ble anlagt for å verifisere dem.

Holdt opp mot figur 1 og syklusen med de seks C-ene er arbeidsgruppens inntrykk at hele påtalelinjen også tok en ubevisst snarvei gjennom "Construct" og "Consider", for deretter å gå rett til "Connect". Med norske begreper kan vi si at aktørene (ubevisst) har beveget seg gjennom de ulike fasene med det formål å innhente (C1), sjekke (C2) og koble sammen (C3) informasjon de hadde behov for i den tiltalen de var i ferd med å bygge opp mot Bergwall, uten å konstruere (C4) eller teste (C5) bevisets alternative forklaringer.

Gjennom forklaringsmodellen som sakens sentrale aktører mente var helt nødvendig for å forstå Bergwall, og den gruppetenkning som preget arbeidet (Langbach 2015), fantes det i realiteten ikke rom eller mulighet for en reell konsultasjon (C6). I alle fall ikke slik Fahsing (og den faglitteraturen han bygger på) beskriver det rettssikkerhetsstimulerende tiltaket.[717] I et internt notat til påtalemyndigheten datert 20.08.99 argumenterte de norske etterforskerne i Therese-saken for at det måtte opprettes en egen enhet fordi Quick-etterforskingen var så spesiell:

> *Det vil ta minst "et årsverk" å sette seg inn i hvordan denne etterforskningen foregår mht avhørssituasjonen, etterforskningsmetodene og måten resultatene skal "omformes" slik at det blir mulig å behandle for de som skal behandle det. Vi tenker da spesielt for påtalemyndigheten og eventuelt domstolen.*

[717] I Sverige har flere etterforskere beskrevet hvordan deres *second opinion* på ingen måte ble ansett som noe konstruktivt. Snarere tvert i mot opplevde både lokale og sentrale etterforskere en kald skulder fra etterforskingslederen da de etter hvert begynte å stille spørsmåltegn ved Bergwalls tilståelser. Se for eksempel Råstam, H. (2012, s. 304 – 311), ev. Jan Olssons kronikk (2002) i DN debatt: http://www.magasinetparagraf.se/inifran/min-rattskansla-forbjod-mig-att-fort-satta?file=files/content/inifran/min-rattskansla-forbjod-mig/DN-debatt%20Jan%20Olsson.pdf.

I dag ser vi at etterforskerne her setter ord på de underliggende årsakene til at Bergwall ble dømt, til tross for at det ikke fantes reelle bevis mot ham. Det betyr ikke at arbeidsgruppen betviler at *intensjonen* var å vurdere bevisene med en kritisk tilnærming.

Det sentrale poenget i denne anledning er at menneskets kognitive forenklingsstrategier er *ubevisste* prosesser. Vi merker ikke at de påvirker oss. De psykologiske kreftene er så sterke at selv erfarne fingeravtrykkseksperter konkluderer feil når de utsettes for dem (Dror, Charlton og Péron 2006). Etter å ha gransket straffesakene mot Bergwall skriver Langbach (2015): "Det mest sentrale funnet kommisjonen har gjort, var nok å se den skremmende effekten av 'gruppetenking'".

Som påpekt av Zuckerman (1992, s. 323–345) er behovet for å demme opp for alle bekreftelsesfellene som inntrer når fortiden skal rekonstrueres, like akutt for politiets etterforskere som det er for vitenskapens forskere. Med bakgrunn i tilgjengelig teori og vår gjennomgang av straffesakene mot Bergwall, er arbeidsgruppen av den klare oppfatning at Zuckermans poeng er like gyldig for påtalemyndighetens jurister som for politiets etterforskere. Som påpekt av Graver (2009, s. 206) er det nødvendigvis "ingen prinsipielle forskjeller mellom jussen og natur- og samfunnsvitenskapene med hensyn til hvordan man bør forholde seg til observasjoner og teorier med sikte på å komme frem til sannhet". Men; i motsetning til den omfattende støttelitteraturen natur- og samfunnsvitere trekker veksler på, finner vi liten metodisk støtte til *hvordan* straffeprosesslovens normative ideal om objektivitet best lar seg operasjonalisere.

For å forebygge bekreftelsesfellenes påvirkning av straffesaksbehandlingen trekker Ask (2006, s. 53) veksler på kunnskap fra kognitive og sosialpsykologiske teorier, hvor spesielt én strategi peker seg ut som spesielt lovende: Å sørge for at systemet stiller krav til at beslutningstakerne dokumenterer sine beslutninger. Høyere krav til dokumentasjon vil kunne lede til økt følelse av ansvar og stimulere aktørenes tilbøyelighet til å vurdere alternative forklaringer til informasjonen de besitter. Som påpekt av Baron (1994, s. 304): "[A]ccountability for one's judgments increases active open-mindedness".

Forskernes anbefaling må ikke forveksles med politiets oversiktsrapporter: Det sentrale poenget er at beslutningene bør loggføres fortløpende når de kritiske beslutningene fattes. Ask medgir at slike tiltak (i alle fall på kort sikt) vil knipe ressurser fra et politi som allerede opplever at de er underbemannet, men konkluderer i lys av sine funn med at "the benefits may well outweigh the costs".

Britiske etterforskingsledere er pålagt å føre beslutningslogger og støtter seg (blant annet) til Home Office (2013): *Guidance – Case decision logs – version 4.0.*[718] Arbeidsgruppen er kjent med at Politihøgskolen og Oslo politidistrikt har etablert samarbeid med britisk politi, blant annet gjennom deltagelse på britenes simulatortrening i etterforskingsledelse (HYDRA).[719] Her er loggføring av etterforskingslederens beslutninger en del av metodikken som Home Office (2013, s. 7) presiserer at må ses i sammenheng med straffesakens overordnede strategi (etterforskingsplanen). Etter arbeidsgruppens syn må utviklingen med beslutningslogger stimuleres.

---

[718] Tilgjengelig på internett: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/269840/casedecision.pdf.

[719] For mer informasjon om HYDRA, se http://www.hydrafoundation.org/.

13.2.5 Bekreftelsesfeller og mottiltak i politiet

Innledningsvis anførte vi at arbeidsgruppen har avgrenset arbeidet. Aktuelle læringspunkter som norsk politi og påtalemyndighet allerede har iverksatt, vies mindre oppmerksomhet.

Analysen av Thereses eksem underbygger og illustrerer politiets behov for metodisk støtte. Som påpekt ovenfor har Rachlew og Fahsing (2015) beskrevet og redegjort for den grunnleggende, taktiske etterforskingsmetodikken som studenter, taktiske etterforskere og etterforskingsledere trenes i ved Politihøgskolen i dag. Modellens viktigste egenskap, skriver de, er at den reduserer faren for ubevisste psykologiske bekreftelsesfeller og operasjonaliserer uskyldspresumpsjonen, samtidig som den reduserer skyldiges mulighet til senere å fremme plausible motstrategier. Det teoretiske rammeverket bygger på hypotesetenkning og abduktiv logikk.

Norsk politi synes å være godt i gang med å utvikle et teoretisk rammeverk gjennom forskning der nettopp beslutningstaking og de relevante feilkildene har fått oppmerksomhet (Rachlew 2009 og Fahsing, pågående). Eventuelle misforståelser om at tenkningen handler om å *utelukke* alternative hypoteser/forklaringer er adressert (Rachlew 2013, s. 99). I Fahsings arbeider er all fokus rettet inn mot politietterforskernes beslutningstaking (Fahsing og Ask 2015). Arbeidsgruppen legger derfor til grunn at norsk politi allerede har tatt flere nødvendige teoretiske og metodiske grep for å forebygge de underliggende årsakene til at Bergwall ble dømt.[720] [721]

13.2.6 Politiets oversiktsrapport og påtalemyndighetens bevisvurdering

Den saksbehandlende statsadvokaten hos Riksadvokaten fortalte i et intervju med arbeidsgruppen at det er de norske politirapportene om avhørene av Bergwall han husker fra sitt arbeid med å vurdere bevisverdien av Bergwalls forklaringer om (blant annet) Thereses eksem. Selv om Riksadvokatens saksbehandler i vår samtale ca. 17 år etter sitt arbeid i sakens anledning resonnerte seg frem til at han nok hadde lest dialogutskriftene av Bergwalls forklaringer, understreket han at de norske fremstillingene av avhørene uansett preget hans bevisvurdering:

> *Hvis de [dialogutskriftene] lå i saken, så må jeg ha lest dem. Det er jeg bestemt på. Men jeg kan her og nå ikke huske å ha lest dem. Jeg har et minne om at jeg har sett i hvert fall ekstrakter av originale Quick-avhør [...] Men i så fall så har dem vært, kall det overskygget av de norske ekstrakt-avhørene.*

Etter arbeidsgruppens syn er det mye som taler for at Riksadvokatens behandlende statsadvokat har rett i sine åpenhjertige betraktninger. Det er liten tvil om at det her refereres til den 150-sider lange norske oversiktsrapporten *Sammendrag av siktedes forklaringer* (datert 04.02.98). Noen norske avhør av Bergwall finnes ikke.[722] Som illustrert i analysen av There-

[720] Nedenfor kommer vi tilbake til problemstillinger knyttet til *implementering* og *evaluering* av gjeldende teori og metodikk.

[721] I dette spørsmålet er imidlertid flere av arbeidsgruppens medlemmer på ingen måte objektive, kanskje til og med inhabile.

[722] Oslo politidistrikts påtaleansvarlige jurist fortalte arbeidsgruppen at de forsøkte å få større kontroll med eller innflytelse over avhørene av Bergwall i Trine- og Gry-sakene. Ved en anledning reiste juristen til Sverige fordi han følte behov for å overvære et avhør og se med egne øyne hvordan det hele foregikk. På Säter ble han henvist til venterommet og

ses eksem er den norske sammendragsrapporten beheftet med feil og skjevheter, og når øverste påtalemyndighets bevisvurdering ble "overskygget" av dette dokumentet – som i et bevisteoretisk perspektiv må betraktes som "hearsay" – må arbeidsgruppens konklusjon bli at Riksadvokatens bevisvurdering verken var tilstrekkelig kritisk eller grundig nok.

Alle parter var klar over at avhørene av Bergwall – og tilståelsene han fomlet seg frem til – utgjorde straffesakenes sentrale bevistemaer. At ingen har reagert på sammendragenes mangler og skjevheter, indikerer at det nok ikke bare var Riksadvokatens representant som la de norske sammendragene til grunn. Vi våger å påstå at statsadvokaten i Therese-saken neppe ville sendt fra seg saken med positiv innstilling dersom han hadde gått inn i originalmaterien (lydopptak eller dialogutskrifter), analysert og vurdert de avgjørende "bevisene" i sin originale form. Da tror vi at han, som oss, hadde sett at Bergwall ble ledet.

Det er utvilsomt enklere å se avvikene i politirapportene i dagens lys. Men at Bergwalls tilståelser kunne være falske – og at de derfor måtte underkastes særlig grundig vurdering og kontroll – må (eller burde) ha fremstått som klart for alle som ble satt til, eller tok på seg oppgaven, med å kontrollere og vurdere tilståelsenes bevisverdi.[723]

Når avvikene som vi (og andre) har avdekket, like fullt ikke ble oppdaget, eller i alle fall ikke ble gitt tilstrekkelig vekting under bevisvurderingen, må arbeidsgruppens konklusjon bli at ingen i påtalemyndigheten var tilstrekkelig kritisk eller grundig nok.

Problemstillingen knyttet til "oversiktsrapporter" eller "bevisnotater" er ikke unik for straffesakene mot Sture Bergwall. I tilknytning til granskningen av straffesakene mot Fritz Moen anbefalte utvalget at politiet bør skrive en oversiktsrapport til påtalemyndigheten når saken anses ferdig etterforsket. "Redegjørelsen må være objektiv", anførte utvalget (NOU 2007:7, s. 322), men de problematiserte ikke sine egne anbefalinger i lys av den etablerte kunnskapen om menneskets begrensede mulighet til å fatte objektive beslutninger etter å ha gjort seg opp en mening eller formening (Kahneman 2011, Nickerson 1998, Ask og Granhag 2010). I den offentlige utredningen skrev utvalget at en slik redegjørelse fra politiets side vil "lette overordnet påtalemyndighets arbeid med å skaffe seg innsikt i saken". Det er arbeidsgruppen enig i, ikke minst fordi straffesakene øker i omfang og kompleksitet.[724] Likevel, som påpekt av Rachlew (2009, s. 32):

> *Dersom etterforskningen er blitt rammet av bekreftelsesfellene, vil (oversikts)rapporten nødvendigvis preges av tunnelsynet […] Om bekreftelsesfellene er et sykdomstegn, vil en slik redegjørelse fungere mer som smittebærer enn som et antivirus.*

---

måtte reise hjem med uforrettet sak. Måten vi har fått beskrevet svenskenes håndtering av problemstillingen, gir assosiasjoner til den utdaterte tenkningen om informanter, der det tidligere var aksept for holdningen "kilden snakker bare med meg".

[723] Asylguttene fra det (da) nedlagte asylmottaket på Skullerud, som Bergwall allerede hadde tilstått å ha drept og etter hvert gravd ned i Sverige, var på dette tidspunktet funnet i live. Det var således ingen tvil om at Bergwall tilsto drap han ikke hadde begått. Like fullt, da Trine- og Gry-sakene kom inn til behandling hos Riksadvokaten, forteller saksbehandleren at overbevisningen om skyld var så sterk at spørsmålet om falske tilståelser i realiteten ikke ble vurdert.

[724] Årsakene er mange, inkludert økt krav til notoritet, analyser av smarttelefoner, pc, kommunikasjonskontroll, opptak av politiavhør mm.

Kolflaath (2007) er inne på det samme (s. 183): "Når bevissituasjonen inneholder slike forstyrrende elementer, vil bevisbedømmeren gjerne sterkere enn ellers oppleve bevisbedømmelsen som et forsøk på å forklare bevisene".

Spørsmålene knyttet til politietterforskernes oversiktsrapporter må ses i sammenheng med påtalemyndighetens (manglende) metodikk for prosessen deres saksbehandlere nødvendigvis må gjennom under sin bevisvurdering i alvorlige og potensielt vanskelige straffesaker. I sin avhandling (2009, s. 33) stiller Rachlew spørsmålet om det er politiets "tunnelsyn" som smitter påtalemyndigheten når det tas ut tiltale mot mistenkte som senere viser seg å være uskyldige, eller om det er andre, uheldige innslag som inntreffer i samme sak. Den ene muligheten utelukker selvsagt ikke den andre, men politiets (skjeve) vurdering møtte liten motstand i overgangen til de neste fasene i straffesaksbehandlingen mot Bergwall.

Situasjonen er den samme i dag: Det eksisterer ingen kunnskapsbasert omforent metodikk som strukturerer politiets oversiktsrapporter, påtalemyndighetens innstillinger eller bevisnotater. I større straffesaker, der politi og (integrert) påtalemyndighet arbeider i team, er utfordringene langt på vei de samme – uavhengig av hvem i etterforskingsteamet som redegjør for bevismomentene. Våre undersøkelser viser at individuelle tilnærminger og løsninger preget den skriftlige fremstillingen av bevisvurderingen i alle ledd.

Uten en metodisk tilnærming vil de kritiske fasene i bevisvurderingskjeden aldri nå sitt potensial. Spørsmålene som må besvares, er mange: Når skal det skrives, hvem skal skrive, hvilke momenter skal alltid vurderes, osv. Et av de spennende spørsmålene er hvordan informasjonsteknologi kan utnyttes, for eksempel med hyperlenker som leder rett inn i de originale bevisene som omhandles i bevispresentasjonen (seanser i videoavhør, sentrale KK-samtaler, rekonstruksjoner, digitale bildeillustrasjoner osv.).

Systematiseringen må nødvendigvis ses i sammenheng med utviklingen av et omforent, teoretisk rammeverk for politiet og påtalemyndigheten. Med et felles mål og en felles metodikk i bunn vil etterforskingslederens eventuelle redegjørelse av sakens bevis og utforskede hypoteser naturligvis danne utgangspunkt for neste ledd i bevisvurderingskjeden. Dersom vedkommende her kjenner metodikken og tenkningen som ligger til grunn for den skriftlige bevispresentasjonen, øker sjansen for at (metodiske) avvik identifiseres. En metodisk, strukturert bevispresentasjon vil enklere kunne gjenbrukes og eventuelt sendes videre til neste ledd – i en kvalitetssikret versjon. Som anført av Diesen (1994, s.133) vil de alternative hypotesene i en konkret straffesak være de samme, uavhengig av om det er etterforskingslederen, påtalemyndigheten, forsvareren eller domstolen som stiller dem opp. Tenkningen forutsetter selvsagt at hvert ledd stiller opp sine egne, selvstendige hypoteser og undersøker om de er identifisert og testet (og eventuelt kvalitetssikret) med nødvendig dybde og bredde i foregående ledd.

I alvorlige og kompliserte, og definitivt i bevismessig vanskelige, straffesaker bør bevisredegjørelsen kvalitetssikres internt før den sendes videre, inn i beviskjeden.

Forskere og granskere som har løftet frem ideen om å bruke en djevelens advokat som et mottiltak mot bekreftelsesfellene, har i all vesentlighet foreslått å rekruttere fra innsiden. Vedkommende kan gjerne være en erfaren etterforskingsleder eller påtalejurist som inntar en formalisert rolle som rådgivende utfordrer (MacFarlane 2006, s. 62). Arbeidsgruppen ser definitivt at en formalisering av denne fremgangsmåten kan ha mye for seg, og da gjerne slik Fahsing oppstiller den i figur 1 (Consult). Etterforskere med videreutdannelse i saksanalyse har i dag tilgang til informasjonsteknolo-

giske verktøy som er utviklet for å strukturere, analysere og presentere store mengder data.

13.2.7 Kognitive skjevheter og mottiltak for påtalemyndighetens bevisvurdering

Hovedtyngden av den samfunnsvitenskapelige forskningen rettet inn mot justisfeil og de underliggende årsakene til at uskyldige dømmes, preges av et kritisk blikk på politiets etterforsking.[725] Som vår gjennomgang viser, er det flere gode grunner til det. I juridiske tekster fremheves også etterforskernes tendens til å søke etter bekreftelser. Som påpekt av Johs. Andenæs (2000, s. 285):

> *Men det er klart at for en ivrig etterforsker er det ikke alltid lett å tilfredsstille den ideale fordring om fullstendig objektivitet. Har han først gjort seg opp en mening om saken, er det ikke mer enn menneskelig at hans interesse særlig vil være rettet mot alt som kan tjene til å styrke hans hypotese.*

Men, som påpekt av Rachlew og Fahsing (2015), er det all grunn til å påpeke at alle sakens aktører utsettes for de samme kognitive utfordringene som politiets etterforskere i forsøkene på å rekonstruere fortiden. Det er ingen studier eller granskninger som indikerer noe annet, snarere tvert i mot (Gould mfl. 2012). Etter granskning av straffesaken mot Thomas Sophonow advarte Cory commission (2001, s. 37): "Tunnel vision is insidious [...] Anyone, police officer, counsel or judge can become infected by this virus." Vår gjennomgang av straffesaken mot Sture Bergwall viser at advarselen er like gyldig i en nordisk kontekst.

Canter og Allison (1999, s. 13) skriver at det er naivt å tro at politiets etterforskere skal forholde seg objektive etter at de selv har arbeidet seg frem til en mistanke. Det er nettopp når mistanken formes, at mange av de psykologiske mekanismene inntrer. Det er selvsagt like problematisk å tro at påtalemyndighetens jurister skal forholde seg objektive etter at de har gjort seg opp en formening i spørsmålet om tiltale.[726] Som påpekt av Nickerson (1998, s. 177): "[R]egardless of whether one's treatment of evidence was evenhanded before the stand was taken, it can become highly biased afterwards".

Riksadvokaten forteller at han, statsadvokaten og politimesteren i Drammen ble med en av straffesakens etterforskere på en kjøretur hvor de fikk en nær og direkte innføring i sakens beviser – slik politiets etterforskere så dem. Kjøreturen fant sted rett etter vallningene der politiet ledet Bergwall til Fjell,[727] altså sent april / tidlig mai 1996. I analysen av Thereses eksem har vi redegjort for hvor sterkt de samme etterforskernes oversiktsrapport var preget av den pseudovitenskapelige forklaringsmodellen og bekreftelsesfellene. Alt tyder på at informasjonen som ble overbrakt de tre lederne, var tilsvarende skjev. I alle fall fortalte riksadvoka-

[725] For en oversikt på norsk, se Rachlew (2009, kap. 6) om *Politiets sentrale rolle*.

[726] Under intervju med påtalemyndighetens representanter fikk arbeidsgruppen et bestemt inntrykk av at ikke alle har innsikt i etablert kunnskap om menneskets nedarvede og ubevisste kognitive forenklingsstrategier. Alternativt gis begrepet *objektiv* et annet innhold enn det som legges til grunn i den kognitiv- og sosialpsykologiske forskningen (som arbeidsgruppen forholder seg til). Uansett er det bekymringsfullt, siden begrepet (og prinsippene det løfter frem) på mange måter utgjør selve fundamentet for politiets og påtalemyndighetens straffesaksbehandling.

[727] Som påpekt av den svenske kommisjonen (SOU 2015:52, s. 370): "Under vallningsresans första dag kunde Sture Bergwall inte hitta från Drammen till Fjell. Den resväg han anvisade fick därför avbrytas och han dirigerades åt rätt håll efter beslut av Christer van der Kwast. Från det nya utgångsläget var vägen till Fjell skyltad."

ten arbeidsgruppen at hans inntrykk var at Bergwall hadde gitt en god beskrivelse av både Fjell og Therese og at kjøreturen gjorde inntrykk på ham.

For arbeidsgruppen indikerer det at riksadvokaten enten må ha lagt forklaringsmodellen til grunn, eller at han ikke fikk vite hvordan forklaringene til Bergwall stadig endret seg gjennom avislesing og ledende avhør.[728]
Etter arbeidsgruppens syn må kjøreturen betraktes som en befaring og som et ledd i riksadvokatens bevisvurdering. I et beslutningspsykologisk perspektiv reiser befaringen i så fall flere bevisrelaterte spørsmål. For eksempel *om* og eventuelt *hvordan* slike befaringer bør gjennomføres. Med andre ord, og forutsatt at formålet med befaringen er definert; hvilken metodisk tilnærming tjener formålet best.

I dag kan en spørre om ikke tre selvstendige, kritiske analyser av sakens dokumenter, av tre erfarne strafferettsjurister, samlet sett ville ha ledet ut i en mer nøytral og presis vurdering av Bergwalls forklaring om Therese og Fjell. Svaret er på ingen måte gitt og blir uansett spekulativt. Like fullt underbygger kjøreturen etter arbeidsgruppens syn behovet for systematiske undersøkelser av påtalemyndighetens individuelle og ulike tilnærminger til bevisvurderingen. Som påpekt av Bratholm og Stridbeck (1998, s. 192) må mottiltak settes inn mot "de sterke sosialpsykologiske mekanismer som *former* våre oppfatninger" (vår utheving).

Arbeidsgruppen ser ikke bort fra at en mer distansert vurdering av originalbeviset (videoopptaket av vallningen) ville ha økt sjansen for at justisfeilene som ble begått under vallningene til Fjell ville ha vist seg tydeligere. I et fremtidsrettet læringsperspektiv, og med dagens kunnskap og analyseverktøy, kan en for eksempel tenke seg at en kunne ha fått et mer presist og nøytralt vurderingsgrunnlag ved å bestille en analyse av Bergwalls forklaringer fra en utenforstående analytiker. Arbeidsgruppen sitter ikke på svarene, men har ingen problemer med å se for seg et forskningsdesign hvor spørsmålene kan belyses med vitenskapelig presisjon.

Riksadvokatens høringsnotat til departementet i kjølvannet av frifinnelsen av Fritz Moen formidler embetets tro på at påtalemyndighetens nære og aktive rolle under etterforskingen representerer "en vesentlig garanti for objektivet" (Riksadvokaten 2008, s. 2). Det er meget mulig at Riksadvokaten har rett, men i lys av vår gjennomgang av straffesakene mot Bergwall og relevant teori blir spørsmål om organisering av sekundær betydning. Det avgjørende er *hvordan* den som skal vurdere bevisene, skal bevare det åpne sinn, og da spesielt når alle andre har bestemt seg. Hvordan skal den som vurderer bevisene, gjøre seg opp en selvstendig mening når gruppen han/hun er en del av, preges av gruppetenkning? Hvilke verktøy er best egnet? Utnyttes de i dag? Hvilken kunnskap trenger vi – eksisterer den, og i så fall: Har vi den? Arbeidsgruppen er enige i at påtalemyndighetens bevisvurdering også må

[728] Se avhør av 03.04.96, og den svenske kommisjonen (SOU 2015:52, s. 366): "Intrycket av de inledande förhören är att Sture Bergwall inte hade någon kunskap alls om vare sig försvinnandet, Therese Johannessen eller den geografiska platsen." Videre fra SOU:52, s. 368: "I vissa situationer har förhörsledaren korrigerat honom och föreslagit andra svarsalternativ varefter Sture Bergwall under ett och samma förhör ändrat sin berättelse. Som exempel kan nämnas uppgifterna om vilket våld han utdelade mot Therese Johannessen i Fjell och var bilen parkerades i Fjell. När hans egna uppgifter inte gick ihop med vad som var möjligt på platsen föreslog förhörsledaren helt enkelt att bilen hade stått på ett annat ställe, närmare slänten." Og (s. 370): "Under vallningsresans första dag kunde Sture Bergwall inte hitta från Drammen till Fjell. Den resväg han anvisade fick därför avbrytas och han dirigerades åt rätt håll efter beslut av Christer van der Kwast. Från det nya utgångsläget var vägen till Fjell skyltad."

inkludere elementer av ferdigheter som i faglitteraturen om politiets etterforsking tradisjonelt er beskrevet gjennom analogien *håndtverk* (Tong og Bowling, 2006). Men uten en omforent og kunnskapsbasert metodikk, som er egnet til å bryte politiets innstilling når den er skjev, vil bevisvurderingen i skakkjørte straffesaker forbli like vanskelig som den alltid har vært.

13.2.8 Konsekvenser av manglende kunnskap og metodisk støtte – et illustrerende eksempel

Flere av påtalejuristene som arbeidsgruppen har intervjuet, understreket at "man må kunne stole på politiet".

Påtalemyndighetens generelle og positive innstilling til norsk politi kan tolkes på flere måter. Arbeidsgruppen kan ikke, også etter gjennomgangen av alt materialet vi har klart å innhente og gjennomgå, se at noen bevisst har forsøkt å vrenge bevisbildet. Våre funn synes å være i tråd med forskere som systematisk har undersøkt straffesaker der uskyldige dømmes: Det er ikke ond vilje fra aktørenes side som er det primære problemet (Bratholm og Stridbeck 1998, s. 362). Feilene skyldes som oftest kognitive begrensninger som i hovedsak oppstår i et klima der aktørene søker etter informasjon som bekrefter deres hypoteser, ofte formet med bakgrunn i premature feilslutninger (Zuckerman 1992, s. 324, Huff, Ratter og Sagarin 1996, Gross og medarbeiderne 2006, Findley og Scott 2006, Gould og medarbeiderne 2012).

I lys av denne kunnskapen synes det – og i alle fall i dag – noe naivt når påtalemyndighetens representanter velger å støtte seg til den etablerte oppfatningen om at (norsk/svensk/skandinavisk) politi "er til å stole på". I et bevisvurderingsperspektiv er det som regel ikke det relevante spørsmålet. Påtalemyndighetens rolle i bevisvurderingen er den samme uavhengig av om etterforskeren er til å stole på eller ikke. Utsagnet indikerer at juristene ikke fullt ut har forstått, eller i hvert fall ikke tar tilstrekkelig høyde for, hvor stor påvirkning og hvor store utslag ulike former for bekreftelsesfeller kan gi. Etter å ha studert uriktige domfellelser i Nederland fremhevet van Koppen (2007, s. 58) dette poenget: "We do not distrust the police and the prosecution enough."

Dersom påtalemyndighetens bevisvurdering av politiets arbeid skulle begrense seg til å lete etter korrupte handlinger eller andre åpenbare feil, ignoreres kanskje den viktigste kunnskapen bevisvurderere bør besitte når vi virkelig testes: Når og på hvilken måte de kognitive forenklingsstrategiene påvirker oss.

Rachlew og Fahsing (2015) påpeker:

> *Med et felles teoretisk rammeverk vil det bli enklere for aktørene i saksbehandlingens enkelte ledd å forstå hvorfor andre aktører stiller sine spørsmål som de gjør: Politiets (tilsynelatende) perifere spørsmål under avhør kan være et sentralt ledd i deres polititaktiske operasjonalisering av den abduktive logikk. Tilsvarende er bevisvurdererens (tilsynelatende) kritiske spørsmål til politiets etterforsking en naturlig komponent i bevisbedømmerens operasjonalisering av den samme tenkningen.*

I sin artikkel om bevisbedømmelse reiser Graver (2009 s. 233) spørsmålet om ikke domstolene bør ha "plikt til å opplyse i dommen hvilke alternative teorier om bevisene de seriøst har vurdert og forkastet, til fordel for den forklaringen på bevisene som de lander på".

Arbeidsgruppen ser ikke bort fra at straffesaksbehandlingen kan bli både tryggere og mer effektiv med en *omforent* metodikk. Er tiltalte skyldig, blir det vanskelig å presentere en plausibel (bort)forklaring; er tiltalte uskyldig, stimulerer metodikken alle ledd til å søke etter den vitale informasjonen med metodisk presisjon.

13.3 AVHØR, LØGNDETEKSJON OG SAKKYNDIGHET

For å besvare Riksadvokatens mandat kommer ikke arbeidsgruppen unna det sentrale spørsmålet: Hvordan kunne en psykisk syk og sterkt medisinert mann villede norsk politi og påtalemyndighet i tre selvstendige straffesaker? Det enkle og åpenbare svaret er at Bergwall klarte det gjennom sine falske tilståelser. Å besvare spørsmålet i et læringsperspektiv (på systemnivå) krever imidlertid flere og dypere analyser. Første skritt i arbeidet med å forebygge tilsvarende justisfeil må bli å identifisere de sentrale prosessene som gjorde det mulig for Bergwall å gjøre seg troverdig.

Aktørene som arbeidet med straffesaken, mente at Bergwall var troverdig fordi tilståelsene "*etter en totalvurdering*" ikke kunne være falske. Ikke fordi alt han sa, viste seg å stemme, snarere tvert i mot; alle var klar over at mye av det Bergwall formidlet av kritisk og etterprøvbar informasjon, ikke kunne stemme.[729] Aktørene mente imidlertid at *noe* av det han forklarte, var sant, og at disse detaljene var av så unik karakter at de måtte stamme fra gjerningsmannen. I dag vet vi at den kritiske informasjonen tilkom Bergwall på annen måte.

Saksdokumentene viser at norsk politi og påtalemyndighet definitivt vurderte (og undersøkte) noen alternative hypoteser, altså andre forklaringer enn at detaljene sprang ut fra hans egen, genuine hukommelse. Men, som påpekt av Ask (2013, s. 170), var motivasjonen for å forsøke å falsifisere Bergwalls påstander begrenset av flere ubevisste kognitive forenklingsmekanismer.

Etter arbeidsgruppens syn er det liten tvil om at den pseudovitenskapelige forklaringsmodellen om de bevisste avvikelsene gjorde det mulig for Bergwall å gjøre seg troverdig. De som tvilte – og arbeidsgruppen sitter igjen med en bestemt oppfatning av at de fleste i politiet og påtalemyndigheten innledningsvis gjorde det – mistet etter hvert tvilen. Ovenfor har vi konsentrert redegjørelsen rundt de underliggende årsakene til at det ble utfallet. Nedenfor vil vi fokusere mer på noen av de mer umiddelbare årsakene.

Flere av aktørene arbeidsgruppen har snakket med, åpner i dag opp for muligheten for at Bergwall på en eller annen måte må ha klart å skaffe seg den kritiske informasjonen som i sin tid overbeviste dem om hans skyld. Noen står fast i sitt etablerte syn. Alle forteller at de hadde innvendinger til avhørssituasjonen. Det er ingen tvil om at norsk politi og påtalemyndighet flere ganger henvendte seg til sine svenske kolleger og ba om å få avhøre eller bistå under avhørene. Med noen få unntak avviste svenskene de norske henvendelsene. Å bytte avhører kom ikke på tale. Begrunnelsen lå delvis i at Bergwall ikke ville la seg avhøre av andre enn den faste avhøreren, delvis at et bytte ikke var mulig av psykologiske/psykiatriske/terapeutiske hensyn. Varsellampene ringte, men prosessen fikk fortsette.

Arbeidsgruppen betviler ikke at de aller fleste hadde alvorlige bekymringer knyttet til avhørssituasjonen, koblingen til terapien, at vitnepsykologen foreslo at Bergwall måtte få lov til å "kose seg" med likdelene når han fant dem,

[729] Påstanden kan underbygges på flere måter og med ulike bevistemaer som utgangspunkt. Det er for eksempel på det rene at politiet, med bakgrunn i Bergwalls tilståelser, har søkt, silt og gravd etter levninger, uten å finne noe av det han fortalte at de ville finne. Det mest åpenbare og illustrerende eksemplet er imidlertid alle de ulike måtene Bergwall fortalte politiet at han drepte sine ofre på (og hva han drepte dem med). I sin artikkel introduserer Stridbeck (2011, s. 461) begrepet *bevegelig detaljkunnskap* og illustrerer dette med fakta fra Levisaken, hvor Bergwall tilsto å ha drept Levi med åtte forskjellige drapsvåpen, før han til slutt "traff" riktig. Våre analyser viser det samme.

osv. For arbeidsgruppen er det derfor noe overraskende at majoriteten like fullt valgte å vektlegge medias påvirkning på Bergwalls forklaringer når temaet dukket opp i intervjuene. Altså at dersom Bergwall ikke hentet den kritiske informasjonen fra sin egen hukommelse, må han ha fått opplysningene fra aviser eller TV eller gjennom direkte kontakt med journalister.

Våre analyser underbygger riktignok at Bergwall fikk noe av den kritiske informasjonen gjennom media (i vid kontekst), men i tråd med internasjonal forskning viser våre undersøkelser at bevisene som til slutt overbeviste påtalemyndigheten, først og fremst ble utviklet i terapi, vallninger og de svenske avhørene. Som vi snart skal se, er våre funn slik sett i tråd med internasjonale studier av falske tilståelser.

Som påpekt ovenfor; forskningsbasert kunnskap om kjente justisfeil knyttet til politiets etterforsking øker politiets mulighet til å forebygge dem. De som får oppgaven med å kontrollere det hele, vil ikke nå sitt potensial uten tilsvarende innsikt. Etter arbeidsgruppens syn ligger mye av læringspotensialet i kunnskapen som presenteres.

13.3.1 Kroppsspråk, sannhet og løgn

Helt frem til årtusenskiftet levde flere etterforskere i troen om at de kunne skille sannhet fra løgn gjennom å tolke kroppsspråket til den de avhørte (Rachlew 2009, artikkel 4). Myten var ikke et særnorsk fenomen. I en rekke internasjonale manualer om politiavhør underbygges den forlokkende tanken gjennom erfarne etterforskere som beskriver sitt håndverk (Vrij 2008). Det er ikke rart at myten fikk leve: Forskningen på området var sparsom, og i Norge fikk politiet stimuli av en professor som mente han kunne hjelpe (Aftenposten 1998). I dag er myten tilbakevist gjennom utallige studier som viser at erfarne politietterforskere, psykologer og dommere ikke er mer "treffsikre" enn andre – omtrent på sjansenivå. Mennesket er heldigvis for komplekst til at vi kan lese hverandres tanker basert på kroppslige analyser, uansett hvilke teknikker eller teorier man mener er de rette (Strömwall, Granhag og Hartwig 2004).

Den eksisterende kunnskapen kom ikke Fritz Moen til gode. En av politietterforskerne som fikk ham til å tilstå, mente han kunne "se" på kroppsspråket til Fritz Moen at han snakket sant da han tilsto drapene i Trondheim (NOU 2007: 7, s. 128). Stein Inge Johannessen ble pågrepet i 1999 og tiltalt for et drap han ikke hadde begått, basert på en vitneforklaring som etterforskeren kunne "se" var sann (Rachlew 2009, s. 29).

Sture Bergwall ble avhørt på en tid da myten ennå ikke var avlivet av forskningsbasert kunnskap. Snarere tvert i mot sørget den pseudovitenskapelige forklaringsmodellen for at den svenske avhøreren fikk styrket sin tro på at han kunne lese og tolke Bergwalls kroppslige reaksjoner. Flere av de norske etterforskerne vi har intervjuet, forteller at Penttinen hjalp dem med å forstå, fordi han kunne "lese" Bergwalls reksjoner. Dersom Bergwall sa "nei" (og det ikke stemte med fakta), kunne Penttinen berolige dem med at Bergwall egentlig mente "ja". Det kunne Penttinen "se". I dag vet vi at heller ikke svensk politi var eller er utstyrt med ekstraordinære evner.

Når Penttinen for eksempel under avhøret 03.06.99 uttalte at *"[j]ag ser på ansiktet att det något som det är svårigheter att prata om"*, tviler ikke arbeidsgruppen på at Bergwall formidlet en eller annen form for reaksjon. Det både ser og hører vi når vi spiller av de originale opptakene. Bergwall, som jo var opptatt av å fremstå som troverdig, hang seg straks på og bekreftet at Penttinen hadde rett: "Ja". Slik fikk avhøreren en form for tilbakemelding som styrket ham i troen. Myten om at noen hadde slike egenskaper, lå der allerede, og når Penttinen i tillegg fikk støtte fra psykiatrisk og psykologisk "ekspertise" som bekreftet hverandres hypoteser, er det ikke vanskelig å forstå at han

ble overbevist. Problemet er, slik vi blant annet påpeker i vår analyse av Thereses eksem, at alt dette skjedde med en tenkning og metodikk som gjorde det umulig å falsifisere den.

Aktørenes tolkning av Bergwalls kroppsspråk ble en medvirkende årsak til at hele prosessen ledet ut i en form for selvoppfyllende profeti. Kjosnes (2011) forklarer prosessene gjennom teoriene knyttet til *fundamentale trosforestillinger* (*fundamental belief system*). Hun trekker i den anledning paralleller til Kempes artikkel "The battered child syndrom" (1962), som startet den globale prosessen som i Norge endte med Bjugn-sakene. "Troen om at unormale funn i barns underliv skyldes misbruk ble derved en feilaktig FT [fundamental trosforestilling]" (Kjosnes 2011, s. 16). Parallellen hun trekker til Bjung-sakene, er meget interessant, uten at arbeidsgruppen har kunnet utforske den gjennom komparative analyser. Vi registrerer imidlertid at *trosbegrepet* er løftet frem av både kritikere og aktører i Bergwall-sakene. For eksempel fortalte en av påtalejuristene til arbeidsgruppen at han ble "troende" da Bergwall pekte ut parkeringsplassen på Myrvoll hvor Gry Storvik ble funnet død, ca. 20 år tidligere.[730]

Troen på Penttinens evne til å "lese" Bergwalls kroppsspråk var helt nødvendig for å akseptere tilståelsene. Det fremtidsrettede læringspunktet ligger ikke i at myten om løgndeteksjon gjennom kroppsspråk er avlivet. Den prosessen har norsk politi vært gjennom (Fahsing og Rachlew 2009). I pensum ved Politihøgskolen refereres det til forskning som viser at "gjetting er nesten like effektivt" (Bjerknes og Hoff Johansen 2009, s. 217).

Utviklingen på dette området viser derimot den mer generelle betydningen av at norsk politi og påtalemyndighet kontinuerlig søker etter relevant kunnskap, også omkring etablerte "sannheter". Som påpekt av Rachlew og Fahsing (2015) vil en kultur der teknikker og erfaringsbaserte "sannheter" holdes hemmelig for alle andre enn de innvidde, komme i konflikt med en kunnskapsbasert utvikling.

13.3.2Sakkyndighet og justisfeil

Granskning og forskning viser at sakkyndiges justisfeil utgjør en ikke ubetydelig årsak til at uskyldige dømmes, både i nasjonal og internasjonal sammenheng (Rachlew 2009, Scheck, Neufeld og Dwyer 2003). Sakkyndiges sentrale rolle i tilknytning til uriktige domfellelser må ses i sammenheng med at deres tjenester ofte etterspørres i bevismessig meget vanskelige saker (Rachlew 2009, s. 14, Stridbeck og Grøndahl 2012).

I lys av flere norske straffesaker og den internasjonale faglitteraturen på området påpeker Rachlew i sin doktoravhandling at det er like farlig å stille ledende spørsmål til sakkyndige som det er under avhør av vitner. I forbindelse med vitner har denne problemstillingen fått stor fokus, i forbindelse med sakkyndige nærmest ingen – og det til tross for at nettopp denne formen for justisfeil ble utslagsgivende for domfellelsen av Fritz Moen (NOU 2007: 7, s. 212).

Et sentralt poeng i denne sammenheng er at høye forventninger til oppklaring ikke bare påvirker politietterforskernes tankesett. Som påpekt av Canter og Allison (2009, s. 3):

> *Når politiet står fast og søker sakkyndig bistand, overføres forventningspresset til "eksperten". For den sakkyndige kan det*

[730] Som vår gjennomgang av vallningene i Norge viser, var det stedsnavnet Myrvoll – og skiltingen av det – som fikk Bergwall til å reagere på sedvanlig vis da kortesjen nærmet seg åstedet. Vallningsvideoene viser at han lette etter Myrvoll-skiltet. I alle fall viser det originale opptaket at Bergwall ble forvirret da de passerte et mindre tettsted med samme navn i Ås kommune. Hvorfor skulle han reagere der – flere mil unna åstedet hvor Gry ble funnet?

være vanskelig å undertrykke den forførende tanken av å kunne tilby direkte og konkret hjelp. Fenomenet synes særlig fremtredende i alvorlige og vanskelige kriminalsaker hvor fagkyndige, som plutselig befinner seg i begivenhetenes sentrum, tilbyr tjenester basert på teorier uten konsensus i forskningsmiljøet de hevder å tilhøre.[731]

13.3.3 Minneekspertens roller

Straffesakene mot Bergwall var vanskelige, og i den anledning trakk svensk politi og påtalemyndighet inn psykologen Sven Åke Christianson som rådgiver. "Han var med over alt", sa en av politiets jurister til arbeidsgruppen.

Etter å ha lest sakens formelle og uformelle dokumenter finner vi at minneeksperten ikke bare fysisk sett var med over alt; han inntok etter hvert en rekke roller. Arbeidsgruppen tiltrer Bergwall-kommisjonens kritiske bemerkninger (SOU 2015:52, s. 577):

Under utredningsarbetet föreslog den rådgivande psykologen en kognitiv förhörsmetodik som skulle underlätta för Sture Bergwall att minnas. Metoden är i dag vedertagen och anses leda till goda resultat, se närmare i avsnitt 3.2.1. I korthet går metoden ut på att den hörde ska få hjälp med att mentalt återetablera de yttre och inre förutsättningar som rådde för att på det sättet lättare minnas det som hänt. När en utredning har till syfte att bedöma sanningshalten i en berättelse genom jämförelser mot faktiska fynd och övriga förhållanden bör dock metoden av naturliga skäl användas med försiktighet och på ett sätt som inte riskerar att förmedla in formation till den misstänkte. Någon sådan särskild hänsyn tycks emellertid den rådgivande psykologen inte ha förespråkat. Metoden kom därför delvis att användas på ett sätt som innebar att Sture Bergwall blev vägledd i sitt berättande och på olika sätt fick kännedom om vissa faktiska fynd och övriga förhållanden som hans egna uppgifter egentligen borde ha kontrollerats mot.

To av arbeidsgruppens medlemmer underviser i kognitive intervjuteknikker ved Politihøgskolens etterutdanning i avhørsteknikk ("Kreativ I" og "Kreativ II"). Noe forenklet kan vi si at teknikkene består av to hovedelementer som til sammen øker vitnets mulighet til å hente frem minner *fra den episoden de skal vitne om*. For at de minnestimulerende teknikkene skal ha noe for seg, forutsettes det at vitnet faktisk har opplevd det han eller hun skal avhøres om[732] – typisk et øyenvitne eller en mistenkt som forteller uforbeholdent om episoden som etterforskes. Det er med andre ord det episodiske minnet som primært skal stimuleres.

I straffesakene mot Bergwall var den primære problemstillingen en helt annen. I alle fall burde den ha vært det. Det sentrale spørsmålet var jo om tilståelsene var sanne eller falske. Ved å foreslå kognitive avhørsmetoder som hovedstrategi har vitnepsykologen, slik arbeidsgruppen ser det, forutsatt at Bergwall virkelig hadde minner om drapene – og at disse minnene nå skulle stimuleres ved bruk av kognitive av-

[731] Sitatet er oversatt til norsk i Rachlew (2009, s. 4) etter Canter og Alison (1999).

[732] Teknikkene er senere forsøkt anvendt som en mer taktisk avhørsmetodikk, der teorien er at den åpne intervjustilen vil gjøre det, kognitivt sett, vanskeligere for løgnere å forklare seg (Vrij 2008). Vi ser imidlertid bort fra denne teorien her, da det åpenbart ikke var dette elementet som lå bak psykologens råd til svensk politi.

hørsmetoder. Etter arbeidsgruppens syn var strategien feilslått, og ett av flere momenter som ledet etterforskingen inn i en bekreftende modus der bekreftelsesfellene fikk liten motstand.[733]

Det er i denne anledning verdt å merke seg at politiets anvendelse av rettspsykologisk sakkyndighet ikke er et særsvensk fenomen. Tilsvarende problemstillinger burde vært tatt opp i tilknytning til gjennomgangen/evalueringen av Karmøy-saken. Også der søkte politiets etterforskingsledelse psykologisk "ekspertise", blant annet i tilknytning til avhørene av den mistenkte fetteren (Irving 1998, Gudjonsson 1998, Gudjonsson 2004).

I kapittel 5 og 6 beskriver vi minnepsykologens og terapeutenes innflytelse. Som redegjørelsen der viser, fikk de "fagkyndiges" bidrag store praktiske konsekvenser, formidlet gjennom Penttinens to brev til norsk politi. Også i kunnskapsperspektivet reiser "den svenske nøkkelen" flere relevante spørsmål. Nedenfor tas noen av disse opp i et kunnskapsfundert perspektiv.

13.3.4 Den pseudovitenskapelige forklaringsmodellen

For arbeidsgruppen synes det klart at hensikten med brevene var å hjelpe de norske aktørene med å *forstå* det spesielle.[734] At norsk politi og påtalemyndighet mente det var grunnlag for å ta ut tiltale mot Bergwall, viser at de etter hvert *forsto*, men en nærmere analyse av forklaringsmodellen åpner i etterpåklokskapens lys opp for en ny og helt annen forståelse.

Bergwall bommet som kjent på alle detaljer i sine innledende beskrivelser av Therese og drabantbyen Fjell. Da Penttinens brev ble oversendt norsk politi, var de første avhørene av Bergwall i Therese-saken allerede gjennomført. I brevene forsøker den svenske etterforskeren å forklare norsk politi hvorfor opplysninger fra Bergwall "skiljer seg [...] från det ena förhöret till det andra". Den svenske etterforskeren støtter seg til psykoanalytiske begrep og teorier ("regrediera") og introduserer fenomenet "medveten avvikelse" (bevisst avvikelse) som forklaring på hvorfor Bergwalls innledende tilståelser ikke stemmer overens med fakta.

Etter å ha fått tilgang til norske aviser med informasjon og bilder endret Bergwall sin innledende forklaring om Therese og Fjell (se avhør av 03.04.96). For å rasjonalisere sin uvitenhet forklarte Bergwall – som i tidligere saker – at saken var så traumatisk for ham at han ikke orket å nærme seg detaljene på annen måte enn å forklare seg i et slags speilvendt "fotonegativ-perspektiv" der svart blir hvitt, foran blir bak osv. (Se for eksempel Svensson 2006, s. 26, SOU 2015:52, s. 316.)

I brevet får norske myndigheter beroligende informasjon. "Detta sätt att lämna uppgifter är vanlig förekommande när det gäller Quick." Og så kommer forklaringen:

> *Under terapisamtal bearbetas Quicks barndomsminnen. Hans traumatiska upplevelser vid unga år har en koppling till olika händelser i vuxenlivet. När minnesbilderna dyker upp uppkommer straks starka ångstreaktioner. Denna ångest medför blockeringar i möjligheten att minnas.*
>
> *Samma ångest framträder ved förhören. När den blir outhärdlig, gör Quick något*

[733] På toppen av det, og som påpekt i kapittel 5.9.3.4 *Notat om vallning frå Christianson og Bergwall*, brøt den praktiske gjennomføringen også fundamentalt med metodikkens prinsipper, blant annet gjennom sine utallige ledende spørsmål.

[734] I forbindelse med gjenopptakelsesprosessen skrev Penttinen til svensk påtalemyndighet og understreket at de spesielle omstendighetene nærmest gjør det umulig for utenforstående å evaluere tilståelsenes bevisverdi i ettertid (Penttinen 2010, s. 28).

> *som han kallar for "en medveten avvikelse", från det som han egentligen vill berätta, d.v.s det konkreta förhållandet. Han förmår helt enkelt inte att med ord beskriva det som han vet är riktig og undviker detta gjenom att säga något som liknar sanningen.*

Når en leser straffesaksdokumenter og publiserte artikler skrevet av de involverte etterforskerne, fremgår det at fenomenet *bevisste avvikelser* legges til grunn som en etablert sannhet.[735]

Det siste brevet avsluttes med et par setninger som best kan beskrives som "salgsteknikker". Arbeidsgruppen er ikke i tvil om at Penttinen trodde på produktene han hadde å tilby (en tilståelse og en psykologisk forklaringsmodell), men fordi produktene på ingen måte bar preg av kvalitet (pålitelighet), følte han nok et behov for å overbevise mottakeren. Først forsikrer han sine norske kollegaer om at produktet er testet og godkjent av eksterne kvalitetssikrere:

> *Jag vill avsluta med att säga att det som Quick hittills sagt i förhören beträffande "Norge-hendelser", i sin utformning inte avviker från de fall där utredningarna lett til åtal ock domslut.*

Deretter fremhever han avkastningspotensialet ved å selge inn ideen om at produktet har egenskaper ved seg som kjøperen (norsk politi) ikke ser, men som selgeren (Penttinen) "sannolikt" vet vil materialisere seg ved en investering:

> *Men jag vill även poängtera att det sannolikt finns mer information som Quick "bär på", och som han inte ännu kunnat presentera.*

Arbeidsgruppen er enig med Riksadvokaten i at norsk politi og påtalemyndighet måtte ta høyde for at tilståelsene kunne være sanne, og at den svenske anmodningen måtte etterkommes. På dette tidspunktet var Bergwall allerede dømt for et drap og et dobbeltdrap i Sverige. Hvorvidt aktørene vurderte troverdigheten ut fra tilståelsene isolert sett, eller i sammenheng med forklaringsmodellen, varierer. Under intervjuer har flere forklart at de ikke var kjent med de nevnte brevene fra 1996, mens andre har gjenkjent dem. Therese-sakens sentrale etterforsker videreformidlet innholdet i sin artikkel (Grøttland 1998, s. 28). De fleste aktørene har imidlertid gitt uttrykk for at de aldri ville ha lagt tilståelsene til grunn hvis ikke de hadde bestått deres egne, selvstendige test. Etter arbeidsgruppens syn kom imidlertid den pseudovitenskapelige forklaringsmodellen til å stå i veien for en reell testing av bevisene.

Bildet av seriemorderen Thomas Quick var allerede skapt, og med det fristende tilbudet fra Sverige i bunn ser vi at det som sikkert var ment som en kritisk testing av Bergwalls tilståelser, raskt tok en annen retning. Etter arbeidsgruppens syn bar testingen preg av klassiske feil der de alternative hypotesene som skulle testes (for eksempel at tilståelsene kunne være falske), i realiteten ble gjenstand for en tankegang som gikk ut på å falsifisere dem. Som påpekt av Rachlew og Fahsing (2015):

> *En ikke uvanlig misforståelse er at den strategiske modellen [hypotesetenkning] har som formål å utelukke de alternative hypotesene. En slik tankegang bringer ikke faget videre og bryter med den abduktive logikk, der hensikten er å identifisere og*

[735] Se for eksempel avhør av 20.03.96, s. 7, egenrapport av 25.03.96 og Grøttland (1998, s. 27).

undersøke hvilke hypoteser som får best støtte i de tilgjengelige fakta.

Uten noen form for konsensus i forskningen på området[736] ble de svenske terapeutenes omstridte teorier om fortrengte minner ikke bare akseptert; de ble styrende for all bevisvurdering av Bergwalls tilståelser. Uansett hva Bergwall forklarte, så ble det "rett". Når han fortalte at Therese var mørk og ikke blond som tidligere forklart, ble dette tolket som en bevisst avvikelse og følgelig som en bekreftelse av hypotesen om at Bergwall hadde (fortrengte) minner om drapet han tilsto. Når minnene dukket topp, skapte de angst – en sinnstilstand som Bergwall (og hans terapeuter) hevdet at han kontrollerte gjennom sine bevisste avvikelser.

Det pseudovitenskapelige ved forklaringsmodellen underbygges ikke bare gjennom den tilgjengelige forskningen om fortrengte minner (Lofthus 1993, Magnussen og Melinder 2012). Da de omstridte teoriene fikk (over)styre den strafferettslige bevisvurderingen av Bergwalls tilståelser, fikk forklaringsmodellen i realiteten status som et vitnepsykologisk sakkyndig bidrag – et bidrag som etter arbeidsgruppens syn fikk avgjørende betydning for bevisvurderingen i alle ledd. Så langt arbeidsgruppen kan se, fikk forklaringsmodellen innpass uten at det den gang, og definitivt ikke i dag, finnes vitnepsykologisk forskning, eller etablerte prinsipper for bevisvurdering, som understøtter den. Snarere tvert i mot (Granhag 2001, Magnussen 2004, Loftus mfl. 2009).

Det grunnleggende problemet med forklaringsmodellen, og en av årsakene til at vi anvender begrepet *pseudovitenskap* når vi omtaler den, kan også belyses i et vitenskapsteoretisk perspektiv. Etterforskerne skulle teste pålitelighetен i Bergwalls tilståelser. I sin enkleste form kunne etterforskerne stille opp to hypoteser: Enten var tilståelsen sann, eller så var den falsk. En slik test forutsetter imidlertid at det er mulig å forkaste en av hypotesene. Hvis ikke gir ikke testen mening. Med forklaringsmodellen i bunn ble det i realiteten umulig å forkaste hypotesen om at tilståelsene kunne være falske. Som påpekt av sakens sentrale etterforsker førte deres analyser alltid "til en bekreftelse i fakta. Forklaringene hans i Theresesaken inneholder ingen feil".

Under vallningene kunne Bergwall for eksempel se til høyre. Om det førte blikket hans mot åstedet, fikk etterforskerne støtte til hypotesen om skyld (han visste hvor det lå). Om blikket førte vekk fra åstedet, ble det – i tråd med den pseudovitenskapelige forklaringsmodellen – også tatt til inntekt for hypotesen om skyld (han orket ikke vende blikket mot åstedet, det ble for angstfullt for ham). Uansett hvilken retning Bergwall tittet eller pekte, tilsa forklaringsmodellen at Bergwall kjente seg igjen.

Straffesakene mot Sture Bergwall inneholder utallige eksempler der denne logikken vinner frem og blir styrende.[737]

[736] Som påpekt av Magnussen (2011): "Moderne forskning har også nokså overbevisende dokumentert at traumatiske minner om fysiske og psykiske overgrep ikke blir fortrengt, men tvert i mot lever sterkere i personens hukommelse enn andre hendelser." For oversikter om temaet på norsk, se for eksempel Magnussen (2004, s. 172–179), Magnussen og Melinder (2012).

[737] Et illustrerende, men unikt eksempel oppsto under vallning i Norge 24.04.96, da Bergwall ble ledet frem til asylmottaket på Skullerud, utenfor Oslo. I terapi hadde han tilstått å ha drept "2 *pojkar",* hvor den ene ble plukket opp på asylmottaket. Etter at Bergwall hadde mottatt tilstrekkelig med informasjon fra sjåføren til å forstå at han var i umiddelbar nærhet av mottaket, brøt Penttinen stillheten i bilen: "Nå reagerer Thomas på det stället [stedet]." "Ja, det gör jag", bekreftet Bergwall, før Penttinen fulgte opp

I sin sammenfattende analyse skriver den svenske Bergwall-kommisjonen (SOU 2015:32, s. 575):

> *När felaktiga svar dessutom inte behövde betyda annat än att det handlade om en medveten avvikelse blev Sture Bergwalls uppgifter närmast immuna mot vad man skulle kunna kalla falsifiering. Antingen var uppgifterna korrekta eller så kunde de förklaras av Sture Bergwalls svårigheter att berätta om händelserna.*

Norsk politi og påtalemyndighet "kjøpte" forklaringsmodellen fra sine svenske kolleger. Det er vi usikre på om de hadde gjort om det ikke hadde fulgt med garantier og referanser fra psykiatere og psykologer. Som påpekt av Grøndahl (2014, s. 4):

> *Politiet på sin side slukte terapeutenes ide om at Quick fortrengte minner. Når politietterforskerne til og med hentet inn en ekspert på hukommelse, Christianson, var det få som våget å tro noe annet enn at "monsteret" Quick sine minner var ekte, og at de sto overfor en seriemorder.*

I et intervju med arbeidsgruppen kommenterer en av påtalejuristene den svenske forklaringsmodellen slik:

> *Og uten "Penttinen-nøkkelen" så vil man jo ikke tro på noe av det som fremkommer i avhør av Quick, altså: Hvis man ikke legger til grunn at det er slik Penttinen sier, så [...] kan man jo ikke tro på noe av det. Med noen veldig få unntak.*

Det er ikke tilfeldig at arbeidsgruppen anvender salgsmetaforen for å illustrere mekanismene som utfoldet seg. Menneskets irrasjonelle tendens til å trappe opp dårlige investeringer er vel etablert i beslutningslitteraturen.[738]

---

med en bevisvurdering, i tråd med den pseudovitenskapelige forklaringsmodellen: "Du tittade til höger, och sen så blundar du. Och jag ser på dina käkmuskler at det er ångest. Så du något som du kände igjen sedan tidligare?....Nu nickar du."
Etter å ha bekreftet avhørerens ledende bevisvurdering ba Bergwall sjåføren kjøre litt frem og tilbake, før Penttinen konkluderte (og ledet) på nytt: "Du har svårt att titta til vänster her, ser jag." Bergwall bekreftet på nytt og ba sjåføren kjøre videre rundt i terrenget. Etter fem minutters rekognosering fant han asylmottaket som han tidligere hadde sett bilde av i VG: "Nu är vi framme", konstaterte Bergwall, før han tilsynelatende fikk en sterk reaksjon med brumming og stønning. Penttinen ville at de andre skulle vurdere reaksjonen: "Det är kanskje bra för Clas [forsvareren] også och se Thomas reaktion. Och Birgitta [terapeuten] – at han inte mår bra just nu." Etter en pause fortsatte Bergwall sin detaljerte forklaring om hvordan han bortførte den unge asylgutten, før han brøt sammen igjen og ba om hjelp. Angsten var helt i tråd med den pseudovitenskapelige forklaringsmodellen og ble tatt til inntekt for hypotesen om at tilståelsene var sanne. I alle fall fulgte Penttinen opp med et ledende og konkluderende resonnement om at inntrykkene til Bergwall ble klarere når de kom ut på "plats". "Ja", bekreftet Bergwall (vallningsvideo VTS 01_3).
Det unike med eksempelet er at denne falske tilståelsen, i motsetning til de andre, faktisk lot seg falsifisere, fordi det viste seg at gutten som Bergwall hadde tilstått å ha drept, var i live.

[738] *Bekreftelsesfellen* omtales gjerne som *sunk cost effect* og inntrer typisk nok i kombinasjon med irrasjonell og vedvarende tro på egne beslutninger (Lai 1999, s. 167–171). I diskusjonene som følger gjennomgangen av bevisene knyttet til Thereses atopiske eksem, vil vi redegjøre nærmere for hvordan forklaringsmodellen etablerte (skjeve) tilgjengelighetsheuristikker (ubevisste forenklingsstrategier) og andre beslektede bekreftelsesfeller som i en gitt situasjon har en lei tendens til å gjensidig forsterke hverandre (Baron 1994, s. 230, Lai 1999, s. 58).

Når det gjelder sammenblandingen av terapi, pseudovitenskap og avhør, er det interessant å lese en passasje i brevet med forklaringsmodellen der forfatteren begrunner *hvorfor* Bergwall så langt ikke har kunnet oppgi mer informasjon om de norske sakene: "Dels på grund av att det inte är färdigarbetat inom terapin."[739]

Når Bergwalls innledende, helgarderende og uforpliktende opplysning om et mulig, lite arr på Thereses høyre overarm utviklet seg til "EKSEM !!!!!!!!!!!!!!" og "flammiga flekker", var det – med vitenskapelig trygghet – ingen som reagerte. Snarere tvert i mot. Med den forførende, autoritative forklaringsmodellen i bunn ble avvikene nøytralisert og videreformidlet med en korrelasjon politiet beskrev som *perfekt* (kap. 14.3.14).

13.4 UNIK INFORMASJON OG FALSKE TILSTÅELSER

I internasjonal faglitteratur er utfordringene knyttet til bevisvurderingen av tilståelser viet relativt stor oppmerksomhet (Gudjonsson 2003, Leo 2008). Problemstillingene knyttet til falske tilståelser har gradvis fremtvunget seg, også i Norge.[740] I dag vet vi en del om hvilke avhørsteknikker, personlighetstrekk og omstendigheter som øker risikoen for at noen velger å tilstå forbrytelser de ikke har begått (Kassin mfl. 2010).

Men hvordan de "falske" bevisene forplanter seg videre, hvorfor og hvordan de påvirker påtalemyndighetens og domstolenes bevisvurderinger, er ikke undersøkt med tilsvarende intensitet. Uansett forklaringsmodell kommer en ikke unna koblingen til politiavhøret og fenomenet som i dag omtales som *contaminated confessions*. Kontamineringen skjer ved at politiet – bevisst eller ubevisst – lekker informasjon som er unndratt offentligheten (Leo 2013).

Riksadvokaten (2013b) har utvilsomt rett i at sakene mot Sture Bergwall er uten sidestykke i nyere skandinavisk rettshistorie.

I internasjonal litteratur, derimot, er problemstillingene ikke ukjent. I faglitteraturen om falske tilståelser beskrives flere saker der mennesker har tilstått serier av drap falskt (Gudjonsson 1999, Drizin og Leo 2004, Kassin m.fl. 2010).

En av de mest kjente sakene er straffesakene mot Jerry Frank Townsend, som satt fengslet i over 20 år før det klart at drapene han satt fengslet for, vitterlig ble begått av seriemorderen Eddie Lee Mosley. Interessant nok ble Townsend "kun" dømt for 6 drap, til tross for at han falskt tilsto å ha drept ca. 20 (Drizin og Leo 2004).

Etter å ha drept sin mor, og sannsynligvis to andre kvinner, klarte Henry Lee Lucas å tiltrekke seg etterforskere med uløste drapssaker fra flere stater i USA ved å tilstå serier av drap. Til slutt hadde han tilstått flere hundre drap. Han ble dømt for 11 av dem, men ble benådet og overført fra "death row" til livstid i fengsel da det ble klart at flere av tilståelsene var falske. I 1986 gjennomførte The Attorney General of Texas en omfattende undersøkelse der de blant annet kartla Lucas` bevegelser så godt de kunne for å bevise at tilståelsene var falske og for å forebygge ytterligere besøk av "reisende etterforskere», på jakt etter oppklaring av uløs-

[739] Aktørenes påstand – som også ble fremført for retten – om at det eksisterte "vanntette skott" mellom terapi og avhør, har blitt kritisert av alle utenforstående som har gransket saksdokumentene (Svensson 2006, Ericson 2010, Råstam 2012, Josefsson 2013 og SOU 2015). Etter å ha gjennomgått saksdokumentene og de interne notatene stiller også vi oss kritiske til påstanden om vanntette skott, se kapittel 6.

[740] Gudjonsson (2004), Fahsing og Rachlew (2006); NOU 2007:7, Stridbeck 2015.

te drapssaker (Mattox 1986). I rapporten (s. 4-5) beskriver Mattox hvordan Lucas klarte å overbevise etterforskerne om at han var drapsmannen de lette etter. Kort fortalt hentet Lucas ut informasjon om drapene gjennom analyser av etterforskernes spørsmål under avhørene av ham. Kombinert med vage, tvetydige svar og «tilforlatelige forvekslinger», lot mange etterforskere seg overbevise da han under *senere* avhør kunne fortelle flere detaljer om de uløste drapene.

I tilknytning til gjenopptagelsesprosessene av straffesakene mot Bergwall anførte svensk påtalemyndighet at hans tilståelser "saknade all trovärdighet", og pekte i den anledning på bevisbedømmerens utfordring: "Om rätten fått del av mängden varierande och motstridiga uppgifter hade detta varit uppenbart."[741]

Som påpekt av Leo (2013, s. 5):

> *The contaminated details contained in false confessions have been referred to as misleading specialized knowledge. The presence of misleading specialized knowledge in contaminated false confessions creates the illusion that the suspect volunteered detailed inside information about the crime that "only the true perpetrator could have known."*
>
> *Police interrogation contamination seemingly presents a puzzle since it is openly recognized as improper by police, who universally condemn it in their training programs and publications.*

Likevel viser en relativt ny studie av særlig relevans for vårt sakskompleks at når en uskyldig tilstår falskt – og dømmes – er det nettopp dette som skjer.

En gjennomgående utfordring i saker med falske tilståelser er at bevisbedømmeren ikke vet hvordan avhørene ble gjennomført. I en studie av de første 40 dokumenterte falske tilståelsene som er avdekket gjennom *The Innocence Project* i USA, viser analyser av domspremissene at den uskyldige må ha fått unik informasjon som bare gjerningspersonen kunne ha kjent til, i 95 % av sakene (38 av 40), og at denne informasjonen i all vesentlighet formidles av politiet (Garret 2010) .[742] Senere analyser av tilsvarende saker bekrefter mønsteret, og når bevisbedømmeren legger politiets forsikring om at de ikke har lekket informasjon, til grunn, oppstår det en overhengende fare for at tiltaltes "unike innsikt" ikke kan forklares på annen måte enn at tilståelsen må være sann (Garret 2015). Bevisvurderingen kompliseres når etterforskerne ikke er (tilstrekkelig) klar over at de lekker informasjon gjennom sine spørsmål.

> *In the majority of these trials—twenty-two cases—prosecutors emphasized in their closing arguments that the relevant facts were nonpublic or corroborated by crime scene evidence. In those cases, prosecutors emphasized that facts were nonpublic and could only have been known by the perpetrator; in ten exonerees' trials, prosecutors specifically denied that law enforcement had disclosed any facts. (Garrett 2010, s. 1078)*

[741] Bo Ericson (2012). Bilaga till svar på föreläggande i mål B 1238-12, Falu tingsrätt. For en oversikt over alle beslutninger i gjenopptakelsesprosessen, se hjemmesidene til Åklagarmyndigheten: http://www.aklagare.se/Media/sture-bergwall-arendet/

[742]. Andre potensielle kilder er for eksempel media, fengslingsmøter, bevisst eller ubevisst lekkasje fra forsvarer og/eller sakkyndig oppnevnte psykiatere, transporterende politi, politispanere på jakt etter "uformell" informasjon og rykter i nærmiljøet.

Problemstillingene vi står overfor i straffesakene mot Bergwall, er med andre ord ikke unike. Snarere tvert i mot. At aktørene ikke innser at de selv er kilden til den "unike" informasjonen i de falske tilståelsene, er typisk.

Dersom det i England oppstår tvil om tilståelsens pålitelighet, krever loven at påtalemyndigheten må bevise, "beyond reasonable doubt", at tilståelsen ikke ble fremtvunget gjennom utilbørlig press, eller kom i stand på annen måte som kan ha påvirket påliteligheten av den.[743] I Norge har vi ingen tilsvarende bestemmelse. Fordi falske tilståelser som når domstolene, er svært vanskelige å avdekke, og fordi tilståelser representerer et psykologisk overbevisende bevis, anbefaler ledende forskere at bevisbedømmeren vurderer å innhente sakkyndig hjelp. Ikke til å vurdere bevisverdien av den omdiskuterte tilståelsen, men til å opplyse retten om de relevante variablene som bør inkluderes i bevisvurderingen (Granhag 2001, Kassin mfl. 2010).

13.4.1 Politiets avhør, falske tilståelser og mottiltak

I motsetning til straffesakene hvor det har vært snakk om falske tilståelser og som har fått stor oppmerksomhet i media, gikk avhørene av Bergwall aldri ut på å manipulere og/eller presse frem tilståelsen. Avhørsmetodene som ble benyttet under avhørene av Bergwall var imidlertid ikke mindre tilståelsesfokuserte enn dem som kritiseres i faglitteraturen. I straffesakene mot Bergwall var tilståelsene allerede formet under terapi, før avhørene tok til. Istedenfor å sette inn ulike manipulative teknikker og triks for å få den mistenkte til å tilstå, gikk all kreativitet ut på å stimulere Bergwall til å opprettholde sine tilståelser.

Noen av teknikkene som ble anvendt, må anses som legitime forsøk på å stimulere kommunikasjonen. Andre må karakteriseres som tvilsomme, potensielt ulovlige. Intimitet og kroppskontakt ble ansett som nødvendig for å hjelpe ham med å utvikle de vage tilståelsene. Omfattende og til tider svært tung medisinering likeså. Som påpekt av Bergwallkommisjonen (SOU 2015:53):

> *Vårdpersonalen har till kommissionen uppgivit att Sture Bergwall i samband med vallningar och rättegångar hade i det närmaste obegränsad tillgång till medicinering när han sade sig ha behov. (s. 110)*

> *Vilken inverkan läkemedlen kunde ha på sanningshalten i det som Sture Bergwall berättade om i polisförhör och psykoterapi verkar inte ha beaktats. (s. 622)*

Påtaleinstruksens regler om at det "ikke [må] brukes midler som nedsetter mistenktes bevissthet eller evne til fri selvbestemmelse", var like gjeldende under vallningene i Norge som de er i dag.

Gjennom opplæringsprogrammet i avhørsmetodikk (Kreativ) ble kunnskapen om falske tilståelser presentert for norsk politi gjennom en egen leksjon om temaet. Her redegjøres det blant annet for teoriene om de ulike typene av falske tilståelser, inkludert frivillige. Hvilke avhørsmetoder som øker faren for falske tilståelser, hvem som er mest sårbare, under hvilke omstendigheter, hvordan falske tilståelser kan forebygges, osv. Siden årtusenskiftet har over 2000 etterforskere mottatt opplæringen. Flere påtalejurister har gjennom årenes løp deltatt på kursene, men i begrenset og tilfeldig omfang (Riksadvokatens arbeidsgruppe 2013). I den sist reviderte utgaven av Kreativ (2010) er tilståelsene til Bergwall løftet frem som illustrasjon på frivillige falske tilståelser. Frem til da fikk avhørsinstruktørene for unyanserte føringer om at frivillige falske tilståelser sjeldent

[743] Police and Criminal Evidence Act 1984, Section 76 (Confessions).

volder politiet problemer, da de skulle være enkle(re) å avdekke enn de andre typene (tvungne og tvungne internaliserte). I 2012 ble Kreativ-utdannelsen erstattet av pensum på grunnutdannelsen. For arbeidsgruppen er det imidlertid uklart om undervisningen her dekker problematikken om falske tilståelser i tilstrekkelig grad. Uansett må ny kunnskap om politiets kontaminering av tilståelser implementeres.

13.4.2 Falske tilståelser, bevisvurdering og kontroll

Å undersøke om den som tilstår, refererer til sin egen hukommelse fra den aktuelle hendelsen, eller om vedkommende tilstår bevisst eller ubevisst falskt, må gjøres med ulik tyngde og bredde, avhengig av sakens karakter og bevisets betydning. I tråd med den abduktive logikken må bevisvurdereren først stille opp alternative hypoteser: Kan siktedes forklaring ha blitt påvirket? I så tilfelle: når og hvordan? Måten siktede ble avhørt på er i denne anledning ett av de mest sentrale spørsmålene. Men bevisvurdereren må først og fremst stille opp sine hypoteser med en metodisk tilnærming som på et teoretisk nivå kan minne om kriminalteknikeren som reiser ut på branntomten for å finne brannårsaken: Begge må finne "arnestedet" (opphavet) før årsaken og bevisverdien kan utredes nærmere.

For bevisvurdereren som leter etter alternative forklaringer, altså andre forklaringer enn at den siktede refererer til egen hukommelse fra selve hendelsen, tilsier brannmetaforen at opplysningenes "arnested", det vil si der de kritiske opplysningene først oppsto, identifiseres (Rachlew og Fahsing 2015). Når opplysningenes "arnested" er identifisert, må bevisvurdereren undersøke om og eventuelt hvor og hvordan opplysningenes bevisverdi har utviklet seg. At den siktede kan komme på ytterligere detaljer etter hvert som avhøret skrider frem, kan selvsagt ikke utelukkes – især ikke om avhøret gjennomføres med åpne spørsmål og avhørsteknikker. Men om den siktede blir sikrere og sikrere i sine antakelser, eller gradvis endrer sin forklaring etter gjentatte spørsmål fra etterforskeren, må den som vurderer beviset, analysere avhørets utvikling og progresjon i original og detalj, spesielt om tilståelsens utvikling synes å styrke politiets mistanke mot den siktede.[744]

I teorien på området foreslår forskerne tre hovedgrep for å forebygge falske tilståelser: (1) at politiet anvender forskningsbaserte avhørsmetoder (*investigative interviewing*), (2) at avhøret gjennomføres med forsvarer til stede, og (3) at *hele* avhøret sikres med opptak (Kassin mfl. 2010). I motsetning til Bergwall skal alle som siktes for alvorlige straffesaker i Norge i dag, i teorien kunne nyte godt av de forebyggende tiltakene.

Straffesakene mot Bergwall bekrefter forskningen på området: De utslagsgivende justisfeilene oppstår typisk nok under politiets avhør (Kassin mfl. 2010, Rachlew og Fahsing 2015). Mye er allerede gjort på dette feltet siden Bergwall ble avhørt/vallet i Norge. Arbeidsgruppen er kjent med at det i skrivende stund pågår ytterligere utviklingsarbeid på området, både hos Riksadvokaten og i Politidirektoratet. Arbeidsgruppen konstaterer imidlertid at det ikke finnes forskning på norske politiavhør som har undersøkt i hvilken grad omforent metodikk brukes under avhør av siktede. Utover grunnutdannelsen ved Politihøgskolen eksisterer det heller ingen formelle prosedyrer som kvalitetssikrer eller kontrollerer om politiets etterforskere faktisk har de ferdighetene som metodikken krever. Arbeidsgruppen er kjent med at enkelte enheter, inkludert Kripos og Oslo politidistrikt, har kommet et stykke på

744 Se analysen av Thereses eksem, der "arnested"-metodikken dannet utgangspunktet for analysen.

vei med profesjonaliseringsprosessen, men noen omforent minimumsstandard er ikke satt.

13.4.3 Opptak, arkivering og oppbevaring av muntlige bevis

Kjernespørsmålet i bevisvurderingen var godt kjent da straffesakene mot Sture Bergwall pågikk. I sitt brev til Justisdepartementet i kjølvannet av de frifinnende dommene skrev Riksadvokaten blant annet (12.08.13, s. 6): "Det primære siktemålet med den norske etterforskingen i denne fasen [...] var å ettergå forklaringene til siktede, og å søke å kontrollere disse som best man kunne."

Noen måneder senere (28.11.13) skrev Riksadvokaten til involverte politi- og påtaleenheter og påpekte at "det er tankevekkende at Sture Bergwalls tilbaketrekking av sine forklaringer utvilsomt var påregnelig allerede under etterforskingens gang og et tema fra første stund" (s. 1).

Med sitatene ovenfor som bakteppe er det grunn til å stille spørsmålet om hva årsaken var til at norsk politi ikke sikret lydopptakene av politiavhørene. Øvrige sentrale bevis er jo kopiert og arkivert. En av årsakene kan nok være at norsk politi og påtalemyndighet på slutten av 1990-tallet hadde begrenset erfaring med lydopptak av politiavhør og derfor heller ikke hadde tradisjon eller rutiner for oppbevaring/arkivering.

Like fullt: Politiet skulle ha sikret de originale bevisene i original. Læringsperspektivet kan ved første øyekast synes begrenset, siden Riksadvokaten i sine senere retningslinjer for lyd- og videoopptak av politiforklaringer (16.09.09) understreker at "[o]pptak av politiforklaringer er en del av straffesaksdokumentene. [...] Opptak av forklaringer skal oppbevares på samme måte som sakens dokumenter for øvrig. Oppbevaringsplikten utvides således utover det som er fastsatt i påtaleinstruksen § 8 – 13 femte ledd." Årsaken til at Riksadvokaten har utvidet oppbevaringsplikten, er at opptak vil underlette arbeidet med å belyse spørsmålene som reises ved gjenopptakelsesbegjæringer.

Utfordringen (og læringspotensialet) ligger imidlertid fortsatt i at opptakene i all vesentlighet lagres på digitale medier med begrenset levetid (DVcam, CD og DVD). Ved større etterforskingsenheter, for eksempel ved voldsavsnittet i Oslo, er lagrene fulle av videoopptak av sentrale bevis i de alvorligste straffesakene. Opptakene hoper seg opp, og med begrenset levetid vil opptakene før eller senere gå tapt. Politidirektoratets administrative regler for bruk og oppbevaring av lyd og videoutstyr ved politiavhør (rundskriv 2007/014) er for lengst utdaterte.

13.5 HVORDAN KAN VI LÆRE?

Gjennom intervjuer, artikler og bøker forsøker flere av de svenske aktørene i straffesakene mot Bergwall å opprettholde bildet de selv var med på å skape av "seriemorderen Quick" (Penttinen 2004, van der Kwast 2015, Lambertz 2015, Christianson 2015). Etter å ha investert mye og krevende arbeid over lang tid, må reaksjonene anses som naturlige og forståelige følger av bekreftelsesfellenes kognitive funksjoner (Baron 1994, Lai 1999, Kahneman 2011). Som påpekt av Rachlew (2009, s. 22):

> *I det daglige nyter mennesket godt av disse (og andre) forenklingsstrategier. Uten dem ville vi ikke klare å skaffe oss nødvendig oversikt eller forståelse, vi ville blitt handlingslammet, frustrerte og deprimerte.*

Et relevant spørsmål i et læringsperspektiv er hvordan den unike kompetansen til de involverte partene kan nyttiggjøres. Hensynet som taler for en slik involvering – detaljkunnskap – avhenger selvsagt av i hvilken grad aktørene klarer, evt. ønsker å involvere seg. Eksempelvis Kolstad-saken viser at at det er et potensielt stort læringsutbytte i å dele egne erfaringer med kolleger. Det er derfor viktig å skape tid og rom for det.

Selvsagt har vi alle en personlig oppfatning av skyldspørsmålet i straffesakene mot Bergwall. Det er imidlertid underordnet i det faglige arbeidet som ligger foran oss – et faglig poeng Riksadvokaten understreket i intervjuet med arbeidsgruppen.

Som påpekt av Carson (2007, s. 412): "If we are concerned about the quality of investigations and decisions in our criminal justice system, then the end is not always the best place to begin." "The end" refererer her til domstolenes beslutning, og i tråd med Casons tanker spiller det mindre rolle om vi tenker på de opprinnelige domfellelsene eller de nye frifinnelsene. Politiet og påtalemyndigheten må forsøke å enes om de justisfeilene som uansett er begått, med fokus på vårt eget system, og så raskt som mulig avklare om systemiske årsaker forårsaket dem, og eventuelt hvilke.

13.6 ANBEFALINGER

Med bakgrunn i arbeidsgruppens gjennomgang av straffesakene mot Bergwall generelt og analysen av Thereses eksem spesielt leder våre påfølgende diskusjoner om kunnskapsutvikling ut i noen fremtidsrettede læringspunkter.

Kunnskap om hvordan justisfeil best kan forebygges, avdekkes og korrigeres, er av avgjørende betydning for rettssikkerheten. Arbeidsgruppen anbefaler derfor at det treffes tiltak som sikrer at alle i politiet og påtalemyndigheten som kan få ansvar for etterforsking og påtalebehandling av alvorlige straffesaker, til enhver tid besitter oppdatert kunnskap, fundert i tilgjengelig forskning. Arbeidsgruppen understreker i denne anledning at den betydeligste feilkilden ligger i aktørenes egne kognitive forenklingsstrategier.

Politiet har innledet arbeidet med å utvikle teori og metodikk egnet til å stimulere uskyldspresumpsjonen og etterforskernes åpne sinn. Metodikken er fundert i forskning og gjeldende rettsprinsipper. Den kunnskapsstyrte utviklingen må stimuleres. Før påtalemyndigheten tar tilsvarende grep, vil straffesaksbehandlingen aldri nå sitt potensial.

Derfor må det tas initiativ til å stimulere forskning rettet inn mot påtalemyndighetens bevisvurderinger, med særlig fokus på kognitive forenklingsstrategier og hvordan disse påvirker bevisvurderingene. En naturlig forlengelse er hvilke mottiltak som er egnet, og eventuelt mindre egnet, til å identifisere og nøytralisere uheldig (ubevisst) påvirkning.

Vi anbefaler at det tas initiativ til å utlyse et stipendium i påtalemyndigheten, der Gold og medarbeidernes forskningsdesign danner utgangspunktet for empiriske undersøkelser, basert på norske straffesaker.[745]

Det overordnede målet med anbefalingene ovenfor må være å videreutvikle et omforent teoretisk rammeverk der kunnskapsbaserte metoder utvikles for hele straffesakskjeden. Den omforente metodikken må stimulere en tenkning som sikrer at plausible, alternative forklaringer til straffesakens potensielle bevis aktivt testes og kontrolleres med metodisk presisjon.

Det teoretiske bidraget og modellene det undervises om i taktisk etterforsking ved Politihøgskolen, må underkastes forskning der det

[745] I lys av påtalemyndighetens sentrale rolle generelt, og straffesakene mot Sture Bergwall spesielt, burde det ikke være vanskelig å argumentere for finansiering til en doktorgradsstudie, for eksempel gjennom departementet. Det skulle være unødvendig å trekke inn som argument, men som vår gjennomgang viser, har politiet allerede fått sponset flere tilsvarende studier. Et langt viktigere argument blir å understreke behovet for økt innsikt i hvordan relevant samfunnsvitenskapelig kunnskap kan implementeres i påtalemyndighetens operative arbeid.

undersøkes om retningen skolen har staket ut, synes formålstjenlig og tilstrekkelig betryggende i lys av blant annet arbeidsgruppens og den svenske kommisjonens funn. Videre må det undersøkes om teoriene brukes i operative etterforskinger.

Utviklingen med beslutningslogger for taktiske etterforskingsledere må stimuleres.

Det eksisterer lite forskningsbasert kunnskap om hvorvidt politiets "tunnelsyn" smitter videre inn i påtalemyndigheten, og i så fall om hvordan dette skjer. Vår gjennomgang viser at de ulike formene for muntlige og skriftlige presentasjoner av bevis utgjør et kritisk ledd. Bevispresentasjon er for viktig til at det kan overlates til individuelle initiativ. Temaet må ses i sammenheng med behovet for metodisk støtte.

Det må utredes hvorvidt problemstillingene omkring sakkyndiges bidrag til justisfeil er tilstrekkelig belyst i norske læringsbøker/utdanninger, og hvorvidt det eksisterer sentraliserte metodebeskrivelser for etterforskere og påtalejurister som er egnet til å forebygge problemstillingene som sannsynligvis vil dukke opp igjen.

Situasjonen knyttet til oppbevaring og lagring av politiets lyd- og videoopptak er uholdbar. Det må iverksettes tiltak som sikrer at alle tidligere og fremtidige opptak av politiavhør overføres til en sentral server.

Arbeidsgruppen anbefaler også at det søkes etter muligheter for at erfaringer og kunnskap som de involverte aktørene i straffesakene mot Bergwall besitter, kan nyttiggjøres i den kommende læringsprosessen.

14 DEN SVENSKE GRANSKINGEN – BERGWALL-KOMMISJONENS RAPPORT

14.1 INNLEDNING

Den svenske regjeringen besluttet den 28. november 2013 å opprette en kommisjon som fikk i oppdrag å granske svenske myndigheters behandling av straffesakene mot Sture Bergwall. Kommisjonen tok navnet "Bergwallkommissionen". Mandatet omfattet også forsvarsadvokatenes og behandlingsapparatets rolle i prosessen som ledet frem til at Bergwall ble domfelt for åtte drap, som han senere ble frikjent for etter en gjenåpningsprosess. Kommisjonen skulle også analysere om det hadde vært mangler ved rettsvesenets og behandlingsapparatets arbeid i anledning straffesakenes etterforsking, iretteføring og pådømmelse. I tråd med dette skulle den undersøke om eventuelle mangler var strukturelle. Kommisjonen ble også bedt om å komme med forslag til endringer som følge av eventuelle funn.

Rapporten ble avgitt 5. juni 2015 som SOU (Statens offentliga utredningar) 2015:52: *Rapport från Bergwallkommissionen*.

Kommisjonen hadde følgende sammensetning:

Leder:
Professor emeritus Daniel Tarschys

Professor Peter Asp, Universitetet i Stockholm
Professor emeritus Kjell Asplund
Lagmann Mari Heidenborg, Solna tingsrätt
Rättssakkunnige Mikael Kullberg, Justisdepartementet
Spesialrådgiver Tor Langbach, Domstolsadministrasjonen i Norge

Sekretærer i kommisjonen:
Cecilia Ahlström, hovrättsassesor
Carolina Granlund, hovrättsassesor

Den norske arbeidsgruppen har arbeidet delvis parallelt med den svenske kommisjonen. Det er forutsatt i Riksadvokatens mandat at arbeidsgruppen skal gjennomgå resultatet av den svenske granskingen "med tanke på å identifisere læringspunkter som kan overføres til norske forhold".

Dette kapittelet inneholder et sammendrag av det vi oppfatter som resultatene av den svenske granskingen, slik disse er presentert i rapporten. Hvilke læringspunkter som kan overføres til norsk politi og påtalemyndighet, behandles i kapittel 15.

14.2 OVERSIKT OVER DEN SVENSKE RAPPORTEN

Rapporten fra Bergwall-kommisjonen er delt inn i 14 hovedkapitler. I tillegg inneholder den et sammendrag innledningsvis og en rapport avslutningsvis i form av en "underlagspromemoria" om rettspsykiatri fra professor emeritus Kjell Asplund.

Kapittel 1 – innledning

Rapporten gir et overblikk over tilblivelsen, utviklingen og avslutningen av sakskomplekset mot Sture Bergwall fra 1991 til 16. april 2015, da Bergwall ble utskrevet fra behandling.

Kapittel 2

I dette kapittelet gir kommisjonen en innføring i mandatet og forståelsen av det. Det inneholder videre en oversikt over hvordan kommisjonen har lagt opp og gjennomført arbeidet sitt, antall møter, hva slags skriftlig materiale de har gjennomgått, eksterne møter og intervjuer med involverte i prosessene. Kommisjonen har hatt samtaler med Sture Bergwall, statsadvokaten, noen av etterforskerne, to av de sakkyndige, de fleste av dommerne som avsa dommer i sakene, advokatene som forsvarte Bergwall, og

noen av de pårørende til drapsofrene. Kommisjonens medlemmer har også besøkt Säter sykehus og hatt samtaler med personer som var direkte involvert i behandlingen av Sture Bergwall: to psykoterapeuter, leger og pleiepersonell.

Kommisjonen har også møtt statsadvokater og advokater som var involvert i gjenåpningssakene, og hatt samtaler med personer som kunne bidra med erfaring og kunnskap, for eksempel fra Polishögskolan, Sveriges Advokatsamfunn, riksåklagaren, Rättsliga rådet vid Socialstyrelsen, Rättsmedicinalverket og Styrgruppen för rättpsykiatrisk regionvård (SARV). Målet med møtene var å gi kommisjonen innsikt i vurderingene og avgjørelsene som ble tatt, og at den skulle få et bredere bilde av hva som skjedde, utover det skriftlige materialet.

Kommisjonen arrangerte også to seminarer i oktober 2014. Det første seminaret tok opp spørsmål vedrørende rettspsykiatri, mens det andre var viet arbeidet med etterforsking av straffesaker, advokatens rolle og sakkyndigbevis.

Kapittel 3

Kapittel 3 inneholder det alminnelige utgangspunktet for rapporten, som gjeldende rett, rettspsykologi og rettspsykoterapi, samt en kortere framstilling av psykoterapibehandlingen på Säter sykehus.

Kapittel 4

I dette kapittelet gjennomgås Sture Bergwalls bakgrunn, straffehistorikk, kontakt med behandlingsapparatet og tidligere diagnoser. Bergwalls sykehistorie og behandling ved Säter sykehus beskrives og granskes i et eget avsnitt.

Kapittel 5

Dette kapittelet er en innledning til redegjørelsen for granskingen av etterforskingene og iretteføringen av rettssakene.

Kapittel 6–12

Disse kapitlene tar for seg de konkrete drapssakene kronologisk etter tidspunktet for domsavsigelse.

Hver av drapssakene er omtalt i et eget kapittel. I hvert av disse kapitlene redegjøres det for etterforskingsfasen, rettssakene, domsgrunner og kortfattet om gjenåpningssakene. Avslutningsvis kommer kommisjonen med sine iakttagelser og vurderinger.

Sakene om Trine Jensen og Gry Storvik er redegjort for i henholdsvis kapittel 10 og 11. Disse sakene ble behandlet i samme rettssak.

Kapittel 13

Kapittel 13 inneholder en sammenfattende analyse av materialet som har vært gjenstand for gransking.

Kapittel 14

I dette kapittelet omtaler kommisjonen behovet for endringer.

14.3 HOVEDPUNKTER I DEN SVENSKE RAPPORTEN

Kommisjonen peker på fire hovedpunkter som den mener fikk avgjørende betydning for at Sture Bergwall ble mistenkt, tiltalt og senere dømt for åtte drap.

- Grunnforutsetningen for det etterfølgende hendelsesforløpet var at Bergwall selv erkjente og forklarte seg om frihetsberøvelsene og drapene. Han tok selv initiativ til å avgi forklaring om handlingene og fremstilte seg selv

som en hensynsløs og uberegnelig drapsmann. Uten Bergwalls tilståelse av drapene hadde det etter kommisjonens mening ikke vært mulig å avsi fellende dommer mot ham. Bergwall har følgelig selv hatt betydelig innflytelse på alt som videre skjedde.

- Under etterforskingen og iretteføringen av sakene tok politiet og påtalemyndigheten særlig hensyn til at Bergwall var en spesiell person, og til hans særlige forutsetninger. Dette utgangspunktet fikk senere stor betydning for hvordan etterforskingen ble gjennomført, og for hvordan Bergwalls forklaringer ble bedømt. Det ble lagt til grunn en altfor ukritisk tilpasning og aksept av opplysningene Bergwall ga i sine politiforklaringer. Forklaringene inneholdt innledningsvis mange feil, sett opp mot objektive funn i straffesakene, og var lite sammenhengende. Feilaktige opplysninger fra Bergwall ble forklart og akseptert som "medvetna avvikelser" (bevisste avvikelser) fra hans side – at han fordi han hadde vanskeligheter med å nærme seg de traumatiske handlingene han hadde begått, bevisst ga feilaktige opplysninger. Den rådgivende psykologen som politiet og påtalemyndigheten benyttet, oppga i tillegg at Sture Bergwall i sine forklaringer trengte flere forsøk på å få frem hva som hadde skjedd, og at dette måtte skje gjennom flere avhør fordi han opplevde angst når han fortalte om hendelsene. Psykologen ga uttrykk for at han ikke betvilte det Bergwall forklarte, eller oppførselen hans under forklaringene.

Det var Bergwall selv som lanserte denne forklaringsmodellen om "medvetna avvikelser", og den ble akseptert av de ansvarlige for etterforskingen. Bergwalls psykoterapeuter og den rådgivende psykologen ga den legitimitet. Uansett hva Bergwall forklarte, ble det godtatt: Man ble etter kommisjonens mening helt immune overfor mulige falske tilståelser.

Under etterforskingen var det av stor betydning for etterforskingsresultatet at Bergwalls forklaringer og tilståelser ble kontrollert opp mot faktiske funn og opplysninger i drapssakene. Det var også viktig at detaljer fra åsteder og ofre ikke ble formidlet til Bergwall under avhørsprosessen. Samspillet mellom terapeuter og etterforskere førte imidlertid til at vanlige avhørsmetoder ble tilsidesatt. Dette førte igjen til at Bergwall fikk direkte eller indirekte veiledning i hva han burde forklare. Han fikk også kjennskap til visse omstendigheter som forklaringene hans senere kunne bli kontrollert mot. Det hendte for eksempel at Bergwall ble vist bilder fra et åsted for å huske bedre.

Teoriene om fortrengte barndomstraumer og minner som psykoterapeutene og psykologen kunne hente frem hos Bergwall gjennom terapi, var i høyeste grad omdiskuterte og til en viss utstrekning kontroversielle. Psykoterapeutene var ikke i tilstrekkelig grad bevisst på risikoen for å skape falske minner hos Bergwall når han i terapi ble oppmuntret til å fremkalle minner. Psykoterapeutene var klar over at Bergwalls fabulering og minnene han ble oppfordret til å fremkalle, kunne bli benyttet aktivt i politiforklaringer. Det var til og med slik at terapeutene i noen utstrekning selv kontaktet en etterforsker og fortalte hva som hadde fremkommet i terapisamtaler med Bergwall. Etterforskere og psykoterapeuter har hevdet at det var "vanntette skott" mellom etterforskingen og terapien. Kommisjonen har funnet eksempler på det motsatte.

- Også under rettssakene som fulgte, ble det under bevisførselen under hovedforhandlingen tatt særlig hensyn til det unike ved sakene og Bergwalls spesielle forutsetninger. Dette førte etter kommisjonens mening til at retten fikk et sviktende

grunnlag for sine avgjørelser, og til at den satte til side kontrollmekanismene som er innebygget i rettsprosessen for å ivareta den tiltaltes rettssikkerhet. Blant annet tillot retten at statsadvokaten, hovedetterforskeren og andre politivitner forklarte seg om forhold som Sture Bergwall hadde opplyst om under etterforskingen, i strid med bevisumiddelbarhetsprinsippet. Polititjenestepersoner ga et sammendrag av Bergwalls siste og endelige forklaring til politiet i retten.

- Ved hovedforhandlingen om drapene på Trine Jensen og Gry Storvik ønsket statsadvokaten at innholdet i dokumentet *Thomas Quicks slutlige ståndpunkt i sakfrågan* skulle gjengis før Bergwall avga forklaring i retten. Dokumentet inneholdt i prinsipp forklaringen Bergwall hadde gitt under rekonstruksjonen. Det ga mer eller mindre inntrykk av at Bergwall hadde fortalt en sammenhengende historie om hendelsesforløpet, noe som ikke stemte med hvordan forklaringen faktisk hadde fremkommet. Dokumentet besto av et utvalg av opplysninger som Bergwall hadde kommet med i forskjellige politiavhør. Bare opplysninger som stemte med de faktiske forholdene, ble valgt ut, og disse ble systematisert i en logisk tidsrekkefølge på en måte som ikke var i tråd med hvordan Bergwall selv hadde forklart seg. Dokumentet utgjorde derfor en misvisende beskrivelse av hva Bergwall hadde forklart i avhør. Etter kommisjonens mening var derfor opplesningen av dette dokumentet egnet til å påvirke retten til å tro at Sture Bergwalls forklaring om hendelsesforløpet var sammenhengende og klar.

Også rekkefølgen i bevisførselen avvek fra ordinær bevisførsel, ved at filmer fra vallninger og rekonstruksjoner ble avspilt før Sture Bergwall avga forklaring. Vallningene og rekonstruksjonene ble i hovedsak presentert for retten ved avspilling av redigerte filmer og fremvisning av fotografier og ved at polititjenestepersoner gjenga opplysninger fra avhør. Etter kommisjonens mening ga ikke innholdet i de redigerte filmene et korrekt bilde av Sture Bergwalls evne til å veilede, peke ut åsteder og redegjøre for hendelsesforløp.

Ettersom Bergwall ikke var fengslet og dermed hadde tilgang til informasjon fra media under etterforskingen av sakene, førte statsadvokaten bevis for hvilke opplysninger om drapene som hadde fremkommet i media, og i hvilken utstrekning Bergwall kunne antas å ha fått kjennskap til disse opplysningene. Kommisjonen anser at det heftet usikkerhet ved det siste.

Slik kommisjonen bedømmer det, var etterforskingene preget av sneversyn og av at man ikke tok hensyn til muligheten for alternative hendelsesforløp. Verken etterforskerne eller statsadvokaten var tilstrekkelig objektive. En vesentlig årsak til dette var at det var de samme personene som var toneangivende aktører i de ulike etterforskingene fra 1994, nemlig hovedetterforskeren, statsadvokaten, Bergwalls psykoterapeut og den rådgivende psykologen. Etter kommisjonens mening førte dette til gruppetenkning og til at aktørene søkte etter omstendigheter som kunne bekrefte at Sture Bergwall var gjerningsmannen. Det var tett kontakt mellom etterforskeren og psykoterapeuten under etterforskingen. Psykoterapeuten var dessuten til stede ved flere avhør og ved de fleste vallninger, rekonstruksjoner og hovedforhandlinger i retten. Forut for enkelte av rettssakene ble etterforskingsdokumentene gjennomgått av Bergwall og hans psykoterapeut og tjente dermed som grunnlagsmateriale ved forberedelsene til rettssakene.

Både statsadvokaten og Bergwalls forsvarer argumenterte for Bergwalls straffeskyld under rettssakene. Bergwalls tilståelser av drapene var aldri gjenstand for reell kontradiksjon, og tilståelsenes riktighet ble aldri imøtegått eller betvilt. Kommisjonens vurdering er at statsadvokaten ikke prosederte sakene på en objektiv

og rettferdig måte. Kommisjonen mener at forsvarerne ikke protesterte mot måten bevisførselen ble gjennomført på i retten, og ikke så at beviskjeden til påtalemyndigheten inneholdt feil og mangler.

Forsvarernes lojalitetsplikt overfor Bergwall som klient kan forklare hvorfor de ikke så dette. Så lenge de ikke var overbevist om Bergwalls uskyld, måtte de ta utgangspunkt i at han erkjente drapene og ønsket å bli dømt.

- Mangelen på reell kontradiksjon i retten kan forklare hvorfor de ulike tingrettene som pådømte sakene mot Bergwall, ikke hadde oversikt over hele etterforskingsmaterialet, og i særdeleshet den delen av materialet som talte mot at Bergwall var gjerningsmannen. Unntaket er den siste saken, som gjelder drapet på Johan Asplund. Her argumenterte bistandsadvokaten for at tiltalen mot Sture Bergwall burde frafalles fordi bevisene for domfellelse var for svake.

Kommisjonen viser til at sakene mot Bergwall gjennomgående var preget av at ingen stilte spørsmål ved om tilståelsene til Bergwall var riktige, og at ingen fant mangler ved bevismaterialet som ble presentert for retten. Svakhetene ved bevismaterialet kunne først ha blitt oppdaget ved en omfattende og helhetlig gjennomgang av bevisene, og det var derfor av den største betydning for utfallet av sakene at påtalemyndigheten fremla bevismaterialet på en objektiv og rettferdig måte. Kommisjonen kan ikke se at så var tilfelle. Mangelen på kontradiksjon bidro etter kommisjonens mening til at den enkelte tingrett ikke i tilstrekkelig grad sørget for at sakene ble fullstendig opplyst bevismessig. Den førte også til at tingretten i den enkelte sak ikke satte høye nok krav til bevisene som skulle til for å dømme for drap. Tingretten la for stor vekt på Sture Bergwalls tilståelser alene.

14.4 DEN SVENSKE PROSESSEN

Bergwall-kommisjonen har som beskrevet over funnet flere mangler i prosessen som ledet frem til dommene. Her følger noen temaer som kommisjonen gir en mer utfyllende omtale.

14.4.1Politiavhørene

Kommisjonen har sett følgende mønster i Bergwalls politiforklaringer, som senere førte til fellende dommer:

Sture Bergwall ga innledningsvis i politiavhørene sjelden noen lengre sammenhengende redegjørelse for hendelsesforløpet. Spesielt var opplysningene om de sentrale delene av hendelsesforløpet preget av usikkerhet og nøling, noe som førte til at avhøreren stilte mange og detaljerte spørsmål. Når det kom til mer perifere deler av hendelsesforløpet før og etter drapene, egne og andres følelser samt duft- og naturopplevelser, var Bergwall derimot ofte ordrik og forklarte seg sammenhengende.

Politiavhørene var generelt preget av mange ledende spørsmål og av at feilaktige opplysninger fra Bergwall om faktiske omstendigheter ble stående uimotsagt. Det ble stilt få eller ingen konfronterende spørsmål. Det var samme person som avhørte ham fra 1994 til 2001. Etter kommisjonens oppfatning lærte Bergwall seg å lese denne avhøreren gjennom gjentatte spørsmål om detaljer i hendelsesforløpet. Avhøreren fokuserte i etterforskingen på og holdt seg til opplysninger Bergwall ga i avhør som viste seg å stemme med faktiske funn på åsted og ofre. Opplysninger i forklaringene hans som åpenbart var feilaktige, ble ikke fulgt opp nærmere med spørsmål om hvorfor han hadde gitt opplysninger som ikke stemte. Opplysningene ble stille forbigått og/eller forklart med at de var "medvetna avvikelser".

Vallningene kom generelt tidlig i etterforskingsprosessen. Dermed kunne Bergwall tilegne seg informasjon om åstedene og bruke observasjonene sine i politiforklaringer. I Johan

Asplund-saken foretok dessuten personale fra Säter sykehus, der Bergwall var pasient, egne vallninger sammen med Bergwall i Sundsvallområdet for å lokalisere hvor han skulle ha gjemt likdeler av Asplund. Slike vallninger ble gjennomført før politiet fikk vite at Bergwall hadde forklart at han hadde drept Johan Asplund.

Det var svært viktig å få så mange konkrete opplysninger som mulig fra Bergwall som kunne sjekkes opp mot kontrollerbare fakta i etterforskingen. Likevel ble han ikke underlagt noen form for restriksjoner på tilgang til media eller eksterne kontakter. Senere har det vist seg at Bergwall under etterforskingen fikk tilsendt materiale om sakene av journalister, og at han ble intervjuet av journalister – dels mot betaling. Han hadde dessuten fri tilgang til aviser, radio og TV, som hadde innslag om drapene han senere tilsto å ha begått. Kommisjonen anser at denne omstendigheten burde ha fått større betydning for politiets og påtalemyndighetens oppfatning av Bergwalls troverdighet.

Felles for etterforskingene av de åtte drapene var at politiavhørene strakk seg over flere år. Etterforskingen av Sture Bergwall som angivelig drapsmann startet med at Bergwall i terapi på Säter sykehus antydet at han hadde tatt livet av den 11 år gamle Johan Asplund, som forsvant 7. november 1980. Etterforskingen av Johan Asplund-saken pågikk fra 1993 til 2001. Politiavhørene i saken var på til sammen 500 sider.

Når det gjelder de norske sakene, pågikk etterforskingen av Therese-saken med Sture Bergwall som antatt gjerningsmann fra februar 1996 til februar 1998. Det ble gjennomført to vallninger, og det foreligger til sammen 25 avhør i saken. Politiforklaringer og rapporter omfatter 800 sider. I tillegg kommer omfattende materiale fra norsk politi. Trine Jensen-saken ble etterforsket med Sture Bergwall som antatt gjerningsmann fra oktober 1996 til mars 2000. Det ble gjennomført elleve politiavhør av Bergwall i denne perioden, fire av dem er sammendrag. De avhørene som er i dialogform, utgjør 150 sider. Det ble også gjennomført vallninger og en rekonstruksjon ved det antatte åstedet for drapet i Norge. Gry Storvik-saken ble etterforsket fra mars 1998 til mars 2000. Det ble gjennomført sju politiavhør av Bergwall. Dialogavhørene teller 200 sider. Det ble videre gjennomført en rekonstruksjon av drapet på Gry i området ved Säter sykehus, et såkalt demonstrasjonsforhør.

Kommisjonen har merket seg at Bergwall i politiavhørene endret forklaringene sine i betydelig grad fra første til siste forklaring i sakene. Forklaringene var ikke sammenhengende, men kom i små bruddstykker og utviklet seg over tid i en avhørsfase som varte over flere år. I Gry-saken endret Bergwall over en toårsperiode markant forklaringene sine om hvordan han drepte henne, hvor det skjedde, hvilke skader hun ble påført, hvordan han behandlet kroppen, og andre omstendigheter. Noen ganger endret Bergwall forklaringen om sentrale deler av hendelsesforløpet i ett og samme avhør. Til tross for at Bergwall ga høyst varierende opplysninger, fikk han sjelden kritiske og/eller konfronterende spørsmål. Hvis forklaringene inneholdt opplysninger som var direkte feil i forhold til objektive opplysninger i sakene, ble dette forklart med at Bergwall bevisst hadde gitt feil opplysninger for å tøyle sin angst. Dersom det ble stilt spørsmål av mer konkret art som Bergwall ikke visste svaret på, ble det akseptert at han skulle komme tilbake til en forklaring i et senere avhør. Etterforskere og påtaleansvarlige fokuserte i stedet på opplysninger i Bergwalls forklaringer som over tid og gjentatte avhør ble til opplysninger som kunne stemme med de faktiske forholdene i de aktuelle sakene.

14.4.2 Tekniske bevis og vitner

Ikke i noen av sakene forelå det tekniske bevis i form av fingeravtrykk og DNA-funn som talte for at Sture Bergwall var gjerningsmannen. Tvert i mot: I saker med tekniske funn (som i

Trine- og Gry-sakene) ble funnene sammenlignet med Bergwalls fingeravtrykk og DNA. Disse samsvarte ikke. Gry Storvik hadde blodtype O. Det ble funnet blodspor på henne med blodtype A, samme blodtype som Sture Bergwall, men disse blodsporene var ikke tilstrekkelige til å fremstille en DNA-profil.

Det fantes heller ikke vitner som kunne knytte Bergwall til noen av drapene. Bergwall oppga i flere av sakene (Appojaure-drapene og drapene på Yenon Levi, Therese Johannessen og Johan Asplund) at han hadde utført drapshandlingene sammen med en medskyldig. Personene Bergwall oppga som medskyldige, nektet kategorisk for å ha medvirket til handlingene. Sakene mot dem ble senere henlagt av den samme statsadvokaten som utferdiget tiltalte i og iretteførte sakene mot Sture Bergwall. I Appojaure-saken fortalte Sture Bergwall om vitner som skal ha gjort observasjoner i for- og etterkant av drapene. Disse ble avhørt og avviste Sture Bergwalls forklaringer. Den oppgitte medskyldige til Appojaure-drapene, JF, hadde angivelig alibi for tidspunktet da drapene ble begått. I tillegg forklarte Bergwall at det ble tatt gjenstander fra det drepte ekteparet Stegehuis, blant annet en kassettspiller og en veske. Disse gjenstandene har blitt funnet igjen, og fingeravtrykk på gjenstandene samsvarte ikke med JF eller Bergwall.

14.4.3 Sakkyndige

Domstolene oppnevnte sakkyndige som også hadde fungert som rådgivere for politiet og påtalemyndigheten under etterforskingene. Kommisjonen fremholder at flere av de oppnevnte sakkyndige manglet den nødvendige objektiviteten og i realiteten var inhabile. Inhabiliteten var noe som påtalemyndigheten, psykoterapeuten og den rådgivende psykologen alle skulle tatt hensyn til. Også retten var pliktig til å vurdere dette i den enkelte sak.

Inhabiliteten gjorde seg særlig gjeldende for psykoterapeuten og den rådgivende psykologen. I tillegg til å gi råd om avhørsteknikk bidro den rådgivende psykologen med vitenskapelige forklaringer på hvorfor Sture Bergwall begikk drapene, og på hvorfor forklaringene hans fremkom som de gjorde. I møte med kommisjonen har den rådgivende psykologen lagt vekt på at han aldri var av den oppfatning at Sture Bergwall hadde fortrengt minnene om drapene. Psykologen mente at Bergwall hadde vanskeligheter med å forklare seg om drapene fordi de hadde sammenheng med traumatiske barndomsminner. Bergwall holdt ifølge psykologen bevisst de traumatiske barndomsminnene på avstand. Psykologen mente at en sannsynlig forklaring på hvorfor Bergwall begikk drapene, var at de var et utslag av problemer som stammet fra traumer i barndommen hans. Psykologens forklaring på hvordan Bergwalls forklaringer fremkom og måtte forstås, bidro til større forståelse for at det var uklare motiv for drapene, og for at forklaringene inneholdt feilaktige opplysninger. Det er også sannsynlig at psykologens oppfatninger og tilråding fikk betydning for påtalemyndighetens beslutning om å fortsette etterforskingene mot Bergwall. Statsadvokaten bekreftet selv dette ved flere anledninger i sin bok *Bortom rimlig tvivel: Thomas Quick och rättvisan* (2015). Bergwall inngikk også i et forskningsprosjekt initiert av den rådgivende psykologen, og han snakket flere ganger med Bergwall i den sammenheng.

Den rådgivende psykologen utarbeidet 4. juni 1997 retningslinjer for vallning i anledning Therese-saken. Politiet og påtalemyndigheten fulgte disse retningslinjene under de etterfølgende vallningene, også i Trine- og Gry-sakene. Skrivet med retningslinjene er på sju sider og angir blant annet hvordan Bergwall skal finne frem til et åsted med bil, hvordan han skal kunne nærme seg åstedet til fots, hvordan reaksjonene hans skal tolkes, når det skal tas pauser, og at han skal gis mulighet til en kort privat stund hvis han finner et gjemmested for et offer. Retningslinjene ble utarbeidet i et samarbeid mellom Bergwall og den rådgivende psykologen.

Det var videre grunn til å stille spørsmål ved den vitenskapelige metoden den rådgivende psykologen benyttet i retten, og empirien knyttet til denne.

Ikke i noen av rettssakene tydeliggjorde han at det at Bergwall var blitt utsatt for overgrep i barndommen, en forutsetning for teorien om at "medvetna avvikelser" kunne brukes til å forklare og tolke innholdet i politiforklaringene hans, var en opplysning som stammet fra Bergwall selv og ikke hadde støtte i øvrig bevismateriale. Vitneforklaringene som bestred dette, var ikke vedlagt sakens offisielle dokumenter.

De rettsmedisinske sakkyndige i Gry- og Trinesakene ble engasjert under etterforskingen på bakgrunn av et muntlig mandat fra den svenske statsadvokaten. Oppdraget var å vurdere om skadene på ofrene var forenlige med Sture Bergwalls forklaring. Uttalelsen fra de rettsmedisinske sakkyndige baserte seg på Bergwalls avsluttende forklaring om hendelsesforløpet – det såkalte demonstrasjonsavhøret 8. november 1999 ved Säter sykehus. Uttalelsen ble etter kommisjonens oppfatning misvisende og tok ikke hensyn til at Bergwall hadde avgitt flere forklaringer om hendelsesforløpet på et tidligere stadium i etterforskingen som ikke var forenlige med skadebildet og rettsmedisinske funn på ofrene. I disse tidligere forklaringene hadde han blant annet fortalt om en alvorlig nakkeskade, beinbrudd og knivskader han skulle ha påført Gry Storvik. Disse opplysningene stemte ikke med obduksjonsfunnene.

14.4.4 Sture Bergwalls bakgrunn

I rapportens kapittel 4 har kommisjonen gjennomgått Bergwalls bakgrunn, behandling og diagnoser.

Sture Bergwall ble født i april 1950 som tvilling og barn nummer fem i en søskenflokk på sju. Foreldrene tilhørte en frikirke og begge var yrkesaktive under oppveksten hans. Faren døde i 1977 og moren i 1983. Bergwall fikk tuberkulose som sjuåring og ble behandlet på sanatorium i åtte måneder, adskilt fra familien. Han har gjennomført grunnskole, men har ikke vitnemål fra videregående skole eller formell yrkesutdanning. Han har hatt arbeid i kortere perioder og mottatt sykepenger i lengre perioder. I noen år på 1980-tallet var han medeier i to kiosker, og han jobbet en kort stund på en bingo. Bergwall var svært interessert i sykling og deltok i sykkelkonkurranser både i Sverige og Norge, blant annet i sykkelrittet Trondheim–Oslo.

På 1970-tallet bodde Sture Bergwall dels i barndomshjemmet og dels på psykiatriske sykehus (Sidsjön i Sundsvall og Säter sykehus). Han bodde og studerte ved en folkehøyskole i Jokkmokk i Nord-Sverige i tre semestre på begynnelsen av 1970-tallet. I perioder på 1980-tallet hadde han sin egen bopel. Fra 1991 til mars 2014 var han under psykiatrisk behandling på lukket avdeling på Säter sykehus. Fra 2014 ble han behandlet på åpen avdeling på Säter. 16. april 2015 opphørte den psykiatriske behandlingen av Sture Bergwall, og han ble utskrevet fra sykehuset.

14.4.5 Tidligere straffedommer og rettspsykiatriske erklæringer

Sent i 1969 ble Sture Bergwall tiltalt for seksuelle overgrep mot fire gutter i alderen 9–13 år som skulle ha funnet sted samme år. Han ble også tiltalt for drapsforsøk på en gutt som var pasient på sykehuset der Bergwall arbeidet. Bergwall hadde tiltvunget seg oralsex med gutten, og da han protesterte, tok Bergwall strupetak på ham og var nær ved å kvele ham.

I en rettspsykiatrisk erklæring fra 16. mars 1970 beordret av Falu häradsrätt kom undersøkende lege frem til at Sture Bergwall led av sadistisk pedofili. Legen konkluderte også med at Bergwall under gitte omstendigheter kunne være svært farlig. Bergwall var rusmisbruker (alkohol, legemidler og narkotika), og drapsforsøket ble betegnet som et forsøk på lystmord. 26. mai 1970 ble Sture Bergwall dømt

for seksuelle overgrep mot de fire guttene. Han ble frifunnet for drapsforsøk på gutten som var pasient på sykehuset, siden retten mente at han ikke hadde drapsforsett, men ble i stedet dømt for grovt seksuelt overgrep mot gutten og for kvelertaket. Han ble dømt til lukket psykiatrisk behandling, og ikke til straff, ettersom han var i en psykotisk tilstand da han utførte handlingene.

Bergwall ble utskrevet på prøve fra tvangsbehandling i mai 1971. Han flyttet deretter til folkehøyskolen i Jokkmokk, men ble overført til en psykiatrisk klinikk i Sundsvall på grunn av rusmisbruk. I 1973 ble han innlagt på Säter sykehus. Han ble utskrevet på prøve i mai 1973 og flyttet til Uppsala. I mars 1974 ble han siktet for å ha knivstukket en mann i Uppsala. Offeret ble alvorlig skadet, men statsadvokaten ga påtaleunnlatelse på grunn av Bergwalls mentale tilstand og siden han allerede var dømt til behandling.

Senere på 1970-tallet ble Sture Bergwall meddelt flere påtaleunnlatelser for blant annet bedragerier og narkotikaovertredelser. I 1991 dømte Svea hovrätt ham for grovt ran og grovt tyveri etter anke. Reaksjonen var tvungen psykiatrisk behandling, etter at en rettspsykiatrisk erklæring av 25. mars 1991 konkluderte med at han led av en dyptgående personlighetsforstyrrelse med betydelig manglende impulskontroll. Bergwalls handlinger og oppførsel ble betegnet som seksuelt pervertert med sadomasochistiske trekk. Legen som undersøkte ham, konstaterte at det i visse situasjoner kunne foreligge en ikke ubetydelig gjentakelsesfare. Gjerningene ble ansett som begått i sinnssykdom, og det ble uttalt at Bergwall trengte langvarig psykoterapi. Tingretten hadde også dømt Bergwall til tvunget psykiatrisk behandling.

De tidligere psykiatriske undersøkelsene av ham og opphold ved behandlingsinstitusjoner viste at Bergwall kan være manipulerende og ha evnen til å fantasere. Disse egenskapene har kommet til uttrykk overfor personer i behandlingsapparatet, medpasienter, rettsvesenet og media.

Kommisjonen mener at de ulike tingrettene som behandlet de åtte drapene han tilsto fra 1994, burde ha innhentet en ny og oppdatert rettspsykiatrisk undersøkelse av Sture Bergwall fra uavhengige sakkyndige. I stedet oppnevnte både påtalemyndigheten og retten i hver sak psykoterapeuten som hadde behandlingsansvaret for Bergwall, som sakkyndig i retten og til å avgi uttalelser. Dette er en mangel ved prosessen mot Bergwall.

14.4.6 Medisinering

Bergwall ble medisinert med angstdempende medikamenter fra 1991 på Säter, blant annet med benzodiazepiner. Medisineringen økte etter at han hadde erkjent sitt første drap under terapi, angivelig for å behandle den stigende angsten som oppsto da han begynte å erkjenne drapene. Det er på det rene at medisineringen fortsatte under hele etterforskingsfasen og senere under rettssakene.

Det var den gang manglende kunnskap om de uheldige virkningene av medikamentene, som at de kunne føre til hemningsløshet og var avhengighetsskapende. Bergwall utviklet etter hvert en sterk avhengighet av benzodiazepiner. Kommisjonen har merket seg at leger som var ansvarlige for medisinering av Bergwall på 1990-tallet, i dag tar avstand fra den. Kombinasjonen av Bergwalls personlige egenskaper og benzodiazepiner kan ha ført til at han manglet sperrer mot å avgi fantasifulle og løgnaktige forklaringer. Det er verdt å merke seg at da Bergwall begynte å forklare seg om drapene, var han usikker på om han hadde begått drap. Det vises her til hans innledende forklaring i saken om drapet på Johan Asplund, der han ikke var sikker på om han husket riktig om drapet.

Flere tolket Bergwalls angstanfall og bisarre oppførsel under vallninger og rekonstruksjoner som at han spilte skuespill. Medpasienter som

kommisjonen har vært i kontakt med, var overbevist om dette og oppfattet ikke at Bergwall hadde slike anfall og oppførte seg slik på sykehuset. Også den rådgivende psykologen oppfattet at Bergwall antakelig spilte skuespill under vallningene. For andre virket Bergwalls oppførsel ekteføIt og gjorde til dels sterkt inntrykk. Det har også vært ulike oppfatninger om Bergwalls oppførsel i retten. Noen har ment at han var påvirket av medikamenter under sakene.

Medisineringen av Bergwall ble beordret nedtrappet i 2001 av den da nyansatte overlegen på Säter sykehus. I tiden etter at den medikamentelle behandlingen ble trappet ned, noterte de ansatte ved sykehuset seg at Bergwalls psykiske helse viste forbedring.

14.4.7 Temaer som kom i bakgrunnen

Etter kommisjonens mening kom bevisførselen og bevisvurderingen i rettssakene mot Sture Bergwall til å dreie seg mest om et eventuelt samsvar mellom hans hukommelse om hendelsesforløpet og visse faktiske omstendigheter. Det handlet om ofrenes klær, kroppslige karakteristika, steder, terrengforhold og til en viss grad iakttagelse av personer.

Kommisjonen har tatt for seg tre ulike temaer som den mener burde ha vært gjenstand for større fokus i etterforskingen av sakene:

1. Motiv og valg av ofre
2. Parteringene
3. Bevegelsesmønsteret ved gjennomføringen av handlingene

1. Motiv og valg av ofre

Seriedrapsmenn har ofte en historie de vil fortelle: en bakenforliggende grunn til å begå drapene. Det kan handle om hevnmotiv eller aversjoner mot bestemte personer med visse egenskaper.

Sture Bergwall var tiltrukket av unge gutter og var tidligere domfelt for alvorlige voldshandlinger og handlinger som bar preg av hensynsløshet. Han ble ansett for å være alvorlig sinnslidende på grunn av hendelser med alvorlig vold og seksuelle overgrep i barndommen. Det var Bergwall selv som kom med opplysninger om at han hadde vært utsatt for seksuelle overgrep i barndommen, og det var ingen andre opplysninger som bekreftet dette. Tvert i mot var det vitner som forklarte at han ikke hadde vært utsatt for slike handlinger.

Gjerningsmannsprofilering var kjent for politiet på 1990-tallet, og man visste at profilering kan kaste lys over hvem som kan stå bak såkalte seriedrap. Fellestrekk ved drapene vil være indikatorer på om drapsmannen er den samme. Gjerningsmannsprofilering kan også benyttes til å belyse troverdigheten til en person som har tilstått flere drap. I Sture Bergwalls tilfelle er det vanskelig å finne fellestrekk: Handlingene varierte mye i de sakene som ledet frem til dommer for åtte drap. To av ofrene var unge gutter, som Bergwall hadde vist en særlig interesse for tidligere, fire av ofrene var kvinner. Sakene varierte også hva angår drapsvåpen og drapshandlinger. Noen av handlingene var angivelig utført ved spontan vold og manglende impulskontroll. I andre saker dreide det seg om planmessige og veloverveide handlinger der han skulle ha skaffet til veie verktøy og falske bilskilt. Det var i det hele tatt vanskelig å se en konsekvent linje i handlingene hvis man trodde at drapene var utført av samme gjerningsmann. Temaene gjerningsmannsprofil og motiv var ikke gjenstand for mye oppmerksomhet under etterforskingene og rettssakene.

2. Parteringene

Et annet tema som ikke ble viet mye oppmerksomhet, var partering av ofrene, som man ikke ettergikk motivene for. Politiet la tilsynelatende til grunn at Bergwalls alvorlige mentale brister var god nok forklaring. Parteringsdrap

er svært uvanlig. Kommisjonen viser til at det i Sverige hvert år registreres ca. 95 drap og alvorlige legemskrenkelser med dødelig utfall. Den har ikke funnet statistikk over hvor mange av disse ofrene som har vært utsatt for partering, men det må antas å være få eller ingen.

En vanlig grunn til at en gjerningsmann går til det skritt å partere ofrene sine, synes å være for å skjule bevis for handlingen og unngå å bli oppdaget. Spørsmål av praktisk karakter som oppsto i kjølvannet av Bergwalls mange forklaringer om oppdeling av likene og transport av likdeler, ble ikke særlig berørt under etterforskingen – de synes å ha opphørt med Bergwalls forklaring om at dette ikke var noe problem. Bergwall fikk ingen dyptgående spørsmål om motivasjonen bak denne handlemåten. Det ble på Bergwalls anvisning gjort flere forsøk på å grave etter "mausoleet" hans hvor han angivelig skulle ha gjemt likdeler, men noe slikt sted ble aldri lokalisert.

3. Bevegelsesmønsteret

Et annet tema som ikke ble berørt under etterforskingene, var Bergwalls bevegelsesmønster i forbindelse med drapene. Flertallet av drapene han senere ble dømt for ble begått langt fra hjemstedet hans: i Piteå, Appojaure, Sundsvall og Norge. Det er bare drapet på Yenon Levi som ble begått i Dalarna-området, det vil si ikke langt fra Bergwalls bosted. Bergwall erkjente til sammen 29 drap. Også blant drapene han erkjente, men aldri ble tiltalt for, var det drap som skulle ha blitt begått langt unna Bergwalls hjemtrakter. Eksempler er Växsjö, Urshult, Sundsvall, Söderhamn og Risør.

Det er gjort flere studier innen kriminologisk og rettspsykologisk forskning om seriedrapsmenns bevegelsesmønster. Kunnskap om dette benyttes mest for å spore opp og pågripe slike gjerningsmenn, men de kan også benyttes for å kaste lys over troverdigheten til tilståelser av seriedrap. En hypotese i studiene av seriedrapsmenns bevegelsesmønster er at slike gjerningsmenn ikke anstrenger seg unødig og holder seg innenfor eller nært sitt "revir". Også det å unngå å bli oppdaget med drapsredskap og levninger fra drapsofre taler for at man ikke beveger seg over lengre avstander. Ifølge litteraturen begås flertallet av seriedrap relativt nært gjerningsmannens bosted eller arbeidssted. På den annen side kan motivet for å bevege seg i et større geografisk område selvfølgelig være å unngå gjenkjennelse.

I rettssakene mot Bergwall redegjorde han for bevegelsene sine i forbindelse med drapshandlingene. Bevegelsesmønsteret ble ikke gjenstand for mange spørsmål etter hva kommisjonen kan se. For flertallet av drapene forklarte han at han ble veiledet av et diffust begjær om å begå vold og drap. Hvis dette var tilfelle, hvorfor dro han på lange reiser? I Johan Asplund-saken oppga han først å ha søkt etter et passende offer i Gävle (1,5 time med bil eller 94 km fra Falun). Da han ikke fant noe offer der, fortsatte han til utkanten av Sundsvall (4 timer med bil eller 340 km fra Falun). I andre sammenhenger dro han på enda lengre reiser, for eksempel til Piteå, Appojaure eller Norge. Bergwall fikk få eller ingen spørsmål om hvorfor han reiste så langt for å begå drap. Et annet spørsmål gjelder de fysiske anstrengelsene han utsatte seg for i forbindelse med reisene. I den første forklaringen om Appojaure-drapene sa Sture Bergwall at han hadde syklet 100 kilometer fra Jokkmokk til Appojaure, utført drapene og deretter syklet tilbake samme veg. Flere av parteringene og nedgravingene av ofrene bærer preg av å ha vært anstrengende fysisk som psykisk. Et eksempel er at han skal ha båret Trine Jensen i ulendt terreng på Svartskog. Han skal også ha båret Charles Zelmanovits 200–300 meter inn i en skog i nattemørket før han parterte ham. Bergwall skal dessuten ha slitt med et problem med ryggen. Han synes ikke å ha fått noen oppfølgende og nærgående spørsmål om dette, verken under etterforskingene eller i rettssakene.

14.5 ENDRINGSBEHOV

Kommisjonen har gjort følgende betraktninger om funn som den anser at har læringsverdi for svenske myndigheter:

Kommisjonen fremholder at manglene den har oppdaget, som er beskrevet ovenfor, er et resultat av individuelle valg og vurderinger som ble gjort av aktørene den gang. I tiden som har gått siden etterforskingen, iretteføringen og pådømmelsen av drapssakene mot Bergwall, har det skjedd en utvikling i samfunnet, og det er større bevissthet rundt mekanismene som kan lede til feilaktige dommer.

På flere av fagområdene som kommisjonen har befattet seg med, har det skjedd en utvikling eller er det i ferd med å skje en forbedring. Kommisjonen peker på at det må legges større vekt på viktigheten av politiets og påtalemyndighetens objektivitetsplikt under etterforsking og iretteføring av straffesaker. Kommisjonen tiltrer forslaget som Förundersökningsutredningen (SOU 2011:45) kom med om å lovregulere politiets og påtalemyndighetens plikt til objektivitet under etterforsking og påtalemessig behandling av straffesaker.

Det var en svakhet at den samme statsadvokaten var ansvarlig i samtlige etterforskinger og tiltaler i sakene mot Bergwall. Kommisjonen har merket seg at det derfor ikke ble foretatt noen etterkontroll eller fornyet vurdering av etterforskingsmaterialet i sakene. Den svenske riksadvokaten har nedsatt en arbeidsgruppe som innen 30. september 2015 skal levere sin rapport med forslag til hvordan den svenske påtalemyndigheten bør endres med utgangspunkt i erfaringene som er gjort i kjølvannet av Bergwall-sakene. Ett av spørsmålene arbeidsgruppen skal se på, er om flere statsadvokater skal være ansvarlige for større sakskomplekser, og om statsadvokaten skal ha plikt til å ta et særlig ansvar for den siktedes rettssikkerhet dersom den siktede ikke har et aktivt forsvar. Det siste temaet ble i 2014 innarbeidet i de etiske retningslinjene som gjelder for påtalemyndigheten. Et annet spørsmål arbeidsgruppen skal se på, er om det skal innføres en ordning med én påtaleansvarlig for etterforskingen og en annen påtaleansvarlig som skal vurdere tiltalespørsmålet.

Et spørsmål den svenske riksadvokaten ser på i et mer langsiktig perspektiv, er påtalemyndighetens selvstendige stilling og påtalemyndighetens arbeidsform, herunder etterforskingsledelse og det nærmere innholdet i og omfanget av objektivitetsplikten.

Den svenske riksadvokaten har også nedsatt en arbeidsgruppe som skal søke å identifisere systemsvakheter i påtalemyndigheten i et fremtidsrettet perspektiv. Denne arbeidsgruppen skal virke ut 2016 og skal avgi halvårlige rapporter. Kommisjonen mener at selv om styringsdokumenter fra Riksdagen og regjeringen regulerer påtalemyndighetens arbeid, er det behov for mer detaljregulering av innholdet i påtalemyndighetens arbeid – som den svenske riksadvokaten nå legger opp til.

Etter kommisjonens mening bør gjeldende regel- og instruksverk for rekonstruksjoner ved etterforsking av straffesaker kompletteres og eventuelt omarbeides.

Kommisjonen understreker også behovet for kompetanseheving og etterutdanning av etterforskere, for eksempel i avhørsmetoder og andre etterforskingsmetoder. Prinsippet om at politiets etterforsking skal være objektiv og balansert, og hvordan dette prinsippet skal etterleves, bør være gjenstand for en mer prinsipiell diskusjon i etaten. Politimyndighetene bør overveie om det er behov for mer støtte til arbeidet med metode- og kunnskapsutvikling i politiet.

Kommisjonen mener at en svakhet i etterforskingen av Bergwall-saken var måten avhørene ble gjennomført på, herunder avhør i forbindelse med lokasjon av åsted og så videre (vall-

ninger) og rekonstruksjoner. Også i etterforskingen forekom det brudd på objektivitetsplikten. Regelverket for vallninger, rekonstruksjoner og andre etterforskingsskritt ble ukritisk tilpasset Bergwalls person. Konsekvensen av den særskilte tilpasningen var etter kommisjonens mening at noen etterforskingsskritt ble gjennomført i strid med allment aksepterte avhørsmetoder og instruksverk. For å sikre at regelverket for vallninger og rekonstruksjoner blir overholdt etter formålet, foreslår kommisjonen at det gjeldende regelverket for rekonstruksjoner i etterforskingen av straffesaker kompletteres og eventuelt omarbeides.

Kommisjonen viser til viktigheten av at domstolene er uavhengige og objektive. Domstolene skal utøve sin prosessledelse med særlig vekt på rettssikkerheten og plikten til å opplyse saken i størst mulig utstrekning. Dette spørsmålet ble utredet i straffeprosessutredningen i 2013 (SOU 2013:17), og kommisjonen tiltrer noen av forslagene som fremkommer her. Forslagene gjelder blant annet begrensninger i domstolens materielle prosessledelse og at svakheter ved bevisførselen skal føre til at tiltalte frifinnes.

Kommisjonen peker på at det fikk alvorlige konsekvenser at ingen aktør hadde som sin hovedoppgave å få frem omstendigheter som talte for Bergwalls uskyld. Denne problemstillingen er særlig aktuell dersom den siktede er alvorlig psykisk syk eller på annen måte ikke har mulighet til fullt ut å bedømme hva som er til sitt eget beste. Advokatstandens fremste plikt er å være lojal mot sin klient, men advokaten skal ikke fremme urett eller unnlate å gripe inn for å hindre at urett begås.

Når det gjelder sakkyndiguttalelser som påberopes som bevis i domstolene, foreslår kommisjonen at disse kvalitetssikres. Et system for kvalitetssikring av sakkyndiguttalelser må utredes nærmere.

Kommisjonen peker avslutningsvis på at rettspsykiatriens stilling og det tvungne psykiske helsevern må utredes nærmere. Staten må ta et større ansvar for kunnskapsutvikling og forskning innen rettspsykiatri.

15 LÆRINGSPUNKTER

Underveis i gjennomgangen har vi påpekt ulike sider ved straffesaksbehandlingen mot Bergwall hvor vi ser et potensial for læring. Det handler dels om bevisstgjøring om *notoritet, ansvarsforhold* og *bruk av sakkyndighet* i straffesaksbehandlingen, dels om *kunnskapsutvikling*. De mest sentrale læringspunktene kan kort oppsummeres slik:

15.1 NOTORITET

- Informasjonsutvekslingen i straffesaksbehandlingen skal være sporbar.
- Notoriteten rundt bevissikringen må synliggjøres i beslutningsgrunnlaget.
- Rutinene og mulighetene for oppbevaring, lagring og behandling av reelle bevismidler (gjenstander, tekniske/biologiske spor etc.) må forbedres.
- Rutinene og mulighetene for oppbevaring, lagring og behandling av lyd- og bildeopptak av forklaringer må også forbedres.
- Notoriteten rundt polititaktiske og påtalemessige beslutninger, både negative og positive, må skjerpes.

15.2 ANSVARSFORHOLD

- Det skal være dokumentert og synliggjort hvor ansvaret for etterforskingen eller etterforskingsskrittene til enhver tid ligger.
- Det skal være skriftlig dokumentasjon på samhandlingen mellom distrikter og/eller særorganer og mellom partene i et bilateralt eller internasjonalt samarbeid.
- Etterforskingsskritt på norsk territorium skal være underlagt norsk politi- og påtalemyndighet.

15.3 BRUK AV SAKKYNDIGHET

- Mandatet skal alltid være skriftlig og utformes i samsvar med objektivitetsplikten.
- Det må skapes økt bevissthet om kvalitetssikring og forståelse av bevisverdien av sakkyndiguttalelser og konklusjoner.
- Enhetlige konklusjonsgrader for sakkyndiges uttalelser bør vurderes innført.

15.4 KUNNSKAPSUTVIKLING

- Ekstraordinære oppgaver skal løses med etablert metodikk.
- Ny metodikk må være kvalitetssikret før den tas i bruk.
- Forskning på effekten av anbefalt metodikk og en videreutvikling av denne bør prioriteres.
- Kunnskapen om etterforskingsprosessens bevismessige betydning for det endelige beslutningsgrunnlaget må heves.
- Bevisstheten om bruk av straffeprosessuelle tvangsmidler og regelverket om (begrenset) dokumentinnsyn må økes.
- Ny kunnskap må formidles både til politiet og påtalemyndigheten gjennom felles etter- og videreutdanning.
- Forskning rettet mot bevisvurdering, med vekt på kognitive forenklingsstrategier og hvordan disse påvirker bevisvurderingen, bør stimuleres, og egnede mottiltak bør foreslås.

Arbeidsgruppen er også bedt om å gi konkrete råd om hvordan læringspunktene kan og bør implementeres i norsk politi- og påtalemyndighet. I kapittel 13 drøfter vi kunnskapsutvikling. Vi har påpekt at ny kunnskap må implementeres gjennom etter- og videreutdanning. Videre har vi nevnt at det er et lederansvar å vurdere medarbeidernes behov for (etter)utdanning. Vi har også vist til at det pågår

et arbeid i regi av påtalelinjen, Politidirektoratet og Politihøgskolen for å styrke og utvikle etterforskingsfaget. Vi har også påpekt enkelte anbefalinger i tidligere arbeidsgrupperapporter som har til gode å bli fulgt opp. På noen områder har vi foreslått hvordan læringspunktene kan implementeres. For øvrig mener vi implementeringen bør skje som en del av det arbeidet som allerede er påbegynt. Det er neppe hensiktsmessig å nedsette flere arbeidsgrupper eller opprette flere prosjekter enn de som allerede eksisterer. I stedet må vi sørge for at de mange tiltakene som er anbefalt, blir gjennomført.

INTERVJUER, MØTER OG SAMTALER

INTERVJUER

Håvard Aksnes
Per Angell
Tore Per Bakken
Marit Bakkevig
Pål Bjelland
Ole Thomas Bjerknes
Nicolai Bjønnes
Tor-Aksel Busch
Håkon Grøttland
Geir Hansen
Per Holck
Ove Andre Karlsen
Kjerstin A. Kvande
Lennart Kyrdalen (telefon)
Fredrik Lillegård
Wiggo Lundamo
Reidar Nilsen
Mikael Ohlson (telefon)
Kari Ormstad
Lasse Qvigstad
Terje Sjøvold
Knut Karsten Staknes
Inge Lise Øverby

MØTER OG (TELEFON)SAMTALER

Cecilia Ahlström
Petter Asp
Kjell Asplund
Steinar Aune (telefon)
Björn Ericson (telefon)
Ivar Fahsing
Fridtjof Feydt (telefon)
Jo Geir Grande
Carolina Granlund
Leif Görts (telefon)
Jostein Hagen
Ewamari Häggquist (telefon)
Irena Höglund
Dan Josefsson (telefon)
Mikael Kullberg
Jenny Küttim
Tor Langbach
Anna Lerin
Ola Liljendahl
Bente Mevåg
Marianne Midtbø (telefon)
Anna Orhall
Seppo Penttinen (telefon)
Gunnar Rasmussen
Nils Olav Røstvold (telefon)
Per Håkon Sand (telefon)
Ulf Stridbeck
Håkan Ström
Suzanna Säfmark
Daniel Tarschys
Kjell Kristian Ukkelberg (telefon)
Benedict de Vibe (telefon)
Kjell-Åke Wendt (telefon)

LITTERATURLISTE

Aftenposten*,* 06.06.1998. Holder øye med øynene. Artikkel i *Aftenposten*, morgen, 6.6.1998.

Alexandersen, V., Schramm Hedelin, H., Holck, P., Iregren, E. og Holger, S. (2008). Brända ben. I: Niels Lynnerup, Pia Bennike og Elisabeth Iregren (red.), *Biologisk antropologi med human osteologi*, Gyldendal.

Alison, L. og Canter, D. V. (1999a). Professional, Legal and Ethical Issues in Offender Profiling. I: D. V. Canter og L. Alison (red.). *Profiling in Policy and practice*. Vol. II. Aldershot, U.K.: Dartmouth Publishing Ltd.

Almström, J. (2012). Chefsåklagare Jonas Almström 2012-03-14, yttrande ock beslut – Henleggelsesbeslutning.

Andenæs, J. (1987). *God åklagarsed.* Foredrag på det 31. nordiske juristmøtet i Helsingfors 19.–21.8.1987.

Andenæs, J. (1994). *Norsk straffeprosess*. Bind 1. 2. utgave 1994. Oslo: Universitetsforlaget.

Andenæs, J. (2000). *Norsk straffeprosess.* Bind I. 3. utgave, 2. opplag 2003. Oslo: Universitetsforlaget.

Andenæs, J. (2009). *Norsk straffeprosess*, 4. utgave ved Tor-Geir Myhrer, Oslo: Universitetsforlaget .

Ask, K. (2006). *Criminal Investigation. Motivation, emotion and cognition in the processing of evidence.* Doktoravhandling. Department of Psychology Göteborg University, 2006.
URL: http://hdl.handle.net/2077/676

Ask, K. og Granhag, P-A. (2008). Psykologiska påverkansfaktorer vid utredningsarbete. I: P-A. Granhag og S-Å. Christianson (red.). *Handbok i rättspsykologi*. Liber, Stockholm.

Ask, K., Rebelius, A. og Granhag, P-A. (2008). The 'elasticity' of criminal evidence: A moderator of investigator bias. *Applied Cognitive Psychology,* Volume 22, Issue 9.

Ask, K. og Laurence, A. (2010). Investigators' decision-making. I: P-A. Granhag (red.), *Forensic psychology in context: Nordic and international perspectives*, Cullompton, UK, Willan.

Baron, J. (1994). *Thinking and Deciding*. Second Edition. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Bjerknes, O.T. og Hoff Johansen, A.K.(2009). *Etterforskningsmetoder – en innføring*. Fagbokforlaget.

Bjerknes, O.T. & Williksen, E. (2012). *Politirapport* (3. utg.). Vett & Viten, Nesbru.

Bjørgo, T. (2006). Kunnskapsutvikling i politiet. *Norsk politi,* nr. 1/2006.

Bratholm, A. og Stridbeck, U. (1998). Rettssikkerhet i praksis. En empirisk undersøkelse. *Lov og Rett,* nr. 6/1998.

Buikstra, J.B. og Debra, K. (2008). *Forensic Anthropology. Contemporary Theory and Practice*, New York: Oxford University Press.

Cablk, M.E., Szelagowski, E.E. og Sagabiel, J.C. (2012). Characterization of the volatile organic compounds present in the headspace of decomposing animal remains, and compared with human remains. *Forensic Science International,* 2012.

Christiansson, S-Å. (2014). Med facit i hand skulle jag agerat på samma sätt i dag. Intervju i *Psykologitidningen* nr. 3, 2014.
URL: http://www.psykologforbundet.se/Documents/Psykologtidningen/Psykologtidningen%202014/PT%203-2014.pdf

Cooke, M., Leeves, N. og White, C. (2003). Time profile of putrescine, cadaverine, indole and skatole in human saliva. *Archives of Oral Biology*.

Cory commission (2001). *Thomas Sophonow Inquiry Report*. Manitoba Justice, Manitoba: Canada. http://www.gov.mb.ca/justice/publications/sophonow/index.html

CPT (2002). European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. Paragraph 36, 12th General Report [CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2015].

Diesen, C. (1994). *Bevisprövning i brottmål*, Juristförlaget, Stockholm 1994.

Dixon, D. (2007) *Interrogating the Images: Audio-Visually Recorded Police Questioning of Suspects.* Sydney Institute of Criminology Series No 23, Sydney.

Drizin, S.A. og Leo, R.A. (2004). The Problem of False Confessions in the Post DNA World. *82 North Carolina Law Review.*

Doyle, J. M. (2009). The Wrong Way To Think (And Write) About Forensics Reform. *The Crime Report* 17.02.2009.
URL: http://thecrimereport.org/2009/02/17/the-wrong-way-tothink-and-write-about-forensics-reform/

Drammens tidende (2010). *Kjemper for at Quick skal frifinnes*, publisert 3. juni 2010.
URL: http://www.dt.no/nyheter/nyheter/kjemper-for-at-quick-frifinnes/s/2-2.1748-1.5431195

Dror, I. E., Charlton, D. og Péron, A. E. (2006). Contextual information renders experts vulnerable to making erroneous identifications. *Forensic Science International.*

Ericson, B. (2010). Förklaring i Hovrättens mål Ö 3293-10. Skrevet av Överåklagare Björn Ericson til Svea Hovrätt, datert 23.8.2010.

Ericson, B. (2012). Bilaga till svar på föreläggande i mål B 1238-12, Falu tingsrätt. (For en oversikt over alle beslutninger i gjenopptakelsesprosessen. URL: http://www.aklagare.se/Media/sture-bergwall-arendet/)

European Commission. (2013). Commission staff working document Impact assessment. Brussels, 27.11.2013 SWD (2013) 478 final.
URL: http://ec.europa.eu/justice/criminal/files/swd_2013_478_en.pdf

Fahsing, I. og Rachlew, A. (2006). *Etiske og effektive avhør av mistenkte*. Fagartikkel i Politiforum, juni/juli 2006 .

Fahsing, I. og Rachlew, A. (2009). *Investigative interviewing – The Nordic region*. I: Williamson, T., Milne, B. og Savage, S.P. (red.), International developments in Investigative Interviewing, Devon.

Fahsing, I. (2014). *How can we operationalize the presumption of innocence? The interview of suspects in a fair-trail perspective.* Presentation at the 7th annual International Investigative Interviewing Research Group. Lausanne, Switzerland.

Fahsing, I.A., og Ask, K. (2015). The Making of an Expert Detective: The Role of Experience in English and Norwegian Police Officers' Investigative Decision Making. *Psychology, Crime & Law*, 1-44.

Findley, K. A. og Scott, M. (2006). The Multiple Dimensions of Tunnel Vision in Criminal Cases. *Wisconsin Law Review*, Vol. 2.

Finstad, L. (2000). *Politiblikket*. Oslo: Pax Forlag A/S.

Forst, B. (2004). *Error of Justice. Nature, Sources and Remedies*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Gamst, K. T. & Langballe, Å. (2004). *Barn som vitner: En empirisk og teoretisk studie avkommunikasjonen mellom avhører og barn i dommeravhør: Utvikling av en avhørsmetodisk tilnærming.* Doktoravhandling. Institutt for spesialpedagogikk, Universitetet i Oslo.

Garret, B. L. (2010). The substance of false confessions. *Stanford Law Review*, Volum 62, Issue 4.

Garret, B. L. (2015). Contaminated Confessions revisited. *Virgina Law Review*, Volum 101:395.

Granhag, P.A. (2001). *Vittnespsykologi*. Lund: Studentlitteratur.

Graver, H. P. (2009). Bevisbedømmelse – uvitenskapelig mageføelelse eller rasjonell helhetsvurdering? *Tidsskrift for Rettsvitenskap*, vol. 122(2).

Griffiths, A., og Milne, R. (2006). Will it all end in tiers? I: Williamson, T. (red.), *Investigative Interviewing; Rights, research, regulation*. Willan Publishing.

Grøndahl, P. (2014). Seriemorder – eller rusavhengig bløffmaker? Psykologisk.no. URL: http://sifer.no/files/psykologisk.no-Seriemorder__eller_rusavhengig_blffmaker.pdf

Grøstad, A. (2013). *Internasjonal rettslig bistand i straffesaker,* 27. oktober 2013, revidert 17. oktober 2014.

Grøttland, H. (1998). Theresesaken – Thomas Quick. *Politiforum*, nr. 9. 1998.

Gudjonsson, G. (1998). Upublisert sakkyndigrapport til Gulating lagmannsrett.

Gudjonsson, G. (1999). The making of a serial false confessor: The confessions of Henry Lee Lucas. *The Journal of Forensic Psychiatry*,Volume 10, Issue 2.

Gudjonsson, G. (2003). *The Psychology of Interrogations and Confession. A Handbook.* Chichester, England: John Wiley & Sons, Ltd.

Gudjonsson, G. (2004). Drap i Norge: Falsk tro som ledet til falsk tilståelse. *Tidsskrift for strafferett* nr. 3/2004.

Gould, J. B., Carrano, J., Leo, R. og Young, J. (2012). Predicting Erroneous Convictions: A Social Science Approach to Miscarriages of Justice. Report funded by National Institute of Justice, Office of Justice Programs, United States Department of Justice. Grant No. 2009-IJ-CX-4110.

Heuck, F. og Vanselow, K. (2006). *Radiologische Analyse des Knochens*. Heidelberg.

Holck, P. (1986). Cremated Bones. A Medical-Anthropological Study of an Archaeological Material on Cremation Burials. *Antropologiske skrifter* nr. 1.

Hatlem, R. (1999). *Kvaliteten på politiets etterforskning*. PHS-Forskning 1993:3. Oslo: Politihøgskolen.

Home Office (2013). *Guidance - Case decision logs – version 4.0.* Home Office. Valid from 15 November 2013. URL: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/269840/casedec*ision.pdf*

Huff, C. R., Rattner, A. og Sagagrin, E. (1996). *Convicted But Innocent. Wrongful Conviction and Public Policy.* Thousand Oaks, USA: Sage Publications, Inc.

Husby, I. (2013). Politiavhør. *Politiforum*, 2012. URL: http://www.politiforum.no/no/meninger/kronikker/2013/Avhør+i+nye+spor.d25-TNlvIYA.ips

Irving, B. (1998). Upublisert sakkyndigrapport. Gulating lagmannsrett.

Janis, I. L. (1971). Groupthink. *Psychology Today, 5.*

Jerkø, M. (2015). *Rettslig bevisvurdering - om dens rammer, redskaper og grensene for vår erkjennelse*. Doktoravhandling, Det juridiske fakultet, UiO, 2015.

Josefsson, D. (2013). *Mannen som slutade ljuga*. Berättelsen om Sture Bergwall och kvinnan som skapade Thomas Quick. Lind & Co. Stockholm.

Justisdepartementet. (2003). Lyd- og bildeopptaksprosjektet 1997–2003. Departementet, Oslo.

Kahneman, D. (2011). *Thinking, Fast and Slow*, New York.

Kassin, Saul M., Steven A. Drizin, Thomas Grisso, Gisli H. Gudjonsson, Richard A. Leo og Allison D. Redlich, «Police-Induced Confessions: Risk Factors and Recommendations», *Law and Human Behaviour*, 34, 1, 2009.

Keiserud, E. (2014). Advokatforeningens årstale 2014. En straffeprosess for vår tid – dilemmaer og utfordringer. URL: http://www.advokatforeningen.no/Global/Arstalen_2014.pdf

Kjosnes, B. (2011). *Sannhet, tro og fordommer*. Magister avhandling, Lunds Universitet, Sociologiske instutisjonen. URL: http://www.lu.se/lup/publication/2167315

Kolflaath, E. (2007). Bevisbedømmelse som slutning til beste forklaring, *Tidsskrift for Rettsvitenskap*, 1/2, 2007.

Kolflaath, E. (2013). *Bevisbedømmelse i praksis*, Fagbokforlaget, Bergen.

Korneliussen, M. (2007). *Likhunders markeringer ved molekylære søk som bevismiddel i straffesaker*. Masteroppgave i rettsvitenskap ved Universitetet i Tromsø.

Kvålshaugen, R. og Wennes, G. (2012): *Organisere og lede. Dilemmaer i praksis.* Bergen: Fagbokforlaget.

Lai, L. (1999). *Dømmekraft*. Oslo: Tano Aschehoug.

Langback, T. (2015). Skremmende effekt av gruppetenkning. Kronikk, *Adressa*, mandag 8. juni 2015. URL: http://www.adressa.no/meninger/kronikker/article11165817.ece

Lambertz, G. (2015). *Quickologi*. Fri tanke förlag.

Leo, R.A. (2008). *Police interrogation and American Justice*, Harvard, Massachusetts.

Leo, R.A. (2013). Why Interrogation Contamination Occurs. *Ohio State Journal of Criminal Law* 193 (2013). University of San Francisco Law Research Paper No. 2013-25.

Loftus, E. F. og Palmer, J. E. (1974). Reconstruction of automobile destruction: An example of the interaction between language and memory. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behaviour*.

Loftus, E. (1993). The reality of repressed memories. *American psychologist* 48 (5).

Magnussen, S. og Melinder, A. (2012). Vitnepsykologisk sakkyndighet i norsk rett: Hva vet norske psykologer og psykiatere om påliteligheten av vitners hukommelse? *Tidsskrift for norsk psykologforening*, 2012.

MacFarlane, B. (2006). Convicting The Innocent: A Triple Failure of the Justice System. *Manitoba Law Journal*.

Mattox, J. (1986). *Lucas report*. The Attorney General of Texas.
URL: http://coldcasecameron.com/wp-content/uploads/2014/02/Lucas-Report-1986.pdf

Melinder, A. (2004). *Perspectives on Children as Witnesses*. Doktoravhandling. Det samfunnsvitenskapelige fakultetet, Psykologisk institutt, Universitetet i Oslo.

Meissner, C. A., Redlich, A. D., Bhatt, S. Brandon, S. (2012). Interview and interrogation methods and their effects on true and false confessions, *Campbell Systematic Reviews*, 13.

Myhrer, T-G. (2001). Etterforskningsbegrepet: Avgrensing, vilkår, roller og ansvar. *Tidsskrift for strafferett.* Nr. 1/2001.

Myklebust (2009). *Analysis of field investigative interviews of children conducted by specially trained police investigators*. Doktorgrad, Psykologisk institutt, UiO.

Nilsen, J-A. (2012). *Fra kaos til kontroll. Om etterforskningsledelse i startfasen av store kriminalsaker.* Masteroppgave, Universitetet i Nordland, Senter for praktisk kunnskap.

NOU (2009:12). *Et ansvarlig politi — Åpenhet, kontroll og læring*. Norges offentlige utredninger. Justis- og politidepartementet.

NOU (2007:7). *Fritz Moen og norsk strafferettspleie*. Norges offentlige utredninger. Justis- og politidepartementet.

NRK radio (2014). Radiodokumentaren: Hvem ble lurt av Thomas Quick? Publisert av NRK 05.04.2014. Tilgjengelig på internett:
URL: http://www.nrk.no/fordypning/radiodokumentaren_-hvem-ble-lurt-av-thomas-quick_-1.11679486

Olsson, T. (2009–2012). Refererer her til advokatens resningsansökan og förklaringer i gjenopptakelsesprosessene. De er tilgjengelige på internett, blant annet via Dan Josefssons hjemmesider.
URL: http://josefsson.net/49-quick-arkivet/213-resningsprocessen.html

Olssons, J. (2002). "Visa upp ett enda bevis, Quick". Kronikk i DN Debatt. URL:
http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:oBBvjTKDxT8J:www.magasinetpararaf.se/inifran/min-rattskansla-forbjod-mig-att-fortsatta%3Ffile%3Dfiles/content/inifran/min-rattskansla-forbjod-mig/DN debatt%2520Jan%2520Olsson.pdf+&cd=1&hl=en&ct=clnk&gl=no

Packer, H.L. (1996). *The limits of the criminal sanction*. London, UK: Oxford University Press.

Page, D. (2010). Labrador: New Alpha Dog in Human Remains Detection? *Forensic Magazine*. June 10, 2010.

Penttinen, S. (2004). Förhörsledarens syn på gåtan Thomas Quick. *Nordisk Kriminalkrönika* 2004 (svensk utgave). Nordiska polisidrottsförbundet.

Penttinen, S. (2010). Yttrande över ansökan om resing i mål nr. B 100/97. *Upublisert brev til Överåklagare Björn Ericson*, datert 11.8.2010.

POD (2007a). Administrative regler for bruk av lyd- og videoopptaksutstyret ved politiavhør. Versjon: 1.0. Godkjent 21. desember 2007. Politidirektoratet.

POD (2007b). Rundskriv 2007/014. Krav til faste avhørsrom og teknisk rom mv. i forbindelse med lyd- og videoopptak av politiavhør. Politidirektoratet.

Rachlew, A. (2003). Norske politiavhør i et internasjonalt perspektiv. *Tidsskrift for Strafferett*, nr. 4/2003.

Rachlew, A. (2009). *Justisfeil ved politiets etterforskning – noen eksempler og forskningsbaserte mottiltak*, doktoravhandling, Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo, 2009.

Rachlew, C. og Rachlew, A. (2009). «'Ja, han ligner – tror jeg' – Om utpeking av gjerningsmenn», *Tidsskrift for Strafferett*, 9, 2, 2009.

Rachlew, A. (2010). Å forske på sine egne. I: T. Myklebust og G. Thomassen (red.). Arbeidsmetoder og medtodearbeid i politiet. PHS Forskning 2010:3. Politihøgskolen, Oslo.

Rachlew. A. (2013). En betenkning knyttet til avhørstaktikk og begrepet konfrontasjon. I *Riksadvokatens arbeidsgruppe om avhørsmetodikk i politiet*. Kapittel 9. Riksadvokaten.

Rachlew, A. og Fahsing, I. (2015). Politiavhøret. I: R. Aarli, M. Hedlund og S.E. Jebens (red). *Bevis i straffesaker.* Gyldendal Akademiske, Oslo.

Riksadvokaten (1999a). *Prioritering for iverksetting og gjennomføring av etterforsking og mål for straffesaksbehandlingen.* Riksadvokatens rundskriv nr. 1/99.

Riksadvokaten (1999b). *Etterforsking.* Riksadvokatens rundskriv nr. 3/99.

Riksadvokaten (2000). *Mål og prioriteringer for straffesaksbehandlingen.* Riksadvokatens rundskriv nr. 1/2000.

Riksadvokaten (2001). *Mål og prioriteringer for straffesaksbehandlingen ved statsadvokatembetene*. Riksadvokatens rundskriv nr. 2/2001.

Riksadvokaten (2002). *Etterforsking av drapssaker med ukjent gjerningsmann*. Riksadvokatens publikasjoner nr. 2/2002.

Riksadvokaten (2008). Høring – NOU 2007: 7 Fritz Moen og Norsk strafferettspleie. Riksadvokaten.

Riksadvokaten (2009). *Lyd- og bildeopptak av politiforklaringer* (Retningslinjer av 16.10.2009). Riksadvokaten, Oslo.

Riksadvokaten (2013). *Avhørsmetodikk i politiet*. Utredning fra arbeidsgruppen oppnevnt av Riksadvokaten 13. juli 2012. Avgitt til Riksadvokaten 8. oktober 2013. Riksadvokaten.

Riksadvokaten (2013b). Sture Bergwall (tidligere Thomas Quick), f. 26.04.1950. – Spørsmål om gransking m.m. Brev til Justis- og beredskapsdepartementet, Politiavdelingen, datert 12. august 2013.

Riksadvokaten (2013). *Vitnekonfrontasjoner*. Riksadvokatens publikasjoner nr. 2/2013.

Riksadvokaten (2015). *Mål og prioriteringer for straffesaksbehandlingen i 2015 - politiet og statsadvokatene.* Riksadvokatens rundskriv nr. 1/2015.

Riksåklagaren m.fl. (2009–2013). Diverse prosesskriv som svensk påtalemyndighet publiserte under gjenopptakelsesprosessene. De er tilgjengelige på internett, blant annet via åklagarmyndighetens hjemmesider. URL: http://www.aklagare.se/Media/sture-bergwall-arendet/

Rosell, F. (2014). *En nese for alt*. Hunden – menneskets nyttigste venn, Gyldendal, Oslo.

Rugaas, T. (1996). *Marianne*. Gyldendal norsk forlag.

Rygh, M., Moen, R., Thomasen, J.E., Bjerknes, O.T., og Hansen, I. (2009). Vitnekonfrontasjoner – oppsummering av forskning og praksis. Rapport fra Taktisk etterforskningsavdeling ved Kripos oktober 2009.

Råstam, H. (2012). *Tilfellet Thomas Quick*. Norsk utgave. H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard), Oslo.

Råstam, H. (2012). Video publisert på YouTube 05.08.2012, Dokument inifrån - Thomas Quick del 2.

Simon, D. (2012). *In doubt*, London, UK: Harvard University Press.

SOU 2015. *Rapport från Bergwallkommissionen*. Statens offentliga utredningar. SOU 2015:52.

Stridbeck, U. (2009). Ytring. *Tidsskrift for Strafferett*, nr. 2/2009.

Stridbeck, U. og Granhag, P-A. (2010). Psychological perspectives on the evaluation of evidence, I: P-A. Granhag (red.), *Forensic Psychology in Context Nordic and international approaches*. Willan Publishing. ISBN 1-843928-28-0. Kapitel 11.

Stridbeck, U. (2011). Holder forklaringen for domfellelse? – Thomas Quick-sakene. I Särtryck ur: Festskrift til Per Ole Träskman.

Stridbeck, U. og Grøndahl, P. (2012). Utilregnelighet "under radaren"? Gjenopptakelseskommisjonens vurdering av saker med tvil om tilregnelighet - en pilotstudie. *Lov og rett: Norsk juridisk tidsskrift*. ISSN 0024-6980. 51(5).

Stridbeck, U. (2015). Falske tilståelser. Upublisert manus.

Straffeprosesslovkomiteen (1969). *Innstilling om rettergangsmåten i straffesaker fra Straffeprosesslovkomiteen avgitt 1969*. Justis- og politidepartementet.

Strömwall. L. A., Granhag, P. A., Hartwig, M. (2004). Practitioners` beliefs about deception. I: P. A. Granhag og L. A. Strömwall, (red.). *The Detection of Deception in Forensic Contexts.* Cambridge, England: Cambridge University Press.

Sundsvalls tingsrätt (2001). Dom 2001-06-21, mål nr. B187-93 (Johan-saken).

Stedje, S. (2002). *The admissibility to use alerts from cadaver dogs in court when we do not have laboratory evidence* (prosjektoppgave).

Svensson, P. (2006). Rättsutredning avseende de 8 avdömda mordåtalen mot Thomas Quick. Upublisert prosesskriv, datert 17.11.2006. Tilgjengelig på internett:
URL: https://plasthimmel.files.wordpress.com/2014/01/pelle-svenssons-rattsutredning.pdf

Tong, S. og Bowling, B. (2006). «Art, Craft and Science of Detective Work», *The Police Journal*.

Torgersen, R. (2011) Påtalejuristens rolle, hvordan den har forandret seg de siste 50 år og hva som forventes for fremtiden, *Lov og Rett*, vol. 50, 1-2.

UiO (2010). Høringsuttalelser til riksadvokaten om vitnekonfrontasjoner fra Det juridiske fakultet v/Ulf Stridbeck og fra Det psykologiske institutt fra Tim Brennen, Svein Magnussen og Annika Melinder.

Van der Kwast, C. (2015). *Bortom rimligt tvivel. Thomas Quick ock rättsvisan*. Bladh by Bladh, 2015. Elektronisk utgave: Elib 2015.

Van Koppen, P. J. (2007). Miscarriages of justice in inquisitorial and accusatorial legalsystems. *The Journal of the Institute of Justice & International Studies*, 7.

Van Vark, G.N. (1970). *Some statistical procedures for investigation of prehistoric human skeletal material*, V. R. B. Offsetdrukkerij.

Vrij, A. (2008). *Detecting Lies and Deceit. Pitfalls and Opportunities.* Second Edition. Chichester, England:John Wiley & Sons, Ltd.

Wahl, J. (2008). *Investigation on Pre-Roman and Roman Cremation Remains from Southwestern Germany: Results, Potentialities and Limitations.* I: The Analysis of Burned Human Remains. London: Academic Press.

Wolf, E. (1994). *Att vårda dömda våldsbrottslingar på regionvårdsenheten på Säter.*

Zuckerman, A. A. (1992). Miscarriage of justice – a root treatment, *Criminal Law Review*, 1992, May.